

LIBRARIÆ
UNIVERS
IAGELL
CRACOVI

Restaurację wykonała introligatornia „Starodruk"
w r. 1969. Zszyto składki i ponownie oprawiono książkę.
Wyłatano pergamin na obu okładzinach oraz skórę
na okładzinach i na grzbiecie. Dano nowe wyklejki
oraz po 3 antefolia i postfolia. Starą wyklejkę górnej
okładki przyczepiono na falcu na początku książki. Dodano
futerał.
17. XII. 1969 JO.

Brak nalepki: nr 21 na starej wyklejce górnej okładki.

228/69

Jaskier

Jaskier Mikołaj
wydawca

CONSCIENTIA MILLE TESTES

IVRIS PROVINCIALIS QVOD SPECVLUM SAXONUM UULGO NUNCUPATUR LIBRI TRES,

opera uigilanti in correctiorem redacti materiam, adiunctis simul glossis, aliisq; addicionibus nouiter recollectis pro interpraetatione textus magis necessarijs.

Annotata insuper in marginibus habentur loca legum Iurisq; Municipalis Maideburgeñ. materiam textus & glossarum approbātia declarantiaq; grato lectori magnum afferētes commodum.

Queris cur crescant numerosa volumina legū.

Est ratio, magnus crescit in orbe dolus.

Deus iudicium tuum Regi da
Et iusticiam tuam filio Regis.

Coram eo procidant fortissimi
Et inimici eius terram lingant.

IN REGIA POLONIAE CRACOVIA HIERONY-
mus Vietor excudebat, Mense Maio. Anno. M. D, XXXV.
Cum gratia & priuilegio Sacræ Regiæ Maiestatis Poloniæ ac
Sarmatiæ, ne quis infra decennium hoc idem imprime-
re uel alibi impressum huc aduehere aut uenūdare
audeat, sub pœnis in priuilegio expressis.

SERENISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIpi & domino domino Sigismundo Dei gratia Poloniæ Regi, magno Lithuaniæ Duci, Russiæ, Prussiæq; &c. domino & hæredi, Nicolaus Iaskerus Senatus Cracouieñ. A Secretis longam sanitatẽ fœlixq; in tranquilitate Imperiũ, ac seruiciorũ suorũ humillimam cõmendationẽ.

SApientum sententia est, Rex inuictissime qui alijs gubernando præest, non potestate sola, non armorum fortitudine aut diuiciarum abundantia, uerum dignitate, uirtute, prudentia, iusticiaq; & pietate præesse debet, ut sic enim facilius subiecti parent uerentur, deniq; totius Regni salus certius asseruatur, ac omnia domi rectius forisq; administrãtur. Multa siquidem Regem uel Imperãtem quemq; decent, sed illud inprimis ut saluti Regni cõmoditati, paci, iusticiæ, ut deniq; omni honestati & uirtuti subditorũ prouideat, benignitate, placabilitateq;, magis q̃ seueritate eisdem dominetur, nihil etenim clemẽtia in Principe præclarius, seueritate ipsa nihil turpius, illa nãq; animos subditorũ ad queuis obsequia (quo nil regno utilius accidere potest) conciliat paratosq; reddit. Ista uero cõspirationes & interitũ affert. Amiciciã insuper apud omnes non solũ apud suos sed etiã exteros sibi accumulans, non tantũ fidens sue potentiæ quantũ bonorũ sinceritati & amicicie. Nonenim Exercitũ, non thesauros, præsidia esse Regni eloquentissimus testatur Salustius, uerũ amicos, quos nec armis cogere, nec auro cõparare queas, sola fide & beneuolentia parantur. Non purpura certe, non diadema, non sceptrũ, nõ longus ordo stipatorũ atq; apparitorũ, non splẽdor ephippiorũ, non strepitus formidabilis armorũ, non auri argentiq; immensum pondus ueræ imperatorẽ ac Regẽ faciũt. At potestati uitæ integritas, animi sinceritas, iugis honestorũ utiliorumq; Regni prouisio uirtuti copulata, ubi pietas in religiõe, benignitas in dominatione, modestia in potẽtia, tẽperantia in affluẽtia, liberalitas in erogatiõe resplendet & clarescit, hoc est ueræ Regẽ esse, hoc laudabilẽ præsidẽ, hoc admirandũ principẽ, hoc potentẽ dominũ, suis amabilẽ, hostibus terribilem, hæc est uera dignitas præsidis, hæc optima mẽs cuiusq; regẽtis, hæc est solida uirtus gubernantis. Sed & præcipui sapientũ, Principi cure esse debere testãtur, ut prudẽtia omnes superet, iusticiaq; præcellat, quodq; sacris suffultus legibus, cunctũ a deo sibi cõmissum populũ gubernet & regat. Omnibus item prouinciarũ præsidibus & præfectis in mandatis dãdo ut proprijs reiectis opiniõibus, sacratissimas amplectantur leges sanctionesq;, uigore illarũ omnia administrẽt officia iudiciaq;, nec quidẽ unguẽ ab eis recedendo, fœlix Regnũ quod optimis legibus

& institutis rationi cōsentientibus ab optimis & sapiētibus gubernatur, hijs artibus Romanorū Respub. creuerat, & usq; ad ultimos fines terrarū imperiū suū propagauerat, dignitatis Maiestatem obseruando, iusticiāq; colendo, a qua ne exorbitarēt a sapientissimis Græcorū leges petere non dubitauerūt. Neq; qđ sibi prestare minime potuerūt ab alijs turpe petere putarūt. Sed ut lex est res pulcherrima ita nisi uires suas retineat inanis & ieiuna. Quid enim recte instituta Regum seu Principū sint si nō obseruentur, si transgressores non puniantur, Optime siquidem Respub. se habet sancteq; & tranquille in eo Regno uiuitur, ubi leges obseruantur, iura custodiuntur, ubi iusticia inuiolate colitur. Summa & præcipua pfecto conseruatio Regnorū sunt leges ipse sancteq; constitutiones. Reipublice enim salutem afferunt eandemq; asseruant. Quare Maiestatem imperantis prudens illa uetustas, non solum armis decoratam, sed etiā legibus debere esse armatam digne censuit. ut utrunq; tempus & bellorū & pacis recte possit gubernari, & Princeps ipse non solum in hostilibus prælijs uictor existat, sed etiam per legittimos tramites calumniancū iniquitates expellat, fiatq; tam iuris religiosissimus, q̄ uictis hostibus triūphator Magnificus. Apud priscos illos magno honore donabantur hij qui Rempub. armis defendebant uel adaugebant, oppressamue ab hostibus liberabant, uaria premia illis cōstituebantur, census ampli, coronæ uariæ, imaginesq; & statue. Quāto aūt maioribus honoribus digni sunt legūlatores prudētissimi qui Ciuitates, Regna, Respub. fundarūt, ac sanctis institutis sacrisq; legibus instituerūt ac stabiliuerūt, rectas uiuēdi normas præscribentes, bene firmatas, & opibus auctas paceq; posteris tradiderūt. Ad omne tēpus leges sunt plurimū necessariæ Ab armis enim qñq; discedim9, iusticia uero et legibus semp indigemus. Hæc quoq; quæ fortitudine & armis fiūt unius ætatis res sunt, q̄ uero p utilitate Reipub. p sacras statuūtur sanctiões æterna habent. Nimiū hac pte Rex. S. patria nostra tuæ Maiestati debet. Optimi enim nomen Regis & Imperatoris merito tibi uendicasti, qui potētia diuinitus concredita non abusus, uirtutē sanctamq; iusticiam & sacratissimas semper colis ac ueneraris leges, tot uirtutis specimina in te refulgent. tantus iusticiæ cultus, tantus æquitatis amor, tantus factorum memorabiliū cumulus, tot uictoriarum illustriū monimenta Regno & toti orbi notissima in te conspiciuntur. Fœlici æuo nostro faustoq; Maiestatis tuæ Imperio, clarissimos partos triūphos cernimus, uexilla hostibus erepta conspicimus, te regnante omniū uiciorū fomentum exilium patitur, studiorum utiliorum, iusticiæ, ac omniū uirtututum ianua patescit, & iucundissimus eorum carpitur fructus, unde fit ut Maiestatem tuam fœlicissimam merito dixerim, cui dominus ea tribuit assequi quæ cæteris ambiciosis & supbis Regibus multis antehac sæculis attingere non dedit, & id affluētissime usq; adeo ut Maiestatem tuam non solum suis ad ornamentum sed cæterisquoq; Principibus ad exemplum naturam genuisse admiramur. Si uero quis perrexerit Princeps inuictissime Egregias laudes tuas præconijs efferre Demostenē licet ageret

seu Ciceronē certe non sufficeret tantæ prouinciæ, nec tuas amplissimas uirtutes lingua aut calamo explicare posset. hoc te semper honore dignamur ut pater patriæ merito & sis & dicaris, quā celebritate nominis tui, mentis celsitudine, uirtutum omniū incremento, iusticia, in subditos pietate, liberalitate, prudētia, benignitate, fortitudine cōdecorasti, institutorūq; & sacrarū legum obseruatione reformasti & cōmuniuisti. Ego itaq; animaduertens Sacratissime Rex legum iuriumq; peritiam ex hijs quæ præmissa sunt cuilibet Reipub. plurimum esse necessariā, & sine quibus diu stare minime potest, cumq; sæpe ac sæpius reuoluerem iura Saxonica Prouincialia, tum & Municipalia Maideburgeñ. quibus celebris hæc nostra Respub. Cracouieñ. Tū & aliæ Regni ciuitates innituntur, reperi loca mille adeo adumbrate ueritatis, quædam mutila, inuersa quædam, ac tantū deprauata, ut peritissimo cuiq; non parū negotij prima fronte facesserent, Collatis uetustissimis illius iuris codicibus curaui publicis licet occupatissimus negocijs, ut iura illa emēdaciora intelligibilioraq; ad cōmunē totius Regni utilitatem patriæq; ornamentū prodirent in publicū, omnemq; contuli operā, omne quoad fieri potuit studium, quo singulæ glossarū annotationes legumq; allegationes multis referte mendis, uenerandis Cæsareis legibus sacrisq; correspondeāt canonibus, ita enim indubius cuiusq; articuli & genuinus facilior fieri aut ostēdi poterit sensus, cum sacris legibus ueluti parēti & fonti proprie adaptātur. Huiusmodiq; operis mei instauratū & castigatū laborē Maiestati tuæ. S. Iustissimo Principi, potētissimo Regi, domino clemētissimo dicandū deuouendūq; putaui, quippe ut animi mei affectū, pro eius in omnes pietate & gratia, ueluti mancipij fidelis & subiecti eiusdē maiestatis tuæ, testarer & declararē, nomenq; tam potentissimi patroni ausibus temerarijs inuidorum opponerē. Nec anget profecto me Serenissime Rex iniquorū inuidia, optima quæq; etiam optimo proposito facta aut dicta calumniantiū, modo hæc S.M.T. gratiosa acceptet mente, quod & maxime opto, fidissime id consequi sperās, si enim S.M. tuæ Optimo Principi stratagemata militū pro salute & Regni pace facta, amplitudoq; pugnantiū, si armamēta bellica, si deniq; omne id sine quo uires bellādi non subsistunt grate apparent, in spem uocor maximā & hosce labores meos pro cōmodo & utilitate subditorū Maiestatis tuæ, statuq; ciuitatū, ac iusticiæ augmento præstitos Maiestati tuæ, qui & iusticiæ præcipuus cultor legumq; & constitutionū omniū asseruator & custos uigilātissimus sit, acceptos fore quoq; & gratos. Quod si S.R.M. tuæ gratia opus hoc frugiferum approbatum extiterit, facesset omnis liuor inuidi & obtrectantis, cunctiq; subditorū tanto gratius id pro sua utilitate & delicijs acceptabūt frequentius reuoluēt ac tractabūt plurimūq; amplectentur, gratiaq; suffultus Maiestatis tuæ laboris & impensarū me non pigebit, cui memet uti fidele mancipiū deuotissime recomēdo. Maiestatē tuam dominus deus fœlicem incolumem uictorissimūq; & semper augustū in longos conseruet annos. Craccouiæ mense Mayo. M. D. XXXV.

D LECTOREM BENEVOLVM AVTORIS operisq; amicus in Inuidi temerarium ausum.

Emo inficias ibit Candide lector omnibus a natura inditā esse hominibus, uirtutis, cognitionis, scienciæq; cupiditatē, in qua excellere pulchrum putant, oppositū illius turpe duceñ. quare totius uitæ suæ conatus, omnia studia, omnē animi meditationē exercitationēq; eo deflectunt ac deuouent, quo sibipsis amicis cœterisq;, maxime uero patriæ (qđ precipuū uirtutis est) prodesse ornamētoq; fore possint. Non enim homines sibipsis dūtaxat sed & amicis, multoq; magis patriæ esse natos Platonis sententia est, diuersoq; operū tramite, multiiugo bonarū literarū studio, uario rerū agendarū officio, quisq; pro uoto suo ad eandē ueluti ad scopū, omnē posthabendo difficultatē dirigitur ac tendit. Quidam (sed rara auis) facile uoti cōpos fit, alter in ipso medio citra uel ultra deficit, alter in limine hæret, a cepto alter deterretur, uerū a proposito deterreri in operādoq; defficere uirtus nō ēst. At honestū ceptū constanter perfecisse honori semper fuit estq;, multa siquidē ad uirtutis arcē nitenti continuo obstant, quod priscis illis celeberrimis uiris non fuit incognitū. Quapropter iter uirtutis tetrū, spinosum, uiamq; ipsius arduā & difficilē qua tēditur in altū nobis testati sunt. Vis tamē eius omnes ad se trahit, bonitas allicit, dulcedo fructus suauissima uel tantilla degustatione in cupiditatem sui inflammat exagitatq;, omnia aspera complanans, omnia grauia alleuians, omnia difficilia perstringens, contemptuq; superans, ardua est sed expetibilis, adepta incomparabilis. Nihil est tam durum quod nō superet, amorq;, affectusq; boni, Et nisi spes eiusdem præclaros illos uiros tenuisset, certe fastigium uirtutis, quæ sola uera rationalis hominis possessio est attigisset nemo, nullumq; præclarorum gestorum pro amicis, pro patria, imitandū exēplar, nullū sapientū uirorū illorum arcium bonarū relictū nobis esset fastigiū. Hij enim uitæ integritate, monimentis literarū, uiam assequendę fœlicitatis & immortalitatis nobis designarunt. Illi ueluti digito præclaris & egregijs gestis cōmonstrarunt. Neq; ego hominē esse putauerim qui non hisce formulis institutus sit, qui nō tam certa uia eat, qui nō ad uirtutē aspiret ullā. Hominē enim sine uirtute, aut uirtutis disciplina belluam quandam teterrimā esse perhibent, cum cetui omniū mortaliū tū maxime honesto ac probitati perniciosam. Plures nihilominus instinctū naturæ posthabeñ. uiamq; uirtutis salutiferā relinqueñ. uitijs ueluti pseudo magistris addicti, uitā ignauā cū turpitudine q̄ sedulam cū honestate persequi malunt, cū nullus certe fit bonus uiciorū exitus, nullū scelerū ornamentū, nullum laudabile nequiciæ premiū, nullū malignantiū utile meritū. Illud saltim hoc genus solacij habet ut inter se inuidia nē exagitetur, neq; enim luscus lusco inuidet aut eodē pressus malo. At in/

probos quosq; excandescere asueti etiã si desistere uellent nequeũt, uirtus enim uiciũ semper contrariũ & inimicũ habet. Quare cãdide amiceq; lector ac ueræ uirtutis amator, ne mirere si tam frugiferũ operis autorẽ Nicolaum Iaskerum Senatus Cracouieñ. Secretariũ, bonarum literarũ amatorẽ, commendateq; uirtutis uirũ quis incessere mordereq; perrexerit. Ipsiusq; optimo pro utilitate Reipub. Regni suscepto proposito, magnaq; diligentia & impensa non mediocri absoluto labore oblatrare caninoq; dẽte a tergo mordere, sed & clandestinis uenenosisq; insultibus & sugillationibus eidẽ detrahere ausus fuerit. Nunquam enim eiusmodi obtrectatoribus quantalacũq; caruit uirtus quæ hoc quoq; exercicio clarior erit ac nocior. Est quod inuident, est quod obtrectent, nunq̃ enim antehac facilior intelligẽtia extitit iuris Saxonici Prouincialis, tũ & Municipalis Maideburgeñ. quod nunc is limauit ac instaurauit, textũ spinosum ac tetrũ intelligibilẽ & faciliorẽ reddidit, materiã insuper glossarũ in multis locis mancam, obscuram, defectuq; plenam, uetustissimis (ab ipsa Maideburgo) conquisitis exemplaribus conformando in latinũ uersam perfectã effecit. Præterea erroneas legũ, canonũq; in eisdẽ glossis annotatas allegationes originalibus sacrorũ Canonũ & legum adaptando omni menda purgauit, cõcordantias annotationũ egregias addidit, deniq; prõptuariũ Speculi Saxonũ ac Municipalis Iuris Maideburgeñ. magna opera confecit. Nunquã tot & tãtis erroribus purgata lectio iuris illius sincerior habita est, nunquã perfectior & uberior posteritati tradita, quod non amicis modo, sed & emulis cũ relegerint, alijs confereñ. codicibus liquido apparebit. More suo facit pessimus ille quisquis sit, eam quoq; gratiã præclari uiri in cõmuni omnes uirtutis sectatores & cõmodo Reipub. bene uoleñ. reportabãt, quorũ exempla referre, Historiã texere magis esset q̃ epistolã scribere. Verũ iniquos & scelestos rerũ iudices odioq; parricidiali spirañ. eos esse memineris, qui quod nõdũ degustarunt, iamiã damnare contendunt falseq; incusare conantur, peruersitati animi ipsorũ id adscribetur non autoris sinceritati, linguã acri bile infectã mellitissima quæq; nõnisi amara iudicare, non rei natura ita se habento sed linguæ infecte culpa. Aranearũ natura est quod ex eisdẽ floribus uenena desugũt, ex q̃bus apes mel decerpũt, sic hosce inuidos uirtutis alienæ emulos conspicias, q̃bus nõ aliud q̃ quod ipsi confinxerint placet. Nonnisi nugas suas pluris facere ac pro uerissimo reputari contendũt. Verba ipsorũ tanq̃ Appollinis dictũ in precio haberi maxime curañ. quorũ cor uafricia plenum, mens calliditate estuans, lingua præsentissimo oppleta ueneno, nõ aliud nisi g̃naris carcereq; tetro dignũ in perniciẽ uirtutis excogitare norint. Sancta studia omnibus ꝓfutura, gratijs referẽdis loco, morsibus impetere conãtur, sed de hijs hactenus. Tua iamiã protinus rũpantur tibi Ilia Codre. Turgidoq; oppleta liuore tua tibi concrepet gula. At tu benigne lector tanti boni ingratus ne fueris, cõtra osores obicem te ponas fortissimũ, boni consulens pro cõmoditate tua præstitam operam & impensas Vale.

Hunc Librum Emi ego Joannes Romanowicz a Gen[eroso] Stanislao Borzuchanski Causarum Magdeburgensium Promotore Cracoviae die 8 Aprilis A[nn]o 1647 florenis sex Polonicalibus

ad p[rae]sens Joannis Frykrelius

Prologus.

Deus qui est principium & finis omnium rerum in principio creauit hominem quem paradiso ut ei obediret collocauit. Propria ipse elatus superbia obedie͞tiæ factus uiolator malum tam penæ q̄ culpæ in suam progenie͞ dilatauit. Quamobrem unusquisq; nostrū secundū praue uoluptatis affectum oberrauit, quousq; nos suo precioso redemit sanguine, legemq; uiuendi nobis ostendit quam & gloriosissima morte confirmauit sua. Quare secūdum qd' nobis eam sanctissimi patres [a] ac Romanorū principes. Præcipue uero Constantinus & Carolus diue memoriæ edocuerunt merito obseruamus.

a. Iure Muniā. in prol.

Glosa.

Deus qui est principium &c̄. Interpretaturus simul & translaturus in Germanicū Ecke de Repkaw Priuilegium presens [b] Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt Cristianam a diuis Imperatoribus Constātino & Carolo pro iure datum. Exordium operis adeo summit om̄ipotēti. Nec immerito est em̄ omniū scientiarum caput & autor: vt xxxvi. dist. §. hinc etiam. Cunctarumq; gratiarum mirabilis elargitor xvi. q. i. reuertimini. Vnde & in omnibus ceptis pietissimus ille inuocandus est pater. C. de vete. Iur. enucle. L. deo autore. Auxiliumq; eius semper implorandum: vt in auten. de ar. in prin. Et quia iuris signanter saxonici in hac parte interpretationem facere intentio autoris est, quare ne ab ignotis ꝓcedatur, difinitio iuris in generali, tum & iustitie preponenda non immerito venit.

b. Ecke translator fuit præsentis priuilegij Saxonia ex latino in Germanicū, Vide hoc idē infra li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xxxix. & xlv. Iure Muniā. ar. x. glo. Ex mandato uero Imperatoris Ottonis Ruffi Burchardus de Manphelt sacri pallatij Sequæstrator. Priuilegium præsens glosis illuminauit legibusq; & canonibus adornauit. Idem etiam Ius Muniā. in luculentam redegit formam ut habetur Iure Muniā. ar. x. glo.

[c] Iustitia etenim vt habetur insti. de iusti. & iur. §. i. & item ff. de iusti. & iu. L. iustitia. Est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuiq; tribuens. [d] Ius vero vt Celsus eleganter difinit est ars boni & equi.

c. Iustitia q. t.

d. Ius q. t.

Vnde quandoquidem Ius omne exordium summit, vel a natura, vel ex consuetudine: vt. i. dist. humanum genus, secundum id etiā habetur iuris diuersitas. [e] Quoddam enim est ius naturale, quoddam vero humanum.

e. Iuris diuersitas unde ortum habeat.

Naturale Ius dicitur quod deus ipse solus statuit, vel a solo deo promulgatum est, cordibusq; hominum impressum. [f] Vnde & Ius istud naturale dicitur etiam esse Ius diuinum ex eo, quia omnibus creaturis deus illud statuit, vel quod natura omnia docuit animalia. Ius etenim istud non solum humani generis proprium est, sed & omnium animalium quę in cœlo, quę in terra, quę in mari nascuntur, hinc descendit maris & fœminę coniunctio, quā nos matrimoniū appellamus, hinc liberorum procreatio & educatio. Videmus em̄ cętera animantia feras quoq; & bestias istius iuris peritia censeri: vt habetur Insti de iure. natu. in prin. [g] Ius vero huiusmōi dicit̄ naturale ex q̄tuor causis. Primo qa natura illud docet ōmes homines: vt. i. dist. Ius naturale & insti. de iur. natu. in prin. Secundo quia est commune omnibus: vt insti. de re. diui. §. singulorum. Tertio propter eius ęquitatem potissimum etenim ęquitatem suadet: sicut quando quis promitit aliquid est naturale vt illud adimpleat: vt C. de pactis. L. i. Quarto dicitur ex eo naturale quia est honestum, nullus itaq; in honesti quicq̄ in eo exercere deber, & exinde venit quod pueris fragilibus sensu corruptis minime iniuriari debemus: vt insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. i. & ff. de mino. L. i. Et secundum Ius istud naturale omnia sunt libera & communia: vt insti. de iur. natu. & ciui. §. Ius autem & viij. dist. differt autē & xij. q. i. dilectissimi.

f. De hac materia per totum uide abundantius Iure Muniā. ar. i.

Ius Naturale q. t.

g. Ius Naturale hoc nomine appellatur ex quatuor causis.

[h] Ius Humanū dicitur quod ab hominibus propter societatis humane conseruationem constitutum est, & perficitur legibus moribus: & consuetudine. Vnde iuris humani varia & multiplex habetur differentia vt ex sequentibus apparebit. [i] Quoddam enim est Ius gentium, quo omnes ferme gentes vtuntur, vsu enim exigente & necessitatibus humanis gentes iura quędam sibi constituerunt vt religio erga deum vt patrię pareamus, cōtra violentiam resistamus. Item pacta & contractus quę apud omnes gentes valent, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, & exinde subsecuta bella, captiuitates, seruitutes &c̄. vt habet̄ latiꝰ insti de iur. natu. gē. et ciui. §. Ius aūt. ff. de iusti. & iure. L. ex hoc iure ℭ Ius ciuile [k] qd' vnusquisq; populꝰ alicuius ciuitatis constituit, quasi Ius proprium illius ciuitatis [l] veluti Atheniensium Romanorum &c̄. vt insti. de iur. natu. genci. §. Sed ius. Postq̄ enim populus habitare cepit, ciuitatesq; erigi & cōstrui ceperant, qcquid inter se iuxta eorum arbitrium constituerunt, ius illorum erat. [m] Secundumq; nōnullorū opinionē iuris ciuilis origo primum cepit cū Enoch filius Chaim, ciuitatem primā construxit, quam ex suo nomine Enoch appellauit: sancitum ibidem erat, quicquid vnus labore acquisiuit suo, hoc ipsius propriū erat. vt Insti. de iure natu. gen. §. Ius aūt. ff. de Iusti. & iur. L. Ius ciuile.

h. Ius Humanum q. t.

i. Ius Gentium.

k. Ius Ciuile.

l. Variam iuris acceptionem uide infra eo. lib. ar. lv. Iure Muniā. ar. i.

m. Vide Iure Muniā. ar. viij. glo.

n. Ius militare

Ius Militare[n] est belli inferendi solennitas, federis faciẽdi nexus, signo dato egressio in hostem, vel pugnę commissio. Item signo dato receptio, flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, premiorum honor, veluti cũ corona vel torques donatur. Item predę decisio: & pro personarum laboribus & qualitatibus iusta diuisio, ac Principis porcio: vt habetur dis. i. c. Ius militare, & exinde venit nobilitas: stipendia.

o. Ius publicum.

Ius publicum[o] quod ad publicam statutum est vtilitatem: vt est in sacris, magistratibus, sacerdotijs.

p. Ius Quiritum.

Ius Quiritum[p] a Quirino dictum, & dicit Ius Romanorũ quod nullus alter tenuit nisi Quirites hoc est Romani, vel qui Romano Imperio subiecti erant, in quo agit de legitimis hereditatibus, de cõtractibus, de tutelis de vsucapionibus: &c. vt. i. dis. Ius Quiri.

q. Ius prouinciale.

Ius ꝓuinciale dr̃ qđ homines unius Regni vel prouincię statuunt, & inter se tenent, Exindeq; colligi potest quod priuilegiũ pręsens Saxonibus datum, dicitur esse ius prouinciale seu ius proprium & priuatũ, exco, qa priuatis hominibus & priuatę ꝓuincię cõcessum est. Priuilegium etenim priuatorum lex est: vt iij. dist. priuilegia & Isidorus sexto ethimologiarum.

r. Legum inuentores q fuere.

s. Vide de hac materia abũdantius Iur. mu. ar. i. & ar. vij. & item. dist. vij.

t. Legis. xij. tabularũ compilatores.

Legum autem inuentores[r] qui primi fuere declarare visum est. Moses gentis hebreę primus omnium, diuinas leges enodauit. Phoroneus rex Grecis. Mercurius Trimegistus Egiptijs. Solon Atheniensibus. Ligurgus Lacedemonijs, & Appollonius illa confirmauit. Numma Pompilius Romanis[s] subdelegarunt tandem Romani decem viros, qui leges Solonis ab Atheniẽsibus in latinũ transferent. Fuerunt autem viri pretacti[t] vt sequitur Appius Claudius. Titus Genutius. Publius Festius. Lucius Veturius. Gaius Iulius. Aulus Manlius. Publius Sulpicius. Publius Curiacius. Titus Romulius. Spurius Posthumius, legesq; huiusmodi sic collectę, & alię itidem superadditę xij tabularum leges nuncupabantur a duodecim tabulis Eburneis q̃bus insculptę erant, & sic lex xij. tabularum ex accidenti dicta est: vt ff. de origi. iuris. L. ij. §. i. ℭ Iuris Naturalis pręcepta vt clare habetur insti. de iur. natu. §. iuris pręcepta.[u] Sunt hęc honestę viuere, alterum non ledere, Ius suum cuiq; tribuere.

u. Iuris Naturalis pręcepta hoc idẽ uide Iure munia. ar. i. & ar xviij.

Et quia iuris, legis, consuetudinis frequens interuenit mentio, quid vnum quodq; illorũ sit declarare breuibus placuit. Ius supius descriptum habetur nec vlteriori indiget declaratione[x] Lex est constitutio scripta, vnde lex seu constitutio[y] necessario esse debet honesta, iusta, possibilis, secundum naturam & consuetudinem patrię, loco, temporiq; conueniens, necessaria & vtilis, manifesta quoq; ne per obscuritatem intactum quid contineat, nullo priuato commodo, sed communi ciuium vtilitate conscripta, vbi si huiusmõi conditiones desunt constitutio erit reicienda vt habetur iiij. dist. §. erit autem.

x. Lex q. t.

y. Lex qualis esse debeat, uide hoc idem Iure Munid. ar. i. & xxij. et item ar. xliij. glo.

z. Consuetudo q. t.

Consuetudo dicitur antiqui mores.[z] Vel cõsuetudo est Ius quoddam moribus constitutũ quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, vel vbi nullum Ius habetur sumitq; vigorem ex tacito populi consensu. i. dist. consuetudo & insti. de iur. natu. §. ex non scripto.

a. Consuetudo quando uigorem legis habeat.

Vt autem consuetudo iuris vigorem habeat [a] aliqui dicunt sufficere prescriptionem decẽ annorum: vt C. de tempo. in integrũ restitu. L. finali & C. quę sit lõga consuetudo in glo. rubrice. aliqui quadraginta: vt extra de consue. c. vlti. aliqui cuius memoria non extat: vt ff. de aqua pluuiali. arcen. L. i. & ff. de aqua quotti. & estiua. L. hoc iure. §. ductus aquę. C. quę sit longa cõsue. L. ij.[b] Verius tamẽ ad hoc quod consuetudo valeat requiritur, qđ ad minus bis antehac secundum illam iudicetur: vt ff. de legi. L. cum de consue. Potissimum vero consuetudo loci illius habet vigorem legis. Si in contradictorio iudicio sit opposita parsq; consuetudinem allegans obtinuit sententiam, vt cum consuetudo allegatur. x. vel xx. annorũ. Aduersarius impugnat allegansq; victor euadit, vt sic allegata consuetudo per sententiaq; approbata habet vigorem. ff. de leg. & sena. L. de quibus causis & sequentibus legibus.

b. De consuetudinibus uide infra ar. ly. et Iure Munia. ar. i.

Si questio emergit de qua Ius scriptum non habetur, [c] consuetudo seruetur in illa questione si non sit consuetudo iudicetur per simile, si hęc duo deficiunt iudicetur secundum consuetudinem vrbis Romę. Ratio quia sicut in defectu iuris nostri recurrimus ad leges Romanas & ab omnibus seruantur vt infra li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xliiij. in glo. [d] Ita & cõsuetudo. Quia tantum valet consuetudo Romanorum non scripta, Id autem quod dictũ est de cõsuetudinibus de consuetudine bona & non praua intelligi debet. Consuetudo etenim mala quę est contra legem naturę etiã contra Ius scriptum reicienda est: vt viij. dist. c. mala. c. frustra & sequẽtibus. Cõsuetudoq; & constitutio iuri cedunt naturali nec huiusmodi consuetudine quis excusatur: xxxij. q. vij. flagitia & de consue. c. vlti. Quod si instet quis duę uices faciunt consuetudinem. Verũ est si populo placuerit vel senatui qui vicem huius reprępsentat, vt idem fiat in futurum & item quod duę vel plures vices consuetudinis bonę & non prauę.

c. Iur. Munid. ar. xliij. glo.

d. Vide con. li. ij. ar. xxvi. glo.

Queritur si alia sit consuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terrę sint diuerse & si Iudex habeat itidem suam consuetudinem ℞. seruabit Iudex quam volet, sed diceres locus iudicij est spectandus ℞. aut consuetudo spectat ad littis ordinationem, & tunc seruatur illa quę est in foro iudicij, aut ad littis decisionẽ, & tunc illa quę in foro seu in loco contractus est. C. quę sit longa consuetudo L. i. de hac materia vide abundantius insti. de

iur.natu.§.ex non scripto ff.de legi. & senat. L. de quibus causis, & post per totum C.quę sit longa consuetudo.L.i.

e. Consuetudinis tres uirtutes.

Consuetudinis tres sunt virtutes,[c] Imitandi legem idest in tantum valere sicut legem vbi lex non est scripta: vt insti. de iure natu.§. ex non scripto. Quod si concordet legibus fortificat legem viij.dist.frustra, Interpretãdi legem vbi est dubia hoc est vbi lex esset intrincata & non bene intelligibilis iudicari debet secundum consuetudinem approbatam [f] optima enim est legum interpres consuetudo ff.de legi.& senat.con.L.si de interpretatione Et corrigendi quod distingue aut est generalis per totum mundum & sic vincit legem vbiq;, aut specialis & sic vincit in illo loco vbi est dũmodo sit post legem inducta, alias vincitur lege superueniente:insti.de.iur.natu §. ex non scripto. & ff.de leg.& sena.consul. L.de quibus causis in fi.ff.de sepulchro violato.L.prętor ait.§.diuus Adrianus.

f. Vnde & lex xij. tabularum consuetudinẽ esse seruandam suadet cum inquit rittus familiæ patrieq; seruãto

Quare secundũ quod nobis &c̃. Est em̃ inter cętera vtriusq; iuris pręcepta illud pręcipuũ quod nihil asserere pręsumamus nisi quod confirmare possumus. Aut auctoritate legis. C.de coll.L.Illam. Aut auctoritate Canonis de consti.c.i.&.c. Ne innitaris. Aut auctori. consuetu.insti.de iur.natu.§. Ex non scripto. & de consue.c.fi. & per to. Aut aucto.statuti loci singularis.ff.de iusti.& iu.L. Omnes populi. ff. de legi. in multis legibus de consti. c.i.li.vi.Et nostrum non est Ius extendere seu producere. ff.so ma.L.si vero.§. de viro. & in dic. c.ne innitaris immo nec distinguere debemus vbi lex non distinguit. ff. de re.iudi. in multis legibus. ij. q.v. consuluisti, iura ergo quę non apparent non sunt, nam Ius finitum est & certũ:vt in prohe. fforum.& in prohe. insti.§.igitur.Et erubescimus loqui sine.L.in auten.de trien.& semis.§.consideremus.coll. iij.& C.de repudi.L.dissentientes, & de iur. fisci,L.certa forma, li.x.

Articulus I

a. Vide infra li.iij.ar. xliiij. Iure Munia.ar. vij.

DVorum gladiorum potestatem [a] spiritualẽ scilicet & secularem ad defendendum suum populum Cristus in sua approbauit Ecclesia ex quibus apostolicũ spiritualẽ & Romanum Impatorẽ secularẽ habere nemo ambigit ob quorum figurationem apostolico super equum candidum equitare constitutũ est,[b] & in ascensu eius a Principe sella ne decidat tenebit in quo significatur, ut si qui inobedientes apostolico existerent, a principe ad obediẽdum & econtra cum necessitas hoc exigerit (alij addunt dummodo exercitus fuerit) cõpellant.

b. Iure Munia.ar.vij. glo.abunde uide super hac materia.

Glosa.

Liber primus Spe. Sax. diuiditur in lxxi.articulos:& tandem in paragraphos ponitur q; singulatim notitia vniuscuiusq; articuli, tũ & paragraphi. Pręsens articulus tractat de duobus gladijs hoc est iudicijs spirituali videlicet & seculari quę duabus commissa sunt personis, spirituale apostolico, & seculare Imperatori. Vocanturq; Iudicia illa gladij, sicut enim gladio arcentur & puniuntur malefactores, ita spirituali gladio arcentur animę excessiue, seculari vero homines excessiui.

c. Papa an Imperator quis eorum dignitate maior argumenta p & contra.

DVBIVM circa id exoriri potest [c] ex quo qdem potestas spiritualis & secularis in his duobus gladijs fundata sit, quis illorum sit superior & dignior. Arguitur primum qd Imperator superior sit. Imperium etenim a nullo alio originem habet nisi a deo: vt.x. dist.quoniam. & xxiij.q.iiij.quęsitum. Secundo si papa deberet esse superior Imperatore extunc appellatio esset ab Imperatore ad apostolicum quod tamen non fit: vt extra de adpellationibus. c. si duobus littigantibus. & c. causam qui filij sunt legittimi, & itẽ Imperator tributũ accipit quandoq; de Ecclesia & non Papa: vt.xi. q.i.c. magnum quidẽ est. In oppositum sunt alij qui dicunt apostolicum esse superiorem Imperatore. Primum deus etenim omnipotens apostolico spiritualem & secularem potestatem dedit: vt xxij. dist.c. omnes. Prerera Imperator iuramentum pręstare tenetur apostolico:Iustitiã exaltare:Iniustitiam vero deprimere: vt lxiij.dist. c.tibi domino. Pręterea apostolicus Imperium ex oriente in occidentem transtulit:vt extra de electi.c.per venerabilem, & item apostolicus in certis casibus exautorisare potest Imperatorem: vt xv. q.vi.c. alius. de sen. & re.iudi.c.ad apostolice.li.vi. Ommissis tamẽ argumentis pro & contra militãtibus R. qd vterq; illorum tam apostolicus q̃ Imperator propriam habent autoritatem in quantum non excedunt officium dignitatis suę. Vnde si Imperator non facit ea quę Imperatorem decent. Itidem & apostolicus procedi contra eum potest non vt contra Imperatorem: sed vt contra excessiuum, potestq; deponi, excommunicari: vt infra li.iij.ar. lvij glo. In contrariũ istius sunt certe quędam leges quę disponunt quod Imperator est super omnes leges nec rigori legis subest nisi inquantum velit:vt C.de legi.L.digna vox, & ff.de legi. & senatus consul.L. princeps. Intellige tamẽ

Vide infra li.iij.ar.lvij Iure. Munia.ar.vij. ad hanc materiam.

quod Imperator non patitur rigorem legis inquantum Imperator sed postǭ exautorisetur pati cogitur vt excessiuus vt dictū est. Apostolicus vero vt textus habet Imperatorem iuuare in Imperio debet omnibus viribus suis, demandareque vt Ius illius inconcusse ab omnibus indifferenter obseruetur: vt.x.dist.si in adiutoriū.& c.de capitulis, dato etiam quod clericus sit. Canones etenim concordantiam & connexionem cum legibus habent, vnumque aliud interpretatur sed & Imperator Papam iuuare debet inobediētes arcēdo. Nā Christianitas subest potestati sacri Imperij Romani: vt C.de sacro. san. eccle. & xxiij.q.viij. conuenior.

Notandum circa id [d] quod apostolicus seu Papa intromittere se quandoque potest in Ius seculare propter manifesta & enormia scelera pręcipiens iudici seculari vt puniantur: vt xxiij.q.iij.c. Maximianus & c.ab Impatoribus. Imperator etiam quandoque [e] iurisditionem in personam spiritualem habere poterit, vt pote si pręlatus eos corrigere nollet vel non posset: vt xxxij.dist.eos qui. Secundo ꝑpter auariciam & inuersum iudicium pręlatorum vt lxxix.dist.c.si quis pecuniam. Tertio propter hęresim: vt viij.dist.c. quo iure, & xvij. dist.nec licuit. Item propter falsitates: vt c. ad falsariorū de crimi. fal. Item propter seditiones factas, aut si excōmunicationem respuerint: vt xxiij.q.v.de liguribus. Item si potestas spiritualis quem coercere non posset: vt xxiij.q.iij.c.ab Imperatoribus. Item propter rebellionem tributi ad defensam reipublice de bonis ecclesię: vt xxiij.q.viij.c. tributum.

d Papa intromittere se potest in ius seculare.

e. Imperator iurisditionem habet in personas spirituales, hoc idem uide infra li.iij.ar.lvij. Iure Munici.ar.viij.

Articulus II

QVilibet Christianorum adultus ter in anno Synodo se præsentare tenetur, libertas est etiam tripertita. Quorum primi Episcoporum Synodum quærere solent & hij banniti dicuntur Proprietarij summorum præpositorum. Pagani autem archipræsbyterorum. Simili modo & secularia iudicia quærere solent scilicet banniti Comitū [a] qđ xviij. septimanis exponetur sub bāno Imperatoris. Si autem in numero quindenali pro uiolentia aliqua a superiori iudiciali termino Iudicium expositum fuerit, etiā ibidem uenire tenentur, ac per id omne eorum proprium banniti cōtra iudicē [b] omnino liberū faciūt. Proprietarij iure necessario suorum præfectorū Iudicium quærent quod sex septimanarū spacio prouocetur, [c] & ex his si opus fuerit præco eligatur. Pagani propriū non habentes suorum Gograuiorum iudicium expectent, [d] ibi & in omnibus legittimis iudicijs debet unusquisque Scultetus clamores illatarum iniuriarum & humana uulnera alij ab alio illata, & comminationes ac euaginationes gladiorum factas in damnum aliorum [e] & hos qui ad iudicium cum tenebantur non uenerant, [f] omnemque iniuriam pœna mortis uel membri abscisione puniendam accusare, si coram iudicio nō fuerit incepta, alioquin ea nō accusabit.

a. Vide infra li.iij.ar. lxi. Iure Munici.ar.xlv.

b. Banniti etenim ex eorum proprio non aliud iudiciū obligātur nisi ut iudicium Comitum frequentent hic ex textu et li.iij.ar.lxi. Quod si negligant ꝓprium eorū consignari poterit. Si paruerint eliberant ut sic proprium suum ut textus habet.

c. Vide infra li. iij.ar. xlv. & lvi.

d. Gograuius uero qs fit, uide infra eo. lib. ar.lv.lvi. & sequentibus.

e. Qui autem iudicio pertinere dicantur, uide infra eo.lib.ar.lxx. & li.iij.ar.lxi.

f. Alij textus habent omnemque iniuriā quæ in uitam uel in cutim iudicatur.

Glosa,

Quilibet Christianorum adultus ter in anno synodo &c̄. Vnde de synodo & qui ad eam venire tenentur: vide c.decernimus xviij.dist. & xxv.q.vi. Episcopus. de ma.& obe. quod super his. ¶ Si corā iudicio non fuerit incep. Nam vbi ceptum est iudicium ibi finem accipere debet. ff.de iudi.L.vbi ceptum & L.si qs ff.de iurisdictio.iu.L. cū quędā de fo.com.c. proposuisti. & litte.pen. nihil est innouandū vt li.pen.in rubro. & nigro. Et idem etiam si in alio iudicio res fuerit iudicata. ff.de excep. re.iudi.L.cū queritur & L.se. & L.si rem meā de excep. c. aduersario eo. ti.c. ij.li. vi. Nam res iudicata pro veritate accipitur. ff. de reg. iur.L.res iudicata. Nec recipitur probatio in contrarium C.de re. iud. L. sub spe. eo. ti.c. suborta. Item sententia facit Ius inter partes elapsis decem diebus a tempore prolationis computandum: de re.iudi.c.cum inter vos §. vlti.& c.quod ad consultationem. C.de agri. & censi.L. litibus ar. de prębe. nisi ver. ꝙ ergo. Vnde nec error detectus retractat sententiam. ff.ffa.hir.L.cum putarem. de re.iudi.c. inter monasterium .& c.e. Vide etiam in repetitione regulę possessor per.Pe.de ancho. Videtur enim acquiescere finem is contra quem fertur cum non appellat, nam sententia auctoritate iuris suffulta tribuit Ius illi qui non habuit, & auffert illi qui habebat, arg.de repe.

c.pastoralis & datur illi pro quo lata est sententia actio in factum ex causa iudicati C. de re. cre. L. actori. ff. de re iudi. L. miles. §. fi. Et res acquiritur per sententiam vt de cętero cum sana & pura conscientia possit teneri secundũ eá quę notantur per hostien. in summa de re. iudi. §. quot sint sub. §. sed nunquid vers. sed quid si post sententiam vide in repetitione dic. regule. Nec princeps contra rem iudicatã concedit rescriptum. C. sententiam rescindi non pos. L. impetrata. Immo & alias in debitum ex causa iudicati solutum repeti non potest. C. de condi. inde. L. i. cum concor. ibi allega. in glo. adde notata infra. eo. li. circa ar. vij. ver. de transac.

Glosa.

Ex quo quidem in primo articulo duos Ecclesię datos esse gladios declaratum est, q̃d q; vnus alteri auxilio esse debet, prosequendo itaq; autor intentionem suam dicit necessario omnes Christianos synodum conuenire debere vt ibidem de excessibus fiat discussio &c̃. vt textus habet. & xviij. dist. decernimus Signanter vero in huiusmõi synodo excessus notorij corrigi deber ; si quis contra decem pręcepta dei vel stastuta Ecclesię excesserit, & hoc si & in quantum Iudicium seculare añ hac huiusmõi excessiuũ non correxerit, quia vt sic secundario eum corrigere non oportet vt de excepti. c. cum quidam. li. vi. Si quis v̾o diebus feriatis excesserit [h] vel in locis sacris dato quod Iudex secularis eũ puniat, nihilominus in synodo accusandus erit, ac vtriq; iudici mulctam pręstabit, vt infra eo. li. ar. liij. Notandum circa id [i] quod nullus damnatur post mortem iure spirituali nisi in tribus casibus propter hęresim: vt xxiiij. q. ij. c. vlti. sane profertur. Item si hęreticis bona relinquerit sua, hoc est si hęreticum hęredem relinquerit: vt de hęreti. c. si quis Episcopus. Item si in manifestis sceleribus decedat non confessus: vt lxxxviij. dist. c. neq;. Qui vero iure seculari accusari etiam post mortem possunt, suo loco declarabitur.

h. *Qui autem sunt dies feriati, uide infra li. ij. ar. x. glo.*

i. *Post mortem damnari unus potest in tribus casibus.*

Illorum etiam qui Iudicio interesse tenentur, vt textus habet libertas est triplex Banniti videlicet Proprietarij & Pagani. Vnde pro expositione textus ampliori notandum, [k] q̃d Banniti dicuntur qui propriam libertatẽ habent vl' huiusmõi proprium possident ratione cuius scabini esse possunt. Secundum v̾o Ius feu. c. iiij. Banniti dicuntur illi quos dominus feudalis sede scabinali pręfert ad edicendum Ius sibi vel suis subditis, vel quia a domino infeudantur, ut sibi sententias inueniant.

k. *Banniti in proposito scabini actu uel aptitudine dicuntur, & de his uide infra eo. li. ar. vi. lib. ij. ar. xij. lib. iij. ar. lxxiij. Iure Muni ar. x. & item ar. xxxiij glo.*

PROPRIETARII sunt [l] q̃ in prouincia proprium habent & ex illo aliquid facere, seruire aut dare tenentur. C. de agri. & censi. in m'tis legibus. ¶ PAgani censuales [m] dicunt̃ qui in bonis ex conductitio sedent, ex quibus alienari possunt ex certis causis. Quid autem vnusquisq; horum demeretur, cum ad synodũ vel ad iudicium non venerit inferius declarabitur, li. iij. ar. lxiij.

l. *Proprietarij q̃ sunt.*

m. *Pagani q̃ dicuntur.*

Articulus III

ORigenes septem fore seculi ætates quodq; in septima seculum finiri debeat enarrauit, & sicut in scripturis apparet, quælibet seculi ætas per mille annos est repræsentata. In Adã incepit prima, in Noe secunda, in Abrahã tertia, in Moyse quarta, in Dauid quinta, in Trãsmigratione Babilonis sexta, in Christo septima in qua nũc sumus sine finis certa noticia. Sic etiã Clipeus seu cingulus militaris in septimo terminat̃ & primum habet rex Romanorum [a] Secundum Episcopi, Abbates, & Abbatisse, qui & superillustres dicuntur. Tertium laici Principes, ex quo facti sunt Episcoporũ subditi & Vasalli, qui illustres nuncupantur. Quartum nobiles & liberi domini. Quintum prædictorum nobilium uasalli & etiã banniti. Ipsorũq; ulterius uasalli tenent sextum, sicut autẽ in septima seculi ætate quoad finem est Ecclesia incerta, sic nec scitur an cingulus militaris in septimo existit. Laici tamen principes cum facti sunt Episcoporũ uasalli [b] sextum cingulum in septimum reduxerunt, sicut etiã ciugulus in septimo & seculum in septima finitur ætate, sic [c] gradus cognationis in septimo terminatur.

a. *Iure Muniã. ar. viij. glo.*

b. *Vide ad id in auten ut ab illustri. & qui. §. sanximus. coll. v. & dist. i. c. Ius Militare.*

c. *Nota quod gradus cognationis hoc Iure Saxonico finitur in septimo. Necesse est ergo in petitione hæreditatis, ut hæres articulet se defuncto infra septimum gradum attigisse, et id à multis obseruatur, q̃uis iure cõmuni gradus se ad decimũ extendit, ut insti. de gradi. cogna. §. hoc loco. & sequentibus.*

Nunc itaq; consideremus ubi cognatio incipit [d] & in quo membro finiatur. In membro capitis masculus & fœmina qui quæ ue legittime contraxerunt constituũtur. In colli & corporis membro eorum proles

d. *Cognatio in proposito large accipitur extendens se tã ad agnatos q̃ ad cognatos.*

quæ de eodem patre, & eadem matre originem produxerũt. Si autem de eisdem non sunt progenite parẽtibus non in eodem membro constituuntur sed transeunt in gradum remotiorem. Contrahãt etiam duo fratres cũ duabus sororibus & tertius eorum frater sibi alienam subarrauerit superduxeritq; sponsam filij nihilominus eorum indistinctæ ad succedendũ alter in alterius hæreditatem admittũtur, [e] dummodo in eadem sunt dignitate propagationis. Indistinctorum fratrum filij in membro annexionis brachij & corporis ponuntur, itidem & sororum Pueri isti primum gradum obtinẽt. fratrum uidelicet sororũue proles qui & Nepotes appellantur. In membro cubiti secũdus est gradus & hi pronepotes dicuntur. In coniunctione manus & brachij ubi tertius qui abnepotes nuncupantur. In membro manus & digiti medij ubi quartus gradus illi antenepotes nominantur. In secundo membro digiti ubi quintus gradus qui trinepotes dicuntur. In tertio membro quadrinepotes ubi & sextus gradus est. In septimo unguis & non membrum reperitur & ideo ibi cognatio terminatur. Qui a primo gradu usq; ad ultimum se æque in gradibus computant æque hæreditatem dimissam percipiunt. Qui autem se in proximiori gradu huic de cuius hæreditate agitur probauerit præfertur ei qui ulteriorem obtinet gradũ. In septimo gradu terminatur cognatio in pcipiendis hæreditatibus q̃uis in quinto gradu apostolicus matrimonia cõtrahere concessit, [f] Qui tamen nullam decretalem in nostri iuris feudalis & ciuilis potest condere præiudicium.

[e] Hoc est si sint generatione similes, de generatione uero similibus, & quomodo unus alteri similis generatiõe dicatur, uide infra eo. li. ar. xvij. & li. & item lib. iij. ar. xlv. glo.

[f] ARTICVLVS ISTE REPROBATVS EST.

Glosa.

Origenes septem fore &c̃. Vide xxxv. q. iiij. c. vno. Et quod notatur in prohe. li. vi. super verbo perfectus ad hanc materiam abunde. ¶ In Adam incepit prima &c. & cum eo incepit Ius naturale, vnde dicit lex palam aũt est vetustius esse Ius naturale quod cum ipso genere humano rerum natura prodijt. Ciuilia autem iura tunc esse ceperunt cum ciuitates condi & magistratus creati legesq; scribi ceperunt vt in. §. singulorum. insti de rediuisi ¶ Qui tamẽ nullam decretalẽ. Paragraphus iste erroneus est. Intelligendo vt sonat, quia Papa derogat per suas decretales statutis & consuetudinibus locorum irracionabilibus & alias vbi timetur periculum animę, etiam si hoc non exprimat, licet alias per posteriorẽ constitutionem locorum & personarum singularium consuetudines [g] & statuta rationabilia nisi hoc expresse caueatur non intendit in aliquo derogare: de quo in c. primo de cõstitu. & in regu. possessor. de reg. iur. li. vi. Immo dicit etiam Imperator sacrę leges non dedignantur sacros Canones imitari: in auten. vt cle. apud propri. Epis. §. si vero. coll. vi. & alibi dicit Impator quod per omnia vult seq sacras regulas, quę debent pro legibus valere vt in auten. quomo. opor. Epis. & cęte. cleri. § i. & §. sancimus coll. i.

[g] Vide infra lib. iij. ar. xliiij.

Glosa.

Id quod de ętatibus mundi in textu habetur non pręcise ad materiam ptinet operis cepti. Verum autor priuilegij comparationem quãdam facit, quo clarior intentio eius appareat in declarando de clipeis militaribus & gradibus agnationis, cognationisq; &c. Ommissa itaq; ętatum declaratione, nam & ad ppositum parum spectant nostrum. Pro intellectu articuli pręsentis [h] Notandũ venit qd' Clipeus non est aliud nisi distinctio militię seu nobilitatis: ut dist. i. c. Ius militare. Militia autem est duplex [i] Bellica & Iuridica Bellica quę fit contra hostes armis nocere volentes in bello. Iuridica vero est peritia iuris iniustitię contrauenieñ: vt insti. in prohemio. Vtraq; enim militia contigit homines occidi, bonaq; nancisci, & perdi, & hoc cum audacia prauorum cohibetur: vt iiij. dist. factę sunt autẽ leges. [k] Militia iuridica est duplex Prima cum iure aliquid defenditur: vt C. de postulan. L. quisqs. & in auten. vt om. obedi. §. i. Alia cum appositione pęnarum in damnãdo transgressores sicut faciunt illi qui exsententia interficiunt: vt spiculatores, pręcones, nam & illi milites nuncupantur: vt habetur Iohannis xix. milites autem diuiserunt vestimenta sua &c. Milites huiusmodi fuerunt tor

[h] Clipeus qd sit hoc idem uide infra lib. iij. ar. lxxij.

[i] Militia duplex, uide feu. c. i. de hac materia abunde.

[k] Militia iuridica duplex.

tores & ſpiculatores: vt xxij. q. v. c. de occidendis. & c. non ſolum. Militia bellica eſt itẽ duplex acquiſita & innata.[l] Acquiſita vt eſt Epiſcoporum, Abbatum &c. Innata vero vt eſt principum, ſuperilluſtrium, & iſta originem habet a rege Romanorum: nam Romanorum Imperator naturalis militię primũ obtinet gradum vt textus habet.[m] Militiaq; huiuſmodi nobilior eſt q̃ acquiſita.[n] Acquiſita enim venit ex conſtitutionibus, naturalis vero ex natura, ſed conſtitutio iuri naturali minime derogare poteſt. i. diſt. c. omnes. inſti. de le. agna. tute. §. vlti.

NOTANDVM preterea pro elucidiatione textus[o] quod cognatio eſt triplex. Naturalis quę venit ex genelogia & ſecundum iſtã ſuccedituř in bona tutelaq; adiudicatur: vt infra li. ij. ar. xx. & xxx. in auten. de heredi. quę ab inte. per totũ, coll. ix. inſti de legitti agna. tutella. §. i.[p] Secũda eſt quę venit ex affinitate vnde affinitas eſt attinentia perſonarum ex copula proueniens omni carens parentela. Affineſq; ex eo dicti quia duę cognatiões quę inter ſe diuerſę ſunt propter nuptias copulantur Poſtq̃ enim vir carnaliter coniungitur vxori omnes conſanguinei vxoris efficiunť affines viro & econtra. Tertia cognatio fit ex baptiſmo quę & ſpiritualis affinitas dicitur & eſt propinquitas ſeu attinentia quę prouenit ex ſacramenti datione, vel ad ſacramentum recipiendum atteſtatione vel tentione.[q] Vnde ex cognatione ſpirituali quę ex baptiſmo contrahitur, nouem propinquitates naſcuntur. Prima filiacio inter ſacerdotem baptiſantem & baptiſatum. Secunda compaternitas inter ſacerdotem & patrem baptiſati. Tertia commaternitas inter eundem & matrem baptiſati. Quarta inter filios ſacerdotis & baptiſati ſcilicet fraternitas xxx. q. i. omnes. & q. iij. ita diligere. Quinta filiatio inter baptiſatum & ſuſcipientem de baptiſmo. Sexta filiatio inter eundem & vxorem ſuſcipientis. Septima fraternitas inter baptiſatum & filios ſuſcipientis Octaua compaternitas inter ſuſcipientem & patrem ſuſcepti. Nona maternitas inter eundem & matrẽ pueri, de his abunde vide xxx. q. iij. & ſequẽtibus per totum. Ex prima itaq; cognatione quę naturalis dicitur[r] venit hęreditatis ſucceſſio, vltimę duę dũtaxat matrimoniũ impediunt. ¶ In ſucceſſionibus vero hęreditatum triplex inuenitur gradus, deſcendentium videlicet, aſcendentium[ſ] & collateralium. Primus gradus eſt deſcendentium vt filius, nepos & infra. Aſcendentium vero vt Pater Auus &c. Vnde deſcendentes ſuccedũt in defectu illorum aſcendentes ſequũtur, prę omnibus collateralibus: vt inſti. de hęre. quę ab inteſta. defer. §. ſin autem. Nec inter aſcendeñ. & deſcendeñ. matrimonium eſſe poterit, etiam ſi Adam viueret nubere non poſſet vt inſti. de nupti. §. ergo non omnes. De gradibus cognationis, affinitatis, immo declarationem gloſę pręſentis ampliorem vide. xxx q. iij. & ſequentibus. & item. xxxv. q. iij. iiij. & ſequentibus: inſti de nuptijs. & item de gradi. cogna. & ff. eo. ti. per totum. Ibidemq; in titulis allegatis inuenies quod Canoniſtę gradus huiuſmodi magis abreuiant propter matrimonia vetanda, legiſtę vero largius extendũt propter nanciſcendam hęreditatum ſucceſſionem.

Si autem de eiſdem non ſunt progenitę &c. hoc eſt ſi mater tua mortua ſit, paterq; aliam ſuperduxerit vxorem cum qua pueros procreat iſti non erunt in eadem linea cum illis primis, ſed medij fratres vocabuntur, ad hęreditatemq; non niſi ſecũdum vnam partem pertinebunt, ſic ſcilicet quod integri fratris filius ęque propinquior eſt in tollẽda ſucceſſione ſicut medius frater: vt infra eo. li. ar. xvij. & li. ij. ar. xx. Vide etiam ad hanc materiam in auten. de conſangui. & vteri. fratri. §. i. coll. vi. C. de legi. hęre. L. de emancipatis.

Contrahant etiam duo fratres &c. filij illorũ alter in alterius ſucceſſionẽ admittitur, ex eo quod patrueles ſunt, ſed ſi ſororum pueri fuerint & alij pueri ex alia fratris vxore, quę nõ fuit ſoror, vxor tamen tertij fratris propiores erunt ratione matris ad ſuccedendũ fratribus vel ſororibus qui ex duabus ſororibus proceſſere in bonis ex matre deuolutis: vt infra eo. li. ar. xvij.

Qui autem ſe in ꝓximiori gradu &c. de his vide inſti. de legitti. agna. ſucceſ. §. hoc etiam & inſti. de hęredi. quę ab inteſta. deferun. §. ſin autem.

Licet in quinto gradu apoſtolicus &c. Antiquitus etenim nullus matrimonium contrahere audebat niſi in ſeptimo gradu: vt xxxv. q. iij. c. de affinitate. Poſthac uero limitatũ eſt admiſſumq; in quinto gradu matrimonium vt extra de conſangui. & affini. c. non debet, & hoc intelligendum tam in gradu cognationis q̃ etiam affinitatis: vt ibidem in loco allegato xxxv. q. iij. c. de propinquis clarę apparet:

Qui tamẽ nullam decretalẽ &c. Q. D. quod apoſtolicus nullam in contrariũ legem condere poſſet. Contra id tamen argui poteſt per illud quod Chriſtus in Euangelio dixit, qđcunq; ligaueris ſuper terram erit ligatum & in cœlo &c. Reſpondent aliqui quod & ſi quidem apoſtolicus facultatẽ habeat legẽ imutandi, eum tamen facere id minime decet, qđ enim ſemel placuit amplius diſplicere non debet: ff. de. reg. iur. L. quod ſemel, hęc tamẽ reſponſio eſt minus valida quantum ad apoſtolicũ. Vnde & lex allegata quod ſemel placuit &c. Intelligi debet de hominibus priuatis cum quid promittunt aut ſtipulantur aut aliquid aliud faciunt diſplicere poſthac eis non debet, immo firmiter tenere eos oportet vt inſti. de obliga. §. i. & ff. de reg. iur. L. nemo. C. de nego. geſt. L. ſi quis nolente. Poteſt itaq; apoſtolicus conſtitutionem antehac latã immutare: Conſtitutiones etem omnes pro-

l. Iure Munia. ar. viij.

m. Verũ eſt quo ad ſe totum, ſecus autẽ quo ad certas partes.

n. Vide infra lib. iij. ar. xxix. Iure Munia. ar. i. ar. ij. & viij.

o. Cognatio triplex.

p. Cognatio in ꝓpoſito large accipitur extendens ſe tam ad agnatos q̃ ad cognatos. Vnde agnati dicũtur q per uirilis ſexus lineam coniuncti ſunt in cõſanguineitate dicti ideo quaſi nobis agnati uel à patre cognati ueluti frater ex eodẽ patre natus fratris filius &c. Cognati uero dicũtur qui ꝑ fœminini ſexus perſonas nobis ſanguine iũguntur, ut inſti. de legitti. agna. tute. §. ſunt autem.

q. Ex cognatiõe ſpirituali nouem propinquitates naſcuntur.

r. De ſucceßionibus uide infra li. i. ar. xvij. li. ij. ar. xx. Iure Munia. ar. lxiij. in autẽ. de hære. quæ ab inteſta. deferrun. coll. ix. per totum. inſti. de legitti. agna. tute. §. i.

ſ. Nota quod in defectu deſcendentiũ aſcendentes ſuccedunt præ omnibus collateralibus, ut infra eo. lib. ar. xvij. Ratio quia ſucceſſio ex gremio excedere non debet & id in curijs dominorũ cõmuniter tenetur licet aliqui contrarium quãdoq; pronunctiant, ſcilicet quod aſcendẽtes cum quibuſdam collateralibus defuncti ſimul admittuntur. Tenent etiam aliqui qđ auus ſiue auia & frater ſiue ſoror defuncti ſimul ſuccedant potius tamen obſeruandũ eſt priuilegiũ in ſucceßione huiuſmodi.

pter actus humanos fiunt, sed quia tam homines q̃ actus illorum mutabiles sunt. Quare & leges occasione illorum sancite ex rationabilibus causis immutātur: vt in auten. qui. mo. na. effici. §. i. coll. vi. & C. de vete. iur. enucle. L. deo autore: & in auten. de cōsan. et vter. fra. §. i. coll. vi. Exindeq; sequitur qd' si quid apostolico antehac in iure nostro complacitū fuit ex certis causis nunc displicere eidem poterit. Quare & constitutionem contra Ius nostrum eidem ferre licebit: vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice. li. vi. ~~In scrinio enim pectoris sui omnia iura recondita ha~~benē. vt extra de constitu. c. licet Romanus li. vi. Preterea apostolicus reicere potest apostolorū canones: vt xvi. dist. c. Canones. Quāuis p̱ predecessores suos fuerint statuti. Apostolicus etem̄ nec Imperator quicq̃ constituere potest in preiudicium posteritatis sue: vt extr̄ de rescrip. c. si gratiose. & c. vltimo li. vi. C. de legi. & constituti. L. digna vox. Concluditur ergo quod Imperator & apostolicus in contrarium iuris nostri constitutionem statuere possunt. Quare paragraphus articuli vltimus vbi dicitur quod Papa nullam decretalem in periudicium iuris nostri condere potest locum non habet.

In contrarium tamen huius declarationis & pro roboratione paragraphi vltimi articuli presentis.[t] Notandum quod ad immutationem constitutionis alicuius non sufficit id qd̄ homines & actus illorum mutabiles sunt, vt argumētum ex aduerso militabat. [u] Verum ad id multe alie circumstantie requiruntur, potissimūq; ex triplici causa lex seu constitutio immutatur. Primo cum causa illa immutatur propter quam lex sancita fuit, vt quia lex est quod bona paterna in pueros hereditant, causa quia nullus est propior patri, & magis obligatus in obsequio fidelitate & honore, q̃ pueri eius, cum ergo pueri aliqui parentibus fidelitatem, obsequium, honorē, non exhibent, ratione cuius hereditare deberent, est constitutio noua in contrarium quod pater exhereditare potest puerū: vt in auten. de immens. donati. §. i. coll. vij.: & in noua cōstitutione Nos Adalbertus &c. Exindeq; seq tur quia causa iuris Saxonibus dati fuit fides suscepta, durante ergo fide in eis, Ius illorum immutari non debet, nec noua constitutio in contrarium dari. Secundo quando Ius statutum ex antiquo in abusum venit & in malum vertitur: vt in auten. hec constitu. innouat nouam constitutionem §. i. coll. viij. vt statutum fuit [x] quod mulier dotem abrenunciare non posset nec obligare se pro marito in sua substantia: vt in auten. vt nulli iudi. §. & illud coll. ix. & infra eo li. i. ar. xxi. nisi illud concernatur venire in commodum dicte vxoris. Venit tandem in abusum quod mulieres iurantes huiusmodi pactis non contrauenire, per iudices nihilominus permittebatur eis iuramentum in contrarium. Constitutio ergo noua sancita est qua derogatur legi allegate: vt de iure. iuran. c. licet. li. vi. Tertiū quādo noua actio que antehac non fuit euenit, vt sic noua lex statui potest: vt in auten. vt defuncti. seu fune. coll. v. per totum. C. de legi. & constitu. L. ij. Ex quo itaq; causa iuris Saxonibus dati que est fides suscepta, hucusq; illesa manet nec illud Ius versum est in malum sed nec repugnat fidei Christiane. Quare apostolicus illud immutare nō debet: vt. xij. dis. c. Illud. & c. Ridiculum. Tum etiam quia immutatio iuris Saxonici magis pertinet ad Imperatorem q̃ ad apostolicū, nisi probare posset in eo contineri aliquid contra fidem Christianam, vt extra de foro competenti. c. Licet. & c. Ex tenore. & c. Ex parte. & extra de appella. c. Si duobus. Dato etiā qd̄ apostolicus aliquid statuat, illud parum nobis obesse poterit, nisi ex nomine errorē exprimat, vt extra de cōstitutionibus. c. Licet Roma. li. vi. In generali tamen concludi quod apostolicus derogare iuri & legibus potest, priuilegiaq; reuocare, que cōtra salutē anime, fidei Christiane repugnantia & contra honestatem sancita sint: vt extra de constitu. c. allegato. li. vi. habetur.

t. Vide infra li. ij. ar. vi Iure Munic. ar. i.

u. Ad immutationem constitutiōis quæ requiruntur.

x. Ex hac glosa colligi potest qd' mulier dotalitum seu uitæ prouisionem quis illi abrenunciet repetere potest nisi forsan iurauerit de non repetendo. vide ad hanc materiā Iure Munic. ar. xxij. et cxl. glo.

Articulus IIII

Super gnauos et homūcios nullum descendit feudum aut hæreditas. Qui autem propinquiores illorum existunt, id quod ad ipsos peruenire ex bonis cernitur accipiunt, ac illis necessaria sumministrabunt.

Nascitur etiam puer surdus aut mutus, sine pede aut manu, idq; cū natus sit demonstretur. Iure ciuili hæres quidem existere potest, sed non iure feudali. Si autem feudum ante huiusmodi tempora sit sortitus propter superaduenìens impedimentū feudum prius acquisitum non amittit. Quod & de leproso homine similiter enarramus.

Alij addunt & de eramophroditis.

Glosa.

Id quod in textu dicitur. Super gnauos hereditas non descendit, Intellige quoad administrationem vt infra patebit, quia debent esse

b. Tria genera hominũ ex ciuitate pellẽda.

c. Hoc idem lex .xij. tabularum suadet cũ inquit in urbe ne sepelito, neue urito, ne facito rogum, asciã ne polito.

sub cura aliorum. Quod vero de leproso homine dicitur, Leprosi etem̃ de ciuitate expellẽdi sunt. Vnde nota quod tria genera hominũ [b] in ciuitatibus tollerari non debent, verũ expelli, videlicet leprosi. [c] Cadauera mortuorum, & mendicantes validi, scilicet qui laborare possunt ne alios inficiat: vt C. de mendi. vali. L. Cunctis. li. xi.

Glosa.

Id quod dicitur de gnauis & homicidionibus, hoc idem intellige de furiosis & surdis ex eadem causa quia defectuosi sunt, vbi est enim vna ratio ibi eadem est iuris dispositio. Agnati itaq; bona eorum administrabunt: vt insti. de cura. §. furiosi. Alij addunt articulum intelligi debere & de hermophroditis.

Iuri naturali contradicere videtur articulus iste. Naturali enim iure succedere debent defectuosi, quod est maius scripto. Ius etenim naturale vetustius est, quia cum ipso genere humano natura illud prodijt. Ciuilia iura tunc ceperunt cum ciuitates & magistratus creati & fundati sunt. Preterea & iure communi merito succedere debent, afflicto enim superaddi afflictio non debet: vt vij. q. i. cum percussio. Intelligẽdus est ergo sane articulus quod huiusmodi defectuosis hereditas interdicta est quoad administrationem non autem quod penitus excludantur: vt C. de Episcopa. audien. L. liberi furiosi. & insti. de cura. §. furiosi & §. sed & mente captis.

Articulus V.

a. Ex isto colligitur quod pueri emancipati filij, nullam sortem aui sui recipiunt nisi forsan aliqua bona auo admortua sint, uide ad id Iure Muniã. ar. lxiij.

b. Istud abrogatũ est ut ex glosa colligitur & in auten. de here. ab intestato per totũ.

c. Quæ autem ad parafernam spectare dicantur, uide infra ar. xxiiij.

d. Iure Muniã. ar. xxij. glo.

Contrahat si filius tempore patris sui [a] cũ muliere sibi in generatione cœquali & ex ea prolem genuerit. Postmodũ uero nondum ab hæreditate & bonis patris diuisus ab hac luce per mortem decesserit. Proles eius mortuo auo in hæreditate eius cũ patruis & materteris accipit portionẽ [b] quod de nepotibus filiarũ non est præsumendũ. Filia quæ adhuc ĩ domo est nõ emãcipata utẽsilia [c] seu parafernã matris sue cum sorore quæ iam emancipata est diuidere non cõpellitur. [d] Diuisionem uero rerũ hæreditariarum non poterit sibi denegare.

Mulier cum luxuria sui corporis famam quidem suam denigrare potest iura tamen sua aut hæreditatẽ propter id minime perdet.

Clericus cum sorore sua [e] in utensilibus seu paraferna matris sue æquã habet portionem [f] similiter cum fratribus æquam partem in proprietate ac hæreditate obtinebit. Impossibile uero est quem clericum nominare nisi sit doctus, ordinatus, & tonsuratus, priusq̃ hæc ad eum iure hæreditario peruenerũt. Vbi uero mulier fratrem non habet supstitem nisi clericum ipsa sibi in hæreditatis perceptione cœquatur. De clerici uero bonis [g] post mortem eius nemo utensilia potest postulare qa res hæreditariæ sunt omnia quæ sub ipso tempore mortis inueniunt. Non emancipata mulier utensilia matris suæ cum fratre clerico beneficiato aut præbendato non diuidet Cum quibuscunq; bonis homo moritur hæreditas appellatur.

e. Iure Muniã. ar. xxiij. & lvij. glo.

f. Ex his colligitur qđ clericus parafernam duntaxat matris accipit & non sororis uel alterius cognatæ.

g. Ex textu isto trahi poterit quod mulieribus quæ hæreditatem percipiũt nõ opus esse geradam tribui, intelligitur tamen de mulieribus ex parte fusi descendẽtibus & non de relicta post mortem mariti. Quod autem mulieres percipiũt ante omnem diuisionem geradã. Ratio est, qa filij in recompensam percipiunt arma bellica seu Hergewet tum etiam feudum: ut infra eo. li. ar. xxiiij. Iure Muniã. ar. xxiij.

Glosa.

In precedentibus duobus articulis magister priuilegij occulto meminit de hereditate & successione hereditatum hic iam in articulo presenti, apertius intentionem declarat suam diuisionem hereditatum prosequendo, cum dicit contrahat si filius &c. Circa id querere quis posset quur id sit quod puer filij recipit portionem patris in bonis aui. R. quod hoc efficit patria potestas seu possessio pueri filij premortui, qui & remansit in domo aui loco patris sui. Quid si miles supducat Rusticam an filij eius hereditant mortuo patre in bonis aui. R. quod iure prouinciali succedunt in bona aui loco patris, non autem iure feudali: vt in auten. coll. x. in prin. Textus tamen articuli nullam facit super iure feudali mentionem, sed successionem admittit dummodo sit in generatione equalis, vel in eadem dignitate propagationis, hoc est quod vxor sit libera & non serua.

In textu cum dicitur Quod de nepotibus filiarum non est presumendum &c. Contrariũ istius habetur supra articulo tertio cum dicit qui a primo gradu vsq; ad vltimum se eque

in gradibus cõputant per ęquũ hęreditatem
relictam percipiunt. ℞dent aliqui quod ibi
loquitur de successiõ collateralium, hic ve⸗
ro de linea recta descendentiũ articulus dispo
nit, vel limitatur hoc modo, quod videlicet
filiarum pueri non accipiunt portionem aui
nisi importetur illud quod mater eorum ex⸗
portauerat: vt infra eo: li. ar. xiij. & li. ij. ar. xix
Vel dic & melius quod paragraphus articu⸗
li intelligitur de mulieribus sueuorum quę
propter excessum exhęreditabantur: vt infra
eo. lib. ar. xviij. & ar. xxx. Vel potius intelli⸗
gendum est illud esse verum secundum iura
antiqua. Descendendes etem̃ ex parte gladij
iure antiquo Ius melius habebant q̃ descen⸗
deñ ex parte fusi: vt insti. de hęre. quę ab inte⸗
sta. deferrun. §. item vetustas. Ius tamen illud
posthac reiectum est: vt infra eo. li. ar. xvij. &
in auten. de trien. & semis. §. neq; illo. coll. iij.
Sequitur textus autentice. Vnum ordinem
ponimus in omnibus nepotibus & pronepo⸗
tibus non fereñ. fœminam a masculo in tali⸗
bus minui. Neq; enim masculus ipse neq; fœ
mina solum ad natiuitatis propagationem
sufficiens est. Sed sicut vtrunq; eorum coa⸗
ptauit deus ad generationis opus. Ita etiam
nos eandem vtrisq; seruamus ęqualitatem.

Filia quę adhuc in domo patris est non eman
cipata &c̃. Concordat insti. de hęre. quę ab
intesta. defer. §. emancipati. Cum dicitur emã
cipati autem liberi iure ciuili nihil iuris habẽt
neq; enim sui hęredes sunt quia in potestate
parentis esse desierunt neq; alio vllo iure per
leges xij. tabu. vocantur, & idem dicitur in
paragrapho emancipatos: insti. de exhęredita.
libe. In quantum hic dicitur de vtensilibus
concordat allegatus paragraphus, hodie v̾o
secundum leges aliter obseruatur: vide in au⸗
ten. in successione C. de suis & legitti. libe. vbi
allegatus §. corrigitur. De dotata vero mu⸗
liere an per consuetudinẽ vel statutum possit
excludi: vide super ℞. de succes. ab intesta. in
additione speculato. in versu, sed reducitur
vbi innuitur quod excluditur.[h] Quod aũt
filia non emancipata vtensilia non diuidit cũ
emancipata. Ratio est, quia emancipata iam
portionem cepit suam, ista vero non. Sed in
expectando fuit in damnum & commodum
In damnum si forsan nihil supersit talium v⸗
tensilium. Ius autem disponit quod qui sentit
damnum sentiat etiam & commodum: vt ff.
de reg. iur. L. ex qua persona. insti de legi. a⸗
gna. succes. §. Sed nos. & insti de legi. patro.
tute. §. i. Immo si vellet importare emãcipata
vtensilia quę exportauerat non emancipata
non tenetur secum diuidere.

h. Iure Munid. ar. lvij.

Mulier cum luxuria sui corporis hęreditatem
non perdit &c. Ratio quia si hęreditatem per⸗
deret daretur occasio ex paupertate maiora
patrandi facinora, exindeq; parentibus & a⸗
micis leuitas maior subsequeretur. Prouidi⸗
tur etiã in eo filiabus vt parentes curent eo di⸗
ligentius quo eas nuptui tradant; vt in auten.
vt cum de appel. commu. §. si alicui. coll. viij.
Contrarium istius sentire videtur in auten. de
nup. §. si vero. coll. iiij. & ff. ad le. iul. de adul.
L. ex lege Iulia. ℞. quod ibi loquitur de mu⸗
lieribus maritatis. Articulus vero pręsens in
telligit de mulieribus liberis & solutis.

Id quod textus habet quod Clericus vtensi⸗
lia diuidit &c. hoc fit propter orationes quas
fundunt & fundere debent vniuersaliter pro
omnibus: vt in auten. quomo. opor. Episco.
in prin. coll. i.

Impossibile[i] vero est quem clericũ nominare
&c. Sensus paragraphi istius est, quod nullus
clericus nominari debet, nisi sit doctus & ab
Epõ ordinatus, vt lxix. dis. c. Nõ oportet.
De clerici vero bonis &c. Quicquid em̃ bo⸗
norũ sacerdos post se reliquerit, hęreditas est.
Si quid vero spiritual' habuerit, ecclesię cedit
vt xij. q. iij. c. i. & c. Relatum de testa. Quod si
duplicia bona possideat: hoc est feudalia &
hęreditaria, nec dinosci inter illa potest quę
pertinent ad hęreditatem & quę ad feudum.
℞. Quod clericus literas vel notam aliquam
moriturus sup eo relinquere debet: vt xxviij.
dis. de Siracusane vrbis. Quid si non faciat.
℞. Quicquid manifeste cõmonstrari poterit
quod hęreditas sit hęredibus cedet, residuũ
vero ecclesia tollet. ij. q. i. c. Manifesta. cum
duobus sequentibus.

i. Iure Munid. ar. lvij.

Cnm quibuscũq; bonis homo moritur &c.[k]
Circa id quęri potest quid hęreditas sit, lege
etenim communi hęreditas nihil aliud est q̃
successio in vniuersum ius[l] quod defunctus
habuerit: vt. ff. de reg. iur. L. Hęreditas. & ff.
de v̾bo obli. L. q̃ties. & infra arti. seq̃nti glo.
Vnde si mortuus ex pręda, furto, &c. bona
possideat illud etiã ius hęredibus relinquit,
nullus enim pinguius ius in alium transferre
potest q̃ quod solus habuit: vt ff. de reg. iur.
L. Nemo. & Insti. de perpe. & tempo. acti. §.
Penales. & si mortuus pro his inculpatus fu⸗
erit, respondere hęres pro his tenebitur. Con
trarium huius militare videtur articulus pro
xime seques, vbi dicitur, furta nec spolia &c.
℞. Quod hęres succedit in ius mortui in bo⸗
naq; omnia, hoc verum est ad quę mortuus
ius habuit, illa etiã iusto possideat, quę vero
per iniuriam a mortuo occupabantur, hęres
etiam iniusto illa tenebit. Quare & repeti bo
na huiusmodi ab hęrede possunt. Nullus em̃
locupletari debet cum iactura aliena: vt ff. de
reg. iur. L. Iure naturę. & extra eo. ti. c. Locu⸗
pletari. li. vi. Vnde si mortuus fuit prędo uel
fur, in bona ex pręda vel furto occupata & in
iusto possessa hęres non succedit. vt Insti. de
perpe. & tempo. §. Nõ autem. & C. de penis.
L. Sanximus. Quinimmo non semper locũ
habet paragraphus articuli allegatus quod
cũ quibuscũq; bonis homo moriatur hęredi⸗
tas sit, datur em̃ aliqui casus vbi mortuus bo
na sua in hęredes transferre nõ poterit, nec bo
na illa hęreditas nuncupabuntur. Res etenim
nominibus coequari debent; vt insti. de dona.

k. Hæreditas q.t.

l. Iure Munid. ar. xvj.

m. Hærede unus caret ex tribus causis dicitur.

§. sed nos. Unde circa id sciendũ [m] quod ex triplici causa vnus heredẽ non relinquit. Primo si contra imperium vel rempublicam machinatus quid fuerit, etiam litte non contestata. Quicqd bonorũ relinquerit confiscabunt vt insti. de herę. quę ab intesta. defer. §. p cõtrariũ &. C. ad. L. Iul. maies. L. qsqs. Secundo si per annum & diem in proscriptione seu banno Imperatoris permanserit, vt infra eo li. ar. xxxviij. Tertio qui seipsos interficiunt vt. C. de bonis eorum qui sibi mortem consci. L. eorum. Contrarium istius videtur infra li. ij. ar. xxxi. Ubi innuitur quod bona illorum qui seipsos interficiũt heredes tollunt, & item. C. de bonis damna. R. per distinctionem qui cõscius est mortis suipsius ex timore pęnæ vel timore mortis quam ex sententia Iudicis suferre deberet, bona eius confiscantur nec ad heredes cedunt. Qui vero ex insania, egritudine, & non animo deliberato seipsos interimunt bona eorũ in heredes veniũt, & hoc intelligere vult articulus. xxxi. li. ij. & . C. de bonis eorum qui mortem sibi consci. L. ij.

Articulus VI

CUm quibuscunq; bonis homo moritur hæreditas appellat [a]. Qui hæreditatem percipit debita soluit quantuncunq; hæreditas, in mobilibus uel sese mouentibus perdurabit aut extenditur.

a. Iur. Muniã. ar. xxvi. glo.

Furta, spolia, lusorie [b] pdita, soluere non tenetur, nec aliqua [c] debita nisi de quibus hæreditas fuerat ampliata, uel quæ hæres personaliter fuerat stipulatus, [d] hæc soluet, si ei erũt per testimonium septuaginta duorum bannitorum aut totidem legitimorum latinorum. (. alij textus habent originalium.). prout Iuris ratio exposcit declarata.

b. ARTICULUS REPROBATUS.

c. Iur. Muniã. ar. Ciij. & ar. Ciiij.

d. Vide Iur. Muniã. ar. lxvij. glo. & ar. Ciij.

Si autem actor suis uoluerit renunciare testibus, [e] & in Iure Ciuili aut feudali hæredem impecierit de sciẽtia sua, tunc necesse est ut de sua scientia dicat ueritatem, & si fassus fuerit soluere debet. Si uero negauerit ignorantiam suam iureiurando cõfirmabit, & ut sic absoluetur.

e. Vide infra li. ij. ar. xxij. & Iur. Muniã. ar. xvij. Paragraphusq; iste intelligi debet, si actor ante guarẽdã præstitã reo iuramẽtũ detulisset. Postea enim reus non tenetur etiam positionibus actoris respondere, uerum actor cogetur actionem probare. Concordat ad id L. quotiẽs §. prætor ait. ff. de noxa.

Debita etiam defuncti hæredibus eius persoluentur.
Debita quæ homo personaliter debet non inducunt talem probationem. Sed si impetitus ea fateatur, soluere tenebitur. Si uero negauerit, manifestissimum est iurare eum, oportere.

Glosa.

Qui hereditatem percipit debita soluit. &c & hoc verum est, si fecit inuentarium alias enim heres tenetur ad solutionem omnium debitorũ. C. de Iur. de liberan. L. scimus. Unde dicunt quidã quod heres habet decem dies a morte defuncti ad faciendum inuentariũ Speculator vo dicit quod habet triginta dies, a die adite hereditatis, & q̃draginta dies ad complendũ de hoc in specu. de instru. edi. §. dicto, ver. in huiusmodi autem.
Furta nec spolia &c. Hoc damnatum est per Ius Canonicum de rap. c. in literis de sepul. c. vltimo, & quod ibi nota in glo. finali. Secundum leges autem, heres ex delicto defuncti vel quasi non tenetur nisi in quantum ad eum peruerit ex illo delicto vel nisi cum defuncto lis fuerit cõtracta C. ex delict. defunc. L. vni. & hic & infra li. iij. ar. xxxi. hoc idẽ etiã nota p hostiẽsem in summa de testa. §. ad qd. Nec lusorie perdita &c. [f] Quid si aliquis mutuauit in ludo perditionis. Sed debitum postea interuallo facto promisit, vel preceptum iudicis de soluendo sponte recepit. Dic quod talis ad solutionẽ tenetur quia sublata est prima turpitudinis causa ergo valet. ff. de con. ob. tur. cau. L. penulti. C. qd me. cau. L. ij. Sed quid de illo qui mutuauit in alea siue taxillorum ludo, iste tamen mutuum in aliam & vtilem expendit causam, dic quod aut expressa fuit causa mutui ad ludum, & tunc talis non agat, expressa enim nocent: vt. ff. de pac. L. si. vnus. §. illud. Si vero causa non exprimatur agere poterit. Cogitationis enim penam nemo patitur. ff. de. pe. L. cogitatiões. De his quanto plenius vide per Ioan. Andre. in addi. spe. de obli. & solu. super. R.

f. Nullus iudicum lusorie pdita pacta uerbalia aut manualia iudicare debet, de his ui de Iur. Muniã. ar. Ciij. & Ciiij. ff. de aleato. L. i.

Glosa.

Sensus articuli presentis est qui hereditatem percipit debitã soluit. Quantumcunq; hereditas in mobilibus perdurabit, hoc est secundum quod bona deuolutoria quę post mortem ad heredẽ cedũt se extenderint. [g] Ex his sequitur qd heres nõ tenet de suo proprio p defũcto soluerę vt. C. de iur. deli. L. scimus. Quod si heres negauerit habere bona ex quibus soluat, [h] vel nõ omnia recognoscat, po-

g. Iur. Muniã. ar. xxvi. glo.

h. Hæres negans bona pcepisse & aliter inuenitur creditoribus duplum soluit.

ſtea vero aliter inueniatur duplum ſoluere cogitur, ut ead. L. §. licentia. Ante omnia tamen hęres, id quod pro ſepultura expendit deſalcet, ut. C. eo ti. L. ſcimus. §. in computatiõe Leges uero quę contrarium ſenſerint omnes ſunt abrogate vt ea. L. §. vltimo.

Furta ſpolia. &c. Notãdum circa id quod ad omnem quęrelam pecuniariam debiti hęres reſpõdere cogitur. Quod ſi mortuus accuſetur pro furto rapina, hęres reſpondet in reſtituendo illo nec aliter reſpondere cogitur ſed nec ad maiora cõpelli vt ĩfra li. iij. ar. xxxi li. ij. ar. xvij. ſi vero inſimuletur mortuus qđ contra imperium aut rempublicam egerit, et de facinore in vita ipſius intentatum non eſt, hęres defendere & pro ipſo reſpondere poteſt. Si cõuincitur mortuus, hęreditatem perdit, & bona illa confiſcãtur, vt. ff. ad. L. Iul. maies. L. vlti. Inſti. de hęre. quę ab inteſta. defer. §. per cõtrariũ. ℂ. Cũ dicitur nec aliqua debita niſi de quibus hęreditas fuerat ampliata. Vel quę perſonaliter fuerat ſtipulatus, vt Inſti. de fideius.

Debita quę hõ perſonaliter debet. &c. Contrarium huius leges quędam ſentire vidẽtur, vt. C. de contrahen. & Comi. ſtipu. L. veteres, eo. ti. L. ſi quis. C. de fideiuſ. L. fideiuſſoris quidem hęres. ℞. tamen quod leges allegate intelligi debent de debitis quorũ noticiã hęredes habẽt & non de illis debitis quę pater incognita remanſit.

Si ei erunt per teſtimonium. lxxij. bannitorũ &c. In contrarium huius videtur eſſe extra de teſta. c. cum eſſes & de teſti. c. in omni. &. c. licet vniuerſis. ℞. tamen quod Ius pręſens ſpecialiter ſancitum eſt ex eo quia hęres difficiliter citra iacturam conſcientię pro facto mortui iurare poteſt, vt. xxij. q. ij. homines. Vnde circa id ſciendum[i] quod fideiuſſor moleſtari nõ debet, q̃diu principalis inueniri poterit, qđ ſi pręſens non ſit inducię dantur ad certũ tempus, ad ſtatuendum principalem.

i. Fideiuſſor moleſtari non debet quãdiu principalis haberi poterit.

Cum dicitur ſeptuaginta duorum bannitorum. &c.[k] probatioq; huiuſmodi teſtimonij cũ ſeptuaginta duobus hodie de Iure Saxonico venit ad ſeptem viros in Iure bene cõſeruatos. Secundum vero Canones duo teſtes ſufficiunt, vt extra de teſti. c. in omni, &. c licet vniuerſis.

k Iure Muni. ar. lxvij. & ciij.

Ibi cum dicitur. Neceſſe eſt vt de ſua ſcientia dicat veritatem. &c. Vnde hęres impetitus, vt de ſua ſcientia dicat veritatem recognoſcere vel negare eum oportet. Vbi vero probatio defuerit, iuramentum cedit, & vt ſic abſoluitur, vt in auten, vt litti Iu. per totum, coll. ix. & extra de proba. c. ij. &. ff. de Iureiur. L. admonendi.

In textu cũ dicitur nec aliqua debita. &c. concordat. C. ne filius ꝓ patre. L. nec cõtra. Et ſiq; dem leges quędam contrarium ſentire vidẽtur, vbi dicitur quod hęres etiam fideiuſſoriã patris ſoluere tenetur. ℞. tamẽ quod hoc ſeruatur in Lõbardia & nõ hic, vel dic quod ſoluere cogitur, ſi mortuo patri pecuniã depoſita ſit per illum pro quo fideiuſſerat. Exiſtimatur enim non ſine cauſa depoſitam apud eum fore pecuniam, vel etiam intellige, ſi iure contra eum occaſione iſtius agebatur.

Nec luſorię perdita. &c. Quid ſi manifeſtum ſit eſſe accommodatã pecuniam vt ludo perdat, de his vide. ff. de alee luſu. L. vlt.

Septuaginta duorum Bannitorum. &c. Vnde Banniti in propoſito dicuntur[l] qui in aliquo comitatu ad ſedem pertinẽt ſcabinalem. Secundum vero ius municipale Banniti dicuntur, qui ad ſedẽ iurarunt ſcabinalem. Tũ etiam illi qui ex eorum quatuor progenitoribus non inculpati in eodem municipio reſident. Et qui ad ſedem ſcabinalem eligi poſſunt.[m] Originarij vero dicuntur quos Saxones prouinciam illam ſubiugantes ibidem in agris conſedere permiſerunt.

l. Vide ſupra eo. li. ar. ij. & item li. ij. ar. xij. & li. iij. ar. lxxiij. Iure Munia. ar. x. & xvi. & item ar. xxxiij. glo

m. Supra eo. li. ar. ij. li. ij. ar. lix. li. iij. ar. xliiij. Iure Munia. ar. l.

Articulus VII

SI quis ab alio quid accomodauerit, mutuauerit, ſeu quicq̃ ſtipulatus fuerit, hoc reddere debet & adimplere, & qcquid fecerit hoc ipſum ratũ & gratum habere tenetur. Si uero poſtea negare uoluerit ſuo ſe[a] occaſione illius liberabit iuramẽto[b] dũmodo coram iudicio non fuerit factum, nam tunc actor cum teſtimonio duorum uirorum[c] & iudicis eũdem conuincet.

a. Et ut ſic iuramentũ cedit loco ſolutiõis. L. ius iur. ff. de iure iur. & L. proprietas. C. de probatio & hoc intellige ſi actor ſine teſtibus ageret alias ſecus.

b. Iur munia. ar. xvij.

c. Ex hijs colligi põt quod principalis de cætero iurare ſolus nõ tenetur ex eo, quia teſtimonium iudicis iã eſt ſufficiẽs, Iudex enĩ iurauit iuſtiaam facere unicuiq;. Idẽ eſt in arbi. compromiſ.

Gloſa.

Stipulatus quicquã. &c. Etiam ſine cauſe expreſſione. Quia ex ſtipulatione ſine cauſe expreſſione poteſt agi, nã ipſa ſtipulatio eſt ſufficiens cauſa ad agendum. Promiſſio enim & ſolucio paria iudicãtur. C. ad. L. fal. L. vlti. ff. de dona. L. ſi patronus. §. i. &. ff. de conſti. pec L. idẽ eſt. ij. ſed nemo pręſumitur indebite ſoluere. ff. de proba. L. cum de indebito. Sic ergo dicatur quod nullus pręſumatur indebite promittere. Vnde cum cauſa promittendi ſp pręſumatur, non eſt neceſſe, quod cauſa inſeratur. Nam & ſtipulatio dicitur a ſtipite quod eſt firmum, inſti de verbo obli. in prin. per ſe igitur ſine alia cauſa firmitatem ad agendum deſignat, vt ibi probatur. Idem deducendo per ſingulas obligationes, inſti. de obli. §. fi. ff. de procu. L. licet. §. ea obli. ſed in alijs ſingulis obligationibus ſine expręſſione cauſę agi poteſt, ergo & in iſta.

Item quia in stipulatione est obligatio ciuilis. Insti. de acci. §. de constituta. Item subest naturalis. ff. de pac. L. i. §. adeo. Cum igitur ibi sit vtrunq; vinculum ad agendum promittens est necessario obligatus alicuius rei soluendae causa. Insti. de obli. in prin. Et si promittens ab agente in libello petit causam sibi edi, respondebit agens quod causam sui proprij facti, ipse idem scire tenetur. ff. pro suo. L. vl. ff. ad vellei. L. quamq. Propter ipsius ergo scientiam cessabit editio. L. si quis ex argenta. §. prohibet. ff. de eden. Et hec vera donec probatum fuerit causam nullam vel falsam interuenisse, de quo plenissime in addi. spe. ti. de confes. §. nunc videndum v. quest, vbi tamen Io. an. videt, declinare in partem contrariam cum Roff. ibi vide. Pactum se extendit ad paciscentes, non quo ad alios nec quo ad alias res, de pact. plerumq;, de transac. c. de cetero. & c. veniens de offi. ordi. dilectus, de re. iudi. c. penul. ff. de pact. L. si vnus. §. ante omnia, hoc fallit in contractu, in quo heres succedit de sol: c. i. Pro materia istius articuli, vide insti. de obli. & in ti. sequenti. Nam tunc actor cum testimonio duorum virorum. &c. Et nota quod licet per statutum remittitur omnis solennitas non tamen videtur remissa probatio duorum testium. C. de testa. mili. L. miles in glossa.

Glosa.

In articulo presenti autor priuilegij intentionem prosequens suam. Ius ipsum apertius declarat & interpretatur. Poniturq; in textu quadruplex obligatio [d] quam vnusquisque iure ipso suadente seruare tenetur. Prima omne illud quod quis accomodat soluere eum oportet & hoc ibi, cum dicitur si quis accomodauerit, vt Insti. qui. mo. re. contra. obli. §. i. ij. & iij. Secunda per verbale compromissum aut stipulationem, pro se vel pro alio factam & hoc ibi cum dicitur aut stipulatus fuerit, vt Insti. de duo. re. stipu. §. et stipulan. & ff. eo. ti. L. ex duobus reis stipulan. Tertio obligatio contingit per literas seu chirographos, cum videlicet quid per litteras se facturum promiserit, vt Insti. de litte. obli. §. i. & ff. de proba. L. cum. Quarto efficitur vnus debitor ex tacita obligatione, sicut qui bona tenet mea censualia, censum mihi soluere tenet vt. C. in qui. mo. pig. taci. L. i. & Insti. de obliga. quae ex con. §. i. & ff. de obli. L. consensu. Vnde si quid horum obligauerit sese vt textus habet adiplere tenet & non negare, vt. xxij. q. v. c. iuramenti. Si vero postea negare voluerit. &c. istud infra declarabitur arti. xv. Tum etiam habetur C de contrahe. et comit. stipu. L. oes. Dummodo coram Iudicio non fuerit actum &c. nam cicius conuincitur vt textus habet, quam quod euadere possit, vt extra de testi. c. licet vniuersis.

d. Obligatio quadrifariam contingit.

Articulus VIII.

PRoprietas & proprium appellatur [a] possessio seu fundus qui a nullo recipitur in feudum uel hæreditatem sed per successionem deuoluitur ad hæredes absq; aliquo tributo successoris.

Vbicunq; proprietas donatur seu impignoratur, aut testimonium, de rogatione iuris, uitæ aut sanitatis cuiuscunq; concernens ferri contingat, [b] hoc Iudex metseptimus, cum hijs qui [c] oram eo sententias iure adinuenerunt comprobabit. Testimonium autem præconis [c] uice stat duorum, ubi testimonium septem uirorum agetur, idest ubi septem testibus probanda uenit causa. [d] Sua emenda pari modo [e] & uerigeldus idest recompensa est duplex, secundum conditionem naturalem ab eo tempore quo præco electus est.

Transactio idest reconciliatio [f] & pax stipulata seu iurata in iudicio concepta cum duobus testibus & iudicæ protestetur. Si uero extra iudicium facta fuerit [g] testimonio septem uirorum comprobabitur.

Glosa.

Vbicunq; proprietas. &c. Regulariter vero de iure communi probatur rei dominium non solum per testes. Sed etiam instrumentis & alijs probationibus, quę dominium concludunt. Vnde dicit lex, Proprietatis dominium non tantum instrumento emptionis. Sed ex quibuscunq; alijs probationibus legittimis ostendetur. C. de probaci. L. proprietatis. Transactio & pax stipulata. &c. Transactio enim seruari debet. Vnde dicit lex causas vel lites transactionibus legittimis finitas resuscitari [i] non oportet. L. causas. C. de transactionibus. Item dicit non minorem autoritatem transactionum esse, quam rerum iudicatarum recta ratione placuit, nihil enim congruit ita fidei humanę, quam ea quę placuerint custodiri. L. non minorem. C. de transacti. Et licet post transactionem pars vna pœniteat in con-

a. Primus iste §. ex uetustioribus extractus est codicibus.

b. Hoc refertur ad loca ubi acta non habentur, recordari enim eos oportet negotiorum coram eis actorum. Inde intelligitur de testamentis quia uidelicet etiam eos recordari oportet. Concordat infra li. iij. ar. xxviij. Iur. Munid. ar. xxxij. & lxv.

c. Vnum ex parte sui aliud ratione officij hoc idem habetur infra eo. li. ar. xv. & li. iij. ar. lvi. glo. secus est si testetur duobus uel tribus ut sic enim unum uirum duntaxat ualet.

d. Idest satisfactio pro malis uerbis uel alijs iniurijs.

e. Idest si interficeretur binam recompensam soluet interfector, sic etiam in uulnere duellari. Præterea contra eius testimonium duobus se excusari oportet testibus.

f. Iure Munid. ar. li. uide ad id.

g. Intellige in criminalibus, quia in Ciuilibus mettertius usus habet.

i. Vide Iure munid. ar. li.

tinenti, etiam non prodest tum ei. C. de transac. L. quãuis, nec potest lis amplius instaurari, cui semel renunctiatum est. C. de pactis. L. postq̃. xxiij. q. iiij. Si illic. ff. de solu. L. quę res. §. arcam. ff. de edil. L. queritur. §. si vẽditor. Pacta enim sunt seruanda de pac. c. i. &. iij. ff. de pac. L. Ius gẽtium. §. pretor, etiam si facta sint inter hostes. xxij. q. iij. innocens. xxiij. q. i. noli existimare. Adde supra, quę circa articulum tertium in glosa habẽtur, in quibus autem causis licet transire in diuersorio. Responsionem vide infra circa arti. lxi. adde notata glo. circa arti. ij. supra. §. nam. verceptum & li. iij. ar. xc.

Glosa.

Expositio articuli pręsentis prout textus habet est[k] quod accusatum vel reum cum iudice & scabinis quis conuincere potest. Similiter etiam testamẽtum septem testibus approbatur, vt. C. de testamen. L. hac consultissima &. L. testamentum.

Transactio & pax stipulata. &c. Pro intellectu textus articuli notandum[l] quod testificari non possunt infames. Pręco, qui meretrices fouet propter commodum. Item iudicialiter condemnati[m] Item qui tutoriam iniuste administrant, vel cum rebus in depositũ datis, aut in societate dolose agunt, vt. C. de his qui nota. infa. L. i. vi. q. i. c. infames vero. Pręterea lusores, histriones, lenones, latrões bibuli, vt extra de accu. c. si cõstiterit, et. xliiij dis. c. non oportet, exrra de testi. c. ex parte. A. Item periuri, vt extra de testi. c. sicut nobis &. c. testimonium. Item prędones, homicidę, vt extra de testi. c. ex parte. A Et itẽ pręcio cõducti testes reiciuntur vt. C. de testi. L. si quis. Vide lacius ad hanc materiam. ff. de hijs qui notã. infa. L. i. & in multis alijs, &. vi q. i. c. infames, testificari etiam non potest qui minor quatuordecim annorum sit vt. iiij. q. i c. i. ¶ Sciendũ tamen circa id quod iure spirituali infames testificari possunt, in certis casibus[n] Primo occasione simonie, vt extra de simo. & licet heli, &. c. si quis. Secũdo in causa matrimonij. Tertio in criminę lesę maiestatis vel reipublicę, vt in dictis capitulis liquet, &. C. de testi. L. si quis. Vnde & iure canonico habentur versus quidam quibus testium inabilitas facile perpendi poterit, videlicet condicio, sexus, ętas, discretio, fama, & fortuna, fides, in testibus ista requires. Et consanguinei pariter domestica turba & cleros, laicos, a se fugit viceuersa res pariter gradus locus, his consonat tempus, de his abũdantius, vide. iiij. q. ij. &. iij. per totum.

Transactio & pax stipulata. &c. Aduertendum circa id specialiter venit quod criminaliter accusatus de facinore aliquo recognoscensq; factum in sua responsione. Concordia subsequta se tueatur non dicitur vt sic uictus vt in. c. cũ venerabilis de excepti. Immo ad probandum transactionem admitti, debet non obstante quod actor illam negare velit. Si transactionem non probauerit, ex recognitiõe vitam ammittit, recognoscẽs enim propria conuincitur recognitione vt. C. de accusa. L. accusationem. §. nemo. ff. de confes. L. ij. Admittitur ergo probatio accusato transactionis, propter id ne actor eum p negatiuam in periculũ inducat. Ius etenim fauorabilius est ac promptius vnum ad eliberandum q̃ ad condemnandum. ff. de acti. & obliga. L. Arrianus, &. ff. de re iudi. L. inter pares, & extra de proba. c. ex literis.

Pax stipulata, in pposito in tantum valet,[o] sicut iuramentũ super pace factum, vel pax post factũ inita. ita quod illam causam nullomodo innouare debet & qui huic contra venit, eidem probatio cedit, de hac materia vide. C. de transac. L. causas, &. L. non minorem. Insti. de excepti. §. comparate, et. §. pręterea &. ff. Iur iur. L. ij. in prin. §. eum cũ quo Transactiõis virtus triplex habet.[p] Primo destruit naturalem quęrelam vt. ff. de solu. L. stichum. Secundo sistere facit iudicium vt Insti. de excepti. §. pręterea. Tertio ligat eum qui promittit seu iurat ad seruandum illud ut. ff. de in litt. iuran. L. i.

k. Vide infra Spe. Sax. li. iij. ar. xxviij. Iur. Mu. ar. xxxij.

l. Testificare qui non possunt. Ad id concordat infra ar. xxxviij.

m. Vnde & lex xij. tabularum falsos testes grauiter punire suadet, cũ dicat qui falsum testimonium dixisse cõuictus erit è saxo Tarpeio deiator.

n. Infames iure spirituali testificari quandoq; possunt hoc idẽ uide infra li. iij. ar. xvi. & lxx. glo. Iure Muni ar. iiij.

o. Iur. Muni. ar. li. glo.

p. Transactionis uirtus triplex uide hoc idem Iur. Muni. ar. liij.

Articulus. IX

Proprietatem alteri in iudicio dare qui fuerit stipulatus, ubi & pecuniam emptor dederit proprietatis donatori, & donator priusq̃ donatio perficiatur ab hac luce decesserit, donatio p hæredes eius erit adimplẽda, dummodo ab altero pecunia integre fuerit persoluta. Idem est de bonis mobilibus censendum. Quicunq; etiam cum aliquo cõuenerit & stipulatus fuerit sibi sua bona feudalia corã feudi domino resignare, dũmodo ab altero infeudatio procuretur, & si is ante huiusmodi infeudationem morietur eius hæredi feudali si extat, alioquin uero hæredi præfatã resignationem & infeudationem fieri sancitum est, dummõ pecunia stipulata integre fuerit exsoluta, aut hæredi pecuniam super hoc da

tam restituere oportebit. Idem per omnia est si quis cum domino feudi conuenerit de certis bonis libere infeudandis. Si uero is qui prædictam debeat facere resignationem promiserit infeudationē alteri procurare, & si hoc fecerit, ac sibi cum testibus insinuauerit, ipseq; huiusmodi infeudationem sine impedimento legittimo denegauerit acceptare, insinuans de cætero a prædictā procuratione fit immunis si dominus uel moriatur, uel suā uariauerit uoluntatem, resignationem tamen facere tenebitur si postea ipsemet prius recusatam infeudationem de nouo a domino poterit implorare.[a] Qui etiam alteri ante resignationem & infeudationem bonorum dimiserit possessionem ipse eiusdem debet esse uarendator, cū alter ipsius uarendatiōe indigebit. Si uero ab eodem huiusmodi possessio iure euincatur pecunia super hoc data merito est restituēda[b] filius etiam resignationem promittētis nisi ipsemet stipulatus fuerit, aut fideiussores super hoc dederit adimplere non tenetur.

[a]. Quod autem uenditor emptorem uarendare teneatur, uide infra li. ij ar. xlij. lib. iij. ar. iiij Iur. Munia. ar. xcix. & Cxl. Vnde pro roboramento articuli præsentis, est lex xij. tabu. in hæc uerba, uendite res & tradite post pretium solutum aut si alio modo satis factum existat emptori acquiruntur.

[b]. Ex isto sequitur & argumentum sumi potest quod filius in bonis paternis extraneo præfertur emptori, cōtra legem dudū C. de contrahen. emptione & uenditione.

Glosa.

Quicunq; etiam cum aliquo cōuenerit. &c. Nota si petitio est generalis & transactio specialis tunc nō preiudicat, nisi in quo est trāsactum. C. de transac. L. age. sic & cum peticio est specialis & transactio generalis, valet tantum ad speciem petitā. C. eo. L. si de certa. Nam & transactio facta super vna re non porrigitur ad preiudicium super alia. C. eo. L. transactio, & in cōtrarijs vltima valēt. C. eo. L. si diuersa, & si non seruatur quod trāsactionis nomine est actum aut data possunt recipi, aut excipi nisi sit dictum rato manente pacto. C. eo. L. cum proponas. Et viciant transactionem, metus salutis, periculum corporis, cruciatus. L. interpositas C. eo. Qui autem in hoc casu metū allegat illū probet. C. eo. L. transactionem. Infirmitas vero corporis non impedit transactionem sed infirmitas animi. L. sanū. C. eo. Et sicut querela indebiti, ita debiti cessat per transactionem. L. si quidem. C. eo. Et si res aliquā detur ex causa transactionis, tunc debetur euictio secus si dimittitur. L. si profundo. C. eo. Et transactio etiā iurata pretextu falsi rescindi potest. C. eo L. si ex falsis. Et conuentio facta licet sit inequalis que non est contra leges est seruāda. L. si pascenda. C. de pactis.

Si dominus suam variauerit voluntatē. &c. Nota ergo quod habens ius in re quod non est principale, sed secūdarium, vt est vtile dominium non potest quantum ad alienanī. de ea disponere sine domini requisitione, aut volūtate, vt. c. que in ecclesiarum, de consti. C. de Iu. emphi. L. fi. Simile est in vsuario q non potest vendere vsum rei irrequisito domino. Insti. de vsu, & ha. in prin. Nota quod de rigore iuris domino etiam requisito nolente emere feudum non potest vasallus domino inuito, feudū vendere, maxime burgensi siue ignobili. Et est ratio quia non potest feudum alienari, vt sic vni partium non liceat, quod alteri non licet. C. de fru. & li. expen. L. fi. Et videtur expressum de prohi. feu. a perferri. §. pre. ij. in fi. Et si diceretur qd vasallus hoc potest, per cōsequens potest alium in homagium surrogare. Trāsit enim res cū onere suo. C. sine cen. vel reli. L. ij. quod esse non debet quia tenetur prestare operas que in faciendo consistunt, scilicet dominū iuuare contra inimicos, & similia in quibus non videtur quod possit alium surrogare. ff. de solu. L. inter artifices, descendentes tamen de corpore suo bene potest surrogare, vt filios vel nepotes & hec vera de homine libero nisi casus immineat necessitatis quia tunc domino non expedit vasalli seruitiū. ff. de oper. liber. patro. L. medicus, vide. C. ij. de noua. L. i. hec procedūt post requisitionem domini & ipse emere nolit. C. de iur. emph. L. fi. de loca si potuit, extunc vendat homini sue conditionis vel melioris vt si sit nobilis, vendat nobili. Si enim venderet burgensi vel ignobili istum dominus in vasallum recipere non tenetur si feudum est nobile, immo poterit occupare feudum vel saltem poterit eligere venditionem quem nouerit vtilem sibi esse vasallum. Nam per talem substitutionē nō videtur esse ab homagio liberatus. C. de contra. & commit: sti. L. veteris. ff. de duo. re. L. nemo.

Glosa.

Dictum est superioribus quo pacto heres post mortuam manum impetitus respondere teneatur hic tandem declaratur quomodo actio eidem venit pro bonis vbi damnū & lucrum bonis adiunctum sit. Pro intellectu itaq; textus ampliori querere vnus possit, si heres venditionem negauerit, repetentiq; bona pecuniam desuper datam dare recusaret an emptor pecuniā propter id ammittere debeat suam nec ne.[c] Quidā dicunt qd sic quia supplementum vēditionis est traditio vel resignatio bonorum. Insti. de re. diui.

[c]. De emptionibus & uenditionibus uide infra li. iij. ar. iiij. Iur. Munia. ar. Cxl. glo.

12

.§. per traditionem. Et ſi eis obicitur ergo vtrunꝙ perdit tam bona q̄ pecuniā. ℞.dent quod non, quia ſi probare poterit pecuniam datam reſtituere ille q bona recuperare vult tenetur. Alij oppoſitum ſenciunt completā venditionem aſſerentes, etiam ſi bona non tradantur dummodo pecunia ſoluta ſit nec eam emptor ammittit mortuo vēditore opinionem fundantes ſuam ſuper paragrapho alie aūt Inſti.de donati. An aūt hęredes ad explēdū donationē vel reſignatiōm rei vēdite p patrem eorum teneantur. Quidā tenent qꝺ ſic, fundantes opinionem ſuam ſuper. L. ſtipulatio iſta.ff.de verbo oblig. Alij vero contrarium ſentiunt dicentes quod hęredes reſtituta pecunia quę deſuper data ſit a conrractu venditionis per patrem eorum factę liberantur per legem primam.ff.de acti.empti. Cōtrouerſia tamen vtrorunꝙ de facili ſolui poteſt. Opinio enim prima intelligi debet, de his qui ſoli per ſe aliquid vendunt, ex neceſſitate enim iuris eſt vt illud teneant, vt. C.de acti.& obli.L. ſi cum. Secunda vero opinio intelligit de hęredibus mortui, iſti enim cogi non debent ad reſignandum bona per patrem eorum vendita. Sed illa maiori iure obtinebunt, reſtituta pecunia quam pater deſuper acceperat, & id vult paragraphus vltimus articuli pręſentis ad hanc materiam vide plura.ff.de acti.empti.L.i. & ſequētibus. C. de actio. & obliga. in multis legibus. C. de actio.empti.& vendi. per totum.Inſti. de re.diui.§.venditę.

Idem per omnia eſt.&c. Ex iſto paragrapho innuitur, quod vnū Ius ex alio deriuari poteſt in decidendiſꝙ cauſis vno & eodem Iure vti poſſumus: In ſimilibns etenim cauſis etiam Ius ſimile eſt.

Inſtātia circa id formari poſſit. Paragraphū pręctactum articuli eſſe ſuperuacaneum ſup inueſtitura etenim feudi.magis pertinet ad ius feudale q̄ ad prouinciale. ℞. quod autor priuilegij incidentaliter hic de bonis feudalibus meminit, ex eo ne hęres feudalis prędeceſſoris ſui pecuniam pro feudo ſibi pertinētem perdat. Tum etiam quia promiſſiones omnes. Contractus venditiones ad ius pertinent prouinciale. Vnde ommiſſis his q magis ad ius feudale pertinent de quibus & articulus pręſens ad finem vſꝙ tractat, in gloſiſꝙ per longum habetur declaratio. Notādum ſpecialiter. Quod quicunꝙ feudum vēdiderit ille vendit quod ſuum non eſt. Sed eius dominum pertinet, dominus etenim bona huiuſmodi ſibi contulit in feudum, nō tamen donauit, & ita quicquid vnius propriū non eſt, vendi non poterit. Quicquid autem iure vendi non poteſt, etiam iure varendari illud minime valebit. Promittat etiam vnus aliquid, quod ſuum nō eſt, promiſſio illa inutilis efficitur, vt Inſti.de inuti.ſtipula.§.i. & ſequentibus. Vnde ſi quis feudum vendere promiſerit, promiſſio illa inutilis erit. Sed et venditio, ex eo quia feuda omnia dominum pertinēt, niſi forſan conſenſus domini ſuperueniat, pecuniam tamen deſuper acceptam reſtituere cogitur, is qui vendiderit. Si conſenſus domini nō ſuperueniat. Vnde in textu tria ſpecialiter tanguntur. Primo de venditione vel donatiōe cum quis aliquid alienat quod illius proprium eſt. Secūdo de bonis quę dominus dare & cōferre poteſt. Tertio de bonis quę vnus vendit quę tamen nec dare nec conferre potuerat. Super primo vēditor ab hęredibus emptoris liberatur, ſi pecuniam deſuper datam reſtituerit. Pro ſecundo dominus etiam erit per ſimile liber ab hęredibus emptoris, cum rem emptam contulerit vel pecunia reſtituta ſit. Pro tertio venditor liberatur ab emptore, ſi dominus conſentire vel conferre noluerit & aliter non.

Ius feudale de quo in pręſens [d] ſtatutum eſt ſuper bona quę militibus data ſunt a Romanis pro ſtipendio. [e] Vnde feudalia bona ſeu feudum habere non eſt aliud niſi cum donatur quid ex bonis imperij aut proprio domini, militibus propter eorū dexteritatem vel nobilitatem, ex quibus tandem ſeruiciū pręſtare tenentur, niſi ex gratia abſoluantur.

d. Vide feu. in probe.

e. Bona feudalia habere q.t.

Articulus X

SI pater filio ſuo ueſtimenta æquos aut arma donauerit, tempore quo donationē perficere potuerat, & filius eiſdem uti ualeat donata huiuſmodi poſt mortem patris cum fratribus diuidere, aut domino patris ſeu patris hæredibus, dato quod in generatiōe ſibi non fuerit æqualis reddere non tenerur. Etiā ſi filius a patre in bonis non ſit emancipatus.

Vide ad hunc paſſum Iur. Munia.ar.lvij.glo

Id qnod intextu dicitur ſi pater filio &c. hoc itdem intelligendū eſt de filiabus & earum ornatu uel ueſtimentis iuxta ar.lvij. Iure Munia.Sed ſi fuerint emandpate cogentur illa uiceuerſa importare, ut infra eo.li. Spe.Sax.ar.xiij.

Gloſa.

Si pater filio ſuo.&c.De multiplici peculio quid in quolibet ſit ſpeciale vide azo in ſumma.C.de bo.quę.libe.& per hoſtien.in ſumma de pecu.cleri.C.quot ſunt eius ſpecies et in ſpecu.de actore.§.ve. Sed & filius familias, & ſe.Pro concordan.etiam iſtius articuli, vide. C.de colla.&.ff.de colla.bono.per totum.Et quemadmodum hic dicitur de veſtimentis.&c.Perinde etiam intelligendū erit, ſi filius libris quos pater ſibi coemit aliquid lucretur. Si talis filius ad ſtatum aduocatie vel magiſterij puenerit, vide Guiller. in ſpe. de Iudi.& Baldum in additionibus ibidem.

Id quod in textu dicitur equos etiam intelligitur de alijs mobilibus dummodo pater donationem facere poterit, ut infra eo.lib.ar.lij.

Glosa.

Superius habitum est de bonis quę post mortem parentum hęredibus pro utilitate veniunt hic declaratur quid pueris pro cōmodo cedere potest, tempore vitę parentū. Vnde notandum circa id specialiter quod omnia bona quę pueri acquirunt cum in potestate patris sunt, patrem pertinent & ipse cū his disponere poterit quicquid voluerit, vt Insti. per quas perso. no. acqui. in principio. Sciendum tamen circa id quod septena dona inueniuntur quę filius diuidere non tenet̄ cum germanis, nec patris sunt, cum per filiū vt sic acquiruntur. Primum quicquid pater filio dederit in vestimentis armis. &c. vt textus habet illud hęredibus sui patris restituere non tenetur, nec domino patris, dato etiā quod sibi in generatione sit inequalis, hoc est si ipse sit seruus, & pueri sint origenarij, etiam si filio pręuigno illa dederit. Secundū quod diuidere non tenetur filius, sunt bona quę cum vxore accepit vt infra eo. li. ar. xij. et in auten. de non eligen. coll. i. Tertium quicquid lucratur in bello vel obsequio militari, vt. ff. de castrē. pecu. L. si forte. & L. castrēsi, & Insti. per quas perso. no. acqui. §. igitur liberi. Quartum quicquid acquirirur ex disciplina magisterij, doctoratus, officio aduocacie, vt. C. de inoffici. testa. in multis legibus. Quintum si filius cum patre aliqua bona per successionem ęqualiter hęreditant vt in auten. de heredi. ab intesta. veni. §. si vero coll. ix. Sextum, si pueris aliquid datur cū conditione quod videlicet pater desuper nihil habeat, vt in auten. vt li. ma. & auie in prin. coll. viij. Septimum si patris bona excepta legittima causa sint abiudicata, vt si pueros procreans cum vna, aliam superduxerit vxorem consanguineam, pueri prioris vxoris non diuident bona paterna cū pueris secūde, si probabitur incestum, vt in auten. de incesti. nupci. §. i. coll. ij. Et hęc sunt septuplitia filiorum peculia & dona, quę parentibus reddere aut cum alijs heredibus, diuidere, etiam si per patrem emancipati non fuerint minime tenentur.

Septena dona quæ filius cum germanis diuidere non tenetur.

Iure Munid. ar. xcvi. glo.

Articulus XI

Pater si post mortē matris filios [a] sub tutela habuerit suos, postq̄ sese abinuicem seperauerint ipse eisdem omnia bona materna [b] (nisi præter ipsius culpā perierint) restituere tenetur. Idem de matre post mortē patris & de alio quolibet tutore est censendum.

a. Iur. Munid. ar. xxij. glo.

b. Intelligēdum est de bonis immobilibus nā mobilia omnia lucratur maritus, ut infra eo. li. ar. xxxi. glo. Sed īmobilia tenetur præstare non retento usu fructu.

Glosa.

Restituere tenetur. &c. Et quando tutor confitetur per mediū contractus & proprio motu non nocet pupillo. Sed tantum cum in iudicio confitetur mandante & cogente iudice vt notat Cynus in. L. i. C. de confes. negligētiaq; in non conueniendo debitores & non collocando pecuniam, imputatur tutori vt. ff. de administra. tutor. L. Si tutor, potest tamen ipse tutor a pupillo pecuniam sub mutuo recipere & seipsum debitorē ascribere, vt. ff. eo. L. quotiens. §. non tantum. Et contra tutorem qui non fecit inuentarium absq; causa iuratur in littem, & ante nō potest administrare nisi ea quę dilationem non recipiunt, nimia enim festinantia vel negligētia tutoris in rebus vendendis punitur. In tutandis autem rebus pupillaribus tutor non tenetur nisi de dolo & lata culpa, vt in. L. tutor. ff. eodem. Tutorq; non faciens ea quę faceret quilibet legittimę se defendens non videtur recte defendere vt in. L. generaliter. ff. eodē. Nec potest tutor nomine pupilli plus expēdere ex bonis eius q̄ ex suis honestissimis esset erogaturus, vt. ff. eodem. L. cū plures. §. nimium, debet enim tutor circa personā pupilli expendere quod moribus honestati & extimationi pupilli conuenit, vt in ea. L. §. cum tutor. Et tenetur ad hęc qui iussus est administrare, vt in. L. qui iussus. ff. eodem. In reddenda etiam ratione tutoris sufficit contra eū probare quod fructus bona fide percipi potuerunt licet percepti per eum non probentur, vt in. L. tutorem. ff. eodem. Regulariter vero tenetur tutor illud facere quod diligēs paterfamilias esset facturus, vt. ff. eodem. L. a tutoribus. Expense etiam circa personā tutoris non imputantur pupillo nisi ei per iudicem fuerit salarium ordinatum vt in eadē. L. §. vlti. Et quod tutor vel curator acquirit ex pecunia minoris efficitur minoris vt in. L. si tutor. ff. quando ex facto tuto. Teneturq; tutor reddere rationem in omnibus quę fecit cū facere non deberet & in his quę fecit prestando dolum seu latam culpam & quantam in suis rebus diligentiam adhibere deberet, vt. ff. de tuto. & ratio distra. L. i. vbi etiam in §. hanc actionem dicitur, quod hęc actio etiam cōpetit in hęredes tuto. & hęre. pupilli.

Glosa.

In articulo pręsenti de tutoribus tractare incipit, & primum de tutoria patris respectu puerorum, daturq; in textu doctrina. Si q̄n contingat pueros minorennes post mortem matris sub tutela paterna relinqui, quo pacto prouidere sibi debeat, vt nō incurrat pœ

nam mali administratoris, alias dānum resarcire teneretur, vt in auten. vt hĳ qui obliga. §. Si vero coll. vi.

Et quia in tutelis multę & varię eueniunt fraudes & deceptiones. Quare ad obuiandū huic malo pro intellectuq; tam pręsentium q̄ & sequentium articulorum. Considerandum necessario sequitur, quid nomine tutoris intelligere debeamus, & quomodo & q̄s tutor esse possit. Tum & qui se a tutela excusare poterit. [c] Vnde tutor in proposito dicitur quasi defensor, vel cui ex iure committitur defensa illius [d] qui propter imperfectā ętatem seipsum dirigere non potest, vt Insti. de autorita. tuto. §. tutor. Vn̄ et tutor ab officio eligi potest vltra velle suum, & eidem demādari officium poterit vt tutelam acceptet, vt Insti. de atilia. tuto. in prin. Tutor autem esse nō admittit [e] qui paris conditionis non sit, vt Insti. de legit. agna; tute. §. finali, & item infamis, vt Insti. de suspec. tute. §. nouissime &. §. suspecti.

[c] Tutor q. t.

[d] Iur. Munid. ar. xxvi. glo.

[e] Tutores qui esse nō possunt.

Notādum etiam [f] quod vnus excusare se potest vt non sit tutor, vel quod tutelam nō acceptet ex certis causis. [g] Primo si multos habeat pueros. Item si eum in obsequio domini in partibus longinquis esse oporteat. Item Reipublicę officio occupatus. Item propter paupertatem, propter ęgritudinem, propter inimicitias, vt quia pater erat ei inimicus. Item propter seniū, quia septuagenarius tutor esse non potest. licet ipse tutorem habere poterit si vult & nihil iuri derogabit suo. Itē propter iuuentam, vt infra. xx. annū, vt Insti. de excusa. tuto. & curato. per totū. C. eo. titu. &. ff. eo. ti. Pręterea mulier tutor esse non poterit, vt. ff. de reg. Iur. L. feminę. Circa id tamen sciendum sequitur [h] quod mulier tutor esse potest cum deficiūt ex parte gladĳ, idest deficientibus legittimis ascendentibus vel testamentarĳs, nam legittimis transuersalibus pręfertur mater. [i] Item si propinquiores ibi nullum habeāt domicilium. [k] Item si puer sit illegittimus vt. C. quan. muli. tuto. offici. fungi. po. L. ĳ. Mulier tamen cogi nō debet ad tutoriam acceptandam nisi eam beniuole affectet, vt in auten. vt sine prohibi. matres & debito. §. in prin. coll. vĳ.

[f] Iure Munid. ar. xxvi. glo.

[g] A tutela unus se excusare potest in certis casibus hoc idem uide Iure Munid. ar. xxvi. glo.

[h] Mulier tutor esse potest in certis casibus.

[i] Mulier habens maritum Iure Saxonico tutrix esse non potest qa est sub tutela uiri.

[k] Auus nepotum matri annuatim rationem tutele reddere tenetur quia ipsa eorum est heres.

Articulus XII

VBi fratres aut alĳ bona habuerint indiuisa eorumq; seruicĳs laboribus & expensis ea meliorari & augeri contingat, utilitas & fructus in his cōiunctim omnibus ascribetur, idem de damno est intelligendū. Quicquid autem aliquis cum uxore sua receperit in hac parte cum socĳs suis & fratribus diuidere nō tenetur. Si etiam quis bona sua ludo, luxuria, donatione, aut alia prodigalitate dissipauerit, in idq; fratres seu socĳ sui non consenserint, damnum quod ex his euenit dissipantis est proprium, & non suorum fratrum aut sociorum.

Glosa.

Vbi fratres. &c̄. Qualiter autem fratres fiant socĳ, & quibus modis societas contrahitur, vide in quodam consilio quod incipit Nobilis po. ad finem additione specu. primę & secundę partis. Aut alĳ bona habent indiuisa & eorum. &c̄. Vnde etiam dicit lex & quidē si nihil in societate de partibus lucri & dāni nominatim conuenerint ęquales scilicet partes & in lucro & in damno spectantur, quod si expresse fuerint partes, hęc partes seruari debent, vt Insti. de socie. §. i. Concordat etiā lex si maior. C. communi diuidūdo, dicitur autem talis societas leonina si quis velit habere spem lucri, ita quod alter totum damnum subeat. ff. pro so. L. si non fuerint. §. ita. Vnde non est admittēda cum contractus nō debeat claudicare. ff. de arbi. L. si cum dies. §. penul. in fi.

Vbi fratres. &c. vbi scias quod si fratres se diuiserunt tunc circa lucrum & damnū vnusquisq; tantum sibi negociatur. Si autē stant simul, et si constat vnde lucrum prouenerit quilibet sibi tantum acquirit. Si autem non constat pręsumitur de bonis communibus prouenisse, ideo fiet communicatio. Et prędicta vera de fratribus inter quos nulla societas contracta probatur. Sic etiam lucrum de communi pecunia factum conferi debet, & in duplo hoc pręsumitur ideo etiam venit communicandum. Sed si probatur societas omnia debent communicari, cum infantibus tamen & pupillis ista societas contrahi non potest. Et si vnus sociorū clam emit aliquas possessiones pro se & suis heredibus, tunc nihilominus fructus sunt communicādi quia socius renunctiare clam non potuit societati. Sed debuit hoc facere altero sciente. Si vero vnus ex duobus fratribus indiuisa habentibus fecit debitum, hoc de communi solui non debet vt hic &. C. de famil. herci. L. certum, nisi tunc debitum sit ocasione communis vtilitatis contractum, qd' tamen non pręsumitur nisi probetur. Sic nec cōdemnatio vnius fratris debet solui de cō-

muni. Et si vnus fratrum habet filiam maritandam, ista nō est de cōmunibus bonis maritāda, quia onus liberorum sequitur patrē. De his vide per dominum Baldum in additio. specul. titu. de Iudi. post Guiller. vbi inuenies alleg. iur. Et Guiller. in specu. ibidem valet tit. de iud. in. §. sequitur, plene tractat de actionibus finium regundorum famil. hirciscunde, & cōmuni diuidundo. Ibi omnino videas.

Aut alia prodigalitate dissipauerit. &c. Et nota quod prodigalibus datur curator vt furiosis iuxta legem imperialem sic dicentem, lege duodecim tabularum. Prodigo interdicitur bonorum suorū administratio, quod & moribus quidem ab initio introductū est. Sed solent hodie prętores & pręsides si talē hominem inuenerint qui nec tempus nec finem expensarum habet. Sed bona sua dilacerādo & dissipando perfudit curatorem ei dare exemplo furiosi, & tam diu erunt in curatione ambo, q̄ diu vel furiosus sanitatem, vel ipse prodigus sanos mores receperit, qđ si euenerit ipso iure desinunt esse in potestate curatorum vt in. L. i. ff. de cura. furi. vel alijs dandis. Et habent tales a iure curatores legitimos scilicet agnatos, vt. ff. de minori. L. patri & Insti. de curat. §. furiosi. Et licet istos curatores habent a iure, possunt tamen pro se & pro alijs in iudicio esse donec eis administratio bonorum in iudicio per iudicē interdicatur de hoc in specu. de actore, §. i. ver. Item opponitur contra actorem.

Glosa.

Articulus presens de societatibus tractat. Vnde societas iuste admitttitur, si recte & rationabiliter inchoetur vt Insti. de socie. §. de illa sane. Pro intellectu textus ampliori sciēdū[a] quod societas disoluitur ex certis causis. Primo si vnus sociorum moritur, & hoc vel morte naturali violentaue, siue iure ipso moriatur, vt quia vel passus est capitis diminutionem ex sententia iuris, vel qui se in seruum dederit, vel in exilium missus, vel religionem intrauerit. Isti etenim iure pro mortuis reputantur, vt Insti. de capi. diminu. §. maxima &. C. de sen. pas. & resti. &. ff. de bo. dāna. L. i. Itē cum sociorū sunt multi vnusq̧ ex his perit, disoluitur societas vt Insti. de socie. §. sed et si. Item si causa illa perit ratione cuius societas inita fuit etiā societas terminatur. vt Insti. eo ti. §. item si alicuius. Item si bona socij propter excessum eius confiscentur, vt Insti. eo. ti. §. publicatiōe. Item si vnus sociorum propter debita aufugerit, vt Insti. eo. ti. §. item si quis &. C. de ces. bo. L. i.

Sciendum preterea[b] quod nullus societatē inire debet ea intentione quod ipse commodum habeat & socius eius damnū solus tolleret, vt. ff. pro socio. L. si non fuerit. §. aristo. refert. Quicunq̧ etiam societatem inierit, dānum & lucrum tollerare cogitur, vt Insti. de socie. §. illud vero, & si quis in societate bona societatis nō custodierit vt sua propria refundere cogitur. Quod si pręmissa sufficienti custodia damni aliquid contigerit sine damno manet, & si sibi non creditur iurare cogitur, quod absq̧ eius culpa damnum illatum sit vt habetur feu. c. xxxij. Insuper socius ęquitans temere & sciēter cum mala societate si damni ei quid contigerit, illud solus tollerabit, vt Insti. eo. ti. §. fi. & Insti. quimo. contra. oblig. §. pręterea. Socius etiam sortem suam perdere vel alienare potest, & nō sociorum suorum, & item fratres vel alij quicunq̧ sint societatem adinuicem habentes, diuisionem ita facere tenentur signanter si feudum in societate sit quod ille cui feudū cedit, nonnisi vnius domini vasallus efficiatur, vt in auten. coll. x. per longum habetur.

a. Societas dissoluitur ex certis causis.

b. De societatibus uide

Articulus XIII.

EMancipati liberi[a] post parentum obitum ad diuisionem hæreditatis cum nō emancipatis minimæ admittuntur, nisi prius cum iuramento bonorum cum quibus emancipati fuerint (præter utensilia & res expeditorias) fecerint collationem. Et si cum bonis immobilibus emancipētur, pro his se non poterint sacramentaliter liberare. Si uero diuisioni hæreditatis renunciarunt, carere debent eadem nisi se iuratoriæ studeant expurgare.[b] Pro renunctiatione autem iudicialiter facta si probari ualeat nō potuerit iurare.[c] Scultetus etiam cōtra paganum in huiusmōi causa uice iudicis ī iudicio testificet̃

Glosa.

Emancipati liberi[d] post parentum obitum. &c. Qualiter autem secundum. L. debeat fieri ista emancipatio, vide Insti. qui. mo. ius. pa. po. sol. §. pręterea emancipationem,[e] & vide de hoc formam in specu. ti. de natis, ex li. ven. ad fi. ibi. Collationē, & hoc scias qđ qui debeat conferre, cogitur satisdare fideiussoribus vel pignoribus de conferendo, quod si recusat per contumeliam denegan-

a. Iure Muniā. ar. lvij.

b. Ista renūcciatio successionis est contra. L. fi. C. de pactis & c. q̄uis de pactis li. vi. ergo non tenet,

c. Sequitur ergo quod corā ipso fieri potest renūcciatio.

d. Vide infra li. ij. ar. xix.

e. Fieri enim debet coram competētibus iudicibus à magistratu ibidemq̧ parentes cōpareāt, & filios filias nepotesue à sua dimittant manu capiendo eos per manū & relaxare per uerba ad id idonea, uide hoc idē Iure Muniā. ar. lvij. gl.

tur sibi actiones, & si per impotētiam dabit
curator bonis, vel fiat collatio re ipsa si ce-
tere sunt res conferēde, vel fiat cōpēsatio vl
alterius loco collaciōis diuisio, vt in. L. ij. ff.
de colla. bono. Castrense etiā peculiū vel q̄si
& quod nomine dignitatis filij ei a patre da-
tur vel debetur in collationē nō venit, vt in
L. i. §. nec castrense. ff. de colla. bono. & vide
etiam supra eo. li. ar. x. Quod aūt alias quis
habet tempore mortis patris venit in colla-
tionē, secus in eo quod querit post eius mor
tem, & secus in his quę non transferuntur ad
heredem, vt eo. li. §. Si emancipato. & §. Si
impuberi. Et ius conferendi quesitum trans-
fertur ad heredes, vt in L. ij. eo. ti. Quod aūt
iuris sit de dote secūdum ius municipale di-
citur supra eo. li. arti. xij. Sed pro iure cōmu
ni vide. L. filium. ff. de collatio. bonorum cū
concordan. ibi notatis, & de dotis collatiōe
p totū vide supra. eo. li. ar. v. & iur. mu. ar.
xxi. et Insti. de heredi. q ab intes. de fer. §. emā
cipati & insti. de ex here. libe. §. emācipata.
Preter vtensilia & res expeditorias, fecerint
collationem. &c. Qualis autem alias de iure
communi debeat huiusmodi collatio fieri,
habetur. ff. de colla. bono. per totum, &. C.
de colla. per totum. Si vero diuisioni heredi
tatis. &c. Pro quo vide pulchram distinctio-
nem notatam infra li. ij. circa arti. xxx.

Glosa.

Articulum istum multi ignorare videntur,
paucis etenim verbis multa in se complecti-
tur. Tractat siquidē de patria potestate, filio-
rumq; emancipatione de quo habundanti-
us vide. C. de emanci. libe. & insti. qui. mo.
ius. patri. pote. sol. & in auten. cōstitutio quę
de dignita. per totū. Intellecto tamē quantū
potestatis pater habeat erga puerū, & quo
pacto potestas huiusmodi patria soluitur,
facile textus articuli intelligi poterit, vt cō-
muniter tamē separatio patrię potestatis iu-
re nostro tunc incipere dicitur, cū filius a cō-
māsione & pane patris segregat̄. Pro intelle-
ctu itaq; textus ampliori.[f] Notandum venit
quod patria potestas erga pueros (intelligē-
do tamen de non emancipatis) septena inue
nitur. Primo quod pater filium vendere ob-
ligareue g tēpore famis poterit, ut. C. de pa
tria potestate. L. si filius. Secundo, quod pu-
er contra patrem iudicialiter querulari non
potest, vt. C. de in ius vocādo. L. finali. Ter-
tio quod vindicare erga patrem minimę po-
terit, vt. ff. de iudicijs. L. lis &. C. de patria
potestate. L. congruentius. Quarto quidqd
acquirit filius patris est, & omne ipsius lu-
crum seruatis tamen exceptionibus quę cir-
ca articulum. x. signanter in glo. habentur,
vt Insti. per quas pso. nobis acqui. §. i. Quin-
to quod sine consensu patris querelas iudi-
cialiter instituere nō possunt nisi in certis ca
sibus, vt. C. de bōis, quę libe. L. i. Sexto si qd
pueris per successionem venit patris est, ex-
cepto tamen castrensi peculio, vel quę ex mi-
licia aut huic simili acqrit, vt Insti. per quas
perso. nobis acqui. §. i. Septimo filio delin-
quēte eundē pater eliberare potest in suamq;
acceptare ptātē, vt. C. de emancipa. L. i. Oc-
tauum addunt aliqui quod necessaria patri
subministrare coguntur[h] Sed hoc est com-
mune etiam emancipatis immo & filiabus,
vt. ff. de liberi. agnoscen. L. si quis. C. de pa-
tri potes. L. filia. Emācipati itaq; pueri si qd
bonorum ceperint importare tenētur, si di-
uisionem participare volunt vt in auten. de
immensis donationibus. §. ij. coll. vij.
Si vero diuisioni hereditatis renunctiarunt.
&c. ex isto sequitur quod quicquid corpora
liter probari poterit, pro eo iurare vnus mi
nime potest.
Sculterus etiam. &c. hoc est is cui officiū iu-
dicis subdelegatur in villa, & vocantur ru-
sticorum prefecti in legibusq; pedanei nun-
cupantur, vt in auten. vt ab. illustri. & qui su
per eam sunt digni colla. v. Sed & arbitrorū
testimoniū valet, in hijs quę coram ipsis ac-
ta sunt, vt infra li. ij. ar. xi. glo.
Emācipati liberi &c.[i] Quo pacto autem pa-
ter emancipare filium debeat, & quę circa id
seruāda, vide infra li. ij. ar. xix. & ar. xxx. glo.
coram enim iudice prouinciali id eum face-
re oportet, vt. C. de emancipa. L. iubemus.
Si etiam filius vnius efficiatur Princeps vel
Senator, aut consiliarius Imperij liberatur a
potestate patris & item filia quā primū ma-
ritatur, ius acquirit viri, vt Insti. qui mo. pa.
potes. §. ij. & in auten. constituci. quę de di
gnitati. §. iij. coll. vi.
Nota super illo articulo Mandeburgen. ma
le pronūciant, & eum male seruant, indistin-
cte etenim tenent cum quibuscunq; bonis fi-
lia emancipata sit illo iam contentari debet,
nec eam posse ad diuisionem peruenire dicūt
q̄uis importauerit illa quibus emancipata
fuerat nisi forsan patri bona ex admortuo ve
niant, quia vt sic filia ad diuisionem admit-
tetur, adduntq; illud obseruari debere. Iure
municipali. Prouinciali vero iure procedit
articulus pręsens & ita obseruan̄. est.

Articulus XIIII

Quamuis iure feudali
dn̄s duntaxat unum
de filijs cū feudo pa-
tris mortui ualeat in-
feudare, non tamen est ius terræ
quod illud solus debeat retinere
quin fratres ipsius ad æqualem di-

[f]. Patria potestas erga pueros septena.

[g]. Lex etiam xij. tabularum hoc idem suadet eum dicit, uendēdi filium patri potestas esto.

[h]. Lex tamen xij. tabu. limitare istud uidetur in hæc uerba filius arte carens patris incuria eidem necessaria uitæ subsidiaue ne præstato, alioquin parentes educare cogitor. E meretrice natus patrem non alito.

[i]. Nota si uir moriēs relinquat pueros filios & filias omnes emancipatos illi secundum Maideburgen. non tenentur importare illa quibus emācipati sunt, sed relictam hæreditatem mortui patris æqualiter diuident, ut Iur. Muni. ar. xcvi. glo.

Nb

miſerit in feudo porcionem. Sic etiam non eſt ius terræ ſi pater unum de filijs ſuis cum feudo ſuo emancipauerit, quod ipſum poſt patris morte̅ ſolus cu̅ fratribus ſuis diuiſione no̅ facta ualeat obtiere, Vn̄ etſiquidem iure feudali ſup eo impetere eu̅de̅ no̅ ualebu̅t, iure tn̄ prouinciali ſi contra eum agant, eunde̅ co̅pellent ad iuſta̅ & æqua̅ diuiſio̅m.

Gloſa.

Qua̅muis iure feudali. &c. Verba ſunt Ecke de Repkau autoris priuilegij, eſtq; mirabile quid & diligenter attendendum quomodo ius vnum contrariari vt textus habet alteri debeat. Illud enim quod pro iure ſemel ſtatuitur. Iuri poſthac contrariari non debet. Si itaq; ius prouinciale & feudale in eo caſu co̅trariantur neceſſario exinde ſequitur, quod vnum illorum pro non iure immmo pro iniuſtitia reputari debet. Preterea poſtq̄ apoſtolicus vel Imperator legem aliquam ſtatuit quę priori co̅trariatur illa prior annullatur [a] per poſteriorem, etiam ſi illud in conſtitutione non expreſſerit vt extra de conſti. c. licet li. vi. Exquo itaq; prouinciale ius antiquius eſt feudali quare & conſtitutio̅es prouintialis iuris p ſubſeqe̅tes iuris feudalis leges [b] annulari debere̅t. Carolus etenim magnus. [c] Ius prouintiale Saxonibus ſtatuit. Fredericus vero Imperator ius feudale, vt in auten. de. vſi. feu. coll. x. Pro intellectu iſtius. [d] Nota quod diuerſitas & contrarietas iuris potiſſimum ex tribus prouenit. Primo ex diſtinctione perſonarum ſicut Ius militum eſt aliud q̄ ius ruſticorum, vt inſti. de mili. teſta. §. i. C. de iure deli. L. fi. C. de iur. & fact. ignoran L. i. Secundo prouenit ex certa prouintiali conſuetudine ſeu permiſſione ſicut Anglicis admiſſum eſt contrahere in gradu co̅ſanguineitatis, vt. xxxv. q. iij. c. quęda̅ lex. §. quod ſcripſi. Tertio diuerſificatur ius propter diuerſitatem cauſarum vt & ſiquidem quilibet iure ſuo gaudere debet, & actor ſequitur foru̅ rei, inuenitur tamen cauſa quod coram extraneo iudicę reſpondere vnum oportet, & hoc iure reconuentionali, vel ex certis cauſis ad iudicium extraneu̅ trahi poterit, vt ſecularis ad ſpirituale, vt extra de fo. compe. cum ſit generale &. iij. q. viij. cuius in agendo. In. propoſito ergo diuerſificatur Ius propter diuerſitatem cauſarum, vna em̄ cauſa exprimit ius ꝓuintiale alia ius feudale Sciendum preterea [e] quod feudum amitti̅t ex certis cauſis. Primo propter inordinatam donationem vt in auten. de immen. dona. §. dudum coll. vij. Item ſi vaſallus dominu̅ iniuria affecerit, ita quod iniurias atroces in eu̅ effundat vel manus impias inferat, vel iacture molem ex inſidijs ſuis ingerat, vel vitę periculum aut ſubſtantię intulerit, vel quaſda̅ conuentiones, ſiue in ſcriptis donationi impoſitas, ſiue ſine ſcriptis habitas, quas donationes acceptor ſpopo̅dit, minime adimplere voluerit, vt clare habet. C. de reuocan. dona. L. fina. & in auten. vt libe. de cete. au. annullo. §. quoniam autem coll. vi.

Vndeſi in Iure prouintiali contra eum aga̅. &c. [f] Querere vnus poſſit quo pacto occaſio̅e feudi actio ſibi in iure prouintiali intentari valeat, ex quo ſuper feudo Iudex prouintialis iudicare minime poteſt, nec actio niſi coram domino feudi inſtitui poterit, etiam ſi clericus feudum a domino habeat, non niſi coram eodem agere & reſpondere tenebitur, & qui ſecus facit perperam agit, vt extra de fo. co̅pe. c. ex tra̅ſmiſſa, ex iſtoq; apparet, quod incidentaliter vnus propter certam cauſam extraneo ſubeſſe cogitur iudicio, vt. ff. de verbo. obli. L. ij. Iudex etia̅ Prouincialis ſuper feudo iudicare minime debet verum cauſam relegare ad feudi dominu̅. [g] vt infra li. ij. ar. ij. Rꝫ. Quod & ſiquidem vnus occaſione feudi actionem inſtituere cora̅ iudice prouinciali per directum minime poterit, Iure tamen reconuentionali eide̅ admittitur vt poſtqua̅ Is qui feudum occupat pro bonis hereditarijs coram iudice prouinciali hęredi actionem intentet hęres vt ſic accuſatus, reſpo̅ſionem denegare iure poterit quoad actori fideiuſſoriam ſtatuat, itidem de reſpondendo in his, quę contra eum occaſione feudi agere habeat antequam in poſſeſſione̅ bonoru̅ hęreditatiorum admittatur. Quod cum factum fuerit ad reſpondendum vt ſic pro feudo cogitur, & ita reticula captiuabitur ſua, careat ergo qui nouit. [h] Sicut in exe̅plo, ſi frater meus bo̅a feudalia occupare vellet ego ſeruabo hęreditatem iuri prouintiali ſubiectam & ex inde nihil ſibi impartiam ſi tandem accuſauerit me coram prouintiali iudice pro hereditate huiuſmo̅i, defenda̅ me reſponſurum, niſi & ipſe promittat ibidem, occaſione feudi mihi ſeſe iuſtificaturum. &c. Alias non tenetur ſuper feudo coram prouintiali iudice reſpondere. Quod autem feudum illud frater meus ſolus obtineat habetur feu. c. vi. in glo. Pater etenim illud ſibi co̅ceſſit, dominuſq; etiam illud eidem co̅tulit, et ita ſuum eſt nec cogitur poſt mortem patris cum fratribus illud diuidere, lucrantur tame̅ illud fratres iure prouintiali, quia prouintiali iure ſunt pares in diuiſione ſicut hic.

[a]. Hoc idem lex xij. tabu. ſen tit. in hæc uerba quodcu̅q; poſtremum populus iuſſerit id ius ratumq; eſto.

[b]. Vide infra li. ij. ar. xxvi. li. iij. ar. lxxiij. Iur. Munta. ar. i.

[c]. Vide infra li. iij. ar. lxxxij. glo. et Iure Mu. in prolo.

[d]. Diuerſitas iuris ex tribus prouenit cauſis

[e]. Cauſæ ammiſſionis feudi.

[f]. Occaſione feudi quo̅ actio coram Iure prouinciali inte̅tari poſſit.

[g]. Vide infra eo. li. ar. lxi. in glo. contrarium huius quod reconueniri non poteſt.

[h]. Additio iſta eſt doctoris Bugſdorff. Practicaq; iſta applicari poteſt ad illos qui bona terreſtria & Ciuilia poſſident.

Articulus XV

SI quis alteri mobilia concesserit, impignorauerit, aut apud eum deposuerit locaueritue, siue cum conditione siue non [a] & post modum ille uel hæres negare uoluerit, cóductor seu expositor facilius illud mettertius probabit q̃ quod retentor suo iuramento obtinere ualcat. Possessor uero si hæreditarium quid in huiusmodi rebus cópetere sibi mõstauerit, uel quod ita est ex fœtu suorum animalium educationem probauerit. Vel si uarendam emptionis producere potuerit ipse eas cum iuramento duorum obtinebit nisi defectum in testibus siue in uarenda patiatur Incusatus de quacunq; re [b] quæ apud eum non apparuerit suo se poterit excusare sacramento. Quæ autem apud eum sensibiliter demonstrari poterint in his per iuramentum non euadet. [c]

a Vide ad hanc materiam Iur. Munia. ar. Cxxxiiij.

b. Iur. Munia. ar. xl. & infra Spe. Sax. li. i. ar. xxij.

c. Textus aliqui ultra id habent insertũ articulum octauum per totum frustra tamen hic repeti debet ibidẽ uide.

Glosa.

Possessor vero si hereditariũ. &c. aut pignoratitiũ quid [d] & tũc possessor pignoris probet quãtitatem debiti solo suo iuramento secundum Inno. in causa & facit pro hoc finis arti. vij. infra. li. iij. cum vero res impeteretur vt furtiua vel rapta, vide arti. xxxvi. infra. li. ij. & infra li. iij. arti. iiij. Concordat lex Imperialis quę vult quod ex inopia probationis regulariter venitur ad iuramẽtum vt in. L. in bonę fidei. C. de rebus credi. & iureiuran. vbi dicitur in bonę fidei cõtractibus, necnõ & in cęteris causis inopia probationũ emergente per iudicem iureiurando causa cognita res decidi oportet, & vide etiam in. c. ij. de probati. cum concordan. ibi notatis.

d. Nota non suffiat dicere rem aliquam esse meam sed necessario rationẽ cõmonstrare oportet rem huiusmõi meam fore.

Glosa.

Si quis alteri mobilia. &c. In pręcedentibus dictum est quod in certis casibus heres iuramento liberatur contra actorem. Articulus presens declarat, vbi negatiua absolui minime poterit. Vndepro intellectu textus clariori. Notandum [e] quod accommodatũ accipit̃ duplicit̃, vnomõ quãdo illud tuum fit quod cõceditur nec illud idem in natura reddi oportet. [f] sed simile in natura vel bonis vt sunt, pecunię vinum triticum oleum, & vt communiter, ea quę mensurantur ponderantur vel numero cõstant. Aliomodo quãdo illud qđ commodatur tuum nõ est. sed illud idem restituere teneris, vt vestes, ęqui, pecora vt Insti. qui. mo. contra obli. §. i.

e. Accommodatum duplex.

f. Vide abundantius infra li. ij. ar. xxxvi. Iure munia. ar. Cxxxiij & Cxxxv.

Aut pignorauerit aut apđ eũ deposuerit &c. ita quod heres pignus, vel aliquid aliud qđ in depositum datum fuit cum conditiõe vel sine conditione, in bonis mortui inuenerit, & si conditio aliqua apposita sit, non iam vt depositum erit. Sed magis pignoratitiũ vel conductum, deposito enim nulla conditio superaddi debet, vt Insti. de obliga. quę ex quasi con. nascun. in multis locis. Ex hac supraexpressa rerum accommodatarum distinctiõe sequitur quod in his in quibus differentia aliqua reperitur, & quę corporaliter commonstrari poterint, heredes sine testimonio retinere nõ possunt. In illis vero vbi nulla est differentia. Sed per omnia vnum est simile alteri, vt sunt pecunię, vinum triticum. &c. illud heres iuramento obtinebit suo. Sic etiam iuratur in legibus cum alie probationes desunt, vt. C. de fi. instru. L. si. & in autẽ. vt litigan. iur. §. si autem col. ix. &. ff. de recep. arbi. L. ij.

Instare quis posset quod textus articuli contrariari sibipsi videtur cum dicit. Si quis alteri mobilia concesserit, locauerit. &c. facilius illa mettertius expositor obtĩebit [g] Post modum vero dicit quod incusatus de quacunq; re. &c. suo se excusabit sacramento. R. quod articulus in se verus est nec contradicit sibijpsi. Primus eñ paragraphus intelligit de rebus quę adhuc in possessione sunt tua, & manifestum est res illas expositoris fore vt sic enim mettertius locator qui illa in depositum dederat ea obtĩebit. Sed si in possessione ea nõ habuerit nec appareant apud eũ esse, ille absoluitur iuramẽto vt textus habet Testimonium pręconis quoad casum pręsentem duplex est [h] vnũ ex parte sui, aliud ex parte officij. Itidem & recompensa eius duplex vt supra arti. viij. exindeq; sequit̃ si alicuius genelogia est bona, emenda itidẽ bona eiusdem erit, quiuis etenim emendam obtinet secundum sui generationem. [i] Sciẽdum per modũ Epilogi quod ex articulo pręsenti quatuor scitu digna elici possunt. Primo quod heres iurare non potest pro re locata inuadiata, & alia quacunq;, quę ostendi sensibilit̃ potest, cõductoris esse vel locatoris et hoc ibi si qs alteri mobilia. &c. Secũdo quicqd solus facere non potest, id facere eidem licebit cum testibus vel per euictorẽ vel quod hereditaria sua bona sint, vel quod solus educauit & hoc ibi possessor vero. &c. Contra id tamen argui potest per. L. ei incũbit. ff. de proba. &. C. eo titu. L. actor [k] affirmanti enim actori incumbit onus probandi

g. Nota si cum testibus qs accuset aliquẽ cum testibus ille expurgare se se cogitur.

h. Glosa ista declaratiua est supra ar. viij. nec præasse ad propositum spectat.

i. Epilogus articuli.

k. Vide infra li. iij. ar. iiij.

ꝶ. quod & si quidẽ leges actori sepius probationẽ admittunt, quandoq; tamen ex responsione, reo etiam incumbit probatio defense sue. Sicut si quis dicat, vel inculpet aliquem quod equus sibi vel predecessori suo sit accommodatus. Reus vero in responsione equum dicat esse suum, asserendo eũ ex educatione habere vel aliquo quouis iusto modo eum pertinere vt sic ex responsione probatio sibi cedit, & propior erit ad probandum responsiuam suam, immo ex respõsione efficitur actor, vt. ff. de iure iuran. L. duobus reis. §. exceptio Insti. de excep. §. hec exempli. Reo eñ licet id [l] quod & actori, vt. C. de dilaci. L. si quando. Tertio in textu tangitur de rebus & debitis que sensibiliter probari non possunt & hoc ibi incusatus pro quacunq; re. &c. pro his eñ iurare potest nõ solum iure Saxonico. Sed & Cesareo vt in auten. vt litti iurent. §. si autem coll. ix. immo & iure Canonico, vt. ij. q. iiij. c. si legittimi, &. c. omnibus. Quarto tangitur in textu de rebus sensibilibus & que apparẽt & hoc ibi, que autem apud eum. &c. quia pro illis iuramento euadere non poterit, abrogatur itaq; per id articulus sequens decimus octauus, qui dicit quod Saxo. pro omnibus iuramento se absoluere poterit. In omnibus etenim legibus, id obseruatur, quod pro rebus non sensibilibus & non cognitis iuramẽto absoluitur, pro manifestis vero minime, vt & textus p̃sens disponit pro intellectu tñ articuli clariori [m] nota q̃d probatio est duplex, Corporalis cum quid sensibiliter probari potest & presentialiter demonstrari, [n] & istã Saxo. ab actore sustinere cogitur. Nõ corporalis quando obicitur aliquid p verba alicui, & istã Saxo non sustinet quia leges magis credunt respondenti q̃ querulanti, vt ff. de reg. iur. L. fauora. ff. de acqui. posses. L. vlti. C. de dona. inter. vir. & vxor. L. si maritus. Attende diligenter articulum istum, intellecto enim eo multa intelliguntur ex priuilegio, quia & septẽ articuli sequẽtes per id resoluũt, cũ agi t de p̃batiõe cõtra Saxonẽ.

l. Vide infra li. ij. ar. ij.

m. Probatio duplex.

n. Nota quod testium dubietas semper cõtra eum qui producit est interpraetãda, quia q probare uult clare et apte ut faciat necesse est quod si ommittit non prodest sibi talis obscura probatio, de p̃bationibus c. in praesentia in glo,

Ex li. feu. C. XIX.

Vnusquiuis propior est innocentiam suam expurgare quam quis eum cõuincere in his que verbaliter cõtra eum proponũt, & que extra iudicium fiunt. Probatio etenim duplex est, corporalis & simplex, cõtra corporalem probationẽ se expurgare minime poterit, nec aliquis pro eo iurare potest, fit eñ cum factum sit presens & manuale, vel est detentus in facto sicut in homicidio, furto, deprehensus huiusmodi probationis testimonium contra se eum pati oportet. Alia probatio que est simplex & in illa potest vnus reus, vel nõ reus fore. Et hoc fit duplicit vel ex ipsius obligatione, sicut si solus se literis obligauit, sigillum subimprimendo, & iste conuincit seipsum proprio sigillo & hoc fit ex eius voluntate quod reus efficitur, nisi iuret metseptimus quod sigillum nõ sit suum nec aliquando erat suum, consuetudo tenet quod mettercius iurat, & hoc modo etiam mettertius feudum probare poterit.

Item secundo in probatione simplici, potest vnus innocentiam declarare dupliciter, vel ex parte persone coram qua actum sit, vel ex parte loci. Ex parte persone & hoc dupliciter, vel illa persona sit, vbi negari non poterit factum, & hoc vel ex parte iudicij, vel de iure, de iure sicut fit coram Imperio vbi negari non poterit, vel coram domino feudi, vel coram vasallis. Ex parte iudicij sicut coram iudice & Scabinis in loco consueto residẽtibus ibidem, si quid facit aliquis citius conuincitur q̃ negatiua euadere possit.

In generali itaq; apparet in probatione simplici reus propior est euadere. In alijs vero cõuincitur, & hoc ex gratia datum est Saxonibus, cum ad fidem conuersi fuerant.

Item hoc quod vnus propior fit iuramento euadere innocentiã q̃ alter eũ conuincere ex eo fit, quia si vnus testes adducere cõtra aliã deberet magnas indigeret expẽsas & si reicerentur testes differretur negotium, & si iterũ testes contra testes adducerentur esset indecens & damnosum & ita ex his causis admittitur defensa per iuramentum, Iusq; istud Saxonibus datũ a Constantino & Carolo imperatoribus & in hunc vsq; diem obseruat.

Articulus. XVI

NEmo sibi aliud ius, nisi quod ei sua tradiderit p̃pagatio usurpare poterit [a] qui si sup eo in iudicio contenderit & in probatione defecerit cadet iure ab utroq;, nisi sit seruus manumissus cui libertorum iura conceduntur.

Vbi filius est liber & legittimus patris nanciscitur iura. Si autem pater uel mater in ministerialium consistit conditiõe eum uel eos erit proles secutura.

a. Vide infra li. ij. ar. vi. li. iij. ar. xxxij.

Glosa.

Vbi filius est liber & legittimus. &c. sequitur enim filius familiam seu agnationem patris & non matris, vt Insti. de legi. agna. tute. §. i

& insti. de pa. po. §. ius & C. de adopti. L. mulierem.

Glosa.

Nemo sibi aliud ius. &c. Intellige in recompensa pro tempore illo, qui enim nobiliorẽ se fecit q̃ ex genelogia sit. Iusq; suũ aspernãdo, aliud ius vsurpare sibi vult in probatione q; defecerit cadit pro illo tempore iure ab vtroq; vt textus habet.

Nisi sit seruus manumissus. &c. [b] Vnde circa id sciendum quod nullus seruo libertatẽ dare poterit nisi sit viginti annorum, vt insti. q ex cau. manu. §. cum ergo. Qui etiam in fraudem creditorum manumittere velit id iure facere sibi non permittitur, vt insti. eo. ti. in prin [c] Serui autẽ ex eo appellati sunt, quod Imperatores captiuos vẽdere ac per hoc seruare nec occidere solent [d] dicti autem sunt serui non a seruiendo sed a seruãdo, vt insti. de Iur. perso. §. serui autem.

b. Ad libertatẽ seruorũ dandã quæ requiruntur.

c. Serui unde dicti.

d. Vide infra li. ij. ar. xxxiiij. li. iij. ar. xlij. Iur nunia. ar. ij.

Cui libertorum iura. &c. Intellige erga extraneos non erga suum patronum. [e] Vnde circa id sciendum quod iura libertini erga patronum sunt hęc, quod videlicet eum debet honorare eiq; assurgere. Secundò quod temere in iudicio contra eum agere non debet vt in auten. vt libe. de cete. §. illud vero coll. vi. &. C. de obsequi patro. L. i. Tertio si necessitas postulet eum enutrire cogitur, vt. ff de ope. libe. L. i. Quarto quod contra suũ dominum nihil contumeliosi & dehonestantis facere potest, vt. C. de obse. patro. L. si manũ. Quinto si dominus ingratum cernat libertũ viceuersa in seruitutẽ redigere eũdẽ poterit, vt in auten. vt libe. de cętero. §. quapropter coll. vi. [f] Sexto, decedẽte liberto sine hęrede vel sine testamento, dominus percipit bona ipsius omnia, vt insti. de successi. libe. § sed nostra, fallit tamẽ hoc in quinq; casibus. [g] Primo si in manumissione hoc expresserit eũq; ab omibus his cõditionibus libertauerit, vt in auten. vt libe. de cete. §. illud. Secũdo si patronus cogat libertum vel libertam vt iuramento renuctiet ne nubat, vt. ff. de iur. patro. L. qui contra. Tertio si alimenta in labore non prętet, vt. ff. de iur. patr. L. diuus Claudius. §. Imperatores. Quarto si Patronus pecuniam ab eo extorquet ratione futurorum operum vel laborum non tempore famis, vt. ff. eo. ti. in multis legibus &. C. de operi. liberto. L. si quam. Quinto, si libertus necem domini vlciscitur quam veri hęredes vlcisci neglexerunt, exindeq; libertatem meruit, vt. ff. de iur. patro. L. vlti.

e. Ius patroni erga libertum.

f. Hoc idẽ cauetur. L. xij. tabu. Si libertus ab ĩtestato moriatur nullum heredẽ suum relinquens patronus ei succedito.

g. Casus in quibus patronus non succedit in bona liberti.

Notãdum pręterea venit [h] quod manumitti non possunt quidam. Primo quando quis viginti annorum existens vltro se vendit pecuniam tollẽdo, vt insti. de Iur. perso. §. serui. Secũdo qbus propter excessum & enorme nefas manumissio iudicialiter interdicta est, propterq; nefas detentus & seruus factus vt. C. qbus. ad libe. procla. L. ij. Tertio si cõcubuerit cum vxore domini sui, vt in auten. de inces. & nefan. nupci. §. iij. coll. ij

h. Manumitti quidam non possunt.

Manumitti etiam serui necessario veniunt ex certis causis. [i] Primo si vlciscantur necẽ domini, quam heres occultauit. Secundo si falsam monetã publicauerit. Tertio si detegunt crimen raptus virginum, vt. C. pro quibus cau. ser. propri. L. ij. &. iij.

i. Serui necessario manumittũtur ex certis causis, hoc idem uide Iure Muniã. ar. iij.

Vbi filius est liber. &c. dictum est de seruis, tum de his qui manumissi sunt. Paragrahus pręsens meminit de his qui liberi nati sunt. Vnde circa id nota quod hominum differẽtia triplex inuenitur. [k] Primi sunt & vocantur liberi qui videlicet parentum suorum libertatem nanciscuntur, vt Insti. de iur. nat. §. i. Secũdo sunt serui qui videlicet. xx. annorũ existẽtes sese venundant, pecuniam desuper tollẽtes, vt Insti. de iur. perso. §. i. Tertio sunt liberti qui & siquidem non sunt nati liberi, libertate tamen donati, & ita libertatem non de iure habẽt, sed ex gratia, vt Insti. de liberti. §. i.

k. Hominum triplex differentia.

Patris nanciscitur iura. &c. magis em̃ filius ad patrem pertinet q̃ ad matrem, vt inst. de patri. potes per totum & superius in pręcedenti glosa tactum est.

Si autem pater vel mater in ministerialium conditione consisterit. &c. Antiquitus obseruabat vt infra. li. iij. ar. lxxiij. et. lxxxi. q[d] vẽtres matrũ inspiciebãt, exindeq; iudicabat fœtus an liber vel seruilis conditionis sit, vt insti. de ingenuis. §. i. Sed ex his illud quęsitum est. [l] si ancilla pręgnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit liberũ an seruum pariat. Marcellus probat liberũ nasci. Sufficit enim ei qui in vtero est liberam matrem vel medio tempore habuisse vt liber nascatur. Tum etiam quia mater in seruitutem se dare potuit, non tamen prolẽ, vt insti de ingenu. L. ex his & illud, & hoc intellige secundum leges. Secundum Saxones vero super libertate prolis nate vide infra li. iij. ar. lxxiij. &. lxxxi.

l. Iur. Muniã. ar. iij.

Articulus XVII

MOritur autem uir [a] sine liberis pater si fuerit [b] sin autem uocetur mater & in successione fratribus preferatur. Patris matrisq; fratris uel sororis hæreditatẽ filius percipit & non filia nisi filius non supersit accepturus. [c] Quãdo autem ad hæreditatem soror nõ pertineat neq; frater [d] omnes qui se in uno gradu cognatiõis existere

a. Istud contrariari uidetur iuri cõmuni ubi frater ex utroq; coniunctus simul succedit cum patre ut in §. cõseques in auten. de hæredi. ab intesta. ueni.

b. Iur. Muniã. ar. lxiij. glo

c. Intellige quando qs post se nõ relinqt fratres uel sorores ex utroq; aut altero parẽte tantũ qa ex altero tãtũ excludit alios de quo in textu & ita practicatur.

a. Quando ad hæreditatem ſoror non pertinet neq; frater, hoc eſt quãdo defertur hæreditas alijs q̃ fratribus &c. Hic Ius repræſentatiuum admittitur & ſic filius præmortui patris ſuccedit defuncto patruo in locũ patris ſui, poteſt q; ſimili gradu agnationis ſe ad bona trahere patrui, cum fratre eiuſdẽ defuncti iure repræſentatiuo. Sed ſcabini rudes hoc non intelligunt, & hodie in collateralibus Ius repræſentatiuum non admittunt ſed præferunt proximum.

e. Et ſic filij duorum fratrum aut plurium inter ſe ſuccedentes defuncto eorum patruo tam in feudis q̃ in hæreditate in capita ſuccedunt contra cõmuniorem opinionem legiſtarum & iuris cõmunis & id obſeruãt Maideburgen.

f. Moritur quis relinquẽs fratrẽ ex utroq; & nepotem ex filia præmortua, dicunt Lipſen. quod nepos tantummodo ſuccedit ratione lineæ deſcenden. Maideburgen. uero cõtrarium tenent ſcilicet quod frater ſuccedit tantũmodo ex ea ratione quod ſinus non ulterius procedit q̃ de patre ad filium & non ad nepotes filiarum & ita practicãt

g. De ſucceßione hæreditatis optimæ ſentire uidetur lex xij. tabularum in hæc uerba inteſtatorum hæredi-

probauerint [e] ſiue ſit uir ſiue mulier æquã hæreditatis percipiant portionem, in his enim ſexum non diſcernemus, quare hæredes accelerãtes appellamus. [f] Attamẽ utriuſq; ſexus nepotes in ſucceſſionibus patribus & matribus ſororibus et fratribus defunctorum præferantur, eo quod ſucceſſio non reſpicit gradus aſcendentium & collateraliũ, quamdiu deſcendentiũ gradus genitoribus ſuis in generatione equales inueniantur. Si quis alij in generatione fuerit inequalis hæreditatem eius non percipiet. Suaue etiã de fœminea cognatione hæreditatem non accipiunt eo quod in eorũ generatione omnes feminæ propter prædeceſſorum fœminarum uitia ſunt ex hæreditate.

Gloſa.

Moritur autẽ vir ſine liberis. &c. Scias q𝔡 quantum ad ſucceſſionem aſcendentium in parte concordat cum huiuſmodi municipali iure g lex communis cum dicit, defuncto ſine liberis, parentes ſi ſoli ſint ſuccedunt, ſalua gradus ſui prerogatiua ſi pari gradu ſint pariter ſuccedunt paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia delata licet diſpar ſit eorũ numerus. Sed ſi cum parentibus fratres ſororeſue defuncto coniuncti ſuperſint, vocantur cum aſcendentibus in gradu proximo ita vt viriles faciant portiones excluſa prorſus omni differentia ſexus. & patrię poteſtatis, vbi nulla ſecundarum nuptiarum fit mentio vt in auten, defuncto. C. ad tertul. & in autem, de heredi. ab intes. §. i. & §. conſequen. coll. ix.

Filius percipit & nõ filia. &c. vnde dicit hoſtien. in. c. quod nobis, qui filij ſunt legit. Si filius ergo heres, quod intellige de legittimo & volente adire hęreditatem. Excedunt enim filij matrem & vxorem in bonis patris de teſta. raymun ver. ſed quid & Rolandũ in flore. de libe. & natura iam natis in prin. Et ipſo iure filius ſolũ in tribus caſibus exheredatur in crimine leſe maieſtatis, hęreſis & ſimonie. vi. hoſtien. in ſum. de hereti. in prin. In quibus aũt caſibus poteſt per patrem exheredari habes hoc in glos.

Attamen vtriuſq; ſexus. &c. Concordat lex imperialis quę dicit in ſucceſſione mortui patris famil, ſeu filij famil. liberi eius ſi ſint omnibus alijs prelati ſuccedunt. Primi quidem gradus ęqualiter, nepotes & vlteriores in ſtirpes non diſtinguendo ſexum vel iura poteſtatis. Sed naturali cauſa ſola inſpecta vt in auten. in ſucceſſiõe. C. de ſuis et legitti. libe. & in auten. de here. ab inteſta. §. ſi quis &. §. reliquũ coll. ix. & inſtitu. de hęredi. ab inteſta. §. cum filius &. §. fi.

Gloſa.

Superioribus declaratum eſt de ſucceſſione deſcẽdẽtium, Articulus hic preſens diſponit de deſcendentium & collateralium ſucceſſionibus, & dicit quod pater & mater omneſq; aſcendeñ. percipiũt hęriditatem ante fratres & ſorores, & ante omnes collaterales. Cõtra id inſtare quis poſſet quod frater meus maiori iure hęreditatem percipere debeat meam q̃ auus meus, ex eo quia eſt propinquior mihi & maiori iure in bona patris noſtri ſuccedit q̃ Auus, & itẽ in bona aui propinquior eſt in ſuccedẽdo q̃ proauus. Quia ſicut filius ſuccedit patri, ita & auo in locum patris. Rx. q𝔡 hoc non refert [h] ex eo quia auus qui poſt hac morietur bona ipſius cedent in fratres tuos. Si dicas quod bona aui mei potiori iure cedent pueris eius propinquioribus q̃ meis fratribus. Rx. quod aui mei filius vel ſi plures ſint non niſi vnam portionem quiuis illorum accipit. Sors vero patrem meum premortuum concernens, mihi & fratribus meis iuſto veniet, & iſtud vocatur ius repreſentatiuum ſecundum leges, quia ~~puer ſuccedit in locum patris~~, vt in auten. de hęre. quę ab inteſta. veni. §. ſi vero. coll. ix. ſemp enim propinquior ~~eſt filius patris hęreditatem accipere q̃ pater patris~~, vt in autẽ. eo. ti. §. q̃ coll. ix.

¶ Filius pcipit & nõ filia. Dubitare qs poſſet. Si id locum habere debeat extũc filie omnes exheredes eſſent. Rx. quod id obſeruatũ fuit iuxta iura antiqua [i] quibus tamen derogatum eſt, vt. C. de legitti. here. L. lege duodecim, & in autẽ. de hęre. ab inteſta. §. i. coll. ix. quomodo autem etiã iure noſtro id intelligi debeat infra articulo ſequẽti declarabit. Nota quod aſcedeñ. hoc eſt Auus. Proauus ille qui eſt propinquior ſuccedit vnus ſolus, deſcendeñ. vero qui & propinquiores ſunt in ſucceſſiõe aſcendẽtibus ſuccedunt ſecũdũ ſtirpes [k] hoc eſt quotquot pueri ſint accipiunt ſortem quam pater eorũ accepturus eſſet. Poſtq̃ autem frater vel ſoror nõ ſuperſit, illi qui propinquiores erũt ſuccedent vt textus habet & inſti. de hęredi. quę ab inteſta. defer. §. cũ fili9. ¶ Quare acceleraũ. hęredes appellitamus. &c. dicuntur autem ex eo hęredes accelleraũ, quia in deſcendentes hęreditas cedere dicitur, nam & ſecundum aliquos illud quod in deſcendentẽ cedit trãſire dicit quod vero in aſcendentẽ ſtare videtur.

Generatione ſimilis [l] vt textus habet dicitur is qui patri ſimilis eſt ſimilem autem gene-

tates primo ſuorũ hęredum uelint nolint ue ſumpto his deficientibus agnatus proximus familiam habeto.

h. De Iure repræſentatiuo uide.

i. Limitatio articuli de de filiabus.

k. Hoc approbat Acurſius in auten. ceßãte C. de legitti. hæredi. quod fratrum filij ſuccedunt in ſtirpes Bar. in L. ij. §. hæreditas. ff. de ſuis & legitti. Bal. in auten. ceſſante C. de legitti. hæredi.

l. Vide infra eo. lib. arti. lib. iij. ar. xlv. glo. ſeu c. xx glo.

17

ratione non aliud distinguit, nisi libertas & seruitus. ❡ Suaue etiã de fœminea cognatiõe &c. Suaui vero dicũtur quorum matres per Sueuos ex prouintia ducte erãt, Hesternus si quidem cum Saxonibus Angliã debellans. Sueui interim Saxoniam impugnantes mulieres eorum abduxerant, in reditu Saxonũ pueri mulierum quę cum Sueuis abducti erãt prout in antiquis habetur originalibus Sueui vocabantur, mulieresq; ille exheręditate fuerant & hoc intellige in earum generatione & non aliter. Cum itaq; dicitur quod mulieres hęreditant intelligitur de alijs mulieribus quę ex hac genelogia non sunt, & per id soluitur iuris differentia.

In textu cum dicitur, eo quod sucessio non respicit gradus ascendentium q̃diu descendẽtium &c. Naturalius eñ est quod descendeñ. succedant q̃ ascendeñ. vt ff. de bo. damna. L. cum ratio. Dantur tamen certe quędam causę vbi parentes exhęreditare filios possunt. Vnde pro maiori istius declaratione notandum[m] quod in legibus causę ingratitudinis propter quas pater potest filium exhęreditare sunt hęc. Prima si filius parentibus manus violentas intulerit eosdemq; percusserit. Secundo si grauem iniuriam eis fecerit. Tertio si in criminalibus eos accusauerit, in causa quę non sit aduersus principem vel rempub. Quarto si cum maleficis conuersatus sit, vel magicam seu veneficia exercuerit. Quinto si super morte patris per venenum vel aliomõ insidiari tentauerit. Sexto si nouercę suę aut concubine patris filius se se immiscuerit. Septimo si delator contra parentes filius extiterit, & per suam delationem in grauia dispendia eos perduxerit: vel si ex dilapidatione filij graue dispendium parentes sustinuerint. Octauo, si patrem captiuum per fideiussoriam eliberare noluerit, siue fideiussoria extendat se pro persona sua vel debito eius in quantũ potest, hoc tamẽ quod de fideiussoria dicitur ad filios masculos tantũmodo pertinet. Nono si patrem prohibet elemosinas tribuere. Decimo si preter voluntatem parentum lusoribus, mimis, & histrionibus se se filius sociauerit & in hac professione permanserit, nisi forsan parentes eiusdem professionis sint. Vndecimo si parenti filiam vel neptim marito elocare iuxta vires substantię prohibuerit tũ & filia ipsa si eam pater nuptui tradere vult, illaq; renuit, verum luxuriose vitam agit etiã exheres erit, quod si vsq; ad xxv. annum parentes eam marito copulare distulerint, exindeq; forsan contingat eam in suũ corpus peccare, aut sine consensu parentum marito se libero tamen coniungere hoc ad ingratitudinem filię non imputatur, quia non sua culpa sed parentum id cõmisisse cognoscitur. Duodecimo si parentibus furiosis vel freneticis debitam curam non impenderit. Tredecimo si parentem captiuum liberare non accelerauerit, eundemq; in illa captiuitate mori contigerit. Quartodecimo si filius hereticus sit vt in auten. vt cum de appella. cogno. §. causas autem. coll. viij. & in. c. quinta vallis de iure iura. in glo. Adhuc est vnus casus infra eo. li. ar. lxij. in glo. hoc est quãdo pueri mortẽ parentum iure non querulantur.

m. Causæ exhæreditationis liberorum quatuordeam, uide hoc idem lib. ij. ar. lxxxiij glo.

Id quod de elemosinis prohibendis in glosa meminit. Codices uetustiores tũ et in auten. ut cum de appella cogno. §. causas coll. viij. tum & in capitulo quinta uallis de iur. iuran. in glo. clarius passum istũ declarant habetur enim ibidem generaliter quod, filius conuictus sisi: quia parentes suos testamẽtum condere prohibuerit ex eo sola causa eundem exhæredandi licentiam habebũt rectius ergo ita passus præsens intelligi debet & non solum de elemosinis denegãdis ut in glosa habetur nam causæ huiusmodi exhæreditationis ex loco autentice allegato & c. quinta uallis de uerbo ad uerbum hic ingrossatæ sunt.

Articulus XVIII

TRiplicia iura saxones præter consensum Caroli Imperatoris sunt consecuti Ius suauie in odium fœminarum. [a] Secundum quod quicquid Saxo in iudicio non fecerit [b] si sacramentaliter negare uoluerit hoc quidem facere potest conuincibili probatione aliqua non obstante. [c] Tertium quod nulla in terra saxoniæ coram imperio sentẽtia tam uera & iusta promulgatur [d] Saxo si eam increpare uoluerit deferens manui suæ dextræ multitudiniq; maiori & si septenus alios septem debellauerit tunc maior pars uincentium sententiam obtinebit. Ad hæc omnia eorum antiqua iura cõsuetudinaria ab aula Christianæ fidei non deuiantia obtinuerunt.

a. ARTICVLVS REPROBATVS

b. *Distinctionem istius Paragraphi cum eius limitatiõe, uide supra ar. xv. in glo. & infra li. ij. ar. xxxiiij.*

c. ARTICVLVS REPROBATVS

d. *Iure muniã. ar. xij glo.*

Glosa.

Triplicia iura saxones &c̃. Christianę fidei Ecclesiasticeq; libertati cõtrauenientia. Vnde dicit lex communis. Cassa & irrita esse denũciari precipit omnia statuta & consuetudines contra libertates ecclesiarum, earumq; personas inductas aduersus Canonicas vel imperiales sanctiones & ea de capitularibus pęnitus abolere mandat noua constitutio & de cętero similia attentata ipso iure inutilia decreuit, si quid contra fiat pęnę quę statutę sunt imminebũt. Sed si p annũ huiusmõi nouellę constitutionis aliqui inuenti fuerint contemptores, bona eorum per totum nostrum imperium ab omnibus occupantur, vt in con. cassa C. de sacrosan. eccle. sumptum de constitutione Frederici Imperatoris, & vide etiã de sen. ex communi. c. nouerit & c. grauem & de immuni. eccle c. quoniam li. vi. & de cõsti. c. quę in ecclesiarum & c. ecclesia. & quę in istis iuribus notantur. Quare etiam alibi Im-

perator confirmat ecclesiarum priuilegia, & cõtra eas statuta infirmat vt in L. decernimus C. de sacrosan. eccle. & in L. omnia. C. de epis. & cle. Secundum quod quicquid Saxo in iudicio nõ fecerit &c. hoc omnino est erroneũ quia contra ius diuinum nam in ore duorum vel trium stat omne verbum idest probatio vt deutro. xix. & Ioan. viij. & ij. q. iiij. c. i. de testa. cum esses. & c. relatum. de testi. in omni. & c. licet vniuersis.[e] Iurameutum est remediũ extraordinarium ad quod tunc demũ recurritur cum alię legittime probationes deesse noscuntur, vt in c. sicut. & c. ad nostram de proba.

e. Iuramentum est remedium extraordinarium.

Tertium quod nulla in terra saxonię &c̄. hoc etiam est erroneum vt patet extra de purga. cano. c. ex tuarum & de purg. vulga. per totũ Nam si fertur iusta sententia ista est seruanda alias locus est appellationi, vt de re. iudi. qđ ad consultationem & c. inter. cum similibus, & infra li. ij. ar. xij. Vel aliquod priuilegium. Scias tamen [f] quod nemo pręsumitur priuilegiatus nisi illud probet, vt de priuile. c. porro. & c. recepimus, quia priuilegium non potest naturaliter haberi, vt C. de fide. instru. L. si solennibus secundum Baldum.

f. Nemo præsumitur priuilegiatus nisi illđ probet.

Antiquam consuetudinem secundum glo. & hoc scias [g] qđ cõsuetudo interpręta͂t statutũ immo corrigit, abrogat, detrahit, immutat, & pręsumptionem inducit, de hoc p hostien. & alios in. c. cum dilectus de consuetu. & est consuetudo similis priuilegio C. de Epis. & cle. L. quisquis & de verbo signi. super quibusdam & dicit innocen. in c. cum contingat. de fo. compe. quod quicquid potest priuilegio concedi potest & consuetudine induci cũ consuetudo superioris tacito consensu firme͂t vt nota lxiiij dist. qa, per innoce͂. de iudi. notat Pro quo etiam uide. eo. li. circa ar. lxiiij. infra. & in simili maior debet facere seruari statuta & consuetudines terrarum secundum Baldũ in vsi. feud. qui feudo pos. in §. i.

g. Consuetudo interpretatur statutũ, uide supra in prolo. & iure munia. ar. i.

Glosa.

In textu cum dicitur preter consensum Caroli &c̄. non intelligendum est quod pręter voluntatem eius factum sit, quia alias non valeret Ius illud, sine etenim voluntate Imperatoris nemo Ius cõdere potest, vt insti. qui mo. testa. infir. §. ex eo. in auten. de raptu. muli. coll. ix. C. de legi. & constitu. L. i. Nec contra me͂tem eius quicquam statui potest, vt C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. Sed quia non consuluit eis ad articulos pręsentes, ad instantiam tamen importunam eorum ex certis & legittimis causis eosdem illis confirmauit.

Ius Suauię in odium fœminarum &c. Paragraphus iste non intelligitur nisi de mulieribus quę de genelogia sueuorum sunt, nam & iure Saxonico filię succedunt & hęredita͂t quę sunt extra genelogiam pętactam ęque sicut viri, vt supra. ar. v. & xvij.

Quicquid Saxo in iudicio &c. Intelligendũ quicquid corporaliter contra eum probare non poterit, nam & iure saxonico testimonio Saxo vincitur, vt supra. lib. i. ar. vij. viij. xiij. xv. & lxiiij. Item lib. ij. arti. vi. xxij. & lxix. Item lib. iij. articu. vij. xxi. xxiiij. xxv. xxvij. xxviij. & xxx. Quicquid vero verbis contra saxonem proponitur verbis se expurgat per iuramentum crediturq; in eo casu verbis eius expurgatiuis iuramento apposito & hoc intellige si coram iudicio actum non sit quia alias iudice conuinceretur vt supra declaratum est, quod autem ~~accusato defensa p iuramentum venit~~ ratio est. Ius enim fauorabilius est reo q̄ accusatori, vt ff. de reg. iur. L. fauorabiliores. & ff. de acti. & obliga. L. Arrianus.

Notandum circa id [h] quod iuramentum in iudicio fit ex tribus potissimnm rationibus. Primo quia in prouincia saxonię cum vnus defert iuramentum alteri non potest vlterius contra eum agere in illa causa si iurauerit, vt Insti de acti. §. item si quis. ff. de iur. iuran. L. nõ erit. §. finali. C. de re. cre. L. actori. & ff. de eden. L. pretor. §. sed et. & ff. de arbi. L. si cum dies. §. si arbiter. & C. de fi instru. L. finali & in auten. vt litti. iur. §. si autem. coll. ix. Leges allegate disponunt quod vnus inramento liber euadit,[k] sed nec poterit actor super periurio contra eum procedere: nec em̄ sibi istud competit, sed ~~deo omnipotenti cõmittendũ est negotium~~, vt ff. de dolo. L. quod si defere͂te. Secundo quod Ius saxonicum multas perplexitates non habeat, sed eo facilius omnibus in commune sit. ~~Simplicitas enim est amica iuris~~, vt Insti. de fi. commiss. hęre. §. Sed quia. Tertio quia si admittatur actio in contrarium labor esset superuacaneus & difficultas adaugeretur qđ fieri nõ debet, vt in auten. de eccle. rerum immo. aliena. in prin.

h. Iuramentum in iuditio fit ex tribus rationibus, uide infra li. ij. ar. xxxiiij.

k. Nota quod contraria probacio contra iuramentum hoc iure non admittitur, uide id idem infra li. ij. ar. xxxiiij. Secus est secundum leges, ut in .L. allegata habetur nisi forsan parti iuramentum deferratur, quomodo autem iuramentum defertur a parte parti, uide supra ar. v. & infra lt. ij. ar. xxij

In textu cum dicitur quod nulla in terra saxonię sententia &c̄. hoc pręcise apparet esse falsum, contigere em̄ potest ex dei permissione quod iustam habens causam per certamen cõuincatur, vt habetur iudicum cũ tribus Beniamin decertabat cum aliis tribubus, Saxonibus tame͂ ipsis in casu isto duellum potissimum admissum est. Si enim euenerit quod sententia coram imperio iniusta prolata sit ab ea appellare eidem minime licebat, quia Imperator superiorem iudicem supra se nullum habet. Quare confisus in deo iustitiæ suę dextram manus suę corpusq; periculo exposuit pro iustitia decertanda. Iureq; ipso duellum admittebatur, & a Romanis ortum habuit, vt ff. ad le. aquili. L. qua ratione. §. si quis in colluctatione, & C. de attletis. L. i. li. x.

Ad hęc omnia eorum antiqua iura cõsuetudinaria &c. Saxones etenim antequam ad fidem conuersi sunt, & Imperio Romano subiecti erant, nulla habuerunt iura nisi consuetudinibus vtebantur. vide ad id in auten. de priui. do. muli. hęre. non pęstan. coll. ix.

Articulus XIX

SVeuus tam res expeditorias hoc est [a] arma bellica seu hergeweth q̄ hæreditarias non solum in septimo tollit gradu sed quousq; computare poterit, eum de cuius hæreditate agitur ei iure agnationis pertinere & quousq; probare poterit quod prædecessor illius sui in generatione predecessoris, uel econuerso res expeditorias susceperat uel in iudicio eas acquisiuerat.

Sueui etiam inter semetipsos & infra districtum sueuorum licite a sententia appellabunt eamq; non esse admittendam sueuus in antiquiorē eorum genelogiæ discutiendum deferet, quem & nominare oportet & ad plurimos sententiæ consentientes ad superiorem locum iudicialem in iudicijs celebrandis prouocando ac sese trahendo.

Sueuorum iura non discrepant a saxonicis nisi in successione hæreditatum & appellationibus.

Glosa.

Articulus presens non precise ad priuilegiū saxonum spectat, sed sunt verba Ecke magistri priuilegij ad similitudinē quandā posita.

a. Quæ autē sunt arma bellica uide infra ar.xxij.

Articulus XX

NVnc intellige qd unusquisq; militaris ordinis [a] suæ uxori sine hæredum assensu [b] nomine dotis erogare ualeat anteq̄ cum ea ad prandium discubuerit. Seruum impuberem uel ancillam inennem sæpes [c] & ædificia carpentata pecoraq; pascualia, idest quibus non laboratur, eidem libere erogabit.

Vbi uero ad mulierem loca ædificiorum non pertinent post mariti sui mortui tricesimum infra sex septimanarum tempus tenetur sine fodicione carpentata deportare.[d] Si aūt damnum per fodimentum illatum domino fundi illud rependere secundum arbitrium paganorū fuerit parata, eo nolente, extunc ædificia effodientur dummodo scissuræ terrarum reparentur.

Permanserit autē [e] mulier cum mariti hæredibus per tempus breue uel spatiosum non seperatis æmolumentis cum se ab hæredibus seperauerit accipiet omne ius in rebus quæ ibi protunc inuentæ fuerint sicut debuisset in tēpore uiri sui mortis suscepisse.

Manserit uero uidua in bonis mortui mariti sui cum filijs suis indistinctæ filiusq; matrimoniū cōtraxerit, mortuo post modum filio eius mulier in dotibus ac utensilibus & in domesticis cibarijs percipiendis matri suæ preferetur, [f] quodq; ipsa mater adhuc dotem non acceperit non obstabit, & econuerso est si filius in bonis matris decesserit materq; probare poterit possessionē pacificam prætacta mater in perceptione dotis iuribus nuri preponetur. [g] Dotē mulier proprio obtinet iuramento ad possessionem uero testibus indigebit.

Sic etiam cognata eius si uxor uiro præmoriatur facilius [h] q̄ mater mariti utensilia obtinebit. Filius est hospes in possessione matris suæ & econuerso.

Omnes qui de militari non consistunt progeniæ non nisi suum ualidiorem equum uel animalia cam/

a. Cum dicitur nomine dotis intelligi debet donationis ꝓpter nuptias. Concordat Iure Muni.ar.xxij. & xxiij & ar.lvij.

b. Quæ autem ad dotem pertineant uide infra eo li.ar.xxiiij.

c. Per id intelliguntur etiam domus simpliciter erectæ non tamē totaliter consumatæ nec argilla adaptatæ uide infra li.ij.ar.xxi. Sed & alia ædificia his similia siue consumata sunt siue non qa uerba debent esse consona rebus alias dixisset domos. Vnde dicere quis posset qd' mulieres ædificia nequaquam tollunt. R. quod modernis quidē temporibus mulieres non dotantur huiusmodi ædificijs propter desolationem uillarum si tamen contigerit in huiusmōi edificijs illas dotari necessario est ut sibi teneatur ut infra. L .ij. ar.x ci.in glo.

d. Vetustiores textus habent & uerius. Si autem præbuerit hæredi ædificia redimere secundum arbitriū paganorum ipseq; noluerit extunc ædificia effodi possunt dūmodo foueæ & scissuræ reparentur.

e. Vide infra li.iij.ar. lxxvi.

f. Iur.mu.ar.lvij.

g. Iur.mu.ar.xxij. & Itē.lvij.glo. uide amplā huius passus declarationem.

h. Alij textus habent sed et neptis potius q̄ mater uiri obtīet supellectilē matertere.i. sororis matris si moriatur ante uirum.

pestria nomine dotis suis uxoribus possint erogare, dotem mulier obtinet cum iuramento sine teste.

Glosa.

Nunc intellige quid vnusquisq; militaris ordinis suę vxori nomine dotis &c. idest donationis propter nuptias, sic etiam exponit de donati. inter vir. & vxo. ca. nuper. in glos. & sic etiam inferius exponas.[i] Nam secundū legittimas sanctiones vxor dare debet viro dotem, vir autem vxori donationem facere propter nuptias, vt in dicto c. nuper in fine. Et prędicta donatio propter nuptias alibi etiam dicitur ante nuptias. C. de dona. inter virum & vxo. L. fi. in prin. Et alias dicitur dotalitium de dona. inter virum & vxor. c. plerumq; vbi de hoc. Quandoq; etiam dicitur sponsalitia largitas, vt in auten. vt spon. largi coll. ix. Iure. Saxo. indifferenter nuncupatur dos vt presenti articulo & item vocatur etiam dotalitiū vt articulo sequeti. Quę etiā donationes vt patet sunt diuersę naturę prout in eisdem articulis videre potes, & infra li. iij. ar. lxxiij. & sequenti.

Eius mulier in dotibus ac vtensilibus &c. Idest donationibus propter nuptias, & est talis donatio quam sponsus sponsę facit, vel alius eius nomine sed & alteri nomine sponsę fieri potest, ff. de iur. do. L. profectitia §. i. & §. si quis. & §. sed & si & potest fieri ante nuptias, vel post marito dicente. Tale quid dono tibi propter nuptias in dotalitium & sufficit quod mulier in possessionem inducatur, & quod non ipsa sed maritus ad vxoris sustentationem fructus percipiat. ff. de iure. do. L. si is §. ibi. Spōsalitia vero donatio est a sponso sponsę, vel econuerso facta collatio, dicit tamen lex quod raro contingit quod sponsa sponso conferat quia femininum genus auarissimū est, ff. eo. ti. L. stipulatio C. de donati. inter virum & vxorem L. si a sponso. Sed ꝓprie dos est quod a muliere vel eius patre marito ꝓpter onera matrimonij datur, vt q̄diu durat matrimonium sit apud virum. Et ad hoc vt sit dos oportet quod matrimonium sit contractum non solum de facto sed etiam de iure. ff. de iure. do. L. iij. Sunt & quędā alię res quę parafernales vocantur, & a muliere iuxta dotem in domum viri importantur sic dictę a para quod est iuxta & ferna quod est dos, & si ea mente inferantur quod fiant viro eius erunt alias mulieris & in dubio pręsumitur mulier eas retinuisse sibi, & ergo ab ea vēdicari possunt, ff. de iure. do. L. si ego §. dotis. & de his non debet vir se intromittere muliere inuita. Quia quis bonum videtur mulierē quę seipsam viro committit res etiam eiusdē pari arbitrio gubernari. Tamen ęquitas quę contrarium vult in hoc casu pręfertur, C. de pac. conuen. super do. L. hac lege.[k] Sic etiam aufertur viro dos cum vergit ad inopiam, vt quia dudū diues modo facultates non sufficiunt ad dotis exactionem. ff. solu. ma. L. si cōstante, & C. de iure do. L. vbi & L. in rebus

Glosa.

Pro intellectu articuli presentis quędam necessario notāda veniunt videlicet quomodo milites efficiuntur, qui milites fieri possunt & qui de stirpe militari procedere dicuntur, vtilitas militię quę sit, tum & quomodo priuilegiū militum perditur.[l] Vnde miles efficitur ex operibus strenuis vt C. qui militare possunt. L. i. li. x. Iuramento militari obstrictus mortem non formidare vbi defensa iminet, vt ff. ex qui. cau. maio. L. penulti. q̄dq; bonis feudalibus infeudetur si illis careat, vt ff. de mili. testa. L. si filius. Publicoq; signo in brachio insigniri debet p clipei supappositionem vt C. de fabrice. L. iij. li. x. debetq; inter alios milites collocari, vt ff. de mili. testa. L. ex eo, quodq; procedat ex stirpe militari, vt C. negoci. ne mili. L. i. li. x. cui & gladius cōmitti debet, vt ff. de mili. testa. L. penulti. Ex indeq; sequit̄ quod infamis seruus miles esse non potest, vt ff. de testa. mili. L. si nō. Itidem & infidelis vt in auten. vt neq; miles coll. viij. Militaris vero stirpis is dicitur[m] qui ex patre & auo militaris ordinis ꝓcessit, vt C. negoci. ne mili. L. i. li. x.

Militię vtilitates & commoda sunt.[n] Milites etenim iuri communi subiecti non sunt testamentaq; condere poterint q̄uis parentes eorū viuant nec ab eis emancipati sunt. Intellige tamen de bonis illis que ex militia acquisiuerunt, vt ff. de milita. testa. in multis legibus. Nec negligi poterint in iure suo si illud ignorauerint nacta etiam ex successione hęreditate debitaq; sint maiora q̄ hęreditas se extēdat cogi non debent ad exsoluenda debita nisi in quantum hęreditas se extēderit, vt C. de iure. libero. L. fi. & C. de fac. & iur. igno. L. i. Si qd etiam bonorum vel rerum eosdem pertinentium tempore quo in militia sint impignoratum vel venditum sit, non pręscribit̄, immo postq; redierint in annuali spacio contradicere possunt, vt C. de resti. mili. L. si Valerianus & L. sicut militaribus. Mulieres etiam militū eodem vtuntur iure, vt C. de resti. mili. L. i.

Miles priuilegio seu iure militari priuari dicitur[o] si ad hostes fugerit, si arma militis lauatus sit, si in mortem pręfecti militum conspirauerit, si a domino fugam dederit, vt ff. de re. mili. L. iij. & sequentibus vbi & alię multę causę perdendi priuilegij militaris exprimuntur.

Militia an sine peccato exerceri possit[p] videtur enim primum quod absq; peccato fieri non possit, est enim elatio quędam mentis in militibus, & ex rancore occidere solent, vt patet de militantibus in torneamentis qui nec

[i] Vide infra li. iij. ar. lxxiij.

[k] Vide infra ar. xxiij. Iure Munic. ar. xxiij.

[l] Militum officia ad id uide infra ar. xxvi.

[m] Militaris stirpis quis dicatur.

[n] Militiae utilitates et praerogatiuae.

[o] Ius militum perditur ex certis causis.

[p] Militiam exercere an sine peccato fieri potest.

in ſacris ſepeliuntur locis ſi occiſi fuerint, vt extra de tornea.c. felicis & extra de ſagi.c.arrem & xxiij. q.ij.c.i. Pro exolutione tamen dubietatis reſponde quod militia duplex eſt.

q. Milita duplex.

q Quędam ex ſuperbia & auaritia proueniēs vt decertantes in torneamentis, guerris, prędā, & illa eſt cum peccato, occiſiq; in torneamentis in ſacris locis non ſepeliūtur vt ſupra tactum eſt. Alia militia eſt ex neceſſitate & illa eſt honeſta ſine peccato immo meritoria, decertare enim vt ſic licitum eſt pro defenſa Reipublicę, vt.xxiij.q.ij.c.Iuſtum. Et itē pro iuſtitia & pace, vt xxiij.q.viij.c.Si nulla.

r. Bellum iniuſtum ſubditus ſufferens ex mādato domini an peccet.

Quęrere quis poſſet. r Dominus indicēs bellum iniuſtum an peccat ſubditus qui bellū ire cogiť. R. Cum dominus pręceperit ſubditus ex obedientia ſecum expeditionem facere tenetur, nec peccat, dominus enim peccatum ſuſtinebit, vt cētesima dis. Contra morem. &.xxxiij.q. v. Manifeſtū. Et extra de iure iur. Debitores.

ſ. Militibus ocādere hoſtes admiſſum eſt.

Militibus pręterea cōceſſum eſt ſ hoſtes occidere, vt.xxiij.q.v.c. de occidendis. Tum & predam de hoſte ſi princeps admiſerit cū bona conſcientia capere vt diſt.i. Ius militare & xxiij.q.v.c.dicat

t. Dos ſeu dotalitium quare dicatur.

Nota quod dos ſeu dotalitium in propoſito vt textus habet t dicitur ex eo quia mane per ſponſum tribuitur, anteq; cum ea ad prandendum diſcubuerit, poteſt tamen & alio tēpore dari. Secundum leges vero dotalitium dicitur eſſe donum illud quod ſponſus tribuit vxori in recompenſam dotis ſibi datę quę & donatio propter nuptias appellitatur, vt Inſti de dona.§.eſt et.& §.ſed nos.

Sępes & ędificia carpentata vt textus habet. Iure Saxonico loco dotis erogari poſſunt, vel etiam non tribui ſi maritus vult. Itidē & ſecūdum leges, verum hęc omnia in legibus donationes propter nuptias nūcupātur.

Manſerit autem mulier cū mariti hęredibus &c. Exinde ſciēdum quod mulieres dotes tollētes hęreditatem accipere non poſſunt, nec eam pueris erogare tenentur, ſi hęreditatem accipiunt dote carebunt.

Manſerit autem vidua &c. Contradicere paragraphus iſte videtur legibus. Cautum em̄ eſt quod qui prior eſt donatione, etiam prius illā tollere poteſt, vt in autē. vt exacci. inſtan. dotis §.ſi vero.coll.vij. R.quod ibi loquitur de communibus rebus, hic autem ſpeciatim diſponit de ędificijs carpentatis & ſupellectili ſtannea ad quę vxor filij propinquior eſt q̄ mater, ſic etiam mater eſt ꝓpinquior ſi filius moriatur ad bona eius & hoc facit poſſeſſio bonorum illorum.

u. Matrimonij cauſa triplicia dona erogantur hoc idem uide Iur Munia.ar.xxij.

x. Arra q.t.

y. Dotalitium q.t.

Notandum circa id u quod matrimonij cauſa triplicia bona tribui ſolent. Primum x eſt arra quę datur ante ſponſalia & ſoluit duplū qui occaſionem dedit qđ matrimonium ad effectum non ceſſit, vt. C. de ſpon.& ar.L. Mulier, ſi moritur ſimplum reſtituit, vt. C. eo.ti.L.Arris. Secūda donatio y dos vel dotalitiū dicitur, in legibus vero ſponſalitia largitas nūcupatur & de iſta hic in articulo pręſenti. Illam etem̄ mulier obtinet proprio iuramento ſine teſtibus, quod videlicet dos huiuſmodi data & largita ſit. Ratio iſtius, quia Saxones mulieribus omnia ad iuramentum deferrebant, vt inſti.de acci.§.Itē ſi quis. Poſſeſſionē vero mortui mariti in qua dotalitiū datum ſit cū teſtibus metſeptima obtinebit.

z. Donatio propter nuptias.

Tertia donatio z dicitur eſſe propter nuptias vt inſti de dona.§.ſed nos, et hęc donatio ſimilis dotī eſſe debet, & quicquid in dote defecerit id etiam in dotalicio ſeu vitę prouiſione deerit, vt in auten.de non eligen.mulie.ſecūdo nuben.§.fi.col.i.& in auten.de ęqua.dotis §.hoc autem.col.vij.& iſtud maritus nec cū voluntate nec ſine voluntate vxoris vendere aut alienare poterit vt firmum ſit, niſi recompenſalis fiat reformatio quam & ſufficienter declaret, vt inſti.qui alien.licet vel non.§.i. & in auten.vt immo.ante nup.dona.col.v.in prin. Mulier etenim illa omnia etiam tempore vitę mariti ſui lucrare poterit, vt infra eo. li.ar.xlvij.& arti.ſequenti. Iur.feu.c.xxxi. in glo. Ex his etiam mulier nulla ſoluere cogitur debita immo ante omnes illud lucratur creditores, vt in auten.de equali.§.aliud.col.vij. niſi iuramento dotalitium abrenunctiauerit iurauerítq; venditionem firmiter tenere vt extra, de iure iur.c.licet li.vi.

Ex Anno.

a. Dotis uel dotalitij prærogatiuam uide.

Sciendum generaliter a quod dotalitiū ex gratia mulieribus ſtatutum eſt ampliſſimeq; per legiſlatores in fauorem dotis ſancite ſunt leges, vt.C.de iure dotium.ff.eo.titu.per to.ff ſoluto matrimonio quomodo dos petatur ꝑ totum, in auten. de ęquali dotis & in alijs pleriſq; legū titulis & locis, dos etiam vt ſuperius tactum eſt ante omnia accipitur debita excepto vno. Si militia ex dote emitur, vt in auten.de ęqua.do.§.his cōſequens col.vij. nec mulier doti cedere debet, ſed & placuit textum autentice in fauorem mulierum ſancite hic breuibus annotare.§.vt ſupra his conſequens col.vij. Plurimum ſuper his cogitātes non inuenimus mulierem iuſte cedere priuilegio dotis. Videbamus enim,(. quę cauſe abſurditas eſt) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore aduenit quęſtus & viuunt ex hoc quęſtu, auerſantibus autem & quę ſemetipſas atq; ſubſtantiā ad virum introducunt, nō ſolū nullus ſit quęſtus a viris male degentibus, ſed etiam minuantur. & ſpes eis nulla ſit ſecundum hoc. Vnde volumus vt ſi quis domum renouaſſet aut etiam agrum emiſſet, non poſſet talia priuilegia mulieribus opponere infirmitatem nāq; muliebris naturę ſatis nouimus, & quia facile circumuentiones fiunt aduerſus eas, minui autē eis dotem nullo ſinimus modo, ſuffi-

b. Ad hanc materiam de dotalitio uarias eas demq; utiles decisiões Vide Iure Munia. ar. xxij. in glo. præsertim per totum.

propter

c. Feu. c. xxxi.

d. Vitæ puisionis triplex beneficium.

dotalitij ... uide.

a. Ex isto sequitur qd' proprium sine consensu hæredum alienari non potest., uide hoc idem Iur. mu. ar. xxij. amplius.

b Textus germanicus ultra id habet quatũcũq; iuuenes sint.

c. Non intelligas filios sed alios hæredes, quia filij contradicere non possunt de consuetudine hodie ut li. iij. ar. lxxv. in glo. & item glo. hic sequenti.

d. Hic annumerantur quercus fagus, ad id ui de infra li. ij. ar. xxviij. glo.

cit enim quod a lucris cadũt. &c. b Et itẽ. C. de dotis promissi. L. ad exactionem habetur quod dotis quam semel pręstari placuit qualiacũq; sufficere verba censemus siue scripta siue non etiam si stipulatio nõ fuerit subsequuta. Dos etiam repeti potest marito viuente, sed vergẽte ad inopiam vt se & maritum pueros q; sustentet. C. de iure dotium. L. donationum quoq;, non tamen illam alienare poterit viuente marito, dotem pręterea relicta capit ante omnes creditores. C. de iure dotium. L. in rebus dotalibus.

Nota mulier habens c vitę prouisionem a marito in mobilibus stipulataq; sit cum marito debitum in hunc effectum si maritus moreretur, quod ipsa debitum soluere deberet, in bonisq; nihil plus haberet nisi solam eius vitę prouisionem, hęredes vero mortui vendicent sibi bona huiusmodi relictam in eius vitę prouisione expediendo. Creditores tandem si citent relictam contra eam querulantes super stipulatione illa recognoscat ex bonis indiuisę solutionem cum marito olim facere. Sed ex quo iã est a bonis diuisa in manusq; hęredum bona huiusmodi peruenerãt. Queritur an non maiori iure in heredibus debitũ illud quęrere debeãt q̃ in ipsa. R. quod debitũ illud creditor maiori iure quęrere debet in heredibus q̃ in vidua, & si quid defecerit in bõis mortui, mulier supplere tenet iuxta recognitionem de bonis suis.

Vitę prouisionis ex eo quia non durat nisi ad vitã d triplex habet bñficiũ. Primo quia accipitur post mortem vxoris. Secundo nulla exinde soluit mulier creditoribus debita. Tertio qd' maritus illud alienare nõ potest. Vñ nota ex eo quia vitę prouisio nisi ad vitam datur vẽdi non potest, quia si ex manibus quomodocunq; dimitteret perderet illud, dato etiam quod esset in proprio.

Articulus. XXI.

Dicite etiam datur a dotalitiũ hoc est uitæ prouisio mulieribus in uirorum proprietatibus cum b consensu hæredum c in iudicijs in quibus sunt situate dummodo ibi sit bannus regalis.

Dotalitium idest uitæ prouisionem mulieribus nullus infringere potest neq; hæredes iã nati, nec posthumi d nisi ligna fructifera succiderent. Vel ascripticios bonorum hoc est homines seu rusticos ad bona pertinentes propellerent, uel quouis alio modo dotalicij dominiũ in alium transferant c idq; in spacio cõpetenti, postq̃ requisite fuerint iure non reuocent.

Diuortium si fuerit iure celebratũ mulier nihilominus dotalitium sibi in ꝓprietate uiri donatũ obtinebit.

Glosa.

Diuortium si fuerit. &c. Cõ cor. c. i. de donati. inter virum, & vxo. vbi dicitur mulieres cũ pro aliqua licita causa a proprijs viris fuerint separate, totam dotẽ pręcipimus eis reddi, & vide ibidem. c. ij. iij. & vlt.

Glosa.

Vel quouis aliomodo dotalicij dominiũ in alium transferunt. &c. hoc est si a proprijs hęredibus illud alienare vellent. Id enim facere minime possunt vt in auten. de non eligen. muli. secundo nub. §. ij. col. i. & in auten. vt de exacti. instãte. do. §. dudum coll. vij. &. C. de iur. & fact. igno. L. ne passim.

Vir etiam duas habens vxores pueri primę vxoris percipiunt dotem matris eorum vltra omnes alios & patrẽ eorundẽ vt in autẽ. de exacti. instan. do. §. si vero coll. vij. & in auten. neq; virum quod ex dote est, neq; muli. §. propterea coll. viij.

Pro elucidatione textus ampliori f notandũ venit, quod nouem contigit modis mulierẽ vitę prouisionem seu dotalitium ammittere. Tres modi in textu sufficienter expressi habẽtur ibi cum dicitur nisi ligna fructifera. &c. Quarto mulier ammittit vitę prouisionem si contra imperium consultauerit, vel cõsultãtibus conscia sit. Quinto si honestatem matrimonij transgrediatur, nec obstat supra articulus quintus vbi dicitur quod mulier cum luxuria sui corporis hęreditatem non perdit nisi famam, loquitur etenim ibi de mulieribus liberis & solutis, hic vero de coniugatis & eorum dotalitijs textus habet. Sexto si vitę mariti insidiata sit, vel alios machinãtes viro nõ indicauerit. Septimo si pter consensum mariti cũ alijs cõuiuabat vel simul balneabat. Octauo si extra domum per noctem inhonestę manserit nisi forsan eam maritus expulisset. Nono si spectaculis teatris circensibus malis congregationibus pręter voluntatem mariti interfuerit seu inhonestę vixerit vt in autẽ. vt lice. ma. & auie. §. si vero & . §. si quolibet coll. viij.

Notandũ pręterea g quod sex sunt causę propter quas vir dotem pdit, donationem vero propter nuptias dare cogitur. Primo si cõtra

c. Spatiumq; illud sunt ter quindene a tempore quo sibi denunctiatum sit quod contra iuris ordinem in dotalitio egerit, simile ui de feu. c. lviij. lix. & lxix. Possunt tamẽ mulieres uitæ prouisionẽ conducere, locare, indicendo prius hæredibus si & inquantum ipsi arendam seu conductum tenere uellent alias sine consensu illorum id fieri minime potest, uide hoc idem Iur. Munia. ar. lvij. & xcv. glo.

f. Causæ perditionis dotalitij & uitæ prouisionis, uide hoc idem Iur. Mu. ar. xxij. glo.

g. Causæ sex pditiõis dotis, uide hoc idem Iur. Muni. ar. xxij. glo

imperium mali quid machinatus sit. Secundo si alios contra imperium machinantes nõ publicauerit, verum facti conscius sit. Tertio si vitę mulieris insidiatus fuerit. Quarto si castitati eius aduersatur eam ad adulterandum exponendo. Quinto si de adulterio eã calumniatus sit idq; non probauerit. Sexto si concubinam apud se in domo fouet, nec eã alienare a se vult vt in autẽ. vt lice. ma. & auie §. causas, &. §. si autem. coll. viij.

h. Diuortium tripliciter contigit.

Diuortium si fuerit iure celebratum. &c. Istud contrarium esse videtur his quę iam dicta sunt vbi tactum est quod dotalitium perdunt. ℞. per distinctionem [h] quod diuortiũ est triplex. Primo propter castitatem cũ vnus vitam spiritualem seu contemplatiuam ducere vult, idq; vt de consensu vtrorumq; fit necesse est, & cum sic separantur vterq; retinet quod alteri donauerat, vt in autẽ. de nup. §. per occasionem: coll. iiij. Secundo propter impotentiam actus matrimonij vt in auten. eo. ti. & de his duobus modis textus intelligitur, quod diuortio facto dotalitium mulier obtinet. Separatiões enim huiusmodi iure ipso fiunt nec vnus erga aliũ in matrimonio quicq̃ delinquit. Tertio prout hic in glosa superius tactum est, diuortium fit cũ vnus iniuriatur alteri, & ille qui causam pręstat iniurię perdit vel dotem vel donationem, immo vt aliquę glosę habent maritus omne suũ ammittit proprium. Quid si dotalitium in feudo sit. ℞. quod retinebit illud iuxta reformationem suam quoad sibi dos restituatur. Quid si nec dotem apportatam, nec dotalitium reformatum a viro habeat. ℞. quod in quartam partem bonorum [i] viri succedit vt in auten. de exhiben. & intro. §. qm̃ coll. v.

i. Mulier indotatã in quartam bonorum uiri partem succedit hoc idem uide infra li. i. ar. xxiiij. & Iure Munic. ar. xxij. glo.

Nota bene illam distĩctionem, quia Maydeburgeñ. indifferẽter pronũctiant quod vxor retineat bona etiam propter adulterium a viro diuortiata, quod est cõtra istam distinctionem & casum in glosa notatum.

Sciendũ etiam quod diuortia de quibus textus articuli pręsentis & prout etiã de diuortio in glosa meminimus vocãtur disiũctiões bonę gratię hoc est diuortia quę ex voluntate fiunt, dantur tamen in legibus alie multe causę propter quas diuortia admittuntur, hoc est propter excessus pręcedẽtes. Et quia nihil naturalius est, & principalius matrimonio ipso vt. ff. de Iusti. & iur. L. i. Quare nullibi maiores emergunt causę, q̃ in matrimonio. Matrimonium enim audacem facit, vt. ff. so. ma. L. i. ff. de bo. dam. L. cũ ratio. §. penul. exindeq; etiam apparet quod generationes a millenis annorum hucusq; durãt, vt. ff. de iudi. L. proponebatur, &. ff. de legatis. i. L. si grege, &. L. si ita legatum. §. si domus propterq; hanc hominum in matrimonio audatiam, leges potissimũ ex causa matrimonij sancite sunt, vt Iustinianus meminit in autem. de nup. §. i. coll. iiij. ff. de origine iur. L. i. Homo siquidem nobilior est inter omnes creaturas vt. ff. de vsuris. L. in pecudum & in sti. de iure na. §. fi. Propter hanc etiã causam Theodosius minor leges in causa matrimonij, posthac & gloriosus Imperator Iustinianus amplissimę determinauit, vt. C. de nuptijs. L. generaliter. Sed & autenticam super diuortijs constituit prędecessorũ tum & suas ante hac latas corrigendo leges, vt in auten. vt fratrum filij. §. i. col. ix. Vnde & placuit cõstitutionem Bonifacij octaui propter sponsalia & matrimonia latam hic inserere quę & sequitur, Ex sponsalibus puris & certis (etiam si cõsanguinitatis affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quauis ratione sint nulla) dummodo nõ sint nulla ex defectu consensus oritur efficax ad impediendum & dirimendum sequentia sponsalia vel matrimonia non autem ad pręcedẽtia dissoluendum impedimentum iustitię publice honestatis Quare ille qui sponsalia purę ac determinate cum aliqua muliere cõtraxit, & post modum cum secunda prioris consanguinea idem fecit ex priorum sponsaliorum vigore quibus per publicę honestatis iustitiam ex secundis sponsalibus subsecutam minimę derogatur ad matrimonium contrahendũ cum prima remanet obligatus. Ille vero qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditiõe contraxerit si post modum ante conditionis euentum cum alia prioris consanguinea per verba contraxerit de pręsenti, cum secunda remanere debebit cum ex sponsalibus conditionalibus ante conditionem extantem sicuti consensum non habentibus & in certis nulla publice honestatis iustitia oriatur, vt extra de sponsa li. vi. & ff. de regu. iur. L. expressa Habetur & alia eiusdem Bonifacij constitutio quod & infantes contrahere possunt hanc etiam annotare placuit. Si infantes adinuicem vel vnus maior septennio & alter minor spõsalia contraxerint, ipsi vel parẽtes pro eis nisi per cohabitationem eorũ mutuam seu alias verbo vel facto ipsorum liquido appareat eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare. Sponsalia huiusmodi quę ab initio nulla erant per lapsum dicti tẽporis minime conualescunt, & ideo cum sint nulla ratione defectus consensus publicę honestatis iustitiam non inducunt. Idem quoq; si pubes, & impubes vel duo impuberes non proximi pubertati, & in quibus ętatem malitia non supplebat per verba contraxerint de pręsenti. Sponsalia enim illa quę iuris interpretatione tantum fuerunt sponsalia de futuro, licet verba consensum exprimentia de pręsenti haberent & matrimonium contrahere intenderent contrahentes per aduentũ pubertatis in matrimoniũ non transeunt de pręsenti, nec matrimonium quod vt matrimonium ętate non tenuit prohibente per lapsum dicti temporis conualescit, nisi per carnis copulam subsecutam vel aliquem modum aliũ contrahentes eosdem cum eiusdem perseuerantia voluntatis ad pubertatis tempora p̃

uenisse constiterit euidenter, per dictum tamē contractū qui valuit vt potuit non sicuti agebatur publicę honestatis iustitia est inducta. Porro ex sponsalibus quę parentes pro filijs puberibus vel impuberibus plerunqꝫ contrahunt ipsi filij si expresse consenserint vel tacite, vt si pręsentes fuerint, nec contradixerint obligātur, & ex eis oritur iustitia publicę honestatis. Et est idem si filij tempore sponsaliorum absentes & etiam ignorātes eadem spōsalia post scientes ratificauerunt tacite vel expresse alias ex sponsalibus contractis a parētibus pro filijs nec ipsi filij obligant̄, nec publicę honestatis iustitia inde surgit vt extra de sponsa. impube. c. si infantes. li. vi.

Articulus. XXII

HAeres defuncti licite ad uiduā seruandarū rerū causa ne pereāt infra tricesimū intrabit [a] secundum eius etiam uolūtatem [b] uidua sepulturam procurabit. Nullam autem præter id in bonis defuncti usqꝫ ad tricesimum ampliorem hæres habebit potestatem. De hæreditate primum detur familiæ prætiū deseruitum usqꝫ in diem obitus patris familias, & ipsis mercenarijs usqꝫ in diem tricesimum in expensis procuretur quo eis prouideāt ut alicubi recipiantur. Si autem hæres ipse uelit usqꝫ ad tempus constitutū permanere tenebūt̄ & plenam mercedem accipere. Si etiam prætiū plusq̄ deseruierunt sunt cōsecuti hoc hæredi reddere non tenētur. Et si hæres mercenario mercedem anni negauerit uel dimidij [c] hoc sacramentaliter contra hæredem obtinebit. Qui super gratiā se in seruitio collocauit hæredem per gratiā moneat. Morietur autem mercenarius ante tempus constitutum merces promissa secundū ratam temporis usqꝫ ad ipsius seruientis obitum eius hæredibus detur. Posthæc uidua [d] cum hærede domestica diuidat cibaria post tricesimum in omnibus curijs uel in eius potestate superextantia. [e] Tum & uidua res expeditorias hoc est arma bellica præstet quæ sunt gladius mariti cum ualidiori æquo sellato, & meliora arma quæ tēpore mortis possidebat pro uno homine spectantia. Cussinus cum lectulo linteamen cum mensali uno, [f] due pelues cum manutergio, heæ sunt res expeditoriæ idest arma bellica uere quæ debentur licet multi multas alias res apposuerunt. Quaslibet harum rerum quas uidua non habet non uidetur dare oportere, dummodo pro qualibet earum suum interponet iuramentum. De apparentibus quilibet uir aut mulier non iurādo sed eas præstādo absoluitur. [g] Vbi duo uel tres ad unam expeditoriā rem nati sunt senior gladiū tollit [h] in cæteris quilibet accipit suam portionem.

Glosa.

De hęreditate detur primum familię pręti ū. &c. Secundum leges autem cōmunes impensa funeris ante om̄ia ex hęreditate deducitur, & pręcedit omne es alienū, vide in addi. spe. de parroch. in vers. po. rei. Et expense funeris faciende sunt pro modo facultatum & qualitate personę. ff. de reli. & sump. fun. L. i. & L. at siqs. §. hęc actio et. §. Iudex. et ad legē fal. L. i Qui super gratia. &c. vide questionem notatam in additiōe. spe. de loca. & cōduc. §. postq̄ in vers. libellum concipere. Per gratiā moneat, &c. Et qui gratiam allegat illam probare debet, vt no. Ioan. de elec. in causis super glo. pe. vers. Sed qualiter statur. facit de scis. c. ij. & de insti. cum venisset. Et illud scias quod subiciens se gratię vel misericordię aut volūtati aduersarij per id non renunciat iuri suo secundum Inno. & hosti. qui hoc. no. de renūc. veniens, & ibi etiam plenius, per Ioan. gratia enim nō subsecuta talis recuperat ius suum, & huiusmodi gratia vel voluntas reduci debet ad arbitrium boni viri, qui dicit vt ibi, immo etiam dolus pręsumitur eo ipso quod quis spe misericordie se alteri subiecit, & ipse misericordiam non fecit, prout legitur & no-

a. Sed uidetur quod ipsa non teneatur de mobilibus inuentariū facere, ut. L. ij. quando & qbus quarta pars de. li. x.

b. Nota secundū maydebur. hæres tenetur soluere exeqas sed secundū leges impensa funeris ante omnia ex hæreditate deducitur ut in spec. de instru. edi. §. ut autem caute. uer. circa legata. Vide etiā ad id Iur. mu. ar. xxvi. & lxxviij. glo.

c. Intellige cū in seruitio domini sit maiorē etenim mercedem q̄ unius anni, mercenarius contra hæredem probare tenebitur, uide Iur. mu. ar. xxvi. et lxxviij. oppositum isti us de mercede domini respectu serui, tum & concordantiam in glosa. ar. lxxviij.

d. Domestica cibaria secundum Maydebur. sunt carnes salite, fumigate. (nō tamē porci crassati) inter cibaria etiā domestica cō numerantur legumina, sicut pisa siligo, panis semina, potabilia & ista ex consuetudine per medium diuiduntur. Vide ad hunc passum. Iur. mu. ar. xxiij. xxvi. & lviij. glosa.

e. Ad id secundū Lipsen. pertinent uestes quottidianæ, Caldar unum magnū & aliud paruum de armis bellicis, uide Iur. mu. ar. xxv.

f. Et iste iuxta aliquorum consuetudinē lignee esse debēt in quibus cibus apponi solet

g. Arma bellica si diuendita sint, & ita in hæreditatē cesserunt etiam femellis iure cedere debent.

h. Vide Iur. mu. ar. xxvi.

-tatur in. c. sane de renunctia. Diuidat cibaria. &c. vide Iur. muni. ar xxiiij. ad hunc passum De apparẽtibus quilibet vir. &c. vide quę notantur supra. eo. li. ar. xv. quia iuramentum extraordinarium solum admittitur in defectu probationis, vt. ff. de iure iur. L. admonẽdi sumus, &. C. eo. ti. L. in bonę fidei, & de proba. c. sicut.

Glosa.

Heres defuncti. &c. Paragraphum istum cõfirmare videtur lex Imperialis. ff. qui. cau. in pos. ea. L. tres fere, disponitq; articulus pręsens quo pacto hęres hęreditatem mortui vẽdicare debeat. Ante tricesimum etenim nihil huiusmodi rerum derelictarum sibi vsurpare poterit, hoc idem etiam creditores obseruare tenentur. Ante tricesimum siquidẽ pro debito quod mortuus eis remãserat hęredes impetere minime debẽt nec accusare. Sed nec iudex eosdem pignorare aut arestare poterit nec aliquod iuris impedimentum imponere quo sepultura impediatur vel ante tricesimum, vt in auten. vt defunc. seu funera, non iniuri. in prin. coll. v. alias nullam super id facultatem habet.

Contrarium istius quod hic dictum est, videlicet quod hęres ante tricesimum nihil rerum mortui sibi vsurpare debeat certe quędã sentiunt leges, vt. C. de acquire here. L. ij. vbi habetur quod in instanti hęres se bonis intromittere debet. R. quod lex allegata per aliam limitat, vt. ff. de solu L. quod dicimus, vbi Imperator ĩnuere vult. Id quod diximus qđ hęres in instanti hęreditatem adire debeat. Intelligi debet competenti tempore & nõ codẽ momento sicut nec creditor q̃uis obligationem ab aliquo habeat, in instanti cum sacco tollende pecunię gratia accelerare debet. Sed tempus competens pręstolare vt. infra li. ij. ar. v. & li. iij. ar. xxij. in glo.

Pretium deseruitũ. &c. [i] Ad id autem quod pretium deseruitum sit duo requiruntur. Primo quod pretium sit promissum. Secundo quod seruiant tempore illo & vt sic iuramẽto mercedem probare poterint alias non.

i. Ad id ut pretium deseruitum sit duo requiruntur.

Si autem velit hęres. &c. [k] Ex textu hic colligi potest quod seruus conductitius ad seruiendum cogi poterit & quicqd lucratur seu elaborauerit ad dominum pertinet vt insti. per quas per. acqui. §. i.

k. Seruus conductitius ad seruitium cogi potest.

Res expeditorię vt textus habet [l] seu arma bellica, dicuntur res quibus ad expeditionẽ bellicam vtuntur. Si vero his careat diuidere nõ tenebitur.

l. Vide infra ar. xxvij. Iur. Muni. ar. xxv.

De apparentibus quilibet vir. &c. hic iterum clare habeť quod pro his rebus quę sensibiliter apparẽt iurare Saxo non poterit, vt insti. de cura. in prin.

Articulus. XXIII.

VBi filij inermes existunt [a] senior agnatus expeditorias accepit res & in his eorum usq; ad annos pubertatis tutor erit. Adueniẽte tempore pubertatis easdem cum omnibus perceptis reddat, nisi probauerit ipsas in utilitatem eorum se impendisse, uel absq; sua culpa uiolenter & casu fortuito easdem perdidisse. Dato quod puer suæ sit factus potestatis [b] iure feudali, uerus tamen tutor pupillũ in rebus potest & debet gubernare, & domino pueri secundũ iura pupilli debitã præstare seruitutem, quamdiu propter infantiam & indiscretionem se nequit gubernare. [c] Tutor uero pueri hæredibus percepta singulis annis tenetur computare & ei uel eis satisdare idest cautionẽ facere quod pupillares res ab eo non praue cõsumantur q̃diu puer in ætate consistit pupillari, sæpius enim accidere solet de iure alium esse tutorem & alium hæredem. [d] Vbi autem tutela & hæreditatis successio in unam concurrunt personam tunc neq; satisdare compellitur, neq; alicui rationem & computum facere. Ipse etiã uiduæ tutor erit quousq; matrimoniũ contraxerit si ei in progenie fuerit comparatus. [f].

a. Ex his liquet & elici potest quod proximior agnatus tutor est, non obstante q̃ possunt esse similes q succedere possent & in hoc non habet locũ L. i. ff. de legit. tuto. ut de Bar.

b. Hoc fit in xxi. anno Puer enim iure feudali tunc primum ad annos suos peruenit, ut infra ar. xlij. in glo.

c. Intellige ubi residet in bonis indiuisus cũ fratribus sed si diuisus fuerit extunc rationẽ facere tenetur cum ad annos suos peruenerit, uide ad hũc passũ Iur. Muniã. ar. xxvi. xlix. & Cxl. glo.

d. Iur. Muniti. ar. xxvi.

e. Cõcordat Iur. Mu. ar. xlv. Contrarium tamen istius uide infra eo lib. ar. xlv. sub alio tamen sensu, ibidem limitationem uide xlv.

f. Ad hunc articulum & eius glosas alludere uidetur lex. xij. tabularum cum inquit. Tutores liberis in potestatem testamento parentes danto si non sunt dati. Agnati qui successionẽ sperant tutores sumpto.

Glosa.

Vsq; ad annos pubertatis tutor erit. &c. Ad hoc dicit lex communis legittimę tutelę lege. xij. tabularum agnatis delate sunt & consanguineis, vt. ff. de legitti. tuto. L. i. Sunt autẽ agnati, consanguinei qui per virilis sexus personas agnat one coniuncti sunt, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus fratris filius neposue ex eo. Item patruus & pa-

trui filius nepos ue, ex eo, vt. ff. e. L. sunt autē. Tenetur etiam rationem de rebus pupillaribus reddere. Secūdum leges autem tutor ad rationem finita tutela etiam obligatur vt sic cauetur, in omnibus quę fecit tutor cum facere non deberet. Item in his quę non fecit rationem reddet hoc iudicio prestando dolum & culpam, et quantam in suis rebus diligentiā deberet adhibere, vt. L. i. de tute. et rationibus distrahen. Etiam scias quod pro administratione tutoris sunt ipsius bona pupillo obligata secundum leges sic disponētes pro offitio administratoris tutoris vel curatoris bona, si debitores existant tanq̄ pignoris titulo obligata minores sibimet vendicare minime prohibētur, vt in. L. pro offi. C. de administ. tute. Et ad administratores qui tutores confirmant sine inquisitione, & fideiussores non recipiunt pertinet periculum administrationis, vt in. L. tutores. ff. de confir. tu. Et spes primi legittimi tutoris non deuoluit tutelam ad sequentem, sed opus est datiuo, vt. ff. de legitti. tute. L. i. §. si apud. Et si quis preuenitur iure succedendi non ideo priuatur onere tutele, vt in. ea. L. §. interdum. Pretor autem non potest se dare tutorē vel delegare vt in. L. pretor. ff. de tuto. & cu. da. ab his. Et cogitur tutor administrare & ad eum spectat periculū ex quo scit se datum, vt in. L. i. ff. de administra. tuto. Adueniente tēpore. &c. Et tenetur mater suis filijs impuberibus non adultis petere tutores & curatores vt. C. qui. pe. tu. L. matris. Nec potest tutor administrare nisi ei decernat administratio vt. ff. de auct. L. tutores. Primus enim emit a pupillo sicut extraneus vt ibi. Et casu fortuito perdi. &c. Vnde etiam dicit lex cōmunis tutoribus seu curatoribus fortuitos casus aduersus quos caueri non potuit imputari non oportere, sepe rescriptum est vt in. L. tutoribus. C. de periculo tuto.

Tutor idest Curator [g] cuiusquidem administratio non transit ad heredem, vnde tenetur ex culpa propria defuncti, vt in. L. curato. C de nego. ges. vide etiam quantum ad tutorē ff. de neg. gest. L. iij. §. hęc autem ac. & C. arbi. tu. L. quicquid & C. de here. tuto. p totū. Vel eis satisdare. &c. Concordat lex cum dicit. In dubium non venit, tutores qui non testamento dati sunt administrandi potestatem nisi satisdatiōe emissa saluam tutelam fore nō habere, vt in. L. iij. C. de tuto. vel curato, quę non satisde. Item dicit ad hoc. L. vlt. C. eo. Tutor qui satisdatiorē cum dare debuit minime interposuit nihil omnino de bonis pupilli alienare potest. Postq̄ autē ad tutele administrationem electus est, & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse et cetera. quę eius tempore artarētur psequi debuisse aperte claret. Item alibi dicit, ne tamen pupillorum pupillarumue, & eorum earumuē, qui queue in curatiōe sunt negotia a tutoribus curatoribusue consumātur aut dirimantur. Curet pretor vt & tutores & curatores eo nomine satisdent, exceptis tamen testamentarijs & ex inquisitione datis tutoribus qui satisdatiōe non onerantur, vt insti. de satisda. tuto. & curato. in prin. Scias tamen quod satisdatio non est de substantia tutele & ideo alio die prestari pōt. ar. C. de preci. impera. offe. L. vniuersa, & ff. qui satisda. eo. L. de die. Non enim requiritur satisdatio ad inchoationem nascentis officij sed ad exequtionem officij in esse producti. ar. no. in. L. i. ff. de vsu fruct. de hoc vide in spec. ti. de. tutore. §. generaliter, vbi hoc auten. Notandū tutor etiam non debet administrare nisi prius fecerit inuentarium, & per decretum iudicis sibi administratio concedatur, vt in. L. legittimos. ff. de legi. tuto. & ibi per Bart. Et tutor qui non satis dedit ipso iure minori non preiudicat. C. in quibus cau. resti. in integ. nō est neces. L. si tutor.

> g. Tutoris administratio non transit ad heredem.

Glosa.

In articulo precedenti habitū est quę sint arma bellica, hic tandem declaratur quis ea accipere debet. Vnde pro intellectu textus ampliori nota [h] quod Annos discretionis habere vel pueros ad annos peruenire fit quadrupliciter. Primo cum annos pubertatis attingunt, & hoc fit in tredecimo anno iure feudali, vt feu. c. xxvi. Duodecimo vero iure puinciali, vt hic in articulo presenti & infra, arti. xlij. in glo. & insti. de curato. §. masculi. Secundo ad annos discretionis perueniunt in quatuordecimo anno, & vt sic testamenta condere possunt vt insti. qui. non est permis. face. testa. §. preterea. Tertio in decimo octauo anno & sic proprium eorum alienare poterit & nō prius, vt insti. ex q. caus. manumit. venit non pos. §. iuste autem. Contrariū istius esse videtur in auten. vt spon. lar. col. ix. vbi habetur, si testari poterit etiam propriū alienare & hoc fit in q̄rtodecimo anno. Soluitur dubietas per paragraphū allegatum, loquitur etenim ibi de his qui in lecto egritudinis iacent & ita vnum non contrariatur alteri. Quarto in vigesimo primo anno & sic tutoriam administrare possunt, vt insti. de cura. & infra eo. ar. xlij. glo. Notandum preterea [i] quod tutoria legittimorum triplex inuenit. Prima quę de iure fit, vt est agnatorū qui ex parte gladij ad id nati sunt, necessarioq; tutelam acceptant, vt insti. de legi: agna. tute. §. quod autem. ff. eo. titu. per totum. Secundo tutores fiunt ex fide [k] quia fidit sibi testator, & committit tutoriam, vt insti. de fidu. tuto. §. est & alia, & hi non tenentur satisdare pupillo super bonis, ex eo quia sibi & fidei sue commissa est administratio, propter fidem quam testator in eo nouit, vt insti. de satisda. tu. in prin. ff. de confir. tuto. L. si filio & L. vtilitatem, huiusmodiq; tutorum cōstitutio admittitur, iure Saxonico, etiam in bona sanitate ex certis causis, coram iudicio tamen vt

> h. Annos discretionis attingere cōtigit quadrifariam.

> i. Tutoria legittimorum inuenitur triplex hoc idē uide Iur. Mar. ar. xxvi. & xlix.

> k. Notandum circa id quod pupillus educari nō debet apud illos qui successioni suæ expectantes sunt. ut §. ubi pupi. educa. L. i. & extra de conuer. in fi. c. ult. Intelligi tamen debet de his qui suspecti sint & q machinarent in mortem pupilli. Lex etiam xij. tabu. hoc idem suadet in hac uerba apud suspectum tutorem pupillum educari non oportet.

sic necesse est, Iure vero feudali cum consensu domini fore debet. Tertio tutoria fit ratione superioritatis & dominij vt domius sui vasalli minorennis tutor est, & item patronus sui libertini quẽ manumisit, & hęc vltima tutoria, quia est periculosior omnibus est etiam cęteris breuior, nõ durat enim nisi ad tredecimum annum. Secunda vero ad quartumdecimum. Tertia ad vigesimumprimũ annũ, de prima loquitur hic, de secunda infra articulo. xlij. de tertia ibidem etiam eodem articulo & insti. de cura. §. masculi.

Senior agnatus expeditorias accipit res. &c. Hoc fit propter curam administrationis vel tuterie. Nec obstat illud quod forsan obici possit, seniorem agnatum nõ pluris iuris habere in bonis mortui q̃ alij agnati, vt in autẽ. de hęre. quę ab intesta. defer. res enim huiusmodi expeditorię non sunt hęreditas sed ad expeditionem bellicam & obsequium domini pertinent. ¶ Instare qs posset responsionẽ hanc esse inualidam expeditorie etenim res etiam ad hęreditatem spectare videntur, cũ quibuscunq; enim bonis homo moritur hęreditas appellatur, ex arti. vi. supra, sed & infra arti. xxviij hoc idem approbare videtur, cum dicit millitaris stirpe natus, duabus personis hęreditatem dimittere videtur. &c. R. quod hęreditas nõ est q̃uis hoc vocabulo nũcupetur non enim proprium nomen inueniri potest quo per directum res huiusmodi expeditorię appellitẽtur, nam res sunt infinite, nomina vero finita, vt insti. de gra. cogna. §. hactenus & . ff. de verbo signifi. L. iij. & sub isto significatores expeditorias hęreditatẽ intellexit supra in articulo. v. & . vi. nã si presuppositũ instãtię locũ habere deberet qđ videlicet oĩe illud qđ post mortẽ alicuius relinqr̃ hęreditas sit extũc feudũ quod itidẽ post mortẽ relinquitur hęreditas esse deberet quod tamẽ non est, de his tamen latius infra articulo sequenti tractabitur.

Adueniente tempore pubertatis easdem reddet. &c. Ex isto sequitur iuxta glosas vetustiores quod rebus illis interim vtetur, ex eo qa in damnum & lucrum tutoris posite sunt, secundũ naturam autem est [l] commoda cuiuscunq; rei eum sequi quem incommoda sequuntur, vt. ff. de reg. Iur. L. Secundum, qđ autem bona pupilli periculo tutorum exposita sint habetur in auten. vt hi. qui obli. §. si vero. col. vi. Si vero habeat redditus sufficiẽtes is cuius cura administratur, eos expẽdat, si vero plus sit q̃ sufficiat, quod plus est reponat. Quod si in bõis mobilibus bona fuerint lucrari aliquid cum his poterint, & diligentem adhibere circa id curam vt in eadem autentica habetur.

Vbi autem tutela & hęreditatis successio. &c. Contra id certe quędam militare vidẽtur lege, vt in auten. vt hi, qui obli. col. vi. insti. de satis. tuto. ff. rem pupi. sal fo. L. nõ quasi, & de preto. sti. L. pretoric & . ff. qui sat. da. cogun. L.

1. Omnes allegate leges inuere volunt quod satisdare cogitur. R. leges allegate loq̃uutur de tutore qui diuisa cum pupillo bona possidet, hic vero loquitur vbi tã tutor q̃ pupillus coniuncta habent, sicut si forsan frater sui fratris supersit.

Ipse etiam viduę tutor erit. &c. Intellige si supersint pueri. Et ipsa eundem acceptare vellet alias viduę agnatus eiusdem tutor erit, ut infra ar. xlv.

Articulus XXIIII

POst res expeditorias acceptatas tollet [a] mulier dotẽ suam, ad quã æqui cum uaccis, & capre cũ porcis qui & quæ gregatim pascantur [b] pertinere dinoscuntur. [c] Similiter sæpes & carpentata ædificia. Crassati autem porci non his sed domesticis cibarijs applicantur. Postea tollit mulier [d] utensilia & quæ ad ea numerantur, ut anseres & oues, [e] cistas columnatas idest cum eleuatis tecturis, omne filũ nereatum lectulos idest puluinaria, Cussinos, linteamina, mensalia, balneamina, manutergia cũ peluibus, [f] candelabra, linum, [g] uestes mulieres, annullos, brachialia, idest brachiorum ornamenta, serta, omnes libros qui a mulieribus usitantur, & ad dei cultum pertinent. Paruas cistas, cortinas, perpendicula cũ uelaminibus & uelamen cũ ornamẽtis. Adhuc sunt quædã clenodia ad ea ptinẽtia, ut specula & acus ac alia quæ pertranseuntur. Pannũ autẽ [h] non sarciatum ad mulierum uestimenta competẽs, & aurum per artificem non operatum ad ipsas mulieres non pertinebit. [i] Omnes res alie præter nominatas hæreditarie appellantur. [k] Et si prædictarũ rerum aliquæ tempore mariti loco pignoris fuerit obligate eas si uolue

l. Vide ad hanc materiam Iur. Munia. ar. xxvi. & in auten. ut hi qui obli. se habere perhibent per totum Clariorẽ huius passus declarationẽ uide etiã ad id quæ supra circa ar. xi, in glo. annotata habentur, an uidelicet tutor frui potest rebus pupilli, cauetur enim quod nihil penitus bonorum pupilli usurpare sibi debet sed omnia pro commodo pupillorum agere.

a. Intellige si honesta sit, secus autem erit si illam propter aliquẽ excessum perdat ut supra circa ar. xxi.

b. Alij addũt ædificia quæ nondum in toto constructa sed nec tecta sunt, tum etiã uirgulta & palos q̃bus sæpes construuntur.

c. Et ex his q̃ relicta uidua ut textus habet accipit nemini respõdere tenetur nec lectũ relinq̃re stratũ, ut infra li. iij. ar. xxxviij. ratio est, quia relicta uidua cogitur dare lectisternia ad arm bellica pertinentia, u supra ar. xxij. hoc tamẽ intelligendũ de nobili fœmina secus u rustica quia hæc tenetur lectum sternere.

d. Quæ autẽ ad utensilia ptineant uide Iur. Mu. ar. xxiij.

e. Maideburgen. indi ferẽter pronunctiam omnes & singulas Lipsen. uero cõ rari secundũ tamẽ cõmun optnionẽ oues pasto rem præcedentes a utensilia ptinent, Oues uero quæ in ouilibus occlusæ s ruãtur do annumerantur, uide Iur. Munia. ar. xxiij & lvij,

f. Alij addunt Calda seu patellam pro co quenda cereuisia qu muro affixa non est sed precio alijs ex loco mota coducatur, uide ad id Iur. Mu ar. xxiij.

g. Quæ autem uest pertineant mulierẽ u de optimam distincti onem Bartol. in L. his rebus §. soluto ma trimonio ubi dicit q tantũ uestes ad quo tidianum usum desti natæ & nõ precio spectent ad hæred mulieris uel ad mu rem.

h. Textus german cus hacet pannum a saraatum seu inasu

i. Iur. Muniã. ar. xxii & lviij.

k. Iur. Munid. ar. xxiij. per longum habetur, & item lvij.

l. Ad dotem etiam pertinere diatur si quid in pecunijs aut alijs rebus sibi datum sit.

ritis redimat [l] cui de iure debētur.

Glosa.

Et velamen cum ornamentis. &c. Vnde lex communis dicit quod vxoris causa parata dicuntur, quę parata sunt ad vsum suum seruiendi, vt. ff. de au. & ar. L. vxori. ij. in fi.

Glosa.

In textu cum dicitur ęqui cum vaccis. &c. Dubitare forsan quis posset quod & ęqui gregatim in campis degentes, etiam ad dotem pertinere deberent, nam & illi in campis pascūtur, & custodire eos oportet. Ɽ. tamen quod non. Articulus enim intelligit duntaxat de ęquis quibus laborari solet, in cōpedibusq̧ in campum transeunt, & non de ęquis, gregatim in campis sine compedibus deambulantibus tum nec de ęquis redarijs & in aratro laborantibus, quia illi ad dotem non pertinent. Sciēdum etiam quod vacce vituli & ęq gregatim sine compedibus ambulantes iure prouinciali ad dotem & geradam pertinent. Iure vero municipali ad hęreditatem pertinere videntur, vt ibidem. ar. xxvi.

Capre cum porcis. &c. Etiam de suibus intelligere vult, alia autē maiora pecora ad hęreditatem spectare videntur vt. feu. c. lvi.

Crassati autē porci. &c. Intellige qui iam secti & saliti sunt, quia alias ad hęreditatem ꝑtinent, domestica etenim cibaria dicuntur illa quę ex necessitate & ꝓ vsu vnius anni adaptata sunt, vt iur. mu. ar. xxiiij. & supra eo. li. spe Saxo. circa. arti. xxij. annotata sunt.

In textu cum dicitur Oues. &c. Elici exinde poterit quod mulier omnes oues post mortē mariti loco gerade accipit. Sed si vir specialē gregem ouiū haberet cum pastore priuato, post mortem vxoris eius cognate extradere minime tenetur. Si vero mulier propriarum ouium habuerat quid istud succedit ad eius cognatam propinquiorem. Circa id attende & diligenter conspice ea quę habentur infra. ar. xxxi. vbi dicit. Si autē viuēte viro mulier decesserit nulla mobilia pręter vtensilia & proprietatem in proximum hęredem relinquet. Quod si nullas oues habuerit maritus non tenebitur eius cognate loco gerade extradere. Scabiniq̧ Maydeburgeñ. sic ꝓnūciant.

¶ Nota quādoquidē in antiquis speculi Saxonū glosis per Episcopum Maydeburgeñ. cōpilatis inuenitur quod mulier post mortem mariti argentum elaboratum tollere debeat. [m] Queritur an maritus post mortē vxoris eius cognate extradere debeat vasa seu pocula huiusmodi, siue sint aurea, siue argētea. Ɽ. quod non, sed duntaxat illud, quod mulier importauerat sibi ꝓ gerada cedet, quodq̧ maritus in vsu non habuit suo. Mulier vero relicta tollit ea pro gerada post mortem mariti ex ea ratione quia vt communiter estimatur ex bonis vtrorumq̧ comparata fore, quod non contigit in agnata. Itidem intelligendum etiam est de cuibus vt supra annotatū est. Sed casus huiꝰ practicā adhuc nō vidi.

m. An maritus post mortem uxoris, agnatæ ipsius uasa argentea loco geradæ extradere debeat.

Post res expeditorias. &c. Determinatum est superius quid bonorum agnati ex parte gladij descendeñ. principaliter vltra alios coheredes tollant, hic in articulo pręsenti annotat quid in mulieribus ex parte fusi descendentibus vltra alios etiam coheredes bonorum cedit, quantumq̧ vxori relictę, & quantum eius cognate rerum huiusmodi extradi debeat, & per id exoluitur dubietas, quę & superius iam limitata est, vbi dicebatur, quod illi qui per ęquum, tam ex parte patris q̄ ex parte matris, ad hęreditatem pertinent, siue sit vir siue mulier per ęquum etiam eandem tollet vt supra arti. iij. & isti. Ad senatuscōsul. Tertu. §. sed huius. Paragrapho enim allegato in suo robore permanente agnati ex parte gladij ante omnia arma bellica tollūt [n] quia etiam gerada a cognatis ex parte fusi in recōpensam istius tollitur, & ita coequantur. Vnde gerada non aliud dicitur nisi suppellectilis in domo viri pertinens.

n. Vide supra ar. xx. glo. & Iur. Mu. ar. xxij.

Aequi qui gregatim pascuntur. &c. Ex his apparet quod ęqui campestraliter semper degētes, quorū & fera natura est ad id nō ꝑtinēt.

Et aurum per artificem non operatum. &c. intellige quod loquitur de auro seu argento nō formato, hoc est vbi nulla species repręsentatur, quod illud ad ornatum mulieris cedere debeat, vt insti. de re. diui. §. cum ex aliena.

Et si prędictarum rerum aliquę tempore mariti impignorate sint. &c. [o] Dicere quis posset nonne maiori iure ex bonis mortui communibus eliberari illa debeant. Si enim mortuus alicui hęredum quicq̄ teneretur in communi omnes alij hęredes solutionem procurare tenētur, ita per simile videretur, vt. C. de acci. hęre. L. i. & fina. Ɽ. Quod mortuus nihil huiusmodi rerum hęredibus seu agnatis debebat aut tenebatur tempore vitę suę. [p] Quare ex communi substantia illud exemi oportet, nam & mortuus si superuixisset nō aliud ius ad huiusmōi res inuadiatas habuit nisi quod eas exemere poterat & hoc idem ius hęredibus relinquit suis, nullus enim plus iuris in alium transfundere potest q̄ quod solus habuit. ff. de reg. Iur. L. nemo. ff. de pigno. L. pignoris.

o. Res per mortem oppignoratæ ex quibus bonis eliberari debent.

p. Iur. Mu. ar. xxiij. uide huius passus latiorem amplioremq; declaratione.

Articulus pręsens intelligitur de mulieribus quę nullam hęreditatem accipiunt vel accipere possunt. [q] Iste tollunt res huiusmodi cum dotalitio seu vitę prouisione, & nulla exinde soluunt debita, & hoc etiā intelligendo si ex stirpe procedunt militari. Sed si hęreditatem accipere possunt, datur arbitrio illarum accipere quicquid volunt, [r] & hoc si non sunt Sueue, seu de genere sueuarum

Notandum tamen circa id [s] quod nonnulla rum prouintiarum cōsuetudo est, quod mu

q. Practica huius nunq̄ reperitur nisi forsan quis intelligere uelit quod ubi datur tertia pars uxori ibi gerada non præstatur, & ita Lipsen. ꝓnūctiant.

r. Contrarium ergo seruatur in rusticis fœminis quæ mortuo uiro acapiūt ea de quibus pactis dotalibus conuenerūt ut donationem propter nuptias & utēsilia de qbus uxor hæredibus mariti, tā lectū q̄ mensam præparare cogitur alia omnia bona sequūtur hæredes mariti nisi uacuis manibus maritus & uxor cōuenissent & sua bona laboribus acquisiuissent, tunc uxor tertiam partem bonorū mariti haberet seqtur ergo qđ articulus præsens &. xxxi. infra de mulieribus nobilibus intelliguntur.

s. Vide supra ar. xxi. in fi. glo. Iure Mu. ar. xxij.

lier recipit tertiam partem bonorum mariti & hoc fit eius donatio propter nuptias.

Articulus. XXV

CLericus diuidet cum fratribus ad quam diuisionem monachus nõ admittitur.[a] Monachetᵉ, autem puer & si minor annis exiuerit, iura feudi & ciuilia recuperabit.[b] Si autem adultus monachatur extunc Iuribus feudi & Ciuilibus est omnino alienus ac feuda sua libere ad dominum suum reuertuntur, nã miliciæ cingulo renũcciauit,[c] si religio eius cũ monachis ubi effectus fuerat monachus uel cum septem uiris ei in generatiõe æqualibus poterit comprobari, qui eum uiderũt reliosum, & si in probationis anno exiuerit, credat minime iam dimissum se statum rehabiturum. Si autẽ religiõi uir sine cõsensu speciali suæ uxoris fuerat mãcipatus, & ipsa eũ iure reposcat synodali, repetitus nõ feudi iura quibus renunctiauit obtinebit, sed tantũmodo Ciuilia quia militiæ cingulo renunctiandi uir sine consensu mulieris liberam habet potestatem. Moriatur si puer iuuenis, uel monachetur, qui res eius habent tenentur suo hæredi qui eas post mortem eius accepturus esset præsentare nisi forsan de ipsius fuerint consumpte uoluntate,

a. Vide infra li. ij. ar. xxij. Contrariũ tamen practicatur qa consuetudo u.l ius laicorũ eos nõ ligat.

b. Concordat Iure feu. c. ij. in glo. & hoc si adultus sponte ingreditur monasterium hæreditatẽ perdit, alias puer intrusus in monasterium si egreditur hæreditatẽ non perdit

c. Hic monachus intestẽ admittitur iure saxonico.

Glosa.

Clericus diuidet. &c. Quod clerici seculares in non feudalibus succedũt procedit de iure communi, vt. C. de epi. & cle. L. deo. & licet monachi hic excluduntur, tamen secundum ius commune pro eis succedunt monasteria vt de proba. c. in presentia, vbi de hoc.

Si autem adultus. &c. Vnde etiam cauetur in vsibus feudorum. Qui clericus efficitur aut votum religionis assumit, hoc ipso feudum ammttit, vt in. c. qui clericus. ti. si. de feu. conten. fue. vbi dicit glo. quod hoc ideo accidit quia postq̃ incipit esse miles dei, desinit esse miles seculi, nec debet ad eum pertinere benefitium qui nõ potest gerere officium, vt in c. miles. ti. de vasal. mili. q ar. bel. depo. et deuoluitur ad successorem, si quem habet, alioquin ad dominum vt ibi. Item alibi dicitur quod Clericus nullomodo in benefitium paternum succedit. Etiam si posteaq̃ habitũ religionis assumpserit eundem deposuerit, idẽ in omnibus qui habitum religionis assumũt vt conuersi, hi enim nec postea in feudo succedunt, & si quod habent perdunt vt in. c. si fœmina in si. de feu. fœmine in vsi. feo.

Glosa.

Expeditum est superioribus quę ad geradam pertineant, quodq̃ clerici ex speciali priuilegio eandem etiam tollunt Articulus pręsens disponit quod clericus vltra id quod parafernam accipit etiam ad diuisionem bonorũ cũ fratribus admittitur & hoc intellige in bonis hereditarijs nõ in feudo, vt in auten. de sanc. Epis. §. talem. col. ix. & in li. feu. vbi. per cleri. feu. ammit. c. qui cleri.

Dicere quis posset. Paragraphũ articuli pręsentis, quod videlicet clericus ad diuisionem hereditatis admittatur esse superuacaneũ, Iure enim Canorico cautum esse legimus, qđ clerici propria habere non debent, vt. xij. q. i. c. clericus &. c. duo sunt. ℟. quod Capitula allegata magis sunt de cõsilio q̃ de pręcepto. & hoc liquet ex. c. duo sunt ibidem. xij. q. ij. vbi dicitur quod conuenientius esset si proprij nihil haberent, sed vt omnia eis essent cõmunia. Item respõdetur quod canones intelligi debent de ordinatione quę fuit in primitiua Ecclesia tempore primę Christianitatis, vt. xi. q. i. c. dilectissimis. Tertio respondendum quod canones allegati intelligi debent de clericis qui prędia vel bona Ecclesię loco proprij sibi vsurpare vellẽt, vt. xij. q. ij. c. nulli &. c. quicunq̃. Intelligetur itaq̃ articulus quod clericus diuidit cum fratribus hoc est verũ si nõ renũctiauerit bonis alias secus erit. Querere qs possit.[d] Clericus diuisionẽ bonorum expetere volens coram quo iudice id facere debeat, an corã spirituali vel seculari. Dicunt quidam quod corã spirituali, vt. xi. q. i. c. Christianis &. c. Siluester. ℟. tamen qđ Canones illi intelligi debent, cum clericus contra clericum agat, vel laicus contra clericum extunc coram iudice spirituali illud vt faciat necesse est,[e] Si vero clericus occasione hereditatis contra laicum actionem intentare vellet, coram iudice seculari id facere eum oportet, vt. xi. q. i. c. experientię &. c. si quis, &. C. de iurisdi. om. iudi. per totum.

Ad quam diuisionem monachus nõ admittetur. &c.[f] Quod autem monachus hereditatem non tollit cum fratribus hoc fit ex eo

d. Clericus diuisionem bonorum affectãs coram quo iudice agere debeat.

e. Vide ad hanc materiam supra ar. xiiij. in fi. glo.

f. Secus est de iure cõmuni quia ibi monasterium succedit loco monachi. c. in præsentia ex. ra de proba. & sic practicatur.

quia ipsi sunt mortui mundo, vt in auten. de monachis, in prin. col. i. & in li. feu. de vasal. mili. qui belli. ar. depo. L. miles. & xvi. q. i. c. placuit, & C. de epi. & cle. L. vlti. non tamen intelligendum est de omnibus monachis. g Vnde pro intellectu istius notandum venit quod monachi in triplici genere inueniunt. h Primi sunt qui libere religionem suscipiunt & de istis textus intelligi debet quod videlicet feudum & hereditatem perdunt ex eo qa mundo renunciarunt. Secundo monachantur pueri qui ante annos discretionis ad religionẽ vel alliciuntur vel coguntur & isti exire possunt, nec eis quicq̃ oberit ad recuperandum feudum hereditatemq̃, vt. xx. q. i. illud aũt, & hoc vt textus habet. Si minor annis exiuerit, tempus vero illud vt communiter stat vsq̃ ad sedecimum annum, vt. xx. q. i. c. illud autem. Tertio Monachãtur aliqui arctã susceptando vitam ad quam coarctantur in eaq̃ perseuerare non cogũtur si timetur de periculo, vt extra de his quæ vi. metus causa. c. cum dilectus. Illi vero qui beniuole religionẽ huiusmodi susceptant vel monachãtur ad perseuerandum cogi possunt, vt. xx. q. iij. c. propositum, & c. procliuis.

g. Monachi in triplici genere inueniuntur.

h Idem sentiendum est de iure cõmuni L. deo C. de episco. & cleri. Nam qui clericus efficitur aut uotũ religionis assumit, feudũ amittit. c. qui clericus in ti. si de feu. contro. fue. in usi. feu.

Ex quo quidem declaratum iam sit quod hi qui voluntarię religiõis ordinem susceptãt, vt in eo perseuerẽt cogi poterint. i Queritur an quis cogi possit ad alterius ordinis assumptionem vt si forsan apostolicus vnum ab ordine suscepto relaxare velit eundem sibi interdicẽdo & ad alium ordinem artare seu cogere nitatur. Quidam dicunt quod sic nõ em̃ attendẽdum est quis cogat, sed quale sit illud ad quid cogitur, vt. xxiij. q. vi. c. vides, cum vero vnus boni aliquid incipit cogi potest vt illud expleat & continuet, vt. xlv. dis. c. disciplina. Cum itaq̃ vnus vitę spirituali seu contemplatiue iniciatur eandẽ continuare & terminare in eodem ordine suscepto. vel in alio tenetur. Preterea transgressio voti seu ꝓmissi non est aliud nisi renunciatio boni, vt. xvij. q. i. c. qui bona. Cum itaq̃ iste voluntatẽ bonam habuit postq̃ religionem vouerat, ordinemq̃ susceptum ex certa causa tollerare nõ potest, quare tenetur ratione voti alium acceptare ordinem, & si id facere recusat, signum est, quod illum primarij voti penitet, & si eũ ex corde pœniteat fidefragus erit apud deũ, deus enim est iudex cordium, vt. viij. q. i. c. si ergo. Insuper quia om̃es ordines pro vno habentur, super tribus etenim potissimum fundati sunt, obedientia, castitate & paupertate, & quicunq̃ hęc tria promittit, omnes ordines seruare promisit, & exinde apostolicus ex vno ordine eundem absoluendo ad alium eundem relegare potest, nec per id immutat votum suum licet habitus ille regularis immutatur. Cum vero vt sic habitus vnius ordinis citra eius voluntatem in alium transmutatur, locus immutari dicitur & non ordo.

i. An quis cogi potest ad alterius ordinis susceptionem, argumẽta pro & contra.

Item in Euãgelio habetur de potestate apostolici, quicquid ligaueris super terrã erit ligatum & in cœlo, & quicquid solueris & ibi solutum erit. Si itaq̃ absoluerit vnum ab ordine aliquo, & ad alium eundem aplicuerit, obedire ille cogit̃, immo & ligatus erit corã deo. Item apostolicus clericum secularem in ordinem aliquem regularem quem non promiserat, cõtra eius voluntatem decernere potest, a forciori istum qui votum fecerat, & ordinẽ aliquem susceperat, alteri ordini applicare poterit, vt. xvi. q. vi. de lapsis.

Contrarium tamen huius videtur esse tollerabilius secundũ aliorum opinionem quam & glosa determinat, quod videlicet cogi non poterit ad alterius ordinis susceptionẽ. Si em̃ vnus liberum arbitrium habet in promittendo, etiam illud habere debet in explendo, vt si quis promittat Cracouię soluere centum eosdem Venecijs soluere non cogitur nisi velit, vt Insti. de actio. §. loco, & ff. de eo quod certo loco per totum. Qui itaq̃ promittit vel vouet ordinem sancti Francisci non tenetur nec astringi potest ad ordinem sancti Dominici. &c. Insuper pro roboratione opinionis secundę declaratur nullũ debere cogi ad aliũ ordinem preter illum quem promiserat susceptandũ, vt. xx. q. iij. c. presens. Nullus em̃ ad aliqd vltra velle suũ cogi debet, vt. xxiij. q. v. c. ad fidẽ. Qui enim ex coactione aliquid facit, illud reputatur tanq̃ infectũ sit, vt extra de reg. Iur. c. qui ex timore, nec aliquod meritum exinde sequitur cũ quid contra voluntatẽ facit, vt. xiij. q. ij. c. quam preposterũ. Cum itaq̃ nullum meritũ exinde habet quare nec ad id cogi debet, vt. xx. q. iij. c. presens, nihil enim ad ordinem susceptandum aliquem magis cogit nisi voluntas eius propria, vt. xxiij. q. v. c. ad fidem & c. presens, & lxxiiij. dis. c. Episcopus & c. gesta. Ad argumenta itaq̃ in contrarium adducta respondendum erit. Ad primum vbi dicebatur qd̃ homo ꝓbus curare non debet quis eum cogit dummodo ad bonum cogatur. per id intelligere vult quod persona quę nos ad bonum cogit spernenda non est, non tamen innuere vult, quo vnus cogatur ad id quod nõ promiserat nullus etenim artari debet contra velle suũ, vt. xxiij. q. vi. c. vides. Id vero qd̃ subiunxerat quod his qui bonum quicq̃ inchoatus est cogi potest ad explendũ hoc, verum est, quod ad illud idẽ opus promissum cogi poterit & nõ ad aliud quod minime vouerat, magis enim pecaret si quis coactus ordinem aliquem suscepter, q̃ quod mereatur. Peccata enim committere magis q̃ plangere diceretur, vt. xx. q. i. c. sicut. Ad secundũ vbi dicebatur transgressio voti vel promissi. &c. Hoc verum est si voluntarię id faciant, in proposito autem secus est, quia ex mandato apostolici, votum primarium infringere videntur. Id vero quod subintulit, si quid in vno existens ordine tollerare non valeat, in alio promissum explere teneatur. Intelligi debet

de his qui arctiorem vitam q̄ ordo susceptus in se contineat eligere velint, in proposito vero quibus ordo per apostolicum interdicitur non expetunt strictiorē ordinem, quare in priori iuxta promissum suum continuare tenētur. Ad tertium vbi dicebatur quod omnes ordines pro vno habentur &c. Super tribus enim omnes fundati sunt &c. ℟. Qđ & siquidem similes sint quoad hęc tria, obedie̅tia videlicet, castitate, & paupertate, non tamen per simile in omnibus ordinibus hęc obseruantur. Secundum em̄ diuersitatem ordinum maior vel minor obedientia, paupertas &c. cernitur. Quare cum vnus ordinem vnū promittit alium promittere nō videtur &c. vnde nec ad id cogi debet. Pro quarto vbi dicebatur [k] quicquid apostolicus ligauerit super terram &c. Intelligendum est si non sit contra Euangelium vel contra ius naturale, vt notat Ioan. Andre. in glo. ordi. de sen. & re iudi. c. ad apostolice. §. Nos itaq; li. vi. Si vero apostolicus vt argumentum vult cogere vnum velit ad ea quę nō promiserit & ommittere illud quod promiserit esset contra ius naturale. Naturale enim & decens est vt id quod qs promittat exsoluat & adimpleat, ad ea vero quę non promiserit minime cogatur, vt. ff. de stipula. L. ij. Vnde circa id vbi dicebatur qđ apostolicus ligare & cogere vnum potest in his quę non sint contra Euangelium. Notādum venit quod [l] Coactio est duplex quędā fit verbo & ista cogi possunt omnes homines per ammonitionem vt faciant ea quę placita deo sint. Alia fit facto qua artantur illi vt faciant id quod promiserint vel spoponderint deo, vt. xxvij. q. i. c. si homo, huiusmodiq; coactio non pertinet ad illum qui id libenter faceret, sufficere tamen vel explere non potest. Pro quinto quod clericus secularis ordini regulari per apostolicum aplicari potest. Intellige si aliquid excesserit extunc ordini alicui subicitur ad tempus certum, vt vitam meliorет suam, nec proposito contradicit nostro, & item quod ex vetustis legum voluminibus allegat, quod vnus ad operandum bonum cogi potest. Intelligitur quod cogi poterit ad id quod promiserat, vel voluntarię id facere incepit. Vel etiam cogi potest ad id quę necessario requiruntur ad salutem animę suę, vt est Baptismus confessio, ea etenim nullus facere poterit, nisi primum fidem voluntarię susceptet, vt. xxiij. q. v. c. ad fidem.

k. Apostolicus potestatem habet solvendi & ligandi quomodo intelligitur.

l. Coactio duplex

Queritur, quandoquidem apostolicus illum qui ordinem aliquem susceptet cogi non pōt ad susceptandum alium cum a priori relaxatus est. Vbi potissimum permanere & vitam suam agere debeat. ℟. quod apud homines spirituales, vt. xx. q. iij. c. pręsens, & extra de regula, & transeun. c. consultis in fi. Vlterius quęrere vnus poterit apud quos homies spirituales religiosi ab ordine relaxati habitare debeant. Nam & clerici seculares religiosi dicuntur, vt. i. q. i. c. nullus itaq;. Sed & laici spirituales nūcupant, vt. xxviij. dis. c. si qua vidua, decisio istius Canonistis relinquitur.

Si aūt vir religioni sine consensu vxoris mancipatus sit, illaq; eum iure repetat. &c. Vnde sequitur quod monasterium deserere cogitur vt. xxvij. q. ij. c. si quis coniugatus &. c. si tu. Et ipsa eum iure reposcit Synodali. &c. Ex isto sequitur [m] quod actio occasiōe matrimonij ad ius spirituale pertinet, vt. xxxiij. q. v. c. manifestum. Iuraq; Ciuilia per id recuperabit, vt. xx. q. iij. c. pręsens non tamen iura feudi, feudum etenim de facto ammittit non ex eo quod monachus effectus sit, sed quia millitię renunctiauit, feudum etenim millitare stipendiū est, vt. i. dis. Ius militare, & in li. feu. de millite qui bellica arma deposuit.

m. Actio occasione matrimonij ad Ius pertinet spirituale.

Moriatur si puer. &c. In isto paragrapho tangitur de duplici morte naturali videlicet & Iuridica. [n] Vnde naturalis mors dicitur, cū quis senio vel morbo correptus interit Iure vero mortuus dicitur cum se quis ordini alicui applicat vel seruus efficitur. Monachi etm̄ & serui pro mortuis iure reputantur, vt. xvi. q. i. c. placuit insti. de capi. diminu. in prin. in auten. de monach. c. conuersationis col. i. Ex quo itaq; mortuus sit vel morte naturali vel morte iuris quare hereditas pręsentanda est his qui sunt propinqores.

n. Mors duplex naturalis & iuris, uide hoc idē li. ij. ar. xxx. glo. infra.

¶ Ex quo qđe in principio textus articuli dictum est si puer monachetur, minorq; annis exiuerit. Iura feudi & Ciuilia recuparabit. Quęrere quis posset, quo pacto tutor bona eius in tutelam acteptare debeat, cum nescit an in ordine suscepto perseueret necne. ℟. qđ per modū tutelę illa acceptabit. Sed hoc nō, quod & ex subsequentibus facile intelligi potest, cū dicitur, quod illa pręsentare suo heredi qui eas accepturus est tenetur, fore tamen potest, quod heres huiusmodi tutor esse non posset, vt supra ar. xxiij. §. ij. insti. de legitti. agna. tute. §. sunt autem. Vnde pro solutione questiōis huius. [o] Notandū venit quod possessio tripliciter acquiritur seu vnus in possessionem intromittitur trifariā. Primo per deuolutionē ex morte alicuius, & vt sic ipso facto efficitur dominus & heres bonorum vt insti. de here. quę ab intesta. defer. §. intestatorum. Secundo mittitur aliquis in possessionē bonorum ex qūęrela cum videlicet bona seu possessio bonorum iure sibi adiudicatur, vt infra ar. lxv. & ff. ex qui. cau. in possessi. eatur. L. pretor ait. Tertio possessionem vnus acquirit ratione tutorię vt bona illa tanquam custos prouideat, vt supra ar. xxij. & ff. qui. ex cau. in posses. ea. L. tres fere, & in articulo hoc idē tangitur. Circa idq; considerandum quod ex nullo magis rationē heredi facere tenetur nisi ex mobilibus illa etenim maxima indigēt custodia nec illorum quicq̄ in propriam conuertere debet vtilitatem nisi certo sciat puerū qui religionē intrauit vt textus habet in ex

o. Possessio tripliciter acquiritur.

dem perseuerare, vt. xx. q. ij. c. presens. &. ff. q
ex cau. in posses. ea. L. apud Iulianum.

Articulus XXVI.

SImonialis in abbatis/
sam aut monachus in
Episcopum eligatur p
hoc ab Imperio mili/
tiæ cingulū & non iura ciuilia acqui
rere possunt.

Glosa.

Articulus iste non est ex priuilegio, sed est cō
stitutio Frederici Imperatoris li. feu. c. i. ex
mādatoq; ipsius hic insertus est, nō aliudq; p
id intelligi datur, [a] nisi qd' quibusdam feu/
dum clipeusq; militaris aduenire potest non
tamen ius prouinciale, hereditatē etenim ac/
cipere minime possunt, nec post mortem eius
aliquis hereditat vt textus habet. Ediuerso ve
ro si quis absq; voluntate vxoris religionem
intrauerit, repeti per eam potest, & exiens ob
tinet ius prouinciale, non tamen feudale, vt
supra arti. precedenti, & in li. feu. de mili. qui.
ar. belli. deposu. c. i.

a. Feudum si ex demeritis perdit uasallus erga dominum suum feudum illud domino cedit. Sed si demeruit erga alium & in eo perdit feudū illud cedit eius hæredi tanq̃ illi qui est expectans post mortem eius, ut feu. c. liiij.

Per hoc ab Imperio militie cingulū. &c. Ra/
tio quia feudum illud accipit ab Ecclesia &
est similis illi q bona feudalia accipit cū vxo/
re sua, vt in li. feu. c. lvi. etiam alter ab ipso in/
feudari potest. Quod si domino venerit actio
criminalis seu penalis iure prouinciali eandē
committere potest officiali suo iudicandam,
vt extra de offi. ordi. c. fi. li. vi.
Et non iura Ciuilia obtinebit. &c. Intellige
in hereditate tollēda & in iudicio exercēdo.
Vnde circa id notādum pro intellectu supra
dictorum clariori [b] quod iudicium est dup/
lex. Quoddam extenditur contra malefacto
res propter excessus, & hoc fit in causa crimi
nali. [c] Secundo occasione debiti in causis ci/
uilibus. In primo nō possunt clerici per se so/
li iudicare, vt extra de offi. ordi. c. fi. li. vi. In
secundo iudicium exercere possunt, & exin/
de iura feudalia tenere poterint.

b. Iudiciū duplex

c. Notandū quod Iudicio præsidetur ex duplici causa. Primo ex parte uel loco dei quia omnes iudices in loco dei præsident, & exindeq; mulctam accipiunt. Secundo ex parte hominum ut temeritas refrenetur ut feu c. li.

Notandū preterea [d] quod clericus in tribus
respondere cogitur coram iudice seculari. Pri
mo occasione feudi vt extra de foro compe/
tenti. c. verum. Secundo si incorrigibilis sit in
iure suo extunc recurritur ad brachium secu
lare, vt. xvij. dis. c. nec licuit. Tertio si questus
sit coram iudice seculari contra aliquem, ibi/
dem si reconueniatur respondere tenetur, vt.
iij. q. viij. c. accusatores. §. cuius in agēdo. Cu
ius enim in agendo quis obseruat arbitrium
eum habere etiam cōtra se iudicem in eodem
negotio non dedignetur, quia & leges seculi
idipsum fieri precipiunt.
In textu cum dicitur & non iura ciuilia acqui
rere possunt, non intelligitur quod iure ciuili
seu prouinciali agere seu respōdere non pos/
sent sed quia hereditatem non percipiunt vt
supra tactum est.

d. Clericus in tribus casibus coram iudice seculari respōdere cogitur.

Articulus XXVII

QVelibet mulier milita/
ris [a] duabus uijs hæredi
tatē post se relinquit &
in suos hæreditat. Vtē/
silia in propinquiorem cognatam [b]
quæ ei ex fœmineo genere adhere/
bit, hæreditatem uero in proximum
siue masculus sit, siue fœmina relin
quet, Masculus consimili modo mi/
litaris duabus personis uidetur,
hæreditatem dimittere, res expedi/
torias idest arma bellica in proximi/
orem agnatum, hæreditarias uero
in proximum cuiuscunq; sit sexus,
dūmodo ei sit in generatione æqua/
lis relinquet. Cæteri uero [c] cingulo
militiæ carentes post se tantummo/
do hæreditatē dimittūt pcipiendā.

a. Intellige de immobilibus nā mobilia maritus acci/pit, ut infra eo. lib. ar. xxi. Vide etiam ad hūc passum Iure Mu. ar. lviij.

b. Sed si etiam hæreditas sit, datur arbitrio cognatæ si utensilia seu geradā acapere uult uel hæreditatem, ut supra eo. lib. ar. xxiiij. in fi. glo.

c. Ex isto sequitur quod rustia & q non sunt de stirpe millitari non accipiunt hergeweth.

Glosa.

Masculus consimili modo militaris. &c. No
ta, [d] quod plura requiruntur ad militem
creandum. Primum vt prestet sacramentū de
republica conseruanda. Secūdum quod ense
accingatur. Tertium vt signetur stigmate in
brachio. Quartum vt scribatur in metricula.
Quintum vt examinetur de hoc notatur per
accur. circa legem milites. ff. ex qui. cau. ma/
io. & in auten. de manda. princi. in fi. glo. col.
iij. & videtur quod milites nostris tēporibus
qui potius milites sunt ad predam q̃ ad iusti/
tiam non gaudent priuilegijs militum secun/
dum Guiler. in. spe. de procu. §. i. ver. itē qd'
est miles, licet etiam ense cingantur, vide etiā
de hoc in. c. in nostra de procura. in glo.

d. Ad militem creandum multa requiruntur,

Glosa.

Articulus presens determinat de his qui du/
plicem bonorum post se relinquunt successio
nem, tribusq; communitur paragraphis. Pri
mus de successione mulierum militaris ordi/
nis tangit. Secundus de successionibus viro/

rum etiam militaris ordinis. Tertius de his q sunt extra stirpem militarem. Sed contra paragraphum primum militare videtur supra articulus. xviij. vbi dicebatur mulieres esse exhereditatas, tu tamen vide ibidem circa eundem articulum limitationem & solutionem legis pretacte, inuenies in nullo penitus huic paragrapho contrariari. Et quia hic de viris & mulieribus militaris stirpis mentio sit. Vnde qui dicantur ex stirpe militari procedere. vide supra circa ar. xx. ¶ Querit [e] rusticus in militem creatus, an ius militum habeat necne. Quidam dicunt quod sic. Postq enim miles efficitur iure & priuilegio militũ merito gaudere debet vt in auten. de man. prin. §. si vero coll. iij. [f] Rz. tamen quod iure Saxonico. Ius militum nullus habere dicitur nisi pater & auus suus milites sint [g] vel ex ordine militari processerunt vt supra ar. xx. & .x. col. in prin. Pro concordan. vero iuriũ allegato: um responde, quod lex pro prima opinione allegata, quod videlicet ius militũ habeant intellige quoad honestum. Ius vero pro secunda opinione inductũ intelligit qđ huiusmõi rusticus miles effectus militare ius non habet quoad vtile, sicut in simili si quis bona in possessione habeat illis tamen vti vel frui non posset. Quemadmodũ bona quę vasallus a domino habet, domini quidem sunt iure feudi vasallus tamen vtitur bonis illis. Ratio autem quur vt sic rusticus miles effectus non omnino ius militare consequitur, si etenim Rex illum in militẽ creet, simulq ius militare sibi conferret extunc heredum eius, qui expectantes sunt hereditatis suę conditionem faceret deteriorem mirus enim hęreditatis acciperent quia iam militũ ius habens duabus vijs hereditaret vt textus habet, alias nõ nisi secundum vnum modum hereditat. Pręterea Rex ipse dominiorum feudi in illorum feudo cõditionem etiam faceret deteriorem. Nullus enim de necessitate rusticũ bonis infeudare tenetur, vt sic vero infeudare iam eũdem cogeretur si militis ius haberet quod fieri minime debet, nullus enim locupletari debet cũ iactura aliena, vt extra de deci. c. suggestum in textu, & in glosa eo. ti. c. dilecti. de ver. signifi. quid per nouale. xxv. q. ij. c. vlti. Nota quod [h] gerada in ꝓposito est suppellectilis domestica Hergeweth vero dicit illud quod ad expeditionem bellicam spectat, vt ff. de re. mili. L. ij.

e. Rusticus in militem creatus an Ius militum habeat.

f. Vide supra ar. xx.

g. Nota quod iure feudali rusticus effectus miles non tamen effiatur de stirpe militari qa iure feudali nullus dicitur stirpis militaris nisi suus pater & auus milites sint uel ex stirpe militari fuerint feu. c. ij.

h. Gerada alienari non potest uiuẽte marito ꝑ mulierẽ sine cõsensu ꝓximæ cognatæ nec ipsi uiro nec ꝓximiori cognatæ nec cui alteri, & hoc ideo qa nõdum uenit in possessionẽ suã, uerũ post mortẽ uiri à primo cedit sibi ĩ possessionẽ ꝓpriã & tũc distribuere potest sicut alia mobilia. Illud enim gerada nõ fit q̃diu uir uel uxor uiuũt nisi morte unius, ut habetur feu. c. lvij. Vide ad id Iur. Mu ar. xxij. ar. xxv. S. Sax. supra eo. li. ar xxij. in fi. glo.

Articulus XXVIII

QVicquid talium rerum uidelicet expeditoriarum [a] utensiliũ siue hæreditariarum morte alicuius hæredibus non extantibus relictum sit post tricesimum [b] iudici uel præconi si huiusmodi res ab eodem postulate fuerint præsententur qui eas per annũ & diem [c] hoc est per annum & sex septimanas integras hæredibus expectatis si forte uenerint integraliter conseruabit. Elapso uero hoc spacio eas in usus cõuertet suos, nisi forte hæres teneretur captiuus uel in imperij seruitio cõstitutus esset, uel ad limina sanctorum exul factus, nam tunc se in his negligere [d] nõ potest, sed iudicẽ eum expectare oportere est manifestum. [e] Prædictam uero regulam [f] de mobilibus intelligi debere iudicamus.

a. Circa id nota qđ si qs sine hæredibus legitimis moriatur relicta nihilominus uxore illa succedit excluso fisco nec tũc habet locũ iste articulus per autenti. præterea C. unde uir & uxor. Qui autem sine hærede decedere dicuntur, uide infra eo lib. ar. li.

Glosa.

Elapso vero hoc spacio. &c. Perinde etiã immobilia pręscribuntur, tempore tamen ad id prefixo. si heredes per spacium illud neglexerint & fiscus cũ vt sic priuato succedit, pręstare cogitur onera hereditatis, vt notatur, in specu. de feud. §. ij. vers. xxiiij. Sic etiam fiscus est successor male acquisitorum, vt. ff. de casum. L. in heredem. §. i. & de in offici. testa. L. Papinianus. §. meminisse, & alia multa priuilegia fiscus habet, vt. C. de priui. fisci. per totum. Et merito fiscus pręstat onera hereditatis huiusmodi deuolute .quia ex quo fiscus succedit priuato, quare non proprio sed illius iure vtitur, vt. L. fiscus. ff. de iure fisci. & in L. si sub pignore. C. de fisca. vsur. li. x. & .C. ad le. Iul. de vi. publica. L. tutoris.

Glosa.

Articulus presens disponit de his qui bona relinquũt, illa tamen herede carere dicantur. Vnde pro intellectu istius notandum venit [g] quod quadrifariam bona herede carere dicũtur. Primo si mortuus nullum relinquit heredẽ, vt sunt illegittimi, legittimus etenim q̃uis vnus sit, illegittimo tamen non succedit, vt infra eo. li. ar. li. & in auten. de incest. & nefa. nup. §. sanximus col. i. & in auten. de trien. & semis. §. consideremus. col. iij. [h] Secundo q̃uis legittimos relinquat heredes succedere tamen non possunt propter excessum patris, vt si fuerit contra imperium machinatus, hereticus, vel metu mortis seipsum interficiens,

b. Intellige de iudice præsidẽti seu iudicium exercenti & non de illo qui hæreditario iudicium habet. Ratio quia ille prouidere exinde cogitur, patibulum, carceres, si uero quid etiam exinde præconi cedit, uide li. iij. ar. lvi. Ad hanc materiam uide etiam Iur. Mu. ar. lix.

c. In textu ubi dicebatur qui eas per annũ & diem conseruabit &c. Hic saxo ualde breuẽ introduxit præscriptionem an aũt ualeat uide Dinn. in regula possessor.

d Ignorãti enĩ nõ currit præscriptio quare cõputandũ erit àtẽpore sciẽtiæ per Allex. de immo. in L. fi. C. de lon gi. tempo. præscrip.

c. Intelligi ergo paragraphus iste debet quod res mobiles per se sumptæ præscribũt in spatio ut textus habet secus si adiunctæ sint rebus immobilibus ut res hæreditariæ ipsi hæreditati qa tunc præscribunt secundum naturam hæreditatis, ut infra articu. sequenti, facit ad id lex prima §. plane. ff. de ui. et ui. arma. & Albe. L. ij. C. de fidei commi.. In bonis ergo ut sic uacantibus & immobilibus succedit fiscus L. uacantia C. de bo. uacan. li. x

vt supra. ar. v. insti. de hȩre quȩ ab intesta. defer. §. per cōtrarium, &. ff. ad le. Iul. maies. L. fi. &. C. de aposta. L. ij &. L. apostatarum. Tertio q̄uis heres sit & accipere possit, sed illud accipere non vult euitando forsan impetitionem a creditoribus vt supra. ar. vi. &. C. de repudi. & absti. L. si paterna, &. C. de Iure. deli. L. scimus iā. Quarto dato quod hȩres sit accipereq́ possit & vult, ex negligentia tamen ad id peruenire non poterit, & de isto loquit textus quod videlicet iudex bona huiusmodi in vsus conuertet suos, vt in auten. de spōsa. lar. §. ij. col. ix. C. de iur. & facti igno. L. si emancipata.

Quȩritur [i] si hȩres nesciat mortē illius cui succedere debeat per idq́ se negligat an impediat eū in iure suo nec ne. R. sub distinctione, vel ignorauit mortē illius cuius successor esse debuit, vel nesciuit quod ius aliq̄d ad succedēda bona illa habuisset. Si ignorauit de morte amici id eum non impediit, [k] immo infra annum & diem postq̄ resciuerit de morte recuperare illa poterit, vt. C. de iur. & fact. ignoran. L. error. Si vero ignorauit ius se habere ad succedendū non excusabit eum post annum & diem, post mortē illius. Ius enim suum vnusquisq́ scire tenetur, vt. C. eo. ti. L. constitutiones.

Notandū tamen circa id [l], quod triplex hominum genus inuenitur qui iura scire nō tenentur, nec eis obest dato quod nesciant, videlicet milites vt. C. de Iur. et. fact. igno. L. i. Pueri. vt. C. de tempo. in integ. restitu. mino. per totum. Mulieres vt. C. de iur. & fact. igno. L. ne passim. Sed & rustici seu coloni ius scire nō tenentur, vt infra. li. iij. ar. lxxxix. glo.

Nisi forte hȩres teneretur captiuus. &c. Sed & alia allegare poterit in subsidiū sui impedimenta legalia, quȩ & probare eum oportet. Quȩ autem legalia impedimenta dicantur, vide infra li. ij. ar. vij. & in auten. de exhiben. & introdu reis. §. plurimi. col. v. &. C. q cau. in integ. restitu. per totum.

f. In fine articuli ubi dicebatur prædictam regulam de immobilibus intelligi debere &c. Q. D. quia in sequenti articulo dicetur de præscriptione rerū immobilium ut differentia sit inter mobilium & immobilium rerum præscriptionē & quis articulus præsens duntaxat in iudicias præscriptionem extendi uidetur, ex consuetudine tamen uenit quod omnes res mobiles anno præscribuntur, ut infra li. ij. ar. xxxi. in textu & item xliij. glo.

g. Bona hærede carere dicuntur quadrifariam uide hoc idē Iur. Mu. ar. xxvi. & lix. glo.

h. Nota quod hæreditas alicuius dupliciter deuoluitur in principem. Primo propter excessum in rempub. uel si proscriptus sit. Secundo si hærede caret, hærede autem carere quadrifariam fit ut supra in glo. declaratum est. s. u. c. lxxij.

i. Heres nesciens mortem illius cui succedere debeat an nocebit iuri suo.

k. Concordat infra ar xxxiij.

l. Homines certi iura scire non tenentur hoc idem uide infra l. ij. ar. lv. li. iij. ar. xxxix. & lxxix.

Articulus XXIX

Ropriȩtas & fundus [a] nō nisi post tricesimū & unum annum dieq́ & sex septimanas aduersus Saxonem in Saxonia præscribuntur.

Imperium & Suauo in suis hæreditatibus tacendo se negligere minime possunt, q̄diu in probatione nō deficiant.

a. De præscriptionibus uide itidem infra co. ii. ar. lxx. li. iij. ar. lxxxiij. Vnde ex isto sequitur quod Saxo non prius præscriptionē patitur nisi prout hic expressū est ut C. de præscrip. xxx. annorum.

Glosa.

Proprietas & fundus. &c. Secundum leges enim, omnis actio siue in rem, siue in personā regulariter spacio triginta annorum tollitur, etiam cum mala fide, vt. C. de prȩscriptione triginta annorum. L. sicut in rem &. L. si quis emptionis. C. de consti. pe. L. ij. & hoc verum de perpetuis actiōibus, secus de tēpotalibus, quȩ minori spacio temporis excluduntur, sicut redhibitoria, quanti minoris & similes, vt in allegata. L. sicut in rubri. et. §. sed si qua. &. §. he autem, & insti. de perpe. & tempora. Vnde & in actione personali non requiritur vera possessio sed quasi possessio, nec aliter dici potest. ff. de peti. hȩrede. L. regulariter, &. L. etiā. §. vlti. & debito tempore elapso, ipse actiones conterminantur, quia qui prȩscribit, similis est soluenti siue satisfacienti. ff. de administra. tuto. L. si pupillus, & solutione eius quod debetur tollitur om̄is obligatio vt insti. qui. mo. tolli. obli. in prin. de materia vero prȩscriptionis quantum ad actiones plenius, vide per hostien. in sum. titu. de prȩscripti. rerum, immobili. §. quȩ res. ver. de quibusdā, vsq́ ad finē paragraphi, vide & notata in regula accessorium de reg. Iur. li. vi.

Glosa.

Articulus prȩsens disponit de prȩscriptionibus, & quo pacto per longi tēporis prȩscriptionem res aliqua attribuitur huic cuius nō erat, & aufertur illi cui pertinebat. Adinuentaq́ prȩscriptio est propter id vt vnus quiuis postq̄ nanciscitur bona aliq̄ securus esse possit in possidendis illis, vt insti. de vsuca. & lōgi. tempo. prȩscrip. per totum.

Et quia multi articulum prȩsentem pro fundamento accipientes dicunt sola possessione bona prȩscribi posse. [b] Quare pro intellectu istius. (. frequenter etenim ista in iure occurrunt.) notandum venit, quod ad veram possessionem requiritur fides bona, hoc est, q̄d is a quo vnus emit aliqd, vel qui mittit me in possessionem certo sciat se esse verum dominum, vt. ff. de cōtrahen. empti. L. qui fundum, huiusmodiq́ fidē habere debet tempore venditionis abscessionis seu resigrationis. Secundo quod possessionis habeat legittimas & ratiōabiles causas, ita quod bona ipsa iusto emit vel hȩreditario sibi cesserūt, vt. ff. de acquiren. vel ammitten posses. L. i. &. L. possideri autem, ac sequentibus.

Notandū tamen circa id, [c] quod quinq́ sunt quȩ iusto possideri aut prȩscribi non possunt. Primo famuli nostri qui quantumcunq́ lōgo tēpore seruiunt nobis non patiuntur prȩscriptionē vt iusto serui dicantur vel sint vt. C. de prȩscrip. lon. tempo. L. fi. Secundo res sacre quȩ emūtur. ff. de relígio. & sumpti. L. lo-

b. Ad uerā possessionem quæ requiruntur.

c. Quæ præscribi nō possunt hoc idē uide infra li. iij. ar. iiij. Iur. Munic. ar. Cxl. & itē li. ij. ar. xliij.

cum. Tertio serui fugitiui qui furtim aufugiunt, vt. ff. de seruis fugi. L. i. C. eo. ti. L. itidem i. Quarto sũt res furtiue vt ĩfra. li. ĳ. ar. xxxvi. &. C. de prescrip. long. tempo. per totum Insti. de vsucapi, & lon. tempo. prescrip. §. furtiue. Quinto per violentiam occupata, vt. ff. eo. ti. L. iĳ. Saxo tamen non prescribit nisi in xxx. annis & anno ac die. C. de prescrip. xxx anno. L. i. & ĳ.

Sciendum circa id quod Ecclesie & domus sacre prescribunt in quadraginta annis, vt in Autẽ. hec cõstitutio. §. i. col. viĳ. & si q̃ in cõtrarium alie sentiunt leges illis per presentem constitutionem derogatum est. Mobiles tamẽ res prescribi triennio possunt, licet contrariũ, articulus precedens vigesimus octauus senciat, tu tamen responde quod ibi loquitur de bonis mobilibus ad que se nullus in annali spacio trahit, & ita vnũ nõ cõtrariatur alteri. Item in bonis immobilibus que propriũ nõ sunt, prescribitur inter presentes secundũ leges in decennio, vt insti. de vsuca. §. ĳ. Imperium vero[d] seu res fisci nullomodo prescriptionem patitur, vt insti. eo. ti. §. res fisci. Si qs vero contra Imperiũ emerit quid [e] in quinquennio prescribit. Ab Imperatore vero vel eius clarissima coniuge si quid emptum sit, in instanti prescribitur vt insti. eo. ti. §. vlti. insti. de petici. heredita. L. nec vllam.

[d]. Intellige in rebus fisco acquisitis secus in acqrendis ut insti de usuca. §. res fisci. glo.

[e]. Intellige qui a fisco rem alienam emit insti de usuca. §. Edicto.

Articulus. XXX

QVilibet aduena in percipiẽda hæreditate succedit, non secundũ suæ personæ, [a] sed secundũ iura terræ Saxoniæ cuiuscunq; etiã sit Bauariæ, Franciæ, uel Sueuiæ, nationis.

[a]. Hoc idẽ ad q̃libet aliã prouinciam uel Ciuitatem applicari potest, quod uidelicet hæreditas deuoluta secundũ Iura illius loci expetenda sit.

Glosa.

Sed secundum Iura terre. &c. vnde. dicit lex communis. Qua in prouintia quis deliquit aut in qua pecuniarum, aut crimin ũ reus sit, aut de terra, siue de ꝓprietate, siue de possessione, aut ypoteca, vel de re qualibet reus fuerit, & iuri illic subiaceat, quod ius perpetuum est, vt in auten. qua in ꝓuintia. C. vbi de. cri. agi. opor. Item alibi dicitur. Illic vbi res hereditarias esse proponis heredes in possessionẽ rerum hereditariarum mitti postulãdum est. Vbi autem domicilium habet qui conuenitur vel si illic vbi res hereditarie site sunt degit, hereditatis erit controuersia terminanda vt in. L. vnica. C. vbi de hereditate agatur. Status enim ciuitatis non debet alicuius artis vel peregrini libidine violari. viĳ. dis. que contra morem, vnde vulgare est prouerbiũ. Terre quã pergis cape mores quos ibi cernis.

Glosa.

Doctrina articuli presentis est. Quod si quis cuiuscunq; etiam nationis fuerit domicilium in terra Saxonie susceperit successores eius hereditatem iuxta iura prouintie tollere debent & id ex duplici causa. Primo quia priuilegiũ presens quod & perpetuum est ac immutabile largitum est prouincie & non personis priuatis.[b] Priuilegia enim personalia cum personis intereũt, vt vĳ. q. i. c. Petisti. & extra de reg. iur. Priuilegium. li. vi. Priuilegia vero que prouincĳs dantur immutabilia sunt & eterna, vt. xvi. q. i. hinc est, &. xxiiĳ. dis. c. cõmunis filius. & extra de Insti. c. Cũ venissent. Secundo propter id vt etiam ibidem reconueniri possit, vbi em̃ quis querulatur vel expetit aliquid ibidem etiam respondere tenetur. vt infra ar. lxi. & extra de fo. com. c. ĳ.

[b]. Nota quod & iure feudali Iudex iudicare debet nõ secundũ iura actoris sed secundum iura prouinciæ feu. c. lxv.

Articulus XXXI

MAritus & uxor [a] bona inter se possident indiuisa. Si autem uiro uiuẽte mulier decesserit[b] nulla mobilia præter utensilia. Proprietatem uero si possidet in proximum hæredem relinquet.

Nulla etiam mulier [c] de suis rebus in aliũ trãsferre quicq̃ potest quod hoc disenciens maritus sustinere cogatur.

Postq̃ uir [d] mulieri copulatur, tunc omnia eius bona in suam accipit tutelam. [e] Ideoq; mulier nullam ei facere potest [f] in suis mobilibus uel propietate donationẽ ut per id post mortem ipsius a ueris eius hæredibus alienet, & ex eo apparet quod uir in substantia suæ uxoris, nõ potest ius aliud sibi uendicare nisi eã [g] quam circa despõsationem nactus est tutelam.

Glosa.

[a]. Cõcordat infra ar. xlv. & li. iĳ. ar. lxxvi. & lxxiĳ. Iur. Mu. ar. xxiĳ. xxiĳ. xxvi. et lviĳ.

[b]. Ex isto dicunt quidam qđ uitricus suis præuignis mortua eorum matre in bonis mobilibus præter utẽ silia nihil dare tenetur.

[c]. Cõcordat Iure. Mu. ar. lxv.

[d]. Iure cõmuni maritus non potest esse tutor uxoris suæ uel curator. L. maritus. C. qui. da. tu. & cura. pos.

[e]. Iur. Mu, ar. xxvi.

[f]. Intellige nisi autoritate alterius tutoris ad hoc dati donatio huiusmodi fieret pro ut etiam practicatur maximæ iudicialiter donatioq; huiusmodi si est facta non ualet nisi post mortem uxoris qua confirmatur donatio, ut L. i C. de donatio. inter uir. & uxo.

[g]. Idest nisi id quod in prima matrimonĳ copulatione susceperit scilicet tam mulieris q̃ rerum suarum tutelam

Maritus & vxor. &c. Secundum leges autem res constitute extra dotem mulieris non sunt in dominio mariti nec cadūt sub ypoteca sua Vnde dicit Imperator, cum te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse sed ad sustentandā ea extra dotis causam filię tuę prædia assignasse proponas ciuilium munerum vel onerum municipalium obtentu ex persona mariti eius, quomodo matres ex persona filiorum interpellari non possūnt, cū neqȝ maritum pro vxoris obligatione conueniri posse constat, nisi ipse se pro ea obnoxiū fecit Certissimum enim est ex alterius contractu neminem obligari, vt. in. L. cū te. C. ne vxor pro mari. [h] Sic etiam ob mariti culpam mulier non potest conueniri nec perdit bona sua, vt. C. eo. titu. L. ij. & in. c. ex literis de pignori, cum cōcordan. ibi notatis, Ex eo apparet [i] &c. Quę enim sunt gerenda cum alio possunt expediri tutore auctorisante secus si cum ipso tutore, vt in. L. potest. ff. de aucto. tuto. Nec enim ipse tutor in rem suam auctor esse potest vt insti. de aucto. tu. §. fi. In omnibus autē contractibus vbi surgit obligatio contra pupillum requiritur tutoris auctoritas, vt insti. eo. ti. §. i. &. ff. eo. titu. vbi dicitur quod regula iuris ciuilis est in rem suam tutorem auctorem fieri non posse, & sic ipse tutor & emptoris, & venditoris officio fungi non potest, vt. ff. eo. L. pupillus. §. item, vbi etiā dicitur quod nec p interpositam personā emere debet res pupilli fortius ergo prohibetᷣ donatio vt hic in textu.

[h]. *Mulieer ob mariti culpā non cōuenitur.*

[i] *Sensus articuli præsentis est qđ mulieris mobilia post mortē eius relinquūtur apđ maritū, hæreditas ad proximorē hæredē. Supellectilis uero seu gerada ad cognatā cedit nisi forsan uxor extra cōmunē usum seruasset mobilia, nā tūc illa bona post obitum suum trāsmittit ad proximiorem hæredē & non ad maritum ita Henntck super textū ar. lxxvi. infra li. iij.*

Glosa.

Si autem viro viuente mulier decedat. &c. hoc verum est si consuetudo patrię non esset in oppositū idest vbi cōsuetudo sit, quod maritus tertiam vel medietatem bonorū vxoris accipit. Quia ibi & mobilia veniunt in diuisionem & ita maritus non accipit inprimis mobilia sed in commune cedunt.

Quando vir mulieri copulatur, tunc omnia eius bona in suam recipit tutelam. &c. [k] Intellige bona immobilia & dotalitium, secus autem est dicendum de bonis mobilibus, qa illa recipit mox iure pprio, & ideo post mortem mariti proximus heres mariti habebit talia bona absqȝ omni donatiōe quamq̄ fuerūt vxoris, & q̄uis vxor adhuc viuat, & hoc verum est nisi tunc vxor talia bona in sua propria semper retinuisset possessione, & ea marito suo in vsum tractanda non dedisset, tunc enim vxor mortuo marito talia bona per se retineret.

[k]. *Ista interpretatio reprobatur á multis & est nullius ratiōis, immo cōtra rempub. et cōtra legē primā. ff. solu. ma. & nunq̄ ualere potest huiusmōi consuetudo aut interpretatio ut eleganter Alexandrinus differit .c. fi. de do. inter uir. & uxo. Alij aūt iam temporis in practica sic interpretātur hūc articulum, qđ maritus mortua uxore acq̄rit quidem res mobiles uxoris, sed uiro præmortuo uxor retinet res huiusmōi suas mobiles.*

Vt per id post mortem ipsius a veris heredibus alienentur. &c. nisi forsan bona illa fuerint labore eius acqsita, vel sibi donata & nō per successionem hęreditata aut deuoluta.

Pro intellectu textus clariori notandum, qđ exquoquidē matrimonium spirituale quid est. Quare autor priuilegij nihil vel admodū parum de ipso tractat. Verum de bonis coniugatorum pertinentibus, in plerisqȝ locis, tū & in presenti articulo differit, causaqȝ occasione huiusmodi bonorum [l] partim etiam ad forum spirituale pertinet vt est actio occasione dotalicij seu donationis propter nuptias, occasione enim huiusmodi donationū & dotalicij, etiā iure spirituali actio intentari potest. Vnde & in textu duplex tangitur donatio. Prima si vxor alicui extraneo donauerit aliquid & illa nihil iuuat nisi subsequatur mariti consensus & hoc fit ex tribus rationibus. [m] Prima quia vir est caput vxoris, & illa viuere cogitur secundum velle ipsius, nec est sui iuris vxor, vt. xxxiij. q. v. hęc ymago &. c. noluit. c. mulierem. Secundo quia bona ipsorū possident indiuise, bonaqȝ communia & indiuisa vnus sine alio alienare non potest, vt. ff. pro socio. L. ij. Tertio quia vxor est sub tutela viri, pupillus vero nihil facere potest sine voluntate tutoris, vt insti. de autorita. tuto. §. autoritas [n] Secūda donatio tangitur in textu cum dicitur, ideoqȝ mulier nullam marito facere potest donationem. &c. & hęc donatio etiam progressum non habet immo inutilis efficitur.

[l]. *Causa occasiōe dotis tam in iure spūali q̄ ciuili institui potest.*

[m]. *Causæ quare uxor sine consensu uiri nihil alienare potest.*

[n]. *Vide ad hūc passū Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

Querere circa id quis posset. Ex quo quidem mulier potest alio extraneo bona conferre cō sensu accedente mariti, & ita velle suum iuuat alterum. Quare consensus suus etiam sibijpsi proficere non deberet. R℞. quod in obstaculo est tutoria quam ipse gerit. Tutor etenim nullum donū a pupillo accipere debet ex eo quod faciliter inducere pupillum posset, vt omnia bona sibi abscederet. Tutoris vero ius est vt pupillum ab omni collusiōe defendat, quare nec ipse solus eundem colludere debet vt insti. de tutel. §. i. & in auten. vt hi. qui obli. se habe. per hi. §. quod si quis. coll. vi.

Ibi cum dicebatur quod vir copulatus vxori om̄ia mobilia pręter vtensilia iure proprio occupat. &c. dicere quis posset paragraphum istum contrariari legibus quę disponūt quod tutor nec quicquam bonorum pupilli pro se retinere debet vt insti. de excusa. tuto. §. item &. C. qui da. tuto. pos. L. i. &. ff. de tuto. & cura. da. ab his. L. fi. R℞. qđ leges pretacte disponunt de tutoribus si forsan quid pupills quorum ipsi tutelam administrant accipere velint & ita de tutela minorennium loquuntur. Articulus vero pręsens de tutela mariti respectu vxoris quę & diuersa est, disserit. Vnde circa id nota [o] Tutoris & administratoris differentiam. Illi etenim qui pueris dantur, tutores vocātur. Senibus vero & mulieribus asciti, administratorum & curatorum nomen sortiuntur, vt insti. de excusa. tuto. §. qui tutelā, & de isto hic in textu intelligere vult.

[o]. *Tutoris & administratoris differentiam uide.*

Ideoqȝ mulier, nullā facere potest marito in mobilibus vel proprietate donationem. &c. Per id intelligere geradam vult, quia illā cognata tollit. Alia vero bona omnia mobilia,

maritus retinet vt paragraphus secūdus eiusdem articuli disponit, & infra li. iij. ar. lxxvi. § ij. & ita sub hac limitatione paragraphus iste quartus non contrariatur articulo secundo. Notandum circa id quod aliqui male intelligentes articulum istum signanter vero paragraphum quartum vbi dicebatur, postq; vir mulieri copulatur. &c. putant quod maritus exquo est tutor bonorum vxoris, quod vxor post mortem mariti omnia actiperet mobilia & dotem quam importauerat, & geradā donationemq; propter nuptias, ita quod maritus in illis bonis nihil haberet nisi tutoriā ex parte vxoris. Intelligendus ergo paragraphus est [p] quod maritus accipit dotem importatam in pecunijs paratis, nō nomine tutorio, sed sibi datur ex eo [q] quia ipse sibi viceuersa reformationē facit in dotalicio & vitę prouisione. Parafernam vero & proprium ac vitę prouisionem mulieris maritus in tutelam accipit, & illa mulier marito dare nō potest, nec a veris suis hęredibus alienare vt supra declaratum est. [r] Quod autem mulier post mortem viri dotem importatam nō recipit [f] probatur per articulum. lxxvi. li. iij. vbi habetur quod mulier post mortem mariti accipit donationē propter nuptias vtensilia, & domestica cibaria, ibidē vero de dote importata nulla mentio est. Pręterea probari etiam poterit tribus rationibus quod mulier dotem importatam non tollit. Primo si enim mulieres post mortem viri dotem importatam actipere deberent, esset aliquod ius vel priuilegiū tempore Caroli Imperatoris (qui & multas in fauorem mulierum sanxerat leges) datū, nec hucusq; ocultatum fuisset. Secūdo quia si relicta vidua acciperet dotaliciū, geradam cibaria domestica, hęredes vt in plurimum exhereditarentur. Tertio si et inquantum dotem, donationem propter nuptias, geradam, & vitę prouisionem tollerēt, extūc mulieres maius commodum haberent in bonis virorū, viri vero ipsi nullum sustentamen vel vtilitatem in bonis mulierum sentirēt, quod fieri minime debet. Dotalitiū etenim eis datur in recompensam dotis importate, vt. infra li. iij. ar. lxxv. glo.

p. *Intelligitur de iure saxonū, uir mortua uxore succedit in dote & alijs bonis secus de iure communi ubi pater succedit ut L. dos. C. soluto matrimonio.*

q. *Et sic dos in pecunia cedit lucro marito contra Bald. L. dos. C. soluto matrimonio.*

r. *Vxores relictę post mortem mariti dotem importatam nō tollunt sed loco ipsius dotalitium seu donationē ꝑpter nuptias accipiunt rationes uide.*

f. *Nota Iur. feu. Mulier accipit dotalitiū ante omnia dato qd' bona mariti obligata sint. Vnde circa id quæritur si uir uendat bona in quibus dotalitium inscriptū sit uel denominatum quid fieri debet qd' ꝓsidat emptori. Rū. quod id fieri debet de sciencia uxoris, & quod per sententiam sit iuridicam & qd' tandem uxor iuramento renunctiet iuri suo feu. c. lvi. Etiā mulier necessario habet tutores super dotalitio uiuente marito. Primo quod maritus illud uendere aut alienare obligareq; non potest siue sit consensus mulieris siue non, sine consensu illius tutoris. Secundo quod ille asitus tutor post mortem mariti bonis dotalitijs se intromittat in instantiq; illa expetat loco relictæ ex quo ipsa clipeo caret bellico. Tertio quod uiro uiuente & ad inopiā declinante etiam constāte matrimonio u[...] usufructus dotalitij [...] tutorem expetatur. C. de iure do. L. ubi ad[...] huc. De hoc uide latius feu. c. lx. Item si mulieri loco dotalitij denominetur in bonis certa pecunia uel summa uel frumentū mulier non debet taxare secundum uelle suum quomodo ei placuerit nec frumentum taxabit iuxta uoluntatem sed secundum commune forum.*

Articulus XXXII

Nulla mulier[a] usufructū sui dotalicij, sed nec eius hæres, potest fundi proprietatem sibi uendicare quādiu appareat quod in eo dotalitium sit sibi concessum. Quod si attentauerit huiusmodiq; fundum reformati dotalicij suā esse proprietatem dixerit ac repulsam iure in eo pacietur, utrunq; hoc est tam dotalitium q̄ proprietatem perdit.

Glosa.

Nulla mulier propter vsufructum &c̄. Et est ratio, quia vsufructus cōstituitur in rebus alienis. [b] Est enim ius alienis rebus vtendi, fruendi, salua rerum substantia, vt. ff. de vsufruc. & quemadmodum quis vtatur. L. i. & insti. eo. in princi. & cōstituitur inter viuos pactioribus & stipulationibus. Item in iudicio famil. hercis. & cōi. diui. vt si iudex vni proprietatem adiudicet, & alteri vsufructum, vt ff. e. L. §. i. Item & in testamēto vt insti. eo. §. i. Constituit autem in fundo rustico & vrbano & ędibus, & in seruis, & in iumētis, & cęteris rebus etiam sterilibus, exceptis his quę vsu consumuntur vt insti. eo. §. cōstituitur, & hoc verum est de vsufructu formali, qui supra est descriptus. Sed vtilitatis causa etiam receptū est vt in his quę vsu consumuntur constitui possit non verus, sed quasi verus, vt in pecunia frumento vino oleo. &c̄. vt insti. eo. §. sed vtilitatem, &. ff. de vsufruc. earum rerū quę vsu. consu. L. ij. &. iij. Pertinet etiam ad vsufructum lac & lana agni hedi, & vituli, si in singulis animalibus vsufructus est constitutus, & si aliquod moritur periculum erit fructuarij non proprietarij. Secus si vsufructus vniuersitatis vel gregis est relictus, vt. ff. de vsufruc. & queamadmodum quis vtatur. L. vetus &. L. vel inutiliter, quid ergo & insti. de rerū diuisi. §. sed si gregis. Et cauere debet verus vsufructuarius qd' ipse re vtatur & fruatur arbitrio boni viri, & de restituenda re, vel eo quod ex ea extabit finito vsufructu. ff. de vsufruc. quemad. ea. L. i. & per totum, & hęc caucio non potest remitti per testatorem. C. eo. L. i. &. ij. Quasi autem vsufructuarius cauet de restituenda consimili quantitate, vel summam debet vero restituere proprietario vel eius hęredi. C. de pigno. L. cum constet. Et ammittitur vsufructus morte vsufructuarij & maxima & media capitis diminutione & si res perijt in qua relictus est, vt insti. eo. §. finitur, &. ff. qui. mo. vsufruc. ammit. L. i. & ꝑ totum &. C. eo. L. penul. Si etiam plures sunt vsufructuarij vno mortuo sua pars acquirit alijs iure accrescendi. ff. de vsufruc. accres. per totum. Ammittitur etiam non vtēdo spacio decennij inter pręsentes vel. xx. inter absentes vt. C. eo. ti. L. penul. secūdum Azo, licet alij aliter dicunt & sic lōgo tempore ammittitur vsufructus. Sed personalis actio quę pro eo competit non ammittitur ipso, sed per exceptionem quia tempus non est modus tollende obligationis. ff. de acti. & obli. L. obligatio-

a. *Vide infra li. ij. ar. xxi. Iur. Mu. lvij.*

b. *De usufructu uide abunde.*

num. In hocautem casu nõ ammittitur q̃diu quis saltem per annũ vtitur nomine suo alias secus. ff. de vsufruc. & quemadmodum. L. arboribus. §. vsufructuarius &. §. sequenti, & L. non vtitur, &. L. sequenti. Ammittitur etiã confusione cum scilicet ad proprietatẽ redit .ff. quib. modis. vsufruc. amit. L. si seruus. Diminuto etiam numero gregis cuius vsufructus relictus erat in tantum quod grex esse desinat ammittitur vsufructus, vt .ff. qui mo. vsufruc. ammit. L. si. Secus autem si non gregis sed corporum relictus est vsufructus. ff. qui. mo. vsufruc. amit. L. qd tamẽ. §. fi. Ammittitur etiam rei mutatione super quo vide. ff. de vsufruc. & quemadmodum. L. quotiens §. fi. &. ff. qui. mo. vsufruc. ammit. L. repeti. §. penul. &. fi. &. L. quid tamen. §. agri. vsq; in fiuem leg. &. L. nisi &. L. si cui &. L. si ager &. L cum vsufru. hic etiam per ius municipale perditur ꝓpter abusum et merito [c] quia est gratia, et ea abutens ꝑdit eam vt in. c. tuarũ de priuileg. xi. q. iij. priuilegium.

c. Abutens gratia perdit eam.

Glosa.

Nulla mulier. &c. Superioribus declarata habetur maxima mulierum super earum dotalicio prerogatiua, quodq; nullus illud eis infringere potest. Articulus presens precauet et precustodit ne itidem mulieres abutentur dotalicijs ne forte abutendo reformationem dotalicij eandem perdant, merito autem et iusto mulieres in dotalitio seu reformatiõe vitę ꝓuisionis tueri et defendi debent, ipse tamẽ ediuerso precauere debent ne iniuste in huiusmodi reformationibus agant. vt. ff. de reg. Iur. L mulieribus, et. C. de iur. et fact. ignoran. L. ne passim, articulusq; iste cõfirmatur per paragraphum vltimũ articuli. xliiij. infra libri. ij. vbi dicitur quod qui in suo feudo aut dotalitio matris aut suę cognate voluerit proprietatem comprobare nisi hoc testimonio sex bannitorum probauerit succumbet. Contra id arguitur. Textum articuli esse in sufficientẽ, fieri em̃ potest quod vitę prouisio mulieri in proprio seu hereditate reformata sit, moriãtur tandem pueri quibus proprietas illa pertinebat, huiusmodi hereditas seu proprietas in sinum deuoluitur matris ex arti. xvij. supra, quæ & vitę prouisionem ibidẽ habuit. Quare & proprietatem illorum bonorũ sibi vsurpare poterit. R. quod textus in se verus est vnde & si quidem mulier morte decedẽtis pueri hereditatem seu proprium occupet non loco tamẽ vitę prouisionis seu dotalicij, sed ratione deuolutionis illud obtinebit, & ita mutatur casus. ¶ Quod si attentauerit. &c. Ratio autẽ istius est quia false in bonis illis egit abusaq; est gratię sibi date & concesse. Cum vero gratia quis abutitur perdit eam. Multe siquidẽ prerogatiuę [d] & gratię mulieribus in eorum dotalitio seu vitę prouisione cõcesse sunt vt pote quia exinde nulla tenentur soluere debita, vt in auten. de equa. do. §. his cõsequẽter col. vij. & item ex quo quidẽ bona mariti pignus sunt eius dotalicij. Quare ante oẽs creditores illud tollit: vt. C. q. po. in. pi. habean. L. vlti. et itẽ neq; cũ eius volũtate nec sine volũtate alienari põt, vt insti. qui aliena li. vel non. §. i. In auten. vt nulli iudi. liceat ha. lo. conse. §. & illud coll. ix.. C. ad Velleia. L. antique iuris di. &. L. si mulier. Quare & beneficij collati grata esse debet mulier precauendo ne iuri & priuilegio deroget suo. Isto etiã modo ammittuntur omnia priuilegia [e] cum videlicet quis male vti velit priuilegijs concessis vt extra de priuile. c. tuarum. c. vt priuilegia, & extra de postu. prela. c. gratũ, & extra de regulari. c. licet. et. xi. q. iij. c. priuile. ff. de lega. L. cũ pater. Notandum circa id quod dotalitium mulier perdit ex triplici causa. [f] Primo propter heresim vt in auten. de priui. do muli. hereti. nõ prestan. §. i. coll. viij. Secundo si a marito nulla legittima habita causa separetur vel diuorcietur, vt in auten. de nup. §. si vero. coll. iiij. Tertio ex causis supra circa ar. xxi. in glosa expressis, & in auten. vt lice. ma. & aui. §. si quolibet. col. viij.

d. Dotalitij prærogatiuæ.

e. Priuilegia quomodo amittuntur.

f. Dotalitium mulier ꝑdit ex triplici causa.

Articulus XXXIIII

Nunc considerate de impraegnata muliere quæ se in uiri sepultura uel tricesimo ostenderit parituram & post modum partus uiuus fuerit emissus, idq; mulier cum quatuor uiris qui eum plorantẽ audierunt, & cum duabus mulieribus quæ ei in partu ministrauerunt poterit cõprobare. Posthumus hic sui patris hæreditatem obtinebit. Qui si posthac moriatur [a] in matrem suam eam transfert, si ipsa ei in generatione poterit coequari [b] & infringit omnem in patris feudo expectãtiam feudalem & tunc feuda ad dominum reuertantur quia puer humanus [c] & uiuus post patris mortem apparebat. Si uero puer [d] Ecclesiæ manifeste præsentetur [e] omnes qui eũ audierunt & uiderunt ad testimonium eius uitæ admittantur.

a. Cõcordat Iur. Mu. ar. lvij.

b. Textus uetustiores tum & germanicus hunc paragraphum ita legunt & intelligibilius. Et dirimit omnis possessionis sponsiones in feudo patris ex eo q̃a post mortem patris uixit, oĩaq; feuda patris uacabunt domino a quo tenebantur si puer fuerit ostẽsus tantus & talis quod uiuere potuisset.

c. Secus si natus & mortuus sit ãte patrẽ q̃a ut sic expectantiã feudalẽ nõ infringit. feu. c. xx.

d. Nota hic quod si puer ante baptismũ moritur Christianus tollet hæreditatẽ pagani cũ puer nondũ baptisatus sit.

e. Hic est casus quod saecrdotes, monachi, mulieres testificari possũt. Cõcordat Iure Munia. ar. xcvi.

Glosa.

Nunc considerate de impregnatā.&c. Vide.
L.sicuti,ff.de ventre in pos.mit.vbi inter alia
sic dicit.Pregnantem esse mulierem omnino
oportet, nec dicere se pregnantem sufficit,
quare nec retinet bonorum possessionem nisi
vere pregnans fuerit & mortis tempore,& eo
quo mitti in possessionē se petit.&c. vide etiā
in arti.xxxviij.li. iij.

Glosa.

Lex presens maxime vtilis est quo ad duo,ꝓ
viditur enim per eam ne pueri posthumi in
hereditatibus eorum ab alijs olim mortui
heredibus defraudentur, qui inuidia ducti
dicere forsan possent posthumum non esse
mortui puerum,consilium itaq; datur mulie
ribus vt se pregnantes declarent circa viri se-
pulturam vel infra tricesimum mulier enim
impregnata esse potest & fetum portare ante
q̄ dinoscatur quadraginta diebus, vt in au-
ten. de resti. & que parit. Ad id etiam vide
infra eo.li.ar. lviij.& insti.de pupil. substi.§.
sui autem,consulitur etiā vt se pregnantē mu-
lier declaret ne forsan heredes allegent pue-
rum non esse natum ignorantiam allegantes
tum & propter alia incommoda que exinde
emergi possint,quibus per presentem consti
tutionem obuiatur,difficilime etenim mulie
res in casibus emergentibus sine impetitiōe
permanere possint nisi legibus tueantur. Nā
illud quod medicamēta morbis hoc exhibēt
iura negocijs vt in aucten.hec constitutio in-
nouat.§.quot medicamenta col.viij. f Vnde
& sciendum quod mulier fetum portare po- *f. Mulier quādiu fetum portare potest.*
test decem mensibus & duobus diebus & non
longius,vt in auten.de resti.& ea que pariat.
col.iiij.ff.de suis & legit here.L.intestatori §.
fi. Secundo vtilis est lex ista prouiditur em
per eam quod matres puerorum qui viui na
ti sunt & tandem moriūtur hereditatem tol-
lunt,vt supra ar.xvij.
Et infringit omnem in sui patris feudo expe-
ctantiam feudalem.&c. g Vnde expectantia
feudalis dicitur cum dominus vasallo viuen- *g. Expectantia feudalis q.t. Hoc idem uide infra li. iij. ar. lxxv. & lxxvi.*
te promittit bona vasalli alteri cum conditi-
one si videlicet ille vasallus sine herede deces-
serit,in proposito itaq; ex quo mulier impre-
gnata post obitū mariti manet,mortuus non
dicitur decedere sine herede feudali, vt.ff.de
reg.iur.L. Si quis,de hoc vide amplius feu.c.
v.vbi dicitur quod expectantia feudalis di-
citur esse pactio seu ꝓmissio feudi vt si vnus
habeat feudū actu & alteri promittatur post
mortem eius. Si ille sine herede decedat vide
etiam ad id infra.li.iij..ar.lxxvi.
Omnes qui eum audierunt & viderunt ad te
stimonium admittantur.&c.Intellige qui te-
stificari possunt, vt.ff.de testi. per totū. No-
ta tamen quod in casu presenti omnes tam Sa
cerdotes, Monachi h & mulieres testificari *h. De mulieribus que testificari possunt, uide Iur.Mu.ar.lvij. occasione dotalitij & item testimonio conuiuā ar.xci.ibidem.*
possunt de baptismo pueri & est ius speciale
quo ad hoc quia testificantur puerum bapti-
satum & nemini per id preiudicant seu nocēt
quare iure id admittitur vt de conse.dist.iiij.
c. paruulos.

Anno. ex.L.xij.tabu.

Concordat ad id lex.xij.tabu.cum inquit in
decimo mēse legittimus infans nascitor. Qui
vero post decem viros leges Rome tulerunt
decimo item nono & propter doctissimi Hi-
pocratis autoritatē septimo mense perfectum
partum nasci posse existimauerūt,& ideo vte
ro ex his temporibus natos ad legittimam
hereditatem admiserūt quod Plautus & Me
nander veteres poete etiam tradiderunt. Ce-
cilius autē & post Aristotelem Marcus Var-
ro & Gelius refert octauo etiam mense par-
tum nōnunq̄ edi posse scriptum reliquerunt
& Gell. ipse negotio magne rei postulāte sua
etate diligēter Rome quesitum fuisse dicit an
octauo mēse infans viuus ex vtero editus &
statim mortuus Ius trium liberorum supple-
uisset,quum abortio nō partus mensis octa
ui intempestiuitas quibusdam videretur. Ve-
rumtamen huiusmodi quasi mōstruose rari-
tates a Romanis non fuerunt Varronis testi-
monio recepte. Sed & cum fœmina honestis
moribus non ambigua pudicitia in vndecīo
mense post mariti mortem aliquando pepe-
risset,quoniam in decimo mense non vndeci
mo gigni hominē decem viri scripsissent Ro
me,an illa mulier post mariti obitum cōce-
pisset autore Gellio disceptatum & in cōtro-
uersia deductū est. Sed requisitis veterū phi-
losophorū & medicorū sententijs in vndeci-
mo quoq; mense partū edi posse diuus Ad-
rianus causa cognita decreuit quod etiā Mar
cus Varro post Aristo.lib.xiiij. rerum diui-
narum tradidit & Plinius Vestiliam septimo
mense Corbulonem,octauo Cesoniam Caij
Principis coniugem, & vndecimo Sugillū
Ruffum genuisse dicit. Sed hoc a sequētibus
legūlatoribus non est receptū. Nam Vlpia-
nus de legittimis heredibus post decem mē-
ses natum non debere ad legittimam heredi-
tatem admitti scribit,quod contrarium esset
si illo tempore regulariter nasci posset aliqs.
Iustinianus quoq; vndecimo mense partum
edi non posse constituit. Non preteribo tamē
quod septimo libro naturalis historie de hac
re Plinius e Massurij autoritate scribit.L.scili
cet papirium pretorem quum mater se trede
cim mensibus partum tulisse diceret bonorū
possessionem contra secundum heredem le-
ge agentem dedisse quoniam ei nullum cer-
tum tempus pariendi statutum videretur,lō
ge maiora nostre etatis fœmine bonis mari-

tis partus intempestiuitatem atq; celeritatem admirantibus persuadent vt tertio mēse immo postera nuptiarum die partus nasci possit, certe tales viri multo vero ab interiore foeminarum tunica procedente impleti sunt, q hęc incredibilia & has mulierum fraudes admittūt, validis proculdubio argumētis opus esset anteq̃ similia euenire crederemus.

Articulus XXXIIII

Sine iudicis licentia [a] potest quis suam alienare proprietatem dummodo alienationi ab hæredibus attensus præbeatur, & dum mō ab alienatore [b] dimidietas mansi & soli idest curiæ fundi in qua currus uerti poterit reseruetur de quo satis iudici in iure fiat. [c] Si quis proprietatem suam domino ita dederit ut cum ea per dominum uiceuersa infeudetur, ista donatio domino nō proderit, nisi eam proprietatem per annum & diem libere possideat, peracto hoc spacio candē proprietatem in feudum cōferre secure potest quia deinceps donator de sua re in hac hæreditate uel proprietate monstranda nō audietur. Alij textus habent nec ipse donator nec hæres suus illud propriū sibi a modo poterint in proprietatem uendicare. Impediet uero iudex [d] iniuste aliquem in suæ proprietatis alienatione cum Rex fines Saxoniæ attigerit coram eo donandi liberam habebit facultatem dūmodo iniustum iudicis impedimētum demōstretur.

[a]. Proprietas quidem alienari potest sine consensu iudicis illud tamen tanq̃ propriū possideri non poterit nisi resignatione iudicialiter facta ut infra ar.lij.lib.ij.ar.xxx.Iur Mu.ar.xx.

[b]. Passus istius textus & tota sequens glosa intelligitur causaliter nō praecise scilicet qd' qui seruat dimidium mansum ut releuetur ab onere satisdādi seu fideiussoriæ, siue sit agens, siue conuentus.

[c]. Alij textus habent ut exinde iudici obsequia præstare posit.

[d]. Hoc idem intellige de scabinis si uidelicet precio corrupti aliquem in iudicio neglexerint, uide de hoc iure mu. ar.xi. & xviij.

[e]. Vide contrarium infra li.iij.ar.iiij.in glo. ubi dicitur quod q̃diu iudicialiter bona non resigno mea tamdiu mea sunt.

Glosa.

Ex paragrapho primo articuli pręsentis colligitur [e] quod venditio immutat dominiū & nō iuridica abscessio seu resignatio, ita qd' si quis vendat bona alicui, dato quod Iudex iudicialiter ea in ipsum nō transfundat vel resignet, bona tamē illa apud emptorē manēt. Quęrere quis posset ad quid ergo resignatio iuridica vtilis sit. [f] R. quod resignatio iuridica vtilis est ad quatuor. Primo quia per resignationem venditio firmatur & stabilitur, vt Insti. de re. diui. §. per traditionem. Secundo quod onera & seruitia bonorum amplius in venditore exposci non debent, vt. C. de agri. & censi. L.iij. Tertio quia venditor forū seu venditionē negare non poterit, vt supra ar. xviij. & insti. de emp. & vend. §. emptor. Quarto quod possessionis rationabilem causam habeat & id iuuat eum quoad pręscriptionem vt insti. de vsucap. & longi. tempo. pręscrip. §. iure Ciuili.

Dummodo alienationi consensus heredum pręebatur. &c. ita quod heredes abrenuncient bonis vel in instanti si pręsentes sint, vel infra annum & diem cum absentes fuerint nō contradicant.

Impediet vero iudex aliquem. &c. Impedimētum seu error iudicis [g] est duplex. Primo ex ignorantia, & isto modo resarcire cogitur dānum si cui per eius ignorantiam illatum sit, vt insti. de obliga. quę ex quasi delict. nascū. §. si iudex. Secundum impedimentum seu error iudicis fit ex malitia, & ratione istius ab officio suspenditur infamisq; declaratur, vt. C. de pena. iudi. qui male iudi. L. finali.

Cum rex fines Saxonię attigerit. &c. Intellige si iudicium tale sit a quo ad imperiū pręcise appellatur. Sed si alter intermedius iudex fuerit, illi erit insinuandum, vt si forsan scultetus excesserit Comiti denunctiabitur. Si vero comes deliquerit Regię maiestati duntaxat insinuandum erit dato etiam quod Comes a Marchione comitatum habeat non tamen ad eum negotium deuoluitur. Sicut nec sententia reprobata in comitatu in Marchiam appelatur, vt infra. li. ij. ar. xij. Vide etiā adhūc pasum. ff. de appella. & rela. L. Imperatores, & extra de appella. c. si duobus.

Dummodo ab alienatore dimidietas mansi. &c. Quęritur quare Iudex istum qui proprietatem vendit cogere debet vt certam partem fundi relinquat, videtur enim id esse contra ius commune, nam & nihil conuenientius est naturali equitati q̃ voluntatem domini volētis rem suam in alium transferre ratam haberi, vt insti. de re. diuisione. §. per traditionem. Causa etiam qur id fieri debeat quam & in textu ponit vt videlicet iudici exinde in iure satisfiat insufficiens videtur. Exinde enim sequeretur, quod & succesor suus id facere teneatur, & vt sic a Iudicis seruitute nunq̃ liberari posit. Quinimmo bona illa iudicio obligarentur semper. Contrarium etiam habetur infra. li. ij. xxiiij. §. ij. vbi habetur quod vnus bona sua alienare poterit, vt cum ea vēdit resignat. &c. quod tamen fieri non posset stante paragrapho articuli pręsentis. R. quod sensus articuli istius dependet ex articulo quinto infra secūdi libri vbi habetur quādo quis

[f] Resignatio hæreditatū utilis ad quatuor. concordat Iur. Munia. ar. xx. glo.

[g]. Impedimentū seu error iudicis duplex.

in illa Iurisditione tantum proprij habuerit quantum verigeldus eius sit fideiussoriā cō/tra querulantem statuere non tenetur. Ex quo itaq; ius est qd' ille q bōa vt sic habuerit fide/iussoriam statuere non tenetur. Iusq; etiam sit vt supra allegatum est, quod vnusquisq; pro/prium suum alienare potest ex duplici itaq; causa future p̄cauet difficultati qa vel ipse so lus accusatur, vel pro accusato fideiubet, & ita respectus habetur ad bona ipsius nec fide iussoriam statuere cogitur, vt infra. li. ij. ar. v. ff. de legi. & sena. consul. L. sed & posteriores. Si ergo fideiussoria facta posset vnus bona huiusmodi sua, ratione quorum sibi crede/batur abscedere vel resignare. Iudex vt sic col luderetur nec haberet vnde fideiussoriā que/rat. E diuerso etiam Iudex posset occasiōe hu/iusmodi fideiussorie vnum qui amplas here/ditates seu proprium magne estimationis ha beret, impedire quod illa alienare seu ven/dere non posset non sine detrimento illius. Quare ius mediū illius statuit, quod vnus q accusatur, rationeq; bonorum possessorū fi/deiussoriam statuere non cogebatur, alienare & diuendere semper illa poterit, reseruata di midietate mansi vt textus habet, vt videlicet exinde iudici respōdeat, hoc est quod ipsum met, vel illum pro quo fideiusserat iudicio presentet, & vt sic iudicium illesum manebit, ipse vero non priuabitur alienatione bono rum suorū, vt insti. ex qui. cau. manumit. nō pos. §. iuste autē. Ex textu presenti habetur [h] quod medius mansus valet verigeldum qui quandoq; facit decem octo libras, quandoq; decem, quandoq; nouem denariorum illius prouintie vbi negotium agitur communiter currentiū vt infra. li. iij. ar. xl. & . xlv.

h. *Concordat infra li. iij. ar. xlv. Iur. Mu. ar. xvij.*

Articulus XXXV

Thesaurus omnis sub/terraneus p̄fūdius me/atu aratri iacens ad im perij pertinet maiestatē Argentum sub terra absconditū ne/mini excidere licet sine proprietarij illius loci uoluntate. Si uero uolun/tas ipsius aduenerit, in operis loco aduocatiam obtinebit.

Glosa.

Omnis thesaurus subterraneus. &c. Lex tamē cōmunis aliter disponit, vt. §. Thesauros. In/sti. de rerum diuisione cum dicit thesauros quos quis in loco inuenerit suo. Diuus Ad/rianus naturalem equitatem secutus, ei con/cessit qui eos inuenerat. Vnde thesaurus [a] di citur esse pecunia ab ignotis dominis vetu/stiori tempore abscōdita, vt. C. de thesauris L. i. li. x. in prin. Vel Thesaurus est dispositio pecunie cuius memoria nō extat, vt. ff. de ac/quiren. re. domini. L. nunq̄. §. thesaurus.

a. *Thesaurus q. t. concordat infra li. ij. ar. lxi. glo.*

Nota quod thesaurus in quinq; locis inue/niri potest. [b] Videlicet in locis Imperij Eccle sie, obligatis bonis, communibus locis, & in loco proprio occupatoris. In quatuor primis locis si ex casu nulla ad id data opera thesau/rum inuenerit medietas illorum est cui locus pertinet. Inuentori vero alia medietas cedit, vt insti. de re. diuisi. §. si quis &. ff. de acquirē. re. domi. L. si is qui. §. quod si creditur. In pro prio vero solo, si inuentus sit per aliquē the/saurus apud ipsum totus manet, vt insti. de re. diuisi. §. thesauros, & in glo. ibidem, nec requiritur illi qui sic thesaurum in solo pro/prio inuenerit consensus a domino suo the/saurum effodiendi, sibi etenim iure commu/ni pertinet, nec id repugnat articulo presenti qui intelligi debet de thesauro in loco impe rij inuento & non de loco alicuius priuato, [c] vel etiam intelligitur articulus de thseauro p nigromātiā inuēto vt. C. de thesau. L. vnica. Si vero quis ex cōducto theasurum tibi que rat in fundo tuo thesaurus inuentus tuus erit soluto mercenarij pretio. Si vero aliquid ali/ud laborans mercenarius thesaurum inueni/at, medietas thesauri tua erit. Alia medietate circa laboratorem permanente precustodito tamen eo quod ad actum istum eundem non conueneras, v. ff. de acquiren. re. domini. L. si is qui in aliena. §. creditor.

b. *Thesaurus in quinq; locis inueniri potest.*

c. *Dicunt quidam sæpius se sententiam obtinuisse iuxta hanc glosam quod quando solum est priuatū in quo thesaurus repertus sit habet locum dispositio iuris communis. Textus uero articuli intelligitur de solo publico seu Imperatoris.*

Argentum sub terra absconditum. &c. Ex eo notatur thesauri & minere differentia accipi/turq; argentum hic in textu pro minera ipsa, vt. ff. de acquiren. vel ammiten. possessi. L. pe regre, & hoc ex eo quia nomina sunt finita res vero infinite, vt. ff. de verbo signi. L. iiij.

Si vero voluntas eius aduenerit aduocatiam obtinebit. &c. Intellige sub distinctione si to/tale dominiū illius loci ipsius sit & nō alterius Querere quis posset. [d] Quid si vnus proprie tatem seu dominium agri seu fundi non ha/buerit, sed duntaxat vsufructum obtineat an facultatem habeat argentum fodiendi. Qui/dam dicunt quod sic, quicquid etenim com/modi & vtilitatis, ex fundo ad vsufructū si/bi concesso comparare poterit, hoc eidem fa/cere licet, dummodo nullum damnū in fun/do vsufructuario committat, nec locum illū deteriorem faciat, vt insti. de vsufruc. §. i. & . ff eo. ti. L. i. & . ij. Ex quo itaq; ager seu fundus p argenti fodinam nō deteriorabitur quare ei/dem fodere licet. Preterea quicqd in iure pro hibitum non est hoc cuiq; facere licet, vt. C. de testamen. L. sancimus. Cum itaq; id facere prohibitum non sit ergo. &c. R. nō obstanti/bus argumentis in contrarium adductis, qd' vsufructuarius cui ager pro cultura in vsufru ctum datus est mineram fodere minime po/

d. *Vsufructuarius an potestatem habeat in loco usufructus mineram fodiendi.*

e. Vsufructuarius ius fodiendi argentum nõ habet, ut infra ar. liiij.

f. Vide ad hunc passũ ff. de usufruc. & quemadmodũ quis utatur L. item si fundum. §. sed si & metalla.

terit[e] ex eo, nã cui ager pro cultura in vsum datus sit huic facultas argentum fodiendi cõcessa non est, ex vi vocabuli. [f] Et item fundũ ad vsufructum concessum vsufructuarius illesе seruare debet, quod non esset si foderetur vel effosam terram in fundum exportaret, vt ff. de vsu. & habi. L. finali. Nec illud te releuare poterit, quod in contrarium allegabatur. Quicquid in iure prohibitum non est, id facere liceat. &c. Interimitur presuppositũ prohibetur enim istud vt infra eo. lib. ar. liiij. in fi. et insti. de re. diuis. §. thesauros, &. §. si quis &. C. de thesauris. L. vnica.

Articulus. XXXVI

a. Iur. Mu. ar. iiij. & xcvi.

SI maritata mulier [a] ante definita tẽpora maturius prolẽ genuerit, proles huiusmõi in iure suo increpari potest. Idem est de prole uiduæ post obitum mariti tardius nata censendum.

Glosa.

Poterit increpari. &c. Nota tamen hic quod si sententia proferatur a Iure pro aliquo delicto, quod tunc nõ est alia sententia necessaria requiritur tamẽ iudicis declaratio vt patet de homici. c. pro humani in fi. lib. vi. & hoc ibi notat. arg. & allegat, concordan. Vide etiam pro hoc quod notat Io. an. de penis. c. felicis super verbo infamis. li. vi. in nouel. Et predicta declaratio debet fieri per inquisitionẽ parte vocata pro quo vide notata ad remis. in cle. presenti in glosa ord. de censi.

Proles in iure suo poterit increpari. &c. & ex isto seqtur quod illegittimus procurator esse non potest. Quia ille procurator esse non poterit qui in iure suo redarguitur vide ad id infra eo. li. ar. lxi. Textus articuli in se planus est nec multa indiget declaratione, vide etiam ad hanc materiã supra quę notata habentur, circa articulũ. xxxiiij. Iur. muni. ar. xcvi. feu. c. xx

Articulus. XXXVII

a. ARTICVLVS REPROBATVS Vide infra eo. li. ar. li. in glo. & c. referente extra qui filij sunt legittimi.

VXorem alicuius [a] manifeste adulterans uel solutam & liberam uiolans posteaq; matrimonium secum contraxerit proles ex ea nunquam legittima procreabit.

Glosa.

Si quis vxorem. &c. Vnde dicit lex communis commissum antea adulterium cum eo cui se postea nuptijs sociauit, velamento matrimonij non extinguitur, vt in le. commissum. C. ad le. Iul. de adul.

Iste articulus erroneus est & per ius canonicum condemnatus crimen enim adulterij nõ diuidit matrimonium nisi in tribus casibus. Primo cum quis adulteratur & dat fidem adultere viuente legittimo viro vt extra de eo, qui duxit in matrimo. quam polu. per adulte. c. ij. Secundo cum de facto contrahit cum secunda viuente alia coniuge, vt eo. titu. cum haberet. Tertio cum alter eorum cum effectu machinatus est in mortem defuncte, vt xxi. q. i. per totum. Potest etiam secundum canones rapta contrahere matrimonium cũ raptore, vt extra de rap. c. fi. licet secũdũ antiqs canones & leges olim nõ poterant. vt. xxxvi. q. ij. de puel. &. c. si autem &. c. placuit &. C. de raptu. virgi. L. vna. §. fin autẽ. Et cũ dicto c. fi. cõcordat. c. deniq; &. c. tria. xxxvi. q. ij.

Glosa.

Articulus presens de legittimis disponit pueris. Vnde circa id querere vnus possit. Quare id fit, quod proles huiusmõi ex matrimonio vt textus habet progenita illegitima dicatur. R. quod id statutum est propter abhominationem peccati. Peccatum etenim istud cõtra naturã hoc est cõtra ius naturale & cõtra decem precepta fit, vt insti. de iur. na. §. i. Pro intellectu textus ampliori. Notandum quod peccatum luxurię committitur trifariã primo naturaliter & voluntarie contra deũ, vt cũ solutus cum soluta fornicatur. vt. xxxi. q. i. c. quomodo. Secundo fit volũtarie & naturaliter contra deum & contra decem precepta, vt est adulterium. Tertio fit volũtarie cõtra naturam, contra deum, & contra decẽ precepta. Primum vocatur simplex luxuria quę fit inter duos solutos, vt. xxxi. q. i. c. quomõ. Secunda vocatur adulterium, vt. xxxi. q. i. c. illud. Tertia propter eius abhominationem subticetur, vt. xxxij. q. vij. c. adulteri. c. offerebas &. c. flagitia, hee vltimę duę secundum leges pœna capitis puniuntur, vt. ff. ad le. Iul. de adul. L. i. & in auten. vt non luxuri. contra na. §. omnibus. coll. vi.

In textu cum dicitur posteaq; matrimonium secum contraxerit, proles ex ea nunquam legittima procreabitur. &c. In contrariũ istius sunt certe quedã leges quod videlicet pueri cum non nupta procreati matrimonio subsequuto legittimantur, ex matrimonio enim legittimi efficiuntur, vt extra qui filij sunt le-

gittimi per totum. Quinimmo pueri huiusmodi hereditant cũ illis qui tempore matrimonij procreantur vt in multis legibus practicatur. R. quod leges huiusmodi nõ contrariantur articulo presenti, [b] pueri etẽ huiusmodi subsequuto matrimonio efficiuntur legittimi ex facto nõ de iure. Vnde circa id sciendum quod tria sunt matrimonium impedientia. [c] Primo quãdo coniugatus seu coniugata sese desponsant, tẽpore quo adhuc spõsus prior viuit. Secundo si in mortem mariti machinata est vel econtra, vt. xxxi. q. i. relatũ & extra de eo qui dux. in ma. quam polu. per adul. c. significauit. Tertio si publiceq; cũ ea sese commiscuit, vt extra eo. ti. c. cũ haberent. C. ad le. Iul. de adul. L. castitati. In hoc casu maritus nedum querulari contra adulterum potest, sed & contra ipsum solusmet iudiciũ extendere [d] si eundem apud vxorẽ preuenerit, & si eum detineri nõ valeat vulnerare vel occidere eum poterit, vt. C. ad le. Iul. de adulte. L. Graccus contingat etiam quod vir de vxore suspitionem habeat super aliquo adultero & eidem ter cum testibus indixerit vt vxorẽ suam in pace sinat, [e] si posthac eundẽ preuenerit, cum vxore sua in oculto aliquid loqui in domo sua vel in domo adulteri aut in popinis, vrbanisq; predijs manibus proprijs eũdem impune occidere poterit. Si vero in alio loco talem inuenerit cum vxore loquentem tribus testibus fide dignis conuocatis quibus probare possit eundẽ cũ vxore loq iudici crimina examinanti tradendus venit, q veritate cognita eundem puniet. Si in Ecclesia custodi ecclesie indicere debet vt seruetur, & ipse Episcopo denunctiet vt eos tormẽtis tradat, vide de hoc abunde in autẽ. vt lice. ma. & aui. §. his quoq; coll. viij.

b. Vide ad id infra eo. li. ar. lt.

c. Matrimoniũ impedientia tria.

d. Concordat lex xij. tabu. cum inquit, mechũ in adulterio depræhensum necato.

e. Adulteri incommoda.

Notandũ tamen circa id quod maritus adulterium vlcisci in vxore adultera non potest nec eidem occasione adulterij actionem intentare in sex casibus. [f] Primo si ipse qq; adulter est. vt. xxxij. q. vi. c. i, Secundo si occasionẽ ei ad id dederit, vt. xxvij. q. ij. c. si tamen, & in auten. vt lice. ma. & aui. §. quia vero. col. viij. Tertio si ab ea absentatur & in tantum abest quod ipsa putet eum mortuũ fore, vt. xxxiij. q. ij. c. si virgo. Quarto si coacta id fecerit, vt xxij. q. vlti. c. pposito & ff. ad le. Iuli. de adulre. L. si vxor. §. si quis. Quinto si adulterũ putauerit fore suum maritum, vt. xxxiiij. q. ij. c. in lectum. Sexto si eam post commissum nefas fouet, factum enim per id approbare videtur, vt. ff. ad le. Iul. de adulte. L. in crimine. Vel solutam & liberam violauerit, de his vide. C. ad le. Iul. de. adulteris. L. propter violatam & L. de crimine.

f. Adulterium nõ vlciscatur in sex casibus

Vxorem alicuius manifeste adulterans. &c. Aliqui limitare textum istum videtur quod loquitur de his qui alterius vxores adulterãtur, & tandem eas in matrimonium ducũt viuente priori marito, illi etenim cum alienis vxoribus verum matrimonium acquirere nõ possunt nec pueros legittimos procreare ex eo quia alterius vxor est.

Textus germanicus vltra id qarticulus in se continet latinus infrascriptum habet paragraphũ, [g] Certantes & eorũ proles histriones & omnes illegittimi, fures, predones, vel qui occasione illorum concordiam ineunt, vel illa reddunt iudicio conuicti, vel qui corpus cuttim aut crines rediniunt, omnes sunt infames. &c. Paragraphus tamẽ iste magis ptinet ad articulum sequentem vt ex ipso etiã articulo apparebit. Hijs etiam hic expressis annumerantur illi qui ante tempus a iure determinatum vel tardius nascuntur. Eclesiarũ violatores, sentenciati, fornicarij, periuri, latrones, nigromantici, venefici, venena tribuẽtes de bellis publicis fugientes falsarij, apostote & qui indigna sibi petunt, & alij qplurimi de quibus amplissime vide. vi. q. i. infames & C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. p totũ, & infra. c. sequenti. li. iij. ar. lxx. Annumerantur etiam hijs, vsurarij, scortatores, heretici, vt. C. eo. ti. L. improbum vnde isti supranominati exquo quidem infames sunt ad testimonium non admittuntur.

g. Certãtes in pposito actores arene in legibus nũcupantur & sunt hi qui pro pecunia decertant.

Articulus XXXVIII

CErtantes seu pugiles, & eorũ proles, histriones, Ioculatores, & omnes illegittimi, uel qui paciscuntur seu cõcordauerint pro spolio, furto, uel ea reddũt (alij textus addunt & qui uitam, cuttim, aut crines redimerint) si in hijs coram iudicio cõuicti fuerint, notantur in famia [a] & iuri sũt alieni. [b] Qui p annum & diem in proscriptione Imperatoriæ Maiestatis deniq; steterit ille iuri erit alienus & eius feudum domino liberum uaccabit necnon eius proprietas esse imperij Maiestatis pronunctietur. Si uero hæredes ipsius proprietatem huiusmodi infra totidem tempus cum suo iuramento nõ absoluerint eandem perdũt, nec occasiõe illius sicut nec principalis agere poterint, nisi iustũ & legale eis obstet impedimẽtũ quod tũ

a. De iure priuatis uide infra li. iij. ar. xvi. et lxx. Iur. Mu. ar. iiij.

b. Quo pacto autẽ in proscriptionem Imperatoris unus uenit uide infra eo. li. ar. lxxi. de proscriptis etiã habetur abunde eo. li. ar. lxviij. & lxxi. Iur. Mu. ar. x.

hæredes declarare tenentur. Ministerialium proprietas licet iuri derogent suo extra suorum dominorũ successionem, in regalem deuenire non potest potestatem.

c. Vide infra ar li. Iur. Mu. ar. lix. glo.

Illegittimum legittimos [c]non posse acqrere liberos indubitati iuris est. Si quis in proscriptione regalis culminis per annum & diem fuerit, & si postmodũ ei tam matrimoniũ, q̃ Iuris beneficia sentencialiter interdicantur adhuc remissionem ac relaxationem proscriptionis impetrare poterit puta ut ex ea proscriptione non interficiatur. Capitis tamen diminutionẽ quam passus est per id non recuperabit nisi in acie Imperatoris seu Regis ubi rex cum alio rege pugnauerit præferat lanceatũq; alium inuadat, tunc primum statum & non bona sibi abiudicata recuperabit.

Glosa.

Certantes. &c. Casus autem in quibus quis notatur infamia vide plene notatos in sacramentali domini Guil. de modo laud. ritu. de irregularitate propter infamiam, & in aureo repertorio domini Guil. durandi sub titu. de pœnis. §. ante om̃ia, & in remissorio domini Caspa. de cal. sub litera. §. infamis, vbi habes istam materiam ad saturitatem.
Et eorum proles. &c. Nã sœpe solet filius similis esse patri, vt. C. ad leg. iul. maies. L. qsquis, & in auten. de referendarijs. §. i. coll. ij. & nota de fil. presby. c. Michael, & qui filij sunt legittimi, c. transmisse.

Glosa:

d. Vnde annus & dies quid sit concordat Iur. Mu. ar. iiij. & xxi. glo.

e. Proscriptio simplex q. t.

f. Proscriptio maior.

Ex articulo presenti tria per ordinem eliciũtur documẽta. Primum quid annus & dies [d] sit. Secũdo quid proscriptio simplex. Tertio q̃d proscriptio maior seu bãnicio. ¶ Vnde annus & dies iure Saxonico est annus & sex septimane. [e] Proscriptio vero simplex, est cũ vnus propter excessum vel propter non cõparitionem iuris contumax pronunctiatur, qui & iure infamis quodammodo est, cum tamen vulnerare vel interficere nõ licet [f]. Proscriptio autem maior seu bannicio est proscriptionis confirmatio, vt cum vnus simplicem proscriptionem anno & die tollerat in maiorem proscriptionem incidit, bonaq; eius confiscantur & iuri infamis pronunctiatur, occidiq; poterit. C. de bõis ꝓscrip. L. deportate.
Si vero heredes ipsius hereditatem non eliberauerint. &c. Querere vnus possit quo pacto id fieri debeat. [g] ℞. qđ heredes bona huiusmodi publicata & confiscata eliberare possũt acceptis literis a Iudice illius prouincie, curiamq; insequantur regis, & iurent quod ipsi, nec facto nec consilio conscij sunt in excessu patris, quodq; proscriptionem imperij nunq̃ demereri volunt sic eos deus adiuuet & om̃es sancti, & vt sic bona viceuersa eliberãt, vt. C. de bonis proscripto. L. penulti. & vlti.

g. Bona confiscata quomodo per hæredes eliberantur.

Ministerialium proprietas. &c. Nam huiusmodi hereditas eorum domino cedit, vt. C. eo. ti. L. i.
Illegittimum legittimos non posse acquirere. &c. Intellige de illegittimis hoc est de illis qui superducũt scienter vxores cum quibus de iure contrahere non possunt, matrimoniũ etenim illorum de iure nõ tenet, vt. xxxij. q. vij. c. si quis, & alijs ibidem sequentibus. Vel dicendum quod illegittimus non acquirit legittimos pueros. Intellige quoad hereditatis successionem. Vel dic quod loquitur de illis qui se ipsos illegittimos effecerunt, sicut sunt illi qui contra Imperium machinati sunt, & & non de his qui illegittime nati sunt, nã isti legittimari possunt per subsequens matrimonium, & legittimos procreare pueros ad que bona sua hereditabunt, vt infra eo. li. ar. li. & supra arti. precedenti. C. de natu. libe. L. hũanitatis, & in autẽ. qui. mo. na. effi. sui. in prin. col. vi.
Adhuc remissionem proscriptionis impetrare poterit. &c. hoc est speciale Saxonum, qđ iuri seu honori restituũtur & non bonis. Bona enim illius vel alter possidet, vel imperiũ cui de iure adiudicatum est, nulli etenim gratia declaranda est cũ damno alterius, vt. xxv. q. ij. c. vlti.

Articulus XXXIX

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. Vide ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xxxij. & xcij.

QVi sua Iuris beneficia [a] ex furto aut spolio ut supra dictum est perdiderunt. [b] Si denuo spolia uel furta cõmisisse dicantur uel pro his accusentur ipsi suis iuramẽtis excusari nõ poterint. Sed ex his tribus actibus unum magis eligant congruentem uel ferrum candens

manibus portent uel in aquam bulientem brachium usqꝫ ad cubitum imponant aut ab incursu in area cōtra certantem se defendāt. Alij textus habent aut contra pugilem proprio corpore decertent & hoc facto expurgabuntur.

Glosa.

Qui sua iuris beneficia &c̄. vide in. L. Lombar. de patrici. L. iij. &. de homici. lib. ho. L. vltima. ℂ Sed ex his tribus hoc est dānatū ꝑ ius. canonic. vt in. c. ex tuarū de purg. cano. & de purga. per totum. Concordat autem ad hunc textum in vsi. feud. de pace. tenen. §. Si miles in glo. quę incipit per iudicium.[c] & ibi vide, immo secundum iura can. possit se talis expurgari cum alijs qui tamē numerus compurgatorum est arbitrarius, vt de simo. c. Cum essent. de ac. c. cum p. &. c. inquisitionis. §. peñ. &. ij. q. v. Omnibus in fi. & de pur. ca. c. Ex tuarum. &. c. Cum in iuuentute. Requiritur tamē in purgatoribus quod sint eiusdem status et cōditionis sicut principalis, vt ij. q. v. Omnibus. &. c. Si legittima. &. c. Presbyter. Hoc verum nisi essent tales inimici aꝰs suspecti tunc reperirentur etiam alij Ar. c. Cum in iuuentute. §. fi de pur. ca. vel si tales in isto loco non reperirentur, vt in. c. Quotiens de pur. cano. Item requiruntur tales cōpurgatores qui vitam et conuersationem infamati principalis cognoscant de pur. ca. c. constitutus in presentia. Qui etiam vicini sint. Quis autem dicatur vicinus, vide in reperto. Caspar de cal. c. de vniuers. vicinus. & in. c. Felicis. §. Preseti in glo. de pe. li. vi. & honesti. de purg. ca. c. Cum dilectus. Et non tantum debent habere notam eius vitam & conuersationem presentem, sed etiam preteritam, vt in c. inter sol. §. Ipsum, de purga. ca. & hoc verū in grauibus criminibus, vt heresi & similibus scilicet quod quis se purget de peccato secūdum Hostieñ. Et est purgatio de obiecto crimine innocentie ostensio, que etiam est tunc indicenda quando quis infamatus est apud bonos et graues homines de aliquo crimine deficiente accusatore et probatione certa, vt de purg. ca. c. si quis. et. c. quotiens. et duobus c. precedentibus. et. c. Nos. Interdum tamen infamia non habuit ortum ab inimicis, vt in dic. c. Cum in iuuentute, nisi tūc tanta sit infamia quod scandalum generet. Ar. de purg. ca. c. ij. infi. et. c. inter sol. §. i. vel nisi ipse principalis se ad hoc offert, vt in dic. c. cum in iuuentute. §. Ceterum. Et post prestitam purgationem ratione infamie preterite, talis accusari non potest, nisi accusans suam vel suorū iniuriam prosequatur. ff. de accus. L. Si cui. §. hijsdem, vel nisi doceat primum accusatorē preuaricatum fuisse. ff. de preuaric. L. iij. vel nisi velit probare quod purgans deierauit, quod fieri potest cum sacramentum purgationis est iudiciale, & contra iuramentum iudiciale probatio admittitur. ff. de iureiuran. L. Admonendi. &. C. de reb. cred. L. fi. Iuret aūt infamatus se immunem ab eo de quo contra eum laborat infamia. Compurgatores vero iurabunt quod credūt infamatum verum iurasse, vt in. c. quotiens. &. c. fi. de purg. ca. de his vide plenius in sum. per. Hosti. ti. de purg ca. per totum. & que scripta sunt remissiue circa. i. glo. in. c. ij. de accusa. li. vi. Deficiens autem in purgatione de crimine punitur vt conuictus vt de simo. c. de hoc. & de accusa. c. inquisitionis de simo. per tuas. & in dic. c. inē sol. qui dicit vt in sum. Hosti. dic. tit. §. fina.

c. *De purgationibus obiecti criminis uide*

Glosa.

Superiori articulo dictum est de infamibus qui sint & quo pacto infamia cōtrahitur, hic tractat de nocumentis illorum nō enim adeo facile vt textus habet expurgari possunt super obiecto crimine sicut ceteri qui bone fame sunt, vt. C. de sen. pas. et resti. L. Generalis Et hoc generaliter intelligi debet de omnibus supra expressis. Vnde preda vꝰ furto antehac notatus si pro aliquo facinore posthac accusetur, excusationi sue non creditur, nec aliter expurgari poterit nisi vt textus habet, ita quod deus speciali gratia per illos probationis actus innoxiū eū fore declaret, vel ꝑ certamē innocentiam ostendat. Vnde certantes in proposito dicuntur qui pro pecunia in duello decertant, habenturqꝫ pro infamibus, vt precedenti articulo dictum est.[d] Duellum tamen seu pugillatio abrogata nunc est, & venit ad iuramentum septem virorum, nisi forsan in certis casibus.

Vnde notandum circa id[e] quod duellum admittitur in tribus casibus.[f] Primo si interfectum accuset quis quod eum in defendendo sese occiderit, consanguineus vero mortui eundem defendere velit, vt infra eo. li ar. lxiiij & in li. feu. de pa. tenen. §. Si quis homi. Secundo si in crimine lese maiestatis fuerit accusatus, & mortuus a successoribus purgari deberet, vt. ff. ad le. Iul. Maiest. L. His q. Tertio si alloquatur pro duello iudicialiter, vt infra eo. li. ar. lxiij. li. feu. de pace tenenda per totum.

d. *Vide infra ar. lxxiij. Iur. Mu. ar. xxxv.*

e. *Duellum admittitur in tribus casibus.*

f. *Duellum fieri potest occasione falsi pro fraude imperij ciuitatis, furto, præda, stupro, & item duellum india poterit fornicario & fidefrago feu. c. lv.*

Articulus XL

Vi fidefragus[a] uel ab Imperij seruicio profugus sentencietur id/est si conuictus fuerit

a. *Concordat infra li. iij. ar. xviij. & lxxxij. & lxxxvij. & item li. ij. ar. lxxi. Iur. Mu. ar. iiij. unde ad hanc materiam.*

de fide fracta, uel quod de obsequio Imperatoris fugerit, perdit honorē feudum non tamen uitam

Glosa.

b. Infideliter agere cō tigit tripliciter.

Pro intellectu clariori notandum [b] quod cōtra fidem seu infideliter agere contingit tripliciter. Primo cum alicuius fidei committitur aliquid sicut est tutoria societas, vel cum ad seruandum sibi quid datur, ille vero infideliter administrat & agit. Secundo cum infideliter quis agit in his rebus quę ad fidem exigit vel emonet commodat vel conducit. Tertio infideliter agere contigit violando saluū conductum, vel defraudando aliquē. In primo efficitur vnus infamis, vt Insti. de suspec. tuto. §. Suspectus autem. In secundo perdit bona & honorē vt hic in textu. In tertio perdit honorem & vitam, vt. ff. ad le. Iul. maies. L. iij.

c. Practica quomodo fidesfragus accusatur.

Qui fidefragus vel profugus sententiatur vel potius accusetur &c. [c] Queritur quomō contra eum procedi debeat, an iure experiri secū oporteat necne. ℞. Quod nō, qa pro huiusmōi excessibus nō reqrit̄ qd' iure secū expiat̄. An corā dn̄o vel alijs hominibus & verbis tractari male debeat. ℞. quod nō, p id em̄ nequaquam per sententiam condemnabitur, dicendum ergo quod in duabus primis quęrelis accusari sine clamore debet & hoc si manuale factum non sit vt infra li. ij. ar. lxiiij. In tertio vero termino cum clamore tanq̄ cōtra malefactorem & tandem expeti debet ac cautione prouideri terminoq; assignato procedatur cōtra eum vt contra malefactorem. Postq̄ vero iam proscribi debet vel in mortē sententiari honore & bonis priuabitur. Nullus tamen contra eum sententiam inuenire debet nisi ipsius accusati similes in scuto sint. Ex eo quia tangit Ius feudale,

Vel ab Imperij seruitio profugus. &c. Contrarium sentire videtur. L. iij. ff. ad le. Iul. maies. vbi dicitur quod capite priuari debēt. ℞. quod lex allegata intelligi debet de illis qui ex conflictu fugiunt vel dominos suos iuuare in bello possint.. Articulus vero pręsens loquitur de his qui ex bello vel seruicio imperij vel qui dominos suos iuuare peramplius non possunt, vt. ff. de re militari. L. omne, §. q in acie. vi. q. i. c. infames. ff. de mili. testa. L. ex milita. feu. quę fuit causa benefi. ammittē. c. i. §. item qui.

Articulus XLI

Gat si uirgo uel [a] uidua Iure prouinciali contra suum tutorem, eo quod ipse eius uel earum feudum dotalitium aut proprietatem ex earū alienauit potestate, tribusq; edictis citatus non comparuerit ut suspectus abiciatur tutoriaq; sibi interdicatur. Et ex eo tempore iudex eius uel earū tutelam suscepter bonaq; earundem minus iuste a condemnato tutore alienata in prædictæ uel prædictarum reuocet potestatem restituatq; omnia quibus iniuste fuerant spoliate.

a. Vide infra ar. xliij. Iur. Mu. ar. xxvi.

Glosa.

Vt suspectus abiciatur. &c. Causaq; suspecti tutoris agitari potest tam coram ordinario q̄ delegato, & omnes tutores cuiuscūq; sint cōditionis poterint accusari de suspecto si male gerūt. Quilibet etiam admittitur ad accusandum de suspecto [b] etiam mulier, nam quod publicū est omnibus patet. Et ob facta atrocia tutor non solum remouetur, sed etiam punitur, vt in. L. i. ff. de suspec. tuto. Potest etiā tutor suspectus remoueri ex officio iudicis sine accusatore. [c] Remouetur autē tutor ob dolum in tutelam commissum. Secus si extra tutelam & propter inimicitias cum pupillo vel eius parentibus. Item propter res male venditas item si indebite denegauit pupillo alimēta item si non fecit inuentarium vel pecuniā pupilli non deposuit ad comparationem, vt in. L. tutor. ff. de suspec. tutor. [d] Tutor vero remotus absq; dolo, non est infamis. Et idem prohibere, gerere, & remouere, vt in. L. hec, enim. ff. eo. Satisdacio etiam non impeditur quin tutor si male gerat possit remoueri, vt. ff. eo. L. suspectus. Item tutor potest remoueri propter latam culpam. Item ex sola contumatia redditur tutor adeo suspectus vt possit remoueri, vt in. L. impuberibus. ff. e. Et dicitur tutot suspectus ex moribus non ex diuitiarum defectu, vt. ff. eo. L. suspectū & post remotionem nō spectat ad tutorem periculū tutele, vt in. L. decreto. ff. eo.

b. Cōcordat iur. Mu. ar. xxvi.

c. Tutor quādo abiciatur.

d. Agitur ergo contra tutorem durāte tutela. L. si tutor. §. si intestamēto & §. fina. de tutelis.

Item iudex dat alium tutorem seu curatorē. Nam & secundum ius commune propter litē quam quis habiturus est cum tutore vel curatore, datur curator, pręsenti tamen & petenti vt. ff. de tutelis. L. si pupillus.

Glosa.

Pro intellectu textus notãdum venit, quis iudex tutoris esse debeat. Quo pacto & ob quã causam accusetur, & item quę ipsius poena. Super tutorem etenim iudicat iudex prouincialis, in ciuitatibus vero iudex ciuilis, vt in auten. de defen. ciui. coll. iij.. & ff. de offi. pręsi. L. i. ff. de suspec. tuto. L. i. ¶ Tutorẽ vero accusare possunt [e] puerorũ mater, Auia, Amita, & quęlibet alia mulier quę ex fide id facere dinoscatur, vt insti. de suspec. tuto. §. consequens. C. eo. ti. L. pietatis. §. fi. In contrarium istius videtur esse lex secunda. ff. de reg. Iur. vbi habetur qđ mulieres agere seu accusare nõ possunt, nisi ipsarummet iniuriã. Rꝫ. quod istud ius est speciale in fauorem tutele datum quod tutores etiã per mulieres accusari possunt, potissimum propter duo. Primo si infideliter administrant bona pupilli. Secundo si miseriam pupillos pati permittant vt insti. de suspec. tuto. §. si qs. & §. nouissime. [f] ¶ Tutorum vero poena est quod infames efficiũtur si & inquantum ob dolum commissum reiciantur, vt insti. de suspec. tuto. §. suspectum Tutoris autẽ infamia tũc contrahitur quando per iudicem pronunctiatur hisce verbis. Ego prohibeo tibi tutelam propter commissum dolum. Si vero dolum non exprimat, sed simpliciter tutoriam sibi inhibeat non fit infamis, vt insti. eo. ti. §. suspectus, & ff. eo. ti. L. iij. in fi. & L. hęc. §. qui, poena etenim semp minuitur dum de excessu dubitatur, vt. ff. de poenis. L. penulti.

Et ex eo tempore iudex tutelã eius accipiat. &c. sic scilicet quod eandem in bona per tutorem eius alienata viceuersa introducat.

Agat si virgo vel vidua. &c. Is articulus loquitur & meminit de personis quę per seipsas ĩstituere querelas possunt, sicut sunt mulieres puelle. &c. Si vero pueri sint eis curator addi debet, vt ĩsti. de auto. tuto. §. vlti. ff. de ver. signi. L. quod dicimus. C. ne quis in sua cau. iudi. L. vnica.

Articulus. XLII

ANte tempora [a] discretionis & tempore senectutis potest unusquiuis tutorem habere si uoluerit, uel absq; tutore sui iuris permanere. Qui suum tutorem in præsenti habere non poterit tenetur eũ ad terminum propter actionem suam sibi assignatum præsentare, post uigesimum unum annum homo discretionis attigit annos, & post sexaginta annos dies transcendit eosdẽ. Quare tutorem si uoluerit ibidẽ habeat, nec per id emendam suam si quis in eum deliquerit, sed nec uerigeldum diminuet. [b] Si is de cuius ætate dubitatur pubes in locis congruentibus apparebit, annos pubertatis eum impleuisse credendũ est. Quãdo puer pubes factus fuerit licite suæ uxoris & aliorũ tutor esse poterit, [c] etiã si duellũ pro his esset ineundũ, nam qui seipsum tueri ualet, nõ ꝓhibet suos tueri pupillos.

Glosa.

Quomodo quis annos discretionis attingat vide ampliorem huius declarationem supra circa arti. xxiij. in glo. & quia de tutoribus in textu mentio sit, pro declaratione itaq; articuli [d] notandũ quod tutela cõtigit dupliciter, aliquando fit in bonis seu occasione bonorũ vt supra habitũ est. [e] Secundo contigit in defendendo honorem alicuius sicut cum aliqs vnũ defendit in duello & hoc tangitur in textu cum dicitur quod emendam & verigeldũ per id nõ diminuet, & exinde sequitur quod vnus bonorũ suorum curatorem statuere potest, nec per id emendam diminuet suam & secundum hunc modum procuratores seu ferendarij tutores etiam dicuntur, vt. ff. de pro cura. L. i. vide etiam ad hanc materiam insti. de cura. §. i. vbi dicitur masculi quidem puberes & femine viri potẽtes vsq; ad. xxv annũ completum curatores accipiunt.

Notandum pręterea [f] quod tutela octo finitur modis. Primo si pupilli ad annos peruenerint. Secundo si arrogati sint impuberes hoc est, cum se vnus alicui in filiũ dederit. [g] Tertio cum deportatur vel in seruitutem redigatur, aut ab hostibus capiatur. Quarto si tutor datus sit sub certa conditione. Quinto si moriatur tutor vel pupillus. Sexto si tutor clipeum immutet hoc est paciatur capitis diminutionem aut econtra pupillus. Septimo si datus est ad certũ tempus. Octauo si suspectus fuerit, vel qui iusta causa excusauerit sese, de his vide insti. qui. mo. tute. fini. §. itẽ finitur tutela. ff. eo. ti. C. eo. ti. per totum.

Circa textum cum addebatur, cum pilos in barba. ilijs & sub ascellis habuerit. &c̃. Consuetudo ista abrogata iam est ꝑ sanctiões imperiales, vt insti. qui. mo. tute. fini. §. pubertatem. Cũ dicitur pubertatẽ autem veteres quidem non solum ex annis sed etiam ex habitu corporis existimari volebant, nostra autem maiestas dignum esse castitate nostrorum tẽ

e. Tutorem quis accusare potest.

f. Tutorum poena.

a. Nota secũdum leges annos discretionis puer nõ attingit nisi in xxv. anno ut insti de cura. §. i. ubi dicitur masculi quidẽ puberes & fœminæ uiri potentes usq; ad xxv. annum completum curatores accipiunt, qui licet puberes sint adhuc tamen huius ætatis notantur ut sua negotia tueri non possint. Secũdũ saxones uero & Ius ꝓuinciale in xxi. anno, annos attigit discretionis ut hic in textu & etiam infra in glosa uide pau. L. omnes. C. de his qui ueni eta. ĩpetra. ubi ex statuto minor uel maior fieri potest &c. nec potest petere resti. in iure angc. L. i. C. si de momen. possessi. in fi.

b. Alij textus habent si pillos iu barba Illijs sub ascellis habeat, annos attigisse discretionis dicitur. Vide ad id L. ætate. ff. de minoribus, ubi habetur qđ ex affectu præsumitur ꝗs maior uel minor.

c. Alij textus habent & pro monomachia respondere poterit.

d. Tutela contigit dupliciter concordat infra ar. sequenti.

e. Tutoria triplex inuenitur, quædam est bonorum, quædam honoris quædam uitæ. Tutor bonorum iure feudali est dominus feudalis. Tutor honoris est quilibet patronus causæ, & iste est duplex uel potius triplex. Quidã ex legitima agnatione, ut qui de uirili sexu cõiuncti sunt quasi à patre nati & hij etiam sunt tutores uitæ. Quidam per fœminini sexus personas cognati iungun tur, ut insti de legiti. agna. tute. §. ij. Tertia fit à iudicio f. u. c. lvi.

f. Tutela octo finitur modis, concordat Iur. Mu. ar. xxvi.

g. Tutela iure feu. inter mulierem & tutorem finitur octo modis. Primo si mulier uitæ prouisionẽ uel dotalitiũ demeruerit ex causis in xxxi. c. li. feu. expressis. Secundo cũ ad annos peruenerit quia tunc sibi tutorẽ eligere poterit. Tertio si tutorem in maritũ legittimum duxerit. Quarto si ad tempus electus sit. Quinto si passus est capitis diminutionem. Sexto si tutor moritur. Septimo si mulier moritur. Octauo si ex causa tutela depositus fit uide feu. c. lvi.

porum existimans bene putauit, quod in fœminis impudicum antiquis visum est, idest inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extēdere, & ideo nostra facta cōstitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum illico initium accipere disposuimus. Antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viri potentes esse credant. Textus tamen articuli dicit hanc consuetudinem seruari debere si de annis alicuius dubitatur. Q. d. si de annis alicuius dubitatur inspectio habitudinis corporis obseruet, si vero de annis notitiam habeāt inspicere nō erit necesse.

Et post .lx. annos &c. Huic. §. cōtrariari videtur, Insti. de excusa. tuto. §. Item maior, ubi expresse habetur, quod is qui annos transcēdit suos septuaginta annorum esse debet. [h] Is vero qui attingit viginti quinq; annos, a primo annos attingere dicitur. R. quod tempore Iustiniani qui constitutiōes statuit illas, homines fortioris naturę fuerunt, q̄ tempore Caroli qui ius Saxonibus pręsens dedit. Quare & tempus abreuiauit in attingēdis discretionis annis tum & in transcendendis eisdem vt textus habet articuli, vide ad hāc materiam, insti. de excusa. tuto. §. minor &. C. de legitti. tute. L. fina.

Sciendum tamen secundum ius prouinciale nostrum Saxonicum quod puer annos attigit pubertatis post duodecimum annum. [i] Secundū vero ius feudale in tredecimo. Ad annos vero discretionis nō peruenit nisi post vigesimum primum annum secundum ius nostrum. Secundum vero leges post vigesimum quintum vt supra arti. xxiij. glo.

Sciendum pręterea si matrimoniū valere deberet in sponsalibus puer ad minus debet esse septem annorum [k] secundnm ius canonicum, quod si infra septennium cōtractus fit, tenent sponsalia, si postmodum fiat consensus. Si vero posthac non cōsenserint contractus erit nullus, vt extra de spon. impube. c. si infans. §. fi. li. vi. &. xxvij. q. ij. lex.

Sciendū pręterea quod iure spirituali ad annos non peruenitur, [l] ita quod sine tutore quęrulari possit nisi habeat quatuordecim annos, vt extra de iudi. c. si annū. li. vi. Pręlaturas vero [m] & dignitates iure canonico haberε admittuntur .xx. attingentes annum & hoc intelligendum de pręlaturis quibus cura animarum adiuncta non sit, vt extra de ęta. & quali. c. permittimus. li. vi.

h. *Nota differentiam inter annos pubertatis & annos discretionis. Annos etenim pubertatis puer attigit cum à tutoria potestate in qua fuit absoluitur aliumq; sibi eligere potest curatorem si uult, & hoc facere potest post xiij. annum Iur. feu. Annos uero discretionis attigere non diatur nisi habeat xxi. annos feu. c. xxvi.*

i. *Secundum Ius Saxonicum anni pubertatis quādo attinguntur Concordat Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

k. *In quibus annis matrimonia contrahere possunt.*

l. *Iure spirituali ad annos quando perueniutur.*

m. *Prelature in quibus annis cōferri debent.*

Articulus. XLIII.

IN uiolentiarum actione [a] quæ duellum non infert, tum & in omni manuali facto. [b] Iudex mulieribus licite dabit tutorē, si uerum suum tutorem protunc habere non possunt. Si autem per eā actionem alicui partium duellum inferatur, idest si casu ad duellum uenerit, extunc tutor eius nō erit alius nisi is qui est in generatiōe sibi æqualis, & ad eam iure agnatiōis ptinet.

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvi.*

b. *Quod autem factum manuale dicatur, uide infra li. ij. ar. xxxv.*

Glosa.

In articulo pręsenti declaratur id quod superius tactum est. Quod quidā sunt tutores bonorum, & quidam honoris & vitę, hoc tangitur in articulo cum dicitur in actione quę duellum non infert, vel cum duellum inferatur. In actionibus duellum non inferentibus tutores esse possunt, procuratores seu ferendarij seu alter quiuis qui de iure iuuare aliquem potest vt hic in textu &. C. de in litem. dando tuto. vel cura. L. ad protegendam. Si vero actio ad duellum cedit extunc, tutor fit pximior agnat9, vt. ff. de legi. agna. tute. L. ij.

Articulus XLIIII.

PRoponat si fœmia aut uidua ciuiliter [a] aduersus suum tutorē quod ipse eius uel eorum bona occupauerit, uel si maritus uxori suam proprietatem in modū propter nuptias donationis [b] in recompensationem erogauerit idest dederit, in his casibus Iudex eius uel earum tutor erit.

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

b. *Ex isto colligitur quod mulier tutorē necessario habere debet ad acceptandum donationem.*

Glosa.

Proponat si fęmina. &c. Ad hoc etiam dicit lex imperialis, eum quem vt suspectum tutorem vel curatorē accusas, pendente causa cognitionis abstinere ab administratione rerū tuarum donec causa finiatur preses prouincię iubebit. Alius tamen interea in locum eius in administratione rerum tuarum ordinan-

dus est, vt in. L. cũ quem. C. de suspect. Et hoc nota quod tutor loco domini habetur cũ tutelam administrat, non tamen pupillum spoliat. ff. pro emp. L. qui fundũ §. si tutor &. ff. de fur. L. hoc interdũ. [c] Tutor autem defendit pupillum expensis pupilli. ff. de administra. tuto. in multis legibus, & de pe. c. in quibusdã. Et potest tutor pupillam maritare & omnia eius bona in dotem assignare, de testa. c. raynũtius. Et sicut tutor prohibetur emere rem pupilli, sic & eius vxor. C. de conttahẽ. emp. & vendi. L. cum ipse.

c. *Tutor defendere pupillum debet impensis pupilli.*

Nota quando infans vel minor conuenitur, vel eius bona sunt peritura, vel imminet es alienum Iudex dat ex officio curatorem liti de consilio coniunctorum alias procedi non potest ius illud quando non reperitur tutor, idem in furioso vide per Bald. in li. feud. ti. de va. mili. qui. c. i. vide etiam per Bald. de ap. in spe. ante medium versi. sed quid dices.

Glosa.

Id quod in articulo presenti habetur quodãmodo supra ar. xli. tactum est. Articulus tamen presens & ille. xli. in eo differũt. Ibidem enim contra tutorem agitur quod bona aliena sua hoc est quia ex possessione ea dimiserit, illa vendendo. Hic vero quia bona huiusmodi solus occupat vel tollit & hec est magna differentia, hic etenim solus facit, ibi vero alteri facere permittit, vide ad id in auten. vt liti. iurent in exordio. §. i. coll. ix.

In textu cum dicitur bona eorum occupauerit. &c. Quid si sibi donauerit vel vendiderit an illa iure retinere possit. Quidam dicũt qđ sic per. §. per traditionem, insti. de rerum diuisione, nihil enim conuenientius est naturali equitati, q̃ voluntatem domini volenti rem suam in alium transferre ratam habere. R. tamen quomodocũq; tutor a pupillo bona acquirit, vel illius cuius est tutor, in dolum fit pupilli, & ita occupare bona pupilli iniuste dicitur, cõtra iuris enim dispositionem facit. Sed quicquid non iure fit iniuste fit, siue illud solus faciat, siue alter nomine ipsius, vt in auten. vt hij qui obli. §. quod si quis. coll. vi. Dicere quis possit responssionẽ hanc esse minus validã, nam paragraphus ille dũtaxat disponit de pueris minorennibus, & non de mulieribus que annos perfectos habent. R. quod & si quidem paragraphus allegatus ita se habeat. Principium tamen & paragraphus primus eiusdẽ tituli disponit de adultis, annosq; habentibus qui sub tutela sunt alicuius, vt in auten. eo. ti. §. i. coll. vi.

Vel si maritus vxori loco donationis propter nuptias recompẽsationem fecerit. &c. sic scilicet quod ipsa dotalitium seu vite prouisionem in aliquibus bonis reformatã dimittat. Maritus vero in alia hereditate recompensam hoc est aliam reformationem facere velit, vide ad id. C. de cõpensa, &. C. ad Velleiauum. L. iubemus. & in auten. vt immobi. ante nup. coll. v. [d] Vnde & periculosum est bona huiusmõi in dotalitiũ assignata emere q̃cũquis tutor vel maritus recompensam faciat, emptor siquidem tutus non erit cum bonis illis, recuperare etenim bona huiusmodi iure possunt, etiam si emptori promiserint. Dato etiam quod recompensa hoc est reformatio huic similis per maritũ facta probari possit, nisi forsan de nõ agendo vel repetendo iurauerint, vt in auten. vt immo, ante nup. do. §. i. coll. v. & in auten. vt nulli. iudi. li. habe. §. & illud coll. ix. & extra de iuriuran. c. licet. li. vi. Persimile etiã intelligi debet de illis quibus bona aliqua conferuntur vt exinde obsequiũ aliquod prestent, vel pecunia aliqua datur vt emolumentum aliquod sit. Illi vero profugos se faciunt in recompensamq; illius donationis vel pecuniam collatam restituunt, vel pro obsequio ratione bonorum acceptorum obligato recompensam faciunt. Vnde circa id sciendum [e] si vnus profugum se declarans bona sua cuiq; dimiserit vel ea alienauerit pro non facto reputatur quinimmo bona huiusmodi per creditores repeti possunt in debito si ille profugus sit, de hoc vide. ff. qui in fraudem creditorum &. C. eo. ti. per totum.

d. *Bona in dotalitium aßignata emere periculosum est.*

e. *Bona in fraudẽ creditorum alienari minime possunt alias repetuntur.*

Articulus XLV

LIcet maritus uxori suæ quantũ ad progeniẽ nõ sit æqualis, ratione tamen consumati matrimonij eius tutor est [a] & efficitur sibi æq̃lis [b] moriente aũt uiro, mulier ab eius absoluitur iure, & primum statũ quẽ ante copulationẽ uiri habuit recuperabit, innatumq; ius acquiret, & ideo non mariti eius sed ei in progenie æqualis & proximior agnatus ex parte gladij tutor eius erit. Exindeq; mulier nulla bona sine uiri consensu donandi uendendi neq; resignandi habet potestatem, & hoc propterea quia ipse ea cum uxore noscitur possidere.

Virgines tamẽ & uiduæ proprietates suas sine tutoris autoritate uendere possunt [c] si tutor hæres earum non fuerit.

a. *Vide infra li. iij. ar. xlv.*

b. *Concordat L. maritus C. de procura. et item L. doce. C. de rei. uendi, an autẽ appellatione uxoris etiã intelligatur sponsa quæ per uerba de præsenti contraxit matrimonium sed nondum est traducta in domum mariti, uide Ange in. § fuerat Insti de acti. in xv. & xvi. col.*

c. *Alij textus habent nisi tutor ut hæres ad illa pertineat.*

Glosa.

Licet maritus.&c.Pro concordantijs istius vide.ff.ad municip.L. filij.§.ij.&. L. vlt.ff. de iudi. L. exigere.ff. de sena. L. fœmine.C. de nupci.L. cū te.&.C.de digni.L. mulieres li. xij.&.C.de.inco.L.fi.Et hoc scias qđ vxor etiam nō dotata debet ali a viro, & in domo viri si vir viuit dum tamē operetur viro. Sed mortuo viro debet ali extra domū viri si male tractaretur in domo.Et intra annum restitutionis dotis mulier debet ali ab heredibus viri de fructibus suę dotis, de hoc in specu.ti q fil. sunt legi.& ibi per Bald. in additioni.Et extenditur priuilegium vxori concessum etiā ad spōsum sicut priuilegium concessum monachis extenditur ad regulares, & cōcessum religiosis ad Episcopos de sen.excom.canoni.in glo.extendendū, vide etiam supra. eo. li.circa ar.xij.&ar.xx.& circa.ar. xxxiij.

d. Vxor quicquid acquirit de operibus suis marito acquirere dicitur.

Nota etiam [d] quod quicquid acquirit vxor de operibus suis, acquirit marito suo sicut liber homo bona fide possessus secundum Inno.de testa.cum in officijs. Dicit tamen Bar. quod si vxor gerit in animo acquirendi sibi ipsi, tunc nō acquirit marito quia acquisitiones iuris gentium sunt & fundantur in cōsensu.ff.de dona.L.qui mihi &.C.de donatio, inter virum & vxo.L.si filij tui. Maritus autē tanquam tutor & coniuncta persona proponit actiones pro vxore, vt in.L.maritus. C. de procurato. Quamuis tutores vel curatores in causa pupilli vel adulti procuratores non faciunt nisi lite a se contestata vt in.L.neq.C.eo. [e] Et licet cōiuncta persona non cogitur mandatum allegare debet tamen cauere. C.eo.L.exigēdi. Et licet iure lōbardo, vxor transit in potestatem viri secus tamen de iure Romano, vt nota.C.de cōdit.inser.L.si vxor & nota.insti.ad trebelli.§.postea, nisi quoad debitum carnis vt ibi. Secundum leges vero vidua retinet domicilium honorē & dignitatem defuncti sui mariti donec & quousq; alteri nupserit vt.ff.ad municip.L.filij.§.vidua C.de nup.L.cum te.ff.de senato.L.fęmine & notatur in.c.ex parte ad fi.vlti.glo.de fo.cōpe.Et sic etiā intellige hic glosam ordinariā.

e. Coniuncta persona ut est maritus cum uxore mandatum allegare non cogitur debet tamen cauere.

Glosa.

Superius in articulo.xxiij.habitum est de tutela agnatorum de qua etiam vide Insti.de legi.agna. tute.§.i.Dictū pręterea est supra arti.xli.§.iij.de tutore per iudiciū dato de quo etiam vide.C.de in littem dando tuto.vel curato.L.iij.hic in pręsenti articulo habetur de tertia tutela quæ fit per voluntariam electionem, & hęc est mariti erga vxorem.

f. Tutoria mariti per respectum ad uxorem differt ab alijs tutorijs quadrifariā concordat. Iur. Mu. arti. xxvi. glo.

Vnde notandū circa id quod tutoria mariti differt ab alijs tutorijs vel tutoribus datiuis quadrifariam. [f] Primo quia non necessario indiget satisdatione vel assecuratione bonorum quorum est tutor sicut alij tutores facere coguntur, vt supra ar.xxiij.§.iiij. Insti. de satisda. tuto.,vel curato.§.ne tamen. Secundo quod rationem facere non tenetur, quemadmodū illi coguntur, vt supra ar.xxiij.In auten.vt hi q obli.§.si vero.coll.vi. Tertio qđ alienari non potest quemadmodum alijs cōtingit, vt supra ar.xli.insti.de suspect. tuto.§. nouissimę.Quarto nō necessario venit quod sit paris conditionis, quemadmodum alios esse oportet, vt supra ar.xxiij.

g. Paris conditionis esse intelligitur quadrifariam uide infra lib.iij.ar.lxxiij.glo.

Notandum pręterea [g] quod paris conditionis esse intelligitur trifariā. Vnomodo ex parte progeniei seu genelogie, vt insti.de legit. agna.tute.§.sunt autē. Secundo, ex parte nobilitatis ex qua cognatio oritur, In auten. vt ab illustribus.§.quęcūq; coll.v.& de his duobus tangitur hic in textu, nam maritus ista habere non tenetur ad hoc quod tutor sit vxoris. Tertio paris conditiōis esse fit cum vterq; sit liber, nā a cōtrario sensu illos dicimus nō esse paris conditionis cum vnus est liber & alter seruus. Ille etenim qui seruus est non est equalis illi qui est liber, vt insti.de iure.pso.§ summa itaq;, & istud prȩsupponitur in matrimonio, [h] quia nullum matrimonium esse potest inter liberum & seruum secundū leges vt.C.de incestis nup.L.Cum ancillis. Secundum canones tamen matrimonium valet si sciuit eū seruū fuisse, vt.xxix.q.ij. Si femina.

h. Inter liberum & seruum matrimoniū nullum esse potest.

¶ Moriente autē viro &c̄. Vxor siquidem iura nanciscitur viri q̄diu ipse vixerit & nō vltra, vt in autē.de consul.col.iiij. C.de nup.L. Cum te. ff. Ad municipales. L.Filij.§.ij.ff.de sena.L.Femine.C.de digni.L.xij.per totum. In auten. de nup.§. attamen. col.iij.

Considerādum insuper [i] quod tutele mariti cum alijs tutelis conuenientia inuenitur triplex, seu vt alij volunt tutele mariti triplex effectus. Primo quia mulier sine voluntate viri nihil facere potest, & hoc tangit̄ in textu ibi, & exinde mulier. Secūdo quod vxor marito de bonis suis nihil dare potest, vt supra arti.xxxi.& iur.mu.at.xxvi.glo. In auten.vt hi qui obli.§.quod si quis.col.vi. Tertio qđ nec alteri alienare poterit, vt insti.qui.alie.licet vel non.§.i.

i. Tutelle mariti respectu uxoris cum alijs tutelis conuenientia triplex.

Et ideo non mariti eius sed in progenie progenie proximior agnatus tutor eius erit.&c. Dubium circa id exoriri possit. Quandoquidem superius in articulo.xxiij.§.vlti.habetur quod tutor filij minorennis etiam tutor vidue esse debet, hic vero In articulo pręsenti dicit quod nō mariti eius sed proximior agnatus esse debeat, & ita vnum contrariari videtur alteri.℟.quod nulla est in eo contrarietas superius etenim in articulo allegato intelligi debet de mulieribus pueros habentibus vnde tutores puerorum etiam viduę vt sic tutores erunt quoad alium superduxerit maritum, hic vero in articulo pręsenti loquit̄

de mulieribus quę nullos habent pueros, vt sic etenim tutor ipsius erit proximior agnatus & non eius mariti, huiusmodi etiam tutores superintendere debent, ne maritus dotalitium seu vitę prouisionem alienet, vt insti. qui alie. li. vel non. §. i. In auten. vt immo. ante. nup. dona. col. v. nã alienatio huiusmodi nullum robur habet etiam si consenciat, vt. C. ad velleia. L. iubemus, in auten. vt nulli iudi. liceat, habe. §. illud. col. ix. ff. de dona. inter virũ & vxo. L. i. ℂ Virgines & viduę. &c. hoc fit ex eo quia tutores non participant cũ ipsis in lucro vel damno, vt in auten. vt lice. ma. & auie. §. si autem vir col. viij.

Articulus XLVI

FOeminæ & mulieres [a] tutores habere debent [b] in qualibet actiõe ex eo quod iudiciaria potestas [c] in testimonio eas non poterit superare. [d] Vbi uero iuramentum ab eis fieri debere decernetur non tutor sed persona iuret principalis. Veri etiam tutores earum uarendã seu cautionẽ pro eis promittere debent, & eandem si necesse fuerit recipere & promissam adimplere.

Glosa.

Foeminę & mulieres tutores idest aduocatos, habere debẽt & hoc ptinet ad officiũ iudicis, vt. ff. de officio ꝓcõsul. L. nec quicq̃. §. aduocatos, vbi innuit qđ Iudex debet ꝓuidere de aduocato fęminis. Pupillis debilibus, & his qui suę mentis non sunt, aliquo ex eis petente, vel etiam non petente, & qui per aduersariorum potentiam aduocatum habere non possunt. Vide etiam infra eodẽ libro circa ar. lx.

Glosa.

Fęminę & mulieres. &c. Si vero mulier fuerit pars respondens [e] & agitur contra ipsam occasione bonorum nullumq; habeat tutorem cogitur in instanti coram iudicio tutorem sibi eligere, alias cadet in actiõe. Si vero legitimum & verum habeat tutorem qui tamen protunc absens a domo sit inducie sibi dande erũt quatuordecim dies ad statuendũ eundẽ. ℂ Veri etiã tutores. &c. [f] Vñ tutores veri dicuntur & sunt vir respectu mulieris, & item propinquior agnatus qui paris conditionis sit, & isti guarendam pręstare tenẽtur pro suis pupillis secus est de illis tutoribus qui per iudicium dantur vt infra articulus sequens. Sciendum circa id [g] quod mulieres in actionibus earum necessario habent tutores ex triplici causa. Primo quia testimonio vinci non possunt vt hic in textu. Secundo quia promittere non possunt nec ex eorum respõsiua aliquid pati, vel etiam quia iura scire non tenẽtur, vt. C. de iur. & fact. igno. L. ne passim. Tertio vt non necessario veniant monende pro iudicato, & ita in eo honorantur, honoriq; eorũ prouiditur, vnusquiuis enim mauult virum pro aliquare monere q̃ mulierẽ, & etiam cicius testimonio conuincuntur viri q̃ mulieres. Pręterea pręcauetur in eo indemnitati mulierum ex eo quia a damno se pręcustodire nesciunt vt in auten. vt liti iurent. §. si vero mulier coll. ix.

In textu cum dicitur & promissam adimplere, &c. hoc intelligi debet de veris tutoribus, vt. C. de procuratoribus. L. cum rem &. C. de eo qui pro tuto. vel cura, negocia gessit. L. i.

Articulus. XLVII

TVtor iudicialis uel ex parte iudicij datus pro mulieribus & foeminis quibus tutor ascitus est uarendam seu cautionem recipere & promittere interrogantiq; iudici facti ueritatem enarrare debet & nihil amplius pro stipulatione prædicta sustinere, quia expirato iudicio eius tutela expirat.

In omnibus iudicialibus terminis licebit iudici personis huiusmodi aliũ dare tutorem cum uerum non habeant defensorem.

Glosa.

Tutor iudicialis. &c. de huiusmodi tutoribus vel curato. vide plene p Guil. in spe. ti. de tutro. & ti. de curato. per totum.

In quibuslibet. &c. Curator tamen simpliciter ad litem datus, intelligitur datus ad omnes lites vt in. L. si pupillus. ff. de tute. Et secundum ius commune in eadem causa dato vno curatore, non potest dari alius vt. ff. eo. L. cum semel. Item & municeps detur tutor municipi, & sic alias ciui, secus ergo si nõ esset ciuis vt. ff. ea. L. &c.

a. *Textus germanicus habet uirgines & mulieres.*

b. *Contrarium uide supra eo. circa ar. xli. & ar. xliij. li. ij. ar. lxiij. li. iij. ar. xxx. ubi aliter de iure canonico sentitur.*

c. *Istud recessit à praxi modernorum hodie etenim mulier oportet ad quærelam tutorem eligere & eum per iudicem cõfirmare & ita per illum confirmatũ tutorem acta præcedentia per non confirmatum tutorẽ agitata cõfirmat & ratificat.*

d. *Intellige qđ q̃uis mulier sola per se iurare cogitur, hoc tamẽ non contingit nisi tutor eius per negatiuam litem contestatus sit & ad cõsãentiam mulieris iuramentum delatum fuerit & ita practicatur.*

e. *Mulier sine tutore agere nõ potest. Primo si maritũ habet quia ille eam intercedere debet. Secundo si datus est ei tutor iudicialiter ille etenim eã intercedit. Itẽ puelle mulieres non maritate etiam tutores habere coguntur quia uinci testimonio non possunt, seu. c. lvi.*

f. *Veri tutores qui dicantur.*

g. *Mulieres in actionibus suis necessario habent tutores ex triplici causa.*

Glosa.

Antehac dictum est de tutoribus qui pupillum ab omni periculo & damno tueri debẽt damnaq; ex negligentia commissa resarcire, hic tandem agit de tutore iudicialiter dato q̃ nullum ex tutela sustinet damnum, vt. C. de in lit. dan. tuto. vel cura. L. ad protegendum. Et est mirabile quid, quod is qui cautionem promittit eam adimplere non teneatur. Tu tamen responde quod tutor huiusmodi nõ aliter se habet nisi quemadmodum procurator. [a] Procurator etenim verba alicuius faciens nullum sustinet damnum, sic & tutor huiusmodi cuius etiam autoritas cessat, cessante iudicio, vt. C. eo. ti. L. Siue ex testamento.

a. Procurator verba alicuius faciens nullũ sustinet damnum.

In omnibus iudicialibus terminis &c. Intelligẽ si verum non habeat tutorem, vt. C. in qui. cau. tuto. habe. L. Licet.

Notandum circa id [b] quod tutor per iudicẽ dari potest etiam illi qui prius tutorem habe at ex sex causis. Primo si tutor cum pupillo aliquid iudicialiter ad agẽdum habeat, sicut cum maritus facit vxori aliquam reformationem recompense dotalitionalis vt supra ar. xliiij. Secundo si absens sit tutor, vtpote quia in seruitio domini, vel bellica expeditione immoretur, interimq; pupillus impetatur. Tertio si vnus excusauerit se a tutela, dato etiam quod plures sint qui se nõ excusauerint, in locum ergo illius qui se excusauit, eligitur alter in tutorem, facilius em̃ tutela administratur a pluribus q̃ ab vno. Quarto si bona sint in diuersis p̃tibus, quę p̃ vnũ difficile administrari possint. Quinto si p̃scriptus fuerit vel ex suspiciõe interdicta sit vni tutela, vt supra ar. xli. Sexto. si bona pupilli multiplicantur, ita quod difficile per vnũ prouideri possint. vide ad hanc materiam insti. qui dare. tuto. pos. §. ad certum. ff. de acti. & oblig. L. Obligationes. C. in qui. cau. haben. tuto. dari tutor potest. L. i. ij. iij. penulti. & vlti. ff. de tutelis L. Si quis tutorem. ff. de excusa. tuto. L. propter litem. §. vltimo.

b. Tutor dari potest prius habenti tutorẽ ex sex causis, concordat Iur. Mu. ar. xxvi.

Articulus XLVIII

OMnes illegittimi et capite diminuti neq; in suis actiõibus neq; in eorũ duellis tutores habere possũt. Mutilati sine tutore se defẽdere debent, & etiã actiones instaurare, nisi in actione parti duellum inferatur tunc eorum tutor sit quilibet eius in progenie similis agnatus.[a] Si corpore uiciatus non poterit suum uerum habere tutorem cũ ei actio duelli indicetur, & hoc iuramẽto suo affirmauerit, extunc quicunq; hoc propter eum uel nomine ipsius facere uoluerit eidem conceditur, uel pugilem quem saltem suis poterit ad hoc nummis comparare habeat, dato quod eius tutor uerus ibi præsens sit cõstitutus.[b] Si uero per pugilem se defendere uoluerit, pars aduersa æquo modo ipsum p̃ pugilem poterit impugnare, [c] licet ei personaliter duellum primo indicebat, nec p̃ hoc iuri derogabit suo. Simili etiã modo defẽditur mortuus si ei duellia uerba apponãtur & eum impetere quis de commissis uelit. Cum certatore potest se quis defendere ut præmissum est.[d] Eo autem modo homo in suo iure minime potest impugnari qui est bonæ famæ.

a. Alij textus addunt qui id facere uoluerit.

b. Iur. Mu. ar. lxxxij.

c. Alij textus habent quãuis in principio causæ de pugile nullam fecerat mẽtionẽ.

d. Alij textus habẽt cum pugile uero nõ potest quis hominẽ bone famæ in suo iure conuincere.

Glosa.

Superioribus declaratum est per longum de tutoribus & qui tutores habere possunt si voluerint & item qui necessario tutores habere debent, articulus presens disponit de his qui in actionibus tutores non possunt habere suis, cum dicit omnes illegittimi & capite diminuti. &c. Ratio autem istius est quia si tutores habere possent, ipsi essent meliores in iure q̃ eorum principales quod fieri non debet. [e] Nullus enim admittitur habere meliores & potētiores ac digniores tutores q̃ ipse est, sed nec causam potētiori subdelegare q̃ solus sit, quia id esset nociuum parti aduerse vt C. ne liceat potentioribus. L. si cuiuscunq;, immo q̃ id facit actionemq; potentiori [f] ratione officij cedit perdit actionem illam & cessio non habet effectum.

e. Nullus admittitur potentiores habere defensores.

f. Actionem potentiori cedens perdit causam.

Et capite diminuti, de his vide supra ar. xxxvij. xxxviij. & ff. de his qui notan. in fa. L. iij. Mutilati sine tutore. &c. hoc est ille qui mutilatus est tutorem habere non tenetur in actionibus suis sicut contigit mulieribus quę absq; tutore nihil agere possunt.

Si corpore viciatus. &c. Paragraphus iste cõtrariari videtur supra arti. xv. & xviij. & legibus ibidem allegatis vbi dicebatur quod quicquid corporaliter cõmonstrari poterit iura-

mento se pro eo expurgari non potest, hic vero dicit quod Iuramento facto occasione illius quod tutorem habere non potest, pugilẽ pecunijs comparare ei admittitur, licet tutor eius verus ibi præsens sit. R℞. Quod cũ in textu articuli pręsentis dicitur dato quod eius tutor verus ibi pręsens sit intelligitur de tutore bonorum & non de tutore duelli, fieri em̃ potest quod aliquis bonorum tutorem habere potest qui tamẽ non est nec esse vult tutor duelli, & ita vnum non contrariatur alteri, sepius etenim sub tutoris nomine tutor bonorũ intelligitur, ut. C. de procu. L. neq;. [g] Qñq; tutor accipitur pro illo qui bona communitatis administrat, vt. C. de sacrosan. epis. L. iubemus. Aliquando etiam pro procuratore accipitur, vt. C. de auto. tuto. per totum, fore etiam posset quod ibidem pręsens sit sed propter senium eundẽ defendere minime posset. Simili modo defenditur mortuus. &c. Istud ius iam ex vsu venit & ita abrogatum quodcunq; etenim ius ex consuetudine venit huic derogatur vt. iiij. dis. leges, & in prohe. insti. § igitur post libros [h] immo & iure Canonico abrogatum est ius illud vt extra de purgatione vulgari per totum licet Saxonibus in certis casibus admittatur, vt supra ar. xxxix.

g. Tutor multis acã pitur modis.

h. Duellum abrogatũ est fallit in certis casibus, ut supra ar. xxxix.

Cum certatore potest se aliquis defendere. &c. ex isto paragrapho doctrina datur quo pacto, & contra quem se vnus per pugilẽ defendere possit. Corpore etenim viciatus contra sanum qui cum alloquitur & aliter innocẽtiam commonstrare non potest suam per pugilẽ sese defendet, vt. ff. de re iudi. & effec. sen. L. commodis, pręterea contra illos qui ius suum furto vel pręda infregerunt per pugilem decertat vt supra arti. xxxix. ff. ad le. Iul. ma. L. is qui in reatu. Sciendum tamen circa id quod articuli qui occasione duelli vel pugillationis disponunt quicq̃ peramplius nullius sunt vtilitatis. Id enim quod prius per duellum probabatur, [i] & duellum alicui quis indicebat nunc septem testibus conuincitur vt infra eo. ar. lxiij. glo. Vnde & si quidem Saxonibus duellum admissum est, non tamen in omnibus casibus id eis facere licuit, sicut nec pro omni damno corpus & bona vnus perdere debet, vt. ff. de bonis damna. L. cum ratio, & ff. de dona. L. post contractum, & in autẽ. de manda. princi. §. oportet coll. iij. & C. de pœnis. L. sancimus.

i. Duellum hodie ad probationẽ septem testium uenit.

Articulus. XLIX

Vlneratus si suum plagiarum uel qui eũ uulnerauit per duellũ conuincere uelit, propter debilitatemq; corporis protunc duellum perducere ad effectum non poterit nec habet qui pro eo id agredi uelit, [a] Iudex dabit ei inducias seu terminum assignet quoad id perficere possit.

a. Hoc ius saxonum est contra Ius commune ubi actor tenetur mittere procuratorẽ qui impedimentum legale declaret, ut notatur per doctores in L. prima. ff. de diuer. & temp. pre.

Glosa.

Duella & pugillatiões obtinuerãt Saxones [b] ex eo quia militares erant, quodq; non omia ad iuramenta admittere cogerentur, duellũ eis pro iure confirmatum est, in casibusq; huiusmodi trahebãt se ad priuilegium pręsens ex singulari pręrogatiua eis cõcessum, [c] nec enim diceretur priuilegium nisi aliquid speciale contineat in se, sed nec debet Saxonibus prohiberi duellum cum nec ipsi demeruerũt in aliquo vt eis infringatur.

b. Concordat Iur. Mu ar. xiij. & xxxv. & item ar. lxxxiij. glo.

c. Priuilegiũ non esset nisi aliquid speciale in se contineat.

Notandum circa id quod quatuordecim modis euenire potest [d] quod priuilegiũ reicitur Primo si in aliquo suspecto loco viciatũ sit, vel falsi caracteres appositi sint sensum immutantes, vt extra de crimi. falsi. c. licet. Secũdo si in sigillo falsificatum quid sit, vt extra de fide instrumẽtorum. c. inter dilectos. Tertio si refert se ad prius priuilegiũ & illud prius non habetur, extunc istud posterius quod se ad primũ refert nihil valet, quia nouũ priuilegium nullũ ius tribuit priori, sed duntaxat confirmat illud, vt. ff. de re. iu. L. cum principalis & extra de confirma. vti. per totum. Quarto si nihil speciale habet quod cõmuni pręiudicaret, sicut est in proposito, q̃a hic est speciale quid communi pręiudicans. Priuilegium etenim est lex priuata & ita vt aliquid specialis habeat necesse est, vt extra de verbo. signi. c. abbate. & xxv. q. i. c. ideo p̃mittente, item octaua die, & xij. q. i. c. quia. Quinto si dolo malo illud acquisiuit, vt extra de rescrip. c. sedes. Sexto si sit cõtra communem vtilitatem vt in autẽ. in medio litris. §. i. col. viij. Septimo si interposita conditione datur, vt extra de condi. apposi. c. verum cum alicui Ecclesię & in glo. Octauo si ad definitum tempus datur tempusq; illud expirauit, vt. xxxv. q. iij. c. quędam & c. quod scripsi. Nono si est datum contra ius alterius, vel in pręiudicium alterius iuris, vt extra de decimis. c. suggestũ & c. dilecti filij, extra de verbo signifi. c. quid per nouale, & xxv. q. ij. c. vlti. Tum etiam ammittitur priuilgium si abutitur eo ad decennium, vt. ff. de iudi. L. i. Decimo si priuilegium illud sit quo vnus liber esse velit a iure prouinciali vel a iure ciuili cui subest, vt. C. de decurionibus. L. vacuatis. L. exemplo. L. curiales & L. om̃es qui. C. de ca. fru. L. ij. & in auten. vt om. obedi. iudi. §. hãc. coll. v. Vndecimo si inchoata iam cau

d. Priuilegia reiciũtur ex certis causis.

sa priuilegium sit impetratum ita quod sit in hibitorium causę iam incepte vt extra de testi.c.causam quę de priuilegijs.c.dudum et extra vt litte.pēden.c.i.&.vlti xij.q.i.c.penulti. & vlti.C.vt lit.pēden.L.i. Duodecimo si cōtra cōmūe priuilegiū speciale sit impetratū, vt extra de rescrip.c.sicut Romana,& eo ti.c. pastoralis &.c.ex parte & extra eo.ti.c.gratiā li.vi.Tredecimo, si ille cui priuilegium dedit in contrarium illius iudicat scienter vel ignoranter vt.c. suborta in fine, extra de sen.& re iudi, vel si illo derogauit, & hoc intellige tēpore quo id facere potuit, vt.C.de iu.L.iussio.&.c.suggestum de decimis.ff.de adimen. lega, per totum.Quartodecimo si priuilegiati libertati per priuilegiū concesse, verbo vel facto occulte vel aperte renunctiarunt, vt.C. de pactis.L.si quis.ff.de acquirē.vel ommitten.hęredi.L.recusari, vel alio quouismodo contra illud facit aut gratię huiusmodi derogat, vt.ff.de lega.L.cum pater.&.ff.de minoribus.L.auxilium, extra de pręben.c.pro illorum, de consti.c.cum accessissent, de priuile. si de terra,&.xi.q.iij.c.priuilegium &.lxxiiij dis.c.vbi.

Articulus L

Occidens aut uulnerans aliquem [a] eundeq; occisum aut uulneratum si iudicio præsentauerit uolens eum uiolatorem comprobare si in probatione defecerit ibidem deprehēdetur & in culpa quā uulnerato aut occiso imposuit permanebit. [b] Licet etiam ille occisus sit homo illegittimus aut ioculator, dummodo raptoribus aut furibus non comparatur, idest quod nō sit prædo uel latro ut illorū exemplo debeat per pugilem conuinci.

a. Vide infra ar.lxiiij. & lxix. Iur. Mu. ar. xxxviij. glo.

b. Iur.Mu.ar. cxxix.

Glosa.

Occidens aut vulnerans aliquem.&c.Concordat ad id.ff.de re iudi.L.iij.
Notandum tamen circa id quod quatuor inueniuntur causę, cum vnus [c] alium impune occidere potest.Prima est causa necessitatis defendendo sese, vt infra ar.xiiij.li.ij.& item li. iij.ar.lxxviij.C.ad.L.corne.de sicca.L.is qui aggressorem &.L.si quis.Secundo cum quis adulterum apud vxorem inuenit, vt.ff.ad le. Iul.de adul.L.marito.Tertio si quid suspicatur contra aliquem de vxore eiq; interdicat colloquia vxoris suę, ille vero desistere non vult, preuētus in aliquo loco suspecto impune occiditur, vt supra circa arti.xxxvij.& in auten.vt lice.ma.& aui.§.his quoq;, coll.viij [d] Quarto cum quis noctu comprehendit aliquem ei nocere volentem, vt.C.quan.li.vni. vindica.se.sine iur.L si liberam &.L.opprimēdorū & in li.feu.de pa.tenen.§.si qs hominē.

c. Causæ quatuor cum unus alium impune occidere potest.

d. Vide infra li.ij.ar. xiij. Iur.Mu.ar.xxxviij.

¶ Licet etiam sit hō illegittimus.&c.Isti siquidem nullum iure accusare possunt, in ipsis tamen vnus deliquit, nam & si infames sint, nō sunt tamen latrones nec fures quod impune interfici possint, hoc idem intellige de fistulatoribus & alijs instrumenta tangentibus, tum etiam ioculatoribus, luscribus, incantatoribus seu maleficis, eos etenim interficere nō licet vt.C.de maleficis,& matematicis.L.nemo &.L. quicunq;.

Articulus LI

Plures sūt noxij hoc est absq; iure [a] qui nō sunt a matrimonio contrahēdo interdicti, quia noxij idest iure priuati cōtrahere possunt & pueros eis æquales procreare qui etiam pueri parentū suorum in hæreditate erūt successores si ab eis nō discrepēt seruitute. [b] Legittimus uel legittima illegittimo non succedit. Dicitur etiam secundum iura antiqua quod proles suis matribus illegittima non existit, idest puer spurius esse non potest suæ matris quod falsum est.Mulier enim potest legittimam & illegittimam mancipiū & liberam prolem procreare, ut puta si est ancilla potest manumitti. Si fornicaria potest contrahere & in quolibet statu prolem propagare. [c] Si quis in quatuor suis generationibus hoc est ex duobus auis & duabus auijs ac patre & matre īdifamati iuris est, illū in iure suo nemo infamare potest si non solus ei personaliter prius derogauit, Si qs ban

a. Iur.Mu.ar.iiij. gl.

b. Vide supra ar.xxviij.gl. & ar.xxxviij Iur. Mu.ar. lix. glo. infra li.iij.ar.lxxij.

c. Cōcordat Iur.Mu. ar.iiij.

d. Vide infra li.iij.ar. xxix. Iur.mu.ar.xxxiij.

nitus aliJ sibi æquali duellum obiecerit suas quatuor indiget scire generationes [d] locumq; sui banniti & eum nominet, alias sibi alter poterit duellum de iure denegare. Si qs alterum duelli faciendi gratia inuaserit apparueritq; hoc iure fieri non debere, occupantem cum emenda cōpetenti relinquere necessariū est.

Glosa.

e. Illegittimus nō repellitur ab honoribus.

f. Iur.Mu.ar.iiij. Vnde de cōcubina natus dicitur naturalis filius quia tenetur in domo concubina illa loco uxoris & talis in bonis paternis ab intestato succedit in duabus uncijs paterne substantiæ si alij filij non extant nec coniunx legittima C. de natura.L.i. In bonis uero maternis succedit cum legittimis filijs. C. ad sena tus cōsul. Orfiā. L. si qua. §.ult. Intellige tamen de muliere cōcubina quod spurij cum legittimis succedunt, non de illustri matrona, quia si illa intestata decedit, spurius non succedit cū legittimis etiam in bona materna ut eadem lex declarat.

Legittimus vel legittima illegittimo nō succedunt.&c. Scias tamen [e] quod illegittimus non excluditur [f] nec repellitur secundum ius cōmune a dignitatibus & honoribus secularīū p.L.iij.§.spurij.ff.de decuri, & de fil.presby.c.i.li. vi.in glo.penul. Et illegittimus ad actus spirituales legittimatus intelligitur etiā legittimatus quoad actus seculares indirecte per quandam consequentiam, vt.in.c.per venerabilem, qui fil.sunt legi.& de dona.inter uir.& mulie.& de dotis post diuor.resti.c. de prudētia. Quod supra dicitur de illegittimo quod videlicet habere dignitatem possit intellige in defectu aliorum alias non, vt.C.de digni.L.ij.&.C.de decu.in mul.legi.
Cum dicitur mulier potest legittimā procreare prolem.&c.& tales filij succedunt parentibus, nam nati ex legittimo matrimonio vero vl' putatiuo siue ab initio siue ex post facto succedunt parētibus suis, qui fil.sunt legi.cū inter.&.c.lator.&.c.ex tenore & vide infra li.iij.ar.lxxij. Et quomodo illegittimus nō succedit in bōis paternis, sed in maternis de hoc vide de renun.c.nisi cum pridem in glos.

Glosa.

g. Iure priuati in triplici differentia inueniuntur, uide supra ar.xxxviij. §. ij. Iur. Mu.ar.iiij.

h. Testi obiciens inhabilitatē candē in instanti probare tenetur.

Pro intellectu articuli presentis tum & precedentium. Notandum venit [g] quod iure priuati in triplici differentia inueniūtur. Primo dicuntur iure priuati qui in iudicio testificari non possunt, vt sunt hi qui notati sunt infamia, vt.ff.de his qui nota.infa.L.i.ff.de testi. L.iij.extra de testi.c.in omi negotio. Sed nec verba alicuius facere aut pcurare eis admittitur, vt extra de accusa.c.omnipotens deus. Vnde circa id sciendum [h] quod testi obiciēs inhabilitatem eandem in instanti probare tenetur, vt.C.de testi.L.si quis. Secūdo iure priuati dicuntur quia videlicet priuātur iure in eorum bonis, ita quod illa vendere aut alienare non possunt vt insti.de capi. diminu.§. maxima.C.de sen.pas.L.cum patrem. Tertio sunt quidam iure priuati in corpore & bonis. In corpore quidem quia impune occidi possunt, ut.C.quan.li.vnicui, sine iudice vindi. L.liberam, & in auten.vt liceat ma.& aui.§. his quoq; col.viij. Priuatur etiā bonis ita qd' non hereditat in successores, vt insti.de here. que ab intesta.defer.per totum. [i] Primi sunt lusores & alij q̄ plurimi de quibus sup. arti. xxxviij.in prin. Secundi sunt illi quorum bona imperatorie maiestati confiscant, vt supra arti.xxxviij.§.ij. Tertij sunt pacis violatores de quibus infra li.ij.in multis articulis & isti duplices sunt. Quidā per iudicem pronunctiātur esse iure priuati, vt sunt pscripti adulteri vt supra arti.xxxviij. Quidam vero seipsos iure priuant facto suo, vt sunt illi qui nocttu in domos irruptiones faciunt alienas, vel cum vxoribus aliorum secreto congrediuntur, de quibus supra ar.xxxvij.infra li.ij.ar. xxxix.& alijs plerisq; locis.C.quādo li.vni. sine iudi.L.opprimēdorum, in auten.vt lice. ma.& aui.§.his quoq; col.viij.

i. De iure priuatis uide

k. Matrimonio inhabiles in triplici differentia inueniuntur, concordat Iur. Mu. ar. iiij.glo.

l. Natus de scorto Mā ser dicitur, spurius de cōcubina Nothus de adulterio

Matrimonio inhabiles [k] etiam in triplici differentia inueniuntur. Quidam sunt qui nati sunt ad id inhabiles [l] vt sunt illegittimi vt in auten.qui.mo.natu.effi.sui.§.sancitū col. vi. Secundo sunt &si quidem legittime nati ad nubendum tamen inapti redduntur & isti duplices quia vel renunctiarunt matrimonio vt sunt spirituales, Monachi, vt.xxvij.q.i.c.virginem & extra qui cleri.vel mona.per totū. Vel quia demeruerunt ex aliqua causa quod nubere non possunt, sicut illi qui cū duabus sororibus, vel cum matre & filia concubuerunt, vt.xxij..q.vij.c.quedam.c.si quis.c.qui dormierit. Tertio matrimonio inhabiles dicuntur illegittime nati isti &si quidem legittimas superducere possunt vxores vtilitatem tamen iuris non consequuntur, hoc est quia pueri eius non succedunt, vt hic in textu, & supra arti.xxxviij.§.iiij. C.ad le.Iul.maies.L. si quis, & insti.de capi.diminu.L.quod aūt. Iure priuati cōtrahere quidem possunt & liberos procreare qui eis succedunt.&c. Intellige de iure priuatis primo modo acceptis, vt sunt lusores, qa alias esset cōtra ar.xxxviij.supra hic enim admittitur successio, ibi vero denegatur, dato etiā quod iuri restituantur, qd' & intelligere idem vult de illis qui cōtra imperium aliquid deliquerunt & ita priuantur iure, vt. C.de sen.pas.& resti.L.cum patrem. Nisi seruitute discrepent.&c. [m] Hic tangitur quomodo vnus alteri generatiōe equalis esse debet, nihil em̄ aliud disterminat qd' vnus alteri similis generatione non sit, nisi quando vnus est liber & alter seruus, vt insti.de. Iur. perso.§.summa. Vnde quando liber superducit liberam, proles genita similis generatiōis parētibus erit, quia libera. Itidem etiam si seruus superducat seruam proles eorum seruilis conditionis existet.

m. Generatione similem esse q. t. cōcordat supra ar.xvij. & infra li.iij.ar.xlv. glo.

Legittimus vel legittima illegittimo non succedit.&c.de his vide.C.fami.hercis.L.q̄tiens. [n] Exinde etiam sequitur quod mulieres testificari non possunt vt extra de verbo, signi.c.forus, sicut nec testimonio conuinci

n. Extra propositum iste interpositus est §.glose.

vt supra articulo. xlvi.

Dicitur etiam quod proles suis matribus illegittima nõ existit. &c. Pro ĩtellectu istius [o] notandum quod pueri vel filij duplices sunt naturales videlicet & illegittimi. Filij naturales qui extra matrimonium nascuntur, & isti non minus sunt filij parentum, sicut & legittimi. Ius tamen statuit quod in hereditate non succedũt, & hoc ex eo Imperatores constituerũt vt homines ad matrimonia cogerent, manent tamen naturales filij ex natura ipsa, Ius etenim positiuum opprimere non potest, Ius naturale, vt. ff. de reg. Iur. L. iura &. L. q͠d attĩet, Insti. de legit. agna. tute. §. sed agnatiõis Et quẽadmodũ illegittim9 nõ succedit legittimo. Ita etiam a cõtrario legittimus illegittimo vt supra eo. li. ar. xxxviij. ¶ Filij autẽ seu pueri legittimi dicunt̃ qui ex iustis nuptijs nobis adueniunt vel nascuntur & isti hereditatẽ tollunt, quia duplex ius ad illam habẽt. Naturale videlicet & positiuum. Sunt enim & naturales & legittimi filij, Illi vero primi nonnisi naturales dicuntur. [p] Qui autem duplex ius ad aliquid habet propior est ad obtinendum illud, q̃ ille qui duntaxat simplex ius obtinet, vt insti. de adop, §. si vero. In auten. de consangui. & vteri fratri, per totum coll. vi. C. de edicto. diui Adriani tollen. L. finali. [q] Quod autem quidam sint pueri legittimi, & quidam illegittimi, hoc non ex natura sed legibus Imperatorum qui homines ad matrimonia cogere nitebantur, vt supra tactum est sancitum fuit, alias bona ipsorum herede carerent. Cum vero diligenter reuoluere volumus leges & canones clare inuenietur [r] quod quandocunq; constitutio aliqua est contra ius naturale, Imperatores seu legislatores inuenerunt & statuerunt modum ad opprimendum sub conditione constitutionem huiusmodi sicut & in proposito fit. Quod & si quidem iure positiuo illegittimi non succedunt, dantur tamen conditiones contra id quod succedere possunt.

o. Filij duplices sunt legittimi & naturales. Cõcordat Iur. Mu. ar. iiij.

p. Duplex ius ad aliq͠d habens propior est ad obtinendũ illud q̃ ille qui duntaxat simplex ius habet.

q. Illegittimus an succedit legittimo, uide Iur. Mu. ar. lix.

r. Concordat Iur. Mu. ar. iiij.

Notandum itaq; [s] quod tres modi inueniũtur quando illegittimus efficitur legittimus & per consequẽs succedit. Primo quando rediguntur in potestatem patris, qualis est is, q dum naturalis fuerat, postea in curiam datur Imperatoris vel presidis prouintie, vt insti. de nup. §. aliquando. Secũdo si matrẽ illius postmodum superduxerit, vt in auten. de fili. ante dota. instru. §. peruenit col. iij. Tertio q̃uis matrẽ non superduxerit. Vel quia forsan eius matrimonio digna non fuit, morte tamen illo absumpto per principem legittimari potest, vt in auten. qui. mo. natu. effici. legi. §. liceat &. §. si vero coll. vi. & hoc intellige si alij non supersint legittimi. Vide etiam ad hanc materiam insti. de here. ab intesta. veni per totum.

s. Tres modi quo pacto illegittimus effiatur legittimus & per consequens succedit.

Si quis in quatuor suis progenitoribus. &c. Ex isto apparet dato quod suus ꝓauus fuisset diffamatus, vel indiffamatus. Istud ꝓdesse vel obesse, ꝓnepoti minime poterit. [t] Quia predecessorum honor vel scandalum nõ nisi in tertiam deriuatur prolem. Quare & textus de auis & patribus duntaxat mẽtionem facit.

Si quis bannitus. &c. Vnde bannitorũ ad hereditatem tollendam ius est, sufficit enim eidẽ quod liber sit & legittime natus, ex quatuor vt supra progenitoribus nec opus est vltra progredi in declarãdo progenitores suos, vt infra. li. iij. ar. lxxij. perinde etiam si duellũ alteri inferre velit. Progenitores vt textus habet declarare eum oportet alias duellum sibi denegari poterit, vt infra li. eo. ar. lxiij.

Locumq; sui banniti eum nominare oportet &c. [u] locus vero huiusmõi dicitur esse iurisdicio illa vbi natus est sede scabinali dignus, quodq; scabinus ibidem esse possit.

Occupantem cum emenda competenti relinquet. &c. vide ad id infra eo. li. ar. lxij. lxiij. lxix. insti. vi. bo. rapto. §. sed ne dum. C. vnde vi. L. si quis in tantam.

t. Prædecessorũ honor uel scandalũ nõ nisi in tertiam deriuatur prolem concordat Iure Mu. ar. iiij.

u. Vide infra li. iij. ar. xxvi. Iu. Mu. ar. xxxiij.

Articulus. LII

Sine hæredum [a] consensu [b] & legittimo iudiciali termino nulli seruũ aut proprietatem alienare licet. [c] Illustres tamen & domini sine his idest absq; iudicio ministeriales suos commutabunt dummodo persona commutata poterit designari. Donet autẽ quis hæc prætacta contra iustitiam sine hæredũ cõsensu, hæres qui fuerit ipsam proprietatem ueris sententijs postulet, & eam quasi donator obijsset obtinebit, eo quod alienauit quod de iure alienare non potuit. Omnia mobilia uel se mouentia potest quis sine hæredum cõsensu alienare q̃diu præcinctus gladio & clipeo suum dextrarium seu æquum sine iuuamine alicuius ascendere poterit dummodo dextrarius & strepa ei teneatur pedibusq; eius lapis uel truncus cubitum in altitudine habens supponatur, cũ id facere nequiuerit alienandi, conferendi seu donandi aut

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. Nota istã hic copulatiuã diligenter Sine enim iudias licẽtia potest unus ꝓprietatẽ alienare suã ex ar. xxxiij. supra eo. libro & ita una pars copulatiue erit falsa ergo tota. R. quod articulus allegatus intelligi debet de rebus mobilibus. Articul9 uero præsẽs de imobilibus ut in fine glosæ notatur.

c. Vide ad hanc materiam supra eo. lib. ar. xxi. Iur. Mu. ar. xx. lvij & lxi. et lxv.

d. ARTICVLVS REPROBATVS.

e. Alij textus habent hoc tamen decrepitus potest de iure restituere quicquid alicui abstulerit iniuste

f. Alij textus & rectius habent nisi p his quæ tẽpore mortis mariti sui apud ipsam relictum sit.

g. Articulo præsenti contrariari uidetur lex xij. tabu. in hæc uerba hæreditates in testamento iure factæ rate sũto. Quam legem Vulpinianus de uerbo. signi. comprobat tradens non improprie ab aliquo dia lege eam obuenire hereditatẽ quæ etiam testamento defertur quia lege xij. tabularum secũdum eius sententiam testamentarie hæreditates confirmãtur, sed & testimonio Iustiniani, sui & necessarij hæredes instituti nolint uelintue sicut ab intestato L. xij. tabu. hæredes fiũt et sic lex hoc casu hæreditates è testamẽto delatas cõfirmat. In alio etiã loco lex xij. tabula. cõtrauenire dicitur articulo præsenti in hæc uerba uti quisq; legasset sue rei ius esto. In practica tamen nostra secus est, tenendum itaq; est priuilegiũ saxonum nam et ius municipale hoc idẽ suadet quod hæreditates in lecto egritudinis alienare non licet.

quicq̃ faciendi (ut per id hæredibus post mortem suam auferetur) nullam habebit potestatem. Quæ autẽ iniuste quis subtraxerit reddere potest [c] in quo receptor non donationem sed restitutionem poterit comprobare & iura ab eo in his prius possessa obtinere. Si quis in sua infirmitate de suis facultatibus iuste quicq̃ impignorauerit, uel alienauerit, uxor eius sed nec familia pro his incusari debet, eo quod ipsa uel ipsi siue iuste siue iniuste donationem patrisfamilias contradicere minime potuerant. Si quid uero iniuste legatum fuerit a legatario illud iuste per sententiam repetatur.

Mulier pro nulla re sui mariti respõdebit [f] nisi pro his quæ tẽpore mortis sui mariti eius custodie fuerunt mancipate.

Glosa.

Sine heredum consensu. &c. Iste articulus est erroneus, & per sedem apostolicam reprobatus. [g] Ideo qa elemosinas & alia pietatis opa excludit, immo & prohibere videtur in extremis quod est iniquum. Et tractatur hic de donationibus quarum aliqua est inter viuos. Alia causa mortis, vt institu. de dona. in prin. & de vtraq; hic tractat̃, de donatiõe aũt inter viuos tractat̃ supra eo. li. arti. ix. & ar. xxxi. & xxxiiij. & infra li. iij. ar. iiij. cum similibus. Vnde scias quod donare potest inter viuos pater familias & dominus rei. ff. de reg Iur. L. qui in ius. Ergo nõ seruus non filius famil. nõ pupillus. ff. de pac. L. contra. §. i. & ij. & ff. de acqui. re. do. L. pupillus, non monachus vel cõuersus quia proprium non habet. liiij. dis. abbati. [h] Nec abbas seruũ Eccelsię, nec Episcopus nisi recompensationem facit. xij. q. ij. Episcopus. Item compos mẽtis non furiosus vel prodigus. ff. de dona. L. modestinus, ad fi. ff. de cur. furi. L. Iulianus, & ff. de verb. ob. L. is cui. Nec is donare potest cui alienatio per leges est interdicta, vt quia cõmisit crimen lese maiestatis, vel est hereticus, vt de hereti. c. vergentis & c. ad abolendam & C. ad leg. Iul. maie. L. vl. Quod autem filiusfa. donare non potest fallit in quatuor casibus. Nam iusta ratione motus causa mortis donare potest. Item si habet peculium castrense vel quasi. Item si habet liberam administrationem peculij profectitij, & hoc ipsum ei specialiter cõcessum sit. Item vbi est filius comitis vel marchionis, vel senatoris, aliter non quantumcunq; magnus sit & discretus. ff. de dona. L. filiusfa. ℞. i. §. i. ij. & iij. Potest autem cuilibet donari nisi per leges prohibeat̃, siue absens sit siue pręsens notus vel ignotus. C. de dona. L. nec ambigi. & ff. e. ti. L. absenti. & C. e. L. in extraneos, etiã meretrici. ff. e. L. affectionis, nisi sit miles qui meretrici dare non potest. C. de dona. inter vir. & vx. L. si ancillam. Ergo nec clerici nec aduocati quia isti tres equiparantur. xxiij q. i. militare, extra de ser. non or. c. eo libentius. Item donari potest patrifamilias & filiofa. dũ tñ extraneo. C. de dona. L. siue emãcipatis. Donatio tamen inter coniuges non valet nisi morte confirmetur. C. de do. inter vi. & vxo. L. donationes. Omne vero quod in dominiũ alterius transire potest donatur. ff. e. L. in edibus. §. vlt. Et ita res omnis cuius commertiũ haberi potest, non ergo res sacra vel religiosa, vel Sol vel luna. Insti. de inuti. stipu. ℞. i. §. i. & ij. Item res Ecclesiastica dari prohibet̃ extra de pigno. c. i. donatio autem quę excedit quingentos aureos requirit scripturã nisi vbi in persona donat priuato, vel Ecclesię vel alias causa pietatis, vel magister militum militibus, vel priuatus priuato in recuperationem domus vel donationem propter nuptias. C. e. L. sancimus In auct. vt non fi. pig. §. illud, coll. v. In auten. de nõ ali. §. si minus col. ij. C. de dona. propter nup. in multis legibus, vel si remittãtur vsure futuri tẽporis. ff. e. L. modestinus, nec donatio causa mortis scripturã requirit. C. de dona. causa mortis. L. fi. Quãdo dictam summam excedit donatio, requirit scripturam, & quod insinuetur siue publicetur apud competentem iudicem adhibitis personis publicis, & debet donator suã voluntatem exprimere & quantitatem donationis, & hęc omnia debent redigi in scriptis. C. de dona. L. in donationibus. Vbi vero donatio nõ excedit quingentos aureos, valet sine scriptura. C. e. L. penul. §. fi. nisi forte aliter sit conuentum inter partes. C. de fi. instru. L. contractus vel nisi forte fiat a patre in filium emancipatum, vel nisi fiat in coniunctas personas. C. de dona. L. si quis & L. sequen. Et si plures fiunt donationes quę omnes cumulate excedũt dictam summam est vna donatio. ff. de dona. causa mor. L. senatus. §. fi. Si tamẽ fuerit personalis quia nulla mentio est facta de heredibus nõ requiritur scriptura alias sic. vt. C. eo. L. sancimus. §. fi. Perficitur etiam donatio nudis verbis, licet olim per stipulationem tantum. C. eo. L. si quis argentum Insti. eo. §. perficiuntur. Consensu tamen vtriusq; scilicet donatoris & donatarij interueniente, alias nec nuda ratio nec causa ioci, vel doctrine facta pactio constituet debiliorem. ff. eo L. vt supra.

Perficitur etiam donatio nedum inter pręsen-

h. Donationes quomo[…] ualent & quomodo[…] non uide per totum.

tes sed etiam absentes, per nuntium vel episto
stolam cuius non breuitas nocet. ff. eo. L. per
interpositam, &. C. eo. L. nec ambigi, &. L. si
aliquis & sufficit solus consensus. C. eo. L. do
natio. Nec refert an donator dicat do vel da⸗
bo. Nam olim per stipulationem fiebat quę
in futurum concipitur. ff. de verb. obli. L. sti⸗
pulatio, &. L. quotiens. C. de euic. in certis le⸗
gi. &. ff. de pac. L. i. §. i. Et secundum le. ex nu⸗
do pacto in hac causa datur actio, vt. C. de
donati. L. si quis argentum. Donator autem
tenetur ad traditionem rei quā dare promisit,
vel ad ipsius extimationem si rem tradere nō
potest vt in dict. L. si quis argentū. Et ne prę⸗
stet euictionē si quid dolo fecit. ff. eo. L. Ari⸗
sto. &. ff. de edili. edic. L. ad res donatas, vel si
ex preterito ita cōuenerit. C. de euic. L. ij. Vel
si donatio a ꝓmissione incipit. C. de iure do.
L. i. Vel nisi quis ex necessitate donat. de prę⸗
ben. inter cętera. de iure pa. pastoralis &. vij. q.
i. pręsentium. Et hoc verum ratione fraudis
vel malicie si interuenerit, vt in dictis cōcor⸗
dan. Ad quid autem teneatur donatarius, &
quando donatio potest reuocari, vide infra
lib. iij. circa arti. iiij. &. lxxxiij.

Glosa.

Dictum est in glosa articuli pręcedētis quod
leges imperiales oculte & astute quodammō
iuri naturali adminiculo veniunt, vbi ius na
turale per leges & cōstitutiones opprimitur.
Vnde sciendum [i] quod tria sunt ex constitu⸗
tione iuris positiui quę iuri naturali contraue⸗
nire cernuntur. Primum quod homines qui a
natura sunt liberi, omnes siquidem natura pa
rit liberos, constitutionibus tamen serui ef⸗
ficiuntur, vt Insti. de libertinis. §. manumissio
& in auten. qui. mo. natu. effici. sui. §. si qs. col.
viij. & infra. li. iij. ar. xlij. Impatores ergo sub
venire naturali libertati hominum volentes,
varias sanxerunt constitutiones quibus serui
liberi efficiuntur, vt insti. qui. manumit. lice.
vel non. §. iuste. & insti. de le. fusi. cani. tollen.
&. C. de testamen. manumis. L. Cum cōstitu⸗
tio. &. C. de fidei commissarijs libertati. L. Si
quis. &. L. finali. C. de lati. liber. tollen. L. cū
dedititij. C. de cōmuni seruo manumisso. L.
in cōmunes, vbi habetur [k] quod seruus ex⸗
istens multorum dnorū seruus, si vnus illorū
eundem dimittere vult, alij obtemperare co⸗
guntur, viginti solidos pro seruo accipiēdo,
id enim serui precium statutum est, vt. C. ea.
L. §. Ne autem. Secundo quod iuri naturali
per ius positiuū contrariatur. Est, quod quidā
homines illegittimi nuncupantur & sunt, cū
tamē a natura omnes homines legittimi sint
vt in autē. qui. mo. natu. effi. sui. §. Si quis. col.
viij. in remedium itaq; sunt constitutiones qđ
illegittimi efficiuntur legittimi, vt insti. de hę
re. quę ab intesta. defer. §. fi. & in auten. de in⸗
ces. nup. §. Dubitatum. & in auten. de filijs an
te instrumen. dotalitia. natis. §. Peruenit. coll.
iij. in auten. qui. mo. natu. effici. sui. §. Na⸗
turalium. col. viij. C. de natu. libe. L. Huma⸗
nitatis. extra. qui filij sunt legittimi. c. tanta.
Tertium est quod de iure communi positiuo
quilibet uir bona sua etiam in lecto ęgritudi⸗
nis alienare quidem potuit. Et quia exinde
sępius eueniebat quod pueros suos indigētes
relinquebant impij patres, vt in autē. de nup.
§. Disponat. coll. iij. quod & contra naturalē
charitatem fuit & est, quare in cōtrarium ple
req; sancite sunt leges, quę disponunt vt hęre
dibus aliquid relinquatur, vt insti. de le. falci.
§. Superest. in auten. de here. falcidia. §. Fiat.
igitur. col. i. &. ff. de inoffi. testa. L. iij. [l] Saxo⸗
nes vero ius speciale & priuatum habent, qđ
cū quis donare aliquid vult, vt id faciat tem⸗
pore quo donationem facere poterit necesse
est. Nam alias si donauerit quid [m] tempore
quo solus huiusmodi re vti non potest, dona
tio erit nulla, quia donat illud quod suū non
est, sed hęredum eius, vt in auten. de manda.
princi. §. Oportet autem. col. iij. in auten. de
inces. nup. §. i. col. ij. Indecens namq; est, quod
quis suos indigentes relinquat, extraneos di⸗
tando, vt in auten. de trien. & semis. §. Frequē
ter. coll. ij.
Notandū pręterea quod Saxones ipsi ex spe⸗
ciali eorum priuilegio secundum [n] quod tri
plicia bona sunt, etiam triplex ius succedēdi
vel alienandi bona illa habent. Primo quę
dam sunt bona quę proprium nuncupantur
& illa alienare non possunt sine hęredum cō⸗
sensu vt hic in textu. Secundo bona dicuntur
vt est feudum, & illud vnusquiuis dimittere
& alienare potest quādo vult nisi forsan illud
faciat tempore cum id facere minime potest,
& eo solus vti non valet, vt tempore ęgritudi
nis vel cū ex prouintia cedere vult, quia tunc
illa alienatio in fraudem domini vel successo
rum eius facta locum non habet vt supra ar⸗
ticulo. ix. feu. c. lviij. in auten. de trien. & semis.
col. ix. per totū. Tertio sunt bona mobilia &
ista duplicia. Quędam vt sunt serui mancipia
& illi non omni tem pore alienantur, nec di⸗
uidi debēt, pueri eī vt sic exhęredes essent
vt hic in textu & infra ar. lxxij. Alia sunt bo⸗
na mobilia quę de facili de loco in locū mo⸗
ueri possunt, & ista donantur cum vir pręcin
ctus gladio. &c. vt textus habet. Vnde multi
textum. §. istius cum dicitur quamdiu pręcin
ctus gladio deriuari putant ad omnes indif
ferenter homines quod tamē [o] intelligendum
non est, nisi de militibus ipsis, & illis qui sunt
corū stirpis. Dicit enim quod pręcinctus gla⸗
dio & clipeo. &c. quod pertinet militibus ip
sis Iusq; istud primarie specificatim & expres⸗
se posuit propter militū dexteritatem vt in⸗
sti. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter. [p] Ci⸗
uis vero iur. mu. proprium quod nō ex suc⸗
cessione, nec ex ad mortuo sibi venit alienare
potest, si ita est fortis quod sine iuuamine tā⸗
diu stare poterit coram iudicio bannito quo⸗
ad donatio perficiatur, Mobilia vero donare

i. Tria sunt ex constitutione iuris positiui quæ iuri naturali contrauenire cernuntur

k. Seruus existens multorum dominorū seruus consentiente uno in libertatē serui alij consentire tenentur.

l. Saxonum in donationibus & alienationibus lex.

m. Donans aliquid cum ei id facere non licet nō donat quod suum est sed alterius

n. Ius triplex successionis bonorum apud Saxones.

o. Miles quomodo ꝓprium & bona alienare poterit, uide hic & clarius in textu.

p. Ciuis quarum uirium esse debet ut ꝓprium alienare sibi admittatur, concordat iure mu. ar. xx.

38

potest & alienare dummodo perfecte sanitatis fuerit & huiusmodi donatio valet, quam actualiter facit alicui, vel corā iudicio de habendo & possidendo post mortem eius. Dicunt tamen aliqui quod in lecto ęgritudinis dare & alienare potest quicquid in lecto decūbens vltra asserem lecti porrigere possit. [q] Rusticus preterea donationem facere potest si vires ostendat suas in tantum quod aratrum per spaciū vnius stadij insequi possit. [r] Mulier autem si ex domo sine iuuamine viri vel mulieris ad Ecclesiam ire poterit. Ecclesia aūt distet. xx. virgis [f] a domo, extunc bona non ex morte deuoluta alienare potest. Si vero mulier secus fecerit imputaretur sibi quod ab heredibus alienare vellet.

q. Rusticus quomō alienare proprium poterit.

r. Mulieri quopacto alienatio bonorum admittatur.

f. Virga quid sit & quantum spatij contineat, uide infra li. iij. ar. xlv.

Id quod in textu dicitur sine hęredum consensu. Intelligi debet de bonis ex morte alicuius deuolutis secundum ius municipale. Secundum vero ius villanorū locum habet de omni proprio, siue sit resignatum hęreditatum, vel emptum, dura tamen est & inhumana constitutio hęc, quod non excludit testamenta & elemosinas.

Veris sentētijs postuletur &c̄. hoc est per quęrelam iuridicam, omnes etenim quęrele & cōtrauentiones quę in absentia alicuius fiunt tribus vicibus coram iudicio proponi debent, vt infra eo. li. ar. lxvij.

Quę autem quis iniuste subtraxerit &c̄. Illud etenim quod suum non est super nullum hęreditare potest. ff. de reg. iur. L. quod in initio & C. vi. bono. rapto. L. Si res. & sequentibus. Nec illud dici potest donatio sed restitutio.

Si quis in sua infirmitate qcq̄ impignorauerit &c̄. Declarauerat siquidem quomodo vnus proprium alienare potest & quomodo non, hic in isto paragrapho tangitur, quis donationi contradicere nō potest, & specialiter meminit de vxore quę nec impeti pro eo poterit vt. C. de crimi. expila. hęre. L. aduersus.

Si quid iniuste legatum fuerit &c̄. Ille enim qui iustam agendi causam habet pro aliquibus bonis maius ius ad illa habere dicitur q̄ ille qui rem occupat, immo rem ipsam habere videtur, vt. ff. de reg. iur. L. qui actionē.

Mulier pro nulla re &c̄. Intellige nisi illa possideat, quia tunc vendicabuntur ab ea, vel dolo malo possidere desinat, quia tunc pro fructibus agi poterit. vt. C. de crimi, expila. hęre. L. aduersus.

Anno.

Pro intellectu textus articuli nota, quod quēadmodum bona duplicia sunt, mobilia videlicet & immobilia, ita & proprium duplex est immobile videlicet & mobile. Immobile qđ de loco ad locum facile moueri non potest, & illud iterum est duplex, stans, vt sunt domus, predia &c̄. & iacens, vt sunt agri, nemora &c̄. Mobile vero quod de facili de vno loco in alium moueri potest, vt sunt serui pecora, pecunię, & alia mobilia. Vnde proprium huiusmōi dupliciter nobis aduenire dicitur. quia vel illud suis pecunijs labore proprio acquisitis coemitur, vel iudicialiter donatur, vel etiā qđ quis acquirit ex locis desertis quę antehac nullius erant, vt insti. de re. diuisi. §. insula. vocaturq; proprium per nos bene acquisitum, illudq; dare possumus cuicumq; voluerimus & alienari potest sine hęredum consensu, vt insti. de re. diuisi. §. vendite. Secundo proprium huiusmodi aduenit per successionem vel ex morte alicuius, vt quando bona per me empta & mihi resignata in meum deuoluūntur hęredem, vocaturq; proprium hęreditarium, vt insti. de hęre. quali. §. sui autem. Et si tandem ad pueros puerorum deuoluitur proprium illud, vocatur hęreditas ex morte deuoluta seu admortua, vide ad id Insti. de hęredi. quę ab intesta. defer. & in auten de hęredi. ab intesta venientibus. per totum. huiusmodiq; proprium diuendi alienariq; sine consensu hęredum minime potest sed meliorari vel deteriorari iuxta posse suū quidem poterit, vt hic in articulo pręsenti & iure mu. ar. lxi. Proprium vero mobile quod etiam duplex est, quoddam enim proprium dicitur, vt sunt serui, & hij etiam alienari non possunt sine heredū cōsensu. Aliud propriū mobile, est & dicitur omnia alia p̄ter hęc mobilia, & ista alienari possunt sine hęredum cōsensu si pręcinctus gladio &c̄. vt textus habet Vnde & articulus iste cum dicitur sine hęredum consensu intelligi debet sine consensu hęredum scilicet suorum. Sequitur ergo secū dum aliquorum expositionem quod sine cōsensu fratris illud facere possunt, vide ad id iur. mu. ar. xxi. . ar. lxi. feu. c. liiij.

Articulus LIII

Vi non sequitur [a] quādo uiolentia alij illata sibi notificatur uel qui suam interpositam actionem non fuerit prosecutus, uel q duellum indixerit iure alicui qui per ius euadit, hoc est iure se excusauerit, uel qui in terminis iudicialibus non comparuerit, uel etiam si quid in iudicio iniuste dixerit uel fecerit, debita aliaue adiudicata non soluerit, in qualibet prædictarum causarum iudici mulctam idest pœnam præstet. Et in alijs omnibus quandocunq; pars aduersa emendā id/

a. Qui autem uiolentiarum clamores inse, qui non tenentur, uide infra li. ij. ar. lxxi.

b. Iur. Mu.ar.xvi.

c. Quæ autē mulcta uniuscuiusq; sit uide infra li.iij. ar.lxiij. & item lxiiij.

d. Vide ad hunc passū Iur. Mu.ar. xxxvi.

e. Tempus autem determinatum debiti exsoluendi, uide infra li. .ij.ar.v.

f. Vide infra li. iij.ar. xxxix. §. penul. ibidem inuenies quod mulcta iudicii in una actione triplex exsoluitur nec est contra paragraphum istum.

g. Quæ autē sit mulcta spiritualium uide infra li.iij.ar. lxiij. de mulcta uero seculariū eodem li. iij.ar.lxiiij.

est satisfactionē acquisiuerit super emendante iudex [b] etiam mulctam obtinebit [c] Attamen iudex sæpius mulctam in iudicijs ab indisciplinate agentibus consequitur, propter quæ parti aduerse emenda nó præstatur. Impetat etiā [d] idest alloquatur homo bona aliqua licet ea non consequatur ipse nec mulctam sed nec emendam propter hoc uidetur perdidisse dum tamen ea non inuaserit/ [e] Si quis mulctam uel emendam tempore debito non persolue/rit præco eū pro his pignorabit & ea pignora statim in his debitis exponere hoc est oppignorare poterit uel uenundare. Non licebit tamen præconi aliquem pignorare nisi ad hoc sentēcialiter fuerit expetitus. [f] Nemo bis mulctā præstet pro uno actu nisi uiolentiam commiserit in die feriato, eaq; de causa in canonē inciderit. Tunc etenim [g] tam Ecclesiastico q̄ seculari iudici in præstanda mulcta condemnetur, una uero emenda iniuriam passo emendabit.

Glosa.

In qualibet predictarū causarū. &c. Et nō potest alteri exequutionem istam vlterius committere. Quia cum alicui sit preceptū quod aliquid personaliter exequatur, tunc non potest illud alteri committere, etiam de partium voluntate, quia partes non possunt mutare formam mandati. de hoc in spe. ti. de delega. §. excipi. vers. item quod iniunctum, & vide etiam. ff. de pollicita. L. de pollicitatione.
¶ Nemo bis mulctā &c. Quia tot pene quot delicta. ff. de priua. delict. L. nunq̄. Nec em̄ debet quis duplici pena conteri, vt de iudi. c. at si clerici. §. de adulterijs. & ibi concor. e. in glo. penul.

Glosa.

Articulus presens tria nos docet. Primo q̄d omnibus in eorum necessitate auxilio esse debemus, & hoc ibi cum dicit, qui nō sequitur istudq; ex honestate quadam euenit quam & leges ipse suadent, vt Insti. de iusti. & iur. §. iuris precepta. Secundo æquitatem ne proximo noceamus, & hoc ibi vel qui suam interpositam actionem non fuit prosequtus. Nullus etenim sine causa legittima alium accusare debet vel malefactum impingere qui id facit iniuste facit, vt insti. de iusti. & iur. §. iuris precepta. & insti. de pœna temere litigantiū L. item actoris. Tertio docet obedientiam & hoc ibi vel qui in terminis iudicialibus non comparuerit, qui enim obedientiā seruat omnem adimplet legem & omnia iure facere dicitur & hoc est tertium iuris preceptū vt insti. de iusti. & iur. §. allegato. ¶ Vel si q̄d in iudicio iniuste dixerit &c. Innuitur exinde quod vnusquisq; honeste se circa iudicium habere debet. Iudex enim in loco dei ibidem residet vt habetur deutronomij, recte iudicate filij hominum, Iudicium enim meum est & C. de vete. iur. enuclean. L. deo autore. Vnde circa id sciendum [h] quod iudicio ex duplici causa presidetur. Primo ex parte dei vt corrigatur excessus in deum cōmissus. Secundo ex parte hominum qui leduntur vel iniuria afficiūtur. Vnde & duplex [i] pœna ibidem soluitur deo ipso vel iudici in loco dei residenti mulcta prestatur, ex eo quia preceptū dei transgressus est, vt. xxiij. q. v. c. q malos, homini vero ledenti emenda soluitur, & hoc in textu tangitur ibi & in alijs omnibus quandocūq; pars aduersa &c. Vide etiam ad id infra li. ij. ar. xli. & li. iij. ar. lxxxvi. glo

h. Iudicio ex duplici causa præsidetur.

i. Mulcta in iudicio propter qd soluitur.

Impetat etiam homo bona aliqua &c. Intelligendum est si querela huiusmodi diffamatoria nō sit vt hic, quia alias emendare cogetur Contrariari tamen huic paragrapho uidet̃ infra articulus xxij. li. ij. vbi dicitur quod impetens bona aliqua in probationeq; testium deficiat penam soluit. R. quod articulus allegatus non contrariatur huic presenti, non em̄ ex eo soluit penam quod alloqutus est vel vēdicabat rem aliquam, sed propter mendatiū quia dicebat testibus illud notum esse cum tamen eis notum non sit, vt C. si ex falsis instru. vel testimo. iudica. L. falsam.
Notandum preterea [k] quod obediētia sextuplex inuenitur hominū in respectu ad alios homines & qui eam transgrediuntur penam soluunt iure ciuili secundum vniuscuiusq; dignitatem. Primo serui respectu dominorum vnde si transgrediatur seruus dominus faciet secum pro arbitrio suo, non tamen eum occidere licet vt C. de emē. seruo. L. vnica. Secūdo milites respectu Capitanei, vnde si miles in bello vel potius in conflictu deliquit quicq̄ capite punitur, vt ff. de re militari. L. omne. §. contumatia, nec est in contrarium vt quidam obiciūt articulus supra xl. qui disponit quod seruitio imperij profugus perdit honorem & feudum sed non vitam. Intelligitur enim ibidem de illis qui de obsequio seu bello fugiūt hic vero intelligitur de his qui ex cōflictu fugam parant. Tertio obedientiam tenētur discipuli suis preceptoribus, Ibi vero p exces

k. Obediētia hominū sextuplex.

su parua infligitur pena, vt extra de sen. excō. c. i. & c. cum volūtate, & c. ex tenore. ff. ad le. aquili. L. iij. & v. §. vlti. Quarto manumissi erga suos patronos, secus facientes priuantur libertate vt. C. de libertis. L. ij. & iij. Quinto obedientiam tenentur pueri respectu suorū parentum transgredientes exheredītātur, & infames fiunt & hoc si excessus fuerit insignis, vt in auten. de here. & falci. §. exhereditatos, col. i. In auten. de trien. & semis. §. frequenter, col. iij. & in auten. de immensis donationibus. §. vlti. col. vij. hoc idem etiam habetur in cōstitutione Adalberti imperatoris. Sexto omnes ad iudicium alicuius iudicis pertinentes, eiusqꝫ iurisdicioni subiecti obedientiam eidē tenentur, si non faciunt mulctam soluunt, vt in textu & infra. li. iij. ar. xxxix. ff. de re iudi. L contumatia.

Si quis mulctam vel emendam tempore debito nō persoluerit. & c. paragraphus iste disponit quo pacto, & per quem mulcta exigitur ad hunc passum etiam vide. C. de exequtiōe rei iudicate. L. i. & L. ij. diciturqꝫ quod preco illud facere debet, nuncupaturqꝫ iuxta aliquorum interpretationem preco nunctius dei. [l] Et hoc ex duplici causa. Primo quia ad officium electus ad sacra dei iurat. Secundo ex eo quia est iudex vel potius exequutor iudicij in loco dei celebrati, vt. xxiij. q. v. c. non solum & c. non est.

l. Preco nuntius dei nūcupatur ex duplici causa.

Nemo bis mulctam prestet. & c. Istud iam supra declaratum inuenies. Vnde mulcta seu pena spiritualium sunt sexaginta solidi, vt infra li. iij. ar. lxiij. Contingat vero quod aliquis in violentia interfectus sit nullam mulctam spirituali sed nec seculari iudici ratiōe excessus dare tenetur, morte enim sua eandem exoluit, si contra vtrosqꝫ deliquit.

Queritur an suspensi. Capite plexi seu decolati. & alij propter excessus eorū damnati in sacris locis sepeliri possunt. [m] R. quod sic. Quia & sacramenta illis ministrari debent, vt xiij. q. ij. c. quesitum & de peni. & remi. c. quod in te. Nec obstat quod forsan allegari possit. xxiij. q. v. c. placuit, vbi interdicitur suspensis sepultura. Canon enim ille disponit de his q seipsos suspendūt vel qui confiteri noluerint. Vel etiam intelligitur de illis quibus iudex sepulturam denegat, illud enim totum ex iudice dependet, vt. ff. de cadaue. puni. L. corpora eorum. L. si quis & sequēti. Si vero iudex admittit, ex patibulo deponi possunt & cū consensu loci ordinarij sepulture in Cimiterio demandari, vt. xiiij. q. ij. quesitum.

m. Suspēsi capite plexi an in sacris locis sepeliri possunt.

Articulus LIIII

NOn debet cēsitus altiora seu maiora pignora q̄ cēsus annualis suus constat [a] pro domino sustinere suo.

a. Concordat infra li. ij. ar. xxi. & liiij.

Si quis censum debito tempore nō persoluerit altera die & singulis diebus dūmodo in ædibus censitorum a domino sententialiter postuletur duplicatur.

Census extra fines ædium non est persoluendus. [b] Censum facilius dominus uel eius qui sibi agrum collocauerat nuncius si per censitum fuerit denegatus obtinebit, quod etiam de decimis fundi q̄ quis possidet cēsendum est. Si uero cēsum censitus persolutū afirmauerit & si hoc met tertius qui id uiderunt & audierunt firmauerit absoluetur. Dominus pro precio a suo fundo sibi stipulato seu promisso sine licētia Iudicis licite unum pignorabit.

b. Nota secundum ius feudale quod Censitus accusatus de censu si dicat soluisse metter tius solutionem iuramento probabit, sed si dominus dicat eidem non solutum esse, propior est eum conuincere q̄ ille negare etsi conuinatur altera die duplum soluit & sic consequēter si non satisfaat sententiæ, & iusto capi potest quia occasione statutæ penæ. ut C. de usur. & fruc. lega L. legatorū ibidem plura uide de solutioue censuum feu. c. lxv.

Nullus censitorum [c] sine consensu domini sui foueas excidere, uel ligna cedere, uel eius radices poterit extirpare, nisi hæreditario iure fundus sit suus censualis.

c. i. Locator secus ī emphiteota ut in fine eiusdem articuli.

Glosa.

Non debeat censitus. & c. [d] Nota quod in traditione rei sue potest quilibet imponere censum seu seruitutem prout velit de censi. c. quā to de iur. patro. preterea. xviij q. ij. eleutherius, & ff. communia predi. L. si quis, & C. si manci. ita fue. aliena. L. ea quidem.

d. De censibus & censitis hic uide abunde per totum.

An autem census possit in parte prescribi vt non detur vide in mercu. in regula plus semp Et quis probet cum allegetur prescriptio vel consuetudo negatiua, vide in mercu. super regula, in possessione.

An vero qui habet agrum censualem possit alteri dare ad colendū, & an sine consensu domini possit maiorē cēsum imponere vide iur. feu. c. lx. Vel an possit sine cōsensu domini alteri vēdere, vide infra li. iij. arti. lxxix. in glos. & li. ij. arti. lix.

Quā census annualis. & c. hic scire debes, [e] quod census est quedam pensio que de prouētibus alicuius rei persoluitur. Quicquid em̄ annuatim prestatur in quantitate vel summa, potest vocari census, vt. ff. de censi. L. etatē cū duabus legibus sequen. & de censi. cū olim & c. cum canonicis. Et potest imponere censum dominus rei, idest proprietarius, Insti, de vsu

e. Census q. t.

fruc. §. sine testamẽto. sed talis non potest imponere censum qui vltra ipsius vitam extendatur, cum ius eius quod habet morte finiat. Insti. de vsufruc. §. finitur. Sed citra mortẽ potest perceptionem fructuũ in alium transferre non tamen ius. ff. de peri. & commo. rei vẽdi. L. necessario. §. vlti. & C. de iure. do. in plerisq; legibus, census vero ignorantię non est persoluẽdus de censi. peruenit & C. de pactis. L. si certis annis. Caue igitur nã si agis possessorio quia cẽsus est subtractus obtinebis, q̃uis etiam nullam causam probes, de electi. c. querelam. Secus si petitorio quia tempus non est modus inducende seu tollende obligationis. ff. de actio. & obliga. L. obligationẽ. ij. §. placet & C. de vsuris. L. creditor. Si vero proponis causam ad quam probandam inducis paciẽtiam longi temporis obtinebis, si tempus probes vt. ff. de vsuris. L. cum de in rem verso. ff. si ser. ven. L. si quis. ff. de aqua pluuiali arcen. L. i. in fi. & L. in summa. §. idẽ labeo. f Etsi aliquis census pręstitus fuerit tanto tẽpore quod non extat memoria in contrariũ, dic quod est vltra soluendus, etiam si non appareat de causa, vt in allegat. iuri. & xviij. q. ij. seruitium, & de verbo signi. super quibusdã. §. pręterea. Et idem est si census per. xl. annos solutus fuerit licet non liquet de causa vt de censi. peruenit. i. q. i. nullus. x. q. iij. quia cognouimus, de exces. prel. sane & c. cũ ad quorundam, & C ne vxor pro mar. L. si. g Et si pręscriptione tempus non est completum nõ tamen est census subtrahendus propria autoritate, alias enim spoliatus restitueretur, vt de electi querelam. Sed in petitorio obtinebit si proponat cõtra ipsum quod non tenetur ad solutionem census quia sine causa pręstatur, sic intelligitur. c. peruenit de censi. Et licet verũ sit secundũ leges quod sufficit pacientia lõgi temporis vt supra, tamen secundum canones necesse est probatio longissimi temporis, vt notat Hostieñ. in summa de consuetud. §. obtentus. s. tempus quadraginta annorũ. Si sterilitas causatur aut guerra quod censitus agrũ non possit colere an excusatur vide Ioan. And. in additio. specu. de loca. §. nunc aliqua super ver. cxxxvij. in verbo propter.

f. Census si tanto tempore soluitur quod nõ extet memoria ĩpost semper soluendus erit.

g. Census non est propria autoritate subtrahendus.

Si quis censum debito tempore non persoluerit. &c. Si tamen emp. seu censitus psoluit pensionem seu censum tribus annis retro proximis & hoc probet, pręsumitur semper soluisse, vt. C. li. x. de apochis publi. L. quicũq;. vide in specu. titu. de loca. §. nunc aliqua vers. xxij. queritur.

A domino sententialiter postuletur duplicatur. &c. Etsi ex post differatur solutio per triẽnium cadit res censualis in commissum secũdum glo. & vide in causa ger. intentata siue de superactione.

Si vero censum censitus persolutum affirmauerit. h Soluendus est autem census secundũ extimationem monete in qua a principio est impositus vt de censi. olim vbi de hoc, vide etiam infra li. iij. ar. xlv. Pro cuius pleniori intellectu, docto. in dic. c. olim et in cle. ij. de deci. & in. c. quãto. de iureiuran. ponunt has cõclusiones. Prima vbi pecunia debetur ratione maleficij vel delicti, sufficit quod fiat solutio in pecunia currenti. ar. dic. cle. ij. de deci. & C. de rei vxo. acti. L. vlt. §. fi. Secunda vbi pecunia debetur ex contractu vel quasi, si talis pecunia effecta sit minoris valoris, datur extimatio pecunię secundum antiquam & primã monetam vt de censi. c. olim. Et pręmisse cõclusiones procedũt quando pecunia est diminuta in valore licet sit eadem in numero figura & quantitate. Si vero pecunia est diminuta in pondere, tunc si debitor talem diminutionem non procurauit, nec fuit conscius istius fraudis periculum est creditoris qui non multum ledetur ex quo tamen valet, & nihil est quod valet debitori imputari, igitur non erit in hoc puniendus. c. satis peruersum. lvi. dis. Secus autem si debitor hanc diminutionẽ procurauit vel fuit conscius istius fraudis tũc propter ipsius culpam eius est periculum de iureiuran. c. quanto.

h. Census soluendus secundum extimationem monetæ in qua à principio est impositus.

Sine licẽtia iudicis licite pignoretur. &c. hoc nota quod vbi pensio non est in pecunia sed in frumento, ibi res inuecte nõ sunt tacite obligate, quia nõ est locatio, sed contractus innominatus secundũ Bald. in addi. spe. ti. de loca. post Guil. & emphiteota qui vult renũctiare rei, tenetur soluere censum nam ad id quasi ex contractu tenetur. ff. cõmo. L. in commodato. §. sicut. Secus autem quę tenetur propter rem ex dispositione legali quia talis cedendo rei liberaliter facit. ff. si serui. ven. L. & si forte. §. labeo. ff. de vsufru. L. si vsufructuarius & de dam. infec. L. prętor. §. hoc edictum secundum Bald. ibidem. Sic autẽ habet dominus ius ypo. vt si locetur Vrbanum prędium omnia inuecta & illata tacite obligãtur domino etiam ignorante. Sed inuecta in pręrdio rustico ita demum obligantur si domino sciẽte sunt intromissa. C. loca. L. certi. Et res secundi cõductoris scilicet quia a me conductore conduxit. C. lo. L. nemo, obligãtur etiam domino, non tamen ad vniuersam pẽsionem sed quatenus donare debet. ff. loca. L. si in lege. §. si colonus & de pig. acti. L. solutum. §. solutam, & hoc tantum in Vrbano pręrdio locum habet secundũ Azo. Et nota quod locator ideo potest pro re locata aliquid pcipere, quia ad ipsum spectat rei periculum vt. ff. de rei vendi. L. si nauis, & insti. qui. mo. re. cõtra obli. §. itẽ is. Sed dato quod conductor etiam in se suscipiet periculũ rei locate aduc dominus. s. locator potest recipere pensionem ar. C. cõmo. L. i. secundum Io. cal. in cõmune. c. nauiganti de vsuris. An autem locator teneatur reficere vide. ff. loca. L. sed ades. §. illud & L. si merces §. si vicino, ubi dicitur quod sic nisi pactũ aliud inducat.

Glosa.

i. Bona tripliciter cõferuntur.

Pro intellectu tam precedentiũ, q̃ etiam articuli presentis. Notandũ [i] quod bona tripliciter conferũtur seu possidẽtur ab hominibus. Quedam possidentur propter officia vt sunt Scabini, Iudices, Sculteti, & alij officiales, vt Marsalci, Dapiferi, Camerarij. Quedã ex censu & ita ex conducto sub annuali pensione & de istis hic textus habet. Quedam in prouisionem data bona possidentur, de hoc vide latius feu. c. lx. Alij vero aliam & clariorem ad hũc passum ponũt distinctionẽ, quod quidã possident bona ratione officij, vt Scabini, Iudices. &c. Quidã ex censu, vt censuales de quibus hic. Quidam vero quia exinde seruire coguntur vt vasalli. [k] Tẽpore etenim quo Romani prouintias sibi subiugauerant agri omnes & census Romanorum erãt, exindeq; militibus stipendia ministrabant, vt in auten. vt neq; miles §. cum domini dei coll. viij. & in auten. de man. prin. §. i. coll. iij. & in auten. vt iudi. sine quoquo. sufra. §. eos coll. ij. Postmodum vero difficultatem stipẽdiorum subterfugientes possessiones agrorum militibus assignabant, vt exinde stipendia & victum haberent obsequiũ imperio prestantes, vt in auten. de manda. princi. §. publicorum, coll. iij. Milites tandẽ vlterius agros huiusmodi rusticis ad incolendum cõferebant sub certo pacto seu censu, & vocabantur rustici prenotati censuales, vt. C. de agri. & cẽsi. L. ij. Censualisq; vt sic nulla maiora sustinere debet pro domino nisi inquantũ census annualis se extendat, bonaq; cẽsualia tacite sunt pignus domini in censu suo, vt. C. in qui. cau. pig. taci. con. L. si non.

k. Tempore subiectarum prouinciarum agri omnes Romanorum erant. Concordat infra li. ij. ar. lxiij. Iur. Mu. ar. vij.

l. Censualium & dominorum Ius triplex

Sciendum insuper [l] quod censualis & dominus suus triplex ius inter se habent. Primo q̃a contractus eorum pro lege habetur, vt. C. de loca. & conduc. L. legem, &. Insti. eo. ti. §. cõductor. ff. deposi, vel con. L. i. Secundo quicquid censualis habet in bonis cẽsualibus hoc totum est pignus seu vadiũ domino loco prouentus seu census, vt. C. de loca. & conduc. L. certi iuris. Et duplex exinde venit vtilitas. [m] Prima quod dominus potest eundem pignorare sine consensu iudicis, ex eo, [n] quia est pignus domini quicquid cẽsualis importat ad bona censualia, vt infra li. ij. ar. lix. glo. & li. iij. ar. lxxvij. &. lxxix. C. eo. ti. L. certi iuris glo. Secunda vtilitas si quis tuo censito aliquid acceperit, vel quomodocunq; vsurpauerit, tibi restituere tenetur, quia est pignus tuũ siue expressum fuerat siue non, vt. C. in qui. cau. pig. taci. L. sancimus, &. ff. de acquirẽ. re domi. L. rem in bonis. Tertium ius inter censualem & dominum est, quod nullus censitus bona censualia alienare seu dimittere potest, ita quod census in ipso maneret, & alter bona occuparet etiam dato quod iam alienasset de facto nihil iuuabit, verũ emptor censum soluere cogetur, vt. C. sine cen. vel reli. L. rei annonarie.

m. Dominus licite cẽsualem pignorabit, uide infra li. ij. ar. lix. glo.

n. Nota secundũ Ius feudale quod bona q̃uis non obligentur pignoratitia tamen efficiuntur dupliciter. Primo bona censualis hominis importata in bona domini Secundo bona tutoris importata in bona pupillorum feu. c. ly.

Notandum preterea quod cẽsuales sunt duplices. [o] Quidam pertinent semper ad bona censualia. quidam vero nõ, de primis textus articuli intelligi debet. Secundorum vero ius est tollerabilius q̃ primorum excepto tamẽ in quatuor casibus. [p] Primo quia alienari possunt cum tempus aduenerit eisq; indictũ sit, vt infra li. ij. ar. lix. Secundo quia alienantur q̃primum censum non soluerint. Vnde secũdum leges si emphiteota censum vel pensionem per triennium dare recusauerit, alienari potest, vt. C. de iur. emphi. L. ij. Ecclesie vero si ad biennium censualis pensionem soluere refutauerit repelletur, vt. x. q. ij. c. eo enim. §. & hoc modo, & extra de loca. & cõduc. c. potuit. Tertio alienari possunt cum proprietarius solus inhabitare vult domũ illam vel edificia desuper struere. [q] Quarto si cẽsualis in bonis conductis inhoneste se gesserit, vt. C. de loca. & conduc. L. edem quam.

o. Censuales duplices.

p. Censuales in quibus casibus alienari possunt.

q. Vide infra li. ij. ar. lix.

Si quis censum debito tempore non persoluerit altera die duplicatur. &c. Querere vnus possit an id vsura sit quod censitus duplũ soluit. Et an vsura admittatur secundũ leges necne. Quidam dicunt quod sic, vt. C. de vsuris, & fruc. L. legatorũ, & in auten. de alie. & em. coll. ix. & in auten. de vsur. nau. §. hec etiam, coll. ix. &. §. in casu coll. ix. R. tamen & verius quod vsura accipi non debet, immo interdicitur per canones ex veteri & nouo testamẽto, vt. xlvij. dis. c. quoniam multi. Quicquid autem canones inhibent hoc etiam interdicere leges videntur, vt in auten. de ecle. titu. §. de regulis coll. ix. & in auten. quomo. opor. epis. § i. &. §. fi. coll. i. Vñ & si quis temerarie dicat [s] vsuram non esse peccatum pro heretico censeri debet, vt extra de vsur. c. i. in clementinis. Vnde pro intellectu istius ampliori notandũ venit [t] q𝔡 vsura dicitur cũ q̃s magis accipit q̃ accommodauit, vt. xiiij. q. iij. c. i. Nec secũdum leges & canones, vt supra declaratũ est admittitur nisi in quinq; casibus. [u] Primo in fauorem Ecclesiarum, vt extra de vsur. c. i. & c. conquestus & in auten. de aliena & emphi. §. si vero preter hec, coll. ix. Secundo si quis fideiussor soluerit vsuram pro te eandẽ expetere viceuersa ex te poterit, vt extra de fideius. c. constitutus. Tertio potest vnus pecuniã expetere que statuta est pro excessu aliquo p modum pene, vt quia statutum est qui accipit aliquid rerum Ecclesie in quadruplum tenet, & illud extorqueri licite poterit, vt. xij. q. ij. c. in legibus. Quarto quãdo accipitur in recompensam damni suscepti de quo vide. xiiij. q. iiij. c. si quis oblitus. Quinto cum id fiat ex ratiõabilibus causis & probabilibus debitis & ita accipi vsura poterit ex prolongatione solutiõis, vt. ff. de vsur. L. mora. §. in bone. Vnde cum quis solutionem inique & dolose protrahit expeti vsura ex eo põt nec proprie vsura dicetur, sed recõpensatio damni suscepti, vt. ff. pro socio. L. secundum. Quilibet enim damnum suum prouidere potest vt ex-

r. Vsura an admittatur uide.

s. Allegans usurã non esse peccatum pro heretico reputatur.

t. Vsura q. t.

u. Vsura in certis casibus admittitur.

tra de fideiuſ.c.puenit &.xij.q.ij.c.ſi quis de clericis. Addunt etiam aliqui pro ſexto quod vſura accipi poteſt a Iudęis & infidelibus, vt.xiiij.q.iiij.c.ab illo. Sunt enim noſtri & Chriſtianę religionis hoſtes quare bona eorũ occupare poſſumus, vt extra de hęre.c.excõmunicamus. Septimo ſi plus reſtituat ille cui accomodatũ fuit ex liberalitate vel mera bona volũtate, vt extra de ſimo.c.dilectus.ij. Octauo cum pecunia cõmodatur ad oſtentationẽ, vt ille qui commodat dicior appareat, & ita ratiõe iſtius poteſt aliquid ab eo expeti, vt ff.de cõmo.in pleriſq; legibus. Nono poteſt vnus ex proprio ſeu bonis quę ſibi loco dotis cũ vxore ſua collata ſunt aliqd vſurpare nec fructus illos reddere cogitur, ad ſupportanda etenim onera matrimonij conferuntur, vt extra de vſur..c. ſalubriter. Decimo cum quis aliquid emit ad tẽpus determinatum fructus exinde tollere poteſt, ac ſi vendicio eſſet perpetua. C. de pactis interem. L. commiſſorię.
Aduertendum tamẽ eſt, ſi quis aliquid emit vel vendit rem aliquam, [x] vel etiam accõmodat ſub certa cõditiõe, vel ſub ſpe quod emolumentum ſibi exinde aliquod cedat, illa ſpes lucri facit eum vſurarium, vt.xiiij.q.iij.c.putant. Sic etiam ſi vnus aliquid confert ea intentione quod bonis Eccesię prouideretur, Simoniacus fit, vt.i.q.iij.c.non ſolum, in iſto tamen caſu non eſt opus quod aliquid viceuerſa reddatur ſed quod peniteat contritionem pro peccatis habẽdo vt extra de ſimo.c.vlti.

x. Spes lucri accõmodatorem uſurarium facit.

Cenſum facilius dominus obtinebit.&c.hic ex textu cenſualis cogitur teſtimoniũ ſufferre ſui domini, niſi teſtimonio ſolutionem probauerit, vt infra li.ij.ar.xi.
Nullus cenſitorum.&c.hoc ex eo fit quia ipſe bona domini ſui deteriorare nõ poteſt niſi forſan bona illa cenſualia ſint ſua hereditaria, quia vt ſic facere cum illis poterit pro libitu ſuo, vt.C.de loca. & conduc.L. edem quã & Inſti.de vſufruc.§.i.ff.eo.ti.L.i.&.ij.

Articulus. LV

OMne ius ſeculare ab arbitrio & electione initium traxit. Ideoq; nullus iudex eſſe poterit niſi q ad hoc eligitur uel infeudatur. Euenit autem euidens factum in furto uel præda uiolenciaue cum qua perpetrãs fuerit comprehenſus ab hoc licite [a] Gograuius adminus ab incolis trium uillarum ſeu prædiorum eligatur factũ illud iudicaturus, & hoc ſi iudex ordinarius nõ habeat.

a. De Gograuijs uide infra ar. lvi. lvij.li.iij. ar.lxiij. Iure Mu. ar. xlv & lxvij.

Gloſa.

Ad hoc licite Gograuius eligatur.&c. Vnde nota [b] quod electi ad aliqua officia vel regimina ea acceptare tenentur vt nota.in auten. de defen.ciui.§.interim &.ff. de mune.& hono.L.ſi quis magiſtratus, & idẽ eſt in eo quẽ ciuitas deputat in cauſa vertẽte inter ſe & ſuum ciuem, de quo notatur circa legem ſecundam.C.ſen.quę ſine cer.quanti.

b. Electi ad officia publica illa acceptare tenentur.

Gloſa.

Dictum eſt ſuperius in prologo huius libri, quod ius triplicem originẽ habet [c] ex natura, ex conſuetudine, & ex ſtatuto, vt Inſti.de iuſti.& iur.§.priuatum. [d] Naturale autẽ ius dupliciter aduenit. Quoddam enim eſt quod a natura omnibus in commune inditum eſt, ſicut maris & fœminę coniunctio, vt inſti.de iur nat.§.ius naturale. Aliud eſt ius naturale ex eo dictum quia natura illud docet omnes homines, nec aliquis hominum illud ſtatuit, ſicut cum quis alicui concredidit vel accommodat quicq̃, eſt naturale qđ illud viceuerſa reſtituat. Vel ſi quis aliquem percutere vult vt ſe defendat & exinde venit ſeruitus, & omnes actiones quę per quęrelam inſtituuntur, vt inſti.de iure gen.§.ius autem &.ff.de vi.& vi.arma.L.vim. Differẽtia tamen illorum eſt quia ius naturale primo modo acceptum. Ius diuinũ dicitur ex eo, quia deus qui eſt natura naturans, & qui omnia regit & gubernat illud ſtatuit manetq; immutabile ſemper & ęternum, vt inſti.de iur.natu.§.ſed naturalia, &.i.diſ.ius naturale. Ius aũt ſecundariũ naturale dicitur ex eo naturale, qa ab hominibus iuxta naturę inclinationem viuentibns ſancitum eſt, deus enim omnipotens qui & natura naturans dicitur, omnia in bonum creauit vt habetur Geneſis.i.vbi dicitur, & vidit deus quod eſſet bonum. Vnde ſi quis perperã agit contra naturam facere dicitur, nõ quod illud ex natura facere non poſſit, ſed quia deus omnia bona fecit, ille vero contra bonũ agit. Cũ itaq; homines iuxta legem & inclinationem naturę viuebant, illud tandem in conſuetudinem reduxerunt quę conſuetudo pro iure habebatur, & hic tangitur ſecunda origo iuris quę videlicet ex conſuetudine venit, vt Inſti. de iur.gen.§.ex non ſcripto. Et quia adaucta generis humani multitudine, quidam homines vt pote boni. Ius naturale inſequębantur, quidam vero vt pote praui contrariũ faciebãt [e] quare exinde venit cõſuetudo duplex. Bona videlicet quę ſecundum naturam & ex iure naturali proueniebat, vt.xi.diſ.c.in his rebus. Alia fuit conſtitutio mala & contra naturam quę potius antiquus error nuncupari

c. Vide ſupra in prologo & Iur.Mu.ar.i.glo.

d. Ius Naturale dupliciter aduenit.

e. Conſuetudo duplex bona & mala

debet q; consuetudo, vt. viij. dis. c. consuetudo. Propter has itaq; binas consuetudines necessario fuit adinuenire ius tertiũ quod cõstitutio Imperatorum vocatur pro adiuuamine proborũ & eorum consuetudini bonę ad coercendũ vero malitiam prauorũ, vt. iiij. dis. facte sunt autem leges, &. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. cum itaq;, & insti. in prohemi. §. i. Constitutioq; [f] seu ius istud scriptũ varijs adinuentum est modis. Primo ex electione, Imperator siquidem pensatis duabus cõsuetudinibus illam quę melior fuit acceptabat pro legeq; statuit, vt. xi. dis. vsus, et nũc superius declaratum est. Secundo quod populus quandoq; aliquam constitutionẽ fecit, & illam per Imperatorem confirmare pecijt, vt insti. de iure gen. §. plebiscitũ. Tertio constitutiones ortum habuerunt ex mandato principum pro bono & vtili reipublicę apostolici etenim & Imperatoris iusta voluntas ius facit, vt dis. i. c. cõstitutio, & isti. de iur. gẽ. §. sed & qd' principi. C. de legi. & cõstitu. L. leges. Ex quo [g] itaq; vt iam declaratũ est. Ius ex electione originem habet necessariũ est quod & Iudices per electionẽ fiãt, frustra etenim leges essent, [h] nisi per iudices custodiãtur, vt extra de electi. c. vbi periculũ magis, li. vi. ita quod nullus suipsius iudex sit, vt. C. ne quis in sua causa ius dicat. L. i. Eliguntur etiam quandoq; iudices qñ veri iudices haberi nõ possunt. Pro intellectu itaq; tã presentiũ q̃ sequentiũ nota [i] qd' Iudices duplices sunt. Quidã sunt infeudati sicut Principes, qui & ordinarij ac veri iudices vocantur, vt. C. de offi. ciui. iudi. L. honorati. Alij sunt iudices electi. Et isti dupliciter eliguntur, quia vel eliguntur post factum ex arbitrio, pro aliquo videlicet negocio terminando & amicabiliter componẽdo & isti arbitri nuncupãtur. ff. de recep. arbi. L. i. & sic sunt iudices illius facti & non plus ab illorumq; sententia appellare non licet. [k] Ille enim sibi solus in culpa erit qui eũ elegit, vt. ff. de recep. arbi. L. diem. §. stari. Si etiam eligãtur plures, arbitri mortuo vno electio perit, vt. ff. eo. ti. L. item. §. item si plures. Alij eligũtur ante factũ vt sĩt iudices vlterius ĩfeodati vt comites sculteti et ab eorũ sentẽtia appellare licet iudicareq; possunt res pnoctatas. Quãdoq; vero eliguntur tẽpore alicuius euenientis facti & ita ex necessitate, si verus iudex absens fuerit, de quo in textu, eligi tamen debet homo sincerus & conscientię bonę alias non valebit electio, vt. iij. q. v. c. accusatoribus, & ff. de iurisditione omniũ iudicum. L. quj.

f. Ius scriptum uarijs adinuentum est modis concordat infra li. iij. ar. xxvi. et xliij. glo. Iur. Mu. ar. i.

g. Vide feu. c. lxi. ad hanc materiam copiosius.

h. Leges frustra conderentur nisi per iudices custodirentur.

i. Iudices duplices cõcordat Iur. Mu. ar. xvi. xvij. xlvij. glo. & infra li. ij. ar. xxij. ibidem clariorem huius passus inuenies intellectum.

k. De arbitris uide abunde infra li. ij. ar. xi. glo.

Omne ius seculare ex electiõe iniciatũ est. &c. Per hoc innuere vult quod nulli iudiciũ committi debet nisi ad hoc electus sit.

Notandũ preterea sequitur [l] quod Iudex nõ debet esse periurus nõ proscriptus, nõ excõmunicatus, non Iudeus neq; hereticus, nõ infidelis, legittime natus nõ mutus, nõ surdus, nec iunior. xxi. annorũ. Si aliqd horũ deficit iudex esse non poterit. [m] Vnde & quatuor virtutes iudex vt in se habeat necesse est, iustitiam quã dimittere nõ debet, causa amoris gratię, odij, munerũ. &c. [n] fortitudinem nã & corpus exponere debet bonaq; sua, ius & iustitiam defendendo. Prudentiã vt sciat dignoscere inter bonũ & malũ. Et modestiã in cibo & potu, etiam modestus in passionibus animę ne efundat irã & exinde contra ius qd dictet, vel inhonestus verbis appareat.

l. Iudex quis & qualis esse debeat.

m. Iudex quatuor uirtutes in se habere debet, uide hoc idem infra li. ij. ar. xli. glo. Iur. Mu. ar. xi.

n. Iure etiam feudali Iudex quatuor in se habere debet ut non iudicet ex timore auaritia, propter munera ex odio, feu. c. lxvij.

Articulus LVI

IN gograuionatu [a] idest subito electo ad iudicium non pertinet feudũ neq; successio quia de nouero rusticorum consistit arbitrio. Gograuium illum eligere ad præsens factũ uel ad tẽpus designatũ. Cõferat autem dominus alicui hoc officium in feudum, ut sic dominus ei & suis filijs tenere collationem illam & ad iura feudi obligatur nisi hoc libera rusticorum electione elidatur (id est infringatur) ut pote qa ex officio deponeretur.

a. De Gograuijs uide supra articulo præcedenti.

Glosa.

Articulus presens declaratiuus est precedẽtis vbi dicebatur de Iudice qui ex electione inicium habet. Vnde dicit quod in Gograuionatu feudum non est nec successio, hoc est ad eius officiũ nullũ pertinet feudũ in quo succedere filij eius possint, sed nec ad officiũ illud succedunt, electus etenim est ad factũ superueniens & nõ plus, estq; quasi arbiter facti illius. Arbiter vero eligi potest sed nõ institui, vt. C. de peda. iudi. L. procuratori, &. L. placet. Si enim huiusmodi iudices darentur sententia eorũ non ligabit, vt. C. qui pro sua iurisdi. iudi. da. pos. L. in causarum, & exinde liquet [b] quod quędam contingere possunt per electionẽ quę de iure nõ valẽt sicut hic &. C. de iurisditione omniũ iudicum. L. nõ quidẽ, Querere vnus posset, quo pacto is iudex fieri poterit. Quãdo quidẽ cautũ esse legimus, quod specialis volũtas iudicem non facit nec iudex autoritatem a priuatis habet, vt. C. de iurisditione omniũ iudicum. L. priuatorũ, & ff. si certum peta. L. eius qui in prouintia ver. nam & si tibi in hoc, in glo. & item. c. cũ venissent de testi. [c] R. quod iudices huiusmodi

b. Cõtingere q̃dã ex electione possunt quæ tamẽ de iure non ualent.

c. Gograuij unde nascuntur autoritatem.

d. Gograuius unde dictus.

non nanciscuntur autoritatem vel potestatem suam ex electiõe rusticorum, sed ex autoritate superioris iudicis vel potius ex autoritate iuris, vt. C. de peda. iudi. L. placet & L. qdã. Gograuium eligere. &c. d Vnde iudex huiusmodi Gograuius dicitur propter id quia causas subito emergentes iudicat. ¶ Cõferat autem dominus alicui. &c. Dicere quis possit quod is paragraphus cõtrariari videt primo paragrapho eiusdem articuli ille enim disponit, quod in gograuionatu nullum pertinet feudum aut successio, hic vero dicit conferat si dominus alicui hoc officium eidem collationem feudi tenere obligatur quomodo aũt collationem feudi tenere debet, cũ nec illud idem conferre possit, quicquid enim contra ius fit pro nõ facto reputatur, vt. C. qui pro sua iuris. iudi. da. L. in causarum & C. de legi. & cõsti. L. nõ dubium. Preterea hic in isto paragrapho dicit quod dominus suis filijs collationem feudi tenere obligatur, quod in primo paragrapho negauit. R. pro ex solutiõe cõtrarietatis quod & si quidem in officio Gograuionatus nullum sit feudum aut successio postq̃ aũt eligitur, & dominus sibi aliquid in feudũ cõferat, pro labore suo, extũc ipse & filij sui sequelam & ius succedendi in bona illa habebũt, Quicquid enim dominus cõfert infringere illud nõ debet, vt feu. c. ij. & lxxviij.

Nisi hoc libera rusticorũ electione infringatur. &c. Querere vnus possit quomõ rustici p vnanimem eorum consensum ius feudi alicui infringere valeant, ex quoquidem inferiores sunt q̃ dominus feudalis, inferior aũt ius superioris debilitare nõ potest, vt. xxi. dis. c. inferior sedes. ff. de arbi. L. nã magistratus, & ff. ad trebeli. L. ille a quo. §. tẽpestiuũ. R. quod etsi quidem rustici ius feudi infringere non possunt. Ab officio aũt, hoc est a Gograuionatu ratione cuius feudũ sibi aduenerat eundem deponere possunt, & ita ex cõsequẽti feudum sibi aufertur, sublata etenim causa & ea nõ consistente, nec ea quidem que sequuntur locũ habent, vt. ff. de reg. iur. L. cũ principalis & C. de legi. & consti. L. non dubium.

Articulus LVII.

a. Iur. Mu. ar. xxxviij. & xlvij. glo.

SI fur uel raptor captus sit infraq; diem naturalem non condemnetur seu conuincatur, a ulterius eum gograuius non iudicabit sed ad infeudati iudicis spectat iurisditionem.

Ista de Gograuijs qui ad uiolentiã in continenti iudicandam eligun-tur sunt promulgata.

Glosa.

b. A non cõpetenti iudice acta pro non factis reputantur.

Non iudicabit. Et si iudicet sentẽtia sua est nulla. b Nam que a iudice incõpetenti fiunt non valent, vt. C. si a non compe. iudi. L. i. licet sit arg. contra. ff. si quis in ius voca. nõ ie. L. ij. & ff. de iudi. L. si quis ex aliena. iudicatum enim intelligitur si iudicatũ fuit ab eo cui iudicadi ius fuit, vt. ff. ad tertul. L. i. §. fi. Et sic res iudicata habetur pro veritate. vt. ff. de regu. iur. L. res iudicata. Cũ & in iudicio quasi cõtrahimus, de quo plene per Arnol. xvi. q. iij. post quingentos.

Glosa.

c. Fur quis dicatur.

Notandum pro intellectu textus articuli, c quod fur dicitur ille qui cõtrectat rem alienã pro vtilitate sua eandem cõuertendo, irrequisito domino cuius res illa est. At tamẽ si vnus manifeste vtatur re aliena non tamen proposito malo nec animo furandi, non efficitur fur, vt insti. de re. diuisi. §. Gallinarũ, & ff. de fur. L. furtũ & li. ij. ar. xxix. li. iij. ar. xxij.

d. Fur duplex.

Notandum preterea d fur est duplex manifestus & ocultus, vt. ff. de furtis. L. furtorũ, furesq; huiusmõi Gograuius iudicare debet die eodem quo cõmissum furtum sit. Si vero per noctetur negociũ extunc infeudatus iudex iudicabit & non Gograuius, non enim Gograuij iudiciũ illud erit, nam & accusatus ad fideiussoriam dari poterit, vt infra. li. ij. ar. ix.

e. Gograuius an alios excessus præter furtum iudicare poterit.

Queritur si alie euenerint iniurie e sicut homicidiũ, virginum vel mulierũ oppressiones, an Gograuius illud iudicabit nec ne, quidã dicunt quod sic, in his enim duobus, verbis fur vel raptor includere videtur omnes alie iniurie, cũ enim vnus occidit aliũ spoliare eum vita eius videtur. ff. ad lc. Corne. de sicarijs. L. i. Qui etiam virginem vel mulierem opprimit castitate & virginali pudicitia eam priuare dicitur, vt in auten. de manda. prin. §. neq; coll. iij. & item qui aliũ veneno interemit vel occidit auferre & ita furari sibi vitam dicitur, vt. ff. ad le. corne. de sica. L. i. & L. eiusdẽ. Rdũ tamen et verius quod Gograuius ista non iudicabit. Iudicium etenim quod in vitam transit non adeo large extendi debet nec facile alteri subdelegari. Sed & Gograuius vt ex textu liquet, nullam habet super eo commissam a iure autoritatem. Vnde quicunq; occidit aliquẽ etiam ex officio cum tamen id sibi cõmissum non sit, vel iurisditionem ad id non habeat, ille homicida dicitur & non iudex, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Preterea cuicunq; iudicium commissum sit ille commissionem excedere non debet, vt extra de rescriptis. c. dilectus, concluditur ergo quod Gograuius dũtaxat fures & predones de die iudicabit cũ fa

ctum sit manifestum, & eodem etiam modo facere debent conseruatores Ecclesiarum hoc est illi quibus iudiciū commissum est contra manifestos Ecclesiarum raptores, vt extra de officio delega. c. statuimus. li. vi. [f] Si etiam cōtingat iudicium ad pœnam dirigi in miciorē debet vergere partem, vt. ff. de pęnis. L. respiciēdum. §. furta. Quod autem Gograuio nō pertinet iudicare nisi fures & raptores patet ex articulo. lv. & lvi. supra, & hęc de Gograuijs dicta sufficiant.

f. Pena mitior semper erogari debet.

Articulus. LVIII.

SI uero Gograuius in tēpus eligitur spaciosum dominus prouintiæ ut Marchio uel comes cū tenebitur infeudare, [a] & sic corā eo deliberatum rusticorum arbitrium procedit, liciteq; pernoctatas iudicat iniurias seu uiolentias. Quando Comes uel dominus prouincialis [b] iudiciū sui Grograuij ingressus fuerit cessat iudiciū gograuij, sicut quādo Rex intrauerit iudicium Comitis cessat iudicium comitis ubi rex & comes ambo sunt actioni præsentes. Sic etiam omnes iudiciorum actiones in regis præsentia nisi actio regē ipsum attigerit suspendantur.

a. Textus uetustiores habent & coram eo proscriptio fieri poterit pernoctatasq; iudicat iniurias.

b. Iur. Mu. ar. viij. gl.

Glosa.

Violētias iudicabit. &c. An autem iudex laicus scire iura teneatur notatur. xxxviij. dis. si in laicis, & de cōsuetu. c. iij. in & super. ij. glo. vbi innuitur [c] quod illiterati possunt esse iudices si habent naturalem industriam & peritiā causarum alias non, quia iudex debet esse peritus nec quęrere ab alijs quid eū loqui oporteat, vt in autenti. de iudi. in prin. col. vi. & de consang. & affi. ex literis in fi. vbi de hoc, & xx. dis. c. i. & notat in. c. sciscitatus de rescrip. in glo. puta. ibi. vide.

c. Illiterati iudices esse non possunt.

Vnde etiam dicit lex imperialis [d] iudicium soluitur vetante eo qui iudicare iusserat. Vel etiam eo quia maius imperiū in eadem iurisditione habet, vel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cepit, cuius est qui iudicare iussit, vt in. L. iudiciū soluitur. ff. de iudi. Vide etiā infra. li. iij. ar. xxxiij. vnde & alibi dicit lex, pocioris gradus iudicibus ab inferioribus cōpetens reuerentia tribuatur vt in. L. potioris. C. de offici. recto pro, nā & virtutū pręmia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores alijs damnorū occasionem fieri nō oportet, vt in. L. vlti. C. de statuis & ymagi. & in. L. singuli. C. de officio diuersorum iudicū.

d. Iudicium quando dissoluitur.

Glosa.

Si vero Gograuius. &c. Antehac in articulis pręcedentibus dixerat de iudicibus quorum electio, & exautorisatio ex parte cōmunitatis dependet. Articulus presens loquitur de iudice qui etsiquidē a cōmunitate eligitur ab officio tamen eundem deponere facultatem nō habent, subtileq; in eo Imperator processum obseruat, eo quod in sanciendis cōstitutionibus pręsentibus a leuioribus procedit ne propter duritiam legū & constitutionū Saxones easdem reiciant & abrenunccient, eundemq; modū quilibet prudens obseruare debet qd a leuioribus & facilioribus in actionibus suis semper procedat vt Insti. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter. In primis itaq; statuit de iudicibus qui eligi & exautorisari a cōmunitate possunt, posthac vero de iudicibus qui & siquidē eligi a cōmunitate possunt, exautorisari tamen minime, & hoc in principio articuli tangit cum dicitur. Si vero Gograuius in tēpus eligitur spaciosum. &c. dominus prouincię eū infeudare tenetur. ¶ Quęrere vnus possit, quomodo huiusmodi infeudatio esse debeat, an dominus sibi bona conferre vel iudicio eundem infeudare teneat. Iudiciū quidem sibi conferre non potest quia nulla successio in eo esset, ex articulo. lvi. supra, sed & iudicium in quartam manū ex infeudatione sequi non potest excepta scultecia in comitatu, vt infra. li. iij. ar. li. & lij. ex quo itaq; iudex vt textus habet electus scultetus nō sit. Quare feudū habere in iudicio non poterit. Si etiā quis dicat quod bona sibi conferre possit respondebitur eis quod id fieri nō oportet, quia si conferat sibi feudi clipeum nō propter hoc iudex feudalis esse poterit. R. itaq; melius [e] quod non omnia quę in legibus ponuntur ex pręcepto sunt verum multa ex consilio fiūt, vnde in proposito de collatione bonorū Gograuio ad tempus spaciosum electo est magis consiliū q̄ pręceptum, nullus enim inaniter labores expendere debet suos vt. v. q. ij. c. precarie & vnusquiuis expensas laborū suorū habebit, vt extra de simonia. c. cum sit Romana. Sic etiam est consilium & non pręceptum quod habetur in causa quędam matrimonij. xxxiij. q. iiij. c. sciatis. Intelligendū tamen sane id, quod de infeudatione dicitur Gograuij, quod videlicet magis sit consilium q̄ pręceptum, hoc verū est in comitatu quia in marchionatu pręceptum est, vnde & id, quod dictum est, quod iudicium in quartam manū per infeudationem cedere nō posset, intellige

e. Non omnia quæ in legibus continentur ex præcepto fiunt uerum quædam de consilio.

in comitatu, in marchionatu etenim licite fieri potest nam in marchia iudicatur sub marchionis fidelitate vt infra li.ij.ar.lxv. In comitatu vero sub banno regio & hec diuersitas est ex parte prouinciarũ, vt.xxxix.dis.c. sciendum.

f. Rusticorum arbitrium.

Et sic coram eo deliberatum rusticorum arbitrium procedit.&c. f Vnde rusticorum arbitrium in proposito accipi debet pro illa rusticorum inquisitione quam faciunt, cum videlicet iudicio iam bannito exeunt, & inquirũt seu scrutinium faciunt inter se excessus examinando vniuscuiusq;, de quo & supra, ar.ij.eo.li.& hoc itellige in marchia in Comitatu etenim aduocacie nõ sunt, vnde & mirabilis observatur modus rusticorũ in inquisitione huiusmodi excessuum quia quandoq; sciunt, & eis notũ est illud quod examinare debent, cũ tamen cõuenerint negant se scire pro primo, & pro secũdo. Pro tertio vero postq̃ diligẽti facto examine concordauerint per iudicẽ interrogati iurare eos oportet, quod nunc primum in tertia inquisitione eis innotuit super excessu recognito, in defectu quo iurare noluerint, mulctam iudici prestabunt, ex eo quibus antehac iudice mentiti sunt, vt.C.de modo mulctarum qui a iudi.L.eos qui.

g. Vide infra li.iij.ar.xxvi. & ar.lij. & Iur.mu.ar.viij.

Quando Rex intrauerit iudiciũ.&c. g Rex etenim supremus est iudex omniũ vbilibet locorum, vt.C.de vete.iur.enuclean.L.tanta, & infra li.ij.ar.xxvi.&.lij.& quia rex in persona sua in quolibet loco esse nõ potest. Quare loco sui statuit alios iudices vt pote principes. Illi tandem comites, vlterius vero comites constituunt Gograuios in sui absentia, vt.C.de peda.iudi.L.placet.

Vnde cũ superior iudex aduenerit cessat iudicium inferioris tum etiam si causa illa ad quã Gograuius electus sit cessauerit, iudiciũ etiã eius cessabit, vt extra de appel.c.cũ cessante &.ff.de reg.iur.L.cum principalis, vide etiã ad hanc materiam de offi.diuerso.iudi.L.singuli.&.L.sciant. Si autem cõtingat quod iudex similis sibi ad iudiciũ venerit eundẽ assidere sibi faciat, vt infra li.ij.ar.xij.glo. Si vero superior iudex sit eidem asurgere & de loco cedere debet vt textus habet &.C.de offi.diuerso.iudi.L.singuli. h Preterea etiã iudex assidere sibi faciat, viros spectabiles & prudẽtes si ad iudiciũ eius venerint & hoc si soli coram eius officio non agant, hoc est quod nõ sint vel pars actorea vel pars respondens, vt in auten.vt ab illustri.§.quecunq; procedunt. Quod si actionem habuerint, i ita quod agere vel respõdere eos oporteat stare eos necesse est & iudex sedebit, vt infra.li.ij.ar.xij.in auten.vt ab illustribus.§.quicunq; coll.v.C.de postulan.L.quisquis in fi.C.vbi senatores & clarissimi.L.finali.§.sedendi.C.de offici.diuerso.iudi.L.si.

h. Concordat infra.li.ij.art.xij.glo. Iur mu.ar.viij.glo.

i. Vide infra li.ij.ar.xij.glo

Articulus LIX

Omnimodas actiones[a] & iniurias ac pacẽ fractã iudex ubicunq; locorum in sua iurisditione cognoscere ac iudicare potest dũ modo actio ipsum non tangat,[b] uel nisi bannitus criminaliter accusatur super eo etenim iudex nonnisi in legittimo loco iudiciali sub imperij banno cognoscet. Sub imperij banno[c] nemini iudicare licet nisi q prius bannum ab imperatore suscepe rit. Qui bannum regalẽ semel a Rege acceptauit eum secundario si rex a quo eum susceperat morietur acceptare non cogitur. In una aduocatia nõ nisi unus potest esse bannus. Qui sub banno regali cognoscit & inuestituram banni ab ipso rege nõ dũ postulauit suã pro eo[d] mulctet linguam. Non poterit ullus comes qui sub regali banno cognoscit[e] legittimum habere sine suo sculteto iudicium cui ante omnia seipsum debet præbere iudicandum & ideo ab ipso primam si congruum & conueniens iudicandi tẽpus fuerit sententiam postulabit,[f] & postmodũ eundem interroget si ei tumulta & indisciplinata hoc est insolentias inobedientiam in iudicio liceat prohibere, quæ dum ab eo (quod uidelicet prohibere insolẽtias eidem licet) fuerit pronunciatum, tandem unusquisq; de eo quod eũ tangit mediãte ferendario suam interponet actionem.

a. Vide ad hanc materiam infra li.ij.ar.xij.li.iij.arti.xv.Iur.mu.ar.viij.x.xvi.xxviij.xxxiij.

b. Alij textus addũt excepto si sit querela occasiõe proprij.

c. Vide Iur.mu.ar.xi

d. Hoc est, eius pena est linguæ ammißio & hoc est uerũ ubi iudicatur sub banno Regio ut in comitatu, secus enĩ ẽ in marchia ubi sub Marchionis fidelitate iudiãum exercetur.

e. Vide infra li.iij.ar.lij.Iur.Mu.ar.x.xvi.& xviij.

f. Iur.Mu.ar.xvi.

Glosa.

Omnimodas actiones.&c. hoc tamen scias quod potestates terrarum nõ habent merum

43

imperium de iure communi, sed preses prouincie sit, de cõsuetudine tamen vsurpant sibi hoc, vnde quottidie membra mutilant & condemnant ad mortem ex vsurpatione non ex iure, hanc tamen potestatem Princeps potest reuocare quando vult. Nam & omnis cõsuetudo potest ab eo cassari, vt de consti. c. i. lib. vi. & ff. de sepul. vio. L. iij. §. diuus. Merũ autem imperium & liberum habet duntaxat Papa & Imperator, sed legi subnixũ habẽt inferiores quibus nominatim hoc participant vel ex priuilegio concedant, vt hic in. L. i. ff. de offi. eius cui man. est iurisdic. Consistit em̃ merum imperiũ circa humanum corpus gladio materiali vel ciuili conterendũ. Quod q̃a summa res est ideo etiam circa illud requirit̃ summa iurisdictio videlicet ad hominem capitaliter condemnandũ cum homo est creatura creaturarum facta ad imaginem dei, vt in. L. si quis. C. de penis. Et prescribitur merum imperium bene ab illo qui fuit & est in possessione territorij vt dominus vel Iusticiarius generalis licet diu non sit vsus quia non occurrit casus vtendi. g Nam in istis incorporalibus plena possessio cõsistit in aptitudine sicut in actu. vt. ff. de serui. rusti. predi. L. foramen. Et si quis prescribit iurisdictionẽ in incolas videtur etiam prescripsisse & in forenses qui ibi contrahunt vel delinquunt, quia ista prescriptio est ius reale, vel velut cõfessoria redditur contra quemlibet vt. ff. si serui. ven. L. si quis, secundum Baldum.

g. Possessio in corporalium æque cõsistit in aptitudine sicut & in actu.

Vbicunq; locorum. &c. h est tamen is locus eligendus in quo ius sine incõmodo littigãtium reddi potest, vt. ff. de iudi. L. si locus idest vbicũq; pretor salua maiestate imperij sui iudicare põt, sed nõ in prostibulo vel alio loco inhonesto saluoq; more maiorũ idest non extra territoriũ sibi cõmissum, vt ix. q. ij. c. i. & ij. Is etenim est mos maiorum vt extra territorium ius nõ dicãt, sicut & illud quod aliquis nõ committat iurisdictionem nisi is qui ipsam suo iure habet, vt. ff. de iuridic. omniũ iudi. L. more. & L. fi. Dicit autẽ notanter more maiorum non inferiorum. q. d. iudiciũ non subditorum vndecũq; ergo sunt subditi, si iudices soliti sint ius reddere ab eis vocati infra territorium venire debent & ibi littigare etiã in itinere dummodo sedeant pro tribunali & dummodo non in secreto sed palam sedeant. C. de senten. & interlocu. omniũ iudi. L. cum sententiam. Is ergo locus dicitur vbicũq; pretor ius dicere cõstituit, vt. ff. de iusti. & iur. L. penultima. Non tamen derelinquat sacra palacia vel pretoria pro domibus priuatorũ ne ipsa contingat dirui. C. de offi. recto. prouinci. L. fi. Et omino etiã caueat quod locus vtriq; parti sit securus cõgruus & honestus. ff. de arbi. L. si cũ dies. §. si arbiter, & sequen. & extra de confir. vti. cum dilecta. de appella. ex parte, & de testi. cum olim. i Territorium autem est sic dictum quia is sub cuius dominio consistit habet ibi potestatem terrendi sup. homines delinquentes. ff. de verborũ signifi. L. pupillus. §. territoriũ. Extra enim territoriũ iurisdictio siue forus non extenditur. ff. de iurisdicti. omniũ iudi. L. fi. & extra de cõsti. c. ij. lib. vi. In sua iurisd. ctiõe idest in suo foro. Forum enim in neutro genere est territorium cuiuscũq; iudicis in quo facinorosos potest animaduertere, vt. ff. de verbo signifi. L. pupillus. §. territorium. Sed forus in masculino genere est locus vbi iudex pro tribunali sedet vt extra de verbo. significa. c. forus.

h. Locus iudicij quomodo obseruetur.

i. Territorium unde dictum.

Glosa.

Satis abunde superius declaratum est de iudicibus omnibus, & quo pacto iudices efficiũtur. Quidam enim fiunt ex electione. Quidã ex commissione, quidam vero ex infeudatione, de primo habetur. ff. de recep. arbi. L. i. & supra eo. li. ar. lviij. de secundo. C. de officio eius qui vi. alte. iudi. L. in causa, & supra eo. li. ar. viij. De tertio habetur. C. de peda. iudi. L. placet, & supra eo. li. ar. precedẽti, tum & articulo presenti.

Vbicunq; locorum iudicium exercere potest. &c. k Nota tamẽ quod iudex secularis in certis locis iudicium exercere non potest, sicut in locis sacris prostibulis, & item locis inhonestis, vt. C. de sen. & interlo. omniũ iudicum. L. cum sententiam, &. ff. de reg. iuris. L. omnia quecumq;, & extra de apel. c. qua fronte.

k. Iudex secularis in certis locis iudiciũ exercere non potest. Concordat Iure Mu. ar. x.

Omnimodas actiones. &c. l sunt tamen certe quedam actiones quas secularis iudex iudicare non potest. m Primo occasione bonorũ spiritualium vt extra de foro competenti. c. si diligenti, & c. significasti. Secũdo si actio est cõtra personam spiritualem, vt in auten. vt clerici apud ppri. Episco. §. si vero coll. vi. n Tertio si querela sit contra mortuũ ignoraturq; an mortuus sit, vt. ff. que sen. rescin. pos. sine appella. L. penulti. in fi.

l. Nota iudex iure prouindali iudicium exercere debet quando expetitur ab ipso occasione debiti manualis facti, quia non excipiũt manuale factum feriæ nec dies ligati, occasione feudi non nisi ante meridiem iudicatur alias non ligat sententia. Iudicij locus debet esse aptus & honestus alias sententia non ligat potest etiam ille excusari si non sit præsens, feu. c. lxv.

m. Iudex secularis quasdam causas iudicare non potest.

n. Iur. Mu. ar. xxviij.

In sua iurisdictione. &c. o Quid si duo quorum vnus sit actor & alter respondens conueniant suum iudicem in extraneo iudicio protunc existentem an iudicare inter eos debeat necne. R. quod non, non enim ibi gerit officium iudicis sed est tanq; persona priuata, cõponere tamen inter eos negotiũ poterit p modum arbitrij. Si vero duo extranei & forenses extranee iurisdictioni subiecti ad iudicem in sua iurisdictione existentem in territorium q; suum veniant causam prosequi volentes eosdem iudicabit, vt. C. de offici. recto. prouin. L. iustissimos.

o. Iudex an in alia iurisditione iudicare ualeat. Concordat Iure ar. xxviij.

Dummodo actio cum non tangat p hoc distingue vel querela sit ratione bonorũ extunc ex vtroq; eligere sibi iudicem possunt. C. vt omnes tã ciui. q; mili. L. nemo ex viris. Si vero sit querela pœnam expetens hoc est pro vita vel honore extunc non nisi superior iudex iudicabit, vt. C. ne quis in sua causa ius sibi dictet. L. i.

p. Iur. Mu. ar. xvij.

Vel nisi Bannitus criminaliter accusatur, &c.

Contra bannitos etenim nonnisi in loco iudicij cõpetenti agendum est, nam nisi in loco iudicij cõpetenti respondere tenentur, ex eo q̃a ipsi etiam ibidem vnicuiq; ius dictare coguntur, quare & ibidem contra eos agi oportet, & hoc intellige si actio vergat in vitã vel honorem, vel si actor in Comitatu mansionem habet vel in territorio iudicij domiciliũ possideat, vel vbi factum nõ sit manuale alias secus erit, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. i. & ij. Sub imperij banno. &c̃. [q] idest sub Regia coertione vel pœna statuta quia ibi mulctã prestare cogitur sexaginta solidos, huiusmodiq; bannum seu coertionem necessario requirit, quod Rex cõferat iudici per infeudationẽ.

[q]. Vide infra li. ij. ar. xj. li. iij. ar. lxiiij. Iure Mu. ar. x. glo.

In vna aduocatia. &c̃. hoc est in vno comitatu non potest esse nisi vnus Bannus regius.

Non poterit comes sine sculteto legittimũ habere iudicium. &c̃. & hoc ex eo fit, quia in primis offerre eidem debet seipsum iudicandum vt infra li. iij. ar. lij. & iij. q. vij. c. iudicet & de sta. reli. c. ea quę. §. si vero & de censi. c. i. li. vi. & infra li. ij. ar. xvij. glo. [r] Sine offensa enim & omni vicio esse debet qui alium iudicare vult, vnde & iudiciũ huiusmodi sub banno Regio ante meridiem exerceri sobrie debet vt infra. li. iij. at. lxix.

[r]. Qui iudicare alium vult sine offensa esse debet.

Inobedientiã in iudicio liceat prohibere hoc est quod nullus ad iudiciũ pertinens sine consensu iudicis exinde discedat, anteq̃ iudicium finiatur, & hoc intelligendum de scabinis actore & reo.

Insolentias. &c. hoc est demandare debet ne vnus alium verbo vel facto, vel alio quouismodo infestet aut aggrediatur.

Tandem vnusquisq; deo eo quod eũ tangit. &c [s] post huiusmodi enim solennitates tunc primũ iudiciũ efficitur bannitũ, & iudex efficit iudex qui antehac fuit vt simplex homo.

[s]. Iur. Mu. ar. xviij.

Articulus LX.

Sine ferendario [a] quisq; agere & se defendere potest, si damnum sibi per hoc eueniens (scilicet ut emissa sibi uerba dãnosa [b] retractare non possit) uoluerit sustinere. Iudex ferendariũ quemlibet primo postulatum dare debet & non alium nisi iure primus absoluatur. Ferendarium se esse nullus negare potest in iurisditiõe in qua residet, uel bõa possidet, uel in qua Ius & actionem prosequitur nisi cognato uel domino suo, uel uasallo hæc actio in uitam uel sanitatem aut famã si uinceretur extendatur, tunc contra eos & pro ipsius inimico iuste hoc recusabit.

[a]. Ferendarius in proposito dicitur aduocatus seu patronus siue causidicus siue rogatus, unde & de ferendarijs uide li. iij. ar. xiiij. Iur. Mu. ar. xvi & xlij. glo. Procurator uero proprie dicitur qui ex mandato aliqua administrat negotia L. i. ff. de procu. & ibi per glo.

[b]. Et hoc ĩtelligitur q̃ per se in iudicio agit si ex uerbis damnum patiatur releuari non potest.

Glosa.

Iudex ferendarium quemlibet. &c̃. Vnde etiã dicit lex. cõmunis ait pretor. Si non habent aduocatum, ego dabo non solum his personis quibus pretor humanitatem solet exhibere. Verum etiam si quis alius sit qui certis ex causis vel ambitione aduersarij vel metu nõ inuenit patronum, vt. ff. de postulan. li. i. §. ait pretor. Concordat etiã ad hoc, §. aduocatos in L. nec quicquã. ff. de offi. proconsu. vbi innuitur quod iudex prouidere debet de aduocato fœminis pupillis debilibus, & his qui suę mentis non sunt aliquo ex eis petente, & etiam non petente, & qui per aduersariorum potentiam aduocatum habere non possunt.

Glosa.

A principio libri huius dictum est de heredi tatibus & eorũ successione, exinde etenim venit quod homines querelas instituũt iudiciarias, nã si vnus nihil habeat, nihil ab eo expeteretur, nec ad iudicium vocaretur, sed nec querela necessario eidẽ institueretur, posthac determinauerat de iudicibus coram quibus querela institui solet iuxta vniuscuiusq; necessitatem, vt in auten. vt omnes obedi. iudi. §. hęc considerantes coll. v. hic in articulo presenti dat modum & doctrinam quo pacto & per quẽ querela formari debeat, & dicit q̃d illud fieri debet per ferendarium.

Vnde pro intellectu articuli presentis aliquã notanda veniunt. Primo quid ferendarius sit. Secundo quis ferendarius esse potest. Tertio quis ferendarium habere non poterit. Quarto quę vtilitas ferendarij. Quinto quomõ in iudicio ferẽdarius obtineri debet. Sexto quo modo denegari se esse ferendariũ potest. Septimo si p̃tecio conueniri possit. Octauo quã vtilitatem exinde habet quod ferendarius est. Nono quę pœna ferẽdarij si iniuste egerit. [c] Quantum ad primum ferendarius seu patronus est qui sui amici vel etiam suipsius volũtatem iudici declarat, & contradicit illis qui suę voluntati contraueniunt, vt. ff. de postulan. L. i. & iij. q. vij. c. infames, & in autẽ. de referẽdarijs sacri. pall. §. i. coll. ij. [d] Pro secundo ferendarius seu patronus esse non potest, seruus, surdus, infamis, Iure priuatus, fœminã, cecus, puer, vt. ff. de postulan. L. i. & iij. q. vij. c. infamis. §. tria. Monachi etiam sacerdotes & acoliti, tum hij qui spirituale feudum habent

[c]. Ferendarius q. t.

[d]. Ferẽdarius q̃s esse non poterit concordat Iur. Mu. ar. xvi. & xlij.

coram iure seculari ferendarij esse nō possūt, vt extra ne cleri vel mona. per totū, extra de postulā. c. ex parte. xvi. q. i. c. placuit. Sed nec in iure spūali sacerdotes causas agere possunt nisi pro se, suis amicis, & indigētibus hominibus vt extra de postulan. c. i. & sequentibus. xiij. q. v. c. deniq; &. iij. q. vij. c. infamis. §. tria [e] Ferendarius etiā verbis minacibus causam agere non debet, vt. iij. q. vij. c. infamis. §. tria. §, si quis adeo. Si quis etiam antehac iudex vel scabinus in aliqua causa fuerit signanter cum actio sit penalis in eadem ferendarius esse minime potest, vt. C. de asses. L. vlti. Item infamis si quis fuerit ferendarius esse nō potest, vt. ff. de postulan. L. i. &. iij. q. vij. c. infames. §. tria. [f] Infamis tamen signāter nō magna infamia procurare potest, ꝑ parētibus, ꝑ patrono cuius seruus erat, pro eius liberis, sororibus, fratribus, filiarum viris. Nurubus seu filiorū vxoribus vitrico, nouerca, pupillis, mēte captis, puellis & pauperibus, vt. iij. q. vij. c. infamis. §. tria &. §. omnes. Pugiles & qui cum bestijs decertant ferendarij esse non possunt vt. ff. de postulan. L. i. §. item senatus Vnde & ꝑ intellectu dictorum, nota versus sequentes non cuicūq; datur quod postulat, immo vetatur luminibus cassus mulicbria, passus adiector pene seruus puer actor arene, vide ad hanc materiam. C. de postulan. L. i. Accipitur tamen quādoq; ferendarius pro tutore sepiusq; in iure vnus loco alterius nominatur, vt. i. q. iij. c. saluator, & extra de procu. L. quia in causis. [g] Quantum ad tertium heretici infideles, Iudei ferendarios habere nō possunt, contra Christianos, vt. C. de postulan. L. nemo & extra de hereti. c. excōmunicamus. §. credentes. Qui etiam solus personaliter coram iudicio loqui ceperit ferēdario carere debet vt supra ar. xlviij. clarius tamē infra. li. iij. ar. xxx.

e. Ferendarius uerbis minacibus causam agere non debet.

f. Infames ferendarij esse non possunt in certis casibus.

g. Ferendarium quis habere non poterit uide.

h. Ferendarij utilitas

i Quamdiu consensus super uerba ferēdarij non sit, uel si altera pars ortilegium non quæsiuit tunc ualebit reuocare uerba ferēdarij, feu. c. lxvij. Ferendarius iure feudali nullus esse potest nisi sit uasallus domini.

Pro quarto [h] ferendarij vtilitas est, si errauerit principalis verba eius retractare potest [i] & hoc ante sententiam latam sicut hic &. C. de errore aduocatorū. L. errores. [k] Quo ad qntum ferendarius obtinetur de consensu iudicis ad optata partis. Quod si ex mandato iudicis temerarie ferendarius id facere noluerit Iudex post modum eundem audire non tenebitur, immo a iudicio eundem propellere, vt iij. q. vij. c. infamis. §. tria &. §. si vero.

k Ferendarius quomodo obtuetur.

Pro sexto [l] ferendarius resistere potest verba alicuius loqui contra suum dominū, vasallū, amicum, familiam suam sicut hic &. ff. de penis. L. moris, contra vero alios homines verba loqui denegate minime poterit in illa iurisditione vbi pertinet, vel vbi causas agit. Aliter etiam cogi nō debet nisi quod sibi officium interdicatur. [m] Quantum ad septimū an videlicet ferendarius pretio couenire possit anceps & difficilis super eo est questio. Vnde si secundum rei veritatem vnus super eo decidere velit, multos exinde habebit emulos sententieq; sue aduersarios hostes. Dicunt enim quidam nullum probū decere ad patrocinādum aliquas causas signanter iniustas precio conduci, habetur enim prouerbiorū. i. fili mi si lactauerint te peccatores ne aquiescas eis, si dixerint veni nobiscum insidiemur sanguini abscondamus tendiculas contra insontē. &c. ne ambules cū eis. Tum etiam in summa Bernardi doctrina datur, quod homo prudēs in consilijs dandis circumspectus esse debet in prestādoq; auxilio fidelis, hoc autem fieri nō potest cum vnus ad patrocinandū causam signanter iniustam pretio conducitur, fidelitas etenim ac animi sinceritas vnacum iniustitia simul stare nō possūt, sequitur ergo quod ad ius dandum vel illud promouendum precio conduci non debet. [n] Ius enim in se sanctum est, & ita pecunia illud comaculare nullus audeat. ff. de vari. & extra ordi. cogni. L. preses &. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. In contrarium tamen doctrina sufultus prophete q dicit, melius ac tolerabilius est, quod vnus a iusto arguatur, q̄ quod a malis & puersis laudetur. Secundū cōmunē opinionem respondeo, quod ferendarius seu causidicus precio conduci potest nec est contra illud quod dicitur quod nullus ad promouendum iniustitiā salariari debet, istud enim de iudicibus locum habet qui iustitiam vel iniustitiam facere possunt in iudicando vel testificando, quod ferendarijs non cōpetit, nam nec ipsi per se iudicium ferunt nec testificantur, & ita per iniustitiam nemini nocere possunt. Quod etiā dicebatur ferendarium amore dei & nō pro pecunia iustitiam promouere debere nec eandē pretio seu pecunia comaculare, magis est consiliū q̄ preceptum, vnde & in contrariū istius multa habentur iura quod videlicet. [o] Causidicus pretium licite pro labore suo accipere possit, vt. xij. q. ij. c. charitatem. Nullus ēm suo proprio stipendio alteri obsequiū & vtilitatē facere tenetur, vt. x. q. ij. c. precarie. Preterea iure cautum esse legimus quod iuriscōsulti consilia sua pretio impartire possunt, vt xi. q. iij. c. nō licet, vbi clare habetur quod ꝑ consilijs pecuniā accipere licet. Sequitur textus capituli. Non licet iudici vendere iustum iudicium & si liceat aduocato vendere iustū patrocinium, & iurisconsulto rectum consilium &. xiiij. q. v. c. non sane. Quod etiam dicebatur quod videlicet, prudentia iuris sancti emi vel diuendi minime debet, intelligit de iudice ipso. Sententia etenim iudicis nullomodo emi vel diuendi debet, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufragio. §. sic igit, coll. ij. & in auten. vt litti. iur. §. presentem, coll. ix. &. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua, & ver. venales, & extra de vi. & honesta. cleri. c. cum ab omni, &. C. quan. prouo. non est necesse. L. venales. In iuribus allegatis cauetur quod ad iudicium venientes actionemq; suam promouere volentes iurare debent, quod iudici nec

l. Ferendarius quomodo tueri se debet ut uerba alicuius nō dicat.

m. Ferendarius an pretio conueniri poterit.

n. Cōcordat ad id lex xij. tabu. hisce ueribs donum ne capiunto ne ue danto, neue petenda, neue gerenda, neue potestate quisqs earum rerum migrasset noxie pena par esto, et item in alio loco, iudicem arbitrūm iure datum qui ob rē dicendā accepisse pecuniam conuictus est capite punito.

o. Ferendarius pro labore pretium licito accipere potest.

alicui alteri causam suam & actionem melio/rem facere volentes, nec quicq̃ dederunt, sed nec dare volũt excepto eorum causidico seu ferendario & ita expresse habetur, quod ferẽ/darij licite pro eorum labore salarium acci/pere possunt, habetur etiã. ff. de varijs & ex tra ordinarijs cognici. L. i. §. si cui cautũ, qđ causidici seu aduocati pro vnaquaq; causa cẽ/tum solidos accipere possunt & non plus, fa/cit apud nos quinq; libras, hoc idem etiam habetur. C. de aduo. diuerso. iudici. L. fori tui vbi Imperator innuere vult, quod quicquid vnus ex aduocatia lucratur eius est propriũ nec patri suo cedit, sed nec cum fratribus diui dere cogitur. Verum illud solus retinet tanq̃ miles stipẽdium suum. Sed nec iure nostro Sa xonico vsquã legitur, quod ferendarij pretio conduci non possint nisi forsan paragraphũ articuli presentis vsurpare sibi vnus velit, vbi dicitur quod ferendarium se nullus negare valeat, non tamẽ ad propositum trahi potest paragraphus allegatus, nõ aliud enim inten dit, q̃ quod is qui alicui iurisditiõi subiectus est, vel illic bona possidet vel actiones prose/quitur ferendariũ ibidem petenti se denegare non poterit, non tamen inhibet paragraphus iste quod salarium eis tribui non debeat.

p. Vtilitas ferendariorum.

Pro octauo p quam videlicet vtilitatem ferẽ/darius habeat, respondendũ q quod est miles iuris, Imperatoriam etenim maiestatem nõ so lum armis decoratam sed & legibus oportet esse armatam vt vtrunq; tempus & bellorum & pacis recte possit gubernari, vt insti. in pro he. & in auten. vt om. obedi. iudici. §. i. col. v. Aduocatus siquidem [r] miles iuris dicitur, & quemadmodum milites belli sunt pacis pro/tectores, ita hij sunt iuris defensores, vt insti. in phe. §. allegato &. C. de aduoca. diuerso. iudicio. L. aduocati. Immo vt supra dictũ est quicquid ex aduocatia lucrauerit, illud cum nullo diuidere tenetur, vt. C. eo ti. L. fori.

q. Hoc intellige de aduocato non autem de procuratore qui militiam non consequitur nam officium eius est uilissimum secundum Dynum in re. infamibus, extra de reg. Iur. li. vi. & C. de decurio L. si quis procuratorem li. x.

r. Aduocatus miles iuris dicitur.

[f] Quantũ ad vltimum quę pena sit ferenda/rij, sciendum quod ferendarius qui dolose in negotio agit principalis ita quod se beniuole conuincere admittat vel conductus per vnũ, documentisq; & defensam ipsius resciens ad aduersarium se cõferat vel aduersarij causam defendat in damnũ prioris domini, pœna il/lius est pro his excessibus quod infamis effici tur, vt. C. de aduoca. diuerso. iudi. L. i. & ff. de preuari. L. si is.

f. Ferendariorũ pœna qui perperã agũt.

Articulus. LXI.

a. Concordat infra li. iij. ar. xij & ar. lxxix. Iu. Mu. ar. xxviij.

VBi quis aliquem conue/nerit [a] ibi licite etiam re conuenietur.

Nullus actor prius in/terponere tenetur cautionẽ nisi sibi ad agendum alius terminus præfi/gatur. Qui fideiussorem habere nõ poterit [b] nec ibidem habet hæredi/tatem illum iudiciaria potestas reser uet si aliquem criminaliter accusat uel ipse accusatur. [c] Postulent unũ ferendarium duo simul, cui illorum eundem dare uoluerit in arbitrio est iudicantis, proponãt etiam duo si/mul actiões. In iudice depẽdet quẽ ex eis prius audire uoluerit secus est si unus eorũ priorem actionis pro/positionem poterit comprobare [d] Titubans [e] si in suis dictis ceciderit sine dãno releuare & meliorare sua dicta ualebit. Si etiã clientulũ cuius uerba locutus est p uerba sua titubã tia neglexerit ille per aliũ aduocatũ suum poterit supplere defectum. Quilibet in terra [f] Saxoniæ iure ci/uili dummodo sit bone famæ excep tis clericis ferẽdarius esse potest. Fi/deiussorem autem statuere tenetur si ibidem bona aut hærediratem nõ possideat pro mulcta iudicis & emẽ da partis aduerse exsoluenda, nõ ta men prius nisi eandem demeruerit. Cum unus aliquem in ferẽdarium accipit, ille licite pro suo principali in omnibus actionibus, tum etiam in ipsius defensionibus sine licentia iterata p eo referat ac edisserat quæ necessario edisserenda ueniunt & hoc quamdiu iure sibi alienatus nõ sit, uel unus aliũ per liberam cessio/nem non derelinquat.

b. Intellige ergo paragraphũ istũ in causa criminali secus in ciuili, uide ad hunc passum infra ar. lxvij li. ij. ar. iij. glo. Iur. mu ar. xvij. & xxvi. gl.

c. Iur. Mu. ar. xvi.

d. Iur. Mu. ar. xcvij.

e. Textus antiquus habet opiso & dicatur ille qui sillabas sæpe repetit anteq dictionem exprimere possit.

f. Ex isto liquet qđ illegitimus fœrendarius esse non potest nam ille in iure suo redargui poterit ut supra ar. xxxviij.

Glosa.

Ibidem licite recõuenietur. &c. Vnde ad hoc dicit lex cõmunis & consequenter ego con/uentus ab aliquo si vicissim velim conuenire eum statim quidẽ hoc non licet nisi apud eũ/dem iudicem, vt in auten. vt consequenter. C. de sen. interlo. omni. iudi. L. cum Papinia/nus, vbi inter aliqua dicitur, cuius in agendo quis obseruat arbitrium eum habere & cõtra

45

se iudicem in eodem negotio non dedignet. Concordat. §. cuius in agendo. iij. q. viij. &. c. i. &. ij. de mutu. pe.

Glosa.

Articulus presens partis respondentis quasdā tangit vtilitates. Euenit etenim sepius ex astutia quadam quod vnus querulatur & accusat alium preueniens ne & ipse accusetur. Ad obuiandum itaq; huic malo ponitur cōstitutio presens quod vbi quis aliquem cōuenerit, ibidem etiam per reconuentionem respondere tenetur.

Pro intellectu itaq; textus articuli presentis, quedam ex ordine consideranda veniunt. Primo quo pacto reconuentiōalis querela, & qñ inchoari debeat. Secundo quo pacto formāda sit. Tertio in quibus casibus institui recōuentionalis querela non possit. Quarto quid faciendum si actor querelam huiusmodi acceptare recuset. Quinto que persone querelas huiusmodi acceptare tenent & que non. Sexto in quibus causis per reconuentionem accusari vnus potest vel non. Quantū ad primū & secundū sciendum quod iure antiquo querela reconuentionalis instituebatur in instanti post propositionem vnius cōtra alium sic videlicet quod cum vnus querelam proposuit suam, alter viceuersa responsione nondum facta contra eundem querelam item instituebat suam, & ita Iudex exaudita vtrorūq; propositione & responso simul decernebat negotium vtrumq;, vt extra de mutu. peti. c. i. ij. & de ordi. cogni. c. cum dilectus. Quod si respōdere ceperit contraria querela ommissa posthac non audiebatur. Istud tamen iure canonico abrogatum est, vt extra de rescrip. c. dispēdia. §. reus quoq; li. vi. vbi innuitur quod actor contra querelam respondentis propositā, respōdere tenetur iudicio durante. [g] Iure vero Saxonico querela reconuentionalis tunc instituitur cum vnus querulatur contra aliū per iudicemq; responssio sibi decernitur iste tandem querat per sententiam decerni, ex quo quidem sibi respondere tenetur an ille viceuersa ad proposita sese iustificare sibi non debeat, & decernetur quod sic, vt. C. de senten. & interlo. omni. iudi. L. cum Papinianus. Cū vero ab actore absoluetur eundem viceuersa pars respondens conueniat, vt infra li. iij. articulo. xij. [h] ¶ Quantum ad tertium sciendum quod tres sunt cause quando vnus viceuersa accusari seu reconueniri non potest. Primo si quis criminaliter accusauerit te eundem criminaliter viceuersa accusare non poteris. Etiam coram arbitris reconueniri vnus criminaliter non potest, vt extra de arbi. c. cū dilectus, iij. q. xi. c. i. & sequētibus, nec obstat in contrarium articulus infra lxix. eo. li. vbi dicitur. Qui mortuum vulneratumue comprehendendo iudicio aportauerat &c̄. Loquitur etenim ibi de illo qui comprehēdens aliquem pacis violatorem ipsum conuincere nititur in defectu ipsemet solus condemnatur, hic vero loquitur de illo qui per querelam aliqd agit, vel dic quod ibi loquitur de v̄o iudice, hic vero de arbitrario seu electo. Secūdo si accusas aliquem pro feudo ille te super proprio accusare non potest nisi in eodem iudicio situatum sit de quo vide supra ar. xiiij. [i] Tertio respondere etiam iure reconuentionali non teneris pro tuo feudo nisi coram tuo domino vt in autē. de vsu. feu. §. preterea. col. x. Pro quarto [k] si actor ad querelam reconuentionalem respondere se se recusauerit etiā respondens ad suam propositionem respondere se se defendet, sed nec iudex eidem iudicium ministrabit, vt ff. de procura. L. mutus. §. pena & C. de compensa. L. neq; scriptura. & extra de mutu. peti. c. prudentiam. [l] Pro quinto omnes persone etiam spirituales sacerdotes & monachi, si coram iure seculari actionem intentent ibidem reconueniri etiam respondere tenentur, vt. iij. q. viij. c. cuius in agēdo. &. ff. de iudi. L. ij. [m] Pro sexto & vltimo pars respondens actorem accusare potest recōuentionali iure in causis que in alijs iudicijs incepte non sunt, alias em̄ si in alio iudicio iam terminate sunt vel saltim inchoate aut transacte quia vt sic reconuenire vnum non potest de primo habetur extra de resti. spoli. c. audita & C. sententiam rescindi non posse. L. impetrata, de secundo vide In auten. de exiben. & introducen. §. illud quoq; col. v, de tertio extra de transac. c. i. &. C. eo. ti. L. cum mora.

g. Querela reconuētionalis iure saxonico quomodo instituatur.

h. Cause quando unus reconueniri non potest, concordat infra li. iij. ar. xij. glo.

i. Contrarium istius uide supra eo. li. ar. xiiij. in glo. ubi practica super eo habetur quod uidelicet reconueniri potest.

k. Actor querele reconuentionalis renuēs quid faciendū.

l. Querelas reconuentionales que persone acceptare tenentur.

m. Que cause per reconuentionem accusari possunt & que non.

Nullus actor prius tenetur &c̄. idest nisi lite contestata extunc ibidem fideiussores statuat quod actionem prosequi vult vel iure eandē dimittere sicut hic, & C. de his qui accusare pos. L. qui crimen.

Qui fideiussorem habere non poterit, [n] vnde si vnus siue sit actor siue respondens fideiussore carens vt textus habet detineatur per id iuri non derogat suo, nec fame sue bone oberit, vt C. ex qui. cau. infa. alicu. irroga. L. infamie. Ius enim istud dictat & suadet, vt C. de custo. reo. L. de his quos. & C. de priuatis. carce. L. iubemus.

n. Fideiussoria carens si detineatur per id iuri non derogat suo, concordat Iure Mu. ar. xxvij.

Postulent si duo vnum ferendarium &c. [o] In paragrapho isto & sequenti exprimitur iudicis autoritas & facultas. Primo si duo petant simul vnum ferēdarium quod & raro euenit, in arbitrio iudicis est eundem fauere cui voluerit, sicut hic. &. C. de postulan. L. prouidendum. Secundo si duo sententiam expetant in arbitrio iudicis est primam ferre quam voluerit, vt. C. de errore aduoca. L. i.

o. Iudicis autoritas et facultas in iudicio.

Fideiussoriam autē statuere tenetur &c. [p] Vtile itaq; procuratoribus est, vt a principio litis sibi precustodiant per sententiam eis dari petentes si etin quantum damnum incidant aliquod quis euincere eosdem debeat decernetur quod principalis. Interroget tandem

p. Ferendariorum cautela.

iudicem an in eo contentus esse vult & vt sic manet sine damno.

Cum vnus aliquem in ferendarium accipit &c. per id reprehenditur stultorũ quorũdam opinio qui dicunt quod ad quamlibet quę relam vel responsionem tam actor q̃ respondens denouo ferendarium expetere debeant qui verba illorum proponat, minime enim istũd fieri debet vt textus habet q̃diu iudiciũ illud duret, q̃uis etiam actiones sint plures & hoc hic tangitur, &. C. de accusa. & inscrip. L. ea quidem.

Et hoc q̃diu iure sibi acceptus nõ sit. &c. Quo modo autem Ferendarius & quando, & ob quã causam vni iure adimitur seu denegat, vide supra ar. lx.

a. Fallit hoc in casu diffamationis, ut. L. diffamari cum ibi nota. C. de ingenuis & manu, ubi limitatur quod cum quis diffamat ali quem, iudex ad instantiam diffamati potest tempus illud præfigere intra quod agere debeat alias ultra tẽpus non audietur uide etiam ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xlvij. glo.

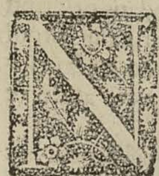
b. Nomine gladij intelliguntur omnia arma. insti. de publi. iudi. §. itẽ lex, uide ad hunc. passum Iur. Mu. ar xlvij. glo.

c. Circa id intelligi datur quod pro omnibus simplicibus clamoribus uel excessibus nõ nisi tres solidi mulctæ iudicii dantur & uocatur mulcta leuis, pro excessibus uero grauibus ut homicidio uulneribus enormibus præstatur mulcta ut infra li. iij. ar. lxiiij. expresse habetur, uide etiã ad hanc materiam infra li. ij. ar. xxvij. glo. circa finem.

d. Textus antiqui habent. Si uero causam debito modo prosequatur absq; duello et ille euaserit per ius iurandum actor liber erit a pena, nisi forte eundẽ duellariter impetijsset.

e. Concordat infra li. ij. ar. xxxvi. Iur Muni. ar. xlvi. & xlvij. & itẽ xxviij. glo.

Articulus LXII

Vllus ad actionem [a] in iudicio nondum ceptã compellatur, quamdiu enim quis uoluerit sibi illatum damnum poterit subticere. Si quis autem iniuriam sibi illatam clamore iudiciario manifestauerit, hãc de iure debet prosequi quia clamor iudiciarius inceptio est actiõis. [b] Si quis in alterius detrimẽtum gladium suum euaginauerit gladius iudici applicatur. [c] Pro solo iudiciario clamore non iure prosequuto a clamãte iudici tres solidi nomine mulcte præstãtur. [d] Si uero eum prosequitur licet reus ab eius instantia & impetitione absoluatur, damnũ pro eo nullum sentit [e] si duellia uerba interposita [f] nõ fuerunt. Qui illate sibi uiolentiæ nescit auctorem ipse eũ suum uiolatorem in actione nominet absolute. [g] Testes nomiati post sex septimanarum tempora [h] uel in cõtinenti si uoluerit producantur. [i] Debeat autem proprietas testibus probari hoc in cõtinenti uel in proximo iudicio fieri debet. Iudex semper hominẽ interrogare debet si dictis sui ferendarij cõsenciat. Sententiamq; quærere debet inter duorũ rationes hoc est iuxta quærelam & responsionem. [k] Interroget autem iudex secundum suum arbitrium & non secundũ modum iuris nec secundum dicta parcium nihil ad rem facere existimatur. ¶ Sententia prius postulata primo erit pronunctianda, ¶ Actor & reus in qualibet causa tribus uicibus interloquãtur quousq; per preconem ad iudicium reuocẽtur. ¶ In omnibus locis est iudicium in quibus iudex sentencialiter hoc est per sententias scabinorum iudicabit. ¶ Manifeste coram iudicio qui ferendarium impetrauit loqui non debet. Interrogatus uero a iudice si dictis sui ferendarij consenciat respõdere cogitur sic uel nõ uel ad colloquendum seu consultandum inducias poterit impetrare aut sententiam increpare.

f. Cõcordat infra li. ij. ar. xxxvi. glo. ubi habetur, qd' iniuste uẽdicare uolens aliquid q̃uis Iudex sibi admittat, hoc eũ iuuare minime potest.

g. Textus uetustiores habent q se obligat per testes aliqd probare infra sex hebdomadas uel statim si uult ut faciat necesse est.

h. Concordat Iure mu. ar. lxxv.

i. Quomodo autem proprietas probatur uide supra articulo viij.

k. Intellige scabinos pro sententia inuenienda

Glosa.

Inceptio est actionis. &c [l] Sic etiã de iure ciuili litis contestatio est formale principium iudicij, nec potest remitti per partes quia ad finem peruenire non potest vbi non est principium vt in spec. de sen. prola. §. iuxta vers. quid si de partium. [m] Citatio vero non est proprie principium sed preludium iudicij, vt. C. quãdo prouoca. non est neces. L. i. in glo. & in auten. in me. litis. §. si in glo.

Ipse enim suum violatorem in actione nominet absolute. &c. per aliquas circumstantias, licet non expresso nomine. Nominatim enim intelligitur si demonstratiõe corporis, aut artificij aut affinitatis, vel alio mõ res certificet vt. ff. de le. ij. L. ij. ff. de condi. et demõ. L. si nominatim. ff. de le. iij. L. vxorem. §. ij. & de senten. excõ. c. cõstitutionẽ vide de hoc. li. vi.

Et sententiam querere debet inter duorũ rationes. Et sic patet quod nostrum ius comparatur plebiscito. [n] Vnde dicit lex imperialis, Plebiscitum est quod plebs plebeio magistratu interrogante veluti tribuno constituebat, vt Insti. de iure natu. §. plebiscitum.

Sententia prius postulata. &c. iuxta regulam qui prior appellat prior agat. Quę regula habetur. ff. de iudic. L. qui prior & in. c. cũ dilectus de ordi. cog.

l. Litis contestatio est formale principium iudicij iure ciuili.

m. Citatio non est proprie principium sed præludiũ iudicij.

n. Plebiscitum. q. t. cõcordat, Spe. Sax. li. ij. xlvij. Iur. Mu. ar. i. et xiiij.

Glosa.

Ex textu clare habet̃ quod nullus ad quęrelā
cogi debet, nec iudex ipse propter cōmodū
suum & auaritiam quę est fomes omnis mali.
Vñ si quis iudicū ad agendum aliquem co-
gere velit, signum est non zelo iustitię sed ma
gis ex auaritia eundem facere velle, quę maxi
me a iudice pręcaueri debet. ° Auaritia siqui
dem est vna ex quatuor causis per quas iustū
inuertitur iudicium, & est mater omnis mali,
vt in auten. vt iudi. sine quoquo, sufra. §. cogi-
tatio, coll. ij. & xi. q. iij. c. quatuor. Quod aūt
nullus ad actionem cogi debeat leges etiā ip-
se suadent, vt. C. vt nemo inui. age. vel accu-
sa. coga. L. inuitus & ff. de munc. & hono. L.
rescripto. ibidē habetur, vbi nullus accusator
est ibi & nullus iudex esse potest.

°. Auaritia est una causarum iudicium inuertendi.

P. Tria genera hominum qui agere & quærulare ex necessitate coguntur.

Sciendum tamen circa id P quod tria genera
hominū sunt, qui ex necessitate agere & quę-
rulari tenent̃. Primo tutores pro iniuria pu-
pillorum. Si enim tacuerint damnū eueniens
rependere tenerētur, vt. C. de arbi. tuto. L. no
mina & C. de admini. tuto. L. tutoris. Secun-
do pueri mortem seu homicidiū suorum pa-
rentum quia alias exhęreditarentur, vt. C. ad
silleia. L. i. Tertio vir ꝓ adulterio vxoris suę
quia alias efficeretur infamis, vt. ff. ad le. Iul.
de adulte. L. qui domū & sequentibus. Vnde
& instare aliquis posset textum articuli locū
non habere per leges iā allegatas, quia vide-
licet vnus secundū leges iā adductas ad quę-
rulandū cogitur. ℞. qꝺ textus articuli vbi di
citur quod nullus ad actionem compelli de-
bet, intellige quod per iudicem cogi non po
terit, sunt tamen certi casus vt iam tactum est,
vbi vnus non quidem ad instantiam iudicis
sed ex constitutionibus & iure ipso suadente
querulare cogitur, si quis dicat responsionē
istam esse insufficentē, nam ius ipsum sine mā
dato iudicis, nemini demandare quicq̄ pōt,
nec iudex ipse absq; iuris adminiculo, si itaq;
iudex mediante iure pręcipit aliquid, iudex
ipse mandare videtur. ℞. etsiquidē iudex ex
officio iuris cogit aliquem ad querulandū, iu-
dicē tamen pœna desup statuta ad id pręcipi-
endum compellit, quam & pręstare teneretur
si illud ommitteret, nam & penā desuper sta-
tutā non Iudex ipse statuit sed ius ipsum, &
ita ex cōsequenti ius ad quęrulandū cogit &
non iudex, vt. xxiij. q. v. c. homicidas.

q Actionem incipiēs & cum parte componens an ad continuandū actionem cogi poterit.

r. Differentias causarum uide ad quam unus cogi potest & ad quam non, cōcordat Iur Mu. ar. xlvij. glo.

Quęritur q si in homicidio detentus quis sit
cum amicisq; interfecti concordauerit, cū iu-
dice vero minime, ex eo, qa iudex forsan mul
tum ab eo expeteret, quod ipse pręstare non
posset, an vt sic actor vlterius actionem con-
tinuare debeat necne alias enim cogi videret̃.
℞. quod nō dicitur vt sic cogi. Articulus em̄
disponit de actione nondū cepta instantia ve
ro ista intelligitur cum iam actio incepta sit.
Pro intellectu articuli pręsentis r ad hoc quod
intelligatur ad quam actionem seu quęrelam
vnus cogi potest necne, vide differentiam cau
sarum ex quibus quęrela incidit. Quędā em̄
est causa seu actio ipsi actori nociua non tamē
est per quęrelam incepta, est tamē penalis ad
hanc nullus cogi debet ad quęrulandū, vt. C
vt nemo inui. age. vel accusa. L. inuitus. ff. de
muneri. & hono. L. rescripto. Secundo actio
ex qua quærela oritur quę etsiquidem penā
aportat nulli tamen est nociua nisi ipsi soli q
quęrulatur, sicut si quis quęrelā incipiens au-
fugerit, & iste si cepta est actio cogi per iudi-
cem potest, vt eandem continuet & aliter nō,
vt. C. de accusa. & inscrip. L. ea quidem. Ter-
tia actio seu quęrela si non continuaretur vel
iudicaretur esset nociua toti cōmunitati. Vn-
de ad prosequendū huiusmodi actiones ne-
dum cogere aliquem debet sed etiam nō ac-
cusatum dummodo factū manifestum sit cō-
uinciq; poterit punire, sicut est turpitudo cō-
tra naturā, fornicatio, hęresis, falsificatio, ho-
micidium vt in auten. de mandatis principū
§. sed neq; col. iij. & insra li. iij. ar. xxiiij. Sequi
tur itaq; per modū epilogi quod causa in iu-
dicio cepta continuari debet, vt in auten. vt
litti. iur. col. ix.

Si quis iniuriam clamore manifestauerit hāc
de iure debet prosequi. &c. Intellige si ex non
prosequutione cōmunitati damni quid afer-
re debeat alias absoluitur tribus solidis mul-
cte, & desistere a quęrela poterit.

Si quis in alterius detrimentum gladiū eua-
ginauerit. &c̄. de hoc vide. ff. ad le. Corne. de
sicarijs. L. diuus Adrianus. In propositoq; no
mine gladij alia arma & defendicula nociua
intelliguntur, vt Insti. de publicis iudicijs §.
item lex cornelia, & ff. de verbo. significa. L.
armorum.

s. Doctrina iudicum in eliberando captiuo.

Circa id doctrina dat̃ iudicibus ipsis, s post-
q̄ enim vnus pro homicidio accusatus fuerit
non de facili dimitti debet, excessiui em̄ cor-
rigendi sunt ne deus iram efundat suam, vt
xxiij. q. v. c. si audieris. Si vero ad cōcordiam
seu transactionē deuenerit negotiū illud, & in
eo cautus iudex esse debet, ne in suspitionem
auaritię incidat qꝺ videlicet auaritia ductus
actionē instigaret. Primū itaq; operari reus de
bet vt secum occasiōe mulctę pro excessu cō
ponat, tandem cum actore seu principali oc-
casiōe emende seu verigeldi determinet, si em̄
prius cum actore cōponeret, cum iudice ve-
ro occasione mulcte propter forsan defectū
non concordauerit, extunc videretur iudex
non ratione quęrele proposite sed propter id
quod expetitam pecuniam sibi non dedit iu-
dicium expetere. Si autem primū cum iudi-
ce cōposuerit pecuniam iudex capiet, ex eo,
quia permittit illum cū parte componere si
potuerit. Quantum aūt mulcte iudici pro ex
cessibus varijs pręstatur in iure nostro Saxoni
co in multis locis clare descriptum habetur.
¶ Pro solo iudiciario clamore nō iure prose-
quuto, &c. hoc intellige vt in ꝓximę sequēti

t. In quærela quam qs deſiſtere uult tria potiſſimum uitari debent ut non incidat pænam iudicis.

articulo declarabitur,&.C.de calumni.L.mater.L.qui nõ,&.L.calumnie. Vnde notandũ [t] quod tria potiſſimũ in querela vitari debent quam quis deſiſtere vult ad hoc quod nõ incidat penam iudicis. Primo quod diffamatorie querelam non inſtituat, vtpote furem vel latronem eundem nominando. Secundo qđ teſtes non nominet nec ſe ad illos trahat. Tertio quod aduerſariũ violenter non inuadat, quod ſi aliquid horum incurrerit mulctam iudici & accuſato emendam ſoluere cogitur. Iſte conditiones tangũtur in textu ſignanter prima & tertia ibi cũ dicit ſi duellia verba interpoſita non fuerint. Cum enim quis duellariter aliquẽ aggreditur violẽter inuadere ac diffamatorie eundẽ accuſare videtur allegando eum ſuũ malefactorẽ vel furem eſſe, vt.ff. de iniur.et famo.li.L.iniuriarum. In eoq; caſu permititur actori iuſiurandũ deferre vt reus iuret iniuriã ſe nõ feciſſe nedũ iure noſtro ſed & legibus, vt.ff.de iniurijs.L.lex Cornelia.§.hac lege. Quod etiam ad teſtimoniũ producendum non acceleret ſi ſine damno manere vult hoc tangitur ibi cũ dicitur, teſtes nominati.&c. Q.d.ſi teſtes nominauerit hoc eſt ad teſtimoniũ producendũ ſe traxerit, defectũq; in eis paciatur damnum incidit, vt infra li.ij.ar.xij.& Inſti.de pe.teme.litti.§.item actoris. Eum abſolute nominet, hoc intelligendũ eſt propter duo. Primo ſi ſpoliatus es, nec noueris illum qui id fecerit inſtituas querelã in generali contra illum qui id fecerit, quiſquis ille ſit, commodũ exinde non aliud tibi erit, niſi quod actio non erit pernoctata. Secundo ſi violatorẽ detentum tenes, nomen tamen eius ignoras querela formari poteſt in hunc modum. Domine Iudex ego querelam pono cõtra iſtũ cõmonſtrando eum, ita quod a iudice cognoſci poſſit, vt.ff.de iiur.L.pretor edixit. ¶ Iudex hominẽ interrogare debet ſi dictis ſerendarij cõſenciat.&c. Quamdiu etenim principalis in dicta cauſidici non aſentit immutare illud poterit, vt ſupra ar.lx.&.C.de errore aduocatorum.L.errores.

u. Gloſa iſta intrincata eſt & magis ſenſus eiuſdem extendit ſe ad plebiſcitũ q̃ ad ſententiam, plebiſcitum ſiquidẽ eſt quod plebs plebeio magiſtratu interrogante ueluti tribuno conſtituebat, ut inſti.de iur.gen.§.plebiſcitum. Sententia uero iure ſaxonico hoc modo edicitur. Iudex etenim auditis partiũ propoſitionibus & reſponſis ſcabinum ſup ſententia interrogat qui tandem colloquio cũ alijs ſcabinis facto eandẽ ediat ac pronũctiat, ut infra li.ij.ar.xij.

Sententiam querere inter duorum rationes.&c. exinde colligitur differẽtia Iuris imperialis & Saxonici. [u] Iure etenim imperiali & ſecundum leges iudex ſolus ſentẽtiam pronũctiat, vt.C.de ſen.ex peri.L.i. Iure vero Saxonico. Iudex alium interrogat ſcabinũ qui tandem vlterius populũ interrogabit, vt inſti.de iure gen.§.plebiſcitũ,&.ij.diſ.c.i. [x] Vnde ſententia ſeu hortilegiũ non eſt aliud niſi decretũ & deciſio quam iudex in iudicio facit, p quã vnum abſoluit, & alium condemnat, vt.ff.de re.iudi.L.i.

x. Sententia ſeu ortilegium qd ſit, uide hoc idem infra li.ij.ar.iiij.li.ij ar.x.

Interroget autem iudex ſecundum ſuũ arbitrium nihil ad rem facere exiſtimatur.&c. doctrina ex eo datur, quod Iudex equũ ſeſe preſtare debet vtriq; parti tam actori q̃ reſpondẽti, ſecus faciens iudiciũ dei inuertere dicitur, fructuſq; exinde proueniens in amaritudinẽ eterne damnationis conuertetur, vt.xi.q.iij.c.quicunq;.

In omnibus locis eſt iudiciũ.&c. [y] Ex eo triplex doctrina datur. Primo precuſtoditur iudex vt diligenter premeditet in cuius loco reſidet, loco etenim dei officium exercet quare iuſtam ſententiam pronũctiare debet ſecus faciens denegare deum videtur, vt.xi.q.iij.c.exiſtimant.

y. Iudicũ cautela.

[z] Precauetur etiam actor ne proximũ ſuum in dãnum inducat, quodq; actionem ſibi iniuſte nõ intentet, vt.xi.q.iij.c.nolite [a] Admonetur etiam reſpondens vt innocentiã & iuſtitiam ſuam ſolerter & prudenter defendat [b] ſi enim nõ defenderit opprimetur, & errori cõſentire videbitur, vt.lxxxiij.diſ.c.error. Vnde tucius eſt qđ in eo caſu ferendariũ habeat ne per ſua verba de facili in damnum incidat.

z. Actoris doctrina.

a. Reſpondentis regula.

b. Veritas non defenſa opprimitur.

Articulus. LXIII

QVi duellum indicere uoluerit [a] ſibi in generatione coequali, is iudicẽ petat ut ſibi de iure liceat ſuum comprehendere ſeu inuadere uiolatorẽ, quẽ ibi proſpicit cõſtitutũ, cum hæc licere fuerit ei pronunctiatum, tunc interroget qualiter eum comprehẽdere debeat ut ei proficiat in iure ſuo [b] pronunctiabitur quod manſuete in ſui ſuperiori foramine ueſtimenti, poſtquã eũ ut ſic comprehenderit & eundem cũ licencia dimiſerit quo pacto id accidit actor debet enodare, hoc tamen cũ interlocutiõe uel in cõtinenti eſt faciendum. Tenebiturq; eundem [c] primo incuſare quod ipſe pacem in eo uiolauit in uia regia aut in uilla, aut ubicunq; hoc factum ſit debet ediſſere ac declarare. Secundo accuſabit eum quod ipſe ei talem iniuriã & plagas appoſuit quas poterit demonſtrare per uulnera, & ſi ſanata fuerint per cicatricem. Præterea accuſabit eum quod ipſum in tantum ſuis rebus depredauit, ut merito p

a. Cõcordat Iur.Mu.ar.xxxv.uide hoc idẽ in forma.

b. Textus uetuſtiores habent, decernetur quod manſuete ſeu diſciplinatæ, attingendo eum circa orã ueſtimenti & quærat tandem ſi friuolum aut temerarium in detinẽdo ſe ſe oſtẽdat quod illud in iure ſuo ſibi noceat ſententiabitur quod ſic & tandem arripiat eum cum duobus digitis.

c. Hoc eſt tenebitur declarare ob quam cauſam ipſum ad duellum receperit.

d. *In actione duelli tres quærelæ simul proponende.*

his alicui duellũ inferatur [d] iste tres
uiolentiæ & quærele sunt simul ab
eo proponende, quas si simul non
proposuerit eius duellum euanescit.
Vlterius tandem dicat ibi ego eum
personaliter uidi personalem, & eũ
cũ iudiciario clamore infestaui quæ
si fassus fuerit bene placeat uel con
tentus sum. Si uero negauerit ego
eũ uincam sicut terre incole uel ban
niti si regalis bãnus in eo loco exti/
terit esse iuris promulgabũt. [e] Post/
hac reus petat actiõis uarendã quæ
ei est facienda [f] ~~licite tamen potest
quis actionem suam ante uarende
præstitionem in statum perducere
meliorem.~~ Post uarendam factã re/
us ille suam præbeat innocentiam
quæ est iuramentum & duelli acte/
ptatio si fieri potest [g] puta si mutila
tio nõ intercessit. [h] ~~Quilibet homo
potest duellum sibi in generatione
deteriori, sed nõ deterior meliori de
negare.~~ [i] ~~Negare etiam potest quis
duellum si post meridiem ei infera
tur nisi prius fuerat iniciatũ. Iudex
uero clipeum cum gladio reo si indi
get ordinabit. Duellum etiam unus
litigantium cognatus si ipsi inuicẽ
sunt cognati potest phibere si met/
septimus suo iuramento tantam in/
ter eos esse cognationem, ut de iure
inuicem certare non debeant mani/
festet.~~ Iudex cuiq; duos præbere de
bet qui uideant quod secundum cõ/
suetudinem præparentur quantum
uoluerint de corio & lineo induant,
dummodo frontes idest capita atq;
pedes permaneant enudati In ma/
nibus nõ nisi simplices habeant ci/
rotecas, nudũ in manu quilibet ha/
bear gladium & cum uno uel pluri/
bus secundum cuiusq; arbitriũ præ/
cingatur clipeum ligneum corio te/
ctum & non nisi umbonem ferreũ
in manu ferant & unam tunicã in
duant cuius manice usq; ad cubitũ
se extendant. Iudex circulo pacem
ne quis eos impediat debet sub pœ/
na capitis demandare, Cuilibet eo/
rum iudex unum qui arborem seu
phallangam eius ferat ordinabit q
ferẽtes neminem eorum ullatenus
impediant. Sed si eorum quis ceci/
derit uel uulneratus fuerit, uel arbo/
rem pecierit & iudex hoc licenciaue
rit arborem interponant. Postq̃ cir/
culo est pax nunciata tũc petere de/
bẽt circulũ sibi a iure licenciari quẽ
eis iudex licenciabit. [k] De uaginis
ferrum auferant nisi hoc eis a iudice
concedatur. Ante iudicem accedere
debent præparati, & iurare actor ui
delicet, quod illa accusatio uera sit,
& reus quod innocens sit, ut sic eos
deus adiuuet in suo duello, splẽdor
solis eis diuidatur quando procedũt
si reus uincitur condemnatur. Si ue
ro uicerit donata sibi ab actore emẽ
da & iudici mulcta absoluetur. Ac/
tor in circulum prior ueniat, & si re
us uenire protraxerit iudex eum de
bet tribus uicibus per præconẽ in
domo in qua preparat adhibitis du
obus bãnitis euocare, qd' si in tertia
uocatione non uenerit actor surgẽ/
do se debet duello præsentare, [l] &
uerberando contra uentum eũ su/
perabit in quærela contra eum pro/
posita, ac iudex eum tanq̃ duello es/
set superatus condemnabit.

e. *Cõcordat Iur. Muar. xxxv. & xli,*

f. *Ante uarẽdæ præstitionẽ quærela meliorari potest.*

g. *Textus antiqui habent idest si non caret officio membri alicuius ut tuto innocentiã clipeo & gladio declarare posset quia alias dare pugilem pro se poterit.*

h. ARTICVLVS REPROBATVS.

i. *Duellum quomodo denegari poterit.*

k. *Textus uetustiores habent ferraturas in fine uaginarum absq; licentia iudicis nõ portabunt.*

l. *Alij textus habent bis percutiat seu feriat contra uentum & tertio figat in terram.*

Glosa.

Qui duellum indicere voluerit. &c. Iste arti/
culus & sequẽs videlicet. lxiiij. sunt per ius ca/
nonicũ damnati vt extra de purga. ca. c. ex tu/
arum & de purga. vulga. per totum, [m] Et est

m. Duellum. q. f.

duellum duorum voluntaria corporalis pugna gratia odij exaggerandi gloria criminis purgandi secundum Io. de lig. in. c. ij. de cleri. pugnan. in duel. [n] & est prohibitum Iure canonico & etiam ciuili quia naturalis ratio dictat conseruationẽ vniuersi maximẽ speciei. Sed duellum tendit ad mortem, & ad anihilationem, ergo lege canonica & ciuili prohibitũ est duellũ vt in iuribus, supra allega. &. C. de gladiatori. L. i. Itẽ qa absurdissimum esset a fortitudine assumi iustitiam quod est delictorum occasio. Nec est fortitudo quẽ non est cũ iustitia laudanda, ut in auc. vt om. obe. iudi. in prin. col. v. & ex hoc proueniunt corporũ & etiam animarum pericula de tornea. c. i. & talis abusus est inprẽscriptibilis quia per id deus temptari videtur contra Euangeliũ Mathei. iiij. &. Luce. iiij. & de purga. vulga. c. fi. & per totum.

n. Duellum prohibitũ Iure canonico & ciuili.

Post varendam reus ille suam prẽbeat innocentiã &c. [o] Iuramentum vero non est deferẽdum in causis criminalibus vbi requiruntur probationes luce clariores, vt in. c. vlt. de iureiuran. cum concordan. ibi in glos. Tamẽ cõscientia bene probatur per iuramentũ vt notatur de testi. prẽsentium, & de sen. excom. si vero. Sicut & ignorantia, vt nota. de electi. c. innotuit, & eo. ti. c. vt circa li. vi. Et iuramentum non extenditur ad ea de quibus non est dictũ vel cogitatum vel verisimile cogitari de iur. veniens &. c. quanto, &. c. quinta vallis. [p] Et in iuramento magis debet attendi animus q̃ verba. xi. q. iij. antecessor & ibi ar. Et est ex parte iurantis personale. C. de iureiuran, propter calumni. L. principales. Sed ex parte eius cui iuratur est reale extra de dolo & contu. c. veritatis. xij. q. ij. lõginquitate hoc est quod dicimus quod iuramentũ transit ad hẽredes recipientis non ad hẽredem iurantis, nec sortitũ hẽres forum ex iuramento defuncti vt notat Ioan. An. in nouel. de foro. compe. c. vlti. li. vi. dic tamen quod iuramentum quantum ad spiritualitatem quẽ ei inest non transit ad successorem iurantis, sed bene transit quantum ad robur contractus. Nam ex persona hẽredis robur non mutatur.

o. Iuramentũ non est deferendum in criminalibus.

p. In Iuramento magis debet attendi animus quam uerba.

Vt sic deus eos adiuuet. &c. Cum aliqua iuramenta sunt contraria, necesse est sequi periurium quod iudex admittere non debet Iuramẽta etiam talia non confirmant ea quẽ de sui natura sunt illicita & quorũ obseruãtia immittunt peccatum alias sic de iureiu. ad nostram, &. c. veniens. &. c. quinta vallis &. c. cum contingat cum similibus.

Glosa.

Lex & cõstitutio prẽsens occasione duelli prõ speciali iure Saxonibus data ac sancita est, qa alias priuilegium non esset [q] constitutio etem quẽ nihil singularis aut specialis in se continet priuilegiũ nuncupari nõ potest nam priuilegiũ semper aliquid speciale habet, vt. iij. dis. c. priuilegia & extra de verb. signi. c. abbate, &. ff. de legatis. iij. L. vxorem.

q. Priuilegium nuncupari non potest nisi aliquid specialis contineat.

Duellariter alloqui in proposito agere in vitam ipsius dicitur, non tamen semper duellum alteri inferre admittitur nisi quando aliter damnum suum probare nõ poterit, vt sic enim duellum iusto admittitur ex parte illius qui ius habet vnde duellum [r] ex legibus Romanis ortũ habet, vt insti. de hẽre. quẽ ab intesta. defer. §. per contrarium. ff. ad le. aquili. L. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. de re. iudi. L. commodis. ff. de his qui nota infa. L. atletas. C. quẽ res pigno. obli. L. spem &. ff. de dona. L. donationes.

r. Duellũ ex legibus ortum habet.

Dicere quis posset quod duellum non est singulare Saxonibus ipsis vt iam dictum est nã & in legibus admittitur. R. quod solis duntaxat Saxonibus admissum est pro omnibus actionibus criminalibus duellum inferre. In legibus vero pro nulla alia causa duellũ admittitur nisi cui obiectum sit super fraude imperij, vt. ff. ad le. aquili. L. qua actione. §. si qs in colluctatiõe, &. C. ad le. Iul. maies. L. ij. Cõtra istam responssionem instare quis posset eã insufficientem allegando nam & secundũ leges vt communiter pro omnibus actionibus criminalibus duellum admttitur, & ita non erit commune Saxonibus ipsis vt in li. feu. de pa. tenen. R. quod a tempore Caroli Impẽratoris vsq; ad tẽpora Frederici duellum fuerat speciale Saxonibus dũtaxat ipsis datum Fredericus vero ex iure priuato Saxonũ statuit illud pro communi iure, & ita a tempore eius duellum commune esse cepit, vt in li. feu. de pace tenen.

Is iudicem petat. &c. doctrina ex isto elicitur quod q̃uis iniuria vnus afficitur. Iudex tamen sui esse non debet, verum actionem iure prosequatur suam, si enim solus per se iniuriam iudicare velit, causam suam iustam, iniustam efficiet, vt in cõsti. frede. L. habita. col. x.

Vnde duellariẽ alloqui volens aliquem triã in se habere debet. [s] Primo quod ille quẽ alloquitur sibi sit in generatione ẽqualis. Secũdo quod illud faciat ante meridiem. [t] Tertio quod illas tres quẽrelas proponat vt textus habet, quodq; suus consanguineus nõ sit, vide ad id li. feu. de pace. tenen. §. ij. &. §. rusticus de duello autem loqui parum vtilitatis est, ex consuetudine enim venit, & est deuentum ad testimonium septem virorum.

s. Duellariter alloqui unus uolẽs aliquem tria in se ut habeat necesse est.

t. Iur. Mu. ar. xxxv.

Dicere quis posset declarationem glosse sibi esse contrariam, dictum etenim est duellum esse cõmune, ita quod pro omnibus passim decernebatur iniurijs, iterum vero dicitur nõ esse adeo commune ex consuetudine enim venit. R. nullam in eo esse cõtrarietatẽ, duellum enim antehac commune fuit pro omnibus iniurijs post hac vero abrogatum nam & iustus qñdoq; duello vinci possit quare nõ nisi in tribus admittitũ casibus. [v] Primo occasiõe

u. Duellũ nisi in tribus admittitur casibus.

prede manifeſte cum aliter contra prędonem ꝓbari nō poterit ſicut hic & ĩfra li.ij.ar.lxxij li.feu.de pace ten.en.§.ij.Tum etiā ſi quid fraudis contra imperium fecerit. Secundo occaſione ſententię coram imperio reprobate, vt ſupra ar.xviij, & infra lib.ij.ar.iij. & ar. xij.§.viij.[x] Tertio ſi mortuū quis pro violentia inculpare velit, vt articulus ſequens, & exinde liquet quod in certis caſibus duellum abrogatum eſt in aliquibus vero admittitur, abrogationem enim iuris vitare debemus, vt in auten.qui.mo.na.effi.ſui.§.tribus, col.vi. quod autem duellum deuenit ad teſtimoniū ſeptem virorum eſt ſtatutum Alberti imperatoris, & vocatur conſtitutio noua [Y] & ſecundum eandem miles acquirit ferendarium poteſtq; ſe defendere prede ſibi obiecte, & etiam conuincere prędonem aut furem metertius, ciuis metquintus, ruſticus ſimplex, metſeptimus. Si vero reus teſtimonio ſeptem virorū ſeſe defendere poterit propior eſt q̄ quod actor eum conuincere deberet,[z] quia ius in huiuſmodi caſibus fauorabilius eſt reo q̄ actori, vt.ff.de reg.iur.L.fauorabiliores.ff. de acci. & obli.L.Arrianus.ff.de peti.here.L.nec vllam.C.de dona.inter vir.& vxo.L.maritus.

Articulus LXIIII.

PEr ſimile [a] & eodem etiam modo mortuus ſi in rapina uel furto occiditur ſuperari debet. Si uero ſeptem uirorū teſtimonio mortuū actor conuincere poterit [b] duello ſe præſentare contra eum non tenetur. [c] Qđ ſi unus, qcūq; ille ſit ex mortui cognatis ipſum mortuū duello a reatu impoſito excuſare uoluerit ipſe omne dirimit teſtimonium, mortuuſq; ſi proſcriptus non apparuerit ſine duello nō condemnetur.

Gloſa.

Per ſimile & eodem modo.&c̄.Erroneum eſt vt ſupra proximo articulo, & vide quod ibi ſcripſi & ſupra eodem li.ar.xviij.& infra.li.ij. ar.xij.cum ſimilibus, & intellige quod eſt erroneum in iſta parte qua actor approbat duellum, ſecus vero vbi admittit probationē. Et nota hic [d] quod ſtatutū conſuetudo & iuramentum non poſſunt quemquam aſtringere ad peccandum, & ideo talia ſuper hoc diſponentia iura non valent, vt notatur de verbo.ſignifi.conſtitutionem lib.vi.& ibi cō cor. et vide de delic.puero.c.ſi.ĩ glo.et p hoſtien.

Gloſa.

Articulus iſte immutatus eſt per conſtitutionem nouam Marchionis Ottonis, ſeu verius per ſtatutum Alberti Imperatoris vt pręcedēti articulo tactum eſt, ita quod malefactor cōuinci debet per teſtes ſic ſcz quod miles cōuincere aliquē poſſet metertius, ciuis metq̄ntus ruſticus metſeptim9 & id ĩ marchia ſeruabaẗ. Quęrere vnus poſſit ex quoquidem conſtitutio noua occaſione huiuſmōi probationis ſancita fuit, an ius vel lex de qua articulus pręſens diſponit robur & vigorem adhuc habeat. Quidam dicunt quod locū minime habet. Conſuetudo etenim ſeu plebiſcitum alicuius prouintię quę in vſum venit ius opprimere dicitur, huiuſmodiq; conſuetudo pro iure habetur, vt.xi.diſ.c. Eccleſiarum &.ff. de iuriſ. om.iudi.L.i.& C.quę ſit longa cōſuetudo.L.i.& ij.R̸.tamen & melius quod articulus pręſens in hunc diem locum habet non obſtantibus conſtitutionibus in contrarium datis, cōſtitutiones etenim ille locū habent in proſcriptis & bannitis quę in aliquibus locis prouintie proſcripti declarati ſunt, cōuincuntur etenim iuxta conſtitutiones vt iam dictum eſt. Qui vero proſcripti vel banniti non ſunt, & ita nec conuicti, ſicut in propoſito, mortuus in furto vel rapina occiſus, qui nec dum ſuperatus eſt quare defendi contra accuſatorē poterit, [e] nulli em̄ facto credendū eſt niſi ſufficiēs appareat probatio.vt.C.de accuſa.& reſcrip.L.ſi quis homicidij.Quod etiam cōſtitutio illa nō cōtradicat articulo pręſenti qđ q̄ accuſatus defendi poterit vt iam dictū eſt, ex his liquet ſi etenim mortuus vt prętactum eſt per teſtes defenderetur extunc liber dimitteretur mortuus, & actor homicida pronunctiabitur, quia qui mortuum vel vulneratū iudicio pręſentauerit ſi in quęrela deficit vt violator & homicida ſolus condemnatur, vt infra ar.lxix.&. C.de calumniato.L.vlti. Si ergo ita eſſe deberet quod mortuū iſti defenderent actoremq; in vita cōuincerent eſſet cōtra ius Saxonicū quod diſponit, quod videlicet quiuis propior eſt vitā, ſanitatem, aut bona ſua defendere, q̄ aliquis eū conuincere poterit, vt ſupra eo.li.ar.viij.xv.&.xviij.infra li. ij.ar.xxxvi.li.iij.ar.xxxviij.Pręterea fieri etiā poſſet ſi accuſator ex odio aliquem occiderit, & vltra id malefactum contra eum iuramento probare vellet, & per conſequens mortuū (qui forſan innocens eſt excuſareq; ſe nō poteſt conuincere) vt de penis.L.qui ſententiā Concluditur itaq; ſi nulla probatio ſit, quod occiſus proſcriptus eſſet, duello pro ipſo decertatur, ſi etenim id non eſſet, extunc ſeptē teſtium iuramēto ex cuiuſcunq; parte ſiue ſit actor ſiue reus producto vitam vnius aufe-

x. *Nota quod iuramentū calumniæ nō eſt uſitatum iure ſaxonico, attamen cum actor proponit contra reum intelligitur habere cauſam et ita creditur ſibi abſq; iuramento qui ſi falſæ accuſat & non conuincat ſuſtinet penā illam quam reus ferre cogeretur, & hoc in criminalibus ubi reus innocens ſit. Sed ſi reſpōdens ſit reus & poßit actorem cōuincere ſtrepitu iuris ex induſtria ſua non debet in eum extendi corporalis pena ſed uerigeldo emendet & hoc cum pena & emenda iuxta cauſæ exigentiam ut inſti de pe. te.litt. §.1.& abſoluitur reſpondens liber ab actore quod ſi actor conuincat reſpondentem & actor iniuſte agat extunc contra actorem damnatio iterum ſequitur xi. q.iij.nolite. Vide hoc idem li.feu. c.lxviij. de iuramento calumniæ uide infra li. iij. ar. xiij. & lxiij.*

Y. *Miles ciuis ruſticus ſecundum ſui ſtatum diuerſæ unum conuincunt.*

z. *Concordat Iur. mu.ar.xxxv.*

a. *Vide ſupra ar. L. & infra eo.ar. lxix. Iur.muni.ar.xxxviij.*

b. *Textus antiquiores habēt non oportet ipſum duellū inire*

c. ARTICVLVS REPROBATVS *Concordat infra li.iij ar.lxxxvij. & lxxxviij.Iur.muni.ar.xxxviij.*

d. *Statutum conſuetudo & iuramentum non poßūt unū aſtringere ad peccandum.*

e. *Facto credendum non eſt niſi appareat probatio.*

[f]. Inter duo mala minus malum est eligendum.

rent [f] inter duo tamen mala minus malum est eligẽdum, vt. xiij. dis. c. nerui testiculorũ. Sed istud minus malum est, quod duello decertẽt & statuant iustitiam suã in deum, q̃ quod ex iuramento vita vni auferetur, nec obstat q᷑ occisor huic mortuo in iudiciũ aportato, furtum predam vel aliq̃d aliud simile ad caput vel collũ eius alligaret, per id pacis violatorẽ eum probare volens, quia si eum interficere potuit, etiam potens erat in caput vel collum eius alligare quicquid voluit.

Si proscriptus non apparuerit. &c. ex isto sequitur vbi sufficiẽs probatio apparuerit, q᷑ pro his duello decertare non oportet, & in eũ sensum duellũ per ius canonicum prohibet, vt extra de purga. vulga. per totum.

Articulus LXV

[a]. Vetustiores textus habent ita etiam conuincitur ad duellum receptus uel cui duellum illatũ est, ꝓmisitq; uel stipulatus fuerit cautionem interponens ut compareat et in termino non comparet assignato.

[b]. Textus uetustiores ita legũt pacis uiolatores super quos esset actio pro uita uel sanitate si quis ad fideiussoriã receperit eosdẽ in termino limitato statuere promittens ad respondendum id non fecerit uel facere non ualuerit eorũ recompensam soluere tenebitur non tamen p id iuri fideiussoris derogatur, uide ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xxxi. glo.

[c]. Verigeldus quando exsoluitur.

[d]. Et sic solutio debiti probatur tribus testibus debitum autem post mortuam manũ septem.

ET prout supradictũ est [a] uincitur etiam is cui in comprehensione duellum illatum est, & qui promisit, cautionemq; ad comparẽdum interposuit in terminis tamen non comparuerit sibi assignatis. In iudicio condemnatus si uitã aut manum redimat sine iure & infamis erit. [b] Qui etiam aliquem actionem iniuriarum passum iudicio exhibere promiserit quod si facere nequiuerit cum suo absoluetur uerigeldo, & per hoc iuri non derogat suo. [c] Verigeldus post tres menses a tempore eius acq̃sitionis persoluetur. Omnia debita ante solutiõis diem cui debentur licite persoluantur dummodo in eo loco fuerint soluta, a quo creditor ea secure deportare poterit. [d] Ipse autem soluens ad id testimonio indiget duorum uirorum qui solutionem uiderunt, uel quod argẽto aut cum nummis usualibus debitum persoluere sese obtulit, quã solutionem creditor minus iuste acceptare recusauit.

Glosa.

Cum suo absoluetur verigeldo. &c. Sic ergo proceditur contra fideiussorem, vt si promisit sub certa pœna illum exhibere agitur ad pœnam promissam vt hic & infra li. ij. ar. iiij. & li. iij. ar. ix. Et in terra Saxonię pœna nõ potest esse incerta cum sit per iura municipalia iã taxata, & hęc pœna semper de iure cõmuni esset fisco applicanda, vt in. L. mulctarum. C. de modo mulcta. & hęc vera quando fideiussor absq; dolo non exhibet. Si enim dolo facit quod reum nõ exhibet, tunc poterit fideiussor extraordinarie puniri vel ad tẽpus relegari, vel fustibus affici, vel forte acrius cõtra eum procedi, vt in. L. si quis reũ, ff. de custo. & exhi. reo. &. C. de fideius. & mandato. L. si barsatoram &. C. ad turpili. L. ij. Nec in causa criminali fideiussor admittitur pro defensione rei, quia ad crimen publici & priuati iudicij prosequẽdum frustra procurator interuenit pręterq̃ pro illustri ꝑsona, vt. ff. de pub. iudi. L. penulti. §. ad crimen, &. C. de iniur. L. fi. Item quia sic puniretur qui non deliquit quod iura nolunt. C. de pe. L. sancimus. Non enim fideiussor qui reum non exhibet est occidendus. xxiij. q. v. cum homo. In ciuili vero causa põt fideiussor reum defendere eius in se suscipieñ. iudicium, vt. C. de fideiusso. L. sancimus de his vide in spe. iij. par. titu. de accusati. §. sequitur ver. sed si dedit & sequen. Scias tamen fideiussorem liberari lata sententia, vt in. L. gręca. §. & post litem. ff. de fideiusso. secundum Baldum.

[e]. De solutionis oblatione uide.

Aut cum nummis vsualibus debita absoluere prębuit. &c. [e] Hic & infra li. ij. ar. xi. tangitur aliquid de oblatione, quę est interpretatiua solutio, requiritur enim quod oblatio fiat congruo loco & tempore vbi debetur, & q᷑ alius cui offertur non habeat impedimentũ, quo minus recipere possit. C. de soluci. L. obsignatione, &. ff. de solu. L. si soluturus, &. ff. de pigno. L. creditor. Requiritur etiam quod pecunia obsignetur & sub sigillo in sacro recludatur & deponatur in edem sacram, si is cui offertur recipere nolit, nec em̃ prodest oblatio sine cõsignatione vel econtra. C. de vsuris. L. ij. &. L. acceptam Item necesse est quod totum offeratur nõ pars. C. de solutio. L. obsignatiõe, nisi ab inicio ita conuenerit. ff. man. vel con. L. qui mutuam. §. i. Vel vbi non cõfiteor nisi partem debiti. ff. si certum peta. L. quidam. Item necesse est quod deposita duret alias si offerẽs in proprios vsus conuertat nõ est tutus. ff. de vsuris. L. debitor, &. C. de vsuris. L. acceptam in fi. & valet oblatio si fiat bona fide & cum effectu p alium sicut dicimus in solutione vera. Nec obstat. ff. quę in fraudem credi. L. ait prętor. §. illud, quia intelligitur quando verbo tantum fit oblatio & sic in fraudem, requiritur etiam quod fiat oblatio ei cui debetur, vel eo absente iudici, & si iudex deficiat tunc alijs honestis personis. C. de vsuris, L. si creditrici, Nõ enim imputatur

mihi si non habeo cui soluam.ff.de fidei cõmis. L.vlti. hec oblatio operatur vt debitor liberetur, q̃uis & pecunia amissa sit taliter deposita.ff.de arbi.L.arbiter, & de postu.c.i. §.si pecunia in fi.Et hęc vera quando debitũ consistit in quantitate.Nam si species debetur tũc sufficit sola oblatio.ff.de soluti.L.qui decem §.i.&.L.si debitor, per interitum em̃ rei quę debetur nulla mora pręcedente contingit liberatio.ff.de solutio.L.verborũ, & de verbo.obligatio.L.si ex lega.&.L. nemo.§.i.Vide etiam notata infra ad hanc materiam &.L mora.& in.L.si ex legati causa.ff.de verbo. obligati.in reperto.per Bart. & Salice.

Et licet petitio pecunię ante diem fieri nõ potest, si tamẽ ante diem prestande pecunię agatur ex iusta causa ad interponendam cautionem fiat ad hoc condemnatio, vt.L.in omnibus.ff.de iudi.& vide etiam ibidem glossam cum remiss.

Glosa.

Ex articulo pręsenti colligitur quod vbi sufficiens probatio apparuerit, duello decertare non est necesse prout & superius tactum est. Preterea doctrina ex articulo isto datur [f] qđ vnũ Ius ex alio trahitur, similesq́ casus vno & eodem iure decidi possunt, vt.C.de vete. iur.enuclean.L.deo autore.§.nulla, hęc tamẽ similitudo non plus durare aut valere potest nisi in quantũ iure scripto confirmari poterit, vt.C.de vete.iur.enuclean.§.nulla.

f. Similes casus uno & eodẽ decidi iure possunt.

In iudicio condemnatus.&c.Contrariũ istius videtur esse infra.li.ij.ar.xv. Rꝫ. tamen vt ibidem declaratum est, &.C.ex qui.cau.infa. ali.irroga.L.non damnatos.

Sine iure & infamis erit.&c.hoc intellige ꝑ ut supra circa arti.li. interpretatum habetur.

Qui etiam aliquem actionem iniuriarũ passum.&c.dixerat siquidẽ superius de fideiussoria occasione pecuniarũ bonorum mobilium hęreditatum feudi.&c. hic tangitur de fideiussoria in actiõibus criminalibus hoc est cũ vnus fideiussoriam pręstat pro aliquo contra quem querela in vitam vel sanitatem dirigit Vnde circa id notandũ quod q̃uis fideiussorie seu stipulationes cõmuniter õmes siue sint iudiciales, caucionales siue cõmunes iudicijs interponuntur, vt.ff.dę preto.stipu.L.i.in principio, & insti.de interdi. Sunt tamen aliquę fideiussorię cautionales quę a iudicio naturã habẽt, & illarũ est quadruplex vtilitas.[g] Prima ad cauẽdum pro futuro damno cũ videlicet coram iudicio promittitur pro dãno si posthac euenerit, vt si vicinus tuus domum habeat ruinosam malam uel huic simile, ex qua timendum est de ruina domus tuę.Iudex tenetur prouidere cautionẽ de damno tuo vt.ff.de dam.infec.L.i.&.L.dies cautioni. Secũda cautio quę ex iudicio venit est cum promittitur ad sistendum & parendũ iuri, vt extra de dolo.& contuma.c.actor. li.vi.& supra ar.lxi. li.iij.ar.xvij.C.de epis.& cleri.L. generaliter Iure nostro Saxonico huiusmodi cautio vocatur euictio seu potius varenda vt supra ar. xlvij.ff.rem rat.habe.L.i.&.L.procurator.§. si quis, supra eo li.ar.xlvij. Tertia cautio est quã tutores faciũt pupillis vt supra, ar.xxiij. In auten.vt hi qui obli.§.si vero col.vi.C.de fideius.tuto.& curato.L.eligere.C.de contrario iudi.tute.L.si pater.[h] Quarta cũ vnũ cautione interposita coram iudicio sistere promiserit sicut hic in textu, & hoc contigit dupliciter, aliquando enim vnus fideiubetur occasione debiti, & vt sic fideiussor ꝑ ipso respõdere potest & omne ius illius in auxilium defense accipere suę, si conuincatur soluere pro illo cogitur siue sit multũ siue parũ, vt infra li.iij.ar.ix.&.x.C.de fideius.& manda.L.fideiussor, &.ff.eo.ti.L.sicut reus. Aliquando vero fideiubet vnus alium contra quem actio criminalis instituitur, vt hic in textu, & vt sic fideiussor respondere pro ipso non cogitur, ex eo, quia ius ipsius sustinere eum non oportet, quare soluto verigeldo absoluitur [i] vt.C. de fideius.& man.L. sancimus.ff.de custo.& exhibe.reo.L.si quis reum.

g. Fideiussoriæ cautionalis utilitas.

h. Fideiussorum differẽtia ac eorundẽ cautela.

i. Rationes uide in gl. infra ar.x. li.ij.

Et per hoc iuri non derogat suo.&c.etiam si ad fidem eundem sistere promiserit, sed nec ad vitam fideiussoris quicq̃ intentari debet, vt. C.de fideius.& man.L.sancimus.§. quod si. Vnde & circa id notandũ specialiter [k] quod fideiussoria in criminalibus facilior est q̃ occasione debiti quia prima absoluitur verigeldo quę ad summũ nisi ad decemocto talenta extenditur.Fideiussoria vero occasione debiti seu in actionibus ciuilibus sepius grauior fit, vt ex iam declaratis liquet. Vnde & doctrina iudicibus datur.[l] Cauere enim iudex vnusquisq́ debet, quod cum actio pernoctata non sit nullum ad fideiussoriam dare pręsumat ne incurrat grauitatem aliquam.[m] Datur etiam & fideiussoribus alia doctrina quo pacto vnum cautione eliberare debeant.Fideiussor etenim eliberare per fideiussoriam aliquem volens iudicem adire debet pro primo pro secundo, & pro tertio per sententiam interrogare, exquoquidẽ fideiussorem seu caucionariũ ꝑ homine detento sese prebet an ad fideiussoriam dari non debeat, interponatq́ ibidem fideiussor solidum scabinalem. Si iudex dicat velle illum ad cautionem dare sub centum talentis.In contrariũ fideiussor instare potest detentum viceuersa statuere velle corã iudicio vel pati id quod ius dictauerit iterũ instando an ad cautionem dari nõ debeat, decernetur quod dari debet si ad maiorẽ summam decernere fideiussoriam velit appellari poterit.Si vero secundũ statutum verigeldũ fideiussorq́ decemocto talenta perdere voluerit eundem statuere non cogitur, dummõ in eius potestate non sit, vel eũ pręsentare nõ possit &c̃. ¶ Verigeldus post tres menses, &c

k. Fideiussoria in criminalibus facilior est q̃ in ciuilibus Concordat infra li. ij. ar.x. li.iij.ar.ix.Iur.Mu.ar. xxvij.

l. Iudicum cautela.

m. Fideiussorum doctrina.

50

vt. C. de fideiuſ. & man. L. ſancimus.

Omnia debita ante ſolutionis diem &c. vt C. de ſolu. L. obſignatiõe, ita vt ſoluatur in eo loco vbi obligatio facta ſit [n] quemadmodũ enim debitum ſoluere vnus non tenetur niſi in eo loco vbi ſolutionem promiſerit, vt inſti. de acti. §. loco. Ita etiam debitor non abſoluitur niſi ſoluat in illo loco vbi ſeſe obligauerat, vt C. de ſolu. L. obſignatione in fi. & ff. de fi. & man. L. fideiuſſor §. qui certo.

[n] Debitum non niſi in eo loco exſoluitur ubi promiſſum eſt.

Ipſe autem ſoluens teſtimonio indiget duorũ &c. Ex iſto colligitur quod contra ſaxonem probatio per iuramentum venit prout & ſupra ar. xv. & xxiij. tactum eſt. Vnde & communiter ſaxo iurare poterit cum ſibi iniuriari vel damnum inferre quis velit [o] ſed in damnum alterius ipſe iurare non poteſt quia alter propior eſt ſeſe expurgare, ſicut & in propoſito. Si alicui ſolutio debiti facta ſit, illi vero admitteretur iuramentum quod nullam cepiſſet ſolutionem iuramento auferret pecuniã ſoluentis aliam enim facere cogeretur ſibi ſolutionem quod fieri citra iuſtitiam non debet ℭ Nota quod ad quęrelã occaſiõe debiti triplex inuenitur reſponſio [p] & vnaquęq; ſpeciale ius habet ſi dicis quod mihi nihil teneris tibi iuramẽtum venit. [q] Si dicas quod te quittum & liberum ex huiuſmodi debito feci ego contradico cum meo iuramento, ſi dicas quod ſoluiſti, trium hominum venit iuramẽtum. ℭ Dicere vnus poſſit quod iſta coincidere in vnum videntur, quia ſi mihi ſoluiſſes vel te liberum dimiſerim nihil mihi tenereris quare tutius eſſe reſpondentem cum vno iuramento abſolui q̃ cum pluribus R. quod nõ coincidũt ſignanter ſi fideiuſſores ſint [r] dato enim quod tu iuraueris mihi nihil deberi per id fideiuſſores eliberare nõ poteris tuos quia illi adimplere tenentur, quod mihi ſine dolo promiſerunt, promiſſumq; recognoſcere ſine conditione. Si vero ſolutionem probaueris p̱ teſtes, fideiuſſores ipſos eliberas, vt inſti. de excepti. §. comparate, & infra li. iij. ar. lxxxv. fideiuſſores enim omnem defenſam principalis in ſe actipere & ea vti poſſunt vt inſti. de replica. §. exceptiones.

o. Iure ſaxonico defendendo iniuriam ſuam unus iurare poteſt ſed non in damnum alterius.

p. Occaſione debiti ex petiti triplex reſponſio.

q. Nota allegans ſolutionem illam probare debet hoc dicunt Maideburgen. uerum eſt ſi reus actori dicat factam ſolutionem, ſecus ſi tertio ut in addi. infra li. ij. ar. v.

r. Iuramẽtum debitoris non eliberat fideiuſſores.

Vel debitum perſoluere ſeſe obtulit, vt. C. de ſolutionibus. L. obſtinatione &. L. eum a quo

Articulus LXVI

QVi in facto comprehẽſus fuerit criminali ſeu manuali ſtatim debet iudicio præſentari [a] & ſeptem uirorũ teſtimonio actor eũ uincere debet quemadmodũ & proſcriptus ſuperatur, ſi factũ proſcriptionis poterit teſtificari, attamen nulli ſua uita propter eam proſcriptionem aufertur [b] in qua non nominatim poſitus fuerat condemnatus. [c] Qui uitam aut manum liberauerit ei cõdẽnatã infamis iudicet.

a. Concordat Iur. Mu. ar. lxx. & cxv.

b. Alij textus. habẽt cum ex nomine proſcriptus ſeu condemnatus non ſit.

c. Paragraphus iſte pertinet ad præcedẽtem articulum.

Gloſa.

Qui in facto comprehenſus fuerit. &c. Vnde etiam dicit lex qui accuſare volunt probationes habere debent. Actore enim non probante qui conuenitur, & ſi nihil preſtiterit obtineat, vt in. L. qui accuſare. C. de eden. Item alibi dicitur. Sciant cuncti accuſatores eam rem ſe deferre debere in publicam notionẽ quę munita ſit teſtibus idoneis, vel inſtructa aptiſſimis documentis vel iudicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita, vt in L. vlti. C. de proba. Item ad hoc cõcor. C. eo. ti. L. actor vbi dicitur actor quod aſſeuerat probare ſe non poſſe profitendo reum neceſſitate monſtrandi contrarium nõ aſtringit cũ per rerum naturam factum negantis probatio nulla ſit. Item alibi cauetur ei incũbit p̱batio qui dicit non ei qui negat. ff. de proba. L. ij. Item dicit canon, non ſtatim qui accuſatur reus eſt ſed qui cõuincitur criminoſus, vt. xv. q. viij. c. ſciſcitantibus.

Actoris probatio

Qui vitam aut manum liberauerit. &c. Vnde dicit etiam lex imperialis non damnatos dũtaxat iniurię ſed pactos quoq; perpetuũ infamat edictum, vt in. L. non damnatos. C. quibus ex cauſis alicui infamia irrogatur.

Gloſa.

Pro intellectu textus articuli nota [d] quod factum manuale dicitur quod in recenti patratũ eſt, vt infra. li. ij. ar. xxxv. & in recenti quęrulatur in inſtãtiq; iudicatur hoc eſt quod ille malefactor in inſtanti conuinci debet, quare nec ad caucionem dari vt ſupra dictum eſt &. C. de cuſto. reo. L. in quacunq;. vbi dicitur In quacunq; cauſa reo exhibito ſiue accuſator exiſtat ſiue eũ publicę ſollititudinis cura produxerit, ſtatim debet quęſtio fieri vt noxius puniatur, innocens vero abſoluatur. &c. Ibidem vide ſuper eo legem nobiliſſimam.

d. Manuale factũ q. t.

Et ſeptem virorum teſtimonia actor eũ vincere debet. &c. hic clare apparet quod Saxo teſtimonio conuinci poteſt, propter exceſſum, qui corporaliter probari poterit. Probatioq; huiuſmodi in tantum valet, in quãtum apud malefactorem res corporaliter inuenitur, vel in facto cõprehenſus ſit, vel quia in fuga arreptus, vt. ff. de fur. L. fur eſt manifeſtus, &. L ſiue igitur, infra. li. ij. ar. xxxv. &. lxxi.

Quemadmodum & proſcriptus ſuperarur.

50

e. Proſcriptus quō cō uinatur.

&c. e Proſcriptus etenim ſeptem teſtimonio virorum conuincitur, vbi nō ſolum proſcriptio nominari debet, ſed & factum proſcriptionis teſtificari oportet.

Querere vnus poſſit nonne ſufficeret proſcriptionem ſolam probare, factum proſcriptionis ommittēdo, nullus enim proſcribitur niſi pro facto aliquo. R. quod non ſufficit. Verum neceſſe eſt quod & factum illud probet. Nam proſcriptus vt cōmuniter proſcribitur propter id quia contumax fuit, iudicioq; cōparere ſpreuit & ita proſcriptionē incidit, vt C. quomo. & quan. iudex ſen. profer. L. ceſſante. Quare & actor contumatiam illam tū & proſcriptionē ſubſequentē teſtimonio ſeptē bannitorum aut aliorum ad ius pertinentiū proborum hominū teſtificare tenetur, vt ſupra ar. viij. & infra. li. iij. ar. lxxxviij. C. de accuſa & inſcrip. L. ſinguli, & alijs pleriſq; ibidem legibus.

In qua nō nominatim poſitus fuerat. &c. Cōtrariū iſtius videtur eſſe ſupra ar. lxij. Vbi dicebatur qui illate violentię neſcit autorem ipſe eum nominet abſolute. R. quod articulus iſte non contrariatur paragrapho allegato, quia etſiquidem, vt ar. lxij. diſponit nominari poteſt abſolute, pręſens vero paragraphus dicit, quod abſolute nominatus in proſcriptione, vita tamen ei adimi nō poterit. Vide etiam ad hanc materiam infra ar. xv. & C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.

Infamis iudicet. &c. hoc intellige, vt ſupra circa articulū li. declaratum eſt.

Articulus. LXVII

Qui coram iudicio impetitur a præſenſq; ibidem nō fuerit uicinum ei iudicium pro termino aſſignetur. Qui autem b pro uiolētia inculpatur ter citabitur datis ſemper inducijs duarum hebdomadarū. Si uero bannitus inculpatus ſit itidem ter citabitur datis ſemper ſex ſeptimanarum inducijs ſub banno imperij & ad legittimum locum iudicialem. Qui tribus edictis citatus non cōparuerit proſcribetur c pro nulla tamē alia cauſa niſi quæ mortem d uel membri ammiſſionē inferat proſcribi poterit.

a. Textus uetuſtiores habent quando contra abſentem ſit quærela ad proximum citari debet iudicium

b. Nota quod quis ex beneficio huius iuris, ter reus debeat citari nihilominus ſi in primo & ſecundo iudicio contumax fuerit tenetur ad expenſas. L ſancimus. C. de iudi. ſecūdum docto. & Iaſo. L. qui ante calendas. ff. de uerbo. obliga. uide etiā ad hunc textū infra li. iij. ar. xxxix. & li. ij. ar. iij. ibi in continēti

Gloſa.

In textu duplex e actio tangitur ciuilis videlicet & criminalis & ſecundū id etiam duplices termini ad comparendū aſſignantur Ciuilis actio vt eſt occaſiōe debitorum damni illati. &c. terminuſq; ſeu tempus in huiuſmōi actione datur ad proximū ſequēs iudicium. Actio vero criminalis eſt cum quid in pęnam quęrulatur, vt pro furto, pręda, homicidio, incendio, & his ſimilia, & in iſta terminus aſſignat ad tres quindenas vt clare in textu habetur, &. C. de dila. L. ſiue pars.

Nota quod in actione criminali tria neceſſario conſideranda veniunt. f Primo quod quęrelam cautione fideiuſſoria ex vtroq; interponi oportet, vt ſupra ar. lxi. infra li. ij. ar. ix. C. qui accuſare poſ. L. q crimen &. ff. de accuſa. & inſcrip. L. ſi cui crimen. Secundo qđ in huiuſmodi actione procedi non poteſt in alieno iudicio niſi vbi commiſſum eſt nefas, vel vbi domicilium habeat ille contra quem agere quis vult, vt ſupra ar. lx. vel reſpondere ibidem fuerit ſtipulatus, vt infra li. iij. arti. xxv. &. C. vbi de crimi. agi oportet. L. quęſtiones. Tertio quod cum ad iudicem cauſa delata eſt tranſigi vel ad concordiam venire nō poteſt, accipiat vero ſi quis pecuniam ex cōcordia in cauſa huiuſmōi, is redditur infamis vt ſupra arti. xxxviij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.

Ter citabitur datis ſemper inducijs. &c. Poſtq enim vnus contra alium conqueritur, aſſignabitur ſibi terminus iudicialis ad quindenam Quindena vero adueniente quęrela renouata, iterum datur tempus ad quindenam & tandē pro tertio. Si vero pro tertio termino non cōparuerit quęrela renouabitur, & accuſatus tādem proſcribitur.

Si vero bannitus inculpatus ſit. &c. Vnde ſi contra bannitum ſeu ſcabinorum ſede dignū actio iniuriarū proponitur, ter triplicate quindene ſeu triplices ſex ſeptimane terminus erit. Ratio quia bannitorū prouincia eſt ſedes ſua ſcabinalis, qui ergo cum accuſat a ſua prouincia eum euocare & trahere dicitur, ſed cuilibet tali termius datur ter ſex ſeptimane, hoc & leges ipſę admittunt, vt. C. de dilatiōibus. L. quoniam.

Dicere quis poſſet, hanc declarationem quātum ad bannitos minime locum habere, nec enim extra ſuam prouinciam euocari videntur, nam coram proprio iudice & in ſuo loco iudiciali accuſanrur. Quare nec tam lōgas inducias ad reſpōdendū habere debent. R. qđ etſiquidem in ſuo iudicio contra bannitū quęrulatur, quia tamē ille propter quęrelā aſſurgere & ſedem ſuam ſcabinalem ſeu officiū deſerere cogitur, quare ex ſua prouincia trahi videtur, vt. C. ne quis in ſua cauſa iuſ. di. L. i. & infra li. ij. ar. xij.

Qui tribus edictis citatus. &c. exinde patet quod non propter quęrelam factam nec propter debitum ſed propter contumaciam quia videlicet non comparuit, vnus proſcribitur.

fateri debet uel nega re. &c.

c. Quæ autem quærela ad cutim uel carnē dirigatur, uide infra li. ij. ar. xij. & item li. iij. ar. xiij. De aßignatione uero termini ad excuſandū ſe ſuper cum quis inculpatur uide infra li. ij. ar. lxx. Quo pacto uero in facto unius conuincatur uide ſupra eo. lib. ar. lxvi. Quomodo autem proſcriptio teſtificatur uide infra li. iij. ar. lxxxviij.

d. Hoc eſt nullus proſcribi debet ex contumacia ut textus habet niſi actio uel quærela in mortem uel membri ammißionem uergat.

e. Actio ciuilis & item criminalis q. t. Cōcordat infra eo. li. ar. lxxi. li. iij. ar. ix Iur. Mu. ar. xvi. xvij. & lxxij. glo.

f. In actione criminali tria conſideranda.

- g. Et illa seruabit actor annum integrū anteꝗ̄ diuendat post intromissionem uero infra annum & diem potest intromissioni contradicere & proprium obtinere persoluto debito & iuris impensis secundū Maidebur. ut infra eo li. ar. lxx.

Pro nulla tamen alia causa. &c. Si enim vnus conqueratur occasione bonorum tribus vicibus, ex contumacia intromissio ei dabitur [g] Si in debito pignoratio, vt infra eo. li. arti. lxx. §. i. & ij. & ita non proscribitur, vt. C. de dote. L. finali, & Insti. de perpetu. & tempora, acti. §. non autem.

Articulus LXVIII

QVi alium baculauerit [a] ita quod loca tumescant lesa [b] uel cuti eius cruentas scissuras sine carnis uulneratione imposuerit, si hoc coram iudice præcone uel sculteto & uillanis cum scissuris recētibus proponetur, & si ille ad emendandum uel ad excusandum se non pæsentauerit tempore deputato cum scisura hac aut eius cicatrice [c] in proscriptionē condemnetur. [d] Cum interpositione duellium uerborū potest qs alium capere ad duellum. [e] ¶ Sine carnis uulneratiōe, ut percucieñ. trudendo & iactando & aliꝭ diuersis modis, potest etiam quis occidi aut uulnerari in quibus perpetrans manus uel uitæ suplicium incurrit aut proscriptionem. Pro quacunqꝫ culpa aliquis proscribitur si in ea proscriptiōe cōprehēsus iudicio præsentat ultio suplicio subicit. [f] si actor factum & proscriptionem edocere poterit. Si uero reus a proscriptione se absoluerit & iudicio se uoluntarie absqꝫ detentione præsentauerit, ipse iuris beneficia sentit quasi proscriptionem nunquam sustinuisset.

- a. Cōcordat Iur. Mu. ar. lxxxix.
- b. Textus uetustiores habent aut sanguinolentum fecerit absqꝫ carnis uulnere.
- c. Q. d. tunc pacis uiolator collū demeretur, cum uiolentia in manuali facto probari possit, ut hic et li. iij ar. xxxvi. et xxxvij.
- d. Textus antiqui habent cum uulneris cicatrice & uerbis duellaribus potest unus alium ad duellū prouocare.
- e. Quod si uulnera carnis fuerint manū demeretur, ut infra li. ij. ar. xiij. & non uitam, ut li. ij. ar. xvi in fi. & li. iij. ar. xxxvij.
- f. Concordat Iur. mu. ar. y.

Glosa.

Vel Sculteto & Villanis. &c. vide infra li. iij. ar. xxxvij. & li. ij. ar. xvi.
Vel ad excusandum se non presentauerit. &c. An autem contumacia sit crimen notatur in repetitione. c. finem de do. & contu. circa materiam rubrice quod scire est vtile ibi vide, & licet sententia super crimine lata est perpetua. C. de penis. L. seruus. Secus tamen si super cōtumatia, de constitu. c. ex literis.
Potest etiam quis occidi. &c. Nam appositione occisorū continentur etiam qui per vim qualitercunqꝫ sunt interfecti puta iugulati, strangulati saxo fuste aut lapide percussi vel cum telo necati aut veneno extincti. ff. ad senatusconsultum Silla. L. i. §. occisorum. C. de male & mathe, L. i. & ff. ad le. aquili. L. sed etsi quemcunqꝫ & L. qua actione. §. occisum.
Pro quacunqꝫ culpa. &c. & sic videtur [g] q̄d proscriptus vel bannitus habetur pro cōfesso. sicut & alias haberi potest ex forma statuti. Sed an ista ficta confessio infamat quod videtur, vt. C. de interdic. matri. L. si tutor. Sed contrarium est verum quia ista ficta confessio ex contumatia non infamat ob dictā. L. quia ibi ex facto oriebatur fictio scz decreto nō ex cōtumatia de hoc per Bald. in addi. spe. ti. de sen. proba.

Glosa.

Autor priuilegij Ecke de Repkau hunc articulum posuit ad similitudinem cuiusdā specialis querele, determinauerat etenim antehac de querelis ciuilibus post modum vero de criminalibus, querela vero de qua articulus presens, dicitur mixta hoc est quia nec est precise ciuilis, nec per directum criminalis que & in legibus actio iniuriarum nuncupatur, vt. ff. de iniur. & fa. libel. L. iniuria. Vnde pro intellectu textus clariori. [h] Sciendum quod iniuria dicitur omē illud quod contra ius fit, vel quod iure non fit, hic autem iniuria proprie accipit pro cōtumelia, vt. ff. de iniur. L. iniuria, & insti. eo. ti. §. generaliter.
Notandum preterea [i] quod iniuria seu contumelia triplex inuenitur. Prima dehonestās & damnosa, vt si quis alium tanꝗ̄ debitorem accusat. & pignorat, cum tamen sibi nihil debeat vel teneatur, vt insti. de iniur. §. iniuria autem. [k] Secūda dehonestans & penalis, vt cū quis percutitur vel alia simili iniuria afficitur vt hic in textu & infra li. ij. arti. xvi. Tertia est dehonestans tantum sicut cū quis verbis impetitur inhonestis, vt. ff. eo. ti. L. i. & infra li. ij ar. xvi. insti. eo. ti. §. i.
[l] Huiusmodiqꝫ iniurie itidem & actiones earum cōmiscuntur adinuicem quia illud q̄d est damnosum & dehonestans, etiā fit penale. Aut in corpore, aut in bonis, aut in honore. Et itē illud quod est penale in his tribus enumeratis, etiā est dānosum, & quemadmodū cause huiusmodi querelarum miscuntur adinuicem, ita & querele commisceri possunt, sic videlicet, quod quandoqꝫ ciuiliter quandoqꝫ criminaliter institui poterint. Et quamuis criminaliter quandoqꝫ instituatur, potest ciuilis fieri, & hoc cum accusatus iudicio cō-

- g. Proscriptus an pro confesso habeatur.
- h. Iniuria q̄d sit? Cōcordat. Iur. Mu. ar. lxxxix. glo.
- i. Iniuria seu cōtumelia triplex inuenitur.
- k. Cōcordat Iur. mu. ar. lxxxix.
- l. Actiones iniuriarū & ciuiliter et criminaliter īstitui possūt

paret absoluatq; se a facto cū mulcta & emēda & ita manet ciuis in statu suo, vt li.ij. ar. xvi. & .xxx. & li.iij.ar.xlv. E diuerso etiam si actio ciuiliter instituatur, ita quod sine clamore iudicialiter proposita ad pecuniamq; taxata sit, ille vero venire aut iudicio constitui neglexerit actio illa efficitur pœnalis, & reus ꝓscribetur, & istud totum dependet in actore, qualiter querelā instituere vult, vt insti.de iniur.§.in summa.ff. eo.ti.L.constitutionibus. Intellige tamen aliquam contumeliam esse leuem & de ista loquitur hic, eandē actor quomodocunq; vult proponere potest, & sibi nō nisi sua cedit emenda.

Considerandum insuper [m] quod quedā sunt iniuriam augmentantia seu iniuria ipsa diuersimode adaugetur & extenditur videlicet ex facto vt cum quis alium vulnerauerit magis deliquit, q̄ si simplicibus & leuibus eundem percusserit verberibus. [n] Secundo locus facit atrociorem iniuriam vt si quis baculo percussus fuerit in foro publico vel in Ecclesia, magis puniendus venit q̄ si priuatim hoc fecerit. Tertio ex parte ꝑsonę cui infertur, sicut si puer deliquerit in patrem, vel vilis persona in magnificam. Quarto ex parte membri lesi vt si in oculum percusserit quis alium maior iniuria q̄ si in dorsum eundem verberauerit, vt insti.de iniur.§.atrox & C.eo.ti.L.iij. Attendendū preterea [o] quod querela huiusmodi iniuriarum quedā habet specialia. Primo iniuriam mulieri mihi desponsate illatam possum ego querulare eius pater & ipsa sola, infertur etenim iniuria nedum sibi soli sed & patri, & mihi viro suo, vt insti.eo.ti.§.patit, & ff.eo.ti.L.item.§.sponsum. Secundo iniuriam seu cōtumeliam mihi illatam, nec vxor nec pueri intentare possunt, ego enim illorū tutor sum & non econtra, vt insti.de iniur. §. patitur, & ff.eo.ti.L.quod si viro. [p] Tertio quia contumelia seu iniuria secundum personam nobiliorem vel viliorem rependi debet, facilius enim absoluitur in vilem personā delinquens q̄ si in nobilem vel magnificam personam deliquerit, emende etenim pro excessibus iuxta vniuscuiusq; generationem exoluuntur, vt infra li.iij.ar.xlv. & insti.de iniur. .§.pœna.

Circa id inter nonnullos qui articulum presentem Iusq; Saxonicū, tum & paragraphū allegatum insti.de iniur.§.pœna, non intelligunt. Quedam exoritur cōtrouersia Innitēn enim paragrapho pretacto dicunt quod is q iniuriam vel contumeliā patitur, taxare candem ad summam pecuniariam prout voluerit possit, & secundum quod taxauerit rependi eidem emenda deberet & hoc hisce verbis. Domine iudex ego querelam instituo cōtra. N. quod ab ipso iniuria affectus sum verberatus, vel famę meę bonę leuipendiū passus, quā & estimo seu taxo, ad decemocto libras. Accusatus tandē si recognoscat, actor taxatam emendam decemocto libras expectat. Si vero negauerit iurare cogitur. Id tamē fieri minime debet, secūdum Ius Saxonicū, Emēda etenim vniuscuiusq; est statuta & determinata nec aliam maiorem soluere oportet, nisi prout secundum vniuscuiusq; generationem statuta est. Sed nec ius Imperiale, & presertim paragraphus allegatus Insti.de iniur.§.pœna, discrepat in eo casu a iure Saxonico, non enim intendit quod actor iniuriam sibi illatam querulans eandem precise taxare & decernere deberet. Verum estimare quidem iniuriam sibi factam potest, in arbitrio tamen iudicis erit eandem vel decernere vel minuere si enim secundum voluntatem actoris estimatio iniurię sequi deberet, idem esset & actor & Iudex quod fieri minime debet, vt. C. ne quis in sua causa ius sibi.di.L.i. hoc itidem etiam euenit iure nostro, quod sententiā inuenien̄ decernunt non secundum quod partes optauerint, sed prout eis ęquum & iustū videbitur. Et quia iure nostro Saxonico, vt supra tactum est, emende & pœne secundum vniuscuiusq; generationem taxate sunt & statute. Quare de facili per iudicem inuenitur, vnde dato quod quis pro contumelia aliquā magnam summam, vtpote decemocto libras vł simile in iudicio postularet, reus iusto iurare potest quod non demeruit tantum cōtra eum quod decemocto libras soluere cogeretur quia emenda secundum Saxones nō nisi ad triginta solidos extēditur, [q] & illa vocatur maxima emenda.

Pro quacunq; culpa.&c. Q.d. cōtumelia seu iniuria coram iudicio ꝓposita magna siue parua siue vulnera sint liuida, siue sanguinolenta reus proscribitur, si emendare non vult nec iudicio comparer, dato quod querela inprimis criminaliter instituta non sit nec in vitam se extendebat, proscriptio tamen quę ꝓpter id subsequuta est in vitam eius extendit, vt.ff. de iniurijs.L.pretor edixit, & insti.eo.ti. .§.in summa.C. de bonis proscrip. & damna .L.si quis.

Si vero reus ā proscriptiōe se absoluerit.&c. ad id vide. C. de sen.pas. & resti.L.casus.

Quasi proscriptiōem nūquā sustinuisset.&c. Quia quod sibi proscriptio damni attulit, illud gratia quod videlicet a proscriptione se eliberauerat adimplet, vt infra.li.ij.ar.iiij.C. de sen. pas. & resti.L.vlti.

Articulus. LXIX

Qui etiam mortuū uulneratumue [a] comprehēdendo iudicio appulerit [b] & ipsum uiolatorē esse, cum duello uel sine duello superare pretendat, si in hoc defecerit

m. Iniuriam augmētantia.

n. Iniuriarum querele specialia.

o. Iniuriā uxoris qs querulare potest.

p. Præsentem articulum confirmare uidetur lex xij. tabu. in hæc uerba defuncti iniuria non afficiuntor, si iniuriā alteri faxit xxv. asses eris pene sunto, re. persona, tēpore loco, atrociores iniuriæ iudicātor, hanc tamen legem labeo iurisconsultus in libris quos xij. tabulis conscripsit non probauit quandoquidem ab iniuria facienda nemo etiam inops xxv. assibus deterreretur. Lucijq; Nerarij facto huius legis iniquitatem ostendit qui os hominis liberi manus suæ palma uerberare pro delectamento habuit, deinde seruo suo sequenti crumenā plenam aßium portanti iubebat secūdū xij. tabulas numerare. Vnde postea secūdum eundem labeonem prætores hanc legem abolescere & relinqui censuerunt iniurijsq; estimandis recuperatores se daturos edixerunt.

q. Maxima emēda ad triginta solidos extenditur, concordat Iur. Mu.ar.lxxxvij. Iudices tamen ob contumatiā & delictum inobediētes punire possunt L. .i.ff. si quis ius dice. nō obtem. & insti.de iniur. §.in summa, uide etiā ad id C. de modo mulctarum per totū.

a. Hic locus est ubi iure saxonico habetur pœna talionis.

b. Concordat supra ar.l. & lxiiij. Iur. Mu. ar.xxxviij.

ipsemet ut pacis uiolator condem/
netur.

Glosa.

c. De pœna talionis uide supra ar. l. & infra li.ij. ar. lxiiij. in fi.glo. & ar. lxxi. in textu & glo. fi.

Qui etiam mortuum vulneratū.&c. c Et sic hic est casus vbi locum habet pena talionis. Nam alias per statutum vel per consuetudinē potest tolli inscriptio ad pœnam talionis vide in specu. de libel. cōcep. §.fi.post pri. & in .L.momentarie.C.vnde vi secundum Bald.

Glosa.

d.Adulterum præueniens apud uxorē non debet sibi furti impingere crimen.

Per constitutionem presentem precauetur ne quis ex odio alicui iniurietur, sed vel maxime ne alium occidat, occisoq; crimen aliqd' impingat, sed nec allegarē debet aliquam extraneam causam & falsam vt condemnetur aliquis, quia alias peccare in eo dicitur d. Vt inueniens aliquem in lecto decumbentem cum vxore parcensq; honestati vxoris dicit eū preuentum in furto, & cōuincit eum, periurus efficit. Quia iurat & impingit sibi factū vtpote furtum quod tamē reus nō patrauit, vt supra ar.lxij.& li.iij.ar. lxxxviij.&.xxij. q.ij.c.animaduerten. immo & homicida efficitur, vt. xxiij.q.v.c.de occidendis. Est etiam inuersor veri & recti iudicij propter amorem coniugis suę quod grauissimum peccatum est, vt.xi.q iij.c.quatuor, & extra de reg.iur.c.vlti.li.vi.

e.Iudex damnato aliā nō debet infligere pœnam nisi à iure decretam.

f. Concordat infra li. .ij. ar. xiij. Vnde ex isto liquet quod iudex non debet pœnam iuris mittigare per L. aut damnum §. proin de.ff. de pe. & L. etsi seuerior.C.ex qui.cau. infa. irroga.

a. Alij addunt quæ si bi dicit pertinere, practicam huius uide Iur Mu.ar.xxiij.glo.

Aduertendum etiam e quod iudex vulnerato seu damnato aliam pœnam decernere non debet nisi a iure decretam, etiam si damnatus petat f quia vt sic reus erit animę & sanguinis eius, sanguinis quidē quia eum occidit & nō sententia iudicij decreta, vt si decernatur rotā plecti, iudex caput amputare facit, iniuste agit non enim potestatem habet creaturam occidere dei, sed iudicio duntaxat ipso hęc facultas data est, vt.xxiij..q.v.c.iudex. Monendi ergo iudices veniūt vt non ex fauore vel odio sententias pronūctient penasq; a iure statutas excedere non debent, vt infra li.ij.ar.xiij.C.de pęna iudi.qui.ma.iudi.L.de eo.&.xi.q.iij.c. nō licet. Animę vero ipsius reus erit quia qui metu pœne aliam sibi eligit & petit mortē q̄ quod sibi decreta sit seipsum interficit, qui vero seipsum interficit inter damnatos computatur, vt.xxiij.q.v.c.placuit. Iudicis vero officium est transgressores punire, vt salui fiant nō vt cōdemnent, vt in autē.de man.princi. Si in hoc defecerit.&c. Vnde qui aliquem interficit interfectumq; iudicio aportat si illum non conuincit, vt homicida condemnatur, notum enim est, quod ille cum interfecerit & ita facto suo conuincitur vt textus habet, &. C.de calumnia.L.fallaciter, &.L.quisquis, & in li. feu.de pa.tenen.col.x.

Articulus LXX

Conqueratur aūt si quis tribus uicibus a sup bonis ipse extunc mitetur in possessionem eorūdem b de qua cum eicere non cōceditur nisi per iustam quærelam. Illi autem immissioni potest alter utpote eiectus in annali spacio contradicere cum suo iuramento c si ab eo prædicta bona in tribus legittimis terminis iudicialibus extunc proximis ab impeticiōibus defendantur. Agatur autem actione debitorum contra absentem & qui ad hoc iudiciū non pertineat, ei ut infra quindenam persoluat uel iuri suo se excuset a iudiciaria autoritate denuncietur, quod si nō fecerit pro debitis debet pignorari d & per tres quindenas pignus si postulet debet accomodari, qd' si non postuletur nihilominus per sex hebdomadas reseruabitur, & si infra hoc tempus se ab actione nō absoluat, postmodū se absoluere non ualebit nisi legittime impediatur, pignus illud tandē exponetur aut uendatur si pro debitis non poterit obligari & si plus ualuerit reo reddatur. e Si uero minus iterum pignorando debita adimpleantur, f Contra quem actio iniuriarum cum clamore iudiciario proponetur dum adhuc iniuria nō sit pernoctata. g Si actor septem uirorum testimonio factum poterit cōprobare statim reus proscribetur. Si uero ordinarius extra suam degerit iurisditionem tunc actionem preconi h in loco iudicis manifestet, & quamcito iudex ingressus fuerit iurisditionē, ipsum proscribet. i Si actor actionem suam primo inchoatā cum testibus manifestet.

b. Concordat infra li ij.ar.xxiiij.& lxx li.iij.ar. lxxxiij. Iur. Mu.ar .xxix.et .cxxxix.clarius tamen ar. Cxl. Vnde & accusatus, fundum hæreditatesq; iacētes in annali spatio eliberare poterit, ut supra circa ar.lxvij.

c. Idest oportebit ipsum bona illa per omnia defendere et proximis tribus iudicijs oībus de se querulantibus respondere.

d. Hoc est pignus debet dari ad fideiussoriam creditori ut illud denūctiet tribus uicibus de quindena in quindenam.

e, Alij textus habent tociens pignoretur quoad debitū integre psoluatur.

f. Concordat infra. li.ij.ar.lxiiij.& Iur. muni.ar.xxxvi.

g. Secus si pernoctata fuerit quia tunc ad fideiussoriam dari poterit.

h, Vtilitas exinde erit quia ut sic factū nō erit pernoctatū.

i. Textus uetustiores habent et si hoc testari poterit prima die cū iudex ad iurisditionē uenerit reus proscribetur acsi uiolētia codē die contigisset.

Glosa.

Conquęratur autem si quis tribus vicibus.&c̄. Vnde etiam dicit lex imperialis cōsentaneum iuri fuit temporibus ad pręsentiā partis aduersę pręscriptis pręsidem prouintię impleta iuris solēnitate & aduersario tuo ternis literis, vel vno pro omībus peremptorio edicto vt pręsentiam sui faceret commonefacto si in eadem contumatia perseuerauerit pręsentis allegatiōes audire quod vel successor eius facere curabit, a quo ter citatus si contumaciter presentiam sui facere neglexerit, non ab re erit vel ad cogendum eum vt se representaret vel possesionem bonorum cui incumbit ad se transferre, & aduersarium petitorem constituere, vel auditis defensionibus tuis id qđ iuris ratio exegerit iudicare, vt in.L.consentaneum.C.quomo.& quan, iudi.

Aut vendantur.&c. Et nota quod sententia p quā pronunctiantur bona rei conuenti debere vendi est interloquutoria non diffinitiua, & ideo potest reuocari vbicunq; subest rationabilis causa, de verbo signifi. c.dilecto secūdum Inno.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli quędam ex ordine notanda veniunt. Primo quomodo bona alloqui debent. Secundo quę vtilitas aut damnum ex alloquutione bonorum prouenit. Tertio vbi alloquutio huiusmodi fieri debet vt valeat. [k] Quantum ad primum bona tunc alloqui dicuntur quando tribus vicibus desuper querela fit vt hic in textu, &.ff.qui.ex cau.in posses.ea.L.pretor ait, nec is qui vt sic bona alloquitur damnū aliquod sustinet si postea repellatur dummodo violenter & cum iniuria se illis bonis non intromiserit vt supra.ar.liiij.

k. Bona quomodo alloqui dicuntur.

Pro secundo [l] vtilitas alloquutiōis est quod postq̄ actor ad possessionem bonorum etiā cum iniusta quęrela venerit, eundē eicere non licet nisi iure mediante, vt infra li.ij.ar.xxiiij &.ff.ne vis fiat ei q in posses.ea.L.pretor ait. §.hoc interdictum, &.ff.de dam.infec.L.dies &.ff.qui.ex cau.in posses.ea.L.vlti. [m] Itē vtilitas alia eiusdem est quod quicquid commodi nacta possessione ceperit siue ex prouentibus siue fructibus reddere non tenetur, dato quod ille viceuersa possessionem ex eo lucretur, vt infra li.ij.ar.xliiij. Si etiā quid pro melioratione bonorum impenderit restiturio sibi venit, vt.ff.de bonis auto.iudi.posse.L.pretor ait, & extra vt lit.non contes.c. quoniā. [n] Pro tertio si alloquutio vel vendicatio bonorum valere debet, necesse est quod coram iudicio fiat, vt.C.vbi de crimi.agi.oport.L.i.&.C.vt nemi.li.si.iudi.autorita.L.sępe. Circa id sciendum si contingat te bona alteri dimittere, vendere vel donare, vbi & vsucapio desuper cessit, veniatq; vnus vel plures bonā impetendo asserendoq; quod illorū sint bona huiusmodi, nō attentoq; iuris ordine eundem bonis spolient violenterq; ab eo aufferant, istud promisso tuo nō nocebit, sed si impetitor ad iudicium venerit cum quęrela illic emptorem varendare te oportebit si te ad varendationem vocauerit, primo enim tunc fit vera impeticio & non prius, vt infra li.iij.ar.iiij.&.C.de eden.L.edita.ff.qui ex cau.in posses.ea.L.i.Insti.de bono posses.§.vlti. extra de emp.& vendi.c.fi. Vbi innuitur quod vēditor de euictione non tenetur nisi lis mota ei denūctietur.

l. Vtilitas alloquutionis bonorum.

m. Vtilitas possessionis.

n. Alloquutio uel uēdicatio rei ut ualeat quæ requiruntur.

Illi autē immissioni potest alter in annali spacio contradicere.&c. Intellige quod non simpliciter ille iurare debet verum iudicio comparere eum oportebit impedimentū seu necessitatem declarando, quur ad responsionē non venerit, si em̄ extra iudicium iurauerit, & tandem istum ex possessione eiciat iuri cōtradicere videbitur, vt infra in multis passibus, &.ff.ne vis fiat ei qui in posses.L.pretor ait.§.hoc interdictum.

In annali spacio.&c. Quid si ille in possessionem missus, possideat sine contradictione vltra annum & diem [o] an possessionem pręscribat, vel an ille alter bona huiusmōi iusto impetere possit, Intellige sub distinctiōe, distinctio etenim facilem rei intellectum prestat, quia vel illa bona quę in possessiōe habet sūt mobilia vel hęreditas seu propriū vel feudū. Si sint mobilia & hoc dupliciter, quia vel intromittitur actor iure successionis hęreditarię quod habere se dicit ad bona illa, & tunc intromissus prescribit anno & die contra aliū, vt supra ar.xxviij. Vel intromittitur ex iuridica sententia seu ex inchoatione actionis vigore aresti. & processus iuridici, & tunc ipso facto p̄scribit, vt infra li.ij.ar.xxxvi.et.xliiij supra ar.xxviiij. Et hoc ex eo fit quia per sententiam & decretum sibi adiudicata sunt bona huiusmodi. [p] Sentētia autem rescindi nō debet, vt.C.sentē.rescin.nō pos.L.impetrata Si vero proprium sit siue hęreditas, extūc hęres qui iure hęreditario intromittitur nō pręscribit contra alium hęredem nisi in triginta annis, & anno & die, vt supra eo.li.ar. xxix. &.C.de sacrosan.Eccle.L.fi. Si vero dixerit ille proprietatem sibi violenter accepram, actorq; intromissus sit absq; responsione iuridica intromissioni huiusmodi poterit iste cōtradicere in annali spacio vt hic, &. ff.ne vis fiat ei.L.ait pretor.§.hęc actio. Si vero feudū sit anno & die pręscribetur, vt infra li.iij.arti.lxxxiij.

o. In possessionē bonorum missus an prescribit & quam cito.

p. Concordat infra li.ij.ar.iiij.

Habita iam est sufficiens bonorum distinctio consideranda vlterius sequitur distinctio personarum quę pręscribi vel non pręscribi possunt. [q] Vnde puer prescribi nō potest, nisi ad annos veniens tacuerit dato quod sentētia desuper lata sit, vt.C.si aduersus rem iudi.L.cū

q. Qui præscribi uel nō præscribi possunt. Vide ad hunc passum iur.mu.ar.xxi.clarius uero ar.xxvi.glo.

et minores. Item in militia existens etiã prescribi non potest, immo contradicere poterit omnium illorum quæ tempore cum in militia fuerit acta sunt, vt.C.de resti.mili.L.si quid,&.L.si cum. Preterea & ille cui negotiũ pertinet & qui contradicere deberet, sup negotio ignorauerit, postmodũ cõtradicere poterit, vt.C.de iur.& fact.igno.L.error.

Agatur autem actione debitorum.&c. doctrina per id datur, ne creditor debitum suũ a debitore vi extorqueat verum iure contra eum agat vt insti.vi.bono,rapto,§.sed ne dũ,&.C.vnde vi.L.si quis in tantam.

Et qui ad hoc iudicium non pertineant.&c. Querere vnus possit, quomodo iudex demãdare potest illi [r] qui ad iudicium non pertinet, quãdoquidem suę obedientię nõ subest, nam nec suus iudex est, quare nec sententia lata eum ligabit, vt.C.si a non compe.iudi.L.fi.& extra de consue.c.ad audientiam,& extra de offi.delega.c.cum super,& de iudici.c.at si clerici &.ij.q.i.c.in primis,&.C.qui pro sua iurisdici.L.in causarum,&.xi.q.i.c.vlti. R. sub distinctione quod aliqui iuri obedire tenentur quis ad iudicium pertinentes nõ dicantur, vt sunt homines mercatores qui hincinde commertia habent. Isti etsiquidem ex debito ad iudiciũ vbi aduene sint pertinere minime dicũtur, citati tamen cõparere eos oportet, quare & textus articuli sane intelligendus est vbi dicitur qui ad iudicium hoc non pertinet idest qui ad ius istud ex debito non tenetur, & non simpliciter qui ad ius non pertinet quia vt sic esset falsum. Hoc etiam intelligi debet de his qui in alia iurisditione bona habent, in alia vero pro debito conueniũtur, vt extra de foro competenti.c.Romana. Vnde & paragraphus iste ex sequenti textu clarius intelligitur cum dicitur eidem iudiciaria autoritate denunctietur, hoc ideo fit quia ex debito illi iudicio eũ adesse nõ oportuit, & ita nec contumax pronunctiari debet si illic non adsit, denunctiabitur itaq; illi per iudicem vt solucioni satisfaciat vt textus habet. ¶Nam nec sententia ligat aliquẽ nisi ille pręsens sit contra quem fertur vel ex contumacia si friuole nõ comparet, vt.iij.q.ix.c.caueant.C.de procura.L.quia absente.ff.de pęnis.L.absentem.

Pro maiori huius declaratione notã [t] quod absentię quinq; sunt genera. Prima probabilis & necessaria, vt in militia existens. Secũda probabilis tantum sicut studiosorum. Tertia necessaria tantũ sicut in relegato vel proscripto. Quarta voluntaria sine contumatia, vt mercator in negociatione existens. Quinta per contumaciã sicut qui ex proteruia iudici obedire renuit, de his vide.ff.de restitutiõe in integrum.L.vlti. In prima si fuit legittime defensus admittitur ad appellandum, si non sit defensus legittime vel nullo modo defensus restituitur ad totam causam. In secunda legittime defensus ad nihilum, Non legittime defensus vel nullo modo ad appellandum tantum auditur iure suo, non per restitutionem. Vbi nullum potuit relinquere procuratorem vel relinquit sed mortuus sit in totũ restituitur. In tertia similiter si non habuit procuratorem, vel relinquit sed mortuus est per simile vt in secunda. In quarta vbi non contumaciter sed voluntarię abest non dicitur restitui, quia nec ledi per sententiam potest [u] In quinta scz vbi contumaciter si est ficte contumax auditur appellans, si vero contumax fit non auditur appellans, nisi veniat sedente iudice pro tribunali, vnde verum contumacẽ dico, quia aperte dicit se non venturum ad quem sufficit vna nunctiatio. Fictum vero illum intelligo qui inuenitur & dixit se venturum vel nihil dixit non tamen venit ad quem requiritur trina denunctiatio, si autem non inuenitur dicunt quidam non posse fieri contumacem etiam ficte, de his abunde vide.ff.de resti.in integ.L.vlti.in glo.

Nisi legittime impediatur.&c.de impedimẽtis vero legalibus, vide infra li.ij.ar.vij.

Illud tandem exponatur aut vendatur.&c. Istudq; iudex facere debet. Exinde sequitur quod vnusquiuis se bonis suis contra creditorem tueri potest, quę iudex vel diuendet, & creditorem contentet, [x] vel creditori precise dabuntur iuxta taxam iudicis, istudq; necessario creditor pati tenetur, vt in autẽ.de fideius.§.ij.col.i. [y] Vnde & siquidem in contrarium militare videtur infra articulus.xl.li.iij. vbi dicitur, qui nummos soluere debet, si ꝑ his pignora prebuerit per id liber non fit. Tu tamen articulum allegatum intellige vt ibi in glossa declaratur, tueri enim se pignore poterit in defectu paratarum pecuniarũ nec fidefragus per id efficitur pecuniam promittendo, vt pignus aliud prestet.

Contra quem actio iniuriarũ.&c. dixerat superius de his qui pro debito iudicialiter accusantur, quodq; terminus eis prefigi debet nec in instãti iudicari. In paragrapho presenti datur item doctrina quod pro iniuria vel pace fracta accusatus signanter cum factum sit manuale in instanti iudicari debet. Paragraphus tamen iste ibi cum dicitur statim reus proscribetur contrariari videtur superioribus vbi dictum est quod sententia contra absentem lata non valet nisi cõtumax sit. In proposito itaq; vt sic proscriptus forsan ignorabat quod accusatus esset & ita contumax reputari non debet nec contra eum sententiari. R. quod proscribitur non propter contumaciam erga iudicem Ius enim precipit vt nemini nocere debeamus, vt insti.de iusti.& iur.§.iuris. Sed qa inobediens iuri fuit & ita reputatur, quod & iudici inobediens sit, maius enim includit in se minus, vt.ff.de reg.iur.L.in toto.

Cum testimonio factum poterit comprobare.&c.ita quod probatio illa sit sufficiẽs, vt C.de iudi.L.iudices &.L.placuit.

Statim reus proscribetur.&c.per id reicitur

[r]. Vnde ad iudicium pertinentes dicuntur qui ad iudicem citati sunt uel alios citauerunt Iur.Mu.ar.xlvi. feu.c.lxv.glo., Item ad iudicium pertinere dicuntur homines omnes alicui iurisditioni subiecti qui ex debito & necessitate iudicio Burgrabij, sculteti, uel alterius iudicis interesse coguntur & sub ea significatione articulus præsens itelligi debet & supra ar.ij. infra li.iij.ar.lxi.

[s]. Concordat infra li.ij.ar.xxiiij.

[t]. Absentiæ quinq; genera. Concordat feu.c.xxxviij.

[u]. Contumacia eorum qui ius dicenti non obtemperant litis damno coercetur. Contumax est qui tribus edictis propositis, uel uno pro tribus quod uulgo peremptorium dicitur literis euocatus præsentiam sui facere contẽnit, pœnam tamen cõtumacis non patitur quem aduersa ualetudo uel maioris causæ occupatio defendit. Contumaces enim non uidẽtur nisi qui cum obedire deberent non obsequantur idest q ad iurisditionẽ eius cui negãt obseq, pertinent.ff.de re iudi.L.cõtumacia.

[x]. Cõcordat Iur.Mu.ar.xxvij.

[y]. Mulierum prærogatiuas attende magnas mulier enim dari in carcerem non potest in causa ciuili etiam criminali.C.de custo.reo.L.iij.§.hodie, unde si pro fiscali uel priuato pulsetur per uirũ aut alium legittime respondeat, quod si noluerit uel respõdere uel proseq litem suam legittime ĩ rebus suis exequtio procedat si uero tale sit crimẽ quod necesse est eam custodiri si quidem fideiussorem dari potest ipsi credatur, si uero iurauerit fideiussorẽ dare non posse iuratoriam cautionem præstet de iudicij obseruatione, sed si crimen grauissimum sit de quo accusatur in monasteriũ uel asisterium mittatur uel mulieribus tradatur per quas custodiatur. Iudices autẽ qui hoc nõ seruãt si maiores sunt xx. librarũ auri pœnam soluãt, si minores decem soluẽt. Obedientes aũt eis in prædictis casibus spoliati angulo dẽtur in exilium Carcer mulierũ seperatus esse debet à uiris, ibidẽ uide qđ mulier præscribi non potest in iure suo qa est sub tutela, etiã puer, uide ad hunc passum infra li.ij.ar.xvij.glo.

quorundam stultorũ opinio qui dicunt qđ terminus prefigi debet in diem tertiũ, & alias plerasq; fictiones adinueniunt, textus etenim clarus est paragraphi presentis quod si actio non sit pernoctata in instanti accusatus iudicari debet. Pernoctata vero si sit ad quindenam terminus prefigi vel ad fideiussoriã dari poterit, vt hic &c. C. de custo. reorũ. L. in quacũq;. ¶ Si vero ordinarius. &c. exinde nõ aliã acquirit vtilitatem, nisi quod actio pernoctata non erit, ex isto etiam sequitur quod preco se intromittere in iudicium nõ debet, quod terminare non posset sicut hic, &c. C. de pedaneis iudicibus. L. placet.

Articulus LXXI

QVando natus Gograuius, uel iudex ordinarius hoc est infeudatus aliquem proscripserit idq; corã Comite attestando manifestet, [a] ipse contra reum statim comitis inducit proscriptionem, & tãdem Comitis proscriptio imperij [b] acquirit condemnationem.

[a]. *Textus uetustiores habent Comes tenetur dictam proscriptionem sua sententia confirmare.*

[b]. *Concordat supra ar. xxxviij. & lxviij. Iure Mu. ar. y.*

Glosa.

Quando natus Gograuius. &c. hoc intellige in Comitatu, cum vero dicitur vel Iudex infeudatus hoc fit in Marchionatu, & exinde sequitur, quod non nisi isti duo inferiores iudices proscriptionem inferiorem manifestare possunt ad superiores, Gograuius vero ad tẽpus electus id facere minime põt, sed nec aliquem proscribere, vt supra ar. lvij. C. de pedaneis iudicibus. L. placet nobis. Si ergo neminem proscribere potest, quare nec testimonium dare super proscriptione eandem ad superiorem iudicem deferendo.

Ipse contra reum comitis inducit proscriptionem. &c. dictum est superius quid damni euenit huic qui per negligentiam non comparet postq̃ super bonis eius querela proponitur, tum etiam quid incommodi patitur criminaliter accusatus cum ex proteruia non comparet. Paragraphus iste declarare vult quid mali sustinet is qui ex negligentia proscriptionem tollerat, secundum leges etenim bona ipsius publicantur, vt. C. de acquiren. re. L. vlti. Ratio istius est quia is qui in imperij proscriptionem incidit ad maiora artari non potest, nisi vt bona eius publicẽtur, vt. C. de bonis proscriptorum & damna. L. deportari, secundũ Saxones vero non pro omni proscriptione vnus priuatur bonis sed dũtaxat pro illa quę iam autoritate imperij confirmata sit, daturq; in textu modus quomodo id fieri debeat, & dicit, postq̃ Gograuius hoc est iudex inferior comitis vnum proscripserit eundem superiori suo iudici hoc est comiti publicare debet. &c. vt textus habet.

Queritur si Iudex infeudatus vnũ iniuste proscribat [c] an appellare possit nec ne. R. quod non. Qui enim per inobedientiam non cõparuerit iudicio vt est in proposito, ille sententiam reprobare non potest nec iure spirituali nec ciuili, vt. C. quorum apella. non recipi. L. i. & C. de iudicijs. L. properandũ. §. cũ autem hermodicium, Importatio vero proscriptionis ad maiorem iudicem maius importat incommodum & damnũ proscripto, & quãto ad superiorem deuenitur tanto maioris autoritatis est. Inconsulte ergo aliqui pronũctiant dicentes, quod qui proscriptus sit in vno loco, proscriptus haberi deberet in omni loco, erroneum enim id est, vt ex articulo presenti liquido apparet. Si enim proscriptus in vno loco, deberet esse proscriptus in omni loco, extunc proscriptio inferioris iudicis vel feudalis esset tantę efficaciẽ sicut proscriptio imperij ita quod vbiq; interfici posset, nacto enim testimonio inferioris iudicis super proscriptione alicuius, posset tandem in alia iurisditione proscriptum insequi & contra eum agere, & per consequens ex officio eundem ad mortem inducere, quod fieri non debet, vt infra li. iij. ar. xxxiiij. Consilium itaq; datur, quod iudex cum aliena vel extranea proscriptione vnum in suo iudicio conuincere nõ facile permittat, & qui secus facit homicida est, nam qui hic proscriptus est, in alia iurisditiõe non dicitur proscriptus, vt infra li. iij. ar. xxij. Proscriptio etenim est sententia quędam, sed sententia contra absentem lata non ligat, vt. C. si a non compe. iudi. L. vlti. & extra de consue. ad audientiam. & ij. q. i. c. in primis. Vnde id quod hic dictum est intellige de proscriptione inferiorum iudicum, ad hanc materiã vide etiam. C. de pedaneis iudicibus. L. Placet. & C. de offi. qui vices. alteri. iudi. obti. L. in causa.

[c]. *Proscriptus iniuste an appellare potest.*

Pro intellectu clariori textus articuli presentis. Notandum quod contra contumacẽ proceditur duplici querela secũdũ qđ etiam dupliciter inobedientia committitur. [d] Primo proceditur contra contumacem querela ciuili. Vocaturq; ideo ciuilis quia tã actor q̃ respondens ante querelam in querela post quę relam retinent possessionem & ciues manent, & qui vt sic inobediens est perdit causam, vt C. de iudi. L. properãdum. §. cum autem hermodicium, in auten. de exhiben. & introdu. re. §. si vero coll. v. ff. de re. iudi. L. cõtumacia. Alia est querela Criminalis quę pœnam expetit & vocatur ex eo criminalis quia contumax punitur, huiusmodi vero contumaces

[d]. *Querela duplex ciuilis & criminalis, cõcordat supra li. i. ar. xxvij. li. iij. ar. ix. Iure Mu. ar. xvi. xvij & lxxij. glo.*

quandoq; contumaces redduntur iudicio, vel iudici ipsi inobedientes, & hoc iterum dupliciter vel personaliter seu presencialiter, vel non presencialiter, si sunt inobedientes iudicio presencialiter iudicantur in penam, vt supra ar. xx. & infra li. ij. ar. xi. ff. de publi. iudi. L. inter accusatorem, &. C. de accusa. L. accusationis. §. nemo tamen, & in auten. de man. princi.. §. sed neq;. coll. iij. Si vero est inobediens non presencialiter proscribitur, vt insti. de capi. diminu. §. minor & ff. ad. L. Iul. pecu. L. iij. Quod si in eadem proscriptione perseuerauerit, extunc inferior iudex in proscriptionē comitis eundem inducet. Si nec istud iuuare voluerit in bānum Imperatoris deueniet, Imperij vero bannum si anno & die tollerauerit bona sua confiscabuntur, vt supra ar. xxxviij. C. de bo. proscrip. & damna. L. si quis, & insti. de here. quę ab intesta. defer. §. per contrarium &. ff. de bo. damna. L. i.
Et hoc coram comite attestando manifestet. &c. Istud vero actor cum literis inferioris iudicis superiori iudici oblatis probare poterit. Si vero inferior iudex sine actore testificare vellet hoc facere potest oretenus & iurare superiori iudici illum esse proscriptum, vt eo audentius illum in maiorem imponat proscriptionem, nam & oculatus iudex quilibet esse debet ne alicui in iudicio preiudicet, eadem enim hora qua iudex iudicium contra accusatum exercet etiam contra eundem in hanc vel in illam partem horribile dei extenditur iudicium, vt. C. de iudi. L. rem non nouā, &. xi. q. iij. c. abijt Iudas & xxij. q. v. c. cauete. Insti. de obliga. quę ex quasi delic. nascun. §. i.. ff. de vari. & extra ordi. cogni. L. vlti. In auten. iusiuran. quod prestatur ab his qui administra. accipi. §. Iuro ego, coll. ij.

FINIS LIBRI PRIMI.

Articulus I

ILluſtres & ſpectabiles perſonæ, ubi per Iuſiurandum ſe cōfederauerint uel inuicem conſpirauerint niſi imperiū excipiant cōtra imperij delinquent maieſtatem.

Gloſa.

Illuſtres & Spectabiles.&c.de Iuramento vniuerſitatis an tranſit ad ſucceſſores, vide in dominicali queſtione quę incipit Bononiēſis[a] & eſt.xxxviij. Vnde pro intellectu textus articuli preſentis notādum[b] venit quod Principes ſunt duplices, ſuper illuſtres ſeu patricij dicti, & ſunt hi qui alios Principes feudales habent vt Inſti.qui.mo.ius.pa.poteſ.§.filius familias, & in auten.de conſti.quę de digni.& epiſ.§.quicquid coll.vi.vt ſunt Electores Imperij. Alij ſunt Illuſtres tantum qui & inferiores Principes vocant, vt in autē.vt ab illuſtr, & qui ſuper eam ſunt digni.§.quęcūcꝫ col.v. ℭ Et ſpectabiles pſonę ſeu vt text9 alij habēt domini.&c.per id intelligūtur omnes domini feudales qui vaſallos habent, quilibet em̄ vaſallum habens dominus dicitur reſpectu ſui vaſalli, vt in auten.in conſtitutione Imperatoris Frederici.§.pręterea.

Per iuſiurandum cōfederauerint.&c. Senſus articuli eſt. Quandocūcꝫ homines inter ſe cōſpirauerint vnus alteri auxilio fore Imperium excipere debent, vt in auten.in conſtitutione Imperatoris Frederici.§.illud quocꝫ. Quod ſi non exceperint, ledere imperium dicuntur vt textus habet &.C.ad le.Iul.maieſ.L.ſi qs. Quęritur[c] quę pena contra huiuſmodi cōiuratores ſtatuta ſit.℞.ſub diſtinctione vel in huiuſmodi coniuratione non excluditur imperium propter obliuionem, extunc pœna principum eſt centū pondo ſeu libre auri[d] quęlibet continens ſeptuaginta duos denarios aureos. Quilibet vero denarius aureus valere debet[e] ſolidum cōmuniter currentem.C.de ſuſcep.prępo.L.quocienſcuncꝫ, & hoc intelligitur ſi circa id in malum opinio quędam ſit. Si vero propter malitiam non excluditur imperium, demerentur vitam bona & honorē, vt Inſti.de hęre.quę ab inteſta.defer.§.per contractum &.C.ad le.Iul.maieſ.L.quiſquis.ff.co.ti.L.cuiuſcꝫ Sed etſi quis pro illis interceſſerit infamis efficitur, vt.C.co.ti.L.quiſquis.§.denicꝫ, huiuſmodi vero conſpiratores acrius puniuntur ſi contra imperiū aliquid fecerint, q̄ ſi contra perſonam Imperatoris. Imperator enim interire poteſt non autem imperium, vt.C.ad.L.Iul.maieſta.L.quiſquis.[f] Cōfederationes vero huiuſmodi inter Principes, prouincias, ciuitates, ſi legibus contraueniant ſeruari non debent niſi fiant propter pacē, vt infra eo.li.ar.x.& in auten.de pa.tenen.§.hac edictali &.§.conuenticulas coll.x.[g] Nec immerito Conſpiratiōes etenim quę in damnum alicuius fiunt vel contra conſuetudinem ſeruari non oportet, vt.xxij.q.iiij.c.ſi aliquid Quęritur[h] ille qui iurat & non adimplet promiſſum forſan propter id quia ius illud facere uetat an efficitur periurus necne.℞.ſub diſtinctiōe[i] quod periurium fit quadrupliciter. Primo cum quis ignoranter peierat vel non recte iurat putans illud verum fore pro quo iurauerit huiuſmodi periuriū fore poteſt ſine peccato, vt.xxij.q.ij.c.beatus. Secūdo aliqui iurant ſcienter falſe, & iſti mortaliter peccant, vt.xxij.q.ij.c.homines. Tertio quidam falſe iurant ex inſania, & iſtud periurium quādocꝫ eſt mortale quandocꝫ veniale, vt.xx.q.iiij.c.qui ſacramēto, & .xxv.diſ.c.qualis. Quarto euenit periurium quando promiſſum vel fides non ſeruatur, & eſt quandocꝫ peccatū, vt.xxij.q.iiij.c.ſi aliquid. Quadocꝫ vero nullum peccatum eſt ſicut in his quę ſeruari non oportet, vt.xxij.q.iiij.c.in malis &.C.de legi.& conſti.L.non dubium.

Quęritur in quē peccatum periurij vergit,[k] cum quis propter metum pene promiſſa adimplere non audet, an in iudicem qui pęnam inſtituit vel in illum qui propter coactionem non adimplet.℞.[l] quod coactio eſt duplex. Quędam euenit ex violentia, & iſto modo q alium ad periurium cogit eſt peior homicida quia homicida corpus quidem interficit, iſte vero animam ipſam occidit, vt.xxij.q.v.c.ille qui. Alia coactio fit iure & hoc dupliciter, vno modo quando iudex cogit facere aliquid ex officio vt cum decernit & iudicat ſuſpendere furem iſte non peccat, vt.xxiij.q.v.c.de occidendis. Alio modo quando aliū admittit vti iure ſuo, vel continuare & adimplere ius ſuum & non contradicit dato quod ſciat illum iniuſte iurare nec vt ſic peccat quia iudicium permittit iſtum iurare & nō iudex, vt.ij.q.v.per totū. Iudex etenim iudicare nō debet ſecundum noticiam & ſcientiā ſuā, ſed ſecundum declarationem & allegata, vt.xv.q.v.c.pſesbiter[m] & inſti.de offici.iudi.§.ſupereſt, &.iij.q.vij.c.iudicet, & extra de offici.ordi.c.i.in glo.C.de eden.L.qui accuſare.

Articulus. II

NEgligat ſi comes[a] unū iudicialem terminū illū ſolum perdit actor. Si uero plures in actione iniuriarū per eum negligātur acti-

[a].Concluditur ibidē quod pueri ex cōtractu ſui patris citari quidē poſſunt periuri tamē non efficiuntur ex iuramēto patris eorum. Nullus.n. periurus dicitur qui non iurauit.

[b]. Principes duplices Cōcordat ſupra li.i.ar.iij. & infra li.iij.ar.lviij. Iur. Munici.ar.viij.

[c].Pœna coniuratorū ſi imperium non exceperint.

[d]. Libra auri quantū ualeat, concordat infra li.iij.ar.lxv.

[e].Solidus ideſt aureus à ſoliditate dictus quia de ſolido auro fit. C. de uete.numis. L.i. Vnde ſolidi ideſt aurei lxxij.conſtituunt libram unā auri ut glo.habet et C. de ſuſcep.prepo. & archa L.quotiēscūq; Libra uero argenti bis quinq; ſolidi ideſt aurei.C.de argē. preci. L.iubemus. Ibidē etiam habetur quod xx. libræ eris unus aureus eſt.

[f].Cōfederationes cōtra leges facte reſciendæ.

[g]. Conuenticula ſeu coniurationes in ciuitatibus uel inter ciuitates aut perſonas omnibus & ſingulis ſub pœna unius libræ auri interdicuntur. Itidem etiam inter mercatores conſpiratio ne merces a-liter uenderent q̄ut inter eos pactum ſit. C. de monopo L.i.

[h].Iurans & non adimplens forſan propter id quia leges illud uetant an efficiatur periurus.

[i]. Periurium contigit quadrupliciter.

[k]. Peccatum periurij in quem deriuatur.

[l].Nota coactio eſt triplex. Quædam eſt timoroſa & honeſta. Quædam eſt honeſta & deifica. Quædam inhoneſta & tamen timoroſa. Timoroſa et honeſta eſt quæ imponitur Criſtianis ut ſecundū legem dei uiuant. Honeſta & deifica ut eſt monachorū & q ſe religioni tradunt obedientiamq; promiſerunt. Coactio uero inhoneſta & timoroſa ut quæ fit in uita alicuius uel quando aliquis expellitur de bonis ſeu. c.xxxix.

*[m].Ibidem in gloſa notatur quod præſbyter ſciens aliquem in mortali peccato eidem cōcedere eucariſtiam debet, ut de cōſecra.diſt.ij.nō prohibeat. Item cum Epiſcopus iure ſuo utatur ſi quid mali inde accidat ei non eſt imputandum, ut xxiij.q.v.c. de occidendis. Vnde et ſi quis ad inſtantiā Epiſcopi iuraret non tamen Epiſcopus eū cogere dicitur ad periurium ſed Canon, unde ad obuiandum malo periurij uel ille debet ſecreto amo

…eri ut nō permittat eum iurare uel quod declaret eū fore probum apud Episcopū anteꝗ falſe iurauerit alij dicūt quod ſimpliciter audiendus eſt.

a. Nomine Comitis iudex quilibet intelligitur in propoſito.

b. Si uero anno & die non poſſederit in inſtanti reſpondere tenebitur, ut infra li.iij. ar.xxxviij.

tionem de nouo incipere neceſſarium eſt, Agat ſi quis contra præſentē pro feudo aut proprietate [b] quæ fide bona poſſidet ipſeq; ſi dixerit propter hoc ſibi terminum non eſſe prius aſſignatum, uſq; ad proximū iudicium inducietur, hoc eſt proximum ſibi iudicium aſſignabitur. In ſecūda uero actione ſi legittimo adueniente iudicio induciarum gratiā pecierit hoc ei erit concedendū, poſtea tandem reſpondebit.

Gloſa.

Agat autem quis contra pręſentem.&c. dicunt quidam quod qui volunt alium conuenire, primo ſibi debent denūciare. Arg.ff.de ſerui.predi.vrba.L.quidā. Sed dic quod hodie fit ex vrbanitate, & non ex neceſſitate, vt notatur Inſti.de acti.§.appellamus.

Gloſa.

Negligat ſi Comes.&c. Senſus articuli pręſentis quod comite abſente actor non poterit quęrelam facere prout ſibi expediret & ita illud duntaxat perdit quod videlicet quęrelā facere non poteſt. Sicut ſi ante quindenam quęrelam inſtituiſſes & hodie adueniente qndena iterum quęrulari deberes. Comeſq; illo tempore non adſit qui iudicio preſideat, & ita iudicium negligatur, cogeris iterum quęrulari poſt quindenam & illud ſpacium erit quatuor ſeptimanarū ab inſtitutione primę quęrele & nihil plus amittis niſi illos intermedios quatuordecim dies. Si vero plures negligat termīos iudiciales vt textus habet quęrelam de nouo inſtituere neceſſe eſt. [c] Nulla enim quęrela eſſe poteſt vbi iudex preſens nō eſt, vt.iij.q.iij.c.i.& extra de verbo.ſignifi.c.forus.

c. Querela nulla ſine iudice eſſe poteſt.

Quęritur cum vt ſic per inceptam quęrelam bona impetuntur ſeu alloquūtur, an illud vera impetitio dici poſſit nec ne. Quidam dicūt quod non, opinionem fundātes ſuam ſuper. L.res.C.de litis conteſtatione. Vbi dicitur res in iudicium deducta non videtur, ſi tantum poſtulatio ſimplex celebrata ſit, vel actionis ſpecies ante iudicium reo cognita, inter litem enim conteſtatā & actionem editam permultum intereſt. Lis enim tum videtur conteſtata cum iudex per narrarionem negocij cauſam audire ceperit, Sequitur ergo per modū epilogi quod ꝗuis negotium ſit coram iudice propoſitum non ſtatim tamen fit litis conteſtatio, nec enim poſtulatio nec libelli edicio, aut debiti petitio faciunt litis conteſtationē, ſed narratio cum contradictione, ita in propoſito videtur quod non ſit vera alloquutio hoc tamen intentionis non eſt noſtre, nam vt ſic tempus pręſcriptionis continuaretur adhuc contra actorem. Aliter itaq; ſenciendū, quod ſtatim poſtꝗ iudicialiter quęrela propoſita ſit etiam ſi nō adſit qui illud defendat hoc eſt quod ſe negligat, bona illa impeti vel alloqui dicuntur, niſi forſan reſpondens de quęrela neſciat, vt.ff.de vſuca. L.in vſucapionibus. Ad legem vero allegatā pro prima opinione vbi dicebatur quod nec poſtulatio nec libelli edicio aut debiti petitio, ſed ſola narratio cum contradictione litis conteſtationē facit. Intellige quod ibi loquitur de allocutiōe quę efficiat vt bonorum poſſeſſor bona illa non preſcribat vel vſucapiat.

Agat ſi quis contra preſentem, &c. Ratio autem quur reſpōdenti terminus vlterior ad reſpondendum prefigitur eſt, vt ſe ad reſponſionem recolligat & premeditet, actor ſiquidem ſatis antehac ad quęrelam inſtituendam deliberauerat, [d] reo enim licere debet quod & actori, vt.ff.de reg.iur.L.non debet, &.ff.de eden.L.i.§.i. Terminuſq; ſeu dilatio ad reſpondendum reo ſecundum Saxones datur ad bina proxima iudicia. Secundum vero canones & leges dantur.xx.dies, vt.iij.q.iij.c.inducie.§.offeratur, & in auten.de exhiben.& introdu.re.§.ſancimus, coll.v.& hoc ex eo fit, quia Saxones habent determinata tempora iudiciorum, Legiſte vero & Canoniſte non. [e] Vnde nec iudex abreuiare poteſt dilationem reo, quia nulli debet minuere gratiam vel beneficium iuris vt in auten.conſti.quę de digni.§.illud, coll.vi.&.ff.de re iudi.L.iiij.§.ſi quis. In contrarium aliquę licet ſenciant leges vt.ff.de iudi.L.nonnunꝗ, &.ff.de re.iudi.L.ij.℞. tamen non obſtantibus legibus allegatis quod terminus prefigi debet, vt in auten.de iudicibus.§.oportet in fi.coll.vi, Vel dic quod leges primum allegate dicunt terminū eſſe prefigendum, leges vero vltimo introducte ſenciunt quod terminus prefigi non debet, intellige niſi expetatur a parte & hoc etiā articulus circa finem innuere vult cum dicit, In ſecūda vero actiōe ſi inducias pecierit hoc erit ei concedendum, alias ſi velit reſpondere in inſtanti poterit, [f] actori vero dilatio non datur, vt.C.de dilationibus.L.ſi quando, actor enim premeditatus in quęrela eſſe debet, vt.iij.q.iij.c.inducie.§.ſpacium.

d. Reo licere debet quod & actori concordat ſupra.li.i.ar.xv.

e. Dilatio reo datur ad deliberandū quæ nec poteſt abreuiari.

f. Actori dilatio nō datur.

Articulus. III.

INdicetur ſi cui duellum qui ex abrupto & non præcuſtoditus uenerat nec ſibi propter hoc terminus fuerat aſſignatus ipſe ſi in…

a. Duellum indicere uel duellariter prouocare, non eſt aliud in propoſito niſi criminaliter uel pœnaliter quærulari, concordat infra.li.iij.ar.xxvi. & xxxv. Iur. mil.ar.xxxiij.et.xxxv.

55

ducias desiderat secundum sui generationem habebit, non tamen antea nisi postq̄ duellum fuerit stipulatū idest compromissum. Sex septimanarum inducie bannitis. Aliis uero utpote ministris uel aliis liberis quindecim dies largiuntur. ℭ In qualibet alia actione cum quis accusatus fuerit in continenti fateri debet uel negare.

Glosa.

Ipse si inducias desiderat. &c. Et pendēte dilacione conquiescit iudicis officium nisi partes consenciant. C. de dilationibus in plerisq; legibus, & notatur in. c. signanter de appella.

Glosa.

Articulus presens disponit de termino assignando, si cui duellum ex improuiso indictū sit. Quomodo autem duellum indicitur vide supra, li. i. ar. lxiij. Vnde sensus articuli est ibi cum dicitur, qui ex obrupto & non precustoditus venerat, hoc est dato quod ibi presens aster, dato etiam quod in alia causa ibi compareat, si eo inprecustodito aliqs duellariter eundem alloqui vellet, terminus sibi assignari debet secundum sui generationem, Nec obstat si qs forsan dicere vellet quod iudex ad duellum vnicuiq; apparamenta ministrat, vt supra li. i. ar. lxiij. quare non necessario ad duellum prouocato vlterior datur terminus. Tu tamen respōde quod etsiquidem iudex subministrat clipeum & gladium duellariter decertanti, vltra id tamen necessario alia apparamenta habere debet, quare dilacio sibi datur vt textus habet.

Cui etiam propter hoc non fuerat terminus assignatus. &c. dato etiam quod in alia causa terminum habeat prefixum & in eo prouiditur sibi ne ab aduersario facile obruatur, cuilibet enim astucie per ius obuiatur, sicut & morbis per medicamenta, vt in auten, hec cōstitutio innouat constitutionem. §. quot medicamenta, coll. viij.

Secundum sui generationem. &c. huic paragrapho contrariari uidetur. c. erit autem. dis. iiij. vbi dicitur quod Ius debet esse equale diuiti & pauperi, si ergo bannitus vel nobilis lōgiores haberet inducias in duello sibi indicto, q̄ simplex homo ius non inseruiret eque pauperi sicut diuiti. Pro intellectu istius nota quod leges sunt duplices. Communes videlicet & iste debent esse per equum omnibus communes. Et priuilegiate que videlicet certis personis causa honoris statute sunt, huiusmodiq; persone specialibus priuilegiis eximuntur & preferuntur aliis, vt. C. de officio. diuerso. iudi. L. i. ij. & iij. & in auten. vt ab illustribus. §. quecunq;, coll. v. vbi multe nobilium personarum declarantur prerogatiue.

Non tamen antea nisi postq̄ duellū fuerit stipulatum. &c. Contrariū istius sentire videtur articulus. lxi. supra li. i. vbi dicitur quod nullus actor cautionem interponere tenetur nisi ad agendum alius sibi prefigatur terminus. Hic vero dicit quod non antea inducie dabūtur nisi postq̄ duellū fuerit stipulatū. ℞. quod vnum non cōtradicit alteri, superius enim in articulo allegato intelligere vult de actore ipso vt ex verbis ipsis cognoscere licet. Articulus v°o presens de respōdēte ipso disponit. ℭ Querere vnus possit an sufficiat huic q ad duellum prouocatus sit promissio sese sistendi pro termino deputato. ℞. quod non sufficit sed requiritur cautio fideiussoria, vt supra li. i. ar. lxi. Quid si hereditatem seu proprium ibidem habuerit. ℞. quod si tantum proprietatis habet quantum eius verigeldus sit, caucionem statuere non tenetur, vt infra co. ti. ar. v. & in eo prerogatiuam habet, vt. C. de offi. pretoris. L. ij. c. Quod si nec propriū nec fideiussores habeat. ℞. qd' iudiciaria potestas eundem detinebit, nō tamen duro & tenebrosa carcere detineri debet, sed nec ledi in corpore membris vel sensibus aliquibus, nec cathenis dure arceatur, vt exinde pedes ledantur, vt. C. de custo. reo. L. in quacunq;.

In qualibet alia actione. &c. in eo casu ius nostrum Saxonicum cum iure communi & imperiali discrepat, ibi enim datur terminus ad premeditādum, porrigiturq; in scripto causa pro qua impetitur, vt extra de libelli oblatione. c. i. ij. de verbo. signifi. c. sepe. in Cle. in glo. daturq; dilatio. xx. dierum, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. offeratur, & in autē. de exhiben. & introdu. re. §. sancimus, coll. v. hic vero dicit quod in omni alia actione extra duellum ex improuiso indictum, excepto etiam si comes vel iudex presens non sit, in continenti fateri vel negare debet. ℞. quod vnum non contrariatur alteri d nam & secundum leges sunt certi casus in quibus etiam reo ad premeditandum nulla dilacio datur. Primo cū sunt breues lites vel inter personas pauperes & viles paruecq; conditionis cognoscere illas statim oportet absq; aliqua expensa, vt. C. de sen. ex pericu. recitan. L. nisi breues. Ex quo itaq; iure Saxonico responsio quelibet breuis est, quia sistit in recognoscēdo vel negando, quare nec indigetur dilationis termino. e Secundo cum Episcopus sui iudicij subiectos iudicat, vt in auten. vt cleri. apud propri. Epis. §. i. coll. vi. & hoc ex eo, quia cōtrouersia & negotium est illis notum. Ex quo itaq; negocia iuris Saxonici ex querela et responsione nota appareāt quare dilatio termini nulla datur. Tertio cum agitur contra illos qui pecora ex stabulis fu-

b. *Iura nobilium et plebeiorū quādoq; discrepant.*

c. *Cōcordat Iur. m… ar. xxvij.*

d. *Causæ in quib… reo etiam secundu… leges ad premedita… dū dilacio nō datu…*

e. *Iure etiā feu. c. lx… certi habentur casu… ubi reo dilatio ad r… spondendū nō datu… Primo cū negotiū … nostra recognitio… stat, hoc est cū ad r… cognitionē datur … dilatio nō admitti… sed recognoscere … negare cū oportet … lias causas ibidē ui… quæ cōcordāt pr… se in forma cum gl… sa præsenti.*

ratur.ff.de abigeis.L.i.&.C.eo.ti.L.i. Quarto cū agitur contra suspectos tutores vt.ff.de suspect.tuto.L.iij.§. non tantum. Quinto cū agitur in causa manualis facti, vt supra.li.i.ar. lxvi.&.C.de accusationibus.L.ea quidem. Sexto cum agitur occasione penalis negotij sicut cum quis baculo percussus sit, vt.ff.de accusa.L.leuia. Septimo cum iudicatur super falsificatione literarum scribentium vel portantium, vel contra falsos testes, vt.C.de proba.L.vlti.&.C.de testi.L.nullum.

In continenti fateri vel negare debet, intellige tamen quod reus super propositione actoris iure sese defendere potest, quod vtiq; dilationem etsi non longam habebit sicut si occasione debiti eum impetat interrogare eū potest, vnde debitum illud veniat, vt infra li.iij.ar. xli.in fi.& extra de libel.obla.c.ij. Ex indeq; dignoscere vnus poterit si negare vel affirmare debeat, vt.ff.de eden.L.i.

Articulus IIII.

Qui se a proscriptiōe exuere uoluerit, iudex si requisitus sit, ad comparēdum ei [a] pacem debet pronunctiare ut tuto iudicio comparere possit, postq̄ sese ut sic iuramento expurgauerit [b] iudex & populus uerbis & digittis eum absoluere debebunt quemadmodum eū proscriptioni incluserant, si conetur eum quis indebite impedire & ipse sese iureiurando a proscriptione liberauerit ulterius proscriptus non est reputādus, paxq; sibi indicetur fideiussoresq; tandem idem ponat, ut in tribus sequentibus iudicijs se præbeat responsurum si quis ab eo quicq̄ expetat. Si uero in his tribus terminis eum nemo inculpauerit ab actiōe sententialitet absoluetur. Exuet autem se quis a proscriptione in absentia actoris etsi promittat fideiussoresq; ad compareñ statuat & non comparet, rem stipulatam nō actor sed iudex tollit.i. pœna iudici cedit non actori si eum secūdo proscribat sicut de iure facere tenetur. [c]

a. Concordat Iux. Mu. ar. Cxiij. & infra li.iij ar.xxxiij.

b. Practicā uide quo pacto unus à proscriptione expurgatur.

c. Textus germanicus & alij uetustiores id quod sequitur ultra id habet, qui fideiussoriam ad comparendum statuerit legaleq; nominet impedimentū hoc suus fideiussor facere tenetur & nullus alter nūctius. Paragraphus tamē iste infra ar.vij. in forma habetur, cōcordat Iu. Mu ar.xlij.

Glosa.

Qui se a proscriptione exuere voluerit.&c. Et sic patet quod sententia proscriptionis seu banni potest retractari, & reuocari sicut sententia mulctę quia est interloquutiua de hoc per Baldum in addi.ape.de senten.prola.

Ei debet pacem pronunctiare.&c.& sic etiam dicit Dinus in.L.is qui reus.ff.de publi.iudi.

Prestare debet securitatem bannito pro communi quod non offendatur donec inchoata accusatio sit finita contra eum.

Proscriptus est reputandus.&c. Bannum enim generale vel speciale inordinate vel sine causa factum vel datum alicui non habet vim legis nec sententię nec interloquutiue, neq; diffinitiue. C cōmina.episto.L. programma & notat dñ.in.L.iiij.ff.de re iudi. hoc etiam scias quod bannitus semel sępius banniri pōt ob diuersa crimina & citabitur vbi consueuit habitare vt in specu.de accu.§.sequitur vers. quid si bannitus.

Glosa.

In articulo pręsenti tria ex ordine documenta ponuntur. Primum quo pacto ille qui iniuste proscriptus sit a proscriptiōe sese eliberare debet ille etenim qui pro violentia accusatur in instanti proscribitur anteq̄ negotiū pernoctetur, vt supra.li.i.ar.lxx.§.iiij. [d] Et quia quandoq; euenit quod actor iniuste vnū accusat testesq; minus iuste testificantur vnde ex male informatis iniuste vnus iudicatur citra tamē culpam iudicis, vt Insti.de obliga.quę ex quasi delict.nascun.§.si iudex. Ad obuiandū itaq; huic malo est articulus pręsens, qđ ille qui se iniuste proscriptum nouerit procedere debet vt textus habet sed & a proscriptione liberari, vt.C.de custo.re.L.i.

¶ Nec obstat si quis dicere velit proscriptus est per sententiam proscriptus. [e] Sententia aūt rescindi nō debet, vt.C.senten.rescin.nō pos. L.i. Etiam si imperator literis demandet. Iudex minime sibi in eo obedire debet, vt.C. eo.ti.L.vlti. R. quod ibi loquitur de sententijs legittime latis sed quia iste iniuste fuit pscriptus & ita sententia nulla, nec habuit vim legis nec sententię interloquutiue nec diffinitiue. Sed fuit iniustum quid, & ita illud iniustum hic reuocabitur & non sententia, vt in auten.hęc constitutio innouat consti.§.i.coll. viij.&.C.de re.iudi. & effectu. sen.L.i.&.ff. eo.ti.L.si se.§.cōdemnatum, hoc modo etiā intelligi debet illud quod in Euangelio legitur [f] quicquid apostolicus ligauerit hoc erit ligatum, hoc verum est si vere & iuste ligauerit. Si vero minus iuste cōtrariū erit, vt.xxxv q.ix.c.loci.§.his ita.

d. Cōcordat Iur.mu. ar.Cxiij.

e. Vnde sententia est discussio per iudicem facta qua unum condemnat & alium excusat, cōcordat supra li.i.ar.lxij. & li.iij. ar.v.

f. Quicquid apostolicus ligauerit hoc ligatum erit quomō intelligitur.

Secundum documentum est, quod si proscriptus sese expurgare voluerit iudexq; sibi id negauerit minus iuste & ille iuramento se absoluere voluerit pro nō proscripto haberi debet. Q. d. si absq; sententia & iudicio bannito iurauerit quod ipse iniuste & absq; culpa in proscriptionem venit, Iuramentumq; prestitum testibus probaturū se offert, ille peramplius proscriptus nō erit, illud etenim quod iniuste contradicitur pro nihilo reputatur, vt C. qui pro sua iu. iudi. da. non pos. L. i. &. ij. q. vi. c. ei qui. §. diffinitiua, & extra de sen. & re. iudi. c. inter ceteras.
Si in his tribus terminis eum nemo inculpauerit. &c. & ita erit liber impēseq; & pena sibi refundetur, vt infra eo. li. . ar. viij. & Insti. de pena. teme. litigan. §. hec autem.
Tertium documentum est, si dolose accusatus agat ita quod se a proscriptione exuat fideiussoresq; ponat ad se representandum nō tamen comparet, textus habet quod iterū debet proscribi & actor euadet victor, iudexq; verigeldum obtinebit.
Nota hic speciale quid, quod postq̄ vnus occasione iniuriarum aliquem fideiusserit, pecuniaria mulcta que pro ipso prestatur g iudici cedit, hoc tamen intellige si importune non comparet. Si vero fideiussor iudicio se ostendat & non posse habere illum quem fideiussit se declaret parti cedet actoree verigeldus, vt infra li. iij. ar. ix. quod si pro debito fideiusserit debitum actori exsoluet.

g. Contrarium istius uidetur infra li. iij. ar. ix. ubi dicitur qd' uerigeldus cedit actori R. quod hic loquitur de illo q est proscriptus ibi uero dicitur de nō proscripto & ita ibi accipit uerigeldū actor, hic uero iudex.

Exuet autem se a proscriptiōe in absentia actoris. &c. Intellige de illis qui non citati vel quibus terminus non fuit assignatus proscripti sunt quia alias si terminum prefixum habuerint exindeq; proscribantur sine voluntate actoris a proscriptione se exuere non possunt, C. senten. rescin. non pos. L. impetrata. ff de executi. re. iudi. L. miles.
In additionibus vbi dicebatur hoc fideiussor facere tenetur. &c. fideiussor enim respondere tenetur loco respōdentis omnemq; defensam & cautelas quibus respōdens vti potuisset in subsidium accipere potest, vt in auten. de fideius. §. i. coll. i.

Articulus. V

a. Cōcordat Iur. mu. ar. xxvij.

b. Vide Iur. Mu. ar. xxxiiij. & xciij.

Vi tantū de ꝓprietate quantum præciȷ summa sui constat uerigeldi habet, [a] is in ea iurisditione si contra eum actio iniuriarum mouebitur [b] ad statuēdum fideiussorem compelli non debet. [c] Post quindenam reddenda sunt debita quæ in iudiciȷs acquirūtur post sex hebdomadas mulcta, & post mulctam per quindenā præstatur emenda. [d] Si autem emenda priusq̄ mulcta acquisita fuerit, tūc post sex hebdomadas emenda & ultra post quindenam mulcta debeatur.

c. Debita quando exolui debent.

d. Iur. Mu. ar. xlvi.

In creditoris domo lucente sole debitum est persoluendum & si ibi in iurisditione creditor domum nō habuerit in uicina domo iudicis persoluatur.

Glosa.

Qui tātum de proprietate. &c. Cōcordat etiam lex communis sed generalius, cum dicit. Sciendum est, possessores immobilium rerū satisfacere nō compelli. e Et possessor is accipiendus est qui in agro vel in ciuitate rem soli possidet. Et qui solam proprietatem habet non creditor qui pignus accepit aut cum aliquis precario detinet possessor est intelligendus, vt in. L. sciendum. ff. qui satisda. cogun. de huiusmodi satisdatione vide etiam supra. li. i. ar. lxv. & infra eo. li. ar. x. & li. iij. ar. ix. & infra ar. liȷ. & insti. de satisda. §. sed hoc, & in spe. eo. ti. per totum. Sed quid si quis possidet immobilia que valent decem & ciuiliter cōueniatur in centum. f Dic quod satisdabit ad minus in eo in quo excedit, quia quod iuris est de toto quo ad totū idem est in parte quo ad partem, vt. ff. de acqui. here. L. si seruus & notatur in dic. §. sed hoc, de huiusmodi satisdatione de qua hic, tangitur etiam supra ar. proximo, & infra li. iij. ar. xvij. fixus ergo & non suspectus de fuga possidens immobilia hic taxata in causa criminali, aut pro modo & quantitate debiti in ciuili non tenetur dare fideiussores, vt in iuribus allegatis.

e. Possessor quis dicatur.

f. Vide de satisdatione etiam illius qui est habendo.

In creditoris domo. &c. vide quod notatur circa arti. xl. infra li. iij. qui cōcordat cū isto. §. vbi inuenies quid sit de iure communi.

Glosa.

Qui tantum de proprietate. &c. superius, li. i. ar. lxi. & infra eo. li. ar. ix. habet g qd' tā actor q̄ reus fideiussores statuere coguntur, & hoc intellige in criminalibus actionibus vt etiam clare habetur. ff. de preto. stipula. L. pretori, &. C. de his qui accusare possunt. L. qui crimen. In presenti articulo dicta limitat sua enumerando aliquos qui fideiussoriam interponere non coguntur, vt textus habet.
Dicere quis posset quod Ius non per equum

g. Cōcordat Iur. ar. xxvij.

inseruiret omnibus ex quoquidem istum qui proprietatem habet a cautione liberat, qui ve ro proprietate caret ad fideiussoriam cogit quod tamen minime fieri debet. Ius enim tã diuiti q̃ pauperi, vt inseruiat necesse est, vt. iiij dis. c. erit autem, & insti. de iusti. & iur. §. iuris. ℞. nullam in eo esse diuersitatem, fideiussoria etenim coram iudicio propter id fit, vt eo cer cius ex vtraq; parte actio terminetur h Ille er go qui bona sua in vadium ponit plus assecu rat [i] q̃ ille q fideiussores statuit, vt. ff. de reg. iur. L. plus cautionis. Etiam pignus quãdoq; loco fidei datur vnde q̃uis vnus probus & fi dei bonę homo sit, pignus tamen acceptatur loco suę fidei vt & ille qui accipit pignus cer cior sit. Pręterea dicere vnus possit, ius istud non ęqualiter deriuari quoad omnes, accusa tus etem̃ criminaliter pro pace fracta vel aliis iniuriis rationeq; istius quia proprium habe ret fideiussoriam statuere non cogeretur po cius integrum verigeldum q est decemocto talenta vel tantum proprii perdere mallet q̃ vitam amittere suam, pellem enim pro pel le & cuncta quę habet homo dabit pro vita sua vt habetur Iob. c. ii. Sed nec istud aliquã facit diuersitatem ex causa iam allegata nam nec omnes accusati occiduntur, sicut nec om nes ęgroti moriũtur k quilibet etenim ꝓ bo no & probo reputari debet anteq̃ contrariũ de ipso probetur, unde & in proposito postq̃ vnus accusatur non statim reputari debet qđ reus sit, sed nec in instãti detineri, vt. C. de ex hiben. & introducen. re. L. nullus. Intellige ta men quod accusatus non statim detinetur si manuale factum non sit, alias in instanti capti uabitur dato etiã quod multas haberet pos sessiões, vt supra, li. i. ar. lxvi. & lxx. infra eo. li. ar. xxxv. C. de custo. reo. L. si quis, & in au ten. de manda. prin. §. neq;, coll. iij. Vnde etsi quidem vt iam allegatũ est quod ius equa liter inseruire debet omnibus. l Immutatur tamen quandoq; ius & fit durius respectu p sonarum, ita quod seuerius extenditur cõtra vilem hominem q̃ erga spectabilem etiam in eodem excessu, vt. ff. de penis. L. capitalium, &. C. de custo. re. L. de his, & insti. de iniuri. §. atrox.

Post quindenam reddẽda sunt debita. &c. m intellige de iure nostro Saxonico, cõtrarium enim habetur. C. de vsur. rei iudi. L. vlti. vbi datur tempus quadrimestre soluendi debitũ iudicialiter acquisitum, concordando tamen legem allegatam cum iure nostro, responde quod ibi loquitur de magna debitorũ sum ma, hic vero de paruis debitis articulus intel ligi debet. Immo legi iam allegate contraria ri videtur. ff. iudi. sol. L. i. & ff. de reg. iur. L. in omnibus, vbi cauetur, quod quicunq; aliqd sine determinato tempore promiserit, vel cũ quid adiudicatum sit in instanti exoluere te netur. Pro corrigendis tamen legibus allega tis responde, Quod etsiquidem in instanti de bitor efficitur non tamen in instanti pignora tur nisi post quindenam, non enim statim cre ditor cum sacco ad tollendam pecuniam ve nire debet nisi forte in instanti soluere promi sisset, vt. ff. de solu. L. quod dicimus.

Post mulctam per quindenam prestatur emẽ da. &c. ex isto sequitur quod solutio emende quandoq; inducias habet sex septimanarum quandoq; octo, quicquid enim primũ in iu dicio lucratur primum exolui debet & est cõ tra illos qui dicunt q̃ primum emenda decer nitur quod in instanti solui deberet, contrari um em̃ istius hic habetur.

In creditoris domo. &c. hic exprimitur tem pus & locus solutionis. Quid si creditor debi tum acceptare nollet. ℞. quod ibidem re linquat debitum apportatum etsi illum in do mũ intromittere nollet sicut bene poterit, vt insti. de re. diui. §. apum quoq;, extunc in do mum proicere debet, vel ante ianuam pone re habito testimonio, & absoluetur, vt infra, ar. sequenti. & C. de soluti. L. obsignatione.

h. Iur. Mu. ar. xxvij.

i. Nota qđ debitores nõ sunt cogendi gladio aut metu ad solutionẽ, sed ordine iudiciario, ut in. L. negãtes. C. de actionibus et obligationibus, fallit hoc si debitor fuerit profugus, ut in. L. ait Prætor. §. debitorẽ. ff. quæ in fraudẽ sunt creditorũ, & allegans solutionem, debet illã ꝓbare, Hoc dicũt Maideburgen. esse uerũ si reus dicit actori fore solutionẽ factã secus si tertio.

k. Quilibet ꝓ bono reputari debet anteq̃ contrariũ probetur.

l. Ius quandoq; durius extenditur contra uiles personas q̃ contra spectabiles.

m. Iur. Mu. ar. xxiij. & xciij.

a. Debiti solutio quo pacto probatur.

b. Paragraphus iste intelligi debet ꝑ L. si seruu C. de noxa iuxta L. testium facilitatem C. de testi. loquitur etenim de solutione debiti non inscriptis contracti quia alias quando debitũ est contractum per scripturam solutio ꝓbanda est etiam per scripturã uel quinq; testes idoneos qui deponant quod præsentes fuerunt solutioni perdita uero scriptura & casu probato duo testes de uera numeratione deponentes suffiaunt ut in ea. L. testium facilitatem C. de testi. habetur, ubi & in glo. ibidem limitatur id esse uerum de quinq; testibus si quantitas excedat quinquaginta aureos alias suffiaũt duo testes in rebus exiguis, uide ad id Iur. Mu. ar. xxxi.

Articulus. VI.

QVi suam uerã in iudicio emendam idest satisfactionem despexerit ulterius nullam habebit. [a] Omne persolutum debitũ duobus hominibus [b] solutionẽ uidentibus & audientibus debitorem probare necesse est. [c] Qui ad iudicium non uenit cum ad hoc teneatur mulctã præstet nisi se iuste excusauerit. [d] Donationem si quis uiderit & ei nõ contradixerit & a sententia quã audiuerit [e] non appellauerit [f] postmodum ei contradicendi & appellandi facultas denegetur. [g]

Glosa.

Omne persolutum debitum hominibus cũ duobus. &c. facta enim non pręsumuntur nisi probentur, & sic ea quę non apparent non pręsumuntur, vt. C. de proba. L. i. C. de non numerata pecunia. L. asseueratio, de cõsecrati. distin. i. solennitates, de pe. dis. i. Petrus, de fide instru. cum Ioannes, sic ergo allegans solutionem ipsam probare tenetur cum & excipiendo reus fit actor, vt. ff. de exceptioni. L. i. & ff. de proba. L. in exceptionibus & hic.

c. Cõcordat Iur. Mu. ar. xlvij. glo.

d. Vide Iur. Mu. ar. xx.

e. Textus germanicus addit in instanti non cõtradixerit uel in instanti non appellauerit.

f. Quomodo autem sese excusare debeat uide infra eo lib. ar. xi. glo. et li. iij. ar. vij.

g. Cõcordat Iur. Mu ar. x. xi. xiij. & xx. glo. Vnde & paragraphus iste intelligi debet iuxta ar. xij. infra eo. li. quod sententia huiusmodi si ualere debet sedendo in sua sede à scabino in iudicio a iudice interrogato inueniri debeat, unde sententia huiusmodi inuenta immediate increpari debet secundum ius nostrũ & nõ in-

telligitur de illis sententijs quæ extra iudialiter à commissarijs &c. & quæ inscriptis proferuntur Contrariũ enim habetur, ut in c. quod ad cõsultationem extra de sentẽtia & re iudicata, ubi dantur decẽ dies ad appellandum.

Qualiter vero & quod modis fiat solutio vide in glossa, & infra lib. iij. circa articulũ. xl.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli notãdum [h] qđ tria sunt quę ex vsurpatione maioris autoritatis ammittuntur. Primo quando aliquis sibi vsurpat maius ius q̃ sua propagatio sibi tradiderit, ius vt sic suum innatum perdit, vt supra. li. i. ar. xvi. Secundum si mulier vsufructum dotalicij loco proprij sibi vendicet, dotalicium vt sic ammittit, vt supra. lib. i. ar. xxxij. Tertio vt textus habet, si quis emendã maiorem q̃ ei ex genelogia pertineat expetat vtsi rusticus emendã nobiliũ habere voluerit

h. Tria ex usurpatione maioris autoritatis ammittuntur.

¶ Omne persolutũ debitum probari debet cum hominibus. &c. hic liquido apparet qđ Saxo conuinci testimonio potest contra illos qui aliter senciunt.

Solutionem videntibus & audientibus. &c. Quidsi vnus viderit & non audierit vel econtra. Pro intellectu istius nota quod solucio cõtigit quatuor modis. [i] Primo quãdo illud idẽ restituitur quod accõmodatum fuit, & illud videri & audiri potest, vt insti. qui. mo. re. cõtra obliga. §. i. Secundo solutio fit ex recompensatiõe sicut si tu debes mihi decem, & ego tibi triticum ad vnam diem ita quod vnum non excedat aliud in valore, hic vnus non videtur alteri quicq̃ debere quia quantũ vnus alteri tantum ille vicissim sibi, illa solutio fieri potest, quod eam quis non viderit vel audierit, vocaturq; in legibus solutio ex recompensatione, vt. C. de soluci. L. eius. Tertio si soluo alicui qui sit mutus, huiusmodi solutionem nisi videre quis potest, ille em̃ loqui nõ potuit, & ita me liberũ dimittere per verba non valebat. Quartum si debitum meum in alio debitore tibi abscedam & tu in illo contentari vis, hęc solucio duntaxat auditur non tamen videtur. C. de noua. L. ex contractu. [k] Ex quo itaq; vnus nõ nisi quatuor modis debitor efficitur, hoc est v̾bo, scripto, re, & ꝓmissione, vt insti. de obliga. §. vlti. ergo etiam quatuor modis ab ea vnus liberari poterit. Naturale enim est vt eo modo quis liberetur quo pacto obligatio facta fuit, vt. ff. de regu. Iuris. L. nihil. Vnde & aliqui paragraphũ istum vbi dicitur videntibus & audientibus, limitant dicẽtes, quod ibi hęc dictio &, magis facit orationem disiunctiuam q̃ copulatiuã ita quod sensus sit, duobus hominibus solutionem videntibus vel audientibus.

i. Solutio cõtigit quadrifariam.

k. Debitor unus efficitur quatuor modis.

Qui ad iudicium non venerit. &c. De hac materia vide supra. li. i. ar. liij.

Donationem si quis viderit. &c. Contrarium istius videtur esse supra ar. xxix. vbi dicit̃ qđ proprietas & fundus non nisi post tricesimũ & vnum annum diemq; & sex septimanas aduersus Saxonem pręscribuntur. ℞. quod ibi loquitur de absentibus, hic vero de pręsentibus, ineq̃liter em̃ eis pręscriptio currit, vt Insti. de vsuca. §. & cum hoc, ratioq; diuersitatis est, estimatur em̃ quod ille qui pręsens est taciturnitate sua emptorẽ colludere vellet. Vel etiam reputatur accedere ad id voluntatẽ eius ex quo non contradicit, qui enim tacet consentire videtur, vt in auten. de sanctis Epis. & cleri. §. si seruus coll. ix. & . ff. ad munici. L. quociens. Sciendum tamen quod in isto casu vnus iuramento se absoluere poterit si forsan contra eum proponatur quod donationem vidisset, q̃uis etiam iudicio adesset, nisi forte ad donationem vel alienationem huiusmodi verbo aut facto iuuisset. [l] Et a sententia quam audiuerit non appellauerit. &c. Contrarium istius habetur de iure communi secundũ canones & secundum leges, vbi inducie dantur ad appellandum decem dies post sententiam latam, vt in auten. de appella, [m] & infra quę tempora. §. i. coll. iiij. ℞. quod secundum Saxones tempus appellandi nonnisi iudicio durante admittitur ex eo quia apud Saxones interrogantur partes an, sententiam suscipiant necne, etsi cõsenserint eandem posthac increpare non possunt, vt. ff. de reg. Iur. L. nemo, & . C. senten. rescin. non pos. L. impetrata.

l Vide clarius ad hãc materiã Iur. Mu. ar. xi.

m. Tu dic ratio esse potest hæc, quod per consuetudinẽ uel statutum uniuersitatis potest abreuiari & prolongari tempus appellandi glosa singularis in L. præscriptione. C. si cõtra ius uel utilitatẽ publicã.

Articulus VII

LEgalis impedimenti [a] quatuor sunt cause captiuitas, infirmitas, peregrinatio extra fines terræ, & publica expeditio. Si aliqua prœdictarum causarum ut ad terminum iudicialem sibi præfixũ uenire non posset euenerit, ipse pro eo dummodo ut iuris est [b] demonstretur damnum non sentit aliquale, & usq; ad primum iudicialem terminum post cause cessationem inducias obtinebit. Qui autem quod cõpareat fuerit stipulatus si ex prædictis aliqua causa euenerit fideiussor suus necessitatis causam debet manifestare suoq; iuramento confirmare & non alter nunctius.

a. Cõcordat Iur. Mu. ar. xlvij. glo.

b. Textus uetustiores addunt per nunctium suum quisquis ille sit.

Glosa.

Quatuor sunt causę. &c. Pro istis causis uide materiam & docto. in. c. querelam de procur.

dicit Ia. de Are. quod infirmus tenetur consti tuere procuratorem in his quę de facili pos- sunt explicari, in alijs autem non, vt nota. ff. pro socio. L. idē, & ad tertul. L. siue ingenua. .ij. §. confestim. Et si longa infirmitate quis te neretur, tunc daretur curator bonis, Insti. de cura. §. penul. & de procurato. c. ij. de dolo. & contuma. cum dilecti. cum similibus. [c] Et in- firmitas nō sua sed etiam suorū excusat. Et si absens sit habet excusationes & legittima im- pedimenta quę scit presens, si tacet imputabit sibi & prouidebitur absenti, vt. ff. de iudi. L. si prętor. §. marcellus.

c. Infirmitas nedum sua sed etiam amico- rum facit impedimē- tum legale.

Glosa.

Superius declaratū est quid damni euenit cū vnus iudicio se contumaciter non presentat, hic excipit casus quosdam quibus vnus se ex cusare potest, ne damnum incurrat. Et ne ho- mines faciliter vel ex leui causa negligentię suę excusationem habeant, determinate in tex tu quatuor exprimit causas. [d] Prima est cap- tiuitas, vt. C. qui ex. cau. maio. in integ. resti. per totum. Captiui etenim obtinent illud to tum quicquid consequi potuissent interim quod captiui detinebantur, vt. ff. de capti. & post limi. reuer. L. bona. Secūda causa est in- firmitas, vt. C. qui. ex cau. maiores in integ. resti. L. ij. & v. q. iij. c. si egrotans. Egritudo ta- men huiusmodi esse debet quę obstaculo es- set quod venire nō possit, vt. ff. si quis cauci. L. ij. §. iij. & iiij. Tertia causa est peregrinatio. Intellige quod sit in peregrinando interim quod de ista causa sibi notificatum nō sit, ali as eum non iuuabit, vt. ff. ex qui. & a quibus manumis. liber. in plerisq; legibus. Quarta causa est expedicio publica & ista excusat sem per ante & post indictam causam, vt. C. de re sti. mili. L. si qd. & L. ignorare, immo ista cau sa omnem excusat actionem.

d. vide extra de ele- cti. c. quapropter circa finem.

Querere vnus possit. Ex quoquidem nō nisi quatuor necessitatis legittime describunt cau se. Quid si vnus citatus sit, vltraq; aquam do- micilium habeat, nec constitui possit prop- ter impetum forsan venti, vel quod nauē ha- bere nō possit, vel quia equo spoliatus sit, vel quod extra regnum in mercancijs exercendis occupetur, vel in obsequio domini sui extra expeditionem & absq; scitu imperij fuerit, an vt sic excusari potest iste necne. Dicunt quidā quod non quia hęc impedimenta non cōpu- tantur inter has quatuor causas ergo. &c. Pre terea vbi ius aliquā limitat causam ibi volū- tas, constitutio, & interpretatio nostra locum non habet, vt. C. de iurisdici. om. iudi. L. pri- uatorū. Exquo itaq; ius non nisi quatuor lega lis impedimēti causas vt textus habet posu- it frustra ergo iste apponuntur. Non obstanti bus tamē his allegationibus. R. [e] quod propter vnamquamq; legittimā causam parcere hominibus debemus, vt. ff. qui & a quibus manumis. liber in plerisq; legibus, etsi parci- tur nec iudex contra illos sententiam profer- re debet qui absentes sunt, nisi forsan ex pro- teruia absententur, vt. iij. q. ix. c. caueant & C. de accusa. & inscrip. L. absentem. Exquo itaq; isti ex causis legittimis non comparuerunt, pro cōtumacibus non habentur. Quare om- nes causę legittimę eos excusabunt. Quinim- mo & causę quę hic in glosa introducte sunt ad illas quatuor in textu positas reducūtur, vt potei nundacio aquarum, adequatur capti uitati quia sicut ista sic & illa impedit & capti uat animum meum quod non possum id qd velim. [f] Captiuitas etenim est impedicio pro prię voluntatis, vt Insti. de iur. person. §. i. Item spoliatio equi, egritudini corporis coe- quatur, quia sicut ista sic per comparationem vnus illa impeditur. Si quis etiam in negocia tione vel queritādi victus gratia extra regnū existat, is honesto & bono operi insistit, & ita in obsequio dei esse videtur quare refertur ad peregrinationē. Ille etiam qui in obsequio sui domini quisquis ille sit occupetur, in obsequo imperij esse dicitur quia obedit illi quem im- periū sibi prepofuit imperatq; sibi is qui po testatem ab imperio habet. Cum vero man- dat mihi ille qui potestatem ab imperio ha- bet facere videor id quod imperium mādaue rit, vt. C. de. vete. iur. enucle. L. deo autore. §. his itaq; infi. & ff. de re. mili. L. desertorem. §. in bello & L. omne. §. contumacia, & in autē. neq; miles. §. i. coll. viij. Sed & omes alie his similes legittime causę quibus posset se vnus excusare quod iudicio non cōparuit ad has quatuor in textu positas reduci poterint.

e. Quecumq; legit- tima causa potest ex cusare unum.

f. Captiuitas q. R.

Dummodo vt iuris est demōstretur. &c. hoc est debet probare illud iuramento & hoc vel nunctius ille q istud denunctiat, vel per illū q denunctiare facit postq; reuenerit [g] & in isto actor optionem habebit, quem ex his ad iura mentū admittere velit, an nunctium vel prin cipalem. Quodsi veniendo legale impedimē tum iuramento probare recusauerit cadet in sua causa, vt. ff. de re. iudi. L. contumacia.

g. Iure etiam feudali nunctius qui legale impedimentum im- portat de non posse sisti in iudicio reū non debet qsquis ille sit siue sit seruilis si- ue libere condicionis feu. c. xxiiij.

Legale impedimentum fideiussor manifestare debet. &c. quia fideiussor respondere tenetur pro eo, & omnē defensam accipit qua respō- dens vti potuisset, vt in auten. de fideiusso. §. i. coll. i.

Articulus VIII

Ctio occasione iniuria- rū uel pro pace fracta contra absentem pro- posita si fuerit postmo- dumq; accusatus præsens iudicio sa

ctus sit, & actor in præsentia eius ceptam non proponat actionem, iudici mulctam præstabit & reo condemnabitur ad emendam, sed & reus ab actione liberatur. [a] Quod si actor suam prosequatur actionem licet reus iure suo se excusauerit actor nullum damnum exinde sustinebit si reum per duellia uerba non impecierit.

a. Et hoc est uerum si reus per sententiã petat se absolui, si uero non & actor postmodũ quærelam innouet respondere eum oportet.

Glosa.

Et reo condemnabitur. &c. Absente ergo actore & reo presente, ex negocio non liquido absoluitur. Et regulariter victus victori in expensis condemnatur, vt in. L. properandum. §. etsiquidem &. §. sin autem. C. de iudi. & in autẽ. de iudi. §. oportet. col. vi. &. C. de Epis. & cle. aucten. generaliter, & extra de ma. & obed. c. vlt. & de pe. c. calum. & facit infra ar. xij. ante medium.

Glosa.

Dictum est superius quomodo vnus se excusare debet postq̃ accusatus sit. Tum etiam qd' respondens actorem ad impensas non inducat, In presenti articulo habetur cautela ne actor respondentem ducat ad expensas inanes, hec enim duo iure vt cõmuniter precustodiuntur, vt insti. de pe. teme. liti. §. i Quare dicit hic in textu si quis contra absentem actionẽ proposuerit. &c. ~~Qui enim accusat absentem~~ in ~~presentia vero eius subterfugit. Signum est~~ quod ~~false cõtra ipsum querelam proposuit~~, vt in auten. de exhiben. & introducen. re. §. si vero, coll. v. &. C. de iureiuran. propter calũniam. L. ij. §. quod si actor, & §. si reus, mulctamq; vt textus habet iudici prestare cogit, ex eo, quia tr~~ansgressus est iuris preceptũ qd'~~ ~~disponit vt nemini nocere debeamus~~, vt Insti. de iusti. & iur. §. iuris precepta &. ff. de preuari. L. accusator &. L. ab imperatore.

Qui etiam ab actione liberatur. &c. vt. C. de abolici. L. abolicio vbi habetur, qd' actore absente accusatus absoluitur, vide etiam ad id. C. de iudi. L. properandum.

Quod si actor suam prosequatur actionem. &c. Contrarium istius esse videtur. C. de calumni. L. quisquis, vbi habetur q~~uod vnusq'uis vitare debet a falsa~~ accusatione, quia alias subibit ~~poenã accusati~~. R. quod articulus intelligi debet, quod videlicet actor nullum sustinet damnũ, si & in quantũ accusatus vincula aut alias grauitates ex querela accusatoris perpessus nõ sit [b] quia alias teneretur sufferre similes grauitates vt in. L. allegata. C. de calumnia, & supra, li. i. ar. lxix. &. C. de aboli. L. fallaciter. Vnde non sine causa subinfert in textu si reum per duellia verba non impecierit, hoc est si eum non diffamauerit.

b. De pœna talionis uide infra li. iij. ar. lx. glo. fi. et supra li. i. ar. lxix.

Articulus. IX

Qui cum inceperit respondere [a] si alius terminus sentencialiter præfigatur & in eo non comparuerit quasi uictus condemnetur Iudex ab actore & reo cautionẽ recipere debet ut iuri se representent [b] & ipsi respectum & confidentiã habere debent iurium suorum ad iudicium quia causa dilata est per sententiam in aliam diem. Captiui hominis actio si sentencialiter in crastinum fuerit induciata iudex eum debet ad repræsentandũ commodare, hoc est ad fideiussoriã dare nisi sit in facto deprehensus manifesto.

a. Textus uetustiores habent qui cum respondere ceperit & non finita causa negotium in alium prorogetur terminum reusq; non comparet tanq̃ uictus condemnatur.

b. Textus alij ita legunt & ipsi respectum ad iudicem habere debẽt quia per sententiam causa dilata est in aliũ diem

Glosa.

Qui cum inceperit respondere. &c. concordat lex communis, & vide infra. li. iij. ar. xvij Scire enim debes quod Iudex est publica persona qui etiã subiectis precipere potest & pro bono eorũ agere, vt. ff. rem pupilli vel adolescen. saluam fore. L. nõ quasi, & in. c. quanq̃ li. vi. de vsuris.

Glosa.

Maxima fuit imperatorum omniumq; legislatorum in eo cura & diligentia, vt ius ipsum & iusticiam ab insultu & impetitiõe calumniantium tuerentur & defenderẽt, quodq; iustus a nequam homine nõ opprimatur, vt in auten. de here. & fal. §. i. coll. i. vnde & multas super eo sanxerũt leges, vt in auten. hec constitutio innouat. §. quod, coll. viij. Sed & iure nostro Saxonico tam in articulo mox precedenti, q̃ in presenti hoc idem cauetur, constitutiones tam de actore q̃ de parte respondente sancite sunt, quo pacto vnus erga aliũ sese habere debeat, quodq; vnus alteri actione cepta nõ iniurietur, verum vt ordo iuris exposcit tam in agendo q̃ respondendo procedãt.

Qui cũ inceperit respõdere, &c. Pro intellectu articuli sciendum [b] quod respondere

b. Respondere unus non dicitur nisi respondeat ad obiecta actoris.

Vnus non dicitur nisi respondeat ad obiecta actoris. Vnde si tu cōtra me proponis pro decem, ego vero dico. Domine Iudex ex quo iste & ego vnius iurisditionis sumus an illic in iurisditione nostra maiori iure me conueniri non debeat quā hic, hoc dicto nondum aliqua facta est responsio [c] quia q̄diu me respōdere defendo tamdiu non respondeo, sed si afirmo. vel nego debitum, iam respondere incipio, vt. C. de litis contestati. L. res.

Et in eo non comparuerit, quasi victus condemnet. &c. Querere vnus possit postq̄ vnus non comparet & ita nec respōdere incipit an vt sic perdit causam suam necne, videtur em̄ quod non, ex quo nondum respondere cepit R. q̄ iure nostro tanq̄ victus codemnat vt textus habet, secus aūt ē de iure canonico, vbi non nisi post litis contestationē cōtumax in actione superatur, in expensis tamen semper condemnatur, vt. C. de iudi. L. properandū. §. sin autem.

Iudex ab actore & reo cautionem. &c. de hoc vide. C. de his qui accusa. pos. L. qui crimen, & hoc intellige si nullam proprietatem in illa iurisditione habeant, vt supra eo. li. ar. v.

Vt se iuri representent, vide. ff. de preto. stipu la. L. i. & ff. iudica. sol. L. iam tamen.

Quando actio captiui in crastinum induciata sit. &c. ex isto intelligitur quod in causa pernoctata debet vnus ad fideiussoriam dari [d] in facto vero manuali non, cōcordat supra, li. i. ar. lxvi. & C. de exhiben. & introducen. re. L. nullus, & ff. de custo. reo. L. si quis reum.

c. Quamdiu me nō debere respōdere defendo tam diu nō respondeo. Concordat infra li. iij. ar. xxx.

d. Ex isto colligitur quod captiuus extra manuale factum detentus per sentētiam à iudiciaria potestate eliberari debet uel quærere causam quur & quare id fieri non debeat & si necesse esset parti aduersæ consuetudinem probare.

Articulus X

PRoscriptus licite diebus feriatis uel ligatis arestetur uel detineatur [a] sed in his nisi sit factum manifestum non condemnetur.

¶ Fideiussores nemo statuere tenetur ultra mensuram sui uerigeldi nisi in debitis recognitis uel si debita iure contra eum fuerint comprobata. Tempore feriato nō iuratur nisi pax & super malefactore in facto manifesto. Violentiam in ferijs qui cōmittit eum feriae non defendūt. [b] Similiter Ecclesia & cimiterium nō defendit illos in crimine quod in locis illis cōmiserunt. Quicquid excepta actione iniuriarum coram iudice in præsentia partium tempore feriato propositum fuerit, iudex licite iudicabit & reo præcipere quod uel fateatur temporeq; deputato satisfaciat, aut neget. Feriato tempore iudici bannire iudicium non licet. Obligatus ad iuramenti sacramentū in proximo sequenti die non feriato illud explebit.

a. Articulum præsentē confirmat lex xij. tabularū in hæc uerba, ferijs iurgia amouento, easq; in famulis (operibus patratis) habento, ut ita cadat in annuis anfractibus descriptū esto, qua lege innuere uult quod ferijs festisq; diebus liberi homines quietem litium & iurgiorum Serui uero rusticorū operū & labori intermissionē habeāt.

b. Concordat Iure li. ar. ix.

Glosa.

Proscriptus licite in diebus feriatis. &c. An ferie messium & vindemiarum cuilibet concedantur, vide in questione dominicali. xx. que incepit vtrum ferie.

Violentiam in ferijs qui committit eum ferie non defendunt. &c. concordat lex cōmunis. C. de ferijs. L. prouinciarum, vbi dicitur, prouinciarum presides moneantur [c] vt in questionibus latronum & maxime hizaurorū nullum quadragesime nec venerabilem pascarū diem existiment excipiendum nec differat scelleratorum prodicio consiliorum, que per latronum tormenta querenda est, cum facillime in hoc summi nominis speretur venia, p̄ quod multorū salus et incolumitas p̄curat. Similiter Ecclesia & Cimiterium non defendit. &c. [d] Et scias q̄ alias fugiēti ad Ecclesiā dabit eccl̄ia expēsas in quā fugit, sicut et incarceratis dat expēsas custos carceris, de hoc. xvij. q. iiij. c. definiuit in glo, si qs. [e] Et si stās extra cimiterium trahit eum qui stat intus p̄ partem mantelli que manet exterius, offendit immunitatē Ecclesie, vt. xvij. q. iiij. c. si quis, facit de senten. excom. nuper, & notat hoc Vincen. in. c. vlti. de immunita. eccle. Que aūt sit pœna violantis immunitatem ecclesiasticā vide per. Hos. in sum. de immu. eccle. in. §. que sit pœna.

Quod in eis commiserunt. &c. vide in. c. fi. de immu. eccle. de hac materia, & in. L. ij. & L. presenti. C. de his qui ad eccle. cōfu. in tex. & in glo.

Feriato tempore iudici bannire iudicium nō licet &c. Sed nec aliquos iudiciarios actus exercere, concordat lex cōmunis. C. de ferijs. L. dies, vbi dicitur [f] dies festos, dies Maiestati altissime dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionū vexationibus prophanari. Dominicū itaq; diem [g] ita semper honorabilem decernimus venerandū vt a cunctis executionibus excusetur. Nulla quenq̄ vrgeat admonicio nulla fideiussionis flagitetur exactio, taceat appitio, aduocatio, delitescat, sit idem dies a cognitionibus alie

c. Latrones & malefici etiā diebus solennibus torturis applicari possunt.

d. Ad Ecclesiam fugienti, Ecclesia expēsas sumministrabit.

e. De immunitatibus ecclesiarum uide.

f. De celebratiōe dierum festorum uide.

g Dies dominicus omniū celeberrimus.

nus. Preconis horrida vox silescat, respirent a controuersijs litigantes, & habeant federis interuallum, ad sese simul veniant aduersarij non timentes, subeat animos vicaria penitudo, pacta cõferant, transactiones loquantur, nec tamen huius religiose diei ocia relaxantes obscenis quenq̃ patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vẽdicet scena theatralis aut circense certamen, aut ferarum lachrimosa spectacula, etiam si in nostrum ortũ aut natalem celebrando solennitas inciderit differatur. Amissionem milicię proscriptionemq; patrimonij sustinebit si quis vnq̃ hoc die festo spectaculis interesse vel cuiuscunq; iudicis apperitor prętextu negocij publici seu priuati hęc quę hac lege statuta sunt crediderit temeranda.

Glosa.

Proscriptus licite diebus feriatis. &c. hoc fit ex eo, quia ius prestolare cogitur nisi factum forsan sit manuale vt textus habet, vide ad hanc materiam. C. de ferijs. L. prouinciarum, & in auten. de manda. princi. §. neq; coll. iij.

h. Fideiussorũ differẽtia in causis criminalibus, & ciuilibus Cõcordat supra li. i. ar. lxv. glo. Iur. mu. ar. xxvij.

Fideiussores nemo statuere tenetur. &c. [h] hic tangitur fideiussorum differẽtia. In causis etenim criminalibus non tenetur aliquis fideiussores ponere vltra suum verigeldũ qui se extendit ad maximũ ad decẽcocto libras. Cõtrarium istius videtur esse. C. de fideiussoribus. L. si Barsatoram, vbi habet. Si Lizias Barsatoram nequam homicidam quem fideiusserat non pręsentauerit, ipse solus presidi prouincię pręsentandus erit, & secundum arbitrium iudicis pœna imponitur. ℞. tamen qd' quia in legibus verigeldus non est determinatus, quare fideiussor iudici pręsentatur vt lex pretacta habet. Iudexq; pęnã pecuniariã desuper statuit contra fideiussorem iuxta arbitrium suum, Iure vero Saxonico quia verigeldus est determinatus id fieri non oportet, vt. ff. de custo. & exhibi. re. L. si quis, &. ff. ad le. Iul. maies. L. lex. &. L. cuiusq; dolo.

Nisi in debitis recognitis. &c. hic tangit̃ alia fideiussoria que fit in actionibus ciuilibus, & ista extendit se in maius q̃ illa prima. [i] Estq; mirabile quid quod fideiussor in causis quę in vitam se extendunt minori periculo exponitur q̃ ille qui fideiubet in causis occasione bonorum. ℞. tamen quod id ex eo fit, quia etsiquidem fideiussor in criminalibus eliberatur cum suo verigeldo, nihilominus tamen actor proscribitur & in iure pro mortuo reputatur, vt insti. de capi. dimi. §. maxima. Pro debito vero quia se debitorem fecit, si cõtra illũ probabitur adimplere tenetur. [k] Promissum enim & conditio ius limitat omne, vt. ff. de reg. iur. L. in toto, &. ff. q manumitt. nõ pos. L. vlti. Ille vero pro quo fideiussit ciuis & in statu permanet suo.

i. Fideiussoria in ciuilibus grauior est q̃ in criminalibus.

k. Promissum & cõditio ius limitat omne.

Tempore feriato non iuratur. &c. hic tangit̃ quod quęrele nonnulle progressum habere non possunt propter dies ligatos. Quia homines tunc temporis seruicijs dei vacare debent. Vocãturq; dies illi in legibus ferie quasi dies vacantiarum, a quęrelis enim protunc cessatur.

l. Varias dilationes iuris uide secundũ leges & canones.

Notandum circa id [l] quod huiusmodi ferie seu dilationes iuris quędam dantur per iudicem, quasdam iudiciũ ipsum dat. Dies quos iudex dat, quidam sunt propter citationem, quidam propter deliberationem, vel ad prosequendum, vel propter violentiam illorum quos respondens citauit, sicut si cui bona accepta sint violenter, ille respondere non tenetur nisi restitutus sit in bõa ablata, vt extra de restitu. spolia. c. frequẽs, li. vi. & nõ nisi in trimestri ad minus postq̃ rehabuerit, vt. iij. q. ij. eiectis. Citatis dantur tres menses quia vnusquiuis tribus iudicibus citari debet semper in spacio triginta dierũ iure spirituali, vt. xxiij. q. iij. c. de illicita. Ad deliberandũ dantur viginti dies, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. offeratur, Ad adaptandũ sese sicut si vnus testes in prõptu habere nõ posset datur spaciũ nouẽ mẽsiũ. Ad producendum testes quandoq; triũ mensium, quandoq; sex, quãdoq; nouem, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. spacium. Ad explendum vero seu prosequendum iudicatum sicut si ad iudicatur pecuniarum solutio, illeq; solutionem pretermiserit, iudex vsuras exinde nõ expetit nisi in quadrimestre, vt. C. de vsuris. L. vlti. Id tamen totum secundum leges & canones fit, dicunt etiam quidam quod huiusmodi dilationes fiunt secundum arbitriũ iudicis, vt extra de appella. c. cum sit. Romana.

m. De ferijs uide per totum.

[m] Ferie vero quas iudicium dat sunt dies certi solennes in quibus iudicare prohibitum est, Item etiam dies orationum, ieiuniorum, vt. xv. q. iiij. c. placita, &. C. de ferijs. L. dies, &. ff. eo. ti. L. si feriatis. [n] Omnium tamẽ solennitatũ dies dominicus est maior & principalior, vt. xv. q. iiij. c. i. & in Exodo. & item de cõse. dis. iij. c. sabbato Deus enim omnipotens in veteri prçcepit testamento ab omni opere mundano vacare debere.

n. Dies dominicus omnium solennitatũ maior et principalior.

Notandum preterea [o] quod dies huiusmodi festiui secundũ leges inchoantur a medio noctis, vt. ff. de ferijs. L. more. Secũdum ius vero canonicum ferie inchoantur a vesperis, & terminantur ad alias vesperas, vt de cõse. dis. iij. c. pronunciandũ, & extra de ferijs. c. i. & ij. Preterea sunt etiam alij dies ligati quos iudicium dat, qui ferie rusticorũ dicuntur, propter communem vtilitatem date & imposite, vt est tempus messis in Augusto, tempus vindemiarum. &c. vt. ff. de ferijs. L. i. & iste inchoantur & terminãtur iuxta necessitatem & cõsuetudinem regionũ & prouinciarum. Sunt & alie ferie dominorũ, vt si quando domini constituunt diem celebrari propter victoriã de hoste partam, vel quod filius natus sit, & hunc diem subditi sui celebrare coguntur vt C. de ferijs, L. a nullo. ff. ex qui. cau. maio. in

o. Nota secundum ius feudale feriæ triplices inueniũtur. Primo dicũtur solennes ut sunt festa ab Ecclesia instituta. Quatuor tempora, Aduentus. & cum hoc a septuagesima usq; ad festa Paschæ, Rogationũ, Penthecostes, & tres dies ante festũ sancti Ioannis et alia, ut de consec. dist. iiij. pronunctiandũ. et C. de ferijs. L. omnes. Secundo feriæ sunt repentine ex mandato principũ ut cum principi filius nascatur & dies natalis solennisatur, ibi etiam iudiciũ bannire non licet nec iure prouinciali nec feudali nisi sit deprehẽsus in facto manuali. Illæ etenim nec dies solennes nec ligati dies nec feriæ dominorum excusant. nullam etenim defensam habet. ut C. de ferijs. L. prouĩciarũ. Tertio sunt feriæ rusticorum, ut tempore messis uindemiarũ. Ibidem etiam iudiciũ bannire non licet, actamẽ inceptas antehac causas continuare potest diebus feriatis feu. c. iiij.

integ.resti.L.sed etsi.§.si ferie.
Tempore feriato nō iuratur nisi pax.&c.pro pace enim iurare tunc potest, vt.xv.q.iiij.c.i. & extra de ferijs.c.omnes.
Et super malefactorē in facto manifesto.&c. istum etenim nec solennis pascarum dies exemit vt non puniatur, vt.C.de ferijs.L.prouinciarum, vbi solēnis super eo habetur lex quā annotatam vide in principio glose istius articuli, vnde ex isto textu liquet quod huic qui in manuali facto detentus non est, prefigitur terminus extra diem feriatum.
Similiter Ecclesia & Cimiterium non defendet.&c.Ecclesia etenim & Cimiterium omēs ad illam confugientes excessiuos defendit, vt C.de his qui ad eccle.confu.L.fideli. ¶ Excipiuntur tamen quinq; hominū genera quos Ecclesia non defendit. Primo Iudeos. Secundo seruos qui se armis defendere conantur vt C.de his qui ad eccle.cōfu.L.i.&.L.si seruus Tertio sunt spoliatores Ecclesiarū & isti irrequisito prelato accipi exinde possunt, primi vero experi debent. Quarto sunt violatores mulierum. Quinto sunt publici scortatores, vt in auten.vt lice.ma.& aui.§.qa vero, coll.viij. Illi etiā qui ad Ecclesiā confugiunt violenter extrahi non debent, verum procurari ne victus eis subministretur, vt.C.de his qui ad Eccle.confu.L.vlti.

p.Ecclesia omnes ad eam confugiētes defendit, exceptis qnq; hominū generibus. Concordat Iur.mu.ar.ix.glo

q.Quiq; genera hominum Ecclesia non defendit.

Quicquid excepta actione iniuriarū.&c.Intelligendum in negocijs quę non tendunt in pœnam, illud enim iudicare poterit.
¶ Feriato tempore iudicium bannire nō licet.&c.Is paragraphus cōtrariari videtur prioribus dictis & proxime pręcedenti paragrapho, dictum enim est quod paruę causę iudicari possunt. Sed quomodo iudicabuntur si iudicium bannitum non sit. Intellige quod iudiciū bannire ei nō licet, idest non debet omnes ad iudiciū pertinentes conuocare [r] ne seruicium dei impediretur, inter illos tamē quorum actio agitur & qui pręsentes apud eum stant, iudicare potest.
Obligatus ad iuramenti sacramentum.&c.Si vero respondens in instanti iuramentum facere vult [s] actor illud acceptare tenetur, istud tamen pertinet volūtati tam iudicis q̄ rn̄dentis.

r.Qui autē iudicio pertinētes dicantur, uide supra li.i.ar.lxx & infra.li.iij.ar.lxxi.

s.Iuramentū præstare uolens, actor illud acceptare tenetur.

Articulus. XI

IVramenti sacramentū si quis pro debito promittat, idq; tēpore determinato [a] non exsoluerit expleueritq;, in debito condemnatur nisi legali impedimento se defendat. Et si sacramentum coram iudice sit promissum iudici pœnā & actori emendam erogabit. Si reus paratus sit ad iurandum tempore [b] & loco statuto, & actor respuerit aut præsens non fuerit reus liber est [c] a sacramento & debito, si desuper testimonium habuerit. Cui argentum uel nummi sunt soluendi, & si ad terminum solutionis nō uenerit, uel si uenerit pecuniam tamen accipere nollet, per hoc pecuniam suam non amisit. [d] illum uero diem noscat se perdidisse. Reus etiam ab obstagio seu eqtatura tūc liberatur si quod ꝓmisit [e] sed minime a pecuniarū solutiōe. ¶ In ferijs iudicia bannire non licet.

a.Scilicet sex septimanarum, ut supra li.i.ar.lxij. qbus elapsis si.tunc ad proximū sequens iudicium delatorem nō citauerit & iuramentum iuraturus præstiterit de cōsuetudine ut uictus succūbet ex textu articuli præsentis si autem in his sex septimanis feriæ interueniūt præstatur iuramentum proximo iudicio post ferias ut supra articulo precedenti nec auditur iuraturus si diceret se iudicium ignorasse.

b.Opus est ergo præfigi terminum certū ne delator semper iuramentum expectare cogatur p totas sex septimanas ut in præcedenti annotatione tactum est.

c.Persimile est cum unus per testes probare aliqd uult, ille uero testes audire recusat, extūc iste manet uictor, ubi enim est eadem ratio ibidem est eadem iuris dispositio.

d.Hoc est quia illo die iam in solutione retardabitur.

e.Textus uetustiores habent & si debitor promiserit locū aliquem intrare & donec solueret non exire, actore nō comparēte liber erit ab illa promissione & non à debito.

Glosa.

Qui vero sacramenta pro debitis.&c. [f] Scias autem quod quodlibet sacramentum seu iuramentum debet habere tres comites scz veritatē, iudicium, & iustitiam, Sic enim dicit propheta Hiere. Et iurabunt viuit dominus in veritate iudicio & iustitia, vt de iureiuran.c.etsi.Christus ver.Iacobus.xxij.q.ij.c.animaduertendum, &.xxij.q.i.& iurabūt in veritate scilicet secundum cōscientiam, vt sicut gerit in corde, ita exprimat in ore. Et in iudicio, scilicet vt fiat cum discreciōe animi & deliberatione, & ideo furiosi iurare nō possunt nec pupilli proximi infancie.ff.de arbi.L.dic proferre.§.coram, & de succes.ab intesta.c.vlti.cū similibus. Et iustitia vt scilicet id quod iuratur sit iustum, licitum & honestum, alias periurium erit & temerarium iuramentū, vt de iureiuran.quinta vallis..xvij.q.vlti.c.vlt.&.xiij.q.ij.si quis, cū similibus. [g] Pœna autē periurij volūtarij seu istius qui scienter deierauit est, vt fiat infamis, nec ad testimonium admittit, vt de test.c.testimoniū, & vi.q.i.infames, immo nec ad quācunq; dignitatem admittitur, vt in regula infamibus cum concordan.ibi notatis de re.iur.li.vi, & si clericus dē hoc conuincitur, degradabitur, vt xxv.dis.§ criminis. In foro autem penitentiali imponetur pœnitentia.vij.annorum, vt.vi.q.i.quicunq;, &.xxij.q.i.prędicandum. Hoc crimen enim fornicationi, immo & adulterio & homicidio voluntario comparatur, ideo si quis renuet pœnitentiā excommunicatur, vt.xxij.q.i.c.vlti. Et hoc verum si iuramentum fuit licitū erit seruandum, alias secus quod dicit, vt notat Host.in sum.de iureiuran.in.§.quę

f.Iuramētum quodlibet tres comites habere debet.

g.Periurij pœna.

pęna. Adde supra, lib.i.arti. lxij. de testium probatione.

Et pecuniam noluerit acceptare. &c. dicit autem lex quod paratus soluere est similis soluēti. ff. de cō. & demō. L. iure ciuili. Adde nota. in diuersorio de offerente se paratum soluere cum allega. ibi notatis.

h. Iudex obseruare debet ferias sui fori non ferias litigantiū

In ferijs iudicia bannire non licet. &c. [h] Et sciās quod iudex debet obseruare ferias sui fori non ferias litigantium & sic seruat curia Romana, ferie enim sapiunt ordinem processus, & tempus est de ordine vt de fer. c. fi. secundum Inno.

Glosa.

In articulo pręsenti pręcauet obuiaturq; astucie quorundam litigantium, fieri enim pōt quod hi qui accusantur & quibus ad instantiam partis iuramentum decernitur culpabiles sunt, vnde & adueniēte tempore decreti iuramenti iuramentum negligunt, per id forte causam & actionem annihilare volētes, & in eo astutia quadam laborāt, fraus autem & dolus nemini patrocinantur, vt. ff. de dolo. L. & eleganter. §. i. Textus itaq; articuli id innuit quod si cuiq; iuramentum decretum sit, adueniente q; tēpore illud nō expleuerit in debito cōdemnetur nisi legale impedimentū allegauerit, vt supra eo. li. ar. vij. ¶ Et si fuerit sacramentū in iudicio promissū. &c. hoc dicitur ex eo, quia contigit aliquando promitti iuramentum [i] coram arbitris quod si non explet lucratur debitum postq̄ id coram iudice probatum sit, ac si etiam coram iudicio actū esset. Sentētię em̄ arbitrales custodiende sunt, vt. C. de arbi. L. i.

i. Iuramentum promitti potest etiam coram arbitris.

Ipse mulctam prestet. &c. Q. d. si actum sit coram arbitris tenere quidem oportet nō tamē mulcta eis pręstatur, sicut fit quando coram iudice agitur, vt. C. de arbi. L. i.

Si reus paratus sit. &c. Quia sicut respondēs si non comparet pecuniam perdit, ita persimile actor si se negligit negotio frustratur & iste a iuramento absoluitur, quia actoris & respōdentis ius debet esse ęquale, vt. ff. de reg. iur. L. non debet.

Liber est a sacramento & debito. &c. Is paragraphus est cōtra nonnullos fatuos, qui dicunt quod iste eliberari non deberet verum in aliud tempus negotium differri.

k. Arbitri testimonio unū uincere possunt.

Si desup testimoniū habuerit videlicet corā iudice vel coram arbitris, vt supra. li. i. ar. vij. vnde ex isto sequitur [k] quod arbitri & diferētiarum compositores testimonio vnum conuincere possunt [l] acsi coram iudicio actum sit vt. ff. de probaci. L. i. & ij.

l. Videlicet per se uel per literas sigillatas sub fide ac honore & sub iuramēto illorum concordat Iur. Mu. ar. liij.

Vnde exquoquidē iure vtroq; spirituali videlicet & seculari sępius dantur arbitri ad discuciendum causas eis commissas quorū sententię non semper ex recto veniunt tramite, quę nec increpari possunt. [m] Ad obuiandū itaq; eueniēti periculo quędā ex ordine de arbitris ipsis annotare placuit.

m. De arbitris et differētiarum compositoribus uide hic p longū pulchras easdemq; utiles annotationes, uide etiam ad hanc materiam C. de arbitris. & ff. de receptis arbitris, & q arbitrium recipiunt, extra de arbitris totum.

[n] Vnde sciendum q arbiter esse nō potest seruus, vt. ff. de arbi. L. periurus. §. in seruum. Itē minorennis seu ętatem nō habēs, furiosus seu freneticus, surdus, mutus, arbiter esse etiam non potest, vt. iij. q. vij. c. tria, & ff. de arbi. L. in seruum. L. quin etiam, & L. cū lege Iulia. In propria etiam causa nullus arbiter esse pōt, vt. ff. de arbi. L. penulti. Contrarium tamen istius videtur esse. C. mādati. L. in re manda. vbi dicitur quod quilibet potest esse compositor negocij sui. R. tamen quod in lege allegata in. C. intelligere vult q quiuis esse potest compositor seu equator negocij sui. Lex vero adducta. ff. de arbi. intelligit de arbitris ipsis qui iudices causarum sunt, siue iuste, siue iniuste pronunctient sententiam eorum tenere oportet, vt. ff. de arbi. L. idem. Pręterea mulier arbiter esse non potest. vt. ff. de reg. iur. L. ij. nisi sit matrona clarissima discreta & sapiens, vt extra de arbi. c. dilecti filij. Item iudex infeudatus arbiter alicuius esse non potest, vt. ff. de arbi. L. sed etsi in seruum. §. ij. & hoc secundum leges, secundum vero canones bene fore poterit, vt extra de arbi. c. cum tempore & c. cum olim, & extra de electi. c. cū causa, & extra de preben. c. nisi essent, & de presum. c. literas. Item in criminalibus & occasione seruitutis eligi seu ex electione fieri arbiter non potest, quia ad id requiritur iudex ordinarius vt de restituci. in integ. c. penulti. & item pro matrimonio, vel in causa matrimoniali, vt extra de iureiuran. c. tua. & extra de in integrū restitutiōe. c. causa restitutionis. §. in matrimoniali. Item infamis arbiter etiam esse non pōt licet in certis casibus admittatur, vt. iij. q. vij. c. tria, & ff. de arbi. L. pedius. Itē si mulier ex parte alterius arbitrum eligat nō tenet, vt. ff. de arbi. L. non distinguemus. Si etiam pupillus absq; licentia tutoris in arbitrum consenciat nō ligat, vt. ff. de arbi. L. si pupillus. Sētentia etiā arbitralis si non sit sub poena vallata, vel aliquo vadio huic simili non valet, vt. C. de arbi. L. i. Vel nisi iuramento cōprobetur secundum ius Canonicum, vt extra de arbi. c. cū tempore & c. non sine. Arbiter pręterea sententiam pronunctiare debet tempore per partes pręfixo, nam si alio tēpore proferat non valet, vt. ff. de arbi. L. non distinguemus, & extra de officio delegati. c. de causis. Si etiam sententiam proferat die solenni vel feriato sententia non valet, vt. ff. de recep. arbi. L. diem. §. si quis litigatur, & ff. de ferijs. L. si feriatis. Causę etiam spirituales si per laicum iudicem decidantur non valent vt extra de arbi. c. cōtingit, & extra de iudi. c. decernimus. Etsi plures arbitri eligātur cōcordari debent alias non valebit. ff. eo. ti. L. sicuti & L. item. §. si plures, nisi forsan aliter condictum inter eos sit, vt. ff. eo. ti. L. non distinguemus. §. cum plures. [p] Si etiam arbitri sententiam quā edixerunt in scripto non dederint, nō valet sententia, vt. ff. eo. ti. in certis legibus, nisi

n. Arbitri qui esse nō possunt uide.

o. Sententia arbitralis si nō sit sub pœna uallata non ligat, Cōcordat Iure Mu. ar. lij. & item de sententijs arbitralibus uide per ordinem.

p. Sententia arbitralis in scripto dari debet.

forsan aliter condictum sit, vt.ff.de iudi.L.ij. q. Preterea si plures arbitri eligãtur mortuo vno aliorum perit potestas, vt.ff.de arbi.L. item.§.item si plures, possunt etiã illi qui arbitros elegerunt ad id cogi quod arbitri decreuerint, & hoc fit per iudicẽ ordinarium, vt in.c.dilecti.de arbi.& in.L.iij.§.ait pretor. ff.de arbi. Vnde & compromissum non extẽditur in compromittentis heredes, si de ipsis non fuerit cautum in compromisso, vt.c.si. extra de arbi. Insuper arbitri vltra edicere & decernere non possunt nisi illud quod eis cõmittitur, vt ff. eo ti. L.si cum dies.§.i.ff.de ver bo.obliga.L.quicquid, & extra de arbi.c. cũ dilectus.[r] Item si arbitri tres fuerint & duo ex eis concordent, tertius cogitur stare voluntati eorum, [s] si vero vnus dixerit decem dare alter sex, tertius vero quinq;, qui minus dixerit illius sentẽtia ligat, quia qui decem aut sex dare dixit, etiam consentire in quinq; quod minus est videtur, vt extra de arbi.c.si ex tribus li. vi.

q. Mortuo uno arbitrorũ aliorum perit potestas.

r. Arbitri si tres fuerint & duo concordent ad inuicem tertius assentire cogitur, uide ad id Iure Mu. ar. liij.

s. Arbitri in edicendo ille qui minus dicit illius sententia ligat.

Cui argentum vel nummi sunt persoluendi &c. Si enim tempus illud solutionis corã iudicio limitatum sit, extunc debitor in absentia creditoris pecuniam apud iudicem relinquere poterit & eliberatur, vt supra ar.v. Si vero extra iudicium stipuletur solutio, & actor pro tempore prefixo non comparet, debitor vt sic satisfacit promissi sui comparendo, & acquirit posthac tempus competens, non tamen per id creditor perdere debitum dicitur. Cõtrarium istius videtur esse.ff.de solu.L.si debitor, vbi dicit lex, si pecuniam creditor accipere noluerit peramplius in iudicio audiri non debet. Non obstante tamen lege allegata. R. sub distinctione, quia vel solutio adiudicata sit coram iudicio, eamq; actor ex certis causis acceptare recusat, respondens coram iudicio pecuniam reponat, vel in proxima iudicis domo, & vt sic ab omni querela liberatur, vt supra eo.li.ar.v. Si vero solutio extra iudiciũ promissa sit, eamq; acceptare itidem nollet per id pecuniam non perdit suam sed duntaxat diem iuxta condictamen determinatam, & respondens vt sic sine dãno maner si aliquod exinde imminebat in bonis vel in honore, quia actoris culpa factum est qđ solutio non sit subsequuta. vt.ff.de reg.iur.L. in iure, hancq; differentiam verbum illud in articulo positum cũ dicitur accipere nollet, clarius exprimit, Nolle em̃ aliquid accipere dupliciter intelligitur, vel absolute, vel sub certo respectu, euenit enim quandoq; quod vnus lubens rem habere vellet, sed propter insecuritatẽ vię vel ex alia certa causa eandẽ non acceptat, iste non perdit pecuniã suam, sicut hic. & C.de soluti. L. obsignatiõe. Sed si vnus rem suam acceptare non vult, nec hic nec in aliquo alio loco vbi de iure eam acceptare deberet, iste rem ꝑdere dicitur, & per id soluitur argumentum incontrarium inductũ, & lex allegata.ff.de soluti.L. Si debitor.

¶ In ferijs iudicia bannire non licet &c. Dicere quis posset, Paragraphũ istũ esse superuacaneum, nam & supra articulo precedẽti hoc idem dixerat, & ita prius dicta reiterare videtur. R. quod non sine causa id factum est, quod paragraphum presentem reiterãdo hic inseruit, declaraturus enim est autor priuilegij de penis contra iniustas sententias, & de sententiarum increpationibus seu appellationibus, & hoc articulo sequenti, vt.ff.de mino. L.prefecti. Quare & breuiter tangit paragraphum prius declaratum, quod videlicet in ferijs bannire iudicia non licet, si enim iudiciũ bannitum non sit, nec sententia inueniri poterit, nec inuentam increpare oportebit, quia & sic etiam non appellate minime ligant.

Circa id notandum quod appellationis quã nos increpationem sententię vocitamus [t] triplex inuenitur modus.[u] Primus quod quędam sententię etiam non appellatę nihil valent, & hoc in quatuor casibus. Primo si sententia cõtinet expressum iuris errorem, vt C. quan.prouo.non est neces.L. Si cum inter te. Secus si error non sit expressus, licet sit lata contra ius, valet tamen, sed est iniqua & nisi prouocetur transit in rem iudicatam, huiusmodiq; contradictio iure nostro fieri debet in instanti, vt supra eo.li.ar.vi. Secundo si sentẽtia empta sit hoc est si aliquid donatur vt iniuste sentẽtiam proferat, vt.ij.q.vi.c.& qui appellat.§.venales.C.quan.prouo.nõ est necesse.L.venalis. Tertio si pronunctiat sententiã qui est inhabilis ad id vt in articulo sequenti a principio. [x] Quarto si diebus festiuis seu ferijs pronunctietur, sicut hic & extra de ferijs .c.vlti.&.ff.de ferijs.L.si feriatis. ¶ [y] Secũdus appellatiõis modus quod sententia q̃uis appelletur manet tamen sententia & hoc quadrupliciter. Primo quando edicitur ab illis qui superiores se nõ habẽt, vt est Papa, Rex. Appellatio enim fieri debet ad superiorem iudicem istis vero nemo prefertur, vt.ff.a quibus appel.L.ij. Secũdo si appellare vel ĩcrepa revellent qui id facere nõ possunt, vt sunt illi q criminaliter accusantur, vt infra articulo sequenti.§.vlti.&.C.quorum appella.non recipi.L.obseruare.[z] Tertio si tempus neglexerint increpandi, iure enim nostro tempus appellandi est in instanti & iudicio durante, vt supra eo.li.ar.vi.§.vlti. Iure vero spũali & legibus dantur decem dies, vt in auten.de appella.& intra quę tempo.§.i.coll.iiij.& extra de re.iudi.c.quod ad consultationem. Quarto a iudice qui fit per electionẽ vt arbiter, illius sententiam increpare non potest, eundem enim sibi elegit & ita sibijpsi imputabit qui iniquum elegerit iudicem, vt.ff.de arbi.L.diem.§.stari. Tertius appellatiõis modus est [a] quãdo appellatur & sententia increpatur, iudicemq; appellans sistere facit, vsq; ad tẽpus illud, quoad per superiorem iudicem sententia declarabitur, an iuste vel iniuste edicta sit, & istud adinuentum est propter duplicẽ cau-

t. Nota appellationis triplicem modum cõcordat infra li.iij.ar. lxiij. Iur. Mu.ar.xi.

u. Sentẽtię quędam sunt inualide etiam non appellate.

x. Sententia etiam inueniri non debet infra parietes obseratas & sub tecto seu. c.lxxiij.

y. Sententia q̃uis ab ea appelletur ligat tamen in certis casibus.

z. Concordat Iur. Mu.ar.xi.glo.

a. Appellationis uirtus & propter quas causas adinuenta sit.

61

sam, hoc est propter malitiam & stultitiã illorum qui sententias proferunt, vt. ff. de apella. & rela. L. i.

Articulus XII.

Entẽtiam inuenire nõ debet uasallus contra dominũ suum, nec ecõtra dominus contra uasallum, nec cognatus contra cõsanguineum, ubi uitam eorũ sanitatẽue aut honorem attigerit. Bannitus idest dignus officio scabinorum licite quemlibet sentenciare potest ipse autem a nullo ubi uitam honorem aut hæreditatem attigerit, sed duntaxat a suis æqualibus sẽtẽtias aut eorum increpationes patitur. Extra bannum regium cuilibet sententias est licitum pronunciare, & eis appellando contradicere qui iuris detrimentum non paciũtur & hoc in illis casibus de quibus extra bannum regium cognosci potest. Sentẽtia si reprobetur deferri & appellari debet ad digniorem iudicem,[a] ultimo ad regem, & iudex ad hoc actori & reo nunctios dabit ut ipsi audiant quis eorum coram rege sententiam obtinebit. Nunctij esse debẽt banniti si in comitatu appellatur. Si uero illud acciderit in marchia, nunctij esse possunt quilibet pleni iuris, & iudex eis in expensis prouidebit. Panem & cereuisiam illis præstet abundanter. Craterem uini ad unamquanq; comestionem & tria fercula quæ fuerint in die usitanda, duo uero fercula seruis præstabuntur. Cuilibet æquo quatuor manipuli infra diem & noctem erogentur et in anterioribus pedibus æqui suffera͂tur. Sex debent esse serui, & octo æqui ab ipsis habeantur, & cum ipsi aduentum Romani principis in Saxonicam nationem primo intellexerint, ad curiam eius pergant, & infra sex septimanarum tempus confirmatam ab imperio sententiã reportent. Appellans si sententiam non obtinuerit[b] iudici mulctam dabit & pronunctianti emẽdam, Iudici etiã in expensis damnabitur quas cum nunctijs expendit. Sententia in comitatu reprobata ad marchiã appellari non potest, licet comes sit cũ eo comitatu a Marchione infeudatus, & hoc ideo quia in Marchia non est regalis bannus, & in eo iura eorum discrepant potissimũ. Ad Romanum ergo Principem appellatur. ¶ Sententia si quæratur ab aliquo qui eam inuenire nescit suamq; ignorantiam per iuramẽtum declarauerit, extunc pro eadem sentẽtia alter & tandẽ tertius & quartus interrogetur. Cum uero ad ultimum deuentum sit, ille inducias habebit secũdum quod reo cõtra quẽ sententia inuenitur induciatum est. [c] Sententiam inuentam si Saxo reprobauerit deferens eam manui suæ dextre & multitudini maiori consencientium ipse pugnabit septenus cum sibi similibus aduersus totidem & uincentes sententiam obtinebunt. Victus iudici mulctam & uincenti emendam præstare tenetur[d] quod tamen nusq̃ nisi corã rege est faciendum. [e] Quæratur autẽ ab aliquo sententia etsi eam prout iuris sibi esse uidetur protulerit dato etiam quod iuris non fuerit, ipse pro eo damnum nullum sustinebit. Si quis consensum inuente sententiæ non præbuerit, & aliam ueriorẽ

[a] Cõcordat Iur. mu. ar. xi. glo.

[b] Cõcordat Iur. mu. ar. lxxiiij.

[c] ARTICVLVS REPROBATVS.

[d] Textus uetustiores habent pro sententia reprobata nusq̃ pugnatur nisi corã imperatore.

[e] Cõcordat Iur. Mu. ar. xiiij. glo.

Concordat Iur. Mu. ar. xiij. glo.

expresserit in quam maior pars populi consenserit illa uires obtinebit & nullus eorū incurrit pœnā mulcte, quia ipsorum nullus alterius sententiam increpauit. [f] Appellare qui uoluerit sic loquatur, sententiā quā iste pronunctiauit iniusta est illam reprobo, & ab ea appello ubi de iure fuerit appellandum idq; peto declarari. Increpet si Sueuus Saxonis sententiam uel econtra hoc ipsi coram Imperio determinent ut supra dictum est. Sententia stando sub banno Regio increpetur, & sedēdo unusquisq; in sua sede promulgabit eandem. Qui ad illam sedem natus non est, [g] postulet sententialiter sedem ad ueriorem sententiam pronunctiandam, & ibidem sibi cedat qui priorem sententiā exprimebat. Sententiam tunc ab eo prolatam, offerat se secundum iura obtinere, & appellet ubi de iure est appellandum, petatq; per iudicem nunctios adhiberi. Pro sententia increpata Iudex consensum populi seu Scabinorum non oportet interrogare. Sententiam etiam qui adinuenit ab ea recedere ei non licebit, [h] nisi ab isto in cuius profectum pronunctiatū est consentiatur. [i] Qui pro iniuria compræhensus iudicio præsentatur sententias increpandi nō habet potestatem, & is etiam cui duellum indictū est, postq̄ circulo includitur.

f. In appellādo quomodo unus loqui debet. Concordat Iur. Mu. ar. lxxiij.

.Textus uetustiores ...c legunt, inuēror tā...em primæ sententiæ ...idem de loco cedat, ...r quamcūq; senten...i ille qui incr.pauit ...uenerit offerat sese ...am iure obtinere, et ...ferat ut dictum est ...poscēdo nūctios.

.Intellige si scabini ...nsenserint in senten...i inuentam, et si tūc ...sta quis appellet, ...e nihilominus q in...ent dimittere nō de...et. Si uero sententia ...uenta fuerit, & ...eam non consense...nt dimitti potest si...damno.

...In criminalibus ap...llatio nō admittitur

Glosa.

Appellat quis contra sententiam ad digniorem iudicē tenetur &c̄. Concordat. L. Imperatores. ff. de appel. & c. dilecti. eo. ti. & ij. q. vi. si quis. & c. placuit. & c. anteriorem. ver. illo videlicet. & q. vij. metropolitanum. C. de appel. L. precipimus. & ff. quis & a quo appel. L. i. ¶ Et vincentes sententiā obtinebunt &c̄. Maximus abusus est iustitię, hęc obseruatio, quod tali & similibus casibus vincentes sint potiores. Absurdissimum em̄ est a fortitudine assumi iustitiam quod est delictorum occasio. [k] Nec est fortitudo quę non est cū iustitia laudāda. In aucten. vt om. obedi. iudi. in prin. col. v. & ex hoc proueniunt animarū & corporum pericula, de tornea. c. i. Est etiam iste abusus inprescriptibilis quia per id deus temptari videtur, contra Euange. Mathei. iiij. & Luce. iiij. & de purga. vulga. c. fi. & per totū. ¶ Et sedendo vnusquisq;. &c. vide de reiudic. c. vlti. lib. vi. & quod ibi nota super verbo sedendo, & infra lib. iij. ar. lxix.

Sententias increpandi non habet potestatem. &c. Et merito talis appellare non potest, nam cui audientia denegatur & appellatio sibi interdicta videtur. ff. qui ex cau. ma. L. sed etsi, etsi talis est incarceratus non debet pro quolibet actu iudiciali de carcere trahi & ad acta duci. ar. ff. ad turpil. L. domicianus, sed tantū vt respōdeat, & vt torqueatur vtq; audiat sententiam, vt. C. de cust. re. L. ij.

k. Fortitudo laudāda non est si non sit iustitia comes.

Glosa.

Sententiam inuenire non debet. &c. Concordat extra de consue. c. ad audientiam, & extra de iudi. c. at si clerici. ij. q. i. c. in primis. C. si non a competenti iudice. L. vlti. Vnde circa id sciendum [l] quod sententiarum increpationes iure nostro contingunt trifariam vt supra pręcedenti articulo declaratum est.

Extra bannum regiū. &c. hoc est in marchionatu. Vel etiam intelligi potest in iudicio villarum in comitatu vbi magister rusticorū iudicat. Marchia etenim sub suo ꝓprio iudicat feudo, seu homagio vt superioribus declaratū est. [m] Vnde sub banno regio iudicare tantū valet in proposito, idest sub regis coactiōe. ¶ Qui iuris detrimentū non paciuntur. &c. Quęrere vnus possit quur id eueniat, quod in marchia degentes sententias a suis inequalibus tollerare coguntur, dicunt quidam quod id fit ex eo, quia ꝓuincia illa adaucta sit diuerse nationis hominibus. Quidā Sueui quidam Franci. Quidam a Rheno. hęc tamē opinio est minus valida. Respōdendum itaq; est, quod in Marchia a suis quidem inequalibus coram iudice proprio, hoc est corā marchione suferre non coguntur. Si vero alibi iudiciū postulauerint etiam ibidem respondere cogētur sententiasq; acceptare etiam contra velle ipsorum & id ex quodam plebiscito statutū est, [n] exindeq; sequitur iuxta aliquorum declarationem Episcopus in recō[n]uentionalibus iudicijs, seculari sententię subesse tenetur, vt. iij. q. viij. cuius in agendo.

In illis casibus de quibus extra bannum regium cognosci potest. &c. hoc est quę in vitam vel honorem non vergunt, alias contradiceret paragrapho primo eiusdem articuli.

Sed duntaxat a suis ęqualibus sententias aut

l. Sententiarum increpationes contingunt trifariam.

m. Sub banno Regio iudicare q. t. cōcordat supra li. i. ar. lx. et īfra li. iij. a. r. lxiij Iur. mu. ar. x

n. Aliqui limitant dictum istud quod clericus reconuētus coram laico respōdere tenetur, hoc uerū est si reconuentionis negotiū à priori depēdeat causa.

62

eorum increpatiões patitur.&c.hoc est ab illis qui in clipeo eis sint equales vt sunt ministeriales, vt supra li.i.ar.iij.

Ad digniorem vel superiorem iudicem appellare necesse est.&c. Querere vnus posset an ille iudex superior esse debeat nobilitate vel ratione sedis. ℞.quod ratione sedis uel loci superior esse debet.

o.Differentia appellationis secundũ ius saxonicum & canonicum tum & imperiale.

Vltimo ad regem.&c. o nota circa id differẽtiam in appellando inter ius Saxonicum, Canonicum, & Imperiale. Iure etenim Saxonico appellatur de vna ciuitate in aliam, ex Marchia vero ad Comitem & vltimo ad regem. Secundum leges vero prouocatur ab vno iudice ad aliũ, etsi intermedio ommisso per directum ad supremum prouocauerit, ille eum relegabit ad istum, ad quem prius prouocare debuit.ff.de appella.& rela.L.imperator. Iure autem spirituali omnes intermedij iudices ommitti possunt, & precise ad pontificẽ supremum appellatur, vt.ij.q.vi.c.quociens, &.c.ad Romanam &.ij.q.vij.c. Metropolitanum, & extra de appel.c.si duobus, & co.ti..c.Romana li.vi.

Iudexq; nunctios procurabit.&c.hoc seruat apud Saxones, alias secundum leges dantur in appellãdo apostoli, hoc est litere transmittuntur ad illos ad quos appellatur, vt.ij.q.vi c.ab eo. Apud Saxones vero nũctij transmittebantur ex eo, quia Saxones pro illo tempore, cum ius istud eis largitũ est, literas nõ multum curabant, immo nec intelligebãt, quare nunctios mittebãt suos. P Vnde vt textus habet nunctij huiusmodi banniti esse debent ex eo, quia ad ius dictandum sacramento obligati erant.

P.Cõcordat Iur.Mu ar.xi. ex usu tamen uenit modernis temporibus hæc nunctiorum transmißio, nã ꝑ literas seu scripta etiam apud saxones appellatio ꝓcuratur.

Si vero illud in marchia acciderit.&c.sicut est Missne, in Brandenburgk, Lussacia, Duringia, quia & illi ius Saxonum habent.

Notandum circa id. Quandocunq; dictũ inueris iure nostro in comitatu intelligere debes in iurisditionie vnius iudicij. q Comes etenim secundum antiquum vocabulum Saxonicum Groff dictus, iudicem denotat.

q.Comes q.t.

Vnde vnus Comitatus dicitur inquantũ vni iudici aliqua iurisditio supposita sit, vel in quantum iurisditio vnius iudicis se extendit, quod & ius ciuitatis dicitur, quod nos municipale ius nũcupamus. Cum vero mentio est de Marchionatu, vt cõmuniter ius prouinciale intelligere vult, ac si dicat in reprobandis sententijs nõ appellatur ex comitatu in marchiã, hoc est ex iure mũicipali ad ius ꝓuiciale.

r.Bannitus q.t.Concordat supra li.i.ar ij. & vi. li.iij.ar.lxxiij.Iur.Mu.ar.x.xvi & xxxiij.

Nunctij debẽt esse banniti.&c. r Vnde bannitus esse dicitur quilibet homo non diffamatus ex quatuor suis progenitoribus in illa ciuitate residẽtibns. Quodq; exinde merito ad sedem scabinalem eligi possit.

Quilibet pleni iuris.&c.hoc fit ex eo quia ipsi testes esse debent. Si vero notati essent infamia testificari non possent, vt.ff.de his q notantur infamia.li.i.

Iudex eis in expensis prouidebit.&c. Quid si iudex id facere nollet. ℞. quod iniuriaretur, & vt sic amitteret sedem officij, iuri eñ contrauenire videtur, vt infra arti. sequẽti in fine.

Panem & cereuisiam.&c. exprimitur mensura expensarum ne iudex postmodum partes forsan in expetendis impensis aggrauare vellet, & in eo precauetur indemnitati litigantium, vide etiam ad id in auten.de appel.& inter que tempora, illud etiam. coll.iiij.

Et in anterioribus pedibus equi suferãtur.&c. Per id innuitur quod iudex & scabini iustitiã & prudentiã comitem habere debent, & mediante prudentia iudicium exercere iustitiãq; defendere, quemadmodũ sufferamenta equorum protegunt equos ne ledantur.

Et infra sex septimanarum tempus.&c.in cõtrarium istius sunt quedam leges & canones q inducias ad prosequutionem appellãtiõis illis qui vltra mare inhabitant concedunt vnũ annum, vt.C.de temp.& repa.appel.L.fi.§.illud, & in auten.de his qui ingrediuntur ad appellandum.§.i.col.v.& extra de appel.c.cum sit Roma.&.ij.q.vi.c.qui scit.§.tempus vero. ℞. quod id ex eo fit, quia vt sic appellãtes curiam insequi eos oportet. Saxones vero appellationem nõ prosequuntur, nisi cũ Rex cum curia sua in nationem Saxonum aduenerit. f Queritur vlterius qd si appellans in sex septimanis expeditionem habere non possit, an ruat in causa sua nec ne. ℞. quod nõ, quia sex septimane de quibus hic meminit initiũ habent a tempore prosequende appellatiõis cum rex prouinciam intrauerit. Si vero interim post inceptam appellationis prosequutionem alijs publicis occuparetur negocijs vicio appellantis nõ dabitur. Quis enim cogere Imperatorem potest, vt ipse ius dictet cum quis voluerit, expectare etẽ vnusquisq; cogitur quoad volũtas imperatoris fuerit. Quare vt sic appellans non negligit se, vt in autẽ.de apel.& inter que tempo.§.i.&.§.ad hec, coll.iiij.

f. Appellans si infra fatalia appellation[is] expeditionem conse[qui] non poßit an ruat in causa.

Appellans sententiam nõ obtinuerit.&c.hic exprimitur pœna illius qui appellat, in appellando tamen succumbit. vide ad id in auten.de his qui ingredi.ad appel.§.quia enim, col.v.

Sententia in comitatu reprobata.&c. Ex quo quidem iure nostro prouocatio semper fit a iudice inferiori ad superiorem. Marchiaq; ipsa superior est q̃ Comitatus. Comes eñ feudum a Marchione accipit, sed qui confert aliquid superior est illo cui confertur & ita sententiam eius approbare vel reprobare poterit, vt.ff.de appella.L.ij. Vñ ergo euenit istud quod a Comitatu in Marchiam non apellat ℞. quod ratio istius est, quia etsi quidẽ marchio tribuit comitatum. Iudex tamẽ ipse seu comes bannum acquirere cogitur a Rege, vt supra li.i.ar.lix.sed & Regi ipsi iuramentum prestare, quod iuste iudicet, & exinde colligitur quod potestas & cõmissio iudicij magis

dependet a Rege q̄ a Marchione.

t. Ius ſaxonū & Marchie diſcrepat in ſex caſibus.

Et in eo iura eorum diſcrepant.&c. [t] Notandū circa id quod ius Saxonię & Marchie diſcrepat in ſex caſibus. Primo qa in Marchia non habetur bannus regius. Secūdo quia nec officium ſcabinale apud illos eſt. Tertio quia nec ſcultecie illic habentur. Quarto quia in Marchia quędam iudicia tranſpoſita celebrātur. Quinto quia ruſtici certam proprietatem in bonis habent ad ea tamen pertinere nō dicuntur. Sexto quia in marchia nullus venit ad iudicium marchionale niſi homines illic bene conſeruati.

Sententia ſi queratur.&c. Occurrit aſtucię iudicantiū ſeu ſcabinorū, qui vel propter odiū aut fauorem per iudicē interrogati ſententiā inuenire forſan recuſant, allegantes ignorantiam, quodq; eam inuenire neſciūt. Vnde textus dicit quod non ſufficit allegatio ignorantię, ſed requiritur quod iurēt ſuper ignorātia. Quid ſi iudex diceret vt inuicem colloquant ad ſententiam inueniendam. ℞. quod colloquutio illa nihil valet niſi ius ipſe ſolus adinueniat. Sententia etenim inueniri debet nō ex narratis, ſed quilibet ex ſe, iuxta iuris formā vt ſententiam adinueniat neceſſe eſt, vt. C. de vete. iur. enucle. L. i. §. his itaq; &. C. de ſentēcijs & interloquutionibus omnium iudicū. L nemo, & in autē. vt om. obedi. iudi. §. i. col. v. Secundum quod reo induciatū eſt.&c. [u] Inducie in propoſito dicitur eſſe terminus prefixus partibus vt iuri compareant.

u. Induciæ q. t.

Sententiam inuentam, ſi Saxo reprobauerit. &c. iſtius paſſus declarationem vide ſupra li. .i. ar. xviij.

Queratur autem ab aliquo ſententia.&c. Cōtrarium iſtius videtur eſſe. C. de ſenten. & interloquu. om. iudi. L. nemo. &. C. de iur. & fact. ignorātia. L. conſtitutiones, vbi habetur quod conſtitutiones principum nec ignorare queng̃ nec diſſimulare permittimus, ſentētiaq; non debet elici exemplo aliorum iudicū etiam peritiſſimorum ſed ſecundū iura & leges. ℞. quod cauſę quędam ſunt quę nō afferunt damnum aliquod, ſed nec lucri apportant quicq̄, Itidem & negligentia quędam eſſe poteſt quę damnū nulli inferre poterit vt in propoſito fit, ille etenim qui inuenit ſententiam prout ſibi iuris videtur nihil nocere pōt nec damnū alteri affert, nam ſententiam increpare ille poterit. Per ſimile prout in iure ſpirituali a grauamine prouocat, vt extra de ſenten. & re iudi. c. ad apoſtolice, li. vi.

Si quis inuente ſententię conſenſum non prebuerit.&c. Per ſimile ſicut iſte ſine dāno manet, qui non ſecundū iuris formam ſententiā inuenit putans eſſe iuridicam, ita & is nihil incommodi ſuferre debet qui ſententię nō conſentit, eam iniuſtam allegando. Vbi enim eſt ſimilis caſus, ibi & ſimile ius, & vbi vna ratio ibi eadem eſt iuris diſpoſitio, vt inſti. qui. mo. ius. patri. poteſ. §. pari ratione, &. ff. de verbo. obli. L. A ticio. Et Inſti. quod cum eo qui in alie. po. geſ. &. ff. de edendo. L. quędam. §. nummularios &. ff. ad le. aquili. L. illud.

Appellare qui voluerit.&c. hic diluit ſtultā nonnullorū opinionē qui dicebant quod in appellando ſcabinis ignominia inferri deberet, de ſede vel ſcamnis eorum ſummouendo & propellēdo eoſdem, quod magis ridiculū q̄ verū eſt, vide ad id. ff. de apella. & rela. L. q.

¶ Increpet ſi Sueuus Saxonis ſententiā &c. & hoc fit ꝓpter id quod Sueui Saxonū vxores violarunt, quando Saxones ſub Heſterno Duce in Anglia decertabant, vt ſupra li. i. circa ar. xvij. tactum eſt.

Sentētia ſtando increpet.&c. [x] ex his liquet quod actor reus & procurator in iudicijs ſedere non debent [y] vt in auten. vt ab illuſtri. §. i. coll. v.

x. Nota iure feudali ſententiā increpans ſi inculpatur quod non zelo iuſtiæ ſed cauſa dilationis id faciat cū iuramento ſe ſe excuſare oportet uel mulctā præſtare.

y. Actor reus in iudicio ſedere non debent

Et ſedēdo in ſua ſede ꝓmulgabit eandē.&c. [z] ex iſto liquet quod iudex ſedendo ſententiam pronunctiare debet, vt. C. de poſtula. L. qſquis in fi. &. C. vbi ſenatores preclariſſimi cōueni. L. finali, §. ſedēdi, &. C. de offi. om. iudi. .L. i. &. C. de offi. diuerſo. iudi. L. fi. &. xxiij. .q. i. c. paratus, &. iij. q. iij. c. inducie. §. ſpaciū. Aſſidere tamē ſibi iudex facile admittat [a] homines ſpectabiles & prudētes tēpore cū ſentētię reprobantur, vt in auten. vt ab illuſtriſ. §. quęcunq; coll. v. C. de officio iudicū. li. i

z. Iudex ſedendo iudicet uide ſupra li. i. ar. lviij. glo.

a. Iudex aſſidere admittat uiros ſpectabiles iudicio ſuo.

Pro ſententia increpata.&c. ex iſto doctrina datur [b] quod appellatione facta pro nulla re iudex vlterius iudicabit nec vlterius ꝓcedet appellatione enim ſtāte nihil eſt innouandū, vt in auten. de iudi. §. audiēt, coll. vi. [c] Vnde & pœna iudicis ſi appellatione ſtante vlterius procedat prefixa habetur, In ſpiritualibus iudex per annum ab officio ſuſpenditur, quod ſi ſuſpenſione facta officium exerceat, efficit perpetuo irregularis, vt extra de ſenten, & re iudi. c. cum eterni tribunal. li. vi. Iure vero ſeculari ſi fuerit actio ciuilis ꝑdit officium. Si vero accio criminalis ſit, per ſententiāq; eius occiditur homo, proximi vero tandem occiſi accionem contra iudicem inſtituant, accio huiuſmodi in vitam & honorem eius cedet, vt infra arti ſequenti in fine &. C. de pœna iudi. qui male iudicant. L. vlti.

b. Appellatione facta nihil ulterius intentandū. Concordat infra ar. xiij. Iur. Mu. ar. xiiij. & xvij.

c. Pœna iudicum qui appellatione ſtante ulterius procedunt.

Vnde circa id notandum [d] ſi ſententiam qs appellare voluerit iudexq; id denegare velit q̄uis laicus appellans ſit, ipſius & ſuo querulare poteſt Epiſcopo, & ille eum ad id faciendum coget. Si vero tibi nūctios denegauerit. Epiſcopus, literas hoc eſt apoſtolos dare debet & ita negocium perficies, acſi nunctij tecum miſſi fuiſſent, vt in auten. vt difer. iudi. §. ſi tamen, coll. ix. & extra de foro competenti. c. ex tranſmiſſa, &. xxiij. q. v. c. adminiſtratores.

d. Appellatio ſi non admittatur quid faciendum.

Sentētiam etiam qui adinuenit.&c. Paragraphus iſte contrariari videtur prius dictis vbi habetur queratur autem ab aliquo ſententia etſi eam prout iuris ſibi videtur protulerit, q̄uis iuris non ſit, damnum nullū ſuſtinebit ſed

necis qui inuente sententię consensum nō prę buerit. Hic vero in isto paragrapho dicit ꝙ ab inuēta sententia recedere eidem nō licebit. Si ergo recedere a sententia sibi non admittitur, quare assentire eidem cogitur, & ita in dānum incidere poterit. Rꝫ. quod cum assensus iniquę sententię non pręstatur. Vel etiam quādo sententia contra iuris ordinem putans eā iustam & iuridicam quis inuenerit, sententia huiusmodi nemini preiudicare dicitur, quia sentētia nulla & ita recedere ab ea poterit, paragraphus vero presens loquitur de sentētijs iuste adinuentis ab ea enim is qui eam inuenerat recedere non potest, sine consensu illius in cuius commodum pronunctiata est, euenire enim forsan posset quod subterfugere volens fatigas & labores in appellando pocius recedere vellet a sententia inuenta q̄ fatigas in appellando subire, & quia id in damnum parti cui sententia adinuenta est cederet. Iure itaqꝫ cauetur hic ne id fiat sine cōsensu illius in cuius profectum sententia promulgata est, vt. C. de senten. ex pericu. recitanda. L. hac lege. Qui pro iniuria iudicio presentatur. &c. Istud superioribus declaratum est, cōcordat etiam. C. quorum appellaci. non reci. L. obseruare, & hoc ex eo fit, quia suspicatur quod maleficum per id eliberare vellet vt. ff. de penis. L. si quis.

Articulus. XIII

Nunc percipiendum uenit de iniurijs [a] quæ iustitia eis debeatur, fur est suspendendus. Accidat autem uillanis in die in uilla furtum quod minus fuerit trium [b] solidorum hoc ipso die scultetus seu Gograuius eundem punire potest [c] in cute & crinibus, uel reus eandē pœnam redimere tribus solidis poterit [d] & ut sic infamis & iuri alienus permanebit. Istud est maius iudicium quod pertinet ad scultetum, hoc tamen facere non poterit si actio pernoctetur. [e] Super nummis & alijs mobilibus bene ulterius iudicabit. Prædicta etiam pœna [f] seu iudicium contra iniustas mensuras & pondera iniqua, & uēdibiles res falsificantes, si poterint comprobari noscitur constituta. Omnes Sicarij & qui aratra tum & molendina Eccesiasqꝫ & cimiteria spoliant traditores, incendiarij, & eorum nunctij qui eorum agunt profectū. [g]) Alij textus habent & qui legatiōes in suas peruertunt utilitates) plecti debent in rota. Qui aliquem interficit non tamē sediciose captiuat, spoliat, aut incendit, & uirginem opprimit aut mulierem seu pacem infringit, & q in adulterio fuerit deprehēsus capite plectitur. Qui furta aut spolia celauerint uel facientibus patrocinium ad hoc præstiterint [h] conuicti eadem legis seueritate puniuntur. Si quis Christianus, Christianaue apostotauerit, uel uenenū cui ministrauerit, aut incantauerit, igneis flammis in craticula cōcremetur. [i] Iudex si actionem iniuriarū uel pacis uiolatorem non iudicauerit [k] ea damnatio iudici inferenda quam inferre iniurianti dissimulauit. Nemo tenetur ad iudicium iudicis accedere, nec coram eo in iudicio assistere aut comparere [l] quando ipse alicui iustitiam petēti denegasse ꝓbabit.

a. *Textus uetustiores ita legūt hæ sunt pœnæ quæ pacis uiolatoribus & alijs excessiuis infliguntur.*

b. *Hoc casu de consuetudine solidus ꝓ floreno accipitur qa mitior fieri debet interpretatio. nam & in legibus florenus solidus dicitur à soliditate auri dictus ut supra circa ar. i. eiusdem li. ij. declaratum est.*

c. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxviij. De gograuijs uero uide supra li. i. ar. lvi.*

d. *Vide supra li. i. ar. xxxviij. & infra li. iij. ar. xvij.*

e. *Quia iudex feu. illud iudicabit qui et peritior esse uidetur & superior.*

f. *Alij textus habēt eadem etiam pœna debetur habētī iniustā mensuram & pondus iniustum resqꝫ uendibiles falsificantes.*

g. *Pœnas diuersorum criminum uide infra eo. li. ar. xvi. & xxxvi.*

h. *Attende hoc uerbū conuicti quia per hoc uidetur dicendū si qs huiusmōi crimina uel auxilia solum fateatur non tamen testibus de his uictus esset quod is textus non habeat locum cum iure cōmuni, confessio præsertim in criminalibus nō dicat cōuictiōm nec īportat quē conuictū esse, unde uidetur cessare huic casui is articulus tu cogita id qd' iustum est. Infra tamē in annota. circa ar. xviij. eo lib. habetur quod ex sola confessione potest quis damnari dummodo sit ex proposito & sine tortura ibidem uide.*

i. *Iudicis male iudicantis grauissima pœna.*

k. *Ad hanc materiam uide abunde Iur. Mu. ar. xi. & xvij.*

l. *Concordat Iur. Mu. ar. xi. & xvij.*

Glosa.

Nūc percipite de iniurijs. &c. [m] Et quia hic exprimuntur varię pœne malefactoribus infligende. Vnde ista infligi debet nō maior aut durior alioquin iudex infamis fit, vt. C. ad. L Iuliam de vi. publi. aut priua. L. seruos qui in fine. Hoc verum nisi causa subsit, alioquin cōtra. ff. de penis. L. respiciendum &. ff. de his q notantur infamia. L. quid ergo. §. pœna grauior &. C. ex qui. cau. infa. irroga. L. etsi seuerior, & de transactiōi. c. fi. in princi. [n] Vbi vero certa pœna statuta nō est, debet iudex ꝓcedere seruata ęquitate, semper in humaniorem partem declinando & arbitrarie puniendo, vt in dicto. c. fina. de transactio, & de offi. delegati. c. de causis. ff. de iure deliberan. L. i. §. i. ff. de vsuris. L. more. ff. de testi. L. quęsitū scio. ff. de ver. ob. L. continuus. §. ij. &. ff. de iniu. L. sed si vnus. §. ait pretor. Et si pro vno delicto diuerse pene statuuntur quę tunc sit infligen

m. *Concordat infra li. iij. ar. lxxxiij.*

n. *Pœna ubi certa statuta non est in mitiorem iudex debet declinare partem.*

dā nota in dicto.c.de causis & ibi vide.

❡ Facte sunt enim leges vt earum metu hūana coherceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato suplicio refrenetur audacia & nocendi facultas, vt.iiij.dis.facte.

P. Furca suspensus nō debet deponi sine licētia iudicis.

Fur est suspendendus.&c. o Et furca suspensus non debet deponi sine licentia iudicis, q̄ tamen petenti facile concedere debet, vt nota.in cle.de pęni.& remisi.c.i.

Quod minus fuerit trium solidorum.&c. Scias autem quod constitutio Frederici imperatoris dicit de quinq; solidis, vt in lib.feudo de pace tenē.§.si quis, vbi sic dicitur. Si quis quinq; solidos valens, aut amplius furatus fuerit laqueo suspendatur. Si minus scope & forpice excorietur & tondatur. Et licet hoc videatur per q̄durum, lex tamē ita scripta facit.ff.qui.& a qui.L.prospexit. p Si tamē fustes sūt irrogati vel tortori datus sit vnus ad inquisitionem criminis non inducunt infamiam vt in.L.nullam.C.ex qui.cau.infa.irroga. Nec etiam ictus fustium infamiam irrogant, sed causa propter quam fiunt, vt.C.eo.titu.L.fustibus.

P. Fustium ictus non irrogat infamiam sed causa propter q̄ fiunt

Omnes siccarij.&c. Secundum ius autem cōmune pęna voluntarij homicidij iuxta leges in sublimib9 est deportatio & omniū bonoꝝ adēptio, in mīoribus decapitatio. Sed scd'm Canones si clericus est, deponitur. Si laicus, excommunicatur, secundum Vin.& Gof. & notat Ioan. And.de homici.sicut dignū, & vide in specu.ij.parte.de sen.§.vi.versi.si aūt, vide plenius infra.eo.arti.

Incendiarij & eorum nunctij.&c. Vtrum incēdiarij sunt excommunicati ipso iure, vide de senten.excommuni.tua.in glos.& de foro.cōpe.conquestus, &.xij.q.ij.cum deuotissimam in glos. ¶ Et incendiarius non absoluitur nisi damna resarciat & prestito iuramento quod vlterius ignem non adponat. xxiij.q.vlti.c.pessimam de iniur.c.siquis, de verbo signifi.ex parte in fine. Et debet penitere per tres annos vt in dicto cap.si quis.

I. Incendiarius non absoluitur nisi resarciat damnum.

Qui eorum agunt profectum.&c. Pro hoc vide quod notatur eodem libro, circa articulū vltimum de faciente & consenciēte qualiter puniantur.

Aut mulierē virginemq; violauerit.&c. Vnde etiam dicit lex cōmunis Raptores virginū honestarum, vel ingenuarū, siue iam despōsate fuerint, siue non, vel quarumlibet viduarum licet libertine vel serue sint capitis suplicio decernimus plectendos, vt in.L.vnica.C.de raptu.virgi.

Qui furta aut spolia.&c. Vnde concordat ad hoc lex imperialis, cum dicit. Interdum furti tenetur ipse qui furtum non fecerit, qualis est cuius ope & cōsilio factum est furtum, vt insti.de obli.quę ex deli.nas.§.interdū q̊q; furti.

Si quis Christianus.&c. concordat.L.nullus cū sequētib9.C.de malefi.et Mathe, et ceteris

Siquis iudiciū iniuriarum.&c. Vide pro cōcordantia.C.de pęna iudi.qui.ma.iudi.L.vlti.& Insti.de oblig.quę ex qua.delic.nas.§.i.& quod ibi notatur, & in.c.i.de re iudi.in.vi.quę sit pęna iudicis male iudicantis, etiam hic in glo, & infra li.iij.ar.lxxxvij.& in vsi.feudo.de pa.iura.fir.in.L.hac edictali.§.iudices.

Nota quod valet statutum quod pro homicidio imponit certam pęnam pecuniariā, vt de delic.puc.c.ij.& hoc verum est de iure canonico. Secus de iure ciuili secundum doct.ibidem.

Glosa.

In articulo pręsenti autor priuilegij de pęnis malefactoribus infligendis tractat, iusticiaq; vt pro delictis ministretur suadet. Vnde etsiquidem multi misericordiam a iustitia discernere nesciētes legem hanc durā & nimis asperam immo religioni Christianę contrariam esse dicūt, miris etēm modis lex nostra Christiana misericordiam suadet vt ex multis sacre scripture locis colligi poterit, dicit enim saluator misericordes estote sicut pater vester misericors est, & item in alio loco misericordiam volo & non sacrificium. Preterea alibi habetur misericordię domini super oīa opera eius. Et item dimittite & dimittetur vobis. Pręterea in oratione dominicali, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus.&c Si itaq; iustitiā vnus insequi vult malefactores puniendo a misericordia cadere videtur, nec filius misericordissimi patris nuncupabitur. Misericordia siquidem omnes excessus dimittit. Iustitia vero pro his pœnam infligit. Si itaq; non dimitto, nec pater dimittet mihi. Si iudico aliquem & deus ipse iudicaturus est me sicut scriptum est, nolite iudicare & nō iudicabimini, ad Roma.xiiij.&.i.ad Corin.iiij.℞.quod etsiquidem lex Christana misericordiam suadeat. Iusticiam tamē non ommittere facit, immo vtrunq; misericordiā iusticię iūgi debere docet. r Quinimmo si q̄s malefactori pęnam temporalem infligit misericordiam in eo facere dicitur. Per pęnam enim tēporalē liberat eum a pęna ęterna ex morteq; corporis animam ęternaliter viuere facit, q̄cquid enim iudex hic secularis pro excessu iudicauerit. Deus omnipotens amplius illud non iudicabit, vt.xxx.q.ij.c.quęsitum. Vnde si vnus misericordia ductus malefactorem viuere sinat, alijs similia patrandi animū dabit, & ita occasionē mali de se prebebit, vt.xxiij.q.ij.iustū est, &.xxiij.q.iiij.c.est iniusta. Tucius ergo est malefactorem occidere ad deterendum alios a simili maleficio, & ad consolationem proborum qui conturbati a nequā hominibus fuerunt, vt eo securius deo inseruire possint. Vnde Iudex qui vt sic misericordia motus malefactorem dimittit, ne eum molestet. Pręcise ita est misericors sicut is qui puero ploranti ad mittigandum eum a fletu cul

r. Malefactorem ex iustitia puniens misericordiam in eo facere dicitur

tellum sibi porrigit, quo tandē leditur & vulneret sese, vt. xxiij. q. v. c. qui vicijs. Ad rationes vero in contrarium adductas respondendum breuiter, ad illud vbi dicebatur dimittite & dimittetur vobis. Intellige si quid cōtra te excesserit extunc ex persona tua dimittere debes. [f] Si quid vero contra deum & pręcepta eius quis egerit, dimittere minime debemus. Ira enim dei mitigatur, cum malefactor punitur, vt. xxiij. q. iiij. c. si quos. Illud vero quod dicebatur nolite iudicare. &c. Intellige si iudex non est & autoritate ad id pręstita caret, alias in officio positus illa iure facere poterit. Vnde cum dicitur in textu fur est suspēdendus. Intellige non simpliciter, sed autoritate & ex statuto legis suspendi fur debet nec illum iudex dimittere audeat, q̄uis etiā cum lachrimis petatur, vt. xxiij. q. iiij. c. est iniusta, &. ff. de offi. presi. L. obseruandum. Si etiā ꝓ alia quam demeruit morte petatur id facere minime debet, vt. ff. de penis. L. respiciendū.

Accidat aūt villanis in die furtum. &c. hic ex ordine tria tangūtur. Primo de fure diurno, ex eoq; innuere vult, [t] quod furtū diurnum non est adeo detestabile sicut nocturnū, furetur itaq; vnus de die minus q̄ tres solidos in cute & crinibus punitur [u] hoc est ad statuam virgis ceditur, & crines sibi supra in capite in cumulum coniuncti colligantur.

[x] Dicunt quidā quod tempore quo ius istud Saxonibus largitum est, longos deferebant crines Saxones, in maleficioq; detenti crines eorū simul colligabantur & abscidebātur seu tondebantur vt cognosci possint & euitari. [y] Nunc vero cum breues ceperunt deferre crines auricula eius absciditur, vt dignosci possit. De furto nocturno hic nihil meminit [z] ex eo, quia qui de nocte aliquē in domo sua occlusa pręuenit in vitā sibi cedit immo & occidi ibidem poterit, vt. C. quan. li. vnicuiq; sine iudi. se vindi. L. liberam, & hoc ex eo fit, quia malum de quanto cōmunius de tanto grauius puniri debet, vt. ff. de furtis. L. i. Et propter id etiam fures suspenduntur nec suspensi sepeliuntur. [a] Vel admodum raro, vt reliqui terreantur, vt insti. de acci. §. plane.

Istud maius iudiciū. &c. Secundum quod tāgitur in textu, quod videlicet sculteti seu Gograuij istud quod textus habet & non aliud maius iudicium obtinent in penalibus.

Obiciunt quidam, iudicium istud sculteti nō esse penale seu criminale ex quo iste tribus solidis liberatur. ℞. tamen quod iudiciū istud penale est, quia vt sic in facto deprehensus, si fustes sustinet, verbera huiusmodi eius pęna est. Si vero liberatur tribus solidis vt textus habet efficitur infamis & iuri alienus & ista est adhuc maior pęna, concordat ad id supra. li. i. ar. xxxvij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.

Hoc tamen facere non poterit si accio pernoctetur. &c. Tertium quod tangitur in textu, quod videlicet Gograuius pernoctata nō iudicat, quia iudex infeudatūs illud facere debet. Ille etenim pro experciori reputatur, vt Insti. in prohe. §. vlti. & in auten. de iudi. §. i. coll. vi. Vbi habetur quod indignum videt habere nomen sed indignius gerere officium iudicis qui pericia iuris careat.

[f]. Excessus cōtra nos factos quomodo propinqs nostris ex praecepto diuino dimittere debemus & quomodo non, & an poena pro malefacto & excessu expeti debet, uide Iur. Mu. ar. xvij. glo.

[t]. Furtum diurnum non est adeo detestabile sicut nocturnum

[u]. Concordat Iure Mu. ar. xxxviij.

[x]. Nota.

[y]. Dura est ista commutatio loco criniū auriculā perdere, tu tamen sequaris id quod aequum est.

[z]. Praeuentus unus noctu in domo occlusa alicuius siue furetur siue non, ocadi poterit, concordat supra li. i. ar. l. Iur. Mu. ar. xxxviij.

[a]. Suspensi quare ut communiter nō sepeliūtur rationem uide cōcordat Iure Mu. ar. xxxyi.

Sup nummis & alijs mobilibus. &c. Ex isto liquet quod largiorem ius ipsum tribuit facultatem Gograuio seu sculteto in causis ciuilibus q̄ in criminalibus, [b] res em̄ quę maioris importantie sunt etiam maiori prouisione indigent, vt. ff. de reg. iur. L. nemo potest, & extra de electi. c. vbi maius periculū. li. vi.

Querere vnus possit ad quantam summam possit huiusmodi scultetus iudicium extendere suum. Aliqui dicūt pro quantacunq; summa vnus querelam instituerit, mirum tamen id videretur quod is qui etiam pro vno mēbro iudicium exercere non potest vt super eius tota hereditate aut proprietate iudicare posset. Vnde iure quidem Cęsareo iudices huiusmodi qui & pedanei dicuntur iudicare nō possunt, [c] nisi ad decemocto libras, vt in auten. de iudi. §. audient, coll. vi. Quod autē iure nostro iudices huiusmodi pedanei seu sculteti maiorem summam iudicare possunt est [d] ex eo, quia hic non requiritur tanta iuris subtilitas sicut in legibus obseruatur.

Pręd icta etiam pęna seu iudicium. &c. hoc est quia vel ad statuā alligantur & scopis verberantur, vel redimunt sese & infames erunt, vt in auten. de colla. §. nullus, coll. ix.

Omnes siccarij. &c. Qui em̄ interficit aliquē homicida est, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Pro intellectu tamen textus clariori. Nota [e] quod homicidium contingit trifariam. Primo interficit vnus alium ex mera voluntate, animo rapiendi bona illius & de his loquit̄ paragraphus pręsens. Secūdo interficit vnus alium propter pacem, de quo infra in paragrapho qui aliquem interficit. &c. & is capite punitur. Primus vero rote apponitur. Tertio interficitur aliquis casualiter & is verigeldo absoluitur, vt infra eo. li. ar. xxxviij.

Contingat vero aliquem cedere vbi nulla via eunti esset interimq; casualiter interficiatur vnus quem Cęsor arboris illic gradere non putabat, manet sine damno. Ad hanc materiam, vide. ff. ad le. aquili. L. si putator, &. ff ad le. Corne. de sicarijs. L. i. §. diuus Adrianus, &. C. eo. ti. in plerisq; legibus, infra eo. li. ar. xxxviij.

Spoliat aut incendit. &c. de his vide. ff. ad le. iul. de vi. publi. L. in eadem.

Et virginem aut mulierem opprimit. &c. Per id etiam intelligunt, illi qui vxores suas alijs ad adulterandum exponunt, vel alias probas & honestas matronas aut virgines ad opprimendum ordinant lenociniū exercēdo.

Et q in adulterio fuerit deprehensus. &c. & hi sunt q̄ maritatis vxoribus sese immiscent vel ipsimet vxorati alijs concubunt. De oppressoribus virginum vide. C. de raptu.

[b]. Res maioris importantiae etiam maiori prouisione indigent.

[c]. Accipiendo libram quae contineat xx. so[lidos] & quemlibet so[li]dum per xij. denar[ios] computando, conco[r]dat Iur. Mu. ar. xl[...]

[d]. Iudex causarum ciuilium potest ultra trecentos aureos iudicare ut hic secun[dum] saxo.

[e]. Homicidium contingit tripliciter concordat infra eo. li. ar. xxxviij. Iure mu. ar. xxxviij.

ṽgi.L.i.❡De fornicarijs.ff.ad le.Iul.de adul. L.i. ❡ De lenonibus vide.ff.de iniur.L.attẽtari.& in auten.de lenonibus col.iij. ❡ De adulteris vbi ęque fęmina sicut & vir punit, vide.C.ad le.Iul.de adulte.L.reos.Hi em̃ omnes capite plectuntur.C.de raptu. virgi.L.i. Qui furta aut spolia celauerint.&c.de his vide.ff.de fur.L.his qui.&.L.si quis & Insti.de obliga.quę ex delict.nascun.§.interdum.

f. Nullus punitur in uita quod fidem non tenet Christianam nisi Christianus apostata.

Si quis Christianus apostotauerit.&c. f Ex isto colligitur quod nullus vitam demeretur propter id quod fidem non tenet Christianã, nisi Christianus apostota, vt.C.de iudeis.L. iudei,& isti ab Ecclesia catholica reiciuntur, vt.xxiiij.q.iij.c.quidam.

g. Vel etiam futura prædixerit, uel alia similia fecerit.

Aut incantauerit venenaq; ministrauerit.&c. g de his vide. C.de maleficiatis per totum, &.xxvi.q v.per totum.

In craticula cõdemnetur.&c.de his vide.ff.de pęnis.L.capitolium.

h. Iudex furẽ dimittens pro fure reputatur, cõcordat Iur.mu. ar.xvij.glo.

Iudex si actionem iniuriarum non iudicauerit.&c.Pręcustodiendi itaq; iudices veniũt vt ea euitent. h Iudex etenim furem dimittens ipse solus pro fure reputabitur, vt ex textu elici potest, concordat etiã de pęna iudi.qui male iudi.L.vlti.

Nemo tenetur ad iudicẽ accedete.&c.Id qđ prius dixerat de iudice si actionem iniuriarũ non iudicauerit.&c. Intelligi debet in criminalibus, quod vero hic loquitur in ciuilibus actionibus intelligitur, vnde si in primo iustitiam denegauerit, vel solus ipse iriustitiã fecerit, in vitam actio cedit. In secũdo vt hic officium perdit & illi cui iniuriam fecit resarcire cogitur, vt hic,&.ff.de varijs & extra ordi. cogni.L. vlti.quinimo periurus efficitur, vt infra.li.iij.ar.liiij.Insti.de obliga.q̃ ex delict. nascun.§.i.

Ex le. xij. tabu.

Lex etiam.xij.tabu. articulum confirmare videtur pręsentem cum ait, Furem qui manifesto furto pręhensus erit, si furtum aut noctu faciat aut interdiu compręhẽderetur & se telo defendat occidito, ex cęteris manifestis furibus, liberos verberato,& ei cui factum luci furtum erit si se telo non defendãt adicito, Seruos autem manifesto furto pręhensos verberibus afficito,& e saxo pręcipitato. Pueros impuberes prętoris arbitratu verberato, noxamq; ab his factam sarciri facito. Furta quę per lancem liciniumq; concepta erunt, sicut manifesta vindicato. Hac lege Caius in lege Aquilia furem noctu aut interdiu dephęhensum occidere permisisse dicit. Si id ipsum cũ clamore significaretur & si interdiu se fur telo cum pręhenderetur defenderet. Teli autẽ appellatione interprętatur & fustis & ferrum & lapis & deniq; omne quod nocendi causa manumittitur in hac lege significatur, licet vulgo quod ab arcu in longinquum mittitur telum appelletur. In hac lege.x.viri sententiã Draconis in aliquo sequi videntur, qui primus omnium Atheniensibus leges statuens, furem cuiuscunq; furti supplicio capitis esse puniẽdum censuit. Postea vero vt Gellius ait ab illa lege decẽ virali discessum est,& ꝓ parte ad Solonis legem peruẽtum. Nam si quis sup manifesto furto iure & ordine experiri velit, actio in quadruplum datur. Pro furto aũt concepto & oblato pœna triplici constituta est, alijs deinde furtis omnibus quę nec manifesta appellãtur penam dupli, sicut & Solon Legumlatores imposuerunt, rursus actiones concepti & oblati furti in desuctudinem secũdum Iustinianum abierunt. Tu tamẽ tene priuilegium in casu huiusmodi.

Articulus XIIII

Nterficietur si quis causa necessitatis [a] & perpetrans propter sui corporis periculũ eũ in iudicium adducere non audeat. [b] Si uenerit absq; mortuo & fateatur anteq̃ aliquis contra eum agat offerẽs se de eo iustificari, corporale iudiciũ sibi pro eo non inferatur. Iudici tamen maior nummorum sicut solet acquiritur mulcta [c] & parentele interfecti uerigeldus adiudicetur, ad quem acceptandum ad primum secundum tertium iudicij bannũ agnati mortui cittentur, ut recompensam seu uerigeldũ accipiant pro agnato, etsi non uenerint pax reo seruari sentenciabitur & cum uerigeldo supersedere pronunctietur quousq; propinqui per actionem ab eo eundem extorquẽt. Cum huiusmodiq; interfecto nullus eum uincere pót postq̃ se anteq̃ accusaretur iudicio præsentauit. Si uero interfectus nondum sepulture traditus in iudicium aportetur & contra aduersarium proponatur reus stricto modo hoc est pro collo respondere aut mortuum ut supra dictum est [d] cõ/

a. Cõcordat Iur.mu. ar.lxxxviij.

b. Textus uetustiores ita legũt, & nõ audet ex metu circa eum manere ut eum ad iudicem apportet & contra eum queruletur.

c. Hoc est mulctam maximam iudici demerebitur, de mulctis uero quomodo exolui debeant uidẽ infra li.iij.ar.lxiij.et lxiiij.& item li.i.ar. liij.

d. Quomodo autem id fieri debeat uide supra li.i.ar.xlix.& l.& item lxiiij.

65

uincere eundem oportebit.

Gloſa.

Interficietur ſi quis cauſa neceſſitatis.&c. An
autem quis dicitur homicidium feciſſe in de⸗
fenſa, iudicis arbitrio committitur. Sicut an
iuſtus ſit metus. C. de trāſacti.L. interpoſitas
in gloſ.

Corporale ſupplicium ei pro eo non infera⸗
tur. Hic ergo magis attenditur cauſa facien⸗
di & modus ac animus q̄ factum.ff.de ſur.L.
verū.ff.man.L.ſi procuratorē in prin.lxxxvi.
diſ.non ſatis.xv.q.vi.c.i.de pe.diſ.i.quamuis

e. De maleficio nedū patratores ſed & auxiliarij accuſari poſſunt.

Nota quod non ſolum tenentur de maleficio
illud perpetrantes [e] ſed etiā tenētur alij tanq̄
ſocij & auxiliatores, nedum ex inſultu & co
adunatione prebentes fauorem, immo ex ſo
la pręſentia ſi per eam inſultus reddatur timi⸗
dior ad hoc quod no. Io. An. poſt Inn. in. c.
continentia de cle. percuſ. Oportet autem vt
dicantur ſocij auxiliatores quod omnes in ri⸗
xa ſint pariter principales, & ad maleficium
illud perpetrandum principaliter coadunati
.L.ij.§.homines.ff.vi.bo.rap. Vnde cenſendi
ſunt pariter principales & omnes tenentur &
ſunt puniendi, vt in.L.ſi in rixa.ff.ad le. Cor
nel.de ſic.in glo.or.& idem ſentit ibi Bar. Et
hęc vera quod poteſt cōcedi cōtra alios tanq̄
ſocios & auxiliatores quando eis conſtat de
delicto principalis, alias nō, vt not.Bar.in.L.
ſi is qui.§.ſi tu ticiū.ff. de furtis. Pro hoc etiā
vide quod notatur de ſocio conſiliario fauo⸗
rem dante & de defenſante in cle.i.de pœnis
in glo.

Gloſa.

Interficitur ſi quis.&c. Articulus iſte limitat
prius dicta, vbi dicebatur, qđ omnes ſicarij
rota plecti debeant. Homicide vero gladio
puniri. Excipiuntur etenim qui cauſa neceſſi⸗
tatis & in defenſa aliquem occidunt, vt.ff.de
vi.& vi.arma.L.vim vi. Qui enim alium, vi⸗
tam ſibi adimere volētem interfecerit, manet
ſine damno, vt. C. ad le. Corne. de ſicca. L.
his qui, & L.ſi quis.

Et perpetrans non audet propter periculum
corporis &c. Et hoc euenire poteſt quia vix
forſan ſolus ab eo abſolutus fuit. Vel quia ita
potens in amicis eſt quod eum ad iudicium
pręſentare non audet amicorum violentiam
timens, vt. C. de his qui vi.me.cau.geſ.ſunt.
L.ſi donationis.

f. Aliquæ gloſæ addunt etiā ſi pro tūc ꝓpter metū corpis ſolus ꝑ ſe iudicio nō compareat, niſi enim id adderetur, declaratio gloſæ ſequentis cū legibus inductis locum non haberet.

Offerens ſe de eo iuſtificari.&c. Iſtius oblatio
nis teſtes eum habere oportet, neceſſitatemq̄
declarare defenſe & ita non demeretur pęnā
colli, [f] & hoc ex eo fit, nulla enim ſententia
cōtra abſentem lata ligat niſi ſit abſens ex cō
tumacia, quod hic non fit cum vnus ex me⸗
tu iudicio comparere non audet, vt. C. de ꝓ⸗
cu.L.quia abſente, &.ff.de pęnis.L.abſentem
&.iij.q.ix.c.caueāt. In cōtrariū licet iſtius eſ⸗
ſe videtur. C. de his qui per metum iudi.nō
appel.L.i. vbi habetur ſi contra te iure pronū
ctiatum fuerit, nec appellationis auxiliū im
ploratum eſt. Intelligis acquieſcere te ſtatutis
oportere, In ſacro em̄ comitatu noſtro time⸗
re nihil potuiſti. Ex quo itaq̄ iudices omnes
imperij autoritatem gerunt, quare nec timere
eos vnus debet, ſed nec in propoſito metum
allegare iſte poterit, niſi illud probet ſufficiē
ter, vt. C. de his quę vi.met.cauſa.L.cum te.
&.L.metum. ℞. quod lex in oppoſitum ad⸗
ducta non contradicit prius dictis. Intelligi
enim debet quod coram iudicio imperatoris
nullus timere debeat. Pręſumptio enim timo
ris in curia principis ceſſat, nam vbi princeps
ibi ſecuritas, ſecus autem fit in alijs iudicijs,
vnde etſiquidem iudicia omnia ex imperato
re dependent, tucius tamen vnus prouiditur
a violentia in curia imperatoris q̄ coram alio
iudicio. Vel dic quod in propoſito is qui ꝓ⸗
pter metum corporis iudicio nō cōparet nō
id facit vt iudicium formidet, ſed violentiam
timet ab amicis defuncti.

Iudici tamen maior nummorum acquiritur
mulcta.&c. Quęrere vnus poſſit quur id fiat.
Si enim deliquit, pecunijs refundere iure non
poteſt. Si nō deliquerit, quur pecuniam per⸗
dit. Quod aūt innoxius ſit & nihil delique⸗
rit, habet. C. ad le. corne. de ſiccarijs. L. his q.
&.L.ſi quis, &.ff.eo.ti.L.i.§.diuus Adrianus
& ita propinqui iniuſte pecuniam ab eo acci
pere videntur quod fieri non debet. Nullus
enim locupletari debet cum iactura aliena, vt
.ff.de reg.iur.L.iure naturę. ℞. qđ iuſte acci⸗
piunt pecuniam, quia iſte optionem habet ſi
venire vult & defendere ſeſe pecuniam retine
bit. [g] Si vero potius pręſtare pecuniā vult,
iſte iuſto et ſine peccato accipit, ex eo, quia cū
bona voluntate offertur.

g. Hæc gloſæ declara[tio] non eſt ad mente[m] textus articuli præſe[n]tis, innuere enim tex[tus] tus uult quod dato [ſi] cōpareat reus ant[e] contra eum quæſtum ſit Iudex mulctam [ab] eo acqrit ℞. itaq; q[uod] propinqui illius occ[iſi] iuſto pecuniam acc[i]piunt ex eo quia i[n] iſtud ſic ſtatuit [...] id fieri admittit n[...] omnium etenim q[uæ] iure ſtatuta ſunt rat[io] aßignanda erit.

Quouſq̄ propinqui per accionem ab eo ean
dem extorquent.&c. Quęritur quo pacto p
quęrelam id lucrari debeat, ex quoquidē pri
us citati non comparuerant, Citatus vero nō
comparens ruit in cauſa, vt.ff.de re.iudi.L.
contumacia. ℞. quod id vbi dicebatur quod
videlicet agnati mortui ad primum ſecundū
& tertium cittentur.&c. Citacio ibi accipi de
bet pro denunctiatione & non proprię proici
tatiōe, nullus enim alium citare poteſt niſi eū
accuſet, vel quod accuſetur, quod non fit in
propoſito. Propinquos enim in eo caſu nul⸗
lus accuſare intendit, ſed nec ipſi aliquem ac⸗
cuſant, & ita nulla citacio fuit. Quid ſi queſti
fuiſſent an venire teneantur. ℞. quod non, q̄a
iudex non ſuſceptat quęrelam illorum pro⸗
pter illius qui prius venerat excuſationē, quā
& prius audiuerat, & ita quęrela illa pro non
incepta habetur, vt.ff.de reg.iur.L.nō videt.
Si vero interfectus nondum ſepulture tradi⸗
tus iudicio apportet ab amicis, vt textus ha⸗
bet, &c. Quęritur quid tandē interfector fa⸗

cere debeat in eo caſu. ℞. quod occiſorem al/loqui tenetur duellariter ſeu penaliter, acſi eũdem ſolus ad iudicium apportaſſet, vt ſupra li.i.ar.lxiiij. & hęc eſt prima exceptio, [h] qđ non omnes ſiccarij ſeu homicide rote apponi aut capite plecti debent, iſtum enim excuſat defenſa legalis. Eximũt etiam leges a rote pęna illos qui parentes occidunt propter enor/mitatem facti aliam eis imponentes pęnam. Vnde nota [i] quod qui patres, matres, filios, auum, auiam, conſanguineum ſeu affinẽ occiderit, ſeu conſcius criminis exiſtat, neq; gladio neq; ignibus neq; vlli alie ſolenni pene ſubiciatur, ſed inſutus culeo cum cane & gallo galinaceo, vipera & ſimia, & inter eas ferales anguſtias comprehenſus ſerpentium contubernijs miſceatur, & vt regionis qualitas tulerit vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur, vt omni elementorum vſu viuus carere incipiat, eiq; cęlũ ſuperſtiti & terra mortuo auferatur. Si vero hec vicina non ſunt, beſtijs ſubiciatur, vt Inſti. de publi. iudi. §. alia. C. de his qui paren. & libe. occi. L. ſi quis. ff. ad le. pompe. de paricidijs. L. vlti. Grauitas eñ exceſſus penam adauget, vt. C. ad le Iul. de vi. publi. L. ſi crimis. Quur aũt id fiat nota ſecũdum aliquos declarationẽ. Canis etenim deſignat quod iſte nequam homo honorem parentum ſuorum quem eis debebat nõ nouit, quemadmodum & canis qui cecus in nonum vſq; naſcitˀ diẽ, Gallus denotat elatum animũ quem erga parentes geſſit, quemadmodum & gallus elati animi eſt. Vipera deſignat parẽtum infęlicitatem. Maſculus enim vipere cum commiſcetur femelle, imponit caput in os ipſius & exinde cõcipit, propterq; libidinem in actu coitus conceptã, abrodit maſculo caput & moritur, fetus iterum cum naſci debet abrodunt ſeſe de ventre & femella moritur. Simia ſimilitudinem repreſentat facti. Simia etenim multa facit quę factis hominum ſimilia videntur, non tamen ſunt, ſic & iſte apparet quidem homo eſſe & non eſt ſecundũ factum, ex eo, quia non humanum factũ egit parentes occidendo ſuos.

[h]. Non omnes homicide puniendi.

[i]. Occidens patrẽ matrem fratrem auum filiũ pœna grauiſſima.

Articulus XV.

Vi coram iudicio [a] cauſam inchoauerit ꝓ qua ipſum uarendam præ/ſtare oporteat. [b] Si uarenda iam facta poſtmodum alter ſuperueniens cauſam apud iudicẽ proponat eandem, & qui prior egerit ſuperuenientem iure per ſenten/tiam amouere nõ poterit, eum cau/ſam dimittere oportebit cum recõ/pẽſa ſui dimidia, [c] aut carere manu dextra cum qua uarendam promit/tebat & Iudici mulctam, [d] Varen/da ſi promittatur aut præſtatur pro rebus hæreditarijs, expeditorijs, aut pro utenſilibus ſeu mobilibus [e] & ſi in his uarendam ratam non tenue/rit, quia ſcilicet ſibi per ſententiam infringatur, promiſſor iudici dare mulctam & res illas cum emenda dimittere cogitur.

[a]. Alij textus habent digitto cautionẽ præſtare pro eo ne unq̃ aliquis de cœtero eundem impetat in dicta cauſa.

[b]. Concordat Iur. Mu ar. xcix. glo. clarius uero ar. Cxvi. in textu

[c]. Hæc pœna receſſit iam ab uſu modernorum.

[d]. De uarenda & eius utilitate uide infra li.iij.ar. xiiij. Iur. Mu.ar.xli.glo.

[e]. Nota quod iure cõmuni etiam eſt cauſa ſimilis huic ut cum plures petunt rem ab uno tunc uictor tenetur uicto præſtare cautionem quod eum defendet indẽnemq; conſeruet, ut ff. de rei. uendi. L. is à quo, & ff. de petitione hæreditatis. L. ult. & qui hanc cautionem habet rem habere uidetur quantum ad hoc ut his qui ꝓ eo cauit, reſpondere pro eo teneatur. ff. ad le. falc. in plerisq; legibus.

Gloſa.

Quicunq; in iudicio. &c. alias autem ſecundũ ius cũmune in cauſis in quibus locum habet euictio, re euicta veniũt ſumptus ad intereſſe in euictione, vt in. L. ſi cõtrouerſia. C. de euicti, vbi dicitur. Si controuerſia tibi poſſeſſionis quã bona fide te emiſſe allegas ab aliquo mouetur, actori hęrediue eius denũctia. & ſiquidem obtinueris habebis quod emiſti. Si autẽ euictũ erit a venditore ſucceſſoreue eius conſequeris quanti tua intereſt in quo continetur etiam eorum perſecucio quę in rẽ emptam a te vt melior fieret erogata ſunt. Et vide etiam infra eo. li. ar. xxxvi.

Gloſa.

Dictum & abunde declaratum eſt ſuperioribus de iniurijs tum & quę pęne deſuper ſancite ſunt. Pręcedenti etiam articulo expreſſit quomodo factum ex negligẽtia vel in defenſa patratum emendari debeat. Articulus pręſens caſum quendã ponit, ſi varenda cui ꝓmittatur pro impetitione aliqua, vtpote occaſione homicidij vel vulnerationis quid ſufferre ille primus impetitor teneatur, textus in ſe planus eſt.

Si varenda iam facta poſtmodum alter ſuperueniens. &c. Quid ſi fuerit pręſens & viderit negotium agi, verigeldumq; & pecuniã tolli. ℞. quod poſt modum querulari non poterit ex articulo. vi. eiuſdem li. ij.

Per ſententiam amouere non poterit. &c. ex iſto ſequitˀ qđ ſi quis iure propellitˀ a quęrela tai q̃ illã non incepiſſet reputa. ff. de reg. iur. L. nõ videtur. Vbi habetur. Nõ videur q̃ſq̃ id capere quod ei neceſſe eſt alij reſtituere.

Aut carere manu dextra. &c. & hoc ex eo, fit quia per id emendatur exceſſus eius qđ videlicet varendam manu promiſit, quam perficere non potuit, quare manum vt textus habet ammittit, qua varendam promiſerat.

Quęritur varendam manu promittens, eaq;

f. *Varendam manu promittens & eam perficere non ualens an fidefragus sit.*

perficere non valens mediaq; recompensa vt textus habet eliberet sese, f an fidefragus nũcupari vel incusari poterit necne. Quidam dicunt qđ sic ex articulo.xxxvij.&.xxxviij.li.i.supra. Promissum enim illud negare non poterit ex quo coram iudice factum sit ex arti.vij.li.i.in fine. ℞. quod ad ulteriora cogi non debet varende promissor, nisi in quantum Verigeldus suus se extẽdit, ille enim qui coram iudicio promittit quid, non aduersario sed iudici promittere dicit, & in illo pars vtraq; ius suum cõfidere & respicere debent, vt supra eo.li.ar.ix. Nec iudex contra eũ maiora extendere poterit, sed nec alios permittere vt sibi maiora obiciãt, nisi id quod iure descriptum est & prout ius disponit, nisi forsan sibi vltra id promissum quid sit, vt Insti. de offi.iudi.§.i. Si ergo iste quod fidefragus sit accusaretur, maior pena contra illum extenderetur q̃ ius statuerat, quia vt sic in isto casu perderet honorem, g honor autem maior est q̃ manus ipsa quã iste demeruit. Pena autem seuerior extendi non debet. vt.ff.de pȩnis.L. absentem.

g. *Priuatio honoris maior est pœna corporali.*

h. *Recompensa manũ redimens an infamis efficiatur.*

Cum recompensa sui dimidia.&c. Quȩritur an iste infamis redditur necne, h quidam dicunt quod sic, opinionem fundantes suam super ar.xxxvij.&.xxxviij.li.i.& ar.xiij. supra, li.ij. Vbi dicitur qui crinem aut cutem redimerit. Iure priuatus manet, a forciori iste qui manum redimit Iure priuatus esse debeat. ℞. quod redimens vt sic manum nihil sibi in iure nocere potest. Omnia siquidem in iure cõplanari debẽt, quȩ per ius specialiter expressa non sunt. Sed quia ius cũ cuttim vel crinẽ redimerit quis, infames esse nõ expressit, nisi fures & predones vt supra li.i.ar.xxxvij.et xxxviij.&. C.qui ex cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos. Quare in proposito iste infamis non erit sed micius contra eum procedĩt In contrarium licet istius videatur esse articulus. lxvi. in fine, li.i. vbi habetur qui vitam aut manum ei condemnatam liberauerit infamis iudicetur Tu tamen responde quod ibi loquitur absolute & sine cõdiciõe aliqua cui manus abiudicata sit, hic autem loquitur cõdicionaliter qui suum medium verigeldum soluere noluerit carebit manu dextra, vide ad id. C.de trãsactiõib9. L.trãsigere &.L.causas Quȩritur exoluens vt sic medium verigeldũ videtur iam vt textus habet absolui ab impetitione quacunq;. i Et quia ab illo quem impetebat plenum susceperat verigeldum, quare medietas videtur ei remanere, & ita collusio eius cum iuuabit ac ꝓmouebit, quod de iure fieri non debet, delictum enim & dolus nemini patrocinantur.ff.de reg.iur.L.nemo. ℞. quod medium verigeldum dare debet illi quem varendare promiserat & hȩc est sua pȩna, & cum hoc plenum verigeldũ, hoc est pecuniam quam ab eo acciperat eidem viceuersa restituet, & ita dolus eius eum non promouebit. ¶ Per simile etiam soluitur mulcta

i. *Nota dubium pulchrum & solutionẽ eiusdem.*

& emenda, per illum qui iuramẽtum promiserit pro debito quod tamen non perfecit vt supra eo.li.ar.xi. De huiusmodi recompensis habeẽ etiã Insti. vi.bono.rapto.§.sed ne dum. Quȩritur, quid facturus est tandem iste superueniens, quem ille primus iure repellere non potuit. ℞. quod totum ius quȩrulandi pro se habebit agereq; contra reũ poterit sed & reus similem defensam habebit. Vnde si prius accusatus pro homicidio vel furto liberatus fuerat & nunc liberabitur k in similibus eñ simile ius pronũctiatur, vt Insti.qui.mo. ius. pa.potes.§.pari.&.ff.de verbo. obli. L.a ticio in fi.

k *In similibus casibus simile ius pronunctiatur.*

Varenda si ꝓmittatur.&c. Paragraphus prȩcedens dixerat de his qui varendã promissam explere non possunt in causis criminalibus. Paragraphus prȩsens disponit in simili casu de varenda promissa in causis ciuilibus, quȩ & micior est, quare & pȩna desuper statuta tollerabilior. Iuxta quantitatem etẽ excessus, etiam pene statuuntur vt Insti.de publi. iudi. §. item lex. &. C. ad le. Iul. de vi. publi. L.i.

Articulus XVI

Varẽdam actor quilibet præstare debet a in causa mortis, homicidij, mutilatione, & uulnerũ pro domino suo & pro suis agnatis. b Qui alium mutilet uulnerauerit ue conuictus manum ammittit. Quibus iniurijs c duello qs uincitur pœnam demerebit capitalem. d Quilibet emendam si eam suis non minuit uicijs secundum suam obtinet generationem. Quando præco iudici mulctam demeretur pro eo quod eũ super suo neglexerit iudicio, tunc mensuram regis idest maldratam e pro mulcta præstet quæ in triginta duobus uirge quercine uiridis duorum cubitorum longitudine uerberibus noscitur comprehensa. f Qui in ore, naribus, oculis auribus lingua manibus genitalibus pedibus mutiletur aut eorum usu priuatus, huiusmodi membra si sint persoluẽda quodlibet horum cũ dimidij ue

a. *Concordat Iur. Mu. ar. Cxvi.*

b. *Alij textus legunt quamcumq; uiolentiã actor contra reum p duellũ probauerit pœnam demerebit capitalem, concordat Iur. Mu.ar.lxx.*

c. *Lex etiam xij. tabu. hoc idem sentire uidetur cum dicat si membrum rupit meum, ẽ pacto talio esto, propter os uero fractum nummariæ pœnæ constitute sunto.*

d. *Vide hoc idem infra li.iij.ar.xlv.glo.*

c. *Concordat infra li. iij.ar.lyi.glo.*

f. *Secus est de iure cõmuni ubi uulnerans liberum hominem condemnatur arbitrio iudicis, ut ff. si quadru. paupe.L. ex hac.*

g. Alij textus addunt dens.

rigeldi summa persoluetur. [g] Quilibet digitus & pedica emendatur secundum quod eius est in uerigeldo decima pars constituta. [h] Quociens quis in uno membro uulneratur aut mutiletur in uno actu [i] dūmodo tamen nō occidatur dimidio uerigeldo contentatur, quando uero secūdario in alio membro mutiletur dimidij uerigeldi donatio iteratur. Cui sola caro uulneratur [k] alij textus habēt qui absq; uulnere carnis percutitur aut mendax arguitur, eidem secūdum generationem suam [l] præstetur emenda Abscidatur membrum alicui quod ei antehac in iudicio ratione mutilationis fuit persolutū nonnisi emendā pro eo consequetur.

h. Concordat Iur. Mu ar. xc.

i. Alij textus & uerius habent dummodo non moriatur quis, quotcūq; sustineat uulnera in uno impetu uulneratus unam recipit emendæ aut recōpensæ medietatem.

k. Concordat Iur. Mu. ar. lxxxix.

l. A contrario ergo sensu si uulnera fuerint carnalia uel duellaria liberari non poterit simplicā emenda sed medio uerigeldo in ciuili actione, In criminali uero in Curtī sibi cedit, ut hic in textu. §. ij. & infra li. iij. ar. xxxvij.

Glosa.

Varendā quilibet pro [m] homicidio aut mutilatione. &c. An autem mortuus ex febre superueniente post vulnus dicatur mortuus ex vulnere. Dic quod hoc aut constat esse ex malicia vulneris, aut ex alia causa, aut dubitatur, & tunc statur dicto medicorū, etsi in loco nō est nisi vnus medicus ei soli credet circa examinationem vulneris, si sit bonus homo & in multis locis talis est iuratus qa agitur de magno preiudicio. Mortuus autem infra triduū presumitur mortuus ex vulnere. vt. L. i. C. de emen. propin. de hoc vide in spe. de homi. & ibi per Bald. in addi. [n] Sed an tutor pupilli vel ipse pupillus potest reddere pacem occisori patris. Dic quod solus tutor non potest sed pupillus si expediat cum autoritate tutoris & cum decreto iudicis, presumitur tamen quo pax & concordia cuilibet expediant secundum Bald. vbi supra. Scias etiam qđ fideiussor in processu vulneris nō tenetur morte secuta qa primus processus annullatur mutato titulo criminis, nec est in his eadē forma agendi, nec idem exitus controuersie de hoc in spe. de fideius. §. i. ver. sed pone. Vide etiam in. c. ij. de cle. percus.

m. Ex febre post uulnus superueniente si moriatur quis an ex uulnere mortuus dicatur.

n. An tutor pupilli possit reddere pacem ocasori patris pupilli

Et pro suis agnatis. &c. [o] Quia masculi tantum & non femine recipiunt compositionem patris, vel alterius consanguinei occisi, vt in Lombar. de homici. liberi homi. L. si quis.

o. Masculi tantūmodo recipiunt compositionem pro mortuo & non fœmine.

Conuictus manum ammittit. &c. Sic etiā secūdum. L. Frederici, que est in vsi. feud. tit. de pace tenenda. §. si quis alium ꝑ solo vulnere manus amputetur.

Quilibet digitus & pedica emendatur. &c. Pro hoc etiam vide in mercu. in. c. delictū de reg. iu. in. vi.

Cui sola caro vulneratur. &c. Sed quid si statutum dicit quod percutiens aliquem puniatur in. x. An pluries percutiens, pluries puniatur. [p] Dic quod pro quolibet ictu debet fieri punitio, fallit in occiso, quia ex omibus resultat vnus titulus crimis & vnus finalis effectus, de hoc vide in spe. ti. de sen. §. i. ver. sed pone in statuto, & ibi in addici. dicit. Ioan. And. quod Ia. de Are. distinguit. An statutū dicat q dederit alapam, an qui alapauerit in primo casu secūdum numerum palmarum, secundo semel tantum puniatur. Ipse tamē Ioan. And. ibidem sic distinguit cum queritur. An ex multiplicitate delicti multiplicetur pena. [q] Aut enim ex actu cōtinuato pluries delinquo, aut ex actibus separatis & diuersis. Primo casu aut sunt eedem species delicti, aut diuerse. Si sunt eedem tunc vnum erit delictū & vna sola pœna puniendum. Nisi in plures & contra plures personas delinqueretur quia tunc numeratione personarū plura delicta censentur. Secūdo casu quando sunt diuerse species delinquendi licet ex eodem facto continuato, tunc plura & diuersa sunt delicta, nisi ad eundem effectum omes species sequerent. In secundo autem membro principali scz qū separati & diuersi sunt actus tūc si sepius iteratus sepius in alterius iniuriam vertitur tociens delinquēs tenetur quociens iterat. Si autem nō respicit alterius iniuriam vel damnū, vt quia respicit delinquentis malos mores, tunc ter tantum puniatur in anno & nō vltra ad que allega. & plenius, vide in loco preallegato, vide etiam Bald. in addi. spe. ti. de contuma. [r] Et hoc scias quod si ꝓuocatus ad irā dixit verba iniuriosa non tenetur de verbis iniuriosis, quia talis magis repellit, q̄ impellit, de hoc per Bald. in addi. spe. tit. de accusa. & vide etiam notata in spe. ibidem vers. qd si te. & titu. de aduocatis. §. iam nūc. ver. hoc tamen post prin. §. Non em debeo seruare honorem ei qui mihi vituperium facit, ff. de iniu. vo. L. sed si hac lege. §. prostituta. Adde infra. li. iij. ar. xlv, vbi vide in. L. vulgaris est questio. ff. de furtis ꝑ Ange. & per Ioā. de sij, in. L. defuncto eo qui reus. ff. de publi. iudi. & in. L. q seruo. §. si duo serui. ff. de fur. ꝑ Ange.

p. Pluries percuciēs an pluries puniatur uide Iur. mu. ar. xc.

q. An ex multiplicitate delicti etiā pœna multiplicetur.

r. Ad iram prouocatus si uerba iniuriosa dixerit non tenetur de uerbis iniuriosis.

Glosa.

Varendā quilibet pro homicidio. &c. Et hoc ex eo fit, quia sibi promittere debet quod eū varēdare vult & euincere ab impetitiōe quorumuis, vnde in textu exprimuntur cause ꝓ quibus varenda experi debet, vt est homicidiū, mutilatio, vulneratio. &c. & hoc intellige si homicidiū illud vel vulnus in defensa vel ex improuisione inflictum est. Vel si ad

concordiam negocium cessit, vel de iure fieri admitatur, quia vt sic vt textus habet varenda prestari debet pro domino & suis agnatis. Vnde ꝑ intellectu textus clariori notandum *s. Domini duplices.* [s] quod domini duplices sunt. Primo in respectu liberorum famulorum, qui eis bona fide inseruiunt, vt Insti. per quas ꝑsonas nobis .§. idem placet. Si famulis nostris vt sic quid contigerit non opus est quod ipsi varendam prestet pro dominis, Pro iniuria enim illorũ nõ competit actio dominis ipsis sed nulus cogitur ad varende prestationem nisi cui actio & querela competit, suo itaq; nomine famulos agere oportet nisi forsan in contumeliam dominorũ quicq̃ actũ sit, vt infra ar. xxxiiij. & Insti. de iniur. §. sed si. Nam vt sic etiam domino pro contumelia resarcire tenetur nisi iuramento sese absoluerit, vt. ff. eo. ti. L. lex. cornel. §. hac lege. Secundo domini dicuntur in respectu suorum seruorum illiberorũ, & seruis huiusmodi respondere non oportet siqs in eis deliquerit, sed dominis ipsis, vt insti. de iniu. §. seruis. Sed nec varendam promittere poterint, verum dominis actio totalis cedit. Vnde etsi quidem huic contrariari videtur. §. siquis. Insti. de. inuti stipula vbi innuere videtur hanc stipulationem esse inualidam. ℞. tamen quod ibi loquitur de iniurijs seu contumelijs. Textus vero presens intelligi debet de homicidio vel mutilatione quę violenter fit seruo. & ita varendam dominus promittere tenetur, alias nullus sibi verigeldus cedet. Vel dic & intellige textum, de vasallis q̃ sub vno domino infeudati sunt, qa vt sic actionẽ intentare volentes pro domino varendã prestare tenentur.

t. An frater matris posset ulasa mortem alicuius. Et pro suis agnatis. &c.[t] Queritur an frater matris vlcisci possit meam iniuriam vel mortem sicut mei patris frater, vel mei patrui filius. ℞. quod vindicta est duplex[u] Quidã vlciscũtur facto. Quidam vero iure, Istis ex parte gladij ius admittit querelam ex eo, quia pro suis agnatis duellum inire tenentur, hoc est quia tutores eos esse oportet in omibus querelis, vt supra. li. i. ar. xlij. & lxiiij. Insti. de legi. agna. succes. §. penul.

u. Vindicta duplex.

Quid si mulieri quis iniurietur actioneq; intentata an maritus varendam promittere debeat, vel proximior agnatus. ℞. quod maritus, qa ipse est tutor & defensor vxoris q̃diu vixerit, vt supra, li. i. ar. xlv. Insti. de iniur. §. patitur.

Qui alium mutilet. &c. hoc intelligi debet cũ vnus ex proposito bono & violenter id faciat, conuictus enim manum ammittit.

Quibus iniurijs duello quis conuincitur. &c. de his vide supra, li. i. ar. xlij. & xliiij.

Quilibet emendam si eam suis non minuit vicijs secundum sui generationẽ obtinebit. &c. hoc est iuxta clipeum sue dignitatis, vt supra li. i. ar. iij. & i. dis. c. ius militare, nisi vt textus habet ex delicto emendam diminuat suã ita quod iure priuatus declaretur, vt supra, li. i. ar. xxxviij. & infra li. iij. ar. xlv §. vlti.

Quando preco iudici mulctam demeretur. &c. & hoc ex eo fit, quia paucam pecuniã habent, cum ergo emendare pecunia excessum non possunt puniuntur corpore, vt in auten. de pa. tenen. §. i. coll. x. & infra li. iij. ar. lv.

Qui in ore naribus oculis. &c. Id quod textus habet aliter alibi tenebatur, qui enim aliũ mutilauerat, etiã in eodem membro mutilabaẽ, ex lege. xij. ta. quę leges ab Atheniẽsibus Romam allate fuerunt vt dis. vij. c. fuerunt. Istud tamen propter paupertatem magis statutum fuit, vt qui non haberet vnde pecunia emẽdaret membrũ perderet, vt Insti. de iniur. §. pena. Secundum leges autem posteriores dabaẽ arbitrio iudicis, vt iuxta excessum penam statueret, vt Insti. eo. ti. §. eodem. [x] Saxones aũt quia determinatum & a lege statutũ habent verigeldum & emendam secundum quas eos emendare oporteat, quare nec maior imponi debet, & estimatio eorum cessat.

x. Estimatio excessuũ p iudicẽ cessat iure Saxonico, uide supra li. i. ar. lxviij. glo.

Genitalibus. &c. Istud intelligi debet si genitalia abscindantur ex improuisione vel negligentia, quia si studiose quis alteri, sibijpsi, vel etiam seruo, ex proposito genitalia absciderit vel castrandum procurauerit, medietatem bonorũ perdit, vt. ff. ad le. Corne. de siccarijs. L is qui, vbi habetur is qui seruum castrandum tradiderit pro parte bonorum dimidia ex senatusconsulto mulctabitur & L. eiusdem. §. qui hominem. vbi habetur si alicui libero, & ipse etiam liber sit id fecerit in exiliũ mitti debet. Si vero vilis cõditionis esset bestijs ad deuorandum datur.

y. Lex etiam xij. tabul. in eã sententiã cedere uidetur cũ diat. Si puerum quis castrauerit licet preciosiorẽ fecerit eũdem, quadruplũ præstato.

Dũmodo tamen nõ occidetur. &c. [z] Ex isto habetur quod pro multis mutilationibus in vna guerra factis nonnisi vnus exoluitur medius verigeldus. Itidem etiam fit in vulneribus duellaribus quia mutilationes & vulneta duellaria habent similem emendam similẽ penam & simile ius vt superioribus declaratum est, quod aũt id ita se habeat, ex his quæ sequuntur liquet. Si enim vnumquodq; vulnus itidem etiam & mutilatio medio soluetur verigeldo, extunc excessus in viuum patratus in maius extenderetur q̃ contra interfactũ qui exoluitur vno integro verigeldo, hoc est decemocto libris. Mutilatio vero & duellaria vulnera nouem libris.

z. Vide Iur. Muni. ar. xc. glo.

a In textu cum dicitur, quando tamen secundario in alio mẽbro mutiletur. &c. Id qđ hic dicitur quod ei videlicet omnem mutilationem emendare oporteat contrariari videẽ priori paragrapho vbi dicebatur quociẽs in vno membro quis vulneretur aut mutiletur in vno actu dum tamen non moritur dimidio verigeldo cõtentatur. ℞. quod vnum nõ contrauenit alteri ibi enim in priori paragrapho loquitur, cũ quis mutilatur in vno actu, hic vero de actu secundario, hancq; gratiam ius addidit mutilatis ne ex animo destruãtur, nã

defendere sese minime possunt, ad hanc materiam vide etiam infra ar. xxi. in glo.

Cui sola caro vulneratur. &c. hoc est cũ vulnera sunt non tamen duellaria, vt supra arti. lxviĳ. li. i.

Secundum sui generationem prestetur emẽda, vt Insti. de iniur. §. pena.

Abscidatur membrum alicu. &c. hoc ex eo fit quia iam antehac sibi exolutum est.

Nota quod vltra has in textu positas pœnas sunt & alię propter varios excessus in legibus pene statute [a] vtpote pena falsificantiũ literas, vel sigilla falsa adaptantes & qui cõscĳ sint si liberi fuerint in exiliũ dantur. Si serui capite plectuntur, vt insti. de publicis iudicĳs. §. item.

a. Sigillorum falsificatores.

[b] Qui frumenta coemũt vt caristiam faciãt, vel qui seruant frumenta vt eo carius diuendant. xx. aureorũ pena statuta est, vt. ff. ad le. Iul. de annona. L. ĳ.

b. Annone coemptores in caristiam.

[c] Thelonea noua si quis instituerit. Centũ aurei pro pena statuti sunt & cum hoc redditur infamis, vt. ff. ad le. Iul. de ambitu. L. vnica

c. Thelonea instituẽtes.

[d] Qui liberum hominem scienter loco sui serui vendiderit qui & plagiarius nuncupatur in legibus, vel occultat eum in damnum domini, vel consilio adest quod fugiat vita punitur. ff. ad. L. faui. de plagiarĳs. L. i.

d. Plagiarĳ.

[e] Qui contra imperium fraudem commiserit. Ciuitates aut arces defraudauerit, perdit vitã & bona si duello cõuincitur. ff. ad le. Iul. maies. L. cuiusq;.

e. Crimen lesæ maiestatis.

[f] Sepulchrorum violatoribus pena statuta est decem librę auri, vt. C. de sepulchro violato. L. qui.

f. Sepulchrorum uiolatores.

[g] Constitutiones nouas facientes capite plectuntur, vt. C. de seditiosis. L. i. pro seditioso enim censetur.

g. Sediciosi.

[h] Famosos libellos scribens, vel inuentos publicans capite punitur. C. de famosis libellis. L. Si quis.

h. Famosos edentes libellos.

[i] Aggerum & piscinatum ruptores igne cremantur. Qui ad id consilium prestiterit perpetuo relegabitur, vt. C. de Nili aggeribus nõ rũpen. L. Si quis. & infra eo. li. ar. lv. glo.

i. Ruptores aggerum.

Articulus. XVII.

Filius non respondebit pro patre defuncto si quando fecerat iniuriã seu uiolentiam. [a] Pater filium super iniuria accusatum si iuramento suam probauerit innocentiam [b] excipere potest, si ab eo nõdum sit emancipatus. Si uero ambo in unius facti comprehẽsi essent accusatione, extunc pater filium excipere non potest nisi ipse prius se ab hac excuset causa.

a. Concordat Iur. Mu ar. lxxvi.

b. Aliqui textus habẽt semel excipere post.

Glosa.

Filius pro iniuria mortui patris &c. Concordat Insti. de perpe. & tempora. acti. §. non aũt vbi dicitur. Est enim certissima iuris regula ex maleficĳs penales actiones in heredem rei non competere. Quę enim in facto cõsistunt, personales sunt, & ideo non transeunt de persona filĳ vel serui ad patrem, vel ad dominũ, ff. de verbo. obli. L. si.

Glosa.

Articulus pręsens fundatur super certis legibus in quibus de perpetuis & temporalibus tractatur actionibus. Vnde pro intellectu textus clariori notãdum [c] quod querela duplex est, perpetua videlicet & temporalis seu transitoria. Querela transitoria dicitur illa quę vna cum persona contra quam querulatur cessat. Perpetua seu perhennis actio quę etiã ad heredes deuoluitur, vt Insti. de perpe. & tẽpo. acti. §. hoc loco.

c. Querela duplex temporalis & transitoria.

[d] Filius non respondebit pro patre &c. Ad materiam articuli pręsentis pro & cõtra multę habentur leges, ex vna parte sentire vidẽtur quod actio patris etiam in filium deuolui debeat, e diuerso vero id minime fieri debere concludunt. Quantum ad primum quod actio videlicet parentis heredi pertineat, habetur Insti. de perpe. & tempo. actio. §. penales. & ff. de reg. iur. L. totiens. Vbi innuitur totiens in heredem damus actionẽ de eo quod ad eum peruenit quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex sua, & item de reg. iur. L. heredem. vbi habetur heredẽ eiusdem potestatis iurisq; esse cuius fuit defũctus & itẽ. ff. eo. ti. L. hereditas. vbi dicit qd' hereditas nihil aliud est q̃ successio in vniuersum ius quod defunctus tẽpore mortis habuit. Ex his itaq; colligitur quod si ius totum heres sui patris accipit etiam pro excessu eius merito respõdere deberet. Ex aduerso vero & pro roboratione articuli pręsentis sunt alię plęreq; leges quę precise dicunt filium non debere respondere pro patre defuncto, vt Insti. de perpe. & tempo. acti. §. non omnes autem. & C. ne filius pro patre. L. patris nomine. & ff. de reg. iur. L. hereditas. Vnde ad sopiendũ hanc iurium & legum allegatarum contrõuersiam, nota [e] quod querela quatuor euenit modis. [f] Prima incipit tempore vitę patris, vergitq; in sanguinem, & vt sic filius non respõdebit pro patre, vt. C. ne filius pro patre.

d. Filius pro iniuria patris an responderc cogatur uide pro & contra.

e. Querela quatuor euenit modis.

f. Nota iure feudali querela institui potest tripliciter ciuiliter, criminaliter & occasione feudi, & secundum hoc triplicia iudicia fiunt. Primo cũ ciuiliter agitur et in eo casu agi etiam potest contra iudicem & per sententiã obtineri quod in locũ suũ subdeleget aliũ et ita iudex cogitur ius dare & recipere si actio est pœnalis dato quod statuat loco sui aliũ actamẽ ille super eũ iudicare nõ põt, sed causa & cognitione exaudita & cõscriptum ad superiorẽ iudicem relegare, si occasione feudi remittere cũ debet ad dominũ uel iudicem feudalẽ feo. c. lxi.

68

L.vlti. Secunda fit post mortem patris quę se etiam extendit in vitam vel sanitatē quā pate propter excessum demeruit, & vt sic filius etiam non respondebit, vt supra li.i.ar.vi.in glo. filius enim non portat iniquitatem patris nec econtra, nam cuius vita excesserit ille moriatur teste Ezechiele propheta, & Insti.de p. pe. & tempo.acci.§.non autem omnes. Tertia querela fit pro iniurijs quas contumelias vocitamus & in eo casu filius etiam respondere non tenetur, quia nec ipsi filio respōderetur si post mortem patris sui agere vellet, vt li sti. de iniur. & famo, libel.§.iniuria, & infra li.iij. ar.xxxi. g Quarta querela si mortuus pater tempore vite suę damnū faciat, furto, latrocinijs, hęres pro ipso respondebit in quantū de illo ditatus est, vel hęreditas exinde sit amplıata, vel si pater tempore vitę pro his fuerat accusatus, vt supra li.i.ar.vi.Insti.de ppe. & tempo.actio.§.aliquādo, &.ff.de reg.Iur. L.sicuti. Itidem etiam fit in causa damni vel cōtumelię, si tempore vitę patris iudicialiter pro his ceptum sit, heres respondere tenetur & hoc si ad pecuniariam recompensam cesserit negocium aliter non vt.ff.de acci.& obli. L.omnes, & insti.de perpe.& tempo.actioni. §.penales. Ad legem vero in contrarium adductam.ff.de reg.Iur.L.tociens.&c. quod intelligi debet cum querela sit pro dolo mortui, ita qd' ex illo dolo heres ditatus sit, quare iusto respondere debet pro commodo suscepto, nullus enim ditari debet cum iactura alterius, vt.ff.de conditione indebiti.L. naturaliter, &.C.pro empto. L.cum qui.

g. *Nota si pater cōtumeliam fecerit uerbo aut facto negotiumq; ceptum sit tempore patris & accusatus negauit uel recognoscat filius respondere tenetur & refundere pecunijs iuxta exigentian facti feu.c.xliiij.*

Pater filium pro iniuria accusatum.&c. Paragraphus iste etiam super certis fundatur legibus signanter.ff.tit.de noxalibus actionibus & item.ff.si fami fur.fecis.dica.L. vtilissimū, vbi habetur si seruus noxam fecerit, dominus duplicem habet optionem, vel eū actori dare pro excessu, vel noxam redimere.

Pro intellectu paragraphi secundi vbi dicebatur quod pater filium super iniuria accusatum excipere potest. h Quomodo id sit verū & quomodo non, quędam necessario notanda veniunt. Primo quod pater non plus nisi semel accusatum excipere filium potest, idq; fauetur sibi de iure Saxonico, nec enim deceret quod pater filium pro excessu exponeret, vel perire sinat, sicut dominus seruum exponere potest, vt insti.de noxalibus actionibus. §.vlti. Secūdo quod non sit emancipatus qa vt sic factum filij nocius est patri q̄ si emancipatus fuisset. vt.C.ne filius pro patre.L.i. Tertio quod pater pro filio iurare tenetur innocētiam declarādo suam, & hoc propter id vt filius iniurię quę cōtumelia dicitur iuramento patris liberetur, vt supra li.i.ar.lxviij, &.ff.de iniur.L.lex Cornelia.§.hac lege, & hoc intellige si actio sit contra filium vbi ad iuramentum sibi cedat, alias solus ipse filius respōdere teneretur, vt insti.de noxalibus actionibus §.fi. Quarto quod pater illius facti & querele innocens sit. Nullus enim alium excusare potest nisi se prius excusauerit, vt.C.si fami.fur. fecis.dica.L.i.

h. *Pater quomodo excipere à iudicio filium potest & quomodo non uide.*

Articulus XVIII

SEntentiandum nō est qualiter qs debeat puniri [a] anteq̄ appareat p sententiam uictus ad cōdemnandū. [b] Nec debet per sententiam ostendi qualiter hæreditatem aut eius possessionem quis debeat probare, nisi prius fuerit probatio per sententiam adiudicata.

a. *Alij textus hab[...] sententia inueniri no[...] debet qua pœna re[...] puniri debeat nisi p[...]us super crimine co[...]uincatur.*

b. *Concordat Iur.M[...] ar. Cxxxix.*

Glosa.

Ex articulo presenti doctrina datur quod nō ad omnia ferendariorum quęsita seu interrogata iudex sententiam ferre debet, ordo enim in ferendis sentencijs necesse est vt obseruetur vt textus habet. Vnde si procurator quęrelā formet, domine Iudex principalis meus. N. quęrulatur contra.B.quod sibi ęquum furto vel preda abstulisset petitq; sententiam decerni cōtra furem vel predonem statutam, in isto casu non statim sententia ad interrogata ferri debet, quia si sententia ad quęsita partis actorę ferretur accusatus ad responsionem & defensam venire minime posset, primū itaq; probandum & conuincendum est quod fur vel predo sit, tandem quęratur quā pęnā iure demeruerit, vt.C.de edendo.L.qui accusare. [c] Nulla enim sententia in communi & generali ferenda est ad interrogata partis, vt.ff.de re. iudi.L.si se.§.condemnatum &.C.de accusa. & inscriptionibus.L.singuli &.L.accusatiōis. Quid si accusatus admittat actori probationem in causa quę in mortem cedit, an iudex sequi debeat. d &c. quod sic si & in quātū etiā factum accusatus recognoscat e quia qui coram iudicio recognoscit pro victo habetur, vt supra li.i.ar.vij.&.xviij.§.i.C.de erro.aduoca.L.fi.&.C.de accu.& inscrip.L.accusationis.§.nemo. Si vero accusatus admittat probationem sine reognitione illam iudex acceptare nō debet. Probatio etenim iudici fit & nulli alteri quia ipse est qui sententiam ferre debet, vt.C.quando dies legati, vel fidei. commis.L.i. Nec iudex alicui probatiōi credat nisi quę coram iudicio sit, vt.ij.q.i.c.deus oms. ¶ Nec debet per sententiā ostendi.&c. In primo paragrapho huius articuli in actione criminali intentio legis declaratur, in isto vero

c. *Sentent[...] in comm[...]ni & generali fe[...] non debet.*

d. *Cōcordat infra [...] xxij.*

[...]ncordat Iur.[...] [...].glo.

e. *Exinde patet q[...] ex sola confeßione [...]test quis damnari [...] modo sit ex propos[...] & sine tortura, c[...] tormentis non u[...] nisi præcedant ue[...]milia indicia & h[...]modi confeßio non [...]bet fieri coram [...] notario, nec corā [...]dice in camera sed [...]ram iudice ad ban[...] causarum.C.de c[...] reo.L.ij. secundū Bald [...] & ff.eo ti.& item t[...]tulo de confeßis. V[...] supra in anno. ar[...] ar. xiij. eo. lib. ubi [...] parte cōtrariatur h[...]ic declarationi.*

paragrapho in ciuili actione propositum elucidatur. Si etenim bona alicuius impetantur, ille vero possessionem earundem alleget quā & probaturum se offerat, non statim possessionis probatio sibi adiudicanda est, nisi prius decernatur eidem probationem debere fieri, Vnde accusatus si possessionem alleget, possessionis causa prius dicenda est, & quomodo in possessionem venit res illa cui actor contradicat si poterit. Si vero posthac accusato possessionis priuatio decreta fuerit, interrogabit quomodo id probare debeat, alias si id non obseruaretur sententię inequaliter decernerent quod fieri non debet. Textus in se planus est, ex declaratione pręcedentis paragraphi facile intelligibilis. Curare enim maxime Iudex debet vt in similibus casibus similes ferat sententias, vt Insti. de actio. §. curare. & Insti. de offi. iudi. §. ij. C. de senten. & interlocutiōibus omni. iudi. L. pręses. & .ij. q. vi. c. & qui appellat. §. diffinitiua. &. ff. de re. iudi. L. a diuo. §. Si super rebus.

Articulus XIX

Pater coram iudicio filiū emancipare idest separare a se poterit quantumcūq̧ parue res sint quibus emācipetur, dummodo per eum fuerint acceptate. Domino seruum iam condemnatum excipere licet [a] si iurare præsumat qđ ille seruus suus sit innatus, quodq̧ facti innocens sit, seruus tamen ille absq̧ iure erit & absq̧ honore.

[a]. Concordat Sup. mu. ar. iij. glo.

Glosa.

Pater coram iudicio &c. Sed quid si pater emancipauit filium, & donauit ei omnia bona sua, postea vero pater cōmittit maleficium quod exigit confiscationem bonorum. Dic quod si pater postea diu possedit pręsumitur donatio simulata & fit confiscatio. Secus si nō possedit pater, sed filius. Quidam autem dicunt quod pręsumitur fraus ex generali donatione sicut ex generali venditione pręsumit etiam fraus ex vicinitate maleficij. Vnde donacio vel vendicio bonorum omnium delinquentis, maleficio subsequuto non valet propter fraudem ex quo bonorum perdicio iminebat alias bene valeret donatio pręsentiū non autem pręsentium & futurorū simul, de hoc in spe. ti. de dona. ibi per Bald. in addi, formam emancipationis vide in spe. ti. de natis ex libero ventre ad finem & in. §. preterea per emancipationem Insti. qui mod. ius pa. potes. sol. Pater enim habet filios in sua potestate & non mater, vt Insti. de pa. potes. §. ius. &. C. de adoptionibus, L. mulierem, & ideo filius agnationem patris sequitur & non matris Insti. de legit. agna. tute. §. i. &. ff. ad munici. L. i. Et hoc etiā scias quod idem honor debetur parentibus etiam si non habeant filios in potestate, vt. ff. qui satisda. L. ij. §. prętor ait &. ff. de in ius vocan. L. parentes, &. ff. de obsequi. L. i.

Glosa.

In pręcedenti articulo habitum est de filio q̄ nondum emancipatus est, hic vero declarare vult secundum quem modum & in quo loco filius emācipari debeat. Articulusq̧ pręsens super certis fundatur legibus & signanter sup. § preterea Insti. qui mo. ius. patrię potes. solui. ibidē amplam inuenies ad hunc passum materiam & antiquam in hoc negotio consuetudinem, tum & postmodum latam obseruationis legem, [b] vbi habetur quod emācipatio antea quidē ex antiqua legis obseruatione p imaginarias procedebat venditiōes, ita quod consensus Imperatoris adueniat, parentesq̧ quodam ficto modo filios vendebant, venditores tandē in continenti eos manumittebāt, idq̧ obseruabatur vsq̧ ad tempora Imperatoris Iustiniani, qui omnes Romanorum leges illuminauit, in luculentamq̧ redegit formam, vt Insti in prohe. §. om̄es. & . C. de vete. iur. enuclean. L. deo autore. §. cum itaq̧. Iustinianus tandem statuit quod quicunq̧ filium suum a sua potestate dimitteret vel emancipare voluerit, vt id coram iudice faciat necesse est, [c] vt Insti. qui. mo. ius pa. potes. soluitur. . §. sed emancipatio. &. §. nostra. vnde & articulus pręsens in eo concordat, cum dicit pater coram iudicio filium &c. & hoc ex eo fit, ne forsan posthac negare quisq̄ eorum id vellet. Id einm quod coram iudicio actum fuerit negari minime poterit, vt supra li. i. ar. vij. Ad hanc materiam vide etiam supra li. i. ar. xiij. in textu & in glo. abunde. Specialiter tamen sciendum est [d] quod etiam emancipatus patrem enutrire necessario cogitur si ad paupertatem deueniat, vt. ff. de liberis agno. vel alen. L. si quis a liberis in prin.

Dummodo per eum fuerint acceptate &c. Ex isto sequitur si filius emācipari recuset, pater eo inuito id facere minime poterit. [e] Emācipatio etenim fieri debet cum cōmodo vnius, nullus enim contra velle suum ad aliquid cogi debet, vt. C. de pactis. L. si quis in conscribendo, nisi forsan filius sit inobediens vel excessiuus, quia vt sic ex certis causis exheredi tari poterit, vt in auten. de trien. & semis. §. frequenter. coll. iij. & supra li. i. ar. xvij. glo.

[b]. Emācipatio quomodo fieri debet.

[c]. Concordat supra li. i. ar. xiij.

[d]. Emancipatus patrē necessario enutrire cogitur.

[e]. Emancipatio fieri non potest contra voluntatē alicuius.

f. Rationē uide quur dominus seruum condemnatum iuramento liberat.

Domino seruum iam condemnatum excipere licet &c. f Queritur quare seruus condemnatus solo domini sui iuramento liberatur cū tamen si decem etiam pro homine libero iā condemnato iurare velint sententia iam lata nihil proderit, vt supra ar. vi. §. vlti. & C. senten. rescin. nō pos. L. impetrata. R. quod hoc fit ex eo, quia quando homo liber condemnatur ad vitam est eius damnum proprium. Sed cum seruus sententiatur, est damnum domini sui, & ita absoluit iuramento innocentiam suam eundemq; liberat, in tantumq; iuramentum valet g ac si iuraret, quod iumentum suum vel equus nullum intulisset damnum, vt. ff. de iniurijs. L. lex Cornelia. §. hac lege. Dominus enim in eo casu eundem defendere potest, vt. C. de accusationibus & inscriptionibus. L. si cuiusdam.

g. Absurda hæc est glosæ declaratio hominem iumento appropriens, homo siquidem etiam seruilis conditionis si sit rationalis tamen creatura est, sed & iure naturali contrariatur, ubi nulla differentia est inter hominē liberū et seruū.

Absq; Iure erit & absq; honore. &c. Querere vnus possit quur id fiat quod infamis reddatur, an est ex parte domini quod videlicet iniuste iurasset. R. quod non, sed ex eo infamis redditur seruus ille, quia fuit victus & condēnatus, vt supra li. i. ar. lxvi. & C. ex qui. cau. infa. irroga. L. si furti.

Articulus XX

a. Hoc est qui ex utroq; parēte fratres sorores ue sunt.

b. A contrario ergo non succedunt cū patruis contra auten. cessāte. C. de legi. hæredi. & auten. ut fratrum filij. §. hoc. col. ix.

c. de successiōibus uide supra li. i. ar. iij. et xvij. et Insti. de legit. agna. successi. §. nos uero.

FRAtres sororesue a in distinctorum fratrū sororumue in successione hæreditaria fratribus, uel sororibus a patre aut a matre in generatiōe b præferuntur distinctis Textus uetustiores ultra id habent paragraphū sequentem, c Indistinctorum fratrum pueri æque similes sunt cum distictis fratribus in hæreditate percipienda.

Glosa.

Fratres sororesue. &c. Ad hoc dicit lex communis. Cessante successione linee descendentis & eius quę sola sit ascendentis vocātur primo fratres, fratrisq; premortui filij in stirpes ¶ Dico autem de fratre eiusq; fratris filijs qui ex vtroq; parente contingunt eum de cuius hęreditate agitur, quę personę veniunt etiam cum proximis gradu ascendentibus si supersint. Et quidē prędicti fratris filius pręfertur fratribus defuncti, qui ex vno tantum parēte cognati erāt, post fratres aūt ex vtroq; parēte & eorum filios admittūtur ex vno latere fratres sororesue cum ipsorum defunctorum filijs in stirpem, vt in auten. cessante. C. de legi. hęredi. & Insti. de hęredi. quę ab intesta. §. cum filius &. §. fi. & in auten. de hęre. ab intesta. §. reliquum &. §. sequen. col. ix. cū. §. fi. d Nota secundum Ius municipale Scobini Maydeburgeñ. pronunctiāt, vbicunq; distinctus & indistinctus cōcurrunt scz premortue medie sororis filius, & integri fratris filia, pręfertur indistinctus. Si autem vicinior quis esset sit distinctus vel indistinctus ille semp pręfertur, vt quia mortui medij fratris filius propior est q̄ integre sororis pueri, puer, id tamē seruatur Iure prouinciali nō municipali.

d. Regula ista qd' uidelicet medij fratris in aliud descendat membrum non intelligitur ulterius nisi inter integrum & mediū fratrem, quia q̄primum medij fratris filius currit cū integri fratris filij, filio, statim medij fratris filius propior erit ad hæreditandum q̄ integri fratris filij filius, & hoc est qd' dicitur hic in glosa. Si aūt uicinior &c. postmodū uero subiūgit exemplum, ut quia mortui fratris filius &c.

Glosa.

Dixerat siquidem superius de diuisiōibus & seperationibus quę voluntarię eueniunt vt inter patrem & filium cum videlicet pater filiū emancipat. Is articulus determinat de seperationibus & diuisionibus, quę natura ipsa facit inter fratres vel sorores, cum dicit fratres, sororesue. &c. Concordat ad id supra articulus tertius, li. i. cum dicitur indistinctorum fratrū filij. &c. e Ratio autem istius est quia indistincti propinquiores sunt in gradu q̄ distincti vt etiam supra habitum est li. i. ar. xvij. & in sti. de legit. agna. succes. §. nos vero. Tum etiam qa indistinctus duplex ius habet ad succedendū, distinctus vero nō nisi vnum. Sed qui duplex ius habet ad aliquid maiori iure tollit illud q̄ ille qui simplex ius habuerit, vt Insti. de adoptionibus. §. si vero. C. de edicto diui Adriani tollendo. §. nos vero.

e. Rationē uide quare indistincti preferūt distinctis.

Indistinctorum fratrum pueri. &c. In primo paragrapho dixerat de successione indistincti fratris quod videlicet propinquior est in succedēdo q̄ medius frater, de quo etiam habetur in auten. de consanguineis & vterinis. § quia igitur coll. vi. Is paragraphus determinat de pueris indistinctorum fratrum quod ęquę propinqui sunt in tollēda hęreditate patruorum sicut medius frater, vt in exemplo me mortuo, mei indistincti seu integri fratris pueri & distinctus seu medius frater ęquales erunt in accipienda hęreditate mea, & hoc est qd' supra. li. i. ar. iij. dictum est, quod fratres distincti cum fratribus indistinctis non sunt in eodem membro sed transeunt in gradū remotiorem, vt etiā habetur in auten. de hęre. ab intestato venientibus. §. si aūt coll. ix Pro intellectu textus articuli pręsentis f nota qd' hęreditatē p me derelictā pximius & maiori iure hęreditat pater q̄ integer frater. Itē integer frater pprior est q̄ medi9 frater ex pte patris mei, vel matris meę. Itē integri fratris pueri & medius frater ęquales sunt in hęreditando. Item patruelis meus, seu mei fratris indistincti filius proximior est q̄ medij fratris filius, vt in auten. de cōsangui. & vteri. fratribus. §. quia igitur. col. vi. & in auten. de hęredi. ab intesta. venientibus. §. consequens. §. reliquū,

f. Successionis regula uide.

&.§.si autem.coll.ix.

Articulus XXI,

PLenum Verigeldũ [a] & plenam emendã habet quilibet hõ licet in aliquo mẽbro defectũ paciatur, dummodo illum defectũ iudicialiter non publicauit, & exinde tutorem in iudicio idest protectorẽ in duello non acquisiuit, uel ei actus non sit sententiando persolutus. Cẽsitus quicunq̧ sit, sua relinquit in fundo censuali ædificia suis hæredibus, nisi forte militaris sit qui huiusmodi ædificia uxori in dotẽ dederit. (Textus uetustiores ultra id hoc quod sequitur addunt.) Si aũt absq̧ hærede uacauerint ædificia nec sunt in dotem collata, dominus feudi potest ea in usus conuertere suos una cum cẽsu.[b] Mulier si habeat dotalicium idest uitæ prouisionẽ in feudo uel proprietate ædificia in ea ab ipsa derelicta cedere non eius hæredibus sed cui dotalicium cedit uidẽtur.[c] Et sicut proprietario aut infeudato sine domini sui uoluntate ædificia meliorari uel peiorari concedítur, sic mulieri in suo dotalicio cõcessum est.[d] Pater si habeat filium seu hæredem in feudo qui non sit hæres in iure prouinciali illi pociori iure ædificia in feudo collata debẽtur q̃ hæredi iure prouinciali. Conferat si dominus alicui feudum (alij habent fundum) indistincte ædificia fundi eius erunt nisi a domino nominatim excipiãtur in conferendo.

[a]. Textus uetustiores ita legunt plenã recõpẽsam & satisfactionem recipere debet q̧libet homo, licet careat usu alicuius membri quod coram iudicio non ostendit nec tutorem in duello acquisiuit, nec solutionem ꝓ membro leso cepit.

[b]. Alij textus ita legunt, si mulier uitæ prouisionẽ habeat in proprietate uel in feudo, & ibidem etiam ædificia sint post mortẽ eius derelicta, ipsa non poterit suis hæredibus ædificia delegare, sed post mortẽ eius cedunt fundo, seu illi cui bona huiusmõi uacant.

[c]. Nota quod usufructuarius tenetur ad refectionẽ domus & ad tributum.ut.ff.de usufructu & quemadmodum quis uta.L. usufructu legato, &.L. sequenti.

[d]. Vide ad hunc passũ Iure muni.ar.xcv.glo.

Glosa.

Sensus paragraphi primi, articuli presentis quod verigeldus ęque persoluitur mutilatõ. Itidem & emenda si forsan post mutilationem vulneretur vel alia affectus sit iniuria, acsi etiã sano existenti id contigisset cum condicionibus tamen vt textus habet. Ratio, verigeldus etenim soluitur propter dolorem & iniuriam quam quis ex negligentia & improuisiõe alteri infert, sed ęque dolor infertur mutilatõ ex vulnere vel iniuria, ergo iuste eũdem habet verigeldum, vbi enim est eadem ratio, ibi & eadẽ iuris dispositio, vt insti.qui. mõ. pa. po. sol. §. pari. & ff. de verbo. obli. L. a Ticio, & insti.quod cũ. eo.qui.in ali.pos. nego. ges. esse dicitur.§.istas.&.ff. de eden.L. quędam.§. nummularios &.ff.ad le.aquili.L.illud. Secũda ratio quia emenda pręstatur ratione honoris & ad recognoscendum quod is qui emendam soluit iniuste egit contra illum cui soluitur. Ex quo itaq̧ mutilatus ęque grauitatẽ sustinet ex iniuria illata sicuti sanus ergo etiã per simile verigeldo & emenda honoratur & cõdonatur, vt. ff.de iniuri.L. illud, & insti.ad le. Aquili.§.his autem verbis, &.§. illud.

Et exinde tutorem in iudicio non acquisiuit. &c. In proposito tutor pro pugile accipitur, quem mutilatus acquirit in duello, vt supra, li.i.ar. xlviij.

Quęritur si tutorem vt sic acquisiuerit an sine verigeldo erit necne. ℞.quod sic in mẽbro illo propter cuius defectum se pugnare non potuisse declarauit, pręsumitur em̃ illud sibi antehac persolutum fuisse & ratione istius pugnare solus recusauit. Si vero vulneretur in membro eodem, emendare illud oportet, vt supra co.lib. ar. xvi. habitum est, & hoc est quod textus habet, & exinde tutorem in iudicio, hoc est defensorem in duello non acquisiuit, vel ei actus sententiando nõ sit ꝑsolutus. In contrarium licet istius videntur esse quędã certe leges, vt insti.de iniurijs.§.pœna, Vbi dicitur quod iniuria ex vulnere alicui illata datur arbitrio iudicis taxandi vulnus illud. ℞. tamen id verum esse secundum leges non autẽ iure nostro, vbi vniuscuiusq̧ rei verigeldus est determinatus.

Censitus quicunq̧ sit.&c. hic declarare incipit quomodo ędificia apud ciuitates vel villas permanere debent, & quia ędificia villarum hęreditates esse videntur, immo sunt quia hęreditant in hęredes quicunq̧ sint, siue pertineant ad bona censualia siue non.

Nisi forte militaris sit.[e] Quęritur an militaris homo censualis esse possit. Quidam dicunt quod sic, multi em̃ militaris ordinis in bonis resident emphiteoticis seu censualibus.℞. tamen quod de iure miles super bonis censualibus residere nõ debet. Vnde pro intellectu istius.[f] Sciendũ venit quod bona censualia sunt duplicia. Quędã bona habẽt in se cẽsum quẽdam eademq̧ possessor forsan habet in feudum, & vt sic milites bona censualia habere possunt, datoq̧ quod feudum sit, ędificia tñ

[e]. Militares an censuales esse possunt, cõcordat infra li.iij.ar.lxxvi. & lxxix.glo.

[f]. Bona censualia duplicia.

g. Edificia cedunt fundo.

h Nota quod iure feudali potest hæreditari bonorum possessio in filium, Iure uero prouinciali hæreditatur æque in filiam sicut in filium, sed in mobilibus diuidundis etiam filiæ succedunt Iure feu. hoc idem habetur li. ij. ar. lviij. Feudum tamen pater conferre uni filiorum potest ante omnem diuisionem feu. c. vi. Notandum præterea exquoquidem nullum feudum in filias cedit si contingat quod pueri habeant castrum quod ad ius feudale pertineat uel alia bona & pueri inuicem se obligent, quod sorores nec filiæ sortem in his habeant, in idq; sorores & filiæ consentiunt, filijq; seu pueri moriantur sine hærede feudali relinquentes patruos, an patruus maiori iure ad illa bona pertineat iuxta contractum R. ommissis in contrarium opinionibus si contractus fuit & probari potest per uasallos, quod filiæ uel sorores renunctiarunt bonis illis. Vasalli tamen esse debent domini illius qui bona huiusmodi confert tunc ad patruos maiori iure cedet, sed si probari non poterit extunc filiæ succedunt. Iur. feu. c. vi.

i. Iure prouinciali etiam filia hæres est. Iu

hęreditāt in eorum prouinciales hęredes, hoc pręcustodito quod fundus feudum non sit g quia omnia ędificia cedunt fundo, vt Insti. de re. diuisi. §. cum in suo. Secundo bona censualia sunt ex quibus alteri census soluitur, & ista militares de iure tenere non debent. Vnde circa id nota si ędificia huiusmodi censualis vxori dare velit, dominus censualis illud prohibere poterit ne ędificia destruerentur & exportarentur, vt supra li. i. ar. xx. quia exinde census desolaretur censualis vero ditaretur cum iactura aliena quod fieri minime potest, vt. ff. de conditione indebiti. L. naturaliter, & L. vlti. ff. de reg. Iur. L. iure & C. pro emp. L. eum qui. Quod autē milites bona huiusmodi habere nō possunt habetur in auten. vt neq; miles neq; fede. §. cum domini dei coll. viij. vbi dicitur quod bona per milites possessa infeudata esse oportet, alias pderēt clypeū militarē Mulier si habeat dotalicium. &c. hoc dicitur propter id, si forsan hęredes mulieris dicere velint ędificia ista loco dotis mulieri esse data mulierq; ędificia huiusmodi apportata hic ea locauerat, & ita loco hęreditatis eis iusto cedere, vt infra li. iij. ar. xxxviij. & ex eo fundamento destruere & auferre illa vellent quod fieri non debet. Verum ędificia illa in fundo manebunt dato quod per mulierem meliorata sint, quod & exemplo in textu probatur, sicut enim dominus fundi accipere ędificia derelicta cogitur, qualiacunq; sint etiam peiorata, ita a cōtrario si meliorata fuerint tollet, qa qui sentit damna sentiat & cōmoda, vt. ff. de reg. Iur. L. secundum & Insti. de legitti. patro. tute, & item. ff. de contrahen. empti. in plerisq; legibus.

h Pater si habeat filium. &c. dixerat siquidē in pręcedentibus paragraphis de obseruatione quę fit in ędificijs inter dominum & censualem, inter hęredes mulieris & illum cui post mortem cedit vitę prouisio, hic in paragrapho isto differentiam quandam tangit iuris prouincialis & feudalis. i Hęres enim iure prouinciali etiam filia esse potest. Iure vero feudali non nisi filius. Et quia iure cōmuni ędificia ad hęreditatem pertinent, quare limitat & cōditionem ponit in textu si & inquantum in feudo ędificia sint. &c. conditio enim ius limitat omne, vt. ff. de reg. iur. L. in toto.

Conferat si dominus alicui feudum. &c. hoc fit propter id ne ville desolarentur, vt Insti. de re. diuisi. §. cum in suo, & §. appellatione.

Articulus XXII.

Vicquid contra iudicē quis est probaturus in ea probatione iudicis testimonio non indigebit si actio seu inculpatio non excedat mulctam seu pœnam simplicē, sed hoc cum duobus sententiam inuenire solitis probabit.[a] Si uero altius actio proposita extendatur præfectus seu scultetus aut præco ad testificandum loco iudicis apponetur uel ipse iudex solus. Qui suam intētionem seu testimonium per scultetum aut præconē aut cum scabinis impleuerit. Iudex propter ueritatē ipsorum testimonij facti [b] testis efficitur licet factum prius ignorabat. Neget autem iudex se esse testem fraudulenter hoc est si testificare noluerit temerarie & fraudulenter, nihilominus probans suam adimpleuit intentionem [c] Monachetur etiā quis adultus licet corā iudicio id factum non sit, hoc tamen contra ipsum probabitur sicut in primo libro ar. xxv. § clericus diuidet exaratū est. Vbi cū septem testibus debet quid probari, pro eo testimonio. xxi. sunt interrogandi. [d] Si idem aduersus quem testimoniū producitur in testē nominatur, [e] ipse de iure sub sacramento suo debet sibi in his notis dicere ueritatem. [f] Impleatur autem proponentis probatio per eundem ulterius contra eum non indigebit probatione, Sed cōfessus iudici mulctam dabit, & proponenti emendam sicut emendare debuisset, si in probatione defecisset ex eo quia cōtra iustitiam & suam conscientiam eum compulit ad probandum.

Glosa.

Vbi cum septem testibus. &c. Hic vult secundum glo. quod producens potest simul tot nominare & sic in vna productiōe vtitur quasi tribus dilationibus, si tamen pauciores vel solū septē a principio nominet sibi pręiudicāt & ex post nō pōt plures inducere qa suspecti

re uero feudali nō nisi filius concordat. Iure Mu. ar. xvi. & cxv. glo.

a. Alij textus habent si uero debitum ulterius se extendat. &c.

b. Concordat infra li. iij. ar. xxv. Iur. mu. ar. xxxij. clarius uero ar. ij.

c. Vide supra li. i. ar. xxv.

d. Textus uetustiores habent obligatus ad probandum, si testimonium deferat soli actori, actor qui eum ad probationem cōpulit per sacramentū testimonium perhibere oportet, cōcorda supra. lib. i. ar. vi. Iure mu. ar. xvij.

e. Ex isto. §. colligitur quod delato alicui iuramento is cui defertur referre illud idem uiceuersa eidē minime poterit p. L. Marcellus ff. de acci. rerū amo. in fi. ubi dicitur. Si quis delatum sibi iuramentum referre uelit non uidetur prætor permisisse, & itē duabus L. sequētibus, Vide etiam ad id. L. iij. ff. de iureiurā. in pri. et supra circa. ar. vi. li. i. in annota. & itē infra li. iij ar. xi. glo. Is tamē qui huiusmodi defert iuramentū si sibi nō creditur tenebitur iurare quod non animo calumniandi huiusmodi iuramentū sibi defert, ut in dicta. L. Marcellus clare habetur.

f. Alij textus habent ille autem si proprio conuictus fuerit testimonio ulterius contra eum non indiget probatione.

esset, de subordinatione si primi in testificando deficerent quia testes hoc modo iure deponunt publicę in pręsentia partium. Secus autem secundum ius commune.

Sicut emēdare debuisset.&c. Ex ista litera habent scabini Mayd. istud, ꝙ omnem actionē cum testibus propositā sequitur emenda & mulcta ex parte succumbentis prout sępe rescripserunt in iure.

Glosa.

Superius li.i.ar.vij.& ar.viij.declaratum est quod ad obiecta Saxo negatiua iuramento superapposito liberatur, excepto eo, quod coram iudicio actum sit, quia vt sic iudex eum cōuincet in aliquibus casibus metseptimus, in aliquibus mettertius, hoc idem etiā meminit supra li.i.ar.xviij. Dicere qs posset qđ secundum ius istud Iudices omnes inconuincibiles esse viderentur, ipsi vero alios conuincere possent. Pro exolutiōe huius dubietatis [g] nota quod Iudices triplices sunt. Veri iudices qui vexillo feudi infeudantur qui & iurisditionem habent iudiciumq́, vt sunt Principes & liberi domini. Secundo sunt quos isti primi vlterius infeudant cum iure suo in prouincia vt sunt comites sculteti. Tercij sunt cōmissarij qui substituuntur a principibus. Ius etiā triplex est spirituale, seculare, & feudale. [h] Iudex vlterius infeudatus conuinci testimonio potest in duobus. Primo si ius ab eo expetitur ille vero recusat, & tunc in ciuilibus causis conuincitur mettertius vt hic in textu. In criminalibus vero metseptimus quia sibi pro vita cedit, vt eo. li.ar.xiij. Nequaquam enim iudex omittere debet vt malefactorem non iudicet misericordia forsan ductus. Ius etenim maiorem complectitur misericordiam q̃ iudex ipse, vt in autē. de iudi.§. oportet, coll. vi.ff.de recep.arbi.L.celsus. Secundo testari contra iudicem potest, id qđ coram iudicio actū sit si negare vellet, vt in autē. vt nulli iud. licet habe.§. & hoc.coll.ix.&.ff. ad senatuscōsul. trebelli.L.iij.&.C.sentē.rescin.nō pos. L.neq́, & id obseruat de iure seculari, Iudex commissarius testimonio etiam conuinci pōt si magis īclinatus fuit vni parti quā alteri, vt subiectus respectu domini vt.xxij.q.v.c.de forma, & extra vt lite non contes.c.accedēs. Vel si vnius dñi sint. iij.q. v.c. accusatores. Vel si vnius familia fuerit, vt.ff.de Iurisdici. om.iudi.L.qui. Vel si inimicus sit, vt.iij.q.v. c.vlti.& id seruat de iure spirituali. Pro tertio iudex feudalis contestari etiam & conuinci testimonio potest iure feudali cum uasallis domini, vt in vsibus feu.coll.x.& id iure feudali tenetur.

g. IVdices triplices sunt concordat supra li.i.ar.lv. Iur. Mu.ar xvi.xvij.& xlv. glo. feu.c.xi.& lxi.ubi habetur quod iudices triplices sunt ex electione, infeudatione, & cōmißione, ibidē plura uide.

h. Concordat Iur.Mu ar.xvij. glo.

Si vero altius actio proposita.&c. Querere vnus possit quomodo iste scultetū aut pręconem in testem acquiret ex quoquidem quā do iudicium Iudicum, vlterius infeudatorū vel magistrorum ville qui & Gograuij dicūtur exercetur ibi raro scultetus fit. Pręco etiā dato quod pręsens sit forsan propter metum testificari no audet aut circa factum non fuit sed suus pędecessor. ℞. tamen si huiusmodi querele fiunt actorq́ prout iuris est probauerit extunc scultetus vel pręco testis illius necessario erit & creditē sibi vt infra li.iij.ar. xxv.§.i. Sic etiam iudex in legibus credere cogitur illi qui super suis expensis iurauerit, vt in auten.de iudi.§.oportet col.vi.&.ff.de arbi.L.celsus.

Iudex propter veritatem ipsorum testis efficitur.&c. In contrarium istius sunt leges & Canones qui dicunt quod testis nullus esse pōt nisi illud quod testificatur viderit vel audiuerit, vt extra de testi.c.pręterea &.c.licet ex q̃dam. Ex quo itaq́ is non aliud testificari pōt nisi de auditu quod videlicet causam huiusmodi coram se recitari audiuit. ℞. quod in capitulis allegatis loquitur de rebus quę videri possunt, sicut si vnus interemptus sit vel huic simile, vel dic quod ibi loquitur quod nullū testimonium fieri potest prout ex relatu didicit, sed quę solus certitudinaliter scit. [i] Vel dic quod ibi non vult intelligere quod visus & auditus vtrunq́ necessarium sit ad testimoniū sed disiunctiue vnum eorum sufficit. [k] hic vero textus intelligi debet quod videlicet Iudex testis erit horum quę coram ipso insinuabuntur, facilius enim insinuatio seu narratio testificatur q̃ negotium ipsum, quia iste qui narrat potest postmodum excusare sese, vt in auten, vt diferen. iudi. audi.§. si tamen, &.§. propterea coll.ix. Vnde iudex si protunc pręsens non sit, vt supra li.i.ar.lxx. recognitionē dare tenebitur, quicquid scabini coram ipso testificanř recognouerint.

i. Vide supra li. eodē ar.vi. glo.

k. Hæc respōsio non satisfacit Canonibus in contrarium adductis tu ampliorem huius solutionem uide infra li.iij.ar.xxv. & item Iur. Mu.ar. xxxij.& lij.ubi habetur quod iudex iusto testificabit narrata scabinorum uel sculteti qui uiderunt uel audiuerunt idq́ ex officio recognoscūt, plura etenim ex officio admittuntur quæ alias priuato denegantur.

Neget autem iudex se esse testem.&c. ad hāc materiam vide.C.in constitutione gręca de testi.L.vltima.

Monachetur etiam quis.&c. Autor priuilegij intentionem continuando suam paragraphum pręsentem ponit, quod nonnulla etiā extra iudiciū acta testimonio cōuinci possunt exemplificando de monacho. Ratio autē qđ monachus ad diuisionē nō admittitur supra li.i.ar.xxv. expresse habetur, quia est mortuus mundo, vt in auten. de sanctis Epis.§.si vero, col.ix.&. xx.q.iij. c.i. Vnde notanter in textu dicitur adultus, qa si puer monasteriū intruderetur non per id iuri nocebit suo, vt supra li.i.ar.xxv.&.xx.q.ij.c.si qualibet, testificariq́ istum vt sic religionem suscepisse oportet, vt in ar. allegato expressum est cum septē viris in generatiōe ęqualibus quia tangit feudum quare sui ęquales in generatione ad testificandum esse tenentur, vt feu.c.ij.& item in vsi.feu.coll.x.

Vbi cum septem testibus probari debet ꝑ eo testimonio.xxi. sunt interrogandi.&c. intellige q̃ in iure illo sunt possessiōati, vnde ma-

xima circa huiusmodi testes debet esse aduertentia si testes huiusmodi suspecti non sint. Iure priuati proscripti, aut excommunicati, quia alias de facili reicientur, vt supra li. i. ar. xxxviij. & xl. & li. iij. ar. xvi. Iure feu. c. xiij. Ibidem super interrogatorijs testium plura vide, vnde & textus intelligi debet quod testibus aliquis probare quicq; volens, [l] testes huiusmodi nominare eum oportet quos iudex ipse cogere potest ad edisserendum veritatem ab eisdemq; vt textus habet (vbi dicit sunt interrogandi) perquirere & interrogare de hora. loco tempore, si ex auditu vel visu negotium ei notum sit & alia plura quę longū enumerare esset, nam & res sunt finite nomina vero infinita, vt. ff. de pręscrip. ver. L. nam. Si idem aduersus quem testimonium producitur. &c. intellige si aliquid patrasti recognoscereq; nolles propter rebellionem admitteresq; te testibus conuinci homines cogere volens ad iuramentum contra te, actor potest testificari teipso dicendo quod negotium istud melius tibi notum est vt sic recognoscere vel negare sub iuramento te oportebit. Si recognoscis, omne perit testimoniū, vt textus habet, ex isto sequitur quod qui alterum cōuincere testibus vult ipse solus super eo interrogatus sub iuramento veritatem recognoscere tenetur & huiusmodi casus in legibus positiones nuncupantur, [m] vt extra de fide instrumentorum. c. cum Ioānes, & in eo casu is cōtra quem testimonium producitur & sibi ipsi defertur in instanti respondere potest, vel ad deliberandum accipere si vult. Secundum canones vero vt sic pro veritate publicanda interrogatus iurare cogitur, vt. C. de iure deliberan. L. si curatores &. ff. de iureiuran. L. iusiurandū &. ff. de interdic. acti. L. interdictorū Contra eum non indigebit probatiōe. &c. [u] qui enim confessus est pro victo habetur. C. de accusa. & inscrip. L. accusatiōis. §. nemo & C. de probationibus. L. frustra.

l. De testium interrogatorijs uide.

m. Item positio facienda est per iuramētum credulitatis glo. in L. i. in fi. C. de confessis.

n. Confessus pro uicto habetur. Concordat supra li. ij. ar. xviij.

Sed confessus iudici mulctam. &c. Pręceptū enim iudicis & legem transgressus est ex quo pximo nocere voluit, vt Insti. de iusti. & iur. §. iuris pręcepta.

Et proponenti emendam, vt Insti. de pœna temere litigantium. §. hęc autem, & in auten. de exhiben. & introdu. reis. §. plurimi, coll. v. & in auten. de iudi. §. oportet. coll. vi.

Articulus XXIII.

Quamdiu uir uxore carere nō poterit aut noluerit [a] legittimā ei accipere licitum est uxorem, licet ei tres uel plures moriantur, & econuerso mulier legittimos successiue accipit plures uiros, & tā cū ultimo q̄ cum primo liberos potest procreare [b] & eos in bonis parentum & in iure succedere nemini dubium existit. [c]

a. Concordat Canon c. quod si dormierit xxxi. q. i. ubi dicitur quod dominus septima matrimonia non damnat.

b. Textus uetustiores habent & ipsos heredes relinquere in iure uel hæreditate.

Glosa.

Articulus pręsens de statu matrimonij dispo nit, qui & primus est omnium ordinum mundi pręstatq; immortalitatem omnibus hominibus. Adam enim viuere in progenie sua dicitur, vt in autē. de nup. §. i. coll. iiij. Vnde matrimonium ex tribus potissimum cōmendatur. [d] Primo quia est antiquius omnium ordinum. Exordium etenim a principe naturę habet & inter primos homines cōstitutū, est item sanctum ratiōe autoritatis & statuti dei. A deo etenim ordo ille cōstitutus est. Illud autem quod a deo statutum est perfectum habetur, homines siquidem constitutionesq; hūanę immutari poterint, ordo vero iste immutabiliter manet. Est etiā sanctior propter intraneas virtutes in illo etenim occlusę manēt omnium ordinum effectus. Sed & tres Theologicales virtutes in se complectitur, in eo enim est fides quod si vnus ex eis fidem non seruat perfectio matrimonij destruitur, vt. xxviij. q. i. c. i. Inest etiam spes vera, qua etenim de causa hō procrearet & educaret pueros nisi speraret ad honorem & obsequium dei id fieri, vt exinde ęternam consequatur vitam, vt. xxvij. q. i. c. nuptiarū. Est pręterea charitas in Christo quando statum matrimonij seruat pręcise propter Christum, & vxorem dilgit sicut seipsum in Christo, vt. xxvij. q. i. c. nuptiarum. Nec matrimoniū dicit esse virginitatis amissio sed est consensus voluntatis, vt. xxvij. q. ij. c. cōiūx. Ratiōe etiā ordinis istius spūalis gloriosissima virgo Maria mater dei facta non ratione copulationis matrimonij sed virtutis diuinę id ordinantis, de hoc vide, xxvij. q. ij. c. omne. In isto ordine est etiam vera paupertas quia is nihil retinet qui seipsum alteri tribuit quomodo enim illi proprij aliqd habere possunt quorum corpora indiuisa manent vt exponitur per doctores sup illo passu Euangelij, ecce nos relinquimus omnia, & item & erūt duo in carne vna. Est etiam ibi vera obedientia pręcipit enim deus Euam esse sub potestate viri. Ordo pręterea iste est vtilior omnibus, quia si ordo matrimonij nō esset alij ordines cessarent. Est enim constitutus ante omnes ordines, & est perfectus in seipso, alij vero ex ipso dependent, hoc expressit omnipotens deus in primi hominis plasmatione cum non alium ordinē religiosorum, sed dūtaxat matrimonij statuit vt habetur Gen̄. i. In hoc ordine includi debent oēs homines ad deum pertinētes, vel corporaliter vel similitudinarie. Matrimonium etenim designat ca-

c. Lex xij. tabularum matrimonium commendare etiam uidetur propter forte conseruationem humanæ speciei defensamq; reipublicæ oppositum etenim illius puta celibatū uetat in hæc uerba Celibes esse prohibento. Vnde Camillus & Posthumius censores æra pene nomine eos qui ad senectutem cęlibes peruenerant in erariū deferre iusserunt. Cumq; aliqui talem constitutionem incusarent à censoribus responsum est. Naturam sicut nascendi ita gignēdi legem prescribere & parentes nutriendorū nepotum debito alligasse. Vnde Plato uxorem à trigesimo anno usq; ad quintum & trigesimum esse ducendam statuit quod si aliquis non faceret cum pecunia & probro mulctandum existimauit, secus tamen suadet lex nostra Christiana tu sequaris id quod melius est.

d. Matrimonij laudes uide quodq; ex tribus potissimū comēdatur.

ſtum amorē quem deus pr̄ habet erga ſpō-ſam ſuam Eccleſiam Chriſtianā, deſignat etiā filij dei vnitatē cum humanitate, denotat prę terea gratiā ſpirituſſancti ad electas animas. ℭ Legittimā ei licitum eſt accipere vxorem. &c.[e] Notandum circa id quod quinq; genera hominum contrahere non poſſunt. Primi qui caſtitatem vouerunt & hoc dupliciter ſecūdum quod votum ſeu promiſſum duplex eſt. Simplex videlicet & ſolēne. Primi vt qui propter votum benedictionem ab Epiſcopo accipiunt, & iſtud non dirimit matrimoniū. Alij qui monaſterium intrant & iſtud impedit matrimonium, vt. xxvij. diſ. c. vlti. Secūdo quando vnus alteri fidem dat & hoc dupliciter vel per verba de futuro ſimpliciter, vt. xxvij. q. ij. c. nō eſt & iſtud nō impedit matrimonium cōſumatum. Vel eſt arra deſuper data & ſic tenet, vt. xxvij. q. ij. c. non. [f] Vel fit per verba de pręſenti & iſtud dirimit om̄e matrimonium, vt extra de ſponſa per totū. Tertio contrahere non poteſt cum illa quę tuo cō ſanguineo deſponſata fuit, & hoc ſi ipſe vel illa ſeptennium excedebant, vt extra de ſpōſa impube. c. literas &. c. acceſſit. Item infidelem ſuperducere nō poteſt, vt. xxij. q. v. c. cauete, &. c. ſi quis. Quarto compatrem tuū vel commatrem vxoris qui poſt factum matrimonium compater ſit ſuperducere minime potes, vt. xxx. q. iij. c. i.

e. Quinq; genera hominum contrahere nō poſſunt.

f. Ad hanc materiam de matrimonio uide abunde li. i. ar. iij. xxi. xxxvij. xlij.

Item nec illam cum qua manifeſte adulteratus es vt ſupra li. i. ar. xxxvij. & hoc ſi tempore prioris mariti ſibi fidē dederas. Vel in mortem quis eorum machinatus eſt vel conſenſit vt. xxxi. q. i. c. relatū, & extra de eo qui duxit in ma. c. ſignificauit, & eo. ti. c. cum haberet. Quinto tue vxoris conſanguineam ſuperducere minime licet, vt. xxxv. q. i. c. cū igitur, & ea. q. iij. c. coniunctiones, & extra de cōſangui. & affi. c. non debet.

Notandum circa id [g] quod actus matrimonij quolibet tempore ſine peccato fieri poteſt, & hoc ſi eſt propoſito prolis, vt. xxxiij. q. iiij. c. vir cū propria. Vel propoſito libidinis refrenande aut adulterij euitandi. Prima cauſa fuit in ſtatu innocentię. Secunda in ſtatu culpe cum Adam mandatū dei tranſgreſſus eſt, vt. xxxij. q. ij. c. Sicut non omnis. §. his ita reſpondetur & in alijs Canonū locis inuenit.

g. Coniugati quomodo in actu matrimonij ſe gerere debeant.

Articulus XXIIII

NEmo eici debet a ſua poſſeſſione [a] licet male poſſideat, [b] niſi bonorum poſſeſſio in ipſius præſentia ex iuſta actiōe auferatur, uel in ſuis legitimis terminis citatus non compareat. Vnuſquiſq; poteſt ſua iuſta bona etiam iure ammittere ſeu alienare [c] ſi ab eo obligentur, uendantur, reſignentur, uel ſi a feudi domino inueſtitura per anni circulum non petatur, [d] aut ſi fuerint iure prouinciali aut feudali abiudicate uel qualitercunq; non coactus ea iure deſinat poſſidere. Vnde ob hoc non licet aliquem a poſſeſſione eicere ſua, niſi iuſte ad iudicium citatus, & per ſententiam a poſſeſſione eiectus ſit.

h. Alij textus addunt ex parte iudicis uel iudicij.

b. Concordat ſupra li. i. ar. lxx. infra eo. li. ar. lxx. li. iij. ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxix. ar. lxxxix. & Cxl. copioſe in glo.

c. Cōcordat Iur. Mu. ar. xx. glo.

d. Textus uetuſtiores addūt aut ſi cenſum aut ſeruitium domino debitum nō perſoluerit infra annū.

Gloſa.

Non debeat aliquis a ſua eici poſſeſſiōe. &c. Vnde dicit lex recte poſſidenti ad defendendam poſſeſſionem. &c. vt in. L. i. C. vnde vi. Predo enim ſecundum rigorem iuris non eſt ſpoliandus & debet reſtitui, vt. L. i. §. qui a me ff. de vi. & vi. ar. & in. c. in literis, de reſti. ſpo. Vel in ſuis legitimis citatus terminis. &c. Et ſufficit quod iudex infeudatus vel eius nuntius iuratus hoc recognoſcat. Et ſi non eſt iuratus ſatis eſt ꝙ poſtea iuret ſe debite citaſſe iudicis mādato ſecundum. In, quid autem ſi de iure communi denuntio vide in ſpe. de cita. § nunc de temporum, ver. ſed nunq̄ credetur. Vnuſquiſq; poteſt ſua iuſta bona. &c. Nota p̄ iſtos actus hic expreſſos hoc iure municipali ammittitur poſſeſſio, [e] & ſecundum leges communes ammittitur inundatione ſi res eſt immobilis & idem ſi mobilis & demergatur in mare, vel in flumine. ff. de bo. auct. iudi. poſſeſ. L. cum vnus. §. vltimo, &. L. qui vniuerſas. §. item quod. ff. de acqui. poſ. Item ſi mortuum intulero cauſa perpetue ſepulture, quia locus efficitur religioſus, quem poſſidere non licet. Idem eſt ſi vicinus meus ex ſecundo decreto in poſſeſſionem domus meę fuerit poſitus me de dāno infecto nolente cauere. Itē ſi in alterius poteſtatē perueniam vt in dic. L. quę vniuerſas. §. i. ij. &. iij. Item ammittitur lōgo tēpore, vt. ff. de vſucapi. L. furtum. §. fundi. Et in ammiſſione poſſeſſionis rei mobilis & immobilis eſt differētia. Nam rei mobilis poſſeſſionem ammittimus ſi ſubrepta fuerit etiam ignoranter, vt. ff. de acquiren. vel ammitten. poſſ. L. rem. Sed immobilis ſi deiectus vel ſuſpicatus fuero me poſſe repelli. ff. eo. L. ſi id quod. §. vlti. ferarum autem & beſtiarum poſſeſſionem ammittimus q̄cito in naturalem libertatem ſe receperint. Si autem incluſe erunt a nobis poſſidetur. ff. eo. L. poſſideri. §. itē feras, fallit hoc quia Gallinę vbi-

e. Iure cōmuni poſſeſſio multis ammittitur modis.

cunq; euolauerint & alia animalia mansueta, nostra remanent, & qui ea retinet furtum committit. Insti. de re. diuisi. §. pauonum, &. §. ceruos &. §. in his &. §. gallinarũ. Item ammittitur possessio corpore & animo vel etiam animo solo. Sed solo corpore non ammittitur. ff. eo. L. i. &. L. si qs. & L. possideri. §. in ammitenda. Et sic si incipias ab animo sufficit, sed si a corpore vtrunq; exigitur simile. C. de iure. delibe. L. potuit. Insti. de iu. natu. §. penult. &. C. de inoffi. dona. L. si totas, vide etiã infra eo. li. circa ar. xliiij.

Vendantur. &c. Nemo enim potest pacisci vt non liceat sibi vti rebus suis. C. de contrahẽ. emp. L. dudum.

Aut resignentur. &c̃. Vnde dicitur in lib. feu. poterit etenim vasallus sine domini voluntate feudum refutare, & post refutationem ad seruiendum non tenetur sed eum quidem tũc offendere non debet, vt de vasallo qui contra constitutionem Lotharij beneficiũ alienauit. c. si vasallus in fine. Vide de alie. feu. paterni. in textu & per Bald. Potest autem quis renũctiare iuri suo scripto temporali, corporali, & incorporali, vt nota in sum. hosti. de re. nunc. in. §. quę possunt, dummodo sit is ad quẽ pertinet, vt de regulari. c. ad apostolicã &. c. statuimus, & de cri. fal. c. vlt. & hoc intellige per se vel per alium habentem speciale mãdatum, de offi. dele. cum olim ab. §. qa vero, &. ff. de iureiur. L. iusiurandum. §. si procura. Item si habeat generale mandatum ad liberam administrationẽ. ff. de procura. L. ꝓcurator. Et dummodo renunctians non sit furiosus nisi habeat dilucida interualla. vij. q. i. q̃uis &. C. de cura. furi. L. pe. Et dũmodo non sit minor deficiente ętate vt notat. Hosti. in sum. de reg. §. & qualiter &. §. & vtrum. Et ita ꝙ renuntians sit volũtarius, alias contra. vij. q. i. q̃uis, & de his quę vi vel metus causa. c. ad audientiam, taliter autem renunciari iure suo vt de cętero non habeat ad id regressum. ff. de edili. edic. L. quęritur. §. si venditor. Et satis absurdum esset quem redire ad id cui renunciandum putauit. C. de re. credi. & iureiuran. L. si quis. Et quod semel repudiatum est reintegrari minime conceditur. C. de condi. incer. L. cum quidam ante finem sit ius quodcunq; vt promunt iura prędicta, &. ff. de succes. edic. L. i. §. qui simul, & in auten. de testi. §. quia vero coll. vij. &. vij. q. i. q̃ periculosum & . c. hoc nequaq̃. xvij. q. ij. Gonsaldus. xviij. q. vl. dudũ. xxi. q. ij. si quis iam translatus. xxiij. q. iiij. si illic. xcv. dis. Epũs de renunc. post translationem, & de causa pos. c. pastoralis cũ similibus.

Glosa.

In articulo pręsenti tum & pręcedentibus ius statuit & pręcipit diuersi generis hominibus ne aliquẽ a possessione eiciant sua. Primo pręcipit huic cuius bona sunt siue sint mobilia, siue immobilia, sicut si ego tuum possideã qd auferre mihi non debes nisi iure id facias, vt Insti. vi. bono. rapto. §. quia tamen, &. §. sed nec dum. Secundo inhibet iudicibus ipsis ne aliquem ex possessione eiciãt nisi iure victus sit, quinimmo nec sententiare audeant quomõ quis possessionem probare debeat suam antequã ei probatio decernatur vt supra eo. li. ar. xviij. habitum est, &. C. de probationibus. L. siue. Vnde & Iudex superintendere debet, ne quis a sua propellatur possessione Ius enim id fieri suadet, vt. C. de eden. L. edita, &. L. vlti. [f] Dato etiam quod iudex omnia ex amussim sciat iniuste possideri, actorem nihilominus ad probandum faciat quęrelam suam, & hoc ideo quia dato ꝙ iste iniuste possessionẽ nactus sit. Actor vero sufficienti probatione eandem possessionem non destruat. Possessor accusatus obtinet bõa, & hoc est quod textus habet, licet male possideat, hoc idem etiã habetur insti. de interdic. §. commodũ, &. C. de eden. L. qui accusare volunt.

[f] Iudex sciens aliquẽ iniuste poßidere aliquid eundem eicere non debet nisi iure uincatur.

Nisi bonorum possessio in ipsius pręsentia. &c. [g] Sententia etenim contra absentem lata non ligat, nisi ille ex cõtumacia absens sit, vt hic, &. iij. q. ix. c. caueant. &. C. de procura. L. quia absente te.

[g]. Sentẽtia contra absentem non ligat. Concordat supra li. i. ar. lxx. Iur. Mu. ar. lxiij. & Cxxxix. glo.

Vel in suis legittimis terminis citatus non cõpareat. &c. hoc est quod tres termini iudiciales sibi pręfigantur, vt supra li. i. ar. lxx. &. C. quomo. & quan. iu. sen. profer. L. ij. &. L. tres & id est contra illos iudices qui pro primo ꝓ secundo, pro tertio non citatos iudicant.

Non compareat. &c. nisi legale impedimentum importauerit, vt supra eo. li. ar. vij. &. C. quomo. & quan. iu. L. cum non, &. C. qui ex cau. ma. in integrum. L. i. ij. &. iij.

Vnusquisq; potest sua bona iure ammittere. &c. [h] Hic in textu ponũtur quinq; mõi quomodo vnus rem possidere desinit. Primo per venditionem, vt supra. li. i. ar. ix, &. ff. pro emptore. L. qui cum, &. L. qui fundũ, & hoc tangitur in textu cum dicitur vendantur, & hoc est verum de venditiõe reali & sufficienti vbi & pecunia desuper tollitur. Si enim sub conditione vendicio fiat, vt in exemplo, vendo tibi rem prout Petrus taxauerit si id facit vendicio accipit effectum. Si vero non taxauerit vendicio perit & res mea manet, vt Insti. de empti. & vendi. §. prętium, &. ff. pro emptore L. i. Secundo desinit res esse per obligationẽ. Et hoc tangitur in textu ibi si ab eo obligentur. [i] Vnde vendere aliquid & obligare non alio diferũt nisi quia istud exemi potest, illud vero non, vt. C. de pig. L. creditores. [k] Vnde circa id nota quędam specialia in pignore. [l] Primo quod pignora pręscribi non possunt. Secundo ꝙ ad pignus computatur id quod pro necessitate pignoris expositũ est. Tertio si vadium vtilitatem afferẽs oppignoratum est, illa vtilitas ad summam capitalem defalcari debet. Quarto si vadium vẽdatur per eũ qui inuadiauit, is cui vadium ꝑtinet electio-

[h] Aduerte modos quo modo res unius desinit esse ad hanc materiam uide abunde Iur. Mu. ar. Cxxxix. & Cxl. gl.

[i]. Venditio & obligatio quo differunt.

[k]. Specialia quædam in pignore uide, concordat Iur. Mu. ar. xx. & Cxl. glo.

[l]. Vnde & secũdum feudale. c. lv. Pignus nunq̃ præscribit q̃diu probari potest quod res obligata sit, uide ad hanc materiam C. qui mo. pig. rei taci. contra per totum.

nem habet vel contra venditorem querulari, vel super bonis debitum querere. Quinto quod nullus potest vadium lucrari [m] nisi is cui locatum fuerat. Sexto qui vadium accipit vel lucratur, debet fideliter illud conseruare si id facit absoluitur si forsan vadiũ perderetur. Septimo quod aliquãdo res erit ex seipso pignus q̃uis per directum non impignoratur vt qui bona tenet sub censu & qui tutor est pupillorũ illius res importate in bona censualia domini loco pignoris erunt. Istius vero pupillorum, vt. C. de. pig. per totum, & C. qui. mo. pig. taci. contra. per totum.

Sciendum preterea [n] quod sextuplicia bona sunt quę pignorari non possunt. Primo dotalicium mulierũ [o] vt Insti. qui. mo. alie. li. vel non. §. i. Secundo bona minorennium nisi pecunia cedat in commodũ eorum, vt. C. si alie res pigno. data. L. curator, & in auten. de nõ alie. aut permuta. rebus. Eccle. §. si autem creditor coll. ij. Tertio pueri & liberi homines. P Quarto res quę sunt in bonis meis censualibus, aut sub pacto & censu locatis, vt sunt boues aratra q̃diu census mihi non exoluitur. vt. C. qui res pigno. pos. vel non. L. qui filios & lege exequutores. ¶ Quinto sunt res sacre nisi fiant in redemptionẽ captiuorum, vt Insti. de re. diuisi. §. sacre. & in auten. de non alienan. rebus Ecclesię. §. si vero creditor. coll. ij. Item pro tertio principali rem vnus desinit possidere ex resignatione iuridica, & hoc tangitur in textu cum dicitur resignẽtur. &c. hoc intellige iure prouinciali tum etiã feudali, nihil enim naturalius esse potest & magis cõueniens naturali ęquitati, q̃ voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi, vt insti. de re. diuisi. §. per traditionem, &. C. de vsuca. transforma. L. vnica. Pro quarto res vnius desinit esse ex negligentia, & hoc tangitur ibi vel si a feudi domino inuestitura per anni circulum non petatur & istud fieri etiam potest, Iure prouinciali, vt supra, li. i. ar. xxviij. & xxix. Tum etiam iure feudali, quia qui feudum in anno & die a domino non petit, iste posthac in expetendo negligitur, vt feu. c. xxij. & in auten. de vsu. feu. cõsti. Imperiali. §. preterea, coll. x. Pro quinto rẽ possidere vnus desinit si eidem iure fuerit abiudicata, & hoc tangitur in textu aut si iure fuerint abiudicate. &c. hoc est si ille contra quẽ conqueritur tribus vicibus citatus non comparuerit, ratione cõtumacie bona illa sibi abiudicabuntur [c] vt supra li. i. ar. lxx. &. C. quomo. & quan. iudex senten. profer. L. cessante. Quid si iste se negligat & actor iniuste petat [r] an ex istius negligentia actor ius ad illa bona consequi possit. Aliqui dicũt quod nõ propositum fundãtes suum in certis legibus signanter insti. de iusti. & iur. §. iuris precepta vbi habetur quod nemini nocere debemus, et item. L. quod ab inicio. ff. de reg. Iur. vbi habetur quod ab inicio iniustum est etiam si centum annis steterit iniustum erit. Et item nullus ditari debet cum iactura aliena, vt ff. de reg. iur. L. nemo, & in c. non firmatur de reg. iur. li. vi. Non obstantibus tamen iuribus in contrarium adductis. ℞. quod legibus imperatorum quę in communem omnium vtilitatem ex ordinatione diuina sancite sunt, vt dis. viij. c. quo iure, statutum est quod bona etiam illi qui ius ad ea habuit abiudicantur immo priuatur bonis illis, vt ff. qui. mo. in posses. ea. L. iiij. & C. quomo. & quan iudex senten. profer. L. ij. & L. ab eo. & insti. de offi. iudi. §. i. istudq; contigit ex contumacia partis quod videlicet ius aufert bona vni & alteri eadẽ tribuit, vt in auten. de exhiben. & introducen. re. §. si vo coll. vi. & extra de eo. qui mitti. in posses. c. i. & ij. & C. de iudicijs. L. properandũ. §. si autem. [f] Sciendum tamen circa id quod & siquidem is cuius bona alloquuntur negligatq; se iure humano & ex constitutionibus perdit bona pretacta non autem iure diuino. Iudicium etenim humanum decipere homines potest. Iudicium tamen dei minime, deus enim nemini nocere verum ius suum vnicuiq; tribuere suadet. vt Insti. de iusti. & iur. §. i. Sed & bona sic ex contumacia perdita recuperari iure possunt per iustas querelas anteq̃ occupator prescribat.

Ad iudicium citatus, &c. ex isto articulo clare habetur, [t] quod absens ad omnes actus citari debet & ad omnes querelas singulatim, & hoc si accusatus presens coram iudicio nõ sit, vel illud non fateatur, quia alias iam victus esset, vt C. de confes. L. vna infra eo. li. ar. xlv li. iij. ar. xxxix. ff. de confessi. L. vna in fi. & xxi dis. c. nunc autem, alias sententia non ligat nisi absentes contumaces sint, vt ff. quę sen. sine appella. rescin. pos. L. i. & extra de cõsti. c. Ecclesia, & extra de senten. & re. iudi. c. cum eterni. li. vi.

Articulus XXV.

COnqueratur si quis cõtra unũ [a] quod aliqua uiolenter possideat, & ibidem manifestũ spolium apparebit, si tunc iudex ad hoc cũ uiolentiarum clamore citatus fuerit insequi tenetur in continenti, q̃diu illum prospicere poterit & actori super prædam [b] & similiter depredantem & suos cõplices iudicare. [c] Postmodũ debet ei suam in hac re restituere possessionem [d] si reus iu

n. Casum istum uide ...re Mu. ar. cxl glo.

...Bona quæ pignorari non possunt.

...Vnde circa id nota ... cũm consensu mulie... is uir dotem impignoraret uel alienaret & mulier post mortẽ uiri acquirit bona ... uiceuersa extunc contra mulierẽ agi potest de dolo exquo dolosæ consenserat.

P. Nota secundum ius feudale differentia est inter pignorationem, feudum, uenditionem, conductionẽ, pignus fieri potest in tribus, in hæreditate seu proprio. Secundo in mobilibus. Tertio in censibus exactiõibus & c in proprietatibus nõ fit nisi coram iudicio scabinis & alijs ad iudicium pertinentibus. Item hæreditas impignorari potest uel se illa quis euincere, cum pro aliquo fideiusserit sine consensu hæredum nec desuper q̃uis coram iudicio actum sit, aliqua erit præscriptio. Heredes enim post mortẽ illius qui obligauit hæreditatẽ illam exemere poterint. Feu. c. lv.

¶ Impignorata ciuitas alicui si fuerit non debent ultra solitũ extorqueri ab hominibus exactiones uel daciẽ nisi id quod tribuebant dominis propriis quia non debet pe... iorare bona sed præseruare nec nouas exactiones statuere in prouintia obligata. feu. c. lv.

r. Ex negligentia ... non attentans occasione bonorum citatus an perdit bona.

f. Concordat Iur. Mu. ar. cxl. glo. fi.

t. Concordat infra li. iij. ar. v. glo. fi. Iur. Mu. ar. lxiiij.

a. Ad hanc materiam uide Iur. Mu. ar. cxxxix.

b. Alij textus habent & actori plenam iusticiã exhibere de spoliatore & eius complicibus.

c. Concordat Iur. mu. ar. cxij.

d. Textus uetustiores ita legunt & protinus oportet actori restituere spoliata, nisi reus id fieri iure prohibeat.

re hoc prohibere non poterit. Vbi autem iudex actori non iudicat uel iudicare non ualebit. Rex cũ in Saxonicam aduenerit nationẽ, & actio coram eo comprobetur illud iudicabit.

Glosa.

Et suos complices iudicare. &c. Vnde etiã dicit lex cõmunis vbi aut vis facta dicitur aut mometãnea possessio postulãda est, ibi loci iudicem aduersus eum qui possessionem turbauit conuenit iudicare, vt. L. vnica. C. vbi de posses. agi oportet.[e] ¶ Postmodum debet ei suam in hac re restituere possessionẽ. &c. Ante omnia em̃ ante restitutionem aduersario respõdere nõ tenetur. vt in. c. cũ dilectus, de ordi. cogni. & in. c. frequens de resti. spol. li. vi. Datur autem restitutio contra eum qui deiecit vel mandauit, vel ratum habuit deiectionem ab aliquo factam, vt. ff. de vi. & vi. ar. L. cum a te. Vbi dicitur quod contra primũ deiectorem agi potest & non contra secundum, vt. ff. eo. ti. L. iij. §. cum ꝓcurator, vbi dicitur Si procurator vel familia armis deiecerit dominus sic deiecisse videtur, si mandauit vel ratum habuit. Item datur contra vniuersalẽ hęredẽ & successorẽ. ff. de vi. & vi. arma. L. i. in fi.. &. L. iij. §. vlti. sic etiam datur successori. ff. eo. ti. L. i. §. hoc interdictum, vbi dicitur hoc interdictum hęredi & cęteris successoribus cõpetit, secundum leges autem nõ competit cõtra successorem rei vel contra emptorem vel donatarium. ff. eo. ti. L. cum a te, & notatur in c. cũ ad sedem in glo. penul. de resti. spo. Hic enim peccata suos debent tenere actores, vt in L. sancimus. C. de pe. nec factum alterius debeat alteri obesse. C. de inoffi. testa. L. si quis in suo versus finem, & in regula non debet, cũ cõcordan. ibi notatis de reg. iu. li. vi. Sed secundum Canones etiam datur contra illum qui scienter recipit rem a deiectore sic in viciũ succedendo, vt in. c. sępe de resti. spo. de iudi. c. quia. cũ similibus. Sed quia omnium bonorum emptor loco hęredis est, ideo vbi hęres non vsucapit, nec ipse, vt notat glo. in. L. i. ff. de vsuca. &. ff. pro emp. L. i. & poterit etiã talis vt hęres cõueniri, vt in. L. nõ intelligit. §. cum ex causa. ff. de iure. fis.

e. De restitutione spoliatorum, uide hic per totum.

Et nota quod de intellectu dicte legis cum a te dicit Guil.. in spe. de resti. spo. §. vlti. ver. fi. vbi dicit quod locum habet in ignorante & c. sępe. eo. ti. in sciente. Vide etiam de ista lege de resti. spo. olim. ij. in glo. magna, dicit etiã Bart. in dicta. L. quod ipsa lex etiam intelligitur quando primus deiciens est soluendo alias secus alleg. ff. de furtis. L. itaqꝫ. circa princi. Conditione tamen ex dicto decreto sępe bene potest agi contra tertium, sed non interdicto istius legis cum a te, secundũ Barto. ibidẽ.

Glosa.

Superioribus dixerat de vtilitate possessiõis, articulus pręsens docet quid ille facere debeat qui ex sua eicitur possessione & quinqꝫ ex ordine ponuntur documenta. [f] Primũ quod nullus suijpsius iudex sit, & hoc tangitur ibi cum dicitur conqueratur si quis contra vnũ, qui enim suijpsius iudex esse vult bonaqꝫ violenter aggreditur iure nostro in vitam sibi cedit, nisi id faciat tempore & hora cum sibi res auferẽ vel in facti fuga, vt supra eo. li. ar. xiij. & infra. lxxij. & item li. iij. ar. viij. Secundum leges vero talis perdit omne ius quod in bonis illis habuit si bona huiusmodi sua fuerũt. Si vero aliena sibi violenter vsurpare conabatur restituere tenebitur illi cui pertinebant, & cum hoc tantundem satisdare eidem cogitur,[g] vt insti. vi. bono rapto. §. sed nedum. C. vnde vi. L. si quis in tantam. Secundum docetur hic quod iudex sententiam dare non debet.[h] nisi pręcedant primũ probationes, hoc tangitur ibi cum dicitur, & ibidem manifestũ spoliũ appebit. Hoc idẽ etiã leges suadent, vt. C. de eden. L. qui accusare, & de accusa. & inscrip. L. singuli. Tertiũ docetur quod iudex sententiã pręonis ferre debet, cõtra illũ apud quem spolium inuenitur, & hoc ibi cum dicitur, & similiter depredantem, hoc idem etiam cauetur legibus, vt. ff. ad le. Iul. de vi. publica L. in eadem, &. C. vnde vi. L. inuasor. Quartum docetur quod eandem sententiam ferre debet contra adiutores seu complices prout cõtra principalẽ tulit, & hoc ibi & suos cõplices iudicare[i] Dicunẽ vero cõplices qui iuuãt explere alterius voluntatem, vt insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. interdum, q̃uis etiam nihil plus fecerint, nisi quod cum scitu voluntate & hospicio conscij sint, vel furta aut spolia diuidant ęque culpabiles iudicantur,[k] vt supra eo. li. ar. xiij. C. de his qui latro. vel alijs crimi. reos occul. L. eos qui &. L. si qui. Quintum docetur quod iudex actorẽ in suã debet restituere possessionem & hoc tangitur ibi cum dicitur, postmodum debet ei suam in hac re restituere possessionẽ. Et hoc est contra nõnullos fatuos qui dicunt si quid furto vel pręda ablatum sit quod Iudex qui desuper iudicat tertiũ denariũ ꝓ fatiga exinde habere deberet. Istud em̃ falsum est, nam Iudex exercere iudicium debet ratione officij quia est infeudatus, vt supra li. i. ar. liij. glo. Et si obiciat quis, quid faciendum erit si iudex infeudatus non sit, respondebitur quod iudicium exercere non poterit. Si iterũ instet quisq̃ quod Gograuius non pernoctata iudicat furta qui tamen infeudatus non est. ℞. quod iudiciũ eius non extenditur vltra tres solidos, nec exinde tertius sibi cedit denarius, vt supra li. i. ar. lviij & supra eo. li. ar. xiij. Vnde etsiquidem non nulla iura oppositum sentiant dicũtqꝫ quod iudex de rebus furtiuis vel pręda ablatis aliquid accipere debeat, vt infra eo. li. ar. xxxi.

f. Nullus sui ipsius iu[…] dex esse debet, conc[…] dat infra eo. li. ar. l[…] li. iij. ar. xiij. Iure m[…] ar. xxvij. & xli. & […] Cxij. glo.

g. Intellige si puta[…] rit esse sua, alias […] predo iudicabitur.

h. Vide Iure. muni. […] Cxij.

i. Complices qui dic[…] tur.

k. Vnde furta resti[…] debent parti, ut inf[…] li. iij. ar. xiij. in glo.

&.xxxvij. Intellige tamē ad hūc sensum q̄d cum fures & predones inuestigantur in aliā vsq; iurisditionē resq; ille furto vel preda ablate recuperantur, ex tunc illis qui sic fures inuestigarunt, tertius cedit denarius. Quod si nullus venit ad recuperandas res illas iudex tertium accipit denarium, [l] ab illis tamē qui sue subsunt iurisditioni nihil accipere debet, vt infra eo.li.ar.xxxi.&.xxxvij. Secundū autem rei veritatem iudex ex huiusmodi rebus furto vel preda ablatis, nec quicq̄ accipere debet, & quod id sit verum probatur per paragraphum vltimum, ar.xxxi.infra eo.li.ij. Vbi dicitur quod licet possessor earum morte puniatur, res nihilominus redduntur illi cui pertinent. Et item si iudices quicq̄ accipere debeant sententias vendere viderentur quod fieri non debet, vt.C.quan. prouo.non est necess. L. venales, &. L.vlti.&.ij.q.vi.c.ei qui. vers.diffinitiua, & ver. venales, extra de vi.& hones.cleri.c. cum ab omni. Nullum etiam sententia ledere debet nisi eum qui demeruit Is vero cui furto vel preda bona ablata sunt nil mali facit, vt in auten. de manda.princi.§. quod si, et.§.oportet coll.iij.& in auten.vt iudi.sine quoquo sufragio.§.volumus coll.ij. Si qs forte dicat q̄d istud iudici cederet rōe mulcte nam ex aliunde eam repetere non poterit, queritur ab eo, quis demeruit mulctam huiusmodi, si responderit fur vel predo, replicabitur iterum sibi quod mulctam in huiusmodi bonis demereri nō potuit, nam nec sua fuerunt, vt infra eo.li.ar.xxxi. Et itē nequam ille demeruit vitam, quare bona aliena cum hoc mulctando perdere non potuit, vt supra li.i.ar.liij.& in autē.de manda.princi.§.oportet, coll.iij. Si etiam dicatur quod actor mulctandus venit.&c. quod nulli pœna infligi debet absq; sua culpa. Is vero qui iustam instituit querelam sine culpa manet, vt supra li.i.ar.liij.&.C.de modo mulctarum L eos qui. Concluditur ergo cum textu quod spoliato possessio viceuersa restitui debet, resq; furto vel preda ablata, vt.C.vn̄ vi. L. vi pulsos.

Concordat Iur.mu. xxxvij.

Articulus. XXVI.

Moneta denariorum in aduentū domini noui est renouanda.[a] Monetarius si unum falsum exposuerit denarium in emendo res aliquas morte condemnatur. Monete tres denarij cum medio si inueniantur apud eum qui iuri suo furando aut spoliando derogauit[b] perdit manū nisi ostendere poterit uarendatorem a quo denarios cœperit. Qui uero pleni iuris est si apud eū solidus nummorum falsorum inueniatur eosdem & nihil amplius ammittit & si plures habuerit absq; uarendatore manum perdit,[c] falsificet autem monetarius suos nummos, uel non cudit eos prout iuris est, nemini potest crimen imponere falsi ut exinde ei satisfacere teneatur. Moneta nūmorū cudi debet æqui pōderis & ualoris. Nemini licet forū erigere uel monetā de nouo instituere sine consensu eius lociordinarij seu iudicis, etiā Rex in signum sui consensus suam ad hoc mittere debet cirothecam. Nemini etiam nūmos cudere licet qui aliis sint similes, sed habeant diferentias competentes[d] postq̄ nummi prohibētur licite cū eis posthoc per quindenā debita persoluantur & pignora redimentur.[e] Qui autem post tēpus deputatum eum eis emerit cudens eos licite frangit dūmodo es ementi reddat.

Concordat Iur.mu. xvij. Alij textus habent moneta denariorum renouari debet quando nouus dominus curā susceperit.

b. Textus alij habent, cuius est cutis uel capi... Vide ad id Iur.mu. xxxix. glo.

c. Alij textus habent in cute puniuntur.

d. Cōcordat infra li. iij.ar.xl.glo.

e. Textus uetustiores habent, licebit monetario eosdem frāgere fractosq; restituere & non retinere.

Glosa.

Qui vero pleni est iuris si apud eū.&c. Quid si pecunia fuerit approbata & postea apparet reprobata. Item si alius istam pecuniam expendit vt bonā, de his nota in specul.titu.de pigno.§.hęc rubrica post princi.in addici, p Ioan. And.

Hoc etiam scias quod de iure tria sunt necessaria in qualibet moneta [f] scz, p̄ba materia, iustum pondus, & imago seu subscriptio principis, quorum altero deficiente non censetur proba sed falsa & roprobata moneta, vt probatur & notatur.ff.de contrahen.em. L.i.&.C de vete.nūmis.po.L.i.li.xi.iuncta.L.quintus.§.penul.ff.de auro.& argento leg.a.& notatur per docto.in.c.quanto de iureiuran.

f. Tria sunt de iure necessaria in qualibet moneta.

Glosa.

Lex presens est contra consuetudinem que in Marchia obseruatur vbi singulis annis semel

g. *Ad hanc materiã uide supra li.i.in p[ro]logo.et ar.xiiij.li.iij. ar.lxxviij.Iur.mu.ar .i.glo.*

h. *Consuetudo inueterata an magis seruanda sit q̃ ius scriptum.*

moneta renouatur. In Episcopatu vero Maydeburgẽ bis g Vnde & circa id dubiũ exoriri possit an magis cõsuetudo inueterata seruari debet vel potius ius scriptum vt articulus habet. h Sciendum quod noua constitutio propellit antiquam legem, vt.ff.de legi, & senatuscon..L. de quibus, & consuetudo vnius ciuitatis preponitur etiam legi ciuitatis illius si per desuetudinem eidem abrogatum est, vt.ff.communi predi.L.venditor.§. si constat. Vnde inter cetera lex allegata.ff.de legi.& senatuscon.infrascriptum continet paragraphum quem & hic inserere placuit. Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipse leges nulla ex alia causa nos teneant, q̃ quod iudicio populi recepte sunt, merito & ea que sine vllo scripto populus probauit tenebunt omnes. Nam quid interest sufragio (id est cõsensu in scripto redacto) populus voluntatem suã declaret, an rebus ipsis & factis. Quare rectissime illud etiam receptum est vt leges non solo legislatoris sufragio sed etiam tacito omnium consensu abrogentur. i Et exinde vt in glossa ibidem annotatum est sequitur, quod lex per duo corrigitur. Primo per aliam superuenientem legem & hoc planum est. Secũdo per consuetudinem vel potius desuetudinem legis alicuius, & hoc vel consuetudo est generalis & tunc generaliter vincit legẽ, vel specialis & sic specialiter vincit legẽ in illo loco vt.ff.cõmunia prediorum.L.venditor.§.si constat, & hoc est verum si consuetudo sequit[ur] legẽ, nam si precedat vincitur a lege. Ad hãc materiam vide plura in loco allegato.ff.de legi.& senatuscon. Ad questionem vero motã vbi per modum dubij propositum est. R[espondeo]. q[uo]d articulus iste consuetudini non derogat, dicit enim quod in aduentu domini nummi noui sunt renouandi, nõ tamen vetat quod singulis annis non renouentur.

i. *Lex ex duobus corrigitur.uide supra li. i.ar.iij.Iur.mu.ar.i.*

Qui iuri suo furando vel spoliãdo derogãt. &c. Vel etiam qui occasione furti obiecti cõcordiam ineũt, de his vide supra li.i.ar.xxxvij.&.xxxviij.& item. C.ex qui.cau.ali. infami.irroga. L.non damnatos.

Monete tres denarij cũ medio si inueniantur. &c. hoc in signũ istius fit, quia ipse furto vel spolio naturam suam ex quatuor elementis susceptam dehonestauit & non est iam perfectus homo quatuor elementorum sed quasi ex semiquatuor, k sic etiam parricide denegantur quatuor elemẽta nec sibi aer viuo cõceditur nec terra mortuo ad sepeliendum, vt Insti.de publi.iudi.§.alia, & supra eo.li.arti. xiiij. C.de his qui libe.vel paren.occi.L.si q[ui]s &.ff.ad le.pom.de paricidijs.L.i.

k. *Parricidij pœna.*

Qui vero est pleni iuris.&c. huic enim non adeo erit imputandum cum pecuniam malã quam credit esse bonam expendit, vt.ff.de solu.L.qui.

Si monetarius vnum denariũ.&c. Quia magis sibi obest denarius q̃ alteri solidus, ex eo quia maiorem illorum noticiam habet q̃ alter quod si plures inueniantur denarij manũ ammittit, vbi enim excessus maior ibi & pœna adaugetur Insti.de pub.Iudi.§.alia.

Falsificet autẽ monetarius suos nummos nemini potest imponere crimen falsi.&c. Ratio quia vnusquiuis obicere sibi possit falsitatem Contra alium enim agere non potest qui illo crimine notatus est, vt.vi.q.i.c.qui crimen &.C.de testi.L.vlti.

Moneta debet esse equi ponderis.&c. l ita q[uo]d vna non sit grauior & ponderosior alia tum etiam in qualitate & valore equalis sit, secundum quod in aliqua prouintia statuitur.

l. *Moneta equi p[onde]ris & ualoris esse [de]bet.*

Nemini licet forum erigere &c.& in eo prouiditur reipublice ne videlicet homines depauperentur in monetaq[ue] iactura fiat aliqua vt.C.de nundinis.L. qui.

Sine consensu iudicis.&c. Ex isto habetur q[uo]d omnes Principes iudices vocitantur, vt infra li. iij.ar. lij .Paragraphusq[ue] articuli intelligi debet quod pro erigẽda noua moneta subditi suo iudici hoc est principi seu presidi prouincie insinuare debent, vt infra li.iij.ar.liiij &.xlvij.& ille tandem negotium ad imperiũ deducet, ita quod imperator ad id suũ prebeat consensum vt textus habet &.C.noua vectigalia institui non posse.

Nemini etiam nummos cudere licet.&c. Ad hanc materiam vide. C.de falsa moneta.L.i. .ij.&.iij.per totũ, vbi imperator contra illos qui falsam cudere audeant monetam pœnas statuit condignas vnde & leges prenotatas hic inserere visum est. m Quoniam nonnulli monetarij adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incũbere huiusmodi homines inquirendi vt inuestigati tradãtur iudici, facti conscios per tormẽta illico prodituri, ac si dignis suplicijs sint adijciẽdi. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus cuius modus, quoniam dispar patrimonium est a nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personam suspectam de custodia exire fecerit capite puniatur, appellandi etiam priuato licentia denegetur. Si vero miles aut p[ro]motus in gradu huiusmodi crimen incurrerit super eius nomine & gradu ad competentes iudices referatur. Domus vero vel fundus in quo hec perpetrata sunt si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria vel negligentia punienda est, & si ignoret fisco vendicetur, nisi dominus ante ignorans vt primum repererit scelus prodiderit perpetratum, tunc enim possessio vel domus ipsius proscriptiõis iniurie minime subiacebit. Sin vero longissime ab ea domo vel possessione abfuerit nullum sustineat detrimẽtum, actore videlicet fundi vel seruis, vel incolis, vel colonis q[ui] ad hoc ministeriũ pre-

m. *Falsificantium [mo]netam pœna secu[ndum] diuersi status hoi[num]*

buet ũt cũ eo qui fecit, supplicio capitali plectendus. Viduas autẽ ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, vt vidue nec in proximo constitute domo sua vel possessione careant si nulla apud ipsas tam grauis cõscientie noxa resideat. Impuberes vero si etiã conscij fuerint nullum sustineant detrimentũ quia ętas eorum quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo fuerint quoniam ignorare eos quid in re pupilli geritur non oportet, hęc pœna expectabit vt de rebus eorum si idonei fuerunt tantum fisco inferatur quantum a pupillo fuerat inferendũ. Et itẽ alia lex disponit. Si quis nummos falsa effusione formauerit vniuersas eius facultates fisco nostro precipimus adijci. In monetis etenim tantum nostris cudende pecunię studium frequentari volumus cuius obnoxij maiestatis crimen committunt, & premio accusatoribus proposito quicunq; solidorũ adulter poterit reperiri, vel a quocũq; fuerit publicatus illico omni dilatione semota flammarum exustionibus mancipetur. Et itẽ alia lex sequitur. Si quis super cudendo ere vel rescripto aliquo vel etiam annotatione nostra sibi arripuerit facultatem non solum fructum proprię petitionis ammittat, verumetiam pęnam quam meretur excipiat.

Articulus XXVII

Theloneum non solvens quid demereatur.

QVi ualuarum Pontiũ siue aquarum Theloneum nõ psoluerit, a quadrupliciter refundet. Theloneum autem forense qui nõ dederit triginta solidos pene dabit. Quatuor euntes pedestres unũ denarium, & unus æquitum dimidiũ præstet nummũ. Curros oneratus quatuor denarios in eundo & redeundo soluet, & hoc dabitur in Theloneo aquarũ, in poncium autem soluetur dimidia pars. Clerici & militares familiaq; eorum a theloneo sunt exẽpti. [b] A thelonei etiam datione immunis est omnis qui poncium & nauium non indiget transfretatione. De iure etiam prætiũ soluere nõ tenetur a conducto cui placet corpus & res committere periculo seu fortunæ. [c] Qui alijs prebet conductum a damno precauere & præcustodire ipsis debet. Currus uacuus dimidiũ soluit thelonei respectu onerati, dimidius uero currus seu biga unum pro theloneo dabit nummum. [d] Si quis transitum agro nouo imposuerit, per uetitasq; uias per agros ierit pro qualibet rota unum nummum soluet & æquitãs nomine emende dimidium. Si uero ager fuerit seminatus damnum resarcire tenentur & id facieñ licite pignorantur, quod si resisterent pignorationi cum clamore uiolentiæ arrestẽtur quem clamorem cum tribus solidis eos emẽdare oportet & desuper iura pignoris sustinere.

[b] Alij textus habent quilibet etiã eques in curru uel uehiculo liber est a theloneo, si sue non indigeat uel ponte.

[c] Concordat Iur. mu. ar. viij. textus uetustiores ultra id addunt quod si non fecerit eũ damna resarcire oporbit.

[d] Vide ĩfra ar. xlvij.

Glosa.

Qui valuarum pontiũ. &c̃. [e] Hic scias quod refectionem itinerum & pontium agnoscit ecclesia, quia respicit pietatem. Vnde dcit lex Imperialis. Ad instructiones itinerum pontiumq; etiam venerabiles ecclesias & diuinas domus tam laudabili titulo libenter ascribimus, quia nõ est inter sordida munera numeratum, vt in. L. ad instructiones. C. de sacrosancto. ecle.

[e] Itinerũ & pontiũ refectionem agnoscat Ecclesia.

Quadruplicit̃ refun. &c̃. Posset tamen cõsuetudo vel statutum operari vt non soluentes theloneum vel gabellas ammittunt bona, vt ff. de publica. & vecti. L. commis. Et qui eam gabellam imponunt & pro qua causa, vide in repetitione regule possessor, de re. iur. li. vi. Quomodo etiam regulariter quilibet ad vectigalia & huiusmodi soluẽda teneatur, vide in. L. omnium. C. de vectig. & commis. Immo videtur quod fraudans gabellam rerum vectarum perdit illas ipso iure secundum dominici in. c. cum secundam de hęredi. li. vi. & ibi. concor. in glo. super. vers. omnittens. quę tamen intelligitur in speciebus illicitis.

Clerici, milites &c̃. Vñ dicit cõsti. Frede. nulla communitas vel persona publica, vel priuata collectas seu exactiones angarias seu pangarias Ecclesijs aut alijs pijs locis, aut Ecclesiasticis personis imponant, aut inuadere presumãt, quod si fecerint & requisiti ab Ecclesia vel. Economo reddere cõtempserint triplum refundant, & nihilominus banno imperiali subiaceant, quod absq; satisfactione debita nullaterus remittatur. Vide etiam in c. quanq; de censi. li. vi. & eo. ti. presenti in cle. Et in. L. ij. & L. presbyteros. C. de Episco. &

Vbi dicitur presbyteros, diaconos, subdiaconos, atq; exorcistas, lectores atq; hostiarios etiam personalium munerum expertes esse precipimns.

Et eorum familia. &c. familia & etiam mulieres. Nam secundum leges mulieribus quę cū maritis Reipublice causa absentibus peregrinate sunt ad exemplum militū subueniri solere non est ignoratum vt in. L. i. C. de vxo. mili f Mulier enim honorem viri obtinet, vt in. L. filij. §. ij. ff. ad munici, & ad hoc qđ hic dicit de familia dicit lex communis. Omibus quoq; clericis huiusmodi prerogatiua succuritur vt cōiuges clericorū ac liberi eorꝫ quoq; ministeria, idest mares, pariter & femine, eorumq; etiam filij immunes semper ab huiusmodi mūeribus perseuerēt, vt in. L. ij. de epis. & cle.

f. Mulier honorē uiri obtinet.

Qui alijs prebet conductum. &c. vide etiam ad id. xxiij. q. iij. si quis Romipetas. Et nō soluens iustum pedagiū peccat, recipiens vero pedagium debet tenere iter securum, & si dānum detur transeunti, debet sibi id resarcire de hoc etiam per hostien. in sum. de censi. §. ex qbus, & per Odo. C. ne filius pro patre auct. habita. Vide etiam per Bald. de hoc plene in. §. conuenticulas, de pace iuramē. firman, coll. x.

Glosa.

Queritur circa id, an theloneum sine peccato exigi possit necne. g Quidam dicunt quod sine peccato exigi non potest, est enim origo auaricię, oppressioq; hominū, vnde & Christus saluator noster Matheum qui & publicanus erat hoc est exactionum publicarū quęstor, ad se inuitauit redargutusq; postmodum a iudeis quod cum publicanis comederet. Rt. tamen reiectis in contrarium opinionibus quod si iusto exigitur sine peccato fieri potest. Ex Imperatorum enim constitutionibus theloneum statutum est propter publicā vtilitatem illud autem quod Imperatores statuerunt pro iure habetur, & ita sine peccato accipit, vt Insti. de iur. gen. §. sed & qđ principi, &. ff. de origine iuris. L. ij. §. deinde, &. x. dis. c de capitulis. c. vides. c. quis autem. Quod autem imperatores theloneū admittant est textus clarus & rotundus. C. vectigalia noua instituí. L. vectigalia, &. L. vlti. immo eodem titu. per totum, nō enim temere permittitur nouorum exactio vectigalium sed cōmuni vtilitate inspecta, & non propter aliquam auariciam cōceditur. Vnde Christus theloneū esse soluendum approbauit, cum prehenso per discipulum pisce, dragmaq; in eo inuēta vectigal exoluit. h Nec theloneator publicanus dicitur vt aliqui idiote putant quasi publicus pctōr, sed thelonatores publicani nuncupantur ex eo, quia fruuntur publico, vel quia cōducūt ab Imperatore aut Ciuitate exactionem aliquam publicam, & exinde prestant aliquod tributum. In generaliq; omes q̄ conducunt aliquid a fisco publicani dicunt, vt. ff. de publicanis. L. i. §. ij. ff. de verbo signifi. L. eum qui.

g. Telonea an sine pecato exigi possūt.

h. Publicanus unde dicatur.

Quadruplum refundet. Hoc fit ex eo quia illud reputatur pro violento & manifesto furto, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. pęna, & Insti. de acci. §. quadruplici. i Propter tamen huiusmodi thelonei nō solutionē vel transgressionem nullꝰ suspendi debet, dato quod furtiue vsurpet id quod soluere tenetur, non enim furtiue illud accipit vt furto cōuinci possit, vt infra eo. li. ar. xxix. k Notandumq; circa id quod actio quęlibet criminalis ciuiliter semper institui potest, ita quod quęrulari potest super pecunijs impensis simplici quęrela, vt Insti. de iniur. §. in summa.

i. Teloneum nō soluens an furtum committat et an suspendi debeat.

k. Actio criminalis ciuiliter semper institui possit.

Quatuor eūtes pedestres. &c. Istud intellige vt in se sonat, & hoc postquā theloneum pro necessitate Reipublicę instituitur, vt. C. vectigalia noua institui non pos. L. non quidem.

Clerici & militares. &c. l Hic excipiunturin triplici genere homines qui theloneum soluere non tenentur. Primo clerici, & hoc propter publicum commodum & vtilitatem vt pote orationes quas fundunt & fundere debent pro incolumitate Imperij, & hoc nedū de pręsbiteris intelligitur, verum de omibus qui titulo clericali gaudēt, totus enim mundus eorū vtitur orationibus, vt in auten. quomo. opor. Epis. & cleri. §. i. coll. i. Secundo excipiuntur milites propter eorum obsequia in defendendo imperio & Republica & ita cōfertur etiam eis donū publicū, immumitas videlicet vectigaliū, vt. C. de vectiga. cōmis. L. omnibus, & in auten. neq; miles, neq; federa. §. cum domini dei, coll. viij. Tertio excipit eorum familia m eodem enim iure vtitur familia cum dominis suis, vt. C. de epis. & cleri. L. ij. Sed & vxoribus militum eadem immunitas seruatur, vt. C. de incolis. L. vlti. & xij. q. ij. Ecclesiarum seruos, &. ff. de iurisditione omnium iudicum. L. cum quędā puella.

l. Homines triplicis generis à Teloneo excipiuntur.

m. Familia eodem iure utitur cum dominis.

Qui pontium & nauium nō indiget transfretatione. &c. per istum paragraphum excipiūtur a thelonei solutione qui pontium & nauium vsu non indigent. Et exinde sequitur id quod prius tactum est, quod videlicet thelonea, & vectigalia salui conductus nō propter auaritiam statuta sunt, sed ad necessitatē Reipublice, quare iusto exigi possunt, statuūtur enim thelonea propter viarū reformationē & securitatem, vt hic &. C. de vectigalibus commis. L. vectigalia. Excipiuntur insuper a thelonei solutione. n illi qui ad pontem pertinent, vel de propinquo resident, ex eo, quia si non extendat se theloneum pro construendo ponte, vicini impensis suis extruere tenebūtur, vt. C. de vectigalibus. L. vniuersi. Clerici tamē & milites negociantes thelonea soluunt. C. vectigalia commu. L. ex pręstatione.

n. Ad pontem pertinentes à Teloneo eximuntur.

¶ A dāno pręcauere & pręcustodire ipsis de

bet.&c.Qui enim sentit commoda senciat & incommoda, vt.ff.de reg.Iur.L.secundū. Vn̄ & theloneum nouum imponens sine consensu principis violentiam committere dicitur, quare & capite pęnam soluit, vt.ff.ad le.Iul. de vi.publica.L.vlti.& ff.ad le.Iul.de ambitu.C.noua.vecti.insti. non pos.L.vlti.

Si quis transitum agro nouo imposuerit.&c Pro declaratiōe paragraphi istius [o] nota qđ rusticorum prediorum iura sunt hęc iter, actus, via, aquę ductus. Iter est ius eundi vel ambulādi hominis per se, hoc est vbi ire & ęquitare potest. Actus vbi curru ęqtare vnus potest. Via vbi pecora pelli & vnus currus alteri cedere valeat. Aquę ductus est ius aquę ducende per fundum alienum, vt Insti.de serui. rusti.& vrba.predi.§.iter.§.actus et §.via. Hęc iam expressa signant prima tria in textu quodam modo tangūtur. Per id cum dicitur ęqtans iter includitur. Per id quod dicitur pro qualibet rota actus designatur. Cū vero dicitur si ager fuerit seminatus viam designat. ꝑ Vn̄ via esse debet octo pedum latitudinis in directum, in angulis vero sedecim nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituētibus quod non fit in actu. Insti.de serui.rusti. predi.§.i.in glo.

Rusticorum prediorum iura, uide infra li.

Vie latitudo qualis debet. Vide infra li.lix.Iur. mu.ar.C. xi. Vnde & lex xij. tabularum hoc idem statuere uidetur in hęc verba. Vie latitudo in directum octo pedum, in anfractū idest flexum est xvi.habeto.

Notandum insuper pro declaratiōe eiusdem paragraphi ¶ quod quādo transgredit̄ ager vno anno publicę, non violenter sine prohibitione, vel absq; contractu admissione precaria, nulli posthac prohiberi potest, vt.ff.de iti.actuq; priua.L.i.

Ager uno anno puce transgressus sine prohibitione posthac prohiberi nō poterit.

Cum clamore violentię arestentur.&c. Et ex isto passu iudices quidā auaricia ducti a quolibet iudiciario clamore pęnam trium solidorum vsurpare sibi volunt sicut si vnus venit & quęrulari vult contra aliquem, procurator interrogat eius quomodo ipse necessitatem suam declarare debeat, decernitur quod cum clamore. Vlterius procuratot expetit qđ Iudex decernat vt eum acclamare seu aduociferare possit, quod cum factum sit ac ille aduociferatus fuerit, iudex tandem iure sibi tres solidos cedere putat, in paragrapho isto opinionem fundando suam, & supra.li.i.ar.lxij. Ibi pro solo iudiciario clamore non iure prosequuto.&c. Id tamē fieri minime debet nec textum isti intelligūt immo contra ipsos militat locus allegatus, loquitur enim arti.lxij. de clamore iudiciario, cum non prosequitur querelam, tunc enim tres solidi soluūtur, hic vero secus est, quia iste prosequitur actionem contra illum, quem arestauerat, immo & ibidem li.i.ar.allegato sequēti paragrapho hoc idem clare habetur, cum inquit si vero clamorem prosequitur nihil demeretur. Cōcludit̄ ergo quod non pro omni iudiciario clamore tres solidi soluuntur iudici, nec obstat si quis dicat quod paragraphus ille arti.lxij. lib.i. damnum nullum sustinet si verba duellaria non interposuit.&c. intelligi debeat cū quis sine duello alloquitur alium, hic vero videtur duellariter alloqui, ex quo cum clamore conqueritur. ℞. quod non duellariter alloquitur. Qui enim duellariter contra aliū agit̄ preparat se contra illum si forsan negare vellet quod eū conuincere nitatur, prout ius & iudicio pertinentes decreuerint. Iste vero non hoc facit quia necessitatem declarat suam, & petit cogi aduersariū ad respondendū, dato etiam quod duellariter exigeret ab illo respōsionem, extunc iudici mulcta soluitur non ratione iudicij vt isti putant, sed propter id, q̄a actori emenda pręstatur, vt supra, li.i.ar.liij. Pręterea ex quoquidem huic ex officio iudicis admissum est quod aduersarium aduocifere ret, quicquid vero iudex ex officio admittit illud firmiter tenere cum oportet, & nullam ratione istius exigere mulctam vt.C.contrario iudi.tute.L.si pater tuus, &.ff.de reg.iur. L.qui in ius.

Nota hic speciale ex textu pręsenti, [r] quod quandoq; pignorare potest vnus aliquem sine iudicis licentia sicut occasione damni in campo patrati, pro eo tamē criminaliter agere non poterit, & hoc ex eo fit, quia damna illa fiunt ab hominibus itinerantibus qui non facile per ius arestari possunt.

r. Pignorare quandoq; unus potest sine licentia iudicis.

Articulus XXVIII.

QVi ligna incidit, uel gramina falcit aliena aut in alicuius riuis fluuijsq; piscauerit [a] tribus solidis liberatur, damnum nihilominus secundum formam persoluendo. In piscaturis uero foditis seu stāgnis si qs piscauerit & arbores plātatas inciderit, aut insertas fructiferas ue, uel fructum decerpserit seu arbores aut lapides limitum seu finiū effoderit triginta solidos exoluet ꝓ mulcta, & si repertus in facto fuerit licite [b] pignoretur. Nocturnali temporæ ligna cesa uel gramina iā falcata furatus qui fuerit suspenditur.[c] Si diurno tempore hoc fecerit crinis & cutis tormentis subicietur. Aqua fluens nauigandi & piscandi communis est & esse debet, & piscatores ripa ac planicie licite uti pos

a. Alij textus addunt excepto mari et magnis fluminibus.

b. Textus uetustiores addunt sine licentia & consensu iudicis.

c. Cōcordat Iur. Mu. ao. xxxviij. glo.

sunt quantũ uno passu ex naui attingere ualeant.

Glosa.

Aqua fluens.&c. Vnde dicit lex communis, flumina vero omnia & portus publica sunt, ideo ius piscandi omnibus commune est in portu fluminibusq; sicut & riparum vsus, itaq; naues ad eas applicare funes arboribus innatis religare, onus aliquod in his reponere cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumẽ nauigare. Insti. de re. diuisi. §. flumina. Proprietas tamen illorum est quorũ predijs adherẽt vnde & arbores ibi nate eorũ sũt. Insti. eo. ti. §. riparum.

Glosa.

Pręcedenti articulo declaratus est casus, vbi quis licite sine autoritate iudicis arestari & detineri possit. In articulo pręsenti dat etiã specialem doctrinam vbi sine consensu iudicis vnus aliũ arrestare valeat. Vnde in generali pro quolibet dãno ab iter agentibus patrato vnũ detineri qs põt, vt supius declaratũ est Qui ligna cedit.&c. per ligna in textu intelligi vult arbores non fructiferas, per riuos vero & fluuios denotat aquas quę nullũ defluxum habent per quę pisces egredi vel regredi libere possunt. Sed dũtaxat aqua illa vẽto hincinde agitatur, vt insti. de re. diuisi. §. flumina eiusq; emenda sunt tres solidi. Vitã em̃ nõ demeruit q in his piscauerit, vt infra eo. li. ar. lxi.

In piscaturis vero foditis seu stagnis.&c. & hoc ex eo fit quia impensa & labor hominis ad id accessit. Piscesq; ibidem tanquam in reseruaculo seruantur. Vnde si stagna aut aquæ huiusmodi rupte sint, prandens pisces exeuntes etsi vitam non demeretur iniuste tñ agit, quia contrectat rem alienã, vt. ff. de reg. iur. L culpa.

Et arbores insertas.&c. vt sunt Salices, Tilia. Vnde circa id interrogare vnus possit an qui sic arbores succiderit pati debeat ius furantiũ arbores, hoc est quod suspendi debeat vel potius ius vt hic textus habet. [d] ℞. si extẽdat se damnũ quod patrauerat ad tres solidos suspẽditur. Si vero non, extunc ad statuam virgis ceditur, quia ligna huiusmodi assimilantur succisis lignis, nam inserta ligna non dicuntur arbores plantate nisi radicate iam sint vt. ff. de arbo. fur. cesa. L. vitem.

d. Ex ar. xiij. supra eo. li.

Aut insertas fructiferas.&c. Per id intelligun tur etiã quercus, fagus, plante, vineę, & alie arbores fructifere, vt. ff. eo ti. L. vitem. Vnde circa id sciẽdum in cuius fundo radix figitur eidem planta cedit, & idem ius possessionale ad plantã habebit ex parte fundi sui, qui arborem viuificat, & fructificare facit, vt Insti. de re. diuisi. §. si Titius & infra eo. li. ar. lij. [e] etsi plures eandẽ arborem furtim inciderint cum singulis in solidum agetur, vt. ff. eo. ti. L si plures.

e. Ad hunc passum al[...] ludere etiam quodam modo uidetur lex xii[...] tabularum cum ing[...] Tignum alienum [...] tuum ædibus uel u[...] neis suis iniunctum [...] quis eximere cogitu[r] sed duplum pro eo actionem de tigno iuncto præstare co[m]pellitur.

Vel fructum decerpserint.&c. Dicere qs possit, ius istud nõ esse ęquum, quod ille qui fructus decerpit in tantum mulctari debeat sicut ille qui arborem succidit. ℞. quod arbores ratione quorum vt textus habet mulcta soluit intelligi debent quę extra sepes circumdatas situate sunt, quia si quis exciderit arbores in aliquo loco pariete vel sępe circumducto & cum clamore contra eum proponitur pęna capitis punitur, vt. ff. eo. ti. L. ij. vbi habet quod incisores huiusmodi arborum pęna capitis puniuntur.

Seu arbores finium effoderit.&c. intellige si ignoranter id fecerit, vt sic em̃ punitur vt textus habet, secus si scienter & violenter id faciat pœnam enim capitis succumbet, vt ff. de termino. mo. L. vlti.

Et si repertus in facto fuerit &c. Quid si vnus pignoret alium allegando damnum sibi esse illatum, iste vero factum excuset & se fore depredatum quęruletur, quis eorum ad conuincendum propior sit. ℞. ille qui pignorauit propior erit eum conuincere cum probationibus damni illati & pignore accepto, vt. C. de probationibus, L. siue, & L. frustra.

Nocturnali tempore ligna cesa vel gramina falcata &c. Istud tractum est ex iure naturali. Vnde gramina huiusmodi nondum secta si quis ceperit pro eo vitam non demeretur. Natura etenim illa crescere facit non adhibita etiam hominum opera, quare nec interfici homo debet si quid de his ceperit, si vero qd operis postmodum subsequatur, vt quia falcata sunt furtumq; in eis committatur vitam demeretur vt textus habet, &. ff. de ar. fur. ces. L. facienda.

Si diuturno tẽpore hoc fecerit &c. [f] Exinde venit quod furtum nocturnum grauius est diurno quia diurnus fur in cute & crine punitur. Nocturnus vero suspenditur, vt ff. de furi. balne. L. fures & supra eo. li. ar. xiij.

f. Furtum nocturn[um] grauius diurno.

Aqua fluens &c. Intelligi debet de aquis & torrentibus vbi pisces libere egredi & intrare possunt, vt Insti. de re. diuisi. §. flumina. Et ille qui primus in illis piscauerit, alios per possessionem prohibere minime potest, vt ff. de vsuca. L. vsucapionem, nisi forsan pręscriptione triginta annorum illa possideat, ita qd aquam & piscaturam per illud tempus pacifice teneat, vt C. de pręscriptione xxx. annorum L. si quis.

Et piscatores ripa ac planicie &c. Locus em̃ ille piscatoribus ęque communis est sicut & aqua, ita quod portũ egredi possunt naues trahãt, rete siccent, gazas edificent, naues reforment & non aliud, dominium tamen riparum illis pertinet quorum predijs adherent, Qua de causa arbores quoq; in eisdem

nate dominorum sunt, vt Insti. de re. diuisi. §. ripparum. & §. littorum. & ff. de verbo signi. L. littus.

Articulus. XXIX.

CVm res alicuius per alluuionem applicentur ipse eas domino reddere tenetur suo, dummodo ut iuris est easdem postulet & si ei quæ ab eo sunt impensa & desuper exposita secundum hominũ estimationem persoluet. Idem etiã inventor res sic applicatas denunctiare debet, & per sex septimanarũ tempus non consumere interrogatusq; ea se habere non neget, si contra factum fuerit ex occultatione res furtiue erunt & eas cum emenda & mulcta restituere tenetur, furtum tamen in hoc per quod in uita honore, membris, sanitateue condẽnetur non cõmisit, quia prædictas res furando aut spoliando a domini possessione non noscitur abstulisse.

Glosa.

Cui res alicuius. &c. Vnde ad hoc dicit lex Imperialis. Alia causa est earum rerũ quę in tempestate maris leuande nauis causa eijciũtur, heę enim domino permanent, quia palã est non eas eo animo eijci quo quis eas habere non vult, sed quo magis cum eis periculum maris effugiat qua de causa si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit furtum committit, vt Insti. de re. diuisi. §. fi. [a] Et scias qꝺ naufragium pacienti nihil est auferendũ, sed totum restituendum & clericus contra faciẽs deponitur laicus vero excõmunicatur, de accusa. cũ dilecti, & .xxxiiij. q. ij. c. siquis necessitate, & de treuga & pa. c. ij. & hoc nisi fuerit naufragium piraticum & predonum, vt in cõsti. frede. ad decus. §. nauigia, vbi etiam cõtrafacientibus imponitur pęna & ibi vide ꝑ materia & in. c. excommunicationi de rap. in glo. vlti.

a. Naufragium paciẽti nihil est auferendum.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli [b] nota qꝺ aluuio duplex ẽ. Prima qñ fluui⁹ est inter meũ & tuũ agrũ, quicquid arene per impetũ ex tuo agro importatur in meã partem hoc tibi aufertur & meum fit, vt infra eo. li. ar. lvi. & Insti. de re. diuisi. §. pręterea. Id tamen verum est si illud facile dignosci non possit. Si enim flumen rapuerit quantitatem agri tui qui dinosci poterit in meamq; transporter partẽ ager huiusmodi illius cui abductus est per aquam manet, vt infra eo. li. ar. lvi. & C. de alluuioni, & palu. L. i. & Insti. de re. diuisi. §. quod si vis. Secundo alluuio fit si aqua eliderit arborem tuum ex terra & transporter illum in partem meam, q̃diu non immittat radices in terram tua manebit. Si vero radificetur in rippa mea mihi pertinebit, vt Insti. eo. ti. §. plane, & ff. de dam. infec. L. hoc amplius.

b. Alluuio duplex.

Sciendum etiam circa id quod ager per alluuionem accrescens alicui, etiam census ex illo debet secundum quantitatem augeri illi vero cui ager decreuit census minuit, vt. C. de allunionibus. L. ij. ¶ Insula etiam in medio fluminis [c] inter agros per ęquum sitta vtrorumq; iuxta latitudinem cõmunis erit. Insula vero quę est propior agri alicuius illius erit, vt Insti. de re. diuisi. §. insula & ff. de acquirẽ. re. domi. L inter eos & infra eo. li. ar. lvi. in fi. Alter sensus articuli pręsentis est cui res alicuius per alluuionem applicentur. &c. Quamdiu enim vnus libera voluntate non dimiserit aliquid, vel sibi iure abiudicatum nõ sit, vel non effugiat illius manent res huiusmodi. Sed ille cui res per alluuionẽ alienate sunt non voluntate eius id factum est, vt. ff de ꝓba. L. cum de in debito in prin. & C. de infantibus. L. fi. ergo &c.

c. Concordat infra eo. li. ar. lvi.

Circa id quęrere vn⁹ possit. Res vel merces tẽpore fluctus in mare eiecte, an illius qui eiecit sint, necne. Quidam dicunt quod iam istius qui proiecerat res huiusmodi peramplius nõ sunt, & hoc quia volũtarie merces huiusmodi eiecerat, allegantes simile in Coronatione apostolici Imꝑatoris vel Regis, vbi pecunię proiciuntur, & qui illas apprehenderit illius manent. ℞. tamen quod merces tempore tempestatis in mare eiecte illius sunt qui proiecerat in necessitate enim vitę nauem exonerauit & non animo quod merces illas vlterius habere nollet, nec est simile de pecunia tempore coronationis sparsa illud enim fit ex leticia, istud vero ꝓpter cõseruationẽ vitę, alias eñ libentius retinerent merces huiusmodi, vt insti. de re. diuisi. §. vlti. ff. pro derelicto. L. i. & ij. & item. L. si id quod, in auten. de corsuli. § hęc itaq; coll. iiij. Ex occultatione res furtiue erunt. &c. [d] Ex isto textu habetur quod quędam res furtiue efficiuntur ex sola negatiõe [e] quę tamen in vitam vel honorem nõ vergũt sed cũ emenda illa dimittere cogitur, vt sunt res per allunionẽ applicate si occultate sint. Tum etiam res mobiles inuente, & si negaue

d. Cõcordat Iur. Mu ar. Cxxxvi. glo.

e. Res quædam furtiue efficiuntur ex sola negatione.

rit inuentor, vt infra eo.li.ar.xxxvij.&.ff. de furtis.L.falſus, & Inſti.de re.diuiſi.§.alia in fi. Furtum tamen in hoc.&c.hoc intellige de rebus quę per alluuionem ſibi adueniunt. Vel cum eiecte merces ex naui propter fluctū eidem applicātur, vel res tempore incendij exportate in eiuſq; domū a caſu inducte. Si vero aliquis ex propoſito tempore diluuij in loco alicuius proprio res ceperit, vel tempore fluctus quo nauis periclitatur merces occupauerit, vel etiam tempore incendij in domo igne flagrante quicquam abſtulerit pœna capitis damnatur, vide ad hanc materiā.ff.de incendio ruina naufragio.L.quo naufragiū.L. pedius.L.ne qd, immo huiuſmōi res ex naufragio perdite, ſine conſenſu iudicis inquiri & colligi poſſunt, vt.ff.eo.ti.L.vlti.

Articulus XXX

HEreditatem ſeu ſucceſſionem qui ſibi uendicat, non iure cognationis ſed ꝑmiſſionis ſeu donationis debere aut pertinere, hoc pro irregulari habetur, id eſt pro iniuſticia reputatur, niſi promiſſio huiuſmodi coram iudicio ſit confirmata.

a. Textus uetuſtiores ita legunt, qui ſibi uendicat hæreditatē non per cognationem ſed per promiſsionem hoc pro iniuſtitia reputatur niſi fuerit promiſsio coram iudice confirmata.

Gloſa.

Qui ſibi dicit &c. In iſto articulo tāgitur materia adoptionis.[b] Et eſt adoptio legalis actio ad ſolatiū eorum principaliter inuenta qui liberos non habent penę naturam imitans, ar. C. de adoptio L. cum eum & ff. eodem .L. adopcio. Poteſt autem adoptare maior natu minorem & non econuerſo. Item is qui filios habet & qui non habet, Inſti eo. §. fœminę. Neceſſe autem eſt quod adoptans ſit paterfa. ideſt ſui iuris, & talis quod generare poſſit, immo & qui non poteſt adoptabit, dum tamen naturaliter non impediatur, minor vero ſexagenario arrogare non poteſt niſi cauſa cognita, quia iugis debet dare operationē creationi propriorum filiorum, ſed bene poteſt adoptare.ff. eo.L.ij.§. illud. L. ſi pater.§. vlt &.L.ſequēti. Mulier adoptare non poteſt ſed maſculus tantum niſi per reſcriptum mulieri hoc concedatur, vt.ff.eo.L.nam & femine, & inſti.eo.§.fęmine. Quilibet vero tā maſculus q̄ fęmina dummodo ſit minor natu adoptantis, poteſt adoptari.ff.eo.L. adoptio.ij.[c] Et tranſit etiam adoptio in aliam ſpeciē quę dicitur arrogatio. Nam & is qui arrogatur.i.rogatur. Interrogatur an velit arrogantem habere in patrem, ſic & arrogans. An velit habere arrogandum in filium.ff.eo.L.i.in fi.& L.ij.[d] Dixerunt huiuſmodi ſpecies quia filijfa. adoptantur nec tranſeunt in poteſtatem adoptantis. Arrogantur aūt patreſfā.& tranſeunt in poteſtatem patris.ff.eo.L.i.in fi. Item adoptio fit cuiuſlibet magiſtratus competentis autoritate dum habet merum & mixtum imperiū & iuriſdictionem.ff.eo.L.ij.& de offi.procōſu.L.ij. Arrogatio fit autoritate principis & requiritur vtriuſq; verbū expreſſum vnde infans nō poteſt arrogari ſed bene adoptari.ff.de adoptionibus L.ij.&.L.in adoptionibus &.L. etiam infantem.[e] Soluuntur autem per emancipationem quę eſt patrię poteſtatis relaxatio coram competenti iudice facta, ex eo quod extra manum & poteſtatē patris filius ponitur. Inſti. qui.mo.ius.pa.poteſ. ſol. §.pręterea. Et fit volūtate patris & filij cōcurrente. Nec cogitur pater emancipare filiū niſi in certis caſibus.[f] Primo ſi male afficit filium ſuum verberibus contra pietatem. Secundo ſi compellat eum in corpus ſuū peccare. Tertio ſi filius eſt arrogatus impubes, & pubes factus. probat ſibi expedire emancipatum eſſe. Quarto ſi pater agnouit legatum ſibi hac conditione fieri vt emanciparet.ff. eo.L.nōnunq̄.C.de epiſ.au.L.ſi lenones &.ff. de condi.& demō.L.ſi cui. Soluitur etiā morte naturali.ff.de adopti.L.ſi pater. Item morte ciuili, Inſti.qui.mo.ius.pa.po.ſol.§.cū autem, &.§.pęne. Item ſoluitur dignitate.C.de decu.L.vlti.li.x.[g] Eſt autem in his effectus vt arrogatus ab inteſtato patri ſuccedat, & habet contra teſtamentum quęrelam. C. de adoptionibus.L.cum in adoptiuis.§.vlt.&. ff.eo.ti.L.ſi arrogator. Et idem eſt in adoptione, ſcilicet cum fit ab auo paterno vel materno. Sed ſi ab extraneo fit, tunc remanet in poteſtate patris naturalis, & nihil prodeſt niſi quod ab inteſtato iura ſucceſſionis habet, inſti.de adopci.§.ſed hodie, &.C. cum in adoptiuis.§.ſi quis. Et etiam effectus vt in his acquiratur filiacio & patria poteſtas vt neceſſitate famis pater poteſt eum vendere.C.de patri, q fili. diſtra.L.vlt. Item vt impediat matrimonium, vt in.c.vno de cogna.le.

b. Adopcio q.t. & alia de adoptionibus uide.

c. Arrogatio q.t.

d. Adoptionis & arrogationis differētia

e. Vide Iur.Mu.ar.

f. Emancipare pate[r] filium cogitur in certis caſibus.

g. Arrogationis effectus.

An & quando valeat promiſſio ſiue pactū[h] de futura ſucceſſione ſecundum leges ſic diſtingue. Aut pactum ſit de iure ſucceſſionis conſeruando, & valet. Inſti.de legi.agna. ſuc. §.fi. Aut de iure ſucceſſiōis amittendo & adhuc valet ſi cauſa ſubeſt.ff.ſi a paren.qs manu.L.i.§.ſi parēs. Vbi excluditur pater ab hęreditate filij, quia deliquit recipiendo premium emancipationis ſi autem non ſubeſt cauſa non valet.C.de col.L.pactum, niſi tunc firmetur iuramento, vt in.c.ij.de.pactis.lib.vi. Aut fit de iure ſucceſſionis acquirendo & nō valet ſine cōſenſu viuentis.C.de pact.L.vlt. Immo aufertur ei hęreditas & fiſco applicat. ff.de dona.L.quidam &.L. ſeq. Aut fit de iure ſucceſſionis certo modo diuidendo, & tūc ſubdiſtingue, Aut fit reſpectu incerti homi-

h. An ualeat ꝑmiſsi[o] de futura ſucceſsione.

nis vt quia duo paciscuntur diuidere omnem hereditatem communiter sibi obuenientem & valet .ff.pro socio L. iij. §.de illo. Aut fit respectu certi hominis & non valet sine eius cõsensu C.de pac.L.vlti. De hoc vide per Bar. .ff. de verb.obli.L.stipulatio.

Sed promissionis &c̃.aut venditionis, & qui sic vendit vniuersitatem hereditatis, cum res singulas non vendit, de euictione nõ tenetur rei singularis, vt C.de euic. L.i.vbi dicitur. Emptor hereditatis rem a possessoribus sum pti a periculo suo persequi debet. Euictio quoq; non prestatur in singulis rebus cum hereditatem iure venisse constat nisi aliud nominatim inter contrahentes conuenit. Et scias quod hereditate vendita heres nihilominus remanet creditoribus obligatus vt in L.racio C. de heredi. vel acti. vendi. Venditor vero ipsum compellet vel actionem accipiet, vel interesse sibi prestet vt ibi notatur. Et in vendicione nominis debitoris consensus non est necessarius.C.eo.L.nominis. Nam talis contractus factus apud acta equiparatur confessioni in iudicio factę, & mandatur exequutioni tanq̃ confessio iudicialis, vt in L. tale pactũ .§.qui prouocauit.ff. de pactis,& ad idem facit.C.de testa. L. omnium, vbi dicitur quod testamẽtũ factum coram principe vel apud acta iudicis habet vim testamẽti publici & insinuati. Et fit de actis siue fiat apud acta, siue ante factum redigatur in actibus, & sic vt ex liquido & notorio iudici fit per eum exequcio. Regulariter autem secundnm leges non valet pactum de futura successione, vt legitur & notatur in.c.ij.de pact. li.vi. Et pactũ factum cum quibusdam heredibus non tangit alios. C.de pac.L.si actionem. Et si etiam heredes siue debitores inuicem paciscantur non preiudicat hoc creditoribus, vt in.L.debitorum.C. eo.titu.

Coram iudicio sit confirmata &c. Et hoc scias quod confirmatio in forma communi valet sic vt iuste possideas & similibus, nullum vel modicum ius tribuit sed verius tantum conseruat xij.dis.preceptis.& de priuil. c.quia intẽcionis,& ius q̃d precesserat declarat, arg. ff. si serui vend.L. sicuti.§.distant. Et per eam non impeditur peticio alterius partis vel iudicis cognicio de conces.preben. quia diuersitatem, ne sede va.c.ij.de consti.ex parte &.ix. q.iij.conquestus.&.c.nunc vero & ff. ne quid in loco pub.L.ij.§.si quis.& C. de emancipa. L.nec auus. Confirmacio vero quę fit ex certa scientia cum causę cognicione tribuit ius, & nullus nisi confirmans de re sic confirmata cognoscit, vt de confir.c.i.& ij.& de offi.dele quoniam abbas,& de testa. raynuncius &.c. raynaldus. Et non solenne reddit solenne. C. de testa.L.omnium, & mutat naturam C. de rei vxo.acti. Et nudum pactum innuit ar. ff. de pac.L.legittima.

Glosa.

Articulus presens fundatur in certis legibus quę de adopcionibus tractant. Vnde iure ipso licito fuit semper sibi adoptare filium vel filiam qui in potestate illius erant, & bona illorum hereditabant, vt Insti.de adop.§.i.ff. eo.ti.L.i. & hoc in fauorem admissum fuit illis qui pueris carebant vel eos bello perdiderunt. Post modum in tantum extendebatur lex illa quod vnusquiuis pro libitu sibi heredes constituebat, vt in auten. de nup. §.disponat. coll.iiij.ff.ad le.fal.L.i. Vnde & in abusũ postmodum constitucio pretacta venit. Quidam enim omnia bona sua adoptiuis tribuebant, pueros proprios mendicos relinquẽ. vt in auten. de trien.& semis.§.frequẽter.coll. iij.[i] Lege tandem Imperatoris statutum est ac prouisum, quod quilibet adoptare aliquem volens etiam bonorum partem proprijs relinquere debet pueris, vt in auten.de trien. & semis.§.hęc nos.coll.iij. Vnde & siquidem in aliquibus legum locis inuenitur quod minus relinquere possit, leges tamen ille abrogate sunt.[k] Saxones vt ex toto presenti libro intelligi datur adopciones non tenent, seruantq; priuilegium inconcusse in hoc casu. Nullus enim apud Saxones ex electione vel promissione hereditatem percipit, sed secundũ gradus, & hoc tangitur hic in textu & supra li.i. ar.iij. & in auten. de here. ab intesta. veni.§. si vero coll. ix.

[i] .Adoptionis regula secundum posteriores leges.

[k] . Adoptiones apud saxones inusitate.

Nisi promissio coram iudicio sit confirmata &c. Quid si testificari possis quod tibi coram iudicio promiseram vt bona hereditares mea an percipere valeas necne. R. quod sic, quia ius presens ita disponit, quicqd vero iure cautum est eidem contradicere minime licet. Imperator enim id vult quod ius suadet, vt in auten. vt in medio litis non fieri san. §. i. coll. viij. In contrarium licet istius sit ar.xxxiiij.li.i.vbi dicitur si quid donatur, necessario est q̃d ille cui donatur possideat anno & die alias donacio non valebit. R. per distinctionem & nulla in eo erit contrarietas, nam si est donacio mobiliũ illa donari possunt quando id facere potẽs ẽ vt supra li.i.ar.lij. Si sit hereditas illã euacuatã tenere debet anno & die. Si uero fuerit proprium hereditariũ, siue hereditas deuoluta, illam alienare non poterit sine heredũ consensu, vt supra li.i.ar.liij. Hanc triplicem donationis differentiam tangit hic cum dicitur, nisi promissio huiusmodi corã iudicio cõfirmata sit, hoc est vt donatio sit ꝑ vt de iure fieri debeat, vt Insti.de re diuisi.§. per traditionem.

Articulus XXXI

Qui per sentẽtiam interficitur uel seipsum interficit eius succedit hæres

uel agnatus. Spolia uel furta sub eo uel quocunq; alio inuenta Iudex p annale tempus obseruabit etsi per hoc tempus nō postulentur [a] iudex eas in usus conuertet suos. Neq; alicuius res ꝓpter alterius uicia si sub eo sunt usurpari possunt. Vnde & licet possessor earum morte puniatur res nihilominus redduntur illi cui pertinent.

a. Alij textus addūt uel testimonio nō repetantur.

Glosa.

Qui per sententiam. &c. Vnde dicit lex communis bona damnatorum seu proscriptorū non fiunt in lucrum iudicibus, aut eorū officijs, neq; secundum veteres leges fisco applicantur, [b] sed ascendentibus & descendentibus, & ex latere vsq; ad tertium gradū si supersunt. Vxores vero eorum dotem & ante nuptias donationem accipiant. Si vero sine dote sunt de substantia viri accipient partem a legibus diffinitam siue filios habeāt siue nō Sed si neminem prędictorum habeant qui ista deliquerunt eorum bona fisco sociantur. In maiestatis vero crimine cōdemnatis leges veteres pręcipimus obseruari, vt. C. de bon. proscrip. auct. bona. Item alibi dicitur eorū demum bona fisco vendicantur qui consciētia delati admissiq; criminis metuq; futurę sententię manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem vel patrem tuum si nullo delato crimine dolore aliquo corporis, aut tedio vitę, aut furore vel insania aut aliqua causa suspēdio vitam finiuisse constiterit, bona eorū tam ex testamento q̄ intestato ad successores pertinebunt, vt in. L. i. C. de bo. mor. sibi consci.

b. Bona damnatorū cui cedant.

Glosa.

In articulo pręsenti qninq; tangunť vnicuiq; cuiuscunq; status fuerit in causis potissimum criminalibus scitu necessaria, nam & quiuis hominum ius scire tenetur, vt Insti. in prohe. §. sũma In autē. de iudi. §. i. coll. vi. Primū qđ illi qui per sententiā iuris vitam perdūt bona nihilominus non ammittunt, doctrina hęc omnibus vtilis est, possent enim iudices auari in mortem accelerare alicuius propter id, vt bona eius accipiant, quod fieri nō debet, immo qui sic agūt iniusti & non veri iudices nuncupantur, immutantq; nomen iudicis q & iustus esse debet. xxxiij. q. ij. c. admonere, &. xvi. q. ij. c. postq̄. C. de ferijs. L. a nullo & in auten. de iudi. §. i. coll. vi. Quod autem iudex bona huiusmodi damnatorum accipere non debeat probatur per paragraphū oportet in auten. de manda. princi. §. oportet, coll. iij. vbi dicitur. Oportet autem te. & in hoc omnem ponere prouidētiam cum aliquis dignus apparuerit pœna, illum quidem punire, res autem eius non contingere, sed sinere eas generi & legi secundum illum ordinem. Non enim res sunt quę delinquūt sed qui res possident, at illi reciprocant ordine, eos quidem qui digni sunt pœna dimittunt, illorū autem auferunt res, alios pro illis punientes quos lex forte ad illorū vocauit successionem, hoc idem etiam habetur. C. de pęnis. L. sancimus, vnde licet in cōtrarium istius videtur esse articulus. xxxviij. supra li. i. & C. de bonis proscriptorum. L. deportati, vbi habetur quod proscriptorum bona confiscātur. R. tamen quod in iuribus allegatis loquitur de illis qui in proscriptione Regię Maiestatis sunt, bona enim illorum confiscantur. Articulus vero pręsens meminit de his qui excessum vita emendant sua, vnde ad hanc materiam vide supra eo. lib. ar. xxv. Secundum quod hic in textu tangitur, quis bona illorū qui seipsos interficiunt accipit, id sub distinctione intelligendum erit, quia vel ex egritudine aliqua vt sunt melancolici, frenetici, seipsos interficiunt, bona eorū propinquis cedunt. [c] Si vero occidant se metu pęnę mortis quam iudiciū eis inferre deberet propter delictum bona eorum fisco applicantur, de primis habetur. C. de bonis eorum qui mortem sibi consciuerunt. L. i. De secundis vero habetur. ff. de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consci. L. qui rei, &. C. eo. ti. L. vlti. Nec huiusmodi homines mortem sibi consciētes in sacris locis sepeliri debēt nec ꝓ eis exorandū est, vt. xxiij. q. v. c. tu dixisti, & c. placuit.

c. Concordat Iur. Ma. ar. xxvi. glo.

Tertium in textu tāgitur de bonis derelictis pro quibus aliquis vita priuatur. Bona em̄ huiusmodi anno & die per iudicē seruari debent, si quis iure ad illa se traxerit vt sibi restituantur, vt supra eo. li. ar. xxv. & in glo.

Quarto docetur hic quo pacto vnus hic ad bona huiusmodi se trahere debeat Iudicē em̄ eum adire oportet mettertiusq; iurare qđ bona illa eius sunt, vt infra eo. li. ar. xxxvi.

¶ Sed querere aliquis posset, quur annus & dies expectatur, postq̄ enim iste vtpote maleficus conuinci debet, depredatus contra eum querulari necessario teneť etsi querulať quur anno & die expectare teneatur. R. quod sępe contigit multos in vna strata publica simul & semel depredari. Vnus vero duntaxat inuestigat predonem & agit, quare alij expectandi veniunt vt textus habet. Quinto quod neq; alicuius res propter alterius vicia vsurpari possunt, & hoc fit propter duo. Primo propter id quia iam predo vitam perdidit suam & ita bona alterius vltra id perdere nō potuit. Secundo quia si duo fratres, vel pater & filius coniuncta habeant bona, si vnus eo

orum vitam deliquerit aut sua bona, alterius tamen bona perdere non potest. Si ego etiam alteri bona cõmodauero & ille vitam demeretur nõ proter hoc ego bona perdo mea vt hic & C. de penis. L. sancimus

Articulus XXXII

a. Vide infra li. iij. ar. vi.

b. Concordat Iur. Mu ar. lxxx.

c. Hoc est quantum si bi mercedis promissu est ... dum domino sol uere tenebitur.

Dominus pro famulo suo [a] non nisi quantũ prætium eius se extendat actioni respõdebit nisi forte maiora pro eo fuerit stipulatus. [b] Expellat si dominus mercenarium ei plenam mercedem præstare tenetur. Relinquet autem mercenarius dominum importune, quãtum eius summa præcij constat domino obligatur, [c] etsi aliqua pars præcij eidem sit persoluta in duplo reddere compellitur.

Glosa.

Dominus pro famulo suo. &c. dominus enim non tenetur de facto familię suę, nisi mandauerit vel ratum habuerit. Sed pro seruo eius tenetur in quantum ad ipsum peruenit, & tũc nomine serui tantum tenetur noxialiter. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. si quis &. §. sequen. Et si familia aliquid fecerit non tamẽ nomine domini, dominus potest illud non habere ratũ. ff. de neg. gest L. si pupilli. §. sed si ego, & illud regulariter est verũ, vt in regula ratũ, de reg. iur. lib. vi. Pro materia istius etiã vide in. c. i. & c. cum ad sedem, de resti. spo. per doc. Respondebit. &c. Et si vltra pro ipso soluit, ab eo recuperat, vide in addi. Spec. ti. de iniur. & in specu. in versi summa.

Expellat si dominus mercenarium. &c. Vnde dicit lex. Cõductor omnia secundum legem conductionis facere debet. Et si quid in lege cõductionis pretermissum fuerit, id ex ęquo & bono debet pręstare, vt in. §. conductor in situ. de loca. & conduct.

Glosa.

d. Famuli duplices.

Articulus pręsens de excessibus famulorum disponit quos qñq; sine iussu & voluntate domini euenire cõtingit. [d] Vnde pro intellectu istius nota quod famuli duplices sunt. Quidam qui serui & mancipia proprie dicũtur qui & illiberi sunt, vt sunt bello capti vel precio empti, vt Insti. de iur. pso. §. serui. Alij sunt qui nobis famulantur, liberi tamen homines manent, vt insti. per quas perso. nobis acqui. §. i. Vnde dominus pro seruo seu mancipio respondere tenetur prout actor damnũ suum iure contra eum proposuerit. Vel eundem actori pro excessu presentare [e] tanq̃ iumentum aliquod excessum vel damnum faceret, vt infra eo. li. ar. xl. & insti. de noxa. ac ci. §. ex maleficijs.

e. Absurda & immanis est hæc glosæ declaratio ubi seruum iumento comparat cum homo etiam servilis conditionis creatura rationalis dei ...

Notandum specialiter circa id de seruis ipsis Dominus si quidem seruum suum de crimine capitali accusatum defendere potest, & in iudicio sistere accusatoris intentionibus respõsurus, seruum enim domino defendere permissum est, vt pro eo competentes possit offerre allegationes post probationem autem criminis nõ ipse dominus sed seruus pro suo delecto sententiam sustinet, vt. C. de accusa. & inscrip. L. si cuiusdam.

f. Serui noxam facere possunt duplici ...

[f] Pręterea sciendũ quod serui facere noxam possunt dupliciter. Primo de scitu & voluntate domini, & vt sic dominus respondere tenetur, qui enim aliquid facere procurat, ac si solus fecisset iudicatur, vt. ff. de noxa acci. L. ij. & L. in delectis, & C. eo. ti. L. ij. Secundo cum delinquunt sine scitu & voluntate domini, & vt sic liberantur domini ipsi vt textus habet.

g. Serui multi si noxam fecerint qu... faciendum in eo casu.

[g] Quęritur si multitudo seruorũ vel tota familia noxam fecerit, quid in eo casu faciendũ. R. quod dominus optionem habet, aut totam familiam dandi illi cui noxa facta sit, vel damnum soluẽdi ac si vnus noxam fecisset, hoc tamen verum est si eo inscio noxa huiusmodi facta sit. Si vero conscius erit poterit conueniri nomine suo, & nomine singulorũ de familia, vt. ff. si fami. fur. fecis. dica. L. vtilissimum. Alij vero famuli qui famulãtur ex mercede ad tempus certum pro istis domin[9] non respondebit, nisi in quantum preciũ eorum sit, vt textus habet, & hoc ex eo quia huiusmodi famulus non est proprię seruus aut mancipium sui dñi, & ita pro eo respondere nõ oportet, vt insti. de iniurijs. §. sed si libero. Dicere quis posset textum articuli in eo casu cõtrariari infra. ar. xxxiij. eiusdẽ libri, vbi dicitur qui alterius famulũ percusserit captiuauerit, tam domino q̃ famulo pręstabit emendam. Si vero actio dño admittitur & emenda pręstatur pro iniuria famuli, merito etiã pro excessu familię rñdere deberet. R. qd nõ est simile, nec vnum contrariatur alteri, ibi enim in articulo allegato dominus non agit nisi ꝓ damno & iniuria sua. Articulus vero pręsens de noxa famuli disponit pro qua ipse famulus respondere solus cogitur. Si quis etiam cõtra dominum actionem intentare vellet in casu pręsenti, quod scitu voluntate cõsilio eius factum sit respondere etiam cogitur dominus ipse, v. ff. si fami. fur. fecis. dica. L. i. Dicere iterum quis posset declarationẽ glosse

non per ęquum quadrare quia dominus in maius respondet pro seruo illibero q̄ pro famulo mercenario, cum tamen ęque iste sicut & ille seruus eius est. Quamdiu enim rem conductam habet quis tẽpore conductus res illa eius est, ac si mancipium eius sit proprium [h]

h. Cõcordat Iur. Mu ar. lxxx. glo.

Si ergo vnus sicut & alter per ęquum sibi ptinet quare responssio ęqualiter pro vtroq; fieri deberet. R. quod dominus pro vtroq; respondere ęqualiter videtur, famulus enim liber famulatur pro pecunia & mercede, dominusq; illam tribuit pro noxa seu excessu, vt textus habet. Seruus vero seu mancipium seruit etiã pro mercede quę est vita ipsius, hoc est vt in vita cõseruetur. Si ergo dominus dat vitam serui pro excessu illius dat mercedem ipsius, & ita ęqualiter respondere pro vtroq; videtur. Quod autem vita serui sit merces ipsius, habetur insti. de iur. perso. §. serui.

Querere quis possit, an domino seruum occidere liceat suum. Ommissis in contrariũ opinionibus. [i] R. quod dominus seruum occidere nõ debet, nec de iure sibi id facere admittitur ex duobus. Primo qa vita serui est eius merces deseruita pro qua laborat. Secũdo qa legibus Romanis id prohibitum est, dato em̃ quod seruus suus sit occidere tamẽ cum nõ licet. [k] Nullus siquidem re sua male vti debet vt insti. de his qui sui vel alieni sunt iur. §. sed hoc. Vnde potius serui vendi debent propter seuitiam dominorum q̄ quod interficiantur vel eis abutatur, emendari tamen & castigari iure poterint, vt. C. de emendatione seruorum. L. i.

i. Domino seruum occidere leges uetant.

k. Nullus etiã re sua male uti debet.

Expellat si dominus. &c. hoc ex eo fit ne dominus defraudetur opera sua, & famulus mercede & pane suo, & ita vnus refundit alteri pro dãno vt textus habet. Alias si id per articulum pręsentem expressum non esset, extũc dominus seruo & econtra damnum refundere teneretur id quod leges suadẽt, vt insti. de. loca. & conduc. §. penul. &. C. eo ti. L. pręses.

Articulus XXXIII

Mercenarius si matrimonium contraxerit aut ci tutela incumbit pupillorum licite a domino recedet & per quantum tẽpus famulabatur tantum a domino consequi tur præcij, [a] quod si plus acceperat hoc tantũmõ restituet sine emenda.

a. Vide ad hũc passũ infra ar. lxxx.

Glosa.

Mercenarius si matrimoniũ contraxerit, &c facit ad hunc arti. ff. loca. L. dñs, dicit em̃ lex quod qui operas suas locauit totius temporis mercedem recipere debet, si per eum non steterit quo minus operis pręstaret, vt in. L. qui operas. ff. loca.

Glosa.

Iu textu duę tangũtur causę propter quas famulus liber licite a domino recedere potest. [b] Prima est matrimoniũ & hoc est propter sacramenti illius dignitatem quod & inicium est omnium bonorum, vt insti. de iur. na. §. i. Nullus itaq; sacramentum illud prohibere potest seu impedire. Secũdũ est tutela & hoc fit ratiõe pupillorum, discessus enim famuli a domino non est ita nociuus dño sicut pupillis damnũ esset, si sine pupillo maneret. [c] Vnde nota quicquid aliquis facit quod ius suadet recte facit & facere tenetur vt hic in textu de mercenario, qui q̄uis ,pmiserit seruicium domino, recedere tamen potest ex causis in textu positis, vt insti. de excusa. tuto. §. non esse [d] faciens em̃ quod ius dictat omnia soluit promissa & iuramenta nedum in isto casu, sed & in omnibus, vt. C. de legi. & consti. L. non dubium, &. xxij. q. iiij. c. in malis.

b. Causa duplex quod famulus dominũ dimittere licite potest.

c. Quicqd aliquis faciat quod ius suadet recte facit.

d. Faciens id quod ius dictat omnia soluit pmissa.

[e] Queritur an operas seu labores quis perpetuo locare vel conducere possit. Quidam dicunt quod nõ, quia alias libertas sua sibi inutilis esset, vt. ff. de condi. cau. da. L. dedi. §. si. liber homo. &. ff de libe. homi. exhi. L. ij. R. tamen sub distinctione qui seipsum conduceret sequeretur quod esset illiber vt leges allegate senciunt. Cõducere vero labores suos bene poterit nec per hoc derogatur libertati eius, alium enim in locum suum surrogare poterit, vt. C. de epis. & cleri. L. si quis & . L ad similitudinẽ, vt sic enim non tenetur vnus totum solus laborare, vt. C. de cadu. tollen. L. vnica. §. ne aũt, &. ff. de duobus reis stipu. L. nemo, & istud bene fieri potest, quia pręcium illud alteri bene cõferre poterit, vt. ff. de re. iudi. L. si quis ab alio. §. fi.

e. Operas seu labores suos an quis perpetuo locare posset.

Queritur an alique alię sint causę vt mercenarius dominũ relinquere possit. R. quod nõ nisi forte aliqua euidens causa vel damnũ immineret maximum, vel de voluntate domini id fiat, vt insti. de loca & conduc. §. vlti. ff. de reg. iur. L. nihil, extra de reg. Iur. c. i. Insti. q mo. tolli. obli. §. itẽ si reus, & ibidẽ in prin.

Articulus. XXXIIII

Famulum alienum [a] si quis percusserit captiuauerit spoliauerit propter domini odium & culpã

a. Iur. Mu. ar. lxxx. gl.

80

b. Iure Mu.ar.iij.glo.

tam dño q̃ famulo præstabit emendam b nisi suo confirmauerit iuramēto quod hoc in domini seu utriusq; contumeliam non sit factum siue in domini damnum, quo opera per famulum domino facienda nō periclitetur, ut sic enim duntaxat famulo seu seruo emendabit. c Si uero affirmare uellet hoc in damnum domini non fecisse ipse damnū huiusmodi debet quemadmodum seruus seu famulus debuisset si seruicium domini sui non iure deseruisset resarcire, & cum emēda ut supra dictum est nisi se excuset liberare. Qui hominē tenet captiuū respondere tenetur omnibus suis uxoriq; ipsius & cuilibet cognatorum agere uolentium q̃diu per eum uinculis est mancipatus.

c. Textus uetustiores ita legunt famulum alienum si quis percusserit ceperit spoliauerit tantummodo ꝓ domini culpa iuste satisfaciat utriq; nisi iuret quod in damnum domini uel dedecus hoc non fecerit quia ut sic euadet una emenda, Dedecus dico si ipsum percutit propter culpam domini & non propter culpam serui, uel propter culpam utrorumq;. In damnum dico si ratione uerberum dominus in obsequio notabiliter impediatur suo. Ille etenim qui sic lesit famulum domino supplere tenetur sicut seruus ille deberet si sine causa seruicium dimisisset.

Glosa.

Famulum alienum si quis. &c̃. Vnde etiā dicit lex imperialis. Sed si libero qui tibi bona fide seruit iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur. Sed suo nomine is experiri poterit nisi in contumeliam tuam pulsatus sit, tunc enim competit & tibi iniuriarum actio quociens in tuam contumeliam & iniuriam facta sit, vt insti. de iniur. §. sed si libero. Vide etiā q̃d notat. Inno. & hosti. in. c. dilectis ad apel. & quod nota. in glo. quę incipit dicebant in. c. autoritate de priuile. lib. vi.

Glosa.

d. Seruus à seruando dictus concordat supra li. i. ar. xvi. & infra li iij. ar. xlij. Iur. Mu. ar. ij.

Pro intellectu textus clariori d nota q̃d seruus mancipij nomen est in latino seruus a seruando dictus, bello enim captus occidi potuit vita tamen donatur & loco mancipij seruatur, vt insti. de iur. perso. §. serui autē, & istis non competit actio pro iniurijs si percussus vel captiuatus sit, nec emendā accipiunt verum pro iniuria eorū domini, actionem intentabunt ipsisq; emendabitur, vt insti. de iniur. §. seruis &. ff. eo. ti. L. apud labeonem. §. interdum. Vnde & textus articuli non debet intelligi de huiusmodi seruis & hoc ex eo liquet, cum dicitur quod vtriq; emenda exoluitur, si in contumeliam vtrorumq; iniuria illata sit, vt insti. ad le. aquili. §. illud. e Serui autem emendam non accipiunt sed domini

e. Concordat Iur. Mu. ar. iij. & ar. iiij.

loco ipsorum verū textus intelligitur de mercenarijs liberis qui pro pecunia nobis seruiūt qui & famuli dicūtur, vt supra eo li. ar. xxxij & insti. per quas perso. nobis acqui. §. acquiritur, & isti diferunt plurimum ab illis prioribus nec aliqua dominis pro eorum iniurijs competit actio nisi in contumeliam dominorum factum h sit vt textus habet.

Notandum vlterius quod in textu pro trib9 excessibus emenda exprimitur. Percussiōe videlicet captiuatione & spolio, cum tamen ꝓ nulla earum emenda competat, omnes enim sunt criminales nisi forsan dicere velis, quod pœna quam occasione istius patitur sua emēda esset, quod tamen fieri non potest quia textus habet quod vtriq; dare emendam cogitur hoc ipse cū pœna satisfacere minime potest. Pro intellectu istius responde quod percussio est duplex. f Vna est cum vis infertur & armata manu vnus aliū inuadit, exindeq; vulnera eueniunt duellaria, actioq; criminalis subsequitur. Alia est percussio quę & verberatio simplex dicitur sicut in maxillam cesio. &c. & pro his datur emēda vt hic, distinctionem etiam huius vide supra li. i. ar. lxviij li. ij. ar. xiij. &. ff. de iniur. L. lex Cornelia. g

f. Percussio duplex.

g. Spolium duplex.

¶ Spolium etiam est duplex. Quidam enim spoliat id quod alienum est, & pro eo nō pertinet pecuniaria emenda quia actio criminalis est, vt supra eo. li. ar. xiij. §. iiij. ff. vi bono. rapto. L. vlti. Quidam spoliat id quod suū est, sicut qui se intromittit possessioni sine iudicis cōsensu rei quā alter prius possederit dato etiam quod res illa sua fuerit, emenda nihilominus propter id exoluitur, vt supra eo. li. ar. xxiiij. Insti. vi. bono. rapto. §. sed ne dū, &. C. vnde vi. L. si quis in tantam. h

h. Captiuitas duplex.

¶ Captiuatio insuper est etiā duplex. Vna cum carceribus vel compedibus aliquis conicitur, & ista est penalis, vt infra eo. li. ar. vlti. Alia est cū vnus detinet per tunicam vel alio quouismodo cum iniuria alterum quod vltra ire non possit, vt. ff. de vi. publi. L. & eum & insti. de iniurijs. §. ij. In tribus vltimis harū subdiuisionum modis, emendare oportet famulo libero pro eius dolore, dño vero pro contumelia, vt insti. de iniur. §. sed si &. ff. eo. ti. L. item apud labeonem. §. interdum. Seruo vero si quid tale acciderit nihil sibi emende cedit, vt insti. eo. ti. §. seruis autem.

Nisi suo confirmauerit iuramēto alij vero textus habent, nisi suo audebit confirmare iuramento. i Vnde istud verbum audebit diligēter attendendum est illis qui iurare volūt. In omni enim iuramento necessario vt sit veritas, sinceritas, & iustitia, etsi quid horū deficit periurus efficitur, iurat enim id quod nescit, vt extra de iureiuran. c. etsi. Christus. xxij. q. ij. c. animaduertendum vers. item qui falsum. Postq̃ vero vt sic iuramento confirmauerit immūis erit iure Saxonico, speciale etenim ius Saxones habēt quod ad obiecta iuramento se expurgare possunt k nec cōtra il-

i. Iuramentum præstare uolēs quid considerare debeat & quæ circa iuramentū necessario considerātur.

k. Super periurio actio non datur, uide supra li. i. ar. xviij.

80

los datur actio super periurio, vt supra li.i.ar. xviij. Licet secundũ leges actio super piurio institui potest nisi forsan iuramentũ sibi deferatur in defectu aliarũ probationum, vt. C. de proba. L. actor, & L. fi. ff. de iniur. L. lex Cornelia. §. hac lege.

In textu & signanter in annotationibus vbi dicit dedecus vero. &c. Ex isto doctrina datur, quod quicquid vnus probare vult per distinctiones & diferentias vt id faciat necesse est, vniuersale enim & generale recte limitatur per speciale, in toto enim iure generi derogatur per speciem & illud potissimum habetur quod ad speciem directum est. vt. ff. de reg. iur. L. in toto, & extra eo. ti. c. generi. lib. vi.

Emendare oportet. &c. Intellige de illis qui contumeliam fecerunt a quibus contumelia irrogatur vel irrogari potest [l] sunt enim aliqui quis contumeliam faciunt pro contumelia tamen non reputatur & hoc fit vel ex parte illius qui infert vt sũt pueri vel furiosi, isti enim nec inferre alteri nec eis inferri infamia potest, vt insti. de iniur in certis passibus. Vel ex parte illorum quibus inferri potest, vt domini respectu seruorũ, parẽtes respectu puerorum, vir respectu vxoris, dominus respectu libertini quem manumisit & qui seruus suus antehac erat, ab istis enim nulla infamia irrogatur, vt insti. de iniur. §. acsi. C. de emẽdaci propinquo. L. in corrigẽdis. C. de emẽda. seruo. L. si virgis. De viro respectu vxoris habetur in auten. vt lice. ma. & auie. §. si quis autem coll. viij. Vnde etsi quidem in contrariũ istius videtur esse in auten. de nup. §. si igitur coll. iiij. Lex tamen ista correcta est p prius allegatã, de domino respectu libertini habetur. C. de in ius vocando. L. venia.

l. Contumelia a quibus non infertur.

Quemadmodũ famulus debuisset. &c. hoc est tenebitur domino prestare tantum pecuniarum quantum precij famulo promissum fuit, etsi quid precij famulus ceperat duplum restituere, vt supra eo. li. ar. xxxij.

Qui hominem tenet captiuum. &c. Paragraphus iste contrariari prioribus videtur, vbi dictum est famulum alienũ si quis captiuauerit iuramento excusare se poterit quod in cõtumeliam domini id factum nõ sit, hic vero dicit quod omnibus occasione istius respondere tenetur. ℞. quod nulla in eo est contrarietas, intellecta distinctione captiuitatis de qua a principio huius glosse dictum est. Loquitur enim hic in isto paragrapho de captiuitate quę fit cum carceribus vel compedibus & ita pęnalis, & vt sic captiuans aliquẽ respondere cogitur quia vt predo reputatur, vt supra eo. li. ar. xiij. & ff. de capti. & postli. L. hostes, quod autem omnibus respondere teneatur habetur insti. vi. bono. rapto. §. vlti. Intellige etiam sane paragraphum primum quod videlicet captiuans aliquem innocentiam potest declarare suam in contumeliam domini nõ fecisse. Si & in quantum corporaliter id ita fore probari non possit, alias non admittitur sibi iuramentum, vt supra li. i. ar. xv. & xviij. & hoc idem in textu tangitur, cũ dicitur q̃diu per eum vinculis est mãcipatus vt. C. de edendo. L. ij.

Articulus XXXV

Manuale factum fit cum faciens in facto aut in facti fuga repitur [a] uel ubi furtum aut spolium in suis clausuris quas personaliter occludere solet inuenitur [b] nisi sint res adeo parue quod per fenestram illic immitti possint.

a. De manuali facto uide.

b. Concordat supra li. i. ar. lxvi. Iur. Mu. ar. xxvij. & Cxv.

Glosa.

Aut in facti fuga reperit. &c. [c] Hic est casus vbi fuga facit quẽ adeo suspectum quod possit contra eum ferri sententia de hoc in specu. de presumptio. §. hic per Ioannẽ Andree in additionibus, & habetur hic fugiens pro cõfesso. ff. de suspectis tutori. L. impuberibus & de custodia reorum. L. in eos, & in autenti de exhib. re. §. si vero coll. v. & ibi p Iaco. de bel. Nocet ergo fuga. ff. de eo quod met. cau. L. metum. §. i.

c. Fuga facit unum adeo suspectum quod contra eum sententia ferri posit.

Glosa.

Quandoquidem superius dictum est actiones diuersificari secundum diuersitatem facti, aliamq; actionem institui oportet cum factũ sit manuale, aliam vero cum factum iam sit pernoctatũ. [d] Vnde nota manualis facti triplex iudicium est & secundum quod factum manuale triplex est. Ita etiam in facto illo tria considerantur. Primo quod captus in manuali facto ad fideiussoriam dari non debet, nec eidem alter prefigi terminus sed in instanti iudicaẽ, vt supra li. i. ar. lv. & lxvi. & C. de custo. reo. L. in quacunq;. Secũdo quia sic deprehensi negare factum non possunt. Actor etenim eos metseptimus conuincit, vt supra li. i. ar. lxvi. & C. de accusa. & inscrip. L. singuli. Tertio quęcunq; sententia contra eũ feratur eam increpare non potest, vt supra eo. li. ar. xij. in fi. & C. quorum appellaci. nõ reci. L. obseruare, & ff. de appel. nõ recipi. L. vlti. Quod autem manuale factum in se triplex sit ex his quę sequuntur habetur. [e] Primo quia factum huiusmodi ius nõ negatiuum habet ita quod negari factum non poterit, verum

d. In manuali facto tria cousideranda. Concordat Iur Mu. ar. Cxv glo.

e. De manuali facto uide. Concordat Iur Mu. ar. Cxv. glo.

ita euidens ac si ad manum affixum sit illi qui sic in facto comprehenditur, vt. ff. de furtis. L. fur. Secundo manuale factum fit si in facti fuga deprehenditur, vt. ff. eo. ti. L. siue igitur. Tertio manuale factum dicitur si furtum vel spolium in suis scrinijs ad quas ipse solus claues portat inuenitur, notanter q; id additur ad quas ipse solus claues portat. Si enim clauem alibi seruare solitus est, vel alicui alteri tribuere, vel si res itaparue sint quod per fenestrã vel foramen ibidem proici possint non impingitur sibi factum huiusmodi. Alias si ista non interuenriant reputabitur quod illa furatus est vel furari subordinauit, quod vnum & idem est, vt supra eo. li. ar. xiij. & C. de his qui latro & alijs crimi. reos occultan. L. i. & ij. f. Notandum preterea quod iudicium & actio pro manuali facto triplex est. Primo cum expetitur duntaxat ab his contra quos querulatur pœna, sicut cũ agitur contra proscriptos ibi enim actori nihil sequitur ex pœna rei. Secũdo actio fit tantũmodo pro bonis occupatis p reũ, vt videlicet si mobilia sint quod agat contra eum pro eo quia ex possessione illa accepisset sua, expetens vt ablata restituatur, vt supra li. i. ar. lxx. in prin. & insti. de acci. §. omnium. Tertio cum expetitur vtrunq; tam pœna q̃ bona occupata seu ablata, vt cũ quis prædonem cum prẽda vel furem cũ furto iudicio presentat expetens vt ablata restituantur & malefactor puniatur, vt supra eo. li. ar. xxv. & xxxi. & infra arti. xxxvi. & insti. de acci. §. ex maleficijs. §. vi autem &. §. sed & legis aquiliæ.

f. Iudicium & actio pro manuali facto triplex. Concordat Iur. Mu. ar. cxv. glo.

Articulus XXXVI.

Qui post alterum diem furtum aut spolium sibi illatũ apud quenq̃ inuenerit et ille res huiusmodi aperte ac manifeste emit nec postea occulte seruauit qd' et testari poterit, per manuale factum nõ est incusandus,[a] dato quod res ablata apud eũ reperiatur nisi forte sui iuris passus sit detrimentũ, sed actor cum licentia iudicis suas res potest uẽdicare. Si autem ille resistere, nec huiusmodi res sibi dare uoluerit anteq̃ ad iudicium ueniat, actor petat ut ille secũ ad iudicium diuertatur, hoc si negauerit clamorẽ uiolentiæ desuper excitet in comprehendendo eo tanquam furem proprium et ac si factum manuale sit, fugiendo etenim ille reum sese effecit. Si uero reus cum actore uoluntariæ ad iudicium properabit actor iure rem suã uendicet. Contradicatur autẽ a reo ueluti si pannus sit, per eum texuisse, aut si animal uel equus fuerit per ipsum educatum, possessor maiori iure sacramento proprio & duorũ uicinorum res huiusmodi obtinebit q̃ quod actor illa occupare ualeat. Dicat uero possidens rem in cõmuni foro esse ab eo emptã sed se ignorare uenditorem innocens erit furti dummodo locus emptionis & emptio sub suo iuramento indicetur. Nummi autem ab eo pro ea re dati perduntur, si actor rem suam cum duobus uiris poterint comprobare qui fuerint pleni iuris quibus & illud notum sit quod sibi ea res sit furtiue uel per spolium sublata.[b] Si uero possessor dicat rem sibi esse datã uel ab aliquo emisse, extunc donatorem aut uenditorem & locum emptionis eum nominare oportebit. Iurare etiam tenebitur quod eum ad uerum uarendatorem, nõ ad aliam partem fluuiorum nauigabiliũ existentẽ perducat, quẽ & per quindenam sequi tenetur quocũq; ierit, excepto ut dictũ est ultra flumina nauigabilia. Si uarendator id recognouerit eundem intercedere ac pro ipso respondere tenebitur.[c] Si autem in uarendatore defecerit, ipse rẽ cũ mulcta & emenda relinquet,[d] & si pro furto uel spolio rei inculpatur, secundum iura se excusare tenetur. Defecerit etiã uendicator seu actor in uendicatione[e] mulctã atq; emendam retromittit. Multos uarendatores nominare admittitur & unus ali

a. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij. & cxv.

b. De arestatione equi & cæterorum animalium. Vide Iur. Mu. ar. cxxxij. & cxxxv.

c. Vide Iur. Mu. ar. lvi. glo.

d. Sciendum ex lege xij. tabu. res furtiue usucapi non possunt, ubi dicitur, res furtiue ne usucapiuntor.

e. Alij textus habent cum mulcta & emenda desistere cogitur.

f. Scias quod præscriptio sequens rei traditionem confirmat emptori dominium, et confirmato dominio cessat actio de euictione, ut in .L. si obligata. C. de euicti. Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur de euictione agitur, nisi legittima enunctiatio præceßit tollitur tamen spacio xxx. annorum, ut no. accur. in L. empti. C. de euicti. Quid autem sit de iure nostro Municipali uide infra ar. liij. & li.iij ar. lxxxv. Re autem euicta ueniunt sumptus & interesse meliorationis. C. de euicti. L. si. controuersia, & L. si cū quæstio.

um nominabit ac ad illum se trahet quousq; ad eum qui illud educauit, si pecus est, aut qui texere fecit si pānus est perueniatur. Mettertius uēdicator si detentor deficit rem obtinebit. Sub quo res uendicantur easdem retinere debet quousq; ab eo iure acquirantur.

Glosa.

Contradicatur autem a reo possidente. &c. Nota quod si reus negat se rem petitam possidere cum tamen ipse possideat facta de hoc fide q̄uis actor non probat rem suam esse trāsferenda tamen est in eum possessio, vt nota. de iur. calum. c. pen. & de testa. raynaldus.

Contradicatur autem. &c. facilius enim de nouo aliquid acquiritur q̄ recuperetur amissum, sic arguit glo. de pe. dist. i.

Nummi pro ea re dati perduntur. &c. Concordat etiam lex cōmunis cum dicit. Inciuilem rem desideratis, vt agnitas res furtiuas non prius reddatis q̄ precium vobis sit solutum a dominis. Curate ergo cautius negociari, ne non tantum in damna huiusmodi sed etiam in suspicionem criminis incidatis, vt. C. de furtis. L. Inciuilem &. L. ciuile est. Sic etiā & alibi dicit lex. Quod ego consequor rem meam a violento, vel ab eo qui habet sine precij restitutione C. de rei ven. L. mancipium. Qui tamen possidet res alienas non succumbit nisi actor probet de iure suo. C. de rei. vē. L. res alienas.

Quem per quindenam sequi tenetur. &c. alibi dicitur guarendare vt in vsi. feud. de lege contradic. si inter. De iure vero cōmuni venditor debet defendere emptorem in foro emptoris. Vnde dicit lex, In rem actio non cōtra venditorem sed contra possidentem cōpetit, frustra itaq; desideras non tecum congredi sed cum actore tuo, idest venditore dominium vendicare cum te possidere contendas. Nam si denunctiasti ei qui tibi vendidit, intelligis euictionis sibi periculum imminere, nec enim iurisditionis forma in eadem prouincia constitutis tam petitore q̄ possessore ob actoris personam quem in alia prouintia dicis consistere debet immutari, vt in. L. i. C. vbi in rem ac exer. debet. [g] Hic tamen de iure municipali secus videtur. Et vēditor tenetur emptori de euictiōe & venditione venditam rem defendere expēsis ipsius vēditoris, nisi aliud esset dictū in contractu, de hoc per Caspa. de cal. in remisso. de ven. in ver. vendere. [h] Et nota q͛d de re vendita & tradita precio non soluto agēdum est personali ad precium & non rei vendicatione ad rem. C. de acti. emp. & ven. L. ex arrali. Et in huiusmodi contractu veniūt vsure, idest interesse ex quasi mora. C. eo. ti. L. curabit. Et actio ex vendito datur ad precium & non ad rei restitutionē nisi hoc sit actum in. L. venditi. C. eo. Et solutio precij de pecunia venditoris emptorem non liberat. C. eo. L. si seruos. Et in huiusmodi contractu sine traditione dominium non transfertur. C. eo. L. si pater, &. L. si ancillam, & in hoc contractu precium non est interesse, vt probat lex sicut. C. eo. ti. de acti. emp. & vendi.

g. Concordat Iur. Mu. ar. cxl. glo.

h. De uenditione uide per totum

Glosa.

Determinauerat antehac articulo precedenti de facto manuali, & quid incommodi euenit cum quis in facto comprehenditur huiusmodi, per constitutionē articuli presentis datur cautela subueniturq; innocentie hominū quibus quandoq; euenit rem emere furtiuam qui putant ex dominio venditorem pertinere, vt videlicet ille defendere se possit autoritate articuli presentis, subtilemq; autor priuilegij in eo casu seruat processum. Peruersis etenim & transgressoribus pro factis eorum penam non denegat, vt in auten. de man. prin. §. neq; autem, col. iij. &. ff. de mino. L. auxiliū et in auten. de mona. §. si vero, coll. i. Innocentibus vero defensam proponit ac porrigit, qui enim ius suum non defendit vt iuris est eius negocium conculcatur, nam error cui non resistitur approbatur, & veritas cū minime defensatur opprimitur. Negligere quippe cum possis perturbare peruersos, nihil aliud est q̄ fouere, neq; caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori desinit obuiare, vt. lxxxiij. dis. c. error.

[i] Sciendum circa id quod non omnes manuali facto deprehendi possunt nec vt fures iudicantur apud quos furtum vel spolium reperitur. Vnde pro intellectu istius quod is apud quem res furtiua reperitur fur non iudicetur [k] vel pro fure non reputetur tria necessario cōcurrunt. Primo quod illa res sit pernoctata, vt hic a principio textus, &. ff. de fur. L. quo destinauerit. Secundo quod non occultetur, vt. C. de his qui latro. L. i. & ij. & insti. de obliga. que ex delict. nascun. §. oblatum. Tertio quod ille apud quem res huiusmodi reperit, sit pleni iuris, vt hic & supra li. i. ar. xxxix. & C. de exhiben. & transf. re. L. i. &. ff. de his qui notan. infa. L. ictus fustium.

Sed actor cum licentia iudicis. &c. [l] Hic tria ex ordine tanguntur huic qui rem vendicare vult plurimum necessaria. Primo quod cum licentia iudicis id faciat, vt hic &. C. vt nemi. lice. sine iu. aucto. L. rebus. Secundo vt certo sciat rem illam suam fore quam vendicare proponit, dato enim quod iudex sibi admittat, res tamen sua non sit quam vendicat damnū in eo patietur, vt hic in textu &. ff. que sen. sine appell. rescin. pos. L. illud. §. item. Nullus itaq; iudice se excusare poterit, nam iudex non plus admittere potest nisi quod ius ipsum ad-

i. Non omnes ut fures iudicantur apud quos furtum reperitur. Cōcordat Iur. Mu. ar. xcij. & ar. cxxxv.

k. Res furtiua apud aliquem inuenta ut euadat penam furti, quæ requiruntur.

l. Vendicare rem uolens aliquam quæ requiruntur.

mittit. Si quid vero contra iuris ordinem admittit, illud non facit vt iudex quare admissio nulla, vt. C. quan. appel. non est neces. L. si cum &. ff. de reg. iur. L. factum, extra eo. ti. c. ea quę li. vi. Tertio quod ille qui vendicare vult, vt id faciat secundum quod ius suadet, quia alias cadere a causa possit, vt in auten. de pa. tenen. in vsi feu. L. hac edictali. in fi. col. x. &. C. de ordi. cogni. L. si res. Id vero quod dictum est secundum quod ius suadet idest vt procedat secundum cursum & ordinem iuris, vt in auten. vt iudi. sine quoquo suffragio. §. eos autem. coll. ij. &. ff. de re. iudi. & effec. sen. L. qui pro tribunali.

Si autem ille resistere voluerit. &c. m Nota quod ille qui rem possidet duplicem resistentiam & defensam contra vendicatorem habet. Primo extra iudicium & hoc dupliciter. Vnomodo cum defendit vnus rem suā si qs violenter sibi eam arripere vult, vt supra eo. li. ar. xiij. &. ff. de vi. & vi. arma. L. idem est. §. si quis autem. Secundo cum quis defendit & impedit rem alterius quod tamē ei facere nō licet, & sic faciens pro prędone censetur, pro vno enim & eodem reputatur qui bona alterius rapit, & qui aliquem in vsufructu proprie rei impedit, vt insti. de vi. bono. rapto. §. quires, & insti. de oblig. quę ex delict. nascū. §. furtum. Secundus modus defensę contra vendicatorem fit coram iudicio & istud tangitur in textu cum dicitur, si vero reus voluntarie ad iudicium properabit, defensaqꝫ huiusmodi fit per contradictionem. Quēadmodū em̄ miles defendit se in bello gladio, ita accusatus responsione contradictoria coram iudice, vt insti. de excep. §. cōparate, &. ff. de excep. seu. prescrip. L. exceptio.

Actor iure rem suam vēdicet. &c. hoc est per sententiam & cum licentia iudicis, alias extra iudicium non requiritur consensus iudicis. n Vnde corā iudicio cum quis vendicare vult rem aliquam hunc modum seruare debet dicendo. Domine iudex peto mihi de iure admitti vt rem vendicare possem meam quod & admitti sibi debet. Circa id nonnulli dicūt cum quis vendicat & se intromittit rei alicui[9] & signanter si pecus vendicare nititur o calcare debet in dextrum eius pedem & arripere per dextram auriculam, parum tamen de eo curandum est, attingere etenim & apprehendere vnusquisqꝫ rem suam quam vendicare conatur potest quomodocūqꝫ poterit, vt insti. de lega. §. sed olim, &. ff. eo. ti. L. si a pluribus.

Contradicatur autem. &c. dictum siquidem est quomodo actor rem vēdicare debeat, in isto paragrapho datur modus quo pacto respondens contra vēdicatorem sese defendere possit, quemadmodū enim vt dictum est miles in bello defendit se gladio, ita accusat[9] iudicialiter per contradictionem & responsionem resistit aduersario, vt insti. de excep. §. cōparate, & complectitur breuiter omes respondentis contradictiones in his tribus casibus in textu positis, quod videlicet vel rem emit, vel eam educauit, vel solus opatus est. p Dicere quis possit autorē priuilegij insufficienter expressisse modos defensę contra vendicatorem, nam pręter hos in textu pósitos alij q̄plures inueniuntur sicut forte quia rem quę vendicatur inueni. Vel ex deuolutiōe mihi cessit, vel accōmodatam habeo. R. quod auctor priuilegij Ecke de Repkaw, nec plura addere sed nec minuere potuit nisi secundum quod in priuilegio q quod ipse ex latino in Germanicum transtulit inuenerat, Iura enim ampliare vel minuere nemini licet nisi Imperatori, vt insti. de iur. gen. §. sed &. C. de vete. iur. enucle. L. ij. §. sed &. C. de legi. & consti. L. ij. Vel dicendum quod autor priuilegij nō ea intentione hos tres contra vendicatorem defense modos in textu posuit quod videlicet pręter illos nullam aliam defensam possessor habere possit, sed quia vt communiter vna ex his tribus respondens rem quę apud eum vendicatur si probauerit obtinet, poterit nihilomin[9] & aliā quę iusta videbit in eo defensam habere vt. C. de rei. vendi. L. si inferiorē. C. de eden. L. is apud, &. ff. vti possidetis. L. ait pretor.

Dicat vero possidens rem in communi foro emptā. &c. In paragrapho precedenti dictū est quibus contradictorijs & responsiuis maiori iure respondens vendicatam rem obtinet. In paragrapho presenti tangitur respōsio duplex vbi respondens rem perdere potest vendicatam. Primo si dicit quod rem emisset venditorem tamen ignorat, nummos perdit, ille etenim qui tibi vēdidit, ius vendēdi non habuit, r illud vero quod non iure fit pro non facto reputatur, nec pecunia sibi restituitur quia rem non suam ille vendiderat, sed alterum pertinebat, illud vero quod alterius est sine voluntate veri domini alienari minime potest, vt. ff. de reg. iur. L. id qđ nostrum. Emptor si quidem non plus iuris habet nisi prout venditor habuit, vt. ff. de reg. iur. L. plerumqꝫ. Secunda respōsio si dicit rē sibi esse donatam vel ex aliunde aduenisse illequem sic nominauerit te euincere tenebitur vel mulctam iudici & actori emendam dare cogeris propter id quod illum temere in sua re neglexisti vt insti. de pe. teme. liti. §. hęc autem &. C. de iudi. L. properandum. §. fin aūt Pro intellectu maiori articuli presentis vidēdū sequtur q̄ res vēdicari possūt & quo tpe & q̄diu rē possidere tenet vt veram in ea consequatur possessionem. s Sciēdum itaqꝫ quod vendicari seu alloqui res non possunt nisi differentias in sui natura habeant per quas discerni possint, vt pecora vestimenta & his simile. Pecunię vero communiter in ciuitate illa vbi vendicatio fit currentes vendicari non possunt, nullam enim differentiam habent. Si enim ego nummum vel denarium amiserim & apud alium similem cernens num-

m. Possessor rei dupliciter rem defendere potest. Concordat Iur. mu. ar. Cxxxv. glo.

n. Practicā uide quo pacto unus in uendicatione rei procedere debet.

o. Iur. Mu. ar. Cxxxvi. admittitur hęc consuetudo.

p. Concordat Iur. Mu. ar. Cxxxij. & Cxxxv.

q. Speculum Saxonū ex latino in germanicum translatum. Cōcordat supra li. i. in prolo. & infra li. iij. ar. xxxix. & xlv. & iā Iur. Mu. ar. x. glo.

r. Concordat infra li. ij. ar. xiij.

s. Res uendicari nō possunt nisi differentias habeāt. Concordat supra li. i. ar. xv. Iur. Mu. ar. Cxxxij. glo.

mum eundem vendicare velim, id fieri minime admittit. Nummi enim huiusmodi nullam differentiam haberit nam & vendicator difficile probare posset nummum illum suũ fore, nec per testimonium probari poterit, testimonia enim debent esse clarissima, vt. ff. de interroga. actio. L. de ętate. §. nihil. &. C. de testi. L. solam &. L. eos. Sed nec ille impetitus pro nummo ad euictorem se trahere possit, nam cum difficultate ille cognoscere valebit, an nummum illum ab ipso habeat necne. Pręterea cum res furtiua commutatur pro alia re, illa res transmutata vendicari nõ potest vt si equum furatum quis emit bona fide, putans venditorem esse verum dominũ, illum tandem pro boue seu vacca commutat is cui equus furatus fuit non potest bouem apud te lucrare, dato quod recognoscas q̄a equum pro ipso dederas, vt. C. de rei. ven. L. si ex ea [t] Insuper is qui rem aliquam furatus sit vel scit furatam fore, nullo modo pręscribit, vt. C. de rei. vendi. L. cum a matre.

t. Furtiua res nunq̄ præscribit.

Pro secundo quo tempore vel q̄diu teneatur vnus rem possidere vt in ea veram consequatur possessionem. &c. R. sub dististinctiõe q̄a vel iste rem emit ab illo qui furatus est vel sciuit rem furatam fore, & iste etiam nunquam pręscribit quia est actio personalis. Vel emit rem aliquam quam venditor putat pro certo suam fore, sicut si hereditatẽ vẽderet ex morte alicuius sibi deuolutam quam & putat fore iusto per illũ priorẽ possessam eandẽq; tandem vlterius vendit, iste pręscribit mobilia in tribus annis. Noxa enim seu factum illud nõ est personale sed in re ipsa, vt insti. de vsuca. & longi. tem. pręscrip. §. & cum, &. §. furtiue, &. C. de acquiren. posses. L. vicia, &. ff. de doli. mali. excepci. L. apud. §. autoris.

[u] Querit cuiusmõi ius Saxones insequi debẽt in causis quas expressas in priuilegio nõ habent. R. quod obseruare debent eorum laudabiles consuetudines & iura ex antiquo statuta, vt supra li. i. ar. xviij. Vbi aũt ista deficiunt recurrendum est ad leges & Canones, ad illas enim vnusquisq; obligatur, vt. C. de legi. & cõstitu. L. leges, &. C. de iur. & fact. ignoran. L. constitutiones, & extra de cõsti. c. i.

u. Saxones quo iure uti debent in casibus quos expressos in priuilegio non habent, cõcordat infra li. iij. ar. xliiij. glo.

a. Ad hunc textum uide supra eo. li. ar. xxix. Vnde qui rem alienam inuenit ut euadat penam furti debet illam facere preconisare, ut in allegato articulo habetur & notatur simile per Ioan. And. in. c. dudum de electi

b. Alij textus habẽt quæ furibus aut raptoribus adimuntur corã uillanis, uel in ecclesia denuncciari debent.

Articulus. XXXVII

QVicquid aliquis inuenerit a postmodumq; interrogatus id negauerit furtum cõmittit. Inuenta autem b & quæ furibus aut raptoribus fugatis retromittuntur coram uillanis sunt denunctianda & si aliquis eiusdem Iurisditionis ea infra sex septimanas iure mettertius repetierit post solutionem impensarum ut si sunt animalia uel pecora ei restituantur. Si uero alterius iurisditionis fuerit ille cui bona pertinent, extunc is qui prædonibus ea abegerit tertia parte retenta duæ partes reddantur. Quod si per tempus illud sex septimanarum nullus uenerit qui se dominum rerum illarum demonstret, iudex duas accipit partes, tertia ereptori datur.

Glosa.

Qui quid inuenerit. &c. Concordat ad hoc canon inquiens. Si quid inuenisti & nõ reddidisti, rapuisti, quãtum potuisti fecisti, quia plus non inuenisti, ideo plus nõ rapuisti, qui alienum negat si posset & tolleret, deus cor interrogat non manum, vt. xiiij. q. v. si quid inuenisti. Item eadem causa &. q. c. multi. habetur. Multi sine peccato putant esse si alienũ quod inuenerint, tenent, & dicunt. Deus mihi dedit cui habeo reddere. q. d. nulli, discãt ergo peccatum simile esse rapine si quis inuẽta non reddat.

Post solutionem impensarum. &c. Ob negocium enim alterius vtiliter gestum repetũtur impẽse & vsura. Vnde dicit lex cõmunis. Ob negocium alienum gestum sumptuũ factorum vsuras pręstari bona fides suasit vt in. L. ob negotiũ. C. de nego. gest. & sic gerens non prestet casum fortuitum sine pacto, vt. C. eo. ti. L. negotium, vbi dicitur negotium gerentes alienum non interueniente speciali pacto casum fortuitum pręstare non compellũtur.

Glosa.

Superius dictum est de rebus quę apud quẽ vendicantur, quę etsi furtiue sunt furto tamẽ ille accusari non potest, ex eo, quia res huiusmodi nõ occulte seruãtur. In pręsenti articulo agitur de rebus quę q̄uis furtiue non sunt propter id tamen quia occultantur pro furtiuis reputari poterint.

Pro intellectu textus articuli nota, c qđ furtum cõmittitur quatuor modis. Primo furatur vnus rem aliquam, resq; huiusmodi furtiua fit, & exinde contra istum criminaliter intentari poterit, sicut cum quis in manuali facto deprchenditur, vt supra eo. lib. ar. xxxv. Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. manifestos, & Insti. vi. bono. rapto. §. i. &. ff. de fur. & item. C. eo. ti. per totum. Secundo furatur quis rem aliquam & exinde criminaliter accusari potest, res tamen illa ablata, furtiua nõ

c. Furtum comittit[ur] dupliciter.

dicitur sicut si quis furetur pigrus quod prius inuadiauerat, vt Insti. de obliga. quę ex dilict. nascun. §. vnde. Tertio furatur quis nō tamen furtum cōmittit, nec criminaliter accusari potest, sicut si quis accipit equum quem emit & proprijs exoluit pecunijs sed differtur & prolongatur eius extradicio, vt. ff. de furtis L. eum quē emit. Quarto furatur quis res quę illa furtiua fit, criminaliter tamē accusari nō potest, & hoc cōtigit bifariam. Quia vel iste cui res ablata sit, est tante autoritatis quod si ne actione solus per se sup facto iudicare valeat, vt quia forsan sunt pueri sui qui id fecerunt, vel vxor sua, vel seruus seu mancipiū suū, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascūt. §. hi qui in parentum potestate, & ff. de furtis L. si quis vxori in prin. & L. ne cum filio, & L. serui. & C. de patria potes. L. congruentius Secundo quia ille qui furtum commisit, in primis animo nō furtiuo illud fecit, idest honesto modo illud acquisiuit, sed postea res illa furtiua efficitur. Sicut si quis aliquid inuenerit idq; negauerit, ex negatione res inuenta furtiue assimilatur vt hic & supra. eo. li. ar. xxix [d] Furtum eñ non est aliud nisi dolosa contrectatio rei aliene, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum. De raptoribus vide in cōstitutione Frederici de pace tenenda.

[d. Furtum. q. d. Concordat Iur. mu. arti. xcij. & Cxx glo.]

Et si aliquis eiusdem iurisditiōis. &c. [e] Vnde eiusdem iurisditionis in proposito dicuntur eiusdem ducatus incole. Quare si duo iudicio presideant alicubi, in aliquibus villis vterq; tamē subest supiori iudici. Villani illi vnius iurisditionis dicentur vterq; enim iudex autoritate superioris iudicis iudiciū exercet. Quare in casu presenti non diuident res huiusmodi inuentas.

[e. Eiusdem iurisditionis qui dicantur.]

Cum iudice diuidat. &c. ex isto trahunt quidam consuetudinem prauam & noxiā, allegantes quod iudices tertium denarium accipere debent rerum ablatarum & spoliatarū, quod tamen minime fieri debet, vt supra circa. ar. xxv. & xxxi. declaratum est. Consuetudo siquidem mala reicienda est, vt. viij. dis. c. frustra, nec iudicari debet vt exinde commodum aliquod eueniat, vt. xi. q. iij. c. qui recte & in auten. vt iudi. sine quoquo. suffragio. §. Cogitatio, coll. ij.

Quicquid aliqs inuenerit. &c. [f] Circa id notandum quod vnus potest rem honesto modo acquirere quę tamen postmodum furtiua efficitur, sicut si quid ad seruandum mihi locas, vel si quid inuenero exordium istius honestum est. Si vero post hac locatum vel inuentum detinuero furtum erit, non tamen transit in vitam verum in mulctam & emendam vt hic, & Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum, & ff. eo. ti. L. si pignore.

[f. Res honesto modo acquisita, furtiua postmodum efficiatur.]

[...urtum comm... ...iditer.]

Sciendum etiam [g] quod furtū committi potest, ille autē qui id facit fur non erit, nec res illa furtiua nuncupabitur, sicut si triticū ex campo ducis putans esse suum, quod tamen alterum pertinet, triticum illud proprię non dicitur furtiuum antequam resciueris quod tuum non est. Vbi enim voluntas furandi nō aduenit fur non dicitur, vt Insti. de re. diuisi. §. gallinarum, & ff. de furtis. L. i. vbi clare habetur quod furē nō aliud facit, nisi volūtas. Opponi circa id potest. Ex quo quidem furtum est contrectatio rei aliene cum proposito nocendi ita quod voluntas adsit illius q furare nititur, vt. ff. de fur. L. i. §. furtū. Et quia nullus propter voluntatem puniri debet cogitationis enim pœnam nemo patitur, vt. ff. de pęnis. L. cogitationis. Si ergo furtum sine voluntate & proposito fieri non potest propositumq; seu voluntas pęnam nō infert, vt lex allegata disponit ergo nec furi pęna inferri deberet. [h] R. quod hęc dictio volūtas aliquando accipitur pro cogitatione duntaxat simplici, vt quando quis proponit male facere nō tamen facit, & pro ista cogitatione pęna non infligitur, vt lex allegata dispo nit. Alio modo pro facto cum videlicet cogitationem illam in effectum deducit, & pro isto pęna irrogatur.

[g. Furtum committi potest ille uero qui id facit fur non erit.]

[h. Voluntas dupliciter acapitur.]

Inuenta autem & quę furibus. &c. Dicere quis posset, articulum istum contrarium esse pręcedenti, dictum enim ibidem est, ad hoc quod aliquis de furto non incusetur sufficit quod rem emptam non occultet, hic vero dicitur quod res huiusmodi debet denunciari. R. quod ibi loquitur de rebus emptis quę putat non esse furtiuas, hic vero loquitur de rebus inuentis & furibus ablatis.

Etsi quis eiusdem Iurisditionis. &c. istud iam declaratum superius est quia eiusdem iurisditionis illi dicuntur qui vno domino subsunt vnde quis duo iudices in duabus villis existant ab vno tamen & eodem domino iudicium habent commissum homines illi vnius iurisdicionis dicuntur. Quibus enim autoritas impartitur illi agunt nomine illius qui autoritatem dedit, vt extra de offi. delega. c. sane, & c. pastoralis, & C. de vete. iur. enuclean. §. his itaq;.

Tertia parte retenta, &c. hoc fit propter illius fatigam qui predonibus & latronibus abstulerunt & id iustofit, quia alias negligentia esset in subueniendis spoliatis. [i] Notandum etiam circa id quod si quis inuenerit quid in via publica vel ciuitate & nullus adsit, qui illud repetat, medietatem accipit inuentor, & aliam medietatem ciuitas, vt insti. de re. diuisi. §. at si quis in alieno loco.

[i. Inueniēs in uia publica uel Ciuitate qd cui cedit inuentum.]

Si vero per tempus illud nullus venerit. &c. Vt sic enim iudex duas accipit partes declarationem istius vide supra eo. li. ar. xxxi.

Articulus XXXVIII

Homo damnum aliis a sua negligentia [a] illatū resarcire tenet. Si quis

[a. Textus uetustiores habent, qui alteri ex negligētia damnū fecerit per ignem aquā, puteū, vsq; ad genua super terram non præmunitū, uel circumseptū, aut sagittās in auem pecus uel hominē interficiat si moriatur lesus reus in mēbris aut uita nō punitur hec est nō adimitur sibi sanitas aut uita in mēbris sed soluit rea cōpensatiōis æstimationem]

aliquem ignoranter iaciendo uel sagitando interfecerit in sui donationem uerigeldi & non in mortem condemnetur.[b]

b. Concordat Paulus de Castro. L.i.C. ubi senatores uel clarissimi, & itē L.si fugitiui.C.de seruo fugitiuo.

Glosa.

Homo damnum &c. Sed quid si est statutum in ciuitate Bononieñ. qđ is cuius occasione quis sentit damnum teneatur ad emendam. Et quidam A Bononieñ. debebat B. Florētino centum qui recusabat soluere, ꝓpter qđ ille B. quendam D. Bononieñ. transeuntem per florentinū districtum spoliauit, Queritur an virtute statuti spoliatus possit agere contra A. & qua actione agat, dic quod iste A. debitor ipsi D. spoliato de iure non tenetur. Racio quia spoliatus habet contra spoliatorem actionem & repetitionem cum augmēto quadrupli. Vnde cum repetere possit ab illo contra A. debitorem de iure non agat. Istud em̄ est negocium A. nec re, nec gestu, nec ratihabitione. Si autem ponderatur statutum, tūc dubium pendet ex verbo occasione. An intelligatur de occasione remota aut proxima. De hac questione notatur in addi. Specul. titu. de iniur. & de dam. da. §. sequitur in ver. sed pone. In quo versu dicit Specu. Quod si inimicus tuus cuius forte patrem occidisti incendit domum tuam meę vicinam, ex quo mea etiam est combusta quod tu mihi in nullo deberis, ad quod alleg. iura & ibi vide. Vnde etiam dicit Ius canonicū, si culpa tua dānum est datum, vel iniuria irrogata seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hęc imperitia tua seu negligentia euenerunt iure sup his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam vt in. c. vlti. de iniur. §. i.

Iaciēdo &c. nota quod secundū leges licet aliquid facere ad ostendendas vires vt hastam vel pilum iaciendo, vel currendo, vel saliēdo vel luctando, vel pugnando, & in his etiam casibus sponsionem facere licet, vt. ff. de alea. L. solent. & L. sequen. Et si quis alteri in publico certamine damnum dederit non tenetur cum causa virtutis & glorię non animo iniuriandi hoc factum sit. ff. ad le. aquil. qua actione. §. si quis. & vide tamen de hoc notatur contra Burgenses, Insti. de le. aquili. §. iniuria. ver. si alius per Ioan. fab. & alios modernos post glo. Nec tales infames sunt, vt ff. de his qui not. infa. L. athletas. Et hoc verum quando quis pugnet causa virtutis ostendende, secus si hoc facit causa auaricię scilicet operas suas locando, nam tunc efficitur infamis, vt ff. de postulan. L. i. §. bestias. Huiusmōi autem torneamēta secundum Cañ. reprobantur, vt de torneamē. per totum, quia hominū interitꝰ & animarū pericula exinde sępe ꝓueniunt, vt in. c. i. de tornea. & debet quilibet discretus sibi ꝓspicere in futurū, quia debet cogitare hoc euenire posse, de electio. c. licet, de seruis non ordi. c. i. de obliga. ad ratioci. c. i. ff. loca. L. Si quis domum. & de homici. c. vlti. li. vi. Non quod causa ludi factum dicatur. Nam ludus noxius est in culpa. ff. ad. legem Aquil. Nā ludus. & de pręsumptio. c. i. Quis enim ludos appellet ex quibus crimina oriuntur, vt in prohe. ff. §. illud vero.

Vnde etiam dicit Seneca. Nihil interest quo animo facis quod vitiose factum est, de ludo quando sit licitus vel illicitus, & pręsertim de ludo taxillorum, vide plene per Hosti. in summa de excessibus pręlato. §. qualiter. ver. clericus vero & sequenti.

In sui donationem &c̄. Sic etiam dicit Ioan. And. post Hosti. de electi. dudū. ij. super glo. simile quod qui rem alienam inuenit vt euadat penā furti debet illā facere preconisari.

Glosa.

Pro intellectu textus, nota quod damnū contingit tripliciter. Primo damnificat vnus aliū voluntarie, & propter commodum suū, sicut ille qui alteri rapit, vel furatur, & si pro eo ciuiliter accusetur, soluere debet cum mulcta & emenda, vt infra li. iij. ar. xlvij. Insti. de acti. §. tripli. vero. &. §. sed furti. &. ff. de furtis. in multis locis. Si vero queruletur criminaliter, In vitam sibi transit, vt supra co. li. ar. xiij. & Insti. de publicis iudicijs. §. iiij. &. §. item lex Iulia. & ff. de penis. L. capitalium. Secundo damnificat vnus alium voluntarie, non tamē propter suum commodum, sicut qui pecus interficit vicini sui, vel mutilat, illud soluere tenetur secundum verigeldum determinatū, vt infra eo. li. ar. xl. & Insti. ad legem Aquil. in prin. & ff. de dam. infec. L. iij. Tertio damnū infertur pręcise pręter voluntatē & absq; commodo suo, & iste non demeretur vitam, sicut hic in textu. & Insti. ad leg. Aquil. §. iniuria. &. §. at ne. &. ff. eo. ti. L. itē si obstetrix.

c. Damnum contigit tripliciter, uide ad hanc materiam infra li. iij. ar. xlv.

¶ A sua negligentia illatum &c̄. Hoc est quādo quis negligit & non prouidit rem quam ꝓuidere tenet, estq; grauis excessus negligētia ipsa, qa est mater omis noxe. Si em̄ ille debite ꝓuideret nullū damnū exinde sequeretur.

In textu articuli nō de ista negligētia quā nūc expressimus intelligi debet, sed de illa cum aliquid fit pręter alicuius voluntatem, Estq; valde necessarius passus articuli pręsentis nec enim illa quę de verigeldo prius dicta sunt intelligi possent si non esset articulus pręsens

¶ Si aliqs iaciēdo vel sagiārdo interfecerit &c Nota quod homicidium contigit quatuor modis. Primo interficit vnus alium voluntarię sine iusta causa, & vocatur siccarius vt supra eo. li. ar. xiij. &. ff. ad le. Corneliam de siccarijs. L. i. Secundo interficit vnus alium voluntarię quidem sed causa necessitatis, defen

d. Homicidium contigit quadrifariam, uide ad hanc materiam supra eo. li. ar. xiij. Iur Mu. ar. xxxviij.

dendo sese ille manet sine damno si vt iuris est necessitatis defensam probauerit, dato etiã quod non venerit ad iudicium prę timore & angustia liberatur nihilominus interfecti verigeldo, vt supra eo.li.ar.xiiij.&. C. ad legẽ Corneliam de siccarijs.L.his qui.& ff de iusti & iur.L.vt vim.& extra de sen.excom.c.si vo & eo.ti.c.delicto.li.vi. [e] Tercio interficitur qs vbi solus ex improuisione sua causam mortis prębuerit vt si quis per locum gradiendi in consuetum transierit, alterq; ibidem arborem cederit, arbor cadens gradientem interficit, vel si in torneamentis vbi milites ludos exercent damnũ ex casu acceperit ipse sibi culpa erit, vt Insti.ad le.aquili.§.at ne. & .§.item.& .ff.eo.ti.L.item si obstetrix in fine. Quarto interficit vnus alium ex sua propria inconsideratione pręter tamen eius voluntatem sicut sagitans in auem hominem interficiat ille demeretur verigeldum interfecti & iste sunt causę quę verigeldo absoluuntur. Vnde iudex prudus & cautus in eo esse debet diligenterq; exquirere si voluntariũ homicidium patratũ sit, quia si sic etiam vitã eidem adimere debet vt.ff.de pactis.L.iurisgentium.§.pactorum, &.C.de secundis nuptijs.L.cum apertissime &.ff.de pigno.L.Paulus,& Insti.ad legẽ aquili.§.at ne. Secus si pręter volũtatem factũ fuerit quia tunc verigeldo absoluitur vt hic &. C.ad le.Corne.L.i.& in auten.vt hi qui obliga.§.si vero,coll.vi.

e. Vide ad hanc materiam Iur.Mu.ar.xxxviij.

Articulus XXXIX

ANnonam qui noctis tẽpore furatus fuerit suspendetur, [a] si in die decolletur. [b] Viator si agrorum fructũ non asportãdo frumenta cõsumpserit, tenetur ad ipsius estimationem.

a. Concordat Iur.Mu.ar.xxxviij.

b. Textus uetustiores habent, uiator si depasat equo uel alio iumẽto frumenta agrorũ alienorum non asportando illa, damnũ soluat secundum annone ualorem.

Glosa.

Annonam qui.&c. Scriptum est enim in lege. Trãsiens per messem alienam falcem immittere non debet sed manu spicas conterere & manducare vi.q.iij.scriptum.

Glosa.

Exquoquidem furtum communius est spolio, quare sepius in iure mentio fit de furto, q̃ de spolio. Iniuria enim quę cõmunius euenit etiam iure sepius admonetur, vt.ff.de legibus & senatusconsulto. L. nam ab ea, excessusq; huiusmõi qui cõmunior est grauius penat. [c] Exquo itaq; furtum nocturnum cõmunius est diurno, quare & grauius punitur vt hic in textu & supra eo.li.ar.xxviij.&.ff.de furibus balnearijs. L.fures nocturni,&.ff.de fur.L. furtum,&.ff.de penis.L.aut facta. Quare & textus habet annonã qui noctis tempore furatus fuerit suspenditur quod & grauius est, si in die decollatur, de huiusmodi penis vide.ff.de penis.L.aut facta.

c. Furtum nocturnum cõmunius est diurno Concordat Iur. Mu. ar. xxxviij.

Viator si agrorum fructum.&c.In paragrapho isto ponit quandam exceptionem & limitationem pręcedentis paragraphi de viatore mentionem faciendo. In contrarium tamen istius videtur esse infra ar.lxviij. vbi dicitur quod equitanti admissum est sata succidere & spicas equo apponere. R. quod articulus allegatus non contrariatur paragrapho presenti, loquitur enim ibidẽ quod si alicui equus fessus sit, licebit equitãti succidere spicas vno pede a via.&c. hic vero loqtur de illo q pecora in annonam immiserit, iste damnũ resarcire tenetur.

[d] Quęritur an pro minima re querulari cuilibeat vel institui querela possit. R. quod sic, immo etiam pro vno denario querelam instituí licebit, vt hic &.ff.de damno infecto.L. si proprietarius in fine, vbi dicitur eadẽ erunt & si minimum damnum detur, & Insti.de re.diuisi.§.gallinarum in glo.vbi dicitur, quod quelibet actio etiam pro vno nummo datur. Galline enim vnus medius nũmus verigeld[9] est ex li.iij.ar.li. & tamen occasione illius actio institui potest.

d. An pro minima re querulari e... tui actio poss... etiam infra li.... xlvij.glo.

Articulus XL

CVius, canis, aper ue, Taurus, aut anial quodlibet [a] hominẽ aut animal mutilauerit, occideritue, dominus tenetur damnũ soluere iuxta determinatum uerigeldũ uel iuxta eius ualorem recompensam facere, & hoc si animal illud postq̃ de noxa resciuerit postmodũ in suam recipit possessionem. Si uero noxiũ animal ab eo omnino expellitur, nec seruat illud neq; pascit neq; potat, innocens est a damno, & damnificatus animal illud pro damno accipit si uult. Animal seu brutum ex facto suo [b] nullam mulctã seu pœnã iudici præstat: Equus

a. Vide infra ar.lxij. et Iur.Mu.ar.Cxxij.

b. Animal ex facto mulctã non præstat

aut pecus in custodia famuli seu servientis existens, si damnum fecerit ille famulus damnum resarciet cuius custodie pecora fuerant mancipata. [c] Si uero custos effugerit & currus animalue domini arestentur in manifesto facto & probari possit testibus dominus equorum seu pecorum resarciet damnũ integre, si nõ poterit per ius se eximere usq; ad ualorem equorum seu animalium & currus qui detenti sunt, uel his omnibus carebit lesusq; hæc omnia pro damno retinebit. Cõsumat quis sata uillanorũ, cum porcis aut auibus qui quæue commode pignorari non possunt si a canibus mordeantur aut interficiantur eorum damnum sustinebit nec resarcire oportet.

c. Nota quod dominus æquorum, cuius seruus aliquem curru interemit non tenetur nisi defuncti amicis unum uerigeldum, iudici autem nihil tribuitur & hæc est communis practica.

Glosa.

Equus aut pecus in custodia famuli. &c. Scire debes quod pro omni damno datur Aquilia actio quando damnũ culpa alicuius datum est, alias enim quis non tenetur de iniuria vel damno vt in. c. fi. de iniurijs, &. ff. ad leg. Aqui. L. sed etsi. §. iniuriam. Duo ergo requiruntur [d] scilicet quod damnum datũ sit, & quod culpa dantis præcesserit, & est necesse quod facto hominis interueniente damnũ detur culpã etiam necesse est interuenire, ideo neq; furiosus, neq; infans dolo carens tenetur secus si sit doli capax. ff. ad le. aquil. L. v. §. iniuriam. Ideo etiam non tenetur qui se defendendo damnum dat, dummodo modum seruet alias contra. ff. ad leg. aquil. L. scientiam. § qui cum. Talis enim culpa caret cũ facit hoc autoritate iuris, vt. ff. de iusti. & iur. L. vt vim. Et illud non excusat a culpa quod quis dicat se ignorasse si ei aliquid poterit imputari. ff. ad le. aquil. L. v. §. i. &. L. scientiã. §. pęna. Vñ hic etiam leuissima culpa ei imputetur. ff. ad le. aquil. L. in lege. Est autem damnum diminutio vel ademptio patrimonij, vt. ff. de dam. infec. L. iij. Actio autẽ de pauperie datur cõtra dominum quadrupedis, & in eum qui cõfessus est quadrupedem esse suam, etiam si sua non sit. ff. de interro. acti. L. si quis in iure. Datur etiam & in heredes & ceteros successores, & in quasi heredes & quasi quoslibet dominos. vt. ff. eo. L. i. §. fi. & datur ad extimationẽ damni, dando autem illud quo nocuit quis liberatur, vt. ff. eo. L. i. in prin. Et tũc datur cũ nullius hominis instinctu vel culpa interueniente. Vel cõtra sui naturam idest cõsuetudinẽ sui gñis damnũ dedit. Alias autẽ agitur cõtra eum qui in culpa fuit. ff. ad le. aquil. L. si ex plagis. §. quidã & hic. Sed actio Aquilia datur contra eum qui damnum dedit aut opem vt de iniurijs ca. fi. Rᵣ. i. Item & contra illũ qui iussit damnum dari excusatur tamen is qui dedit si precipiens in eum habuit ius precipiendi, puta quia dominus vel pater erat cui parendum est, nisi in atrocibus. Sed si nõ habuit ius pręcipiendi tunc vterq; tenetur ad. L aquil. L. liber hõ. ff. de reg. iur. L. ad ea, & instit. de noxalibus. §. omnis.

d. Ad damnum requisita.

Damnum quid sit.

Glosa.

Nota quod damnum vt communiter euenit ex triplici causa. [e] Vel euenit voluntarie. Vel sine voluntate. Vel etiam cum equus aut animal alicuius damnum infert sine tamen istius voluntate. De primo habetur Insti. ad le. aqli. §. at ne, de secũdo. C. ad le. corne. de sicarijs L. frater. De tertio habetur hic in textu cũ dicitur cuius animal damnum fecerit. &c. Vnde etsi quidem hic de pecore textus habet ꝑ id tamen intelligi dantur alia animalia damnum facientia, vt. ff. si quadrupe. paupe. fecis. dica. L. i. in principio. Sciendum itaq; quod quędam animalia sunt fęre nature vt quę sub custodibus pabulari non possunt. Quędã vero domestica & mansueta, vt Insti. de re. diuisi. §. ceruos quoq;. Notandum pręterea quod in textu triplicia animalia ponit, ex eo quia triplicem diferentiam in nocẽdo habent animalia vt communiter omnia, per canem intelligi vult omne animal quod inter homines versatur ex natura tamẽ nociuum est, Boues & Verres ex natura quidem damna non inferunt, furore tamen cõcitati & inedia pulsi aliquãdo nocent, [f] quomodocunq; tamẽ damnum per ea inferatur, si post factum dãnum, dominus illa expulerit indemnis manet. In contrarium istius videtur esse, si quadru. paupe. fecis. dica. §. animalium, vbi dicit si animal illud quod nocuit tibi attulerit absoluitur. Rᵣ. quod paragraphus allegatus nõ debet intelligi, quod pecus illud noxam faciens deberet dari illi cui damnum factũ est, miserabile eñ esset & dolorẽ animi afferret, si pecus occidens puerum alicuius in maiorẽ molestiam in domũ eius transmitteretur. Intelligi ergo debet quod pecus noxam faciẽs dimittatur, ille vero cui damnum illatũ est, acceptet tandem illud si vult.

e. Damnum ex triplici euenit causa.

f. Vide infra. ar. lxij. & iur. mu. ar. Cxxiij. glo.

Animaduertendum insuper quod tenens & fouens Leonem, Vrsum, Simeam, Leopardũ quibus etiam annumerari potest canis rabiosus lupus & aliud aĩal his simile in loco vbi homines preterire solent si faciant damnum resarcire tenetur, cum verigeldo & mulcta, nec eum iuuabit quod post factũ illa expel-

lere vellet, vt Insti. si quadrupe. paupe. fecis. dica. §. ceterum, & ff. de edili. edic. L. hi enim & L. item generali, & infra eo. li. ar. lxij. & li. iij. ar. li. Si vero huiusmodi animalia seruãtur in loco priuato extra viam publicã dãnumq; illic aduenienti euenerit excusari forsan poterit, dicens quod nihil negocij tibi fuit locum intrandi huiusmodi. Vel dicere possit quod forsan Curiam meã animo malo intrare voluisti, vt Insti. eo. ti. §. ceterũ, & Insti. ad le. Aquili. §. item. Exinde liquet qđ quędam animalia mansueta quę circa hominem versari solent. Vel ex sui natura, vel furore incitata inediaq; pulsa nociua sũt. Alia vero quę circa homines non versantur, sicut animalia fera ex natura nociua sunt, quare seruari minime debent.

Iuxta determinatũ verigeldum. &c. hoc dicit propter duo. Primo si animal mansuetũ ex natura damnum fecerit ibi necessario requiritur verigeldus. Si vero illorũ statutus verigeldus non habeatur vt sunt equi militum, & alia similia animalia, solui debet iuxta valorem. Secundo loquitur si animalia ferã de quibus iam supra dictum est damnũ fecerint.

Attendendum circa id quod multi passum istum a iure cõmuni discrepari putant, dicit enim hic quod damnum resarcitur cum verigeldo. Secundũ leges vero vt Insti. si quadru. paupe. fecis. dica. §. ceterum in fine. vbi dicitur quod resarciri debet iuxta taxam iudicis. Alibi vero vt. ff. de edilicio edicto. L. quia vulgo, habetur qđ resarciri debet hominis damnum ducentis solidis quę faciũt decem libras. R. quod iura allegata non cõtradicũt articulo pręsenti. Iudex enim nihil similius decernere debet nisi id qđ iure cautum est, nec enim penam augere, sed nec minuere eidem licet, vt ff. de penis. L. respiciendum. Decernere itaq; penam pro excessu debet secundum quod ius mediante quo iudicat disponit. Lex etiam allegata. ff. de edilicio. edicto. L. quia vulgo, non discrepat a iure hic nostro. g Communis enim verigeldus est liberorum hominum rusticorum decem librę, vt infra li. iij. ar. xlv.

Animal ex facto suo nullam pręstat mulctã &c. hoc ex eo fit. Iudex etenim in loco dei sedet, nec mulctam accipit nisi excessus committatur erga deum. Quia ergo irrationabilis bestia non peccat erga deum. Quare nec mulctam pręstabit. h Sed nec violentiã facere dicitur bestia huiusmodi in facto suo, ex eo qã rõe caret, vt Insti. eo. ti. §. paupies.

Aut equus in custodia famuli damnum faciens. &c. dixerat si quidem de animalibus extra custodiã si quid damni fecerint, paragraphus iste tangit de animalibus quę custodiri possunt damnumq; faciant, & dicit quod is cui in custodiam cõmissum fuit animal illud damnũ resarciet. In defectu vero quo id non fecerit vel aufugerit vt textus habet dominꝰ illius animalis exoluere tenebitur vel carere animali huiusmodi. i Et hoc est contra quosdam stultos qui dicunt quod ille solus in culpa sit damni commissi, cuius currus equi aut pecora fuerint sępiusq; sacramẽto confirmare vnum cogunt, quod pecora illa eius non fuerunt. k Precauere tamen ne id fiat iudex debet quodq; homines ad iuramentum etiam quandoq; iniustum non inducat, vt in auten. de iudi. §. quia vero, coll. vi. Nam in eo casu iudex ipse efficitur periurus, quia non seruat iuramentum quod deo & superiori dño pręstitit, vt in auten. iusiurandum quod pręstatur ab his. §. iuro ego, coll. ij. & infra li. iij. ar. liiij. Pręterea iudex efficitur etiam periurus quia iuramẽtum illud coactum eque in iudicem sicut in iurantem vergitur. Est etiam peior homicida, homicida etenim corpus duntaxat interficit, iste vero animam occidit, vt. xxij. q. v. c. qui compulsus & c. ille qui.

Consumat quis sata villanorum cum porcis. &c. l Quia qui damnum infert, eidem etiam damnum inferri potest, & qui ius spernit, ille etiam in subsidium ius accipere minime poterit, hoc iste facit. Quare agere iudicialiter non potest, vt. ff. de mino. L. auxilium, & in auten. de mona. §. si vero. coll. i.

Marginal notes:

g. Verigeldus rusticorũ decem libræ ut infra li. iij. ar. xlv.

h. Bestia iniuriam seu uiolentiã inferre non dicitur. Concordat Iur Mu. ar. liiij.

i. Ad hũc casum uide infra ar. lxij. co. li. in glo.

k. Iudex nõ facile ad iuramenta homines inducat.

l. Damnum faciens eidem etiam inferri potest.

Articulus XLI

MVlctam si iudex extrahere seu emonere non potest in proprio alicuius, in huiusmodi fundo preco debet super portam crucem apponere & per illam impositionem & bannitorum sententiam insignit illud proprium ad opus iudicis [a] etsi istud per dominum fundi intra annum & diem non reuocetur, omne ius quod habuit in ipso abiudicatur domino. Si postea infra annum & diem hæres illius ueniat in iudicium, & se ad suã trahat hæreditatem per sacramentũ ut iuris est, debitumq; soluat iudici qđ iudex suo sacramento & duorũ probare potest & quæ ipse in iudicio lucratus est, hæres proprium sic requirit. Nullum aliud maius debitũ iudex in hoc casu probare poterit

a. Concordat Iur. Mu. ar. liij.

85

nisi tres mulctas & unũ uerigeldũ.

Glosa.

Superioribus dictum est de verigeldo & emenda & quia post hęc duo sequitur mulcta quæ deo ipso spectat, uel iudici in loco dei residenti. Vnde pro intellectu articuli presentis quędam ex ordine notanda veniunt quę ex textu articuli eliciunt. Primo qs mulctas iusto recipere debet, hoc tangitur in textu a principio cum dicitur mulctam si iudex. &c. Q. d. quod nulli alteri mulctam recipere licet nisi iudici.

Vnde quandoquidem iudex loco dei residet mulctamq; nomine ipsius accipit. b Quare & potissimum quatuor virtutes in se habere debet. Primo iurisperitiam, vt in auten. de iudi. §. i. coll. vi. c Secundo institiam. Ius em̄ maiorem complectitur misericordiam quã etiam aliquis iudex, vt in auten. eo. titu. §. oportet, &. ff. de arbi. L. Celsus. Quare om̄ia iudicia secundum ius scriptum vt exerceat necesse est. ff. ad exhiben. L. ij. &. C. de senten. & interlo. L. nemo. & in auten. Iusiurandum quod pręstatur ab his. §. i. coll. ii.

b. Iudex quatuor in se habere debet. Cõcordat supra li. i. ar. lv. Iur. Mu. ar. xi.

c. Iur. Mu. ar. xvij. gl.

d. Iudex an secundũ ius scriptum uel secũdum suam notitiam iudicare debeat.

¶ Quęritur circa id, an Iudex secundum ius scriptum d vel secundum suam noticiam & scientiam iudicare debeat, vt in exẽplo. Accusetur quis de homicidio, iudexq; sciat illum esse insontem, sed quia tacet ad quęrelam & nihil respondet, cumq; ei tribus denunctiatur vicibus vt respõdeat ille nihilominus respondere non vult, exindeq; de rigore iuris sententiari iam deberet. Qui enim tacet consentire videtur, vt. ff. de reg. iur. L. qui tacet, & extra eo. titu. qui tacet lib. vi. An ergo is in hoc casu iuxta iuris dispositionem condemnari debeat, vel de scientia iudicis liber dimitti. Quidã dicunt qđ liber dimitti debeat, vt in auten. de manda. princi. §. sit tibi q̊q; coll. iij. vbi per imperatorem iudicibus demãdat quod lites cum omni ęquitate audire debent breuesq; lites ex non scripto cognoscere & iudicare, prouidereq; ne occasiõe iudicialium expensarum subditi damnificentur, & item. C. de iudi. L. placuit &. ff. finium regundorum. L. si irruptionem in fi. &. ff. de ferijs. L. ij. R. tamen quod iudex istum sententiare & iudicare debet secundum iuris dispositionem & non secundum eius notitiam vel scientiam, vt. ff. de offici. presi. L. illicitas. §. veritas &. C. de legi. & consti. L. inter. Nisi forsan sint pueri aut furiosi, vt infra eo. li. ar. lxv. & li. iij. ar. iij. Et quãuis mirari vnus possit id ita fieri tenendum tamen est non obstante in contrarium sanctione vel pragmatica per Imperatorem vel principẽ lata, leges enim preferri debent sanctionibus quibuscunq;, vt in auten. de iudi. §. omnis autẽ iudex coll. vi. Ad legẽ vero allegatam, vbi dicebatur quod Iudex cum omni ęquitate decernere debet & nõ ex scripto, intelligitur de rebus parui momenti vt ibidem habet, vel cum omni equitate iudicabit vbi ius scriptũ nõ habetur vel super casu aliquo dubitatur, in casibus enim dubijs tutius est fidem adhibere huic qui allegat & probat q̃ illi qui tacet vt hic in ꝓposito, quare & tutius iudicabit secundum proposita q̃ secundum scientiam suã. e Tertio iudex in se habere debet vt videlicet se prestet equalem vtriq; parti ad audiendum propositionem & responssionem, vt supra li. i. ar. lxi. &. lxij. infra li. iij. ar. xxx. In auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. eos autem coll. ij. Et in auten. vt differẽtes iudi. coll. ix. Quarto quod ira cõmoti sententias pronunctiare minime audeat, vt. xi. q. iij c. ira &. c. cum apud. & . c. summopere &. ff. de offi. presi. L. obseruandum. Secundo docetur hic in textu an mulcta iusto recipi debeat ibi cũ dicitur, f Mulctam si iudex extrahere. &c̃. concluditurq; mulctam iusto esse recipiendam iudicem enim proprię & de iure pertinet & dimittens eam male facit ex tribus. Primo quia mulcta est quasi recõpensa vel pena dei propter excessus hominũ statuta. Quare dimitti non debet, vt. xxiij. q. iiij c. duo ista. Secundo quia si mulcta reciperet autoritas & honestas iudicij vilesceret, vt supra. li. i. ar. lix. &. C. de modo mulcta. L. mulctarum. Tertio mulcta recipitur vt populus a maiori damno pręcaueatur, vt in auten. de manda. princi. §. quod si, & in auten. de defen so. ciui. §. audient. coll. iij. Tertium docet in textu. g Vnde & ex quibus bonis mulcta exigenda sit, & hoc ibi in proprio alicuius. Sciendũq; circa id quod ratione mulcte aut verigeldi nullus bona immobilia accipe debet nisi eueniat vt hic text⁹ habet. Quod videlicet mulctã ex mobilib⁹ exigere nõ posset ꝑ simile etiã habet in autẽ. vt null⁹ mutuãs agrico. §. ꝑpt auariciã. col. iij. qđ vcz creditor credẽs agricole ꝓ debito ei⁹ terrã ocupare non debet. Vñ in primis bõa mobilia ad exoluẽdũ mulctam vł verigeldũ pignorari debent, vt supra. li. i. ar. liij. &. C. de exequutione rei iudicate. L. si vt. Si non sint mobilia expetitur ex censu ex agro vel fundo proueniente. Vltimo vero expetitur ex hęreditate, vel proprio sicut hic &. C. eo. ti. L. ordo. Iudex pręterea prouintialis mulctam expetere non debet in feudo alicuius, istud em̄ ꝑtinet ad iudicẽ feudalem seu ius militare, vt dis. i. c. ius militare. Quarto docet hic quo pacto mulcta expeti, & quomodo bona huiusmodi consignari debeant & hoc ibi, preco debet crucẽ apponere, exinde liquet qđ mulcta ad deum pertinet, insignio enim dei cõsignatur, vt. xi. q. iij. c. quicũq;, huic mulcte crucis appositio nedũ propter id fit qđ iudicium ad deum pertinet, sed vt notũ appareat hęredibus q ad bona huiusmodi spectant quia alias si ignorarent eis minime nocere posset vt. C. de iuris & facti ignorantia. L. error. Quinto docetur hic quomodo ille vel hęredes eius viceuersa ad illa bõa sese tra-

e. Nota quod Iudex præcogitare debet q. in sede residet dei quare recte & iuste iudicabit, alias deus omnipotens in extremo iudicio eundẽ iudicaturus est. Actor etiã premeditet quod iustam inchoet causam, proximũq; ad expensas & iuramentũ non inducat. Reus itidẽ custodiat quod nõ aliud nisi uerũ recognoscat. feu. c. lxviij.

f. Mulcta recipi debet, & dimittens eam male facit. Concordat Iur Mu. ar. xvi. & liiij.

g. Mulcta unde et ex quibus bonis exigi debet.

here debent & dicit quod heres iuramento ad bona illa sese trahet exsoluendo iudici ea quę sibi debentur, vt hic, &. C. de preto. pigno. L. si prętorium, &. C. de pigno. L. cum te. Sexto docetur hic de modo mulctarum ibi, nullum aliud maius delictum. &c. Hoc idem etiam habetur. C. de modo mulcta L. eos qui. Vbi dicit lex, quod iudex accipere potest pro excessu mulctas ternas in anno in vnius correctione persone, si continuatio peccati impulerit, exceptis tamen furibus, latronibus, qui puniuntur secundum excessus. Tres mulctas & vnum verigeldum. &c. h Dicere quis posset paragraphum istum contrariari prius dictis, dicit enim quod iudex tres mulctas & vnum verigeldum acquirere potest, cum tamen iudex nonnisi mulctam, actor vero verigeldum & emendam in iudicio consequitur, R. quod iudex quandoque & in certis casibus verigeldum etiam consequitur & hoc tunc quando proscriptus se a proscriptione liberare vult, fideiussoriamque iudici statuit ad parendum iuri, non tamen comparet, iudex lucratur verigeldum vt sic & non actor. Est enim querela in sanitatem ipsius, vt supra eo. li. ar. iiij. &. x. huiusmodi enim fideiussoriam seu cautionem iudex acceptare potest sine actoris voluntate, in aliis vero casibus pars respondens verigeldum accipit.

h. Cōcordat Iur. Mu. ar. xlvij.

Articulus XLII.

Vi agit contra alium quod ipse feudum eius occupet minus iuste, et alter ipsum feudum se ab alio domino habere contendat, uterque eorum suum dominum adducere in iudicium ad recognoscendum tenetur, a et si quis suum non adduxerit alter qui suum representet feudum obtinebit, dummodo eorum alter in prædicto feudo possessionem non habeat magis efficacem, ut pote quia in ipso anno ambo sunt de eodem feudo infeudati. Si quis uero eorum feudum huiusmodi per annum & diem possedit propter uigorem sue possessionis feudum per absentiam domini sui non amittit, sed tamen alteri aut eius uarendatori tunc respondere tenetur, legittimo cessante impedimēto. Illustres uero seu principes infeudatos per suas patētes literas sigillatas uarēdant per suum innatū ministerialem eos trāsmittendo qui feudum illius nomine defendat & ad obiecta respondeat. Si autem ambo unum feudi nominauerint dominum, ad illū infra sex hebdomadas a iudice transmittātur. Iudexque suos nunctios duos mittat ad audiendum quis eorum uicerit. Victus uero mulctam iudici & parti præstabit emendam.

a. Textus antiqui ita habent, cuius dominus non apparuerit ille cadit in sua causa nisi non ipsum legale impedimentum excuset, quod ostendere possit.

b. Textus uetustiores ita legunt literæque huiusmodi præsentari debent illi contra quem agitur idest reo ad testificandum querelam si forsan his postea indiguerit.

Glosa.

Qui agit contra aliū. &c. Nota quod ad partem istius articuli cōcordat lex feudorum, cū dicit si inter pares duos de aliquo beneficio sit controuersia quorum vterque suum propriū feudum esse dicat, & si asserant se diuersos inuestitutores habere, coram iudice vel arbitro finiatur. Sed si vnum conducunt inuestitorem, & possidenti sine fraude guarendare voluerit ipse obtinebit, nisi aduersarius aliquid contra induxerit, vt in lib. feudo de lege Conradi. §. si inter. Item alibi dicitur, si tres vel plures contendunt de eodem beneficio producentes vtrinque diuersos inuestitores, iudex in cuius presentia causa ventilatur a duobus requirat boni testimonij hominibus in prouincia eorundem litigatorum commorantibus per sacramentum quod iurent quis illorum absque rapina eius beneficij possessor extitit, & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate possessor beneficium suum quiete obtineat, nisi iudicio & iusticia dictante de manu sua iudex illud eripiat, vt in consti. feud. de pa. tenen. §. si tres.

Literas. &c. Et nota quod vbi litera seu instrumentum cause perditur creditori casum probanti reficitur c & qui casum allegat eum probet. C. de fide instrumen. L. sicut. Sed qualiter casus amissionis probetur, vide in specu. de pignori. §. i. ver. sed qualiter & sequenti. Et amissio instrumenti non mutat substantiam veritatis. C. eo. ti. L. statum. Et tenor literę seu instrumenti non potest probari per eos qui rem gestam ignorant. C. eo. ti. L. apud. et cū ab vna parte producuntur diuerse scripture & sibi repugnantes, eis non creditur. C. eo. ti. L. scripturę, & soluto debito remanet litera seu instrumentum inefficax penes creditorē reddendum debitori per cōditionē sine causa. C. de condi. ex lege sine cau. L. dissolute.

c. Qui casum allegat eundem probet.

Sigillatas.&c. Sic potest dominus feudi causam delegare feu.c.lxvi.[d] Nota quod statur sigillo domini contra dominum & preiudicat sibi vt confesso. de fi.instru. si cautio. Et idem est si dominus alteri tradidisset suum sigillum confidit enim quis de illo cui sigillum tradidit, & totam voluntatem illi committit cum imprimetur imago domini, vel saltem caracteres nominis eius de fi. instru. c. inter dilectos. Et sigillũ cuius non potest legi scriptura non probat, nec meretur dici sigillum, nota. in dicto. c. inter dilectos & sigilli appensio facit consensum no. Bar.in.c. i. §. pręterea, qui mo. feud. amitt.

Vnde etiam dicit lex imperialis, si quis asserat cũ mandatis nostris se venisse secretis, omnes sciant nemini quicq̃ nisi id scriptis probauerit esse credendum vt. L. vnica. C. de man. princi. & vide etiã infra li. iij. ar. xxxiiij. Et loqui videtur qui nunctium mittit vel litteras, vt. ff. de consti. pecu. L. & licet. Omnia enim nostra facimus quibus autoritatem impartimur, vt. C. de vete. iur. enucle. L. i vltra medium. An autem credatur sigillo ignoto vel obscure sculpto, vide per docto. de fide. instru. c. quod super his, & ibi etiam quomodo neganti verum sigillum incumbit probatio. Sigillare potest quis cedulam licet non legit eam, extra de his quę fi. a maio. par. c. quãto. Contrarium autem notatur de fide instrumentorũ. c. ij. quia non videtur sigillasse ille qui non vidit, sicut nec dicitur subscripsisse qui errauit adde infra. &c.

Ministerialem. &c. Et qui eum & ipsius verba recipit, dominum recipit, qui autem spernit eum istum a quo missus est, & cuius fungitur legatione spernit, vt xxi. dist. in nouo.

Glosa.

Satis abunde antehac declarauerat de quęrelis coram iudice prouinciali preponendis. Articulus pręsens disponit de quęrelis incidentaliter prouenientibus, vbi & quęrela principalis terminari non potest nisi illud incidentale prius finiatur. Et ex isto colligitur quod inceptio querelę quandoq; competit vni iudici decidenda, cum vero incidentaliter quid eueniat, ad alium iudicem negocium remitti oportet, vt hic in proposito. Iudici prouinciali competit iudicium, cum quis alterius bona violenter occupat, vt. ff. quorum bonorum L. ait pretor. &. ff. vti. possi. L. i. [e] Si vero accusatus dicat bona huiusmodi a domino habere, & ita feudum fore. Iudex prouincialis querelam primum propositam determinare non potest nisi illud incidentale occasione feudi primum finiatur & ita remitti debent ad dominum feudalem, vt textus habet. Quia istud iudici prouinciali iudicare non licet, vt in auten. de consti. Frederi. §. pręterea. coll. x. Vterq; eorum suum dominum in iudicium adducere tenetur. &c. Istud mirabile quibusdam esse videtur. Exquoquidem iudex prouincialis super vasallo aut bonis feudalibus quę vasallus a domino habet iudicium exercere minime potest. Is vero paragraphus disponit quod dominus solus iudicio comparere debeat. ℞. tamen quod dominus non ex eo cõstituitur coram iudice prouinciali quod occasione feudi aliquid agatur, sed duntaxat ad recognoscendum feudum vasalli sui, & ita liberat eum a violentia & impeticiõe. ¶ Habentur etiã in aliquibus glosis hic circa articulum pręsentem certe quędam occasione occupationis & vendicationis feudi instantie & quęstiones de quibus parũ ad propositũ, magis enim ad ius spectant feudale.

Si quis vero pędictum feudum. &c. hoc est si quis in possessiõe feudi pręscribat nõ opus est ei guarendatore iam enim tutus est ab omni impetitione, vt insti. de vsuca. & lon. tempo. pręscrip. §. & cum.

Et si quis suũ nõ adduxerit. &c. Ex isto colligitur quod venditor varendare emptorem debet cum facto opus sit, vt. C. vbi in rem actio. L. i.

Quęritur vlterius vbi venditor emptorem varendare debeat. ℞. sub distinctione si sit occasione feudi varendare eum dominus tenetur coram suis vasallis, vt in auten. de pace, tenen. hac edictali. coll. x. & feu. c. xxxvij. &. xl. Quid si varendator venire negligat emptorq; ex possessione eiciatur an ius perdit suum necne. ℞. quod omne retinet ius quãdiu ille intromissus non pręscribat, hoc est quamdiu non possideat anno & die, vt C. eo. ti. L. vlti. nisi legale importet impedimentũ, vt supra eo. lib. arti. vij. [f] Illustres suos infeudatos per suas patentes literas varendant &c. Ratio istius est quia si forsan principes soli per se & in personis suis ad iudicium venirent, homines pauperes quibus in iudicio actio est pertimescerent pręsentiam eorum. & item in actione quam coram iudicio haberent stare eos oporteret quod esset cum dedignitate illorum, si etiam sederent contra autoritatem & consuetudinem iudicij foret, vt in auten. vt ab. illust. & qui super eam sunt digni. §. quęcunq; coll. v. &. C. de postulan. L. quisquis, &. C. vbi sena. & clarissimi. L. fina. §. sedendi.

Per litteras sigillatas. &c. Intellige si ibidem nihil falsi appareat, de huiusmodi litteris vide extra de confir. vti vel inuti. c. cũ dilectá, &. C. de iure Emphiteo. L. vlti. Vnde literę postq̃ ad iudicium important diligenter inspici et legi debẽt [g] si nõ sit aliquid abrasum inter linias vel scriptũ, & si aliqua litera in loco nociuo innouata nõ sit quia alias reicietur, vt extra de crimi. fal. c. licet, et extra de fide instrumẽ. c. inter dilectos. Inspiciendũ etiã diligenter est an sigillũ principis sit q̃a alias nõ valebit, vt. C. de fide instrumentorũ in certis legibus. Per suũ ministerialẽ innatũ. &c. hoc ex eo fit. Iurare enim eũ oportebit pro domino

---

d. *De sigillis literarũ uide.*

e. *Nota quod feudum hæreditarium hæreditat de uno in alium iuxta natiuitatẽ Clypei militaris. Vnde feudum hæreditarium est huiusmodi feudum quod ab eo alienare non potest nisi demereatur ex causis supra expreßis in li. feu. et confertur ex proprietate domini militibus propter eorum dignitatem, exindeq; seruicium præstare tenẽtur conduciq; huiusmodi feudũ potest acsi proprietas esset, feu. c. xxxvij.*

f. *Vnde nota quod [feu]dum perditur ex [...] causis. Primo cum pr[o]scriptus sit ab imp[e]rio. Secũdo si bona p[u]blicãtur propter fr[au]dem commissam. Te[r]tio si in mortẽ dom[ini] machinatus sit. Qua[r]to si dominum uer[bis] uel alio diffamauer[it] alij dicunt si cum ux[o]re domini concubu[e]rit. Quinto si ex be[llo] fugerit dominum [re]linquens. Sexto si [in] delicto membrum [...]nes, cutim, perdider[it] Septimo si bona in[...]dum accepta alien[a]uit. Octauo si relig[io]nem suscepit temp[ore] quo annos habuer[it] & omnia ista cont[ra] uasallũ dominus pr[o]bare debet metsep[ti]mus q̃a est actio C[ri]minalis, ut feu. c. lv.*

g. *Literæ iudicio [præ]sentate diligenter [in]spici debent.*

h. Iuramentum per vasallos principes exequi possunt.

suo si negocium ad iuramētum venerit, & hoc intelligitur in isto quod textus habet, q feudū nomine ipsius defendat. &c. h Vnū notandum circa id. Quando principes iuramētum facere obligāt, cōtra suos inequales. Iuramentum illud facere possunt per suos vasallos, vt in auten. vt ab illustrib⁹. §. i. coll. v. Iuramentumq; huiusmodi extendit se & deriuatur ad vtrosq;, si vterq; eorum de iniusticia nouerit. Si vero vasallis incognitū erit iniustum esse negotium, iuramētum illud in animā domini cedit, ac si per se solus iurasset, vt. C. de iureiuran. propter calumniam. L. cum. §. sin autem, &. C. eo. ti. L. cum & iudices. Contrarium etsiquidem istius videtur esse supra li. i. ar. xlvi. vbi habetur. Iuramentum adiudicatum plenipotēti principalis illud explere tenetur. R. quod ibi loquitur de hominibus simplicibus siue de his qui procuratores habere possunt si volunt. Principes vero procuratores necessario habere coguntur siue volunt siue nolunt. C. de procuratoribus. L. quicunq; & vi. q. iij. c. si quis. Episcopus, extra de iureiuran. c. i. &. ij. li. vi. & in auten. vt ab illustribus & qui super eam sunt digni. §. i. coll. v.

Articulus XLIII

SI quis bona aliqua suā esse dicat ꝓprietatē a et alter ea suū esse feudū affirmet, facilius ea proprietarius cum duorum bannitorū testimonio obtinebit, b & hoc si equaliter ea possideāt. c Proprietas etiam hæreditaria citius obtinetur q̄ empta uel donata.

a. Vide Iur. Mu. ar. lxx. sub alio tamen sensu.

b. Textus antiqui ita legunt, si eorum probationes fuerint equipolentes, fauorabilior est pars proprietarij ad obtinendum bona illa cum duorum testimonio scabinorum.

c. Notanter in textu dicitur si æqualiter ea possideant, quia alias nō esset uerum, ut feu. c. v. in fi. glo. Secus etiam si uasallus illa dixerit contra dominū ut feu. c. xiij. & xli.

Glosa.

Si quis bona aliqua suam esse dicat proprietatem. &c. vide qd de hoc sentitur in vsi. feud. tit. de controuersia inter masculum & fęminam de beneficio in. c. item sciendum.

Glosa.

In pręcedenti & in isto articulo tria tangunt. Primo si duo occasione feudi decertauerint, & hoc in pręcedenti articulo habitum est. Secundo si duo vendicent sibi bona vnusq; dicat suam esse proprietatem alter vero suū feudum esse affirmet equali tamen possessione, vt textus habet. d Vnde & circa id sciendū quod possessio feudi pręscribitur in anno &

d. Possessio feudi præscribitur anno & sex septimanis.

sex septimanis, vt supra. li. ij. ar. xxiiij. & infra ar. proximo. Item supra. lib. i. ar. lxx. Proprium vero contra illū qui pręsens sit, e donationemq; vidit & ei non contradicit pręscribitur in instanti, vt supra eo. li. ar. vi. Cōtra illum vero qui absens est in. xxx. annis & in anno & die pręscribitur, vt supra. li. i. arti. xxix. contra id instare quis posset stante huiusmodi feudi & proprij pręscriptiōe sequęretur quod feudum melius esset, q̄ proprietas, quia quod facilius est ad possidendum etiam melius & facilius est ad conseruandū, si ergo feudum in anno pręscribitur proprietas vero in triginta annis & anno & die, quā re illud facilius obtinetur q̄ istud ergo. &c. R. quod hic non loquitur quod eorum facilius pręscribatur, sed quod ex his facili⁹ obtinetur. Si vterq; eorum nullam habeat pręscriptionem, vt si vnus moriatur sine hęrede feudali, dominusq; dicere velit quod fundus iste per mortuum relictus ad eum iure cedere debeat, ex eo quia feudum sit, hęres propior est bona illa loco proprij possiderē q̄ dominus loco feudi, & hoc ex eo, quia dominus confert in feudum bona absq; bannito iudicio. Proprietas vero non nisi in determinato iudicij loco, & sub banno Regio, vt supra li. i. ar. lij. Quare & cicius testimonio probari potest, & ita obtineri, vt. ff. de interdic. L. interdictorum. §. iuris, &. ff. quorū bonorum. L. ait pretor &. C. vti possidetis. L. i. Proprietas etiam hereditaria. &c. hic tangit tertium videlicet quando duo dicant, quilibet suam esse hæreditatem seu propriū allegando, vnus tamen dicit esse emptam. Alter vero hereditatam. Iste secundus cicius obtinebit hereditatem illam quia ad nullum euictorē se trahere cogitur, verum illud totum ius in bonis habet, quod mortuus habuerat, vt. ff. de reg. Iur. L. heredem &. C. vn de legitimi. L. i. &. C. vnde liberi. L. si auus. Emptor vero non plus in bonis habet, nisi quod se ad euictorem trahit, vbi multe interuenire possunt difficultates, quare & difficulter illa obtinere poterit, vt supra eo. lib. ar. xxxvi. &. C. de empci. L. iij. &. iiij. C. vbi in rem actio. L. in rē. &. L. si quis & infra li. iij. ar. iiij.

e. Vide supra li. i. ar. vi.

Articulus XLIIII.

QVicunq; bona aliqua per annū & diē absq; iusta cōtradictiōe possederit a eorundē uerus efficitur possessor. Quamdiu autem contra retentorem bonorū agitur licet diucius ea retineat b iu/

a. Nota ex isto textū rem mobilem anno præscribi. Vide infra li. iij. ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxx.

de mobilibus rebus sic dicit, non vero de immobilibus

b. Textus antiqui ita legūt, licet ea diuius uiolenter possideat.

.87

stam tamen per hoc non acquirit possessionem nec ea præscribit, q̄ diu uera actio poterit comprobari. Qui uero bona hæreditaria aut donata sibi uel concessa retinet nō uiolēter (idest quæ nulli abstulit) fructus in his medio tempore per eū perceptos non restituet si postmodum possessio ab eo euincatur, & hoc si pro ipsis bonis iura debita nulli denegauit. Qui etiam in suo feudo aut dotalitio matris aut suæ cognate sibi proprietatem uoluerit usurpare, [c] nisi hāc testimonio sex bannitorum comprobauerit succumbet.

c. Nota in hoc speciali & difficili casu possessionem septem testibus probari secus in alia simplici possessione, pro qua duo testes quemadmodū pro dominio sufficiunt de communi obseruanda.

d. Nota quod bona impetere dicuntur, uel impetitio bonorū fit quando unus ad iudicium citatur qui bona in possessione habet, & contra eū conqueritur. Vnde si quis bona haberet & dominus uiolenter eum de his pellat uel spoliet, uel comburat, ex eo qđ sibi bona ablata sunt, nō ppter hoc fit impetitio bonorum, ut C. de edendo. L. edita. ui de feu. c. xiij.

e. Possessio. q t.

f. De possessionibus hic uide abunde per totum.

g. Possessio quomodo acquiratur.

Glosa.

Quamdiu autem. &c. Nam cum dolo malo quis fuerit possessor inuentus non debet sibi talis possessio patrocinari, vt. C. de libe. cau. in multis legibus.

[d] Qui vero bona hereditaria. &c. concordat ad hoc lex cōmunis, cum dicit. Si quis autē a non domino quem dominum esse crediderit bona fide fundū emerit, vel ex donatione aliquaue qualibet iusta causa ęque bona fide acceperit, naturali ratione placuit fruct⁹ quos percepit eius esse pro cultura & cura, & ideo si dominus postea superuenerit & fundū vendicet, de fructibus ab eo cōsumptis agere non potest, vt insti. de re. diuisi. §. si quis autem, hic patet de commodo possessionis, & supra. eo. lib. ar. xxxvi. & infra. li. iij. arti. iiij. Iure. feu. ar. xxxvij.

Si postmodū. &c. hic videt̃ approbari quorundam legistarum opinio quę habet, quod si aliquis detineat rem alterius per annū, ille perdit possessionem per. L. si finita. §. nō autem, &. §. eum tamen. ff. de dam. infec. [e] Scire autem debes quod possessio est corporalis rei detentio corpis & animi iuris adminiculo concurrente. Ideo enim dicitur corporalis rei, quia incorporalia possideri non possunt, sed quasi possidētur, vt de electi. c. quęrelā, & de cau. pos. & proprie cum. c. cū ecclesia. Detentio ideo dicitur quia naturaliter tenetur ab eo qui insistit ei. Nam appellata est quasi pedum positio. ff. de acqui. possessio. L. i. in prin. Ideo autem dicitur corporis & animi iuris adminiculo concurrente quia nō acquiritur aliter nisi corpore & animo interueniente, licet solo animo ammittatur. ff. eo. posſideri. i. &. L. quemadmodum, &. C. eo. L. licet, hęc autē possessio quam quis animo & corpore suo adipiscit̃ naturalis est. ff. eo. L. i. idest de iure naturali gentium inducta vel approbata, hęc etiam eadem possessio potest dici ciuilis scz approbatione. ff. de verb. signi. L. lege, &. ff. de origine iuris. L. ij

[f] Nec sunt duę possessiones sed vna. Illa tamen naturalis quam retineo animo, potest dici ciuilis, quia iuris ciuilis autoritate tenetur. Iuris adminiculo ideo dicitur, quia possessio quandoq; habet plurimū iuris vt ea quę per seruum in rebus peculiaribus habeo. ff. de acqui. possess. L. i. §. item acquirimus, &. L. possessio, &. L. si me. §. seruus, sic est & alia quę habet plurimum facti, vide de conces. preben. c. cum nostris in glos. [g] Acquiritur autem possessio per apprehensionem in rebus quę in nullius bōis sunt. ff. de acquiren. pos. L. i. in princi. &. L. possideri. §. item feras &. ff. de acqui. re. domi. L. i. Item quęritur p quemcunq; qui alterius nomine sit in possessione. ff. de acqui. vel amitten. possess. L. possideri. §. genera. Item & per furem quęritur non enim ad possessionem refert an iuste vel iniuste quis possideat, vt supra eo. li. ar. xxiiij. & infra eo. li. ar. lxx. & li. iij. ar. lxxij &. ff. eo. L. possideri. §. ex cōtrario, &. L. rem Item acquiritur ex secūdo decreto ex causa damni infecti, vel alias vbi res adiudicatur pro debito, sed in actione reali, lapsus anni verū facit possessorem. ff. de bo. auct. iud. pos. L. q̄uis, de offi. ordi. c. pastoralis & de dolo. & contu. c. contingit. Item acquiritur per paciētiam, nam si scienter quid mihi dedisti vel vendidisti, & pacienter possessionē intraui & omnia vt dominus gessi possessionem acquiro. C. de acquiren. vel amitten. possessi. L. minus &. ff. si serui. vēdi. L. si a te, & per binum actum acquiritur possessio, vel fortius per trinum, extra de causa pos. cum Ecclesia. Acquiritur etiam per traditionē pignoris ciuilis & naturalis. ff. de acquiren. vel ammitten. possessi. L. i. §. per seruum, &. L. qui pignoris. Et acquiritur nobis possessio nō solum per nos, sed per hos quos habemus in nostra potestate vt per filium. ff. eo. L. quicquid. Item per seruum proprium nisi ab alio possideatur. ff. eo. L. i. §. sed & per eū. Item per seruum fugitiuū qui diu, idest decennio fuit in possessione libertatis bona fide & paratus sit subire iudicium liberale. ff eo. L. possideri. §. si seruus, &. L. per eum. §. vltimo. Item acquiritur per procuratorem, tutorem, & curatorem, rectorem ciuitatis, & prelatū Ecclesię possessio. ff. eo. L. i. §. p pcuratorē &. §. vlt. ff. de condi. & demon. L. municipibus, &. ff. quod cuiusq; vni. L. vlti. extra de pecu. cleri. per totum. Item etiam acquiritur possessio corpore & animo, vt supra in descriptione pos. Item acquiritur quandoq; & sine apprehensiōe, vt patet in his versib⁹. Visu, siue rei mutuate vēditione, Clauibus & chartis mea si conduco scienter. Quamuis non aliter detur possessio transit, Visu vnde

si rem tuam mihi vendideris que cum in aspectu sit me possidere iusseris, vel procuratori meo precipio tradendam quamuis aliter corpore non apprehēdam possessionē quero. ff. de acqui. vel ammitten. posses. L. i. §. penul. & L. quorundā. Quidam tamen dispu tant, vt in vacua possessione, sufficit aspectus, & in non vacua exigitur pedum impositio. ff. eo. L. i. & ff. de acti. empci. & vendi. L. ij. §. vacua. Sequitur in vers. siue rei mutuate venditione, quia si cōmodasti mihi rem tuā, vel pignori obligasti, vel apud me deposuisti, & ipsam mihi vēdideris, eo ipso quod pateris meam esse videtur tradita. Insti. de re. di uisi. §. interdum. Preterea clauibus, nam si claues celle vinarie vel horreorum mihi tradideris coram cella vel horreo vendendo mihi vinum vel merces, que ibi sunt tradita, videtur possessio per claues. ff. de acquiren. vel ammitten. possessi. L. i. §. penulti, & ff. de cōtrahen. empci. L. clauibus. Sequitur in vers. & chartis, puta si vēdis mihi mancipia videor acquisiuisse possessionem, si tradas mihi instrumenta mancipiorum in quibus continetur qualiter mancipia emisti. C. de donatio. L. i. Sequitur mea si cōduco scienter, scz constituendo me possidere nomine tuo cui vendo. Nec enim causam possessionis mihi muto, se desino possidere & alium ministerio meo possessorem cōstituo. Is namque possidet cuius nomine possidetur. Sic loquitur. ff. de rei. ven. L. quedam mulier, & ff. de acquiren. vel ammitten. posses. L. qd' meo. Et dicitur scienter quia tunc donare videor, etiam si non vendam, alias si ignorans conduco rem propriam non paro mihi preiudiciū. C. de rei. vendi. L. re tua, & de loca. & cōduc. L. qui rem. Idem si retineo vsufructū rei quā tibi dono videtur enim tradita possessio. C. de dona. L. quisquis. Vsufructuarius tamen naturaliter possidet, & sic ciuilis tantum in hoc casu traditur. Item & cōsuetudo transfert possessionem ipso iure sine apprehensione secundum Inno. & Hostieñ. in. c. ij. de cōsuetu.

Glosa.

Dixerat si quidem superius de his qui bona occupāt nondum sufficienti possessione nacta. Articulus presens loquitur de bonorum possessionibus. Vnde pro intellectu articuli quedam ex ordine notanda veniunt. Primo quādo in omnibus & singulis bonis possessio acquiritur. Secundo quo pacto acquiratur. Tertio ad quid vtilis possessio sit. Quantum ad primum quando & quo pacto possessio acquiratur. [h] Sciendū quod bona tripliciter vni adueniūt. Primo quia ex amicis hereditarie deuoluuntur, sicut quando heredes in bona succedunt demortuorum propinquorū, [i] & in his acquiritur possessio ex admortuo, vt. ff. de reg. iur. L. heredem & ff de vsucapi. L. possessio. Secundo adueniunt vni bona ab extraneo, etsi fide bōa illa possederint in anno & die prescribūt, de iure nostro sicut hic, & li. iij. ar. lxxiij. Secundum leges vero res mobilis prescribit in tribus annis. Immobilia vero contra presentem in decem, contra absentem in. xx. annis, vt Insti. de re. diuisi. §. illud, & § quicqd. & Insti. de vsuca. §. iij. ff. de vsuca. L. pōt. [k] Res vero empta a fisco, Imperio, Rege, Regina, prescribitur in instanti, & hoc propter eorū dignitate, vt Insti. de vsuca. §. edicto, & C. de quadri. prescri. L. bene, cōtra Ecclesiā vero prescribitur in. xl. annis. Ecclesia vero contra te in tribus annis prescribit, vt in auten. hec cōsti. §. i. coll. viij. Vnde etsiquidem in contrarium istius videtur esse in auten. vt Ecclesi. Roma. §. i. coll. ij. vbi habetur de prescriptione centum annorum. [l] R. tamen quod constitutio sequens & que prius allegata est corrigit istam que vltimate introducta est. Tertio adueniunt hominibus bona quando ipsi soli ea lucrant, sicut feras, bestias, aues, agros desertos qui ante hac nullius erant occupantis que fiunt, vt insti. de re. diuisi. §. fere & §. insula. Exinde sequitur, quod cum feram aut bestiam insequeris fugientem vel eandem possides tua est. Si vero post hac in alterius venerit manus illius erit. [m] Si etiam feram vulneras & eam insequeris tua est si eam prehēdere possis, si effugerit illius erit qui occupare eam poterit, vt Insti. de re. diuisi. §. & illud & §. quicqd. ff. de acquiren. & retinen. posses. L. naturalem.

Pro declaratiōe preterea textus articuli. Notandum quod, possessio est duplex. [n] Corporalis, videlicet & mentalis. Possessio corporalis dicitur quādo rem possessam teneo manu vel in ea pedem figo, vt. ff. de acquirē. vel ammitten posses. L. possessio, & Insti. de re. corpo. §. ij. Mentalis possessio dicitur cū rem meam menti teneo licet a manibus desinat esse meis, & ita non cedit ex possessione mētali, sicut q tēpore naufragij ejicit merces in mare, nihilominus menti tenet res illas eius esse non enim voluntarie possidere desinit, hoc modo etiam intelligere possumus de possessione aliorum bonorum que mente possidemus, non enim omnia corporaliter possideri possunt, vt Insti. eo. ti §. vlti. & ff. de acquiren. vel ammitten. posses. L. possideri.

Queritur. Ex quoquidem sine mea voluntate prescribi possessio nō potest, voluntatemque meam declinare nō possum nisi prius de illa re sciam, an ergo bona possideri possunt de quibus ignoro. Quidā dicunt quod nō, quia si tesaurus in agro iaceat meo de quo ignoratur tesaurum non videor menti possidere, dato quod agrum possideam, vt. ff. de acquiren. & ammitten. posses. L. possideri. §. in certam. Alij respondent sub distinctione si quis ius habuerit ad rem aliquam eandemque sine possessione se non sequi posse sciat obu

[h]. Bona aduenīūt uni tripliciter.

[i]. Vide supra li. i. ar. xxix.

[k]. Vide ad hāc materiam supra li. i. ar. xxix. glo. aliam huius passus declaracionem & iur. mu. ar. xxi. glo.

[l]. De præscripcionibus uide.

[m]. Notandum eādem arca id, quod bona aduenire uni possunt ex infeudatione, conducto, & oppignoratione, ut in anno, infra eo. li. circa. ar. lvij. uide etiā ad hāc materiam infra li. iij ar. lxxxiij. seu. c. v. & c. vij. in glo.

[n]. Possessio duplex corporalis & mentalis.

nebit eandem, dato quod de illa nesciat. Sed si nullum ius extra possessionem acquirere se posse putet, nec illud sciat, extũc nec possidet bona huiusmodi. Preterea acquiri etiã possessio rei alicuius poterit, si quis nomine tuo illam possideat, sicut si tuus vasallus vel censualis, vel seruus tuus, bona pro persona tua possideat, vt insti. p quas perso. nobis acqui. §. non solum proprietas, &. ff. de acquiren. & ammitten. posses. L. i. §. item acquirimus Leges allegate disponũt quod filius, seruus, & is cui vxor cõmissa est, possessionẽ acquirere nobis possunt, etiam insciis nobis & hoc esset contra prius dicta, vbi dicebatur absq; sciẽtia nostra possessionem acquiri non posse. Vel. R. pro ex solutione questionis [o] quod noticia seu scientia alicuius rei & voluntas differunt, fieri enim potest quod rẽ in possessione habeã de qua nescio, & hoc qñ includitur res aliqua mihi ignota in illa de qua mihi notum est. Vnde quando possideo rem que mea propria est, voluntarie illam possidere dicor. Illud vero qđ nolo vt meum sit, nullo modo possidere possum, sufficiet ergo voluntatem accedere q̃uis per expresse de re illa nesciat vt. ff. eo. ti. L. possideri

o. Noticia alicuius rei & volũtas differunt.

Quamdiu vero contra retentorẽ. &c. [P] Circa id notandum venit quod quedã res sunt, que possideri seu prescribi non possunt. Primo res violenter occupate vbi desup cũ violentia queruletur vt iuris est, vt hic & supra li. i. ar. xxix. & li. ij. ar. xxv. &. C. vñ vi. L. si quis, & Insti. vi. bono. rapto. §. quod tamẽ Secundo res furtiue, vt supra. eo. li. ar. xxxvi & Insti. de vsuca. §. furtiue, &. §. quod autem Res vero sacre nunq̃ prescribunt, vt Insti. de re. diuisi. §. nullius, &. §. sacre.

P. Res quædam sunt quæ nullomodo præscribi poterint. Vide ad hanc materiam supra. li. i. ar. xxix. gl.

Qui autem bona hereditaria. &c. hoc intelligi debet quicunq; bona possederit, nec alicui super his ius denegauit, fructus pceptos percipiet, quicunq; fructus huiusmodi sint, dummodo fide bona possederit, & cũ hoc omnia exposita eidem refundi debent, vt Insti. de interdic. §. commodũ &. ff. de condici. indebi. L. si in area. &. ff. de doli. excep ci. L. Paulus.

Testimonio sex bannitorum. &c. hoc intellige si sit in comitatu, quia si in marchionatu fuerit extunc obtinet cum eo qui sententiam inuenit, vide etiam ad hanc materiam supra eo. li. ar. viij. C. de assessoribus. L. studiorum &. L. liceat omnibus, & Insti. de interdic. §. commodum. C. de rei. vendi. L. iij. &. L. si in area & . L. certum, & istud perdit ille qui iniuste possederit, vt. C. de fructu, & liti. impen. L. ij.

Qui etiam in suo feudo. &c. hoc ex eo fit qa feudum ex gratia datur. [q] gratia autem si qs abutitur perdit eam, sicut in proposito fit, cũ quis feudũ in proprietatẽ sibi vsurpare nititur, vt extra de priuile. c. vt priuilegia, & c. tuarum, & in vsi. feu. qui. mo. feud. amitti. §. vlti. col. x. C. vbi. sena. conuenĩ. L. ij. &. C. de reuocan. dona. L. ij.

q. Abutens gratia perdit eam.

Articulus XLV

Contra quem in iudicio [a] in sua præsentia actũ fuerit, si effugerit actori res actionis adiudicetur (idest conuictus est in causa) & si actio fuerit iniuriarum in continenti reus proscribitur.

a. Concordat Iur. Mu. ar. Cxij.

Glosa.

Contra quem in iudicio in sua presentia. &c. potest enim sententia ferri ex perẽptorio vel quasi peremptorio & expressa cõtumacia vt in. L. tres denunctiatiões. C. quomo. & quã. iudex, & ex monitione facta presenti, vt eo. ti. L. ij. & ex recessu sine licentia iudicis, vt notatur. ff. de re. iudi. L. contumatia, secundum Bald. Et presertim per statuta locorum accusati vel inquisiti qui sunt contumaces, habẽtur pro confessis, vt in specu. de accusa. §. sequitur circa prin. Pro quo etiã vide glossam supra eo. li. in arti. ix. super verbo, quasi victus condemnetur. Vide etiam infra li. iij. ar. xxxix. §. vlti. Et est ratio presentis articuli qa fugiẽs iudiciũ videtur de sua iustitia diffidere. xi. q. i. Christianis &. lxxiiij. dis. honorat⁹. Hoc etiam scias [b] quod possum debitorem meum fugientem capere & detinere donec ipsum ad iudicem perducã, vt. ff. que in fraudem credi. L. ait pretor. §. si debitorem. Non tamen possum ab eo rem per violentiam auferre, vt satis dicitur. C. de decurio. L. generali. li. x. & not. ff. de eo quod met. cau. in. L. extat decretum.

b. Debitorem fugientem detinere licet. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij.

In sua presentia. &c. Intellige de presente & audiente, alias enim non dicitur fieri eo presente, vt notatur. ij. q. i. in primis &. iij. q. ix. testes, &. xi. q. iij. eorum, & de electio. vt circa lib. vi. super verbo coram.

Glosa.

In articulo presenti declaratur de eo cũ quis reus efficitur cum tamen innocens esse possit, & hoc ille qui in eius presentia accusatur a iudicioq; aufugit, vt. C. de assessoribus. L. consiliarios.

Vnde pro intellectu textus clariori nota, [c] quod innocens quandoq; reus efficitur q̃nq; modis. Primo vt tactũ est in textu, & hic in glossa habetur. Secundo quando res furtiua apud quem inuenitur & vendicatur, per iudicemq; restitutio decernitur, ille vero restituere non vult aut facere recusat, vt supra.

c. Innocens reus quandoq; efficiatur. Cõcordat Iur. Mu. ar. Cxij.

eo.li.ar.xxxvi. Insti de obliga. quę ex delict. nascun. §. est etiam. Tertio qui nō admittunt quęrere res furtiuas aut spoliatas apud se, vt infra. ar. lxxij. & supra eo. li. ar. xiij. Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. est etiā. Quarto si vnus alium verbis male tractauerit, vel eidem iniuriatus sit, decernaturq; vt illud emē dare debeat, ille vo id facere recusat, actioq; post modū criminaliter instauretur reus efficitur, vt supra li. i. arti. lxviij. & C. quomo. & quan. iudex senten. profer. L. cessante. §. i. Quinto cum respondere non vult qū accusatur, vt infra. li. iij. ar. xxxix. ff. de. reg. iur. L. qui tacet, & C. de iureiuran. L. ij. §. ij. & extra de testi. c. cum clamor.

Articulus XLVI.

a. Textus alij ita legūt: Qui arat agros ēsdus alienos, uel quos sibi alter commisit deprehensus a contradictore laborē perdit. & ille qui sibi contulit recompensabit laborem, qui seminat eosdē sub interdicto semina perdit & laborem, quicquid seminat ante quærelam semina retinet & censum soluit terram obtenta.

Qui alienum arat agrū [a] uel forte alter eundē sibi locauerit nesciēter. Interimq; quod adhuc arat actio contra ipsum moueatur laborem & semina amittit. Qui autem agrum sibi locauerit damnum ei refundet. Qui uero nondum actione mota seminauerit ipsi competere sata uidebuntur, & ei qui agrū obtiebit cēsum præstabit, Qui sata seu seminatos agros alterius arauerit emendā ei dare tenetur, & damnum iure refundet, hoc est quantū crescere potuisset in agris, & cum hoc iudici mulctam & parti emendam soluere cogitur.

Glosa

Qui alterius arat agrum. &c. vide etiam infra. li. iij. ar. xx. cum concordan.
Concordat cum principio istius articuli ius commune, vt insti. de re. diuisi. §. si quis, & vide supra eo. li. circa. ar. xliiij. Pro alia autem parte articuli vide infra li. iij. circa ar. xx.
Laborem & semina ammittit. &c. fruct9 em̄ magis debentur iure soli q̄ seminis. ff. de vsuris. L. qui scit, & ff. de rei vendi. L. itē Pom. scribit. §. si frumentum. §. idem scribit.

Glosa.

In articulo pręsenti duo tanguntur. Primū si agrum alienum quis arat scienter, idq; sibi antehac interdictū sit, vel per eū cuius ager est, vel per alium quemcunq; nomine ipsius accusatus super eo perdit laborem, est enim male fidei possessor, vt. C. de rei. vendi. L. domum. Si vero interdictum sibi non sit obtinet laborem & impensas contra illum cui9 ager est, vt Insti. de re. diuisi. §. certe. Secundū quod hic tangitur est qđ ille qui pro eo accusatus non sit, vel actione nondum mota seminauerit, iste retinet sata soluendo censum. Dicere quis posset huius glosse declarationem sibi esse cōtrariam, dictum est enim prius quod iste qui sic nescienter, & qui actiōe nondum mota seminat, tam impēsas q̄ laborem retinet, hic vero dicitur qđ censum exinde soluere tenetur. Si ergo censum pręstat sata loco census retinere videtur & non pro suo labore. R. quod ibi loqtur de agro qui liber est, hic vero loquit̄ de bonis seu de agro censuali, sicut si ego meo censito agrum tuū tanq̄ meum conferrem. Quod si forsan leges in contrarium allegarentur & signanter Insti. de re. diuisi. §. si Titius & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. si alienam, vbi dicitur si plantam in fundum meum inseris cum crescit mea erit. Ita in proposito, sata in alienū agrum iniecta illius esse deberēt cuius ager est. R. tamen quod leges allegate & similes quę adduci adhuc possent intelligi debent de illo qui dolo malo id agit. Textus vero articuli loquitur de eo qui ignoranter id faceret vt Insti. de re. diuisi. §. certe, & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. appellatione.
Qui seminatos agros. &c. Textus iste est contra illos qui dicunt, quod quotienscūq; arando agrum alienum aratrum subleuat & ecōtra dimittit, totiēs mulctam & emendā succumbet, falsum enim est ex paragrapho pręsenti. Debet enim damnum resarcire, hoc est tantum dare debet quantum crescere potuisset in agris, dominoq; emendam & iudici mulctam pręstabit, sicut hic & infra li. iij. ar. xx. & C. de fructi. & lit. expen. L. ii.
Epilogando itaq; articulum istum scire debemus. Qui agrum ignoranter arat laborē retinet suum. Qui scienter id facit laborē perdit. Qui seminatos agros arāt emēda & mulcta absoluitur. Qui vero arat terram quę p sententiam sibi abiudicata est & post quęrelā alteri desuper pax indicta, vitā demeretur, sicut leges allegate disponūt & articlus pn̄s.

Articulus. XLVII

Qui sua pecora in alterius sata uel gramina immiserit damnum resarciet, et tres solidos possessori dabit pro emenda. Si autem

dominus pecorum immissioni præsens nō fuerit, & pignorantur, dānum si ostensum fuerit soluat dominus ꝑut a paganis arbitretur, [a] & sex nummi eius emenda erit a quolibet cuius pecora erant. Si uero animalia sunt quæ pignorari nō possunt, sicut equi feroces, apri, [b] extunc damnificatus assumat duos uiros eis damnum demonstrando, pecoraqꝫ in ædem dn̄i sequatur eum inculpādo ipse tandem in soluendo eidem tenebitur acsi pecora fuissent pignorata. Qui pecora sua in communia alterius prædij seu uille pascua immittit, in sex nummis delinquit pignoratus. Incultum agrum si quis pertransierit, nisi forte pratum fuerit insignitū, non punitur.

a. Alij textus addūt, et si plures sint quilibet sex denarios pro pecore emēdā dabit damno soluto.

b. Alij addunt ursi, anseres.

Glosa.

Qui sua pecora in alterius. &c. Cōcordat canon cum dicit si leserit quisquam agrū vel vineam & dimiserit iumentum suum vt depascat aliena, pro damno extimationem restituet, vt in. c. si leserit de iniurijs.

Et sex nummi. &c. licet enim possim pignorare aut includere pecudem tuam mihi dantem damnum illud tamē celare non debeo. Vide Bald. in addi. spe. titu. de actore.

Qui pecora sua. &c. [c] Nota quod si cōmunitas consueuit infra limites alterius a tempore quo non extat memoria hominum animalia sua pascere, aut ligna in nemore scindere aut gramina, seruāda est huiusmodi cōsuetudo, sic de deci. in. c. cum sint &. c. suggestum de deci. de verb. signifi. quid per noua le. C. de seruitu. L. preses, ꝑ Ioan. And. in nouella, & in. c. dilecti. de arbi.

c. De pastoribus uide

Incultum agrum. &c. Et hoc licet secundum Ius diuinū, vt. i. dist. c. i. Secus autem est de iure hūano. Vnde dicit Imperator per agrū quidem alienum qui seruitutem non debet, ire vel agere vicino non licet, vti autem via publica nemo recte prohibetur, vt in. L. per agrum. C. de seruitu. & aqua.

Glosa.

In articulo pręcedēti dictū est de eo qui agrū arat alienum, articulus pręsens disponit de damno per immissionē pecorum illato, & is qui sic damnum facit peior est q̄ ille qui agrū arat. Qui enim alienum arat agrum domin⁹ agri potest quandoqꝫ ex eo commodum accipere, vtpote quādo scienter agrum ille arauerit, iste vero nullum cōmodum facit. Quare & punitur propter iniuriam in vicinū illatam vt textus habet. Qui enim contra ius facit iniuriam facere dicitur, vt Insti. de iniur. §. generaliter, &. ff. eo. ti. L. i.

Si autem pręsens dominus non fuerit. &c. [d] Ex isto liquet quod ius facilius absoluit absentem q̄ si pręsens solus esset, & hoc ex eo qa opinatur quod doleat de damno facto, quare minoratur sibi emenda. Damnum nihilominus resarcire tenetur. Is etenim cui damnum illatum est, eque incommodū patitur, siue iste doleat siue nō, sed contumelia ratione cuius emenda soluitur, est iuxta affectum hominum, vt Insti. ad le. Aquili. §. item &. L dist. c. hi qui. &. c. sępe. &. c. si duo.

d. Ius facilius absoluit absentem q̄ si præsens sit.

Sex nummos dabit, hic dicitur quod vnus dare sex nummos debet. Quid si pastor communis fuerit omniumqꝫ rusticorum pecora pascat, an etiam emendare debeat cum sex nummis, videtur enim quod non quia alias contrariaretur huic paragrapho. ℞. qđ nulla est contrarietas quia dato quod multorū sint pecora, illa tamen pastorē pertinent, eius enim periculo subsunt, postq̄ eius custodie cōmittūtur, vt infra. ar. liiij. In cuius vero custodia vel prouisione quid factum sit, ille respondere tenetur, sed & sibi respondetur, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. item si fullo. Quare pastor emendā soluit acsi vn⁹ homo. Sed si dicas emendat vt vnus homo ex eo qa eius sunt pecora & est pręsens, extūc emendare deberet tribus solidis sicut prius dictū est. ℞. qđ pecora huiusmodi sua sūt quoad custodiam & non quoad dominiū & ibi pręsens est vt custos, non tamen sequitur vt pecora illa sua sint, quodqꝫ maiorem emendam pro alterius pecoribus soluere deberet q̄ ille cuius proprium pecus est vtpote sex nummos. [e] Quod autem pastor ad emendam cogatur est ex eo, quia non satisfacit officio sibi cōmisso, vt in auten. de iudi. §. i. coll. vi.

e. Concluditur ergo iuxta glo. antiquorum Codicum quod sex nummis pastor in eo casu absoluitur.

Si vero animalia sint. &c. Ex isto textu habetur quod Saxo testimonio cōuinci potest & hoc ꝓpter id, ne pecora per illū q ea in satis vel graminibus preuenit occidantur ledantur. vel mutilentur, & ita admittitur testimonium ac si pignoratum pecus esset. Alij interpretātur textū istū, quod in eo casu Saxo non conuincitur sed pecus, vt supra eo. li. ar. xxxix. [f] Aliter enim pro re parui momenti iudicatur q̄ pro re magnę ęstimationis, vt in auten. de manda. princi. §. sit tibi. col. iij. &. C de sentē. ex pericu. recitan. L. nisi breues, vbi innuitur quod cerimonię iudiciales occasione vilium rerum seruari non debent sed simpliciter iudicentur.

f. Alter obseruatur modus in iudicando res parui momenti, q̄ in rebus magne importantiæ.

Qui pecora sua in cōmunem alterius predij

g. Ad hanc materiam uide supra li.i.ar.lxij. Iur.Mu.ar.i.

h. plebisatum unde di catur.

l. Priuatæ personæ ius cõdere minime possũt

k. villa quælibet uiã liberam præstare de bet ad aliam uillam.

&c. Queritur an rustici possunt maiorem inter se statuere pœnam pro excessu huiusmodi occasione pastorum q̃ quę iure descripta sit. g R. qđ sic, illud tamen minime nocere poterit circumuicinis villis. h Plebiscitum enim dicitur ideo quia ligat illos qui in illud consenciunt. Si ergo plebiscitum illud per rusticos vnius villę conclusum nocere deberet alijs circũuicinis, non esset plebiscitum sed ius. l Priuate autem persone ius cõdere minime possunt, vt. C. de Iurisditione omnium iudicum. L. priuatorum.

Incultum agrum si quis pertransierit. &c. Intellige si via per huiusmodi agrũ prout decet facta sit ad aliam villam, k quęlibet enim villa viam liberam pręstare debet alteri villę, vt Insti. de serui. rusti. & vrba. predi. §. rusticorum. Sed si vnus nouam faciat viam p agrum pignorari potest, vt supra. eo. li. arti. xxvij. Si vero quis dicat articulum pręsentẽ contrarium sentire, tũ tamen responde quod ibi loquitur de agro, qui quandoq; incolit, hic vero de agro deserto nisi forte pratũ sit, vt Insti. de iti. actuq; priua. L. i. §. ..is cuius.

Articulus. XLVIII

a. De decima uide per totum.

b. A gallis non decimatur.

c. Alij textus habent curia sine horto, & item domus in horto prætereà domus specialiter inhabitate decimantur uno pullo.

Qvicquid pastor in sua custodia ammiserit ad eius tenetur solutionẽ. Si quis dimittit fruges in campo aliorũ fructibus uicinorũ introductis, si conculcentur aut cõsumentur, postmodũ a nemine sibi persoluantur. [a] Per simile est de decima, si decimator eam non susceperit, & a decimante dimissa ac p uillanos demonstrata fuerit. Quodlibet animal quod fetum parturit, ubi de uesperi ad hospicium uenit illic debet suo tẽpore decimari. Annona decimatur in campis, animalia in uillis in qualibet domo ubi nascuntur. Decime dantur ab omnibus animalibus reptilibus [b] excepris gallinis [c] Quælibet curia uel solum aut singularum domus cum uno pullo seu gallina decimatur p festo sancti Martini. Vbi decima soluitur in cãpo, decima sexagene dabitur eque bõa, uel decimus manipulus. Introducere uolens annonã hoc intimet decimatori, si in uilla sit seu in agro, quod si decimator non curat, ipse solus personaliter deputet decimã, ita quod si postmodũ impetitus sit, suo possit saluari sacramento, & duobus eam uiris demonstret ac eam stare permittat, quod si postmodum annibi lata & consumpta fuerit, sine damno manebit. In multis locis deputata & certa annona in sexagenis sub certo numero, nomine decimæ & agnus de ouili unius curie pro decima datur. [d] Vbi decima soluitur ut dictum est in sexagenis, funiculus duarũ debet esse ulnarũ a pollice incipientium per quem manipuli ligabũtur, & hoc in frugibus hiemalibus obseruetur. Qui secundũ consuetudinem decimam soluit bene soluit. [e] De appibus autẽ & cũctis animalibus, decimator suã accipit decimam si expectare uoluerit de anno in annum, quousq; sibi de illa domo cedere possit. Si autẽ expectare noluerit detur ei qđ ad eum annuatim pertinet. De poledro idest pullo equi & muli unum nummũ, de oue, asino, uitulo, edo, porcello, dimidium nummi si sint in nũero quinario aut infra. Si uero in senario consistant nũero, uel ultra, decimator sextum cũ duobus nummis. [f] Septimum cũ altero dimidio. Octauum uno denario. Nonum medio nummo seu obulo liberabit. Dominus autem animaliũ duo capita excipit ex sex, & tria de nouẽ, postmodũ eligat decimator unũ, consimiliter decimantur pulli anserum, secundumq; aliquos & caprarũ uno denario.

d. Textus uetustiores ita legũt, si soluitur decima ut dictũ est in capetibus seu sexagenis, ibi debet ligamen inter duos nodos cubitum obtinere in annona hyemali.

e. Alij textus habẽt de appibus & cunctis animalibus decimam acapit decimator, de anno in annũ si uoluerit expectar donec sibi de iure cõtingat de domo soluẽtis, quod si noluerit decimam acapiet in compensatione.

f. Nummus in proposito duos cõstituit obulos.

Glosa.

Quicquid pastor.&c. Tenetur em̄ pastor de custodia, vt.ff.loca.L.qui mercedē &.xxiij.q.iiij.tres personas & vide vltra quę notantur in glos.quis de regulis iuris.
Vbi de vespere receptum fuerit decimatur.&c. Et secundum legem Moysi, leui.c.vlti. videtur deberi decimum in ordine nascendi qualecunq; optimum vel minimum, hoc verum si ab alijs cognoscatur, alias cessabit iste rigor, facit.c.sacris de sepul.& quod ibi notatur, & tūc debet prestari mediocriter, & dabitur agnus vel hedus lactatus & congruus ad vsum facit.ff.de solu.i.L.si seru⁹ & in fi.& de verbo.obli.L.stipulatio ista.§.inter certā.
Si eam tunc nō expetant.&c. Iste etiam cui decima debetur potest de iure cōmuni petere interdici domino fundi ne fructus colligat vel exportet, nisi eo vel eius nuntio presente Arg.C.li.x.quando & quibus quarta pars de ex vo.decu io.li.ij.&.ff.de rei. vendi.L.non solū. Si enim habet partem in fructibus ratione decime, ergo & in fundo, qa fructus sunt pars fundi.ff.de rei.vendi.L.fructus, & iure cōmuni pocior est causa prohibentis.ff.commu.diuidū.L.sabinus, immo quod ipse aut eius nuntius debeant interesse probatur.ff.de procura.L.Paulus.ff.de ino fi.testamen.L.si suspecta.§.i.&.ff.de adoptionibus.L.nam ita.ff.de appellaci.L.si p lusorio, cum multis similibus, de quo plene vide in specu.de decimis ver.vlti.

Glosa.

Quicquid pastor in sua custodia ammiserit.&c. In omni enim conductione damnū prouideri debet, dato quod expressum non sit alias respōdere super damno tenetur, vt Insti.de loca.& conduc.§.penul.
Ad eius tenetur solutionē.&c. Contrarium istius videtur esse eo.ti.§.vlti. Vbi dicitur quicunq; rem diligenter custodit, si damnū interim euenerit resarcire non tenetur. R.quod seipsum soluit argumentū istud. Si enim tantam diligentiam facit in custodia, quantam facere potuit, non tenebitur de damno. Textus vero articuli disponit, de illo qui ex negligentia id facere omittit, v.ff.co.ti.in multis legibus.
Si quis dimittit fruges.&c. dictum siquidem superius est, quod damnum resarciri oportet, si quis ex negligentia illud fecerit, vt hic in primo paragrapho, & supra eo.li.ar.xxxviij.infra eo.li.ar.xlix.ff.de damno infecto.L.iij.Is paragraphus loqtur de illo qui sibi ipsi causa est damni, sicut est ille qui fruges in campo dimittit. Negligentia enim vnicuiq; nociua est g vt supra.ar.xl.& infra.xlix.ff.de reg.Iur.L.quod quisq; &.ff.de verbo.obligatione.L.moram &.L.cum fili⁹. Sed nec querulari occasione damni illius poterit qa iure a querela alienatur, vt.ff.de reg.Iur.L non videtur. Quicquid enim ipse solus facit

g. *Negligentia cuilibet est nociua.*

eidem imputabitur, v.ff.de arbi.L.diem.§.stari, &.C.de iure deliberan.L.scimus.§.qa.
Persimile est de decima.&c. Pro intellectu istius paragraphi aliqua ex ordine notanda veniunt videlicet decima quid sit. Item qui eam dare teneantur. Item cui offerri debeat. Item quę pęna statuta sit contra illos qui decimam non soluunt. Item de iure occasione decimarum. Quātum ad primum sciendū h qd' decima est oblatio dei decime partis rerum a domino deo per laborem tuum largitarum, quę & iuste soluitur, vt.xvi.q.i.c.decime. Quantum ad secundum. Decima ab omnibus hominibus dari debet, vt extra de deci.primi.& obla.c.decimam partem.

h. *Decima.q.s.*

Quantum ad tertium decima prestatur Ecclesijs locorum & villarum earumq; presbiteris, vt.xvi.q.vij.c.decimas. i Soluiq; decime debēt ex omnibus fructibus terrę & animalibus de anno in annum nascentibus mercede deseruita, & de omni honesto lucro ac negociatione.xvi.q.i.c.decime. Quantū pro quarto pęna eorum qui decimas nō soluūt priuantur enim bonis terrenis & cœlestib⁹. Deusq; omnipotens aufert benignitatē suā ab ipsis minusq; crescere faciet, vt.xvi.q.i.c.decime. Quoad vltimū quo iure occasione decimarum agi debeat. k Sciendū quod negotium occasione decimarum ad forū pertinet spirituale, vt in clemen.c.dispēdiosam de iudi.& extra de arbi.c.cōtigit, & de iudi.c.decernimus. l Vnde & decimam non soluens excōmunicari potest, quod si proteruū in eo se prestiterit, potestas secularis eundem coercebit transgressorq; incurrit pœnam sexaginta solidos, vt infra li.iij.ar.xvi.&.lxiij c.i.c.statuimus, & in canoni.& in.c.in sacris ibidem decimis plura vide.

i. *Decima a quibus rebus præstatur.*

k. *Actio occasione decimarum ad forū spirituale pertinet.*

l. *Decimam non soluens quæ pœna.*

Queritur an laicus decimas accipere possit. m Quidam dicūt quod nō. Iure enim id prohibetur, vt.xvi.q.i.c.i.& extra de decimis.c.quoniā, & de rescrip.c.vlti.vbi expresse habetur quod laici decimas accipientes peccant. Alij vero dicunt quod Episcopus decimam pro libitu conferre potest, eandem oppignorare, vendere, vt extra de empci.& vēdici.c.i.& de loca.& cōduc.c.vestra. Alij vero contrarium senciunt, quod videlicet laicis illud conferre minime potest, vt extra de deci.c.ad hęc, &.x.q.i.c.hanc consuetudinē. Quidam vero istud limitantes dicunt, Episcopum conferre decimas posse reseruato sibi dominio, quia alias sine volūtate Episcopi id fieri minime potest, vt.xvi.q.i.c.in canonibus. In contrarium licet istius sit.xvi.q vij.c.i.vbi expresse habetur, dato quod cōsensus Episcopi adueniat id fieri minime pōt. Vnde & aliqui, Canones pro & cōtra allegatos concordando dicunt, quoad vnā partē, quod videlicet decimas laici habere possunt, intelligendū est de decimis quę ad aliquam Ecclesiam applicate sunt. Vbi vero dicebatur quod laicis decime prohibetur nec

m. *An laicus decimas accipere possit, Vide ad hanc materiam infra eo.libro.ar.lvij.*

eis vti possunt, vt.x.q.i.c.hanc consuetudinē. Intelligi debet de decimis vel oblationibus quę in Ecclesia offeruntur. Ommissis tamen pro & contra allegatis canonibus. R℞. quod laici ex antiqua consuetudine decimas in feudū habere possunt & illas in suos successores hęreditare, vt extra de his quę fiunt a prela. sine consensu.c. cū apostolica, & de priuilegijs.c. cum & plantare. Intelligendū tamen si ante constitutionē quę facta est. Anno, Millesimo centesimo septuagesimo nono concesse in feudū huiusmodi decime fuerunt, quia alias post constitutionem possideri non poterint nec acquiri, vt extra de decimis.c.ad hec &.c.q̄uis, &.c.prohibemus, & de rescrip.c.causam, & qui aliter facit periculum animę sustinet. Immo contrarium faciens Christiana debet priuari sepultura vt in dic.c.prohibemus.

Animal vbi de vespere ad hospitiū venerit. &c. Intellige dato quod in campum alienū animal ad pascua pellatur, decima tamē soluitur vbi iumētum noctu hospicio declinatur, idq; de cōsuetudine fit.[n] Cōsuetudo etenim est optima iuris interpres, vicit em̄ legem si post legem introducta sit, vt Insti, de iur.natu.§.ex non scripto. Quicquid em̄ de decimis habemus magis ex consuetudine fit, quę & legem vt dictū est opprimit, vt. ff. de legi.& consti.L.de quibus &.iiij. dist.c. statuimus.

n. Vide supra eo. lib. ar.xxvi. glo.

Articulus. XLIX

NVlli licet stilicidiū seu tectum [a] suorum ædificiorū in aream seu fundum alienū extendere. Vnusquisq; etiam tenetur partem curiæ suæ sepire, alioquin damna p hoc uicino suo illata resarciet, sua uero damna sibijpsi imputabit.

a. Concordat Iur. Mu ar. Cxxvi. Intellige si non sit consensus uicini secus est si consentiat, ut Insti. de ser. u. rusti. predi. §. item Vel dic nisi per annū tacuete sic possedisset quia tunc præscribit ut supra li.i.ar.xxviij.

b. Concordat Iur. Mu ar. Cxxvi.

Glosa.

Nulli licet stillicidium. &c. Vnde etiam dicit lex communis. Si quis velit vicino aliquod ius constituere, pactionibus atq; stipulatiōibus id efficere debet. [c] Potest etiam in testamento quis hęredem suum damnare, ne alcius tollat ędes suas, ne luminibus ędium vicini officiat, vel vt paciatur eum tygnū in parietem immittere vel stillicidium habere, vel vt paciatur eum per fundū iter agere aquā ue eo ducere, vt in.§.si quis. Insti. de serui. ru. sti.& vrba. predio, vide ad hoc. ff. de dam. no infec. L. dies & per totum. Pro hac materia vide etiam aliquid notatum in lib, iij. circa arti.xxxi. & infra eo. lib. articulo. li.

c. Testamēto seruitus et libertas institui potest.

Vnusquisq; etiam tenetur partem suę curię sepire. &c. Quidam dicūt, ad altitudinē vnius hominis facit infra li.iij.ar.lxvi. circa mediū. Alij vsq; ad genua hominis facit supra, eo. lib. ar. xxxviij. Alij dicunt esse arbitrariū & arbitrio iudicis ordinarij relinquendū cū hic non deciditur, facit de offi. delega.c. de causis. Hoc verū est si istud nō est speciali cō suetudine vel statuto loci determinatum. Primum tamē vidi multociens obseruari, vide etiam Iur. mu. arti. xxxi. Alij vero dicūt q𝑑 taliter debet fieri munitio re vicino damnū inde contingat alias veniet damnum resarciendum, vt hic dicitur.

Vide in materia seruitutū in diuersorio vulgari. [d] Et nota, Si area non potest habere ventum nisi ab vna parte ipso iure in illa parte constituta est seruitus. Adeo quod aliquis non potest ibi ędificium altius extollere neq; arbores plantare, neq; aliquid aliud facere q̄ exinde vetus impediatur, tex. est nota. in. L. cum talis. C. de serui. adde notata insti. de. seruitu. rusti. & vrba predi. & insti. de acci. in. §. eque si agat in reperto.

d. Area si uētum nō habet nisi ab una parte potest phiberi ne uicinus edificet ex illa parte.

Glosa.

Articulus pręsens cauet de futuro dāno, vt pote quando vicinus ędificia struit in eā formam quod stillicidium in vicinum suū immittere velit, [e] huiusmodi damnum nondū est factum tendit tamen ad effectum, in huiusmodiq; casibus vicinus illud iudici denūctiare debet, & huic qui ędificat. Si vero vicinus post denunctiationem anteq̄ super his respondeat vlterius ędificet, demolire ędificia cogitur, dato quod probare vellet illud iure facere posse, vt ff. de operi. noui. nūctia. L. operis noui nunctiatio, & sequentibus, & ff. de damno infecto. L. pretor ait. Nec est cōtra paragraphum, item vrbanorum, Insti. de serui. rusti. predi. vbi dicitur q𝑑 vicinus stillicidium alterius vicini ferre cogitur. Text⁹ enim articuli pręsentis loqtur de illo, vbi cō sensus non aduenit vicini.

e. Cōcordat Iur. Mu. ar. Cxxvi. glo.

Vnusquisq; etiam tenetur partem curię sepire. &c. virgultis vel roboribus, & per id prę cauetur de futuro damno. [f] Similiter vicinus querulari potest contra alium, si vnacū ipso domus contiguas in vno pariete fundatas habeant, timeturq; de ruina vicinę domus, propter vetustatē vnde iudex eū amonere debet, vt super damno puideat & assecuret, vel alias iste mittetur in possessionē, vt. ff. qui ex cau. in. posses. ea. L. i. & ij. & ff. de dam. infec. L. dies. Si vero non querularis nec petis caueri de damno, interimq; ędificium corruat super domū tuam, damnum nihilominus resarcire tenetur, vel ligna seu robora quę in curiam vicini ceciderunt vicin⁹ seruabit, vt. ff. de damno infecto. L. euenit. Si vero damnum sibimet illatum est, sibijpsi

f. Quomodo unus puidere sibi debeat si domus uiana sit ruinosa.

91

imputabit, vt. ff. de reg. iur. L. quod quisq; & C. de iure. deli. L. scimus. g

g. Edificia struere unus potest in altum quantumcunq; uoluerit, uide infra ar. li.

Nota qđ vicin⁹ ędificia sua struere in fundo suo potest in altum quantum sibi placuerit, etiam ad aera, dato quod luminibus vicini officiat, vt. ff. quod vi. aut clam. L. fi. §. penul. et hoc est verum si domus est sitta preter seruitutem idest quod seruitus contra eũ probari non possit. Vnde si seruitus nulla fuerit faciens fenestram ad alienam curiam cogitur proprijs sumptibus rem in pristinum restituere statum, vt. C. de serui. L. altius quidem. Nullus tamen potest stillicidium vel defluxũ tignum & similia in vicini curiam vel ędificia ponere, vel infigere nisi sit consensus illorum vel ex venditione, donatione & his simile, vel insti. de serui. rusti. prędi. §. si quis.

h. Domus uicini tempore incendij impune destrui potest.

h Nota quod domus vicini põt impune destrui in tempore incendij timore futuri damni exinde, vt si ignis vsq; illic peruenerit non tenetur de damno ille qui destruxit. Si vero non peruenerit illuc tenetur destruens restaurationem, vt. ff. quod vi. aut clam. L. si alius. §. est & alia.

Articulus. L

a. Concordat Iur. mu. ar. Cxxvij.

QVi lapides aut arbores [a] finium regundorũ id est distinguendorũ limitum ponere uelit, uicinos qui ex altera parte fundum habent ad id uocare debet. Qui curiam sepit uirgis, uersus fundum suũ arbusta debet uertere uirgarũ [b]

b. Racio est ut dignoscatur quod sepes eum pertineãt, sicut a simili quando dignosci uolumus cuius paries sit & ad quem pertinet perscrutatur, unde & ex qua pte figitur clauis et in qua parte capita clauiũ sint illius paries est

Glosa.

Qui lapides finium regundorũ. &c. vide. C fi. regun. L. i. ij. & per totum. Pro materia istius articuli secundum ius commune de pęna ammouẽtis terminum notatur. lxxxvi. dist. tanta nequitia. Et nota quod si damnũ datur & nescitur per quem, pręsumitur contra vicinum arg. ff. loca. L. dñs, & de fun. instruc. L. si ita. Et ratione vicinitatis consequitur quis damnum & cõmodum Arg. ff. de serui. ru. prędi. L. qui duo & quod ibi notatur &. ff. de contrahen. empci. L. quod sępe. §. fi. De isto iudicio, videlicet finium regũdorum, vide hic in glo. & in. c. ex literis de ꝓba. & inspecu. de iudi. §. sequitur, & infra ar. lxx.

Glosa.

c. In causa finium regundorum quædam specialia uide.

Circa articulum pręsentem quinq; notanda ex ordine veniunt. c Primo quod circa fines limitandos dominus potest fundũ vel agrũ suum in quantum suus est limitare, terminare & adaptare, prout sibi placet, vt. C. finiũ regundorũ. L. i. & ij. d Secundo quod nulli admittitur actio super diuidundo vel occasione finium regundorum nisi actor ostẽdat bonorum illorum possessionem occasione quorum limitatio fieri debet, vt. C. eo. ti. L. si quis. Tertio cum possessio probetur extũc diuisio subsequi debet non obstante contumatia partis aduerse, vt. C. eo. ti. L. iij. §. qđ si altera pars. Quarto quod qui conatur alterius fundi partẽ ocupare, victusq; si sit tantũ ammittit de suo, quantũ ipse vicini ocupare voluit, vt. C. eo. ti. L. si constiterit. Quinto quod actio finium regundorum non longi temporis, sed triginta tantum annorum pręscriptione locum habet, vt. C. eo. ti. L. vlti. In contrarium licet sit. Insti. de vsucapi. §. iij. vbi dicitur quod res mobiles per triennium. Immobiles vero inter pręsentes decennio. Inter absentes vero viginti annis vsucapiũtur. R. quod ibi loquitur de pręscriptione bonorum, hic vero de pręscriptione limitum.

d. Cõcordat Iur. mu. ar. Cxxij.

Qui curiam sepit virgis. &c. Concordat. ff. finium regun. L. sciendum. §. si quis, lexq; illa Solonis est Athenieñ data, & inter leges xij. ta. apud Romanos habita. Si quis sepem vel maceriem iuxta alterius regionem effoderit, terminum non excedũto. Si autẽ murũ, vnum pedem derelinquat. Si domũ, duos pedes. Si sepulchrum aut foueam effoderit quantum profundum idest quantum extenditur fouea interius tantundem derelinquat, si puteum, passum vnum. Oliuam autẽ aut ficũ, nouem pedes ab extra ea regione plante, in cęteris autem arboribus quinq; pedes seruanto, forte oliuam & ficũ hęc lex ab alijs arboribus distinxit quia huiusmodi arborum radices longius proserpunt damnumq; ob id finitimis afferunt, an hoc tamẽ sit verum agricolas consule, ibidem ex glosa. Notandum ibi cum dicitur in prętacta lege duos pedes, immo videtur quod in ędificatione qualibet quę fit a priuato iuxta priuatum debet spacium decem pedum liberi aeris relinqui. Si autem iuxta horrea publicã quindecim pedum alias domus destruitur & solum fisco applicatur, vt. C. de edi. priua. L. Meniana, & ita videtur esse cõtra legẽ pręsentem, dicunt tamen quidam hanc corrigi per illam. Alij dicũt quod illa loquitur in Menianis. i. solarijs, hęc autem in cęteris ędificationib⁹ vel structuris qđ est verius, nõ eñ adeo de facili lex vna debet corrigere aliã, correctionẽ eñ iuriũ vitare debem⁹.

Articulus LI.

a. Concordat Iur. mu. ar. Cxxiiij. & Cxxv & Cxxviij.

FOrnaces, cloace, & stabuli porcorũ a sæpe trium pedũ spacio [a] sunt ponẽ-

de. Quilibet fornacem suam & caminum protegere debet, ne a scintilarum incursibus fundus uicini periclitetur. [b] Cloace etiam uersus curiam uicini uerse [c] usq; ad terram muniātur.

[a]. Concordat Iur. Mu ar. Cxxiiij.

Iur. Mu. ar. Cxxvi.

Glosa

Fornaces, cloace. &c. vide etiam pro materia pręsentis articuli in. L. prętor & per totū ff. de cloa. & ff. de dam. infec. p totū. [d] Sed quid, an pactum quod nō possum facere fenestrā in meo pariete vel simile liget emptorem vel successorem. Dic quod non, nisi tūc appareat pactum appositum contemplatione tui predij vel tuę domus, de hoc p Dijn. in. L. finali. ff. de oper. no. nunci. & facit. ff. de alie. iudi. L. iij. §. opus & ff. de serui. in. L. antepenul. & penul. facit etiam. ff. ad vellei. L. si mulier secundum Bald. Adde notata in specu. titu. de empci. & vendi. in. §. sciendū vers. sed pone, vbi de fenestra. Sed cum lex dicit quod ille qui vadit per fundum alienū, vel facit alios actus per quos potest quęri aliqd' ius seruitutis talis per hoc nō querit possessorem seruitutis nisi eo animo facit vt intendat vti iure suo. ff. quemadmodū serui. ami. L. fi. & ff. de aqua. quotti. & esti. L. i. §. aristo. & ff. de iti. actuq; priua. L. i. §. Iulianus & L. fi. Vn̄ dicit Inno. in. c. bone. ij. de postu. Quid de hoc constare debet per verba expressa, vt dicat se vti illo actu seruitutis tanq̄ iure suo non ex gratia, sed ex debito, & etiam secundum eum ad hoc necessaria est scientia illius in cuius pręiuditium cedit, & q̄ non contradicat verbo vel facto, sed potius paciatur. Si enim nescit non fit ei preiudiciū. ff. de acqui. posses. L. clam possidere. §. fi. Nam in vtente seruitute vt illius possessionem acquirat, est necessaria paciētia possidentis rem, vt. C. de serui. L. ij. & ff. de serui. L. quotiens, & ff. de serui. vr. pre. L. ij. Pacientia autem non potest dici adesse nisi sciat ille cuius res est qd' vtens intendit acquirere seruitutem. ff. si serui. ven. L. & si forte. §. i. & hoc placet. Non obstante C. de pręscript. longis. tempo. L. fi. vbi pręscribitur etiam contra ignorantem, quia loquitur de corporalibus, vt nota in. L. ij. C. de serui. [e] Nec etiā obstat quod notat Inno. in. c. de quarta. de pręscrip. q̄ etiam domino alicuius nisi ignorante possit quis in illa re incipere possidere & pręscribere ius seruitutis, & q̄ pręscriptio iurium currit inter pręsentes & absentes. Nam intelligitur absentes sup. & sciētes vere & pręsumptiue. Et dicit ipse Inno. quod si ista scientia negetur debet p̄bari per asserentem, & probet eam si docet se antiquo possessori hoc dixisse sc; quod intendebat vti iure suo, vel quod ipse eum prohibuit & nihilominus ipse eo prohibente vsus est possessione seruitutis, tunc enim quęrit sibi ius, nisi alius sibi prouiderit de retinenda suā possessione, vt notat Inno. in. c. ij. de rest. in integ. Item probat eum scire qd' ipse intendebat vti iure suo, eo ipso q̄ talis sciuit ipsum vti his actibus vel iuribus qui non conueniunt nisi possessoribus. Constat igitur de huiusmodi intentione ex qualitate actus quem quis exercet, & alius pacienter sustinet. Item ex multiplicitate actuum & ex qualitate personarū ex modo petēdi, ex modo faciendi & ex alijs similibus, ex q̄bus hoc bonus iudex arbitretur, & secundū hoc refundet onus probationis in alterum secundum Inno. & eorum quę leguntur in. c. pręterea & c. in nostra de testi. Et quando prima facie est pręsumptio cōtra vtentem q̄ nō vtitur iure suo, debet ille de hoc coram domino rei protestari, non clam coram alijs. Nam per id apparet quod malam fidem haberet, & sic nec possideret nec pręscriberet, vt in. c. vlti. de pręscripci. Et non est necesse q̄ vtens credat sibi seruitutem de iure competere, cū etiam predo exceptis bene facientibus eam acquirat secūdum Inno. in. c. in literis, de resti. spo. Et si dominus non possidet fundum, dicit Inno. quod tunc pręter eius scientiā seruitus acquiritur quia nullum pręiudiciū patitur ei fieri in possessione ex quo non possidet, & si plures sunt in possessione rei in parte seruitus acquiritur, si ex ista acquisitione omnibus fit pręiudicium tunc omnium sciētia est necessaria, vt. ff. de serui. rusti. predi. L. per fundum. Alioquin si iura possidentium sunt seperabilia tunc requiritur scientia illorum tantum quibus fit ex hoc pręiudicium secundum Inno. Incipit igitur tempus acquirendi currere ex quo quis cepit vti illo iure non vi. aut clam. non precario & illo cui fit pręiudicium sciente & non cōtradicente, sed tacente & ipsum probare debet & sic intelligitur. ff. quemadmodum serui. amit. L. fina. & ff. de iti. actuq; priua. L. i. §. Iulianus. Quotuplex autem est seruitus & qualiter in ea pręscribatur, vide plenissime p Inno. & alios modernos post eum in. c. de quarta de pręscriptione.

[d]. De seruitutibus rusticorum prædiorum uide supra eo. li. ar. xvij. & hic in glo. per totum.

De præscriptione seruitutis attende.

[f] Nota quod contra seruitutem domū eleuare nō possum sed pręter seruitutē mihi licebit vsq; ad cœlū, vt in. L. alcius. C. de serui. & aqua. Et omne predium est liberum nisi appareat de seruitute imposita, vt. C. eo. ti. L. i. per agrum.

[f]. Si domus extra seruitutem posita est edificia extolli usq; ad aera licet.

[g] An habens molendinum in flumine pōt prohibere ne aliud ędificetur, notatur in. L. si manifeste. C. de seruitut. Et an flumen quod nauigio transfretatur recipit seruitutem, nota per Bald. in addi. specu. ti. de. resti. spo. in ver. iuxta. Et scias quod vim facit qui cōtra inhibitionem facit. ff. quod vi. aut clam. L. i. & L. iij. Et aduersus violentiam parū p̄dest custodia. C. qd' met. cau. L. ij. & ff. loca. L. Sed & de damno.

[g]. Ad hanc materiā uide infra eo. li. ar. lix.

Glosa.

Fornaces trium pedum &c. Hoc ex eo fit ne paries ardeat.
Cloacę & stabuli porcorũ &c. Hoc fit propt̃ fetorẽ. ff. de cloacis. L. pretor ait. §. queq̃.
¶Quilibet fornacem suam protegere debet &c. Hec constitutio statuta est ꝓpter cõmodum vicinorum, vnusquiuis em̃ prouidere debet ne damnum ex sua negligẽtia eueniat. Quare si ad instantiam vicinorum prouidere non vult, cautionem de damno statuere cogitur, vt. ff. de dam. infec. L. dies. Vnde dato quod vicinus non queruletur antehac, nihilominus tamen si postmodũ damnũ illatum eueniat, resarcire tenetur, ex eo quia iure interdictum & prohibitũ est, vt. ff. de interdic. seu extraordi. L. videamus. & Insti. de interdic. §. prohibitoria.

h. Mandata seu praecepta quae p iudicem statuuntur triplicia inueniuntur.

Prohibitiones Iudicis in se continet.

Vnde pro intellectu istius, notãdum [h] quod mandata seu precepta quę per iudicem statuuntur triplicia sunt. Prima sunt prohibitoria, hoc est precustoditiua damni, vt cũ pretor vetat aliquid fieri vt hic, & Insti. eo. ti. §. prohibitoria. Secundo sunt restitutoria quib⁹ iudex restitui aliqd iubet, veluti bonorũ possessori possessionẽ eorũ, vt Insti. eo. ti. §. restitutoria, &. ff. eo. ti. L. iterdictorũ. §. hęc aũt Tertio exhibitoria hoc est repetẽdi ea quę in iudicio ꝓmissa sunt, sicut si iudex expetit illum a fideiussore quem ad cautionem dederat, vt supra li. i. ar. lxv. & li. ij. ar. iiij. infra. li. iij. ar. ix. Insti. eo. ti. §. exhibitoria. ff. de interdic. L. iterdictorũ. §. iuris, &. §. q̃dã iterdicta.
¶Cloace etiã versus curiam vicini. &c. idq3 propter cõmunem vtilitatem statutum est vt ff. de cloacis. L. pretor ait. §. hoc autem interdictum, vbi habetur, quod mundatio cloacarum prohiberi minime debet dato etiam quod p curiam vicini id fieri contingat, ad salubritatem enim ciuitatũ id ptinere dicit̃.
¶Dicere qs posset hanc glosse declarationẽ contrariam esse primo paragrapho huius articuli vbi dicitur quod cloace trium pedum spacio sunt ponende. ℞. quod nulla in eo est contrarietas. In paragrapho em̃ vltimo cloaca accipi debet pro loco secreto gratia exonerandi ventris constructa. In paragrapho vero primo accipitur cloaca pro omni loco seu puteo vbi aqua defluit, vt. ff. de cloacis. L. pretor ait.

Articulus. LII

TRanscrescat siquidẽ humulus sepem, [a] q radices habet infra sepẽ uel cuius fundo radices figerit [b] quantum de humulo atrahere potest per sepem humulum tollet, & quod extra manet uicinũ pertinet. [c] Rami arborũ sepẽ nõ transcendãt si hoc uicino sit dãnosum.

a. Cõcordat Iur. Mu ar. Cxxviij.

b. Ad id sentire uidetur lex xij. tabu. cum inquit glãdem in alienũ fundum procidentem colligere fas esto.

Glosa.

Qui radices habet. &c. Concordat Insti. de re. diuisi. §. si Ticius, vbi sic dicitur. Si Ticius alienam Plantam in suo solo posuerit ipsius erit & sic ex aduerso, si Ticius suam plantam in Meuij solo posuerit Meuij planta erit, si modo vtroq3 casu radices egerit, antequam autem radices fixerit, eius permanet cuius & fuerat, [d] adeo aũt ex eo q radices egerit plãta proprietas eius cõmutatur, vt si vicini arbor ita terram ticij presserit vt in eius fundũ radices egerit ticij effici arborem dicamus. Ratio etenim non permittit vt alterius arbor esse intelligatur q̃ eius in cuius fundum radices egisset, & ideo prope confiniũ arbor posita si etiam in vicini fundum radices egerit, cõmunis fit, qua ratione autem plante quę terrę coalescunt solo cedunt, eadem ratione frumenta quę sata sunt solo cedere intelligũtur. Item alibi dicitur, si quis sciens in alienũ agrum plantas posuerit postq̃ hęc radicibus terram fuerint amplexate solo cedere rationis est, vt in. L. si quis. C. de rei. ven.

Glosa.

Sensus articuli presentis duplex est. Primus quod qui radicem arboris vel aliarũ herbarum in fundo suo habet eundem iure naturali pertinet. Arbor etenim seu planta vitã suã ex illius fundo retinet. Vñ textus dicit transcrescat siquidem humulus sepem. &c. q. d. si arborẽ vel herbam aut vitem in fundo habeas tuo, ita quod radices in terrã egerit tuãm, rami ex ea procedentes tibi pertinent radicem insequentes vt Insti. de re. diuisi. §. si ticius, &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. si alienã. [e] Alter sensus articuli presentis. Quãuis radices arbores tui sint in colligendis tamen fructibus vicino damnum ferre nõ debes sepem eius destruendo vel demoliendo, aut agrum laboratum conculcando, & hoc tangitur ibi in textu, quantum de humulo atrahere potest. &c. dato etiam qđ plus accipere ex illo possis cũ damno tamen alteri⁹ id facere minime admittit̃, vt. ff. de reg. iur. L. iure, &. ff. de vsucapi. L. cũ qui &. ff. de cõdici. in debi. L. naturaliter &. L. nam hoc, &. ff. de peti. herc. L. plane
Rami arborum &c̃. Paragraphi istius sensus etiã est duplex. Vnde in priori paragrapho dictum est de ramis plantarum seu arborũ quę facilit̃ flexibiles sunt, hic vero tangit de ramis magnarum arborum quę non faciliter

c. Concordat ad[...] lex xij. tabu. cum in[...] si in agrum alter[...] arbor impendeat[...] ad quindecim pe[...] à terra altius coe[...] & ne umbra arbo[...] uicino praedio noc[...] quindecim pedes a[...] us ramũ arboris c[...] cumadito in prop[...] sitoq; nomine arbor[...] & uites intelligi de[...] bent.

d. Concordat Iur. M[...] ar. Cxxviij.

e. Ad hunc articul[...] concordat Iur. seu[...] lxxi. glo. cum dicat[...] ctus cadens ex arbo[...] uicini in fundum m[...] mei sunt, fructum t[...] men ex arbore ips[...] decerpere mihi non[...] cet, nisi postq̃ ipse fr[...] ctus huiusmodi ex a[...] bore decerpserit a[...] boremq; mouẽdo q[...] quid in meum fun[...] ceciderit meum ma[...] poteroq; ei introi[...] negare in fundum[...] um ne fructus illos[...] meum fundum cade[...] tes colligat, si ue[...] colligere possit fr[...] ctus sine damno me[...] egoq; sibi prohib[...] uiolentiam facere[...] deor, quod si in da[...] num arbor illa pla[...] tata sit meum tolle[...] req; illud nolo iudi[...] aliterq; contra e[...] go arborem exci[...] cogitur. Itidem & d[...] aqua habetur. Erup[...] si aqua in agrũ a[...] terius, & ille toller[...] re uult potest ea[...] sicut ille ex cuius ag[...] oritur. Notãdum e[...] si aqua originem[...] meo fundo habet a[...]

[..]minus agri. riuum et defluxum aquę conti- nere in agro suo pōt si uult, prouidere tamen ne damnum uicino inferatur. Si uero aqua naturalem meatum consequitur pro hiberi nō debet. Qui autem nouum meatū fecerit, penam de stagni raptoribus latā pati oportet, ut. C. de Nili aggeribus nō rumpen. L. i.

flecti possunt. Vnde si huiusmodi frondes seu rami crescāt, quominus vicin⁹ tuus ędificia struere possit, abscidi debent, vt. ff. de arbo. ce. L. ait pretor. Si vero non noceāt crescere permittantur, vt. ff. eo. ti. L. i.
Notandum etiam quod in colligendis fructibus, si fructus arboris tui cadunt in vicini fundum, illius sunt. Et licet in contrarium istius videtur esse. ff. de glande legen. L. ait pretor. Vbi prohibetur ne vicinus impediat vicinum in colligenda glande in fundo suo, etiam in diem tertiam. Lexq; xij. ta. hoc idem suadet cum inquit, glandem in alienum fundum procidentem colligere fas esto, vbi nomine glandis fructus quilibet intelligitur, vt. ff. de verbo. signi. L. qui venenū. R. quod non est in contrarium, quia lex disponit qđ nullā sibi violentiā faciat, sed iste qui iure aliquem facere quicquam vetat iuste facit, nec violentiam aliquam in eo committit. Intelligi etiam debet quod fructus vicini sine damno colligātur & ita lex allegata non militat in contrarium.

Sciendū preterea est q̄diu aqua in meo permaneat agro, unumquęq; quo pisces prēdat prohibere possū, ut Insti. de re. diuisi. Cum aūt metas agri mei excesserit, prohibere minime possum ex quo & fluuius ille meus peramplius non est, sed tantūmodo riuus et origo illius apud me manet, hanc etiā glossam cōfirmare uidetur lex. xij. ta. in hæc uerba, si aqua pluuiaue nocet arcesto.

Articulus LIII

Vicquid homo censualis in terra ædificat aliena hoc est in fundo cēsuali, ea tollere potest, & hæres eius cum recedit præter anteriorem & posteriorem sepem, domum & fimum, id etenim dominus redimere potest secundum arbitrium & æstimationem paganorum, quod si non fecerit tam ea q̄ prius dicta q̊ uoluerit exportabit.

Glosa.

a. Res aliena iure naturali efficiatur tua sextupliciter

Articuli pręcedentes duo & iste pręsens declarāt quomodo res aliena iure naturali tuā effici potest, [a] istudq; contigit sextupliciter. Primo illud quod crescentiā habet, crescitq; ex tuo fundo, dato quod antehac alterius sit tuum tamen efficitur, vt Insti. de re. diuisi. §. si Titius. Vnde & siquidem contrariū istius videtur esse supra. ar. xlvi. in fi. R. tamē quod ibi loquitur de satis seminatis in agro alicui⁹ censuali, quare soluto censu sata istius manebunt, hic vero secus est. Secundo cum quis ędificat in suo solo roboribus meis. Tertio si quis tabulę meę picturā imposuerit. Quarto si mei fructus in fundum tuum ceciderint. Quinto si ex mea materia imagnem facis, quę in pristinam materiam prout fuit redigi non potest, de his abunde vide. Insti. de re. diuisi. §. cum ex aliena. §. cum in suo solo, & alijs. & ff. de acquirē. re. domi. L. adeo. Sexto si domus ędificetur in fundo meo, mea erit, quia ędificium cedit fundo, vt Insti. de re. diuisi. §. ex diuerso.
Quod si non fecerit tam ea q̄ prius dicta exportabit &c. Huic paragrapho contrariari videtur declaratio glosse nunc dicte, vbi tactum est quod res aliena quandoq; efficitur tua iure naturali. R. Quod nulla in eo est cōtrarietas, omnia etenim hic expressa, vtpote quod robora permaneant circa ędificia, & tabula circa pictorem, & metallum circa fusorem. Intelligi debēt si ille qui ex alieno fabricauit vel pinxit, putauerat materiā suā fore, & ita manet apud illos materia illa, ne laborem perdant suum, quę maioris ęstimationis est, q̄ materia huiusmodi, exoluere nihilominus materiam tenebuntur, & in eo dominus materię contentus esse debet. Si vero sciuerat materiā huiusmodi non suam fuisse sed alium pertinere, potest contra eū pro furto agi, vt Insti. eo. ti. §. certe. & §. si quis. & ff. de fur. L. furtum. In contrarium etiam istius videtur esse supra ar. xxxvi. eo. li. vbi dicitur quod quiuis rem furto sibi ablatā vendicare & alloqui potest, hic vero secus sentit. R. qđ non est simile, qui enim ędificia locat aut aliquid plantat in fundo meo, non furatur mihi fundum, sed duntaxat plantat vel ędificat desuper. Articulus vero pretactus xxxvi. pcise de re furtiua loquitur. Vnde pro intellectu istius nota [b] quod vendicatio seu repetitio rei fit dupliciter. Primo quando illa eadē res consequitur. Secundo quando valor rei persoluit, vnde res ipsa potest experi, q̄diu a bone fidei possessore in aliam formam nō immutatur, & de isto liber pręsens, & articulus signanter iste loquitur, legibus vero habetur, si res transformata fuerit per laborem alterrus. Et vt sic iste cōsequitur valorē rei & ille operam & laborem non perdit, qui em̄ bona fide aliquid possidet impensas & laborem desuper obtinet, vt supra eo. li. ar. xliiij. & Insti. de re. diuisi. §. si quis a non domino, nisi sint res furto ablate, vt Insti. de vsuca. §. quod autem.

b. Vendicatio [..] tingit dupliciter

Articulus. LIIII.

Ecora quæ pastorem seq possunt nullus domi seruare debet exceptis suibus lactātibus quæ etiam custodiri debent ne dānum inferāt alicui. [a] Nemini licet

a. Textus uetustiores ita legūt, nisi trēs curias aut plures habeat, aut feudū in illa uilla.

segregatim pecora pascere ut per id communi pastori prætium minuatur nisi tres mansos habeat sub titulo proprietatis uel feudalis, illi ouile & pastorẽ ouium seperatim cóceditur habere. Vbi prætium pastori soluitur de mãsis seu curiis & nõ de pecoribus appreciat̃, illud nõ licet denegare ne uilla maneat absq; pastore. Quicquid pastori præsentatur & ex uilla ad eũ pellitur istud uiceuersa impellere debet, & quod perdidit soluere tenetur. Si lupus quid ceperit aut spoliator & ipse si detentus non fuerit nisi factũ per uiolentiæ clamorem ita ut hoc possit comprobare notificet ad solutionem earundem teneatur. Mutiletur etiam pecus coram pastore ab alio pecore uel cóculcetur aut mordetur, si pastor pro his incusabitur nominare tenetur pecus, & si opus fuerit [b] ad hoc iurare quod pauperiẽ perpetrauit, & ille cuius pecus pauperiem intulit debilitatum seu lesum in suam capiet tutelam quousq; pastorem sæqui possit, & si moriatur pecus, deputatus a iure uerigeldus pro eo est persoluẽdus. Accusetur pastor quod aliquod pecus non reportauit suo iuramento absoluitur. Si autem ille qui pecus suum non inuenit statim sub testimonio duorum pastorem accusando accedit pro eo pastor iurare nõ poterit sed ad eius tenetur solutionẽ. Dixerit autem si pastor pecus sibi non esse præsentatum ad pascendum hoc nunctians cum duorum testimonio uirorum qui uiderunt quod pecus sibi commendatum & præsentatũ sit facilius obtinebit q̃ pastor denegare possit.

b. Hic locus est, qđ testimonio unius creditur.

Glosa.

Si lupus quid ceperit aut spoliator. &c. [c] Quid autẽ iuris sit. Si locaui tibi boues meos custodiẽdos certa mercede tibi data, & tu dimisisti eos in pascuis in q̃bus animalia cõmuniter dimitti solebãt, & lupus vel fur eos abstulit vel occidit, nunquid teneris, videtur quod sic. Nam pastor de custodia tenetur, & quia mercedem habueris de periculo teneris. ff. loca. L. qui mercedem. Item quia non debuisti eos sine custode dimittere, vt. ff. cõmo. L. si vt certo. §. si de me. Et hoc ipso in culpa es quia in tuciorem locũ trãsferre potuisti. ff. de dam. infec. L. vtiq;. Nec obstat qđ homines ibi consueuerunt dimittere boues sine custode, quia quod alij in suis faciũt culpandum est, quod autem tu in alienis neglexisti puniendum est. Argu. ff. solu. matri. L. si constante. §. si maritus. De ista quęstione vide in specula. titu. de loca. §. postq̃ vers. quid si locaui. Vbi arguit pro & contra, & videt̃ tenere quod excusatur & plenius pro soluci. Vide ibidem Ioan. And. in addi.

Nemini licet segregatim pecora pascere. &c. Iste articulus fundatur super publica vtilitate [d] quę regulariter priuate prefertur, vt. ff. pro so. L. actione. §. labeo, &. C. de cadu. tollen. L. vna. §. penul. & in aucten. de resti. & ea quę parit. coll. iiij. & in. c. bone. i. de postula. prela Et hęc vera cum in cõmuni seu publica vtilitate priuata includitur vt hic. Alias enim quilibet potest prefferre propriam vtilitatem cõmuni. Arg. xviij. q. ij. duę sunt &. xxiij. q. v. si non licet &. C. de seruitu. L. preses, &. ff. de arbi. L. licet.

c. Boues ad custodiã cõmissi pastori. si lupus rapit cui damnũ cedit.

d. Publica utilitas præfertur priuatæ.

Glosa.

Articulus iste fundatur super publicã vtilitate quę regulariter priuate prefertur, vt Insti. de re. diuisi. §. singulorum. Vnde nõ sine causa articulus presens de publica vtilitate disponẽs de pecore & pastore meminit, damnũ enim per pecora illatum nocet & illi cui pertinet, & etiam pastori. Vnde & in textu sup eo ponuntur nõnulle conditiones. Primum quod nullus pecora domi fouere debet quę pastorem insequi possunt, ne damnũ exinde vicinis eueniat pastorq; in sua mercede minuatur. Et ex isto liquet quod constitutio statui potest occasiõe futuri damni vt hic & supra eo. li. arti. xlix. ff. de dam. infec. L. i. &. L. damnum. Secundum quod priuatim pastor seruari non debet, & hoc ex eo, ne expense augeantur, tota enim villa facilius pastorem fouere potest, q̃ vnusquis priuatim. Et exinde liquet, quod Iudex nedum iudicat excessus aliorum sed etiam statuere & demandare poterit, quod vnusquiuis bonis non abutat̃ suis, [e] nec illa inutiliter effundat vt Insti. de his qui sui aut alieni sunt iuris. §. expedit enim.

e. Iudex phibere potest ne quis re male utatur sua.

Etiam possunt iudices inutiles & superfluas expensas prohibere, vt extra de dolo. & cõtu. c. fi. & de fi. ordi. c. vt litigantes li. vi. & in auten. de consuli. §. si vero. coll. iiij. Tertium tangitur in textu quãmuis vnus pastorẽ priuatum habeat, ne pretium pastoris minuatur, de mãsis eidẽ pretium cõstitui debet, huiusmodi autem pretium constituitur cum ville pauca habent pecora, pastorq; contentari in mercede non posset. Quare constituitur quod a tot vaccis, suibus &c. tantũ & tantũ prestatur. Vnde & quilibet ex communitate siue tot pecora habeat, siue minus, soluere tenet, f idq; ad cõmunẽ statutũ est vtilitatẽ quę & prefertur priuate, multa etenim statuuntur in republica ad vtilitatem cõmunẽ etiam cum damno priuati hominis, vt in auten. vt neq; miles, neq; fede. §. cum domini dei, col. viij. Quartum tangitur in textu de damno pastoris qui ex negligentia pecus ammittit, nam illud soluere cogitur, vt Insti. de loca. & conduc. §. cõductor. &. §. qui pro vsu. nisi in conductione aliud condictamen cum rusticis specificet, quia vt sic iuxta illud dãnum soluitur, vt Insti. eo. ti. §. penult. & vlti. Quintũ tangitur quod pastori soli creditur super pecore mutilato. Et exinde videtur quod ex isto textu Saxo testimonio cõuinci posset quod est contra articulum. xviij. li. i. R. tamẽ aliqui, quod textus pñs minime cõtradicit articulo allegato. Ibi enim loquitur de facto hominis quodq; Saxo conuinci minime potest, hic vero factũ pecoris testimonio probat. ¶ Etsi opus fuerit ad hoc iurare &c. Vnde sciendum circa id quod in iure nostro nullibi inuenitur quod fides vno testi daretur excepto articulo presenti de pastore, g & hoc ex eo fit, quia vt cõmuniter circa pecora pascenda non nisi vnus homo fit. Iure tamen Canonico testimonium vnius valet in causis quę damna aut impedimenta non inferunt, sicut an Ecclesia sit consecrata, vel si vnus baptisatus sit & similia, vt de consec. dis. iiij. c. placuit. & c. paruulos. Etsiquidẽ in contrarium istius videatur esse, extra de testi. c. licet vniuersis. & iiij. q. iij. c. placuit. §. item in criminali. R. tamen quod ibi loquitur de causis nocumentum afferentibus, hic vero vbi nullum imminet periculum. Sextum in textu articuli tangitur documentum quod pastor iuramento absoluitur si forsan accusetur quod pecus domum non reportauerat custodie sue commissum, vt. C. de re. credi. L. delata. & hoc intellige vt textus haber, nisi ille qui pecus suum non inuenit statim sub testimonio duorum pastorem accusando accedat, vt sic enim iurare non poterit. Tum etiam si dicere velit pastor pecus sibi non esse presentatum, citius in eo casu testimonio duorum conuincitur, h hominesq; illi necessario vt sint probi, honesti, qui & testificabũt se vidisse pecus pastori psentatũ, vt extra de testi. c. pterea. & c. causa. & extra de successi. c. cum dilectus.

f. Multa statuuntur pro comuni utilitate in Repub. etiam cum dãno homis priuati.

g. Testimoniũ unius quomodo ualet & quomodo nõ uide hic.

h. Testes quales esse debent in isto casu.

Articulus. LV

Quicquid scultetus a cũ maioris partis consensu paganorum ordinauerit utilitatis, huic a minori parte contradici non poterit.

a. Textus uetustiores ita legunt, quicqd scultetus pro utilitate uillæ cũ cõsensu plurium statuerit istud a minori parte imutari non potest.

Glosa.

Quicquid Scultetus &c. b Sed quid si recipiunt mutuum an quilibet de vniuersitate teneatur ad soluendum debitum vniuersitatis. Dic quod sic & fiet collecta, vt notatur. ff. quod cuiusq; vniuer. L. i. §. quibus. Sed an ista collecta fiet per capita, an per libram, & solidum. Dic quod aut est debitum principale, & tunc per libram & in solidũ collecta imponetur, vt in. L. incola. ff. ad munici. in glo. Aut est debitum accessorium capitum, puta quia erat impositum onus villę in capita, quod onus pecunia redimeretur, tunc illa pecunia debet distribui in capita. c Sed vtrũ ad istud debitum teneantur forenses. Dic quod sic, si sunt habitantes perpetui tenentur ad onus personale. Si vero sunt eliberati, tenent ad onus libertino, vt notatur in dicta. L. incola, etiam si non habitent vt banniti. ff. de pollici. L. de pollicitationibus. Si autem non sunt incolę, nec liberti, non tenentur ad collectas, vt. ff. de mune. & hono. L. rescripto. §. fi. Sed ad munera patrimonialia tenentur cũ res est immediata causa debiti non persona, & si vnus de villa est exemptus pars oneris non accrescit aliis. Et quicunq; cedit bonis, non tenetur ad collectas. d Nec vniuersitas potest priuilegiare rusticum ne soluat collectas. Nouus etiam habitator ville nõ tenetur ad vetera eius debita neq; repressaliis veteribus põt capi. Quod si villa debet emẽdare dãnum alicui de corpore villę, illemet contribuet, de his in spe. ti. de censi. in. §. nunc dicendum. Et ibi per Bald. in addi. Et non obligatur Ciuitas ad mutuum nisi apparet versum in eius vtilitatem, e alias enim soli contrahere obligantur. ff. de re. credi. L. ciuitas.
Ordinauerit scilicet statuendo. Statutũ enim est lex municipalis, vt. i. dist. Ius ciuile, extra de consti. c. quę in ecclesiarũ, &. ff. de iustici. & iure. L. omnes, & insti. de iure. natu. §. i.
Vide. ff. quod cuiusq; vniuer. L. ij. &. L. item eorum, & Insti. de iure. natu. §. i. &. ij. in quibus iuribus innuitur quod vniuersitas potest facere statutum. Quod igitur maior pars facit alij seruare tenẽtur vt notatur in. c. ex parte, de cens. & de postu. prela. c. bonę. ij Et quod placuerit maiori parti vniuersitatis seu populi factum est, vt. ff. ad munici. L. quod maior. Qualiter autem contrahendum sit cum

b. Debitũ uniuersitatis an quilibet teneatur ad soluendũ uide.

c. Ad collectas auiles an forenses teneantur.

d. Vniuersitas auiũ nõ potest rusticũ priuilegiare, ne collectas soluat.

e. Ad hanc materiã uide Iur. munici. ar. xlviij. glo.

f. Ad hoc qđ actus alicuius cõmunitatis ualeat necessario due ptes præsentes esse debent.

vniuersitate vel ciuitate, vide in specu. de obli. & solu. §. i. vers. ceterum scz cõmunitas alicuius ciuitatis. f Et in vniuersitate debẽt esse presentes due partes ad hoc vt actus valeat. ff. quod cuiusq; vniuersi. L. plane, & de no. ope. nunci. c ij. Et requiritur quod conueniãt in corpore. C. de decu. L. ij. lib. x. & de electi. c. in Genesi. & quodlibet collegium artificiorum potest habere superiorem ordinarium qui recusari non potest, vt in. L. per iniquum. C. de iurisdicti. om. iudi. Vide etiam in lib. feud. tit. de forma. fid. in. c. in epistola per Bald.

Glosa.

Superioribus abunde dictum est de communi omnium vtilitate, quam quilibet legislator maxime curare debet, vt Imperator Iustinianus testatur, in auten. de here. & falcidi. §. i. coll. i. Et quia non omnes iuri intendere possunt, signãter rustici laboribus dediti, quare eis admissum est quod quicquid pro cõmodo & vtilitate de cõsensu maioris partis inter eos statutum sit, hoc minor pars cõtradicere non potest, g istudq; iudices potissimum animaduertere debẽt, vt in auten. de manda. princi. §. sed &. coll. iij. & in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. omnes. &. §. cogitatio. coll. ij. &. ff. de offi. procu. Cesar. L. curatores, &. C. de senten. & interlo. om. iudi. L. nemo.

g. Ad hanc materiã uide supra li. i. ar. xxviij. & infra li. iij. ar xxxix. & lxxix. glo.

Articulus LVI.

QVecunq; uillæ seu predia iuxta flumina aut aquas instagnatas sita sunt uel aggeres habent qui ea ab impetu aquæ protegat a quodlibet prædium in eo partem stagni suã debet tenere ab undis inconuulsam. Si autem undarũ impetus aggerem diluit, & per uiolentiæ clamorem ad id aduocentur hij qui sub eo commorantur b quicunq; eorum ad reparandum aggerem non uenerit ipse talia quæ sub eo habet bona se noscat perditurũ. Quicquid aqua euellit de terra hoc perdit cuius erat & tuo fundo applicatum tuũ erit. Si uero nouum fecerit alueum seu meatũ partem fundi tui diruptam non ammitis. c Si qua insula in flumine ex arena nata fuerit cuius fundo uicinior sit ipsi est acquisita. Si autem mediũ omnino tenuerit possidentium ab utroq; ex equo erit. Quod etiã de alueo seu palude siccato est intelligendum.

a. Alij textus habẽt quilibet partem stagni suam illesam seruare debet, ne per negligentiam uiania submergatur.

b. Textus uetustiores ita legunt si per uiolentiæ clamorem uocati ad claudendũ rupturam stagni nõ uenerint, quicquid hæreditatis infra stagnũ possederint perdunt.

c. Concordat supra co. li. ar. xxix.

Glosa.

Quę per alluuionem. &c. Idem dicit Imperator Insti. de rerum diuisi. §. preterea, quod p alluuionem in agro tuo flumen adiecit iure gentium tibi acquiritur. d Est autem alluuio incrementum latens per alluuionẽ, aut id videtur adijci quod ita paulatim adijcitur vt intelligere non possis, quantum quoquo momento temporis adijciatur.

d. Alluuio q. t.

Si vero. &c. Item facit ad hoc in dicto. §. insula vbi etiam inter alia dicitur, quod si aliqua parte diuisum flumen sit deinde infrã vnitũ agrum alicuius in formam insule redegerit eiusdem permanet is ager cuius fuerat, hoc tamen scias quod etsi totus agger inundatus fuerit ipsa inundatio non cõmutat speciem fundi. Vnde si recesserit aqua palam est eius fundum manere cuius & fuit, vt insti. de re. diuisi. §. alia. Ex premissis igitur nota, quod flumina vicem iudicis obtinent, & delent & auferunt dominia facit etiam. ff. de acquiren. re. do L. ergo. §. alluuio.

Non ammittas. &c. Concordat Insti. de re. diuisi. §. quod si, vbi dicitur quod si vis fluminis partem aliquam de tuo prędio detraxerit, & vicini prędio appulerit, palam est eam tuam permanere.

Si qua insula. &c. Concordat, insti. de re. diuisi. §. insula, vbi dicitur Insula quę in mari nata est, quod raro accidit occupantis fit, nullius enim esse credit. At in flumine qđ frequenter accidit siquidem mediam partẽ fluminis teneat communis est eorum qui ab vtraq; parte fluminis prope ripam prędia possident pro modo latitudinis cuiusq; fundi quę latitudo prope ripã sit. Quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantũ q ab ea parte prope ripam prędia possident, & si naturali alueo in vniuersum derelicto, alia parte fluere cœpit, prior quidem alueus eorum est qui prope ripam eius prędia possident pro modo scilicet latitudinis cuiusq; agri quę latitudo prope ripam sit.

Glosa.

Continuans ea quę ad communem vtilitatẽ sunt posita in articulo presenti hoc idem facit dicens, quod illi qui circa stagna cõmorant ad reformationẽ aggerũ cogi possunt, idq; ad pręcauẽdũ de futuro dãno statutũ ẽ

Si autem undarum impetus &c. Circa id tria notanda veniunt. e Primo quod illi qui sub stagno commorantur vel resident, possunt inter se concludere pecuniam certam quantamcunq; voluerint ad reparandũ aggerem, huiusmodiq; conclusio est iusta & honesta quę si longo tempore seruata fuerit pro iure habetur, vt. C. quę sit longa consuetudo. L. pręses. f Consuetudo enim precedens & ratio quę consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat ad sollicitudinem suam reuocabit pręses prouincię. Secundo qui ad reparandum aggerem pręstare auxilium noluerit hęreditatẽ amittit, Quid si proprium sit. R. quod vnũ & idem est, nam & proprium hęreditas appellatur, vt supra li. i. ar. v. in fi. Sed si feudum sit illud non perdit, feudum enim est stipendium militare vt dis. i. c. ius militare, &. ff. de testamen. mili. L. ex eo. Hoc tamen quod dictum est de perditione hęreditatis. Intellige nisi eum legale impedimentum excuset quod ad reparationẽ aggerum venire non potuit, vt supra eo. li. ar. vij. & C. qui ex cau. maio. in integ. resti. L. ij. & L. in contractibus &. L. vlti. g Tertium qui stagnum voluntarie disrupit ignẽ cremandus venit. Qui vero ad id consilium pręstitit perpetuo proscribitur, vt C. de agger. nili. non rumpen. L. si quis.

e. Ad rippã stagni uel fluminũ commoran. pactum inter se facere possunt super reformatione rippe.

f. Vide iur. mu. ar. i. gl.

g. Aggeres disrumpens crematur, cõcordat supra eo. ti. ar. xvi.

Quicquid aqua euellit de terra. &c. de hoc vide Insti. de re diuisi. §. pręterea.

Si vero nouum fecerit alueum. &c. Ad hanc materiam vide abundantius. Insti. eo. ti. §. si quis, & ff. de acqren. re. domi. L. adeo, &. C. de alluui. L. ea quę, & per totum. h Sciendũ tamen quod nullus alueum nouum ex industria facere debet ad id quod aqua aliunde nouo fluat alueo in damnum alterius qui id facit pœnam subibit quę contra ruptores aggerum statuta est, vt. C. de alluuionibus. L. i. & C. de Nili. aggeribus non rum. L. i. Sciendũ etiam si flumen partem fundi tui adimat vicinoq; applicet tuo, istudq; corporaliter id ita fore cernatur tuus erit, vt Insti. de re diuisi. §. si uis fluminis.

h. Alueum nouum nullus facere audeat.

Si qua insula. &c. de hãc materia vide. ff. de acquiren. re. domi. L. insula, & Insti. de re. diuisi. §. insula.

In flumine ex arena nata fuerit. &c. Notanter istud additur in flumine, si enim contingat ꝙ lacus vel stagnum aut fluuius, intantum exsiccetur, extunc terra sic exsiccati stagni non erit illorum qui circũ incolũt sed illius cuius stagnum antehac erat, nascatur etiam insula in mari occupantis fit, Insti. de re. diuisi. §. insula.

Quod etiam de alueo est intelligendum. &c. Ad hanc materiam vide Insti. de re. diuisi. §. quod si, & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. quod si toto.

Articulus LVII.

Licet feudũ propter inuestituram sit plurimorum a id tamẽ quod in eo delinquitur libero possessori emendatur.

Glosa.

Licet feudum propter inuestiturã. &c. b Nota quod iste articulus in parte qua dicit de decimis, intelligitur de illis quę laicis fuerant cõcesse, de hoc de priuile. c. cum & plantare, & de decimis prohibemus. Vnde concilium vt legitur in Chronica Martiniana fuit celebratum. Anno domini Milesimo centesimo septuagesimonono, & fuit in eodem concilio prohibitum, ne clerici decimas cum animarum suarum periculo detinentes in alios quoquomodo transferrent, contrarium autem facientes deberent Christiana sepulturã priuari, vt in dicto. c. prohibemus, hinc etiã est quod laici decimas pręscribere nõ possunt vt in c. causam quę, de pręscrip. Pertinẽt em̃ decime ad Ecclesiam vt in c. cum apostolica, de his quę fiunt a pręla. &. c. ij. de resti. spo. lib. vi. & de deci. quasi per totum, est enim cibus leuitarũ, vt. xvi. q. i. reuertimini &. c. vlt. Vnde etiam Ecclesia decimas de nouo nõ potest dare in feudum nisi in casibus, vt in. c. vlti. de feud. Sed pone quod non apparent instrumenta infeudationis, & est dubium an laicus eas post vel ante dictum conciliũ habuerit. Sed tamen habuit eas tanto tẽpore cuius inicij non est memoria, quid iuris. Dicunt quidam quod nisi appareat habuisse eas ante concilium quantocunq; tempore possedit semper possunt reuocari ab Ecclesia, quod ius cõmune dictat pro Ecclesia, & possessiones decimarum a laicis sunt odiose, ideo restringẽde. Sed dicit cõtra per. c. i. de pręscrip. li. vi. Per quod respondetur ad primam rationem. Ad secundam vero rationem dic, quod verum est si laicus non possideret decimas vt vasallus, & si non recognosceret Ecclesiam vt dominam.

a. Textus uetustiores hunc textum ita legũt licet multis dominis una pertineat hæreditas seu feudum, ita qd' unus ab alio ex infeudatione eandem teneat, quicquid aliquis in illa deliquerit satisfaciet possessori & nulli alteri.

b. Glosa ista nihil ad propositum articuli disponit sed magis pertinet ad articulũ. xlviij. supra eo. li.

Glosa.

Pręcedentibus declarauerat de alluuionibus accrescentijsq; agrorum quę per alluuionem vni adueniunt. vt ff. de re. diuisi. §. pręterea. &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. pręterea &. C. de alluuionibus. L. si quos. Articulus pręsens disponit de dãno in bonis quę vnus ab alio per iufeudationẽ habet illato cui damnum illud resarciri debeat. c Pro intellectu articuli pręsentis nota quod bona ab altero habere contigit tripliciter, ex feudo, Conducto, & oppignoratiõe. Si ex feudo bona illa habuerit, extunc illi querela incumbit. qui

c. Bona ab altero habere contingit trifariam.

95

est possessor bonorum feudalium vt insti. de vsufructu. L. cetere. [c] Si ex conducto bona quis habeat, hoc intellige sub distinctione qa euenit damnum & nihilominus res conducta in se ipso illesa manet, & tunc emendatur cõductori, quia sibi damnum cedit, vt C. de loca, & conduc. L. damnum. Si vero destruitur res conducta, extunc actio pertinet domi num illius rei, vt C. de iure Emphite. L. i. Quod si ex oppignoratiõe vnus rem ab alio habeat, extunc emendatur illi cuius pignus est. Vnde breuiter epilogando, cuius est damnum eidem cedit querela, vt Insti. vi. bono. rapto. §. vlti. eidemq; etiam soluitur emenda. Creditori enim magis expetit incumbere pignori q̃ in personam agere, quare & eidem emendatur, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furti. ff. vi bono. rapto. L. ij. §. & generaliter, & ff. de reg. iur. L. plus. & L. minus.

c. Vnde & iure feu. c. ij. Bona unus ab alio acquirit tripliciter. Primo ex feudo, sicut Rex bona cõcedit principi. Princeps tandem uasallo aliquid ex eis tribuit, & ille tandẽ alteri, & ita unus ab alio habet bona infeudata qui itaq; in usufructu & utilitate tenet bona illa, eidem respondere oportet si qd in bonis euenerit. Secũdo bona ueniunt nobis ex oppignoratione et conducto. Tertio ex pacto qd' dicitur Emphitcosis idest melioratio, ut do certũ locũ ut ille eradicet & exinde seruiat uel cẽsum det.

Articulus LVIII.

Heredem feudalem si qs post mortem non habeat, hæres pUintialis quicunq; sit tollit mortui bona in feudo deseruita. Nunc considerandum sequitur quando redditus feudi deseruiuntur uel exsoluuntur. In festo sancti Martini, [a] est omnis cẽsus & pactus deseruitus quare ibidem soluitur, [b] Die sanctæ Valpurgis decima agnorũ. Assumptionis Mariæ Anserũ, Die sancti Ioannis Baptistæ, decima carnium, ubi decima denarijs redimitur annuatim. Vbi autem non redimitur ibi quando nascitur est deseruita. Die sanctæ Margaretæ omnis decima frugũ uel si prius manipulatur soluitur. Die beati Vrbani decima uinearum & pomeriorum. Sata proprio aratro operata & rastrata deseruiuntur quãdo semina agro deteguntur, quod & de hortis intelligitur cum scz rostratus & seminatus fuerit. Pensio molendinorum Teloneorum, monetarum, uinearũ soluenda est cum terminus aduenerit huiusmodi solutionibus assignatus. Si puer annos suos compleuerit ante dies census qui in bonis deseruitur, puero persoluitur. Si uero post dies census ueros annos expleuerit tunc in percipiendo censu illius anni carebit, hoc ideo dico, [c] quia si dominus hortos pueri aut uineas aut pomeria coluerit aut tradiderit ad colendum usq; ad festum sancti Vrbani, & puer ad annos peruenerit post terminũ dominus accipit fructũ. Si etiã dominus agros pueri seminauerit infra annos, dominus sata recipit & non stipulas, neq; baculos palmitibus seu uitibus adligatos. Nõ licet domino pueri ad annos peruenientis ligna cedere aut gramina defalcare. Si autem prius puer annos attigerit aut terminum, dominus suum amittet laborem. Puer enim sibi nihil restituere tenet, sic nec dominus puero nec eius hæredi quicq̃ dabit [d] quãdo post mortem eius feudum expectabit.

a. Alij textus habent pro festo sancti Bartholomei.

b. Textus uetustiores legunt sanctorũ Philippi & Iacobi.

c. Vide ad huc pa[...] Iur. mu. ar. xxvi. gl[...]

d. Alij textus habent quando tale feudum ad eum fuerit deuolu[...]tum.

Glosa.

Si vir heredem. &c. Scias quod pro hac materia vsus feudorum aliter disponit, vt in li. feu. tit. hic finitur lex. §. his consequenter, vbi sic dicitur quod si vasallus decedat & contigerit feudum ad dominum reuerti, sic distinguitur, vt si ante Martiũ omnes fructus eius anni ex feudo prouenientes ad dominũ pertineant. Si vero post Calendas Marcij vsq; ad Augustum fructus qui inde percipiuntur ad hęredes vasalli cedunt. Si vero post augustum omnnes fructus anni percipiet dominus. Quidã tamen dicnnt quocunq; tempore anni vasallus decesserit, omnes pendentes fructus ad dominũ ptinere. Et nota quod vasallus per successionem non cogitur de debito hęreditario aliquid soluere nomine feudi sed de fructibus sicut ibi in lib. feu. titu. an agnatus vel filius defuncti. c. si contigerit. Et verũ est de agnato vel alio vasallo, non autem de filio qui non poterit retinere feudũ repudiata hęreditate patris, ad hoc vt non teneatur soluere debitum paternum. Sed aut totũ de-

bet repudiare aut retinere, nisi dominus eum tanq̃ de nouo beneficio inuestierit agnatis cõsentientibus vt ibi. Hoc etiam est notandum quod si vasallus sine descendentibus masculis decesserit, & aliquod edificium fecit in feudo, aut sua pecunia ipsum meliorauit, dominus debet pati ędificiũ ab hęrede auferri vel debet pręcium meliorationis soluere, & idem si sua pecunia seruitutem feudo acquisiuit, licet quidam dixerunt quod prędicta ad dominũ pertineant, vt in li. feud. hic finitur lex §. si. vasallus, & vide supra eo. li. ar. xxi. §. habeat si quis. Quando autem incrementũ feudi transit ad dominũ vel vasallũ, vide plene per la. de bel. titu. de contro. inuesti. in. §. si quis de manso.

An quis potest repudiare hęreditatẽ & feudũ retinere & cum perditur feudum cui aperiatur, vide notata in specu. de feud. §. quoniam vers. xxxvij. & ibi in addi. per Ioan. And.

Vide ad hunc ... mu. ar. xxv...

Glosa.

Articulus iste a Romanis ortum habet Romani etenim totum subiugantes mundum,[e] Principes prouincijs prefecerunt eisdem milites adiungentes quos & expensis prouidebant. In recompensamq; prouisionis militũ, principes prenotati agros & possessiones deuictarum prouinciarum occupabant, & quicquid ad locandum seu conducendum videbatur sub determinato cõmodo vtilitate & censu faciebant & exinde milites fouebant, quicquid superfuerat Romanis tribuentes,[f] Cũ tandem alię prouincię vlterius subiiciebantur & istis propinquioribus pax fuit, displicebat principibus milites continuis fouere expensis, quare tribuebant & largiebantur militibus prouentus prouinciarum, & illi sese in expensis prouidebant, exindeq; obsequium imperio prestabãt. Sẽsus itaq; articuli presentis est quando miles quicq̃ de bonis obsequio suo obtinuit si moritur homo ille in feudatus, bona huiusmodi domino cedunt nisi sit vnus cui de iure bona illa pertineant, & q illa obsequijs promereri possit suis, hoc est vt sit talis hęres qui sufficiens sit ad ferendum onera ad vasallum feudalem pertinentia.[g] Vnde nota quod hęres feudalis est filius, pater, auus, qui ex stirpe procedunt militari, vt Iur. feu. c. ij. & in autẽ. de vsu. feu. in prin. col. x. Debẽtq; sani esse & ad vsum armorum apti,[h] vt supra li. i. ar. iiij. Vnde defectuosi ad succedendum in feudo non admittuntur, feudum enim confertur vt manu armata inimicis sese defendere possit, quia ergo defectuosi & signanter qui vt supra li. i. ar. iiij. enumerantur ad defensam non valent, quare nec ad feudum admittuntur, sublata enim causa tollitur & effectus, vt C. de Epis. & cleri. c. generaliter, & extra de iureiur. c. etsi Christus, & extra de appella. c. cum cesante.

Hęres prouincialis quicunq; sit tollit. &c.[i]

[e] Feudi primi inuentores Romani.

[f] Concordat supra li. i. ar. liiij. Iur. mu. ar. vij. glo.

...ij textui ... do tale ... m fuerit d...

[g] Hęres feudalis quis dicatur et q ad bona admittitur feudalia.

[h] Vide supra eo li. ar. xxi. Iur. mu. ar. xvi.

[i] Iure prouinciali etiã filia heres esse potest Concordat Iur. mu. ar. vi. glo. ubi dicitur qd' prouincialis pater possessionem hæreditat æque in filiã sicut in filium.

Iure autẽ prouinciali ęque filia hęreditat sicut & filius, vnde bona huiusmodi in feudo deseruita si filius non superfit filia tollit ad tẽpora, vt in textu expressa habentur. Vnde & articulus pręsens magis ad ius feudale spectat q̃ ad prouinciale. Feudũ enim est stipendium militare quod promereri eos oportet, vt in autẽ. de manda. princi. §. publicorum, coll. iij. &. i. dis. c. ius militare.

Si puer annos suos compleuerit. &c. Dominus siquidem tutor est in bonis vasallorum anteq̃ annos attingãt, domini vero vt textus habet prouentus illos tollunt. Iure enim id admittitur,[k] quicquid vero iure fit iuste fit, vt ff. de reg. Iur. L. nullus & C. de emenda. propin. L. i.

[k] Quicquid iure fit iuste fit.

Articulus LIX.

SI dominus fundi censualem bonis non innatum alienare aut ille uiceuersa recedere uelit, hoc ei dominus & econuerso cẽsitus domino in die Purificationis denunciare debet. Moriatur si censitus, eius hæres succedit in fundo, & soluit ex bonis sicut ille soluturus esset. Si uero dominus moriatur extunc ei ad quẽ bona pertinebunt hoc est legittimo successori cẽsum persoluet promissum, & nõ nisi suo aratro indigebit uarẽdatore.[a] Strata seu uia Regia tante latitudinis esse debet quod currus alteri cedere possit.[b] Currus uacuus onerato cedat, & minus oneratus magis onerato. Pedester cedat æquiti & æquitans currui. Si aũt in uia arcta consistunt, ut supra pontem, aut si æquitans uel transiens persecutionẽ patiatur ab inimico, currus tãdiu stet donec pertransierint incõmoda fugientes. Currus prius pontem ascendens primus transeat, siue sit uacuus siue plenus. Qui prius annonã molendino præsentauerit prius molere debet.

[a] Vide supra ar. xxvij. Iur. mu. ar. Cxxxi.

[b] Vide glo. L. prætor ait. ff. ne quid in uia publica.

[c] Alij textus addunt excepto domino molendini.

Glosa.

Et soluit ex bonis sicut ille solutur⁹ esset. &c. Nam res transit ad quemlibet cū onere suo, extra de deci. cum non sit, sicut & vitium rei sequitur omnem possessorem. C. de acquiren. pos. L. vicia. ff. de acqui. pos. L. Pōponius refert. §. i. &. ff. de cōtrahē. empci. L. alienatio.

Glosa.

Articulus pręsens de locato & conducto tractat,[d] locatum autem & conductū venditioni fere correspondent, excepto quod venditio in perpetuum fit. Conductio vero in tempus determinatum, vt. ff. de loca. & conduc. L. i. & quia locatio & conductio communis omnibus est, necessario itaq; sequitur vt ius ipsius debite sciatur.

d. Venditio & conductio quo differunt.

Vnde pro intellectu articuli sciendū,[e] q᷑ bona triplicia sunt videlicet proprium, feudalia, & bona conducticia seu locata.[f] Bona quę proprium dicitur, sunt quę quis primum acquisiuit, prima siquidem rerum origine bona omnibus cōmunia fuerunt & quęquis primum aggressus est eius erant, sicut & hodie fit quando acquiruntur res quę antehac nullius erant quare occupantis fiunt, vt Insti. de re. diuisi. §. Insula & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. insula. Ex huiusmodiq; bonis quę proprium dicuntur, nec soluitur quicq̄, nec obsequiū aliquod pręstatur.[g] Feudalia bona sunt quę ab imperio vel dominorū proprio veniunt, & conceduntur militibus propter eorum merita exindeq; imperio obsequia pręstare tenentur, est enim stipendium eorum nisi ex gratia eis dimittatur, vt in auten. de mā da. princi. §. oportet. coll. iij. & in auten. de pace tenen. §. hac edictali, coll. x.[h] Bona conductitia vel locata sunt quando bona meā siue sit proprium seu feudum alteri loco seu conduco secundum condictamen mutuum sub certo pacto, condictamenq; illud pro iure seruari inter eos oportet, vt Insti. de loca, & conduc. §. conductor.

e. Bona triplicia inueniuntur.

f. Proprium q. s.

g. Feudalia bona.

h. Conductitia bona.

Notandum pręterea quod locationis materia inuenitur septuplex. Primo qui in bonis conducticijs sedet, militaris ordinis esse non poterit, perdit enim ius militare, nam accipit illū pro domino qui sibi bona locat, & istud tangitur in articulo pręsenti cum dicitur. Si dominus censualem alienare velit. &c. q. d. ille qui bona censualia susceptat censualis efficitur. Ille vero cuius bona sunt suus dominus erit, & vilior est censualis q̄ si vasallus suus sit, quia vasallus defert scutum bellicū & manet miles. Censualis vero perdit ius militare & efficitur rusticus, vt C. de loca. & conduc. L. licet, & L. milites. Secundo quia vnus alterū non alienat, nisi determinato tempore sibi indixerit vt sic enim locatio recte cedit. Et id tangitur in textu cum dicitur hoc ei denuntiare debet, vt C. de loca. & conduc. L. legem quidem, & in auten. de deposi. & de nūc. §. i. coll. vi. Tertio quod quędā locatio fit hęreditaria, vnde in textu non immerito additur censualem non innatum, hoc est qui natus non sit ad bona illa, & in isto discrepat Ius Saxonicum a Marchionali. Saxonico enim iure is qui ad bona censualia innatus est, originarius dicitur, & non possunt bonis renunctiare sine volūtate dominorū.[i] Vnde originarij dicuntur quos predecessores Saxonum in agris consedere permiserunt sub certa conditione, tēpore quo prouintias subiugabant, vt infra li. iij. ar. xliiij. In Marchia vero rustici possident bona sub quibusdam pactis, vt infra li. iij. ar. lxxix. & diuendere bona huiusmodi possunt iuxta eorum placitū, idq; ex eo fit quia Marchia incolis oppleta est, agriq; antehac rusticis sub censu dati & concessi eorum industria meliorati sunt, quare & diuendere agros huiusmodi poterint. Idq; quod ipsi in agris huiusmodi meliorarunt vltra illud q̄ bona censualia valebant, hęreditas rusticorū vocatur, vt. C. de iur. emphi. L. i. ij. & iij.[k] Quarto quicquid damni euenerit in conductione damnum illud est conductoris, idest coloni non domini, ita tamen quod bona illa in sui natura permaneant, non enim decet quod minus pręstetur propter infortunium vel damnum superueniens cum nec plus datur, si fortuna vel vtilitas subsequatur, vt. ff. de reg. iur. L. secundū. C. de loca. & conduc. L. damnum. Quinto si conduco mobilia & custodio illa cum diligentia qua maiori possum,[l] moriturq; interim vel deperditur soluere illud non teneor, pręciū tamen cōducti me dare oportet, vt Insti. de loca. & conduc. §. qui pro vsu, & ff. eo. ti. L. si merces. §. qui columnam. & ff. eo. ti. L. sed & de damno.[m] Sexto quia bona sic locata recuperare possum tripliciter. Primo si locatio est hęreditaria seu perpetua, conductorq; censum ad tres annos non soluerit, bona illa domino vacabunt, vt in auten. de alie, & Emphi. §. si vero, coll. ix. & C. de iur. emphi. L. ius emphiteoticarium. Secundo si bonis illis solus pro mansione indigeo, vt C. de loca. & conduc. L. edem quam, sequitur textus legis. Edem quam te conductam habere dicis si pensionem domino non soluisti inuitum te expelli non oportet,[n] nisi proprijs vsibus dominus eam esse necessariam probauerit aut corrigere domum voluerit, aut tu in re locata male versatus es. Tertio si locator bona deteriorauit vel inhoneste ibidem vixerit, alienari poterit, vt C. eo. ti. L. ea, & in auten. de aliena. §. si quis vero, coll. ix. Septima locationis materia, si conducis bona sine aliqua determinatione census extunc soluitur tibi exinde iuxta consuetudines prouincię aut patrię, vt C. eo. ti. L. licet. §. penultimo.

Locationis materia septuplex.

i. Originarij qui dicuntur concordat supra li. i. ar. ij. & ar. vi. li. iij. ar. xliiij. Iur. mu. ar. L.

k. Damnum in re locata uel conducta eueniens conductoris est non domini.

l. Res conducta si moritur uel deperditur damnum domino recedit.

m. Bona locata recuperari possunt tripliciter.

n. Vide supra li. i. ar. liiij.

Moriatur si censitus. &c. de hoc vide. Insti. de loca. & cōduc. §. vlti. et. C. eo. ti. L. viā ꝟitatis

Si vero dominus moriatur. &c. textus vt in se est intelligi debet, & censitus non nisi suo aratro indigebit varendatore, ita vt ostēdere possit, quod ille agrum laborauit. Cōtrarium istius videtur esse infra, li. iij. ar. lxxvij. vbi dicitur quod si quis agrum redituū percipiendi gratia locauerit seminatū. &c. & ille interim moritur, ager seminatus est heredibus restituendus, quia ipse diucius agrū huiusmodi in varendatione habere non potuit nisi quamdiu viuebat, hic vero in textu articuli dicitur quod non alio varendatore indiget nisi aratro. R℞. sub distinctiōe quod si moriatur dominus censito, vel sibi bona dimittat non indigebit alia varendatione ad hoc quod semina in vtilitatem reducat suam nisi aratrum suum, hoc est vt declaret quod ipse semina huiusmodi labore adaptauit suo vt textus habet. Si vero bona huiusmodi lōgius tenere deberet, ille qui iam mortuus est eum varendare iam non poterit.

O. Cōcordat Iur. mu. ar. Cxl.

o Sciendum etiam quicquid inuenitur bonorum censiti in curia tua est pignus tuū loco census. Quicunq; etiam bona cōducta loco proprij vsurpare vult, tantū ammittit de suo, quantum occupare de alieno voluit, si victus sit, vt. C. de loca & conduc. L. certi iuris, &. L. vlti.

Strata seu via Regia. &c. de hoc vide Insti. de serui. rusti. predi. §. via, &. ff. eo. ti. L. via, &. ff. de via publi. reffi. L. pretor ait. §. viam aperire. Et id ex eo statutum est, vt vnus cedat alteri siue eques sit siue cum curru, vnusq; ex malicia non impediat alium.

Anno ex li. feu.

Molendino prius allata frumenta prius adaptari & moliri debent. Vnde molendinator sub pacto seu censū tenens molendinum, debet illud tenere sine damno vicinorum alias damnū refundere cogitur. ℭ Queritur circa id molendinator habens molendinum in cōmuni fluuio, faciatq; obstaculū propter abūdātiorem aquam, exindeq; damnū vicino fit vicinus vero denunciet molēdinatori vt obstaculum resarciat qui nec facere curat, vicinus illud tādem disrumpat, accusatusq; per molendinatorem coram iudice super disruptione obstaculi cui primo cedit querela. R℞. si obstaculum illud fuit cōstructum in agro vicini, potuit destruere vicinus & damnum molendinator resarcire tenetur. Sed si in suo agro molendinator construxerit non potuit vicinus disrumpere obstaculū illud & ita demeruit si id fecit. Ibidem practicam istius laciorem vide.

P. Ad hāc materiā uide supra ar. lij.

Secūdo queritur P Tholandus habuit molendinum sine omni impetione possessum triginta annis, & cum hoc liberum defluxum aque. Gaius tandē construxit aliud molendinum in damnū istius auferendo vel impediēdo aquam, negotioq; in iudiciū verso Gaius respondet molendinum constructum esse in proprio solo & in cōmuni fluuio, nec per id aquā ampliauit vel minorauit & querat in iure, an in proprio solo edificare non posset quicquid voluerit. R℞. quod iste in dānum illius edificare non debet qui per tempus longum sine impetitione illud tenebat, nec obstat quod dicit aquam illius non accepisse. Est tamen causa quod aqua a molendino illius impeditur, sicut in simili. Si qs pecus alterius detinet & moritur pre inedia seu fame q̄uis non interficit est tamen causa mortis eius feu. c. xi.

Notandum etiam quod bona sunt alicuius propria ea tamen habet in feudum, quedā sunt feudalia precise que donata sunt ꝓpter seruitium suum. Si vendidit homo bona primo modo accepta, que sunt propria seu feudalia, mortuo illo pueri forum adimplere tenentur & dominus ꝓhibere non poterit qd illum non infeudet, huiusmodiq; bona hereditat vnus in heredes tam prouinciales q̄ feudales. Sed feudalia bona precise non potest vendere, quia feudū domini est. Quod si dominus admittere vult extunc vendere potest ille non quidem feudum sed bona feudalia feu. c. xvi.

Nota etiam differētiam inter feudum & ꝓpriū. Feudum enim illud est quod datur ex proprio Imperij, & tribuitur militibus propter eorum seruitia vide hoc idem in prologo feu. Proprium vero est illud quando vnus emit quid pecunijs proprijs vel quod lucratur aut obtinet ex desertis radicibus qd antehac nullius fuit feu. c. liiij.

Articulus LX

QVi equum uestimēta seu aliquod aliud mobile concedit aut impignorat seu quouismodo res ab eius potestate cum cōsensu suo desinunt possideri, si percipiens seu nouus possessor eam rē uendiderit, obligauerit, detessauerit, hoc est ludo amiserit, uel furto aut spolio perdiderit, is qui res huiusmodi primo concessit aut pignorauit, a nullo poterit eas repetere aut euincere, nisi ab eo cui sponte concessit aut impignorauit. Si uero is qui rem huiusmodi concesserit aut in suam recepit obligationem

morte directa uel indirecta moriatur, tunc is suã rem ab hærede eius prout iuris fuerit postulet [a] uel a iudice si ad eum pertinebit.

[a]. Alij textus legunt uel a iudice si ad eũ quouis modo perueniat.

Glosa.

Vel aliquod mobile concesserit. &c. Lex aũt cõmunis videtur contrarium innuere, cum dicit, quod rei commodate sicut & deposite proprietatem & possessionem retinemus, vt ff. depo. L. licet. §. rei.

Nisi aduersus eum. &c. Et iste merito etiam pro his rebus respondebit, quia & pro eis agere potest & defendere. Dicitur enim illud ex bonis meis quod mihi cõmodatum vel pignori datum est, & quod apud me depositũ est & ea res in qua ius habeo, vt plene dicitur. ff. vi. bono, rapto, L. ij. §. in hac.

Glosa.

In articulo pręsenti tractatur cũ quis accõmodat aliquid alteri, & si ille tandem oppignoratũ alienauerit, iste a nullo alio rem vendicare potest nisi ab illo cui cõcredidit & alia quę textus habet. Contrarium istius videtur esse supra ar. xxxvi. eo. li. vbi dictum est qđ vnusquiuis rem suam vendicare poterit vbi eam pręuenerit. R. tamen quod ibi loquitur de rebus furto ablatis. Textus vero articuli pręsentis disponit de rebus libere per accommodationem vel oppignorationẽ alienatis.

Si vero is qui rem concesserit moriatur. &c.

[b] Quęritur, an iste qui rẽ accõmodauit vel oppignorauit occasione huiusmodi accommodati hęredibus actionem intentare valeat. R. Si circa huiusmodi vadiũ maxima qua potuit habebat diligẽtia, interimq; perit vel alienatur respondere non tenebitur, vt insti. de loca, & conduc. §. vlti. Sed si quis instare velit quod hęc solutio & paragraphi allegatio locum habet de rebus concreditis & custoditis vbi sub custodia ammittuntur, quid si ludo ammittantur an recuperare easdem apud hęredes valeat. R. quod & in isto casu hęredes minime impeti poterint, vt supra li. i. ar vi. & C. de alee lusu. L. vlti. Vnde textus articuli vbi dicitur ab hęrede eius prout iuris fuerit, postulet, intelligi debet nõ quod pro omni indiferrenter accõmodato vel oppignorato hęres respõdere teneatur quia alias esset contra primum paragraphum articuli pręsentis, vbi dictũ est quod a nullo poterit repeti, nisi cui voluntarie concredidit. Verum si quid rerum concessarum, oppignoratarum, concreditarum, accommoditarumue inter bona mortui relictum sit, hęresq; sibi illa vsurpare voluerit, extũc iste vendicare illa poterit cum duorum virorum testimonio quod sua sint, vt supra li. i. ar. xv vel contra hęredem agat si res huiusmodi in in vsus conuerteret suos, vt supra li. i. ar. vi. ff. de reg. iur. L. quociens.

[b]. Rem accommodans oppignorãs, an hæredibus illius cui accõmodauit actionẽ instituere possit.

Vel a iudice si ad eum pertinebit. &c. Quomodo istud euenit quod bona illa iudici pertineant. R. quia forsan ad parafernam vel ad arma bellica connumerantur, & post tricesimum iudici pręsentantur, vel quia forsan hęredibus ablata & spoliata sunt, & fur seu predo cum his iudici pręsentetur, vt supra li. i. ar. xxviij. & li. ij. ar. xxxi.

Quæritur si pannum dedero ad parandum tunicam, vel aliquid aliud simile, [c] & interim furatus sit pannus ille, resq; furtiua vnacum fure intercipitur & iudici pręsentatur, cui competat actio furti, an huic qui pannũ dederat, vel illi cui pannus datus sit, vel cõtra quẽ actio institui debet, an contra illum cui pannum ad parañ. tunicam dederat vt est sartor, vel cõtra furem. R. quod iste qui pannum dedit optionem habet repetendi damnum suum, vel in illo cui pannum concrediderat, vel contra furem agere super furto, vt ff. de furtis. L. itaq; fullo. Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. item fullo. Limitatur tamen ibidem, si fullo seu sartor est in soluendo qđ soluere possit domino, tunc ei incumbit actio, secus si non sit, extunc domino incumbit actio contra furem.

c. Pannus si sartori detur ad parandũ tunicam, interimq; pannus furetur, contra quẽ actio instituenda sit uide.

Articulus LXI

QVando deus hominẽ formauerat [a] ei uolatilium piscium ac bestiarum dedit potestatẽ, ex eo istis iniuriam inferenti uita aut sanitas nõ auferatur. [b] Tribus attamen in Saxonia nemoribus, & in eis bestijs existentibus, exceptis lupis, ursis, & uulpibus, pax ꝑ bannum imperij nunciatur. Primũ est nemus Koynisch. Secundũ Mageteyde atq; hartus tertia. Qui feras in istis locis occidit soluet bannum Regium. lx. solidos mulcte. Qui autem per dicta nemora æquitauerit [c] arcus & eius balista relaxentur faretra eius sit munita, nec non & omnes eius canes colligabũtur. Si feram extra prædicta nemora persequi ceperis & in nemora effugerit licite eã insequeris dũ

a. Concordat. Iur. m[...] ar. cxx.

b. Textus uetustior[...] ita legũt, tria sunt l[...] ca in Saxonia in qu[...] bus sub banno Reg[...] feris securitas est cõcessa, ursis, lupis, & uulpibus exceptis, & hec loca uocãtur me[...] ricæ seu syluæ bann[...] Regio interdictæ. Pri[...] Choyna. secũda meri[...] ca uirginum. tertia [...] barth.

c. Cõcordat Iure mu[...] ar. cxxiij. glo.

modo cornu nõ sufles & canes nõ instiges ad insequendum, & si eam ceperis non delinquisti canesq; tuos absq; culpa licite reuocabis. [d] Nemini etiam licet sata pertransire uenando & conculcare postq̃ folium crescendo acceperint.

Textus antiqui habent, postq̃ se erexerint, & in nodulos se separent ad culmũ.

Glosa.

Quando deus hominẽ formauerat. &c. Vnde dicit lex imperialis, fere, bestię, volucres, & pisces ac omnia animalia quę in terra, & in mari, cœloq; nascũtur, postq̃ ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiũt. Quod enim antehac nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, vt insti. de re. diuisi. §. fere. Vbi etiam dicitur. §. in pecudum, quod omnes fructus rerum natura idest deus hominũ gratia comparauit. Vnde etiam dicit psalmista, om̃ia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas insup & pecora campi, volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Glosa.

Verba in principio articuli posita non sunt ex priuilegio sed sunt ipsius Ecke de Repkau ex Genesi extracta. Ponunturq; ad declarandum & magis elucidandum ius ipsum.

Dicere quis possit. Autorem priuilegij per verba hęc in articulo introducta intentionẽ suam minime declarare posse. Voluntatis etenim & intentionis suę est declarare velle, q̃ homo iniuriã bestijs siluestribus inferens eas occidendo vitam aut sanitatem non demeretur, & hoc ex eo, quia deus omnipotens dominium & potestatem dedit homini sup omnes bestias vt habetur in Genesi. Vnde si sic hoc est si ratione doni & dominij quod deus homini cõcessit super bestias iniuriam eis inferẽdo nihil demereatur, ęqua ratione animalibus mansuetis iniuriam inferendo nihil demereri deberet, non enim deus om̃ipotens speciale concessit dominium hominibus super bestias siluestres sed in gñali sup oĩa animalia q̃ in cœlo quę in terra & in mari nascũtur. Ex quo itaq; donum est cõmune, quare ad om̃ia animalia deriuari debet, secus tamẽ videmus, iniuriam enim inferẽs pecori alicuius illud occidens emendam & verigeldum soluere cogitur, immo & vitam perdet si illud furto abstulerit. Sequitur ergo, quod nõ ratione dominij a deo omnipotenti hominibus in bestias concessi hęc prerogatiua habetur quod iniuriam eis inferenti vitam aut sanitatem non demeretur. Omissa tamen in cõtrarium adducta instantia. ℞. secundũ rei veritatem quod exquoquidem deus omnipotens hominibus potestatem dedit & imperiũ super omnia animalia in generali tam fera q̃ domestica homo non demeretur in animalibus si ea occiderit vulnerauerit ue, prout in precedenti instantia superinductum est. Demereri tamen quis potest vitam aut collum seu aliam penam in illis si ea furatus vel depredatus sit. Vel etiam demeretur quandoq; emendam & verigeldum si animal alicuius vulnerauerit occiderit ue. Nec erit contra articulum presentem intentionẽq; autoris priuilegij quia vt sic in eo casu non demerebit contra pecus sed cõtra hominẽ cuius est animal illud.

Exquoquidem vt dictum est, nullus incurrit penam mortis occidẽdo vel vulnerando animal excepto furto. [e] Queritur an pro feris siluestribus furto quis accusari possit. ℞. quod non, furtũ enim est dolosa contrectatio rei aliene inuito domino, vt. ff. de furtis. L. furtum &. ff. de penis. L. cogitationis. Sed quia fere siluestres nullius sunt, vt Insti. de re. diuisi. §. fere. quare in eo casu non contrectat dolose res aliena, & ita nec furtum cõmitit. Pro declaratiõe horum quę dicta sunt. [f] Notandũ quod rem nullius esse contigit sex modis. Primo ex natura vt hic de bestijs siluestribus dictum est, & Insti. de re. diuisi. §. fere. Secundo contigit rem nullius esse ex negligẽtia vel ira, vt cum vnus rem a se proijcit, vt Insti. eo. ti. §. vlti. Tertio euenit rem nullius esse propter honestatem vt sunt res sacre, vt Insti. eo ti. §. nullius. [g] Quarto quę venerunt in obliuionem, vt sunt absconditi thesauri quorũ nõ est memoria, vt. ff. de acqrẽ. re. do. L. nunq̃. §. thesaurus. Thesaurus enim est vetus quędam depositio pecunię cuius nõ extat memoria, vt iam dominũ non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit quod nõ alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus, vel custodie condiderit sub terra non est thesaurus, immo & furtum in eo cõmittitur. Quinto venit ex parte proprij seu hęreditatis sicut ex lucro quod seruus hęredis lucratur tẽpore illo cum verus hęres hęreditatem nõdum nactus est, vel eam acceptare non vult, lucrum illud per seruum acquisitum tempore illo nullius est, hęreditati tamen applicatur, vt Insti. de stipulatione seruorum. §. i. Sexto contigit istud propter excessum alicuius, sicut si seruũ ęgrotum quis expulerit eundem in eius infirmitate prouidere nolens, ille seruus nullius erit, vt. C. de liber. lati. tollen. L. vnica. §. sancimus.

e. An pro feris siluestribus quis furto accusari põt uide. Iur. mu. ar. Cxx. glo.

f. Rem nullius esse contingit sex modis.

g. Vide supra lib. i. ar. xxxv. glo.

Tribus attamen in Saxonia nemoribus. &c. Textus vt in se est intelligi debet. Secus vero faciẽs sexaginta solidos demerebitur, & hęc pena bannus regius dicitur, vt supra li. i. ar. lix. & infra li. iij. ar. lxiiij. &. xvi. q. i. c. statuimus, & extra de penis. c. licet.

Nemini sata pertransire licet. &c. Vnde qui transgredit, damnum resarciet & penã sol-

uit tres solidos, vt supra eo. li. ar. xlvij. & Insti. de seruitu. rusti. predi. §. iter, &. ff. de iti. actuq; priua. L. pretor ait. §. is cuius.
Postq̄ folium crescendo acceperint seu in nodulos se erexerint. &c. [h] Verba enim coequari rebus debent, vt Insti. de dona. §. sed nos, C. de Episco. & cleri. L. decernim⁹, &. C. de offi. prefect. L. i. & in autē. de iudi. §. i. col. vi.

h. Verba coequari rebus debent.

Articulus. LXII

QVi uerrem tenuerit, canem, [a] lupum, ursum, ceruum, simeam aut taliũ quid, & si postq̄ dãnum dederint ea animalia excludẽdo, [b] aut eis uictualia denegando se excusare uoluerit, hoc facere non potest si comprobare possit mettertius is qui damnũ acceperit, quod prædictus ea usq; in diem dati dãni tenebat. [c] Interficiat quis canem uel simile quid, ipse nullã sustinet pœnam si suum addet iuramentũ se causa necessitatis hoc fecisse. [d] Qui bestias quarum natura est fera tenere uoluerit eas intra sua septa aut munitas debet habere possessiones.

a. Textus uetustiores addũt tacite mordentem.

b. Vide supra eo. li. ar. xl. ubi contrariũ istius uidetur sentire sed dic quod ibi loquitur de animalibus mansuetis et usui necessarijs, hic uero de feris & bestijs ui de ad hanc materiã Iur. mu. ar. cxxiij.

c. Concordat Iur. mu. ar. cxxiij..

d. Textus antiqui addunt extra siluam bannitam.

Glosa.

Qui verrem tenuerit &c. vide supra eo. li. ar. xl. & dicitur verres potius cum testiculis domesticus, sed aper siluestris.
Etsi eam ceperis. &c. cum vero prohibitus fuerit aucupandi gratia, ne per agrum vadat alienum nõ facit ipsas suas, vt Insti. de Re. diuisi. §. plane, & quod ibi nota.

Glosa.

Dicere quis posset textum articuli presentis esse superuacaneum. Exquoquidem superius articulo. xl. de hac materia sufficiens habita est declaratio. R. tamen quod nihil superfluitatis in eo est, vbi enim sunt casus diuersi ibi & iura vt specialia sint necesse est, vt. C. de legi. & consti. L. que ex relationibus, vnde articulus. xl supra loqtur de animalibus que ex natura nociua non sunt, vt vacce, equi. &c. vt Insti. si quadru. paupe. fecis. dica. §. hec autem. Articulus vero presens disponit de illis q̄ bestias seruant, que ex natura nociue sunt, vel naturaliter damnum inferre solent, & q̄a pretacta differentiam habent inter se, quare & iura occasione illorum distincta, & pene ꝓ excessibus diuerse habentur. Iudex enim maxime curare debet, vt secundũ excessum pena sequatur, vt Insti. de acti. §. curare, &. ff. de penis. L. respiciendum. Quare iuxta articulum. xl. si animal mansuetum damnum fecerit, dominusq; illud non susceptat, liberatur, vt Insti. de noxa. acti. §. ex maleficijs, hic vero iuxta articulum presentem quamuis bestiam illam expellat per id non liberatur, sciuit enim quod animal illud ex natura nociuum est, tum etiam q̄a iure bestie huiusmodi foueri prohibent, sicut hic & Insti. si quadru. paupe. fecis dica. §. ceterum.
Lupum, vrsum. &c. [e] In istis verbis intelligere vult omnia animalia nociua, vt sunt vulpes, Leones. Leopardi, Simee, Cati marini, Pantheri. &c. siue sint occlusa, siue alligata, vt. ff. de edili. edic. L. hi enim &. L. & generaliter &. L. vlti.
Damnum soluere tenetur. &c. vt Insti. si quadru. paupe. fecis. dica. §. penul, Intelligendum iuxta determinatum verigeldũ, si libero homini id fecerit, vt supra eo li. ar. xl. In alijs vero quanti datum sit dupli, vt si seruum meũ momorderit qui artificium tale nouit quo se enutrire possit, duplũ soluere cogitur, vt ff. si quadru. paupe. fecis. dica. L. ex hac, & Insti. eo. ti. §. ceterum. Alie vero res soluunt iuxta earum valorem, vt supra. eo. li. ar. xl.
Si comprobare possit mettertius. &c. Ex isto textu clare liquet, q͛d Saxo. testimonio vinci potest mettertius, hoc idem etiam habetur extra de testibus. c. licet vniuersis &. c. in omni. Cõtrariũ licet istius esse videtur supra li. i. ar. vij. & xviij. vbi dicitur quod Saxo cõtra quemlibet iuramento se absoluere potest, que coram iudicio acta non sunt. R. tamẽ vt ibidem declaratum est, nec est contra nũc dicta. Nõ enim loquitur hic quod Saxo iuramento se absoluere precise non possit, nam & id facere licitum ei erit, si bestia illa renunctiare vellet, iurauerit q; quod ignorabat canem tacite mordacem esse, vel quod canem aut aliam bestiam que damnum fecit nõ fouerit, vt sic enim iuramento absoluitur, vt. ff de iniurijs. L. lex Cornelia. §. hac lege.
Interficiat si quis canem. &c. hoc intellige vt in se sonat, quiuis enim violentiam propulsare põt, vt. C. ad le. corne. de sicarijs. L. ij. et. iij. Vnde ex isto paragrapho, vbi dictũ est, q͛d ille qui fouet feram ne dum per amissionem bestie liberatur, sed iurare cogitur, quod ꝓ tunc temporis cum illatum sit damnum bestia sua non fuit. Quidam trahunt opinionẽ stultam tamen dicẽtes, si animal alicuius mãsuetum vel auriga curru damnum faciat, tãdemq; aufugiat, [f] quod dominus occasiõe illius iurare cogatur, quod videlicet equi sui non essent et his similia, Erroneum enim id

e. Ex isto colligi[...] quod exemplum n[...] restringit regulam

f. Ad hanc materia[m] uide supra eo. li. ar[t]. xl. in glo.

est vt supra circa ar.xl.eo.li.declaratum fuit quare iudex prouidere huic debet, vt in auten.de mãda.princi.§.sed neq̧.coll.iij.

Si suum addet iuramentum.&c. Quod autẽ vnus iuramento absolui possit habetur hic, & Insti.de acti.§.itẽ,&.C.de iureiur.L.in bone,&.ff.eo.ti.L.iusiurandum.

Qui bestias tenere voluerit.&c. Is paragraphus de venationibus quodammodo tangit, de ferisq̧ & bestijs quę per venationem capte seruantur. g Vnde notandum circa id quod prohibitio venationis cum iniuria fit, nisi bestię ille intra septa vel alias munitiões seruentur, oẽs enim bestię siluestres sunt naturali iure, & ita occupantis primo fiunt, exceptis tamen in tribus nemoribus vt in precedẽti articulo habitum est, & Insti.de re.diuisi.§.fere,&.ff.de acquiren.re.domi.L.i.§.omnia. Nisi forsan aliter ex consensu hominum statutum sit ex cõsuetudineq̧ illud teneat, vt.C.quę sit lõga cõsuetudo.L.preses.

¶ Obicere quis posset consuetudinẽ huiusmodi nullo modo contrariari posse iuri scripto, sed quia legibus cautum habemus feras cõmunes esse omnibus, vt Insti.de re.diuisi.§.fere. Vbi autem ius scriptum habetur, illud consuetudo vel consensus hominũ infringere non potest vt.C.quę sit longa consuetudo.L.ij. Vbi dicit Cõsuetudinis vsusq̧ longeui non vilis autoritas est. Verum non vsq̧ adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem. Ex huiusmodi etiã hominum consensu nullum ius subsequi potest, Priuatorum enim voluntas ius non statuit, vt extra de foro.compe.c.significasti, supra eo.li.ar.vij.in glo.Iur.mu.ar.xlv.in glo. C.de iurisditione omnium iudicum.L.priuatorum. ℞. quod constitutio in eo casu hominum, consuetudoq̧ subsequẽs nõ repugnat iuri & legibus allegatis, quia etsiquidem bestię aut fere ex sui natura nulli⁹ sunt, primoq̧ occupantis fiunt, & ita iure naturali venatio non prohibetur, potest tamen vnus prohibere alium quod fundum suum sata vel siluas non ingrediatur h vt Insti.de re.diuisi.§.plane,&.C.de rei vẽdicatione.L.si fundũ,&.L.certum. Et ita si venator fundum intrare prohibetur etiam venationem exercere non poterit, quare & iure venatio quodammodo prohibetur quis indirecte. Exindeq̧ statutũ seu consuetudo si quę est occasione prohibẽ de venationis non contrariatur iuri, immo pro iure vt sic habebitur. Ad illud vero vbi dicebatur, quod priuatorum consuetudo & statutum nullum ius facit. ℞. quod etsiquidem legem communem ita quod ab omnibus teneri debeat constituere non potest priuatorum consensus, statutum tamen priuatũ locum habet & seruari debet inter illos q̃ illud statuunt, vt infra li.iij.ar.lxxix.

g. Venatio ab iuste p̄hibeatur.

h. Concordat Iur.Mu ar. Cxxiij.glo.

Articulus LXIII

MVlieribus ꝓcurare non licet, a neq̧ sine tutore agere hæc omnia perdidit eis Calfurnia quæ sexus uerecundiam coram Rege ex ira ostendit, dum suam in procurãdo obtinere non potuit uoluntatẽ. Vnicuiq̧ b testificari agere & se defendere licet, nisi forte in Regis uel ipsius iudicij sit proscriptione. In foro autem ecclesiastico c hoc ei non admittitur si est excommunicatus.

a. De ꝓcuratoribus seu ferendarijs uide infra li.iij. ar.xxx. ad hanc materiam repete etiam articulũ xlvi. li.i.supra.

b. Intellige uiro secũdum quod textus uetustiores addunt.

c. Vide ad hanc materiam Iur.Mu.ar.y.

Glosa.

Mulieribus procurare non licet.&c. Vñ dicit lex cõmunis. Secundo loco edictum proponitur in eos, qui pro alijs ne postulent ꝓhibentur. In quo edicto pretor excipit sexũ & casum. Sexũ dum fœminas prohibet pro alijs postulare, & ratio prohibẽdi, ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, nec virorum officijs fungãtur mulieres. Origo autẽ introducta a Calfurnia improbissima fœmina que inuerecũde postulãs, & magistratũ inquietãs causam dedit huic edicto, Casum dũ cecũ a postulãdo repellit, vt.ff.de postu.L.i.§.secũdo loco.

¶ In foro autẽ Ecclesiastico.&c. Nec etiã hodie in foro seculari vt in.c.decernimus de senten.excõmunica.li.vi. vbi sic dicitur, Decernimus vt iudices seculares per censurã Ecclesiasticam ab Ecclesiasticis iudicibus canonica monitione pręmissa repellere excõmunicatos ab agendo, patrocinando, ac testificando in suis curijs & iudicijs compellantur.

Si est excõmunicatus.&c. Et excõmunicat⁹ in vna Ecclesia est excõmunicatus quantum ad alias.xi.q.iij.c.ij.&.iij.&.iiij.q.v.quisq̧. Et notatur de appella.in.c.pastoralis in glo. vlt.excõmunicatus. d Nullus autem debet excõmunicari nisi pro mortali. Vnde dicit canon. Nemo Episcoporũ quemlibet sine certa & manifesta peccati causa cõmunione priuet Ecclesiastica, quia anathema ęterna mortis est damnatio, & non nisi pro mortali debet imponi crimine, & illis qui aliter nõ potuerunt corrigi.xi.q.iij.nemo, & vide quod ibi notatur in.c.sacro, & de sen.excom.& eo.ti.c.i.lib.vi.

d. Excommunicari nullus debet nisi pro mortali.

Glosa.

Mulieribus procurare non licet.&c. Ad hãc materiam vide.ff.de reg.iur.L.fœminę,&.iiij q.vij.c.infamis.§.tria sunt.

e Notandum tamen circa id quod mulieres

e. Mulieres in sex casibus fungi officio procuratoris possunt.

in sex casibus officio procuratoris fungi possunt. Primo ratione officij vt abbatissa rē potest defendere monasterij, extra de confir. vti. c. cum dilecta, circa finem. Secundo in causis eorum proprijs vel ad vtilitatem eorum, vt. C. de procura. L. quia absente. Tertio si ei ceditur causa vel querela, vt. C. de procuratoribus. L. qui. Quarto pro parentibus ęgrotis, vt. ff. eo. ti. L. fęminas. Quinto quādo tutrix est, vt. C. quādo mulier officio tutoris fungi potest. L. vlti. Sexto mater pro libertate filij agere potest, vt. ff. de liberali causa. L. amplius, idque totum fit secūdum leges & Canones.

Nec sine tutore agere. &c. hoc ex eo fit, quia testibus iure nostro cōuinci non potest, vt supra li. i. ar. xlvi.

Hęc omnia perdidit eis Calfurnia. &c. vt Insti. de suspectis tutoribus. §. consequens, &. ff de postula. L. i. §. secūdo loco. Vñ circa id dicere quis posset hunc paragraphum vbi dicitur hęc omnia perdidit eis Calfurnia cōtrariari videtur ar. xlvi. supra li. i. tum & glose iam declarate, vbi habetur & exprimit causa quare mulieres procurare non possunt, ex eo, quia vinci testimonio non poterant. ℞. quod vnum non cōtradicit alteri. Articulus enim allegatus. xlvi. dicit quod mulieres necessario tutores habere debent in actionibus earum propter id, quia iudiciaria potestas testimonio eas vincere nō potest. Articulus vero pręsens dicit, quod nullius verba iudicialiter loqui possunt, nec procurari propter demeritū Calfurnię, vnde & procurator in proposito etiam pro tutore accipi debet.

Vnicuique agere, testificari, & se defendere licet. &c. [f] Exceptis tamen infidelibus & hęreticis vt. C. de postulan. L. nemo, & extra de hęre. c. excōmunicamus. §. credentes. Exceptis etiam monachis, vt. xvi. q. i. placuit. Exclusis etiā clericis, vt extra ne cleri vel mona. c. sacerdotibus. Tum etiam exceptis illis de quibus habetur supra li. i. ar. lx. in glo.

f. Procurare seu in iudicio agere quibus denegatur vide.

Agere & se defendere. &c. Exceptis is nunc proximę expressis &. C. qui accu. pos. L. qui crimen.

Testificare. &c. exceptis illis qui infames sunt vt. ff. de his qui notantur infamia. L. i. nisi forte in certis casibus qui expressi habentur li. i. ar. viij. in glo. Vnde ex isto verbo quod in textu ponitur, vnicuique agere licet. &c. liquet qđ nullus a ferendarionatu reici pōt, vt Insti. de excepti. §. vlti. nisi forte iuris sui paciatur detrimentum.

Si est excōmunicatus. &c. vt extra de hęreticis. c. excōmunicamus. §. credentes, & extra de excessibus prelatorum. c. inter dilectos & de iudi. c. intelleximus, & de excep. c. pia. lib. vi. hoc idem seruari etiam debet in iure seculari propter salutem animę, vt extra de senten. excōmuni. c. decernimus li. vi.

Articulus LXIIII

Mulieres & uirgines uiolenter oppresse [a] cū uiolentiarum clamore coram iudicio agere debēt propter manuale factū & uim seu necessitatem quam declarare eas oportet. Qui etiam in furto aut spolio comprehensos iudicio præsentēt cum clamore uiolentiarum eos agere oportet propter manuale factum quod producitur cum hominibus præsentatis. [b] Præterea qui occisos iudicio præsentant uel iniuriam eis illatam prosequi intendūt cum clamore uiolentiarum id agere debent propter manuale factū quod manifestum & clarum apparet. Spoliatus si scit ubi res eius ablate peruenerint, & si iudicē ad prosequendum eas aduocare uoluerit, cum clamore uiolentiarum hoc facere debet & conqueri propter manuale factum quod ibidem ostendere uelit. Vbi manuale factum nō est sine clamore uiolentiarum agēdū est, alias actio agēti est dānosa. [c]

a. Concordat Iur. Mu. ar. xxxvij.

b. Vide supra li. i. ar. lxx. & Iur. Mu. ar. xxxvi.

c. Concordat Iur. Mu. ar. xxxviij.

Glosa.

Mulieres & virgines. &c. Vnde etiā dicit lex imperialis. Sciant cuncti accusatores eam rē se deferre debere in publicam notionē, quę munita sit testibus idoneis, vel instructa apertissimis documētis vel iudicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita, vt in. L. vlti. C. de probatio.

Qui etiam occisos iudicio pręsentant. &c. Et omnis particeps homicidij debet pro homicidio condemnari, siue sit particeps delicti ex consensu, consilio, facto, seu opere, vt ff. de minori. L. auxiliū. §. in delictis, & de homi. c. sicut dignum.

Glosa.

In textu quatuor ponuntur quę iudicialiter cum clamore violentiarum conqueri oportet. Primum est raptus virginū quod & grauissimum est, vt. C. de raptu. virgi. vel vidu. L. raptores. Vnde grauitas huius delicti in iure ex tribus consideratur. [d] Primo quia no-

d. Raptus uirginum graue delictū ex tribus cōcor. Iur. Mu. ar. xxxviij. glo.

xa huiusmodi necessario querulatur a parentibus, quod si parentes querulari omiserint, vel factum ocultauerint, in exiliũ transmittuntur, vt. C. eo. ti. L. i. Secũdo quia muliere per vim rapiens vitã demeretur & bona, nec eam posthac in matrimoniũ superducere poterit, vt supra li. i. ar. xxxvij. & in auten. de rapti. mulie. quę rap. nubet. §. i. coll. ix. Vnde & siquidem in contrarium alique militant leges tamen interpretationẽ huius vide supra li. i. ar. xxxvij. in glo. Tertio quod iudices raptores huiusmodi inuestigare tenentur & iudicare sine querela omnesq; complices simile ius paciuntur, vt. C. eo. ti. L. i. & in auten. de manda. princi. coll. iij. & infra li. iij. ar. i.

Propter manuale factum quod declarare eos oportet. &c. Declaratio autẽ huiusmodi fieri debet cum testibus & cum clamore, vt. C. de Eden. L. q accusare, &. C. de rap. virgi. L. i. q̃uis aliqui in eo casu aliter senciant.

Qui etiam in furto aut spolio deprehensos. &c. Istud est secundũ quod cum clamore violentiarum querulari oportet, & hoc ex eo qa etiam est actio criminalis. Vnde vt sic furto accusatus damnum seu incommodũ sustinet in tribus. [e] Primo quia accusatus si desuper cõcordiam inierit efficitur infamis, vt supra li. i. arti. xxxvij. &. xxxviij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irro. L. non damnatos. Secundo qa tales si secundario accusantur ad iura legaliũ hominum venire non possunt, nec sententias eis reprobare admittitur, vt supra li. i. ar. xxxix. &. li. ij. ar. xij. in fi. &. C. quorũ appella non recipi. L. obseruare. Tertio quod bona vt sic ex furto vel spolio lucrata possideri vel prescribi nullo modo possunt, vt supra, eo. li. ar. xxxvi. & Insti. de vsucapio. §. furtiue &. §. quod autem.

e. Furto accusatus dãnum sustinet in tribus Concordat Iur. Mu. ar. xxxvi. glo.

Preterea qui occisos. &c. hic tertium tãgitur quod cum clamore agere oportet. Vnde ex homicidio etiam tria incõmoda veniunt. [f] Primum quia is qui interficit verigeldũ soluere tenetur etiam si sine culpa id eueniat, vt supra lib. i. ar. xiiij, & Insti. ad le. Aquili. §. illud. Secundo qui homicidam fouet domicilium ue sibi prestat eandem penam sufferre tenetur, vt supra eo. li. ar. xiiij. & C. de his qui latro. & alijs crimi. reos ocul. L. i. &. ij. [g] Tertio si occidere proponunt aliquem, & vulnerant duntaxat, dato quod non interficiant si detinentur tanq̃ homicide iudicantur, vt. ff. ad le. Corne. de sicarijs. L. i. &. C. eo. ti. L. his qui, & supra li. i. ar. xliij.

f. Ex homicidio tria incommoda eueniunt

g. Occidere proponẽs aliquem & interim non nisi uulneret eundem ut homicida iudicatur.

Spoliatus si scit vbi res eius ablate. &c. Et id est quartum quod cum clamore etiã querulare vnus tenetur. [h] Vnde cõtra raptores etiam pena statuitur triplex. Primo quia ex debito & necessitate insequi debent vt hic & supra li. i. ar. liij. & infra li. ij. ar. penul. & vlt. In auten. de manda. princi. §. quod si, coll. iij. Secũdo quod sub illo iudice vbi excesserint respondere tenentur & sententiã tollerare cuiuscũq; iurisditiõis fuerint, vt. C. vbi de criminagi. opor. L. i. & in auten. vt om. obedi. iudi. §. arripiat. col. v. & infra eo. li. ar. lxxi. & supra li. i. ar. lix. Tertio quod in facto vel fuga interfici possunt, vt infra eo. li. ar. lxix. &. C. quan. li. vni. sine iudi. se vindi. L. vlti.

h. Raptorum pœna triplex. Cõcordat Iur. Mu. ar. xxxviij. glo.

Vbi manuale factum non est. &c. [i] vnde manuale factum est vel dicitur factum quod ita est euidens ac si manu attigi vel palpari possit, vt. C. de proba. L. sciãt, & supra eo. li. ar. xxxv. [k] Vnde circa id sciendum vbi clamor excitatur iudiciarius, factum debet esse euidens & ad huiusmodi querelam sufficiens. Subsequi etiam oportet membri amissio vel mortis pena.

i. Manuale factũ q. e. Ad hanc materiam uide supra li. i. ar. lxvi. li. ij. ar. xxxv. Iur. Mu. ar. Cxv.

k. Clamor iudiciarius cũ excitari debet quę requirantur.

Vnde dato si vnus baculatus sit cum clamoreq; queruletur factumq; euidens sit, pena nõ subsequitur corporis, emendam tamẽ de iure soluere tenetur, vt supra li. i. ar. lxviij. & infra li. iij. ar. xxxvij.

Alias actio agenti est damnosa. &c. Queritur quod damnum sufferre cogitur hisce. Quãdoquidem supra li. i. ar. lxij. dictũ est, quod ille qui alicui actionẽ intentat & si ab ea propellatur damnum pro eo nullum sentit, hoc idem etiam habetur li. ij. ar. viij. & ita vnum contrariari videtur altero. R. quod vnũ non contradicit alteri. In locis enim allegatis loquitur, quod sine damno manet nisi duellaria verba interposita sint, hoc est nisi cũ clamore & criminaliter eũ accuset, vt. C. de calumnia. L. mater &. L. qui non, &. L. calumnię, &. ff. de penis. L. absentem.

Actio agenti est damnosa, per damnum in ꝑposito intelligi debet [l] quod ipse solus penam illam tollerare cogitur si illum nõ conuincet, vt supra li. i. ar. lxix.

l. Hic est locus pene talionis.

Articulus. LXV

PVer infra annos discretionis [a] non potest in tantũ delinquere qđ in uita puniatur. Occidatur uero aut mutiletur quis a puero, [b] tutor illud ex substantia pueri secundum uerigeldi modum resarcire tenetur, quod & de dãnis alijs a pueris illatis est intelligendum si iure comprobata fuerint. Interficiat autẽ quis puerum, plenum pro eo dare debet uerigeldum. [c] Corrigat uero quis puerum dummodo hoc pro delicto eius se fecisse suo iuramento affirmauerit nihil pro eo sustinebit.

a. Iur. Mu. ar. xxxviij. glo.

b. Vide infra li. iij. ar. iij. Iur. Mu. ar. xxxviij.

c. Textus antiqui ita legunt, qui puerũ per crines traxerit uirgis castigauerit dummodo propter delictum & excessum eius id fecisse iuramento confirmauerit nihil prõ eo sustinebit.

Glosa.

Nullus puer infra annos.&c.vt in.L.i.C.de falsa moneta,& in.c.referente de deli.pue.& in concor.ibi allega. Patet autem hic quod puer pro delicto teporaliter punitur, quod quidam etiam procedere dicunt secundũ le. si sit proximius pubertati. Si autem esset proximius infantie in nullo teneret.ff.ad le. Aq. li.L.sed & si.§.iniuriam,&.ff.ne vis fi.ei. qui in possess.mis.est.L.i.§.hoc edicto,& de doli. excepci. L.apud Celsum,& de reg.iur.L. pupillus. Et dicunt quidã quod si delinquat minor ex culpa seu negligentia, non ex proposito mero iure obligatur, sed restitutionẽ petere potest, siue ciuiliter, siue criminaliter cõueniatur. C.si aduer.delict.L.i. Si vero ex certa scientia delinquit & ciuiliter coueniatur, tenetur quatenus interest illius contra quem delinquit. Et si vltra tenetur petere potest in in hoc restitutionẽ.ff.de minori.L.si ex causa.§.si in cõmissum. Si vero conueniatur criminaliter, tunc precipitur ei, vt hic &.C.de fal.mone.L.i.ad finem quoad penam mortis, sed tamen alias temporaliter punitur vt hic vides,& si nõ habet in bonis vnde satisfaciat, tunc potest cum loris & virgis castigari.ff.ad vellei.se.con.L.ij.& p parẽtes leuiter. Per iudicem vero seuere secundũ atrocitatem feriri.C.de emen.propin.L.vna.

Glosa.

Puer infra annos.&c.dixerat siquidem superius de querelis cum clamore instituendis & que pene easdem sequantur. Articulus presens excipit nõnullos qui ex facto suo penã mortis non demerentur vt sunt pueri & furiosi de quo etiã vide infra li.iij.ar.iij.[d] Vnde& exinde liquet differentia inter violentiã & damnum. Violentiam etenim nullus cõmittere potest sine volũtate. Exquo itaq; pueri de quibus articulus presens, sed & furiosi de quibus infra li.iij.ar.iij.arbitrium voluntatium non habent, vt.ff.de reg.iur.L.furiosi, quare violentiam facere non possunt, vt.ff de inurijs. L.illud,& ita nec vitam demerentur, vt.ff.de reg.iur.L.fere &.C.si aduersus delictum.L.i. Damnum vero fieri potest sine voluntate quare damna per pueros vel furiosos illata resarciri oportet iuxta determinatum verigeldũ siue sit nobilis siue plebeius, siue spurius is cui damnũ huiusmodi illatũ sit, vt infra li.iij.ar.xlv. Ad hanc materiam etiam vide infra li.iij.ar.iij.&.C.si aduersus delictum.L.in criminibus.

d. Differentia inter uiolentiam & damnũ

Illud ex substantia pueri.&c. Tutor enim de suo respondere non tenetur super excessu pupilli exquo absq; eius culpa factum sit, vt supra li.i.ar.xi.&.xxiij.C. de administratione tutorum.L.frustra,&.C.de pericu.tuto.L.tutoribus.

Occidatur vero quis a puero.&c. Intellige de pueris minorennibus, secus si sint doli capaces, quia illi vitam demerentur, vt.ff. de reg.iur.L.pupillũ. Sicut si tredecim vel quatuordecim annorum sint, vt.ff.de fur.L.impuberem,&.ff.ad le. Aquili.L.itaq;,&.L. sed & si.

Corrigat vero quis puerum.&c.de his vide C.de emẽdatione propinquorum.L.in corrigendis,&.ff.de iniurijs.L.item apud Labeonem.§.addicitur.

Suo iuramento affirmauerit.&c.vt.ff.de iniurijs.L.lex cornelia.§.hac lege.

Articulus LXVI.

Nunc considerate antiquam pacem quam in terra Saxoniæ Imperialis Maiestas ex cõsensu religiosorum nobilium, procerum, uasallorum, proborumq; hominũ in ea cõmorantiũ cõfirmauit. Omnibus in perpetuũ tẽporibus. Clerici & religiosi, mulieres, uirgines & Iudæi in corpore & rebus. Necnon Ecclesiæ cimiteria,& quælibet uilla intra sepes suas aut foueas. Aratra cũ molendinis & Regia uia tam in aquis q̃ in campestribus & omnes in his existẽtes secura pace fruent. Omnes etiã dies feriales seu celebres ac ligati ad pacem omnibus hominibus sunt constituti & cum hoc in qualibet hebdomada quatuor dies uidelicet quita & sexta feria. Sabbatum & dies dominicus. Quinta feria ꝓpter olei & crismatis consecrationem cũ quo Christiani in baptismo consignantur. Ipso etiam die cenauit dominus cũ discipulis ubi corpus suũ nobis in cibum tradidit a quo & lex incepit nostra. Etiam propter uenerabilẽ in hac die domini Ascensionem in qua serrata uia nobis fuit reserata

merito tranquillam teneamus. Sexta feria deus hominem formauit & moriẽdo eum redemit. Sabbato dominus requieuit, post cœli terræq; formationem & in sepulchro post amare suæ mortis passionem, & tunc etiam clerici ordinantur qui Magistri Ecclesiæ sanctæ deputantur. Dominica die homines deo reconciliabantur & sicut iste dies omnium dierum fuit primus domiusq; in eo a mortuis surrexit, sic & omnium erit ultimus, qa in eo erit resurrectio omnium, ac in eo unusquisq; accipiet præmiũ meritorũ, & ideo prædicti dies a Christianis custodiuntur & cũ uere pacis consignatione honorantur. Exceptis tamẽ his qui in manuali uiolentiæ facto deprehenduntur, uel qui pro eorum reatu a Rege uel ab alio iudice proscribuntur eodemq; iudicio fuerint deprahensi.

b. Alij textus legunt reconciliati deo sunt.

Glosa.

Omnibus. &c. vide in. c. i. & . ij. de treuga. & pa. quæ iura cũ isto articulo in multis cõcordant, & plenius per Host. in sum. de treu. & pa. per to. ibi vide.

Et quelibet villa. &c. vnde etiam dicit lex imperialis. Agricultores & circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint quacunq; parte terrarum, ita vt nullus inueniatur tam audax qui personas bona & agrorum instrumenta, aut si qd aliud sit quod ad operam rusticalem pertineat inuadere, capere, aut violẽter aufferre presumat. Si quis autem statutũ huiusmodi ausu temerario violare pręsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamię notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersiõe nihilominus puniẽdus, vt in constitu. Frederici de statutis & consuetudinibus cõtra libertatem Ecclesię ędictis in fine.

Glosa.

Articulum pręsentem pauci admodũ intelliguñt. Pro intellectu itaq; illius sciendũ quod hic in textu de multiplici tractat pace. Et in primis pacem antiquam nominat, fuitq; pax illa quę in terra Saxonię initium habuit, cũ ex pagarismo ad fidẽ Christianam conuersi sunt, & eorum prauis cõsuetudinibus renũctiarunt, & hęc pax spiritualis fuit inter deũ & Saxones ipsos. In hacq; fidei pace cepit cõsuetudo bonorum operum, cuius initiũ fuit Imperialis Maiestas, consuetudines huiusmodi confirmando & hoc bifariã. Saluberrimis videlicet documentis cum introductione cõsuetudinis bonę, reiectioneq; consuetudinis praue, vt supra in prologo lib. i. & ar. xviij. Alia confirmatio fuit per pene superappositionem contra illos qui fidem Christianã seruare nollent, vel secundum eam viuere recusarent, vt supra li. i. ar. ij. li. ij. ar. xiij. infra li. iij. ar. lv C. de aposta. per totum, & in autẽ. de priuile. dotis. § i. coll. viij. Idq; statutũ fuit pro consolatione bonorũ qui in acceptanda fide superbiam in humilitatem transmutarunt Saxones siquidem antehac domini erant superbie, facti tandem sunt serui humilitatis in Christo Secundo tangitur hic pax quę statuta est certis personis propter eorum dignitatem, eandemq; habere debẽt, Clerici & spirituales propter eorum orationes quibus totus mundus fruitur, vt in auten. quomo. opor. Episco. §. i. coll. i. Vel pacem habere debent de bona consuetudine qui antehac pace carebant ex cõsuetudine praua, hunc etiam prestitum honorem & pacem habere debent omnes mulieres & virgines ne eis quamquam inferatur iniurię vt Insti. de iniurijs. L. sed est, & . L. attentari, & . L. si quis.

Et Iudęi. &c̃. Quia exquoquidem omnipotens deus pacienter nostram pręstolatur conuersionem, ita & nos pacifice tollerare vt aliquãdo cõuertantur eos debem[9]. Ad obsequum enim & fidẽ Christi nullus cogi debet, vt. xlv. dis. c. q sincera & . C. de Iudeis p totũ. Hanc prerogatiuam etiã habere debent. Ecclesię & Cimiteria ita quod null[9] ex illis violẽter accipiat, nisi in certis casib[9] quos annotatos vide supra eo. li. ar. x. & . xij. & . C. de his q ad Eccle. cõfu. L. fideli, & . L. denũciam[9].

¶ Et quęlibet villa intra sepes & foueas. &c. Quidam dicunt quod ex isto passu sequi debeat cõmunis cuiuslibet domus pax, quam vnusquisq; in domo, curia, intra suos parietes seu quatuor angulos domus vel curie habere debet. Alij vero dicũt quod pax huiusmodi non nisi in iudicio quando pax vni decernitur intelligi debeat, vt infra li. iij. ar. xx. R. tamen secundum veriorem intellectũ, qd exquoquidem pax ista ortum habet ab illa antiqua pace prout text[9] habet, quare & deriuari põt qd vnusquisq; in domo sua pace ista frui debeat, quinimmo & conductor domus vtitur isto priuilegio pacis infra parietes domus conducte. Sed & quilibet necessariam defensam in domo facere potest vt infra li. iij. ar. lxxviij.

Omnes etiam dies feriales. &c. Et hęc omnia habentur ex cõstitutionibus Imperatorum. Intelligeq; eum paragraphũ, non quod dũ

taxat in his diebus pax esse debeat, nam omni tempore & omni die seruanda est. Sed qa maxime & potissimũ in his diebus pax obseruatur, & signanter quia abstinetur tempore illo a querela nullumq; iudicium exercet, vt supra eo. lib. ar. x. & ar. xij. C. de ferijs. L. omnes. L. quadraginta, & L. vlti.

Et cũ hoc in qualibet hebdomada [b] quatuor dies. &c. & hoc intellige quia in illis diebus nullum legittimũ iudicium exerceri debet. Feria quinta propter id, quia lex nostra eo die vt textus habet cepit, vt extra de treu. & pa. c. i. & de conse. dis. ij. c. nec Moises. Eodem etiam die instituit sacramentũ corporis sui nobis hic in terris cœlosq; ascendit, Feria sexta saluator noster morti iudicatus est. Sabbato quia dñs die illa requieuit. Dominica vero die homines deo reconciliabant̃. Instare tamen contra id vnus possit, textũ paragraphi istius esse male positum, homines eñ reconciliati sunt feria sexta per mortẽ Christi mors enim Christi, salus est eterna. Et iuxta aliquorum sententiã, in die nouissimo per filium dei qui est salus hominũ, primo deus reconciliabitur totaliter. Cum vero dicitur in textu reconciliabantur, hic verbum preteritũ pro futuro ponitur, quod & in sacra scriptura sepius euenit, vt apud Esaiam. Puer natus est nobis, cum tamen adhuc nasci debuit Sensus ergo articuli erit quod reconciliabimur deo dñico die, [c] hoc est in extremo iudicio qui die dominico eueniet, ita quod posthac domin⁹ deus nobis non indignabitur, quare diem illum celebrem habere debemus vt hic & C. de ferijs. L. omnes, & de consecra. dis. ij. c. pronunciandum.

Exceptis qui in manuali facto deprehendũtur. &c. vt supra li. ij. ar. x. & in auten. de mãda. princi. coll. iij. C. de ferijs. L. prouintiarũ.

b. Istud uenit ex cõsuetudine, apud nos enim ut communiter ferijs sextis iudicium bannitũ celebratur.

c. Declaratio textus articuli, tũ & glosæ istius super solennizatione diei dominice intrincata est. Tu tamen uide ad hanc materiam legem nobilissimã supra circa ar. x. co. li. annotatã

Articulus. LXVII

PRo uiolentia seu pace fracta ad præsentandũ se iuri citatus. Ipse non plures nisi triginta secum ad iudiciũ ducere potest, & hi nulla arma secũ deferant præter gladios.

Glosa

Pro violentia seu pace fracta. &c. vel qui alium accusat cũ equa debet esse actoris & rei conditio vt in. c. i. de mutu. peti. Et nõ debet actori licere quod reo non permittitur, vt. ff de reg. iuris. L. non debet, & eo, ti, c, non licet. lib. vi.

Glosa.

Pro violẽtia seu pace fracta citat⁹. &c. [a] Abũdanter superioribus declarauerat de damno & incõmoditatibus quas sustinere coguntur qui iudicio contumaces sunt, presens constitutio datur de his qui quis iudicio comparent, cõtumaces tamen seipsos reddũt. [b] Vnde pro intellectu istius nota quod reus quãdoq; cõparendo fit contumax. Primo vt cũ quis presens sit & comparet respondere tamẽ non vult, vel causam nõ allegat quur respõdere non debeat, iste sentẽtiatur victus ex cõtumatia. Qui enim tacet consentire videtur, vt infra li. iij. ar. xxxix. ff. de reg. Iur. L. qui tacet, extra de presumci. c. non ne, & de testi. c. cum clamor. Secundo qui licet iudicio sunt presentes proterue tamen a iudicio recedunt vel aufugiunt, isti propter fugam sentenciãtur, vt supra eo. li. ar. xxxv. & xlv. C. de iudi. L. properandũ. §. cum autem, & ff. de pre/to. stipula. L. i. & ij. Tertio qui manu armata ad iudicium veniũt eo animo quod ius pro voto habere vellent si secundũ voluntatem eorũ non succedat vt cum manu armata exinde eis abire liceret, & de istis textus presens habet, & qui sic armatus ad iudicium venit, mulctam prestabit, & actor querulari nõ tenetur, nec iudex istum audire debet. Quod si incipit guerram vt pacis violator iudicat̃, vt. ff. de vi. publi. L. in eadẽ, & L. qui dolo. & ff. de vi. priua. L. legis Iulie, & istud etiam intelligi debet de his qui extra iudiciũ populum pro seditione congregant, vt. C. de sedici. L. ij. & iij. & ff. ad le. Iul. Maiest. L. proximum, & Insti. de publi. iudi. §. item lex.

a. Nota quod pax in iudicio fracta corpore punitur, uerbo pecunia exsoluitur sup. c. lxix.

b. Reus quandoq; cõparẽdo fit contumax

Articulus. LXVIII.

SI æquitantis seu uiatoris equus fuerit fessus eidẽ liceat sata seu annonam iuxta uiam positam seu situatam succidere, & spicas ad pabulandum equo ponere, dummodo ea scindendo unum pedem in uia cõtineat & ea post equi aut equorum pastum nullibi ferat ad sui profectum.

Glosa.

Si equitantis equus. &c. De iure enim in necessitate bene licet agros alienos ingredi, & spicas manducare, & conterere, vt in. c. discipulos de conse. dis. v. Alias enim de iure humano transire per agrum alienum nõ licet

vt in.c.omnes.i.dis.vbi in casibus ibi nota, in vlti glo.
Et ad istum articulum dicit etiam lex. Quicunq; per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quantum propinquius secundum viam stans in loco amplecti poterit ad refectionem & reparationem equi sui, impune ipsi equo porrigat, licitũ etiam sit vt herba & viridi silua sine vastatione quilibet vtatur pro suo cõmodo & vsu necessario vt in vsi.feu.titu.de pa.tenen.§.quicunq;.

Glosa.

Ex textu articuli presentis habetur [a] quod non omnes illi fures nuncupantur, qui cõtrectant res alienas propter cõmodum suũ. [b] Ad id enim quod furtum dicatur tria concurrunt. Contrectatio, vtilitas exinde prouenien§, & propositum furãdi. In viatore itaq; prout textus habet licet duo sint, tertiũ tamen deficit quia non animo furandi id facit, & ita nullum furtum exinde cõmittitur, vt. ff. de fur.L.i.& Insti.de obliga.quę ex delict nascun.§.ij.& Insti.dere.diuisi.§.gallinarũ.

a. Non omnis qui rẽ contrectat alienam furto accusari potest

b. Ad id quod furtũ dicatur tria concurrunt.

Articulus LXIX

Occidens aut uulnerãs pacis suæ uiolatorem pro eo nihil demeretur, si metseptimus hoc in fuga, aut in actu uiolentiæ accidisse ualeat comprobare.

Glosa.

Non demeretur.&c.vt in.L.i.C.quando licet vni.sine iudi.se vindi. [a] Quod igitur legittime factum est, penam nõ meretur, vt. C de adulter.L.Gracchus. Nulli enim licet interficere quenquã, nisi habeat gladij potestatem vt est iudex. Nam iste interficiens malos in hoc minister dei est, de sen.excom.perpendimus in glo.vlti. Nisi tũc sint notorij depõpulatores agrorum vel latrones in publicis stratis quos quilibet occidere potest, vel vbi defendendo quis aliquem occidat, vt notatur.xxiij. q.v.in summa. Iste enim qui aggressorem vel aliũ in duello discriminis constitutum occiderit, nullam calumniam ob id factum metuere debet vt.C.ad leg. Corne. de sicca.L.ij. Et quod quis ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimatur, vt.ff.de iusti.& iur.L.vt vim. Et licite quis occiditur cum ex parte resistentis bellum est licitũ.C. de his qui ad Eccle confu.L.iij.& bonus est dolus quem quis machinatur in hostes, ff.de dolo.L.i.§.non fuit autẽ. Ex parte vero inferentis, bellum regulariter est iniustum, cum nefas sit hominẽ homini insidiari. ff.de iusti. & iur.L.vt vim.
Aut vulnerat.&c.vt in.L.i.C.quando licet vni.sine iudi.se vindi.ibi enim dicitur quod melius est occurrere in tempore, q̃ post exitum vindicare.

a. Concordat Iur.Mu ar. Cxij.

Glosa.

Articulus presens concordat cum precedenti, ibi enim posuit exceptionẽ quod non omnis qui contrectat rem alienã furtum facit [b] sic non omnis qui aliũ interficit, reus homicidij efficitur, & hoc si in defensa id faciat, vt supra eo.li.ar.xxiij.& infra li.iij.ar.lxxxiiij.in fi.C.quando li.vni.sine iudi.defen.L.i.&.ij.& Insti.ad le.Aqui.§.iniuria, &.ff.de vi.pub L.vlti.
Si metseptim⁹.&c. Intellige si occisum nullus defedere duellariter velit, alias secus succedet si agnatus illum defendere proponat, vt supra li.i.ar.lxiij.&.C.de proba.L.vlti.

b. Non omnis qui interficiat aliquem reus homicidij efficiatur.

Articulus LXX

Possessio a nullo alienetur, uel ex bonis quæ possidet nullus expellat [a] nisi possessio foret iure ab eo acqsita. Pacis uiolator debet puniri secundum quod supra dictum est.

a. Concordat supra li.i.ar.lxx.& li.ij. ar.xxiij.& li.iij.ar. lxxxiij. Iur.Mu.ar. xxix.ar.Cxxxix.& cxl.

Glosa.

Possessio a nullo alienetur.&c. Concordat supra eo.li.ar.xxiij.& infra li.iij.ar.lxxxiij. Immo quilibet est tuendus in sua possessiõe, extra de insti.c.cum venissent, & in li.feud.c. i.& per totum, ff.ne vis.fi.ei.qui in possessi. mit.L.i.§.i.

Glosa.

Articulus presens facit tertiam exceptionem de illis qui bona aliorum occupant & dicit, quod qui rem vel bona in possessiõe habeat violenter expelli ex possessione nõ debet nisi prius sibi iudicialiter possessio abiudicet, vt supra eo.li.ar.xxiij.C.de iudi.L.nulli,& C.de rei.vendi.L.ordinarij.
Pacis violator.&c.hoc pertinet ad accusatõrem vel actorẽ, qui datõ quod inueniat apud aliquem rem suam iure eandem vendicare debet, quia si violenter illud nancisci conat, in possessioneq; violenciam faciat, vt viola

tor pacis puniendus erit, vt supra eo. li. arti. xiij. Immo si suam etiam rem nō iuridice accipiat perdit illam, vt infra lib. iij. ar. xliij. in glo. Si vero accipiat aliquid quod ad alium pertinet putans rem esse suam duplum reddit, & hoc intellige si veraciter putat rem suam fore, alias vt predo punietur, vt Insti. vi. bono rapto, §. vlti. C. vñ vi. L. si quis in tantam, & ff. vi. bono. rapto. L prętor ait.

Articulus. LXXI

IN iurata pace arma (exceptis gladijs) non nisi ad publicam expeditionem uel ad torneamenta sunt portanda. Quicunq; contra ędictū & aduersus ea fecerint, sicut illegales & banniti iudicentur Imperialem enim transgressi sunt sanctionem, Gladios etiam nō licet ferre in Castris, Ciuitatibus, aut uillis, oībus q in eis domicilia aut hospicia habent Arma licite ab his feruntur qui uiolentiæ sequuntur clamorem. Clamorem autem uiolentiæ omnes sequi tenētur qui annos discretionis habent & gladijs accingi possunt, nisi iusta necessitate fuerint præpediti exceptis clericis, mulieribus, sacristis, (idest, Ecclesiarū custodibus) & pastoribus. Si clamorem ante castrum aliquod insequuntur, ante illud per tres dies & noctes permanere debent, quisq; sub sua prouisione & expensis proprijs. Quilibet in sua iurisditiōe sequi tenetur q̄diu actor insequitur. Si autem actor nō ualeat sequi uulneratus, sequantur uicini alij q̄diu uiolatorem conspiciunt. Si forsan uiolator in aliam se trāsferat iurisditionem, & eum sequentes comprehendere in campo queant anteq̄ gens illius territorij uenerit, ab eis licite reducatur. Si uero ad uillas, castra, aut ciuitates fugierit uiolator, renouato uiolētiarum clamore, & congregatis ad hoc sculteto & rusticis ac probis uiris qui protūc haberi possunt, ad iustum iudiciū reus postuletur ad quod præsentādus est si in manuali constiterit facto, & si sequentium persecutio a suo iudicio per testimonium septē uirorum comprobetur, qui probēt quod istum in manuali facto insecuti sunt ex suo iudicio usq; illuc. Cautionemq; prosequeñ statuere debent, super uerigeldo hominis illius [b] si forsan iniuste contra illum iudicent, & sic reum reportantes faciant quod de iure fuerit faciendū.

a. *Et sic isto casu non tenetur ad pœnā talionis prout supra li. .i. art. lxix. cogebatur.*

b. *Textus uetustiores ita legūt, si reum non iudicent lege iusta, tandē uero à primo reum ducent & secundum quod ius fuerit eundem condēnabunt.*

Glosa.

In iurata pace. &c. Qualiter pax est iuranda, & de pena violationis, vide in vsibus feu. ti. de pace iura. fir. constitutione Frederici quę incipit hac ędictali, & supra eo. li. ar. xiij. & infra li. iij. ar. ix. cum similibus.

Sanctionem. &c. Sic etiam omnes incidunt in crimen lese Maiestatis qui delinquunt facta opponendo, & moliendo contra Principem vel contra vrbem Romanam vel eius populum, vel qui ad hostes profugit, vel ipsos qualitercunq; iuuat scz armis, vel pecunia, vel consilio, vel qui subiectas prouintias nititur rebelles facere, vel seditionem mouet in ciuitate, vel qd' Magistratus vel Princeps occidatur, vel qui arma sumit, vel occupat loca cōtra Rempublicam, & hoc crimen etiam perduellionis appellatur idest crimen hostile, vt. ff. de crimi. pduelli. L. i. ij. &. iij. & iiij. &. C. ad le. Iul. Maies. per totum. Si vero cōmittitur crimen lese Maiestatis non cōtra Principem vel Rempublicā, non dicitur crimen perduellionis sed lese Maiestatis tantū, vt. ff. ad le. Iulia. Maies. L. vlt. vide etiam infra li. iij. ar. lxxviij & de pena istorum vide etiam supra li. i. ar. xl. Secundum le. autem in crimine lese Maiestatis etiam filij delinquentis puniuntur, q̄uis enim non decapitentur, sunt tamen infames, nec alicui succedunt licet de bonis maternis falcidiam habeant, vt. C. ad le. Iulia. Maiest. L. quisquis. §. filij vero. Et accusatio inchoari pōt etiā post mortem. C. eo. L. vlt. Non etiam excusatur reus huius criminis siue perfecerit crimen, siue ad actum processerit, dando vel recipiendo sacramentum super crimine cōmittendo, vel aliquid simile faciendo, & debet gladio feriri & bona eius

omnia publicantur. Eadē enim seueritate voluntas huius criminis punitur qua & effectus vt. C. eo. L. penul. Si autem alias verbis & nō facto maledixerit principi, vel premissa cōmiserit contra alium dominum suum superiorem, tūc arbitrarie punitur, quę dic vt notat Hostien. in sum. de maledi. per totum. Et ad accusationem huius criminis quilibet admittitur, vt. ff. e. L. famosi, &. L. seq. &. C. eo. L. nullus, &. L. vlt.

Gladij etiam in castris. &c. vide. C. de gladi. pon. tollen. per totum. li. xi. & vt armorum vsus per totum, eo. li.

Ab eis licite reducatur. &c. vnde dicit lex cōmunis. Questiones eorum criminum quę legibus aut extra ordinem coercentur vbi cōmissa vel inchoata sunt vel vbi reperiuntur, qui rei esse perhibentur criminis perfici debere satis notū est, vt in. L. i. C. vbi de crimi. agi. opor. An autē in criminibus fiat remissio de iure vel honestate notatur super verbo de more in Clemē. pastoralis de re. iudi. quę dic, vt ibi nota, & super ea per Ioan. de lig. & vide supra li. i. arti. lix. & infra li. iij. ar. xxv.

Glosa.

Nota quod iurata pax tria in se specialia cōtinet. [c] Primo quod diebus feriatis & ligatis fieri potest, vt supra eo. li. ar. x. & item. xv. q. iiij. c. nullus, &. xxij. q. i. c. omne. Secūdo qd in pace huiusmodi gladij omnibus interdicti sunt qui gladios portare possunt vt textus habet, signanter in ciuitatibus qui & si non iurauerint super pace, tenere tamē ędictum eos oportet, vt in autē. de pace tenen. § i. coll. x. Tertio quod arma portare etiam nō debent. Exceptis tamen duplici genere hominibus, primi qui violentiam sequuntur, vt supra eo. li. ar. lxiiij. in fi. & li. i. ar. liij. Alij sunt qui in torneamentis militant vel exercitium militare habere solent, istis enim admissum est, vnde si casus alicui ibidem acciderit, ita quot mutilatus vel vulneratus sit iudiciū desuper non cedit, sibiq; ipsi imputabir qui locū illum ingressus est, sit quisquis sit, vt Insti. ad le. Aquili. §. at ne, & in auten. de manda. princi. §. titulos. coll. iij.

Iurata pax tria in se continet specialia.

Gladios etiam ferre nō licet. &c. vt. ff. de vi. publica. L. i.

Arma licite ab his feruntur. &c. Et hoc ex eo Violentia enim armis propulsanda est, vt infra lib. iij. ar. lxxviij. &. ff. de vi & vi arma in multis legibus.

Clamorem violentię omnes sequi tenentur. &c. Dixerat siquidē superius li. i. ar. liij. qd qui non sequitur violētię clamorem mulctā pręstare cogitur per articulum nunc pręsentem excipit quasdam personas qui id facere non tenētur, vt sunt clerici, istis etenim arma deferre prohibitum est, vt infra li. iij. ar. ij. & xxiij. q. viij. c. clerici. Et etiā mulierib9 Vir em̄ defendere debet vxorem & non econtra, vt ff. de iniurijs. L. quod si, & Insti. eo. ti. §. patit. Excipit etiam ab insecutione violentię sacristas hoc est Ecclesiarum custodes. Isti siquidē arma deferre possunt in via, si iuri spirituali subiecti non sunt, vt. xxxij. dis. c. si quis, &. xx. q. iij. c. eos. & extra de cleri. cōiuga. c. Ioannes, Preterea eliberat a prosecutione violentię pastores, Officium etenim eorum est, gregem commissum custodire & non defense insistere. Quare & ius cōductū eis seruari debet, vt Insti. de loca. & cōduc. §. cōductor.

Per testimonium septem virorum. &c. vt. C de eden. L. qui, accusare.

Cautionemq; statuere debēt persequeñ. &c. Circa id nota si accusatus pro violentia iure non conuincitur verigeldo emendatur, ex eo quia contra eius vitam actio intentatur & ita iudex expetit ab eis fideiussores. Articulus tamen presens contrariari quodammodo videtur articulo. L. supra. li. i. Dictū enim ibidem est quod ille qui aliquem accusat criminaliter & non perducit, solus ipse conuincitur. Textus vero articuli pręsentis dicit, qd verigeldo absoluitur.

Et sic faciant quod de iure fuerit faciendum hoc est secundum excessum pena sibi infligetur, vt supra eo. li. at. xiij. ff. de penis. L. respiciendum. C. de exhiben. re. L. vlti. & in autē. vt in medio litis. §. si vero. coll. viij.

Articulus. LXXII

PAcis uiolator [a] si super aliquod castrum se receperit, uel in quo contra iustitiam detinetur cum iudex per uiolentiæ clamorē ad hoc citetur, ipse in tanto sonitu uocis ut in castro audiri possit, reū ad rectum iudicium debet postulare & si iudicio nō præsentetur, tam castrum q̄ in eo habitantes proscribentur. [b] Sed si dominus castri sex nuntios iudicis cum actore ad quærendum rapta & raptorem castrū ascendere permiserit tunc castrum non est proscribendum. Accusetur autem castrum quod ab eo uel ad ipsum spolium sit illatum aut portatū, dominus suo iuramento [d] aut suus castrensis illud poterit excusare. Qui autem ipsemet de spolio est accusatus castrū anteq̄ seipsum ex/

[a]. Vide ad hanc materiam infra li. iij. ar. xxiij.

[b]. Vide ad hanc materiam infra li. iij. ar. .i. & ar. lxviij. Iur. Mi ar. xxxix.

[d]. Alij legūt Burgen.

cusauerit non poterit excusare. Si quis uelit castrum reum facere per duellum hoc a domino eius uel suo castrensi contra sibi in generatione æqualem repugnetur. Alioquin ꝓscribetur castrum & ipsi castreñ rei iudicabuntur. Conqueratur si quis quod de alterius castro sit spoliatus per aliquem, dominus castri illum ut castrum excuset aut ut satisfaciat eundem producere debet, aut pro eo respõdere eum ꝑsonaliter oportebit. Agatur uero aduersus castrũ quod qs ex eo sit spoliatus, & si actor spoliatorem ignorabit, dominus castri post sex hebdomadas si pro eo incusetur castrum cum suo expurgabit sacramento, uel damnũ secundũ quod iuris fuerit sine emẽda resarcire debet, dummodo ipse operis & consilij sit immunis. Si inferentes damnum de aliquo castro exequitauerint & infra diem & noctem ad illud nõ reuertantur, spoliumq; ante castrum uel in castrum ad seruandum non dederint, extũc castrum immune ab hoc facto habeatur. Si uero exequitantes facto damno ad castrum reuertuntur, & spolium castro [c] aut suis defensionibus mancipetur, castrum iusto iudicio pro eo in facto iudicetur.

c. Textus uetustiores habẽt & spolium ad castrum inductum sit uel ante castrum seruatum iusto iudicio castrum condemnetur.

Glosa.

Supra quodcunq; castrum. &c. dicit lex ad istum articulum. Si Iudex clamore populi aliquem violatorem ad castrum alicuius domini secutus fuerit, dominus idem cuius castrum esse cognoscitur, ad faciendum iustitiam illum producat. Quod si de sua diffisus fuerit innocentia & ante conspectum iudicis eum vocare formidauerit, si mansionem habet in castro, dominus eius mobilia sub iuramento iudici repręsentet, & eum de cetero in domo sua tanq̃ proscriptum non recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit, dominus eius secure eũ adducere faciat, ac postmodum iudex cum populo eum tanq̃ pacis violatorem persequi non desistat, vt in vsi. feu. de pa. tenen. §. si iudex. Item in eisdem, vsi. feud. ti. de pa. iura fir. in consti. Frede. hac edictali. §. receptatoribus, ad nostram materiam sic cauetur Receptatoribus etiam malefactorum qui pacem violauerint in prędam ementibus, nostram indignationem subituris, & eadem pena cum violatoribus feriendis. Pręterea bona eius publicentur & dom⁹ eius destruatur. Qui pacem iurare & tenere noluerit beneficio & lege pacis nõ fruatur.

¶ Pro materia vide in. C. de his qui latro. vel ali. crimi. re. occul. L. i. & per totum, & ff de receptatoribus per totum, facit enim qui fieri facit. ff. de his qui notan. infa. L. furti, & quod quisq; iuris. L. i. & vide qd notetur de faciente & consenciente in. c. i. de offi. deleg. & de homici. c. sicut dignũ, & plenius statim infra eo. ar. in glos. Omnis autem receptator obligatur. ff. de recep. L. ij. ff. de fur. L. q vas. § qui furem, & ff. de incen. rui. naufra. L. quo naufragium. §. non tantum, & C. de fur. L. fi. Et pro hoc etiam vide moder. in. c. pro hũani de homici. li. vi. Est enim pessimum genus receptatorum sine quibus diu latro esse & latitare non possit, & perinde ideo vt latrones debeant puniri, vt. ff. de receptatoribus. L. i. & de offi. pręsi. L. cõgruit. Et idẽ est si eos nõ receperint, sed cum eos possent apprehendere accepta pecunia vel parte surreptorũ eos dimiserint cum in pari causa videantur cum eis vt in alle. L. i. in fi. Et iure Lombardo si postq̃ deprehendãt eos dimiserint, omne dãnũ pro quo fuerint deprehensi tenentur emẽdare, vt in Lombar. de furtis. L. si quis. Quos enim par facinus coinquinat & equat vtrosq; similis pena cõsequitur. C. de epis. & cle. L. si queñq̃ in fi. Nisi tunc forte ille quem recepit sit eius affinis vel cognatus quia non est par eius delictum in istius qui nihil ad se pertinentibus malefactores receperit, vt. ff. de recep. L. i. Iure autẽ lombar. hoc non inspicit etiam si latro sit receptantis pater, frater, vel alius propinquus, vt in lombar. de furtis. L. quicunq;.

¶ Violator se receperit. &c. Concordat supra ar. proximo, & infra li. iij. ar. ix.

Non iure excusabit. &c. Cõcordat supra eo. li. ar. xvi. §. ij. & quod ibi nota.

Agatur vero aduersus. &c. Nec enim seruus excusatur qui in atrocioribus domino obediuit. ff. de iniur. L. sed si vnius. §. si iussu dñi. Sicut nec subditus quicunq; in hoc excusat. ij. q. vij. admonendi. & xi. q. iij. quid ergo & c. qui resistit, & xxiij. q. i. quid culpatur in fi. Et consilij. &c. Nihil enim differt vtrũ malũ facias, an domini causa malum pręstes. ff. ad le. Aquil. L. qui occiderit. §. penul. ff. ad le. Corne. de sicca. L. nihil interest, de consecra. dis. ij. si quis per ebrietatem. Auxilium autẽ pręsumitur quis dedisse, eo quod stat armat⁹ cum malefactoribus vt notat Inno. in. c. cõtinentia de clerico, percusso.

Glosa

Articulus presens disponit quid iuris sit, & que pena sequatur illum qui pacis violatorē in arce occultauerit. f Vnde nota quod illum qui pacis violatorem in arce fouet sequitur pena triplex. Primo quod dominus castri vitam amittit, & castrum illud destruitur, qui enim vt sic maleficos fouet & occultat reus facti efficitur, vt. C. de his qui latro & alijs crimi. re. occul. L. eos, & L. si qui. Secundo quod omnes pacis inhabitatores conscij facti efficiuntur ex eo, quia malefactum illud pro rato habet, vt. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. deicitur, & extra de reg. iur. c. ratihabitionē, li. vi. Tertio quia vt sic destructum castrū reedificari non debet sine licentia iudicis, vt infra li. iij. ar. lxvi.

f. Violatorem in arce fouens cōsequitur pena triplex.

Sed si dominus castri sex nuntios iudicis, &c hic ponitur documentum quo pacto castrū excusari debet a manuali facto, excusaturq; per id cum dominus castri malefactorē querere permittit, alias pro huiusmodi facto minime iurare poterit, vt supra li. i. ar. xiij. xv. & lvi. & supra eo. li. ar. xxxv. & ar. lxiiij. C. de eden. L. qui accusare, & C. de proba. L. frustra.

Accusetur autem castrū quod ad ipsum spolium sit illatum. &c. cum iuramento itaq; vt textus habet declarabit innocentiam castri, & hoc fieri potest, vt supra lib. i. arti. vij. & C. de iure iurā. L. actori, & ff. de dolo. L. qd̄ si deferente.

Si inferentes dāmnum de aliquo castro exequitauerint. &c. dixerat siquidē superius vbi castrum propter excessum destruitur. Paragraphus iste loquitur, vbi castrum sine damnō manet dato quod equitantes de ipso damnum fecerint, fieri enim potest quod aliquis in castro existens & exinde equitando contra voluntatem domini arcis damnum faciat, non propter hoc dominus vel castrum damnum sufferre debet. Sed si post factum malefactor in arcem acceptatur, dominus arcis reus efficitur, vt. C. de his qui latro, & alijs crimi. reos occul. L. i. & ij.

Circa id sciendū quod reus facti vnus efficitur quatuor modis. g Primo si solus fecerit. Secūdo si cōsilio affuit. Tertio si ex mandato eius illud factum sit. Quarto qui malefactores fouet, vel spoliū acceptat, vt supra eo. li. ar. xiij. Insti. de obliga. quæ ex delict. n. scun. §. manifestus, & §. interdum. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. deijcit. C. ad le. Iul. de vi. publi. & priua. L. seruos. C. de raptu. virginum, & viduarū. L. i. §. sin autem, & xi. q. ij. c. conspirationum, & in auten. vt lice. ma. & auie. § quia vero, & §. si autem. coll. viij.

g. Reus facti efficitur unus quatuor modis. Concordat Iure Mu. ar. xli. glo.

Notandum preterea quod in maleficijs faciēdis non potest contrahi societas, & ideo inter eos non datur iudicium communi diuidundo, nec actio pro socio, nec potest vnus de altero in iudicio cōqueri si non seruat promissum, vt notatur. xxij. q. iiij. si ad peccatum. In rebus enim inhonestis non contrahitur societas. ff. fami. hercis. L. cetere. §. vlti. & ff. pro socio. L. nec pretermittendum.

Libri Secundi Finis.

104

Articulus. I

a. Ad hanc materiam uide supra li. ij. ar. ulti. infra li. iij. ar. lxviij. Iur. Mu. ar. xxxviij. clarius uero ar. xxxix.

EDificia prædiorum seu uillarū [a] propter nullā aliam iniuriam succidi seu ad terrā prosterni debēt, nisi in ipsis fuerint uirgines aut mulieres uiolēter oppresse, aut post factū introducte. Tunc enim domus ille per ius condemnantur si non ut iuris est excusentur. Postq̄ condēnata iam fuerint ædificia huiusmodi si reus post modum absoluitur ab actione, destructa iam ædificia non exoluentur, quia ea a reatu non excusauit cum iure fuerant excusanda. [b] Omne animal quod tēpore uiolentiæ illic affuit, per sentētiam decoletur. Omnes huius clamoris uiolētiæ insecutores, si malefactorem quoquomodo comprehēderint licet uictus nō fuerit nō delinquunt, dummodo ab eis iudicio præsentetur.

b. Alij legunt omne uiuens intellige quod ad id auxilio fuerat ut equi quibus uiolatores assidebant uel uiolatæ abducebātur.

Glosa.

Omne animal quod tēpore violentię. &c. [c] Vnde etiam dicit lex cōmunis Raptores virginum vel ingenuarum siue iam desponsate fuerint, siue non, vel quarumlibet viduarum seu fęminarum licet libertine sint vel serue, capitis supplicio decernimus plectendos, vt in L. raptores. C. de raptu. virgi. vbi etiam lex alias penas raptoribus imponit.

c. Concordat lex xij. tab. cum inquit uim ingenue uirgini inferre aut eam suasione in tuam sententiā trahere caucto, sororem aut filiam stupro deprehēsam uēdito, posteriori tamen iure qui uirginē rapit ultimo supplicio punitur.

Glosa.

Edificia prediorum. &c̄. [d] dixerat siquidem superius libro precedenti articulo vltimo ꝓpter qd & ob quam causam arces seu castra destruantur prosternanturq̄, ne itaq̄ anihilatio edificiorum ratione similitudinis cōmunis fiat, in hoc articulo primo libri tertij autor priuilegij exceptionem facit de edificijs prediorum seu villarum quę non ita de facili destrui debent. Vnde pro intellectu textus notandum, quod edificia castri destruuntur vt articulus vltimus libri precedentis habet propter spolia, ex eo, qa predones in illa refugium habēt & non possunt de facili exindetolli. Nullumq̄ aliud edificium latrones & spoliatores tuetur & defendit nisi arces seu castra, vt in autē. de pa. tenen. §. hac edictali col. x. Edificia vero prediorum seu villarum qa non habent tantum munitiōis vt latrones & spoliatores receptare & occultare possent, quare non nisi propter factam in eis violentiam vel oppressionē mulieribus succidūtur vel ad terram prosternuntur, ex eo, quia domus ille obstaculo fuerūt, quod mulieres sic oppresse aufugere nō valebāt, quin violent. Vidēdum vlterius venit quę pena oppressores huiusmodi sequatur, & itē an sic oppresse seu violate nomen pudicitię & castitatis suę aut honoris perdant. Pro intellectu istius attendendū [e] quod castitas duplex est. Animi videlicet & corporis. [f] Castitatem quidē corporis perdit violata, vt. C. de raptu. vir. vel vidu. L. raptores, &. xxij. q. v. c. ille, &. xxvij. q. i. c. nuptiarum. Castitas vero animi corā deo & coram hominibus illesa manet, nec per violentiam aufertur. Castitas siquidē virtus animi est. Sed virtutes huiusmodi per violentiam auferri non possunt, vnde quāuis corpori violentia infertur, animę aūt nūquam, vt. xxxij. q. v. c. reuera, &. c. ita ne. [g] Castitas huiusmodi quędam est in coniugatis, quędam in virginibus, quędam in viduis. In coniugatis pudicitia vocatur. In virginibus puellarum virtus. In viduis vero continentia nuncupatur, vt. xxvij. q. i. c. nupciarum. Et quemadmodum in triplici fęminarum genere virtus huiusmodi consistit, ita & excessus qui in ipsis cōmittitur, triplici pena punitur, vt. ff. de penis. L. respiciendū, &. ff. ad senatusconsul. turpili. L. i. &. xxiij. q. iiij. c. duo ista. Primūm genus fęminarum quę per violentiam opprimi possunt est, cum soluta opprimitur a soluto, excessus istius nihilominus est magn9, vt hic, &. ff. ad le. Iul. de adul. L. vim passam, &. C. de raptu. vir. L. i. Istorū pena est multiplex. [h] Primo qd' capite puniūtur sicut hic & supra li. ij. ar. xiij. C. ad le. Iul. de adulterijs. L. i. Secunda pena est, quia propter id edificia destruuntur sicut hic, & ff. ad le. Iul. de adulterijs. L. qui domū, &. L. finali. Intellige tamē quod edificiorum huiusmodi non nisi obseracula hostia & parietes locusq̄ vbi mulieres violentiā passe sunt succiduntur & prosternuntur, & hoc propter id vt dictū est, quia ꝓhibebāt quominus mulieres aufugere possint, & hoc si nō excusentur vt textus habet, cuilibet em̄ negligētia sua est nociua, vt. C. sentē. rescin. nō poss. L. peremptorias. Tertia pena est quod animalia & omne viuens occiditur, hoc est equi q̄bus insidebant vel qui violatas abducebāt, hominesq̄ & aliud omne viuens quod auxilio oppressioni fuit, vt. C. de raptu. virgi. L. i. Quarta pena, qa de necessitate & de iure inuestigari debent & ante sententiam occidi licite possunt, siue in defensa siūt e non, vt hic & C. eo. ti. L. i. §. sin autem. Quinta pena est, qa

d. Ex huius glosæ declaratione colligitur quod ædificia uillarū seu prediorum propter spolia uel furta non destruuntur quēadmodum castra anihilantur ut supra li. ij. ar. ulti. habitum est.

e. Castitas duplex.

f. Violata an castitatem perdit uide [...] distinctione.

g. Castitas multiplex.

h. Opressoris mulierū poena.

vt sic raptā vel violatā in legittimā nunquā poterit accipere vxorē, vt. C. eo. ti. L, i. §. fin autem ingenua, & supra li. i. ar. xxxvij. Contrariū licet istius esse videatur in autē. de rap. muli. §. i. coll. ix. R℞. tamen, nullam in eo esse contrarietatē, hic enim loquitur quod de iure contrahere non possunt, paragraphus vero in autentica allegatus, intelligitur de facto, hoc est cum quę de facto raptori matrimonio copulatur penas ibidē expressas sustinet. Vel dic, quod; quāuis matrimonialiter postmodum copulauerint sese, fructū tamen seu vtilitatem iuris matrimonij nunq̄ consequuntur, vt ibidem circa articulum. xxxvij. li. i. declaratum est. Sexta pena, si parētes virginis illius oppresse eandem postmodū raptori nuptui tradant, perpetuo proscribi & banniri debent, vt. C. eo. ti. L. i. & in auten, de rap. mulie. per totum, coll. ix.

Secūdum genus fęminarum quod opprimi pōt sunt maritate, excessus ille grauior est, quia est & oppressio seu violentia, & cū hoc capitale peccatum, quare consequūtur eum omes ille pene, quę in priori excessu expresse habentur, & cum hoc aliquid adhuc specialius additur.[1] Suspitionem etenim si quis habeat de aliquo ad vxorem suā, prohibeatq; sibi ne secreto habeat quid colloquij seu cōmercij cum vxore sua tribus vicibus, testib⁹ sibi adiūctis, ille vero desistere nō vult, eundem impune interficere potest, vt in autē. vt lice. ma. & auie. §. his quoq; col. viij. C. ad legē Iuli. de adulte. In autē. si quis. Breuiterq; sciendum quod excessus seu peccati istius pena adeo est magna, dato, quod de voluntate vxoris maritate peccatum perpetres, in tātum grauiter peccas, acsi solutā violares vel opprimeres, vt. C. de adul. L. Gracchus. Maritatus etiam vir si cum aliqua adulteratus sit, vxor illius eum libere dimittere poterit, quia nō minus ille sicut & illa in eo casu deliquit, vt. xxxij. q. vi. c. si ducturi, &. c. non mechaberis, immo & dotem repetere potest, vt in auten. vt lice. ma. & auie. §. si quis in sua, col. viij.

1. Suspectū habēs aliquē de uxore sua prohibeatq; sibi sub trium testimonio ut secum pacem habeat & ille desistere nō uult, praeuentus post hac impune interfici potest, concordat supra li. i. ar. xxxvij. glo.

Tertium genus fęminārū quod opprimi potest, sunt mulieres vel v͛gines deo dicate, estq; peccatū grauissimum quia desponsata Christo opprimitur, & ita in Christum peccatum cōmittitur, vt. C. de raptu. vir. L. i. Iste omes penas superius expressas sustinet. Sed & omnes auxiliatores interficiuntur bonaq; illorū Cenobio seu claustro vbi rapta illa degit applicantur, vt. C. de epis. & cleri. L. raptores, per totum. C. de raptu. virgi. L. raptores, & xxvij. q. i. c. si qs, & Insti. de publi. iudi. §. itē lex, &. ff. ad le. Iul. de adulte. L. hęc verba. In auten. de sanctis. Epis. L. si quis, & in auten. quan. opor. Episco. §. qui vero eas, col. i.

Lerici & Iudaei arma portātes & secūdū qd' iuris est si non tonsurentur, si quis in eis deliquerit non aliter nisi ut laico eis emenda praestatur quia arma portare non debent qui pace quottidiana imperij sunt communiti.

Glosa.

Clerici & Iudęi. &c. a Nota quod clerici habētes temporalem iurisditionem indistincte pro defensiōe sua & suorum possunt sumere arma, quia hoc omnia iura permittunt, vt de senten. excom. dilecto, in prin. li. vi. cum cōcord. &. xxiij. q. i. noli. cum. c. sequen. Si vero temporalem iurisdictionem non habent, nō licet eis arma sumere in propria persona nisi ad defensionē, vel nisi ad adhortādū. xxiij. q. vlti. in certis canonib⁹, de quo pūcto vide in dist. c. dilecto. per nou. l. Sic de clerico disponit ius canonicum. Clericus neq; comā nutriat neq; barbam, & clerici arma portantes excōmunicētur, vt in. c. clerici, &. c. clericus, de vi. & hone. cle. & ammittunt priuilegium clericale, vt in. c. perpendimus de senten. excom. quod tamen sane intelligendū quia si clericus dimittens habitū in percussione percuciatur, tunc nō perdit priuilegium, immo verberantes sunt excōmunicati, licet nō mittendi ad sedem apostolicā nisi tunc fuerit monitus & apparuerit incorrigibilis vt in. c. in audientia de sen. excom. secundum lo. de lig.

a. Clerici iurisditionē temporalem habentes arma licite deferent.

Glosa.

Clerici. &c. Articulus iste disponit a quibus clerici abstinere debent, vnde nomine clericorum in proposito intelligi debent omnes, q gaudere possunt & volunt priuilegio & iure clericorū, vt extra de cle. con. c. Ioānes, & ex vltra eo. ti. c. vnico. li. vi.

Sciendum itaq; quod clerici abstinere debent potissimum ab octo quę eis interdicuntur.[b] Primo tabernas non teneant, nec eas frequētent, vt. xliij. dis. c. non oportet, &. c. nulli, & extra de vita & honestate clericorum. c. clerici. Secundo quod guerras cum omnibus facere non audeant, vt. xlv. dis. c. i. &. c. licet, & lxxxvi. dis. c. nō liceat, & in auten. de sanctis. Epis. in plerisq; locis, coll. ix. Sed nec ipsis guerra inferri debet, vnde si quis clericū vel qui clericorū titulo vtitur percusserit vel percutere procurauerit, ipso facto est excōmunicatus, vt extra de sen. c. non dubium, &. c. ex tenore. Tertio qd' clerici vestes, pallia, cappas serriceas, nec rubeas aut virides, nec excisa calciamenta, nec inaurata calcaria defer-

b. Clerici a quibus potissimum abstinere debent.

re prȩsumāt, vt extra de vita & honestate cle
ricorum. c. clerici. Quarto cum vxoribus ali
orū inhabitare eis minime licet, nec illas ad
cohabitandum cum eis permittant, vt. xxxij
dis. c. interdixit, & extra de cohabitatiōe cle
ricorum & mulierum per totū. Quinto qđ
non sint lusores, alearumq; ludo indulgētes,
vt in auten, de sanctis. Epis. §. interdicimus,
coll. ix. & C. eo. ti. L. placet, & L. decernim⁹,
& extra de vita & honestate clericorū. c. cle
rici. Sexto quod venationibus non insistant,
accipitres, canes venaticos nō seruent, vt. lx
xxvi. dis. c. qui venatoribus. c. qui. c. vide. c.
Ezau. c. quid. c. an putatis. extra de cleri. ve
na. per totum, & xxxiiij. dis. c. quorundā, &
extra de censi. c. cum apostolus. Septimo ad
uocatias & officia secularia administrare nō
debent, vt extra ne cleri. vel monachi. c. cleri
cis. Octauo quod arma nō deferant si priui
legio clericorum vti volunt, vt. xxiij. q. viij.
c. clerici, & xxxij. dis. c. si q, & xxiij. q. c. eos,
& de vita & honestate clericorum. c. ij.

Arma portantes. &c̄ Arma hic accipiuntur
pro gladio cultro seu sicca. &c̄. ff. de verbo
signi. L. armorum.

Non aliter nisi vt laico eis emēda prȩstatur.
&c. Alias si quis clericum & qui clericali ve
ste indutus incedat infestauerit, percusserit,
vel percutere procurauerit est ipso facto excō
municatus, vt extra de sen. c. non dubium, &
c. ex tenore.

c. Clericis & iudæis arma interdicuntur diuerso tamen respectu.

Iudei arma portātes. &c. [c] Nota circa id ma
gnam differentiam. Clericis enim & Schola
ribus arma interdicuntur propter eorum di
gnitatem. Iudeis vero in contumeliam, & in
signum quod ipsi cum eorum bonis sub po
testate Christianorum esse debent.

d. Iudæis quatuor potissimum interdicuntur.

Notandum prȩterea [d] quod Iudeis quatuor
precipue interdicūtur a quibus abstinere eos
oportet. Primo quod nullus Christianus cū
eis manducare audeat, nec econtra, vt. xxviij
q. i. c. omnes, nec eis famulari, vt extra de Iu
deis. c. Iudei. i. & ij. Cum paganis quidē mā
ducare Christianis permittitur, vt. xi. q. iij. c.
ad mensam. [e] Secundo quod nullum offici
um publicum habere debēt in quo Christi
anis prȩessent, vt. liiij. dis. c. nulla. Tertio medi
cine ab eis nō accipiant, vt. xxviij. q. i. c. null⁹
Quarto quod die parasceues exire, non au
deāt, nec fenestras apertas habeāt, vt extra de
iude. c. quia super his, & C. de Iudeis, & ce
licolis. L. nullius.

e. Iudæi prætcrea nullum Christianum in seruitorem habere debent, ut extra de iudæis. c. multorum & c. at hec, nec scholas seu sinagogas nouas construere, ut extra eo. ti. c. consuluit.

Qui pace quottidiana imperiali sunt cōmu
niti. &c. hanc autem pacem Iosephus apud
Vespesianum Iudeis conciliauit, vt infra ar.
vij. de pace vero tenenda vide supra li. ij. ar.
lxvi. [f] Contingat etiam Iudeum cōtra Chri
stianum testificare velle, hoc facere debet cū
duobus Christianis & vno Iudeo. Christia
nus vero contra Iudeum testificari potest, cū
vno Christiano & vno Iudeo.

f. Iur. Mu. ar. Cxxxviij habetur quod Christianus contra iudæum agere uolens pro debito mettertius eum conuincere cum testibus oportet, uidelicet cū iudæo & Christiano, Iudæus similiter conuincat Christianū.

Articulus. III

Mulier prægnans nō de
bet in iudicio [a] nisi ad
cuttim & crines condē
nari. Super fatuos &
furiosos sententia mortis uel mem
bri amissionis non promulgatur. [b]
Sed si damnum dederint curatores
eorum illud restaurari debebunt.

a. Iur. Mu. ar. xcvi. supra li. i. ar. xxxiij.

b. Iur. Mu. ar. xxx... supra li. ij. ar. l...

Glosa.

Mulier pregnans nō debet. &c. Vide. ff. de pe
nis. L. pregnantis. & C. eo ti. L. sancimus. [c]
Immo & sentētia lata cōtra furiosum vel bo
nis interdictū, est ipso iure nulla, vt. ff. de re.
iudi. L. furioso, extra de successi. ab intesta. c.
finali, & C. de curatore furio. per totū, vide
etiā supra li. i. ar. xij. sup verbo ꝓdigalitate.

c. Sententia contra furiosum lata est ipso iure nulla.

Glosa.

Dictum est articulo prȩcedenti quod Iudici
um seculare abstinet a quibusdā personis ra
tione officij illorū, ita quod ad ius trahi non
possūt seculare, vt clerici, corā eīn spūaali iu
dice conueniri debent, vt in auten. de sanctis.
Epis. §. si qs, coll. ix. & in auten. vt cleri. apđ
ptopri. Epis. §. i. col. vi. & in autē. apud quos
opor. cleri. §. i. col. vi. & xi. q. i. c. siluester. Hic
in articulo prȩsenti declaratur quod iudiciū
quandoq; suspēditur contra alias personas,
sicut si mulier prolem viuam in vtero porta
uerit, noxa enim matris nihil obesse potest
puero, vt Insti. de ingenu. §. i. Sensusq; arti
culi est quod puer seu aliquis homo innocēs
interfici aut pena affici nō debet propter ex
cessum parentum, vt. C. de penis. L. sancim⁹
& hic in textu.

Queritur an ergo libere dimitti debeat. [d]
Quidam dicunt quod sic opinionem fundā
tes super articulo prȩsenti quod mulier prȩ
gnans in iudicio non debet cōdemnari. Si er
go non condemnatur nec pena iudicij in eā
exequi potest, nullus enim iure occidi pote
rit nisi prius sentencietur. Pro exsolutio
ne quæstionis nota quod Iudicium est du
plex. [e] Primo quando sentencialiter vnus
declaratur. Secundo quando exequutio
fit sententię. Primum potest fieri super prȩ
gnantem mulierem. Secundum non nisi eni
xa prole, postq̄ enim sentēciatur, seruari de
bet quoad prolem genuerit ne puer prop
ter sententiam interficiatur, nec enim noxam
parētis suferre tenet, vt. ff. de pe. L. prȩgnātis.
Super fatuos & furiosos. &c. [f] dictum est in
primo paragrapho huius articuli quando
sententia prolongari debet, hic dicitur quā
do omino eam auferri oportet, nullus enim
vitam demereri potest, nisi voluntas & factū

d. Mulier imprægnata malefitium committens an puniri debe... uel dimitti.

e. Iudicium duplex.

f. Ad hanc materiam uide seu c. xviij. gl... & supra li. ij. ar. xxx viij.

concurrant nec vnum sine altero sufficit. vt. ff. de pe. L. cogitationis.

Delinquat etiam quis ex negligentia vel insania sine voluntate non suffert penam propter hoc, vt hic & supra li. ij. ar. xxxviij. in fi. & lxv. & ff. de iniur. L. illud, & C. ad le. Corne. de sicca. L. si quis, & hoc ex eo fit quia furiosi & pueri liberum arbitrium non habēt, vt. ff. de reg. iur. L. furiosi, & C. de falsa moneta. L. i. & ita non puniuntur

Curatores eorum illud restaurare debebūt, &c. Dicere quis posset quod furiosi etiā puniuntur, quia bona illorum pro resarciendo damno accipiuntur, vt hic & supra li. ij. ar. lxv. g Rx. quod illud quod quis in membro vel corpore punitur proprie pena vocatur. Illud vero quod ad pecuniam vergit mulcta dicitur, vt. ff. de verbo signi. L. aliud. §. inter mulctam autem & penam. Cum itaq; pena duntaxat in membris fit. In mēbris vero nihil paciūtur ergo nec penari proprie dicuntur sed mulctari. Vnde corrolarie sequit quod quicquid in corpus vel in membrum cedit, est pena. Quicquid ad pecunias vel bona, emenda aut mulcta dicitur. Vel dic quod tutores de suo proprio mulctam huiusmodi erogare tenentur vt textus hic habet. Tutor enim furiosum prouidere debet ne damnum faciat. Si ergo ex negligētia id omittit resarcire tenetur, vt supra li. ij. ar. xxxviij.

g. Pena quid propria dicatur.

Ex li. feu. c. xviij.

Nota quod sententia differri potest multifariam. h Primo si sententiam inuenire nesciūt transferre possunt ad informandū & melius resciendum. Secundo differtur propter factū & hoc tripliciter si deliqt puer infra annos & tutorem habere non potest. Sententia differtur ad proximū iudicium vt tutorem habere possit, vt. C. de administrato. L. frustra, & C. de peri. tuto. L. tutoribus. Secundo si negotium fatuum vel furiosum attinet sentētia differtur, & fatuus seruari debet vt dinoscatur si ex insania id fecerit nec ne. Tertio si impregnata mulier delinquat, differtur sentētia scz quoad exequutionem, donec ꝑcrearit. Puer enim propter excessum matris puniri nō debet, vt in. L. supra allegata, idq; totum intelligitur de sententia proroganda quoad exequutionē. Pupillo enim differtur sententia quoad tutores habere possit qui eum intercedant, fatuis item & furiosis hoc idem prestatur. Si vero furiosi tutores habere nō possunt nec eos aliquis intercedere vult quanto mitius fieri potest cum eis procedatur, & si tutor sit, damnum resarcire eū oportet, ex quo illum non custodiuit quem custodire debuit.

h. Sententia multifariam differri potest.

Querere quis potest, quur furiosus detineri debeat ex quo tutor damnum resarcit. Rx. quod huiusmodi detentio fit ꝑpter duo. Primo ex officio iudiciario non tamen ligari debet nec penis affici aut vinculis seruari. Sed occludi & necessaria ministrari eidē oportet, vt ibi dinosci possit si praua voluntas cita factum affuit necne, quia si affuit volūtas mala, punitur iuxta excessum. Si vero ex furia id fecerit, occludi perpetuo debet vel relegari ne illi quibus damnū illatum est vindictam soli de eo accipiant.

Articulus. IIII

QVi repetit ab aliquo sibi uendita uel donata mobilia a remq; uenditam negauerit uel donatam, si emptor uel acceptator rē sibi uenditam aut donatam metter tius probare poterit, iure eam obtinebit, sed cum tali testimonio si res aliqua sub aliquo uendicetur alium sibi non potest acquirere uarendatorem quia hic suo se poterit expiare sacramento. b Qui uenditionem recognoscit ille emptori uarendare tenetur, & qui uenditionem fuerit confessus uarendare tamē nō uult, hic fur aut furi similis præsumitur nisi illud in uenditiōe seu cōtractu coram testibus excepisset.

a. Textus uetustiores ita legunt, si res mobiles quis uendiderit, donauerit, easdēq; postmodum repetat factum negādo, possessor suo sacramēto & duorum qui factū uiderunt res ipsas facilius obtinebit. Cū huiusmodi uero testimonio, si easdem res alter quiuis tanq̄ furtiuas uendicet, non poterit quis unum quod uarendator eius sit lucrare, ille enim proprio absoluitur sacramento.

b. Concordat supra li. i. ar. ix. li. ij. ur. xlij. Iure. mu. ar. xcix. & cxl.

Glosa.

Qui repetit ab aliquo. &c. c Perfecta em̄ donatio non potest reuocari, vt. C. de donaci, quę sub mo. L. perfecta, & C. de reuocan. dona. L. ij. iij. iiij. v. vi. d Et hoc regulariter fallit in casibus, videlicet propter ingratitudinem quod dic. vt de dona. c. fi. puta si donatarius in donatorem manus violentas iniecerit. Itē si atrocem iniuriam eidē irrogauerit. Item si graue damnū rerum suarum molitus sit. Itē si ei vite periculū inferre presumpserit vt ibi. Item si conditionē appositam non impleuerit. C. de reuocā. dona. L. fi. & insti. de dona. §. aliæ, & de condi. ap. c. verum. He autē reuocationes personales sunt, nec extendūtur ad heredes illorū qui in vita sua siluerūt, de dona. c. fi. & C. de reuo. don. L. fi. Itē reuocatur donatio propter pacti turpitudinē, de simo. c. de regularib⁹. & c. de hoc, & c. audiuim⁹. Item propter donātis enormitatem vt si pater iratus filium exheredet. xiij. q. ij. si quis. Item propter superuenientem filiorū natiuitatem, & hoc iure poli, sed non iure fori. xvij

c. Ex textu liquido apparet quod cui aliquid donatur aut uenditur propter est illud obtinere q̄ ille donationem uel uenditionem negare.

d. De donationibus & quomodo reuocātur uide hic per totū

q.iiij.quicunq;.ij. Item propter donantis impotentiā, vt si res Ecclesiastica traderet, xvij q.iiij.questi.& de testa.c.filius. Item propter certū defectum de cleri.cōiu.quod a te,& de renun. ex transmissa. Item reuocatur aliquando donatio quatenus legittimam summam excedit.xij.q.ij.si quis,&.C.de dona. sancimus. Astringitur vero donatarius donatori naturaliter ad antidona idest retributionem. Naturaliter em̄ homo mouetur vt benefaciat sibi benefacienti scz quod vicem ei impendat, & beneficium ei recognoscat, & offendere caueat. Et dicitur naturaliter quia eo iure vtitur vt cetera animalia Insti.de iure .natu. in princi. multo forcius homines hoc attendere debent, ad hoc de testamen.cum in officijs,&.xviij.q.ij.illud. Et vide etiam infra eo.li. circa arti. lxxxiij.

e. Venditor quomodo tenetur emptorē warēdare & quō nō.

Ille emptori warendare tenetur.&c [e] In iudicio si res vendita impetatur, hoc denunciat venditori, vt.C.de euic.L.auctore &.L.emptor fundi.& de empci.& vēdi. c.fi. Si enim fiet emptori in re iniuria vel violentia, ista nō tangit venditorem & sic nō agit tunc de euictione vt etiā notatur in dicta.L.emptor fundi,& in glo.supra libro.i.arti.lxx. & in dic. c.fi. Et in quibus casibus anteq̄ res est euicta agi potest de euictione vel ad cautiorē prestandam vel ad rem liberam tractandam, vide.C. de euic.L.qui rem & ibi in glo. nota. Vide etiam aliquid de euictione notatū supra li.ij.circa ar.xxx.& ar. xxxvi,& infra li. iij.ar.lxxxiij.

Glosa.

Sensus articuli presentis est quod ille cui qd donatur vel venditur propior est obtinere rem venditam vel donatā q̄ ille negare possit. Cōtrariū istius videtur li.i.ar.vij.&.xviij. vbi innuitur quicquid coram iudicio actum non sit, hoc vnus negare potest. Exquo itaq; donatio vel vēditio quādoq; coram iudicio non fit negari tamen nō poterit vt texus habet. Quare videtur articulus iste contrariari prioribus dictis. R℞. nullam in eo esse contrarietatem, dicitur enim ibidem cū aliquis coram iudicio renunciauerit quid, illud negare non poterit, vincetur enim testimonio. A cōtrario ergo sensu quicquid vnus nō renunciauerit iudicialiter vel coram iudicio nō fecerit hoc ipse pociori iure super damno suo se defendere poterit, q̄ quis cū testibus damnum sibi inferre posset. Ex quo itaq; huic dānum inferretur si donata vel empta bona sibi auferrentur sequitur ergo quod propior est damnū defendere suum q̄ alter donum negare. Etiam propter hoc id fit quia ille qui in possessione rem tenet potius ius ad eam habet q̄ ille q eam impetit, quia actor nō plus habet nisi iuramentū & testes quibus probare possit suam querelam. Respōdens vero habet possessionē, iuramentū, & probationem, donationis vel venditionis per testes, quare probatio possidentis melior est q̄ actoris, vt supra.li.i.ar.xv,&.li.ij.ar.xxxvi. Hoc quod hic dicitur qđ respondens probatiōes afferre potest vel probare valeat, videtur esse in cōtrarium. C.de eden.L.qui accusare, vbi innuitur quod actori incūbit probatio, vt Insti.de interdi.§.commodū,&.C.de proba.L frustra. [f] Vbi habetur frustra veremini re ab eo qui lite pulsatur probatio exigatur, & itē L.actor ita habetur. Actor qđ asseuerat ꝓbare se non posse profitendo reum necessitate monstrandi cōtrarium non astringit cum per rerū naturā factū negantis ꝓbatio nulla sit. Preterea.L.vlti.eo ti.disponit q̄ actor ꝓbare debet qđ allegat. R℞. qđ leges allegate nō cōtradicūt articulo p̄senti q̄a queadmodū secūdum leges actori incūbit ꝓbatio sue querele. [g] Ita respōdenti parti probatio incūbit sue responsiue, sicut in simili. Si dicis, quod equus qui est apud me tuus sit, instat tibi probatio propositionis tue,& hoc volūt leges allegate, quod etiam leges pretacte dicunt mihi nō competere probationē, hoc intellige in hunc sensum. Si tu non probaueris rem esse tuam ego probare tibi non teneor, quod mea sit, quia si tua non est, extunc manet mea. [h] Vnde vtilitas possessionis quanquam ille qui possidet nō sit dominus rei, tamen si ille qui petit rem non potest probare rem illam suā esse, remanebit res penes possidentem. Preterea si iura possessoris & petitoris sunt dubia pro possessore iudicari solet, melior ergo condicio est possidentis & exinde super possessione humana frequens mentio fit.vt.C.de probaci.L.actor & Insti.de interdi.§.commodū,&.C.de eden.L.nō est nouum. Si vero tu probaueris quod res tua sit, & ego dixero rem esse meam, quia mihi eam dedisti vel vendidisti hanc contradictionem propior sum ad probandum, vt.C. de probaci.L.cū res,&.L.vis eius &.ff.de excepci. L.i.& extra de probaci.c.ij.

f. Vide supra li.i.ar. xv.

g. Respondenti eque incūbit probatio sue responsionis sicut & actori sue querele.

h. Possessionis utilitas

Sciendum tamen circa id [i] quod donatio reuocari potest multis modis prout & supra in glo.precedenti tactum est, vtpote si atrocem iniuriam donatori fecerit. Si illum percusserit. Si in corpore vel bonis eum damnificare vult. Si pactum non impleuerit ratione cuius donatio facta sit. Si ingratus donationis fuit, vt Insti.de dona.§.sciendum. C.de reuocādis dona.L.generaliter. In autē.de nup.§. mater, coll.iiij. In auten.vt liberi de cetero auro non egeant.§.illud, coll.vi. Item propter donantis enormitatem, extra de Simonia.c. regularibus &.c.de hoc. Item reuocari potest donatio cum fit ab his qui eam facere minime possunt, vt supra li.i.ar.xxxi. Insti.qui.ali. poss.vel nō p totū, sicut sunt mulieres, pueri, furiosi. Item propter superuenientem filiorum natiuitatem, vt.xvij.q.vlti.c.quicunq;. Item si donatio excedat immensam summā, vt Insti.de dona.§.perficiuntur, extra eo,ti,c.

i. Donatio multis modis reuocari potest.

k Donator non tenetur de euictione uide infra ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxx.

l. Donationem promittens ad eam explendam artari non debet nisi inquantum poterit. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij. & infra Spe. Saxo. eo. li. ar. xxxix.

m. Vide supra li. i. ar. ix. Iur. Mu. ar. Cxl. ad hanc materiã abunde

n Repetere bona contigit dupliciter.

o. Furtum præscribi non potest.

p. Bona sunt duplicia quæ uarendare oportet.

apostolice. k Donator etiã nõ tenetur de euictione vel recompensa rei donate si damnũ eueniat, vel per ius impetatur vel lucretur, nisi forsan de dolo si intercessit datur actio, vt. ff. de dona. L. Aristo. §. vlti. l propterea promissam donationem non potest quis artari ad eam explendã nisi inquantum põt, ita quod etiam solus posthac mendicare non cogeretur, vt. ff. eo. ti. L. qui id, & in auten. de equali. dotis. §. fin autem, coll. x.
Sed cum tali testimonio. &c. hoc intellige prout textus in se est, quia alias sequeretur, si bona mea apud aliquẽ preuenirem eadeq; vẽdicare vellem, ille vero tandem dicat per me sibi fore donata vel vendita idq; probare duobus testibus velit, vt sic testimõnio illorum lucraretur me in euictorem. Textus ergo habet quod istud fieri non põt. Varendam enim iuramento negare possum.
Paragrahus tamen iste secundus contrariari videtur primo paragrapho eiusdem articuli vbi dictũ est, qui repetit ab aliquo sibi vẽdita vel donata rẽq; venditã negauerit extũc ille qui in possessione rem habet propior est metter tius probare. Sed quomodo quis repetere potest, nisi cum vendicatione, & ad quẽ potissimũ vt ad varendatorẽ se trahere valeat ille qui rem possidet, m nisi ad illum a quo rem habeat donatam vel venditam, & qui eam viceuersa vendicare nititur. Si ergo rem donatã testibus obtinere possum vt paragraphus primus loquitur extunc rem donatã possidebo et ille euictionẽ negare nõ poterit. Etsi illum pro varendatore obtinuero, extunc id erit falsum quod paragraphus secundus habet. Si vero a varendatione se se excusare posset vt. §. secũdus disponit, in primis venditionẽ aut donationem eum negare oportet, & si id facere potest, extunc paragraphus primus locũ non habebit, soluit dubietas ista sub distinctiõe repetitionis. Vnde nota n quod repetere bona cõtigit dupliciter, quia vel repetit a te sicut a vero possessore, extunc tu retinere potes illa cũ testib⁹ si emptionẽ, donationẽue legittime factam pbare poteris, vt supra li. i. ar. xv. & li. ij. ar. xxxvi. & C. de proba. L. cum res, & ff. pro empto. L. i., & ff. pro socio. L. ij. & Insti. de dona. §. alie. Si vero repetit a te rem furtiuã probareq; poterit quod sibi furto ablata sit, testibus eam lucrare potest, vt supra li. ij. ar. xxxvi. o furtum enim prescribi non potest, vt Insti. de vsucapi. & longi tempo. §. furti. & §. quod autem.
Secundo distingue quod bona sunt duplicia quę varendari oportet. p Mobilia videlicet & immobilia. Mobiliũ varendatorẽ conseq nõ potest, nisi ille donationẽ aut venditionẽ recognoscere velit vt hic text⁹ habet, & supra li. ij. ar. xxxvi. Si vero sint bona imobilia hoc distingue, vel illa tibi dederit coram iudicio, vel extra iudiciũ. Si coram iudicio factũ sit & illa viceuersa repetit, possessor facilius probabit cum iudice & duobus ad iudiciũ pertinentibus, vt supra li. i. ar. vij. & viij. & C. de proba. L. siue. Si vero extra iudiciũ factũ sit extunc illum varendare te nõ oportet, quia adhuc res illa eius est, vt. C. de usufra. L. i. & cogitur tibi pecuniam tuam vel aliam rem occasiõe illius datam restituere, vt supra li. i ar. ix. & xxxiij. Infra eo li. i. ar. lxxij. C. de cõdi. L. si predium. Tertio distinctio necessario sequitur ex parte varende, quia si tu vendices & alloquaris bona mea, & ego probauero quod tu ea mihi solus dedisti vel ea vendidisti liber pronunciabor a te, nec cõtrariabitur huic, quod te cum testibus pro varendatore non acquiro, per id enim varẽdator nõ es, quia varendator non est ille cui probatur illud quod prius suũ fuit, & iam meũ est iure factum. Sed varẽdator ille dicitur ad quẽ me traho occasione rei donate vel vendite quã alter a me vẽdicare nitit. Si vero quis alter alloquatur bona mea ad quem nõ intendo me trahere tanq̃ ad euictorẽ & si me postmodũ traho, eum cõuincere testibus nõ possum, nec pro varẽdatore cũ obtinere, nisi corã iudicio factũ sit, vt supra li. i. ar. vij. viij. & xviij. Si vero coram iudicio actũ sit, & donatio seu vendicio cõfirmata fuerit varendare eum me oporter, vt. C. de euicti. L. si controuersia, & Insti. de re. diuisi. §. p traditionẽ & ff. ne vis fiat ei qui in posses. L. ait pretor, & Insti. de empci. & vendi. §. item.
Qui venditionẽ recognoscit. &c. Exinde habetur q̃ iste varẽdator necessario sit qui vẽditionẽ recognoscit. Intellige de bonis quę vendicantur sub emptore.
Nota tamen q quod quędam sunt quę nõ necessario varendantur. Primo si bona vendũtur quę ex demortuo mihi venerunt, vel per mortem alicuius succedere possunt, non tenetur varendare venditor, vt. C. de euicti. L. i. quia vẽditor nihil vendit aliud, nisi ius successoriũ quod expectabat vel in expectando est. Secundo quicquid donatũ sit illa varendari nõ oportet, nec dãnũ resarcire, vt. ff. de dona. L. Aristo. Ille enim qui donat beneficiũ prestat, sed beneficiũ nulli nocere debet. In contrarium licet istius sit. C. de euicti. L. ij. R. tamen quod lex allegata disponit r q̃ heres tenetur aliũ coheredem varendare occasiõe bonorũ deuolutorum & coheredi abscessorũ quia vt sic dantur bona pro sortis suę contentatione, hic vero intelligitur cum donatio fit ex gratia. Tertio qui scienter emit res Ecclesię seu res sacras, Res enim ille nullius sunt & ita easdem nullus vẽd re sed nec emere debet quare venditio nulla nisi sit pro redemptiõe captiuorum, vt Insti. de re. diuisi. §. nullius, & §. sacre, & C. de sacro sanctis Ecclesijs. L. sancimus, & in auten. de nõ alie, & pmu. res Ecclesię coll. ij. Quarto si emptor nõ indixerit venditori quando bona empta sub ipso alloquuta sũt, hoc est si omiserit denuntiare vẽditori postq̃ res impetita sit. Quin

q. Quædam sunt res quæ non necessario uarendãtur.

r. Hæres cogitur aliũ cohæredem uarendare occasione bonorũ deuolutorum & cohæredi abscessorum.

si emptor bona sua amittit propter inobedientiam vel iniustam sententiam a qua nō appellauit, de istis duob⁹ modis habetur extra de empci. & vendi. c. vlti. Sexto si emptor bona empta potuit vsucapere seu pręscribere & id non fecit sed neglexit. Septimo si ex compromisso per arbitros facto eidem abiudicata sunt, & de istis duobus modis habetur. ff. de euictio. L. si dictū. Octauo si non tempestiue denunctiat vēditori sed pretermittit vsq; ad vltimam sententiam. ff. de euicti. L. si rem. Nono si propter culpam emptoris bona illa alienentur, vt in dicta. L. si rē. Decimo si aliquid pro ludo emit, vt. ff. quarum re. nō da. actio. L. ij. Vndecimo si emit bōa quę scit nō vere pertinere venditorem nisi aliter in contractu expressum sit, vt de re. Eccle. non alienan. c. ad audiētiam. Duodecimo si emptor seruū emptum liberū dimittit, vt. ff. de euicti. L. si seruum. Tredecimo si emptor in bonis emptis permittit mortuos sepelire quia locus ille vt sic efficitur sacer, vt. ff. eo. ti. L. si per imprudentiā. Quartodecimo si emptor emit quod de iure sibi emere prohibitū est, sicut si Iudęus seruum Christianum emeret. Quintodecimo si emptor bona empta habere nollet pro suis, & dimiserit illa voluntarię, vt. ff. eo. ti. L. vlti.

Et illum varēdare seu tueri non vult, hic fur est. &c̄. Ille enim qui vendit aliquid, ius suum in auxiliū emptori porrigere debet quo iure ipsi vendere potuit, si id facere nō vult signum est quod absq; aliquo iure illud vsurpabat, & ita est fur vel p̄doni similis reputatur. Si enim violenter occupat pręscribere non potest, vt supra li. ij. ar. xliiij. Insti. de vsuca. §. quod autē, retineat vero illa dolosa cōtrectatione vel occulto, furtū est. ff. de furtis L. i. & Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. i. Et ex ista forsan causa euictionem subterfugit, non enim melius & pinguius ius alij tribuere potest, q̄ quod solus habuit. ff. de acquire. domi. L. traditio, & . ff. de reg. iur. L. nemo & . L. non debet, & Insti. de vsuca. [f] §. furtim & . §. quod autem.

[f]. Nota iure feudali bona quædam dātur ratione officij & non erunt feudalia nec iure feudali uerum iure curiæ illa possidebit, ut bona quæ dantur pincernis, Marsalcis & alijs officialibus & ista dantur ad uoluntatem dominorū feu. c. lxij.

Articulus V

QVicquid alicui conceditur [a] aut apud eum sub trium testimonio depositum manifeste fuerit, de furto aut spolio incusari non poterit. Per tres autem quindenas seu tribus uicibus per interuallum semper duarum septimanarū citari debet is, qui res alteri concesserat, uel qui eas deposuerat ut cōpareat res suas in iudicio si ei uidebitur defensurus. Quod si non fecerit actor in prædictarum rerum mittitur possessionem. Retentor autem huiusmodi terminum aut diē si sine periculo permanere uoluerit suo accomodatori aut depositori personaliter aut in eius domicilium intimare debebit. Accomodatā rem is cui accomodata est in principio litis & in conspectu actoris creditori licite restituere potest. Si quis rē suam apud alium deposuerit, & si ex furto is eam amiserit, aut spolijs incendijsq; perdiderit, uel si animal mortuum fuerit, nullam pro eo penam sustinebit dummodo ille suo sacramento hoc dolo suo non accidisse declaret. [b] Quicquid uero uni cōceditur aut pignoratur illud reddere tenetur non peioratum aut secūdum sui ualorem exsoluere. Moriatur equus uel animal obligatum sine creditoris culpa, hoc soluere non tenetur si id probauerit, & ut iuris est a dolo sese excusauerit summam autem debiti in qua obligata fuit res illa [c] per hoc ammittit creditor, nisi aliter in contractu fuerat stipulatum.

[a]. Textus uetustiores ita legūt. Res concessa seu ad seruandum coram testibus tradita tanq̄ furtiua uel spoliata repeti nō potest.

[b]. Concordat cum proxime præcedenti & supra li. ij. ar. xxxvi.

[c]. Contra. L. si pro mutua C. si certum petatur uide collec in prin quasi.

Glosa

Quicquid alicui conceditur, aut apud eum sub trium testimonio. &c̄. Et licet de natura depositi est, vt res ipsa restituatur, vt. i. distin. ius naturale. [d] Fallit tamen primo quando quis deposuit gladium & demum factus est furiosus. xx. q. ij. ne qs. [e] Item si deponēs fuerit deportatus. ff. de depo. L. bona fides. Item quando fur deponens & dominus rei concurrūt in petitiōe, vt in dic. L. bona fides. Itē cum fur deponit rem apud propietariū, vel apud illum cui surripuit vt ibi, & . xij. q. ij. cū deuotissimam & etiam nec contra. L. sequestrationem restitutio est facienda, de hoc nota p Hostiē. in sum. de depo. §. cui vers. est em̄ & vide plene de deposito supra li. i. cir. ar. xv

[d]. Gladius depositus furioso restituēdus nō est.

[e]. Depositum quando restitui non oportet. Vide & de deposito abunde per totum.

Accomodatam rem.&c. de natura cõmodati vide in.c. vnico, de cõmo.& in legibus ibi in glossa allegatis.

Si quis rem.&c. Dicit ad hoc lex imperialis. Preterea is apud quem res aliqua deponitur re obligatur & tenetur actione depositi, qa ipse de ea re quam accepit restituere tenetur, & si quid dolo cõmiserit, is ex eo solo tenetur, culpe autẽ nomine idest desidie atq; negligentie nõ tenetur. Itaq; securus est qui parum diligenter custoditam furto rem amisit, quia qui negligenti amico rem custodiendã tradidit non ei sed suę facilitati illud imputare debet, vt Insti. qui.mo.re.cõtra obli. §.prę terea. Vide etiam. ff. de depo. L.i.§.in conducto &.§.vlt.& in.c.bona fides de depo. Item ad hoc dicit lex cõmunis. Si incursu latronũ vel alio fortuito casu deposita pierint ad depositariũ vel eius heredem qui dolũ solum & latam culpam si non aliud specialiter cõuenit prestare debuit nõ pertinet detrimentũ vt in.L.i.de depo.

Alium deposuerit.&c. Et si te presente in domum tuã rẽ aliquam immisi videor tibi tradidisse & tu custodiam istius rei recepisse, facit qđ nota extra de depo.c.grauis in glo.

Moriatur equus.&c. Aliter disponit lex cum dicit placuit sufficere quod creditor ad eam rem custodiendam exactam diligẽtiam adhibeat, quam si prestiterit & aliquo fortuito casu rem amiserit, securum esse nec impediri creditum petere, vt Insti. qui.mo.re. contra obliga.§.fi.

Sine creditoris culpa.&c. Nota qđ licet creditor de iure cõmuni necesse habet probare cõmissionem pignoris, nõ tamen tenetur ꝓbare ꝙ sine dolo suo vel culpa sit amissum, quia nec potest, ergo debitor hoc probet si vult alias sibi condemnetur. C.de pigno. acti. L.si creditor &.L.si nulla. ff. de proba. L quotiens.§.qui dolo. Non etiam tenetur creditor de fortuitis casibus vt in.§.fi. Insti. qui mo.re.contra obliga. Certũ tamen est quod fructus sortem attenuant, nec potest pignus obligari alij creditori a primo creditore vltra summam quam in re habet. C.si pignus pigno. da.sit.L.i.&.ij. De natura pignoris plenissime etiam notatur supra li.ij.circa ar. lx. ibi vide.

Glosa.

Sensus articuli presentis est & eius doctrina si quid alicui conceditur, vel apud eũ deponitur illudq; idem sub ipso vẽdicetur quomodo ex vtraq; parte prę custodiri se debeãt ne damnum incurrant, differentiaq; pręcedẽtis & istius articuli in eo liquet. Presens enim articulus tractat de respondente qui se ad varendatorem trahit quem res illa impetita ptinet, pręcedens vero articulus declarabat si quis repetat vendita aut donara ab aliquo. Circa id tria notanda veniunt. [f] Primo qđ ratione huiusmodi rerũ accomodatarũ vel depositarum furtũ alicui impingi nõ potest sicut hic, furtum enim non est aliud nisi dolosa cõtrectatio rei aliene vt leges habent. ff. de fur. L.i.& Insti. de obli. quę ex delict. nascun.§.furtũ. Id autem hic non fit quare vnus de facili furtum alicui impingere nõ potest si illi quid manifeste accomodatũ vel ad seruandum datum sit.

[f] Occasione rerum accõmodatarũ furtũ inpingi non poterit Concordat supra li.ij. ar.xxxvij. Iur.Mu.ar. xcij.

Sed dicere qs posset, si ergo cui datur ad seruandũ aliquid, debet ne manifeste illud facere, & si nõ facit an furto incusari possit. Quidam dicunt quod sic, quia qui vt sic rem seruare vult vt exinde furtum sibi nõ impingatur iste vel mãifeste acceptare vel publicę illã seruare tenetur, vt supra li.ij.ar. xxxix.&.xxxvi & hic in textu, qa q furtiuã rẽ occulte tenet furi similis efficitur, vt supra li.ij.ar.xiij.&. C.de his qui latro vel alijs cri.reos.occul.L i.&.ij. Si ergo quis pecuniam occulto acciꝑiat in deposito & secreto seruat, furto accusari possit. In oppositũ tamen sunt leges quę dicunt quod furtũ nullus cõmittit nisi dolo se contrectet rem alienam propter suũ cõmodum Insti. de re, diuisi.§. gallinarum &. ff. de fur. L.i.& Insti. de oblig. quę ex delict. nascun.§.ij.&.§.furtum autẽ. Pro ex solutiõe questionis & intellectu prȩcedentiũ [g] nota furti & rei furtiue differentiã. Aliquãdo em̃ fit res furtiua furtumq; cõmittitur in ea & ꝓ furto accusari seu pro furto cõtra eum agere potest, sicut ille q furatur, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascũ.§.aliquãdo, &. ff. de fur. L.i.&.C.eo.ti.per to. Aliquando furtũ cõmittitur & res ablata fit furtiua, non tamen cõtra illum qui facit actione furti agi poterit, sicut si seruus domino, puer patri, vxor marito quid ceperit, sub cuius potestate adhuc sunt, vt Insti. eo.ti.§.hi qui, &. ff. de fur. L serui & filij. Tertio cõmittitur furtum & põt furto accusari sed res ablata nõ fit furtiua, id est non erit huiusmodi res vt possideri non possit. Possessione enim res huiusmodi prescribi poterit, quod de re furtiua intelligẽdũ nõ est, vt Insti. de vsuca.§.furtiue, &.§.quod aũt, sicut si actipio secreto apud te pignus meum, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §.aliquando.

[g] Furti & rei furtiuẽ differentia, uide supra li.ij.ar.xxxvi.& xxxvij.

In textu cum dicitur. Quicquid sub testimonio depositum fuerit.&c. Intellige quod depositum vel cõmodatum manifeste seruari oportet hoc est ita seruetur prout de iure seruari debet. [h] Vnde si pecuniam tibi quis ad seruandum dederit, similiter equũ vel vaccam si in occluso in cista tua pecuniam seruas ęque manifeste cam tenes sicut si equum in stabulo, vel vaccam quę in campum pellitur. Et si quis ea ratione rem furtiuam tibi dederit vt apud te inueniatur animo tibi nocendi quod videlicet cũ illa re detineri possis & nõ ipse, sine pena manes si id negauerit mulctã & emendam soluere te oportet. Istud vlti. habetur li.ij.ar.xiij. de primo vide Insti.

[h] Pecunia ad seruandum data eque manifeste in cista seruari dicatur sicut equus in stabulo & uacca in campo. Cõcordat Iur. Mu.ar.lvi.

de oblig. quę ex delict. nascū. §. oblatū furtū. Preterea nota.[i] Mutui, cōmodati, & depositi differentiam, Mutuū dicitur cum rem quā mihi mutuas fit mea in tantum, quod nō teneor tibi illam restituere sed sui similem sicut si mutuas mihi pecuniam & alia quę ponderantur pecuniam eandem tibi dare nō teneor, sed similem in valore & quantitate & per id liber ero a te, & si illa mutuata perdit pecuniā resarcire nihilominus cogitur iste cui mutuata est, vt Insti. qui. mo. re. contrahi obli. §. i. & §. item is. Commodatū vero dicitur illud quod cui cōmodatur ad vsum sicut est vestis equus & similia, & differt a primo in tribus.[k] Primo quia cōmodata re vti non potes, nisi ad vsum illum ad quem tibi cōmodata est, si aliter facis soluere eā cogeris, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. furtum. Secundo quia illam eandem rem restituere cogeris & non sui similem, vt Insti. qui. mo. re. contra oblig. §. item is.[l] Tertio quia si custodis rem cōmodatā prout melius potes, custodia tamē debet esse maior q̄ tuas res custodire soles, & si aliqd eueniat preter tuā culpam aut negligentiam soluere non teneris nisi specialiter in cōmodato exp̄ssum sit, vt Insti. eo. ti. §. & is quidem, & ff. de deposi. L. i. & C. eo. ti. L. si in cursu. Si vero circa cōmodatū expresserit quod equū soluere vellet si quid damni eueniat vel ad tempus determinatum non restituat soluere tenetur, vt in c. vni. de cōmo. & infra ar. xxij. Istud tamē obseruatur secundū leges. Secundū ius uero nostrum Saxonicum vt articulus presens habet res cōmodata integre restitui debet vel in valore solui. Depositum vero seu res deposita dicitur quando aliquid alicui cōmittit vel ad seruandū datur, & illa vti non debes nec etiā soluere teneris si perditur, dato si nō diligenter custodias nisi forsan dolus cōmittatur per te, vt Insti. eo. ti. §. preterea, & ff. de deposi. L. i. & extra eo. ti. c. vlti. & C. eo. ti. L. si in cursu.

Nota tamē[m] quod in deposito quatuor cōsideranda veniunt. Primo qui depositū non reddit damnū illi resarciet qui deposuit & cū hoc furto accusari potest, vt. C. de deposi. L. si deposita pecu. & L. vsura. Secundo quod retentor ille nullam exceptionē facere pōt quo depositum arestari possit, etiam si sibi teneretur quid vel si contra eum deliquerit, vt C. eo. ti. L. si quis. Tertio si deponentis plures relinquantur hęredes & vnus accipit suā partem illum concernentem. Alij vero diferant & interim depositarius nō sit in reddēdo, illi non possunt contra illū agere qui suā partem ceperat, vt. C. eo. ti. L. super vacuam. Quarto qui non restituit depositum infamis efficitur. C. eo. ti. L. qui, & ff. de his q nota. infa. L. i.

i. Mutui commodati depositi differentia.

k. Commodatū a mutuo differūt in tribus.

l. Is paragraphus potius intelligendus est de deposito q̄ de commodato secundum ius Saxonicum.

m. Depositi quatuor consideranda.

Per tres quindenas. &c. Intellige apud quem aliqua res vendicatur quę sibi in depositum vel cōmodatum data est, ille super furto vel spolio accusari nō debet. Verum ille qui accomodauerat vel ad seruandum dederat tercitari debet, alias sententia contra absentem lata non ligat, vt. C. de procura. L. quia absente, & ff. de penis. L. absentem & iij. q. ix. c. caueant,[n] nisi ter citatus nō compareat, vt. C. quomo. & quando senten. profer. Iu. debet. L. cessante & L. consentaneum & L. tres.

¶ Vt eas defēdat. &c. hic tria notāda veniūt. Si enim ille non venerit qui deposuerat vel cōmodauerat aliqua forsan prępeditus necessitate extūc de facili ab ipso liberatur cui cōmodatum fuit, & nihil perdit quia suum nō erat. Secundo si euincitur a principali nihilominus iste nihil lucratur, quia non erat rei dominus nisi custos, vt. ff. ex qui. cau. in pos. ea. L. pretor ait. Tertio nō nocet ei q in depositū dederat si iste illud non p̄scribat, vt C. de depo. L. vlt. & C. de rei. vēdi. L. rē tua.

Accōmodatam rem. &c. hic notatur quomodo vnus se habere debet cōtra illum qui rem sibi aliquam cōmodauit, huiusmōi em rem sibi restituere tenetur, hoc idem vide. C. de deposi. L. si quis, & ff. de eden. L. quędam §. is autem.

Moriatur autem equus hoc idem vide Insti. qui. mo. re. cōtra obli. §. creditor.

Summam autem in qua obligata fuit res p̄dit. &c. Contrarium istius videtur esse, Insti. eo. ti. §. vlti. Vbi dicitur custodia diligēti pręcedente si pignus creditor casu fortuito amiserit nihilominus creditū petere potest.[o] R. quod secundū leges pignus vtriusq; gratia datur, & debitoris quo magis pecunia credatur, & creditoris quo magis in tuto sit sibi creditum, vt in. § allegato habetur. Textus vero articuli pręsentis intelligitur cum nō nisi sub vno respectu res oppignorata cōcreditur, videlicet vt debitori magis credatur ratione q; istius pignus locat quare & restitui debet non peioratum vt textus habet.

Nisi aliter in contractu stipulatū fuerit[p] in toto enim Iure generi derogatur per speciem & condicio superapposita limitat omnia, vt ff. de reg. Iur. L. in toto, & C. de pigno. L. q̄uis constat.

n. Vide supra li. ij. ar. xxiij. Iur. Mu. ar. lxiij

o. Hæc responsio non satisfacere uidetur paragrapho in contrarium adducto quare dicēdum quod constitutio præsens occasione pignoris ut textus habet est pro speciali iure Saxonibus sancita quare & seruari debet non obstante iure communi. Vide ad id infra co. lib. ar. x. in fine glo.

Articulus. VI

p. Concordat Iur' Mu ar. ar. xxvi. glo.

DEtesserat si famulus res domini sui, aut eas diuēdat obligetq;, dominus eas repetere potest iure se ad illa trahendo. Si autē famulus in suis rebus hoc fecerit seu uolūtate propria quouismodo alienauerit domino nulla competit actio nec sibi eadem resarcire aut

a. Textus antiqui ita legūt amittat si ludo famulus res domini &c. Concordat Iur. Mu. ar. Ciiij.

repēdere tenetur [b] licet famulo sua damna resarcire promiserat. Si autē res famuli furtiue in domini seruicio aut uiolenter sine eius culpa [c] auferantur dominus resarcire tenetur & in soluendo cōdemnetur, domino uero ad recuperandū huiusmodi res actio remanebit.

b. Intellige textū in eum sensum quāuis famulus domino seruierit promissumq; in cōtractu sit eū uelle ab omni damno indemnem reddere nihilominus damnum ex ludo factū ut textus habet resarcire non tenetur. Ratio quia culpa famuli patratum est damnum illud.

c. Alij textus addunt absq; eius negligētia.

Glosa.

Detesserat famulus.&c. [d] Nota, quod quādo procurator agat causam cum mandato etiam si malum finem capiat negotium, ipse repetit sumptus secus si non habet mandatum. C. manda. L. etiam, & quę ibi notātur. Sic etiam si vtitur & gestum sit negotiū impuberis repetitur impensum, si factus est locuplecior alias non. C. de nego. gest. L. cōtra. Procurator tamen etiā tenetur de dolo lata culpa leui & leuissima. C. māda. L. a ꝓcura. Dominus ei in soluēdo. &c. An autem nuntius alicuius a latronibus captus debeat redimi per dominum, & quid de stipendiario vel simili vide in specu. iiij. parte titu. de iudi. §. specialia. Vers. illud autē, & ibi vide etiam in addi.

d. Procurator promouēs negotium etiam si malum soriatur finē nihilominus sumptus repetere potest.

Glosa.

Superi[9] in articulo. xxxi. li. ij. §. vlti. dictū est quod nullus propter excessum suum alteri[9] bona depdere potest, in pręsenti articulo declarare nititur an aliquis alterius bona non quidem propter excessus enormitatem verū ludo & alio modo amittere possit.

Nota quod articulus iste tria complectitur. Primo quod aliquid famulus facere pōt qđ tamen dominū pro rato habere nō oportet. [e] Vnde sciendū breuiter quod dominus duo pro rato seruare tenetur si famulus vel fili[9] illud fecerit, filius enim & famulus vnū ius in eo habent, vt Insti. de pa. potes. §. Ius autē, & Insti. per quas perso. no. ius. acqui. §. i. & sequentibus. Primo si parentes vel domini eis cōmiserint negocium vel officium aliquod, sicut si sigillum eis concrediderint, mercantias item exercendum, tabernas administrandum, quicquid in huiusmodi cōmisso negocio fecerint in emendo, vendendo, comodādo, ita quod illud ex cōmisso negocio deriuatur seu pertinet, eos pro rato tenere oportet & pro eis respondere, vt Insti. quod cū eo q̄ alio. potes. nego. §. exercitatoria & sequētibus. Insti. de iusti. & Iure. §. vlti. Secundo si filius vel seruus fecerit quid propter cōmodum patris vel domini vt si pecuniam accomodauerit vt debitū soluatur vt familia exinde persoluatur aut cibo ꝓuideat, vel domus ruinosa restauretur patremfamilias pro rato habere necesse est, vt Insti. eo. ti. §. preterea, &. §. in rem &. C. eo. ti. L. ei. qui. §. alioqn ff. quando de peculi. acti. est. L. quęsitum in fine. C. de Insti. actio. L. seruus tuus. Idq; intelligi debet tam de seruis q̄ de famulis, vt Insti. eo. ti. §. institoria.

e. Dominus factū famulan pro rato habere teneatur nec ne.

Sciendum tamen venit. Si dominus preficiat seruum negocio alicui ipseq; in officio existens aliquid cōmodauerit quod in commodum officij non cessit, dominus pro rato habere non tenetur, sicut si seruus in negocio missus equum perluserit eundem sibi soluere non oportet. Itidem etiam si equum tuum ꝑluserit quia nec istud in mandatis habuit. ff. de estima. actio. L. i. C. quod cū eo, q̄ in aliena. L. domino per seruum &. L. dominos.

Dominus ea repetere potest. &c. [f] Vnde nota practicam quō dominus res per seruum perlusas aut perditas repetere potest. Quidā dicunt per alloquutionē & apprehēsionem rei, & ita autumant articulum pręsentem pertinere debere ad ar. xxxvi. li. ij. Alij vero dicunt quod cōtra seruum quęrulari deberet, vtrunq; tamen non valet, qui enim per apprehensionem rem alloqui vult, mettertius illud ꝓbare oportet, quod sibi furto vel spolio ablata sit, sicut supra li. ij. ar. xxxvi. Nec etiam cōtra famulum quęrulare est necesse, vt patet ex textu articuli, vbi dicitur quod iure illud repetere potest, nec subiunctum est quod seruus iure accusari deberet, qa nec rē illam sicut equum a domino accomodauit, nec promisit verbo aut facto literis seu promisso viceuersa reportare, vnde merito dominus rem suam iure vt textus habet repetit. qa si in seruo illud expetere deberet fieri posset, seruum adeo esse inopē quod soluere non possit, [g] & ita cautius est agere in rem q̄ in ꝑsonam. ff. de reg. Iur. L. plus cautionis. Quare practica datur quo pacto dominus id facere sibi competat. In primis enim adire iudicem debet & quęrulari cōtra eum apud quē res est sua quod videlicet equum vel aliquid aliud sibi retinet nec restituere vult. Iudex tādem illum ad respōsiuam cogat. Si vero ille dicat quod varendatorē habeat & ad illū se trahat qui perlusit aut sibi vēdidit aut donauit, quęrat tandem dominus rei vlterius, an seruus res domini sui ludo ammittere vel ludo ammissa debita cum his persoluere queat. Sententiabitur quod seruus bona domini ludo ammittere vendere alienare vel ludo ammissa debita soluere minime pōt, vt hic textus habet, &. ff. de alee lusu ꝑ totū & exinde res suas recuperabit.

f. Practicā uide quōmodo domius res per famulum ludo perditas repetat.

g. Agere in rem cautius est q̄ in personā.

Nota circa id speciales regulas de lusoribus ipsis [h] Primo lusor peior est prędone, qa qñ cum aliquo ludit si posset bōa eius aliter habere & ea sibi rapere, nullo modo luderet & lucraretur in eo. Item apud quem taxilli falsi inueniuntur sicut fur sentenciatur. Etiā sunt infames & iure priuati nec ꝓbi hominis habere locum possunt in iudicio, bonaq; eius

h. De lusoribus uide hic & eorum pena.

confiſcantur. Item ludens falſis taxillis capite punitur ſi cōuincitur. [i] Item ſi quis perluſerit aliquid & non eſt in ſoluendo coram iudice accuſari non poteſt, nec maius pignorari niſi quod circa ſe habet, ſi vero fugiat liberatur.

i, Luſor qui nō eſt in ſoluēdo ad qđ teneatur. Vide ad hanc materiam Iur. mu. arti. ciij. & .ciiij.

Si vero famulus. &c. pars eſt ſecunda articuli in qua declaratur quantum dominus ſeruo obligatur in damno quod promiſerat reſarciendū. Textus in ſe planus eſt, quia ſi famulus propria voluntate quid perdiderit rerum ſuarum, dominus reſarcire non tenetur, quicquid em̄ famulis noſtris euenit hoc nō domini eſt damnū ſed illorū, nec actio occaſione iſtius ſibi competit, vt ſupra lib. ij. ar. xxxiiij. & C. de iniur. L. dominū. ff. de actio. & obliga. L. qui ſeruum. ff. de iniur. L. ſed ſi ff. ad le Aquiliam. L. ſed & ſi quemcunq;. Hic circa quęrere quis poteſt. [k] Seruus in obſequio domini ſi detentus ſit cui dominus ꝓ damno promiſerit, ad quantam ſummā eundem redimere cogitur, dicūt quidam inquātum domini facultas ſe extenderit, hoc tamē non, quia ſi famulus ad bona domini taxari deberet. Prędones equę auide ſeruū detinerent ſicut dominū. Alij dicunt quod ſeruus debet taxari ad duas partes facultatum ſuarum, hoc etiam minus iuſte foret, quia ſi famulus partem ſubſtantię ſuę dare cogeretur in redimēdo ſeſe, minus iuſte cederet ſibi, ex quo dominus eum indemnem ſeruare promiſerat. Promiſſa autē ſeruari debent, vt ſupra li. i. ar. vij. & Inſti. de verbo oblig. §. penulti. Dicendum itaq; verius, ommiſſis prętactis opinionibus quod famulus in obſeqo domini detentus cui de damno promiſſum eſt taxari & redimi debet iuxta facultatē famuli & eiuſdē pecunijs ſolui, dominuſq; illud ſibi reſarcire poſtmodū tenetur. Vide hoc idem & clarius feu. c. iiij. in fi. [l] vbi dicitur quod famulus ſic captiuatus taxari & redimi debet iuxta facultatē famuli, dominuſq; illud ſibi reſarcire & recōpenſare debet. Intelligendo ſecundum diſtinctionē libertatis ſuę, quia ſi illum non eliberaſſet ſpoliaretur libertate ſua, libertas autem pręponitur omnibus, vt. ff. de reg. iur. L. libertas.

k. Famulus in obſequio exiſtens ſi captiuatur, quo pacto redimi debeat.

l. Ad hanc materiam uide abunde feu. c. iiij.

Domino vero ad recuperañ res actio manebit. &c. hic eſt pars tertia articuli. Textus in ſe planus. Contrariari tamen huic videtur. Inſti. de iniur. §. ſed ſi, vbi habetur quod domino actio pro famulo non competit. &c. tamē niſi id in contumeliam vel damnum domini actum ſit. In propoſito autem eſt damnū domini, quia ſeruo in obſequio eius exiſtēti illud reſarcire tenetur quare agere vlterius poterit, vt Inſti. de iniur. §. ſed ſi &. C. eodem ti. L. dominum. ff. de actio. & obli. L. qui ſeruū &. ff. ad le. Aquiliam. L. ſed & ſi quemcunq; Inſti. de obliga, quę ex delict. naſcun.. §. furtum. ff. vi. bono. rapto. L. ij. §. &. generaliter.

Articulus. VII

IVdæus Chriſtiani uarendator eſſe non poteſt [a] niſi ut Chriſtianus reſpondere uellet. Percuciat Iudæus Chriſtianū aut eundem iniuria afficiat in qua ſi cōprehendatur ut catholicus ſentencietur. Percucietur etiam Iudæus a catholico aut aliquam ei Chriſtianus iniuriam irrogauerit, quaſi aliū percuſiſſet iudicetur, quia in eo pacem regalem uiolauit. Iſtam pacem Ioſephus circa Veſpeſianum cum Titum filium eius a paraliſi curauit Iudæis acquiſiuit. Emat ſi Iudæus calices, libros, aut de ſacris ornamentis quicquam uel ſi ei hæc obligentur, iſta ſi in eius erunt inuenta poſſeſſione, & eorū nequiuerit habere uarendatorem ſicut fur condemnetur. Si quid autem de alijs rebus emerit, uel in pignus recepit non furtiue neq; occultando, die lucente & non clauſis ianuis ſi met tertius hoc probare poterit, licet res empta ſit furtiua ipſe tamen ſummam deſuper datam ſuo obtinebit iuramento. Si uero in teſtibus defecerit nūmos ſuos ſciat ſe ꝑditurū.

a. Cōcordat. Iur. m ar. cxxxviij. & ſ[...] tibus tribus.

Gloſa

Percuciatur etiam Iudęus a Catholico. &c. Vnde etiam dicit lex cōmunis. Iudęi Romano cōmuni iure viuentes in his cauſis quę tā ad ſuperſtitionem eorum q̄ ad forum, leges, & ad iura pertinēt, adeant ſolenni more iudicia, omneſq; Romanis legibus conferant & excipiant actiones, vt in. L. Iudęi. C. de Iudęis. ¶ Cū Titum filiū eius. &c. iſte Titus imperator regnauit annis tribus, & cum patre ſuo Veſpeſiano Hieruſalem deſtruxit, & ab eis omnia ornamenta templi delata ſunt Romam, [b] hic etiā fuit vir mirabilis, & tante liberalitatis quod nulli quicquam negauit dicens. Nullum triſtem debere recedere ab Imperatore.

b. Titus Imperator maximæ liberalitatis nulli petenti quicquam denegauit.

Gloſa.

Quia in precedentibus dictū eſt cum res, dū

res apud aliquem vendicatur quod se ad varēdatorē trahere potest, in presenti articulo ponit exceptionem qui varendator esse non poterit & dicit quod Iudeus ipse.

Vnde circa id notandum quod Iudei aliqd speciale iuris habet vltra Christianos. [c] Primo quia Christianus pro varendatore eū habere non potest, ita quod ille q vendicat eū insequi teneatur, nisi forsan Iudeus Christianorum iure illud varēdare vellet, hoc est vt testis esse velit rei impetite vel verum varendatorem declarare aut ostendere. In Christiano vero id aliter obseruatur, quia si venditionem recognoscit varendare eum oportet, vt supra li. ij. ar. xxxvi. Quod autem Iudei varendare vnum non tenentur. Ratio est. [d] Iudeis enim admissum est qd furtiuas res emere possent, nec nummos desuper datos perdunt, & hoc ex eo vt res furtiue eotius inueniri possint, & exinde opinatur rem illā venditam furtiuam esse, quia qui deliqt vel delinquere potest in vno, hoc est in emptione rei furtiue etiam opinari potest de alio malo videlicet quod rem furtiuam vendit. Vnū eīm malum sequitur aliud, vt. ff. de rei. vendi. L. ex diuerso. & in auten. vt iudi. sine quoquo. suffra. fiat. §. cogitatio, coll. ij. & c. semel malus dereg. iur. li. vi. Secundo [e] quod Iudeus seruum Christianum habere non potest, & si eū habuerit alter sibi eundem accipere poterit, dando sibi duodecim solidos pro quolibet & eundem si vult Christianus emptum seruabit, vel liberum dimittet. C. ne Christianum mancipium. L. Iudeus, & extra de Iudeis. c. presenti & c. multorum. Tertio scholas vel Sinagogas nouas edificare non audeant nisi antiquas restaurare, nullus tamē violenter illas eis destruere presumat. C. de Iudeis & celico. L. in Sinagoga & L. vlti. & xlv. dis. c. qui sincera, & extra de Iudeis. c. Iudei. Quarto seruire Christianus Iudeis nō audeat sub excōmunicatiōis pena, vt extra eo. ti. c. Iudei, & xxv. q. i. violatores. Quinto die parasceues occulte domi sedeant clausis ianuis & fenestris, extra de Iudeis. c. quia super his. Sexto inter Iudeum & Christianum nullum matrimonium esse poterit & si contraxerint sententiabit contra illos tanq contra fornicarios. C. de Iudeis. L. v. §. nam si quis. Septimo si quis Iudeus conuersum ad fidem Christianam Iudeū molestauerit, iniuria afficerit, trudendo vel in illum iaciendo cōburi debet cum omnibus cōplicibus. C. de iude. & coeli. L. Iudeis. Octauo quod nihil facere presumāt quo fides nostra Christiana cōuiciari possit. C. eo. ti. L. Iudeos quosdā. Nono Christianus Iudeo seu collegio Iudeorū nihil legare potest, vt C. eo. ti. L. quod cornelia. Decimo Iudeus contra Christianum testificari non potest sed bene contra, vt. C. de hereti. & Maniche. L. quoniā multi, & ij. q. vij. c. non potest, & extra de testi. c. licet vniuersis & c. Iudei. In contrariū tamen videntur esse decretales, extra de Iudeis. c. Iudei. Tum & leges. C. de hereti. L. penulti. in fi. [f] R. tamen quod quandoq Iudei per testimonium euadere possunt occasione paruarum rerum sicut modica emptione, & quando solus emit sicut hic vt textus habet articuli. ibi si qd aūt. Vndecimo quod Iudeus Christianū in suam sectam inuertere nō presumat alias capite plectit vt. C. de Iude. L. Iudeos, & C. ne sanctum baptisma. L. vlti. & C. de apostotis. L. penulti. & C. ne Christia. manci. L. Iudeus. Duodecimo Iudeis hereticis, paganis gratia Cesaree Maiestatis suffragari non debet, presertim eorum vxores dotalitia habere non possunt. C. de hereti. L. Item priuilegiū, & in auten. de priui. doti. muli. non prestan. §. i. coll. viij.

Circa id notandum quod in iure Saxonico. Iudeus, hereticus in omni causa testimonio vincitur, id enim quod Saxo iuramento suo absoluitur, ex speciali gratia Cesaree Maiestatis Saxonibus datum est. Iudei vero & heretici hanc gratiam habere non possunt vt nūc tactum est. Preterea gratia ista data est natiōi Saxonū, vt supra li. i. ar. xviij. Ex quo itaq illi nationis Saxonice non sunt quare nō releuat illos gratia ista, vt. ff. de reg. iur. L. priuilegia, & ff. de censi. L. etatem. Si vero quis instet & alleget. L. Iudei. Ro. C. de Iudeis, vbi innuitur quod Iudei cōmune ius imperiale tenere debet. R. quod lex illa intelligitur qd videlicet Iudei legibus imperialibus subesse debent si aliquē accusant, vel ab aliquo accusantur. Vel etiam quod non debent vsurpare gratiam aut immunitatem prouintiarum in quibus degunt, nec etiam in contrarium est articulus. xxx. libri primi, vbi dicitur qd quilibet aduena iura terre in percipienda hereditate seruare debet quod extendi videtur & de Iudeis ipsis si quid expetere in prouintiam veniētes velint. Intelligi enim debet articulus de Christianis aduenis non Iudeis. Vel intelligitur in hereditatibus percipiēdis & non de querela, aut responsione Iudeorū. Quo pacto autem Iudei iurare debent vide iur. mu. ar. penul. more enim suo iurabūt, vt xx. q. i. c. mouet.

Percuciat si Iudeus Christianū. & c. [g] in hoc enim casu. Iudeus sustinere cogitur penam pacis violatoris nec se priuilegijs suis defendere. C. de Iudeis. L. nullus, vno eī similiq ac cōmuni iure cum Christianis subiecti sunt in facto isto, vt. C. de iude. L. Iudei Roma.

Percucietur etiam Iudeus. & c. Intellige si ex ira percusserit eū, nullus enim iniuriam vlcisci per se debet sed iudici denunctiare. C. de iude. & celico. L. nullus tanquam. In contrariū videtur. ij. q. vij. c. pagani. Vbi habetur quod Iudei, Pagani & heretici Christianos accusare nō possunt, aut vocem infamationis eisdem ferre, si ergo non accusantur nec iudicātur, vbi enim nulla querela, nec iudex nec iudicium erit, vt. ij. q. i. c. sicut, & c. si pecauerit.

Margin notes (left):

[a]. Cōcordat ... ar. cxxxviij. ... tibus tribus.

Iudeorum specialia edam.

Iudæis admissū est emere furtiuas cau... stius iude.

Iudeus seruū Christianum habere non est.

Titus Imp... maxime liber... illi petenti ... negauit.

Margin notes (right):

[f]. Vide Iur. Mu. ar. Cxxxvij. & cxxxviij. & in glosa ibidem.

[g]. Concordat Iur. Mu. ar. Cxxxvij.

℞. quod accuſare quidem & infamare aliorum hominum exceſſus non poſſunt Iudęi, ſed q̄ ipſe ſolus patit̄ quęrulari poterit, vt. C qui accuſari poſ. L. ſi crimen &. L. neganda &. iiij. q. vi. c. omnibus.

Iſtam pacem. &c. de hoc vide abūde in Cronica Romanorum.

Et eorum nequiuerint habere varēndatorē. &c. Quęrere poteſt quis, quur iſtud in paragrapho ponitur & eorū nequiuerit. &c. Quādo quidem res ſacrę obligari nō poſſunt nec varendari quare nec Iudęus illas emere poterit vt ſupra dictum eſt, & Inſti. de re. diuiſi. §. ſacre res, & in auten. de non alienan. rebus Eccle. §. iiſdē penis coll. ij. &. C. de ſacroſanctis Eccle. L. ſancimus. ℞. quod hic loquitur de varendatione occaſione calicis qui nondū conſecratus ſit. libris & ſacris ornamētis quę nondum in vſum Eccleſię venerunt.

h. Res Eccleſiæ diuēdi poſſunt ex certis cauſis, cōcordat, Iur. mu. ar. cxl.

Nota tamē [h] quod res Eccleſię diuendi quādoq; poſſunt ex certis cauſis, vt propter liberationem captiuorum, ſuſtentationē pauperum. Iudęis tamen diuendi non debent, vt in auten. de Eccle. titu. §. iubemus, coll. ix. niſi prius cōflata ſint, vel in materiam redacta priorem, nec varēdare eas poſſunt, qđ ſi reperiantur apud Iudęum vt fur cōdemnetur, vt ſupra li. ij. ar. xiij. tactum eſt, &. ff. de pe. L. capitalium. §. famoſos.

Si quid autē de alijs rebus. &c. iſtud iam circa. §. primum declaratum eſt.

Articulus VIII

SVnt qui dicant quod Caſtra & Prīcipes ſeu Illuſtres non habeant pacem quā quis in eis uiolare poterit propter præſidia & aſſiduas munitiones caſtrorum & propter militantes quos illuſtres ſecū ducere ex debito tenentur, quod tamen falſum eſt, quia qui perſonis illuſtribus omagia fecerit aut caſtro, & qui ad hoc iure ſunt aſtricti ſi pacem tranſgreſſi fuerint, mortis ſententia condemnentur.

Gloſa.

Articulus iſte de opiniōibus tractat quę plerunq; multos ſubducunt homines, in damnaq; inijciunt. Neceſſarium itaq; eſt vt ſtultorum opinio veritate iuris elucidetur.

a. Opinio. q. ſ.

Vnde nota quod opinio dicitur, [a] Cum q̄s rem neſcit aliter fore niſi vt putat [b] & huiuſmodi opinio eſt duplex. Vera cum opinor rē iuſtam vel iniuſtam de qua ius non habetur ſcriptum, vt extra de Iudęis. c. quia ſuper his, huiuſmodiq; opinionem nullus interpretare debet niſi imperator vel ſuperior dominus, vt. C. de legi. & conſti. L. i. &. L. digna vox. L vlti. & ff. co. ti. L. nam. & in auten. de iudici. § vlti. coll. vi. & iſti propter ignorantiam excuſantur, vt. ff. de iur. & fact. igno. L. error. Sed ſi dubitatur de quo ius ſcriptum habetur nō excuſat, vt. C. de iur. & fact. igno. in multis legibus. Opinio falſa fit cum quis opinatur & opinionem ſolus facit. ff. de legi. & conſti. L. iura. C. de ſenten. & interlo. omni. iudi. L. non videtur, opinio iſta venit ex ignorantia vel mala interpretatione iuris, & ita eſt falſa, leges enim om̄es ſcire tenentur. C. de legi. & conſti. L. ſacratiſſime, & de iur. & fact. igno. L. conſtitutiones principum, & in auten. de iudi. §. om̄is, coll. vi. Iſti qui ſic opinati ſunt quod Illuſtres & Caſtra pacem non habeāt male opinabātur, quia ſi pace carerent pena contra tranſgreſſores deſcripta non eſſet, qđ tamen falſum eſt, vt infra ar. xlv. Tum etiam quia qui deliquit in aliquam ſpectabilē perſonam magis punitur q̄ contra vilem, vt Inſti. de iniur. §. atrox &. C. eo. ti. L. vlti.

b. Opinio duplex

Propter pręſidia Caſtrorum. &c. Munitiōes etenim caſtris iure admittuntur vt infra eo. li. ar. lxvi. Illuſtribus etiā militantes habere admittitur, ad reprimendum pertinatiam malignantium, vt in auten. de manda. princi. §. deinde coll. iij.

Quia qui perſonis illuſtribus. &c. Videtur quod magiſter priuilegij īſufficiēter determinauit quęſtionem motam ſuper pace illuſtrium & caſtrorū, cum dicit in fine articuli qđ Principes & Illuſtres pacem haberē debent ab illis qui omagia eis fecerint, & iure ad id aſtricti ſunt. Tutius em̄ videretur ſi dixiſſet quod pacem ab omnibus habeant. Vnde pro intellectu iſtius nota qđ pax duplex eſt, c Ex compromiſſo vt cum Principes aut domini inter ſe in vicinatu pacem ſeruare iurāt & promittunt, & illam ſeruare tenentur, vt in auten. de pa. tenen. §. hac edictali, coll. x. &. xxij. q. i. om̄e quod in federa. Alia pax eſt ex debito vt feudales & ſubditi reſpectu dominorum, & iſti nedum fidem & pacem ſeruare debent dominis ſuis verum eos in omnibus iuuare ſub fide & honore, vt ſupra li. i. ar. xl. &. ff. de re. mili. L. omne, &. xxiij. q. v dicat aliquis. d

c. Pax duplex eſt.

d. Diſtinctio iſta ... ſatisfacit inſtanti ... contrarium addu... ℞. itaq; quod ... quidē illuſtribus, ... & caſtris pax ab ... nibus ſeruari de... potiſſimū uero ... omagiū principi ... caſtro preſtiterū ... daleſq; illius ſunt p... cem ex debito tene... tur, alias mortis ſ... tentia ut textus ha... condemnabuntur.

Cum dicitur in fine articuli iudicētur. Intelligeſi dominum occiderit exiſtens ſuus vaſallus, vt ſic enim perdit vitam, honorem, & bona quę a domino habet, vt infra ar. lxxviij, & Inſti. de publi. iudi. §. publicorum. C. ad le. Iuliam. Maieſ. L. quiſq̄s. ff. eo. ti. L. proximum, alias vero ſi non occiderit perdit bona & honorem non tamen vitam, vt ſupra li. i. arti. xl.

Et si quidem supradictum est de opinionum differentia. [e] Nota tamē quod tria sunt quę ex opinione fieri nō debent. [f] Primo ex opinione iurandum nō est, quia sępius efficitur periurus cū iurat quod certo nescit, vt. xxij. q. ij. c. animaduertendū. c. homines, &. c. nec artificioso. Secundo ex opinione non iudicatur quia talis facit sicut cecus gladio verberans. [g] C. de pena eius qui male iudicat. L. de eo. &. C. de accu. & inscrip. L. singuli. Tertio ex opinione non est credendum nec ad veram fidem admittēda est opinio, quia q opinatur se recte credere, non est recte credens. C de summa trini. & fide catho. L. nemo & extra de hęreti. c. dubius.

[Opinio dupl...]

e. Ex opinione tria potissimum fieri non debent.

f. Ex opinione iurandum non est nec iudicandū nec credendū.

g. Iur. Mu. ar. xiiij.

Articulus. IX

Fideiussorem si quis sese obligauerit aliquem in iudicio sistendi & id implere non ualeat [a] tenetur pro reo ad soluendum secundū modū actionis quia absens uictus iudicatur. Si uero actio iniuriarum fuerit, absentis tenetur præstare uerigeldum qui ad actorem & nō iudicem dinoscitur pertinere, sed iudex in eo mulctam obtinebit. Simili modo debet quis pacem pro alio stipulatam emendare. Si quis uero pro seipso stipulatam uiolauerit pacē morte puniatur. [b] Pax siue trāsactio in iudicio in quo stipulata est contradicenda aut melioranda uenit. Si fregerit quis stipulatam pacem actori posse agere per duellū & sine duello concessum est. Si autem uiolator in manuali deprehenditur facto in iurata pace iudicetur. Expugnātur etiam in stipulata pace castra & homines in eo capiantur, huiusmodi perpetrātes suos stipulatores seu fideiussores cum iuramento nō poterint liberare. [c] Si qs aliquem in iudicium præsentare stipuletur, si is qui præsentaturus fuerat sine stipulatore suo se præsentauerit stipulatorē liberabit dummodo hoc præsentatus poterit cōprobare [d] Qui hominem contra quem iniuriarum actio in iudicio proposita est [e] a iudicio uiolenter deduxerit comprehensus simili pena plectetur. Si uero effugerit est statim proscribendus & hoc si poterit cōprobari.

a. Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxi. & Cxvij.

b. Textus antiqui paragraphum qui sequitur ultra id habent nulli etiam tempore pacis agere licet contra illum cui pax indicta est hoc est saluum conductū habenti nihil agere contra illū potest.

[ex duplex est ... distinctio ... ad instan... rarium ... itaq; quod ... e illustribus ... castris pax ... s seruari ... simū uero ... giū princ... o prestite... q; illius ... ex debito ... lias mor... ut textu... emnabitur]

c. Concordat Iur. Mu ar. xxxi. & Cxviij.

d. Alij textus hoc qd sequitur addunt. Qui etiam captiuum fuerit stipulatus istud excepto qui pro tempore statuto fideiussor tenetur & non captiuus.

e. Iur. Mu. ar. Cxviij.

Glosa.

Qui fideiussor alicuius. &c. Vide in specul. de fideius. vbi quęritur. ij. per Ioan. And. in addi. quid Iuris de fideiussore q promisit aliquem repręsentare.

Tenetur pręstare verigeldum. &c. de iure aūt scripto fideiussor rei criminis qui reum non exhibet arbitrarie punietur, vt notatur. xxiij q. v. cum homo in glossa fi.

Si quis vero pro seipso. &c. Qualiter pax est iuranda tenenda, & de pena violationis vide in vsibus feudo, de pace tenen. & de pace. iura. fir. per totum & aliquid supra li. ij ar. xiij. & ar. lxxi. & sequeñ.

Glosa.

In pręcedentibus dictum est quomodo pax consequitur contra violentiā, in pręsenti articulo docetur quomodo pax obtinetur corā iudicio, quia quemadmodū guerra quę fit tempore belli multos interficit homines, & quosdam priuat bonis & vita. Ita etiam fit in decertatione iuridica quod quidam victores euadunt, quidam succumbunt, & quemadmodum ibi tempus prefigitur & assecuratur ita & hic. Vnde in proposito hij qui potissimum in iure assecurationem faciunt sunt fideiussores ipsi, [f] & isti sunt duplices. Extraiudiciales & isti possunt factum negare fideiussorie si volunt de iure nostro. [g] Quilibet enim Saxo defert alteri iuramentum si non tam sufficientes habeat probatiōes, vt supra li. i. ar. vij. & xv. & item. xviij. hoc idem legibus obseruatur quod iuramento delato absoluitur si iste probationes non habuerit, vt Insti. de acti. §. item si quis. ff. qui. mo. pigno. vel hipote. L. si deferente &. C. de iureiuran. L. causa, &. L. in bone fidei, in auten. vt lit. iurent in exordio lit. §. si vero, col. ix. &. ij. q. i. c. i. Alij fideiussores fiunt in iudicio & isti iuramento liberari non possunt vt in pretacto articulo, &. ff. de preto. stipula. L. i. [h] huiusmodi q; fideiussores tenentur respondere iudicio ex tribus causis quia vel principalis ibi non est pręsens & illi petunt quod eis credatur & isti fideiussores erunt voluntarij quia volū-

f. Fideiussores duplices.

g. Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvij. & Cxvij.

de [illegible]

h. De fideiussoribus uide hic. Concordat Iur. Mu. ar. Cxvij.

tatem habent quod pro isto respondere volunt, vt Insti. de obli. quę ex consen. §. vlti. & §. consensu. Alij fideiussores sunt facto, sicut qui furta vel spolia in suas arces aportare sinunt, si accusantur spoliatores extradere tenentur, aut damnum resarcire, vt supra li. ij. ar. lxxij. Tertio fiunt fideiussores verbo sicut cum vnus solus personaliter stipulatur & de isto hic loqtur, & Insti. de verbo obli. §. verbis & C. de vsur. L. i. ff. eo. titu. L. vlti. & isti fideiussores sunt vel in actionibus ciuilibus, vel criminalibus. In primo paragrapho tangitur de actiōibus ciuilibus. [l] Et dicitur actio ciuilis ex eo, quia vterqꝫ tam actor q̄ reus manēt ciues in querela & post querelam. Vnde fideiussor qui existit ciuilis actionis accusatus, necessario in se accipit accusati responsionem & omne subsequens damnum si non statuitur ille, vt in auten. de fideius. & manda. §. si quis coll. i. & hoc intellige de fideiussoribus qui in iudicio fideiussoriā spoponderūt. Fideiussorum extraiudicialium seu qui extra iudiciū fideiussoriam promiserunt. [k] nota quinqꝫ specialia. Primo quod actor necessario primum accusare debet principalem q̄ fideiussorē, vt in auten. de fideius. §. si quis, coll. i. & infra eo. li. ar. xxxix. Contrariū tamen videtur. C. eo ti. L. iure. Vbi dicitur qd' actor optionem habet si principalem vel fideiussorem primū aggredi voluerit. R'. tamē quod lex preracta correcta est per autenticā allegatam, etiā intellige si principalis in prouintia sit, vel ita in propinquo quod citari possit, vt. ff. de iurisdi. omni. iudi. L. fi. Aliqui vero intelligere id volūt si principalis in iurisditione presens sit vt in auten. de test. §. penulti. col. vij. ff. de damno infecto. L. iiij. Secūdo quod bōa debitoris principalis [l] nō prius impeti vel alloqui possunt nisi cōtra fideiussorem prius agatur, idest cum bona alicui impignorantur non potest creditor sup bonis agere nisi prius fideiussores accuset, vt in auten. de fideius. & manda. §. sed neqꝫ ad res, coll. i. Tertio si principalis pecuniam promiserit eandemqꝫ habere nō potest, & bona hęreditaria habeat creditor sibi emptorem ordinare tenetur [m] vel solus illa acceptare iuxta taxam iudicis, & sic debitor liberatur, vt in auten. eo. ti. §. quod autem de cętero, col. i. & ita hic habetur qd' solutio alteri fieri potest contra eius voluntatem q̄ꝫ quod sibi ꝓmissum est, hoc idem habetur. C. de donaci. L. si quis argentum in prin. ff. de re. iudi. L. milles, in autē. de alie. & Emphi. §. si vero. ff de rei vendica. L. restituere. Quarto si vnus fideiussorum soluit totum, omnes liberat & lucratur actionem ab omnibus, vt. ff. de solutio. L. Stichum, & C. de duobus reis stipula. L. i. & C. de fideius. L. cū alter. [n] Quinto qui pignus & fideiussores simul accipit non potest fideiussores impetere nisi prius restituat pignus fideiussoribus.

Circa id etiā nota si fideiussio immutatur, fideiussores absoluuntur si coram hominibus actum sit, vt Insti. de verbo obli. in multis locis, & C. de fideius. & manda. L. ij. & L. nouatione. [o] Pręterea sciendum quod fide iubens vel promittens rem malam & in cōsuetam adimplere nō tenetur, vt Insti. de inuti. stipu. §. quod turpi. & ff. de verbo. obliga. L. generaliter & L. veluti. & C. de inuti. stipula. L. ex eo.

[p] Considerandum insuper quod promissio nulla matrimonio superaddi debet & addita non valet, sicut si filius meus superducere debet filiam tuam & cuius culpa disoluetur soluat centum, non valet nec teneri debet. Matrimonium enim liberum esse oportet, vt C. de inuti. stipula. L. libera, & ff. de verbo. obliga. L. titia, & xxx. q. ij. vbi non est, & extra de sponsali. c. cum locum, & c. requisiuit & c. gemma.

Si vero actio iniuriarū fuerit. Hic tangitur alia fideiussoria quę criminalis dicitur & quę coram iudicio fit in actionibus criminalib⁹, huiusmodiqꝫ fideiussores penam illorum ꝓ quibus fideiusserūt sustinere non tenentur sed verigeldo absoluuntur, supra ar. lxv. li. i. & licet in legibus, vt. C. de fideius. & manda. L. si barsatoram aliter senciatur. Innuit em̄ lex illa quod fideiussor debet presentari iudici. Sed tu responde, quod ex quoquidem in legibus verigeldus non est descriptus datur arbitrio iudicis excessum corrigendi. Iure vero nostro quia specificatū habemus verigeldum pro vno quoqꝫ excessu, cessat taxa iudicis sup impositiōe pene huiusmodi & iuxta priuilegium emendatur. Vel dic promissum pro barsatore, de quo lex meminit allegata sub certa forsan fuit pena homicidā sistendi. Vnde quia nō satisfecit iudici fideiussor presentabatur puniēdus, hic autem vt dictum est secus fit, q̄a hic loco pene per iudicem instituēde soluitur verigeldus a iure determinatus, vide etiam ad id. C de fideius. & manda. L. sancimus.

Notandum vlterius venit [q] quod fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ in ciuilibus, quia in criminalibus nullus ad fideiussoriā datur qui in manuali facto detinetur, vt supra li. i. ar. lxx, & li. ij. ar. ix. & C. de custodia reo. L. in quacunqꝫ. Ex quo itaqꝫ nullus datur ad cautionem nisi qui habet propositum se iure defendendi, [r] si ergo in defensa succumbit fideiussor suus soluit verigeldum & ille proscribitur in iureqꝫ pro mortuo reputatur, vt Insti. de capi. dimi. §. maxima, & ff. eo. ti. L. vlti.

Qui ad actorem & non iudicē pertinet. &c. In contrariū istius videtur ar. iiij. li. ij. vbi dicitur quod verigeldus iudici cedit. Intellige tamen quod paragraphus ille seipsum soluit, quia loquitur de illo qui de facto proscriptus est & a proscriptiōe se liberare vult, hic vero loquitur de illo quem adhuc actor habet in sua liga.

l. Actio ciuilis quare dicatur uide supra li. i. ar. lxvij. & lxxi. Iur. mu. ar. xvi. xvij. & lxxij. glo.

k. Fideiussorum specialia concordat Iur. mu. ar. cxvij.

l. Intellige quæ alteri obligata sunt, nec creditor agere poterit contra bona huiusmodi nisi prius fideiussores iure aggrediatur

m. Secus est de practica hic nostra quia actor diuendit partu pignus indicēdo prout poterit.

n. Præterea si pmissū cautione obstrictum cunctatur fideiussores etiam absoluuntur.

o. Iur. Mu. ar. xxvij.

p. Matrimonij contractui nulla superaddi debet.

q. Fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ in ciuilibus. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij. & Cxvij.

r. Iur. Mu. ar. xxvij.

Sed iudex mulctam obtinebit. Mulcta igit̃ iudici cedit pro mendacio quod fecit coram deo & iudicio, promittens statuere illũ & nõ fecit. Simili modo debet quis pacem stipulatam emendare &c. supra li.i.ar.liij.li.ij.ar.xli glo. Similitudo quidem hic ponitur precedentis paragraphi cum isto presenti, non tamen sunt per omnia idem. [s] Vnde nota ꝙ fideiussoris pro iniuria & pace fracta triplex est differentia. Primo quia occasione transactiõis & pacis fracte potest vnus gratius accusari & ad maius taxari, fideiussores vero in actione iniuriarum non possunt vltra taxari nisi prout verigeldus se extẽdit, quia qui cõtra ius promittit seruare non tenetur, vt. C. de legi. & consti. L. non dubium, &. C. de pactis. L. de questione &. L. pacta. Secundo si transactio occasione pacis fracte fideiussoria stante subsequatur (possunt etenim arbitri & pacis compositores in eo casu eligi) in arbitrio erit partis illud quod edixerint tenere, vl' soluere vadium aut penam desuper statutam sententiamq́ arbitrorum refutare, vt in auten. de iudi. §. quia vero multe coll. vi. Hoc autem non fit in ista fideiussoria. Tertio quia transactiones seu potius pax fracta per trãsactionem sopita si in iudicio resuscitatur repellitur ab actione actor, & emendare eum oportet fideiussoresq́ eius ac si pax violata sit, vt in articulo presenti paragrapho sequẽti, &. C. de transacti. L. causas, & Insti. de excepci. §. preterea debitor. Hoc autem non fit in fideiussoria huiusmodi. Quare dicitur simi li modo. &c. Vt quemadmodum verigeldus coram iudice soluitur illi cui stipulatio facta sit, ita etiam stipulatam seu transactam pacẽ coram iudicio vbi promissa fuerit emendari oportet vt hic &. C. vbi de crimi. agi. opor. L. i. Secundo conueniunt quia vtrunq́ absoluitur verigeldo.

[s] ...oris pro iniuria & pace fracta triplex differentia.

Querere aliquis possit, [t] si transactio & pax stipulata sub fide promittatur interimq́ frãgatur, an efficiatur infamis vel an perdat honorem & vitam, vt supra li.i.ar.L. & ista vt sic maior pena esset q̃ verigeldus. ℞. quod non sequitur istud, quia qui promittit & tenere non potest emendatq́ secundum quod iuris est impeti posthac non poterit.

[t] Stipulatam pacem sub fide promittens & tandem frangens ... infamis efficiatur.

Si fregerit quis stipulatam pacẽ &c. [u] Tangitur tertia eorundem conuenientia videlicet quod ille qui solus stipulatã fregerit pacem, & ille qui fideiubetur vterq́ vitã amittit si in manuali detinetur facto, vt infra li.ij. ar.lxiiij. &. C. ad sena. cõ. turpil. L. si pro eo, &. L. si. foemina.

[u] Alie glosse habent ... fregerit quis stipulatam pro seipso pacem vel fideiussor si eandẽ uiolauerit uterque uitam amittit si ... manuali detineantur facto.

Circa id nota speciale quid, [x] quod pacem frangens non promissam eque caput demeretur sicut qui transactionem promissam violauerit, vt supra li.ij.ar.xiij. &. ff. ad le. Iul. de vi. priua. L. hac lege tenetur.

[x] Pacem frangẽs nõ promissam eque uitã demeretur sicut trãsactionẽ promissam uiolans.

Notandũ etiam, quod transactio violari potest per querelam vt hic &. C. ad senatuscõ. turpili. L. si foemina. In contrarium licet sit supra li.i.ar.lxij. vbi habetur quod ꝓ actione cepta nihil demeretur. ℞. quod ibi loquit̃ de querela que non est per stipulationem interdicta hic autem secus.

Quod si vnus pacẽ in vna iurisditione promissam [y] in alia tandem iurisditione eandẽ frangat an huiusmodi pacem promissam hic emendare deberet vt prius dictum est, & an in alia iurisditione pro violentia etiam eundẽ emendare oporteat, videtur esse id nimis durum, quia & ibi & hic pro vno actu bis mulctaretur quod est contra articulum. liij. li. i. vbi dicitur quod pro vno actu non nisi vna mulcta soluitur, Immo super vno negotio bis iudicaretur, quod est cõtra. L. cum queritur. ff. de excepci. rei. iudi. & extra de excepci. c. aduersario, & de litis cõtesta. c. i. li. vi. & xiij. q. vlti. c. vlti. ℞. quod nõ est vnus excessus nec vnum iudicium quia vnus iudex iudicat super excessu pacis fracte, & huic mulcta soluitur. Alteri iudici mulctam soluit ipse vel sui fideiussores ꝓpter factũ ꝓmissum.

[y] Pacem in una iurisditione promissam in alia tandem iurisditione uiolans an utriq́; iudici emendare debeat.

¶ Posse agere per duellũ & sine duello. &c. hoc intellige in omnibus actionibus que penales sunt: Quelibet enim actio criminalis & criminaliter & ciuiliter institui potest vt superioribus declaratum est, & Insti. de re. diuisi. §. si quis in aliena, & Insti. de iniurijs. §. in summa.

Fideiussores cum iuramento non poterint liberare. Istud superius declaratũ est, &. C. de edendo. L. is, & Insti. de lega. §. quod autem.

Si his qui presentaturus fuerat sine stipulatore se presentauerit. &c. Per id doctrina datur si quis fideiusserit aliquem in iudicio sistendi principalisq́ seipsum statuat absq́ fideiussore, fideiussor liberatur, hoc etiam vide. Insti. de duo. re. stipu. §. fi.

Id quod in annotationibus ex codicibus vetustioribus habetur videlicet, istud pro tempore statuto fideiussor exequi tenetur & non captiuus. &c. Ratio istius est quia fideiussoribus creditur & non captiuo.

Qui hominem occasione iniuriarum accusatum a iudicio violẽter deduxerit. &c. ad hãc materiam vide. ff. ad le. Iuliam. de vi. publi. L. qui dolo fecit.

Et hoc comprobare poterit. &c. Ex isto habetur quod negotiũ necessario testimonio ꝓbandum venit siue coram iudicio siue extra iudiciũ actũ sit vt hic, & Insti. de interdic. §. commodũ, &. C. de eden. L. & que, & in auten. vt liti. iur. §. si quis, coll. ix. &. ij. q. i. c. in primis &. c. primo semper.

Articulus X

Debeat autẽ homo aliquem iniuriarũ actione accusatum in tempore certo iudicio præ

M2

a. Cōcordat Iur. mu. ar. cxix.

b. Textus uetuſtiores ulterius habēt quod debitum nondum eſt ſuper eo lucratum.

a. Iur. mu. ar. cxix.

ſentare etſi interim præſentaturus moriatur [a] ſtipulator ſi eum defunctum præſentauerit liberatur. Si uero actio ciuilis ſeu pro debito contra eum propoſita ſit, [b] mortuum non oportet iudicio præſentare, ſed fideiuſſor mortem eius mettertius declarabit, & hæres mortui pro debito reſpondere tenebitur. [c] Si animal qđ præſentari debuit mortuū fuerit, promiſſor in iudicio cuttim ſi præſentauerit liberatur.

Gloſa.

In articulo pręſenti triplex fideiuſſoria tangitur. Prima occaſione iniuriarum & ſi interim principalis moritur quid fideiuſſor facere debeat vt textus habet. In contrariū iſtius videntᷣ eſſe certe leges, vbi habetᷣ quod mortuo illo ſuper quē quęrela inſtituitur ceſſat omnis actio, vt. ff. ſi penden. appel. mors. interue. L. i. & C. ſi reus vel actor. mor. fu. L. ſi is quem. [d] ꝶ. ſub. diſ. ſi quęrela debitorē tangit duntaxat in ſuam vitam qui interim moritur leges allegate locum habent, nec eſt in contrarium paragraphus primus iſtius articuli, cum dicitur quod mortuus iudicio pręſentari debet, huiuſmodi em̄ pręſentatio nō eſt aliud niſi abſolutio a iure & fideiuſſoria. Vel ſic cautio illa nō eſt aliud niſi abſolutio a iudicio, & pręſentatio eſt abſolutio fideiuſſorie. In propoſito apportatio huiuſmodi eſt abſolutio a iudicio & fideiuſſoria. Si vero q̄rela tangit vitā & bona, qui bona percipere vult ad querelam eum reſpondere oportet, vt. C. ad le. Iul. Maies. de conſti. gręca. L. meminiſſe. & . ff. eo. ti. L. is qui. & Inſti. de hęre. qui ab inteſta. deferun. §. per contrariū.

d. Iur. mu. arti. cxix. glo.

[e] Circa id etiam notandū venit, ſi quis literas coram iudicio reproduxerit litereq́ꝫ huiuſmodi fuerint falſę, ſi primus ille reproductor moriatur, alterq́ꝫ eaſdem poſtmodum ibidem monſtrauerit, contra iſtum datur actio. C. ſi reus. vel actor, mortu. fue. L. ſi vt proponis.

e. Literas in iudicio reproducens falſas quomodo cōtra eum actio datur.

Si vero actio &c̄. Tangitur ſecunda fideiuſſoria. Vnde nota ſi quis aliquem occaſione debiti fideiuſſerit, iſte ſi eum rep̄ſentare non poteſt, vel debitum ſoluet, vel iure illud defendat, vt in pręcedēti articulo. §. i. vel quod fideiuſſor exoluerat probare & ita liberatᷣ.

Sed hęres eius &c̄. Contrariari huic videtur ſupra ar. xvij. li. ij. & ar. vi. li. i. & item. C. ne filius pro patre, vbi habetur quod filius ꝓ patre reſpondere non tenetur. ꝶ. quod hic filius pro patre non reſpondet, ſed pro bonis quę ſibi ex ſucceſſione ceſſerunt.

Quęrere vlterius vnus poteſt ſi nulla bona hęres ceperit an ſoluere cogeretur debita huiuſmodi. ꝶ. Si bona aut recompenſam bonorum quę hęreditat non receperit, ſoluere non cogetur. Si quid vero contra predeceſſorem dum aduc in viuis eſſet intentatum ſit ſolutioq́ꝫ decreta ipſo mortuo hęres ex ſoluere tenetur, quinimmo actiones omnes poſt litem conteſtatam ad hęredes tranſeunt. quare eos reſpondere oportet & ſoluere ſi lucratur. Ante litem vero conteſtatam nō tranſeunt niſi q̄tenus ad eos peruenit ſucceſſores. vt ſi vim feciſti bona rapiendo mea regulariter hęredes ex delicto non tenentur a te commiſſo niſi tecum fuerim litē conteſtatꝰ vel aliquid ad hęredes occaſione debiti perueniſſet Nec eſt in contrarium articulo huic vt etiam habetur li. i. ar. vi. & Inſt. de perpe. & tempo. acti. §. aliquādo. & . §. penales. & . C. ex delict. defunct. L. poſt litis. & . ff. de reg. iur. L. totiēs.

¶ Si animal &c. Tertia tangitur fideiuſſoria Vnde ſciendum qui animal ſeu pecus habet quod impetitur per quęrelam vel vēdicatur, vel illud vendiderit, vel pro illo fideiuſſerit moriaturq́ꝫ, iſte liberatᷣ vt hic. & . Inſti. de inuti. ſtipu. §. item cōtra. & Inſti. de empti. & vēdi. §. cum autem. & . ff. de peri. rei. vendi. L. id quod. Niſi forſan pecus illud fuerit tibi accomodatum aut pignoratū, quia illud reddere teneris non peioratum de iure noſtro, vt ſupra eo. li. ar. v. Secundum leges vero aliter obſeruatur, vt Inſti. qui. mo. re. contra. obliga. §. itē is. Vel ſi illud moriatur ex tua culpa, vt Inſti. de lega. §. ſi res. & . ff. de verbo. obli. L. ſi ſeruum. & . ff. de lega. L. cum res.

Articulus. XI

QVi pro ſacramēti præſtatione ꝓmiſerit [a] moriente reo idē promiſſor aut rei hæres ad ſacramenti tenetur completionem, [b] alias promiſſor ad ſolutionem rei pro qua ſacramentum fuerit promiſſum obligatur.

a. Textus uetuſtiores ita legūt, qui fideiuſſerit pro illo qui ad iuramentum obligatus erat. &c.

b. Dicit enim Canon ſtudioſe agendum eſt ut ea quæ promittūtur, opere compleantur, ut in. c. qualiter de pactis.

Gloſa.

Dictum eſt ſuperius de aſſecuratione fideiuſſorie corā iudicio facte an̄iatarū rerū, vt ſunt homines pecora, hic tandem determinat de fideiuſſoria occaſione ſacramenti vel iuramēti nec diſcrepat multum fideiuſſoria huiuſmodi a prioribus quia & hic ſi venerit ad iudicium ſolus principalis ſine fideiuſſore eūdē abſoluit ſicut in p̄cedēti ar. & li ij. ar. xi. & Inſti. qui. mo. tolli. obli. §. itē ſi reus.

Vnde pro intellectu articuli nota quod in iudicio statui pōt fideiussoria sextuplex.[c] Primi fideiussores fiunt occasiōe tutorie, & hoc tunc quando fideiubent pro tutoribus qđ recte administrēt bona pupillorum, vt Insti. de satisda. tuto. vel curato. §. i. & ij. & ff. rem pupilli saluā fore. L. non quasi. & ff. de preto. stipu. L. pretorie, & ff. qui satisda. cogan. L. i.[d] Circa id sciendum quod quilibet tutor assecurationē facere debet de administrāda tutoria exceptis illis quos parentes in tutores statuūt, vt Insti. de satisda. tuto. vel curato. §. i. & ff. de cōfir. tuto. L. si filio. & L. in cōfirmando. Secundo qui promittunt pro eorum pupillis, & isti sunt veri tutores qui promittunt & explere tenentur, vt supra li. i. ar. xlvij. & C. de contrario iudicio. L. i. & C. de autoritate prestanda. L. clarū. Tertio qui promittunt pro eorum pupillis satisfacere tamē pro eisdem non tenentur, vt sunt illi q circa iudicium in tutores dantur, vt supra li. i. ar. xlvij. & Insti. q mo. tolli. obli. §. finali. Quarto fideiussores sunt corā iudicio dati, & isti vel fideiubent in actione criminali vel ciuili, qui in criminali actione fideiubent verigeldo absoluuntur si illum quem fideiubēt nō representant, vt supra li. i. ar. lxv. in nullo em̄ iure inuenitur quod fideiussores occidi deberent q̄uis non presentent illum pro quo fideiusserant, dato quod etiam dolo malo id fiat, pœna tamen eis imponitur ratione doli vt xxiij. q. v. in certis canonibus. Qui vero fideiussores sunt in ciuili causa absoluūtur ex soluendo pecuniā pro qua principalis accusabatur vel si mortem eius met tertius probauerit, vt supra eo. li. ar. ix. & x. Quinto fideiussores fiunt pro animali & isti absoluuntur aportando cutim si pecus mortuum fuerit, vt supra eo. li. ar. x. & Insti. de lega. §. si res, & C. de in litem dando tuto. L. ad protegendā. Sexto fideiubent pro sacramento seu iuramento prestādo vt hic articulus habet, vnde circa id notādum quod fideiussor huiusmodi non absoluitur nisi ipse vel heredes illius pro quo fideiusserat soluerint vel iurauerint.

¶ Querit si fideiussor certo nescit quod ille pro quo fideiussit nocens vel innocens sit,[e] contigit enim aliquando qđ vnus pro amico fideiubet, iuramentum tamen prestare ex certis causis recusat occasione intentate querele. Si itaq; heres illius vel fideiussor iure cōpelli deberet vt iuret super negotio quod sibi ignotum est, contra iuris ordinē id esse videretur, vt. xxij. q. ij. in certis canonibus. Aduertēdum quod in isto casu fideiussor vel heres possunt actori deferre iuramentum, vt li. ij. ar. xxij. & C. de iureiuran. L. vlti. In oppositum etsiquidem sentire videntur leges nonnulle. C. eo. ti. vbi habet si vnus negotiū suū defert alicui ad iuramentum ille potest viceuersa huic iuramentum referre. Si itaq; actor heredi vel fideiussori iuramentum sibi delatum viceuersa refert, extunc sequitur vt prius.[f] R. Quod si actor respondenti iuramentum viceuersa huiusmodi referre velit, respōdens illud non acceptan̄ iure se defendere poterit, qui enim deferre vult alicui iuramētū in negotia qđ sibi est ignotū illud acceptare non tenetur is cui defertur, vt ff. de iureiurando. L. finali. Si tamen id eueniat positoq; & non concesso quod aliter fieri non possit nisi vt iurare deberet, extunc fideiussor vel heres non aliter iurare cogitur quam quod ipse plenā fidē habet quod mortuus ille nihil sibi debebat, heres vero iurabit, quod ei de debito nihil constat. vt supra li. i. ar. vj. & C. de iureiuran. ꝓpter calumniā. L. ij. Aliorum em̄ debita facile alteri incognita esse possunt, vt. C. de ꝓba. L. i. & de iur. & fact. igno. L. cū qs. ¶ Alias promissor ad solutionē rei. &c. Quid si fideiussor iurare noluerit. R. qđ soluet promissum debitū & heres sibi resarcire tenetur si illud in vtilitatem bonorū cessit & sibi cognitū est, vt supra li. i. ar. vi. & Insti. de perpe. & tempo. acci. §. aliquādo. §. pœnales, & ff. de accusa. L. ex iudiciorum.

[c] [In] iudicio statui po[tes]t fideiussoria sextu[ple]x.

[d] Tutor quiuis asse[cu]rationem facere te[ne]tur de bene admini[str]anda tutoria excep[tis] tutoribus quos [p]arentes constituunt.

[e] Fideiussor an cogi potest ad iuramentū loco illius quem fideiusserat & quomodo procedendum est in isto casu uide.

[f] Ad hunc passum uide supra li. ij. ar. xxij. in annota.

Articulus XII.

QVi agit aduersus aliquem & si ille econuerso contra suum uelit experiri actorem,[a] posterioris actio nisi priore discussa non audiatur.[b]

Si multi contra unum actionem interponere uelint iniuriarum, cæteris respondere non tenetur donec a primo per iudicium sit absolutus. Et si actio prorogatur hoc est in aliū terminū differatur cautionē nō nisi pro suo præstabit uerigeldo.[c]

Glosa.

Articulus presens ex Iure naturali ortum habet.[d] Naturale etenim est, quod quicquid ab alio expeto, vt & illud solus faciam. Insti. de iu. natu. per totum extra de consti. c. cum omnes & i. dis. in prin. Et si contra aliquē iudicialiter ago equū est vt illi viceuersa respōdeam si contra me agat, vt supra li. i. ar. lxi. & extra de mutu. petici. ex literis, & iij. q. viij accusatores. §. cuius in agendo.[e] Vnde pena illorum qui respondere viceuersa nolunt in reconuētionalibus est qđ ei respondere non cogit iste, vt extra de mutuis petici. per totū Ius reconuentionis admittitur ex textu, at

[a] Ex isto textu colligitur quod obiectio compensationis locū non habet de iure Saxonico ut hoc articulo, eo quod is qui proponit compensationis exceptionem dicit actorē sibi debere &c. Dicit enim Bald. in L. si constat in fi. C. de compensationibus qđ compensatio est species reconuentionis, ut ibi latius per eum & per Bald. in extrauaganti ad reprimendū coll. x.

[b] Quando & qualiter reconuentio fieri poßit de iure communi notatur in Clementina de uerborum significatione sæpe in glosa ibidem uide.

[c] Textus alij addunt dato quod querelæ sint plures.

[d] Ad hunc articulum uide etiam supra li. i. ar. lxi. infra li. iij. ar. lxxix. Iure Mu. ar. xxviij.

[e] Pœna illorum qui reconuenti respondere nolunt.

f. Ius reconuentionis quomodo ab antiquo seruabatur.

tamen iustificando se prius super quęsito actoris. Vnde nota pro intellectu textus f quod iure antiquo cum reus viceuersa actorē recōuenire voluit, illud eū facere in instāti oportebat anteq̄ litē contestatus est per affirmationē vel negationem in hunc modum, postquā actor quęrelam suam iudicialiter formauerat pars respondens nondum responsione facta quęrelam itidem fecit suam, posthac vero respondens super actoris propositionem respondit tandem & actor ad eiusdē propositionem respondere cogebatur, & sic vterq; cōsequenter procedebat iuxta regulas vt habetur li.i.ar.lxi. Sententia prius postulata primo erit pronunctianda, vt extra de mutu.peti.c.i.& extra de ordi. cognici.c.cū dilectus. Nunc vero iure nouo pars respondens actorem accusare non potest quamdiu iudicium durat, quare iura illa correcta sunt quę dicebant quod ante responsiuam per affirmationem vel negationem per respondentem quęrela fieri debet, vt li.vi.de rescrip. c. dispēdia litium.§.reus. Iure tamen spirituali adhuc is modus antiquus obseruat̄, vt notatur in Clementina sępe super verbo exordio de verbo. signifi. Iuris enim correcturam euitare debemus inquantum possumus, vt extra de elec ci.& electi.potestate.c.cum expediat.li.vi.de iure vero Saxonico obseruatur modus, vt textus habet. g

g. Nota quod reconuentio contra actorē uidetur solum habere locum infra trienniū, ut in. L. properandū C.de iudi.

Sciendū tamē quod h Iure recōuentionali agere vnus nō potest in tribus casibus. Primo cum quid ad arbitrorum sententiam datur, coram eis alter alium reconuenire non potest nisi aliter conclusum inter eos sit, vt extra de arbi.c.cum dilectus,& ff.co.ti.L.si cum dies,&.ff. de verbo.obli.L.quodcūq;. Secundo quod reconuenire nō possunt proscripti, vt infra ar.xvi.§.ij.& supra li.ij.ar. lxiiij. Iure vero spirituali excōmunicatus etiam reconuenire non potest, vt supra li.ij.ar.lxiij.& extra de excepci.c.cum inter, & extra de iudi.c. intelleximus. Tertio si quis alicui pecuniā dederit q̄uis sibi eam non tenebatur sed ille forsan iuramēto eandem ab ipso lucratus sit, vel iste pro huiusmodi paruula summa iurare noluit, si iste postmodum accusare vellet quod iniuste pecuniā lucratus sit respōdere sibi nō tenetur, vt insti. de acci. §. itē si quis &. C. de his qui accusare possunt.L.i.&.C. de iureiuran.L. actori &.C. de condi. indebi. L. indebitum. i

h. Iure reconuentionali unus agere non potest in tribus casibus.

i. Nota secundum Ius feudale actor proponens unam uel duas quærelas contra reū si interrogetur an adhuc aliquid habeat cōtra eū propositurus, si dicat quod sic, per sententiam compelletur quod omnia proponat anteq̄ sibi respōdeat, feu. c.lxv.

Nisi priore discussa non audiatur.&c. hoc idē habet.C.de his qui accusare nō possūt. L.i. Quando quidem vnus alteri respondere non cogitur nisi prius ab ipso liberetur, quid facere iste debet quod non accusetur pro pecunijs quas iam lucratus sit.℟.quod interrogare debet actorē quo pacto & sub quibus cōdicionibus pecuniā sibi dederit & quę sit causa quod iniuste eā possidere debeat quod & indicere sibi oportet, vt infra ar.xli.§.vlt. causam enim debet actor necessario declarare in iudicio si pars aduersa postulauerit. Si quęrat ille per sententiam dari, exquoquidē desuper sententia iuridica iam lata sit an sibi ꝓ eo vlterius respondere teneatur, decernetur quod non vt.C.senten.rescin.nō pos.L. vlti. & insti.de excepci. §. ęque si debitor.

Si multi.&c. Ius istud maxime est necessariū vnus enim duobus respondere non tenetur, nisi illum qui prius quęrulatus est absoluerit. Si vero duo vel plures inuicem quęrulētur, in iudicis est arbitrio decidere & demandare cuicūq; voluerit primam quęrelam, vt supra li.i.ar.lxi.&.ff.de accusaci. & inscri.L. si cui crimen. §. hisdem.

Et si actio prorogatur nonnisi vnum pręstabit verigeldū.&c. hoc est quia non potest nisi vnam amittere vitam quare non plus etiā nisi vnum soluit verigeldum, vt. ff. de custo. & exhibi.reo.L. si quis reum, &. ff. de priua. delict.L.nunquam plura.

Articulus XIII.

SI contra aliquem actiones in iudicio proponentur iniuriarum[a] ipso non præsente terminusq; reo ad respondendum assignetur, & actor infra dictos terminos reum inuenerit, eum licite usq; quo sufficientem ut eius respondeat quærimonijs præbuerit cautionē iure arestabit,[b] quia pacē actori iudex & non reo in cuius absentia cōquestum est nunctiauit.

a. Concordat Iur. ... ar.xli.

b. Alij textus ita leg... quia iudex actori p... cem indicit & n... reo qui absens ad iu... cium citatur.

Glosa.

Vt eius respondeat quęrimonijs. &c. In eodē iudicio quia vbi semel ceptum est iudicium ibi & finē accipere debet, vt.ff.de iudi.L.vbi ceptum. Nec enim causæ continentia est diuidenda, vt in.L.nulli.C. de iudi. & de sequestra.c.i.& hoc est etiam secundum intellectū glo. licet supra intellexerit & hoc etiam fieri posset in diuersis iudicijs & coram diuersis iudicibus per pręudicta iura.

Glosa.

Quandoquidem vt supra tactum fuit tota legis dispositio est vt per eam temeritas prauorum coerceatur. C. de legi.& consti.L. leges sacratissime, & dis.iiij. c. facte sunt. [c] Vnde nota quod temeritas seu temere agere conti-

c. Temeritas dup... temereq; agere con... git dupliciter con... dat Iur.mu.ar.xli.

git tripliciter. Primo quando quis temere & impudice audenterq; facit contra ius, vel qui forsan solus deberet iustitiam fouere & iniusticiam debilitare solus ipse iniuste agit, cuiuscunq; status et legalitatis sit, & contra illos statutum est, quod quicquid hoc pacto fecerint [d] pro non facto reputatur, qui enim contra ius facit iniuste agit subitq; pęnam contra excessiuos a iure decretam, vt in exẽplo si vnus equum furetur & detineatur, equus cedit illi viceuersa cuius erat. vt supra li. ij. ar. xxv. & ar. xxxi. Nec res illa furtiua ptinebat istum qui eam furatus est, nec cõmodum illius aliquando habere potuit, immo subit a lege statutam pęnam quia suspenditur, vt. C. de legi. & cõsti. princi. & edicto. L. non dubium, & in auten. vt om. obedi. iudi. §. i. coll. v. Secunda temeritas dicitur etiam esse mala, & fit quando contra aliquem quis excesserit & ille propria autoritate illud vlciscitur, pœna illorũ est quod causa illorũ iusta iniusta efficitur, iusq; suũ iruertit, vt insti. vi. bono. rapto. §. sed nedũ, &. C. vnde vi. L. si qs in tantã. ¶ Hic circa quęrere vnus possit quod istud quod hic dictum est quod videlicet ius suum inuerteret, & illud quod iustũ esset faceret iniustum, id non esse bene dictũ quia ius manet in seipso semper videlicet qđ iustum est & immutari non potest, vt insti. de iusti. & iure. §. i. [e] R. quod iusticia quandoq; accipitur in genere suo vel etiam pro illo qui est iusticia summa vt est Deus ipse, & ista manet semper, vt insti. eo. ti. §. i. Quandoq; iusticia accipitur pro illo processu in nanciscenda iusticia & de ista hic loquitur vt si quis iudicialiter rem suam expeteret coram iudicio, si idem propria autoritate illam occupat ius si quod habuit perdit, quia propria autoritate rem sibi vendicat, & istud tangitur in textu ibi, eum licite vsq; quo &c. [f] et notanter dicitur iure arestabit, nullus enim suipsius iudex esse debet, vt infra arti. lxxxi. &. C. ne quis in sua causa iudicet. L. generali lege. Tertia temeritas, & illa est pessima, videlicet cũ quis male fecerit vel excesserit, vitareq; non vult, sed aperte incedit ac si ordinate & bene egisset, vel potestatem ad id faciendum habuisset. Pœna istius est quod arestari & detineri potest quoad cautionem ponat vt se super eo iustificet, istud tangitur ibi quia pacem actori iudex. &c. q. d. sit quisquis sit, ille tamen propter excellentiam nominis sui facultatem nõ habet malefaciendi seu iniuste agendi, illud enim quod pro bono non habetur malum est nisi iusticia concomitatur, vt in auten. vt om. obe. ꝓuin. iudi. in crimi. & pecunia. cau. §. i. coll. v.

d. vide supra li. ij. ar. xxxvi.

e. Iusticia duplicem habet acceptionem.

f. Vide supra li. ij. ar. xxv. Iur. Mu. ar. xxvij. ar. xli. & cxij. glo.

Articulus XIIII.

SI homo dictis sui ferẽdarij non consentiat ꝓpter emissa ab eo uerba damnum non sustinebit. [a] Contra quem agitur actione iniuriarum [b] primo uarendã petat actionis, [c] quoniam ante huiusmodi uarendæ præstitionem actor suam corrigendi actionem liberam habet facultatem quam post huiusmodi præstitionem non est habiturus. [d]

a. Concordat Iur. Mu ar. xxxv. & xli.

b. Cum dicitur primo uarendam petat actionis. &c. Et quando huiusmodi uarenda ꝓficitur uel cauetur, tũc debitũ non potest meliorari nec maiorari ut hic & Iur. Mu. ar. xli. non tamen sufficit quod uarenda ꝓmitta tur sed quod effectualiter fiat & præstetur necesse est.

c. Item post guarendã peti potest iuramentum calumniæ uel maliciæ prius non petitũ cũ in qualibet parte litis præstatur. Item tẽpus probationis reo non currit nisi prius actor uarendam præstiterit.

d. Nota præstita uarenda nõ potest quis actionem suam emendare per hũc textũ potest tamen diminuere eam qui prius plus pecijt, potest postea minus petere per hoc enim nihil deperit reo cum ius sibi suũ saluũ manet ad id faciunt notata per docto. in. c. ij. de libel. obla. & in. c. inter dilectos, de fi. instru.

e. De ferendarijs uide supra lib. i. ar. lx. Iure Mu. ar. xvi. & xlij. glo

Glosa.

Damnum non sustinebit. &c. Qualiter & qñ error & confessio procuratoris aduocati vel principalis in iudicio possit reuocari, notat in. c. vlti. de confes. & in. c. olim de censi. & plenius in spe. parte ij. ti. de cõfessis. §. vl. ibi vide

Glosa.

In articulo pręsenti ponuntur duo respondẽti maxime necessaria. Primum quãdiu quis non consentiat verbis ferendarij damnũ nullum sustinet, hoc idem habetur supra li. i. ar. lx. C. de erro. aduoca. libello vel prece. L. sententijs. vnde nota quod Iure Saxonico ferendarij sui dicta retractare poterit vnus q̃diu in ea non consentiat, vt hic & supra li. i. arti. lx.
Ex isto sequitur doctrina litigantium [e] quod si ferendarius quid dixerit in damnum principalis per iudiceq; interrogatur. (Iudex etem interrogare eũ ante sententiã latã debet, vt supra li. i. ar. lxij.) an dictis consentiat ferẽdarij. Ibidem alter debet expeti ferendarius, & per eum denunctiatur non esse voluntatis sue id quod ille dixerat, sępius etenim euenit quod ex stulta ferendarij interrogatione etiam iusta inficitur causa. Iure vero spirituali principalis potest post triduum retractare verba procuratoris & posthac non, vt extra de confes. c. finali, & de resti. c. olim, &, hoc ideo fit, quia principales debent pręsentes adesse & legittimas ostẽdere causas erroris, hoc Saxonem facere non oportet & ita illi lõgiorem habent diem reuocandi q̃ Saxones ipsi. Aliqui vero id quod dictum est quod ad retractañ verba male emissa ferendarij, deberet alter ferendarius expeti a parte. dicunt quod illud ipse idem solus principalis facere debet verbaq; huiusmodi per ferendarium prolata quãdiu eis non consenserit retractabit. Impossibile enim est quod vnus consentire deberet his quę in damnum vergunt suum, da-

114

to etiam quod ferendarius illa protulerit. ff. de confes. L. ij. &. L. vlti. & de censi. L. forma. §. vlti. ff. de aqua pluuiali arcē. L. sed hoc ita C. de iuris & facti ignorantia. L. cum testamētum nullo iure & ff. de iurisdi. om. iudi. L. si per errorem.

Quęritur si iudex non interroget principalē an dictis ferendarij consentiat, vt supra dictū est quo tempore possit retractare verba ferēdarij. ℞. q̄diu sententia desuper prolata non sit, vt. C. de errore calculi. L. errorem. Secundo quod in articulo ponitur, est id, quod quiuis querelam suam ante guarendam meliorare potest. Vnde varenda expeti debet ab illo qui te iudicialiter accusat.[f] Effectusq; varendę seu vtilitas est quia actor seu quęrulator a quęrela te tueri debet & tenetur si ei demeritam exolues emendam aut per responsiuam euades ita qđ pro huiusmodi causa seu quęrela nullus alter te accuset vel accusare poterit, vt supra li. ij. ar. xv. Et item varenda ad id est necessaria quod actor quęrelam suam postmodū meliorare non potest, sicut si te accusauit pro uiolentia, non potest postmodum te inculpare pro homicidio, pręterea si te duellariter seu per duellum alloquatur & non nisi duas conditiones expresserit, varendāq; postmodū faciat, ruet in sua causa, quia omnes tres in duellari actione proponere tenetur vt supra li. i. ar. lxiij.

f. *Varendæ effectus seu utilitas, concordat supra li. ij. ar. xv. Iure Mu. ar. xli.*

Articulus XV.

SI res hæreditaria a duobus post tricesimū defuncti postuletur [a] nisi lite inter eos sopita, idest donec amicabiliter cōponāt aut unus aliū in iudicio amoueat nulli eorum præbeatur. Retentor uero rei hæreditariæ armorum bellicorū aut suppellectilis si postulata post tricesimum exhibere negat minus iuste, pro eo mulctā dabit & emendam si eius iniusta retentio iudici nuncietur.[b] Si autem res litigiosa extiterit a duobusq; impetatur & iudex eam postulet eidem presentari debet, eandemq; seruabit iudex ad litis usq; decisionem, præsentansq; liberatur. Qui expeditorias res hoc est arma bellica postulet, agnatus ex parte gladij esse debet, [c] ad utēsilia uero seu geradā cognatus idest ex parte fusi seu mulieris duntaxat admittitur.

a. *Ad hanc materiam uide infra ar. xxi. Codices tamen uetustiores paragraphū præsentem ita legunt si post tricesimum diem eandem rem in iudicio acquirere nitantur. possessor neutri respōdebit donec amicabiliter inter eos componatur aut unus alium in iudicio occasione istius a causa ꝓpellat.*

b. *Concordat Iur. Mu. ar. xxiij. & xxv. Textus tamen antiqui hūc passum ita habent, si prædium aliquod impetatur a duobus & Iudex exigat illa sibi tradi seruādæ rei causa eidem tradetur donec litigantes per ius separentur, & qui tradiderit iudici liber erit*

c. *Iure Mu. ar. xxiij. & xxv.*

Glosa.

Textus articuli in se planus est nec longa declaratione indiget, plurimum tamen conducit illis qui res aliquas siue sint hereditarie, gerada, arma bellica, apud se in deposito vel accōmodato habent, & interim moritur depositor, postmodum vero a pluribus vendicentur quomodo se in his obseruare debeat, sicut si ęquum arma accomodauerit & interim moritur qui accomodauit, repetantq; duo forsan agnati a possessore rem illam, ille vero nescit quis eorum ius maius ad id habeat nemini illorum dabit quoad iure discernetur, idq; cauetur per constitutionem pręsentem. Cōstitutionibus siquidem sufultus vnusquiuis de facili damnū & periculum euitare pōt, vt. C. de vete. iur. enucle. L. Deo autore. §. cum itaq;. Vnde multi articulū p̄sentē non sane intelligentes in alium sensum eundem trahere videntur. Tu tamen textum vt in se est intelligere debes.

Si autem res litigiosa extiterit. &c. doctrinā per id datur huic apud quem res huiusmodi in deposito sit, eandem etenim si difficultatē euitare vult iudici pręsentabit & vt sic absoluetur, & signanter si iudex eandem postulet, mandato enim iudicis obediendum est, vt Insti. de interdic. §. restitutoria.

Iudex eandem rem vsq; ad litis decisionē seruabit. &c. Textus iste contrariari videtur supra li. i. ar. xxviij. vbi dicitur, quicquid rerū expeditoriarū morte alicuius hęredibus non extantibus relictum sit. Iudex tenetur seruare per annū & diem non alienādo & tandē in vsum conuertet suum, possent itaq; duo litigare pro huiusmodi re vltra annum, & ita esset contra textum allegatum. ℞. quod non contrariatur, ibi enim loquitur de rebus expeditorijs, vbi opinatur nullū superesse hęredem, hic vero vbi hęredes extant.

Qui expeditorias. &c. vnde nota qūod expeditorias res seu arma bellica hoc est hergewet nullus repetere debet nisi sit ex linea paterna, vt supra li. i. ar. xxvij. In contrariū tamen istius videtur esse articulus tertius libri primi, & item articulus sextus, & Insti. de hęre. quę ab intesta defer. §. item vetustas, &. §. diui. prin. & in auten. de hęre. ab intesta. venien. coll. ix. per totum, vbi habetur quod illi qui sunt ex parte gladij non habent melius ius q̄ illi qui sunt ex parte fusi.[d] ℞. quod leges allegate non contradicunt huic, nec enim vt sic etiam de iure nostro melius ius habent quia q̄uis cognati ex parte gladij expeditorias res tollunt, in recompensam tamen mulieres accipiunt geradam, vt supra li. i. ar. xxij. Vel dic quod expeditorias res accipiunt in primis ratiōe laboris circa tutelam exhibiti vel

d. *Agnati ex par[...] gladij arma tollu[...] bellica in recompe[...] sam uero istius cogn[...] ti geradam percipi[...]*

exhibēdi, vt supra li.i.ar.xxiij.qa q sentit lá borē senciat etiā cōmoda. Nullus em ꝓprio stipēdio militare cogit̄ vt extra de prescrip.c cum ex officij, & in auten.de iudi.§.ne autem &. C.de statu.& imagi.L.i.

Articulus XVI

NEmo aliū a sua repellere potest actione [a] nisi is aduersus quem actio fuerat uentilata. Infames tantum tutores habere prohibentur. In imperij & in ipsa iurisditione proscriptis respondere nemo teneatur [b] sed ipsos alijs respondere oportebit.[c]

[a] Concordat Iur.mu. ar.xxxij. Textus tamen antiqui & Germanicus hunc articulum ita legunt. Iudex non potest aliquem a sua propellere actione nec alter quisquā preterquam is aduersus quem actio instituitur.

[b] Cōcordat Iur.mu. ar.iiij.glo.

[c] Textus alij addūt in illa iurisditione ubi proscripti sunt.

Glosa.

Nemo alium.&c.Concordat cum isto principio, supra li.ij.ar.xxiiij.& ar.lix.& īfra eo. li.ar.lxxxiij.& feu.ar.xxxix.& vide etiā quę ibi notantur quoad possessionem. Hic nō dicitur de accione, opponantur autem exceptiones a reis & eorum hęredibus & fideiussoribus nisi sint personales, sed non transeunt ab vno fideiussore ad aliū, vt.ff.de fideiusso.L.amissi.§.vlti. Et sicut exceptio inducit a reo contra actionem actoris, sic ab actore replicatio contra exceptionē, & a reo triplicatio & ab actore quadruplicatio, vt Insti. de replica.§.i.&.§.rursus, & de foro cōpeten. c.ex parte. Effectus aūt exceptionis est si est dilatoria, vt per eam differatur iudicium vel euitetur persona iudicis vel procuratoris, peremptoria vero perimatur actio agentis vel excluditur intentio eiusdē secundū Hostieñ. in sum.de excep.§.quis sit effectus in princi.

Glosa.

Sensus articuli est, specialisq; doctrina datur quo pacto vnus alium ab actione repellere potest & quomodo vnus alteri respōdere nō cogitur. Iudex siquidem vt ex pręcedentibus liquet vnicuiq; se benignum iudicem prebere debet quicunq; quęrulatur. Iste vero q accusatur potest accusatorem repellere si infamis sit vel iure priuatus vel proscriptus, illis enim respondere non oportet.

Vnde pro intellectu istius nota [d] quod Iure priuati dicuntur multifariam. Primo qui in fama & honore sunt notati macula aliqua sicut de iure nostro sunt fures & predones, vt supra li.i.ar.xxxviij.&.C.ex qui cau.infa.irroga.L.si furti,&,ff.eo,ti.L.vlti, Secundo iure priuati dicuntur qui anno & die in imperij proscriptione iacent, vt ibidē li.i.ar.xxxviij. Tertio qui cutim & crines redimerint, vt li.ij.ar.xiij. Quarto qui fidefragi sunt, vt supra li.i.ar.xl. Quinto qui vitam vel membrū redimerint per sententiam abiudicatū, vt supra li.i.ar.lxiiij.excipitur tamen ille qui manum redimerit occasiōe varende prestite quā tamen explere nequiuerit, vt supra li.ij. arti. xv. Sexto infames dicūtur quos domini redimunt iuramento suo, vt supra li.ij.ar.xix. &.C.ex qui.cau.ali.infa.irro.per totū,&.ff. eo ti. per totum & vi.q.i. infames.

[d] Iure priuati dicuntur multifariam. Ad hanc materiā uide supra li.i.ar.xxxviij, infra lib.iij.ar.lxx. Iur. mu.ar.iiij.

[e] Pœna iure priuatorum est triplex. Primo quod testificari non possunt, vt.ff.de his qui nota.infami.per totum,&.vi.q.i.c.infames, & extra de testi.c.testimoniū. [f] Exceptis tn̄ tribus casibus in quibus testimoniū etiā illorū qui infames sunt admittitur videlicet occasione fraudis imperij vt.C.ad le.Iul. maies.per totum.ff.eo.ti.famosi. Occasiōe simonie, vt extra de simoni.c.licet heli. Et occasiōe fidei, vt.ij.q.vij.c.oues. Secūda pena illorum est quia tutorem habere non possunt, & hoc intelligere quidam volunt quod videlicet ferendarium habere non possint, aliqui vero qđ pugile carebūt in actiōe duellari, tu tamen intellige quod vtrumq; habere non poterint vt clare habetur, supra lib.i. ar.xlviij.& hic in textu.

Quęrere tn̄ posset aliquis cuiusmōi est pœna ista quod vnus ferendarium vel pugilem habere non debet.℞. quod pœna est nō parua. Ferendarium enim habere non poterit in quo confidat vt eum à malefacto defendere possit, ipse vero seipsum defendere non valebit, qui enim offensus est in vno, offensus est in multis, & qui semel malus semper reputatur malus, vt in auten. vt iudi. sine quoquo, sufra.§.cogitatio, coll.ij.&ff.de.rei vendi. L.& ex diuerso .& in.c.semel malus de reg.iur.lib.vi. Quod etiam pugilem habere non possint. [g] Ratio est, quia per pugilem vinci poterint & alloqui, vt supra li.i. ar.xlviij. Tertia pœna quia innocentiam suā iuramento declarare nō possunt, nullus em̄ debitum seu excessum iuramento defendere poterit suum, qui crimine notatus sit, vt supra li.i.ar.xxxix.&.iij.q.vij.c.īfamis, &.ij.q .i..c. prohibentur.

In textu cū dicitur proscriptis.&c. Proscripti vero dicuntur qui in imperij proscriptione iacent & illis respondere non oportet, vt supra tactum est li.i.ar. xxxviij.

[e] Pœna iure priuatorum triplex.

[f] Infames testificari possunt in tribus casibus, concordat supra li.i.ar.viij. infra li.iij. ar.lxx.Iur.mu.ar.iiij. glo.

[g] Alia ratio & fortior induā potest. Nullus enim admitti debet meliores & potentiores habere tutores q̄ ipse sit, ut supra li.i.ar.xlvij.glo.

Articulus. XVII

PRoscriptus quemadmodum aduersus eum actio proscriptionis in omni loco [a] iurisditiōis

[a] Textus antiqui ita legunt, proscriptus se in omni loco iuditii in quo proscriptus est eximere a proscriptione poterit, queādmodū etiam in omni loco eiusdem iurisditionis contra eum quærela excitari potest.

115

proponitur [a] ita se in omni eiusdē iurisditionis loco expiabit. Fideiussorem autem dare debet ut iuri compareat responsurus quem si habere nequiuerit [b] eum iudex usq; ad condignam responsionem retinere tenetur.

b. Alij textus legūt, iudex eum in custodia seruabit donec ad obiecta respondeat.

Glosa.

Proscriptus.&c. Multas questiōes de bannitis vide not. in specu. titu. de accusaci. ad fi. & ibi per Ioan. And. in addi.

Fideiussorem autem.&c. Nam & in criminali suo nomine conuentus satisdat iudicatum solui & nisi satisdet, debet teneri in carcere publico. ff. de custo. reo. L. i. & L. si qs reū. [c] Nisi sit mulier quę non debet detineri propter inopiam fideiussorum, vt. C. de custo. reo. auctent. hodie nouo iure. Et vide supra li. ij. ar. ix. Et in criminali, pauper si non inuenit fideiussorem non cōmittitur cautioni iuratoriē sed incarcerat̄, vt in specu. iij. parte de accu. §. sequitur. versi quid si non potest, hoc verum secundum Bald. nisi haberet declinatoriā exceptionē, vt. ff. de iudi. L. ij. §. penulti.

c. Mulier ꝓpter inopiam fideiussoris incarceranda non est, uide supra. li. i. ar. lxx in anno.

Glosa.

Articulus pręsens de proscriptis & iure priuatis disponit. Vnde pro intellectu textus clariori nota [d] qđ iure priuati duplices sunt Perpetuo priuati qui ius suum nullo modo recuperare possunt, vt sunt malefici, fures, latrones, & eorum socij, vel qui pro furto concordauerint vt ꝓximo articulo habetur. Et ad tēpus & istis ius suum rehabere admittit̄. Ius etenim inquantum potest potius vnum conseruare nititur q̄ cōdemnare. ff. de acti. & obliga. L. diuus Adrianus. ff. de re. iudi. L. inter pares. ff. de reg. iur. L. in obscuris, extra de proba. c. ex literis & xxxiij. q. i. c. si quis, vt sunt banniti vel proscripti qui ad tempus proscribuntur propter forsan contumaciam, vt li. i. ar. lxviij. in fi. & li. ij. ar. iiij. lxiij. & lxvi. & nunc proxime precedenti articulo.

d. Iure priuati dupli ces.

Nota quēadmodū proscriptio duplex est, [e] ita dupliciť vnus ex ea eliberari debet, iusq; viceuersa acquirit suum. Primo quod proscriptus pro manuali facto de quo & hic tangitur iste venire potest & acquirere ius suum veniendo ad iudiciū & iurando innocentiā cautionemq; ponat ad respondendū, hocq; ex eo fit quia sepius proscribitur vnus innocēter, admittitur ergo ei eliberatio prout habetur, supra li. ij. ar. iiij. & C. de aboli. L. pręses, & hoc intelligendo de proscripto qui citatus non sit nec ei terminus pręfixus fuit. Si vero citatus secundū iuris ordinem proscribitur non potest se eximere nisi cum consensu iudicis & principalis quia per contumaciā defensam perdiderat, vt. ff. de re. iudi. & de effec. sen. L. contra pupillū, & L. cōtumacia, & supra li. i. ar. lxvij. Secunda proscriptio dicitur imperij & ista proscriptio est duplex. Primo anno ꝓscriptio illa bannus vocat̄, [f] & interim dinosci potest si nocens vel innocens fuerit proscriptionis illius & durat anno integro, interimq; Imperator admittit expurgationem innocentię suę. Secundo vocat̄ proscriptio maior in qua abiudicatur vnus, vita, bonis, honore, iure, & ex ista expiare se minime poterit nisi in acie Regis, cum Rex pugnauerit lanceatum inuadat, vt supra li. i. ar. xxxviij, & C. de bonis proscrip. L. deportati. & ff. eo. ti. L. i.

e. Dupliciter unus ex proscriptione liberatur, uide inf. mu. ar. y.

f. Cōcordat Iur. m ar. xciij.

Notandū pręterea quod homines proscribi solēt propter duplices excessus. [g] Primo ꝓ violētia sicut pro homicidio vulnerib⁹, baculatione, vt supra li. i. ar. lxviij. & isti eximūt se a proscriptiōe dupliciter. Primo si sunt innocentes eximunt se vt hic, & li. ij. arti. iiij. & xiiij. & C. de abolici. L. abolicio. ff. de re. iudi. L. si se. §. condemnatū. Secundo eximunt se & eliberant si concordauerint, vt supra li. ij ar. iiij. & C. de abolici. L. abolicio, & ff. de re. iudi. L. si se. §. condemnatum, & C. de transacti. L. causas, istud aūt fieri debet de cōsensu iudicis, vt infra ar. xxxiiij. & C. eo ti. L. preses. Secundo proscribuntur qui de furto vel spolio accusantur, & si innocentes sint eximere se possunt vt alij. Si vero noxij fuerint concordari eis non licet, quia si concordauerint infames & iure priuati efficiuntur, vt supra li. i. ar. xxxviij. & C. ex qui. cau. infa irroga. L. si furti, & C. de aboli. L. ij. §. sin autem. Ex isto sequitur quod vt sic accusatus vel ꝑpetuo proscriptū eum manere oportet vel infamis efficitur aut periurus erit.

g. Proscribi cōting unum propter dupli ces excessus.

Et quia sępius euenit quod vnus aliū vtpote amicus amicū a proscriptione lubens elibera revellet, [h] vt id non noceat fame & honori eius infrascriptam vide practicā. Si proscripto qui vere proscriptus est, vtpote predo. vel fur succurrere vnus vult, ordinetur aliqs alter extraneus qui negotiū cum actore componat & ita ille solus nō cōcordabit occasione furti, exindeq; nihil nocebit iuri suo. Qđ aūt id fieri possit vide li. i. ar. xxxviij. cū dicit̄ in primo paragrapho. Vel q̄ paciscūtur spolia vel furta vel ea reddunt, loqtur enim de illis qui pro seipsis concordiam inierunt de furto quod infames efficiuntur, & nō loquit̄ nec prohibet quod alter id facere nō possit, immo postq̄ liberatus fuerit nullus eū conuincere poterit quod occasione furti cōcordauerit. Si vero impetatur ille qui eum liberauerat dicere potest quod ego dedi hoc & hoc pacem redimendo vt amicum meū non infestaret sed vt eundem in pace dimitteret, & ille absolut⁹ nō impeteretur. ¶ Quęrere vlterius quis posset, dato quod ab actore ab-

h. Practicā uide quo modo occasione furti prede, transactio fieri debeat ut non derogget fame illius.

solvitur a iudice vero quomodo liberatur. R. potest sibi prefigi terminus contra actorē actorq; non veniēs ex contractu secū facto, cadit ab accione nec plus actor nisi mulctam iudici & emendam illi contra quem querulare ceperat succumbit, vt supra li. ij. ar. viij. & hec omnia secundū cōdictamen & concordiam cum actorea parte per amicū accusati fieri possunt. Preterea queritur, quid tandē facere debeat occasione iuramenti quod prestare debuit. R. quod iurare deinceps non tenetur. Si vero ad iuramentū cōpellectur, iurabit sub his vbis. Proscriptio in quam incidi in ea vlterius manere nolo sic me deus adiuuet. Alij dicunt quod iurare tenetur quod absq; culpa eius in proscriptionē venit, sed hoc non, quia nullus proscribitur nisi ex cōtumacia, vt supra li. i. ar. lxvij. & ff. de re. iudi. & effec. senten. L. cōtumacia, & ff. quomodo & quando iudex. L. cessante, & L. tres denūciationes, quia si iurauerit vt sic efficeretur infamis, ergo iurare nō debet secundū istum modum quod videlicet sine eius culpa proscriptionē inciderit. Quidam dicunt quod iurare deberet quod facti innocens sit, sed hoc nō, quia alias etiā infamis esset, vt. C. de iure iuran. L. delata & L. generaliter, & ff. quarū re. actio. non da. L. iusiurandū. Ex quo itaq; fideiussores statuere eū oportet quod respōdere vellet. Quare pro facto iurare nō tenebitur per huncq; modū a proscriptione vnus alium eliberare poterit honoremq; conseruabit & a periurio eundem liberabit.

Articulus XVIII.

SI proscriptus dixerit in iudicio se pscriptionē debito modo euasisse, illud si per iudicē scultetumue aut preconem loco iudicis & duobus testibus additis idoneis uiris nō probauerit, actor probatione ulteriori super proscriptione cōtra eum obiecta non indigebit. Sed qui sub regis banno fuerit proscriptus ad probandum sui expiationem duorum bannitorum testimonio & iudicis indigebit.

Glosa.

Superius dictum est quo pacto vnus a proscriptiōe se expiare debet hic tangit quomodo id eum ostendere oporteat.

Vnde nota quod quēadmodū vnus tripliciter in proscriptionē incidere potest [a] ita triplex probatio censetur quod quis a proscriptione liberari possit. Primo dicitur vnus in proscriptionē imperij incidisse & in isto casu is Imperatoris vel Regis literas ad sui expurgandū necessario habere debet, vt supra li. i. ar. xxxviij. & ifra eo. li. ar. xxxiij. & C. de mā da. princi. L. si quis. Secundo proscribit aliquis sub banno Regio, vnde ad probandum sue expiationis necessario habet duos bannitos & iudicem pro testimonio vt is articulus . §. vlti. declarat. Tertio proscribuntur aliqui a iudice q vlterius infeudatus est iste pro declaratione liberationis sue necessario habere debet in testimoniū iudicem & duos ad iudicium pertinen, si istud habere nō poterit, victus erit. [b] Quicquid enim quis dixerit probare eum oportet. C. de probaci. L. possessiones. L. frustra. L. actor. L. sciāt, & C. de eden. L. is apud. & ff. de excep. L. i. C. de proba. L. siue possidetis, & Insti. de interdi. §. commodum, & extra de proba. c. ex literis.

[a] Triplex probatio quod unus a proscriptione liberatus sit.

[b] Quicquid aliquis allegat probare illud tenetur. Concordat Iur. Mu. ar. xxxij.

Articulus. XIX.

INgenui seu liberi atq; ministeriales imperij licite coram imperio aut Rege testes esse & sententias inuenire possunt, quia per sacramentum Regi fidelitatem debitam spoponderunt. Non licet tamen tali ministeriali sententiā edicere uel testimoniū dare aduersus bannitos, si causa in uitā ipsius honorem aut hæreditatis amissionem cedere uideretur.

Glosa.

Saxones rebus prouideñ suis indemnitatiq; precaueñ eorum ab inicio diligentissime semper obseruabant ne quouismodo conuinci testimonio possint. Presens itaq; articulus de testimonijs tractat vbi & tria cōtinentur. [a] Primo innuere vult quod nullus testificare potest nisi sit liber homo. Serui itaq; ad testimonium nō admittūtur, vt. C. de testi. L. seruos & extra de verbo signifi. c. forus. iiij. q. iij. c. si testis. ver. liberi testes, & iiij. q. vij. c. infames, hoc tangitur hic cū dicitur ingenui. &c. Secundo tangitur quodam modo differentia inter seruū & liberum ac ministerialem, que vero huiusmodi differētia sit inferius ar. xlv. clarius declarabitur, & hoc notatur ibi cum dicitur atq; ministeriales Imperij. Tertio in-

[a] A testimonio qui releuantur uide.

b. Testimonium non ualet nisi testis iuret ad sacra.

nuere vult [b] vt sciamus qđ nullus testis valet nisi prius iuret ad sacra, & hoc tangitur ibi, quia per sacramentū regi fidelitatem. &c hoc idem vide. C. de testi. L. iusiurandū &. ff. de feri. L. i. & extra de testi. c. nuper, &. c. tuis. iiij. q. iij. c. si testis ver. iusiurandi, &. iij. q. ix. c. hortamur.

c. Iuramētum Emphiteote et uasalli quomō fieri debeat uide.

Fidelitatem debitam spoponderīt. &c̄. Vn̄ nota quod iuramentū fidelitatis [c] Emphiteote vasalli & ministerialis est, Iurare enim debet quod ipse iuri affectus & fidelis esse vult prout ministerialem decet. Sic etiam infeudatus iurat fidelitatē domino suo, de forma vero fidelitatis vide in li. feu. per totū, & in decretis. xxij. q. v. de forma, Iurare enim debet fidelitatē dn̄o verbo, facto, cōsilio, auxilio, vita, bonis. &c. vt ibidem clarius habetur.

d. Fidelitatem domino iurans quæ habere menti debet.

Vnde nota pro maiori istius declaratione [d] quod ille qui fidelitatē iurat dn̄o suo, hęc infrascripta menti semper habere debet. Incolume, tutum, honestū, vtile, facile, possibile. Incolume quod ipse domino nō sit in damnum sanitatis sue tum & bonis. [e] Tutum ne sit ei in damnū de secreto suo, vel munitionibus per quas tutus esse possit, immo immunis ab om̄i suspitiōe. Honestū ita quod prouideat vtilitatē eius nec in iure suo eundem impediat ipsumq̧ in omni loco in bonis corpore & honore tueatur ac eidem honeste asistat. Vel sic curare debet ne sit ei in damnum de sua iustitia vel de alijs causis quę ad honestatem eius pertinere videntur. Vtile ne sit in damnū in possessiōibus. Facile ne dn̄o bonū illud qđ dominus facile expedire possit ordinet vt sit dificile, neue quod est dificile faciat impossibile, vel paret rē quę officere possit dn̄o in bonis vita, & honore, debet etiā facilis esse in omnibus honestis vtilibus pro obsequio domini. Pręterea pro augmento rerum domini sui & pro cōmodo facere debet ac om̄ino euitare vt autoritas & potētia domini non minuatur sed crescat, nec friuole dn̄o resistere debet, de his vide plura. xxij. q. v. c. de forma fidelitatis, et feu. c. iij. &. c. lxix. Dominus etiam iura fidelitatis erga vasallum obseruare tenetur, & si non facit periurium cōmittit, vasallusq̧ a iuramento fidelitatis absoluitur, vnde dato quod nō iuret sed promittat & post modū illud idem non seruet periurus est & fidefragus, [f] apud deum enim nulla est differentia inter iuramentū & promissum, vt. xxij. q. v. c. iuramenti.

e. Concordat feu. c. iij.

f. Iuramentum & pmissum equipolent.

Non licet tamen. &c. Dicere aliquis posset. Ex quoquidem ministeriales cōtra bannitos testificari nō possunt prout paragraphus articuli habet, quo pacto itaq̧ conuinci debēt in eorū excessibus, difficile enim eorū generatione similes inueniri vel haberi possunt in testificando contra illos, & ita excessus eorum impune manebit quod est contra leges, vt in auten. vt om. obe. iudi. §. i. col. v. [g] Vbi dicitur quod status quantumcunq̧ eminens non addit facultatē quod quis male operari debe-

g. Status quantumcunq; eminens non addit autoritatem qđ quis male operetur.

ret. R̷. itaq̧ qđ ministeriales aduersus bannitos testificari non possunt, intellige coram imperio. Imperiū etenim excepit illos a iure ministerialiū. Secundo intellige quod testificari contra illos non possunt in comitatu, qa ibi nullus sentētias inuenit nisi qui ad sedem iurauerit scabinalē. [h] Tertio intelligitur qđ testificari nō potest in loco vbi scabinus est. Si vero homo scabinali sede dignus locum scabinalem protunc nō habeat superioris iudicis iudicium quęrere eum oportet, vt infra ar. xxvi. Et qa iudiciū quęrit quare & sentētias ad iudiciū pertinentium tollerare eū oportet. Vnde etsiquidem articulus. xij. lib. ij. §. ij. huic contradicere videtur, vbi dicitur quod contra bannitū nullus sententiā inuenire pōt nisi sit gn̄atione similis. R̷. qđ nō cōtrariatur huic. Ministeriales em̄ cū scabinis sūt ęqualis generationis in clipeo, quintū enim obtinent militarē clipeum, vt supra li. i. ar. iij. huncq̧ prętactū honorem obtinent banniti propter eorū officium. Ex genelogia etiam sunt nobiliores q̄ aliqui ministeriales prout in terra Saxonię adhuc cernitur, breuiterq̧ sciendū quicquid scabini specialius iuris habēt [i] hoc in profectū eis cedit in loco illo vbi officio presunt, & vbi bannum regium habetur cui pręsident, & ita debent intelligi iura allegata pro parte ipsorū adducta, Si vero ipsi quęrulentur alibi in alio iudicio eos oportet ius dare & ius recipere vt alij homines, etsi etiā contra illos cōqueritur eos respondere oportet vt reliq, vt supra li. i. ar. lxi. Ibi vbi qs aliquem conuenit ibi licite recōuenietur, & infra ar. lxxix. &. lv. & item, xxvi. &. ff. de decuri. L. i. Si etiam deliquerit iudiciū sustinere cogitur illud vbi deliquit. Quamuis huic contradicere videtur articulus. lix. li. i. intellige tamen si ibi fuerit bannus regius, & ita pro intentione nostra erit articulus pręsens. xix. &. C. vbi de cri. agi. opor. L. quęstiones, &. C. in qui. cau. mili. fori. pręscripti. L. omnes. C. de iurisdici omni iudi. & foro. cōpe. L. vlti. &. ff. de iudi. L. i. &. iij. q. vi. c. ibi enim.

h. Nota iure fe... dimidiū possid... sum & qui ... solidos à dom... bet annuatim ... esse potest & se... tiam reprobare.

i. Scabini quomō ... rogatuis suis ga...

Articulus XX

AGrum alterius arans ignoranter nullam pœnā pro eo sustinebit. Sed qui arat agrum quē dicit suū esse si succubuerit hoc emēdabit. Quilibet etiam arantem agrum suum licite sine iudicis licentia ut eum ad iustitiam faciendam inducat pignorabit. [a] Arando nemo uitam suam amittit aut sanitatem,

a. Alij textus habe... nemo potest uitā ... membrum per iud... demereri, arando ... dū indebite sibi u... patum nisi sibi ... sententiam fuerit iudicatus & pax ... ctori sit super eum publice edicta.

nisi ager qui aratur alicui per sentẽtiam sit abiudicatus, & adiudicato pax sit super eo nunciata.

Glosa.

Articulus presens superius li.ij.ar.xlvi. declaratus habetur. Vnde dicũt quidam quod superflue ponitur hic. Alij vero asserunt qđ iste cõtrariatur illi ex eo, quia hic ponit qđ arans agrum sine pœna manet. Ibi vero habetur quod laborem & semina amittit, q vero vt sic mulctatur sine pœna non erit. R. tamen quod non contrariantur adinuicẽ, hic enim propterea manet sine pœna quia ignoranter facit, ibi vero non precise ignoranter quia eo tempore quo adhuc id facit vel agrum arat, sibi actio intentatur.

Qui arat agrũ quem dicit suum esse. &c. hoc ex eo fit, quia sibi vendicat rem alterius extraiudicialiter & hoc idem verum est & locum habet in omnibus similibus casibus cũ vnus vendicat sibi bona alterius iniuste, soluit enim pœnam & emendam vt infra ar. xliij. & C. vt nemi. lice. sine iudi. autori. signa. L. sepe, & L. reb⁹. Insti. vi. bono. rapto. §. sed nedum. C. vnde vi. L. si quis in tantam. In cõtrarium istius videtur esse Insti. vi. bono. rapto. §. sed nedum, tum & in alijs legũ locis, quod is qui sibi violenter & sine autoritate iudicis rem vẽdicat, perdit rem huiusmodi, quod si res quam vendicat sit alterius ad duplum rei vendicate cogitur. R. tamen nullã in eo esse contrarietatem, hic enim loquitur de illo qui vendicat extraiudicialiter rẽ aliquam emendaq; liberatur. Leges vero allegate intelligi debent de illo qui violenter inuadit & occupat rem alienam.

b. *Rusticus alium rusticum eiusdem uillæ pignorari in campo non debet.*

Licite sine iudicis licẽtia pignorabit. &c. [b] Intelligi debet nõ de rusticis villanis. In huiusmodi enim casu rusticus villę de facili iustitiam consequi poterit de altero villano, sed intelligitũr de externis hominibus, & hoc liquet ex eo, cum dicitur vt eum ad iustitiam faciendam inducat.

Arando nemo vitam amittit. &c. & hoc ex eo, quia arando terram domini sui non peiorat nec alienat.

Nisi ager per sententiã sit abiudicatus & pax sit nunciata. &c. Et si pacem illam fregerit vita punitur, vt hic & supra li. ij. ar. lxx. & ff. de vi. & vi. arma. L. pretor ait. §. ne qd autem, & ff. ne vis fiat ei qui posses. p totũ, & ff. de vi. publi. per totum.

Dicere quis possit. Quod vnicuiq; indicitur pax ad quamlibet sententiam cum quis optat & signanter circa bonorũ resignationem an ergo ille tam facile pacem frangit sicut hic iste. R. quod nõ, quia forsan ille putare posset quod ager huiusmodi suus fuisset quare gratia sibi in eo ostenditur, vt Insti. vi. bono. rapto. §. quia tamen, & C. de iur. & fact. igno. L. error facti.

Articulus XXI

IMpetant si duo unam rem uel predium cũ simili testimonio & actione, [a] ipsis eque res erit diuidenda. Istud testimonium a circumsedentibus uillæ [b] in qua bona huiusmodi sunt situata determinetur, & qui testimonium plurimarum habuerit personarum, is rẽ seu illud prædium obtinebit. Si uero uicinia ignorauerit quis eorũ iustiorem habeat possessionem, [c] tũc per sententiam ueritas experiri poterit, [d] uel actor & reus de his bonis quod ad unumquenq; eorum pertineat sub iuramenti ostendant præstatione, ad quod iudex nunctios suos mittet. [e] Quicquid uero ab eis æque ostenditur æque eis ut dictum est diuidetur.

a. *Alij textus addunt & neuter alium preueniat in agendo, ad hanc materiam uide supra eo. li. ar. xv.*

b. *Alij addunt aut aliarum circumuicinarum uillarum.*

c. *Textus uetustiores habent aquæ iudicio decernatur.*

d. *Textus alij ita legũt, uel actor & reus iuret quod recte ostendat quantum sibi de iure pertinet & non plus.*

e. *Alij textus habent si uero uterq; iuramẽto probauerit æque eis diuidetur.*

Glosa.

Impetant siquidem duo vnam rem. &c. Pro ista materia & accione, vide. C. vti possidetis. L. vnica. & quę loquũtur & notantur in. c licet de proba. & in. c. ex literis. Et recte iudicari debet pro illo pro quo plures faciũt rationes, de hoc in specu. de disputa. & allega. § iij. vers. studeas & hic. Et in dicto. c. licet ponitur illud quod duo in simul eandẽ rem & eodem modo in solidũ possidere non possunt, quod intellige vt ibi notatur. Et intellige de re corporali & licet res cõmunis a pluribus cõmuniter possidetur, quilibet tamen possidere dicitur pro iure & sua parte, q̃uis pro indiuiso.

Vt dictum est diuidetur, de iure aũt Canonico gratificet iudex quando ex vtraq; parte pares sunt testes, & petitur res indiuisibilis, vt notat. iiij. q. iij. c. si testes in glossa magna, iuxta fi. versi. Item si res est, & de testi. in nostra in prima glossa. Alioquin inter partes diuidatur vt hic & ibidem notatur.

Glosa.

Declaratio articuli presentis deriuat ex arti-

culo immediate precedēti. Sensusq; illius est si quis dicat quod alter agrum suum aret, alterq; contradicat suum esse allegando, vel si vterq; dicat suum esse, sed alter allegetmagis de eodem sibi ptinere, & ita eueniret qd' duo vnam rem equaliter impetant, sicut si vterq; eorū equaliter agri stadia habeant vel possideant, hoc innuitur ibi simili possessione. Si etiam vterq; dicat quod vnus nō plus ad illū pertinet q̄ alter vel quantū sibi cōpetat & tunc similis actio erit, & hoc tangit̄ ibi simili actione. Cum vero vterq; se trahūt ad iudicem & ad vicinos, simile illorū erit testimonium, & hoc tangitur ibi simili testimonio. Specialeq; in hoc articulo habetur qd' in huiusmodi querela vterq; illorū actor & respondens est, vt. ff. de iudi. L. ij. & iij. & de proba. c. ex literis.

Istud testimoniū. &c. Intelligendū est nō qd' vicini istud narrare vel manifestare deberent testesq; informare, testis enim qui in suo testimonio informatur ab aliquo, locū non habet. [f] Testimoniūq; ex narratis fieri non debet, vt extra de cleri. c. per inquisitionem & extra de testi. c. tam literis in fi. & c. causam, extra de cōsan. & affini. c. tua nos, extra de succes. ab intesta. c. cū dilectus, extra de accusa. c. inquisitiōis. §. quesiuisti, extra de eo. qui cogno. caus. c. super eo.

f. Testimoniū ex narratis fieri non debet.

Intellige ergo quod vicini per se testificari tenent̄ cui illorū iuste ager ille pertinet & cui non. Vnde & per hoc quod dicit̄ determinetur, innuitur qd' cogi ad hoc possunt, vt. C. de testi. L. si quādo & iiij. q. iij. placuit ver. in criminali. Quamuis in oppositū videtur esse extra de testi. c. si qui testiū. iiij. q. iij. c. placuit vers. in criminali, & ff. de iureiuran. L. ad personas, vbi dicitur quod senes, egroti, milites qui sunt in obsequio imperij, isti ad testificandū cogi non possunt. Intellige tamen quod cogi non possunt vt veniāt ad testificandū qui egroti sunt, cogi tamen possunt vt testificentur illud quod viderūt & quod sciunt. Sic etiam de illis intelligitur qui sunt extra in obsequio imperij tū & amici & affines & alij qui nominātur. iiij. q. iij. in. c. allegato. Testes tamen huiusmodi cogi non debent sed salubriter amoneri. [g] Excepto tamen in tribus casibus, vt si veritatē recognoscere noluerint propter odium, amorē, gratiam, vt extra de testi. cogen. c. cum super, & xi. q. iij. quisquis. Preterea qui mediator cause fuit cogi non debet ad testificandum nisi charitatiue petat̄ per partes vtrasq;, vt in auten. de testi. §. si. coll. vi. & extra de testi. c. dilectorū in princi. glo. [h] Ille etiam qui testes indiguerit eis impensas ministrabit, vt. C. de testi. L. quoniam, & iiij. q. iij. c. si testes ver. liberi. [i] Propter testificandū etiam & eorū aduentum nihil dari eis debet, vt in auten, vt litigan. in exordi. liti. iurent. §. i. coll. ix. Iure tamen Saxonico nullibi inuenitur quod iudex cogere testes debeat verum is q̄ eos indiget eosdem afferre oportet, & ita obseruat̄ vbilibet. Si quis tamen ius Saxonicū de testibus ꝓducendis recte intelligit, aperte inueniet quod non discrepat in isto casu a legibus & Canonibus & hoc sub quadam distinctione, Iure enim prouinciali nullus cogere pōt testem qui in sua iurisditione presens non est nisi forsan veritas aliter inuestigari non possit, sicut hic. & xiiij. q. ij. c. quanquā. C. de hereti. L. vlti. & ij. q. vi. c. statutū. Si vero sit in eodem iudicio ille qui in testem vocatur, eūdem iudex cogi potest ad recognoscendū veritatem sub suo iuramento, vt supra lib. ij. ar. xxij. ibi si idem aduersus quem testimonium producitur in testem nominatur. &c. & infra li. iij. ar. lxx.

g. Testes in certis casibus cogi possunt.

h. Qui testes indiguerit eisdem impensas ministrabit.

i. Testes precio conducti non debent.

D. A. posset, quod articulus. xxij. supra li. ij. allegatus non id intendit quod videlicet iudex testes cogi deberet, verum innuere videtur quod si is aduersus quem testimoniū producitur in testē nominatur, debet de sibi notis veritatem aperire. Sed & in contrariū esset ar. lxij. li. i. vbi habetur quod testes si quis nominat eos ꝓducere oportet. Legibus etiā cauetur quod is qui accusat probationes habere oportet, vt. C. de eden. L. qui accusare, hoc istum facere non oportet si iudex ad testificandum cogeret.

Pro intellectu istius. ℞. quod quicquid corā iudicio fieri debet ex coactione iuris vt fiat necesse est. Si itaq; iudex cogere potest vt ego super meipsum testificem, sine dubio cogere etiam potest vt veritatem contra alium recognoscam. Quod etiam vnus testis adducere debet quos nominauerat hoc fit ex eo, quia ipse confidit quod illis notum sit quos nominat, & postq̄ illos aportauerit, iudex eos cogi poterit. Ad legem vero allegatam vbi dictum est quod qui accusare vult, probationes habere oportet. Intellige testes habere cogitur vel probatiōes sue propositiōis, eos em̄ iudici nominare tenetur, & si illos nominare potest, illos habet. Vnde & breuiter sciendū quod leges allegate que in iure Saxonico habentur quod videlicet iudex testes cogere potest; intellige postq̄ eos principalis iudicio presentauerit. Cum vero dicitur quod principalis testes habere debet paratos, intellige quod eos in iudicium presentare oportet die per iudicem prefixo, vt supra li. i. ar. lxij. & extra de testi. c. vlti. c. in causis, & c. significauerunt, & in auten. de testi. §. quia vero multum, coll. vij. [k] In criminalibus tamē testes cogi non debent. C. de testi. L. quoniā & ff. de iniur. L. eum qui, & C. eo. ti. L. si nō & C. de famo. libel. L. i. & iiij. q. iij. c. si testes, ver. liberi, & extra de testi. cogē. c. dilectorū in princi. glo. & hoc ex eo fit, quia excessus qui iudicio denūciatur corrigiq; debeat exactissime inuestigandus est, vt. C. de proba. L. sciant, & C. de accu. & inscrip. L. singuli. Et qui testimoniū plurimarū personarū. &c. [l] Intellige tamen quod testimoniū triū pro-

k. In criminalibus testes cogēdi non sunt

l. Testimonium triu proborum hominu efficacius est q̄ cen improborum.

borum hominũ maius & efficacius est q̃ centum improborum, quia honestas personarũ inspicienda est in testimonio non pluralitas, vt extra de testi. c. in nostra &. c. licet &. iiij. q. iij. placuit ver. in criminali.

Id quod in annotatis ex Codicibus vetustioribus habetur, aque iudicio decernet. &c. [m] Quidam dicunt quod textus iste intelligendus est qđ aqua benedici debeat, & si ex ardore lesit aliquem illius negotiũ iniustũ erat istudq́; admittebatur ex antiqua Saxonũ cõsuetudine, nam & in leuitico habetur, quod aqua impudicitia mulierũ experiebat. Saul preterea quodam presagio didicit, quod Ionatas mel prohibitũ comedisset & alia multa per huiusmodi signa in notitiã deueniebant, vt in multis locis veteris testamenti habetur. Rͣ. tamẽ q̄ istud ex fide nostra minime admitti debet, qui enim ex sortilegijs res futuras scire conatur vel periculo huiusmodi se exponit mortaliter peccat. Scriptũ enim habemus, noli tentare dominũ Deum tuum. Vnde etsiquidem in antiqua lege experientie huiusmodi quodammodo admittebant, quare facere id licuit. Nunc vero quia prohibitum est abstinendũ erit, vt. xxvi q. ij. per totum, immo ea facies excõmunicatur ea. q. v. c. si quis, &. c. non liceat. Preterea consuetudo ista apud Saxones est iã abrogata postq̃ ad fidem conuersi sunt Christianam. Vnde in proposito, iudiciũ aque non dicitur ex eo, quod per aquam veritas indagari deberet, sed potius aque iudiciũ dicitur quia omnes tam sontes q̃ innocentes bibere cogunt aquã hanc iuramenti, sicut insontes & nocentes iudei bibere cogebantur ex aqua in quam vitulus ille cõflatilis aureus impulsus erãt. [n] Iuramentũq́; huiusmodi vocatur sententia aque, quia iuramentũ sicut aqua fluit de vno in alium. Illud etiã quod habetur seu. quod sententia dei experi non debet, nisi aliter veritas inuestigari non possit sic intelligendũ est, qđ vnus ad iuramentum non cogatur vt aliqui Codices habẽt, si aliter negotiũ per testes vel probationes inuestigari potest, exinde etiam sequitur quod iuramentũ dicitur hortilegiũ seu sententia dei quia deriuatur in corpus & animam. ff. de dolo. L. quod si deferentẽ. Super iuramentum enim vel occasione iuramẽti iudicium dei pertinet, vt. C. de iureiuran. L iurisiurandi. [o] Admitti preterea non debet quod duo super vna re iurent, quia vt communiter vnus periurus efficitur, vt Insti. de acci. §. si qs preterea. Si vero duo iurent sup vna re diuidatur eis per medium propter iuramentũ factum, vt. C. de re. credi. L. in bone fidei. ff. de iureiuran. L non erit.

[m]. Sententia aquæ dicebatur ex antiqua cõsuetudine apud Saxones cum causa in dubio erat, & ueritas aliter inquiri non poterat, extũc aquam bulientem actori ad bibendum dabant, & si exinde ægrotabat, uel aqua illa actorem lędebat seu urebat, sententiabatur reus, seu. c. xl.

[n]. Hæc glossæ declaratio non satisfacit opinioni adductæ sed & eius ulterior interpretatio parũ affert utilitatis, intelligit ergo textum ut in se est, quod hæc fuit antiqua Saxonum cõsuetudo in declarando innocentiã suã quod accusati in aquã bulientem manum immerserant, uel ferrũ candens gestabant ut superioribus declaratum est, li. 1. ar. xxxix.

[o]. Admitti non debet quod duo super una re iurent quia alias unus erit periurus.

Articulus. XXII

QVi equum aut uestimenta ad certum tempus accomodauerit, & si diucius hæc ab eo retinentur, statim post interpositam a creditore actionem huiusmõi reddere debet detentor. Et si peiorata fuerint commodatori ad interesse tenebitur, in his uero debitor furtũ aut rapinam dici non poterit commisisse, quia solus libere accommodauerat. Licite etiam quis bona sua sicut iuris est poterit uendicare quæ alius contra iustitiam ultra terminum præfixum tenet occupata.

Glosa.

Statim post interpositam. &c. [a] Sic ergo mora sua sibi est nociua, vt. ff. de reg. iur. L. in cõdemnatiõe. §. vnicuiq́;, & eo. ti. c. mora. li. vi [b] Tenetur enim morosus de casu fortuito etiam si res eodem modo fuisset apud dominũ peritura. ff. de lega. i. L. cum res. §. vlti. Itẽ est mora nociua quoad fructus ad quos tenetur morosus ex die more quando aliquid petitur per actionem bone fidei, vel per actionem ex testamento quę sapit naturam actionis bõe fidei. ff. de lega i. L. apud Iulia. §. fructus, & idem si sit actio stricti iuris quo peto mihi restitui qđ est meũ. Sed si peto alienũ veniũt a die litis cõtestate. ff. de vsuris. L. videamus generaliter circa princi. &. §. in fauiana &. §. si actione. Item morosus tenetur ad interesse quod peti põt. & augetur a die more in odium debitoris morosi. ff. de acti. empti. L. ratio. §. si per venditorem. Item nocet mora quoad causarum prosequutionẽ. Nã si causa cognita statutus est terminus actori ad agendum vel ratio ad excipiendum post terminum, non auditur, secundũ dij. in regula indultum, & in regula mora, de regulis iuris li. vi. Ad hoc autem vt qs dicatur morosus reqrit quod sciat se debere vel scire debeat quod interpellatus fuerat a die, vel ab hodie & quod habuerit possibilitatem dandi, vt. ff. de rebus credi. L. quod te. Et nota in dicta regula mora. Vide plenius ad materiam hanc in. L. si ex legati causa. ff. de verbo obligaci. in repetitione per Barto. de saliceto.

Nota actiões ppetue & peremptorie sunt [c] quę semper agentibus obstant, & semper rẽ de qua agitur perimunt vt est exceptio doli mali aut exceptio quod metus causa. Alie vero sunt temporales & dilatorie quę ad tempus nocent & dilationem temporis tribuũt,

[a]. Mora sua cuilibet nociua.

[b]. Morosus tenetur de casu fortuito.

[c]. Actiones perpetuæ & temporales quæ dicantur.

vt Insti. de excep. §. perpetue &. §. tēporales, & hoc idem hic intendit.

Glosa.

In articulo pñti tangit materia accomodati quo pacto videlicet vnus rē mobilē alteri ad certum tēpus cōmodatam repetere debet, inuenitur cōtra huiusmodi querelas duplex exceptio quę plane habetur Insti. de excep. §. appellantur.

d. Exceptiones dupli ces peremptorie & dilatorie.

Vnde sciendū [d] quod exceptiones huiusmodi quedam sunt peremptorie, videlicet quę totā destruunt causam, sicut si contra me quęris pro decem, ego vero dico quod te deferente iuramentū super eo iuraui & absolutus sum destruo tibi in toto querelam, vt Insti. de excep. §. eque. ff. de in litē iureiuran. in plerisq; legibus. C. de re credi. L. in bone fidei, &. ff. de iureiuran. L. nam postea, & Insti. de acci. §. si quis. Alia est dilatoria & temporalis, vt si me accusas pro decem, ego vero dico adhuc esse tempus solutionis vnius anni, hic protraho querelā sed non destruo, vt Insti. de excep. §. temporales. ff. de verbo. obli. L. si seruus, & hoc tangitur ibi cū dicitur ad certum tempus, q. d. si monuerit eum ante tēpus reddere nō cogitur. Si vero pro tempore prefixo reddere tenetur in instanti, huic tamen contradicere videntur iura quę disponunt, quod debita iure acquisita in quindena soluūtur, vt supra li. ij. ar. v. &. ff. de solu. L. quod dicimus, vbi habetur, dato quod hęres in instanti soluere teneatur cum aliquo tamen temporis temperamento intelligendū est, nec enim cum sacco statim venire debet. Tum & Insti. de inuti. stipu. §. vlti. Vbi dicit si fundum agri stipuleris vel hominem, non poteris continuo agere nisi tantum spacium pręterierit quo traditio fieri possit. Contradicere etiam huic videtur articulus. lxx. li. i. vbi tempus sex septimanarum datur tum & C. de vsur. rei. iudi. L. ij. &. iij. vbi habet qđ datur spaciū quadrimestre. [e] Ad sopiendum itaq; has controuersias & pro intellectu istius nota quod debita sunt multiplicia.

e. Debita sunt multiplicia uarijsq; contrahuntur modis.

Quędam sunt cum vnus ita cōmodat quod vtilitatem aliquam exinde habet. Ille vero qui dedit nullum emolumentū consequitur, & huic in instanti restitui debet quod cōmodatum est de damnoq; cauere, & de isto habet. ff. de reg. iur. L. in omnibus. Quidam accomodant vterq; tamen exinde vtilitatē habet & iste quindenam habet ad restituendum, vt li. ij. ar. v. &. ff. de solu. L. quod dicimus. Quidam vero cōmodant & nullam vtilitatē verum damnū ex eo sustinent, sicut fideiussor q pro alio cauet, & is si accusatur sex septimanas habet induciarum si principalis presens non fuerit, vt. li. i. ar. lxx. &. ff. de cōstitu. pecuni. L. promissor. Item accomodat etiā aliquis vel promittit quod ante tēpus reddere nō potest, sicut si promittit aliq̃s bona feudalia ordinare seu dimittere, is facere illud non poterit nisi prius ad dominū veniat, & istud apud dominū procuret, vt supra lib. i. ar. ix. & insti. de inuti. stipu. §. vlti. Item sunt quędam debita adeo magna quod spacio trium mensium indigent sicut est verigeldus vt supra li. i. ar. lxv. &. C. de vsur. rei. iudi. L. ij. & ex isto liquet quod leges supra allegate nō contrariantur inuicem.

Furtum aut rapinam dici non poterit commisisse. &c. Circa id notandum venit [f] quod si quis aliū pro debito ꝓscribit iniuste agit, quia cum libere quis aliquid accomodat fur tum in eo non cōmittitur, vt supra li. ij. arti. xxix. In contrariū licet videntur leges vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. Vbi innuitur quod furtū nedum in furto fundatur sed etiam in contrectatione rei aliene inuito dño vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum, & id in proposito fit. R. tamen qđ res quędam potest esse furtiua ille tamen non efficitur fur, ita quod suspēdi possit & de isto hic tangitur, vt supra li. ij. arti. xxix. &. ff. de fur. L. serui. & filij. Pro huiusmodi etiam fur to vt tactum est interfici non licet, vt in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. loci conser. §. ꝓ furto coll. ix. Sciendū tamen pro huiusmōi furto [g] quod quis dolose in re commodata agit, & si non interficitur infamis tamen manet, vt. ff. de his qui notan. infa. L. i. &. C. ex q. cau. infa. irroga. L. si te. &. vi. q i. c. infames. Licite etiam poterit quis bona sua vendicare. &c. hoc est potest ea arestare vel desuper queru lari.

f. Pro debito nullus [...] scribi debet.

g. In re commoda[ta] dolose agens & si [non] interfiatur infamis t[a]men effiatur.

Articulus. XXIII

Qui recipit alitue proscriptū scienter hic mulctam præstet iudicio, si uero ignoranter se id fecisse iurauerit impunitus erit.

Glosa.

Qui recipit alitue proscriptum. &c. [a] Absolute enim proscriptus sicut & bannitus extra protectionem cōmunis pacis positus esse videtur, vt. C. de natura. li. L. i. p dij. Est em̄ proscriptio expulsio de ciuitate & protectione publica & bannū seu proscriptio secū trahit suam exequutionem & est interlocutiua, quia fit etiam lite non contestata vt si offendatur bannitus agere non potest. facit qđ notatur in. L. sed et si. ff. q ex cau. ma. Nec etiā cō iuncta persona quę non est in banno pro eo aget, quia principalis persona inspici debet non secundaria. ff. de iniurijs. L. non solum secundum Bald.

a. Bannum secundu[m] uulgare Gallicorū [et] Lombardorum uid[e]tur esse edictum pu[bli]cum. Vnde bannire [se]cundum dicta uulg[a]rium idem est qu[od] proscribere & ba[n]nitus dicitur quasi [pro]scriptus ē ciuitate [...] in prehe. fforum. P[ro]scripto est aduer[sus] absentem iudicialis [de]nunctiatio ut in po[pulo]rū procul agat id[eo] maneat ab imperi[o] & talis contra que[m] fit pronunctiatio [...] cuius bona palam [...] aperte proscribun[tur] dicitur ꝓscriptus, [...] debēt omnia bona [...] sius scribi & de ip[sis] inuentarium fieri c[on]tinens tam mobilia [...] & se mouentium [di]uersas species & q[ua]litates, q̄ immobili[a] ut mensuram agro[rum] & numerum uinea[rum] quantum sit in uine[is] olivetis, arbustis, pra[]torijs, & pascuis, [...] proscriptionē grae[co] uocabulo dicimus p[ra]gmaticam quæstion[em] uide ad hanc mater[iam] Iur. Mu. ar. v. glo.

Proſcriptum.&c. Etiam patrem. Nam propter bannum priuatur pater filio iure naturę, vt notat Bald. in lib. feu. titu. de pa. tenen. & eius vio. in. §. ſi vero violator pacis.

Gloſa.

Et quia multi contra illos qui pſcripti ſunt rancore ducti indiferenter omẽs qui eoſdem hoſpicio ſuſciperent vel alimenta pręſtarent mulctandos eſſe ſtatuerũt, obuiatur itaq; illis per conſtitutionẽ pręſentem quę ſub quadam diſtinctiõe ſita eſt. Si quis enim proſcriptum fouet vt hoſpitẽ ignorans quod proſcriptus ſit excuſatur. Si vero hoſpitat eum ſciens proſcriptũ eſſe, ſed neſcit quod id de iure eſſet prohibitũ vt videlicet hoſpitari nõ deberet ſoluet mulctam, quia ius vnuſquiſq; ſcire tenetur nec ignorantia eum excuſabit. Qui vero fouet & cõſeruat in domo ſua pſcriptum ſciens illum proſcriptum eſſe, maiori animaduerſione punitur, vt ſupra li. ij. ar. lxxij. & C. de his qui latrones & alijs crimi. occul. L. eos qui, & L. ſi qui.

Si vero ignoranter. &c. diſtingue, vel ignorauit ius occaſione iſtius quod aliqua pœna eſſet qui fouet proſcriptũ, mulctã ſoluere cogitur. Iura enim omnes ſcire tenentur, vt. C. de legi. & conſti. L. ſacratiſſime, &. C. de iur. & fact. igno. L. conſtitutiones. Si vero factũ ignorauit quod videlicet ille proſcript⁹ ſit, manet ſine damno, vt. C. de iur. & fact. ignoran. L. error.

Sciendũ etiam [b] quod cõmunicatio cũ proſcriptis prohibetur ſub pœna capitis ſeu vite, vt infra ar. xxxiiij. quemadmodũ excõmunicatis etiam cõmunicatio Chriſtiana interdicitur ſub pœna ſpirituali, vt. xxiiij. q. vlti. c. de excommunicationis, &. xi. q. iij. c. quicunq;.

b. Communicatio cũ proſcriptis prohibetur ſub pœna capitis, ſicut cum excommunicatis cõuerſatio interdicitur ſub pœna ſpirituali.

Articulus XXIIII.

Nullus propter proſcriptionem in una iuriſditione factam in alia iuriſditione condemnari debet. a Qui in ſupiori iudicio proſcribitur in omnibus iuriſditionibus inferioribus ad hoc pertinentibus proſcriptus habetur.

a. Alij legunt in omnibus indicijs ſummo iudicio ſubiectis proſcriptus habetur.

Qui autẽ in inferiori proſcribitur, in ſuperiori iuriſditione non cenſetur proſcriptus niſi rationabiliter in proſcriptionem illam ueniat.

Inferior iudex de proſcriptione ſuperioris iudicis cognoſcere non debet niſi forte ſuperioris iudicis proſcriptio ſibi ita cognita ſit ut eam iudicis ſuperioris loco uoluerit teſtificando affirmare, ideſt quod de ea teſtis loco ſummi iudicis eſſe uelit.

Gloſa.

In articulo pręſenti quędam ponuntur notatu digna ad hoc vt ſciatur de proſcriptis in qua iuriſditione condemnari poſſunt & in qua non. [b] Vnde nota quod in extranea iuriſditione vnus conuinci non poteſt cũ proſcriptione qui in alia iuriſditione proſcript⁹ eſt, hoc ex eo fit, quia proſcriptis vita adimi non poteſt niſi conuincatur teſtimonio iudicis & ſeptem teſtiũ illius iuriſditionis, vt ſupra li. i. ar. viij. & ar. lxviij. Sed ſi in alia iuriſditione detinetur & apportatur iudici dato etiam quod ibidem adſit iudex ille qui eum proſcripſerat teſtificari illic non poteſt vt iudex, quia iudex nullibi dicitur eſſe iudex niſi in iuriſditione ſua, & exinde venit prouerbiũ illud nullus teſtes per campũ ducere debet, hoc eſt quod nullus iudex mulctat ſeu pœnam irrogat niſi in ſuo iudicio. Iudex etiã ille vbi proſcriptus detinetur teſtificari contra eũ non poteſt, quia nõ niſi ex narratis de negotio nouit, ſed ex narratis nullus teſtis eſſe poterit vt extra de electi. c. per inquiſitionem, & extra de teſti. c. tam literis veſtris. In oppoſitum tamen videtur eſſe infra articul⁹ lxxij. vbi dicitur quod q̃ iuri ſuo in vno derogauit loco, vbiq; in eo erumnam ſuſtinebit. In contrariũ etiam eſt conſuetudo q̃a in proſcriptione ſemper vnus conuinci põt ferme in omnibus locis, conſuetudo vero huiuſmodi ex quo non derogat iuri tolleranda eſt, vt Inſti. de iure. gen. §. ex nõ ſcripto. Si q̃n etiam ſuper aliqua lege dubitatur iuxta conſuetudinem iudicari debet. ff. de le. L. ſi de interpretatione. Ex quo itaq; cõſuetudo oppoſitum ſenciat ergo. &c. diceret forſan qs qd' leges correctę ſint p cõſtitutiones ſubſequẽ. R℞. tamen quod iſtud nõ contradicit illi. Vnde pro intellectu iſtius nota [c] quod exceſſus duplex eſt pro quo proſcribit̃ aliquis, vnus non adeo notorius & non adeo in ſcandalũ populo Chriſtiano, & ita proſcriptus in vna iuriſditione non oportet quod proſcribatur in alia & de iſto loquitur hic articulus. §. i. Nec iudex ſine querela contra eum agere debet. Alter exceſſus eſt enormis vt ſunt publica adulteria, peccatũ ſodomię, raptus virginum, & ſimilia. Vnde patratores huiuſmodi ſcelerum nullibi pacem habent illoſq; iudex vbilibet quęrere debet & ſine querela cõtra eos agere in mortemq; condemnare, vt Inſti. de publi. iudi. §. publica, &. C. de raptu. virgi. & vidua. L. raptores, &. ff. ad le.

b. Cum proſcriptione in extranea iuriſditione unus cõuinci nõ poteſt.

c. Exceſſus duplex eſt pro quo unus proſcribitur.

Iul.de adul.L.i.& in auten.vt nō luxurientur cōtra naturam.§.i.coll.vi.& in auten. de manda.princi.§.neq;,coll.iij. Si itaq; iudex eos ſolus quęrere poteſt quare & alteri iudici in ſua iuriſditione cum proſcriptione illa eundem conuincere licito admittat & vt ſic vnum non contrariatur alteri. [d] Iuris em̄ abrogationem vitare debemus inquantum poſſumus. C.de apella.L.pręcipimus in fine,extra de electione.c.cum expediat li.vi. in autē.qui.mo.natu.effi.ſui.§.tribus.col.vij

d. Iuris abrogationē uitare debemus inquantum poſſumus.

¶ Qui in inferiori proſcribit in ſuperiori ꝓſcriptus nō ſencietur.&c.Exinde duplex habetur vtilitas. Primo honeſtas,per id enim honorem atribuimus ſuperiori iudici quod nullum iure priuare poſſumus in eorum iuriſditiōe,honor enim triplex tribuitur ſuperiori iudici ab inferiore. [e] Primus vt iam nūc tactum eſt. Secundus quia ſuper vitā illorū iudicare nō poſſunt.Intellige ſi ſunt illuſtres vel principes,vt infra ar.lv.&.C.vbi ſenatores & clariſſimi.L.quotiens. Si vero principes non ſint,extunc in ciuilibus non iudicāt cōtra iudices ſuperiores ab inferioribus, ſed bene in criminalibus ab inferioribus iudicātur,vt.C.vbi de crimi.agi.oper.L.i.C. vbi ſenatores vel clariſſimi.L.i. Tertio quod ſuperiores iudices ab inferioribus honorari debent,ita quod ſi apud inferiorē ſententia increpatur eandem ſtatim ad ſuperiorē admittere debet,vt in auten.de appella.§.ſancimus coll.viij.& in auten.de iudi.§.noſtros.col.vi. Secunda vtilitas quia ſi is qui apud inferiorem iudicē proſcribitur etiam apud ſuperiorem proſcribatur,non poſſet ſe apud inferiorem ſed duntaxat apud ſuperiorē a proſcriptione expiare.

e. Honor triplex iudici ſuperiori tribuēdus eſt a iudice inferiori.

Niſi rationabiliter.&c.Quomodo autem id rationabiliter oſtendi debeat vide articulum vlti.li.i.& itidē obſeruatur ſi in marchia proſcribitur.

Inferior iudex.&c. [f] In criminalibus etenim cautiſſime procedendū eſt,& non niſi pręcedentibus documentis condemnari vnus debet,vt.C.de edēdo.L.qui accuſare.C. de accuſa.& inſcrip.L.ſinguli.C.de ꝓbaci.L. ſciant In auten.de teſti.§.i.col.vij.xi.q.iij.c.graue &.c.non ſolum.

f. In crimīalibus cautiſſime procedendum.

Articulus XXV

Moriatur ſi iudex, eius ſucceſſor in iudicialibus actibus teſtis eſſe debet omnium quæ in defuncti præſentia iudicio acta ſūt [a] quantum ſcabinorum teſtimonio fuerit informatus licet ipſe præſens nō fuerit ī facto nec illud uiderit uel audierit. ¶ [b] In foro oppido ſeu iuriſditiōibus alienis,reſpōdere nullus tenetur niſi forte manſionē domicilium uel bona ibi poſſidet, uel niſi iniuriando inibi deliquet uel ibidem reſpondere fuerit ſtipulatus. Quod extra aliquam iuriſditionem actum conſtiterit hoc in eo iudicandum non eſt.

a. Cōcordat ſupra li.ij ar.xxii. Iur.muni. ar. xxxij.clarius uero ar. lij.

b. Vide infra ar.lx. xvij.Iur.mu.ar.xxvij. lxvi.& ar.ci.

Gloſa.

Manſionem.&c̄. Quia ratione domicilij ſortitur quis forum ſicut & ratione rei delicti cōtractus & vbi quis ſoluere promiſit,vt in.c. vlti.de foro compe.& in.c.dilecti eodem titu.& vide plene in ſpecu.de compe.iudi.adi. ꝑ totū, vide notata in.c.ij.in.§.ſtatuto.de cōſtitutionibus li.vi.in repertorio.

Gloſa.

Dictum eſt in pręcedētibus quod iudices & ſententiarum inuentores diligenter attendere debēt qn̄ cōtīgat vitā alicui ꝑ teſtes adimi, in eo em̄ oculati eſſe debent,vt ſupra li.i.ar. viij.& īfra eo.li.ar.lxxxij. Articulus pręſens declarat de teſtiōnio iudicis ſi iudex moritͤ & vnus per eum proſcriptus fuit qd faciendum.Quidā putabant quod proſcriptio expiraret ex quo teſtimoniū eius ceſſat.Imperatore enim mortuo ceſſat mandatū eius,vt extra de officio delegati.c.gratum &.c.relatū, &.c.licet vndiq;.Sic per ſimile mortuo illo qui proſcriptionē fecerat quod & proſcriptio ceſſaret,ſed hoc non,quia iura illa intelligi debent ſi cauſa nondū finita Iudex moreretur vel actor vel reus. Proſcriptio vero fit tēpore vitę iudicis & illius q proſcriptus eſt, q̄re ꝓſcriptio illa nō expirat morte iudicis. ¶ Succeſſor ei⁹ teſtis eſſe debet.&c.Paragraphus iſte aperte videtur eſſe contra ius commune vbi habetur quod teſtimonium eſſe debeat non ex narratis,vt extra de electi.c. ꝑ inquiſitionē, & de teſtibus.c.tam literis.c cum cauſa, extra de ac.& extra de cōſanguini.& affini.c.tua nos,& extra de ſucceſ.ab inteſta.c.cum dilectus extra de accuſa.c.inquiſitionis.§.quęſiuiſti,extra de eo. qui cogno. conſangui.vxoris.c.ſuper eo.Eſt etiam cōtra ius vbi innuitur quod teſtimoniū fieri debet ex his quę quis videt vel audit,extra de teſti.c.pręterea &.c.cum cauſam,&. xxxij.q.i.c. dixit.℟.ſub diſtinctione,rerum incognitarū fides non datur niſi teſtimoniū ſit illorū qui viderunt vel audiuerunt,vt extra de teſtibus

.c.prętерea. Exquo itaq; istud manifestum est & cognitũ scabinis, quare iuste datur fides iudici cui ipsi illa narrarũt, [c] etiam ex officio fieri admittuntur plura quod priuato denegatur, vt.xxiij.q.v.c.de occidẽdis, & ita euenit etiam huic quod ex officio testificare potest nec est in contrarium allegatorum.

c. *Officio plura admittuntur quæ priuato denegantur cõcordat Iure.mu.ar.xi.& xxxij.glo.*

In oppidis vel foro.&c [d] distiguere p id vult ius municipale a prouinciali, & dicit implicite quod nullus homo terrestris seu prouinciali iuri subiectus in iure municipali respondere tenetur, exindeq; innuere vult qđ actor reum sequi tenetur ad suũ iudicẽ, vt.C. de iurisditione omniũ iudicum.L.iuris ordinẽ, & extra de foro competenti cũ sit, secus tamẽ intelligendũ est in criminalibus, quia illic pati oportet vbi qs excesserit, vt.C.vbi de crimi.agi.opor.per to.

d. *Diuersitatem iuris municipalis a prouinciali uide, concordat, infra eo.li. ar.xxxiij. Iur.mu ar.xxviij.glo.*

Quod extra aliquam iurisditionẽ. &c. [e] Sciendum tamen quod accusatus in alieno iudicio respõdere tenetur in quinq; casibus, vt.ff de iudi.L.si quis citetur ex aliena (vbi innuit qđ si qs ad extraneũ cittet iudicẽ comparere tenetur repręsentaturus priuilegia & ius suũ, & allegaturus quare respondere non debeat). Primo si bona sub illo iudice habeat apđ quẽ accusat, vt.C.vbi de crimi.agi.opor.L sciens, &.C.vbi in rem actio cõpetit.L.vlti. Secundo si ibi excessum fecerit, vt.C.vbi de crimi.agi.opor.L.quęstiones & hic &.iij.q.vi.c.vbi. Tertio vbi quis domiciliũ habet vt hic & extra de foro cõpetenti.c.dilectus & .c.vlti. vel si contraxerit debita ibidem, vel negociationes ac mercantias exercet respõdere etiam ibidem cogitur, vt.ff.de re iudi.L.i Quarto vbi quis cõquęritur ibidem respõdebit sicut hic & supra li.i.ar.lxi.infra.li.iij. ar.lxxix. & extra de mutuis petitionibus.c. ex literis &.iij.q.viij.c.accusatores.§.cui[9] in agendo. Quinto si apud suũ iudicem iudiciũ recusauerit vel cõparere noluerit alibi cõueniri põt, vt infra ar.lxxxvij.&.xvij.dis.c.nec licuit, huic contradicere videtur articulus. lix.li.i.vbi dicitur quod iudex in suo iudicio omnimodas potest iudicare actiões. Si itaq; iuxta pręsentem intentionẽ homo iuri prouinciali subiectus iure municipali respondere non tenetur sequitur contrariũ. [f] R.ꝙ iudex quidẽ ex officio suo iudicare põt omnimodas actiones postq̃ coram suo iudicio ꝓponentur, sed actor agere vel querulari non debet contra illũ qui est extranei iudicij, qđ si agat & iste illũ viceuersa coram competenti iudice vbi vterq; illorũ pertinet accusauerit, indemnem eum reddere tenetur & cadit ab actione, vt infra ar.lxxxvij.&.C.ne filius ꝓ patre. in constitutiõe habita, hoc idẽ etiã pati cogitur si illum ad ius trahat spirituale in negocijs secularibus, vt infra ar. supra allegato.

e. *Accusatus in extraneo iudicio responde-re cogitur in certis casibus, uide infra arti. lxxxvij.Iur. mu. arti. xxviij.& ar.ci.*

f. *Cõcordat Iur. mu. ar.xxviij.glo.*

Notandũ etiam [g] quod rescriptum apostolici vel alterius iudicis spũalis non valet quãdo causa cõmittitur iudicari spirituali iure quę subest seculari iudicio, vt extra de foro cõpetenti.c.licet..c. ex terore.c.ex parte. B. Reginę, & extra de appellatiõibus.c.si duobus in fi.nisi forsan secularis iudex ius denegat postulantibus, quomõ autem rescriptũ reici potest, vide specu.titu.de rescrip.§.dicat &.§.sequenti.

g. *Rescriptum apostolicũ non ualet si causa secularis committatur Iure spirituali iudicari.*

Articulus. XXVI

Rex est cõmunis iudex ubilibet omnium. [a] Liber & idoneus scabinatu non compellitur respondere in causa duelli coram iudice extraneo. In iurisditione autẽ in qua insignitus est, idest in qua natus est sede scabinali dignus, etiã in illo ubi sedem bannitorum seu scabinorum habuerit iudicio uel responsioni alligetur. [b] Qui autẽ inibi istam sedem non habuerit superioris iudicis ubi residet & domicilium habet iudicium expectabit. [c] Hanc sedem pater primogenito eo uero non existente seniori & sibi in generatione simili agnato relinquet.

a. *Vide supra li.i. ar. lviij.& infra li.iij.ar. lij.Iur.mu.ar.viij.*

b. *Ad hanc materiã uide supra li.i.ar.l. Iur.mu.ar.xxxiij.glo.*

c. *Cõcordat Iur.mu. ar.xvi.*

Glosa.

Rex est cõmunis iudex.&c. Et quia sicut est cõmunis & summus iudex, vt.ff.de offi.ꝓconsu.L.si in aliquã.§.fi.&.L.sequen.& dñs omnium, vt.ff.ad le.rodi.de iac.L.depręcatio, & hic & infra eo.li.ar.xxxiij.& ar.lx. Sic ipsius leges cõmunes etiam ab omnibus hominibus custodiri & sciri debent. Vnde dicit imperator constitutiões principũ nec ignorare quemq̃ nec dissimulare permittimus, vt in.L.constitutiones.C.de iuris & fact.ignoran. Item alibi, leges sacratissime quę cõstringunt hominũ vitas intelligi ab omnibus debẽt, vt in.L.leges.C.de legi, & cõstituti.

Glosa.

Superius dictũ est de iudicijs iudicibusq; priuatis, hic tandem consequenter tractat de iudice vniuersali q est Rex ipse vel Imperator. Et quia in omnibus locis solus per se fore nõ potest quare loco sui in prouincijs & ciuitatibus subdelegat iudices qui vicem eius ge-

runt, vt supra li.i.ar.lviij.dictum est,& infra
li.iij.ar.lij.& ar.xxxiij.& in autē.vt om.obe-
di.iudi.§.i.colla.v.&in auten.de iudi.§.a ze
none coll.vi.Et quia vt dictum est Rex ipse
super omnes iudex est vniuersalis. [d] Scien-
dū itaq; quod sibi vltra omnes iudices qua-
tuor singularia debentur, idq; applicari pōt
ad vnūquenq; Regem respectu suarum pro-
uinciarum. [e] Primo vbicunq; ipse per se vel
literis suis aut per ministeriales causam deci-
derit pro lege decisio illa semper teneri de-
bet, vt.C.de legi.& constitu.& edictis.L. le-
ges sacratissime,& Insti.de iure gen.§.sed &.
Et isto modo codex Iustiniani est cōpilatus,
quia ibi non aliud cōtinetur nisi sententie &
decreta Imperatorum que in sentētiando p
nunctiarūt, istudq; pro iure hucusq; tenetur.
Secundum quod nullus leges cōdere seu du
bias interpretare potest nisi Rex ipse, vt.C.de
vete. Iur.enucle. L.deo autore,& de legi. &
consti.L.finali,& in auten.de iudi.§. vi. coll.
vi.In omnibus his allegatis legibus habetur
quod in dubijs vel vbi super lege dubitatur
nulli interpretare licet nisi regi.In oppositū
licet istius videtur esse.ff.de reg.iur.L.quoti
ens, vbi habetur si dubitatur de aliquo an li-
ber vel seruus sit, iudex eundem liberum de
cernere debet. Si ergo iudici istud competit
quare nō tantū regi ptinet decernere in du-
bijs. Preterea oppositū istius est Insti.de ac-
ti.§.curare, vbi habetur quod iudex cōsilia-
ri debet & curare vt negocium certo iudicet
quis sub dubio ad eum delatum sit. Insuper
secus etiam est.ff.de reg.iur.L.semp. Vbi di-
citur in dubijs sententiare debemus id quod
fauorabilius videtur Pro intellectu istius cō-
trouersie [f] nota quod dubietas quedā est iu-
ris, quedam pbatiōis, quedam facti.Dubie
tas iuris & illa est duplex.Primo vt si homo
deliquerit detentusq; in eo sit dato etiam qd'
Rex mandet vt liber dimittatur.Iudexq; du-
bitat quid facere debeat, dubietas illa referē
da est ad ius scriptum & non ad literas Regis
prout leges suadent, vt.C.de senten.& inter-
lo.omni.iudi.L.nemo iudex,& in auten.de
iudici, vt nullatenus iudica.coll.vi.§. omnis
autē. [g] Vbi dicitur omis autē iudex custodi
at leges & secundum eas sententias proferat,
quod si contingat iussionem nostram in me-
dium vel sacram formam, vel pragmaticam
sanctionem dicentē aliter agi sequatur legē.
Volumus enim seruari quod leges nostre vo
lunt. Alia dubietas est quando iudex in ali-
qua causa nullum ius scriptum habet vel cū
dubitat sup interpretatione legis & hanc du-
bietatem Rex enodabit. Secunda dubietas est
probationis, sicut si met septimus probare de
berem quod meus seruus seu mancipiū sis,
in negocio huiusmodi & controuersia fauo-
rabiliter procedi debet super liberatione ipsi
us iuxta leges antehac allegatas. [h] Lex enim
fauorabilior est semper ad eliberandū vnum
q ad condemnandū, ff.de acci.& obliga.L.
Arrianus,&.ff.de liberali causa.L.duobus &
ff.de re iudi.L.inter pares & extra de proba-
ci.c.ex literis.Tertia dubietas ē facti, sicut si
quis fecit aliquid & vnus dicat illum fecisse
ex malicia, alter vero qd' sine proposito ma
lo, pronunciare debemus quod nō malo p-
posito fecit, extra de reg.iur.c. estote. Etiā si
vn9 querulat & taxat sibi damnū in magnā
summam iudex moderare debet & in mitio-
rem interpretando partem ac per hanc distin
ctionem soluitur dubietas iurium in contra-
rium allegatorum. Tertium singulare Regis
quod potest vnumquenq; noxium corrige-
re quacunq; pœna voluerit, vt furem ad ro-
tas dare quis furcam meruerit. Siccariū pōt
in exilium mittere quis capite plecti deberet,
& sic de alijs, vt Insti.de iur.gen.§.plane,&.
ff.de penis.L.aut facta.§.fi.Quartum singu
lare quod a sententia Regis nulli appellare
licet, quia appellatio fit ad superiorem iudi-
cem. vt.ff.de appella.L.i.&.ix.q.iij.c.cuncta
per mundum.c.ipsi sunt.c.paret. Nec a rege
ad Papam appellare admittitur vt extra de
appellationibus.c.si duobus,& extra qui fi-
lij sunt legittimi.c.causam.

Scabinali sede dignus in causa duellari.&c. [i]
Vnde duellariter agere dicitur criminaliter
accusare, duellaris vero actio idest crimina-
lis dicitur.

Sedem scabinorū habuerit. Textus alij sed
male & deprauate legunt vbi sponsam suam
habuerit, verius itaq; legendum est in iurisdi
tione sua in loco iudicij vbi natus est ad sedē
scabinalē vel esse scabinus potest si senior ex
sua genelogia defuerit iudicio & responsioni
alligetur. Et dicitur locus ille iudicialis sedes
sua vel locus natalis, quia ipse vel eius paren
tes illic manu sua ad sacra iudicio iurauerīt.
[k] & iste illius signum habet verificum in se-
de scabiuorꝝ in qua sede scabinorū dign9 est.
Ad actionem nō respondebit.&c.Posset qs
dicere quod istud nō est speciale scabinis seu
bannitis, est enim commune omnibus quod
actor forum rei sequitur, vt supra eo.li.arti.
xxv.&.C.de iurisditiōe omniū iudicū.L.cū
sit.L.iuris.L.in crimīali.&.L.magisterie.xi.q
.i.c.expientie. Pretacte leges disponūt quod
actor sequi reum tenetur ad eius iudiciū nisi
forte in certis casibus circa ar.xxv.eo.li.ex-
pressis,& in illis etiam casibus bannitus seu
scabinali sede dignus eque respondere tenet
sicut alter. Rx. quod scabinorum prerogati-
ua in hoc casu nulla alia est, nisi quod in co-
mitatu nullus super eos iudicare debet nisi
Comes seu Burgrabius aut scultetus, vt su-
pra li.i.ar.lix.

Iudicio vel responsioni alliget.&c.tam Co-
mitis q sculteti, vt supra li.i.ar.ij.infra li.iij.
ar.lij.

Superiores iudices querere debet.&c.hoc est
Comites.Circa id sciendum qd' Banniti seu
scabinali sede digni primatum habent inter
illos qui sunt liberi ad iudiciū pertinen. Se-

d. Regis Romanorū singularia & per cōsequens uniuscuiusq; Regis.

e. Vide infra ar.xliiij. & Iur. mu.ar.i. glo.

f. Dubietas duplex Iuris & facti & quo modo in dubijs procedendum.

g. … de infra ad hāc … riam ar. xxxiiij. … ixiiij.glo.

h. Leges fauorabiliores sunt ad eliberādū q ad condemnandū.

i. Duellariter agere. t.uide contrarium infra ar.xxix.in textu.

k. Vide supra li.i.a… li.Iur.Mu.ar. xxxiij.

cundum locum obtinent proprietarij. Tertium vero pagani seu censuales in bonis residẽtes qui alienari possunt, vt supra li.i.ar.ij. Hãc sedẽ pater primogenito.&c.hoc idẽ habet.C.de decurio & eo.li.L.priuilegio.li.x.

Articulus. XXVII

Mulierem si quis in matrimonium duxerit nescienter quã de iure superducere nõ ualebat, a & interim pueros procreat ex eadẽ si postea per Ecclesiam fuerint seperati hoc pueris in suo iure nõ derogat qui ante diuortium nati sunt, nec etiam illi quem mater gestat tẽpore diuorcij.

a Pro cõcordantia huius articuli, uide.c. ex tenore qui filij sunt legitimi.

Glosa.

Articulus presens de ordine matrimonij tractat b qui & primus est omnium ordinũ iure naturali exindeq; omnes ordines initiũ habent, vt Insti.de iure natu.gen.§.i. c Vnde p intellectu articuli presentis, nota quod matrimonium lege nature fieri potest etiam inter illos qui sunt consanguinei, vt in auten.qui.mo.natu.effi.sui.§.si quis igitur coll.vij. Secundum leges vero prohibentur contrahere mutuo in certis gradibus, vt Insti.de nupci.& in auten.de nuptijs coll.iiij.per totũ,&.ff. de rittu.nupci.L.nuptie,&.extra de consan.& affi.c.non debet.Ex quo itaq; secundum leges matrimonium prohibetur in certo consanguineitatis gradu euenit itaq; sepius qđ mutuo contrahunt qui iure contrahere non debent,& de istis articulus presens.

b Matrimonij ordo primus est omniũ ordinum.

c Matrimonium lege nature etiam inter consanguineos admittitur.

Vnde nota tripliciter contingere quod aliq contrahere nõ possunt d quidam contrahũt vnus vero alterum habere non potest & hoc dupliciter, vel ex natura, vel ex accidẽti. Ex natura quando actum matrimonij quẽ reddere vnus alteri tenetur exequi nõ potest, vt sunt frigidi ex natura. Aliomodo ex accidenti vt qui sunt maleficiati & ratiõe vtriusq; defectus matrimonium inficitur, Si vero vlterius scire vis an seperari propter id debeant, hoc intellige sub distinctiõe vel anteq id eis euenit facti fuerũt vnum corpus, seperari nõ possunt. Si vero vnum corpus non sunt facti hoc est quia naturalem actũ matrimonij inuicem non habuerunt, extunc seperari poterint, vt.xxxiij.q.i.c.quod autem &.c.si per sorciarias nisi forsan marito vxor id faciat vł facere procurauerit quia tunc cõmorari secũ tenetur, vt extra de frigidis & maleficiatis.c. laudabilem &.c.vlti. Circa idq; notandũ venit quod si ex defectu huiusmodi seperatio subsequi deberet, per triennium eos cohabitare oportet anteq; dirimatur vt extra eo. ti. c.laudabilẽ,& in autẽ.de nup.§.p occasiõm coll.iiij.& hoc intellige si speratur melioratio defectus illius. Si vero dubitatur an effecti sint vna caro siue non, reputari debet qđ coniunctio facta sit & hoc propter fauorem matrimonij, vt.C.de edili.acti.L.iij. Secundo contrahunt qui cõtractum tenere nõ tenentur & hoc euenit octo modis,& quatuor primis modis dirimitur matrimoniũ ac si nullũ esset, residuis quatuor modis absoluuntur quod inuicẽ cohabitare eos non oportet si volunt, nihilominus manet matrimonium inter eos. Primus modus si error fiat in persona vt si promiserant virginem & aliam loco illius sibi locant, is contractũ tenere non oportet, vt.xxij.q.ij.c.si qs. Secũdus si vnꝰ ex illis apostotet a fide, vel vterq; illorũ si infidelis sit vnusq; ad fidem conuertatur Christianam altero infideli manẽte, conuersus superducere potest, vel etiam si infidelis conuerso magnam faciat iniuriam, vt.xxviij.q.i.c.si infidelis,& ea.q.ij.c.si infidelis extra de diuor.c.i.&.c.gaudemꝰ. e Tertius si liber seruum ducat ignoranter & econtra vt.xxix.q.ij.c.si quis ingenuus. Quartus si coactus contraxit, vt.xxxi.q.ij.c.de neptis,& isti quatuor modi primi simpliciter matrimoniũ dirimunt ita quod alium superducere possunt si volunt, residui quatuor modi dirimunt cohabitationẽ sed non alteri nubendũ. Primus modus si sponsus cum sponsa voluntarie castitatem promiserint, vt extra de conuersi.cõiuga.c.cum sis,&.xxxiij.q.v.c.vna sola,& in auten.de nup.§.secũdum occasionem col.iiij. Secundus modus si vnus illorum adulteratur, vt.xxxij.q.vi.c.i.& in auten.de nup.§ si igitur coll.iiij. Tertius si vnus illorum infidelis vel hereticus efficiatur,&.xxviij.q.ij.c. si infidelis.§.hic distinguendũ, vbi habetur hic distinguendum est aliud esse dimittere volentem cohabitare atq; aliud discedentẽ non sequi, d volentem enim cohabitare licet quidem dimittere sed non ea viuente aliam superinducere, discedentem vero sequi non oportet & ea viuente aliam ducere licet. Verũ hoc non nisi de his intelligendũ est qui in infidelitate copulati sunt. Quartus si vnus in mortẽ alterius machinatus sit, vt in autẽ.de nup. §.si igitur coll.iiij. Isti quatuor modi seperãt matrimonium quoad cohabitãdum sed nõ cõtrahendum. Tertio contrahunt aliqui ab stinere tamen abinuicẽ eos oportet & hoc dupliciter, e vel oportet vnus altero carere ad tempus,& hoc multifariam, vel tẽpore menstruorum ad duos tres vel quatuor dies secũdũ cõplexionẽ, egritudinẽ enim illã iuxta dispositionẽ naturẽ paciunẽ mulieres quedã in nouilunio, quedam in decrescentia Lunẽ, & quedã plus, quedam minus, vnde tempore

d Contrahere aliqui non possũt tribus modis.

e. Vide contrariũ istius infra ar. lxxiij. glo.

d. Et per id habetur distinctio istius tertij modi ubi dirimitur cohabitatio ab illa secunda exceptione superius ubi simpliciter matrimonium dirimitur.

e. Vir abstinere ab uxore debet in certis casibus & hoc dupliciter ad tempus & perpetuo.

illo abſtinere debet vir a congreſſu mulieris. Iſtud etiam prohibet philoſophus in ſecretis mulierum propter multa incommoda quę exinde ſequuntur, adueniuntq; menſtrua vt in eodem libello habetur in quartodecimo anno, & durāt vſq; ad quinquageſimū. Cūq; concipit ceſſat defluxus vſq; ad tempus partus & poſt partum iterum continuat quatuor ſeptimanis & aliquibus plus, vt ibidē philoſophus habet niſi vicioſe ſint corrupte[f] & hęc eſt pręcipua cauſa quur mulieres in puerperia ſex ſeptimanis iacent nec viris cum eis actum habere licet, quia ex actu illo mulieres deſtruuntur & locus matricis oppletur & occluditur quod poſt modum concipere nō poſſunt multeq; ęgritudines eueniunt, & vt cōmuniter ęgritudo ſpine & alie de quibus potius abſtinendū eſt, non enim philoſophi ſed legiſte in hac parte eſſe volumus. Secundo vir abſtinere debet ab vxore diebus ſolēnibus ieiuniorum vt eo melius vaccare orationibus poſſet, vt.xxxiij.q.iiij.c.ſciatis fratres.c.vir cum propria, &.c.non oportet &.c quocienſcunq;, & ea.q.ſi cauſa.

f. Cauſa quur mulieres ut cōmuniter ſex ſeptimanis in puerperio iacent.

Ad hoc quod vnuſquiſq; ſciat peccati hui⁹ diferētiam.[g] Nota quod concubitus viri cū propria vxore fit propter tria. Primo propter explendam libidinē ita quod ſeipſum ad id irritat & ſic eſt peccatū mortale, vt.xxxiij.q.iiij.per totū. Secūdo propter vitare adulterium & ſic vnus impetitus ab alio debitum reddit & eſt veniale, vt.xxiij.q.v.c. ſecundū verba. Tertio propter ſobolem procreandā & ſic eſt meritoriū, vt.xxxiiij.q.iiij.c.vir cū vxore. Idq; dictum eſt ſi fit tēpore quo vxor eſt ad id idonea. Si vero id facis tēpore quo vxor ęgrotat conſilio confeſſoris vtendum eſt. Scriptura em̄ docet noli accedere mulierem menſtruoſam. Exinde ſiqdē multa partus eueniunt incommoda, ſi enim mulier tēpore ęgritudinis ſue conceperit proles genita raro fit ſana, & vt cōmuniter ęgritudinem oculorum pacietur, leproſuſq; & alijs morbis infectus puer naſcitur, & pręſertim ſi tempore quo in puerperio iacet concipitur, etiā pueri illi fiunt vt plurimum lunatici. Conſiliū itaq; eſt abſtinere ab illis, nā & viri Idropitici efficiūtur proles vero lepra infecta naſcitur.[h] Item abſtinere vir ab vxore neceſſario habet perpetuo & hoc quadrupliciter. Primo propter conſanguineitatē quia nullus poteſt contrahere niſi de quarta in quintam lineam, vt.xxxv.q.iij.c.de propinqs, & extra de conſangui.& affi.c.non debet, &.c.vlti. Secundo dirimitur matrimoniū ex cognatiōe vel affinitate, & hoc tam ex parte viri q̄ mulieris affinibus, nec enim mulieris affinem ſuperducere poteris.vt.xxxv.q.iij.c.de propinquis &.c.equaliter. Tertio ex affinitate ſpirituali quę fit in baptiſmo. Vnde ſciendum ſi vnus ex cōiugibus alterius affinis ſpiritualis in baptiſmo ſit, etiam eius conſortis affinis erit, Sed ſi quis tue vxoris antehac in baptiſmo affinis fuit, non propter hoc tibi affinis erit ſi ſuperducis iſtam. Cuius vero pater in baptiſmo tu factus ſis pueros illius ille tuos etiam qui poſt modum naſcētur poſt baptiſmū ſuperducere non poteſt.[i] Vn̄ etiam ſciendum quod vir & mulier inuicem compatres eſſe non poſſunt vt extra de cogna.ſpiri.c.nedum li.vi.&.xxx.q.iij.c.illud ea.q.iiij.c.ſciſcitatur & ea.q.c.i.ij.&.iij.per totum. Quarto contrahit aliquis cum vxore quam habere non poteſt, vt quia vouit caſtitatem.xxvij.q.i.c.ij.&.iij. In oppoſitū tamē ſentire vidētur decretales.xxvij.q.i.c. nuptiarum, vbi habetur quod propter promiſſum vel votum coniugia diſoluenda nō ſunt. R. ſub diſtinctione[k] quod votum caſtitatis fit dupliciter. Vno modo cum benedictione & ordinis ſuſceptione & illud violari non pōt quia deo vouitur, & ita alteri voueri nō poteſt dirimitq; matrimonium vt extra de voto in pleriſq; canonibus. Secundo votum fit ſine huiuſmodi cerimonijs & illud non dirimit matrimonium & de iſto habetur.xxvij.q.i.c.nuptiarum, &.c. vltimo.

g. Concubitus uiri cū uxore fit potiſſimum propter tria.

h. Vir abſtinere ab uxore perpetuo cogitur quadrifariam.

i. Vir & mulier inuicem compatres eſſe non poſſunt.

k. Votum caſtitatis fit dupliciter, uide ſupra eo.li.ar.i.

Hoc pueris in ſuo iure non derogat, de hoc vide extra qui filij ſunt legittimi per totum Sciendum etenim quod omnes pueri qui ex legittimis naſcuntur nuptijs legittimi manēt dato quod per ſententiam iuris ſpiritualis dirimantur abinuicem.

Articulus XXVIII

Qui alium dicit illegittimū ortu aut officio hoc cōtra ipſum proponēs[a] ille cum teſtibus in ſuo iure perfectis probare debet. Quiuis tamē quod ſit legittimus & pleni iuris cum teſtimonio probaturus facilius auditur q̄ propter teſtimoniū cuiuſcunq; id ei abiudicari poſſit.[b] Si uero quis dicat contra aliquem quod ius ſuum furto aut ſpolio perdidiſſet, hoc per iudicem cū teſtibus metſeptimus contra eum probare oportet.

a. Concordat Iur.Mu. ar.viij. & ar.xxxij.

b. Ad hanc materiam uide ſupra li.i.ar.viij. Iur.Mu. ar. xxxij.

Gloſa.

Qui alium dicit illegittimū.&c.[c] Et hoc ſcias quod quęſtio Natiuitatis de iure tantū ptinet ad iudiciū Eccleſie qui filij ſunt legittimi.c.cauſam quę.ij.&.c.perlatū &.c.i.& cū intenditur quęſtio hęreditatis[d] & opponitur

c. Quæſtio natiuitatis de iure tantum pertinet ad iudiciū Eccleſiæ.

d. Si intendatur quæſtio hæreditatis & opponatur quæſtio natiuitatis iſta prius eſt terminanda.

petenti questio Natiuitatis tunc ipsa tanquã preiudicialis primo est terminãda & remittenda ad iudicem Ecclesiasticum vt in.c.tuã de ordi.cogni.

Glosa.

Quiuis tamẽ quod sit legittimus.&c.hoc ex eo fit, quia ius fauorabilius est semper reo q̃ actori, vt.ff.de reg.iur.L.non debet.&.L.fauorabiliores, & extra eo.ti.c.cum sit &.c. nõ licet li.vi.& supra li.i.ar.vij.xv.xvi.&.lib.ij. ar.xxxvi. Si dicatur contra aliquẽ quod ius suum perdiderit.&c.hoc idem habetur infra ar.lxxxij.& supra lib.i.ar.xxxix. [e] Circa id notandum est quod nullus agere vel incusare potest martimoniũ quod non recte cõtractum sit, vel instigare vt dirimatur nisi consanguinei, vt extra qui matri.incusa.pos.per totum, &. xxxv. q.vi.c.consanguineos. Ad cognoscendum autem si mattrimonium iustum ac licitũ sit nec ne, vide supra li.i.ar.iij abundantius, & in summa Io. An.iiij.decretalium vbi & certi versus super eo ponũtur. Error, conditio, votũ, cognatio, crimen cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis, si forte coire nequibis, hec sociãda vetant, connubia iuncta retractant.

e. Matrimoniũ nullus incusare potissimum potest uel instigare ut dirimatur nisi consanguinei.

Sciendũ preterea [f] quod iuramentũ legittime nationis est quod ille iuret quod pater & mater eius legittime copulati sunt, & quod ipse in matrimonio natus sit & legittimus est, idq; facere debet vir metseptimus, mulier vero sola per se.

f. Iuramẽtum legittimationis quomodo fieri debet.

Articulus XXIX.

Liber seu idoneus scabinis bannum sui scabinatus [a] idest locũ ubi natus est scabino dignus ostẽdere aut suos progenitores quatuor nominare non oportet, [b] nisi suo æquali in generatione duellum proposuerit iniũgendum. Licite qs iurãdo bannum sui scabinatus poterit demonstrare, [c] licet scabinatũ non possideat. [d] Vbi duo unam debent diuidere hœreditatem senior diuidat, iuniori uero competit electio in hac parte. [e]

a. Ad hanc materiam vide supra li. i. ar. li. Iur. Mu. ar. xxxiij.

b. Hoc est nisi sibi generatione æquali duellum proponat.

c. Concordat Iur. Mu. ar. xxxiij.

d. Concordat ad hoc extra c.i. de paroch.

e. Si autem plures duobus sint, articulus non habet locum, sed succedit Ius cõmune & practicatur, uide cõmẽ glo. feu. c. xxxij.

Glosa.

Declarauerat siquidem superioribus de his qui in iure suo argui non possunt, tum & genelogia ac officio. Articulus presens dispo nit quãdo liber scabinus progenitores suos declarare cogitur, quia nõ nisi tunc quando duellum generatione equali infert, quomodo autem duellum infertur, vide supra li.i. arti.lxiij.

Nisi suo equali in generatione.&c. Notanter dicitur equali in generatione, quia si indixerit duellum alicui & ille licet non sit ei similis in officio, hoc est quia nõ sit bannitus seu scabinus generatione tamen equalis sit, vt si in marchia duellum indicat, nihilominus ei quatuor pgenitores nominare vult.

Quid si in experenda hereditate an nominare etiam progenitores deberet. R. quod sic si sibi non creditur quod mortui amicus sit, vt supra li.i.ar.iij.& li.ij.ar.xxx.& Insti.de heredi. que ab intesta. deferrun.§. nostra autem constitutio, & in auten. de non eligen. secun. nuben.§.cum igitur coll.i.& in auten.de heredi.ab intesta. veni.§.consequẽs coll.ix. Nec est contra id quod hic textus habet. Articulus enim intelligi debet quod eum nominare nõ oportet progenitores, intelligendo in criminalibus causis. In ciuilibus vero nominare cogitur. Tum etiã si dominus feudum seu clipeũ natiuitatis alicui recognoscere non vult, etiam illum progenitores ostendere oportet, vt feu.c.ij.nec est cõtra articulum istum quia id quod hic loquitur intelligendum est iure prouinciali, ibi vero de iure feudali.

quid de tribus uel pluribus loquatur, quis autem dicatur maior in hoc casu, uide Iazc. .§. quædam Insti. de actio, uide etiam C. communi diuidundo L.si maior & L.in cõmuni, ubi habetur qd' diuisio pertinet iudici.

Querere aliquis posset si dubitetur in isto, an bannitus ille ad clipeum natus sit vel nõ. R. quod libertas bannitorum est ratione officij in quo inueniuntur aliqui magne genelogie nec eis illud officit nec deteriorat nobilitatẽ eorũ. Inueniũtur etiam viles in officijs nec tñ eos illud nobilitat, [f] officium enim non nobilitat aliquẽ quare & in proposito possũt esse aliqui banniti qui tamen sunt vasalli aliorum etiam ministeriales. [g] Vnde dato quod Rusticus bannitus efficiatur, officiũ illud nõ nobilitat eũ nec aliquem alium. Contra istud tamen videtur esse infra ar.xxiiij.vbi habet quod rustici banniti esse non possunt ex eo, quia feudum habere nequeũt in iudicio, soluitur ibi in glossa, omnia enim officia veniunt ex legum constitutionibus. Nobilitas vero ex natura. [h] Constitutiones vero possunt immutare ius hominis, non tamen eius naturam seu genelogiam, vt Insti. de legi.agnatute.§.vlti.&.ff.de capi.diminu.L.eas &.L. legatum & Insti.de iur.natu.genti. & ciui. per totum.

f. Officium non nobilitat aliquem.

g. Rusticus effectus bannitus officium nõ nobilitat eundem. Cõcordat Iur. Mu. ar. xxxiij.

h. Vide supra li.i.ar. iij. Iur. Mu. ar.i. & ar viij.

Licite quis iurando.&c. Intellige quod se trahere debet suo iuramento ad sedem illã scabinalem si ibi sit scabinus liber natus, vt supra eo.lib.ar.xxvi.in glo. Subiungiturq; in textu licet scabinatũ non possideat, [i] hic notandum est quid speciale quod creditur vni propter suum iuramentum. Ratio vero istius est quia iste iurat quod liber scabinus natus

i. Iuramentum unius ualet. Concordat Iur. Mu. ar. xxxiij. glo.

fit & istud nemini nocet nec aliquis eum impedit in eo & ita sibi creditur. Sic etiam creditur testi cuilibet si testimonium illud nemini nocet & huic prodest vt de cōsecra. dis. iiij. c. placuit &. c. paruulos.

Vbi duo vnam debent diuidere hereditatē. &c. Hic nota quedam necessaria circa rerum diuisionem, [k] diuisio siquidem rerum potest esse triplex. Prima quod res quedā diuiditur vel diuidi oportet rem aliquam ita quod in recompensam alia res ei datur, vt si vnum seruum vel equum duo habeāt, illum propter diuisionem interfici non licet, quia nullus sua re male vti debet, vel nullus interficiatur propter diuisionē alicuius, vt Insti. de his qui sui vel alieni sunt iur. §. sed & maior, quare in recompensam pecunia soluitur. Secundo bona in feudū data diuidere etiam non licet quia illa vnus pro feudo seruat, vt in auten. de constitu. Imperi. L. hac edictali. §. preterea coll. x. [l] Tertio res ad quā duo vel plures pertinēt non debet in minimas partes diuidi, vt si mansum agri habeant duo vel plures, vnusq; expeteret diuisionem in minimas partes sicut digitus, alter facere non tenetur nisi per medium, vt. C. commu. diui. L. ad officium &. L. si maior. Preterea nullus agrum vel bona censualia diuidere debet, ita quod vnus agrum seruet, alter vero censum vt. C. sine censu vel reliquis fundum comparare nō posse. L. i ij. &. iij. Si vero ille ad quē diuisio spectat diuidere non vult extunc diuisio cedit iudici, vt. C. fami. hercis. L. i. &. L. bona &. C. communi. diuidun. L. si maior, &. L. in communionem &. C. communia vtriusq; iudici. L. i. & sequentibus.

[k]. Diuisio rerum fieri potest tripliciter.

[l]. Rem quæ diuidi debet nō oportet in partes minimas scindere.

Articulus XXX.

FErēdario carere debet qui personaliter coram iudicio respondet. Quādiu quis se respondere non debere sententialiter defenderit, tamdiu respondisse non dicitur. Iudex equus esse debet omnibus hominibus nec debet sententiam inuenire, nec inuentam increpare.

Glosa.

Quamdiu quis se respondere. &c. Nam qui opponit exceptionem non dicitur respondere. Et ideo si dominus est citatus ad respondendum non sufficit mittere procuratorem ad excipiendum vt de appella. c. Nicolao, & vide plenius in specu. titu. de procura. §. ratione autem. vers. quid si constitutus. Sic & qui excipiendo aliquid presupponit, non fatet, quia semper intelligitur cōtradicere, vt in regula exceptionē de reg. iur. li. vi.

Vnde dicit Ius cōmune quod in iudicijs nō est acceptio personarum habenda vt in. c. nō debet de reg. iur. li. vi. Equalis em̄ & cōmunis debet esse iudex non declinans in dextrā aut sinistram, de accusa. equaliter. i. & de excep. c. cum inter, & de re iudic. c. i. cū concordan. ibidem in glo. li. vi. vnde cum iustus iudex sederit supra sedem non aduersabuntur sibi quicquam maligni, vt. C. de sum. trini. in epistola inter claras.

Glosa.

Superius dictum est in quo casu & quomodo vnus progenitores suos nominare tenet, & item cum quis per se aliquem alloquitur, postmodum cum ferēdario alloqui cum nō potest, dignum itaq; (vt articulus presens habet) hoc idem de reo intelligi debere, ita qd' qui respondere per se iam cepit per ferendarium facere non possit, quia quod actori denegat hoc & reo, vt. ff. de reg. iur. L. nō debet Vnde sciendum [a] quod quivis ferendarium habere potest si vult & eo carere si etiam voluerit, vt supra li. i. ar. lx. Ferendarij enim positi sunt ad vtilitatem litigantium sed vnus vtilitatem potest omittere suam si vult, vt. ff. de reg. iur. L. iij. Ius enim non proficit alicui preter eius voluntatem. C. de pactis. L. si quis in scribendo, & extra de regulari transe. ad religio. c. ad apostolicam, & extra de rescrip. c. nonnulli, &. ff. de reg. iur. L. inuitus Si ergo prius sibi placuit quod prius respōdeat quare displicere sibi posth ac non debet extra de reg. iur. ca. quod semel, li. vi.

Nota tamen circa id occasione ferendariorū duplicem differentiam. [b] Principaliter qd' quidam homines sunt qui necessario procuratores seu ferendarios habent vltra velle illorum, dato etiam quod respōdere soli vellent. Primo Principes. Et hoc ex tribus, videlicet quia sunt occupati negocijs publicis, vt. C. de pedaneis iudicibus. L. placet. Secūdo propter illorum dignitatem, vt in auten. vt ab illustri. & qui super eam sunt dignitatē §. i. coll. v. &. C. vbi senatores vel clarissimi. L quotiens. Tertio quod sua presentia non deterreatur iudex vel aduersarius, vel quod aliqua eis dehonestatio circa iudiciū non inferatur in stando vel sedendo, vt. C. de procura. L. quicunq;, &. C. de iniur. L. vlti. vide etiam de hoc supra li. i. ar. lx. Secūdo ferēdarios necessario habēt mulieres ipse, vt supra li. i. ar. xlvi. &. ff. de reg. iur. L. ij. & hoc intellige de iure nostro. Iure vero spirituali possunt rem agere suam. C. qui. accusa. pos. L. si crimen, &. C. de procura. L. alienā. Tertio qui ferendarios necessario habēt sunt pueri. C. q legit

[a]. De ferendarijs hic.

[b]. Ferendarios quid homies necessario habere coguntur etiā si nolint.

c. Ferendarios quidam homines habere non possunt.

d. Responsio duplex contra querelam & ad querelam & alia de responsionibus uide.

Nota iure feu. responsio duplex inuenitur ad querelam ubi uel affirmatur uel negatur, uel contra querelam quando uidelicet excipit se quod respondere non teneatur, feu. c. lxij.

f. Iudicum doctrina.

g. Iudicium quatuor necessaria. Concordat Iur. mu. ar. xviij. glo.

perso.stan.in iudicijs habeant.L.i.ij.&.iij. Secunda differentia c quod quidam homines ferendarios habere non possunt quamuis illos petant, & hoc quadrifariam. Primi qui ortilegium siue sententiam increpare volunt, vt supra li.i.ar.xij. Secundo infames & iure priuati ac capite diminuti, vt supra li.i.ar.xl viij.&.v.q.iij.c.in criminalibus. Tertio qui duellum alicui inferunt aut duellariter alloquuntur vt extra de procura.c.tue, & extra de iudicijs.c.i.li.vi.&.v.q.iij.in criminalibus Quarto qui soli respondere incipiunt sicut hic in articulo presenti, & hoc intellige de iure nostro, secundum leges enim habere procuratorem eis licebit, vt.C. de procura.L.nihil. Quamdiu quis se respondere defenderit.&c. d Tangitur responsionis differentia. Vnde nota quod responsio duplex est, vel est contra querelam quia videlicet se defendit quod respondere non debeat & hoc septupliciter. e Primo quia forsan est proscriptus, vt supra eo.li.ar.xvi. Secundo si pupillus queruletur sine suo tutore.C.qui legit pso.stan.in iudi. L.i.ij.&.iij. Tertio diebus feriatis & festiuis respondere vnus non tenet, vt supra li.ij. ar.x.&. C.de ferijs.L.omes &.L.quadraginta. Quarto si actio antehac coram iudicio ventilata & finita sit, vt Insti.de excep.§.eque, & extra de excep.c.aduersario, &.ff.de excep.per totum & extra de litis contesta.c.i.lib.vi. Quinto si iudex coram quo conqueritur non sit iudex ordinarius respondentis, vt. C.si non a competenti iudice.L.vlti.& infra ar.lxxix. Sexto si actor nollet econtra respondere ad proposita respondentis, vt supra li.i.ar.lxi.C.de compensa. L.neque scriptura, & extra de mutu. peti.per to.&.ij.q.viij.c.accusatores.§.cuius in agendo. Septimo respondere non cogitur quis coram iudice qui ius sibi antehac denegauit, vt supra li.ij.ar.xiij.C.de pœna.iudi. qui ma.iudi.L.vlti. Vnde si qs vnam ex his cautelam pre se habuerit defendere se poterit quod non respondeat.

Secundo respondet aliquis ad querelam quando quis affirmat vel negat & hec dicitur esse litis contestatio & qui sic respondet ferendarium postmodum habere non potest vt textus habet. Iudex sit equus omnibus.&c. f doctrina datur iudicibus quod iuste iudicent premeditantes iudicium dei super eos venturum & quemadmodum ipsi iudicant aliquem etiam deus eosdem iudicaturus est. C.de iudi.L. rem non nouam, &.xi.q.iij.c.quicunque. Vnde & si quidem antehac iudicibus sufficiens doctrina quomodo se in iudicijs obseruare debent data sit, g ex superhabundanti tamen & hic quatuor conditiones annotantur quas iudices pre se habere tenentur, quod videlicet nemini preiudicare debent, propter timorem, auaritiam, odium, amorem, propter enim hec quatuor inuertitur sepius iudicium, vt.xi.q.iij.c. quatuor, & extra de sente.& re iudi.c.cum eterni.li.vi, & hic in textu. Quod autem iudex suasus esse non debet nec propter dona iudicare, est lex.xij.tabularum plana quam annotatam vide, supra circa ar.lx.li.i.

D. A. posset doctrinam hanc superuacaneam esse iudicibus. Iudex enim iniuste agere non potest ex his que hic in textu subsequuntur, Nam nec sententiam inuenire nec inuentam increpare debet. R. tamen quod qui sententiam inuenit & qui pronunciat & qui ad id consultant eadem pœna puniuntur. Primum ille qui inuenit sententiam damnatur. Secundo iudex qui edicit & admittit eandem. Tertio illi qui inuenire procurant vel qui ad eandem consenserunt cum tamen meliorem & iustiorem inuenire potuissent. h Exemplum haberi potest in sententia Saluatoris nostri Iesu Christi. Pilatus enim interrogauit quid cum Iesu Nazareno facere debuisset, Principes & prelati consiliati sunt populo vt crucifigatur. Acclamauit plebs. Iudex consensit, ibi sententiam populus inuenit. Principes consiliati sunt, Pilatus vero consensit & sequelam dedit. Et nullus absque culpa mansit.

Iudex sententiam inuenire non debet.&c. id est Ius nouum condere seu inuenire eidem non licebit, sed secundum Ius iudicare scriptum vt Insti.de offi.omni.iudi.§.i.& C.de iudi.L. iudices, & in auten.de iudi.§. omnes coll.vi. Quod etiam sententiam inuenire non debeat, idest debet alios pro sententia interrogare qui vlterius mutuo colloquentur, sententia enim maturo consilio admuenienda est, vt in auten.de iudi.§.i.coll.vi. Preterea vt textus habet quod sententiam increpare non debet, non intelligendum est quod omnibus Ortilegijs consentire teneatur i sed quod nullum hominem in damnum inducere vel artare debet cum ortilegijs & sententijs suis, verum insinuare eisdem quod inuicem melius colloquantur, vel eos ammonere quod ortilegium reportet ad illum locum vbi apportari debet, vel prefigere tempus partibus importande sententie, Iudices enim prudentes esse competit ne homines in damnum inducant, vt Insti.in prohe.§.summa.C.de postulan.L.ij.& in auten de iudi.§.i.coll.vi.

h. De sententia saluatoris nostri uide.

i. Vide Iur. mu. ar. xiiij.

Articulus. XXXI

Q Vicqd unus alteri debet uel eidem accipit a hoc hæredibus illius soluere tenetur si decedat, b Si debitor moriatur hæredes eius pro debito non respondebunt nisi possideat bona pro quibus eorum prædecessor fuerat inculpa/

a. Ad hunc passum uide Iur. mu. ar. lxvij.

b. Ad hanc materiam uide supra li. i. ar. vi. & ar. xxvij. & item li. ij. ar. xvij.

tus. c Qui captiuat alium sine rerũ ablatione idest absq; spolio, aut uulnerat & affligit sine uulnere mortali, & sine priuatione membri, hæredibus lesi respondere non cogitur si post anni spacium moriatur nisi forsan ante decessum contra reum causam iudicialiter inchoauerit.

c. Vide supra li.ij.ar.xiij.contrarium istius ubi habetur quod captiuans aliquem capite plecti debet.℟.tamen quod hic accipitur captiuatio si actio iam expiret anno, & ita pro simplici iniuria computatur, & ꝑ cõsequens ciuiliter instituitur, omnis tamen uis huiusmodi accusationis sistit in modo ꝓponendi.

Glosa.

Hoc heredibus illius soluere tenetur &c. Et heredis appositione in perpetuũ omnes succedentes continentur. ff. de verbo. signifi. L. heredis, & ff. de iure immuni. L. iij. & ff. de verbo. obligã. L. stipulatio ista, licet quandoq; contineatur proximus heres. ff. de verbo. signifi. L. sciendum. ff. de ope. li. L. cum patronus. §. i.

Sui pro his heredes nisi ablata &c. Secundũ leges etiam pro rapina & furto agitur, contra raptorem & furem & eius heredes, ita tamen quod quilibet pro hereditaria parte tenetur, vt ff. de furtis. L. ei qui furti. Et si forte ad vnum heredem res ipsa in solidum peruenerit, ipse in totum poterit cõueniri. ff. commo. L. iij. §. heres, & si sunt plures raptores seu fures, tunc quilibet tenetur in solidum conditione furti sed vno soluente ceteri liberantur. In actione vero furti vnus alium non liberat, secus autem de pluribus tutoribus q de rebus pupilli subtractis tenẽtur in duplũ actione de rationibus distrahendis, vno em̃ satisfaciente alij liberantur. C. de fur. L. i. & ff. eo. L. fur est manifestus, &. ff. de administraci. tuto. L. tres. Et licet actione vi bonorũ raptorum & furti teneatur fur & raptor & q dedit opem aut consilium non tamen contra vltimum competit conditio. ff. de fur. in plerisq; legibus, & vide etiam li. ij. circa ar. vlti. Et actio furti datur ad pœnam sed conditio ad rei prosecutionem, Insti. de acti. §. ex maleficijs.

Glosa.

Declaratum ante hac fuit qualiter per respõsionem aliquis defendi debet, hic tandem declarat nonnulla quę iudicem ipsum considerare oportet, & ponit duo, exindeq; duplex quęrela venit d ciuilis videlicet & criminalis. Ciuilis tangitur ibi quicqd vnus alteri debet, innuens quod heredi respondere necesse est pro debito mortui quia ipse obtinet totum ius mortui, vt. ff. de reg. iur. L. hereditas.

d. Querela duplex ciuilis & criminalis.

Vnde circa id questio fieri potest e an heredes debitum emonentes, cogantur probare debitum illud septem testibus quemadmodum probatio veniret si contra eos ageret ℟. quod non, quia heredes impetũt illum qui solus debitum contraxit viuitq; adhuc, & ita probatio contra eum non est necessaria vt supra li. ij. ar. xv. Cum vero heredes impetuntur qui non contraxerunt per se, probatio debiti septem testiũ necessario venit f ex eo, qa factum alterius vt pote patris, potest alteri vt pote heredi incognitum esse vt C. de eden. L. iustum. Qui vero pro suo debito inculpatur affirmare vel negare poterit & ex eo quod sibi notum est iurare super eo sibi admittitur. Qui autem pro debito predecessorum suorum inculpatur, iurare eum non oportet, fieri enim potest quod de debito predecessorum suorum scientiam nullam habet vt ff. de iure iuran. L. iusiurandum.

e. Vide supra li. i. ar. xyi.

f. Cõcordat supr. i. ar. vi. Iur. mu. ar. vij. & . Ciij.

Vel accipit &c. tangitur actio criminalis. Is enim qui aliqd accipit respondere tenetur illi cui dãnũ est illatũ, cõmunis em̃ habet regula, cui damnum pertinet eidem querulari cõpetit, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. furti.

Si debitor moriatur &c. Sciendum etenim quod si moritur is qui spoliauerat, eius heredes respondere non coguntur pro malefacto. g Circa id tamen nota tria singularia. Primum heredibus meis respondere tu cogeris pro furto, spolio &c. quod in me patrasti, heredes vero mei pro furto & spolio quod ego feci me mortuo respondere non cogũtur. Istudq; & si videatur non esse equũ ℟. tñ nullã in eo esse disproportionẽ, nullus enim respondere cogitur tanq̃ fur & predo, nisi ille qui furtum vel predam egit, vt supra li. i. ar. vi. & ff. de furtis. L. q̃uis, & Insti. de ꝑpe. & tempo. acci. §. non autem. Sed heres in proposito spolium non fecit quare respõdere non cogitur vt predo.

g. Nota specialiter ex textu.

Nisi possideant bona &c. Hic tangitur secũdum singulare h quod actio seu querela criminalis ex morte alicuius ciuilis efficitur. Contra id tamen videtur esse, ff. de reg. iur. L. hereditas, vbi habetur quod heres totum illud ius predecessoris sui nanciscitur, quare & criminaliter merito contra eum agi deberet. ℟. tamen nullam in eo esse contrarietatem, heres enim ius habet ad illud quod predecessorem iure pertinebat, quod vero predecessor iniuste occupabat carere debet, immo illud pecunia emendare. Noxam vero vel malefactum predecessoris sui vita sua emendare non cogitur, nullus enim pro malefacto alterius punitur. Tertium singulare, bona furtiua heres restituere potest sine damno si ex eis locupletior factus sit, vt supra li. i. ar. vi. & ff. de reg. iur. L. totiens. Si autem ex illo locupletior non est factus, reddere nõ tenetur, vt Insti. de perpe. & tempo. §. aliquãdo, &. ff. de postula. L. i.

h. Actio criminalis ex morte alicuius ... atur Ciuilis.

Qui captiuat alium &c̃. Ex quoquidem obseruatur regula & Ius allegatum. ff. de reg. iur. L. hereditas, vbi habetur quod heres oc-

cupat Ius totum predecessoris mortui. Exin-
deq; sequitur si quid mortuus noxe fecerit quod heres respondere cogatur, tum etiam pro omni debito eidem respondebitur. In presenti paragrapho quandam ponit exceptionem quia heredibus non semper respõdere oportet quę mortuo euenerunt, & hoc tangitur ibi qui captiuat alium. Contrarium tamẽ istius habere videtur supra li. ij ar. xxxiiij. vbi dicitur qui alium captiuat respondere tenetur cuilibet domino vel propinquo &c. Quod etiam in paragrapho dicitur aut vulnerat &c. Contrarium habetur li. ij. ar. xvi. vbi dicitur quod varendam quilibet ꝑ mutilatione & vulnere pro domino & agnatis &c. hic vero dicit quod nec respondere cogitur. Alia instantia & signanter contra illud vbi dicitur & affligit. Contrarium enim istius est quod videlicet accusari possunt li. i. ar. lxiiij. vbi habetur qui alium occidit, & eum septem virorum testimonio superare vellet hoc facere non potest si vnus ex mortui cognatis duello eum defendere proponat, hic vero dicit quod nec respondere cogitur.[i] Instantię allegate absoluuntur vnica solutione Iura enim cittata disponunt de facto vbi nõdum annus expirat, quia vt sic heredibus respondere oportet. Articulus autem presens intelligi debet de facto quod cui accidit & vno anno postmodum superuixerat nec actionẽ inceperat, & ita credi potest quod remissio iniurię illius subsecuta est, excessus em̃ huiusmodi multipliciter dimitti possunt, bibendo, comedendo, conuersandoq; ad inuicem vel cõcordia subsequuta, aut amicabili compositione &c. vt. ff. de iniur. L. non solũ & Insti. eo. ti. §. vlti. &. ff. de sepul. vio. L. quęsitum. Vbi habetur quod si quis iniuriam vno anno non queruletur, peramplius audiri non debet.

[...]tio iniuriarum si [...] anno non intẽ[...] exspirat & an[...]tur.

Sine vulnere mortali & priuatione membri &c. Exinde doctrina datur quod quicquid factum sit in contumeliam heredibus actio non datur, si adhuc ipse viuit & quęrulare potest, vt. ff. de iniur. L. iniuria & L. itẽ apud Labeonem.

Nisi post anni spacium &c. idq; iuste euenit. Querelę enim huiusmodi non plus nisi anni spacio durant, vt Insti. de perpe. & tempo. acti. §. non autem omnes. &. §. vlti. & C. de iniur. L. si non conuicij. Intellige tamen nisi principalis quęrelam viuus incepisset, quia vt sic heredibus respondere oportet, ff. de iniur. L. iniuriarum. & Insti. de perpe. & tempo. acti. §. penales, & ff. de in officioso testamento. L. posthumus. §. fi.

Articulus. XXXII.

SI quis aduena se liberũ dixerit, [a] pro libero habeatur donec per testimoniũ hoc reprobet. ¶ Qui se liberum dicit & alter eundem seruum suum esse dicat eo q̃d se ei in seruitutem dederit, liber euadet sacramento donationem negãdo pretactam, [b] nisi forte in iudicio factũ sit. Si uero dicat eum suũ uernaculum idest innatum seruum esse, dominus eum cũ duobus seruis suis sub iuramentis obtinebit. Si autem alius eundem a domino ut suum postulet seruum [c] tunc eũ cum septem eiusdem serui cognatis aut hominibus ueridicis obtinere necesse est. Si tamẽ is qui seruus dicitur suam metseptimus cum tribus ad eum iure cognationis pertinentibus ex parte patris & tribus ex parte matris probare poterit, libertatem obtinebit attestationes omnes annullando. Possidentis seruũ probatio facilius admittitur q̃ eius qui eum non possidet. [d] Qui se in iudicio in seruum donauerit, eius hæres huiusmodi donationi iure contradicat & eum in statum reducet libertatis. Sed si dominus eum usq; in diẽ obitus tenuerit, ipse eius accipit hæreditatem & prolem si eum secute fuerãt tum & eam quã post donationem genuerat. Qui se seruum unius domini negauerit & ad alium se pertinere dixerit, si ille ad quem se pertinere dicat ad defendendum eum in iudicio non cõparuerit qui eum impecijt cum duobus suis cognatis [e] quos si nõ habet cum duobus uernaculis iurando eum obtinebit. Postquam ut sic per testimonium a domino uictus extiterit, dando sibi colaphum corã

a. Iur. mu. ar. iiij.

b. Iur. mu. ar. iiij.

c. Iur. mu. ar. iiij.

d. Iur. mu. arti. ij. & ar. iij.

e. Textus antiqui habent cum septem suis cognatis.

iudicio si uult eundem suo seruicio mancipabit. In quocunq; iudicialiter actor uerigeldum aut emendā acquirit, in eodem iudex mulctam seu pœnam si uult obtinebit.

Glosa.

Si quis aduena. &c. De seruis & quid sit seruitus & quid libertas & qualiter seruus fiat liber, vide plene per Hostiensem in summa de seruis non ordi. per totum.

Sic etiam vult ius commune videlicet quod ille cui mouetur questio ingenuitatis non habet necesse probare si est in possessione nisi onus ꝑbationis spōte assumat. C. de testib⁹ L. si tibi. ¶ Si velit obtinebit. &c. & iuste exigi & recipi possunt tales pene legales, nam sunt debite iure naturali & gentiū vt. L. i. ff. de furtis, & ibi nota & etiā iure diuino qđ est naturale. i. dis. ius naturale, & patet. Exodi. xxi. & xxij. & no. Bar. in. L. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur.

Glosa.

Articulus presens de seruitute & libertate agit. Notitiaq; eius maxime est necessaria. Si enim negotium aliquod in iudicio haberetur & interueniret actio seruitutis negotium illud primum discuti nō potest nisi prius terminetur super seruitute vel libertate, sicut si accusas aliquē pro debito, preda, furto, violentia, cōtumelia per illum tibi illata, & ego dicam illum seruum esse meum prius determinandum est si tu seruus meus sis, vt. C. de ordi. cogni. L. cum & ipse.

Vnde sciendum quod tria notanda ex textu veniunt. Primo cui competat occasione seruitutis iudicium. Secundo quomodo querela formanda ac inchoanda sit. Tertio cui probatio de iure cedit & has tres particulas tangit in primo paragrapho articuli presentis. Quātum ad primum sciendum quod nullus iudicare potest istud nisi iudex prouincialis, & hoc tangitur ibi si quis aduena. [f] Vnde aduene sunt & dicuntur homines qui quādoq; adueniunt & quandoq; discedunt viceuersa exhinc, pertinentq; ad ius commune prouinciale. [g] Proprietarij vero sunt qui proprium habent in aliquo municipio & pertinēt quādoq; specialiter ad iudicium illius municipij seu fori, vt supra li. i. ar. ij. &. C vbi causa stat⁹ agi debeat. L. procuratores.

f. Aduene qui dicantur.

g. Proprietarij q uocātentur concordat supra li. i. ar. ij.

Pro secundo quomodo querela formari & incipi debet, hoc tangitur ibi pro libero habeatur. Vbi enim quis pro libero habetur ibidem querelam inchoare tenetur.

Queritur si eundem loco serui exinde abducere ad suam iurisditionē velit, an iudex istud admittere debet. ℞. quod non. Contrariū licet istius esse videatur, L. i. C. vbi cau. stat. agi. Ponitur q; ibidem similitudo quod is qui seruit si fugiat in aliam iurisditionem & vsurpet sibi libertatem non est cum iniuria quod ad respondendum in illam ciuitatem artetur vnde aufugerat. Iudex itaq; ꝓuincialis hic in proposito etiam eundem in iurisditionem illam transmittere deberet quod ibidem audiretur, & non illic vbi preuētus est. Istud tñ soluit sub distinctiōe, si vnus impetitur qđ seruus alicuius sit & istud recognoscat quod sibi seruiuit contra iustitiam tamen ad seruitutem deuenerat huiusmodi, extunc remittit ad iurisditionem ex qua venerat, allegata etenim sua quod videlicet iniuste in seruitutem deuenerat maiori iure ꝓbare debet in iurisditione ex qua aufugerat q̄ hic, & huiusmodi recognitionis actor varendam habebit nec sibi destrui poterit coram suo iudice, vt supra li. ij. ar. xxij. Si vero dicat ille impetitus nihil se scire de istius dominio, extunc vt textus habet pro libero reputari debet donec per testimonium aliter probetur, & hoc tangitur in textu ibi donec per testimonium. &c. &. C. quod vi. metusue causa. L. i. &. ij. q. v. c. presbiter.

Qui se dicit liberum. &c. hic tangitur cui probatio huiusmodi cedit. [h] Vnde circa id notandum venit quadruplicem esse impetitionē seruitutis & vniuscuiusq; specialem probationē. Primo si dicis & alloquaris quod ipse se tibi in seruum dedit, & hoc dupliciter fieri potest, vel coram iudicio & sic couincitur iudice & sex testibus vt supra lib. i. ar. viij, & hoc si tria concurrant vt supra tactum est. Primo si viginti annorum erat tempore quo se in seruitutem dederat, vt Insti. de iur. perso. §. serui. Secundo si pecuniam ex venditione acceptam in commodum conuertit suum, vt. C. de liberali causa. L. non ideo. Tertio quod fiat cum consensu heredum vt infra sequenti paragrapho. Si vero sit extra iudicium istud negare potest & absoluitur iuramento, idq; tangitur ibi nisi coram iudicio actum esset.

h. Quadruplex seruitutis impetitio & uniuscuiusq; specialis probatio cōcor. Iure ar. iiij.

Si autem eum dicat suum esse vernaculū. &c Tangitur secunda alloquutio exindeq; alia probatio sequitur. In prima enim dixerat q̄ se in seruū sibi dedisset, hic vero dicitur qđ innatus seruus suus esset, quicqd enim a seruo nobis acquiritur hoc loco serui apud nos erit, vt Insti. de iur. perso. §. serui. &. C. de rei. vendi. L. partū, istudq; probare tenetur met tertius vt textus habet.

Si autem alius eundem a domino. &c. Tertia tangitur impetitio cum sequenti eius probatione, & in isto casu probare eum oportet metseptimus veridicorum suorum vasallorū qui sunt propinqui illius serui. In contrariū licet videtur leges & Canones qui disponūt quod propinqui testificari nō possunt, vt. C. de testibus. L. ij. extra de accusa. cum. P. manconella &. C. de verbo & re. signifi. L. finali, & etiam contrariatur. §. sequenti istius articuli, ibi si tamē is qui seruus dicatur. ℞. tamen

quod ius istud non contrariatur legibus allegatis nec. §. sequenti. Vnde soluūtur iura hic cittata quod in causis quidem cōmunibus testificari propinqui non possunt. [i] Sunt tamen tres speciales cause in quibus testimoniū illorū admittitur. Primo quod pater & quiuis consanguineus testificari potest sui filij & consanguinei ordinationem tastamentalem, vt. ff. de testa. ordi. & q testamenta facere possunt. L. qui testamento. Secundo in causa matrimonij, vt. xxxv. q. vi. c. consanguineos, & extra q matri. accusa. vel testifi. pos. c. videt, & extra de senten. & re. iudi. c. tenor. Tertio vbi testificari debet genelogia legittime nationis vel progenitorum, ibidem etiam amici & consanguinei testificari possunt, vt extra qui filij sunt legittimi. c. transmisse, sic etiam hic est in proposito & ita vnum non contrariatur alteri.

...ropinqui testificari possunt in certis ca...s, Concordat Iur. ...ar. uij.

Possidentis seruū probatio facili⁹. &c. Quarta tangitur impetitio cum sequenti probatione hoc est si impetitor habeat possessionem serui necne. [k] Vnde nota quod possessio huiusmodi respectu serui triplex est. Vel ego habeo possessionem in eo, vel tu qui mecū cōtendis de seruo habes eam, vel ille allocutus habet eam solus ita quod in possessiōe libertatis sit. Possessionemq; huiusmodi acquirimus tripliciter quia vel est seruus noster innatus, vt supra li. i. ar. xvi. & Insti. de iur. perso. §. serui. Vel est emptus & hoc dupliciter quia vel fuit liber & seipsum vendidit in seruum. [l] Ad hoc autem quod emptio huiusmodi valeat quatuor conditiones requiruntur vt supra tactū est. Prima quod sit viginti annorum, vt Insti. de iur. perso. §. serui. &. C. de liberali causa. L. non ideo. Secūdo qđ pecunia illa sibi cedat alias emptio non valebit, vt Insti. §. pretiū &. ff. qui ad liber. procla. non li. L. i. Tertio quod sit heredum consensus, vt infra eo. ar. §. sequenti. & Insti. q ex cau. manumit. nō pos. §. ij. &. ff. de liberali causa. L. liberis. §. si quis sciens. Quarto quod effectualiter illius sit ex venditione & aliter nō vt Insti. de empci. & vendici. §. pretium, &. ff. qui ex cau. ad liber. procla. L. i. Secundo acquiritur nobis seruus vigore emptionis a domino aliquo & illum varendare oportet is a quo emptus est ac si emisset aliam rem venditam. Tertio acquiritur possessio serui ex donatiōe & hoc fit dupliciter, vel est liber & se donauit in seruum, & ad id pertinēt illa que & ad venditionem requiruntur excepto illo quod pecunia nulla presupponitur. Aliomodo cum donatur a suo domino, vt supra li. i. ar. xvi. & in his acquiritur possessio prout in alijs rebus donatis fieri solet. Tertio fieri pōt quod is qui alloquatur, possessionem habet sue libertatis, & hec libertatis possessio acquiritur quadrupliciter. [m] Vel ex natura vt qa liber natus sit, vt Insti. de liber. §. i. & Insti. de ingenu. §. i. Secundo acquirit libertatis possessio vt quia manumittitur, vt supra li. i. ar. xvi. & Insti. de lite. obli. §. ij. Tertio acquirit libertas, iure ipso & hoc trifariam. [n] Primo si dominum a morte liberauerit. Secundo si falsam monetā manifestauerit. Tertio si violentiam mulierum & stupra publicauerit. C. qui ex cau. ser. premi. liber. L. i. ij. &. iij. Quarto acquiritur libertatis possessio in iuste, sicut ille qui aufugit & de isto supra tactū est quomodo possessionem obtinere vel perdere potest, hoc etiam tangitur ibi possidentis seruum. &c. Vnde circa id sciēdum quod proprium tum & seruus alienari non potest sine heredum consensu, vt supra li. i. ar. lij. C. de liberali causa. L. liberos.

...ssessio respectu triplex.

...hoc quod emptio serui valeat quatuor requiruntur, Cō... Iur. Mu. ar. iij.

...libertatis possessio ...ritur quadrifa...

[n]. Seruus libertatem sequitur ex tribus.

Qui se seruum vnius domini negauerit. &c. Querere vnus potest. Quare seruum domin⁹ in iudicio defendere tenetur. ℞. propter id, quia seruus per se solus defendere se non pōt, est enim mortuus iure, vt. ff. de reg. iur. L. seruitutē, &. ff. eo. ti. L. liberos, & Insti. de capi. diminu. §. seruus, & ita per alium defendi debet idq; dominus eius facere tenetur, vt. C. de accusa. & inscripci. L. si cuiusdam & lib. ij. ar. xlij.

Cum duobus vernaculis. &c. Istud contradicere videtur extra de verbo significa. c. forus &. iij. q. vij. c. infames, & itē. C. de testi. L. quoniā. Vbi habetur quod seruus testificare non potest. ℞. quod iura allegata intelligi debent quod serui contra liberos homines testificari non possunt. Sed bene respectu seruorum vt hic in proposito.

Dando sibi collaphum. &c. vnde collaphus datur seruo a domino cum eum cōuicerit loco emende quā accipere dominus debuerat, vt. C. de emendan. seruo. L. si virgis.

Querere aliquis posset, [o] An dominus seruum profugum suspendere iure posset. Quidam dicūt quod sic quia furtum per fugam cōmisit, vt. C. de ser. fugit & liber. L. finali. ℞. tamen quod suspendi non debet, pro huiusmodi enim furto suspenditur nemo, vt. C de furtis. L. serui, & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. loci. cōserua. §. pro furto. coll. ix. potest eum tamen perpetuo vinculis cathenari, vt. C. de emendan. ser. L. i.

[o]. Seruus profugus an suspendi per dominū iure possit.

Super eundē iudex mulctam obtinebit. &c Dubitari possit. Quid mulcte iudex obtinet in excessu serui, ex quo quidem seruus nihil habet quod suum sit, vt Insti. per quas perso. nobis acqui. posses. §. item per seruos. ℞. quod iudex potest itidem seruo alapam dare loco mulcte ex quo nihil aliud habet qđ soluat, vt supra li. ij. ar. xvi. & in autē. de pa. tenen. coll. x.

In fine text⁹ vbi dicit si velit obtiebit. &c. ℞. quod de iure id facere tenetur vt in noua cōstitutiōe. Nos Adalbertus, & in autē. de māda. princi. §. quod si col. iij. &. C. ad le. Iul. repetun. L. i. &. xxxiij. q. iiij. est iniusta.

Articulus XXXIII

a. Textus uetustiores habent, quilibet aduena Ius suum &c.

QVilibet Ius suum corã imperio uel Rege obtinet [a] Quilibet etiam respondere ubiq; locorũ coram Rege tenetur non secundum partis actoree, sed propria ree partis iura. Etiam ad omnia incusata respondebit corã eodem nisi forsan duellum eidem indicetur ratione cuius poterit se per ius excipere ne respondeat nisi in territorio suo de quo est oriũdus. Si item de proprio impetatur eum respondere nõ oportet extra territorium suũ. Rex etiam non secũdum hominis tam actricis q̃ rei iura sed secũdum ius prouintiæ in qua sistit proprietas, iudicabit.

Glosa.

b. Actor forum rei sequitur, ad hanc materiam uide supra eo. li. ar. xxv. Iur. Mu. ar. xxviij. glo.

Rex etiam. &c. [b] Ad quod sic dicit lex communis actor rei forum siue in rem siue in personam fit actio sequitur, sed & in locis in quibus res propter quas contenditur constitute sunt iubemus in rem actionẽ aduersus possidẽtem moueri vt in. L. vlti. C. vbi in rem acci. exer. de.

Glosa.

Quilibet Ius suum. &c. Autor priuilegij doctrinam dat omnibus in cõmune hominibus si quando aliquem contingat coram Imperatore ius agere quo pacto illic sese gerere debeant multi etenim conspectum formidant Principis, quare per articulum presentem eis animum dat dicẽs quod quilibet aduena ius suum coram Imperatore obtinet. Ratio istius est. Quia Imperatores ius cõmune statuerunt omnibus in cõmune imperio subiectis, qd' vocatur ius imperiale. Existo tamen iure cõmuni exempte sunt quędam personę vel potius prouintię [c] vt in proposito Saxones vt supra li. i. ar. xviij. Ex quo itaq; per Cesaream Maiestatem priuilegiate sunt prouintię certe frustra esset gratia illa nisi eadem vti possint coram Imperatore, vt Insti. de iure natu. gẽ. §. plane.

c. Vide supra li. i. ar. xviij. & infra li. iij. ar xliij.

Quilibet coram Rege respondere tenet̃. &c Exquoquidem Rex ipse cõmunis iudex est omnium, vt supra li. i. ar. xxvi. [d] Quare notanter hic dicitur quod vbiq; locorum iudicare potest, si respondens ibidem sit. Si vero illic pręsens non est citari nõ debet sed in illa iurisditione vbi residet per iudicem illius iurisdictiõis iudicandus, & hoc propter impẽsas euitandas, vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. §. i. & ij. coll. v.

d. Declaratio textus pulchra.

Etiam ad omnia incusata. &c. idest qd' omnes querele proponi possunt coram Rege. Rex etiam omnes & singulas iudicare potest causas exceptis tamen, vt infra habetur. Vnde sciendum [e] quod Rex quinq; casus iudicare non potest, nec coram ipso respondebitur. Primo spirituales psonas, isti enim priuilegiati sunt per imperatorem, vt in auten. apud quos opor. dice. cau. monacho. §. i. col. vi. & in auten. vt cleri. apud propri. Epi. §. plurimos coll. vi. & in auten. de sanctis. Epis. §. sed neq; & §. si quis coll. ix. Secundo non respondetur coram Imperatore pro re spirituali, sicut nec coram Papa pro re seculari vt in auten. de sanctis Epi. §. vt autem coll. ix. & extra de foro compeẽti. c. licet, & c. ex pte, & extra de apel. c. si duobus. Tertio coram Imperatore non respõdetur pro re quę corã alio iudicio incepta aut terminata sit vel per transactionem composita, vt. C. senten. rescin. non pos. L. impetrata, & C. de transacti. L. nõ minorem. Quarto cum quis pro duello impetitur nisi forsan delictũ ibidem cõmittatur, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. questiones. Quinto si sup hereditate aut proprio agatur vt hic textus habet, & in auten. vt om. obe. iur. prouin. §. i coll. v.

e. Rex certas [...] iudicare non [...] nec coram ipso [...] debitur.

Rex etiam super proprio iudicabit. &c. Sciẽdum circa id quod Romanorũ Impator Saxonibus ius speciale dedit quod in prouintia cõmuniter habetur eoq; oẽs incole vti debent vndecunq; sint & cuiuscũq; nationis existant, vt supra lib. i. ar. xxx. datũ enim est priuilegium prouintię non personis quę facile immutãtur, vt. vij. q. i. c. petisti. [f] Priuilegium etenim personis datũ perit vna cũ personis. Quod vero prouincijs datur semper manet, vt. xvi. q. i. c. hinc est, & xxiij. dis. c. communis filius, & extra de consti. c. cũ accessissent, & ff. de reg. iur. L. priuilegia, & ff. de lega. ij. L. patronus, & Insti. de iur. nat. gen. & ciui. §. plane.

f. Concordat Iur. ar. i. glo.

Articulus XXXIIII

A Iudice proscriptus & in bannum Regis seu illegalitatem inductus ipsam si euadere uelit per sex septimanas curiam sequi debet, eiq; Rex pacem indicet, ille eti-

am iurare tenetur iudicio se sisti & se iudici qui eum proscripserat præsentare. Ibidem tandem infra quindenam postq̃ in suam prouintiam reuersus fuerit se iudici supradicto exhibeat omnibus quærulantibus responsurus. In signumq; ac complementum iuris prosequendi etiã sacra progmata. id est literas regali sigillo munitas secum deferat iudici [a] ut sciat eũ liberum a proscriptione fore.

Illegalitatẽ incurrens sine proscriptione inferioris iudicis, Curiã sequatur Regis per sex hebdomadas & fit immunis.

Qui se a proscriptione imperij exuerit & iudicio seipsum non sistit de se iustitiam ministraturus, denuncietur illegalis & bannitus tanq̃ p annum & diem in illegalitate imperij perstitisset.

Glosa.

Pro intellectu textus [b] nota quod ad Imperatorem seu Regem confugitur in quinq; casibus. Primo in appellationibus & sententijs vt supra li.ij.ar.xij.& in auten. de appel.& infra quę tẽpo.§.ad hęc coll.iiij. Secundo si iudex dubitet in aliqua lege, vt.C.de rela.L si qs. Tertio si Imperator curiam suam vel expeditionem indixerit & ad se venire iusserit, vt infra ar.lxiiij. Quarto cum quis a proscriptione se exuere voluerit, vt hic &.C.de senten.passis.L.generalis, & hoc fit ex pte iudicij. Quinto si ad illegalitatẽ maiorem inducere quem vult aliquis, quõ autem id fiat vide li.i.ar.vlti. ₡ D.q.posset. Quid si proscriptꝰ literas apportet Regias qđ a ꝓscriptiõe liberatus sit iuramentũq; occasione illius nõ fecerit quo se expiare deberet. ℞. quod releuare illum istud non potest, [c] literis enim etiam Regijs credi non debet negotio iam corã iudicio incepto si sint cõtrarie iuri scripto. Imperator enim vel Rex non aliud intendit vel intẽdere debet nisi prout ius dictat vt in auten.vt om.obedi.iudi.prouin.in plerisq; locis, coll.v.& in auten.in medi.lit.non fieri sacras formas, coll.viij.per totum.

Etiam sacra progmata.&c. vnde sciendum quod nuncijs nõ creditur absq; literis, vt.C. de manda.princi.L.si quis.

Qui se a proscriptione.&c. istud declaratum vide supra li.i.ar.xxxviij.

Rex certa... dicare non... coram ip... bitur.

Alias enim sibi non ...deretur pro quo ...e supra li.ij.ar.xlij

A d Imperatorem ... Regem confugi... ...ur quinq; casibus.

...oncordat li... ...i.glo.

...iteris Regijs cre... ...dum non est si cõ... ...riatur iuri scripto ... supra ar. xxvi. ... infra.ar.lxiiij.

[d] Nuncijs non credi... ... absq; literis, uide ...fra ar. lxiiij.

Articulus XXXV

Captus in manuali facto furto aut spolio, [a] harum rerum nullum poterit nominare uarẽdatorem. Inueniet autem quis sub alio res suas sibi ablatas aut furatas & si retentori huiusmodi rerũ, manuale non poterit imponere factum [b] ipse licite in his rebus suum nominabit uarẽdatorem si ei duellia uerba obiciuntur.

[a]. Concordat Iur. Mu. ar. Cxiiij.

[b]. Contrariari huic uidetur supra li. ij. ar. xxxvi. §. dicat autem possidens.

Glosa.

Captus in manuali facto.&c. Vide etiam supra li.ij.ar.xxxv.& talis deprehensus dicitur fur manifestus secundum leges [c] puta quando fur deprehenditur cũ re furtiua anteq̃ peruenerit ad locum destinatũ & tenetur iste ad quadruplũ, locus autem destinatus intelligit in quo fur eodem die manere disponebat & non refert per quem deprehẽdatur, vtrũ per dominum vel per aliũ, vt.ff.de furtis.L.quo destinauerit, &.L.fur est. Et idem fit si ad eũ deprehendendũ occursus erit. Et item si cum furtum tibi facerem tu hoc vidisti abscondisti tamen te, ne te occiderem vt.ff.de fur.L. si quis, &.L.penulti. Non etiam refert vtrum fur capiatur in furto, vel an derelicta re fugiat cum visus esset, vt.ff.de furtis.L.si quis in seruitutem.§.vlti. hoc secundum leges, sed secũdum hoc ius municipale dicit, vt supra li. ij.ar.xxxv.& li.i.ar.lxvi.& li.ij.ar.xiij.

[c]. De manuali facto uide hic diuersos modos.

Glosa.

Articulus pręsens docet in quibus casibus vnus ad varendatorem se trahere non potest Vnde pro intellectu istius nota [d] quod quęrela duplex est vbi necessario varendator habetur vel vbi quis varendatorem habere potest. Vna ciuilis sicut si ago pro bonis immobilibus & ille qui illa tibi vendidit te varendare seu tueri nõ potest, [e] bona tollit viceuersa pecuniam restituendo & vterq; manet sine dãno, vt supra li.i.ar.ix. Alia est querela criminalis sicut si me accusas pro preda vel qđ tibi domũ aut castrũ depredatus sim, egoq; dico quod mihi id facere mandatũ est, idq; dupliciter vel iste qui mihi mandauit tantẽ

[d]. Querela duplex ubi necessario uarendator habetur.

[e]. Concordat Iur. Mu. ar. Cxv.

potestatis erat quod eidem obedire ex debito me oportuit sicut si forsan meus pater fuit in cuius potestate adhuc sim, vel meus dominus feudalis idq; coram iudicio recognouerit mihi mandasse vel si suum mancipium sim liberatur accusatus si ille respondere ceperit. ff. de reg iur. L. velle, &. ff. si fami. fur. fecis. dica. L. i. & sequētibus. Si quis vero excesserit ex mandato alicuius in furto vel preda cuius potestatem ipse non habuerit eundē varendare nō potest dato quod recognoscat factum sed magis erit socius illius malefacti & similem pœnam subibit, nec pœnā illi minorabit, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. interdum, &. ff. vi. bono. rapto. L. prętor ait. §. dolo. & supra lib. ij. ar. xxv. &. C. de raptu. virgi. vel vidu. L. i.

f. Cōcordat Iur. Mu. ar. Cxv.

Nullū poterit nominare varendatorē. &c. f hoc etiam intelligitur dupliciter. Primo non pōt se trahere ad varendatorem quia opinatur quod ratione istius id faciat vt sibi pœna prolōgaretur, vt. ff. de pe. L. si quis, & etiam ratione istius quia manuale factum est, vt supra li. ij. ar. xxxv. Secundo non potest se trahere ad aliquē varendatorē ex eo, quia nullū hominem alloqui seu incusare potest de illo facto, ex quo manifestum sit, vt. C. de questi. L. sicuti. &. C. de accusa. & inscrip. L. accusationes & hoc intellige, si ille ad quem se trahit negauerit. Si vero recognoscat ille qui cū facere iusserit, extūc ille reus erit & iste dimittitur, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. oblatum.

Inueniet autem quis. &c. Q. d. nō potest quis manualis facti accusari super re quam ammiserat & illam tota die nō habuerat. Alter vero non occultando illam seruauit, vt supra li. ij. ar. xxxvi.

Si ei duellaria verba. &c. g Nota in proposito duellariter alloqui non est aliud nisi criminaliter accusare, vt li. ij. ar. xxxvi. Hic ergo vt textus habet pro rebus pnoctatis duellariter quis alloqui non potest, vt supra li. i ar. lxiij, & li. ij. ar. viij. h

g. Duellariter alloqui q. t. cōcordat supra li. ij. ar. iij. Iur. Mu. ar. xxxiij. & xxxv.

In his rebus suum nominabit varēdatorem. &c. Is textus contrariari videtur supra lib. ij. ar. xxxvi. vbi dicitur dicat autem possidens. &c. in cōmuni foro emptam, & si ignorauerit varendatorē innocens furti erit si emptio iuramento confirmetur. R. tamen quod non contrariatur quia nec hic pręcipitur quod id facere teneretur sed licitum erit ei si vult, & hoc innuit per id cum dicit ipse licite. &c. Vel dic quod ponitur sub conditione si duellaria verba obiciuntur, sed pro huiusmodi rebus pernoctatis duellariter alloqui non poterit vnus.

h. Vel sic nullus potest manuali facto accusari pro re quam perdiderat & tota die illa carebat eandemq; rem posthac apud aliquem praeuenit, quam ipse non occulto seruauit, ut supra li. ij. ar. xxxvi. Ibi qui post alterum diē furtum &c.

Articulus XXXVI

Qui alium in iudicio ei indicendo duellum cōprehēderit, & si actio per sententiam prorogabitur ambobus pax indicetur quæ si fracta fuerit debet ante omnia sine duello per iustitiam emendari. Violator uero si in facto comprehenditur manuali, prout uiolator pacis iure sentencietur.

Glosa.

Superius dictum est de duellaribus quęrelis, & quia plerunq; accidit quod illi qui aliquē duellariter accusant, & si in instanti pro libitu eorum non iudicatur per seipsos vlciscuntur, doctrina ergo datur ad obuiādum huic malo, quod si quis duellaria verba alicui inferat, & si interim pacem indictā violauerit emendare eum oportet acsi querelam nō incepisset, & q̄diu id non fecerit eidem respondere super duello non tenetur, nec dies prefigitur ei iuridica. Sic etiam depredatus qui sit contra illum agi non potest nisi restituatur ei illud quod ablatū est, vt extra de restitu. spoliato. c. sollicite, & eo. ti. c. frequens. li. vi. &. ij q. ij. per totum, & hoc tangitur hic cum dicitur pręter duelli.

Violator vero. &c. hoc est si violator pacis detentus sit qui pacem violauit ratione cuius penalis actio fieri possit, iudicari super eo debet vt cōtra pacis violatorem, caput enim sibi amputabit, vt supra lib. ij. ar. xiij, &. ff. de penis. L. capitalium. Sed contra istud esse videtur textus li. ij. ar. xvi. vbi habetur qđ violatori pacis manus amputari debet pro mutilatione vel vulneratione q̄uis pro his possit etiam criminaliter accusari. R. tamen qđ articulus. xiij. secundi libri intelligitur quod pacis violator pena capitis pūitur si in facto deprehensus fuerit. Articulus vero. xvi. intelligi debet si factum sit pernoctatum, quia tūc in cute punitur per manus amissionem. Quęrere quis posset si violando pacem duntaxat baculauerit an pena capitis puniri debeat. Quidam dicunt quod non, fundantes ppositum suum super ar. lxviij. li. i. R. tamē q̄ demeretur caput si inculpatur, quia si hoc leuiter puniretur quanti valoris esset pax stipulata, vt supra li. ij. ar. xiij. & in plerisq; supra articulis cauetur, qđ pax stipulata fracta si sit pena capitis vlcisci debet. Ista vero pax maior est q̄ stipulata, vt. ff. ad le. Iul. de vi. publi. L. qui dolo malo.

Articulus XXXVII

QVi alium ſine uulnere percuſſerit aut bacula/uerit depilauerit corre/xeritq;, [a] & ſi cum cla/more uiolentiarum iudicio præſentetur ob hoc uitæ aut ſanitatis non pacietur detrimentū. Mulctam etenim & emendam præſtando liberatur.

Cōcordat ſupra li. ar. lxviij. Iur. mu. ar. xxviij. a cōtrario er⸗ o ſenſu, ſi ſint uulne⸗ cruenta & carna ,extunc liberabit ſe edio uergeldo ſi a⸗ liter contra eū aga Si uero criminali⸗ actio inſtituetur utti punitur, ut ſu li. ij. ar. xvi. ibi ui⸗

[b] Qui ſe ad teſtimonium antequā iuſte ſecūdum iuris formam interrogetur exhibuerit, a teſtimonio repelletur.

Teſtem ſe ultro ex ēs a teſtimonio p⸗ llitur.

Qui pecus uicini ſui cum ſuis pecoribus in domos ſuas duxerit & in craſtino illd' emittet, nihil delinquit dummodo id non neget & eius nō ſentiat utilitatem.

Qui maturos alterius fructus dum eos putat ſuos aut domini ſui eſſe abſcindit nec eos auferat non peccat, immo merces ei pro his tribuatur.

Gloſa.

Superius dictū eſt quod exceſſus maior eſt q̄ indictam coram iudicio pacem violauerit q̄ ſimpliciter demandatā, & hoc fit ratione rei iudicialiter propoſite. Conſequenter autor priuilegij intentionē continuans ſuam in inueſtigandis iuris ſecretis quę in opinionibus plerumq; ſiſtunt, [c] propter opiniones enim adinuente ſunt probationes, & niſi opiniones eſſent probatione nō indigeremus. Illud em̄ quod pro certo habetur probari non oportet, vt extra de conſangui. & affini. c. ſuper eo &. ij. q. i. c. ſcelus. Quare ſciendū [d] quod pbationes vt cōmuniter non aliud faciunt niſi opinionem immo & probationes teſtium faciunt iudicem opinatiuum in illo facto. Teſtibus enim non aliter fides datur niſi propt̄ id quod opinatur & creditur illos verū dicere, ex eo quod iurabant & non quod de neceſſitate verum ſit, exindeq; apparet [e] quod probationes certe non ſunt niſi quę corporaliter oſtenduntur. Quare male opinantur illi qui dicūt verum eſſe ex eo, quia. N. & P. iurauerunt immo potius dici debet creditur verum eſſe, ex quo iſte & iſte iurauit. vt. i. q. vlti. c. ſancimus, hoc etiam intelligitur de Saxonibus in eorum probatiōibus, immo & probationes per literas non ſunt in toto vere niſi opinatiue, vt. iiij. q. iij. c. placuit. §. in criminali. Debet tamen iudex circa opinionē ſtare quę probationem infert quoad contrarium probetur.

Probatiões propter niones adinuente t.

Probationes ut cō⸗ niter non aliud fa⸗ t niſi opinionem.

Probationes nulle iores niſi quæ cor liter oſtendūtur.

Vnde notā quod opinio quadruplex eſt, [f] & ſecundum hoc etiam in articulo quatuor ponuntur quę opinionē in ſe includunt. Prima eſt probabilis ſicut cum vnum percutis vel per crines trahis & in eo detineris. Vnde queadmodū ſupra li. i. ar. lxviij. §. i. habetur, ſi percutiens baculanſue aliquem cauſaq; ad iudicem deducta terminoq; aſſignato idem ad euincendū vel excuſandum ſe non preſentauerit in tempore deputato, in proſcriptiōe cōdemnetur, hoc eſt proſcribitur propter id quod inobedientem ſe preſtitit, quia ſi veniſſet emendare poſſet & mulctam preſtaret ſi rē cognouiſſet. In propoſito vero cū verberans aliquem quis captiuatur, dubiū eſt an vltro veniſſet ad excuſandū ſeſe nec ne. Opinatur itaq; & creditur ſi in facto detentus non fuiſſet quod ille propter id fugam non dediſſet ſed veniſſet ad emendandū ſeſe pro facto, ex quo emenda & mulcta liberari potuit quare proſcriptionē non incurrit exſoluta mulctā & emenda, & huiuſmodi opinio probabilis eſt, vt. ff. de eo quod me. cau. geſt. L. i. & C. de his quę vi metus cauſa. L. cum te. &. ij. q. iiij. c. preſbiter.

f. Opinio quadruplex.

Vitę aut ſanitatis non pacietur detrimentum &c. hoc totum efficit opinio probabilis, qa opinatur quod ipſe veniſſet dato quod non captiuaretur, ſed ſi proſcribitur non comparens opinio declaratur in contrarium nō recte videlicet actum fuiſſe quod poſt factum non captus eſſet, opinatur enim eum nō veniſſe quoad proſcriberetur, vt ſupra li. i. ar. lxviij. in fi.

Qui ſe ad teſtimoniū exhibuerit. &c. Tangit ſecunda opinio quę fatua dicitur, fatue enim facit qui homines cōuincere vult ſine neceſſitate & qui ſe vltro ad iuramentū exponit teſtiſq; eſſe vult non interrogatus. [g] Vnde cōtra huiuſmodi teſtimonia triplex fit obſtaculum. Primo qa ſuſpicatur quod illi ex teſtimonio huiuſmodi emolumenti quid habeant quare repelluntur a teſtimonio, vt. C. de teſtibus. L. ſi quis, & extra eo. ti. c. ſicut, & extra de probaci. c. i. & iiij. q. iij. c. placuit. §. in criminali. Secūdo qa opinatur quod homo ſit leuis conditionis, hoc eſt fatuus & maleficus, vt. C. de his qui notan. infami. L. i. ij. & iij. & iiij. q. vij. c. ij. Tertio quia opinatur qd' ſit freneticus, fatuorum enim cōdicio eſt qd' non interrogati referunt, & iſta fatua opinio remoueri debet nec iudex in eam ſuperintēdere immo negotium ſuſpendi quoad aliud probetur iudici, vt. ij. q. i. c. in primis.

g. In teſtē ſe ultro ex hibentis incommoda tria.

Qui pecus vicini. &c. Tertia opinio tangitur quę & violenta dicitur. Ius enim non aliter opinatur & illam opinionem loco iuris ſtatuit, quod ille non male facit qui pecus vicini ſui cum ſuis pecoribus in domum duxit

suam sine aliqua sui vtilitate, diciturq; fortis aut violenta opinio ex eo, quia non datur probatio in cõtrarium vt videlicet quis ꝓbare velit qd' animo malo id fecisset. h Sic etiam a cõtrario clerico non creditur qui cũ vxore alterius cohabitat, dato quod probare velit id eum zelo bono facere, vt extra de cohabi. cleri. & mulie. c. si quicquam.

h. Clerico non creditur qui cum uxore alterius cohabitat dato quod probare uelit id zelo bono facere.

Qui maturos alterius fructus. &c. Quarta tãgitur opinio quę & audax dicitur, & illã habẽt illi qui male opinantur de aliquo vbi nihil mali opinandũ est, vt in proposito. §. iste vltimus, non enim male opinari debet de illo qui abscindit maturos fructus alterius putans esse suos.

Vnde ex pręcedentibus nota regulas pro intellectu textus necessarias. i Quicquid bono animo fit ꝓ bono & honesto reputari debet quoad contrarium probatum sit. Quicquid vero inhonestum ex se est pro inhonesto reputatur, sicut si facio laborem pro aliquo vt in proposito fructus maturos abscindo vt textus habet, pro bono reputatur mihi. Sed si mando alicui male facere pro malo reputatur quoad probauero zelo bono me id fecisse sicut hic, &. ff. de iuris & facti ignorantia. L. si vero conuicij, & extra de pręsumpti. c. i.

i. Quicquid animo bono fit pro honesto reputari debet dõec cõtrarium probetur.

Articulus XXXVIII

Qvicquid homo per annum & diem non possederit pro hoc impetitus statim respondere tenetur. a Mulier imprægnata post mortem uiri sui a bonis eiusdem eici nõ debet ante partum. b Comestibilia & dotem non hæreditat mulier tempore uiri, nisi recipiat eadem post mortem eius.

a. Cõcordat Iur. mu. ar. xcvi. ad hanc materiam etiam uide. L. si cuti. ff. de uẽ. in poss. mitten.

Relicta etiam nõ hæreditat suo hæredi ædificia in uitæ prouisione nisi uiua de loco prouisionis in locum proprium uel feudalem illa locauerit uel exportauerit.

b. Ratio quia uir & mulier indiuisa bona possident, mortuo ergo eo, primo uxoris fiunt quæ eadem libere hereditat in propinquiores, ut supra li. i. ar. xxiiij. uel etiam huiusmodi res cedunt uxori quia forsan bona prætacta labore iuuit congregare suo ut ibidem in articulo allegato in annota. habetur.

Mulier cum mortua fuerit tempore uitæ mariti cognata ipsius uicinior quæ recipit supellectilem seu utensilia relinquet, lectum ornatum marito sicut fuerat tempore uxoris, c & mensam ornabit mensali & bancũ seu scamnum puluinari ac sedile cussino.

c. Cõcordat Iur. mu. ar. xxiij.

Glosa.

Sensus articuli est quicquid vnus per annum & diem non possederit impetitus respondere in instanti cogitur. d Ita a contrario si ꝑ annum & diem illud possederit ad responsionẽ in instanti non tenetur, oppositum tamẽ istius est, supra li. ij. ar. iij. in fi. vbi habetur quod in omni actione extra duellum debet quis fateri in continenti vel negare. ℞. tamen quod articulus iste pręsens vbi dicitur, quicqd homo per annum & diem non possederit intelligit proprium & feudũ, quare articulus legendus est vt in se sonat, hoc est si per annum & diem non possidetur. Si vero anno & die possederit respondere in instanti non tenet, vt supra li. ij. ar. iij. in fi. C. quomõ & quando Iudex sententiam. L. iij.

d. Ad obiecta quilibet respondere tenetur per affirmationẽ uel negationem intelligitur super mobilibus feu. c. lxy.

D. q. posset si respõdere non teneretur signũ esset quod pręscriberet, & quod iste se in vẽdicando negligeret quod tamen esset contra articulum. xxix. lib. i. &. C. de pręscrip. longi temporis. L. super. ℞. tamẽ nullam in eo esse contrarietatẽ, non enim dicit quod respondere non debeat sed quod in instanti respondere non tenetur. Si vero tam longe nõ possidet in instanti respõdere cogitur, vt sic enim nõ plus iuris habet nisi quantum ille habuisset qui ex venditione vel donatione in illũ transfudit, vt supra li. i. ar. lij. &. C. de rei. vendi. ꝑto. &. ff. de reg. iur. L. nemo plus &. L. non debet.

Non debet impregnata mulier. &c. Obicere quis posset paragraphum istum superuacanee hic positum fore, dictum enim est sufficiẽter superius lib. i. ar. xx. &. xxij. quomõ vxores post mortem maritorum expediri debẽt & quid eis cedit de bonis defuncti mariti. ℞. tamen quod non frustra hęc pręsens lex ponitur, immo specialis articul9 est in fauorem prolis nondũ enixe positus ratione cuius ex bonis mulier illa alienari non debet, est enim hęres in expectãdo ad illa bona, pręterea qñquidem fetus vel puer ille est hęres ad bona huiusmodi & alimentum suum ex matre habet, quare merito mater ex bonis ali & nutriri debet de bonis illis. Prouisioq; ista ad iudicem maxime pertinet, vt. C. diuortio facto. L. licet, &. C. de alen. liberis a parentibus. L. si competenti.

e Ex quoquidem mulier vt supra dictum est alienari non debet ex bonis defuncti. Quęrere potest, quis bona illa ꝓuidere debeat. Quidam dicunt quod mater ipsa, hoc tamen nõ. Illa eñ nõ est ꝟa hęres ad bõa huiusmõi nisi duntaxat in quantum fetum portat & ita nõ est nisi hospes in bona pueri, vt supra li. i. ar. xx. Ibi filius est hospes in bona matris & ecõtra, & ar. xxij. Alij dicunt quod hęredes illa

e. Bona prægnantis mulieris quis prouidere debeat.

prouidere debeant hoc etiam fieri nõ debet. Nullus enim heres alter est nisi puer qui in vtero gestatur & nondum genitus, qui si vi/uus nascitur moriaturq; tandem, f hereditas illa in sinum matris cedit & ita mater rema/net heres in bonis, vt supra li.i.ar.xxxiij. R. itaq; quod pueri illius nondum geniti verus tutor & heres id facere debet prouidereq; tã matrem pueri q̃ puerum ipsum loco patris & bona ipsa, vt supra li.i.ar.xxxiij.

f. Bona mortui pueri mater capit.

Contrarium licet istius sentire videtur arti/culus.xliij.&.xlv.li.i.vbi innuitur q᷑ post mortem mariti mulieris tutor est proximior agnatus. g R. tamẽ quod ibi loquitur de tu toria in causis criminalibus. Vel etiam eius proximior agnatus est tutor bonorũ mulie/ris, agnatus vero proximior pueri est tutor pueri nondum nati in bonis eiusdem & cum hoc mulieris dispensator & ita vnum nõ cõ trariatur alteri. Tutor etiam rationem facere debet, vt supra li.i.ar.xxiij.& in auten.vt hi q obli.se habe.§.si vero coll.vi.&.C.de of/fi.diuerso.iudi.L.i.

g. Cõcordat Iur. mu. ar.xcvi.

Cum dicitur comestibilia & dotẽ.&c. Ratio istius qa dos & comestibilia mulieribus ex speciali fauore tribuuntur & donãtur, sed il/lud quod ex gratia datur non hereditat, vt Insti.de iur.natu.gen.& ciui.§.plane &.C.de legi.& cõstitu.L.iij.&.vij.q.i.c.petisti &.xvi. q.i.c.hinc est.

Necq; edificia.&c̃. Sciẽdũ etenim est quod edi ficia omnia manẽt circa hereditatem, vt In/sti.de re.diuisi.§.cum in suo solo.ff.de acqui. re.domi.in plerisq; legibus.

Nisi ea viua abstulerit.&c.Intelligendum est ex quoquidem edificia in dotalitio meliora re & restaurare potest, ita etiã destruere ea po terit, vt supra li.ij.ar.xxi.

Mulier cum mortua fuerit.&c. h Sciendum quod agnata recipiens suppellectilem, lectũ marito ornatum relinquere debet, vt textus habet.&c. hoc fit propter honestatem, exin/deq; colligi potest quod ius etiam honestatẽ suadet idq; quod decorum est docet, vt in au ten.vt ab illustri.& qui super eam dignitatẽ sunt.§.i.colla.v.&.C.de offici.diuerso iudi. L.i.

h. Lectum sternit ag nata marito mortue uxoris quae causa isti c sit.

Mulier pregnans ante partum eici nõ debet. Intellige etiam post partum & puerperium antequam in Ecclesiam ierit. Immo vt glosse antiquiores habent donec puerum lactauerit nisi legittime adsint cause, hec tamẽ industrie iudicis committuntur.

Articulus XXXIX.

Qui debita ab eo in iudicio petat qui soluendo non est nec habere po/terit pro eo stipulantẽ. a Iudex eum pro debitis creditori tradere debet quem tenere in uictu & labore tenebitur sicut aliam fa/miliam, & si uelit compedi eum in/cludat, aliter tamen cum non debet tormentari. Et si effugerit uel eum dimittat propter hoc non est a de/bitis nondum persolutis liberatus q̃diu debitorum solutionem nequi uerit comprobare b Qui in iudicio incusetur & si ut respõdeat a iudi/ce sibi præcipiatur c ille uero si non respõderit uel se de iure non respõ/dere debere monstrauerit, mulcta/tus sentenciatur quod in secũda & tertia uice faciendum erit, & si ad/huc non responderit, extunc in ac/tione est superatus. Sed si actio fu/erit criminalis d actorem facti debẽ re causam cum sex testibus cõpro/bare.

a. Ad hanc materiã uide Iur.mu.ar.xxvij. Contrarium tamẽ isti us habetur.C.de acci. & obliga.L.ob es ali enum, ubi dicitur q᷑ liber homo pro debi/to seruire nõ cogitur, in autenticaq; ibidem annexa contra deten/tores triplex statui/tur pœna. Est etiã cõ tra.L.i.C.de operi.li/ber.in addi.Bald. Ad/de etiam cautelam re dimendi huiusmodi de bitores per Ange. in. §.penul.Insti.de acti.

b. Alij textus addunt quia ut sic semper pi/gnus, erit suum loco debiti.

c. Ad hunc passum ui de supra ar.lxvij.li.i.

d. Textus uetustiores ita legũt, quod si ac/tio in uitam aut mem bri amißionem diri/gatur, actor ut sic cũ sex testibus causam iuramẽto probare te nebitur.

Glosa.

Qui debita ab eo. &c. e Fiscus enim dicitur abundare si subiectis locupletibus vtatur vt notat.i.q.iij. Si qs obiecerit. Et interest Prin/cipis, vt sub se habeat locupletes in aucten/ti, vt iudi.sine quoquo suffra.§.cogitatio col. ij. f Pauperibus tamẽ qui sua culpa & vicio in egestatem incidunt non est subueniendum vt in.c.non satis.lxxxvi.distin. Dignum em̃ est vt male meriti egestate laborent, vt in.L. bona fides.ff.de depo.vel contra. g Et paup. tas in delictis non excusat vt notatur.xij.q.ij fraternitas.

e. Fiscus abundare di citur cum subiectos lo cupletes habet.

f. Pauperibus qui sua culpa in egestatẽ inci/dunt subueniendũ nõ est.

g. Paupertas in deli/ctis non excusat.

Qui in iudicio incusetur.&c. Sic etiam de iu re canonico. Si post prestitum veritatis aut ca lumnie iuramentum reus vel procurator ipsi us positiõibus ab aduersario sibi factis inter/rogatus iussusq; a iudice respondere absq; ra/tionabili causa recuset aut nolit seu contuma citer se absentet, haberi debet super his de q/bus in eisdem positionibus interrogatus ex/titit pro cõfesso. vt in.c.ij.de confes.li.vi. Vi/de etiam notata in.c.prout.de dolo.& con.& de iuramento calumnie.c.vlti.&.C.quomõ & quãdo iudex.auctẽti.qui semel, & in spe/cu.parte.ij.titu.de consumma.per totum, & supra li.ij.ar.xlv.

Glosa.

Ad remouendam omnem iuris difficultatẽ

128

quodcꝫ ius completum habeatur nec aliqd
quod necessarium sit omittatur. Autor pri-
uilegij Ecke de Repkau declarare intēdit qd
faciendum est cum illo qui propter pauper-
tatem id quod debet & tenetur soluere non
potest. Non tamen opinari quis debet quod
solus ipse Ecke [h] qui autor priuilegij est & q
ex latino in germanicum pręsens priuilegiū
traduxit passum istū duntaxat intellexisset,
vel quod solus articulum pręsentem pro iu-
re sanxisset. Sed quia clarius id apperuit ex
latino in germanicū quod cōmunius apud
Saxones erat illud transferrendo. [i] qui enim
rem aliquā clarius enucleat maiori laude di-
gnus est q̄ qui adinuenit, vt. C. de vete. iur.
enucle. L. deo autore. §. nam qui subtiliter.
Qui soluendo non est. &c. Circa id sciendū
cum alicui quid debetur [k] ille solutionē prę-
stolare seu eandem expetere trifariam iu-
re cogitur. Primo quod contra debitorem eū
agere primū oportet, vt in auten. de fideius.
& manda. §. si quis ergo coll. i. Vbi innuitur
quod principalis primum debet cōueniri an
te fideiussores. In oppositū licet videtur es-
se. C. eo ti. L. non recte. L. iure. L. si alienam,
vbi habetur quod fideiussores primum cōue
niri debent quam principalis, quia si reo cre
dere voluisset fideiussores ab eo non expetis-
set, sed quia sibi non credidit verum fideiusso
ribus, ergo merito illi primū monendi sunt.
℟. tamen quod differentia legum allegata-
rum correcta est per autenticam supra addu-
ctam. Secūdo quod creditor expetere debet
& quęrere solutionem a debitore. Primum in
bonis mobilibꝰ, vt in auten. de fideius. & mā
da. §. quod autem, & supra li. i. ar. lxx. Tertio
quod tandem quęrere eum solutionē opor-
tet super bonis immobilibus debitoris & il-
la acceptare tenetur ꝑut iudex taxauerit, ha-
bet tamen optionem inter omnia eius bona. [l]
ex necessitatecꝫ creditor immobilia accipere
oportet q̄uis aurum vel argentum sibi pro-
missum sit, vt in auten. de fideius. & manda. §
quod autem coll. i. &. C. de donationibus. L.
si quis argētum, &. ff. de lega. i. L. si domus.
§. qui confitetur. &. ff. de re. iudi. L. miles, &
in auten. de aliena. & emphiti. §. si vero coll.
ix. &. ff. de rei. vendi. L. qui restituere. In om-
nibus legibus supra allegatis habetur quod
si quis alteri debet, & soluere tenetur, sepius
creditor vnū pro alio accipere cogitur, qđ
si istud non esset debitor traderetur creditori
vt textus habet.
Iudex eum pro debitis creditori tradere de-
bet, Sciendum est quod paragraphus iste cō
tradicit omnibus legibus quę disponunt qđ
nullus propter debitum incarcerari debet,
vt. C. qui bonis cedere possunt. L. i. & in au-
ten. de fideius. & manda. §. quod autem in fi.
coll. i. & extra de soluti. c. Odardus in glo.
vlti. Ibi habetur qđ creditori abscedere de-
bet bona sua nec propter id fit infamis. ℟. ta-
men quod debitor seruatur ex officio pro-
pter id qa sic pręsentatus & accusatus iura-
re forsan non vult vel sese obligare si ad ꝑin
guiorem fortunam deueniret bonorūcꝫ qd
vltra quottidianum victum nactus sit quod
creditori exsoluere vellet. Id enim de iure fa-
cere tenetur vt Insti. de actio. §. vlti. & in autē.
de fideius. & mandato. §. quod autem coll. i.
[m] Vel datur custodie propter id, quia illum
forsan ad laborandum ordinare vult pro de-
bito & ei necessaria vitę ministrare, & hoc tā
git ibi in textu cum dicit sicut aliam familiā
Vel dic quod non est contra leges quia & hic
in textu habet quod nō debet eundē tormē
tis afficere, nec pęnas aliquas eidē infligere,
hoc idem etiam leges volunt, vt. C. quibus
bōis cedere possunt. L. i. Posset tandem quis
cogitare hanc iuris interprętationem minus
legittimam fore, quandoquidem expressum
habetur. C. de fideius. L. vlti. quod seruari de
bet sine aliqua lesura. [n]. ℟. quod iusta capti-
uitas neminem cruciat. Vel dic quod propter
ea vinculis datur quia bona sua maliciose di-
lapidauit soluerecꝫ non valet & exinde incar
cerari potest in vinculacꝫ conici. vt. ff. quę in
fraudem creditorum. L. fi. §. fi. & illud tam-
diu durat quoad laborādo se eliberauerit ex
tunc vincula finem sortiuntur nec est contra
prius dicta vt. C. de pęnis. L. incredibile, vbi
habetur quod nullus ad perpetuos carceres
sentenciari debet, hic enim carceres finem ha
bent cum se per laborem eliberauerit.
Et si effugerit. &c. hoc idē habetur. C. q bo.
cede. poss. L. i.
Sciendum etiam [o] si quis propter bene me-
rita tenetur aliquid, sicut si qd alicui dedi ex
mea libera volūtate vel promittam aliquid
sicut donationem propter nuptias vel simile,
non potest vlterius ad rependendum artari,
nisi prout facultas eius se extenderit suam ne
cessitatem prius protegendo, vt. ff. de dona-
ci. L. qui ex donatione.
Qui in iudicio incusetur. . &c. dictum est supe
rius de his qui coram iudicio debitum reco-
gnoscūt, hic tandem consequenter continu-
at qui nec recognoscūt necꝫ negant, & isti ca
dunt in actione propter contumatiam, qui
enim respondere non vult nec causam allega
re quur respondere non debeat ille cōtumax
est. Ad materiam istius sunt pro & contra cer
te quędam leges. Primū. ff. de confessis, L. cer
tum, vbi innuitur quod duntaxat confessus
sentenciatur, ponunturcꝫ modi nōnulli quo
modo id fieri debeat. In oppositum iterū est.
ff. de reg. iur. L. q tacet. Vbi habetur qui non
recognoscit nec manifeste negat sed tacet ꝑ
confesso habetur. ℟. quod leges pretacte ad
inuicem non contrariātur, quia quemadmo
dum actori non credit̄ sine probatione quę-
relę sue, vt. C. de eden. L. qui accusare volunt
&. C. de probaci. L. sciant. Ita respondens ꝑ
reo habetur nisi se excusauerit. Sed ille q ta-
cet non se excusat [p] nisi forsan sit qui ius ig-
norauerit, vt sunt milites, Frenetici, pueri,

h. Vide supra in pro-
logo li. i. & item li. ij.
ar. xxxvi. infra eo. li.
ar. xlv. Iur. mu. ar. x.
glo.

i. Clarius rem enucle-
ans maiori laude di-
gnus est q̄ qui adinue
nit.

k. Creditor solutionē
trifariam expetere co
gitur.

l. Creditor immobilia
bona accipere cogi-
tur quamuis aurum
uel argentū promissū
sit.

debitoꝝ noibꝰ
et pesse

m. Debitor ad labo-
rem cogi potest lo[co]
debiti & quicquid [la-]
borādo promeru[erit]
ad rationem debiti [de-]
falcabitur.

n. Iusta captiuitas ne-
minem cruciat.

o. Propter bene meri
ta aliquis obligatus
artari ad explendum
non debet nisi prout
facultas eius se exten-
derit, uide supra eo. li.
ar. iiij. Iur. mu. ar.
xxvij.

p. Ius qui scire non te-
neantur uide hic &
infra eo li. ar. lxxix.
& supra li. i. ar. xxvij
li. ij. ar. lx.

mulieres, vt. ff. de confes. L. certum, &. C. de iur. & fact. ignoran. L. error, &. L. vlti. &. C. si aduersus rem iudicatam in integrum resti. postu. per totum, vel si minorennis sit. C. qui legitimam perso. stan. in iudicio. L. in rebus, Vel si mut⁹ aut surdus sit, istis em̃ fauor ostẽdi debet & tutor per iudicem addi, vt. C. de Episcopali audien. L. de creationibus curatorum, & Insti. de curatori. §. sed &.

Tunc in actione est superatus. &c. Dicere vn⁹ possit isto sic stante extũc tribus vicibus mulctabit quod est cõtra articulum. liij. vbi dicitur quod nemo bis mulctam prestat. Re. q̃ non contrariatur, hic enim tribus vicibus cõtumax & inobediens fit, quare tribus etiam vicibus mulctatur nec mulctã soluit pro re pro qua inculpatur, sed ratione cõtumacię. Notandum tamen pro singulari [q] qd' quãdo querela in mortem vel sanitatem alicuius vergit sententiari aut condemnari vnus non debet nisi recognoscat aut cõuincatur, vt. ff. de re iudi. L. si se. §. cõdemnatũ [r] &. C. de penis. L. qui sententiã, [s] vnde quis fur recognoscat super aliquem etiam si morte illud confirmet sua iste expurgatur suo sacramento nisi superueniat alia probatio.

[q]. Ad mortem uel sanitatis lesionem iudicari unus non debet nisi recognoscat aut conuincatur.

[r]. Facit ad id. L. fi. C. de accusatio.

[s]. Fur proclamãs aliquem etiam si morte illud cõfirmauerit sua proclamatus excusare sese poterit.

Ex lege. xij. tabu.

Plurimum apud priscos fides in cõtractu & promisso seruabatur, prout ex lege. xij tabu. liquido apparet vbi debitores qui in soluendo non fuerunt vltra alias penas ibidem expressas etiam vltimo supplicio puniebantur aut trãns mare venundabantur, quod si plures creditores fuerint etiam in partes secabantur. Sequitur textus obscurus licet, ex precedẽtib⁹ tamẽ intelligi potest. [t] Eris cõfessi rebusq; iure iudicatis. xxx. dies sunto. Post deinde manus iniectio esto, in ius ducito ni iudicatum facit, aut qui pseudo eo in iure vim dicit secum ducito, vincito, aut neruo, aut cõpedibus. xv. pondo. ne minore aut si volet maiore vincito. Si volet suo viuito, ni suo viuit qui eum vinctũ habebit libras farris in dies dato, si volet plus dato. In viculis sexaginta dies habeto, inter eos dies trinis nũdinis cõtinuis ad pretorẽ in Comitiũ producito quanteq; pecunię iudicatus erit predicato. Tertijs autẽ nundinis si interea pactus nõ sit, capitis penas dato, aut trans Tiberim peregre venum ito, & si plures forẽt quibus reus esset iudicatus tertijs nundinis partes secãto. Si plus minusue secuerũt sine fraude esto. Cum vero hec lex inhumana & dura a Fauorino philosopho diceretur. Sextus Cecilius Iurisconsultus eam tam acerbe fidei seruande gratia fuisse latam affirmauit. Romani enim cum alias virtutes tum fidem & in publicis rebus ac in negotiorum contractibus coluerunt vt ex hac lege deprehenditur, que tam grauem penam non seruanti in mutuo & debito fidem imponit, presertim cũ de parciẽdo & secãdo corpore humano loquitur. Sed eo consilio vt idẽ Cecilius ait tanta pene immanitas denunctiata est ne vnquã ad eam p̃ueniretur, vincti itaq; plures fuerũt quia vinculorum penam mali homines contemnunt nemo fuisse dissectus legitur quod hec pene seuitia contemni impune nõ potuit. Hoc magis propter antiquitatem ex legibus. xij. tabu. hic inserere placuit. Tu tamen de iure nostro tene priuilegium articulumq; presentem in causa contra debitorem.

[t]. Lex præsens. xij. tabu. inhumana esse uidetur contra debitores sanata.

Articulus XL

Cui aliquid soluendum est eũ usq; ad occasum solis in sua aut in uicina iudicis domo coram quo solutio extiterit acquisita oportebit expectare. Qui nummos uel argentum soluere debet si pro hoc pignora præbuerit per id non fit liber nisi sic inter eos pactum fuerit. Per nunctium argẽtum aut nummi licite persoluãtur sed nulli nũctio nisi ei qui ad hoc a creditore in iudicio deputetur præsentetur. Talis autem conditionis quemadmodum in promissione continetur argentum aut nummi persoluantur. [a] Si autem conditio non sit nominata argentum aut nummi præstentur qui communiter sunt currentes uel usuales in illo loco uel iudicio ubi promissio facta fuerit.

[a]. Alij textus addunt debitor huiusmodi denarios prout promiserit soluere tenetur.

Glosa.

Cui aliquid. &c. [b] Illud tamen scias quod q̃ promisit certo loco soluere, potest alibi conueniri q̃ loco destinato, & habebitur ratio interesse actoris & rei. Vnde dicit lex cõmunis qui certo loco se soluturum pecuniam obligat si solutioni satis non fecerit arbitraria actione etiã in alio loco potest cõueniri, in qua venit extimatio eius quod alter vtrius interfuerit suo loco potius q̃ in eo in quo petitur solui, vt in. L. vna. C. vbi conue. qui cer. lo. da. promi.

Per nuntium. &c. [c] Scias quod capiens nuntium amicorum vel inimicorum capite punitur secundum leges. Sed secundum can. ex

[b]. Promittens soluere in uno loco si non satisfeat conueniri in alio loco poterit.

[c]. Nunctium alicuius interapiẽs capite punitur.

cõmu nicatur, vt nota in glo.pe.i.di.ius gẽtiũ. Et quod nuntius in delictis teneatur, est ar. Institu. de obligaci. quę ex deli. nas. §. ope. Est tamen contra. ff. quod vi. aut clam. L. aut qui aliter. §. i.

Talis autem. &c. vide pro hoc quod notatur infra eodem li. circa ar. xlv. in prin. & supra li. i. ar. liiij.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli sciendum quod creditor si non expectat diem solutionis, dic solum illum perdit & nõ plus, debitor vero nullibi debitum soluere tenetur nisi vbi promiserit, vt Insti. de acci. §. loco. & ff. de eo. qđ certo loco dari oportet. L. iij. & sequẽtibus.

Qui nummos vel argentum soluere debet. &c. Superioribus dictum est de hijs qui alijs debent & tenentur. Vnde tamen soluant non habent & quid posthac in negotio facere teneãtur & vbi solutio expectari debet, hic tãdem tractat de illis qui pro parte solutionis satisfacere possunt & hoc in eo quod licet pecuniam promissam non habeant bona tamen quibus debitũ resarciant offerunt. Isti vt textus habet a debito non liberantur, obseruari enim summe debet vt quicquid aliquis promiserit illud expleat, vt supra lib. i. ar. vij. & Insti. qui. mo. tolli. oblig. §. i. & ff. si cer. petat. L. ij. § appellata ¶ Articulo huic cõtradicere videnť certę leges quę disponunt quod si qs alteri quid debet sepius pręter eius voluntatem accipere cogitur q̃ quod sibi promissum est, vt in autẽ. de aliena & Emphite. §. si vero coll. ix. & C. de donaci. L. argentum, & ff. de lega. i. L. si domus. §. qui cõfitetur, & ff. de re. iudi. L. miles, & in auten. de fideius. & manda. §. quod aũt coll. i. Vbi habetur si quis argentũ debet illudq; non habet bonis suis liberatur quę sibi prestabit iuxta taxam iudicis.

Pro solutione huius diuersitatis respondetur [d] quod vnus alteri debet & tenetur dupliciter. Vno modo ex natura sicut si quid seruis nostris promittimus vel pueris qui in nostra potestate sunt illud iure naturali & ex natura eis adimplere tenemur, qa iure nature nulla est differentia inter seruum & liberũ. vt. ff. de reg. iur. L. iure, & Insti. de liberti. §. ij. & in auten. qui. mo. fi. natu. libe. effici. §. si qs coll. vij. & Insti. de inuti. stipula. §. item inutilis est stipulatio. Promissum tamẽ illud a nobis coram iudice repetere non possunt, vt. C. de in ius vocando. L. venia, & L. qui in potestate Aliomodo tenetur aliquis & debet ex legũ cõstitutionibus etiam si illius rei pro qua inculpatur particeps non sit, sicut qui respondere non vult cũ inculpatur pro aliquo q̃uis illud non fecerit vt supra in pręcedenti articulo; vel si quis donationem viderit & tacuerit sententiamq; audiuerit & ei non cõtradixerit, vt supra lib. i. ar. vi. & C. sententi. rescin. non posse, L. peremptorias, Et quemadmodum vnus dupliciter debitor existit [e] Ita dupliciter etiam solutio subsequitur & vt sic liber efficitur. Vnomodo cum pręcise illud offert & soluit quod promiserat. Aliomodo cum aliquid aliud pro contentatione debiti porrigit. Iure siquidẽ naturali liber nullus fit nisi per directum soluat quod promisit, & de isto articulus iste habet, & ff. si certũ petatur. L. ij. §. appellata, & Insti. qui. mo. cõtra obli. §. item. Sed secundũ iuris & legis cõstitutiones erit liber si in tantum sibi dat ꝓ cõtentatione debiti & soluit secundũ quod iudici videbitur iuxta taxam eius, vt supra dictum est. Vel dic quod liber non erit cũ bonis suis in eum sensum quod creditor illa ꝓ suis pecunijs seruare vel recipere cogatur vł debeat, sed erit in tantum liber in quantũ eũ contentat, vt supra li. i. ar. lxx. §. ij.

Per nunctiũ argentum aut nummi. &c. Quocunq; enim modo debitum soluitur non interest, debitor enim ex solutiõe liberatur, vt supra li. i. ar. lxv. nulli tamen nunctio debitũ solui debet vt textus habet nisi habeat potestatem, vt. C. de solu. & libera. L. nihil.

Sciendum etiam est si vnus debet & tenetur duplicem vel triplicẽ summam [f] quicqd desuper dederit ille qui dat seu soluit computare potest super quamcunq; summam voluerit, vt. C. de solutionibus. L. i. sicut si ad plures summas ex pluribus causis tenearis puta ad. x. ex causa venditionis, ad alia. x. ex causa mutui, ad. x. causa locationis, & soluat. x. In electione istius qui soluit erit in quã summã velit computare solutionem, quod si nõ elegerit seu expresserit istius q capit erit electio, & computabit ad quamcunq; summam voluerit. Excepto tamen pro fideiussoria vel ꝓ debitis quę non sunt recognita, vel pro debitis quorum tempus solutionis nondũ venit & si neuter illorum expresserit vt iam dictũ est, lex pręsumit electionem in duriorem causam seu debitũ, & si est debitum vsurarium prius in vsuras. Deinde in sortẽ Tertio occasione vadij. Quarto Cambij. Quinto antiquiora debita. Sexto fideiussoria, vt. C. de soluci. L. i. & ff. eo. ti. L. iij. & iiii.

Argentum aut nummi prestentur in illo loco vsuales. &c. [g] Sciendũ quod loquitur hic de nummis qui in iudicio vsuales habentur & quibus cõmuniter vinum, cereuisia, & panis emi potest, & quod sex vnũ grossum valeant & illis soluuntur ponderosi denarij, & eisdẽ soluitur emenda mulcta, verigeldus, de quibus in iure cõmuniter mentio fit.

Sciendum etiam cum euenit nummos renouare & antiqui prohibentur, post proclamationem ad quindenã cũ antiquis denarijs [h] licebit debita soluere & pignora liberare, vt supra li. ij. ar. xxvi. Vnde tempore quo glossa hęc addebatur textui fuerant denarij adeo boni in valore quod reprę̨sentabant põderosos denarios ita vt sex valebant vnum grossum hodie tamen nihilominus compu-

d. Vnus alteri debet vel debitum contrahitur dupliciter.

e. Solutio dupliciter contigit.

f. Duplicem vel triplicem debens summam si quicq̃ desuper persoluerit computare potest ad quamcũq; summam voluerit.

g. Cõcordat Iur. mu. ar. xlvij.

h. Cõcordat supra li. ij. ar. xxvi.

tare oportet non secundũm nostros denarios sed secundum illos quod sex valeant vnũ grossum. Verigeldus vero & emẽda ac mulcta solui debet secundum monetam nostram quę communiter in iudicio actipitur qua panis vinum & cereuisia emitur secundum ius feu. c. lxix. Secundũ ius vero prouinciale sex valent vnum grossum, vt infra ar. xlv. Si etiam denarij non sunt expressi in promissiõe solutiõis, debent solui qui in iudicio illo cõmuniter accipiũtur & hoc modo etiam verigeldus emenda & mulcta soluitur secundũ iura prouincialia vt etiam habetur in glo. c. si. de iudęis.

Articulus XLI

Viuslibet captiui pacta aut promissiões ipso iure sũt irrite & inanes. Sed si sibi mediante sua promissione inducie tribuantur. Vel si transactio ab eo iuretur aut permittitur, nec interest siue donando pecuniam siue sine donatione illud iuramentum interpositũ sit [a] hæc duo & non alia promissa illesa custodiantur quæ ab ipso in captiuitate promissa sunt uel iurata. Quicquid homo iurauerit aut promiserit ob suæ uitæ aut sanitatis conseruationem & si ea implere nequerit iuri suo in eo nõ derogabit. Qui alium captiuauerit fraudulenter, si se reuersurum promiserit aut alia iurauerit ea adimplere non tenetur dummodo iurando affirmet se dolose & per metũ ad istam inductum fore stipulationem [b] Quicunq; etiam ab alio in iudicio pecuniam debitam petit, causam debiti si hoc reus postulet actor exprimere teneatur.

[a] *Textus uetustiores ita legunt sed si super fidem suã mitatur ad terminum, de iure debet in termino constitui ac redire fidem suam liberaturus, pro pretio autẽ aut gratis liber factus implere tenetur qualitercũq; promiserit aut iurauerit abrenunctiationem uindictæ.*

[b] *Concordat ad id Iur. mu. arti. xxvi. xxxiiij. & ciij. glosa. Textus antiquus ultra id subdit an ex ꝓmisso debitor sit, uel ꝑ hæreditate quam ab ipso acceperat.*

Glosa.

Cuiuslibet captiui. Pro ista materia vide extra de his quę vi. me. cau. fi. per totum. Et in summa Hostieñ. eo. ti. per totum.

Quicunq; etiam. Sic ergo in actiõe personali debet exprimi causa debiti de quo notatur in. c. ij. de. libel. obla. & in specu. parte. ij. titu. de acti. seu peti. §. sequitur post prin.

Glosa.

Dictum est superius quõ quis ex obligatiõe obstringitur & explere cogitur, & quia nihil adeo facile obligat aliquem nisi cum quis ex mera propria voluntate promittit & obligat sese. Qui enim ex mera voluntate promittit aliquid bona voluntate explere eum oportet dato quod postmodũ penituerit, [c] qa voluntatẽ suã nullus immutare debet cũ alteri⁹ dãno, vt. ff. de reg. iur. L. nemo. Et qñ vnus nõ coactus ꝓmittit, nõ coact⁹ illud explere debet, vt. C. de acci. & obligaci. L. sicut Vbi vero id nõ fit tenere ꝓmissum nõ oportet Quare & articulus pręsens dicit qđ captiui promissa non valẽt de iure, qui enim in captiuitate aliquẽ tenet seruus eius est, quia seruitus ex captiuitate ortum habet vt infra sequenti articulo, & Insti. de iur. natu. genci. & ciui. §. i. & Insti. de iur. perso. §. ij. & iij. Ex quo itaq; seruus suus est nihil promittere potest. vt Insti. de inuti. stipula. §. item inutilis. Sed si super fidem suam mittatur. &c. Exceptio est in duobus quę etiam captiuus seruare tenetur. Primo si promiserit se reuersurũ, istudq; pro bono & vtili captiuo statutũ est quod eo facilius liber dimittatur vel tẽpus reuersionis concedatur tum etiam vt eo diligentiores sint in nauanda opa & labore quo tandem cotius liberari possint. Quare necessario promissum illud seruare tenentur, vt. ff de capti. & postlimi. reuer. L. postliminium. Secundo quod captiuus necessario tenere debet, est transactio seu cõuẽtio super peractis, si em̃ id non esset controuersie & guerre nullomodo sopirentur. Istud etiã pro cõmodo captiui sancitũ est, quod fidefragi & infames non efficiãtur, & etiã vt cotius liberari possint. Transactio enim eandem vim habet sicut sentẽtia, quẽadmodũ em̃ sententiã volũtarie acceptatam a qua appellatum non est, etiam si iniqua vel iniusta sit tenere oportet, vt in auten de appella. §. i. coll. iiij. & supra, li. ij. ar. vi. & ar. xij. Ita transactionem tenere oportet siue iuste siue iniuste facta sit dũmodo eidem consenserat, vt. C. de transacti. L. cum te. & L. causas. Quamuis contradicere huic videtur. C. eo. ti. L. interpositas, vbi habetur quod coactas transactiones seruari non oportet. Intellige tamẽ si ex illa transactione vel concordia liber non dimittatur, vt. ff. de eo quod metus causa gestum erit. L. i.

Quicunq; homo iurauerit. &c. Dicere vel quęrere quis posset quid si aliquis cogatur ad transactionem ita quod promittat certam summam quando redierit postmodumq; redire nollet, ex eo forsan quia promissum explere non posset. Si venerit & non impleuerit videtur quod periurus sit. Si non venerit

[c] *Voluntatem suam nullus immutare debet cum damno alterius.*

sed foras manserit videtur quod iure priuat⁹ erit quid in hoc casu facere debet ad euitandum hęc incommoda. R. nihil horum adimpleat, hoc est neq; soluat neq; reuertatur, qa si extra manet nec prout promiserat reuertitẽ contra eum institui actio non potest ex quo coactus promiserit sed nec promissam pecuniam soluere tenetur. Ius enim vetat istud vt hic, &. C. de his quę metus causa fiūt. L. si donationis. Promissa enim & iuramenta contra iuris ordinem facta tenere nō oportet, vt. C. de legi. & consti. L. nō dubium, &. C. de pactis. L. pacta, & extra qđ met⁹ causa gesta. c. sacris, &. xxij. q. v. c. si quis, & hoc etiam habet textus ibi quicunq; homo iurauerit.

Qui alium captiuat fraudulenter. &c dictū est de his qui captiuant aliquem honesto modo vt fit in bello, hic tandē tangit de alia captiuatiōe quę inhonesta est. Circa id sciendū [d] quod nulla captiuitas honesta est nisi quę in bello fit, & inimicus nullus honestus dicitẽ nisi qui imperio indicit bellum, & ecōtra ab Imperio sibi indicitur vel aliįs nomine imperij sibi denūcciat Omes alij pter istos si captiuant aliquem fraudulenter id faciunt, immo siccarij & prędones nuncupātur, vt. ff. de capti. & postlimi. reuer. L. hostes. Excepta. detētione in tuendo bonis aliquibus vel prouincįs, vt infra ar. lxxviij. Vel in defendendo vitam alicuius, vt supra li. ij. ar. xiiij. & ff. de iustitia & iure. L. vt vim, & extra de senten. excommuni. c. si vero. Si etiam aliquis ęquitans derētus sit promittatq; ac iuret se reuersurū, adimplere non tenetur.

[d]. Captiuitas nulla honesta nisi quœ in bello fit, & inimicus nullus honestus nisi q publice bellum indicat uel sibi indicatur.

Dicere quis posset quod textus articuli sibi ipsi contradicat, dictum etenim est quod captiuus qui ad fidem dimittitur redire tenetur fidem liberaturus suam, hic vero in sequenti paragrapho habetur quod quis promiserit explere eum non oportet. R. quod illi primi qui redire coguntur sunt qui honesto modo captiuati sunt. In sequenti vero paragrapho tanguntur illi qui fraudulenter & inhonesto modo captiuantur explere enim promissum eos nō oportet, vt. C. de pactis. L. pacta &. C de transacti. L. interpositas, &. C. de his quę vi metusue causa gesta sunt. L. ij, &. iij. q. i. c. reintegranda, &. xv. q. vi. c. si quandoq; a sacerdotibus.

Quicunq; ab alio pecuniam debitam petit. &c. [e] Ratio autē istius quod actor petens debitum causam debiti exprimere tenetur est, vt respondens recolligat sese, vnde venit debitum illud & exinde edoceatur ac tandē pręcogitet an affirmare vel negare debeat, vel si iure soluere tenetẽ aut se defendere posset necne, quia non ad omnia debita est similis responsio & contradictio, quare exprimi debet causa, vt. C. de eden. L. iustū, &. ff. eo. ti. L. ij. & extra de libel. oblaci. c. ij. &. iij. &. ff. de iure fisci. L. ita fidei hęredis, &. C. de iureiutan. L. generaliter. §. sin autē &. L. iusiurādi.

[e]. Rationē uide quare causa debiti exprimēda sit.

Articulus XLII

ALtissimus Deus hominem ad suam creditur imaginem condidisse, & unum sicut aliū sua redemit beatissima passione, ipse enim æque pauperem & diuitem in suam collocauit charitatem. [a] Quare nō obmiramini hunc librū tam parum de iuribus ministerialium enarrare cū & uarie sunt (idest tot apparent) in eo diuersitates qđ uix enucleari possint. Nam sub quolibet Episcopo, abbate, & abbatissa sibi speciales competere uolunt iurium innouatiões, idest iura ministerialium sunt diuersa quæ distinguere nō sufficit. Et etiam cum leges huius priuilegij per diuorū pricipum constitutiones gemmis uerborum primitus exornabantur, ministerialium condicio non consistebat, sed omnes liberi erant. Cū etiam nostri prædecessores ad istam se transtulerunt prouintiam omnibus competebat facultas ingenuitatē. Scrutādo præterea meos sensus exemplum seruitutis inuenire nequeo secundum sacram scripturarum & legum sanctarū ueritatē. [b] Opinantur tamē quidam a Caim fratricida seruitutem incepisse, sed hoc non, stirps enim eius per diluuium funditus deleta est, seruitutē uero in hunc diem cernimus. Quidam etiam seruitutem a Cham filio Noe inceptā putant, sed nec id locum habet, duos enim quamuis Noe beatificauit filios, tertium non redegit in seruitutē. Preterea Cham per suam stirpem possedit Africā, Sem in Asia morabatur. Iaphet Europam sibi subiugauit, & sic nullus

[a]. Concordat Iur. min. ar. ij.

[b]. Cōcordat Iur. min. ar. ij.

filiorum alterius seruus pmanebat.
Item alīj eam ab Ismaele oriundam
opinãtur, non tamen uerisimile ui/
detur, scriptura siquidem Ismahelẽ
ancillæ filium non seruum alicuius
nominauit. Deinde plures seruitutẽ
ab Esau exiuisse commemorãt sed
nec id uerum esse creditur. Iacob
enim & siquidem recepit a patre e/
ius benedictionem & per eam do/
minium suorum fratrum obtine/
bat, non tamẽ Esau maledictionis
seruituti supponebatur. Iure etiam
nostro cautũ habemus quod nul/
lus se in seruũ dare potest quin su/
us contradicat hæres qualiter tunc
Noe aut Isaac alium in seruitutem
redigere posset cũ nec seipsum quis
donare in seruum poterit Ex scri/
pturis sacris etiam colligitur quod
dominus a patrato opere die septi/
mo requieuit, Septimã etiam heb/
domadam statuit obseruandam cũ
Iudæis decalogum tradidit & no/
bis flamen seu spiritum sanctum su
um immisit. Septimum insuper mẽ
sem & annum qui liberationis dice
batur in quo omnes serui & capti/
ui ad priorem statum si uolebant
manumittebantur suis duxit ceri/
monījs subiungendum. Post septi/
es autem septem annos, annus iubi
leus adueniebat in eo quoq; om/
nes liberabãtur quæ libertas ex ne/
cessitate etiam nolentibus præsta/
batur. Dominus etiam Iesus nullũ
hominem alterius esse hominis in
numismatis tentatione ei a Pharise
is & hærodianis oblato designauit
dicens reddite imaginem Cæsaris
Cæsari, & quæ sunt dei deo. Ex his
uerbis colligitur hominẽ ad deum
pertinere & qui eũ occupat in om/
nipotentis peccat potestatem. Secũ
dũ autem rei ueritatem seruitus per
captiuitates iniustas comminatio/
nes & iniurias initium habet quam
homines propter longi temporis
consuetudinẽ tanq̃ iuris esset usur/
pare cupiunt.

Glosa.

Altissimus hominem. &c. Vide gen. i. & de
sum. trini. c. firmiter, & de homici. c. p hũanis
lib. vi. & C. de penis. L. si quis in metallum.
¶ A Caim. &c. Vnde dicit̃ Gen̄. iiīj. dixit do
minus ad Caim, maledictus eris super terrã,
quę apperuit os suum & suscepit sanguinem
fratris tui de manu tua, cum operatus fueris
eam non dabit fructus suos, vagus & profu/
gus eris super terrã om̄bus diebus vitę tuę.
¶ Quidam etiam seruitutẽ. &c. Vnde scribit̃
Gen̄. ix Euigilans autem Noe ex vino cũ di/
dicisset quę fecerat ei filius suus iunior, ait ma
ledictus Canaan puer, seruus seruorũ erit fra
tribus suis. &c. &. Canaan fuerat fili⁹ Cham
de quo hic in textu.
Item alīj. &c. vnde dicitur Gen̄. xix. dixit do/
minus ad Abraham super Ismahelem filium
ancillę exaudiui te, ecce benedicam ei & auge
bo ac multiplicabo eum valde.
Deinde. &c. Vnde scribitur Gen̄. xxvīj. dixit
Isaac ad Esau de Iacob fratre suo, dominũ tu/
um illum constitui, & om̄nes fratres tuos ser/
uituti eius subiugaui.
Ex scripturis. &c. de ista materia habet̃ Gen̄.
xxiiīj. & Exo. xxxiiīj. & Leui. xxiīj. &. xxv. &
Deut. xv. in quibus capitulis habetur de li/
bertate de qua hic etiam narratur.
Dominus etiã Iesus. &c. sicut dicitur. Mathęi.
xxīj. Ait Iesus phariseis. Cuius est imago hęc
& superscriptio, dicunt illi Cęsaris. Ait illis.
Reddite ergo quę sunt Cęsaris. Cęsari & quę
sunt dei deo. ¶ Secundũ autem rei veritatẽ.
Vnde dicit lex imperialis, ius autem gentiũ
omni humano generi commune est. Nã vsũ
exigente & humanis necessitatibus gẽtes hu
manę iura quędam sibi constituerunt. Bellã
etenim orta sunt & captiuitates secute ac ser/
uitutes quę iure naturali sunt contrarie. [c] Iu/
re enim naturali ab initio omnes homines li/
beri nascebantur, vt Insti. de iur. natu. §. fi. Et
idem etiã innuitur Insti. de liberti. §. i. vbi di/
citur. Quod manumissio a iure gentium ori/
ginem sumpsit vt pote cum iure naturali om
nes homines liberi nascerentur, nec etiam es/
set nota manumissio cum seruitus esset incõ/
gnita. Sed postquã iure gentium seruitus in/
uasit secutum est beneficium manumissionis.

[c]. Vide ad hanc mate riã supra li. i. in pro lo. iur. mu. ar. i.

Glosa.

Articulus pręsens non est ex originali priui/
legīj Saxonum nec pro iure reputari debet.

Sed sunt verba Ecke qui translator eiusdem priuilegij fuit ex ea ratione insertus vt per id probetur quod seruitus de iure esse non debeat. Verum vnū & idem ius ex natura esse omnium. Quod autem seruitus iure naturali nō admittatur nec vn⁹ alterius seruus esse debet probatur in textu multis rationibus. Primo quia homo ipse ad imaginē dei formatus est, & ita vnus alteri similis ratione imaginis impresse, ac per consequens vnus non debet esse seruus alterius.

d. Argumenta. §. i. articuli impugnantia cū eorum solutionibus.

d In oppositum licet istius instare quis posset per interemptionē presupposi ti, quod videlicet non omnes homines per equum deo assimilantur ex doctrina philosophi qui dicit, in quantum homo sapientior in tantum deo similior. Ex quo itaq; non omnes ex equo sunt sapientes verum vnus in sapientia precellit alium quare nec per equū deo similes erunt. Preterea habetur in prouerbijs quod stultus obsequio & seruicio prudēti erit eidemq; famulabit. Argumentū istud soluunt aliqui quod ante lapsum Ade vnus similis erat in sapiētia alteri & ita similes deo. Peccatum vero primi parentis effecit quod a creatore nostro multum elongauimus, & ita secūdū quod vnus magis per virtutes bonas appropinquat deo, magis assimilatur eidē, quare & vnus sapiētior alio & per consequēs vnus alteri subiectus. Solutio tamen ista facile perimitur & alia verior & fundamētalior ad obuiādū huic instantie & eius solutioni in textu articuli habetur resolutio cum dicitur & vnum sicut alium sua redemit beata passione, vbi innuitur & siquidem peccatū Ade primi parentis nostri malum istud nobis attulit, ita quod multum dissimiles deo facti sumus, & exinde vnus alterius seruicio suppositus. Christus tamen proprio suo nos redemit sanguine & ab omni malo liberauit similesq; sui fecit ac equali libertate donauit quare vnus similis alteri. ¶ Contra istud arguunt quidam, admisso eo quod Christus dominus omnes per equum glorioso redemit sanguine nihilominus videmus seruitutem & alias aduersitates inesse suis electis.

e. Adam ex lapsu duplicem nobis relinqt pœnā. Cōcordat Iur. mu. ar. ij. glo.

e R. quod Adam ex lapsu suo duplicem nobis relinquit pœnam anime videlicet & corporis. Vnde Christus saluator morte sua animam quidem a pœnis hoc est a peccatis liberauit, non tamen pœnam corporis propter id mitigauit, sanctos em̄ suos varia tormenta pati permisit mortalitatiq; subiectos effecit, & laboribus nostris panē querere ordinauit. Ex quo itaq; seruitus corporalis pena est, quare nec ab ipsa hō liberat⁹ est. ¶ Preterea opponi contra textū articuli possit qd' videlicet deus non eque vnum sicut aliū diligit. In sacra etenim habetur scriptura de Iacob & Esau, vbi deus locutus est Iacob dilexi. Esau vero odio habeo, & maior seruiet minori, ex quibus verbis innuitur non eque deum homines diligere quodq; vnus supponit superioritati alterius. R. quod ad cōsequendam eternam beatitudinem deus eque dilexit omnes eisdem vitam eternam tribuendo qui bene egerint. In hac vero vita transitoria permittit aliquādo aduersitates in electos suos eosdem potestati tirannorum subiciendo vt eo magis promereri & accumulare premia futura valeāt, malis vero & peruersis eorum nonnulla benefacta quandoq; transitorijs remunerat bonis. Nō tamen exinde sequitur quod vnum magis diligeret q̄ alterū. Hec & similia cōtra paragraphum primum articuli formari possunt argumēta mentem autoris impugnantia quia tamē magis theologos spectant q̄ Iuristas, quare breuiter eadē transcurrere & ab alijs etiā supsedere visum est. Concluditur tamen de mente autoris priuilegij quod dominus deus ad imaginē suā omnes nos creauit & vnum sicut alium proprio redemit sanguine similesq; sui effecit.

Quare nō obmiramini. &c. Dicere quis posset. Quid iuris ommissum est de ministerialibus quod autor priuilegij nō decidisset, omnia enim iura feudalia ministerialibus pertinētia signāter de. Clipeo illorum in li. feu. & supra li. i. ar. iij. expressit. Diuisiones etiam hereditatum infra eo. li. ar. lxxxiij. docuit. Preterea qualiter ex potestate vnius ad aliū se trahere debent, infra ar. lij. apperuit. Tum quo pacto a potestate dominorū se eliberare totaliter possint, infra ar. lxxx. elucidauit. R. qd' meminit hic de specialibus gracijs, & priuilegijs que habent diuersimode. f Vnde dicit Nam sub quolibet Episcopo, Abbate, Iuriū innouationes sunt diuerse. &c.

f. Nota famulus vel procurator alicuius domini res per dominum sibi in procurationem traditas per possessionem sibi uendicare non potest, nec eas ullo modo praescribere feu. c. lxij.

Et etiam cum leges huius priuilegij. &c. Sciendum quod ab origine iuris seruitus nulla erat, ita quod nullus alium in seruum accipere audebat, vt infra eo. lib. ar. xliij. text⁹ in se planus est.

Cum etiam nostri predecessores. &c. Ex isto textu quidā opinantur quod Ministeriales serui essent, Inter seruū enim & liberum non datur medium. Vnde & summa iuris personarum diuisio hec est quod omnes homines aut liberi sunt aut serui, vt Insti. de iur. perso. §. i. Quod autem ministeriales liberi non sint textus est clarus articuli presentis. Quod antequam predecessores Saxonum prouintiam illam ingressi sunt omnibus competebat ingenuitas, postmodū vero aliqui ex his ministeriales esse ceperūt, & ita libertate priori frustrati. Soluitur opinio ista per interemptionem presuppositi. Ministerialis etenim proprie seruus nō dicitur g nec propter id quod aliquis per longum tempus famulatur alteri suus seruus efficitur, vt. C. de prescrip. lōgi. tempo. que pro liberta. L. penul. & L. vlti. Vnde pro intellectu huius clariori h nota q̄ quorundam hominū seruitium pertinet ad bona, ita quod qui bona possidet seruitium exinde prestare tenetur. Aliud vero ratiōe cōseruationis vite, & exinde sequitur differētia ministerialis seu famuli a seruo, illud enim p

g. Ex eo quod quis p tempus longum famulatur non effiatur seruus suus. Concordat Iur. mu. ar. lxxx. glo.

h Seruidum duplex, Iur. mu. ar. iij.

quo seruus seruit est substantiale, quia propter conseruandam vitam, & propterea viuit quia seruit, alias occidi potuisset. Ministerialis vero seu vasalli illud pro quo seruit est accidentale. Seruit enim ratione bonorũ quę accidentaliter possidet & quę ei collata sunt ratione obsequiorũ. Postq̃ enim Romani ꝓuintias imperio subiciebãt suo, & prefectos cõstituebant, alios item officiales eisdem adiungebant quibus itidẽ confidebant, possessiones illis tribuentes ex q̃bus obsequia prestare possent qui in hunc diem Curienses aut Aulici vocant. Vnde q Curie feudum habet necessario ad hoc natus esse debet, vel Dapifer, vel Marsalcus, vł Camerari⁹, aut Pincerna, vt feu. c. lxiij. Bona etiam quę dantur in feudum non faciunt illum seruum, nec vt sic vasallus seu ministerialis seruus fit, quia seruit propter aliquid vt supra tactũ est, hoc est ratione bonorum vel officij, ratiõe cuius bona illa collata habet. Seruus vero gratis seruit vel saltim pro vita sua. [i] Secuñdo ministerialis miles esse potest quod seruo non admittitur, vt. C. de negocijs gestis. L. i. & C. qui mili. pos. L. i. ff. de reg. iur. L. seruus. Tertio quia ministeriales sacerdotes esse possunt sine consensu domini feudalis, seruis vero id denegatur, vt. C. de episco. & cleri. L. iubemus. §. seruos. Quarto quia ministeriales bona sua in feudum dare vel dimittere possunt quod seruis facere non licet, vt Insti. p quas perso. nobis acqui. §. itẽ nobis. ¶ Cõtrariari licet huic videtur, supra lib. i. ar. xvi. &. lij. vbi dicitur, vbi filius est liber & legitimus. &c. ℞. tamen quod puer nascitur ad bona in obsequium collata, etiam posito quod pater suus liber dominus sit, id tamen fit nõ ratione seruitutis sed quia ad bona pertinet ad quę ratione officij natus est. Preterea contrariari etiam huic videtur supra eo. li. arti. xix. vbi dicitur ingenui seu liberi atq; ministeriales, ibi liquido apparet differentia inter liberum & ministerialem. ℞. tamen quod ibi accipit liberos homines pro liberis dominis, multi enim nobiles & ingenui sunt liberi, q tamen liberi domini non sunt. Quod etiam ministeriales differant a seruis est articulus infra. lxxx. vbi dicitur. Si Rex aut alter dominus ministerialem aut seruũ manumiserit, ex isto textu liquido apparet alium esse seruum & aliũ ministerialem, istudq; denotat hęc cõiũctio disiunctiua aut. Preterea si omnes serui essent qui ratione bonorũ famulantur, extunc scabinorũ sede digni serui nuncuparentur, prestantẽ obsequiũ ex bonis eis collatis, vt supra li. i. arti. ij. & ar. xvi. Tum etiã vasalli vel qui bona infeudata habent serui dicerentur, quod tamen falsum est, vt feu. c. iij. & viij. & in vsi. feu. si de feu. cõtrouer. fue. per totum. Insuper & nominibus ipsis differunt [k] quia seruus seu mancipiũ proprie seruus dicitur a seruando, quia bello captus seruabatur, alij vero ministeriales nuncupãtur vt. ff. de reg. iur. L. libertas. Ad textum vero articuli pro intentione contraria allegatum. Ibi cum etiam nostri predecessores ad istã se transtulerint prouintiam. Respõdetur, quod etsiquidem vt autor priuilegij dicit ante aduentum Saxonum conditio ministerialiũ nõ erat, non tamen innuere vult nec exinde vlterius sequitur quod existentibus nunc aliquibus seruis seruituteq; orta quod & ministeriales ipsi serui esse deberẽt, [l] duarum etenim rerum per aliqua inserta uerba cõmixtio eorum naturam nõ facile miscet adinuicẽ, pro ut etiam habetur in Euangelio Ioannis. xix. Susceperunt autem Iesum & eduxerũt in locum Caluarie Golgata dictũ, vbi crucifixerunt eum & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum, non tamen per id innuere Euãgelista vult q̃d Iesus saluator noster iniustus esset q̃uis cum iniustis & latronibus crucifixus erat, ita in ꝓposito autor priuilegij innuere non intendit quod ministerialis & seruus idem sint.

Scrutando etiam meos sensus. &c. Intentionem autor priuilegij prosequens suam adducit rationes ex ordine sex quibus probare nititur q̃d vnus alterius seruus esse nõ debeat. [m] Opinantur tamen quidam a Caim fratricida. &c. contra istam rationem opponi poterit signanter cõtra illud vbi dicitur, stirps enĩ eius per diluuium funditus est deleta, oppositum enim istius in sacra tolleratur scriptura quod videlicet genelogia Caim etiam post diluuium durauit, vxor siquidem diui patriarche Noe vel forsan filij illius de progenie Caim fuerat attestãte scriptura Geñ. c. vi. vbi dicit, vidẽtes filij dei hoc est ex ꝓgenie Sem filias hominũ quę videlicet processerunt ex genelogia Caim quod essent pulcre acceperunt sibi vxores ex omnibus. Si itaq; progenies illorum etiam post diluuium durabat, quare & seruitus seq̃ potuit, & exinde cõtra mentem autoris priuilegij erit. Proles enim ventrem sequitur matris, vt supra li. i. ar. xvi & Insti. de iur. perso. §. serui. C. de rei vendicatione per totũ, & in auten. consti. quę ex ascripti. §. i. coll. v. ℞. aliqui saluantes mentẽ autoris quod deus illos qui pessimi erant ex genelogia Caim de hoc mũdo sustulit probos relinquendo, & exinde cessauit maledictio quã deus contra Caim edixerat vt habetur Geñ. iiij.

Quidam etiam seruitutẽ a Cham filio Noe. &c. contra istam etiam rationẽ signanter vbi dicitur. Tertium non redegit in seruitutẽ, instare vnus posset autorem priuilegij nõn bene sacram intellexisse scripturam. Noe siquidem duobus filijs benedicẽs Sem videlicet & Iaphet. Canaan vero tertio filio maledixit dicens, maledictus puer Canaan seruus seruorum erit fratribus suis. Benedictus dominus deus Sem, sit Canaan seruus eius, dilatet deus Iaphet & habitet in tabernaculis Sem, sitq; Canaan seru⁹ eius vt habet Geñ. c

[i]. *Ministerialis à seruo differentia, Concordat iur. mu. ar. iij.*

[k]. *Seruus à seruando dictus, ad hanc materiam uide supra ar. xvi. li. ij. ar. xxxiij. Iur. mu. ar. ij.*

[l]. *Duarum rerum per aliqua inserta uerba commixtio naturam non ĩmutat eorundem*

[m]. *Argumẽta ista ex ordine sequentia parũm afferunt utilitatis, sed & solutiones eorum frigide ut aperte ex earum lectione liquet.*

ix. vbi precise apparet maledictio Canaan & exinde ex maledictione Cham seruitutē insecutam seruosq́ derivari qui & illiberi sunt, vt Insti. de Iur. perso. §. serui autem. Respondent aliqui saluare volentes textum autoris q𝑑 hec maledictio nō redūdabat in Cham sed in Canaan filium suum, & ita textus articuli manet in suo vigore.

Preterea Cham per suā stirpē possedit Africam. Contra istud argui etiam potest signanter vbi dicitur, & sic nullus illorum alterius seruus permanebat, secus enim sacra testatur scriptura quod filij Abrahe qui erant ex genelogia Sem. occupauerant prouincias Canaan qui erant de stirpe Cham, terrāq́ illorum diuiserunt tributariā facieñ. Preterea nobilissimus ille Iustinianus imperator Romanus qui & omnes illuminauit leges, vt. C. de vete. iur. enucle. L. i. §. cū itaq́, & Insti. in ꝓhemi. §. omēs vero, de genelogia Iapheth ꝓcedens. Africā subiugauerat que erat de stirpe Cham vt Insti. in prohemi. §. i. & C. de offi. prefec. pretori. Afri. L. i. Respōdent quidam quod pro illo tempore nullus subiciebatur dominio alterius & in eum sensum autor priuilegij rationē suā fundat, posthac vero genelogia Cham subiecta seruituti erat.

¶ Item alij ab Ismaele eam opinantur oriundā. &c. istud etiam reprobat Ismahel siquidē ex progenie seruus erat. Agar enim mater eius seruilem habebat conditionem vbi vero mater serua est, & ꝓles ex ea genita illibera manet, vt Insti. de iur. perso. §. serui autē, & Insti. de ingenuis. §. i. C. de rei vendicatione. L. i. Id etiam quod in textu dicitur. Sacra siquidem scriptura Ismahelem ancille filium non seruū nominauit est precise contra illud q𝑑 dominus deus ad Abraham dixit. Geñ. xxi. eice ancillam hanc & filiū eius, nō enim erit heres filius ancille cum filio meo Israel. Soluūt quidam instantiam istam dicentes quod autor priuilegij non precise intendit Ismahelem liberū esse. Sed quia seruitus non ab ipso sed a matre originē habet.

Deinde plures seruitutē ab Ezau exiuisse cōmemorant. &c̄. contra istud etiam obicit signāter contra illud non tamen Ezau maledictioni seruitutis supponebatur. Autor em̄ priuilegij sibijpsi contradicere videtur, dicit etenim a principio huius paragraphi quod Iacob a patre benedictionem accepit, & per eam dominium suorū fratrū obtinebat postmodum vero subinfert non tamē Ezau maledictioni seruitutis supponebatur, hic vnū precise contrariatur alteri. Vbi enim dominium alicui conceditur super aliquo ille subiectus seruus eius erit. [n] Seruitus enim non est aliud nisi cū vnus dominatur alteri quodq́ liber esse ab eo non potest sine eius voluntate, vt Insti. de iur. perso. §. seruitus, &. ff. de re. diuisi. L. i. §. i. ff. ꝓ derelicto. L. finali. ff. de stipulatione seruorum. L. cū seruus. Insti. de libertinis. §. ij. ff. de liberali causa. L. si vsufructum. Si itaq́ deus constituit Iacob dominū fratrum suorum necessario sequitur quod illi sub potestate eius erant. Respondent nonnulli defendendo textum articuli dicentes q𝑝 autor priuilegij non negat istud quod vnus obsequi non deberet alio, & per consequens Esau Iacob fratri suo. Sed dicit quod ex illa benedictiōe quā Iacob accepit non propter hoc Esau maledicebatur ita quod progenies illius seruilis conditionis sit, multi enim ex progenie Esau processerant qui liberi erant quare seruitus ab eo ortum non habuit.

[n]. Seruitus quid sit uide.

Ex scripturis sacris etiā colligitur, quod dominus a patrato opere die septimo requieuit &c. Superioribus autor priuilegij sufficienter expressit & dissoluit ea que contra mentem eius secundum opiniones aliquorum adducebantur, hic in. §. presenti recitat mentem & intentionem suam probans & concludēs seruitutem in hūc diem nullam fore & dicit posito & nō cōcesso quod seruitus antehac fuisset dominus tamen in veteri testamento precepit seruos manumittēdos esse vt textus habet, vel sic iuxta aliquas glosas. Si seruit⁹ iure esse deberet domin⁹ deus in veteri lege nō precepisset manumissionē seruoꝝ, nihil em̄ deus faciendū mandat quod contra iuris ordinē esse deberet & ad quod vnus ius haberet. Preterea quādoquidem ea que in veteri testamento demandabantur lex nostra copiosius adimplet, & quia vt iam dictum est, dn̄s deus in veteri testamento seruos manumittere precepit quare & nos seruos ipsos habere non debemus. ¶ In contrariū tamen conclusiōis istius prime instare vnus possit & signāter contra illud vbi dictum est, quod qa in veteri testamento seruorum manumissio precipiebatur ergo & in nostra lege hoc idē seruari debet, id minime fieri posse. Multa etem̄ Iudeis ꝓhibita sunt in lege antiqua que nos tenere non oportet, & signanter illa que figurabant & representabant legem nostram, sicut cum interdicebatur esus certorum animaliū & alia plura de quibus in leuitico per lōgum habetur adueniente q́ lege nostra mandata & precepta omnia figuratiua cessarunt & reiecta sunt, sic in proposito preceptū manumissionis seruorū in antiqua lege designabat libertatem in septem millibus annorum aduenire debere qua genus humanū ex potestate diaboli liberari debuit. Quod qa in effectum iam peruenit, quare cessat figura illa.

Dominus etiam Iesus nullum hominem alterius esse in numismatis tentatione designauit. Hec est secunda conclusio per quam seruitutem non esse admittendam dicit, vnde numisma illud Herodiani & pharisei obtulerunt tentantes Christum & dicentes. Magister scimus quia verax es, legemq́ domini in veritate doces, nec respicis personas hominū an liceat tributum dare Cesari nec ne. At ille iussit sibi numisma porrigi, interrogans eos cuius hec sit imago & supscriptio. At illi di

xerũt Cęsaris. Respõdit eis date ergo quę sũt Cęsaris, Cęsari & quę sunt dei deo. ¶ Cõtra id obici põt, quod ex istis verbis dominus saluator noster non omnino seruitutem inhibuit, cum dixit dandũ esse Cęsari quę Cęsaris sunt, subiciẽdo hominem sub potestatẽ Cęsaris. ° Rꝫ. quod homo ipse duplex est seu cõstituitur ex duobus. Ex interiori videlicet homine vt est aĩa ipsa. Et exteriori vt est corpus. Exterior homo non est pręcise imago dei, quare subicitur potestati & superioritati Imparatoris eiusq; iudicio. Vnde & Christus dominus ex parte suę humanitatis pro tributo seu theloneo nummum quem in pisce diuus Petrus apostolus inuenerat Imparatori soluit. Sequitur ergo ex quoquidem corpus superioritati imperatoris subiectum est, quare & secundum istam partem hominis exteriorem hõ liber vel seruus esse potest. Secũdum vero partem interiorem hominis vt est anima ipsa quę & loco imaginis dei habetur intẽtio autoris est quod seruitus nullomodo admittatur, nullumq; aliud hominem vt sic in seruitutem inducit nisi peccatum quod separat hominem a deo.

°. Homo ex duobus constituitur.

Secundum autem rei veritatem. &c. Conclusio est autoris priuilegij ex praesumptis & probationibus quod seruitus per captiuitates & iniustas ac violentas oppressiones superinducta sit, nec secundum deum & conscientiam rectam fieri potest. Contra hanc tamen conclusionẽ argui poterit, stante enim isto ꝙ seruitus de conscientia recta, & secundũ deũ non admitteretur, extũc Isaac & Abraam cõtra deum egisse reputabunt qui seruos fouebant, immo & diuus Paulus volũtati dei repugnare videret ꝗ seruos esse tollerabat, docens eosdẽ debere subiectos esse dominis suis voluntatẽ eorum explẽdo, dominumq; deũ in cordibus eorũ adorando. Sancta etiã Ecclesia catholica quę omia instinctu Spiritussancti agit, seruitutẽ non refutat, in tantũ ꝙ Etiã seruos dominis suis restituendos pręcipit, vt extra de seruis non ordinan. per totũ Etiam propter seruitutẽ matrimonium dissoluitur, vt. xxix. q. ij. c. si quis. Tum etiam si seruus ordinem aliquẽ sacrum susceperit domino restituẽdus venit, vt. liiij. dis. c. generaľ Preterea leges ipse seruitutem non prohibẽt immo multa super seruitute Imperatores & legisperiti scripserunt, vt Insti. de iur. perso. per totum, Insti. de inge. §. i. Insti. de liberti. §. i. C. de seruis fugiti. & liber. L. i. ij. & iij. C. de fur. & seruo corrup. L. alienum. C. de his q a non domino manumissi. sunt. L. vlti. ff. si qs in testamen. liber esse. L. i. ff. de iniurijs. L. lex Cornelia. §. si tamen. ff. si famil. fur fecis. dica. L. i. In auten. de mona. L. si quis igitur. coll. i in auten. de sanctis, Epis. §. si. coll. ix. in auten. de questo. & qui agi debent per totũ col. vi. In his supra allegatis legibꝰ seruitus admittitur quod est contra intentionẽ autoris priuilegij. qui dicit ꝙ adinuenta sit contra iustitiã.

Rꝫ. pro solutione generali quod ius duplex est. P Naturale videlicet & secundũ illud omnes homines liberi sunt, nec vnus subest alteri, vt Insti. de liber. §. si etiã, in auten. qui. mo. natura. effici. sui. §. si qs igitur, coll. vij. ff. de cõdici. idebi. L. si id, et. i. dis. c. ius naturale. & xxix. q. ij. c. omnibus, & de isto loquitur autor in textu, qui enim vt sic alium loco serui habet naturę suę violentiam facit. Aliud est ius scriptũ & secũdum illud seruitus esse potest. Imperatores siquidẽ istud sanxerunt ꝙ si quis inimicum bello ceperit vt eius sit, & hoc ex eo statutum est ne occidatur, vt Insti. de iur. perso. §. serui. Si etenim ex admissione legum id mihi faueur quod inimici mei bona quę consequor mea manent, vt. xxiij. q. v c. dicat, & i. dis. c. ius militare, Insti. de re. diui. §. item ea. Per consequens maius ius habere super inimico si eum viuum captiuauero leges ipse admittunt, vt. C. de capti. & postlimi. reuer. L. i. & sequentibꝰ. Maius etenim ius habeo ad inimicũ qui in me deliquit & malũ cõtra me machinatus est ꝗ ad bona sua quę nihil in me delinquerunt, vt in auten. de mãda. princi. §. oportet. coll. iij. Et secundum ius istud scriptum seruitus iusto admittitur quare nec vnum contrariatur alteri.

P. Ius duplex est naturale & scriptũ cõcordat Iur. mu. ar. ij.

Articulus XLIII.

QVarum rerũ se homo nõ iure intromittit [a] si eas iure dimittere compellitur cum mulcta & emenda his renunctiare eum oportebit,

Quidquid uero cum consensu ueri domini accipit, uelut si alicui dimittantur, concedantur, accomodentur, si res iste non persoluantur uel debito tempore non restituantur [b] propter hoc retentor non praestabit mulctam nisi earum reditio coram iudicio fuerit stipulata.

a. Vide infra eo. li. ar. xlvij.

b. Vide supra eo. lib. ar. xxij.

Glosa.

Si eas iure dimittere compellatur. &c. Et secũdum leges si quis hoc fecerit rapiendo, infra annum tenetur ad quadruplũ, postea in simplum, vt Insti. vi. bo. rap. post princi. Si vero res est immobilis tenetur ad restitutionem & ad tantundem. C. vnde vi. L. si quis in tantã sed si fecerit furando si furtum non est manifestum tenetur ad duplum, si manifestũ tunc

ad quadruplum, Inſti. de actio. §. omnes, & §. in duplum, &. §. quadruplum.

Gloſa.

Dixerat ſiquidem ſuperius articulo precedēti quod ſeruitus iure naturali nō admittitur, vt Inſti. de libertinis. §. manumiſſio. Leges tamen & conſtitutiones id fieri admittunt, vt Inſti. de iur. nat. gen. per totū, articulus itaq; preſens docet quod nullus rē alterius ſed nec ſeruum ipſum abſq; iuris ordine ſibi vendicare nec illi ſe intromittere debet, alias enim cum emenda dimittere cogitur vt ſuperioribus declaratum eſt, & quia de mulcta & emēda hic meminit quare ſciendum [c] quod emēda ad maximum extenditur ad triginta ſolidos, vt infra eo. li. ar. xlv. Contrariū licet iſtius videtur eſſe Inſti. vi bono. rapto. §. ſed nedum, &. C. vnde vi. L. ſi quis in tantam, vbi habetur ſi quis ſe in bona alicuius intromittat ſine iudicis conſenſu ſi res ſua ſit perdit eā. Si vero res ſua non fuit tantum de bonis ſuis perdet quantū de alijs ſibi vſurpare voluit. [d]

c. Emenda ad maximum extenditur ad. xxx. ſolidos.

d. Vendicare rem cōtigit dupliater.

Pro intellectu iſtius nota quod vendicare ſibi rem vel ſe in eam intromittere cōtigit dupliciter vel cum conſenſu, vel ſine conſenſu. [e] Res etiam quā quis vendicare vel ſe in eā intromittere vnus poteſt ſunt triplices, Itidem reſpectus mediante quo fit intromiſſio illa erit triplex. Primus modus cum ſe quis intromittit & vēdicat ſibi hominem cum conſenſu eo animo quod ſeruus ſuus eſſet, & ſi id nō probauerit iudici mulctam & huic emendā preſtare cogitur, hoc idem faciendū eſt ſi vn⁹ alium pacis violatorē alloquatur, vt ſupra li. i. ar. lxiiij. & li. ij. ar. xiiij. & hoc ſi ſine captiuitate vulneratione vel homicidio id faciat, quia alias ius pacis violatoris contra eū extenderetur, vt ſupra li. i. ar. lxix. Secūdo intromittit ſe aliquis in bona eo animo quod ſua ſint, quod ſi non probauerit mulctam & emendam dabit, vt ſupra li. ij. ar. xxxvi. Tertio intromittit ſe vel vendicat ſibi vnus bōa alterius immobilia violēter, ea intētione qđ ſua ſint, [f] violentiaq; huiuſmodi duplex eſt, Vna quādo ſe quis intromittit ſine iudicio ſine tamen armis vēdicat ſibi bona alterius, qui ſic facit, mulctam & emendam ſoluit, illiq; poſſeſſioni bonorū cedere tamdiu, quoad iure ſecū diſcernat, vt ſupra li. ij. ar. xxiiij. &. ff. vti poſſidetis. L. ait pretor, &. ff. ne vis fiat ei. L. i. §. hoc interdictū, &. C. de iudicijs. L. iudices. Alia violentia fit cum armis extra iudiciū. Vnde qui ſe vt ſic intromittit dato q̄ bona ſua ſint, alter tamē ea in poſſeſſione ſeu varenda habuerit & ſi expulſus contra eū ciuiliter agat violator ab actione cadit & bona ſua perdit, vt Inſti. vi. bono. rapto. §. ſed nedum, &. C. vnde vi. L. ſi quis in tantū. Si vero res huiuſmodi illius nō ſit qui eam vſurpat, agatq; cōtra eū criminaliter huic cedit ad vitam, vt Inſti. vi. bono. rapto. §. i. Si vero agat ciuiliter de iure noſtro ille taxabit dānum cui violentia illata ſit, vt infra ar. xlvij. &. ij. q. i. c. in primiſ. ver. Glorioſus autem, & hoc intellige vbi deputatus verigeldus vel emenda de iure ſtatuta non ſit, quia alias ſi deſcriptus verigeldus habetur obſeruandū ius erit, vt. ff. de cuſto. & exhibici. L. ſi quis. Sciendum etiam eſt, vnuſquiuis cui huiuſmodi caſus acciderit optionem habet in querulando ſi criminaliter vel ciuiliter agere vult, vt Inſti. de iniur. §. in ſumma. [g] Poſtquam vero actionem intentare cepit ſecundū vnū modum hoc eſt vel criminaliter vel ciuiliter iam ſecundum illum modū continuare eū oportet, vt. ff. de iniur. & famo. libel. L. pretor edixit, &. L. ſenatuſconſulto.

e. Vide contra iſtam glo. infra eo. ar. xlvij. in addi.

f. Violentia duplex.

g. Actionem inſtituens ciuiliter non poteſt poſtea criminaliter agere.

Quod vero cum conſenſu veri domini accepit. Is mulctam nullā ſoluit, quia nec p̄ ſpolium nec per furtū nec doloſe ex illi⁹ poſſeſſione accepit, & ita criminaliter contra eum agere non poterit, vt ſupra li. ij. ar. xxix.

Propter hoc retentor mulctam non preſtabit. &c. hoc eſt ſine dāno manet [h] ſi ad tempus prefixum non exſoluerit niſi coram iudicio ſtipulatus eſſet hoc eſt ſi ſuper eum iſte cōqueſtus fuerit. Iudexq; ſolutionem demandauit ille nihilominus omiſit nec ſatisfecit, extunc iudici mulcta ſoluitur & actori emenda vt ſupra li. i. ar. liij. &. C. de ſentē. que pro eo quod intereſt. L. cum pro eo, &. C. de fructibus & liti. expen. L. litigator, &. ff. de verbo obliga. L. quociens.

h. Non ſoluens debitum cum per iudicem demandatum ſibi ſit ſoluit mulctam & emendam.

Articulus. XLIII.

In Babilonia [a] incepit, imperiū, Ciuitas illa toti imperitabat mundo quam Cirus expugnauit & in Perſiam tranſtulit, in qua uſq; ad Darium perſeuerauit [b] quē tandem Alexander uicit & imperio Greciæ applicauit, & ibi ſtetit quouſq; Romani ſibi imperiū aſſumpſerunt & Iulius imperare ceperat, ex eo adhuc Roma ſecularē & a beato Petro tenet gladium ſpiritualem totiuſq; mūdi urbs illa tenet principatum.

a. Vide ad hanc materiam extra in. c. uenerabilem. de electi.

b. De tranſmutationibus regnorū uide iur. mu. ar. vij. in glo. abūde.

Cum ad prouintiā iſtam noſtri aduenerunt prædeceſſores Turingos exinde fugauerunt, mortuo enim Alexandro quem ut Aſiam impe-

rio subiugauerat iuuerūt. In regione Asiatica post ipsius obitum propter subiugatorum odium morari non audebant, in trecentis galeis se receperunt, quæ omnes fluctibus maris tumescentibus exceptis quinquagita quatuor interierūt. [c] Quarum decem & octo littora Prussiæ pecierunt & illam obtinuerūt, duodecim item galeæ Rugianorū terram occuparunt, uiginti & quatuor autem in istam se terram ceperunt, & cum in numero essent pauci ita quod agros culture tradere cōmode non possent fugatis & interfectis dominis Thuringorum reliquam gentem ut operaretur terra uiuere permiserunt, talia imponentes eis iura, quemadmodum adhuc consistunt in conditionibus latinorum. Et ex his qui iuri derogat suo dediticiorum cōditioni subiciebat.

c. Cōcordat Iur. mu. in prolo. & item.ar. vij.& ar.x.

Glosa.

Dictum est superius quod iure naturali vnus alterum sibi vendicare non potest, & qui id facit damnum incurrit nisi in subsidium habeat ius scriptū. Hic tandē declarare vult vnde ius scriptū originem habeat. Q.d. Ius originem habet ab imperio. Imperium vero incepit in Babilone & Persia vt textus habet. &c. Leges autem ille & cōstituciones quę in Babilone statute fuerunt perierunt omnes. [d] Leges vero quę tandē in Gręcia sancite sunt in decem tabulis eburneis Romanis ad petitionem eorum date & tandem per decem viros duę tabulę adiunctę, ita quod leges .xij. ta. ex accidenti nomen sortite sunt suum. Leges autem rediere in libros. Primus Consul Pompeius instituere voluit sed non perseuerauit obtrectatorū metu. Deinde Cęsar id facere tentauit sed ante interfectus est. Paulatim tandem antique leges vetustate atq; incuria aboluerūt, quarum etiam nullus est vsus noticia tamen necessaria videtur. Noue aūt leges ceperunt a Constantino Cęsare (a quo & ius Saxonibus traditū est) & reliquis successoribus erantq; permixte & inordinate. Postea vero Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusq; Imperatoris titulo disposuit, quē a suo nomie Theodosianum vocauit, vt dis. vij. c. fuerunt, &. C in prohemio. L. hęc quę. Supernenit tandem diuus Iustinianus. Iustiniani filius vt Insti. de dona. §. est & aliud, & Insti. qui mo. nō est pmiss. face. testa. §. cecus aūt, qui omnes illuminauit leges & in ordinem redegit, ea quę necessaria fuerūt addendo minus necessaria vero reiciendo, vt Insti. in prohemi. §. omnes. & §. cunctę, &. C. in prohe. L. i. & in auten. vt immobilia ante nupci. donaci. §. i. coll. v. & in auten de hęre. & falcidi. §. i. coll. i.

d. Legum origo unde Ad hanc materiam uide supra li. i. in prolo. Iur mu. ar. i. & ar. vij.

Intellecto vnde constitutiones ortum habeant. Sciendum tandem venit quō leges adinuente sunt. [e] Vnde notandum est quod leges seu constitutiōes adinuente sunt quadrifariam. Primo ex responsis imperatorū. Interrogati etenim imperatores super dubio aliquo responsum illud pro lege habebatur. Secundo cum causa per imperatores decisa fuit decisio illa pro lege seruabatur. Tertio quod imperatores de per se & propria eorū autoritate tenendum mandarunt. Quarto quod ex gratia alicui tribuebant pro iure apud illos seruabatur hoc modo leges in hunc diem adhuc condi possunt, vt. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. cū enim, &. C. de legi. & cōsti. princi. L. i. &. L. cum de nouo, &. L. si imperialis.

e. Leges adinuēte sūt quadrifariā. Ad hanc materiam uide supra co. li. ar. xxvi. & iur. mu. ar. i.

Ex eo adhuc Roma secularem potestatē habet. &c. vt. C. de vete. iur. enucle. L. i. §. itaq; & sequentibus.

Et a beato Petro gladiū spiritualem. &c. hoc est iudiciū spirituale, vt. C. de summa trini. L. i. ff. ad muni. L. Roma. & extra de rescrip. c. sicut Roma. & exinde caput totius mundi est C. de vete. iur. enucle. L. i. ff. ad mu. L. Roma.

Cum nostri aduenerunt prędecessores. &c. dictum est vnde ius ortum habet & quō adinuentum seu illuminatum ac in formam redactum sit. [f] Consequenter tandem exponit aduentum Saxonum in prouintiam hanc quā nunc inhabitāt, parum enim vtile esset scire declarationem iuris nisi etiam noticia illorū haberetur quę ad ius pertinet. Vnde sciendū quod in Chronica Romanorum scriptū legimus postq̄ Nabuchodonosor Rex Babiloniorum bellum intulerat erga Arphaxat, dominariq; toti mūdo ceperat, resistebant sibi ex Cecilia, Mezopothania & Siria quos & profligauit exceptis Ceciliensibus, ad vltimum tamē & Cecilieñ. potentie eius se subdiderunt cętereq; tandem prouintię subactę. Postq̄ vero Holofernes Princeps militię eius erat occisus a Iudith vidua Iudęorū gentis. Exercitus eius dispersus fuit. Consurrexit tādem dominus Cecilię Petraculus dictus qui valet in tantum sicut lapidea turris, inimicis resistebat potentiorq; factus Regem Babilonię debellauit ac eius coadiutores, omnesq; subiugauit prouintias. Et isti qui ab eodem Petraculo descenderūt seu originē duxerūt Petraculi dicebantur Regno Babilonię in ni-

f. Vide iur. mu. ar. vi. vij. & sequentibus.

134

hilum verso. Petraculi ibidem consedebant a nemine subiugati. Asciuerunt tandem sese Alexādro magno Macedonum Regi quorū auxilio Darium Persarum Regem & Asiam totam subiugauit. In Cecilia siquidem quę vicina est Asię residebant. Alexandro vero mortuo populus Asię cum illis de superiori Cecilia contra petraculos conspirauit triplicią; commissa pugna fœliciter dimicarunt, occupataq; ciuitate illorum Merargis dicta receptisq; bonis quantum valebant Ciuitate in cineres versa nauibus repletis vasto mari sese cōmiserunt, nauesq; propter imperitiam nauigandi a fluctibus maris obrute periērūt relictis quinquaginta quatuor. Ex q̄bus decemocto Prussiam venerunt, vastamq; & incultam inuenientes terram ibidem consederūt, Duodecem Rugiam adnauigarūt a quibus originem habent, Stormeri, Dithmeri, Holtzacij, & Aldebergi. Viginti vero quatuor in hanc prouintiam aplicuerant qui in hunc diem petrei dicuntur, in Gręco enim petra, in latino vero Saxū lapis dicitur, vnde & nos ex deriuato Saxones nuncupamus

g. Vide Vitichindū rerum Saxonicarū li.i.

g historia tamen Saxonum aliter sentit. Saxonesq; cognomen accepisse asserit ex eo qđ postq̄ nauibus aduecti littora Thuringorum attigissent diuq; inter eos de agris certatū esset. Turingi tandem gentem illam aduenticiam superiorem esse viribus cerneñ. per internunctios postularūt vtrosq; inermes cōuenire de pace tractaturi quod & factum est die & loco deputato. Erat illis diebus Saxonibus magnorum cultellorum vsus quibus & Angli posthac vtebantur, his armati Saxones sub sagisq; dereferē. suis procedebant Cōuenientibusq; loco condicto & videntes hostes inermes & illos q̄dē Principes Thuringorum tempus rati totius regionis obtinende, cultellis abstractis sup inermes irruunt, & omnes fudunt, vicinisq; terrori fuere, & ex illo facinore secundum aliquos nomē illis inditum Saxonū. Cultelli em̄ antiquo vocabulo Saxonico Sachs nūcupant̄ ideoq; Saxones nuncupatos quia cultellis tantam Thuringorum fudissent multitudinem. Vide de hoc Vitichyndum rerum Saxonicorum. L.i.

Fugatis & interfectis dominis Thuringorū. &c. Notandum quod thuringi de q̄bus meminit non sunt illi ex Comitatu thuringie, quia & illi sunt Saxones, sed isti fuerūt Sclaui quos Saxones ex eo quod improuise & non admodum cauti in bellum procedebāt thuringos idest fatuos bellatores nuncupabant, occisis vero dominis thuringorū operarios in ꝓuintia sedere ꝑmiserūt huic glosse contradicere palam videtur historia rerū Saxonicarū, Saxonesq; ipsos littora nō Sclauorum sed thuringorū quę & discreta a Sclauis gens conterminaq; francis fuit primum occupasse, per longaq; tēpora cedes inter eos cōtinuate, h Sed & post cū francis ipsis cruentum subsequutum est bellum. Primū circa tempora Caroli magni Imperatoris cū Sclauis bellum inchoatum fuit qui circum & vltra Albim fluuium in longum vsq; ad littus. Occeani septemtrionale sedes extēdebant suas. Illo tempore Velatabi, Sorabi, Abotriti, Bohemani, nuncupati, lingue quidē vnius sed diuersorum morum. Finaliter tandē per Ottonem magnum imperio subiugati.

h. Vide Vitichindū rerū Saxoni & iur. muni. in prolo.

Reliquam gentem vt operaretur. &c. Dixerat siquidem vnde Saxones originē habeāt, hic declarat vnde incole & operarij regionis illius initium ceperunt. Vnde pro intellectu textus nota quod seruis triplex Iuris beneficium concessum est. Quidam dimittebantur & manumittebantur in toto liberi de quibus infra ar. lxxx. & Insti. de liberti. §. i. Quidam fuerunt serui diebus vitę suę, postq̄ vero moriebantur libertatem consequebant̄ ex eo, quia dn̄s intromittere se nō potuit bonis huiusmodi immo bona eorum hęreditabāt in successores & hij dediticij hoc est diurni laboratores dicebantur ista tamē libertas per leges explosa est, vt. C. de ditici. liberta. tollen. L.i. k Tertij fuerunt liberi dum viuebant serui tamen efficiebantur postquā moriebantur, bona enim eorum domini possidebant vocabanturq; latini vt Insti. de liberti. §. libertinorū, latinus enim tempore quo viuebat liber fuerat. Mortuo vero eo domin⁹ medietatem bonorum segetum frumentorū & mobiliū accipiebat, alia medietate apud pueros remanente, libertas tamē latina abrogata est per leges, vt. C. de lati. liber. tollen. L. vnica.

i. Seruorū triplex iuris beneficium concordat Iur. mu. ar. l.

k. Pro intellectu tamen supradictorum nota quod deditici erant qui sine conditione se reddebant Romanis, & q̄diu uiuebant serui erant post mortē uero in libertatem eripiebantur, ut Insti. de liberti. §. libertinorū, & de successi liberto. §. finali. Quare ergo nō dicebātur serui. R℞. quia successorē habebāt & omnino libertatē sperabāt uel uerius liberi erāt sed seruire tenebātur uide. C. de deditiaa liberta. tollen. L. unica in glo. Latini uero dicebantur illi qui dum uiuebāt erant liberti, in morte tamen deueniebāt in seruitutem nec habebāt hærēdē. Romani enim subiugantes sibi aliquā prouintiā transmittebant homines illius prouintie in aliā prouintiā et dicebantur latini id est Romani & non erant simpliciter liberti, nec erant liberi, unde sicut illa transmissio iam est sublata q̄a aliquādo bellū cū indigenis habebant, sic non habentur hodie hmōi latini sed cū uarijs mōis introducta erat latinorū cōditio & difficultates exorte, tā ex legibus q̄ senatusconsulto, quare Imꝑator resecauit latinā libertatē, ut. C. de lati. liber. tollen. L. unica in glo.

Contra istud quod hic dicitur deditićijs & latinis est ar. xvi. li. i. & infra ar. lxxx. vbi habetur quod si seruus manumittitur ille liberorum incolarū ius habere debet. R℞. quod non contrariatur. Qui em̄ absolute & sine aliqua conditione manumittitur in toto liber fit, ille vero qui sub cōditione aliqua liber efficitur non est in toto liber & ita non contrariatur vnum alteri.

D.q. posset. Quod textus articuli finalis tū & ea quę dicta sunt de deditićijs & latinis cōtrariari videntur legibus quę disponunt qđ libertas dediticiorum & latinorum est abrogata tēpore Iustiniani Imperatoris, vt Insti. de liber. §. sed &, &. C. de lati. liber. tollen. L. i. §. cum igitur. R℞. quod non est contra leges allegatas. l Saxones etenim exempti sunt a communi iure imperiali & quicquid imperator statuit seruare & tenere non obligantur nisi illud singulariter exprimatur in constitutione. m Quicquid enim aliq̄s contra prius priuilegium obtinet nocere nō potest priori nisi specialiter nominetur & exprimatur illud prius, vt supra li. i. ar. iij. in fi. glo. C. de codicillis. L. i. ff. de lega. i. L. si quis. xxv. q. ij. c. i. &. c. postea. ver. si ergo, & extra de appella. c. oblate in fine, & extra de rescrip. c. cęterum, &. c. ex parte, &. c. ex tenore, & extra de

l. Saxones excepti sunt à iure imperiali, correctoq; iure communi, non corrigitur ius Saxo. in eodem casu.

m. Vide supra li.i.ar. iij.

n. Saxones in casibus quos expressos in priuilegio non habent recursum habere debēt ad leges & canones concordat supra li. ij. ar.xxxvi. glo.

o. Differentia latinorum & dedititiorum.

consti. licet Roma.li.vi.& hoc intellige de his quę in priuilegio expressum habent. [n] In casibus vero de quibus in priuilegio non habetur recurrendū est & tenere eos oportet. Ius commune spirituale & Imperiale, hoc est leges & Canones, vt extra de con.c.i.&.C.de legi.& consti.L.leges,&.C.de iur.& fact.ignoran.L. constitutiones.

Et ex his qui suo iuri derogabat. &c. [o] Vnde nota differentiam inter deditícios & latinos, Latini enim dicebantur qui in bonis censualibus residebant neq; a bonis alienari potuerant verum bona ad censum eis concedi possunt. Dediticij vero dicebantur qui bona propter demerita perdiderant & eis accipiebantur ac sine intermissione pro sustendando victu laborare cogebantur, dominisq; suis semper seruire. ¶ Instare quis posset istud abrogatū esse legibus, vt.C.de deditici.liberta.tollen.L.i. R. tamen quod ista abrogatio Saxonibus obesse minime potest ex eo quia admittitur in eorū priuilegio patet ex supra allegatis. Vel dic quod abrogatum quidem est quod nullus sub conditiōe liber dimitti debeat. Sed q manumittitur in toto liber erit. Qui vero seruus meus est illū obligare possum ad laborem meum prout mihi placet.

Articulus XLV

NVnc intelligite qui uerigeldus cuilibet hominū iuxta uniuscuiusq; cōditionem debeatur. Illustres spectabiles & banniti in emenda ac uerigeldo coequātur. [a] Illustres tamē seu Principes ac spectabiles & liberi domini per solutionem auri præ cæteris honorantur, illis etenim duodecim nummi aurei loco emende debent præsentari, quorū quilibet tres nummos tenet ponderosos, & pondus nummi aurei pro decem argenteis computatur [b] & sic duodecim aurei nūmi ualorem triginta solidorum obtinebunt. Bannitis seu loco scabinali idoneis triginta solidi ponderosorum denariorū pro emenda præstantur, [c] horum uiginti solidi Marcam solent pōderare. Decē & octo talenta denariorum ponderosorū eorum continet uerigeldus. Quælibet mulier maritata dimidiam sui mariti partem emende & uerigeldi obtinebit.

a. Concordat Iur.mu. ar. l.

b. Quantum marca auri ualeat, uide Iur. mu.ar.xiij.& ar.xv.

c. Ad hanc materiam uide supra li.i. xxxiij. Iur.mu.ar.xvij.

Virgo innupta dimidiā habet emēdam secundum ortus sui generatiōnem, desponsata uero itidem medietatem sponsi sui.

[d] Maritus est etiā tutor uxoris post desponsationē. ¶ Vxor cū lectum mariti ascenderit per illam copulationem eidem in generatione coequatur, mortuo uiro mulier ab eius iure liberatur. ¶ Paganis uero seu censualibus qui iudicium sculteti quærere solent [e] quindecim solidi pro emenda, & decem talenta loco uerigeldi numerantur. Ex hīs etiā a præfecto & scabinis si necesse fuerit preco eligitur sed non nisi qui tres māsos habeat ꝓprietatis. Alīs etiā liberis hominibus incolis qui nullam habent proprietatem sed ueluti aduene & peregrini adueniunt & recedunt ut paganis uerigeldus & emēda tribuat hoc est quindecim solidi emēda, Verigeldus decē talenta. Viginti solidi & sex nūmi cum quadrante, est emenda latinorum. (Alīj textus habent agricolarum) & nouem libre seu talenta eorū est uerigeldus. Duæ laneæ Cirotece cū fustula seu tridēte quo fimus tollitur emenda est dediticiorum. [f] Duodecim uero uirgarū cumulus tritici, [g] ita ut uirga passum distet ab alia, & quælibet uirgarum duodecem clauos habere debet, clauus uero in ascendēdo unus ab alio in spacio usq; ad humeros distet ut cumulus sursum poterit subleuari, In quolibet clauo duodecim burse pendere debent, & duodecim soli-

d. Concordat supra li.i.ar.xlv.

e. Vide oppositum Iur mu.ar.l.

f. Alij textus habent hortulanorum seu illorum qui diurni laboratores sunt.

g. Textus uetustiores ita legunt aceruus tritia duodecim habens statuas, quarum quælibet per unum passū ab alia distet & quælibet statua clauos cōtineat duodecim á se inuicem distantes, in altitudine unius hominis staturę usq; ad humeros.

dos quælibet bursa continet, hic est eorum uerigeldus. Ordinatorũ seu clericorum filijs & alijs illegittime procreatis soluitur in emenda currus feni quem duo boues annales seu unius anni trahere possunt. Histrionibus, ioculatoribus, & his qui in seruitutem se dederunt emenda datur umbra uiri, Pugillib⁹ eorũq; filijs emenda splendor uidelicet cótra solẽ. Clipei duellaris præstetur. Duæ uirge & una forpex emenda illorum est qui furando aut spoliãdo iuri derogarunt suo. Illegittimorum emende parum afferunt utilitatis ideo tamen posite sunt ut eis acquisitis iudici ꝑ hoc mulcta præstetur. Sine uerigeldo illegittimi reperiuntur attamen si quem illorum quis spoliat interficit aut uulnerat uel illegittimam uiolat pacemue in eis fregerit secundũ iura pacis uiolatoris iudicetur.

Glosa.

h. De obligatione legali & conuentionali uide.

Quorum quilibet tres nummos. &c. h Nota quod obligatio legalis intelligitur de moneta currente tempore solutionis, sed obligatio cõuẽtionalis intelligitur de moneta currente tempore obligatiõis, de hoc in specu. titu. de obliga. & soluci. §. nũc aliqua. ver. finali. Et hoc est notatu dignum, propter condemnationes quę fiunt ex formis statutorum vt hic habes, & vide supra eo. lib. ar. xl. & supra li. i. circa articulum. liiij.

Maritus est etiam tutor sue vxoris. &c. Vnde dicit lex imperialis, cum te nõ ex senatore patre procreatam sed ob matrimonium cũ senatore cõtractum clarissime feminę nomẽ adeptam dicas, claritas quę beneficio eius mariti tibi parata est, si secundi ordinis virum postea sortita sis redacta ad prioris dignitatis statum deposita est, vt. C. de nup. L. cum te. i Et mulier debet subesse viro & quasi famula esse viri, nam vir est caput mulieris & non econuerso, vt. xxxiij. q. v. cum caput.

i. Mulier subesse debet uiro.

Ordinatorum filijs & illegittime. &c. Et hoc est statutum vt restringatur luxuria & peccãdi materia, & ideo etiam tales iure hereditario non succedũt ne homines inuitent ad impudicitiam & incontinentiam. Vnde & pręsbiterorum filij etiam non promouentur vt restringatur pręsbiterorũ luxuria & quia milites dei pręsbiteri dicuntur eorum tamen filij viles sunt persone, de seruo non ordi. c. ij. quodq; non succedunt patribus iure hęreditario. Ratio est quia pręsumitur quod paterne incontinẽtie sint imitatores, vide doct. de fil. pres. in rubri. & per totum.

Glosa.

Autor priuilegij qui ex latino in germanicũ illud traduxit k superius li. ij. ar. xiij. sufficiẽter docuit quam pœnam & emendã sustinere cogitur qui conuictus in criminalibus fuerit quęrelis, hic tandem declarat quid ille emendare debeat cum ciuiliter accusatus superatᷓ, cum dicit nunc intelligite.

k. Vide supra in prolo. li. i. li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xxxix. & item iur. mu. ar. x. glo.

Vnde nota quod verbum istud intelligite in principio positum denotat aliquid speciale, & non nisi sex articuli sunt in toto hoc priuilegio qui ab hac dictione, intelligite, percipite, vel considerate inchoantur, in illisq; aliq̄d speciale ac vtile includitur. Primo est articul⁹. xx. li. i. vbi habetᷓ aliq̄d speciale qđ militaribus ex gratia & fauore vltra alios collatum sit. Secundo est articulus. xxxiij. li. i. vbi declaratᷓ ius speciale suꝑ posthumis quodq; cõpati debetur impregnate mulieri post mortem viri. Tertio habetur articulus tredecim⁹ secundi libri vbi ponitur differentia misericordie & iustitie. Quarto habetur articulus. lxvi. secundi libri vbi agitur de pace & iure nouo Saxonibus dato cum ad fidem cõuersi sunt Christianam. Quinto est infra articulus. li. vbi agitur de verigeldo animaliũ volatilium si damnũ in eis cõmittatur. Sexto est articulus pręsens vbi habetur verigeldus cuiuslibet hominis. Exquo intelligere vnusquiuis potest quanta gratia & pręrogatiua diui olim imperatores Saxones ipsos condonarunt in negocijs quę iniurias seu contumelias attinent. Iure enim Cęsareo Impatores facultatem habent vnumquemuis sententiare, condemnare, emendam decernere secundum libitum eorũ secundumq; genelogiã & excellentiã personarum contra quas excessum est. Vnde & principes condemnare vnum possunt ad quinquaginta libras auri Iudices prouincię ad sex libras, Iudices vero inferiores ad tres libras, vt C. de modo mulcta. quę a iudici. infligun. L. illustres & L. eos. Pręterea si committitur iniuria alicui, & iudex eandem non moderauerit, extunc is qui patrauit emendare tenetur secundum estimationẽ illius qui passus est iniuriam, vt Insti. de iniur. §. pœna autem. & ff. eo. ti. L. prętor edixit Ista vero omnia sunt a Saxonibus remota, in eoq; illis gratiose prouisum, statutusq; modus quomodo emendare eos oporteat si aliquid excesserint tum & verigeldus vniuscuiusq; animalis expressus.

Vnde pro intellectu horum prout etiam supra, li. ij. ar. xxxviij. in glo, quodammodo ha

l. Maleficium seu excessus contigit quadrifariam, concordat supra li.ij.ar.xxxviij.

bitum est.[l] Nota quod maleficiũ seu excessus fit quadrupliciter. Primo fit animo deliberato vt est homicidiũ, prȩda, furtum, oppressio mulierum, scortatoria, & exinde orit̃ actio criminalis & pœna illorũ est mors, vt supra lib.ij.ar.xiij.C.ad le.Iul.de siccarijs.L. si qs.&.L.is qui.&.ff.de penis.L. capitaliũ.§ famosos.&.ff.ad le.Iul.de vi.publi.L.qui cetu.&.C.de rap.virgi.L.i.&.C.ad le.Iul.de adul.& stup.L.de crimi. Secundo fit ex negligentia non animo deliberato nec cũ dolo. sicut si freneticus vel puer aliquem occiderit vel si in auem sagittando hominem interfecerit pœna illorum est occisi verigeldus, vt supra lib.ij.arti.xxxviij.&.lxv.& Insti.ad le. Aquil.§.item si putator.&.ff.eo.ti.L.item si obstetrix in fine. Tertio fit excessus in ciuilibus actionibus sicut si quis alium etiam deliberatus verbis afficiat malis mendatiũ ei obiciendo, vel leniter percuciendo, vel alicuius rei se intromittat vel debitum iudicatũ non soluat[m] & hoc duplicit̃, vel in presentia eius lucratum sit & sic actor propior est eum conuincere. Si vero in eius absentia reus euadet citius feu.c.li. Vel testes nõ pducat vel varendare non posset aliquem, istorũ pœna est emẽda statuta, vt.li.ij.ar.lxij.& li.iij.ar.xxxvij. Quarto fiunt excessus sine dolo malo vt cum quis ioco verbis afficiat aliquem mendacem eum vocãdo hic nulla emenda sequitur si ille iurabit quod ioco id fecit, vt.C.de iniur. L.si non conuicij.&.ff. de iniur.L.illud relatum.

supra in p ij.ar.xxxvi xix. & it ar.x.glo.

m. Debitũ quomodo lucratur contra debitorem.

Illustres liberi domini, & banniti equati sunt in verigeldo.&c. Istud videtur esse cõtra prius dicta vbi dicebatur quod emẽdam vnusquiuis habet secundum sui generationem, vt supra lib.ij.arti.xvi. Exquo itaq; isti tres non sunt similes generatione, quare & emenda eorum similis esse non deberet.[n] R. quicunq; ȩque liber est sicut alter ei in generatone similis fit q̃a generation̄ non aliud distinguit nisi libertas & seruitus, exquo ergo banniti ȩque liberi sunt sicut liberi domini seu spectabiles, & spectabiles ȩque liberi sicut Principes. Quare emenda eorum est similis.

n. Vide supra li.i.ar. xvij. & li.Iur.mu. ar. iij.

Insuper obicitur eos similes generatione nõ esse ex ar.iij. vbi dicitur eos habere distinctos gradus. R. quod loquitur ibi de militari dignitate, hic vero de naturali generatiõe quȩ in his omnibus eandem obtinet libertatẽ, vt Insti.de iur.perso.§.serui. Vnde & siquidem etiam secus dicatur li.feu.in prin.R. tamẽ qđ ibi loquitur secundum ius feudale hic vero secundum ius prouinciale. Preterea cõtradicere etiam videtur huic.L.quisquis.C.ad le. Iul.Maies.R. tamen quod ibi loquitur de his qui fraudulenter agunt contra principes, hic vero de illis qui contumelia aliqua illos affecerint. Insuper in contrariũ etiam videtur esse. Insti.de iniur.§.atrox iniuria, &.C.eo.ti.L atrocem, &. ff.eo.ti.L. pretor edixit.§. posse hodie, leges iste allegate innuere volunt qđ maior est excessus. Si quis spectabilem personam iniuria affecerit q̃ qui inferiorem. R. tamen quod non cõtrariatur proposito nostro Loquit̃ enim ibi de his qui officio presunt & qui maiori autoritate fruuntur, hic vero loquitur de his qui ȩquales generatione sunt.

¶ Illustres tamen pre ceteris honorant̃ auro. &c. Exquoquidem Principes ratione officij nobiliores sunt q̃ ceteri homines liberi & nõ ratione generationis quare illis aurum tribuitur pro emenda quod nobilius est argento & hoc per id intelligi datur quod de iure positiuo excellentiores sunt ratiõe officij. Quod autem aurum illud non maioris valoris est quam triginta solidi nummorũ qui alijs hominibus pro emenda dantur, denotatur qđ ipsi iure naturali nõ maioris excellentie sunt q̃ ceteri homines, vt Insti de iur.perso.§.i.ff. de iur. perso. L. quod attinet. ff. de condi. indebiti. L.naturaliter, in auten. de monachis coll.i.

Duodecim nummi aurei.&c.[o] Sciendũ qđ in toto iure Cesareo aureus nummus computatur pro solido hoc est pro duodecim argenteis, & octuaginta huiusmodi nummorum constituũt librã auri[p] vt Insti.de libert.§.libertinorũ, in glo.& Insti.de pe.teme. liti.§. finali, &.ff.de in ius vocando.L.libertus, &.L.si sine. Prout vero habetur.C.de susceptori prepo.& Archa.L.quotiens libram constituunt.lxxij. solidi.[q]

o. Aureus nummus iure Cæsareo pro solido computatur, uide supra li.ij.ar.i.glo.

p. Libra auri quantũ ualeat, concordat supra li.ij. ar.i.glo.

q. Libra quantum cõtineat, uide ad hanc materiam supra li. ij. ar. viij.

Quȩlibet mulier.&c.[r] honor ẽm uiri mulierem nobilitat efficitur q; eius socia cum lectũ eius ascenderit, vt in auten. de consul.§ si aũt coll.iiij.C.de nup.L.cũ te.ff.ad muni.& de incol.L.filij.§.i.&.ff.de senato.L.fœmina, & C.de digni ta.L.mulieres.

r. Honor uiri mulierem nobilitat.

Maritus est tutor vxoris.&c. hoc ideo ponit̃ vt sciatur quis agere debeat pro contumelia vxori facta,[f] & intelligi datur quod vir agere debet super iniuria mulieris, & ei responderre oportet, non aũt pro contumelia viri mulieri respõdetur, vt Insti.de iniur.§.patitur, & ff.de iniur L.quod si viro.

f. Pro iniuria mulieris uir agere debet & non econtra.

Paganis seu Censualibus.&c. Ex hijs preco eligitur, quod autem ius preconis sit, suo loco declarabitur. Censuales vero dicũtur vilici quibus bona cõmittuntur in administrationem alienariq; possunt cum libuerit.

Alijs vero liberis hominibus de quibus itidem in textu mentio fit & hij sunt aduenticij in bonis, ita quod aliquando adueniunt & econtra recedunt & istud intellige vt textus habet.

Viginti solidi & sex nummi cum quadrante &c. est emenda latinorum quadrans in textũ designat quod nolunt liberi esse.

Duȩ laneȩ cirotece dantur dediticijs propter id quod ipsi quotidie dominis suis laborare coguntur.

Quȩrere hic vnus posset. Quandoquidẽ dediticus vilior est in suo officio q̃ latinus vnde id eueniat quod magis datur sibi pro veri

geldo q̃ latino vel pagano. Quod autem dediticius vilior ſit q̃ latinus patet ex ſupradictis. Eſſet etiã contra prius dicta vbi habetur quod ſecundum vniuſcuiuſq; generationem emendare oportet vt li. ij. ar. xvi. R. non eſſe contrarium nõ enim illic habetur, quod verigeldus ſolui deberet ſecundum vniuſcuiuſq; generationem ſed quod emenda ſoluitũ ſecundum quod vnus ſuam obtinet generationem, per emendam enim ſatisfit illi cõtra quem exceſſum eſt. Verigeldus vero ſoluitur illi cuius erat dediticius. Exquo itaq; ad dominum pertinebat ſuum & vtilior fuit ſibi q̃ aliquis alter ſeruus propter continuum eius laborem. Quare ſoluitur verigeldus non eo reſpectu quod vilis ſit ſed ratione damni qđ dominus accepit per deceſſum eius, vt Inſti. ad le. Aquili. §. illud. &. ff. ad le. Aqui. L. ꝓinde &. L. ſi ſeruum. C. lege aquilia. L. cõtra.

¶ Sacerdotũ pueri & ſpurij. &c. Poſſet vnus dicere autorem ſuꝑfluum in eo eſſe quod dicit Sacerdotum filij & illegittime procreati, vno etenim vocabulo id abſoluere potuiſſet vt pote dicendo illegittime nati. [t] Peccatũ autem eſt fieri per plura quod poteſt fieri per pauciora philoſopho teſte. R. quod non ſuꝑfluũ eſt quod textus habet, per id enim differentiam notificare vult illegittimorũ, quia dato quod filij ſacerdotũ illegittimi ſunt, laicorum vero naturales filij non adeo illegittimi nuncupantur. [p] Pueri enim ſacerdotum nullomodo legittimari poſſunt. Intellige tamen de pueris ſacerdotũ qui extra matrimonium procreati ſunt. Laicus enim ſuperducẽs virginẽ ſuſcepta ex ea prole, mortuaq; ſi preſbiteraretur, pueri illi legittimi erunt. Pueri vero qui ex laico patre & matre extra matrimonium naſcuntur legittimi eſſe poſſunt ꝑ ſubſequens parentum matrimonium, vt Inſti. de hęre. quę ab inteſta. defer. §. ſin aũt. Puer enim illegittimus legittimari põt ſi ex muliere genitus ſit quę poſtmodũ vxor ſua eſſe poteſt, vt Inſti. eo. ti. &. C. de natu. liber. & matri eo. L. cum quis &. L. nuper in fi. & in auten. de trien. & ſemis & ſucceſ. filio. §. fi. coll. iij. Iſtud tamẽ fieri non poteſt in filijs ſacerdotum nec legittimari poſſunt, culpa autẽ iſtius eſt quia in conſecratione deo ipſo Eccleſieq; Chriſtiane deſponſantur. Si ergo cũ aliqua mulierum concubuerit, ipſa eſt ſue vere ſpõſe, hoc eſt Eccleſie catholice filia, vt. vij. q. i. c. nihil, & ita legittimi fore non poſſunt, vt in autẽ. de inceſtis & nefa. nupci. §. i. coll. ij. &. C. de inceſtis, & inuti. nupci. L. qui contra, & in auten. qui. mo. natu. effi. ſui. §. vlti. coll. vij

t. Peccatum eſt fieri ꝑ plura quod fieri poteſt per pauciora.

p. Sacerdotum pueri nullomodo legittimari poſſunt.

Duo annales boues. &c. Per id denotatur ꝙ quemadmodum boues illi annales ęqualiter non poſſunt trahere currum q̃uis ſimiles ſũt alijs bobus in forma ad trahendum, pro vtilitate tamen nihil efficere poſſunt. Sic & ſpurij quibus datur emenda huiuſmodi ſimiles ſunt cęteris hominibus, tamen ad honorẽ & vtilitatem aliorum de iure venire nõ poſſunt vt. ff. de reg. iur. L. qđ attinet, &. L. ſeruitutẽ.

¶ Hiſtrionibus & his qui ſe in ſeruitutẽ. &c. Vmbra enim hominis hominem repreſentat ſic iſti habent quidem ſimilitudinem hominis, non tamen ſunt eis ſimiles in iure ſed pro mortuis reputantur, ſunt enim mortui iure, vt. ff. de reg. iur. L. quod attinet &. L. ſeruitutem.

Pugillibus & eorum filijs datur ſplendor clipei. &c. hoc fit ex eo, quia illi vnacum pueris ſuis victum habent ex huiuſmodi vili officio exponuntq; ſeſe & pueros ſuos ad opꝰ illud infame.

Illegittimorum emende. &c. [x] Ponuntur tamen & numerantur ideo vt iudici qui loco dei reſidet mulcta ſoluatur quia in huiuſmodi perſonis plus exceditur contra deum q̃ in perſonã ipſorum.

x. Ex textu articuli et ex gloſis habetur qd emendatur ſecundum generationem ſed non uerigeldus, ut patet de dediticijs quorum emenda uilis eſt, uerigeldus uero excedit alios.

Articulus. XLVI.

IN meretrice autem & in ſua concubina committitur uiolentia, & ſi eã quis præter eius uoluntatem uiolat, in uita ſua condemnetur. Pro uno uulnere nõniſi unus impetitur, licet rei operis & auxilij poſſint plures accuſari.

Gloſa.

In meretrice autem. &c. Intellige cum deſinit meretricari, quod etiam innuit textus cũ dicit pręter eius voluntatem. Eſt enim aliud meretrix cuius publice venalis eſt turpitudo xxxij. q. iiij. meretrices. [a] Et nulla neceſſitas ipſas meretrices excuſat, vt. ff. de ritu. nup. L. palam. §. non eſt, &. xxxij. q. v. ita. Quas etiã vtilitas vite fecit indignas legum obſeruatione, vt. C. ad le. Iul. de adul. L. quę adulteriũ in fine. [b] Et etiã ſcias quod ſenatoris filia nõ põt agere actione iniuriarũ ſi in veſte meretricali fuerit deprehenſa nã tũc perdit priuilegium, vt. ff. de ritu. nupci. L. ſenatoris filia; ſicut & non iniuriatur matrimonio quę ipſum ignorauit. C. de adul. L. ſi ea. Nec militię qui militem ignorat. ff. loca. L. ſi ignoras, vide in. c. in audientia de ſententia excom.

a. Meretrices nulla excuſat cauſa.

b. Filia etiam ſenatoris in ueſte meretricali deprehenſa perdit priuilegium conditionis ſue.

Gloſa.

Exquoquidem mulier ſoluta & meretricaria a peccato deſiſtere poteſt, quare ille qui pręter eius voluntatem perpetrat libitum in eis ſuum, collũ demeret. [c] Exemplũ eſt de ſancta Afra quę antehac publica mulier fuit cõuerſaq; a peccatis, cum vnus pręter eius volun-

c. Beate Afre martirium.

tatē opprimere eam voluit ipsa renuente eādem interfecit, & hoc fuit suum martiriū, qa quemadmodum vnus honestam fœminā prēter eius voluntatem in lapsum inducere non debet, sic & in huiusmodi mulieribus prauā libidinē patrari non licet, vt C. de raptu. virgi. vel vidua. L. i. ff. de seruo. corrup. L. i.

d. Pro uno uulnere nō nisi unus criminaliter accusari potest.

Pro vno vulnere &c.[d] Sciendū etenim est ꝙ pro vulnere vno nisi vnus criminaliter accusatur, possunt tamen plures accusari consilij, auxilij, hęc vero accusatio fit simplex. Si tamen recognouerint ęque culpabiles fiunt, vt ff. ad le. Iul. de vi. publi. per to. ff. ad le. corne. de sicca. L. i. & ff. ad le. Iul. de vi. priua. L. hac lege, & L. nec interest.

Articulus XLVII

Vicunq; alteri quicq̄ iniuriose, uiolenter, uel præter eius uoluntatē siue sit multū siue parum abstulerit ceperit,[a] reddere cōpellitur cum emenda,[b] Sed si auferens ablatam rem habere non posse iurauerit, soluere eandem debebit secundum æstimationem actoris, aut ualorem minuere sacramento. [c] Venatile cum uenatili in ualore simili, dummodo hoc iuretur persoluatur.

a. Iuxta articulū istū xlvij. lex si quis in tantam C. unde ui. locum non habet de iure Saxonum, quia hic pro excessu emendatur et ita ut communiter obseruatur. Textus enim indistincte loquitur, q̄uis glo, supra eo. li. ar. xliij. nitatur distinguere passum istum, & potius tenet contrarium, ad hanc materiam uide etiam supra li. ij. ar. xxv. & infra eo. li. ar. lxxxiiij.

b. Vide infra eo. li. ar. li.

c. Concordat Iur. mu. ar. Cxx. Textus uetustiores ultra id quod sequitur habent Aues cantantes, aut unguibus stringentes, canes leporarij, aut sagaces, aut molosi per si bi similia soluuntur, dūmodo iuretur hoc ęque ualere, idem est in pastoricijs & alijs canibus & non persoluūtur tritico ut uulgo dicitur, uide infra ar. xlix.

Glosa.

Pro intellectu textus sciendum quod articulus presens pro quadam noua constitutione & lege in antiquis exēplaribus habetur. Articuli enim precedentes qui sub distinctione positi sunt in priuilegio sub vno comprehendūtur articulo ex eo, quia emenda seu pœna de quibus antehac dictum fuit exsoluitur cum vnus contra aliū deliquit, hic vero presens articulus determinat de emendis seu pœnis cum aliquis deliquit in rebus alicuius. Vnde dicit quicunq; alteri quicquam iniuriose abstulerit, hoc idem habetur supra ar. xliij. & Insti. vi. bo. rapto. §. sed ne dum &. C. eo. ti. L. si res.

Siue multum siue parum sit. &c. in isto includit etiam articulum. xliij. Videtur tamen id esse contra ęquitatem quod vnus mulctam seu emendam pro paruo ęque expetere deberet excessu sicut pro magno. Iura etenim nō nulla dicunt quod pœna concomitatur mulctā seu emendā, quod si actor extendere emēdam vltra modum vellet. Iudex illud moderare secundum possibilitatem tenetur, vt Insti. de acti. §. curare, & in auten. de mādā. princi. §. quod si coll. iij. &. C. de pœnis. L. si quis & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. §. quia vero, coll. ix. ℞. id quod dicitur siue multū siue parum alter alteri recipiat emendare oportet, emenda tamen illa non ęque magna est. Vnde textus habet quod restituere cogit̄ cū emēda, hoc est secundū quod res illa magna sit quę ablata est, secundum hoc etiam restituitur cū emenda, nec habet̄ in textu q̄d emēda ęque similis vel ęque magna esse deberet.

¶ Siue multū siue parum &c. Posset aliquis quęrere. Quantū parua res esse debeat quod pro illa quęrulari unus non possit. ℞. sub distinctione,[d] quod quęrela est duplex.[e] Vnde si quęrulatur quod sit deceptus vel delusus, quęrulari non potest nisi damnū extendat se ad duos solidos, vt ff. de dolo. malo. L. i. oleum in fi.[f] Sed si agatur contra furem auditur etiam pro vno denario, vt Insti. de re. diuisi. §. gallinarū, & ff. de dam. infec. L. si proprietarius in fi. Quod autem pro furto occasione minoris damni agitur, q̄ quod committit̄ ex collusione. Ratio est quia furtum cōmunius est q̄ collusio, & illud quod cōmunius est magis animaduertit̄, vt ff. de pęnis. L. aut facta. §. finali. Non tamē pro huiusmodi parua re suspēditur, vt supra li. ij. ar. xiij. & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. §. pro furto coll. ix.

d. Quærela duplex uide supra li. ij. ar. xxxix. glo.

e. Quanti ualoris res esse debeat quod pro ea quærela institui posit.

f. Occasione furti actio institui etiā pro uno denario poterit.

¶ Iurabit quod illud reddere nō possit &c. Intellige dato quod res magna sit quę ablata fuit, vt Insti. de iniur. §. in summa, &. ff. de iniur. L. pretor edixit. §. &. L. senatusconsul. Soluere debet secundum ęstimationē, & hoc est contra articulum proxime sequentem vbi habetur quod solui debet secundum statutū verigeldum, illud enim quod iure taxatum est non oportet postmodū minorari vel adaugeri.[g] ℞. sub distinctione quod quicquid huiusmodi rerum iure taxatū habetur illud nō oportet iure Saxonico minorari vel adaugere. Illarum vero rerum quarum taxa non cōtinetur actor estimabit seu taxabit. Respondens vero iuramento minuere poterit. Secundum leges vero & Canones damnū taxatur quodlibet per illū cui illatū est. Iudexq; minuit & moderat, & illam moderationē iudicis actor iuramento confirmabit, quod videlicet damnum non minoris precij fuit nisi secundum quod iudex taxauit, vt. C. de iudi. L. properandum. §. sin autem, & in auten. de iudi. & vt nullatenus cū iureiuran. §. ij. col. vi.

g. Estimacio rei secundum ius Saxo. fit ut hic uide infra ar. li.

¶ Posset quęrere aliquis an ius Cęsareū & canonicum discrepat a iure nostro in eo casu. ℞. quod non discrepat, seipsam etenim glosa soluit cum subinfert, in his vero vbi rerum taxa habetur estimatione iudicis non indiget, vt supra dictum est, & ff. de custo. & exhi. reo. L. si quis &. C. de fideius. & mandato. L. si Barsatoram.

Aues cantantes. &c.[h] In paragraho isto includit infra articulū. li. qui disponit de animalium & volatilium verigeldo, vnde ad pa-

h. Concordat Iur. mu. ar. Cxx.

ragraphum istum pertinent. Canes omnes venatici quocunque nomine vocētur. Accipitres falcones & omnes aues ad venandum apte. Item alia animalia & volucres quę magis ad voluptatem q̃ vtilitatē seruantur, vt fasones, psitaci, & cętere aues cantātes. Mardures, aspetioli, & alia quę ad iucunditatē duntaxat aseruantur suo simili persolui debent.

Articulus XLVIII.

QVi pecus alterius uolūtariæ aut sine uoluntate occiderit quod manducari potest, constituto uerigeldo persoluat. Qui uero id mutilet cum suo dimidio liberatur uerigeldo sine emenda si iurauerit non spontanee fecisse, & ipse illud retinet cuius erat. Qui autē uoluntarie sponte & absq; necessitate occiderit aut in pedē mutilet animal ad manducandū minime aptū, plenū persoluere tenet̄ uergeldū cum emēda. Si uero in oculo mutiletur, mutilans eius præstet medietatem. Occidatur autem aut mutiletur animal non ex hominis consensu, sed tamen ex eius culpa, & si hoc iuratur sine emenda ut supra dictū est. persoluetur. [a] Mutiletur aūt aut occidetur canis cū hominē aut suum pecus in campis uel in uilla morde re uoluerit, nulla emenda sequætur si alio eum modo compescere non potuisse ut iuris est faciens iuramēto comprobabit.

a. Concordat supra li. ij. ar. lxij. Iur. mu. ar. Cxxiij. glo.

Glosa.

Qui pecus alterius, &c. Ignoscendum autem est ei qui non sponte facit. ff. de bo. li. L. qui cū maior. §. si libertus, & ff. de bo. pos. con. ta. L. si in adoptionem, & C. de administra. tuto. L. cum quędam.

Glosa.

Sciendum quod ad articulum pręsentem p̄tinet infra articulus. li. qui tractat de verigeldo diuersorum animalium.

Cum uoluntate aut sine uoluntate. &c. Qui enim pecus occidit aut mutilat, siue id faciat uoluntarie siue non, nihilominus domino illius animalis nocet & damnum eidem infert & ita emendare eum opportet, vt Insti. ad le. Aquili. §. i. C. eo. ti. L. de pecoribus.

[b] Sciendum etiā furto auferens pecus, vitam demeretur, hoc tamen non sequitur si illud interficit vel mutilat, & hoc ex eo fit, quia furtum illud non patratur in pecus quod furat̄, sed in hominem cuius animal illud fuit, qui ergo contra hominem excedit, ille etiā secūdum humanitatē seu in corpore pati debet, hoc est in vita sua, vt supra li. ij. ar. xiij. & ff. de pęnis. L. capitaliū. Ille vero qui interficit vel mutilat pecus deliquit in animali. Sed q̄a homo pręest omnibus animalibus, deus em̄ omnipotens omnia subiecit sub potestatem eius, oues & boues. &c. quare non demeret̄ vitam suam si illud occidit, vt supra li. ij. ar. lxi. & i. dis. c. Ius naturale, & Insti. de re. diui. §. fere, &. ff. de acqren. re. domi. L. q̄d enim.

b. Furto auferens pecus uitam demeretur. Occidēs illud uerigeldo absoluitur, rationē uide hic.

Articulus XLIX.

CAnis qui campum uisitauerit aliget̄ ne ab eo damnum alicui inferatur quod si intulerit, ab eo quē inseqtur, uel si hic soluēdo non est a domino resarciatur.

Glosa.

Canis qui campum. &c. [a] Vnde etiam secūdum leges non debet canis haberi vbi vulgo iter est, & si aduersus ea factum fuerit, & nocitū libero homini esse dicatur, extūc q̄d bonum & ęquum iudici videtur tanti dominus condemnetur. Cęterarum autem rerum quanti damnū dati sit dupli, vt Insti. si quadru. pau. fecis. dica. §. cęterum, & supra lib. ij. ar. xl. & lxij.

a. Canis haberi non debet ubi uulgo iter est.

Glosa.

Articulus iste declaratus quodam modo est supra li. ij. ar. xl. & lxij. hic tamen expressius hoc idem habetur. [b] Vnde circa id nota q̄d quorundam opinio fuit qui dicebant quod qui canem occiderit eundem tritico oplere teneretur ita quod per caudam supra eleuatus canis per totum tritico obstrueretur. Secundum autem rei veritatem canem occidens etiam manet sine dāno, si aliter cōtra eū sese defendere non potuit, vt supra articulo pręcedenti. Si vero non indefensa eum occiderit, iuxta statutum verigeldum persoluetur, vel

b. Opinio quorundā de cane occiso.

secundum valorem & estimationem si veri-geldus statutus non sit, vt supra li. ij. ar. xl. & lxij. & li. iij. ar. xlviij. & infra ar. li.

Articulus. L.

Bi theutonicus propter iniuriam uitam, sanitatem, aut manum amittit, siue illud redimat siue non, desuper mulctam aut emendam non præstabit.

Glosa.

Vbi Theutonicus propter iniuriam vitã &c. Et est ratio, quia ad mortem condemnatus efficitur seruus pęne, & per seruum pęne non acquiritur fisco, vt ff. de his quæ pro non scriptis. L. si in metallum, secundum Bald. satis em̃ est semel luisse supplicium vt in. L. omnes C. de pe. Nec debet qs duplici pena cõterri, vt de iudi. c. at si clerici. §. de adulterijs, cum concor. ibi in glo. penul. An autem occisum pro delicto deus puniat, vide xxiij. q. v. quid ergo. Vnde etiam condemnatus qui iam deputatam pęnam sustinuit, quia mortuus est, vel quia in terrorem aliorum stetit suspensus [a] potest licite sepeliri. C. de religi. & sumpti. fune. L. obnoxios.

a. Suspensus licite sepeliri potest.

Glosa.

b Nota qui sanguinem suum fuderit pro aliqua iniuria hoc est eius mulcta & pęna, sicut enim ille qui emendam dat pecuniariam liberatur eadem, ita etiam qui sanguinem suum fuderit pro excessu, etiam absoluitur, vt in auten. de manda. princi. §. oportet, coll. ij. & hoc intellige de excessu, vbi vtrumq; vita & bona non amittuntur.

b. Qui pro excessu in corpore punitur mulctam non soluit.

Articulus LI.

Ntelligite de animaliũ uolatiliũq; uerigeldo. Pullus cum dimidio [a] nummo. Aneta totidẽ, Auca autem cum nummo persoluetur. [b] Auca uero oua ponẽs, & Gallina tribus nummis persoluentur, Et Anas uenatilis docta ad alias aliciendum tantundem, hoc idem etiam fit cum porcello, cathulo & hædo dum sugunt. Agnus & Capreolus cum quatuor, Vitulus cum sex, Ouis cum octo, Pullus equinus in duodecim hoc est in solido dum sugunt. [c] Canis custodiens curiã seu canis fundi, sicut & is qui ouile sequitur tribus solidis. Annalis porcus & pecus domesticum quatuor solidis, Sus succulos portans & nutriens quinq; solidis. Verrem simili modo computando pleni ætatis, Bos aratrum trahens, asinus, mulus, & æqua, cum octo solidis. [d] Itẽ equi ad laborem ualẽtes duodecim solidis soluuntur. Cæteri equi qui iuuenes sunt secundum suam ætatẽ computabuntur. Equus cum quo quis dominum suum sequendo eidem inseruit, talẽto id est uiginti solidis coequatur. [e] Dextrarijs autem Cursoribus & ambulatoribus, Eqs militum, uerigeldus certus non est deputatus, nec porcis crassatis, ideo ipsi & omnes res mobiles secundũ æstimationem si solutionem faciẽs eam suo iuramento non minuerit persoluãtur.

a. Alij textus habent cum denario.

b. Textus uetustiores ita legun, auca nutriens & gallina tempore nutritionis.

c. Textus antiqui habent, canis fundum custodiẽs uno solido. Pastoricius uero tribus exoluitur solidis.

d. Alij textus ita legunt, iumentum & alij equi campestres. ad laborem apti &c.

e. Estimatio rerum uerigeldum non habentium uide supra ar. xlvij.

Glosa.

Et omnes res mobiles. &c. Debet em̃ fieri extimatio vt cõmuniter non ex affectione singulorum. ff. ad le. Aquili. L. si seruum & quod ibi nota & ff. ad le. falci. L. pręcia.

Glosa.

Articulus pręsens in vltimo loco huius libri habebatur, nunc vero hoc loco ponitur. propter continuationem ex eo quod concordat cum materia de qua in pręcedentibus habetur. Intelligiq; debet vt in se sonat, & secundũ expositionem, ar. xlv. & xlviij. istius libri.
Si quis curiosus esse volẽs quęrere velit, quare verigeldus vt textus habet animalium descriptorum positus sit, & non maior, eadem ratione interrogari ab eo quis posset. Quare à iure inducie dantur ad quindenam post sex septimanas, ad proximum iudicium bannitũ,

f. Non omnium quæ in iure descripta habentur ratio inuestiganda est.

g. Vide iur. mu. ar. Cxxij.

vt supra li.i.ar.lxvij.& quur verigeldus a iure decretus in duodecim septimanis soluitur & aliç multç quç hic in iure habentur obseruantie.[f] R itaq; quod in his & similibus quç in voluntate & potestate principis seu primi legislatoris posita sunt vel fuerunt sic vel aliter constitui, ratio inuestiganda non est, vt extra de rescrip.c.si quando, in glo.& signanter in primarijs constitutiõibus, quicquid em̃ ꝑ tempore illo illis placuerat pro lege habebatur, vt Insti.de iur.natu.§.sed quod princi.nec omnium danda ratio.

Pullus cum dimidio nummo &c̃.nec mirari debes.[g] Ex eo enim id statutum est nam expensç ille quas adhuc expositurus esset si vlterius pullum fouere vellet animaduerti debẽt in taxando eo & vna cum isto computabuntur. Q.d. pullus soluitur medio nũmo, quia vix medium nummum excedebat antequam fouebatur, & cum hoc retinet pullum is cuius prius erat.

Articulus LII

a. Cõcordat Iur. mu. ar. viij.

b. Vide supra li.i.ar. lviij.li iij.ar.xxvi.Iur. mu.ar.viij.

c. Textus uetustiores ultra id habent, quæ ipsi etiam ulterius cõferre possunt.

d. Cõcordat supra li. i.ar.lix. iur.mu.ar.x. ar.xvi.& xviij.

e. Concordat Iur.mu. ar.x vi.

Regem eligere iure Theutonici debẽt,[a] & cum ab Episcopis ad hoc deputatis benedicetur & ad sedem in Aquisgrani receptus fuerit regalem habet dignitatẽ. Cũ autem ab apostolico fuerit consecratus Imperij habet potestatem & imperiam dignitatem & nomen. Rex ipse eligitur iudex super proprium feudum & uniuscuiusq; uitam.[b] Imperator uero quia in omnibus locis iniurias iudicare non potest, ideo illustribus idest principibus confert Comitatus seu comitias uexillaq; feudalia et Comitibus præfecturas idest scultetias.

[c] Feudum seu iurisditio feudalis per quam aliqs in uita aut manu condenetur in quartam personam non confertur, excepta præfectura idest scultetia in comitatu.[d] Iudex enim absq; præfecto idest sculteto legittimum iudicium habere minime potest, quia si de iudice conquæratur coram sculteto respondere tenetur.

[e] Scultetus enim est iudex culpæ iudicis, & Pallatinus seu palansgrauius imperatoris iudex est.[f] Burgrabius uero idest perpetuus castellanus iudex est marchionis.

f. Concordat iur.mu. ar.viij.& ar.ix.

g. Causa autem istius ut in Chronicis legitur, quod cum Ecclesia Romana ab Astulpho rege Lõbardorum opprimeretur pecijt auxilium a Cõstantino & Leone filio eius Imperatoribus Constantinopolitanis, & cum nollent patrocinari Ecclesiæ Romanæ, Stephanus Papa secundus natiõe Romanus transtulit Imperium ad Carolũ magnum qui fuit filius Pipini, quẽ Zacharias prædecessor eius substituerat Lodouico Regi Francorum quem deposuerat, de quo habetur xv. q.vi. alius, et trãslatio illa facta est Anno domini septingentesimo septuagesimo sexto, qui Carolus coronatus est a Leone Papa tertio elapsis post hoc xv. annis & ab eo tẽpore translatum est Imperiũ a græcis ad germanos, de hoc uide in c. uenerabilẽ de electi.in glo. sup uer. transtulit.

g. Concordat Iur.mu. ar. viij. glo.

h. Glosa ista non in toto uerificatur, non enim Carolus Theutonicis autoritatẽ dedit eligendi Regẽ sed apostolicus seu Ecclesia, ut supra annotatum est.

i. Rex nomen regium consequitur electione, Imperiũ actibus strenuis, nomẽ imperatorium ex consecratiõe.

Glosa.

Articulus xlvi. & sic omnes sequentes vltra continuando & procedendo ab ar. xlvi. vsq; huc in quibusdam codicibus habentur pro vno.

Theutonici regem eligere &c̃.[g] Qui hoc meruerunt suis virtutibus. Et dicuntur Theutonici germani, vt in c. venerabilem de electi. Nam vere sunt germen nobilitatis, vt notat Io. xxxiiij. dist. quorundã, habent ergo Theutonici regnum Romanç Ecclesiç de consec. dist. v. in die.

Iure &c̃. Sic etiam dicit All. c. venerabilem & exponit ibi Hostieñ. de iure.i. naturali ratione. All. Insti. de iure natu. §. quod vero, &.i. dist. consuetudo. de electione autem imperatoris, vide plene in dic. c. venerabilem. de eius vero iuramento & triplici coronatione habetur in clemen. Romani de iureiurando.

Glosa.

Dictum est superius quomodo emenda coram iudice pro quolibet excessu obtinetur, hic declaratur de iudice ipso & vnde ortum habeat incipiendo a iudice supremo qui est Imperator. Vnde notanter in textu dicit, qđ Theutonici regem eligere debent & non dicit Imperatorem.[g] Rex enim fit ex electione Imperatoriam vero Maiestatem actibus bellicosis consequitur.[h] Ius vero eligendi Regem seu Imperatorem Carolus Imperator magnus Theutonicis dedit. Antehac em̃ potestas regem eligendi erat Senatoribus Romanis. Postmodum data erat facultas militibus in bello propter periculum ne exercitus sine ductore maneat, vt mortuo vel occiso Imperatore belli, alter eligeret. Carolus vero magnus postea attẽta dexteritate & militia theutonicorum pro illo tempore quam indefesse & fideliter circa imperium declarabant, electionem regis illis decreuit.

Et cũ ab Episcopis benedicetur &c. Cõsecratio etenim tribuit sibi nomen Regiũ, electio vero subicit sibi imperium, dato quod Papa non confirmet, vt xciij. dis. c. legimus.

Cum autem ab apostolico fuerit consecratus &c. Idq; apostolicus facere tenetur ad hoc vt ostendat Regis electionem.[i] Vnde circa id sciendum quod Rex nomen regium regnũq; consequitur electione. Imperium vero bello & pugna. Nomen vero imperatoriũ ex consecratione Pape nanciscitur, Rex eligitur iu-

dex super feudum & proprietatem. &c. Exeoq; supremus & communis est iudex omniū vt. C. de legi. & consti. L. i. &. L. cum de nouo &. L. si imperialis. C. de vete. iur. enucle. L. tanta. §. erat enim mirabile, &. §. sequēnti.

Impator vero qa in omnibus locis. &c. Exindeq; habet qđ iudices omes sub nomine Regis vel Impatoris iudicāt, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. itaq; coll. ij. & in auten. Ius iurandum quod prestatur ab his. §. i. coll. ij. Sciendūq; vlterius venit quod ab Imperatore omis autoritas deriuatur in iudicijs, [k] & iudex quilibet sit quisquis sit non aliter appellari debet nisi dominus.

k. Iudex quilibet dominus nuncupari debet.

Feudum seu iurisdicio feudalis. &c. Dubitare aliquis posset quomodo id fieri debeat qđ videlicet feudum in quartam personam conferri non potest vbi iudicare deberet sup vitā aut sanitatem, excepta scultecia vt textus habet esset q; cōtra omne ius Saxonicum, vt sic enim nullus iudiciū exercere posset nisi scultetus sit, nec ipse Gograuius eligi poterit. Nā si Regē collocare vis in primo loco Margrabius secundum obtinebit gradum, & comes tertium & ille qui post eum sequitur sculteti obtineret officium esset q; quartum feudū & ita nullus inferior iudex in terra Saxonię foret. Immo qui super vitam & sanitatē iudicare deberet ex necessitate vel Princeps vel comes vel scultetus vt sic requireretur, hoc tamen esset contra articulum. lv. &. lviij. & articulum vltimum li. i. vbi habetur quod electus Gograuius super vitam & sanitatē iudicare potest. Intellige ergo textum quod Rex infeudare potest illudq; quod Rex ex parte Imperij infeudat quo ad iudicia exercēda, iudicium illud vel est ducatus, vel comitatus, vel scultecia. Alij vero dñi infeudare possūt in quatuor vel plures man⁹ vt Marchio. &c. Vel dic quod istud quod loquitur de infeudatiōe intelligi debet in comitatu, huiusmodiq; feudū princeps obtinet ab imperio. Comes vero a principe. Ibi vero comes nullum alium infeudare vel iudicium in feudum cōferre nisi prefecturam seu sculteti am, vnde veram rectam & intelligibilem textus sententiam efficit verbū istud comitatus. Intelligendo scilicet sic, in vno comitatu feudum iudicij extra quartam manum conferri non potest dempta sculteti a, non intelligere vult qđ alibi extra comitatum feudum vltra quartā manum conferri non posset. Sed quia duntaxat hoc in comitatu euenit vbi sententia confertur alias enim extra comitatum feudū vlterius conferri poterit. [l] Consuetudinēq; pro testimonio habemus quę est optima legū interpres, vt Insti. de iur. natu. gen. &. Ciui. §. ex non scripto. ff. de legi. &. consti. L. de quibus. Insti. de offi. iudi. §. i. &. xi. dist. in his rebus.

l. Consuetudo optima legum interpres.

¶ Quia si de iudice conqueratur hoc est si cōtra comitē agatur. &c. ¶ Et Palansgrauius est iudex Imperatoris. &c. intellige quod sup illum iudicabit qui antehac fuit Imperator inquantum enim Imperator est nullum iudicem super se habere potest, vt infra ar. liiij. in glo. Est enim super omnes iudices, & supra omne ius sub lege tamē viuit, vt. C. de legi. & constitu. Princi. L. digna. & Insti. qui. mo. testa. infirman. §. si. ff. de lega. L. ij. &. iij. ff. de inoffi. testa. L. Papinianus.

Burgrabius est iudex Marchionis. &c. huic cōtradicere videtur infra articulus. lv. vbi dicitur quod super illustrium vitam nemo iudicat nisi Imperator. R. itaq; quod Burgrabius est iudex Marchionis in Ciuilibus causis & de isto loquitur hic, non tamen in criminalibus, quia vt sic duntaxat Rex ipse super eū iudicat. Vel etiam soluendo textum articuli. R. quod Burgrabius potest in criminalibus quęrelam exaudire, & conscriptam ad Imperatorē transmittere Rexq; tandem sentenciabit & ita vnum non contrariatur alteri, vt. C. vbi sena. vel claris. L. quotiens & in auten. vt cleri. apud propri. Epis. §. si tamen, coll. vi. & C. de offi. procon. L. legati. &. C. ad le. Corne. de falsi. L. vbi. &. iij. q. vi. c. quis.

Articulus LIII.

QVælibet puintia Theutonice terræ suū habet Palansgrauionatū, Saxonia, Bauaria, Franconia, & Sueuia, quæ antequam a Romanis superabantur regna fuerunt [a] a quibus ipsis in ducatus nomina fuerunt permutata. [b] Attamen Illustres in uasallos & uexillorum feuda reseruarunt quæ ipsis per imperiū iam sublata sunt. [c] Iudex in suo iudicio mulctam habet & non emēdam eo quod iudex agere non potest & iudicare, nemini uero emendatur nisi actori. Ideoq; illustribus emendam non competere iniuste ab aliquibus uulgatum est. [d] Non licet alicui iudiciū diuidere aut integrum conferre iam collatum, ita q̄ ille cui collatum est habeat successionem quod oporteat incolas sustinere nisi sit Comitatus pertinens in feudum uexillorum, eundem nō licet uacantem habere. Similiter nō licet Regi uel Imperatori uexillum

a. Concordat iur. mu. ar. ij. & ar. vij.

b. Textus uetustiores ita legunt. Principes tamē deuictos seu subactos loco uasallorū, & feudale uexillū sub nomine ducali ibidem fore permiserūt, Impèriū uero postmodum eis & feudū illud principatus aut ducatus & feudale uexillum abstulit.

c. Alter enim esse debet iudex et alter actor, & nullus potest in propria causa essē iudex, ut. C. ne quis in sua causa ius sibi dicat. L. una. & . iij. q. iiij. c. i. & ij.

d. Alij textus ita legunt iudiciū diuidere nō licet nec integrum cōferre uel partē eius ita qđ ille cui collatū est successionē habeat qđ oporteat incolas sustinere nisi sit spetialis comitia quæ uexillo ptin at feudali hanc enim uacantē habere non licet.

feudale diutius retinere, quin illud conferrat infra diem & annum.

Glosa.

Quelibet prouintia. &c. Antehac declaratũ habetur quod Rex superior est iudex omnium in secularibus actionibus. Imperium enĩ e celis a deo collatum est vt iustitia mediante omnia gubernentur. C. de vete. iur. enuclean. §. mirabile. Dictũ est preterea de iudicibus, & quo pacto Principes, Comites ab imperio fiunt qui & Aulici imperij dicũtur, vt li. feu. c. i. & item de illis qui a comitibus infeudantur qui & sculteti nũcupantur. In articulo presenti declarat de iudicibus qui non tantũ ex gratia fiunt vt illi de quibus supra, sed etiam partim de iure iudicium eis competit vt sunt Palansgrauij qui hoc modo creati sunt. Romani etenim prouintias subiugantes Reges subactos dominare in prouincijs permittebãt transmutatis eorum nominibus in testimonium quod subacti sunt, sicut & in veteri testamento, Ieconias, Zedechias nominabatur. Itidem & Romani Reges subactos qui & nomẽ Regis preseferebant, Duces & Palansgrauios nominabant, [c] Dux enim dicitur qui bellũ sequitur vel cui ducatus ab aliquo Principe in feudũ datus sit, vt in li. feu. quis dica. Marchi. Comes. §. qui a principe. [f] Nomẽq; istud Palansgrauij est compositũ ex Italico & Germanico. Phalent enim in Italico designat subiugatum dominũ vel subiugatum Regnum. Groff. vero in germanico iuxta antiquũ Saxonum vocabulum iudicem designat, exinde deriuatur Gograuij qui ad tempus eligũtur iudicesq; rusticorũ fiunt. Item Margrauij idest vnius fori iudices. Burgrauij idest Ciuitatis vel castelli iudices. [g] Itidem etiam in ꝓposito Phalsgrauij hoc est iudices subiugati Regni & huiusmodi iudicẽ quelibet prouintia terre Saxonie habet vnum. Principesq; Saxonie est inter illos vnus, vt infra articulo. lxij. Secundus est Pallatinus Rheni hoc est Dux Bauarie. Tertius est Marchio Brãdenburgeñ. [h] Phalansgrauionatũ Franconie habet, Archiepiscopus Maguntineñ. Phalansgrauionatum Sueuie Episcopus Trieñ. Phalansgrauionatũ Aquisgrani retinet Episcopus Colonieñ. & isti tandem habent Principes sub se infeudatos qui ad phalantias pertinẽt, & vocãtur Electores imperij seu superillustres, vt in auten. vt ab Illu. & qui super eam sunt dignitatem. §. i. coll. v.

Iudex in suo iudicio mulctam habet & non emendam. &c. sequeretur ex eo quod iudices vilioris conditionis essent q̃ ceteri homines. Quilibet enim homo emendam habet secundum sui generationem, vt supra li. ij. ar. xvi. & Insti. de iniur. §. atrox iniuria, & ff. eo. ti. L. Pretor edixit. §. atroce, & C. eo. ti. L. iiij. Tum etiam si emendam nõ habent ergo nec dignitatem, quod tamen est falsum & contra prius dicta vbi habetur quod iudices ad minus liberi esse debent, esset etiam cõtra ius feu. ca. lxi. vbi habetur q̃d nec mulieres nec clerici, nec illegittimi iudices esse possunt, vt in auten. de iudi. vt nullatenus cum iureiuran. §. i. coll. vi. & ff. ad le Iul. de vi. priua. L. i. Signumq; istius hic est quod legittimos iudices esse oportet, & si quis infamis sit, iudex esse non poterit, vt. C. ex qui. cau. infa. L. i. extra de rescrip. c. sciscitatus, de testi. c. licet ex quadam, de iureiur. c. querelã, de excessi. prela. c. inter dilectos, & iij. q. vij. c. infamis. Exindeq; sequitur exquoquidẽ legittime nati sunt & bone fame merito emendam habere debent. ℞. ad obiecta sub distinctiõe. [i] Iudicẽ in suo iudicio preesse intelligitur dupliciter. Vnomodo quãdo est in ciuitate vel loco vbi iudicare sibi cõpetit, & ille locus vocatur iurisdicio sua si quis contra eum deliquit, vt sic emendare sibi oportet vt ceteris hominibus. Aliomodo iudex est in suo iudicio, quando in sua sede iudiciali residet, quod nos iudiciũ bannitum nuncupamus ibi nulla emenda sibi sequitur sed tantum mulcta vt textus habet. Iudex enim non potest & actor & iudex esse, obuiaturq; per id auaris iudicibus q̃ extorquere audẽt pro excessu in iudicio eis illato mulctam & emendam. Mulctam ex parte contumelie iudicio facte, emendã pro cõtumelia iudici illata quod fieri non debet per simile sicut nec actori vtrũq; cedit & mulcta & emenda sic nec iudici.

Querere quis posset. Iudex contumelia affectus vel verberatus tempore quo pro tribunali iudicio residet quam emendam obtinet vt sic enim minus iuris sibi cõpeteret q̃ alijs. ℞. si iudici talium qd in iudicio residenti euenerit querulari potest superiori iudici emendaq; sibi decernitur nõ quidem vt iudici sed vt actori. Vel. ℞. Iudici in iudicio pro tribunali residenti si quid iniurie euenerit emenda quidem sibi non cedit sed ille punitur corpore propter fractam iudicij pacem, vt supra li. ij. ar. xiij. & ff. ad le Iul. de vi. publi. L. q̃ dolo, & per totum.

Et nemini emẽdatur nisi actori. Ideoq; Illustribus emendam non competere iniuste diuulgatum est. &c. excludit opinionem illorum qui dicunt quod vbicunq; Rex vel Princeps sit, quod ibidẽ iudiciũ bannitum esset. Q. d. exquoquidem iudici emenda nõ datur in eorum iudicijs, & secundum quod aliqui opinantur quod coram Principibus semper iudicium bannitũ sit exinde sequitur quod Principes nullam emendam haberẽt. Intelligetamen quod iudicium nomen iudicij sortiri nõ potest nisi cum per ortilegia sentẽtiatur, hoc est iudex iudicium bannitum non habet nisi cum per sententias iudicat, vt supra li. i. ar. lix quare opinio illorum falsa qui dicunt quod Principes emendam non haberent. Patet enĩ ex arti. xlv. eiusdẽ libri quod Principes emẽ-

---

Margin notes:

c. Dux unde dicatur concordat Iur. mu. ar. viij. infra eo. li. ar. lviij.

f. Princeps dicitur ꝓuisor imperij uel principalis feudi quo infeudatus est, dux uocatur cum in imperio preest exercitui Groff. secundum antiquũ uocabulum Saxonicum iudex dicitur & hi quadruplices Phalcz graph quasi iudex subiecte prouincie, quia Phalenth in Italico subiectus dominus dicitur Margraph iudex fori uel iurisditiõis unius. Burgraph iudex unius ciuitatis uel castelli. Gorgrauius iudex unius facti. Dingrauius iudex unius iudicij uel rei, feu. c. lxxij.

g. Vide feu. c. lxxij.

h. De electoribus imperij, uide infra ar. lviij.

i. Iudicem in suo iudicio preesse intelligitur dupliciter.

Cocordat Iur. mu. viij.

dam habent.
Non licet alicui iudicium diuidere.&c. Dicere quis posset si diuidere iudicium non potest ergo nec iudicium in feudum dare, sic scilicet intelligẽdo. Rex vel alter dominus si iudicium infeudare vult illud totaliter vasallo conferre tenetur & ille cui sic cõfertur vlteri⁹ alium infeudare non poterit. Intellige tamen textũ articuli & exinde soluitur dubiũ istud Rex creare potest Marchionem seu Margrabium qui confert sibi iudicium vnius oppidi vel fori & hoc Marchio facere non potest quod videlicet vlterius cum simili feudo infeudet alium ex eo quia Marchio aut comes cum sua iufeudatione non potest alium Marchionem aut comitem creare.
Non debet etiam ducatus aut comitatus diuidi nec Marchionatus.&c. hoc intellige ex eo quia vexillũ feudi est vel quia imperij officium est, vt in Constitu. Frede. §. pręterea de prohibita feu. aliena.
Nisi sit Comitatus.&c. Ponit exceptionem vbi iudicium infeudatum vlterius infeudari oportet sicut & Rex in Regno feudũ vexillorum cõferre cogitur infra annum & diem & ex feudo vexillorum Principes de necessitate Comites infeudant, & comites consequẽter sculteciãs vt in pręcedenti articulo. Et hoc de veris iudicibus esse dictum intellige. Quilibet em̃ verus iudex potest iudicio suo subdelegare quemcunq; vult, vt C. qui pro sua iurisditiõe iudices dare. L. i. & in auten. vt defun. sine fune. eo. §. illud coll. v. & ff. de iudi. L. iudicium, & in auten. de iudi. & vt nullaten⁹ cum. Iureiuran. §. omnes coll. vi.

Articulus LIIII

Feudum in iudicãdo seu iudicio nõ licet alicui habere nisi sit liber idoneus scabinus & nisi Regi fidem & omagium faciat secundum ius liberorum, per hanc fidem etiam iuret quando ducitur in testẽ Rex cum eligitur oportet ipsum iurare fidem, idest omagium praestare imperio & quod iustitiã exaltet confortetq;, iniuriam uero pro posse deprimat & etiam Imperium in iure suo protegat secundum quod scit & praeualet, quo finito iuramentum aliquod de caetero non praestabit[a] nisi forte ab apostolico de haeresi accusetur. Postmodum omniũ rerum ad suum testimonium pertinentium per iam imperio praestitũ sacramentum testificabitur[b] & sub sacramento suam ponat promissionem ubi pax iuratur. Viciatus corpore aut leprosus, uel sententia apostolici iuste innodatus in Regẽ non est eligendus.[c] Rex debet esse de legittimo thoro natus & ingenuus in ureq; suo immaculatus. Postq̃ in Regem electus sit quis Franconiae debebit habere iura cuiuscunq; fuerit nationis. Quia sicut franco nisi in manuali depraehẽdatur facto in uita ei⁹ nõ condemnatur, aut ius Frãconicorum ammiserit ex causa, illudq; abiudicatum sibi sit. Ita nemo potest in iudicio uitam regis impetere nisi prius per sententiam fuerit imperio priuatus.

a. Cõcordat Iur. mu. ar. viij.

b. Alij textus legunt ubi sacramento pax confirmatur ad hoc ipse suum praestare debet promissum.

c. Cõcordat Iur. mu. ar. viij. glo.

Glosa.

Qui omagium imperio faciat.&c. an qui iurauit pręcedessori teneatur etiã iurare successori notatur per Inno. extra de iureiuran. c. veritatis & per Arnold. xij. q. ij. longinquitate, iurans enim alicui & eius successori aut dignitati non tenetur amplius successori iurare, vt notatur in. c. non dei de symo. Et iuramentũ fidelitatis si exigitur vltra formam, quantũ est vltra est ipso iure nullum de offi. iudi. ordi. dilectus.[d] Et põt iuramentum fidelitatis p procuratorem pręstari, vt notatur de statu regulari. c. vno, in. §. verum, & §. Episcopis li. vi. in glo. in Ecclesiastico vbi glosa dicit hoc verum esse cum pręstatur Ecclesiastico prelato. Secus si principi temporali nisi consentiret.[e] Et hoc etiam scias quod qui succedit in dignitate temporali tenetur seruare quod pmisit aut iurauit eius pręcedessor in. c. venerabilem de elec. Vnde dicit Valerianus li. ij. c. i. adduci non possum vt credam vrbi vtilem quem domi scelestum cerno.

d. Iuramentum fidelitatis per pcuratorẽ praestari potest.

e. Successor tenetur seruare promissa praedecessoris.

Glosa.

In articulo pręsenti docetur, qs iudex esse poterit, quomodo iudex efficitur, & quomodo testificari potest. Tandem ponit & tractat de iure Regis Romanorum, & quomodo infeu-

dat vel feuda confert quodq; nullus feudum in iudicando habere potest nisi bannitus. Cõtrarium tamen huic videtur supra. ar. lvij. &. lviij. li. i. vbi dicitur quod Gograuius infeudatur & iudicium sibi cõmmittitur si ergo infeudatur erit iudex infeudatus. In gograuiũ vero eligi homo simplex potest & non scabinus natus, & ita contradicere videtur huic articulo. R. quod Gograuij nullum iudicium habent in feudum sed si confertur sibi aliquid, hoc fit propter laborem suum prout ibidem dictum est. Sed quid dicitur de consuetudine que iam cõmuniter in terra Saxonie inoleuit & signãter in Marchia vbi infeudatus iudex nullibi inuenitur scabinus natus. Respondi posset quod multa ex consuetudine admittũtur que de iure fieri non deberent. Consuetudo enim renouat ius, vt. ff. de legi. & sena. cõsul. L. non est nouum.

Instare iterum quis posset id fieri non debere vt iudex ex cõsuetudine sit. Iudiciũ siquidẽ exercere volens ordinarie vt ad id cõstituatẽ necesse est. Qui em̃ nõ ex cõmissa sibi autoritate iudicat non iudicare dicit̃ sed occidere, prout habetur in Euangelio qui gladio dimicat hoc est propria autoritate iudicat gladio peribit, hoc est iudicio dei interimetur, vt xxiij. q. i. c. i. & ea. q. iiij. c. ille Si itaq; iudex habeatur ex consuetudine qui non est scabinus non esset secundum iuris ordinem iudex, & ita potius homicida q̃ iudex diceret̃. R. itaq; sub distinctiũe, id quod hic dicitur quod nemini feudum in iudicãdo habere licet nisi sit liber scabinus, homines siquidẽ dũtaxat duplices sunt liberi & serui, vt Insti. de iur. perso. §. summa, Serui iudices esse non possunt, nec feudum in iudicãdo habere, vt. ff. de iudi. L. cum pretor, & extra de rescri. c. sciscitatẽ sed dũtaxat qui liberi sunt, vnde textus sic intelligitur, qui feudum in iudicãdo habere debet ad minus ita liber esse tenetur vel tantã libertatem habere sicut idoneus scabinus. f Libertas enim scabinorum est vilior omnib[9] nã & liberti seu ministeriales scabini esse possunt, vt infra. ar. lxxxi. §. i.

f. Libertas scabinorũ uilior omnium, concordat Iur. mu. ar. xvi & xxxij.

Iurando imperio omagiũ prestet. &c. g Quo pacto autem id fieri debeat infrascriptam iuramenti attende formam. Iuro ego per deum omnipotentem & filium eius vnigenitũ dominum nostrum Iesum Christum & spiritũ sanctum & per sanctam gloriosam dei genitricem & semper virginẽ Mariam, & per quatuor Euangelia que in manibus teneo meis, & per quatuor Euangelistas, & per sanctos Archangelos Michaelem, Gabrielem, purã conscientiam ingenuũq; seruitium me seruaturum, quod ius habere & tenere volo secũdum conscientiam & probitatem in seruitio Serenissimi Principis domini. S. occasiõe tradite mihi ab illo in eius bonis administrationis & omnem laborem & sudorem sine dolo suscipien. omnemq; artem malam & dolum in commissa mihi ab eo administratione vitare volo, Quodq; Catholice fidei sum, & nullo modo vel tempore ei aduersabor nec alium permittam quantum possibile fuerit mihi, & quod nulli penitus quicquam dedi neq; dabo occasiõe dati mihi cinguli seu officij sed nec quicquam promisi quodq; probe me in eo ostendere volo in subiectis domini mei, contentus in his que statuta mihi sunt de fisco annonis & iura imperatoria scire volo nec illa ommittẽdo propter amorem, cõpacientiam, inuidiam, odium, cõmodũ, vtilitatem. Iuro etiam quod probos & bonos in eorum probitate paterne seruare volo, subditosq; a prauis tueri, in iudicijsq; equus iudex esse volo, excessus omnes inuestigando, equitatemq; tenendo, iustos in iustitia conseruando. Iniustis vero debitam infligendo pœnã. Id iuro ita tenere & obseruare aliterq; non facere, & si istud non seruauerim extendatur super me horribile iudicium domini nostri Iesu Christi & sim particeps Iude inuadatq; me Iesi lepra, & tremor Caim, & gladi[9] seu iudicium seculare sit super me, quod sup falsos iudices statutũ est, Vide hoc idem copiosius in auten. iusiuran. quod prestatur ab his per totum coll. ij.

g. Iuramentum fidelitatis uasallorum seu iudicum, hoc idem uide Iur. mu. ar. viij.

Dicere quis posset, quid si vnus non ita vt premissum est iuret nihilominusq; iudex sit & ista hic expressa non seruet, an ex eo efficiatur periurus nec ne. R. quod sic. Iuramentum enim istud est officij, qui ergo officium suscepit, coram deo iuramentum facit, q̃uis corã hominibus aperte id non faciat, vt. xxij. q. ij. c. in dolo, &. xxij. q. v. cauete &. c. iuramẽti. Hoc pacto iurat etiam vasallus cum feudum suscipit, persimile Consules & Proconsul iurant ciuitati. Preterea hoc modo iurat professus alicuius ordinis mutatis tamen mutandis vt in iuribus allegatis habetur.

¶ Cũ Rex eligitur. &c. Tractat̃ hic de electione Regis Romanorũ excerptaq; est lex presens per translatorem priuilegij ex constitutionibus Caroli Imperatoris cum Imperium Teutonicis tradidit, h quicquid enim hic dicitur de Imperatoribus imperioq;, nõ habet̃ in legibus vt Accursius dicit. Insti. de iur. natu. genci. & Ciui. §. sed & quod.

h. Concordat Iur. mu. ar. viij. glo.

Quo finito iuramentum de cetero non prestabit. Imperator etenim semel iurando amplius non iurat, sed verbum ipius sicut iuramentum esse debet, i omniaq; verba eius veraciter proferantur tanquam iuraret, vt. xxij. q. v. c. iuramenti.

i. Verbum imperatoris seu regis ita firmũ esse debet ac si iuraret.

Nisi forte ab apostolico de heresi accusetur, vt sic enim iuramento se excusare eum oportet, alias apostolicus eum deponere poterit, vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice. §. de heresi. li. vi. In huiusmodi etiam casu. Papa ipse propter heresim deponi potest, vel iuramento se absoluet vt notat Ioan. Andr. in glo. extra de sen. & re. iudi. c. ad apostolice ver. de heresi. li. vi. extra de here. c. excõmunicam[9]. §. i. & §. si q̃ vero, & xl. dis. c. si Papa.

Viciatus corpore & leprosus.&c.ista hic in textu enumerata nedū in electione Regis sed in quacunq; officiorum electione nocent imo pediūtq; electionē. Sed si lepra aut huiusmodi defectus post electionem alicui aduenerit non deponitur sed sibi datur administrator, vt extra de suplen.negli.prela.c.grandi.li.vi. Vel sententia apostolici innodatus.&c. [k] Excommunicatio etenim electionē impedit ex multis respectibus. Primo quia excomunicatus est diuisus ab Ecclesia catholica. Qui vero ab Ecclesia seperatur est infidelis, vt in auten.de priui.doti.hereti.mulieri.nō prestan. §.i.coll.viij.&.iiij.q.i.c.ij. Secundo quia sacra scriptura est mater imperij, & ita qui excommunicatur amplius non est filius Ecclesię, vt in auten.vt deter.sit nume.clerico.§.i.coll.i. &.C.de sacrosan.Eccle.L.iubemus. Tertio quia Rex debet esse iudex cōmunis sup omnes. Sed qui vult esse iudex debet esse membrum Ecclesię, vt in auten.iusiuran.qđ prę sta.ab his.§.i.coll.ij.C.de Episco.audien.L. iubemus. Quarto qa Regalis dignitas est pręcipua in mundo, & qui non est in congregatione Ecclesię etiam sibi denegantur Christiane dignitates.vt.C.de iudęis & celicolis.L.fi. & in autē.de priui.doti.hęreti.mulieri.§.vnā nobis coll.viij. Huic tamen contradicere videtur, infra ar.lxiij.vbi dicitur quod excommunicatio neminem debilitat in iure nisi sub sequatur Imperij proscriptio. ℞.quod excōmunicatio nemini nocet. Intellige iure prouinciali & feudali, hic vero loquitur quod excōmunicatio nocet in electione, electio vero nec a iure prouinciali nec a iure feudali venit. Quod autem excōmunicatio electionem impediat habetur extra de electi.c.venerabilem, & hoc vt textus habet si iuste in censuras huiusmodi inciderit alias nō, quę autem excommunicatio noceat & quę non, infra circa ar.lxiij.declarabitur.

k. Excommunicatio electionem impedit.

Rex. Fraconię debet iura habere.&c. huic paragrapho contrariari leges videntur in multis locis quę disponūt quod Rex legibus sub esse non debet, immo omnibus legibus imperat, vt Insti.q.mo.testa.infirmen.§.penulti.&.ff.de legi.& senatusconsul.L.princeps, &.ff.de iure fisci.L.fiscus. Tum qa in scrinio pectoris Principis vel Imperatoris omnia reconduntur iura, & ita nulli iuri subesse debet. Si ergo iura Franconie vt text⁹ disponit habere tenetur, oppositum sequeretur quod tamen fieri debet, vt.C.de testamen.& quemadmodum testamenta ordinentur.L.omniū, & extra de cōstitu.c.licet, li.vi.℞.quod Rex ex sua dignitate omnes excedit leges, subesse tamen non dedignatur legibus, vt.C.de legi. & consti.L.digna vox, &.C.de lega.L.ex imperfecto, &.ff.de inoffici.testa.L.Papinia.§. si Imperator. Sciendum tamen quod paragraphus iste qui hic ponitur non istud intendit quod Rex subiectus esse debeat iuribus Francorum sed innuere vult quod quemadmodum Francum ita & Regem nemo accusare potest, nec contra eum agere in quantum Rex est nisi deponatur. Vñ paragraphus seipsum exponit & limitat cum dicit, qa sicut Franconi vita non adimitur.&c. Ita etiā Rex super vita non accusatur nisi prius Imperio p sententiam priuetur, ex quibus autem causis id fieri poterit vide infra ar.lvij. quis vero imperatorem iudicare debeat dictum est supra eo.li.ar.lij.§.vlti. Pallatinus etenim Rheni iudex illius est.

Rex de legittimo thoro natus esse debet, & in iure suo immaculatus hoc idem habetur. C.qui milita.pos.vel non.L.i.&.C.de seruis ad militiam vel dignitatem aspirātibus.L.i. Quod autem legittimo thoro natus esse debeat, habetur extra de electione.c.innotuit. Et item iure immaculatus vt sit ita quod Cutem & Crines non redimat nec in proscriptione Imperij anno & die iaceat, occasione spolij vel prede non paciscatur. Legittime natus qđ sit qđq; añ hac falsus iudex nō fuerit, vt supra li.i.ar.xxxviij.&.C.ex qui.cau.ali. infa.irroga.per totum, &.ff.de his qui notan. L.i.&.ij.q.i.c.in primis, & extra de testi.c.ij. versi vilissimi, &.ff.co.ti.L.iij.

Articulus. LV.

SVper illustrium uitam & eorum sanitatē nemo iudex extitit nisi Imperator. Super uitā bannitorum condemnatorum nullus nisi uerus præco iudicabit.

a. Ad hanc materiam uide C. ubi sena. uel clarissi. Ciui. uel crim. per totum.

Glosa.

In precedenti articulo dictum fuit quomodo Rex supremus iudex est in seculari iudicio, hic tandem declarat quis super vitam illustrium & Principum q regi proximi sunt iudicare debeat & dicit quod Rex duntaxat ipse solus & nullus alter. In oppositum tamen istius est supra articulus.lij.vbi habetur quod Burgrabius est iudex Marchionis qui etiam Princeps est. Preterea contradicunt etiam leges, vt in auten.vt om.obedi.iudi.prouin.§. i.coll.v.vbi habetur quibus actio vel respōsio competit id facere tenentur in prouintia in qua sunt possessionati. Preterea.C.vbi senatores vel clarissimi.L.ij.cauetur quod senatores, hoc est Principes qui & Cōsules Romani sunt respondere eos oportet in prouincijs, vbi possessionati sunt vel vbi maiora bona possideant. Respondetur quod leges allegate locum habent in eum sensum quod videlicet querela actoris apud iudicem ꝓuintię exau

ditur eiuſq; probatio tum & Marchionis vel Senatoris reſponſio, Preſes tandē vel iudex prouintię Regi illud inſinuabit qui & ſolus negociū decernet, vt. C. vbi ſenatores vel clariſſimi. L. quociens. §. i. ij. & iij. & hoc quantum ad primas duas inſtantias. Quoad tertiā vero, vbi dicitur quod quilibet in prouintia reſpondere tenetur intelligit ſimplices homines & non principes, & hoc colligitur ex textu ibidem cum dicitur quęrulare & reſpondere debent coram iudice prouintię, hoc eſt coram principe, & ita lex illa non includit principes, nullus enim iudex eſſe poteſt in ſua cauſa, vt. C. ne quis in ſua cau. iudicet. L. i

b. Iudices triplices inueniuntur concordat Iur. mu. ar. xyi. glo.

¶ Super vitā bannitorum. &c. [b] Nota quod iudices triplices ſunt. Primo dicitur iudex q per ſententiam quęrelam determinat ſicut verus iudex, vt ſupra li. i. ar. lxij. & C. de iudiciis. L. rem non nouam in fi. & in auten. de iudi. §. i. coll. vi. & ff. de re. iudi. & effe. ſenten. L ij. Secundo iudices ſunt qui cauſam exaudire poſſunt, iudicare tamen minime, ſed vlterius tranſmittunt ſicut ſunt illi qui ſuperilluſtres iudicant, & de iſtis hic in gloſſa ſuperius tactum eſt, & C. de iudiciis. L. Properandum. §. ſin autem, & in auten. de defen. ciui. §. audiant, coll. iij. Tertio dicuntur iudices qui prolatam ſententiam exequuntur ſicut eſt legalis pręco. & de iſto habetur hic in fine paragraphi qd' ſup vitā bannitorū pręco iudicabit.

Articulus LVI

Præco communis cum a iudice & ſcabinis fuerit electus Regi tenetur fidem facere ſecundum ius liberorum. Poſthac iudex per manum cum ducendo ſuper ſedem cuſſino tectam in oppoſito ſui locare debet, & reliquias aut crucē in ſinū eius collocabit pacemq; eidē pnūctiabit. Et extūc pignorādi arreſtādi detinēdiq; unumquemuis & bona illorum. [a] præco quando hoc faciendum pronunctietur habebit poteſtatem. Si uero iniuriam commiſerit uitæ ſuæ & rerū ut alius patietur detrimentum. Gladium aut arma non ferat ſed ſi in exequenda iuſtitia ei idebite reſiſtatur, clamor debet confiniū aduocari & ius proſequi ſecundum ſuum poſſe. Quod ſi non poterit iudici cōqueratur. Et ei pertinet homo decimus morti cōdemnandus & hunc poteſt dimittere ſi redimatur ab ipſo. Vbi etiā uir moritur aut mulier abſq; hærede [b] fructus in horreis pauimento uiciniores ad eum pertinent & ueſtis quottidiana defuncti, ubi proprietas datur & donationi pax nūciatur ab ea tres ſolidos obtinebit. ¶ Facultatē etiam habet unum hominem excepto ſculteto in qualibet uilla abſoluere a iudicio ſi non cōtra ipſum ſit quærela, uel ſi incuſatus non ſit.

a. Alij textus habent quando ad id fuerit ex petitus & per ſententiam aſſignatus.

b. Textus antiqui habent annona creſcen in terra uacante ſi pertinet.

Gloſa.

Superius dictum eſt de duplicibus iudicibus hic tandem conſequenter in hoc articulo tractat & declarat iura tertij ordinis iudicis qui eſt pręco ipſe.

Vnde nota pręconis quędam ſpecialia. [c] Primo quod eligi debet ex proprietariis, vt ſupra li. i. ar. ij. Secundo quod non adeo legalis vel inſignis eſſe cogitur, & hoc tangitur li. eo. ar. xlv. cum dicitur qui minus q̄ tres māſos habeat pprietatis. Tertio quod prefect⁹ ſeu ſcultetus cum ſcabinis eundem eligere tenetur, vt ſupra ar. eo. xlv. Quarto quod ſibi ſuper violentia querulari debet in abſentia iudicis, vt ſupra li. i. ar. lxx. Quinto quod eius emenda & verigeldus ſecundum ſui generanem duplex eſt, vt ſupra li. i. ar. viij. Sexto qd teſtimonium eius ſtat vice duorum, vt li. i. ar. viij. & hoc vbi per teſtimonium ſeptem virorum probare neceſſe fuerit. Septimo quod teſtificari poteſt loco iudicis, vt ſupra li. ij. ar. xxij. Octauo quod cum iudex iuramento cōfirmare debet, & ille iurabit ius pmouere, iniuſtitiam vero deprimere, & reliquias tēpore iuramenti in ſinu tenebit in ſignū iſtius qd' iuſt⁹ eſſe vult pacē bonis ordinādo, & irā dei in malis vīdicādo, ſicut Phinees in ſambri fecit, [d] vocatq; pręco q̄ſi nunti⁹ dei, vel ſeruus dei qa eſt miniſter imperij dei, & poteſt homines penis afficere & occidere ſine peccato, vt xxiij. q. iiij. c. quęſitum, habetq; exinde meritū quod malos propter exceſſus corrigit & per eius factum placatur ira dei, vt ea. q. ſi quis. Quare iuſto pręco interpretationem & ſignificatum nominis ſui effectualiter in ſe habere debet vt merito nuntius dei vocari poſſit. [e] Vnde circa id ſciendum quod pręco tria in ſe habere tenetur ad hoc quod nuntius dei vocari poſſit. Primo quod malos & exceſſiuos

c. Præconis ſpecialia uide.

d. Præco nūtius dei uocatur.

e. Præco tria in ſe habere tenetur.

iniustosq; corrigere seu occidere non debet ex odio, ira, sed duntaxat Zelo iustitię, vt Insti. q. ex cau. manumittere nō li. &. xxiij. q. v. officia. Secundo quod id faciat suo proximo in obsequium contra quē ille maleficus excesserat, vt ea. q. c. non est. Tertio vt id faciat propter deum, vt videlicet per illam vindictam ira dei mittigetur, quodq; ab excessiuo vindicta maior propellatur, vt. xxiij. q. iiij. c. si quis & ea. q. viij. c. legi. &. c. occidit, &. xxiij. q. iiij. c. quęsitum, & hoc intelligendum cum p sententiam ad id deputatus sit vt textus habet, qa alias sibi facere non licet, vt supra li. i. ar. liij.

f. Dignitas aut officiū nullum iuuare potest ut malefaciat.

¶ Si autē iniuriam cōmiserit. &c. & hoc ideo fit f quia officium aut aliqua dignitas iuuare minime potest aliquem quod malefaciat, vt. C. vbi senato. vel claris. L. quicunq;, & in auten, vt om. obedi. iudi. §. i. coll. v. &. xl. dis. c. non vos.

g. Vide supra li. ij. ar. xvi.

g Quod si iudicē neglexerit triginta plagis afficitur, vt supra li. ij. ar. xvi.

Gladium aut arma non ferat & hoc ex eo fit quia Pręcones pace Regia prouisi sunt, vt supra li. ij. ar. lxvi. & li. iij. ar. ij.

Si quis vero ei resisterit. &c. hoc est eundem detineat si potest, & hoc ex eo fit quia per fugam reum se ostendit, vt supra li. ij. ar. xxxv. &. xlv.

Quod si non poterit iudici deferatur. &c. & ita proscribitur ille.

Et ei ptinet decimus homo. &c. Exinde colligi poterit quod quicqd vt sic lucratur ius ad illud habet, & qcqd sibi p huiusmōi hominib⁹ datur iuste sibi cedit, vt. xvi. q. i. c. decimę. Notāterq; in textu dicit homo decim⁹ morti cōdēnandus hoc est anteq; cōdemnet & hoc propter id vt eo maiori prętio redimi possit, qa si sibi traderetur qui iam iudicat⁹ fuisset infamis efficeret, & ita vilioris pręttij esset, vt supra li. i. ar. xxxvij. &. xxxviij. &. ff. de his q notan. infa. L. i. &. C. qui ex cau. infa. irroga. L. si furti &. L. non damnatos. Secundo quod circa hunc paragraphum notari debet vbi dicitur condemnandus, hic enim est consiliū, ex pręcepto enim habetur quod mali puniendi sint, vt supra li. ij. ar. xiij. &. ff. de penis. L. respiciēdum, &. C. eo ti. L. si operis, &. xxiij. q. iiij. c. quęsitum. In oppositum tamen sentire videtur sacra scriptura cum dicit quod mali tollerandi sunt vt Saluator noster iudam tollerauit, &. xxiij. q. iiij. c. i. h Rx. qd mali tollerandi sunt ab illis quibus iudicium commissum non est, vt ea. q. v. c. de occidendis. Illi vero quibus iudicium cōmissum est tollerare eos minime debent, vt. xxiij. q. iiij. c. quęsitum, & supra li. ij. ar. xiij.

h. Mali tollerādi sunt quomodo intelligatur

Annona crescens in terra. &c. Intellige de annona quę in campo stat & hoc in Comitatu.

A qualibet etiam villa. &c. Quilibet em̄ ad iudicium pertinens iudicio se pręsentare tenetur si non venerit incurrit penam, vt supra li. i. ar. ij.

Articulus LVII

Imperator a tēpore consecrationis ab apostolico aut alio a nisi in tribus casibus potest excōmunicari, b qui sunt hæresis, matrimonij distractio, c & sacrilegij, In principis electione primus erit Episcopus Treuerensis. Secundus Maguntineñ. Tertius Colonieñ. d Primus inter illustres Regni Pallatin⁹ Rheni qui est dapifer. Secundus Dux Saxoniæ Marscalcus. Tertius Marchio Brandenburgeñ Camerarius, Bohemiæ Rex Pincerna est, qui non eligit quia nostræ non est nationis. Præter istos succedit etiam electio omnium Principum Imperij tam clericorum q̄ laicorum non quod sicuti prædicti secundū eorum placitum eligere debeant, sed quē omnes illustres eligunt eūdem præ ceteris in Regem nominabunt.

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. Vide supra li. i. ar. i. Iur. mu. ar. viij.

c. Alij legunt aut Ecclesias destruxerit cōsecratas.

d. Concordat Iur. mu. ar. xiiij.

Glosa

Imperator a tempore. &c. Potest etiam pater filium suum illis communem constituere Regem quoad nomen sed non quoad regimen secundum Bald. in vsibus feu. in prohe. in prima diuisione feu.

Nisi in tribus casibus. &c. hoc est erroneū qa non solum in his tribus casibus sed etiam ratione cuiuslibet peccati apostolicus in Imperatorem & quemlibet potest & debet censuram extendere. Nam etiam vbi animę periculum vertitur potest corrigere leges imperiales quia in hoc casu leges nō dedignantur sacros canones imitari de quo puncto notatur. c. nouit de iudi. &. c. vlti. de pręscripti. & in regula secunda de reg. iur. li. vi. & non solū Papa sed inferior iudex, vt de offi. iudi. ordina. c. i. & de ma. & obedi. solite. e Debet autē imperator defendere Ecclesiam de electi. c. venerabilem, & exaltare dominum Papam. lxiij. dis. tibi domino. Item tueri clericos. xvi. dis. c. vlti. & miserabiles personas, xxiij. q. v. Principes &. c. administratores.

e. Imperatoris officiū

In Principis electione. &c. vnde de hoc dant tales versus, Maguntineñ, Treuereñ, Colonieñ, quilibet imperij est Cancellarius horum

Marchio prępositus Camerę, Pincerna Bohemus, sic Palatinus dapifer, Dux Portitor ensis, de hoc nota in.c. venerabilem de elect.& in.c.ad apostolice de senten.& re iudi.lib.vi. Qui non eliget.&c. Et ex hoc dicūt quidam quod de necessitate non est vocandus nisi cū alij discordant, nec istud ius habent ab antiquo sed hodie de facto tenēt, de hoc per Hosti.de elect.c.venerabilem. Canon tamē dicit quod Exercitus imperatorē facit.xciij.dis.legimus.

Glosa.

f. Apostolicus uel Imperator quis eorum dignitate sit maior argumenta pro & contra. Cōcordat iur.mu. ar.vij.glo.

Ex textu articuli pręsentis oritur quęstio de superioritate apostolici & Imperatoris quis eorum sit superior. f Arguiturqꝫ pro & contra. Quidam enim dicunt Imperatorem esse superiorem certas pre se habentes rationes. Prima quia Imperator imperium a nullo habet nisi a deo, vt.xxiij.q.iiij.quęsitum, & extra de appella.si duobus & ita eum subesse alteri nō oportet. Item imperatorem eligit exercitus, vt supra eo.li.ar.lij.& non Papa, & ita subesse apostolico non debet, vt.xxxvij.dis.c.legimus. Preterea Ecclesia conferre imperatori tenetur tributū ęque sicut apostolico, vt.xi.q.i.c.magnū. In oppositū sunt alij qui dicunt apostolicum esse superiorem fundantes intentionem suam super dicto Saluatoris quod habet in Euāgelio de sancto Petro. Quodcunqꝫ ligaueris super terram.&c. Idqꝫ deriuari volunt ad omnes eius successores, vt de re.iudi.c.ad apostolice.li.vi. Preterea apostolicus habet vtrunqꝫ imperium cœleste & terrenum, vt.xxij.dis.c.i. Preterea Imperator O magiū pręstat apostolico, vt.lxiij.dis.c.tibi. Insuper apostolicus imperium ex Grętia hic transtulit, vt extra de electi.venerabilem, & item apostolicus deponere potest. Imperatorem.xv.q.v.c.alius. Et etiam apostolicus quandoqꝫ intromittit se in iudicium seculare sicut quando illegittimi qui sunt legittimos efficit, vt extra qui filij sunt legittimi.c.per venerabilem. Replicant aliqui pro opinione prima in proposito persisten.suo, quod apostolicus vtrunqꝫ iudicium minime habere potest. Iudicia enim hęc duo dominus deus distinxit duabus personis illa conferendo, Apostolico videlicet & Impatori, vt.x.dis.per totum. Quod vero Apostolicus illegittimos efficit legittimos dicunt id esse ex admissiōe & indulgētia impatoris, vel dicunt illud contingere sede imperatoris vaccante vt extra de fo.compe.c.licet. Ommissis tamen argumentis pro & contra militantibus g soluitur quęstio prout & supra li.i.ar.i.habetur & hic specialiter declaratur quod in his quę sunt animę & quę ad dei cultū pertinent & hoc est iudicium spirituale. Apostolicus est supior Imperatore. In illis vero quę ad defensam secularem pertinent quę nihilominus etiam ad obsequium dei referūtur qd' iudicium seculare nuncupamus Imperator est superior tum & in omnibus quę ad miliciā pertineant, vt.xxiij.q.i.c.militare, & .xi.q.iij.c.Iulianus, & .c.qui resistit. Ex quo itaqꝫ apostolicus in spiritualibus est superior Imperatore quare eundem excōmunicare potest, sed nedum ipse verum & Episcopus vt hic textus habet cum dicitur aut ab alio, vt.xcvi.dis.c.duo sunt quippe, & .xviij.dis.c.quoniam quidem, & .lxiij.dis.c.Valentinianus & .ix.q.iij.c.si autem. Quare & in textu ponuntur tres causę ratione quorū Imperator excōmunicari potest. Prima si a fide apostotauerit, propter id enim nedum excōmunicari sed & deponi ab imperio potest, & nedum ipse sed & apostolicus a sede sua. Et propter id Fredericus fuit ab imperio depositus, vt extra de re.iudi.c.ij.li.vi. Quod autem & apostolicus deponi possit habetur.xl.dis.c.si.Papa. Secunda causa est occasiōe matrimonij, propter distractionem enim matrimonij Lotharius exautorisatus fuit qui ommissa propria vxore alteri adhesit, vt.ij.q.i.c.scelus. Tertia itē est causa Sacrilegij seu deuastatio Ecclesiarum, ex iuramento etenim Ecclesias defendere debet & nō deuastare, vt in autē.quomo.opor.Epi.§.i.coll.i.C.de sacrosan.Eccle.L.iubemus, & .xxiij.q.iij.c.Maximianus. h Speciale enim Imperatorū est quod Ecclesias edificent ac reficiant, vt in auten.de non alie.aut pmu.re Eccle.§.sancimus, coll.i.& .xcvi.dis.c.boni, & .xxiij.q.iij.c.Maximianus. Ecclesia enim est mater sacri imperij, vt in auten.vt determi.sit nume.cleri.§.i.coll.i.& .C.de sacrosan.Eccle.L.iubemus. Imperator etiā iurare tenetur circa consecrationē Iura & dignitatem Ecclesię defendere, vt.lxiij.dis.c.tibi dn̄o & propter id Theodosius magnus fuit excōmunicatus a sancto Ambrosio, vt.xcvi.dis.c.duo sunt, & id de imperatoribus dictū est, de Regibus vero in quibus excōmunicari possunt, dic quod pro omnibus excessibus si incorrigibiles se ostenderint, vt.xv.q.vi.c.alius ¶ Impator nisi in tribus casibus excōmunicatur.&c. Contrariū istius est.xcvi.dis.c.duo quippe sunt, vbi habetur quod Innocentius Papa excōmunicauit Archadium ex eo, qd' sanctū Chrisostomū ex sede propellere permiserat sua. Respōdetur, & siquidem solus id non fecerat in illud tamen consensit, consencientes vero & facientes eadem pœna puniuntur, vt.xxiij.q.iij.c.qui aliorum, & .lxxxvi.dis.c.tanta nequitia. Sciendū tamen in generali tam Imperator q̄ Rex excōmunicari pōt pro oībus vbi iusto excōmunicatio ferri potest vt extra de maio.& obedi.c.omnes, & .c.solite, & de iudi.c.nouit. In textu tamen hic tres causę magis pręcipue sunt expresse ꝓ quibus Imperator excommunicatur.

g. Solutio quæstionis mote.

h. Imperatorū speciale qd' Ecclesias edificent ac restaurent.

In principis electione.&c. Vnde nota quod primus Episcoporū vt pote Treuereñ. est Cācellarius Romę. Secūdus est Cancellarius Mediolani. Tertius est Cancellarius Aquisgrani

& id propter triplicem coronationē quodq̧ per id triplex imperiū sibi cedit. [i] Prima coronatio est Aquisgrani & illā sortitur ab Episcopo Colonieñ. & est vilior quia coronatur ferrea corona, efficiturq̧ Rex super omnem germanorū nationem, vt supra ar. lv. Secundam accipit Mediolani ab Episcopo ibidem Argenteam nanciscitur coronam & efficitur Rex super gentem Italicam. Tertio coronatē Rome in solio Aurea corona ab Apostolico & efficitur imperator totius mundi & super omnem Christianum populū. Corona ferrea designat fortitudinē qua conterrere debet omnes aduersarios fidei Christianę. Corona argentea designat puritatem mētis quę in Rege vt resplendeat necesse est. Aurea vero corona designat id quia sicut aurū pręcedit omnia metalla nobilitate valore bonitate & ęstimatione. Ita Imperator pręcellere debet omnes fortitudine, iustitia, vt extra de iureiurā. in clemen. Romani in glossa.

[i] Romanorum Regis coronatio triplex.

Primus inter illustres. &c. Exinde propositū habetur nostrum quod Principes licet seruicium hereditarium habent non tamen per id serui sunt, dato vt aliqui volunt quod condicio ministerialiū seruilis sit quia in huiusmodi officijs hereditati sunt cuius declarationē vide supra ar xlij.

Bohemię Rex. &c. Ratio autem quur Rex Bohemię eligere non debeat in textū ponitur qa videlicet non est Theutonice nationis istud tamen improbari potest, quia remota causa remouetur & effectus, vt. ff. de reg. iur. L. cum principalis, &. C. de legi. & consti. L. non dubium. [k] Ex quo itaq̧ fit quod Rex Bohemię Ex theutonica natione nūc eligitur quare remouetur & illud quod eligere non possit. ℞. itaq̧ quod electio Regi Bohemię non cedit vbi electores inuicem concordauerint, sed si discrepent ita quod tres eligant vnum, & alij tres alium ex his duobus potest consentire in vnum quem voluerit, vt habetur in glo. Ioā. Andre. extra de senten. & re iudi. c. ad apostolice ver. illi sunt li. vi.

[k] Hec declaratio non satisfacit instantie non semp enī Boemiæ Rex ex teutonica eligitur natione.

Preter istos succedit etiam electio. &c. Et circa id introduci & limitari potest opinio Hostieñ quam mouet extra de electi. c. venerabilem qui dicit electionem imperatoris secundum quod hic textus habet esse ex accidēti & nō de iure. Imperatorē enim. Exercitus facit, vt xciij. dis. legimus. Quare Respōde quod Hostieñ. non negat electionem imperatoris fieri a prenotatis imperij electoribus esse iuridicā & legittimam, sed duntaxat illam quę fit per Bohemię Regem dicit eam ex accidenti esse hoc est si fuerit disparitas electorū adinuicē. Queritur si electores negligant in electione Imperatoris an apostolicus eundem eligere possit. ℞. secundum Ioannem Andree. quod id facere minime potest, vt extra de elec. c. venerabilem, & extra de re. iudi. c. ad apostolice vers. illi. li. vi. & glo. sequen. & hoc ex eo, qa electoribus nullum determinatū tempus prefixum est Imperatorem eligēdi, nisi forsan id facere ex contemptu nollent, postquam ab apostolico ausarentur, vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice li. vi. in glo. & extra de electi. c. venerabilem.

Articulus LVIII

PRincipes Imperij nullum dominum præter Regem habere debēt Nullum est feudū uexilli de quo possit Illustris seu Princeps fieri nisi constitutus a Rege, uel nisi illud sibi a Rege conferatur. Feudum alij prius collatum sequenti Illustriam non tribuit dignitatem. Vel sic iuxta alios Codices. Quicqd alter ut sic ab eo accipit in feudū, exinde non est in feudo primus quia alter recipit ante eum & non poterit idem Princeps Imperij dici.

Glosa.

Principes imperij. &c. priuilegium illud habent isti principes ab imperatore. Papa enim & imperator possunt concedere priuilegiū, quia tales supra ius positi sunt, nec astringuntur legibus, vt in c. proposuit de conces. preben. &. C. de legi. L. digna vox, secundū Dama. Goffri. & Hostieñ. Et regularit Papa dat in spiritualibus, & Imperator in temporalibus, immo & Episcopus dat priuilegium, vt in. c. cum venerabilis de reli. do. & de censi. cum venerabilis. xvi. q. ij. visis de senten. & re. iudi. c. cum inter. & de priuile. cum olim, dū tū hoc faciat de sui capituli voluntate de iure pastoralis & de excessib⁹ prelato. c. sicut vnire. Et breuiter quicunq̧ potest constitutionē facere, & quatenus & in quibus potest & priuilegium dare super quo vide in sum. Hostien. de cōsti. §. qs possit, &. §. qualiter. [a] Quin immo consuetudo priuilegium seu priuatam legem inducit vt notatur p Hostien. in summa de consuetu. §. & de virtute. Et regulariter potest isti concedi priuilegium quem constitutio concedentis potest artare quod dic. vt plene notatur per Hostien. in sum. de consti. § qnando constitutio. [b] Et priuilegij interpretatio patet ad illum regulariter qui priuilegium cōcessit quia eius est interpretare cuius & concedere, ergo quousq̧ is qui concesserit respondet negotium suspenditur de senten. excōmu. inter alia & de iudi. cum venissent. Et

[a]. Consuetudo priuilegium seu priuatam legem inducat.

[b]. Priuilegij interpretatio ad illum pertinet qui illud concessit.

debet diligenter considerari priuilegij tenor de priuile. porro, &c. recepimus, & cōtra cōcedentem est latissime interpretandum de dona. cum dilecti. ad fi. & ff. de constitu. prin. L. beneficiū, nisi preiudicet iuri alieno quia tunc reducitur ad ius cōmune si fieri potest de cōsuetu. c. cum dilectis §. penulti. & fi. Sic tamē vt aliquid operetur alias non esset priuilegiū vt de priuile. in his, & de verbo. signifi. abbate. C. de thesau. L. vni. li. x. & ff. ad munici. L. i. ad fi. & ff. de leg. i. L. si quando cum similibus. Adde & vide melius nota. per. xxv. q. ij. in glo. summe. & in. c. cum venissent de insti. & in regula priuilegium de reg. iur. lib. vi. & ibi remissiones.

Glosa.

c. Principes duplices.

d. Principes imperij dinoscuntur ex tribus

e. Dux quis sit concordat co. li. ar. liij. Iure mu. ar. vij

In articulo presenti determinat̄ q̄ Imperij Prīcipes sunt & q̄ nō, exindeq; venit notatu dignū quod Principes duplices sunt. Quidā sunt simplices principes. Quidā vero pricipes imperij, vt supra dictū est li. i. ar. iij. & in autē. vt ab illus. & q̄ sup eā sūt dignitatē. §. i. coll. v. d Sciendum preterea quod Principes imperij qui & superillustres dicuntur dinoscuntur ex tribus. Primo vt hic textus habet articuli presentis. Secundo quia bona ab imperio suscipiunt cum vexillo seu sceptro, vt infra ar. lx. Tertio quod prouincias habere debēt que ducatus sint, vnde si plures fratres fuerint bonaq; inter se diuidant cui cedit ducatus ille imperij princeps erit, vt supra arti. liij, & C. vbi senato. vel claris. L. i. & L. quocies. §. viros. ¶ Feudum alteri collatum. &c. hic declarare vult quid dux sit & quis dicatur & dicit q̄d ille q̄ in ducatu primarie infeudat⁹ est. e Dux em̄ nominat̄ ille cui a principe ducat⁹ in feudum datus sit, vel dux dictus quasi prouisor prouintie sibi in feudū date, vel dux qui bellum sequitur.

Articulus LIX

Cum electus fuerit Episcopus, Abbas, Abbatissa qui scuto fruuntur bellico tales primo tenentur a Rege feudum recipere, & postea ab Ecclesia curā spiritualē, postq̄ uero receperint feudum, ius feudale cōferre poterint & non ante. Vbi Episcopus Abbas aut Abbatissa in sex septimanarum tempore nō eligatur, electioq; Regi pertinet uel imperatori Electio ut sic deuoluitur ad imperatorem, & ille conferre poterit idoneos pro sua uoluntate.

Glosa.

Vbi Episcopi, Abbates, &c. de iure autē cōmuni electio prelati pertinet ad capitulum Vnde dicit ius Canoni. Nullus in Ecclesia vbi duo vel tres in congregatione fuerint nisi eorum electione vel postulatione presbiter idest prelatus eligatur, vt in. c. i. de elect. a Et hoc debet fieri infra tres menses, alias eligendi potestate pro hac vice carebunt, vt in. c. ne pro defectu de elect.

a. Electio prelati quamdo fieri debet.

Glosa.

Articulus presens disponit de electione principum signanter spiritualium duoq; in textu tanguntur. Primum si princeps spiritualis pro tempore debeat determinato eligi interimq; non eligitur electio cedit imperatori vel Pape officiumq; illud conferre potest cui vult. b Sciendum tamen circa id si electio Pape pertineat, extunc illi quibus de iure spectat electio spacium habent trium mensium. Vbi vero imperatorem attinet sex septimanarū inducie dātur, & si neglexerint electio post mōdum nulla. Sed cōferre potest vel imperator vel Papa vt extra de electi. c. ne pro defectu. Secundum quod tangitur in textu est quod principes electi feudum prius accipere debēt & postea curam spiritualem quia dato quod electus sit, curamq; spiritualē habeat & cōfirmatus existat, feuda tamen conferre nō poterit, nisi ipse prius collatum feudum habeat & iste est articuli sensus.

b. Electores quantum spacij habent ad eligendum prelatum.

Vnde circa id pro intellectu articuli c nota quedam electionis iura tum & electionis distinctionem & differentiam. Primo eligitur vel electio fit iudicis a populo de hoc supra li. i. ar. lvi. lvij. & lviij. Secundo eligit patronus Capellanum seu curatum Ecclesie & circa id nota sex vtilitates. d Primo Ecclesia vacante si patronus curatum non elegerit infra quatuor menses amittit Ecclesiā & feudum. Episcopusq; illud conferet cui vult, vt extra de iurepatro. c. quoniam in quibusdam. e Secundo quod patronus potest conferre Ecclesiam vni, tandem si penituerit secundo & tertio, & sic consequenter q̄diu sibi non committitur administratio cure per Episcopū vt extra de iure patro. c. pastoralis. Tertio quod patroni inest defensa iurium Ecclesie, ita q̄d bona Ecclesie & pastoris tueri tenetur, vt xvi. q. vij. c. filijs. Quarto patronus id habet honoris quod curatorem eligere potest, vt extra de Iure patro. c. ij. & iij. f Quinto q̄d patronus potest etiam percipere vtilitates ecclesie & curati, & hoc si ad inopiam deuenerit. Curatus enim sustentare patronū tenetur ex

c. Electionis iura uide, concordat Iur. mu ar. xliij. glo. & electionis differentia.

d. Patroni prerogatiue in conferendo beneficio.

e. Patronus mutare uotum potest in conferendo benefitio.

f. Patronus utilitates Ecclesiae percipere potest.

bonis ecclesię inquantum poterit, vt.xvi.q.vij.c.quicunq;. Sexto quod patronus collationem ecclesię donare cōmittere vel abscedere potest, vt.xvi.q.vij.c.nemini, & extra de iurepatro.c.i.&.ij.sed nullo modo vendere. Si vero villa vel Ciuitas vendit collatio etiā illa non nominata alienatur cum alijs bonis, vt extra de iurepatro.c.ex literis.

Tertio electio fit Regis, & ibi Principes non possunt se negligi quia illis non est tēpus determinatum electionis nisi forsan eligere noluerint postq̄ moniti sint per Papam, vt extra de electi.c.venerabilem, & extra de senten.& re.iudi.c.ad apostolicę et in glo.ver.illi.li.vi. Quarto electio fit apostolici p decessum prioris & si in decem diebus non elegerint, extunc secularis potestas.Cardinales in conclauim mittet, & si qui absentes sint vel ex conclaui discesserint autoritatem eligēdi amittūt. Illis vero sic in cōclaui positis primis quinq; diebus nōnisi vnum ferculum tribuitur, post peractos vero quinq; dies nonnisi panis & vinum porrigitur, vt extra de electi.c.vbi periculum maius li.vi. Quinto electio fit, Episcopi vel aliorum prelatorum vt textus habet.

g. Electionem anihilantia causæ quadraginta quinq;.

g Vnde nota quod electionem anihilātia vel anulantia cause inueniūtur quadraginta quinq;. Prima si eligitur antequam corpus predecessoris tumulatum sit, vt extra de electi.c.bonę memorię. Secūda si electio occulta sit, vt extra eo.ti.c.quia propter. Tertia si electus antehac habeat beneficiū curatum, vt extra eo.ti..c.dudum. Quarta si infra tempus determinatum non elegerit vt hic in textu. Quinta si electus non sit legittime natus vt extra eo.ti.c.innotuit. Sexta si sit idiota, vt.xviij.dis.c.quoniam quidem, & extra de ętate & qualitate & ordine perficiendorum.c.vlti. Septima si electus sit praue vite, vt extra de electi.c.cū in cūctis. Octaua si ille cui cōmittitur electio aliū eligat q̄ sibi cōmissum est, vt extra eo.ti..c.cū dilectis. Nona si electores prius verbis composuerint cum illo quem eligere volunt vel cum amicis, vt extra eo ti.c.per inquisitionem. Decima si eligitur ille qui sit minor triginta annis, vt extra eo.ti.c.cum in cūctis. Vndecima si electio fit post interpellationem iustam, vt extra eo.ti.c.considerauimus &.c.auditis. Duodecima si electores vel elect⁹ cēsuris irretitus sit, vt supra eo.ti.ar.liiij.& extra de electi.c.venerabilem. Tredecima si electio sit ab illo cui interdictū est officium, vt extra eo.ti.cū inter. Quartadecima si electio sit ex coactione secularis potestatis, vt extra eo.ti.c.quisquis. Quintadecima si electio sit a minori parte capituli vt extra eo.ti.c.scriptum est. Sedecima si non sit ex pocioribus capituli vt extra eo.ti.c.licet &.c.cōgregato &.c.scriptum est. Decimaseptima si electus prius consensum prebuerit antequam eligatur, vt extra eo.ti.c.cum post petitam. Decimaoctaua si per laicos sit electio signanter in collegiatis & Cathedralibus, vt extra eo.ti.c.Massana. Decimanona si electio sit ad clamorē populi Ad clamorem etenim eius nullus eligendus est, vt extra eo.ti.c.Osius. Vigesima si electus intromittit se bonis Ecclesiasticis antequā cōfirmetur, vt extra eo.ti.c.qualiter, &.c.nosti. &.c.auaricię.li.vi. Vigesima prima si postq̄ electio publicatur tandem effectus electionis protrahitur & non subsequitur, vt extra eo.ti.c.cum post petitā, &.c.in genesi. Vigesima secunda si Simoniaca sit dato quod electus nesciat, vt extra eo.ti.c.si alicuius. Vigesima tertia si Episcopus vel Archiepiscopus electū non examinauerit, vt extra eo.ti.c.nihil. Vigesima quarta si electus non sit Diaconus, vt extra eo.ti.c.dudū. Vigesima quinta si violēter electus ad id veniat vt extra eo.ti.c.quisquis, &.xvi.q.vij.c.per laicos. Vigesima sexta si persona eligitur quę est petenda hoc est q̄ sit ex alia diocesi, vt extra eo.ti.c.innotuit, & extra de postula.prela.c.gratum, &.c.vlti. Vigesima septima si secundū nouum modū electionem faciant prout eis placet, vt extra de postu.c.gratū. Vigesima octaua si electio ad septem personas admittitur & tres e medio sui quartum eligant, & alij tres alium extraneū, iste obtinebit qui e gremio electus fuerit, & hoc si ad id cōsenserit, vt extra de electi.c.cū in iure. Vigesima nona si electio alibi sit quā antehac fieri consueuit, vt extra eo.ti.c.cōsiderauimus. Trigesima si electio sit cū conditione, vt extra eo.ti.c.cum dilectus, & extra de senten.& re.iudi.c.cum olim. Trigesima prima si electio sit cum disiunctione hūc vel illum, vt extra de electi.c.in electionibus li.vi. Trigesima secunda si sit in non determinatam personam vt pote si ille q̄ primus venit eligatur vt extra eo.ti.c.in electiōibus li.vi. Trigesima tertia si electoribus prohibeatur electio sine eorum superiore illi enim eligere vt sic non possunt, vt extra eo.ti.his quibus. Trigesima quarta si aliqui allegent eos debere electioni interesse ex capitulo qui tamē nō sunt & proponant causas quur electioni interesse debeant, vt extra eo.ti.c.constitutus & extra de causa proprietatis & possessionis.c.cū ecclesia alias electio non valet. Trigesima quinta si in electione quid cōmittatur quod per consilium prohibitum sit, vt extra eo.ti.c.qa propter. Trigesima sexta si electorū vnus qui ad electionem pertinet despectu haberetur & nō vocaretur ad electionem electio nō valet, vt extra eo.ti.c.bonę memorię &.c.p venerabilem. Trigesima septima si electio non sit secundum quod de iure fieri debuit, vt extra eo.ti.c.quia propter. Trigesima octaua si in electione non attingitur numerus & pocior numerus electorum, vt extra eo.ti.c.cum ana, &.c.in genesi. Trigesima nona si Papa mādauerit quod eligere debeant secūdum quorundam consilium & id pretermiserint, vt extra eo.ti.c.cū in veteri. Quadragesima si eligitur qui eligi nō potest, vt laicus vel exco

municatus vel cui officium suspēsum sit perdunt ipso facto electionem si scienter id fecerint vt extra eo. ti. c. innotuit. Quadragesima prima quod electio fit circa Cathedralē seu in. Sūmo ecclesie cathedral' vt extra eo. ti. cū terra. h Quagragesima secunda si mōnachet quis eo respectu quod eligatur postmodum in Abbatem, vt eo. ti. c. cum ad nostram & xvi. q. vij. c. per laicos. Quadragesima tertia si eligatur Abbas seu prior nondum professus, vt extra. eo. ti. c. cum ad nostram &. c. causā quę. Quadragesima quarta si ab his quib[9] committitur electio eligatur qui non sit idoneus, vt extra eo. ti. c. causam quę. Quadragesima quinta si electio sit sub cōditione & disiunctiōe vt si eligo illum qui acceptare vellet & aliud simile extra eo. ti. c. in electiōib[9] lib. vi. quod capi. est Innocencij quarti in cōsilio Lugduneñ.

h. *Religionem acceptans eo animo ut in Abbatem eligatur electio illa inutilis fit.*

Articulus LX

Imperator confert cum Sceptro spūalibus & cū Vexillis secularibus feuda omnia illustriæ dignitatis. Nec licet ei dignitatē feudo uexilli uacantem per annum & diem nō collatam tenere. a In quācunq; ciuitatem Imperij Rex deuenerit ibi Thelonea uacabunt sibi & Monete. Quamcūq; etiam prouinciam seu territorium intrauerit, iudicium illius sibi uacabit, & ei licebit iudicare omnes causas quæ coram iudicio non fuerant incepte aut finite. In aduentu Principis omnes detenti ad faciendum cum eis iusticiā sunt Regi præstandi quanto cicius post Regis postulationem id commode fieri poterit & in eius præsentia conuincendi sunt aut ut iuris est dimittendi. Postq̄ Impator aut Rex uel eius nuncij detentori in domo illius aut curia denunciauerint, ubi detentus habetur uel antea tenebatur ut eundem repræsentent, illi uero id facere contempserint, & citatio per nuncium Regium probari possit statim qui eos tenent & detinuerunt & castra in quibus detinētur ꝓscriptioni Imperij includētur.

a. *Concordat iur. mu. ar. viij.*

Glosa.

Ibi Thelonea vacabunt. &c̄. de theloneis vide Iur. feu. ar xi. in glossa.

Sibi iudicia vacent. &c. Omnis enim iurisdicio est Imperatoris, vt in. §. hac edictali de pace iuramen. fir. coll. x. vbi dicit Bald. qđ Imperator est qui iurisditionē tribuit magistratus creando, vel confirmando, vel prestando autoritatem creandi vel confirmandi Alias eo. titu. §. iudices vero &. ff. de offi. prefect. august. L. i. & in aucten. de defen. ciui. §. interim. Ita quod etiam minima iurisdictio non potest conferri nisi autoritate principis mediata, vt notatur. ff. de iurisdi. om. iudi. L. & quia &. C. eo. ti. L. priuatorum, & per Innoc. de offi. ordi. c. cum ab Ecclesiarū & secundū Bald.

¶ De omni causa. &c̄. Iudex enim supior in territorio potest cognoscere de omnibus causis de quibus iudex inferior in ipso territorio cognoscere possit de offi. ordi. cum ab Ecclesiarum, &. C. de offi. prefec. vrb. L. i. hoc verū nisi consuetudo ipsius terrę prefigeret certū ordinem in cognoscēdo quia ipso iure nō valet quod fit contra consuetudinem informantem iurisdictionem & contra ordinē cōsuetū.

¶ Cum eis iustitiam. &c. Est enim Regū proprię facere iustitiam. xxiij. q. v. Regum & ad hoc potestas est a deo ordinata de quo p Hosti. & alios in. c. i. de homici. li. vi. Summum autē bonum est in terris colere iustitiam. xij. q. ij. cum deuotissimam. Et iniustitia aufert nomē boni & religiosi principis. ~~Nec debet ad arma pmittere venire quos potest sua iurisdictiōe compescere~~. ff. de vsufruc. L. ęquissimū. Sed cum Principi multa licent vt hic vides. b Nunquid ergo potest rem vnius alteri dare quod videtur, quia est dominus omnium. ff. ad le. rodi. de iac' L. deprecatio, igitur potest in quemcunq; transferre. Insti. de re. diuisi. §. per traditionem. Item quia ab ipso dominiū impetratur. C. de iure. do. impe. per totū. Preterea hoc scilicet transferre dominium potest res iudicata. ff. de re. credi. L. iij. &. ff. de publi. iudi. L. i. Et princip. rescriptum hoc potest. C. de testa. in plerisq; legibus. Et etiam vsucapio, quę a iure ciuili est inducta. ff. de vsucapio. L. vsucapio, ergo fortius Imperator hoc potest. Item qa rem aufert Imperator & dat militibus. ff. de rei. vendi. L. item si. §. i. ff. de euic. L. Lucius. Item quia ipse seruum alienū manumittit. ff. de na. resti. per totum. Itē quia dat viam ad sepulchrum profundum alienū. ff. de relig. & sumpti. fu. L. si quis. Potest etiā rem cōmunem cum alio vendere. C. de ven. re. fis. L. vna. lib. x. Item quia ~~omnia licet principi quę sibi expresse non prohibentur~~. ff. ex

b. *Princeps an rē unius alteri cōferre possit argumenta pro & contra.*

qui.cau.ma.L.necnon.§.quod eis. Tollendo enim iura imperatorū quis audet dicere. Hec villa mea est, mea est hec domus.viij.dis.quo iure. In contrarium vero videtur quod non, quia dominium rerum est singulorum hominum non imperatoris, vt Insti.de re.diuisi.§. singulorum. Quod ergo Imperator non habet in aliū transferre non potest, vt.ff.de acqui.re.do.L.traditio. Item quia dominiū est de iure naturali.ff.de iusti.& iure.L.ex hoc iure. Sed ius naturale est immutabile.Insti.de iur.natu.§.penulti.&.ff.de consti.principi.L.i.Et non debet cuiquam ius suum detrahi.ff.de his qui sui vel alie.iur.sunt.in plerisq; legibus, hoc enim esset iniustum. Et inde nasceretur iniuria vnde iura deberent nasci, quod esse non debet, vt.C.vnde vi.L.meminerint.&c. Nam & priuatus non tenetur suum ius vēdere principi.ff.de his qbus vt indig.L.post legatum.§.si seruum. [c] Solutio. Dicunt communiter doctores quod Imperator non potest rem vnius alteri dare nisi causa legittima subsistente vel ratione delicti vel cōmuniōis vel ratione publice vtilitatis vt in dictis iuribus, soluto tamen pretio secundum vulga. moder.& alios.

[c] Imperator rē unius alteri conferre non potest nisi legittima præcedente causa.

Glosa.

Articulus presens disponit quomodo imperator Principes infeudat eisdeq; feudum imperij ratione cuius principes efficiuntur consert. [d] Vnde pro intellectu istius clariori notandum quod Principes vtriusq; status eque feudum petunt ab imperio per genuflexionem & manus compositionē, & hoc designat illorū Omagium, ibidemq;. Rex vel Imperator tribuit secularibus principibus vexillum seu banerium ad manus, in signū quod quēadmodū ipsi vexillum imperij obsequia prestando sua sequuti sunt, ita digni reputati vt ducatus eis conferatur vexilloq; imperij infeudetur, Spiritualibus vero cōfert feudum per sceptrum quod est vnū ex quinq; clenodijs que Imperatori Rome tribuuntur. [e] Vnde circa id nota quod quinq; sunt Clenodia Imperij que cōmuniter Rome Imperatori circa ei⁹ consecrationē per apostolicum postquā coronatur dantur. Primum Clenodium est corona que capiti imponitur suo Corona aūt illa est quasi sertū quoddam superapposita quadam concauitate, Sertumq; illud instar quatuor liliorum floribus condecoratum est. Ad denotandum quod Imperator mittis, probus, timensq; deū esse debeat, alios etiā homines qui ex quatuor elementis formati sunt ad id inducendo. Idemq; humilis, benignus, erga probos pius, & absq; ira sicut lilium inter omnes flores est sine spina. Supra concauitatē vero corone est crux supapposita habens cornu deflexum in anteriorem partem, & aliud in posteriorem. Vlterior & copiosior eiusdem Clenodij in certis glossis habetur interpretatio & quia parū vtilitatis affert eandem ommittendam duximus. Secundum imperij clenodium est banerium insignitū Aquilla, cui crux in pectore sculpta est, ad denotādū qđ Crucem ante omnes Christianos portare debet ad defensam omniū semperq; paratū sese exhibeat mori pro Ecclesia Christiana, est enim tanquā clipeus & torax Ecclesie Christiane. Vnde & apostolicus postquam eundē crismate in scapulis inūgit crucem facien̄ hec verba profert. Dn̄e Iesu Christe fili dei viui sanctifica famulum tuū. S. vt fortem clipeū se exhibeat nobis cōtra omnes visibiles & inuisibiles hostes prout tu domine deus sanctificasti nos precioso sanguine in ligno crucis & a potētia inimicorū liberasti. Tertiū Clenōdium Imperij est Vexillum seu vt li.feu.c.iiij habetur labrū in anteriori parte rubeū in posteriori vero glaucum. Rubeum designat verum amorem quem erga deum habere debet & erga iustos & probos homines. Per glaucū vero designatꝰ probitas quā in hac mortali carne in se & erga alios ostendere debet, designatq; etiam mortem quam improbis inferre ex officio tenetur. Color enim glaucus mortem designat vt medici dicunt. Quarto habetur Pomū aureum quod occludi & aperiri potest oppletuq; terra fieri solet ad denotandum mortalitatem imperatoris in dignitate imperiali. Quintum clenodium imperij est Sceptrū hoc est virga aurea in summitate binos liliorū flores continens istudq; Asuerus Rex excogitauit vt habetur Hester.c. v. designatq; benignitatem imperatoris, vnde spiritualibus sceptro feudū confert ad denotandum quod spirituales feudū a Rege ex gratia habēt & non de iure, istud vide de cōsecratione imperatoris per totum.

[d] Cleriā quidem mulieres, rustici, iure feudi carent. Principibus tamē ecclesiasticis sceptro ex gratia Regia feudum confertur, illud tamen nonnisi in tutelam accipiūt, cūq; cōtigit principibus spiritualibus ut sic infeudatis iudicare sup cutim aut uitā illud cōmittere debent officialibus suis.

[e] Clenodia imperij quinq;.

In quamcūq; terram intrauerit Impator.&c. & hoc est ex eo, quia principes in huiusmodi negocijs nonnisi cōmissam habent prouintiā vt supra ar.Iij. Et q huiusmodi iudicia a principibus conduxerit oportet damnum tollerare in aduentu Regis [f] quia nullus potest plus iuris conferre alteri q̃ quod solus habuit, vt ff.de reg.iur.L.nemo, hoc idem est intelligendū de Theloneis & Moneta. Vnde & id qđ dictum est quod videlicet imperatore aduenīēte iudicia sibi vacant habetur etiam supra li.i.ar.lviij.§.vlti.

[f] Vide infra ar. lxxvij.iur.mu. arti. xxvij. glo.

In aduentu Principis omnes detenti.&c. Dicere quis posset Ius istud competere cuilibet iudici vt captiui coram eo conuincantur alias proscribere poterit illum qui eundem detinet Quur itaq; in paragrapho isto soli Regi id tribuatur. R. Quod etsiquidem iudex quilibet captiuum in sua iurisditione ad suū iudicium repetere potest, solus vero Rex captiuos etiam a iudicibus repetit ex eo, quia suprem⁹ iudex est. Iudex enim superior potest cognoscere de omnibus causis de quibus iudex inferior in territorio cognoscere poterit.c.cum ab ecclesiarū de offi.ordi.&.L.i.C.de offi.prefect.Afri.& hoc est verum nisi consue

tudo ipsius terrę pręfigeret certum ordinem in cognoscendo tunc ipso iure non valet ex facto contra consuetudinem iurisditionis & contra ordinem consuetum.

In ipsius pręsentia vincendi sunt.&c. Exinde habetur quod nullus index quantūcunq; supremus sit absq; ordine iudicij probationibusq; sufficientibus aliquem interficere debet, vt. C. de eden. L. qui accusare volunt, & C. de ꝓbaci. L. vlti. & C. de accusa. L singl'i.

¶ Aut vt iuris est dimittendi. &c. hoc fit etiā ex eo. si respondens actori iure se excusauerit emendā sibi pręstare cogitur actor, vt supra eo. li. ar. xliij. & Insti. de pena teme. litigā. §. ij.

g Si vero per contumeliam quid contra eūm opposuerit eandem solus suferre tenetur quā ex odio & inuidia cōtra illū intentare voluit, vt. C. de his q accusare nō possūt. L. criminis, extra de elecci. & electi. c. statuimus li. vi. & ij. q. iij. c. qui non probauerit, & ea. q. viij. c. qui crimen, extra de calum. c. cum dilectus.

g. Vide supra li.ij.ar. viij.

Quod si contempserint detentores. &c. proscribent vt hic & supra li. ij. ar. lxxi. non obstāte quod quęrela cōtra captiuum iam institūta fuit. Ratio vero proscriptiōis potissima est quia mandato Regio non obediuit.

Qui eos tenent. &c. Iure enim cautum est qui alium captiuū tenet respondere pro eo tenet, vt supra li. ij. ar. xxxiiij. Quod vero & dom⁹ proscribatur vbi detinetur est ar. vlti. li. ij.

Statim qui eos tenent. &c. vbi enim iudex ꝓpter obstaculum aliquod vel impedimentum iudicare nō valet. Illud Rex solus iudicabit, vt supra li. ij. ar. xxv.

Articulus LXI

POst decē & octo hebdomadas [a] comes suū iudicium in legittimo iudiciali termīo ubi scabini prefectus & præco sunt præsentes extra dies feriales & ligatos debebit pronunciare. Nemo potest prefectus esse nisi ingenuus sit [b] & de illa iurisditione oriundus. Præco adminus dimidium mansum habere debet proprietatis, Omnes illius iurisditionis ab ortu solis si iudex ibi fuerit usq; ad meridiem iudiciū debent expectare.

a. *Concordat li. i. ar. ij. clarius uero iur. mu. arti. xlv. textus uero uetustiores ita legunt articulum istum. Comes quilibet iudicium suum semper indicere debet in decemocto septimanis extra tempus feriatum in loco legaliū iudiciorū ubi scultetus scabini & præco generalis affuerint.*

b. *Seruus enim iudex esse non potest, ut C. de iudi. L. seruus. ff. de arbi. L. pedius. § finali. ff. de offi. præto. L. Barbarius. extra de rescrip. c. sasātatus & iij. q. vij. c. infamis. §. tria.*

Glosa.

Dictum est in pręcedentibus, quomodo Imperator principes vtriusq; status infeudat qui & Duces esse debent Christiani populi, vt infra ar. lxiij. & li. feu. a princi. hic tandem declaratur de iudicibus qui vlterius per principes infeudantur vt sunt Comites. Isti etenim sub iudices principū sunt, vt supra eo. li. ar. lviij. Vnde in articulo pręsenti quatuor ex ordine tanguntur. Primo quod Comes non semper statuere & indicere potest iudicium suum, & hoc propter id ne homines iurisditiōi vel ꝓuintie subiectos destruat quotidianis mulctis & depauperet. Istud etenim & leges ipse vetant, vt. C. de modo mulctarū. L. eos. Idq; tāgitur in textu ibi post decem hebdomadas. Ponitur etiam tempus quādo id fieri debeat ne videlicet semper molestet & fatiget Bannitos qui ex eorum proprijs ad iudiciū comitis venire tenentur, vt supra li. i. ar. ij. §. ij. Ponitur pręterea ꝓpter id ne agricole in suis laboribus impediantur, ididem etiam cauetur legibus & hoc ex eo ne operibus defraudentur suis, vt in autē. de quęsto. §. i. coll. vi. [c] Quilibet enim iudex prouidere tenetur ne subditi Imperij depauperentur, sed vt diuites fiant vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. circa medium coll. ij, & Insti. qui sui vel alie sunt iuris. §. penulti. & C. de offi. diuer. iudi. L. nemo. ff. de offi. pręto. L. i. Statutū etiam est determinatū tēpus propter id ne Comites negligentes sint. Quemadmodū etenim illud quod mensuram excedit vicium est, ita defectus vitio tribuitur, vt in auten. vt determina. sit nume. cleri. §. dudum quidem coll. i. & in auten. de referen. sacri Pallacij. §. fi. coll. ij. & in auten. de mensu. cleri. §. i. coll. iij. & in auten. de consul. ciuita. in prin. coll. iiij. Si etiam Comes negligens sit extunc iniurię manerēt non iudicate quod tamē fieri non debet. Publice etem̄ vtilitati inest vt praui e medio bonorum eradicentur sicut palee a tritico separantur, vt supra li. ij. ar. xiij. & C. de ferijs. L. penulti. & C. de penis. L. si operis, & hoc tangitur ibi post decem & octo hebdomadas.

In legittimo iudiciali termino. &c. per id ꝓuiditur quod locus determinatus iudicij sit, vt vnusquiuis sciat vbi iudiciū expectare debeat ne per ignorantiam se quis excusare posset. Ius etiam publice edici debet, vt. iiij. dis. c. erit, & in auten. vt factę nouę cōstitutiones. §. i. coll. v. Notanter etiam in textu istud addicitur propter scultetum qui ibidem adesse tenetur super comitem si necessarium foret iudicaturus vel vt primam inueniat sententiam vt supra li. i. ar. lix. & li. iij. ar. lij. Banniti etiā propter id adesse tenētur, illis em̄ proprie cōpetit sententias inuenire & nulli alteri, vt supra li. ij. ar. xij. quodq; homines sentencijs cōpescant in excessibus eorū & etiam qui mulctam dare recusent, bona eorum consignari decernant, vt supra li. ij. ar. xli.

Nemo potest prefectus esse. &c. Tertium tangitur quod videlicet prefectus aut iudex liber esse debet & illius prouintię natiuus.

c. **Iudex quilibet prouidere debet ne subditi depauperentur.**

Preco adminus.&c. Vnde preco in vulgari dicitur Buttel ex eo qa iudicis & iudicij nūctius est, necessarioq; habere debet mediū mā sum proprij, quia alias nō esset proprietarius quod tamen requiritur, vt supra li.i.arti.ij.§.vi.&.li.iij.ar.xlv.
Ab ortu solis si iudex ibi fuerit.&c. Tangitur quartum in textu q̄diu videlicet populus iudicium prestolare cogitur, & dicit quod ab ortu solis vsq; ad meridiē & non vltra [d] Ratio autem istius quia iudiciū exerceri sobrie debet, vt infra ar.lxix.

[d]. Cōcordat infra ar. lxix.Iur mu. ar. xvi.

Articulus LXII

QVinq; Ciuitates quæ Palanciæ dicūtur in Saxonia inueniuntur, in quibus Rex legittimis debet præsidere curijs. Prima dicitur Grona, VVerlicz secunda a qua modo in Goslariā ē translata, Walhusen tertia, Haldesthete quarta, Quinta Mersseborgk, Septem etiā feuda uexillorum in Saxonia sunt definita, Ducatus Saxoniæ, [a] Palentia, Marchia Brandēburgeñ. Lanthgrauionatus Thuringiæ, Marchia Misneñ, Marchia Luzacie, & Comitatus Ascariæ.[b] Quatuor Archiepiscopatus cum quindecim sufraganeorum diocesibus in Saxonia reperiunt, Magdeburgeñ subest Episcopus Neuburgeñ. Meseburgeñ Misneñ. Brādenburgeñ.& Hawelbergeñ. Archiepiscopatus Magutineñ. quatuor in Saxonia habet sufraganeos scilicet Halwerstadeñ. Hildensemeñ. Vuerdeñ.& Padelburneñ. Archiepiscopo Bremeñ obediunt Episcopus Lubiceñ. Schwerineñ.& Raczeburgeñ. Episcopus uero Ossemburgeñ. Mindeñ. & Monasterieñ. Archiepiscopo obediunt Colonieñ.

[a]. Alij textus loco Palenna legūt Landsberga.

[b]. Textus germanicus habet duo Archiepiscopatus in Saxonia inueniuntur cum quindecim Episcopatibus.

Glosa.

Satis abunde superioribus declaratū est quo modo Comes iudicio suo preesse debet locusq; iudicij notus vnicuiq; vt sit, hic tandē declarare vult loca vbi supremus iudex iudicium exercere debeat quę itidem vnicuiq; nota esse oporret, quę & ex ordine in textu expressa sunt, dicunturq; loca illa alio vocabulo Palantię vbi Rex legittimis curijs residere tenetur. Qui autem ad pallantiam cittari debeant & qui interesse tenentur, & quomō citandi sunt vide iur. mu. ar. xiij. xiiij. xv. &c.
¶Septē vexilla feudorū in Saxonia sunt definita.&c. dictū est superius quod Principes imperij prouintias habere tenentur in quibus feuda vexillorum sint. Declarat tandem hic quot numero prouintię huiusmodi sint, & dicit quod sunt numero septem. Principes verō nōnisi quatuor. Marchio Missneñ habet vexillum feudi in Marchia Missneñ & Lansberga ac Duringia. Marchio Brandenburgeñ. habet vexillum feudi in Marchia Brandenbnrgeñ & Luzacia. Dux Saxonię vexillum feudi habet in Saxonia, Brandenburgeñ vero Dux vel ex hanhalth feudum vexilli habet in Ascaria, & ita quatuor principes septē habent vexilla feudalia. Quid autem sencienidum est de principibus ex Braunschweyck, vel de Lunenborgk. R. dimissis opinionibus quod nunc princeps Saxonię vtrunq; ducatum possidet, pro illo tempore enim Dux Braunschwiczeñ vtranq; possidebat prouintiam vnam vocitabat ducatū Veneñ, alij dicunt Sclauorum. Aliam vero ducatum Saxonię quę & palantia dicitur.
Quatuor Episcopatus.&c. Codices nonnulli tum & textus germanicus nonnisi duos Archiepiscopatus ponūt in Saxonia, Colonieñ & Bremeñ extra Saxoniam esse dicunt, Sufraganeos tamen seu Episcopos nihilominꝰ prenotati Archiepiscopi duo in Saxonia existentes habent suos vt textus habet, nec ꝑ id aliud innuere vult nisi explodit quorundam opinionem qui dicebant, quod Ius Maydeburgeñ seu Saxonicum in tantū se extendat, in quantum se iurisdicio seu bannus Episcopi extendit, nō aliud etenim textus innuere vult nisi declarat quod Episcopatꝰ huiusmodi in terra Saxonię situati sunt.
Sciendum circa id quod liber pręsens speculum Saxonum ex eo nuncupatur quia generaliter omnibus inseruit Saxonibus, & omnibus hominibus qui isto iure vtuntur. Dicitur etiam ius prouinciale ex eo, quia omniū hominum istius prouintię quicunq; sint ius est, & non dicitur ius istud Ius Maydeburgeñ ꝓpter id quod omnes homines ad illam Ciuitatem se trahere debeant. Sed quia illi domini sunt iuris istius, vel super ius istud, & hoc ex eo, qa ipsi seniores sunt prouintię istius & Capitanei iuris. Ius tamen istud non ipsis solis statutum est.

Articulus LXIII

Constantinus Imperator Siluestro apostolico & per eum Ecclesiæ mulctam sexaginta solidorum concessit temporalem, adiungens eam spirituali ad puniendum & constringendum omnes q deo & Ecclesiæ satisfacere contemnunt & in foro Ecclesiastiō pœnas incidunt criminales, ut ius alterum alteri succurrat uicissim ad coartandum ut dictū est rebelles ac in Ecclesia contumaces. Excōmunicatio animæ non corpori est nocitura & ita corpus nō perimit.[a] Nec est excōmunicati per hoc conditio in iure Ciuili deterior, neq; feudali si imperij proscriptio excōmunicationē nō subsequatur. Proscriptio hominem morti condemnat si in ea fuerit depræhensus. Ius autem sibi non aufert [b] nisi in ea diu contumaciter pseueret.

a. ARTICVLVS REPROBATVS. *Ad hanc materiam uide Iur. mu. ar. v. Oppositum tamen istius reperies ibidem ar. iiij.*

b. *Alij textus legunt quantumcumq; etiam in ea perseuerauerit.*

Glosa.

Constantinus Imperator. &c. Iste Constantinus vt habetur in Cronicis annis triginta imperauit suoq; tempore vigebat heresis Arriani & celebratum fuit Nicenum consiliū, hic Constantinus magnus mundatus est a lepra & baptisatus a Papa Siluestro, ac omnes dignitates imperiales imperiumq; totius occidentis Papę Siluestro contulit, & ipse Basilicā saluatoris Romę construxit quam Papa Siluester dedicauit, & hęc fuit prime Ecclesię cōsecratio quę adhuc Romę & circumquaq; celebratur, prędicteq; cōsecrationis tēpore imago saluatoris non opere humano sed diuino omni populo picta in muro apparuit. Nycomedeq; Constantinus moritur & parum antehac cometa apparuerat.

Quomodo Imperator Constantinus in Papam beatum Siluestrum & eius successores [c] Imperium vrbis Romanę quoad omnem potestatē cōsenciente senatu traustulit, vide. xcvi dis. Constantinus & de elect. fundamenta. §. ne autem. li. vi. Et de ista donatione an teneat disputare graue est peccatum cum iure sit determinatū de iureiur. in cle. Romani. §. porro & ibi glo. & an per successorem imperiū reuocari potest vide in remisso. C. as de cal. ver. reuocatio. De ista donatione vide in. c. Constantinus. xcvi, distin. per totum, conferendo etiam imperialia sceptra simulq; cuncta signa atq; banna.

c. *Vide ad hanc materiam abunde Iur. mu. ar. vij. glo.*

Excommunicatio non corpori. &c. hoc omnino est erroneum vt de iudi. intelleximus, & c. pia. de excep. &. c. decernimus de senten. excommuni. & quę ibi notan. lib. vi. cum similibus. Vide quid de excōmunicatis & proscriptis notatur supra li. i. circa arti. i. Et domino excōmunicato heretico vel bannito vasallus non tenetur eidē seruire vel iurare. xi. q. iij. c. vlti. in. i. glossa.

Si imperij proscriptio. &c. Et tunc sic in istis quę habentur, supra li. i. ar. xxxviij. non autē in agendo Iure feu. ar. xij. Alias etiam eadem ratione proscriptio repelleret, vt infra eod. §. proximo sed hoc est falsum, vt supra li. ij. ar. lxiij. §. i.

Nisi in ea perseueret. &c. vide etiam pro hoc Iur. mu. ar. iiij. & ar. v.

Glosa.

Articulus pręsens & proximę sequens disponit de cohertiōibus seu mulctis quas quiuis iudex erga subditos iurisditionis sue habet, frustra enim iura condita forēt nisi essent hij qui ius promoueant & defendant, [d] vt extra de electi. c. vbi periculū maius, li. vi. &. ff. de origi. iur. L. ij. §. post originem extra de statu mona. c. ij. ver. quoniā li. vi. Vnde dicit in textu primum de mulcta apostolici quam Constātinus Siluestro Papę dedit quę est sexaginta solidi, & eosdem accipiunt habentes merū & mixtum imperiū pro criminalibus factis [e] Circa id notandū quod huiusmodi sexaginta solidi vocantur bannus Regius, vt infra articulo sequenti. §. iij. iiij. &. v. &. xvi. q. i. c. statuimus.

d. *Concordat Iur. mu. ar. viij. & xviij.*

e. *De banno Regio & quid sit uide supra li. i. ar. lix. li. ij. ar. xij. Iur. mu. ar. x.*

Ex textu articuli sequi videtur quod Constātinus Impator Apostolico ius seculare vltra spirituale concessit & dedit. [f] An autem id sit verum quod videlicet Papa vtrunq; iudiciū habeat & an donatio per Constantinū Imperatorem imperij occidētis Siluestro Papę facta sit valida nec ne habentur pro & contra argumenta. Quidam dicunt quod Imperator id facere potuit quare donatio valida. Imperatoris enim iusta voluntas ius cōstituit, vt. ff. de coustitu. L. i. Si itaq; Imperatoris voluntas erat quod Apostolicus vtrunq; iudiciū habeat, quare pro iure merito id haberi debet, exquoquidem imperator de imperio tanq̄ de suo proprio donare potest qc quid voluerit, vt. C. de quadrieni pręscrip. L fi. in prin. Si itaq; apostolico concessit eundē pertinebit. In oppositum alij dicunt donationem illam esse inualidam. Si enim imperator ab imperio aliquid alienaret non diceret Augustus, non enim augeret imperium sed minueret. Imperatoris vero officium est imperium adaugere, vt Insti. in prin. dato etiam qd Apostolico istud cōcessisset, donatio illa vergere nō possit in pręiudicium posteritatis suę

f. *An donatio imperij occidētis per Constantinum Imperatorem Syluestro Papæ facta sit ualida necne, uide pro & contra arguementa.*

vt Insti.in prin.&.ff.de recep.arbi.L.nã magistratus,&.ff.ad Trebellianum.L.ille a quo.§.tempestiuũ.Preterea officium alicuius rei eiusq; autoritas destrui & in viliorem conditionem reduci non debet,vt.C.de Episco.& cleri.L.placet.Et item nulli competit duplex gerere officium.ff.de pac.L.si plures. ¶ Hic quidam respondẽt quod & siquidem donatio huiusmodi sit magna propter tamen autoritatem persone cui facta est vt pote apostolici tollerare eam debemus. Secundum tamen rei veritatẽ donatio illa iure non valet,vt in auten.de non alienan.aut permutan.re Eccle. per totum coll.ij.&.C.de legi.& consti.prin. L.digna vox,& Insti.qui.mo.testa.infir.§.i. Et siquidem id contra clericos dictum sit succensere tamen non debent,cum & Accursius in communi eius declaratione itidem sentit, vt in auten.vt determi.sit nume.cleri.§.i.in glo.super ver.conferent,coll.i.§.iij.[g] vbi & concluditur quod et siquidem Constantinus Imperator.Siluestro Pape tribuit secularẽ potestatem,vel vt textus habet mulctam non tamen sibi concessit seculare iudicium.

[g]. Conclusio ista non satisfacere uidetur q̃stioni proposite & argumentis in contrarium adductis.

Vt q corporaliter deo nollent emendare.&c. vt videlicet qui citatus sit & non comparet, vel qui aliomodo se ostendit rebellẽ iste mulctatur vt textus habet & ita ius spirituale & seculare inuicẽ in eo concordant,vt supra lib. i.ar.i.& in auten.vt determina.sit numer.cle. §.i.coll.i.

Excõmunicatio non corpori.&c. Sciendum quod quemadmodum proscriptio iure seculari corpori nocet,ita excõmunicatio anime est nocitura & qa superius circa articulũ.liij. mentio facta est de excõmunicationum sentẽtia cuius declarationẽ in hunc passum distulit.Quare sciendum quod excommunicatio non est aliud nisi iudicis spiritualis sententia quam profert propter manifestos vel probatos excessus contra animam alicuius.

h. Excõmunicatio qd sit, concordat Iur.mu ar.v.

¶ Circa id notandum venit[i] quod sententie quandoq; proferũtur iniuste ex multis causis.Primo si sententia emitur pretio non valet vt.ij.q.vi.c.ei qui.ver.diffinitiua & ver.venalis.& extra de vi.& hones.cleri.c.cum ab omni,&.C.quã.prouo.nõ est neces.L.venales. Secundo si sit pronunciata diebus feriatis vel festiuis,vt extra de fer.c.i.&.ff.de feri.L.si feriatis,vel in Augusto vt extra de ferijs per totum.Tertio si est contra absentem qui nondũ est cõtumax,vt.iij.q.ix.c.caueãt,&.ff.de ꝑcu..L.absente,&.ff.de seruis.L.absens.Quarto non valet si intro non contineantur verba que soluere & ligare possunt & similia,vt.ij. .q.vi.c.ei qui.§.diffinitiua.extra de accusa.c. illa,extra de verbo.signifi.c.i.C.de senten.& interlo.omni.iudi.L.preses.Quinto non valet sententia si non sedendo pronunciatur,vt iij.q.iij.c.inducie.§.spaciũ,& in auten.vt ab illustri.& qui super eam sunt dignita.§.quicunq; coll.v.&.C.de sen.ex pericu.recitan.L.i. Sexto si non in scripto datur,vt.ij.q.i.c.in primis in si.& extra de sentẽ.excom.c.i.li.vi. nisi in quibusdã causis vbi non necessario requiritur scriptura,vt extra de consue.c.ad audientiam &.C.de senten.ex peri.recitan.L.vlti.&.ff.de recep.arbi.L.diem in prin.&.L.nõ distinguemus.§.quod si hoc modo.Itẽ si sententia pronunciata sit contra illum qui nondũ viginti quinq; annos habet & qui sine tutore est vt.C.qui legit.perso.standi.L.i.&.ij. &.C.si aduersus rem iudi.postulatur restitutio.L.cum & minores &.C.de procuratoribus.L.non eo minus.Sententia etiam non ligat si non competens iudex pronunciauerit, vt extra de consue.c.ad audientiam,& extra de iudicijs.c.at si cleri.&.ij.q.i.c.in primis,& C.si non a competenti iudice.L.vlti.Item si proferatur a seruo.iudeo.heretico vel infideli,vt extra de hereticis.c.excommunicamus. §.credentes.Itẽ si secularis iudex in causa spirituali proferat sententiã non valet,extra de foro competenti.c.si diligenti,&.c.significasti,& in auten,vt cleri.apud propri.Epis.&c. §.si vero coll.vi.Item si sententia feratur post alias sententias que appellate sunt,vt.ij.q.vi. c.ei qui.ver.diffinitiua,&.C.de senten..& interlo.omni.iudi.L.post,&.C.quando reuocare non est necesse.L.i.Item si lata sit in locis suspectis & inhonestis,vt extra de appel.recusa.& rela.c.qua fronte,&.C.de sentẽ.& interlo.L.cum sententiã,&.ff.de reg.iur.L.omnia quecunq;.Item si non seruatur ordo iuris vt.ij.q.vi.c.ei qui.ver.diffinitiua,& extra vt lite non contestata.c.i.Item sententia non valet si tramites iudicij deficiãt. Vnde nota qd tramites iuris sunt multiplices.[k] Primo qd querela in scriptis dari debet,vt.iij.q.iij.c.inducie.ver.spacium,& ver.offerretur,& extra de libel.obla.c.i.Secunda quando vnus querelam ꝓponit & alter recognoscit vel negat vt sic dicitur litis contestatio vt extra de electi.c.dudũ,& de lite cõtestata.c.vnico,&.C. de litis contesta.L.vnica..Tertio est expetendum iuramentũ calumnie[l] hoc est quod false conqueruletur quodq; etiam veritas fateatur si causa est spiritualis,vt extra de electi.c. dudum,& de lit.contes.c.vnico,&.C.eo.ti. L.vna,& de iureiur.L.si quis.Quarto quod recognitio testium seu testimoniũ conscribatur vt extra de proba.c.quoniam contra,&.C. de sentenci.& interlo.L.prolatã. Quinto vt testimonium illorum publicetur,vt.C.eo.ti. L.ea.Sexto quod sententia pronũciari debet sedendo,vt.C.de ases.& domes.L.i.&.C.de sentẽ.ex pericu.recitan.L.i.&.ij.[m] Septimo quod sententia in scripto pronuncietur,vt.ij. q.i.c.in primis.Item sententia non valet si sit contra ius scriptum vel constitutiones,vt.ij. q.vi.c.ei qui.ver.diffinitiua,et extra de sentẽ. & re.iudi.c.i.&.c.inter cetera &.c.cũ inter vos Item sententia non valet si proferatur a iudice qui alios socios & coniudices habet illos tamen omittit & solus pronũciat nisi forte habeat in cõmissis,vt.ij.q.vi.c.ei qui.ver.diffi-

i. Sententiæ quandoq; iniuste proferuntur ex multis causis.

k. Iuris tramites multiplices uide.

l. Nota quod iuramẽtum calumniæ de iure saxonico non præstatur nisi in causis spiritualibus ut hic in glo. ibi tertius Trames,uide etiam feu.c.lxviij. Contrariũ tamen sententiatur apd' Lipsen.

m. Vide ad hanc materiam supra li.ij.ar. xi.Iur.mu.ar.xi.

nitiua & ver. item si plures, & extra de offi. iu-
di. c. prudentiam &. c. causam, & extra de sen-
ten. & re iudi. c. ad probandum. Item nõ va-
let nisi ter citetur vel vno ędicto pro tribus &
si solus non est debet sibi in domo denuncia-
ari vel vxori eius, vt. xxiiij. q. iij. c. de illicita,
&. ff. quę senten. sine apela. L. i. & extra de do-
lo & contumatia. c. causam, &. c. prout nobis
&. c. vlti.. & extra de eo qui mittit in posses-
si. c. vlti. Item nõ valet sententia si super mor
tuum lata sit, vt. ff. quę senten. sine apella. re-
scindan. L. penul, nisi sit contra hereticũ vel
infidelem quia illi post mortẽ etiam excom-
municantur, vt. xxiiij. q. ij. c. sane. Excõmuni
catus autem si quis sit etiam post mortem po
test super eum fieri inquisitio, vt. xxvi. q. vi.
c. qui recedunt, & extra de sententia excõmu
nicationis. c. a nobis. Item sentẽtia non valet
si quid impossibile pręcipitur, vt. ff. quę sen-
tentię sine appella. L. vlti. Item non valet sen-
tentia si iudex solus est excõmunicatus, vt ex
tra de senten. & re. iudi. c. ad probandum, &
extra de excep. c. exceptionẽ, & extra de ele-
ctione. c. vlti. extra de consue. c. cum dilectis,
extra de conces. preben. c. quia diuersitatẽ. Itẽ
sententia nõ valet si procurator false egit, vt
extra de procu. c. in nostra &. c. ex insinuatio-
ne, & extra de rescrip. c. ex pte Decani, &. C.
de procura. L. licet. Ligat tamen tamdiu sen-
tentia donec super falso dinoscatur. Item sen
tentia non valet si contra frenetícum vel furio
sum lata sit, vt. ff. de re. iudi. L. furioso, dato
etiam quod post sentẽtiam a furia resipiscat.
Item sententia non valet si illi qui officiũ il-
lud ex debito administrare & defendere debe
rent pecuniam propter id accipiunt & se cõ-
uincere permittunt, vt. C. de aduocatis diuer
so. iudi. L. i. Item sententia non valet si profer
tur ab illo cui ex auaritia cõmissum est offici
um vel qui non attigerit vigesimũ annũ, vt
extra de offici. & potesta. iudi. delega. c. cum
vigesimum, nisi forsan antehac Papa vel Im
perator id sciat antequam sibi iudiciũ contu-
lit. Non valet etiam sententia si commissari-
ũs iudex datus sit qui nondũ vigesimũ attij-
gerit annum, & id esset contra illud quod ha
betur extra de offi. & potes. iudi. delega. c. cũ
vigesimũ, & extra de elecci. & electi. c. cum in
cunctis. R. tamen prout in glo. habetur extra
de rescrip. c. statutum li. vi. &. ff. de re. iudi. L.
quidam. Circa id etiam sciendum est si nõ ve
rus tutor agit causam pupilli sentẽtia lata nõ
potest pręiudicare pupillo, vt. C. in qui. cau.
resti. in integ. non est neces. L. si tutor.

n. Excõmunicatio iniuste lata an tolleranda sit.

Quęritur vlterius [n] excõmunicatio iniuste
lata an tollerãda sit vel non. Quidam dicũt
quod sic. Subditus enim pręcauere debet sen
tentiam superioris, vt. xi. q. iij. c. i. siue illa sen
tententia sit iusta siue iniusta. Alij dicunt qđ
non est curanda, vt extra de sententia excom
municationis. c. per tuas. Qui enim alium ex-
cõmunicat iniuste, seipsum excõmunicat, vt
xxiij. q. iij. c. cõperimus, &. c. qui negligunt
&. c. si quis, &. c. de illicita. [o] R. tamen sol-
uendo argumenta pręťacta quod excõmuni
catio aduertenda est & timenda dato etiã qđ
iniuste excõmunicatus quis sit, beniuole etiã
debet seperari ab Ecclesia [p] nisi forsan in duo
bus casibus si scilicet sit lata post appellatio-
nem factam vel si huiusmodi sententia & ex-
communicatio in se contineat notariam & im
portabilem iniustitiam, vt extra de senten. ex
cõmu. c. per tuas Canones vero allegati qđ
sententia excõmunicationis iniuste lata cura-
ri nõ debet, hoc intelligitur quod animę no-
cere non potest, ex quo minus iuste contra eũ
lata sit. [q] Vnde sciendum quod Iudex iniuste
excommunicans aliquẽ ab officio suspenditẽ
ad annũ, & si exercet interim officium efficitẽ
perpetuo irregularis, vt extra de sentẽ. & re.
iudi. c. cum ęterni Regis li. vi.

o. Concordat iur. m... ar. v. glo.

p. Excõmunicatio ... duobus casibus aduer-tenda non est.

q. Iudex iniuste excõ-municans aliquem su-spenditur ab offi... Concordat iur. mu... v. glo.

Proscriptio tollit vni vitam. &c. hoc idẽ ha-
betur supra in plerisq; locis, &. C. de custo. &
exhibi. reo. L. in quacunq;.
In annotationibus in fine textus vbi habetur
quantũcunq; etiam in ea perseuerauerit. &c.
Vnde sciendũ qui propter aliquem excessum
proscriptus sit, excessus huiusmodi siue ma-
lum per eum patratum quantumcunq; etiam
per longũ tempus in eo perseuerauerit bonũ
non efficitur, quod em̃ a principio malũ est,
successu tẽporis non cõualescit, vt. ff. de reg.
iur. L. quod in inicio, nec excessus ille minorẽ
sequitur pœnam si quis in proscriptione seu
excõmunicatione perseuerauerit, vt. C. de pe
nis. L. impunitas.

Articulus. LXIIII.

Vm Rex publicam in-
dixerit expeditionem [a]
uel suam curiam sentẽ-
ciãdo illustribus per sa-
cra programmata seu literas sex se-
ptimanis antehac declarauerit ad
hoc omnes generaliter conuenire
tenentur ubicunq; fuerit intra Sa-
xoniam seu Theutonicam nationẽ
quod si ommiserint mulctando pu
niuntur. [b] Illustres uexillo feudali
insigniti centũ talenta seu libras Re
gi mulcte dabunt. Omnes alij decẽ
talẽta seu libras ubi pro iniuria seu
pace fracta nõ mulctatur. Duci de-
cem talenta præstet quilibet Gene-
rosus seu Nobilis pro mulcta cuius
est patria infra ducatum. Multæ ta-

a. De expeditione etiã uide in usi feu. de capi-tulis corradi. §. ult. & in cõstitutione Fre-deriã. L. hac edictali §. ult. & L. Imperialẽ. §. firmiter, & supra ar. xxxiiij.

b. Concordat Iur. mu. ar. ar. xv. & xlvij.

men natiões in terra Saxoniæ sunt quæ sibi aliena competere iura dicũtur, ut Holtzacij, Haldeleri, & Stormeri, quorum iura & mulctas hic nõ describo. [c] Sexaginta solidi Comiti seu aduocato si bannum a Rege susceperit pro mulcta præstantur. Bannum nemo conferre potest nisi Rex ipse solus. Rex etiam denegare non potest bannum conferre iudici cui iudicium est collatum. Si Comes partem Comicie alteri conferat aut iudex seu aduocatus partẽ iudicij seu aduocacie in hoc ait perperam & est contra ius attentatum nec desuper infeudatus bannũ habebit regalem ita quod illud ab eo sustinere seu pati quis oporteat.

[c]. Cõcordat Iur. mu. ar. xlvij. & .cxxix.

¶ Bannum cõfertur sine dominio.

¶ Palãsgrauij seu Pallatini & Lãdgrauij sub banno ut Comites iudicant regis & ideo eis sexaginta solidi pro mulcta dantur Cuilibet Marchioni triginta solidi mulctantur & ipse iudicat sub gracia seu Omagio suo. [d] Sculteto seu præfecto sui pagani octo solidos mulctæ præstãt. [e] Aduocato autem infeudato sine bãno regio ad maximum tres solidi dantur. [f] Gograuio solidus aut sex nummi tribuuntur. Vel secundum quod in arbitrio uillanorum continetur. Sculteto qui & prefectus rusticorum dicitur sex nummi & aliquando tres solidi pro crinis & cutis liberatione tribuuntur qui ad potandum omniũ uillanorum cedũt.

[d]. Iur. mu. arti. xlvij. & ar. xxix.

[e]. Et illi uocantur etiam Gograuij qui ad tempus eliguntur spaciosum, ut supra lib. i. ar. lviij.

[f]. Intelligitur de iudice ad casus subitos electo cõcordat Iur. mu. ar. x.

Glosa.

Cum Rex publicam indixerit expeditionẽ. &c. [g] Militare enim nõ est delictũ sed ꝑpter predã militare peccatũ est, nec rempublicam gerere criminosum est sed ideo agere rẽpublicã vt diuicias augeas videtur esse damnabile, propterea enim quadã prouidentia militantibus sunt stipendia cõstituta ne dũ sumptus queritur predo grassetur, vt. xxiij. q. i. militare. Ordo autem ille naturalis mortaliũ paci accõmodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq; consiliũ penes principes sit. Sed si humana cupiditate bellum geritur non nocet sanctis in quos non habet quispiã potestatem nisi desuper datam, non enim est potestas nisi a deo, siue iubente siue sinente, ergo vir iustus si forte etiam sub Rege homine sacrilego militet recte potest illo iubẽte bellare, si vice pacis ordinẽ seruans quod sibi iubetur vel non esse contra dei preceptum certum est, vel vtrũ sit certum nõ est, ita vt fortasse reum faciat Regem iniquitas imperãdi. Innocentem autẽ militem ostendat ordo seruiendi. xxiij. q. i. quid culpatur, & facit etiã. c. audacter. viij. q. i. [g] Ius enim militare est solennitas belli inferendi, nexus federis faciendi idest pacis componende, egressio in hostẽ, cõmissio pugne, disciplina flagicij militaris modus stipendiorum, dignitatum gradus, honor premiorum decisio prede. & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta diuisio ac principis porcio, vt. i. dis. ius militare, [h] vbi dicit glo. fin. quod omnia que acquiruntur in bello sunt principis, sed ipse tenet ea diuidere secundum merita personarũ. Sũma autem laus milicie est obedientiã Reipublice vtilitatibus exhibere & quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, vt. xxiij q. i. summa. Iustum namq; bellũ est quod ex edicto geritur de rebus repetẽdis aut propulsandorum hominũ causa, vt in. c. iustũ. xxiij. q. ij. Iniusto enim bello vtrũ quis aperte pugnet an ex insidijs nihil ad iustitiam interest. Iusta autem bella definiri solent que vlciscũtur iniurias, vt in. c. dominus noster. xxiij. q. ij. Vbi notatur in prima glossa, quod sicut ꝑ insidias sic & per dolum possumus licite vincere hostes nostros all. xxij. q. ij. vtilẽ &. xliij. dis. in mandatis. Dum tamen hosti. non rumpamus fidem, vt. xxiij. q. i. noli. Fides em̃ quãdo promittitur etiam hosti. seruanda est contra quem bellum geritur quanto magis amico pro quo pugnatur. Bellũ autem debet esse necessitatis vt deus liberet a necessitate & conseruet in pace. Non enim pax queritur vt bellũ exerceat, sed bellũ geritur vt pax acqrat. Ad hoc cõuenire tenentur. &c. Et merito qa etiam in dubio est obediendũ. xxiij. q. i. quid culpatur in fi. melior enim est obedientia ꝙ̃ victime de ma. & obedi. c. illud, & de here. c. ad abolendam. Nam per victimam aliena caro, per obedientiam vero propria mactatur. viij. q. i. sciendum.

Multe sunt in terra Saxonie. &c. Nota quod qui a Principe de ducatu aliquo inuestitus est dux solito more vocatur. Qui vero de Marchia, Marchio appellatur. Dicitur autẽ Marchia quia in archa locata cum iuxta mare plerum sit posita. Sed qui de comitatu aliquo est inuestitus hic Comes appellat, vt in vsi. feu. qui dicatur dux mar, co, c. i. in prin. ibi vide.

[g]. Militare nõ est delictũ sed propter predam militare est peccatum.

[g]. De bello inferendo uide hic per totum.

[h]. Cõcordat supra li. i. in prolo. Iur. mu. ar. i.

148

i. Mulcta quid sit secũdum leges & alia plura de mulctis hic uide.

Nota quod in isto articulo tractatur de modo mulctarum secundum ius municipale, [i] Scias autem secundum leges cõmunes qđ mulcta est animaduersio pecuniaria arbitrio iudicis statuenda. ff. de verb. signifi. L. aliud. §. i. Pœna vero est & corporalis & pecuniaria, a pœna etiã nõ appellatur sed a mulcta. Et mulcta nõ dicitur nisi a maioribus magistratibus. Pœna autem a quolibet qui habet potestatẽ iudicãdi, vt in prędicta. L. & L. si qua. eo. ti. Item si mulcta imponatur vltra modũ a lege concessum nõ tenet impositio. Secussi in pœna. C. qñ prouoca. non est ne. L. cer a &. ff. de his qui not. infa. L. quid ergo. §. pœna. Secundũ leges ergo cõmunes mulctare possũt Illustres vsq; ad. L. libras auri cũ peccatũ est grauissimũ. C. de mo. mulcta. L. illustres, Spectabiles autẽ vsq; ad tres vncias auri pręter Proconsulem & Comitem orientis & pręfectum Augustalem qui vsq; ad sex vncias auri mulctare poterint. Sed clarissimi puta pręsides prouinciarũ vsq; ad duas tantũ vncias indicunt mulctas. Nullus tamen istorum in aliquem etiam si cencies peccauerit in anno secundum dictũ modum nisi ternam imponat mulctam & si excedat tenetur condẽnato in duplũ. Procurator vero Cęsaris vel curator Reipublicę non potest indicere mulctam. Sicut nec magistratus municipalis seu ciuitatis defensor. C. de defen. ciui. L. i. Nisi forte modicas non graues. C. de sportulis. L. ij. Imponũtur autem hęc mulctę pro delictis omnibus secundũ prędictũ modum preterq̃ pro peculiaribus & manubijs. i. deprędationibus, concussionibus, furtis, & alijs flagicijs quę coerceri seuerius conuenit, & ideo in eis seuerior mulcta est imponenda pro arbitrio iudicantis. [k] Item mulcta imposita non est remittenda nisi paupertas cõdemnati ipsum persuaserit. C. de modo mulcta. L. cos. Et mulctę applicantur fisco nisi iudex pro operibus publicis vel necessarijs causis vel lex deputauerit. C. de mõ mulcta. L. mulctarũ, &. C. de Episco. audien. L. ij. ff. de iure. pa. L. diuus. §. vlti. Et mulcta non irrogat infamiam. C. de modo mulcta. L. i. de ista materia etiam plene vide in specu. de senten. prola. §. i. ver. est etiã quarta cum sequen. vide etiam quę notantur in diuerso. respon. i. circa ar. xviij. §. ij. & per Hostieñ in sum. de re. iudi. sub rubricella de mulct. per totum.

k. Cõcordat Iur. mu. ar. liiij.

Glosa.

l. Mulcta quid sit & propter quid datur.

Pro intellectu articuli notandũ [l] quod mulcta nõ est aliud nisi illud quod pro excessu datur cum quis in iudiciũ delinquit a mulctando seu puniendo dicta. Pœnam enim quandam & dolorem infert illis a qbus exigitur vt timeant & pręcustodiant se in post iudicioq; obedientes sint.

m. Rex tria demandare potest.

Cũ Rex indixerit publicã expeditionẽ &c. [m] Nota quod Regis mãdatũ triplex est, Primo mandare potest expeditionem bellicam, vt sibi auxilium pręstent contra inimicos imperij & illud mandatur in instanti & absq; omni mora vt fiat, vt li. feu. c. iiij. §. ij. & . ff. de capti. & postlimio. reuer. L. hostes. Secundo mandat curiam suam idest iudicium suum & istud indicit sex septimanis antehac vt supra eo. li. ar. lx. Tertio indicit curiã suam hoc est seruicium quando vltra montes seu alpes expeditionem facit ad consecrationẽ consequendam, & istud indicit sex septimanis & vno anno & tres dies antehac. [n] Circa id notandũ etiam venit quod ab expeditione bellica vnus se liberare potest decima parte bonorum suorum, vt li. feu. c. iiij. v. & vi.

n. Ab expeditiõe bellica unus liberari potest decima parte bonorum.

Per sacra progrãmata vel literas &c. [o] Nuncijs etenim Imperatoris & Papę non creditur absq; literis quantumcunq; insignes sint, vt C. de mandatis principum. L. si quis.

o. Nuncijs imperatoris seu apostolicã absq; literis nõ creditur, cõcordat supra ar. xxv & .xxxiiij. eo. li.

Vbicunq; fuerit infra Saxoniam &c. Hoc est intelligendum de primis duabus expeditionibus quia tertiam expeditionem insequi tenentur cum Rex ad consecrandum iuerit, vt li. feu. c. vi. Et hij qui vltra Salam fluuium ex ista hic parte commorantur non tenentur obsequium Imperio expeditionis bellicę pręstare nisi in Bohemiam & Sclauoniam seu Vandaliam.

Illustres principi centum talenta mulctę dabunt, cęteri omnes decem. Duci etiam decem pro mulcta pręstent &c. Intellige de ducibus qui Principes non sunt, sed qui duces exercituũ fuerint, vt sunt Capitanei, quare non immerito superadditur in textu & quilibet Generosus, vt in vsi. feu. quis dux Marchio. Comes &c. §. i. Vel dic quod duci mulcta datur decem talenta si nobilis sit ille qui mulctatur & iudicium illud vbi mulcta soluitur sit nobilium iudicium, vt est ius feudale feu. ar. lxviij.

Multę sunt in terra Saxonię nationes &c. Notandum quod illi qui in textu enumerantur inferius appellantur Lamburgeñ.

[p] Si bannum a Rege susceperit. Vnde bannus Regius quemadmodum etiam superius dictum est non est aliud nisi coactio Regis quę est sexaginta solidi, sicut hic & articulo pręcedenti, &. xvi. q. i. c. statuimus. ff. de reg. iur. L. nemo. extra eo. ti. c. nemo, li. vi. ff. de penis. L. si quis forte.

P. Bannus Regius qđ sit cõcordat supra li. i. ar. lix. li. ij. ar. xij. Iur. mu. ar. x glo.

Rex denegare non potest bannũ conferre. &c Quamuis enim multa cõtra ius fieri possunt. Rex tamen ea plurimum obseruare tenetur ne quid contra ius sit quod ipse condidit, vt ff. de reg. iur. L. non omẽ, & extra eo. ti. c. qđ semel li. vi. & extra de consti. c. cum omnes, &. C. de legi. & consti. L. digna vox.

Palansgrauij. Quid autem Palansgrauius sit dictum est superius eo. li. ar. liij.

Ex quo itaq; Palansgrauij Lanthgrauij sub eo banno Regio iudicant vt comites quare ipsis eadem mulcta pręstatur sexaginta videlicet solidi, quia vbi est eadem ratio, ibi est

eadē iuris dispositio, vt extra de consti. c. trāslato, & extra de rescrip. inter ceteras. Quod autem minus datur Marchioni quam comiti est ratio, quia ipse iudicium bannit sub suo Omagio & nō sub banno Regio, vt infra articulo proximo.

Prefecto seu sculteto dant octo solidi. &c. intelligendū est in comitatu & coram eodem iudex iustificare se cogitur si quis contra eū agere debeat, vt supra li. eodem ar. liij.

Sui pagani. &c. de his vide supra li. i. ar. ij. & li. iij. ar. xlv.

Aduocato autem infeudato sine banno. &c. hoc intelligendū est in Marchia vbi iudicia habentur in feudū. ¶ Ad maximū tres solidi dantur. &c. Intelligendum est non quod aduocatus quamlibet mulctam habeat que minor sit. Sed dicitur qd ad maximū hec mulcta se extendit. Quidam etiam intelligunt iudices huiusmodi Gograuios esse qui ad tempus spaciosum eliguntur de quibus habetur, supra li. i. ar. lviij. eosdēq; infeudare Marchiones tenentur. Opinio tamen ista stare non potest Gograuius enim ex consensu villani eligitur eundemq; dominus infeudare cogitur vt ibidem in dicto articulo habetur.

Sculteto sex nūmi. &c. & hoc est prefecti rusticorum vera mulcta & aliquando tres solidi, & hoc fit cum vnus crines vel cutim liberauerit infamisq; & iure priuatus pronunctiatur, vt supra lib. ij. ar. xiij. Exindeq; fit quod istud cedit in communem potum rusticis. Ex isto articulo quidam intelligere volūt quod propter negligentiam, ignorantiā, inceptāq; iniuriarum querelam que non continuatur mulcta & emenda coram iudicio rusticorum solui deberet sculteto tres solidi, cuilibet rusticorum sex nummi cōmunes dominoq; superiori decem solidi Brandenburgeñ. Articulus tamē iste non istud intendit per expressum. Iure etiam municipali in huiusmodi excessibus sculteto datur octo solidi, datur preterea in vtroq; iudicio emēda parti li. i. ar. liij. & lxij. & li. ij. ar. viij.

Ex his iam declarata habetur vniuscuiusq; iudicis mulcta que de iure propterea statuta est ne iudices mensuram mulctarū excedant, vt C. de modo mulct. L. eos. Iudices enim subditos cohercere debent seruata pietate magis q̄ seueritate penarum, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. quod si, coll. ij. & hoc si leuis excessus sit. Ibidem etiam parua mulcta iniūgi debet, vt in auten. de manda. princi. §. qd si, coll. iij. Precauere itaq; iudices debēt in his & alijs ne auaricia obcecati que & mater est omnis malicie vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. cogitatione, coll. ij. secus faciant, premeditantes quod & ipsi extremo iudicio subiecti sunt, & quemadmodū ipsi se in iudicando prestiterint eodem modo a supremo iudice deo omnipotenti iudiciū suscepturi sunt. Immo magnam in eo esse differentiam, nam is quem iudex iudicat homo mortalis est. Ille vero qui iudicem iudicaturus erit deus est, vt C. de iudi. L. rem nouam, diligenter itaq; attēdat vt equum se in iudicando prebeat.

Articulus LXV

Marchio iudicabit sub sibi præstito fidelitatis sacramento post sex hebdomadas, [a] Ibidē potest quilibet contra alium sententiā inuenire qui in suo iure reprobari non poterit. [b] Attamen ibi nullus respondebit ad duellum sibi generatione inequali. Si quis a sibi in generatione æquali infeudatur nō suam originē aut Ciuilia iura sed tantummodo feudi dignitatē idest scutum bellicum minorauit.

[a] *Quis autem dicatur Marchio qui dux & quis Comes, notatur supra eodem libro circa arti. lxiiij. ibi uide & Iur. mu. ar. x.*

[b]. *Textus antiqui legūt post quadraginta dies.*

Glosa.

Super intellectu articuli presentis nonnulle fuerunt opiniones & controuersie. Quidam enim vt Burchardus Episcopus Maydeburgeñ, & Comes Otto de Falkenstheyn intelligere voluerunt articulum Marchio iudicabit sub sibi prestito fidelitatis sacramento, hoc est sententie que in Marchia inueniuntur quod videlicet inueniri debeant sub iuramēto qd ipsi Marchioni circa Omagiū fecerunt. Opinio tamen ista non placet multis. Iure em̄ prouinciali nulla sententia inuenitur sub iuramēto Omagij. Istud enim ad ius feudale magis pertinet, vt feu. c. iij. iiij. Alij vero vt wolrad & Conradus de Roslaw intelligere textū voluerunt quod Marchio iudicare debeat sub suo Omagio, hoc est sub Omagio & iuramēto quod Regi prestitit. Sed istud etiā nō placet nec enim id speciale Marchionis est. Omnes etenim iudices sub iuramento prestito iudicāt, vt supra ar. liiij. & in auten. Iusiurandū quod prestatur ab his. §. i. col. ij. Si vero id ita sit qd Marchio iudicaret vt alij iudices mulcta eque similis esse deberet alijs iudicib[9] qd tamen non est ex textu articuli precedentis. Palansgrauijs enim, Lansgrauijs, Comitibus cedunt sexaginta solidi, huic vero nō nisi triginta. Alij vero vt Henricus & ceteri textum intelligere voluerunt quod Marchio iudicaret propria autoritate. Quemadmodū enim alij iudices iudicia eorū banniunt autoritate Regis, ita etiam intelligere voluerunt quod Marchio iudicaret autoritate sua, hoc etiam fieri non potest Marchio etem̄ nec quiuis alter iudex iudicare pōt nisi autoritate ab im-

perio concessa & secundum rei veritatẽ nullus iudex verus est nisi Imperator ipse q alijs cõmunicat tandẽ iudicia, & hoc ex eo liquet. Imperatore enim pręsente iudicium omniũ cessat vt in pręcedentibus dictum est li.ij.ar.xv. supra eo.ar.xxvi.&.lx.

Reiectis itaq; opinionibus. Pro intellectu articuli nota quod ibi est immutatio personarũ cũ dicitur Marchio iudicabit. Intelligi enim textus debet de iudicibus Marchioni subiectis qui iudicant sub pręstito fidelitatis sacramento, Sic scz iudex iudicat sub Omagio Marchionis. Q.d. Imperatori omnes iudices iurare coguntur quod iuste iudicabunt, vt supra eo.li.ar.liiij.&.C.de iudi.L.rem non nouam. Sed pro iudicib⁹ in Marchia. Marchio ipse iurat, & in illum Imperator prospectum habet pro his omnibus, [c] Hoc modo etiã ꝓcuratores iurant pro principalibus & huius iuramenti reus efficitur tam ille qui iurat q̃ pro quo iuratur, vt extra de iuramento calũnie.c.penulti.& fi. Nec mirari debes qđ hic in textu ponitur Marchio, & per id intelligere vult iudices, quia si quis loco Marchionis facit & iudicat. Marchio ipse facere videtur, sicut quicquid nomine Imperatoris quis facit Imperator ipse facere dicit̃, vt.C.de emendan. Codi.Iusti. L. Cordi nobis.§. supradictis. ¶ Ibidem potest quilibet contra aliũ sententiam inuenire. Oppositũ videtur esse in cõmuni practica, In iudicio etenim marchionis nullus sententiã inuenire potest nisi sit ad Clipeum natus prout cõmuniter habetur in iudicijs marchionalibus quę in cõmuni camera marchionũ habentur. R℞. aliqui quod hoc forsan ex eo fit, quia aliter ex cõsuetudine venit, fieri em̃ potest vt consuetudo opprimat ius, vt.ff.de legi.& senatuscon.L.non est nouum, & ita credunt in proposito fore. Respõsio tamen ista non est sufficiens. [d] Iuris enim abrogationem in glossis maxime euitare debemus. Intelligẽdus ergo textus est quod ibidem potest quilibet contra alium sententiam inuenire, hoc est in iudicio prouinciali vel in iudicio iudicis infeudati, hoc autem non fit coram marchione vel in ciuitatibus vbi camere huiusmodi habentur. Vel dic cum dicitur quod vnusquiuis sententiam contra alium inuenire potest, hoc fit ex eo, quia ibi non attenditur si sit sede scabinoꝝ dignus vel nõ. Indifferenter ergo quilibet ibidẽ sententiam inuenire potest in iudicio. ¶ Attamẽ ibi nullus respondebit ad duellũ.&c. hic exponitur illud quod prius dictũ est. Q.d. velit, in marchia Thuringię quiuis sententiã inuenire põt contra aliũ coram iudicibus infeudatis. Nullus tñ sibi gñatiõe inequali in dignitate nobilitatis ꝓ duello rñdere tenet̃, vt supra li.i.ar.lxiij. Qui etiã aliũ ad duellũ ꝓuocare vult necessario sibi ęqualis esse debet.

Si quis a sibi in generatione ęquali infeudet̃ non suam originem sed tantũmodo dignitatem minorauit.&c. Ratio, origo enim & genelogia est ex natura, feudi vero dignitas est de iure scripto, sed ius scriptũ obfuscare nõ põt ius naturale, vt Insti.de legitti.agnato.tutel.§.fi. [e] Vt si ego dominus sim illius cui bona confero istud est ex constitutionibus, fieri em̃ potest quod conferre possim bona fratri meo & ita de iure scripto essem domin⁹ eius. Iure vero naturali esset frater meus, nec ius scriptũ auferre sibi potest quod non sit frater meus, & hoc innuitur in textu cum dicitur non suã originem aut iura Ciuilia, hoc est emendam quę iure prouinciali sibi debetur non minuet vt Insti.de iniurijs.§.atrox, sed duntaxat feudi clipeũ idest militarem dignitatem, vt.i.dis.c.Ius militare.

c. Procurator iuramentum explere potest pro principe.

d. Cõcordat infra ar. lxxviij.

e. Vide infra ar. lxxviij.

Articulus. LXVI.

NOn liceat castrum [a] uel forũ ædificare nisi octo stadia distet ab alio [b] Non debent etiam oppida aut castra muniri, aut in prædijs seu uillis muri fossata ualles aut Turres ædificari absq; licentia iudicis ꝓuincialis. [c] Absq; licencia tamẽ eius fodere licet in altum quamdiu fossor cum fossorio terrã eicere poterit absq; adiutorio asseris, gradus, aut scabelli ad ulterius proiciendũ. Licite etiam sine eius licentia trium mansionum altitudo cũ lapidibus & lignis edificetur, dummodo una subterranea & aliæ super terrã apparebunt ita quod ianua sit in inferiori mansiõe super terram usq; ad hominum genua. Fũdus etiam seu curia cum sepibus uirgis seu lignis aut muris extensis in tali altitudine quod sedẽs in dextrario manu possit attingere summitatem circumdari potest, sed in his propugnacula minime construantur. Castrũ præterea quod propter uiolentiam uel iniuriam destructum est sine licentia iudicis & actoris reedificari non debet. Destruat etiam dominus castrum uel propter paupertatẽ eius paciatur ruinam uel si illud ammi

a. Pro materia istius articuli si uis scire ius commune uide .C. de edi.priua.per totũ.

b. Textus uetustiores istum textum ita legunt, nõ liceat castrum forum seu uillam forẽsem nisi unum miliare ab alia distet construere.

c. Concordat sur. in ar.ix.

ferit uioleter sine licencia iudicis illud licite poterit reedificare.

Glosa.

Ex textu articuli pręsentis nonnulla colligi possunt Ciuitatibus vel villis foralibus quę de nouo fundari debent maxime appropriata. Primum quod oppidũ vel villa foralis nõ debet in ꝓpinquo alteri edificari, esset enim in damnũ alterius quod fieri non debet. Ius enim prohibet ne quis ditetur cum damno alterius, vt. ff. de condicio. indebi. L. naturaliter, &. ff. de reg. iur. L. Iure. Forum enim aut oppidũ esset vilius ex erectiõe in propinquo alterius. Item Ciuitas seu villa foralis erigi non debet sine licencia iudicis, & in testimonium istius quod voluntatis imperij sit Imperator mittit cirothecam suam [d] vel potius literas sigillatas consensum pręben in locũ illum vt habetur Iur. mu. ar. ix. Quod autem istud pertineat ad imperium admissio videlicet erectionis fori vel oppidi habet. ff. de nundinis. L. i. & ij. & C. eo. ti. L. qui exercẽdorũ. Sciendũ etiam [e] quod qui in huiusmodi foro vel nundinis quid emerit in instanti solui debet, nisi aliter compositũ sit, vt. ff. de nundinis. L. si quis. [f] Item in foro non debent fieri contractus monopolitici, quod videlicet cõponant aliter merces non vendere nisi secundum quod mercatores secũ contraxerint sub pena quinquaginta lib. auri imperio soluendorum. Iudices vero id admitten. xl. libras auri puniuntur, vt. C. de monopolijs & conuentu negociatorũ. L. iubemus, &. ff. ad le. Iul. de annona. L. i. [g] Frumẽta etiam non debent carius nec, alcius statui nisi secundũ quod deus illa statuit, ff. ad le. Iul. de anno. L. Impatores.

d. Cõcordat Iur. mu. ar. ix.

e. In nundinis emens aliquid in instanti solui oportet nisi aliter contractum sit.

f. Monopolia interdicitur. Concordat li. ij. ar. i. in anno.

g. Frumenta carius statui non debent nisi secundum quod deus illa statuerit.

¶ Nõ debent Oppida aut Castra muniri. &c. & hoc propter id ne augeatur numerus inobedictię, h qa si pauciora fortalicia vel municiones sint etiam pauciores inobedientes inueniuntur, qui enim non habent propugnacula facilius iudici obediunt, & quia quędã fortalicia sunt vtilia prouincijs, & quedã nõ, quare officio iudicis ꝓuincię interest admittere castrũ vel forum erigere vbi pro cõmodo sibi videtur, & hoc tangitur in textu cum dicitur sine licentia iudicis. Potest etiam illud prohibere propter futurũ damnum, vt. ff. de operis noui nunctiatione per totum.

h. Vbi pauciores municiões ibi maior obedientia & econtra.

Licite etiam sine eius licencia. &c. Lex ista potissimũ posita est pro cõmodo ciuium & signanter mercatorũ, quia ex huiusmodi constructione seu edificatione nemini damnum imminere potest, & ita iure admittitur, vt. ff. de reg. iur. L. domũ, &. C. de seruitutibus. L. alcius.

Fundus etiam sepibus aut muro in tanta altitudine qđ sedens in dextrario attingere possit summitatẽ circumdari potest. &c. Ius istud ꝓpter militares positũ est, illis enim licet curtias suas circũmunire in quantum insidentes dextrario, gladio summitatẽ attigere possint & hęc est mensura municionũ illorũ. Alij vero munitiones faciunt vt textus habet, vt. C. de militibus. L. penul.

Destruat etiam dominus Castrum. &c̃. Intelli ge si illud prius ex admissione iudicis cõstructum erat extũc reformare illud poterit. Sed si per sententiam destructum sit reedificari nõ potest, vt textus habet, & infra ar. proximo, & supra li. ij. ar. vlti.

Articulus LXVII

QVi alterius castrũ minus iuste expuguauerit seu occupauerit, & ammittens hunc prout iuris fuerit prosequitur expugnatorem castrum adhuc uiolenter obtinentem, nulla isto tempore aduersus prædictum castrum poterit actio proponi propter quam in præiudicium ueri domini desolationis cõtra illud sententia promulgetur.

Glosa.

Sensus articuli pręsentis est. Si castrũ alicuius occupatũ fuerit, occupator vero tandem ex castro pręedam committat per factum illud suum, castrum illud demoliendũ non est, nec factum illius vero domino cui per violentiã castrum ablatũ est nocere debet. Nullus enim ex culpa sua alteri nocere poterit vt superius dictum est.

Minus iuste. &c. Si enim iure castrum sentencietur agere pro illo nõ poterit nec illud reedificare vt iur. feu. c. lxxiij. [a] Sciendũ etiam quod Castrum destrui seu demoliri potest ex quatuor causis. Primo si quis violatorem pacis in castro hospitauerit, vt supra. li. ij. ar. lxxi & lxxij. Secundo si mulieres vel virgines ibidem opprimãtur, vt supra li. iij. ar. i. Tertio si captiuos ibidem detinuerit vltra mandatum Regis, vt supra eo. li. ar. lx. Quarto si dominꝰ castri iurare non vult pacem ex illo castro seruare, vt in auten. de pace seruan. §. hac edictali in fi. coll. x.

a. Castrum ex quatuor causis demoliri potest.

Et ammittens hunc prout iuris fuerit prosequitur. &c. idqꝫ fieri debet coram iudice prouincię cum clamore, vt. ff. de vi. & vi. arma. L. pretor, & supra li. ij. ar. lxxij. Tum etiam pro violẽtia & preda, vt supra li. ij. ar. xxv. & ff. ad le. Iul. de vi priua. L. hac lege, & de vi. & vi. arma. L. pręetor ait. §. neqꝫ. C. de vi. publi. & pri. L. si quis, & L. omnibus. Tenebitur etiam querelã huiusmoĩ annuatim innouare, vt li.

feu.c.xxiij.ff.de vi.&.vi.arma.L.ij.

Articulus. LXVIII.

IVdex siquidem debet primo in castrũ uel in tignũ [a] tres ictus uerberare quod iure extitit condemnatum, & ad hoc uillani debent excidendo & destruẽdo adiuuare. Cremari nõ debet nec lapis aut lignũ abduci nec aliquid quod intus habetur nisi per spolium fuerit inductũ, quia illud spoliato qui id iure consequi poterit tribuatur. Aggeres fossata ab incolis illius iurisditionis sub eorũ expensis in tribus diebus complanentur si ad hoc cum uiolenciarũ clamore cõuocẽt.

a. Alij textus addũt securi, ad hanc materiam uide supra li.ij. ar. ulti.li.iij.ar.i. Iur. mu. ar. xxxix.

Glosa.

Pro intellectu articuli [b] nota quod iudex castrũ diruere non potest nisi rationabilib[9] adductus causis. Primo quod iudicialiter ad id citetur, vt supra li.ij.ar.lxiij. Secundo si opinantur in arce fore pacis violatores & denegetur inquisitio illorum, vt supra li.ij.ar.vlti. qui enim inquisitionem admittere nõ vult signum est quod ipse solus culpa non caret, vt Insti.de oblig. quę ex delict.nascũ.§.est etiam. Tertio si castrum non defenditur cũ per duellum alloquutum sit, vt supra li.ij.ar.vlti.&.ff.ad le.Iul.maies.L.lex duodecim tabularum. Quarto si tenens arcem iurare nollet pacem tenere quia vt sic opinatur illum velle perperam agere, vt in auten.de pa.tenen.L. hac edictali coll.x.

b. Iudex castrum destruere non potest nisi ex rationabilibus causis.

Et ad hoc villani debent excidendo.&c. [c] Quid si dominus vel iudex prouincię externos milites in prouintiam adducere velit ad comprimẽdos pręsdones, an incole expensas illis ministrare tenentur. ℞. quod non, vt in auten. vt iudi.sine quoquo sufra.§.interdicimus, coll.ij.

c. Iudex externos milites ad comprimendum predones conducens incole expensas illis ministrare nõ coguntur.

Cremari nõ debet.&c Intelligendũ est etiam de ędificijs, vt supra ar.i.li.iij.& hoc si arx cõsequi potest sine crematione, qa alias si aliter occupari non poterit cremari admittitur, vt in auten.de pa.tenen.L.hac edictali, coll.x.

¶Nec lapis aut lignũ.&c. Quãuis enim homo perperam agat bona tamen eius non auferuntur, non enim bona delinquunt, sed homines ipsi bona occupantes, vt in auten. de manda.princi.§.oportet, coll.iij.nisi spolium sit quia illud spoliator restituere cogitur, vt supra li.ij.ar.xxv.

Aggeres & fossata complanentur.&c.& hoc tunc contigit cum aggeres in fossata deiciũtur ab incolis illius iurisditionis.&c. Omnes enim violentię clamorem sequi tenentur, & qui nõ sequitur mulctam pręstabit, vt supra li.i.ar. liij.

Sub eorum expensis.&c. Iudex nihilomin[9] etiam suos habere tenetur quos incole expensis prouidere non coguntur, vt.C.de Epis.& cle.L.si quis.

[d] Queritur si vasall[9] dominũ habeat in iurisditiõe illa & in destructiõem castri domini sui feudalis expeditio sit, an sequi tenetur nec ne. Quidã dicunt quod non, quia qui in destructionem domini auxilium pręstat feudũ perdit & honorem, vt in li.feu.qui cau.feu.ammitti.c.i.℞.tamen quod sequi tenetur, vt infra ar.lxxviij.

d. Vasallus an castrũ domini oppugnare licito possit, uide infra, ar.lxxviij.

Articulus LXIX

VBi sub Regis cognoscitur banno iudices seu scabini Capucia, Pilea, aut Pepla & cirotecas habere non debent, Clamides seu mantela habeant super humeros iudicentq́ inermes, [a] Ieiuni & sedẽtes etiam debent sententias inuenire contra quemlibet Theutonicum aut sclauum suo iudicio subditũ liberum aut seruum & hoc nemini alteri licet facere nisi ipsis. [b] Quod si eis in generatione æqualis sententiam eorum increpet is sedem postulet quam ei pronunctiator debebit accommodare, & postq̃ sederit sententiam ab eo opinatam ueriorem promulget, & se trahat cum illa ubi de iure se trahere debet & eã ut supra dictũ est obtineat uel ammittat. [c]

a. Vide supra co. lib. arti.lxi.in fi. glo. Iur. mu.ar.xvi.

b. Textus uetustiores ita legunt & ille qui sententiam inuenerit, cedere sibi de loco tenebitur, iste uero locũ illum occupabit.

Glosa.

Sedendo pronunciant.&c. Sedere enim iudices non solum debent cum diffinitiue pronũciant, sed etiam cum res quę agitur plenã cognitionẽ desiderat, vt.ff.quis or.in bo.poss.ser.L.ij.§.dies, & in autẽ.vt ab illus.& q sup eos sunt.§.sanxim[9], coll.v.& in aucten.de iu

c. Ad hanc materiam uide supra li.ij.ar.xij.

di. §. sedebunt & de re. iudi. c. fi. lib. vi.

Glosa.

In articulo presenti docetur quomodo iudex & scabini in iudicando habere sese debeant cũ sub banno Regio iudicãt, honestatem etenim preferre maxime in omnibus tenentur, cui enim deus omnipotens plus donorũ impartitur etiam maiorem honorem seruare debet & maiori laude & gloria ratione donorum prestitorum deum laudare tenetur de pluribusq; eum respondere oportet. Exquo itaq; scabini in exercendo iudicio plus honorati sunt q̃ alij simplices, ergo etiam plus honestatis pre se vt habeant necesse est, nec id sine quodã spirituali misterio fit. Per id quod dicitur. Caput non tectum eos debere habere. Intelligi datur illos ad imaginem dei creatos esse quare nec animas vicijs maculare pmittant, facies etiam & vultus eorũ tectos nõ habeant a d insinuandum quod iustitiam cũ iniquitate obtegere non debent, vt. xxxiij. q. v. hęc imago. Nudas etiam habere debent manus. Per manus etenim opera hominũ intelliguntur, ad insinuandũ quod ab excessibus liberi esse debẽt pro quibus alios condemnãt. Fur etenim non libenter furem iudicat, vt in auten. de sanctis, Epis. in prin. coll. ix. &. ff. de eden. l. si quis, & in auten. vt iudi. sine quoquo suffra. fi. §. fi. coll. ij. Manus preterea eorũ immunes a donis esse debẽt, munera etenim iustũ peruertũt iudiciũ, vt. xi. q. iij. c. quatuor. Clamides seu mantella. &c. per id designatur verus amor quem habere tenentur in iudicãdo, quia sicut mantela obtegunt alias vestes & corpus, ita amor illorũ iustitiam obtegere debet in humerisq; illa gestare eos oportet, hoc est amorem & fauorem probis ostendere sicut pater fauorem filijs ostendit, vt in auten. de defenso. Ciuita. §. si qua, coll. iij. Et sine armis iudicẽt, & hoc ex eo, quia pace imperij sunt muniti, vt supra eo. li. ar. ij. Tũ etiã vt nullus eorum arma timeat, sine enim ira iudicabunt.

Ieiuni. &c. hoc fit ex eo ne ebrietas eos ad iniustitiam inducat. d Ebrietas etenim est sepius origo mali, vt. xliiij. dis. c. i

d. Ebrietas origo mali.

Quemlibet hominẽ. &c. Intellige eius iurisditionis subiectũ, vt in auten. vt om. obedi. iudi. §. hęc cõsiderãtes, coll. v. Vnde nec Sclauus potest se eorum sententie defendere q̃uis respõsioni defendere se poterit si actor Theutonicus sit & ille eum non intelligat, vt infra ar lxxi. Tum etiam vt sequens articulus habet, si non iudicatur sub banno Regio. Siue sit Theutonicus siue Sclauus, hoc est sententias scabini inuenire possunt contra vnumquenq; qui coram eis responderit. In oppositum licet videtur articulus sequens, vbi dicitur quod Saxo contra sclauum sententiam inuenire non potest. Intelligitur tamen articulus allegatus sequens si iudicium sit extra bannum regium, articulus vero presens disponit cum sub banno iudicatur Regio.

Sedentes pronunciabunt. &c. Sententia etenim quę non sedendo pronunciatur est ipso iure nulla, vt in auten. vt ab illustri. & qui super eam sunt dignita. §. sancimus, coll. v.

Articulus LXX.

VBi uero sub banno non iudicatur Imperiali ibi quilibet contra aliũ sententiam inuenire & testimonium dare poterit, dummodo rationabiliter increpandus non uenit, Excepto Saxonæ super Sclauũ & econuerso. Sed si Sclauus uel Saxo in iniurijs uel crimine recenti pacis fracte deprehensus & cum uiolentiarũ clamore iudicio fuerit præsentatus, extunc Saxo Sclaui & ecõuerso sic deprehensus testimonium & sententiam sustinebit.

Glosa.

Precedenti articulo dictum est, quomodo iudicatur sub banno Regio & quomõ iudex & scabini se habere debeant quodq; nulli sententiã inuenire licet nisi iudici & scabinis. In articulo presenti determinatur quomodo iudicatur extra bannum Regium, sicut in Marchia Brandenburgẽ, Landzbergẽ, Luzaciẽ, quia istarum prouintiarũ ius discrepat a Saxonico quodammodo, vt supra li. ij. ar. xij. & hoc ex eo fit, quia huiusmodi Marchię habẽt speciales iudices, vt supra li. iij. ar lxiij & ita liberiores sunt in mulcta. In comitatu enim sexaginta solidi mulcte dantur. In Marchia vero nõnisi triginta vt in pretacto. lxiij ar. Tum in marchia quilibet probus ferre sententiam potest. In Comitatu vero nisi bannitus, vt supra ar. allegato. lxiij. habetur.

Dummodo rationabiliter increpandus non venit. &c. Exinde liquet duplex ius marchionatus. Primo etsiquidem cõmunes inuenire possunt sententias vnus contra alium, vnus tamen alteri duellum indicere non potest si ei sit generatione inequalis, & hoc intelligitur de illis qui in Clipeo sunt inequales, vt supra ar. lxv. & in li. feu. de pace viola. Secũdo qđ quilibet sententiam inuenire potest qui in iure suo increpandus non est.

a Circa id nota qđ diuersi homies sunt q̃rũ iuri derogari potest, Ita quod sententias eorũ

a. Diuersi homines inueniuntur quibus iuri derogari potest, uide supra li. i. ar. xxxviij. li. iij. art. xvi. Iur. mu. ar. iij.

tam in Marchia q̃ alibi tollerare non oportet. Primo quia occasione prede, furti, concordiam inierint, vt supra li. i. ar. xxxviij. &. C. ex qui cau. infa. irroga. L. non damnatos. Secundo qui iudicialiter conuicti sunt, vt. C. eo. ti. L. si furti, &. L. etsi. Tertio publici fures & predones. ff. de furtis per totum, & extra de testi. c. ex parte A. Quarto certantes & eorũ proles, vt supra li. i. ar. xxxviij. Quinto sunt periuri, vt extra de testi. c. sicut nobis, &. c. testimonium, & extra de presumpci. c. literas. Sexto sunt lusores, vt supra li. i. ar. xxxviij. &. ff. de his qui notan. infa. L. i. &. iiij. q. i. c. i. Septimo aleatores vt extra de excessibus prelatorum. c. inter dilectos, & extra de vita & hones. cleri. c. clerici. Octauo contra quos probari potest quod fidefragi sunt, vt supra li. i. ar. xl. &. ff. de his qui notan. infa. L. ij. Nono proscripti, vt supra li. i. ar. xxxviij. lxviij. & alijs plerisq; locis. Decimo illegittimi seu inhonesti, vt. C. de testi. L. si testis, extra de testi. c. ij. ver. vilissimi. Intellige tamen quod isti supranominati sententias inuenire & testificari in iure spirituali & etiã seculari possunt in tribus casibus. [b] Primo occasione simonie, sicut contra illum qui rem sacram vendit vel emit. Secundo occasione heresis. Tertio occasiõe fraudis in imperium cõmisse, vt. C. ad le. Iul. maies. L. nullus, & extra de Simonia. c. licet, &. ij. q. vij. c. oues.

b. Iure priuati testificari possunt in tribus casibus concordat supra li. i. ar. viij. lib. iij. ar. xvi. Iur. mu. ar. iiij.

Excepto Saxone super Sclauum. &c. Saxo enim sup sclauum sententiam inuenire & testificare non potest, [c] & hoc ex eo, quia ab antiquo semper inimici fuerunt, vt supra eo. li. ar. xliiij. Postq; etenim Saxones Sclauos qui & Thuringi dicebantur ex eorũ sedibus vsq; in ducatum vltra Albim pepulerunt, [d] magnum posthac inter eos ortum est bellum, & vsq; ad tempora Caroli Imperatoris durauit qui magno adaucto exercitu Sclauos debellauit, & ex illo ducatu eosdem per omnẽ Saxonie prouintiã dispersit inhabitariq; iussit. Exindeq; in hunc diem multe Sclauorũ ville ibidem sunt. Ad hanc materiã plura habẽtur Iure municipali, exindeq; vnus contra alium testificare non potest. [e] Inimicus enim contra alium in testem non admittitur nec contra eũ sententiam inuenire debet. sicut nec vnus cõsanguineus contra alium, vt extra de Simo. c. per tuas.

c. Sclaui & Saxones ab antiquo inimici semper fuerunt.

d. Vide infra ar. lxxiij. Iur. mu. in prolo.

e. Inimicus in testem non admittitur.

Sed si Saxo vel Sclauus in iniurijs. &c. quia vt sic captiuatus vnus sustinet sententiam alterius, vt. C. vbi Senato vel claris. L. i. & hoc intelligendũ est de iudicio prouintie vbi iudicatur sine banno Regio, quia ibi vnusquiuis sententiam inuenire poterit contra alium. In iudicio vero Marchionis vbi contra legales homines iudicium exercetur rusticus sententiam inuenire non potest, vt ex antiquo seruatum est. [f] Vnde etsiquidem antehac forsan seruabatur, consuetudine tamen aliter fit, que & pro iure custoditur, vt Insti. de offi. iudi. §. i. ff de legi & senatusconsul. L. de quibus, C. que sit longa consuetudo. L. preses. xi. dist. In his extra de successi. c. vbi ver. de hoc. Sed si in iniurijs deprehendatur &c. Extunc contra eũ extẽditur iudicium, vt C. vbi senato. vel clarissi. L. i.

f. Clariorẽ huius glose declarationem uide supra eo. li. artt. lxv. glo.

Articulus LXXI

Quilibet reus respondere ad actionem non tenetur si actio non innato sibi idiomate proponat. Vnde si in Theutonico cõtra unum agatur iste uero iuramento afirmet Theutonicum ignorasse respondere ut sic non cogitur. Si uero conquæratur contra eum in sermone suo sibi intelligibili, ipse etiam aut eius ferendarius respondere tenetur sermone quẽ etiam actor & iudex intelligat. Si autem in Theutonico antehac quæstus est uel respondebat, uel sententiam in iudicio promulgauit, & hoc contra eũ comprobetur, eundem in Theutonico respondere oportebit, excepto in pallacio Imperatorie Maiestatis quia ibi quilibet iura suæ genelogiæ noscitur obtinere.

Glosa.

Quilibet reus ad actionem respondere non tenetur &c. Ratio quia nemo cogitur in iudicio respondere nisi prius veraciter intelligat ea que sibi obiciuntur, vt v. q. ij. relatum, & lxxxiij. error. Item quia nemo ex sua responsione obligatur nisi prius intellexerit ea que ex aduerso proponebantur, vt de spon. ex literis, & de verbo. obliga. L. i. in fi. ff.

Glosa.

Exquoquidem sententia fit ex querela & responsione iudicialiter factis, vt supra li. i. ar. lxij. actorq; aliquando agere vellet sermone illo quem respondens non intelligit, quare in articulo presenti datur doctrina quo pacto in eo casu procedendum sit. ¶ Vnde nota [a] quod respondere vnus non tenetur alteri in quatuor casibus. Primo si accusatur in idio-

a. Respõdere unus alteri nõ tenetur in quatuor casibus concordat supra eo. li. ar. xxx

mare quod ignorat vt textus habet. Alij casus habetur supra eo.li.ar.xxx.in glo. Potest tamen actor vna lingua querulari, & respondens itidem alia respondere dūmodo vterq; se intelligat, vt Insti. de verbo. obli. §. in hac re. & ff. eo. ti. L. i.

Si iuramento affirmet quod Theutonicum ignorauerit &c. Allegare forsan quidā posset Theutonicum se ignorare cum tamen illud calleat. Quare tria in textu ponuntur super eo documenta. Primum si testificari contra eū potest quod antehac in theutonico respondebat vel agebat &c. respondete vt sic cogitur vt textus habet.

Circa id queritur quid si in Theutonico alia disposuit negotia, an testimonio vinci potest ℞. quod non, quicquid enim extra iudicium aliquid saxo fecerit, iuramēto absolui potest vt supra li.i.ar.xviij. Sed si coram iudicio actum quid sit testimonio conuincitur, vt supra li. i. ar. vij. Secundum quod iurare eum oportet est, quod videlicet non intelligat proposita actoris, si vero iurare noluerit respondete cogitur, vt C. de iureiuran. L. in bone, & L. cnm proponas. Tertium si recognoscat linguam illam, & in ea accusatur, postmodum vero eam negare vellet, illud auxiliari sibi minime potest[b] quia nullus immutare verbū poterit in damnum alterius, vt ff. de reg. iur. L. nemo.

b. Verbum immutari non debet in damnum alterius.

Quem actor & iudex intelligat &c. Iste §. cōtrariari priori videtur vbi dictum est, quod innato sermone querela proponi debet, quomodo id fieri potest si respondens Italus vel Sclauus sit, & actor Theutonicus vt sibi responderet sermone sibi intelligibili, videtur enim id esse impossibile, sed ad impossibilia nemo obligatur, vt ff. de reg. iur. L. verum. Ius autem & lex possibilis esse debet, vt iiij. dist. erit autem. ℞. prout in antiquis originalibus scriptum habetur, quod articulus iste respondentem cogere non vult, vt respondeat sermone sibi incognito, sed quod ferendarium habeat qui verba & responsionem eius notificet, quicquid enim statuitur contra actorem, hoc etiam reus facere cogitur, vt ff. de reg. iur. L. non debet.

Articulus. LXXII.

a. Concordat Iur. mu. ar. iiij.

Egittima & ingenua ꝑles a Clipeum patris sui & hæreditatē eius matrisq; obtinet si sit æqualis generationis uel melioris.

Glosa.

b. Filiaco qualiter probetur uide hic.

Legittima & ingenua proles &c. [b] Sed qualiter probetur filiacio vtriusq; dic quod maternitas legittima & naturalis potest probari per testes scilicet per obstetrices quę inter fuerunt, ff. de ven. inspi. L. i. §. de inspiciendo & §. sequen. Paternitas autem probatur per nuptias, nam postq̄ semen apposuerit id marito acquiritur qui est dominus ventris, & ideo patris debet sequi conditionem, patris inquam tanquam domini & tanq̄ dignioris Et hoc est quod dicit lex quia mater semper certa est, pater autem est is quem nuptie demonstrant, ff. de in ius vo. L. quia semper, Nisi forte maritus anniculum inueniat in quo pateat quod suus non est, ff. de his qui sui iuris vel alie. sunt L. filium. ff. de libe. & posthu. L. si posthumus. §. vlti. & de carbo. edic. L. i. §. Pomponius. Statur etiam in hoc casu verbo viri & mulieris, scilicet paternis & maternis, si quem filium nominent & affectum paternum erga eum demonstrent, talibus enim violentis pręsumcionibus prima facie nisi cōtrariū probetur statur de pręsumpc. afferte, & c. illud, C. de adop. L. penul. §. si vero, maxime si inueniatur in possessione filiationis nisi contrarium probetur, C. de proba. L. non nudis, & de testa. L. neq; professio, & ff. de proba. L. imperato, grande ergo indicium ꝓ filio facit professio patris. ff. de libe. agnos. L. i. §. Iulianus. Legittima autem filiatio & Ciuilis probatur per testes. ff. de probatio. L. ab ea parte. C. de adopti. L. vlti. & de emancipa. L. iiij. Et idem de legittima & spirituali de cogna. spiritua. veniens. & c. vlti. Naturalis v̄o tātum probatur per testes & famam, & recognitionem, & affectionem, de proba. per tuas. C. de nup. L. si vicinis. ff. de ritu. nupci. L. in libere, & de concubi. L. in concubinatu, & xxxij. q. iiij. liberi.

Ac matris hereditatem &c. Hic clarum habes textum quod legittimus succedit parentibus non distinguendo etiam an ab initio, an ex post facto fuerit de legittimo matrimonio natus, vt in c. cum inter, & c. lator, & c. ex tenore & in c. tanta, cum ibi notatis qui filij sunt legitti. Pro quo etiam vide supra li. i. ar. li. Licet aliqui errantes dicunt quod quamdiu illegittimatio in progenitores & superiores possit computari & probari, tamdiu etiam legittimus non succedit parentibus qđ falsum est.[c] nam si nepos est legittimus q̄uis filius est natus ex coitu damnato, succedit tamen auo secundum quosdam, Nam vicium censetur purgatum per mediam personam secundum aliquos vide in ℞. ij. sub ar. ij. cum remiss. ℞. v. ar. xxxix. & ar. li. supra li. i.

c. Illegittimi filij filius succedit auo secundū quosdam.

Glosa.

Clipeum & hereditatem &c. hoc est feudum & insignia quę defert tum & hereditatem tollit, vt supra li. i. ar. xvij. & in auten. de heredibus ab intestato, venien. §. quę igitur, coll. ix.

Articulus LXXIII

SI uero Pagana aut Villica bannito copuletur[a] genita ex eã proles non matri ſed patri in emenda & uerigeldo coequatur, quia ius obtinet patris & non matris, & ideo nõ ſuccedunt in hæreditatẽ matris aut alicuius cognati ex parte matris. Iſtud etiã ius habebãt Miniſteriales uſq; ad tempora Vichmani Archiepiſcopi Maydeburgeñ, quod filius patris & filia matris iura nanciſcebantur, & ſi miniſterialis exiſtebat conditionis eos ſequæbatur, nec tunc inter miniſteriales erat opus permutatione.[b] A iuris autem principio hoc ius fuit quod liber partus nunquam ſeruilem procreauit partum. A prædicti autem Archiepiſcopi temporibus hoc ius inualuit,[c] quod proles utriuſq; ſexus tam filius q̃ filia in conditione erat matris ſi mater theutonica exiſtebat, licet pater ſclauus aut theutonicus nuncuparetur, Sclaue autem proles ſequitur patrem ſclauum. Si uero theutonicus fuerit iura nanciſcitur ſuæ matris. Aliqui dicunt quod ſclaue ſint ingenuæ ex eo quod earum proles ſequitur patrem ſclauum, quod reprobamus, quia ſuis dominis quotiens copulẽtur præſtant mercedem copulationis, quotiens etiam a uiro iuxta eorum rittum ſeparentur, domino ſoluunt tres ſolidos, & in aliquibus locis plus ſecundum eorum ueteres conſuetudines.

a. Concordat Iur. mu. ar. iij. Textus tamen uetuſtiores hunc textum ita legunt, ſi mulier orta de idoneo ſcabinis, nubat tabernario aut colono ſeu uillico ſimpliã genita ex ea proles &c.

b. Vide ad hanc materiam Iur. mu. ar. iij.

c. Alij textus hunc paragraphum ita legũt Proles utriuſq; ſexus in conditione matris erat & cui ipſa pertinebat ut pote ſi theutonica fuit proles eam inſequæbatur & eidẽ pertinebat, & per cõſequens ptinebat etiã illi cui mater, ſiue pater ſit Theutonicus ſiue Sclauus, Sclaue autem proles ſequitur patrem ſclauũ, ſi ſclauus ſit. Si uero theutonicus fuerit matrem ſequitur.

Gloſa.

A iuris autẽ principio &c. Vide Inſti. de ingenu. in prin. vbi dicitur, ſi quis ex libera matre naſcatur patre vero ſeruo, ingenuus nihilominus naſcitur, quemadmodũ qui ex matre libera & incerto patre natus eſt, ſufficit autẽ liberã fuiſſe matrẽ eo tẽpore quo naſcit licet ancilla conceperit,[d] Sequitur em̃ part⁹ ventrem quoad libertatem. C. de rei. vendi. L. partũ, de na. ex libe. ven. c. vnico. ff. de ſta. ho. L. & ſeruorum, & de ſer. non ordi. c. vlti. Illud verum de iure communi, de conſuetudine vero vel alio iure ſingulari poſſet eſſe ſecus, vt in c. licet de coniu. ſer. & infra hoc eo. arti. Qualiter autem & in quibus partus ſequitur patrem & matrem, vide ad plenũ per Hoſtieñ in ſum. de ſeruis non ordinan. §. quid ſit libertas, verſ. eſt & quarta, & de coniu. ſeruo. §. & an conſenſus, & in prin. de na. ex libe. ven. §. cuius conditionem. Illud etiam certum eſt, quod ſi dominus ancillam ſuã dotẽ ſibi conſcribẽdo quod in liberis tantũ mulieribus fieri conſueuit, & nõn in ancillis, vt. ff. de iure do. L. ſi mulier. §. vlti. & L. proculus. Vel tanq̃ liberam alicui libero tradiderit matrimonialiter in vxorem, vel ſciẽs eam duci a libero taceat, ammittit propterea ius ſuum, & mulier eripitur in libertatem. Et idem eſt de ſeruo ſi ſciente, tacente, vel tradente domino ſuo cum libera contrahat, vt in auten. vt liberti. de cętero. §. ſed et ſi quis. coll. vi. & in auten de nup. §. ſi vero ab initio. coll. iiij. & C. de lati. liber. tol. L. vnica. §. ſi quis. de hoc per Hoſtieñ. in ſum. de coniu. ſeruo. in dict. §. & an cõſenſus. ver. verum ſi domin⁹. Si autem ſeruus vel ancilla matrimoniũ contraxerint, nulla ratione propter id eſt diſſolueñ. Sacramentum em̃ Eccleſię eſt, quare & ſeruis minime denegari debet,[e] vt in c. i. de coniu. ſeruo. inuito domino & contradicente, dominus tamen non debet ſeruicijs debitis defraudari vt ibi. Et partus ancille vxorate eiuſdem domini cuius erat ancilla, quicunq; etiam fuerat pater ſiue liber ſiue ſeruus efficitur. ff. de ſta. homi. L. & ſeruorum. Et pecunia tradita ex parte ancille viro dotis nomine, an ſit viri, quod dic vt in allega. legi. ſi mulier. §. vlti. & L proculus. ff. de iur. doti.

d. Vide Iur. mu. ar. ij & ar. iij.

e. Contrarium iſtius uide ſupra eo. li. ar. xxvij. Iur. mu. ar. iij.

Gloſa.

Articulus pręſens tractat, quomodo quis alteri ſimilis in generatione ſit quę in iure magnam facit controuerſiam,[f] vnde nota quod ſimilem generatione eſſe alteri intelligitur quadrupliciter. Primo ratione officij, & de iſto loquitur hic cum dicitur bannito. Bannitus enim dicitur qui proprium libere poſſidet vt ex illo officium ſcabinatus in Comitatu habere poſſit, vt ſupra li. i. ar. ij. & iſtud ratione officij quod habet deriuatur in filium & propinqniorem agnatum, & non in pueros filię quia illi nanciſcũtur iura ſui patris vt ſupra li. iij. ar. xxvi in fi.

f. Similem eſſe generatione intelligitur quadrupliciter, ad hãc materiam uide ſupra li. i. ar. ij. & ar. vi. li. ij ar. xij. Iur. mu. ar. xxx iij.

Istud etiã ius &c. Tangitur secundus modus similis generationis, quod est ratione seruitij quod occasione bonorum in feudum datorũ prestatur. Ex quo etenim bona conceduntur propter id quod seruitium impendatur Principibus vel Ecclesie, vt in li. feu. c. lxij. Cum ergo alter alterius ministerialis est, ille non est generatione equalis isti cuius bona accipit, & ita bona illa sibi cedere non possunt. Si enim id contingat quod bona ex quibus ministerialis ad Maideburgum esse deberet hereditare possent in illum qui in Brandeburg vel alibi ministerialis est perirent & desolarentur officia infeudatorum principum, quia iste ad seruitiũ nasceretur, & alter bona possideret que loco mercedis esse deberent istius hic ministerialis quod fieri non debet, vt infra ar. lxxxi. quod etiam hic textus habet, quod ministeriales eiusdem iuris sint sicut banniti hoc in toto fieri nõ potest, & hoc ex eo intelligitur. Banniti enim accipiunt hereditatem & omne ius post decessum patris. Sed ministeriales iura nanciscebantur matris, & hoc vsq; ad tempora Vichmani archiepiscopi, qui vt textus habet de cõsensu Imperatoris hoc ius immutauit, statutumq; fuit, quod filius patris & filia matris iura nãciscebantur, vt si pater liber fuit, mater vero serua, filius natus liber erat, & non filia. Si vero mater libera, & pater seruus, filia nata libera erat, & nõ filius, de hoc vide supra li. i. ar. xvi.

A Iuris autem principio &c. Tangitur terciũ quomodo vnus alteri similis vel dissimilis generatione existit, & dicit quod seruus non est similis generatione libero. Seruus etenim non potest hereditare bona liberi, quia quicquid seruus acquirit domini est, vt supra eo. li. ar. xxxij. & Insti. per quas perso. acqui. §. i. & Insti. qui sui vel alieni sunt iuris. §. ij.

Quod liber partus nunquam seruilem partũ &c. Tãgitur id quod a principio legibus cautum est, quod videlicet mulier libera seruilẽ partum procreare non potuit, dato quod maritus fuit seruus, vt Insti. de iure perso. §. vlti. & Insti. de ingenu. §. i.

A predicti autem archiepiscopi temporibus &c. Quidam intelligunt hunc textum quod puer seruilis conditionis non existit, quis pater sit seruus mater tamen libera, secus vero intelligẽdum est vt patet ex post sequẽtibus, cũ dicitur si mater cui proles illa pertinebat theutonica existat licet pat Sclauus aut theutonicus &c. si vero sclauo pertinebit, proles illa non erit libera & ita id quod prius sequit.

g Aliqui dicũt quod sclaue sint ingenue &c. Sciendum quod sclaui ab antiquo vt in plurimum serui erant, quia cum saxonum predecessores in prouintiam istam aduenerant Northuringos hoc est sclauos occuparunt, & qui viui remanserunt serui & captiui effecti sunt & exinde venit eorum seruitus sicut & quelibet alia vt Insti. de iur. perso. §. serui. & Insti. de liber. §. manumissio, supra eo. li. ar. xlij. & xliiij. Notandum tamen circa id quod vbi certo nescitur aliquem esse seruum pro libero reputari debet, vt supra eo. li. ar. xxxij. & ff. de reg. iur. L. libertas.

g. *Vide supra eo. li. ar xx. Iur. mu. in prolo.*

Secundum consuetudinẽ prouincie &c. Hoc erat tẽpore quo fidem non susceperant Christianam, nam tunc temporis dimittebãt vxores pro libitu, quia tamen id repugnat Christiane charitati, cõsuetudo illa abolita est nec seruari debet, vt extra de consuetudine. c. fi. supra li. i. ar. xviij. in fi. & i. dist. c. consuetudo & viij dist. c. mala. Quarto similis generatiõe alteri fit ratione militaris originis, sicut in scuto bellico quod nobilitatem vocamus.

h Notandũ qd hec qdruplex similis generationis differentia in hoc libro maxime est necessaria, sepius em mẽtio de eadẽ habet, multiq; ignorant ad quã illarũ applicari aliquid debeant. Vt itaq; maior illius notitia habeat breuiter transcurrendum est, vbi & in quibus articulis mentio de illa fit, & ad quam ex his quatuor applicari debeat. Vnde sciẽdum qd li. i. de simili generatione habetur ar. ij. xxij. & xxvij. § ij. & xliij. §. ij. li. ij. ar. iij. & xij. §. iij. & iiij. & li. iij. ar. xix. xxvi. liiij. lxv. lxxij. he omnes similis generationis acceptiones pertinẽt ad primum modum quia ad iudicium referuntur. Quoad secundum modum habetur li. i. ar. ix. & lxx. vbi agitur de ministerialibus Quoad tertium modum habetur li. i. ar. iij. §. vi. & ar. v. §. i. & li. iij. ar. xxij. xxxiij. xli. xliiij. & ix. Ibi enim habetur de seruorum simili generatione. Quoad quartum habetur li. i. ar. iij. §. iij. & ar. x. xx. xxiij. xxv xliij. §. iiij. & li. §. ij. & xl. §. iiij. & li. ij. ar. xv. & item li. iij. ar. lvi. li. feu. c. lxxij §. iij. & hoc pertinet ad militarem dignitatem.

h. *Similis generatiõis differẽtia iure nostro maxime est necessaria. vide supra li. i. ar. xlv. glo.*

Articulus LXXIIII

Diuortium si iure fuerit celebratum inter uirum & uxorem, mulier dotalitiũ idest uitæ prouisionem si in proprietate uiri donatum fuerit & ædificia in ea locata obtinebit, sed ædificia huiusmodi destruere aut auferre minime poterit. Præter id nihil consequetur de ædificio sed neq; dotẽ. Suppellectilis sua idest utensilia & & comestibilia idest pulmẽtaria debẽt etiã sibi reddi, & qcquid ad maritũ secum attulit aut tantũ sibi de uiri bonis dabitur, quantũ in cõtractu matrimonij promissum fuerat.

Glosa.

[a]. *Causæ matrimoniales diuorcij & occasione dotis ad iudicē Ecclesiasticum pertinent.*

Diuortiū si iure fuerit &c. [a] Scias quod causa matrimonialis seu diuorcij est de iure communi tractanda coram iudice Ecclesiastico sicut & causa dotis quę est accessoria ad matrimoniū, vt in c. de prudentia. de dona. inter virum & vxorem. Et est huiusmodi iudex Episcopus. xxv. dist. perlectis, vel eius officialis, vel alius ab eo specialiter delegatus, de frigi. & male. c. i. de regula. c. ij. & de Insti. c. ex frequentibus, cum tunc Episcopo succedat in iurisdic. de maio. & obe. cum olim. Et etiam inferior Episcopo, puta Archidiacon⁹ Archipresbyter. Abbas. vel alius minister Ecclesię ex speciali priuilegio vel mandato Episcopi, aut ex consuetudine pręscripta & sic intelligitur de testibus. c. Albertus, & de testi. cogen. pręterea.

Tempore copulationis &c̄. Et illud proprię est dos, vt in c. nuper. de dona. inter vir. & vxo. vbi dicitur. Illud vero te nolum⁹ ignorare quod vxor dare dicitur viro dotē, vir autem vxori donationem facere propter nuptias secundum legittimas sanctiones, & illa mulieribus est restituenda. [b] Etiam de iure canonico, quod sic disponit. Mulieres cum pro aliqua licita causa a proprijs viris fuerint seperate totam dotem pręcipimus eis reddi. Et sicut soluto matrimonio dos redit ad mulierem, ita & donatio propter nuptias redit ad virum, vt de dona. inter vir. & vxo. c. i. & vlti.

[b]. *Vide supra li. i. ar. xx. glo.*

Glosa.

Mulier seperata iure &c. vt textus habet & supra ar. xxvij. doralicium obtinet & ędificia quę tamen auferre non poterit quod facere possit si post mortem eius ad eam venirent, quia vt sic obtinet dotem, supellectilem, & comestibilia, vt Insti. de donatio. per totum. Et quicquid bonorum ad maritum attulit vel sibi promissum fuerit &c̄. Circa id sciendum quod mulier vt sic tollit proprium suum & donationem propter nuptias, vt in auten' de nup. §. per occasionem coll. iiij. etiam si cui extraneo alienatum sit totum recuperabit [c] Attamen diuortio subsequto pueri si quos antehac genuerint ex vtroq; nutriri debent, apud matrem tamen manebunt q̄diu non adoleuerint, vt in auten. vt lice. ma. & aui. §. illud quoq; coll. viij. & C. de alimentis. L. i. ij. & iij. Si vero ex vnius culpa diuortium sit illud, pueri manebunt circa illum qui occasionem diuortij non dederit, vt C. de diuortijs L. i. & in autē. de nup. §. i. coll. iiij. & C. de pa. potes. L. filia. Attendendum etiam quod mater per triēnium pueros fouere ex debito tenetur, vt C. de pa. potes. L. penulti.

c. *Diuordo subsequto pueri apud matrem manebunt, quoad adoleuerint.*

Articulus LXXV

IN proprietatibus uera donatio seu uitæ prouisio fit mulieri & non in feudo.[a] Quia in proprietate nemo illis ad uitam ipsarum infringere potest, in feudo uero eā multis modis uiciari contingit. Feudum marito uiuēte propter nuptias est mulieris donatio, ipso mortuo eius feudum appellatur. Neq; uir neq; mulier diutius feudum q̄ ad uitæ suæ tempora retinebunt, licet uir ipsum iure hæreditario et nō mulier post se relinquat.

[a]. *Concordat Iur. mu. ar. xxij. glo.*

Glosa.

In feudo vero &c. Et si maritus concesserit vxori rem feudalem in donationem propter nuptias viro defuncto, mulier ipsam rem retinere amplius non potest, nisi dominus ad quem dominium istius rei pertinet a principio vel ex post facto voluerit consentire, vt legitur & notatur in c. nuper. de dona. inter vir. & vxo. Et si dominus alienationi rei feudalis consenserit, tūc non poterit postea reuocare. Ar. ff. qui. mo. pig. sol. L. sicut. §. si volūtatem, & §. si permiserit, & L. si debitor. §. si in venditione.

Et non mulier &c. Ad hoc Ar. in li. feu. si femina habēs beneficium moriatur, nullomō succedit in beneficium maritus nisi specialiter inuestitus fuerit, & si ipsa femina filios dimiserit, dicunt quidam filios non debere succedere in beneficium matris nisi specialiter sit dictum vel nisi inuestiti fuerint, nam secundum vsum regni beneficium vocatur paternum & non maternum, Sed secundum ęquitatem dicamus filios debere succedere, vt in libro feu. titu. An maritus succedat vxori. c. si femina, & item iur. feu. c. xxi.

Glosa.

Quandoquidem vitę prouisio mulieribus vt communiter fit in proprio aut feudo. Declaratur itaq; hic in quo potissimum fieri debeat quod non infringatur & dicit quod in ꝓprio & nō in feudo. Text⁹ tamē articuli impugnari potest tribus rationib⁹. Primū quicquid mulier vite prouisionis habet, Ius ad illud habere videtur, admissoq; quod mulieres ad feudum nullum ius habent, sed si sibi confertur ius ad illud habebunt, vt in li. feu. c. ij. §. vlti. vbi habetur si quis consequtus fuerit bonorum feudalium possessionē illa possi

dere debet & continuatur vsq; ad alium dominum. Secundo improbatur articulus quia mulier ęque nullum ius habet ad proprium nisi iudex illud sibi tribuat, sicut nec ad feudū nisi dominus conferat, si itaq; iudice indigeat quoad proprium obtinendum sicut & domino feudali quoad feudum, quare simili iure vtrunq; consequi potest. Tertio quia maritus vxori proprium conferre non potest quoad vitę prouisionem sine consensu heredum, vt supra li.i.ar.xxi.& ar. Iij. Feudum vero confertur sine heredum consensu, sed illud quod faciliori iure conferri potest tutius obtinetur Nec obstat declaratio in textu articuli posita vbi dicitur, vitę prouisio in feudo esse nō potest ex eo, quia vt sepius viciari & infringi potest. Declaratio enim ista falsa est. Feudum enim ipsis nolentibus ab eis auferri non poterit. Proprium vero multis modis amittitur per mulierem in qua vitę prouisio sibi facta est, vt si ex possessione eam dimittat, vel ligna fructifera succidat, vel ascripticios fugiat &c. vt li.i.ar.xxi. Et quia ęque vtrunq; perdere possunt quare non erit potius ius in vno q̄ in alio. Soluuntur tamen instantię per interemptionem earumdem. Tempore enim Ecke qui translator priuilegij fuit, ius mulierum non erat pinguius & melius in feudo. A mulris si quidē feudum habebatur sine certa possessione, & isto stante varijs etiam modis alienabatur vel per mortem domini qui illud cōferebat, nec succedere potuerunt ad alios dominos, vt feu.c.ij.& xxiiij. Etiam prouentus certos dominis tribuebant, vt feu c.iij. Pręterea illi q feudum testificari debuissent illud videre & audire eos necesse fuit, & propter has controuersias ac difficultates necessaria prouisio mulieribus erat, vt vir cum vxore illud susceptabat, vt feu.c.lxxv. per translatorem itaq; priuilegij consultum est vt in proprio prouisio huiusmōi mulieribus fit. Iusq; istud Fredericus Imperator in fauorem mulierum statuit. Leges enim multa in fauorem mulierum sanxerunt, vt Insti. qui aliena. licet vel non §.i.& C.de rei vxorie actione. L.unica.§.cum lex. C.de iure dotium. L. quotiens & ff.de donatio.inter vir.& vxo.in multis legibus. C.de fun.dota.L.i.ff.eo.ti. L.iij.& iiij. & Insti.de actio.§. fuerat. In auten.de ęquali. do.§. his consequenter. coll. vij. In auten. vt immobi.ante.nupci.§.ij.coll.v.

Feudum marito viuente &c. hic declarat autor priuilegij quod non securum fuit mulieribus vitę prouisionem habere in feudo, de facili enim alienari potuit ab ea, ex eo, quia expectantia feudalis ipsius fuit, Nunc autem est eius proprium feudum quia illud actualiter possident cum vir & vxor inter se possideāt bona indiuisa, vt supra li.i.ar.xxxi.

Notandum circa id quod donatio huiusmodi seu vitę prouisio quandoq; nuncupatur expectantia feudalis, hic vero dotalitium nominatur quia confertur in recompensam do tis apportate [b] nomina em̄ rebus adequari debent, vt Insti. de donaci.§.sed nos. C.de Episco.& cleri. L.decernimus.

Neq; vir neq; mulier &c. hoc fit ex eo, quia est stipendium militare quod pater hereditat in filium, si illud promereri poterit, sunt tamen nonnulle constitutiones in antiquo iure quę disponūt quod mulieres hereditare possunt. Iure tamen saxonico constitutiones ille abrogate sunt, vt feu.c.ij.& xi.

b. *Nomina rebus adequari debent.*

Articulus. LXXVI

Moritur autē mulieri uir eius,[a] & ipsa si cum mariti hæredibus permanserit rebus indiuisis longo aut breui tempore, si postea diuidere uoluerit in omnibus quæ ibi tunc supersunt rebus suam accipiet propter nuptias donationem. Domestica cibaria utensilia [b] sicut accipere debuerat tpe mortis mariti sui. Si uero mulier interim alteri copuletur, copulatusq; ad eam & ad indiuisa cum hæredibus bona ingressus fuerit, & postea uxor decesserit, uir obtinet plenum ius in omnibus bonis mobilibus exceptis ædificijs & suppellectili. Qui uxorem duxerit uiduam habentem feudum, proprium, aut dotalitium, uitæ prouisionem, aut terram censualem, quicquid in bonis arando culture tradiderit, laboratūue sit, interimq; moriatur uxor priusquā uir seminet, licebit ut sic marito seminare annonam & metere, cēsumq; seu pensionem aut pactum soluere successori ad quem bona illa deuoluūtur tebitur. Sed si mulier agro iam seminato & sub terra abscondito obierit, uir percipere debet fructus.[c] Censum autem sed nec quicquam de his soluere tenebitur de quibus ipsa dum uixerat nihil persoluebat.[d] Cēsus etiā & redditus, qui in mu-

a. *Vide supra li.i.ar. xx.*

b. *Fallit secundum ius muni. ar.xxij. Ibidem ad hanc materiam uide abundantius.*

c. *Textus antiqui ita legunt si & inquantum ager huiusmodi nemini censualis sit, ita quod uxor olim censum ex eo nō præstabat &c.*

d. *Textus uetustiores ita habēt, si census aliquis muli rem pertinebat, interimq; eo non percepto obierit, marito census huiusmōi pertinebit.*

lieris fuerint bonis si ipsa post dies ad soluendum deputatos ab hac luce decesserit, census & pensio uiro pertinet, quasi stipendium deseruitum, sicut hæredum esset si uirum non duxisset.

Glosa.

Paragraphus primus articuli pręsentis sufficiēter habetur expositus supra li.i.ar.xx.§.iij. Si vero mulier alio copuletur &c. ~~Quod vir mobilia post mortē vxoris retinet, est ex eo~~, quia nulla mobilia mulier hęreditat ad hęredes, huiusmōi etem̄ bona mulierem iure ptinebant. Quod autem ędificia & geradam seu supellectilem nō capit maritus, est ex eo, quia ex gratia illud datum est mulieri. Vnde dicitur in textu maritus omne ius mulieris retinet in mobilibus. Q.d. ad quid mulier ius habet ad illud & vir, sed qđ mulieri de gratia datum fuit hoc non iuuat maritum. Gerada enim & proprium de gratia mulieribus confertur, [e] gratia autem non iuuat nisi illū cui data est, vt Insti. de iur. natu. gēci. & Ciui. .§. plane. Qui vxorem duxerit viduam &c. Et qa necessario sciendum fuit quantum iuris vir habeat in bonis mulieris, [f] Quare in textu tanguntur quadruplicia bona, quę vt communiter vir tollit cum vxore. Primo ęst proprium & illud est duplex. Primum ita cōpetit mulieri quod illud hęreditare potest in omnes pueros tam prioris q̄ sequentis mariti, vt supra li.ij.ar.xxiij. & illud proprium est quod iure hęreditario illis pertinet. Queritur vlteri⁹ circa id an illud alienari poterit necne ℟. sub distinctione vel illud alienare vult propinquis (glosa antiqua habet & verius extraneis) vel hęredibus, vel marito suo, Si extraneis, vel illud fit ex fauore aut ꝑpter deum, si ex fauore, necessario requiritur consensus viri & hęredum, vt supra ~~li.i. ar. xxxi~~. Quid si illud det cum voluntate viri vel propinquorum & non hęredum. ℟. quod vir & mulier illis carebunt, hęredes vero illa faciliter vendicare poterint, vt supra li.i.ar. lij. Quod si dabit cum consensu hęredum sine tamē voluntate viri, donatio quidem illa valet sed ille cui donatur nullam vtilitatem ante mortem vxoris habebit, quia vtilitas vita durante vxoris apud maritum manebit. Illa vero mortua cui donatum est cedit & non hęredibus, qa quod semel placuit &c. ff. de reg. iur. L. nemo. [g] Si vero hęredibus illud dare vult consensu mariti indiget, vt Insti. de adopci. §. si vero. Item si marito donare vellet, hoc fieri non potest dato quod consensus hęredū sit. Maritus em̄ ęst ~~tutor vxoris, pupillus autem tutori nihil dare potest~~, vt in auten. qui obliga. se habe. per hi. §. quod si quis. coll. vi.

Si vero alienare vellet propter deum idest testamentaliter, id facere non potest sine hęredū consensu iure saxonico, secundum leges autē ei facere admittitur sine hęredum consensu si tertiam partem relinquat pueris, vt in auten. de trien. & semis. §. hoc nos coll. iij. Aliud ꝓprium quod maritus cum vxore accipit est proprium quod vxori donatur ad vitam ipsius quod & vsufructus proprie dicitur, & illud alienare non potest quia post mortem cedit ad hęredes illius qui donationem fecerat, & illa non nisi vsufructum ad vitam habebit [h] Cum dicitur feudum aut dotalitium habētem &c. hic multi errare videntur in vocabulis istis feudo videlicet & dotalitio, quia vt communiter dotalitium seu vitę prouisio feudum mulieris est ex eo, quia ad nullum illđ hęreditat. Ad declarandum itaq; errorem & difficultatem huiusmodi [i] Sciendum quod mulieres quadruplex feudū habere possunt [k] Primo habere poterint ius feudi in bonis ex quibus imperio nullum seruicium pręstatur, vt est feudum Castrensę feu. c. iiij. Secundo quod ad vitā emitur per easdem. Tertio in bonis demortuis quando aliquid ad illas hęreditat, vel per mortem cedit quę devolutoria bona dicuntur. Quarto in illo quę donantur sibi respectu dotis apportate quod & dotalitium dicitur.

[l] Pro intellectu pręterea clariori horum nota differentiam expectantię feudalis, vitę prouisionis. & dotalitij. Feudalis expectantia dicitur, quādo dominus confert bona alicui sub conditione, hoc est si vacare illa cōtigerit post mortem alicuius vasalli qui sine prole decederet. Istud pleriq; tribuere solebant vxorib⁹ suis in feudum pro eorum dotalitio, sed quia vt plurimū viciabat & infringebatur illud idem vt potest illud vacare dominis non contingebat nec ipsi habere quicquam in eo potuerunt. Exinde venit illud iuxta aliquorum sententiam & dictum quod maritus dotalitiū vxoris suę dimittere potest sine cōsensu eius, postq̄ etenim confertur vt sic mulieri quicq̄ in expectantia feudali aliquorum bonorum, is qui in possessione bona habet, dimittere bona huiusmodi poterit cuicunq; voluerit, vt feu. c. x. Secundum est vitę prouisio vxoris quam in possessione habet, & illam dimittere potest quando vult si sine tutore sit. Tertiū vocatur donatio propter nupcias, & est illud quod donatur in respectu dotis, & antequā illud vir mulieri donet, prius illud dimittere cogitur & postmodū dominus confert, virq; tandem illud aggrediatur in signum quod feudum hęreditarium sit, quodq; vxori concessum est ad eius vitam, & de isto superi⁹ dictum habetur quod illud vir sine consensu etiam cum consensu vxoris alienare non pōt alias mulier illud recuperabit ab vnoquoq; emptore nisi sibi alia donationis recompensatio fiat, vt Insti. qui. mo. aliena. licet. §. accidit, & in auten. vt immobi. ante nupci. do-

e. Gratia non iuuat nisi illum cui concessa est.

f. Quadruplicia bona quæ uir cum uxore percipit.

g. Vidua pueros habens post mortem uiri cū pupillorum tutore cohabitare non debet ex lege xij. tabu ubi habetur Tutori cum pupillorum matre ne habitato. Agnati seu substituti qui successionem spectant tutores sumto & dari tutores poßūt. Sed si aliqua sit insidiarū suspicio apud alios pupillus educator, hæc tamen lex potius quadrat & applicari debet ad arti. xxiij. supra li. i.

h. Feudū mulieribus in dotalitum datum circa uitam mariti est uitæ ꝓuisio, post mortem uero est suum feudum, & dominus illi admittere iure debet sequellam in bona cū tutore eius, Mulier dotalitum in bonis feudalibus inscriptū marito secundo nubenti dare non potest, Maritus omnes fructus capit ex bonis feudalibus uxori suæ q̄diu ipsa uiuit, & post mortem fructus colligat, uel sibi resarciri debent omnia exposita fructuum & laboris facti, & census retenti eidem cedūt, feu. c. lvij.

i. Mulieres quadruplex feudum habere possunt.

k. Secundum aliquorū declarationem hic in isto passu feudum accipitur pro dotalitio, uitæ prouisione, donatione propter nuptias indifferenter.

l. Differentiam uide expectantiæ feudalis, uitæ prouisionis, dotalitij, concordat supra li. i. ar. xxxiij.

nati.§.i.coll.v. & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe.§.& illud coll.ix. & C. ad senatusconsul. Velleianum.L. antiqua, & L. si mulier. & ff.de donaci. inter vir. & muli.L.i. Si vero illud iuramẽto abrenunciauerint tenet abrenunciatio quia cogeretur iure Canonico, vt extra de iureiurando.c.i.li.vi. Et huiusmodi donatio in legibus vocatur donatio propter nuptias, vt Insti. de dona.§.sed nos. Alibi tamen in quibusdam locis, vt feu.c.v.glo.donatio propter nupcias indifferenter accipitur etiam pro expectantia feudali, quę vt supra dicebatur est pactio seu promissio feudi, vt si vni tribuitur feudum actu & alteri promittitur post mortem illius si decedat sine herede, hic tamen dotalitium proprie est quod fit & donatur in respectu dotis quę etiam vocatur propter nupcias.

Aut terram censualem &c.[m] Nota quod bona censualia sunt duplicia, & secundum hoc dupliciter vnĩ adueniunt, vel pertinent alicui ex hereditate vel ex bonis, si hereritarie alicui pertinent illi ad id nati esse debent, vt supra li.i.ar. xxi. §. penulti. & in auten. de non alienan.§.hęc ergo.coll.ij.& C. de agrico. & censi.L.ij.& L.quemadmodũ. Secundo bona censualia alicui pertinent cum eis vnacũ iure censito tribuuntur, vt hic in textu & infra ar. lxxix.

[m] Bona cẽsualia duplicia.

Quicquid in bonis arando &c.nec tamen aliquid deteriorabit, nullus enim locupletari debet cum iactura aliena.ff.de reg.iur.L.iure.

Laborare debet & fructus percipere &c. hoc est si agrũ illud ceperat laborare tẽpore vitę vxoris debet vltra cõtinuare laborem & censum seu pactum exinde soluere, sed si vltra laborem etiam impensas fecerit circa vitam vxoris ita quod illud seminauit nihil exinde soluere tenetur, retinet siquidem fructus pro labore & impensis suis, nullus enim laborem suum alteri gratis conferre debet, vt extra de simo. c. cum sit Romana, nec aliquis cogi potest quod labore suo alterum ditet. x.q. ij. precarie, & dignus est fructibus qui laborem prestat, sufferre enim ille cogitur damnum in segetibus, quare & commodum digne expectare eidem licebit, vt Insti. de legi. patro. tuto.§.i.ff.de reg.iur.L.ij.

Si ipsa post dies ad soluendum deputatos mortua sit &c. Est enim census deseruitus, vt li.ij.ar.lviij. & id iuste euenit exquoquidem ille vxorem vsq; ad tempora census prouidebat. Cõuenĩẽtius est quod census percipiat q̃ heredes q nullam prouisionem sibi fecerunt, Leges etenim id fieri suadent vt equitas vnicuiq; fit, vt in auten.de non eligen. secundo nuben.§. illud quoq;. coll.i. ff.de reg. iur. L. non debet, alias ius colluderet vnum quod fieri prohibetur. C.de bonis quę liber.L.fi.§. penul. In autẽ.de equali.do.§.hęc igitur.coll. vij.

Articulus. LXXVII.

Si agrum seminatum exponat quis ad annos determinatos sub cẽsu aut pensione certa qđ seminatum eidem certo tempore uiceuersa restituat, in quocunq; tempore locator infra aunos moriatur terra seminata restituenda est hæredibus, quia defunctus non potuit agrum aratori diutius uarendare nisi quamdiu uiuebat. Hæredes autẽ tales ad quos bona prætacta pertinent census seu redditus præstare compelluntur cui pertinent de annonis, quẽadmodum locatori defuncto præstabãtut,[a] eo quod mortis suæ tẽpore ipsius aratrum agrũ non arauit.

[a] Alter textus habet sicut soluebat illi qui terram exposuit ex eo quod aratam terram eius nõ coluit sed alius

Glosa.

Ager seminat⁹ est heredibus restituẽdus &c. Quia lex conductionis est seruanda, vt Insti. de loca.& conduct.§. conductor.&. C.eo.ti. L.legem, facit regula contractus de reg.iur. li.vi. Sed quid si colonus seminauit agrum, an emptor agri possit eum expellere non resarciendo ei sumptus. Quidam tenent quod possit expelli. Et cõtrarium videtur per.L.si colonus.ff.de vi.& vi arma.vide.L.si fundus ff.loca. & in specu.eo. titu.§.i.ver. sed pone. Et colonus sicut emphiteota non potest incidere nisi arbores ceduas quę sunt in fructu. de hoc.ff.so.ma.L.diuortio.§.si fundum per dij. & facit.ff. de dolo.L.& eleganter.§.i. Nam deuastare arbores & deuastare domum iudicantur ad pericula secũdum Bal. vbi supra in addi.& supra li.i.ar. liiij.

Glosa.

Superius dictum est quid maritus post mortem vxoris in bonis eius obtinere potest, hic tãdem declarat quid iuris habeat ille cui bona per dominum locantur vel conducuntur vt textus habet.

Articulus tamen iste impugnari potest tribus rationibus. Primo superius enim dictum est quod mortuo domino censitus heredibus cẽsum exsoluere debet nec ad varẽdam nisi proprio aratro indigebit, vt supra li.i.ar. lix.§.ij.

Secũdo, quia in cõducto & locato cõtractus
simpliciter teneri debẽt, vt. C. de loca. & con
du. L. legem. & Insti. eo. ti. §. cõductor. Con-
tract⁹ em̃ ex cõuẽtione legẽ accipit. ff. de po.
L. i. §. si conueniat. quod aũt hic non fit, nam
euenire poterit quod condictamen inter eos
erat agrum restituere seminatũ in triennio,
interim vero mori potest in vno anno & ita
cũ iniuria esset vt seminatum agrum in vno
anno restituere cogeretur. Tertio, fieri em̃ po
test quod ille qui conduxit moriatur, & iste
agrum seminauerit, postmodũ vero hęredes
mortui cõductoris agro se intromittere pos-
sint soluendo censum locatario quem solutu-
rus esset pro agro non seminato, si forsan nõ
seminatum suscepisset, istudq; iniustum vide-
retur, hęredes etenim ante omnia fructus ha
berent, censusq; nõ plus penderent nisi quan-
tum ex inculto agro soluendus fuisset, & ita
ditarentur cum damno istius qui conduxerat
quod fieri non debet, vt. ff. de condi. indebi.
L. nam hoc natura. ff. pro empto. L. qui cum
ff. de petẽ. hęre. L. planc. ff. de reg. iur. L. iure.
Rationes pretacte soluũtur, quo ad primum
quod censitus varendatione non indiget nisi
aratro. Intelligi debet de bonis censualibus
quę vnius sunt. Bona vero locata vt textus
habet non mariti erãt tantum sed illa tenebat
ex parte vxoris, & qa terram huiusmõi non
diutius habere potuit nisi ipsa viuẽte.[b] Qua
re nec diutius eam varendare potest illi cui
locauit nisi quamdiu ipse cum vxore viue-
bat. Nullus enim pinguius ius in alium trãs-
fũdere põt nisi vt solus habuit, vt. ff. de acq.
re. domi. L. traditio. C. de distracti pigno. L.
si debitor. ff. de pigno. & Ipo. L. pignoris. &
C. sine censu. & reliquis. L. ij. & vlti. Vel dic si
terra illius sit cum eam seminat, vt supra li. ij.
ar. lix. Quod autem censitus nulla varendati-
one indiget nisi aratro, hoc intellige quod ni
hil aliud indiget ad id quod fructus collige-
re possit illius anni nisi quod ostendat agrum
illum laborasse. In proposito autem semina-
re eum oportet & seminatũ restituere, & hoc
si seminatum susceperat & aliter non, & per
id soluitur etiam tertiũ argumentum. Secun
dum argumentum vbi dicitur quod condi-
tiones locati seruari debent. Intellige quod
obseruari debent inter eos qui contractum
fecerant & etiam per hęredes si illud tollera-
re volunt, sin vero successores illud infringe-
re voluerint hoc fieri debet sine damno alte-
rius partis vt textus habet ibi cum dicitur hę
redes autem.[c] Secundum autem rei veritatẽ
sciendum est quod in omni conductione bo-
norum requiritur consensus hęredum quan-
do bona sub conditionibus locantur, quia si
non consenserint pactum seruare non tenen-
tur.[d] Ex conducto enim aut locato ęque bo-
na hęredum alienari possint sicut per vendi-
tionem, vt in auten. de non. alienan. aut per-
mutan. rebus Ecclesię. §. alienationis, & §. qa
vero. coll. i. ff. de statu. liber. L. statu liberos.

b. vide supra eo li. ar. lx. Iur. mu. ar. xxvi. gl.

c. In omni cõductione consensus hæredum requiritur.

d. Ex conducto æque bona alienari possunt sicut per venditionẽ.

Quemadmodum etenim in vendicione pe-
cunia ꝓ bonis accipitur ita in cõducto pos-
set tanta summa recognosci quod in euum
ille in domo sederet nec hęres ad hęreditatem
peruenire posset. Ad obuiardum itaq; his
quodq; hęres bonis non fraudetur hęredes
optionem habent si locatum tenere volunt,
vel illi qui conduxerat pactum soluere quẽ
ipse soluturus esset, & ita hęres veniet ad suã
proprietatẽ & conductor manet sine damno.
Quid si ille qui conduxerit damnũ suscepit,
an ista quę supra dicebantur fieri possint. ℟.
quod sic, quia qui contractum occasione lo-
cati vel conducti faciũt ignorare eos nõ de-
bet ius hęredum quod videlicet ipsi illud suf
ferre non coguntur, vt. ff. de reg. iur. L. qui
cum alio. & C. de legi. & consti. L. leges. &
C. de iur. & fact. ignoran. L. constitutiones. &
L. cum ignorantia.

Articulus LXXVIII

REx & quilibet Iudex su
per uitam sanitatemq;
& hæreditatẽ cuiuslibet
sui uasalli siue cognati[a]
iudicare potest, & in his suam non
disrũpit fidelitatẽ. Vasallus etiã suo
Regi & iudici & alijs omni tẽpore
licite iniurijs resistere poterit q̃uis
sint sui dñi seu cognati ac si externi
sint, & in his suã non frãgit fidem.
Vasallus licite insequi potest domi
nũ & econtra, & cognatus cogna-
tũ in causa pacis fracte & crimine
recenti, & iurare tenetur ex parte iu
dicij eundem detinere quãdo cum
clamore ad id fuerit uocatus, nec in
eo contra fidem delinquit suam.[b]
Vasallus etiam dominum, uel do
minus uasallum, necnon cognatus
cognatum, & etiã alter ad alterius
munitionem domum aut castrum
licite sequitur[c] & ad arrestandum
eum secundũ iuris formam potest
patrocinium præstare, si ad perpe-
tratam iniuriam per uiolentiæ cla-
morem fuerit euocatus, & etiã mu
nitio de iniurijs infamata per eum
si non excusetur licite destruatur, &

a. Alij textus legunt iudicio punire potest.

b. Alij textus ita legũt, similiter castrum uel domum alterius quilibet prænominatus ex parte iudicij inuadere debet, & ad terram prosternere, si non legitime excusetur maneto; ut supra dictum est absq; culpa.

c. Vide supra eo. li. ar. lxviij.

in his suam non disrumpit fidelitatem. Licet etiã cuilibet defendere ciuitatem, burgum, castrum & terram, & uitam domini sui, & cognati, & uasalli, & etiam amici contra dominum, cognatum, & uasallum, si uiolenter impetantur, & contra eos licebit pugnare & non delinquet ut prædictum est dummodo res ipsorum nõ rapiat. Si uulneret uel occidat dominus uasallum aut ecõuerso necessitate compulsus nõ delinquit in fide si dicta necessitas contra lesum ut iuris est fuerit comprobata. Socium in uia & hospitẽ tam actiuum q̃ passiuum, hoc est apud quem hospitio susceptus est, & quem in hospitium susceperit, & item illum qui ad gratiam alicuius confugit, tenetur quisq; pro posse defendere contra quemlibet uiolentiam inferentem, nec ut sic contra fidem agere dicetur suam. Inuadat uero Vasallus dominum suum, uel dominus uasallum nondum corã uasallis secundũ quod iuris est proposita cõtra eum actione, hic in suã fidem noscitur delinquisse. Si non animo damnificandi contra ipsum sese expediuerit seu aduenerit & dãnum ex eius aduentu acciderit ab his qui eundem concomitantur, uel ipse adiuuerit inscienter, illud secundum formam iuris resarcire tenetur & in his suam non disrumpit fidelitatem. Qui in expeditione seu cõmitiua fuerit multorum & non sit principalis seu capitaneus, ab alijsq; socijs inuasio sit & damnũ exinde domino suo, uasallo, aut cognato, aut cuicunq; fuerit illatum absq; consilio suo, facto iuramento manet sine culpa & absq; dolo.

Glosa.

Vasallus etiam suo regi & iudici &c. [d] An & quãdo de iure cõmuni liceat iudici resistere, vide. ff. de iusti. & iure. L. vt vim. C. de appel. L. quoniam. de senten. excõmuni. dilecto li. vi, & de tempo. ordi. c. ad aures. Libertatem aũt propriã defendere quis potest etiã de iure contra principem illã sine causa auferre volentem, vt notat Hostieñ, in. c. significauit. de peni. & remis. vide etiam in. c. sane. de excessi. prela. Et hoc scias quod quiuis potest resistere iudici & se aduersus cum tueri, etiam si sit iudex suus ordinarius, si ipse ordine iuris nõ seruato iniurietur siue clerico siue laico in rebus vniuersaliter siue persona secundũ Inno. in. c. dilecto. de senten. excõmu. li. vi. alias. C. de iure fisci. L. prohibitum li. x. & in auten. vt iudi. sine quoquo. suff. §. volumus. coll. ij. Et dicit quo ad ordinariũ processum etiam qui habitus est per modũ inquisitionis, vt extra de testi. cogen. c. super his. & de offi. ordi. c. i. Et talis processus est legittimus & secundum leges in autẽ. de coll. §. iubemus. coll. ix. & ff. de offi. presi. L. cõgruit. & ibi vide in dicto. c. dilecto. Idem etiam tenet Ioan. mon. & vide in nouel.

¶ Si vulnerat etiam vel occidat &c. Ignoscendum enim est ei qui sanguinẽ suum quomodocunq; redimere vult, vt L. i. C. de bo. eo. qui. mor. seu consti.

Suum viaticum socium & suum hospitem &c. hospes enim tenetur defendere suum hospitem, vnde & lex dat actionem contra eũ vt notatur xxxij. q. vij. offerebat.

Hic in suam fidem noscitur deliquisse &c. Et est talis proditor.[e] Est enim proditor qui sine vlla causa diffidatione eum qui de eo confidebat grauiter offendit vel vulnerat, & maxime committendo ea contra suum maiorẽ. Item dicitur proditor qui sine vlla diffidatione mouet bella. Item qui dat alicui potionẽ venenatam. Item proditor nuncupatur reuelator secretorum. Item dicitur proditor qui proponit transire ad gẽtem inimicam, de hoc per Bal. in vsi feu. ti. qui. mo. feu. amit. c. i. §. i. Et generaliter vasallus dicitur proditor cõmittens aliqua in personam domini contra formam fidelitatis, vt in c. i. in fi. de for. fidelitatis, & vide etiam iur. feu. c. lxxvi. Etiam in reperto. Caspa. de cal. d. p. ver. proditor. Ita videlicet quod aliter periculum euitare non potuit vt nota in lib. feu. titu. in qui. cau. feu. ammitta. alias enim vasallus contra omnes dominum suum adiuuare debet, etiam contra fratrem, filium & patrem nisi contra dominum antiquiorem qui cęteris est pręferendus. Debet autem vasallus dominum guerram facientem tunc adiuuare cũ sciat vel dubitet quod dominus eam iuste facit, sed si palam est quod irracionabiliter tũc non adiuuet eum ad offendendum sed ad de

[d]. Iudici an resistere liceat.

[e]. Proditor quis dicatur.

fendendum. Nec etiam est obligatus domi-
num excommunicatum vel a Rege bannitũ
adiuuare. Vasallus insuper ad seruiẽdum vel
ad iuuandum non tenetur nisi domino hoc
petente & sibi denunciante, excepto si vasal-
lus sciuerit maximũ periculum domino im-
minere, & si tunc illud renuerit perdet feudũ,
vt in li. feu. titu. hic finitur lex in prin. &. §.
ad hoc. &. fi. in. §. licet. ti. si de feu. controuer.
fuerit.

Glosa.

Ex quoquidem iudicia omnia feuda sunt vt
superioribus declaratum est, nullus enim su-
per vitam aut bonis iudicare potest nisi iudi
cio sit infeudatus. In pręsenti itaq; articulo re
uertitur ad declarandũ illud quod iudicibus
maxime opportunum fore videtur, vt est ho
nestas ipsa & fama bona.[f] Vnde homo sine
honore ꝑ mortuo habetur, vt. C. ex qui. cau.
infa. irroga. L. si furti. & Insti. de capi. diminu.
§. i. ff. ad senatuscon. tertu. L. i. §. capitis. Et q̄a
honor a fidelitate deriuatur quare hic tractat
de fidelitate ipsa.

f. Homo sine honore pro mortuo habetur.

[g] Vnde nota q̄d fidelitas ex tribus venit, seu
triplex est. Prima ex beneficio alicuius iura-
mento subsequuto, & hanc habere debet va-
sallus erga dominum suum & econtra. Humi
lem etenim benignum & fidelem vasallus se
pręstare tenetur erga dominũ, vt clare habet̃
xxij. q. v. de forma fidelitatis. Secunda fideli-
tas venit ex natura & ex agnatione, diciturq;
naturalis quia ex natura venit nec a iure po-
sitiuo opprimi potest.[h] Ius enim naturale op
primere quidem poterit ius positiuũ, sed nõ
econtra, vt Insti. de legitti. agnato. tute. §. vlti.
& Insti. de iur. gen. §. sed naturalia. Tertia fide
litas venit de iure & vtilitate, sicut est illa quã
iure suadente vel erga ius & iudicium seruare
debemus, nihil etenim est sanctius & vtilius
q̃ sanctissimas leges illesas fidelit̃ seruare iniu
stitiã propulsando, vt. C. de vete. iur. enucle.
L. deo autore. §. cum itaq;. Quis etenim pro-
bus iustum iudicem non veneretur aut amet,
vt in auten. vt iudi. sine quoquo suffra. §. eos
autem. coll. ij. Nulla enim vtilitas legum esset
nisi sit ille qui leges defendat & manuteneat,
vt extra de elecci. & electi. potes̃ c. vbi pericu-
lum maius. §. pręterea. li. vi. Euenit etem̃ quã-
doq; ex causarum diuersitate quod iustus iu-
dex iudicare cogitur contra suum dilectũ do-
minum, & dominus contra fidelem vasallũ,
vel contra cognatum. Quare dicitur in textu
rex & quilibet iudex, & illud intelligi debet
de Rege Romanorum. Vbicunq; etem̃ in hoc
iuris processu Rex nominatur sine apposito,
vel Princeps intelligi semꝑ debet de Rege Ro
manorum, vt Insti. in prohemio. §. i. &. C.
de legi. & consti. L. digna vox. &. ff. ad le. Iul.
maiest. L. i.

g. Fidelitas triplex.

h. Vide supra ar. lxv. eo. li.

Circa paragraphum primum vbi dicitur iu-
dicare potest &c̃.[i] Incidit quęstio an ille iu-
dex sit qui sententiam inuenit, vel qui illam
interrogat. Quidam dicũt quod is iudex sit
qui sententiam inuenit, & hoc probant aliq-
bus rationibus. Primo ille Iudex dicitur qui
causam discutit, sed is qui sententiam inuenit
causam discutere & determinare videtur. Vn-
de merito iudex dicitur is & non ille q̄ inter-
rogat, nomina etenim adequari rebus debẽt,
vt Insti. de donatio. §. sed nos. &. C. de offici.
pręfe. vrbis. L. i. &. C. de defenso. L. defẽsores.
& hoc non esset si is qui interroget iudex es-
set, quia ille non adinuenit. Secundo nulla
sententia esse potest nisi exprimat eam iudex
solus, sed nullus exprimere melius potest nisi
ille qui adinuenit ergo &c̃. vt. C. de senten. ex
pericu. recitan L. vlti. &. ff. de arbi. L. diem in
prin. &. L. nõ distinguemus. & extra de con-
sue. c. ad audientiam. Tertio sententia non li-
gat nisi per iudicem exprimatur adinuenta
Ex quo itaq; illius qui adinuenit sententia li-
gat, quare iudex merito dicitur, vt C. si non
a compe. iudi. L. vlti, & ff. de arbi. L. diem, &
extra de consue. c. ad andientiam, extra de iu-
di. c. at si clerici, & ij. q. i. c. in primis. Secun-
dum tamen rei veritatem iudex dicitnr ille
qui interrogat, & id probatur quinq; ratio-
nibus. Primo nullus iudex fieri potest nisi si-
bi iudicium per feudum committatur, vel ad
id eligatur, vt supra li. i. ar. lv. & xxiij. q. i. c.
militare, & q. ij. c. i. & xxiij. q. iij. c. ille, & alijs
multis locis, sed huiusmodi feudum confer-
tur illi q̄ interrogat & non qui adinuenit er-
go &c. Secundo si is qui sententiam inuenit
iudex esset, extunc vasallus contra dominum
& cognatus contra cognatum iudex esse non
posset, nullam enim sententiam contra eum
inuenire potest, vt supra li. ij. ar. xij. Si ergo
vasallus iudex domini esse potest vt hic tex-
tus habet, quare is qui interrogat iudex est,
& non qui inuenit. Tertio is cui mulcta da-
tur iudex est, & nullus est sine emẽda pręterq̃
iudex ipse, vt supra eo. li. ar. liij. Exquo iudi-
ci mulcta datur & non emenda, ergo is qui in
terrogat iudex est & non qui inuenit. Quar-
to in iudicio bannito mandare & pręcipere
est iudicis, & non illius qui mandatum serua-
re tenetur cum itaq; ex eius mandato senten-
tię inueniuntur ergo &c̃. Quinto iudex sentẽ-
tiam nullam inuenire debet. vt supra eo. li. ar.
xxx. §. fi. ergo nullus iudex est qui sententiam
inuenit, sed qui interrogat, & istud tenetur ꝑ
vero. Argumenta itaq; in oppositũ adducta
soluũtur. Primum vbi dicebatur qui causam
discutit ille iudex videtur, sed qui sententiam
inuenit causam discutere videt̃, ergo &c̃. No-
mina enim rebus cõformari debent. R.[k] q̄d
istud debet esse de conuenientia sed non de ne
cessitate, nomina enim & vocabula propter
res excogitata sunt, vt C. de consti. pecu.
L. ij. §. penulti. ff. de adimen. lega. L. iij.
Insti. de lega. §. longe. Vel R. quod is qui sen-

i. Iudex quis sit an ille qui inuenit sententiã uel q̄ interrogat uide.

k. Nomina rebus adequari debent quomõ intelligitur uide.

sententiam inuenit non dicitur negotium discu-
tere, sed is qui sententiam pręcipit seruare, &
is est iudex qui interrogat &c̃. Ad secundum
vbi dicitur quod nulla sentẽtia est nisi eam so
lus iudex edicat. ℞. quod istud tenetur secun
dum leges, & non de iure Saxonico. Vel dic
quod postq̃ iudex sententiam secundum eorũ
consensum cõfirmauerit, solus eam proferre
dicitur, & non ille qui adinuenit. Secundum
leges etenim iudex sententiam proferre non
potest sed vt colloquatur cũ assessoribus ne-
cesse est, vt. C. de assessori. L. i. & illi cogun-
tur occulte iudici declarare sententiam & non
publice. De iure vero nostro illi qui adinueni
unt declarare iudici debẽt nõ occulte sed ma
nifeste, vt supra li. ij. ar. xij.
Ad tertium vbi dicitur quod nulla sententia
ligat nisi illam proferat respondentis iudex.
Intelligitur de iudice qui non est competens
iudex respondentis, sicut si laicus spiritualem
iudicaret &c̃. vt in autẽ. vt cleri. apud propri.
Epi. §. i. coll. vi. in auten. de sanctis. Epi. §. si qs
coll. ix. &. xi. q. i. c. Christianis. Quare propo
situm verum. ℞. itaq; quod iure nostro sentẽ-
tiam solus iudex proferre debet & nullus al-
ter. Quãuis enim multę in eodem iudicio in
ueniuntur sententię nõ tamen ligant aliquẽ,
vt in exemplo, cum Scabini iudici insinuant
id quod inter se ad interrogata partis inuene-
runt, vtpote si in recognito debito quod so-
lutio sit ad quindenam huiusmodi declara-
tio respondentem nondum cogit ad soluen-
dum, quia non est aliud nisi declaratio mẽtis
suę aut consilij. Sed postq̃ iudex illam decla-
rationem expresserit pręcipiendo solutionẽ
ad quindenam, extunc a primo fit sententia,
vt. ff. de re. iudica. & effectu sententię per
totum, & id facere iure nostro iudex solus co
gitur sicut & secũdum leges, vt. ff. eo. ti. L. res
iudicata, & huiusmodi sententia ligat vel ab-
soluit, vt. C. de senten. & interlo. L. fi.
Iuste iudicet &c. Iudex etiam iuuare actorem
debet contra dominum dato quod quilibet
iudex iuret domino contra vnumquenq;, vt
in li. feu. de forma fideli. per totum, nec vt sic
efficitur periurus, nõ enim iurauit sibi iuua-
re iniusticiam, sed & in isto casu non iuuat a-
ctori sed iusticię eius.
Vasallus etiam suo Regi &c. Per Regem hic
intelligi debent alij Reges extra Regem Ro-
manorum, vt est Rex Bohemię, Dacię, &c.
illis enim contraueniri potest, Regi vero Ro-
manorum nullomodo nisi contra Imperiũ
forsan facere quid velit, vt supra declaratum
est eo. li. ar. lij. Ipse enim est super omnes leges
& in scrinio eius pectoris omnia recondun-
tur iura, vt Insti. qui. mo. testamen. infirmen.
§. vl. & C. de legi. & constitu. L. digna. ff. de
legi. & senatuscon. L. Princeps. Resistere po-
test &c. vt C. de iure fisci. L. prohibitum, cum
autem vasallus domino resistere debet,[l] cau
te & prudenter vt id agat necesse est, plerũq;
etenim error in his euenit. Consultare itaq;

l. Vasallus quomodo domino resistere debet, ut id caute faciat necesse est.

prudẽtes homines super negotio quo pacto
aggrediendum sit tenet. Tucius enim est qd̄
plures sapiunt, q̃ quod vnus vt extra de offi.
de le. c. prudentiam, pluriumq; sententia vt
communiter validior sit. C. de fideius. L. vl.
& si tandem ex consilio plurium inuenitur
quod dominus iniuriatus eidem sit iure con-
tra eum agat, vt in autẽ. vt iudi. sine quoquo
suffra, fiant. §. volumus. coll. ij, in auten. vt di-
fferen. iudi. §. si vero coll. ix.
Vasallus etiam dominum insequi potest &c.
Quęritur quomodo vasallus dominum inse
qui vel detinere potest cum tamen sententiã
cõtra eum inuenire nequeat, vt supra li. ij. ar.
xij. §. ij.[m] ℞. quod vasall9 dominum insequi
potest bifariam. Primo, si clamorem audiue-
rit violentię, & nescit contra quem excitatus
sit, euenit enim quandoq; quod ille qui cla-
morẽ excitat ignorat quis sibi iniuriatus sit,
vt supra li. ij. ar. vlti. Secũdo dominum inse-
qui potest & eum detinere, si sibi vel alteri in-
iuriatus est & non aliter, in alio enim casu cõ
tra eũ agere nõ poterit, vt. xxij. q. v. c. de for-
ma, nec contra eum testificari, vt extra qui fi
lij sunt legittimi. c. causam.
Quilibet etiam licite ciuitates, castra propu-
gnet &c. Quod autem vasallus id facere po-
test, hoc fit ex eo, quia sępius vnius atq; alte-
rius vasalli bona illa sunt. Quare vnus alterũ
in sua iustitia iuuare tenet, & hoc vult in tex-
tu cum dicit, violenter eos oppugnantem, il-
los vero minime defendat qui iniuste tenẽt,
qui em̃ iniustitię fauet, magis eis obest q̃ pro-
dest, vt. xiiij. q. vi. c. si res aliena.
Dummodo res ipsorum non rapiat &c. quia
si id faceret signum esset quod non amore iu-
stitię & fidelitatis, sed magis ex auaricia quę
mater est omnis mali id faciat, vt in auten. vt
iudi.. sine quoq̃ suffra. §. cogitatio. col. ij.
Vasallus insequi potest dominum &c. Caute
intelligi debet paraphus iste nec ita grosse vt
in se sonat, magna enim pręmeditatione indi
get vasallus vt id aggrediatur quod textus
suadet, dictum etenim est supra li. ij. ar. xij. qd̄
vasallus contra dominum sententiã inuenire
non potest, quod tamẽ tollerabilius est q̃ qd̄
dominũ detinere debeat, si ergo ei facere non
licet illud quod est minus, nec ei licebit id
qd̄ est maius, vt Insti. q. aliena. licet vel nõ &
ff. de reg. iur. L. non debet. Etiam habetur in
li. feu. ex qui. cau. feu. amitta. vbi iuratur do-
mino esse auxilio cõtra vnumquemq;, quod
non esset si eum detineret vt hic textus dispo-
nit. habetur etiam. xxij. q. vlt. de forma, quod
vasallus dominum tueri debet ab omni dam
no quod hic non esset. Quidam dicunt quod
lex ista corrigit & derogat alijs legibus in cõ-
trarium. ℞. tamen quod noua lex corrigit an
tiquiorem, sed ius feudale posterius est Saxo
nico,[n] quare istud non derogat illi. Dicunt
etiã quidã quod ius feudale derogaret huic,
quia lex posterius constituta quę est cõtraria
priori, derogat illi dato quod mentio aliqua

m. Vasallus dominum insequi potest bifariã

n. Vide supra li. i. ar. xiiij. & li. ij. ar. xxvi. Iur. mu. ar. i. glo.

ibidem non ſit, vt de conſtitu. c.i. li. vi. Sed tu dic quod derogatio nulla facta eſt, abrogationem enim iuris in probationibus maxime vitare debemus in quantum poſſumus C.de apella.L.prçcipimus in fi. & in auten.q mo.natu.effi.ſui.§.tribus.coll.vij. & ita nulla eſt iurium pretactorum abrogatio. Conſilium itaq; eſt vt vaſallus caute in his quç hic in articulo habentur agat, ſi enim in inſequẽdo dominum iniuriam ſibi feciſſe inuentus eſt, grauius ſibi imputabitur q̃ ſi in pace ſederet, illud enim eſſet periculum vitç & honoris, iſtud vero mulctam iudici apportaret, vt ſupra li.i.ar.liij.& in auten.vt iudi.ſine quoq̃ ſufra.§. cogitatio.coll.ij.

Si vulnerat dominus vaſallum &c̃. Dictum eſt ſuperius quomodo vnus contradicere poteſt ſi dominus vel iudex ſibi iniuriare velit, hic declarat quomodo vnus violentiç contra uenire poterit.

o. Violentiæ & iniuriæ differentia.

o Vnde nota differentiam violentiç & iniuriç.Iniuria enim fit per falſas & iniuſtas ſententias, vel ex iudicio vel quod ius obtinere, vel habere non poteſt, vt ff.ad le.Corne.de ſicca. & venefi.L.i.& Inſti.de obligatio.quç ex q̃ſi delict.naſcun.per totum, Violẽtia vero cõmittitur quando violẽter contra vnum agitur, ita quod per illud corpus & bona perdere poſſit, & contra id defenſa fieri poteſt dupliciter. Cum armata & nudo ſine armis. Vnde ſi dominus te percuſſerit pugno minus iuſte & violenter vel per capillos trahat, ſi tu cum gladio cedis non facis defenſam neceſſariam, p ſed ſi te impetat armis quç tibi nocere poſſint dato quod te non ledat, gladio occidere eum poteris & defenſam facis, armatã enim neceſſitatem armis repellere oportet, vt.ff.de vi. & vi. arma.L.i. q Tutius enim eſt vitam ſuam defendere q̃ poſtmodum violentiã quçrulare, vt.C. quan.li.vnicuiq; ſine iudi.ſe vindi.L.i.Vbi exprçſſe dicit textus, melius enim eſt occurrere in tempore q̃ poſt exitum vindicare, & probatur.L.vlti.in fi.C. in qui.cau.reſti.in integ.non eſt neceſ.vbi dicit, melius eſt intacta iura ſeruare, q̃ poſt cauſam vulneratam remedium quçrere.Hoc etiam facere licet ſi dominus tibi hoſtium domus extrudere conatur, vel ad curiam violenter irruere, quilibet enim vltra ſuos parietes pacem habere debet, vt ſupra li.ij.ar.lxvi. Si itaq; te defendis & eum occidis, non facis contra fidem tuã ſi indefenſa id fit, vt. ff.de vi.publi. L.hi qui çdes. &.C. eo.ti.L. ſeruos, maneteq; ſine dãno, vt.C.ad le.Iul.de ſiccarijs.L.is qui. Et hoc probet per neceſſariam defenſam quã & declarare eum oportet metſeptimus.r Vel per duellum ſi cognati mortui eum alloquũtur, vt ſupra li.ij.ar.lxiij. Si vero non probauerit perdit vitam, honorem, & feudum qđ a domino habuit, vt infra.ar.lxxxiij.& in li.feu. titu. q.mo.feu.amitta.

p. Gladio ſi qs te impetat animo nocendi dato quod te non lædat, eum interficere licebit in defenſa.

q. Tutius eſt uitam ſuam defendere quam uiolentiam quærulare

r. Hodie tamen defenſa probatur duobus teſtibus non omni exceptione maioribus adde Iaſo.in rubri.ff.de iureiur.uer.y.limi.

Vnde exquoquidem neceſſaria defenſa iuris admittitur, vt ff.de iuſticia & iur.L.vt vim, & ff.ad le.aquili.L.ſed & ſi.& in multis alijs legibus.& extra de ſenten excõmuni.c.ſi vero.&.c.dilecto.li.vi.& extra de homicidio.c.ſignificaſti.

ſ. Ad defenſam facien dam cõſideranda quedam ueniunt.

ſ Quare ad defenſam ſeu repulſam neceſſariã aliqua conſideranda veniunt. Primo quod fiat moderate & quod non excedat modum defẽſe, vt.C.vnde vi.L.i.& extra de homici.c.ſignificaſti.Iſte modus ſeruandus eſt in rebus quibus defenſa fit, quia ſi te quis pugno percutit gladio non eſt verberandus, vt.ff.ad le.Aquili.L. ſi ex plagis.&.xxiij.q.iij.c. non inferenda.& extra de ſen.excõmunica.c.vt fame, niſi ſe aliter defendere non valeat & modum excedat.ff.ad le.Aquili.L.ſed & ſi.& in Clement.ſi furioſus de homi.Vel ſi ignoranter egerit vt extra de homici.c. ſicut dignum de reſtitu.ſpoli.olim.i.de ſenten.excom.c. cũ voluntate. Secundo quod repulſa talis ſit in inſtanti & non ex interuallo, vt ff.de vi. & vi. arma.L.idẽ eſt, & extra de ſentẽ.excõ.c. ſi vero & hoc intellige ſi violentia perſonç illata ſit Si vero violentia in bonis meis fit, hoc poteſt in facto vel etiam expoſt, q̃primum reſciuero congregatis amicis defendere licebit, vt ff.de acquiren.re.poſſeſ.L.clam poſſideri, & extra de reſtitu ſpoliato.olim.i.& ff.ad ſenatuſconſul.Tertulianum L.ij. Tertio requiritur quod repulſa ſit ad defenſam & propulſandum iniuriam ſeu violentiam & non vindictam, vt ff.ad le aquili.L. ſed & ſi, & xxiij.q.i.c.quid culpatur, & hoc fit tunc quando prçtactç condiciones ſeruantur, & qui vt ſic defenſam faciunt, iuſtum bellum gerunt.Ius enim naturale admittit violentiç reſiſtere, vt .i.diſt.Ius naturale, & extra de excep.cum inter, extra de re.iudi.c.paſtoralis in cle. Et huiuſmodi bellum permittitur çque ſpiritualibus ſicut ſecularibus, vt extra de homici. ſi furioſus in cle.

t. Ad hoc quod iuſtũ bellum ſit quedam requiſita.

t Vnde nota ad hoc quod iuſtum bellũ ſit, quçdam neceſſario requirũtur. Primo quod perſonç ſint idoneç quç bellare poſſent, vt ſeculares & non ſpirituales excepta defenſa neceſſaria, vt ſupra dictũ eſt, &.xxiij.q.viij.clerici.& exttra de homici. c.ſicut. Secundo qđ ſit ex admiſſione iuris, vt Principis, Imperatoris, vel apoſtolici, vt.xxiij.q.i.quid culpatur.&.q.ij.c.i.&.ff.de capti.& poſtlimi.L.hoſtes. Tertio vt ſit propter iuſtas cauſas, vt pro pace, pro fide, obedientia, bono reipublice, & his ſimilia, & nõ ex inuidia, vt in dicto.c.quid culpatur.&.xxiij.q.ij.c.i.&.q.iij.c.fortitudo, &.q.viij.c.ſi nulla, & q̃cquid in huiuſmodi bello acquiritur ab inimicis iuſte retineri poteſt, vt.xxiij.q.v.c.dicat. als enim ſi alio propoſito bellum inferatur, tam illi qui faciunt, tam iſti qui conſilio & auxilio adſunt, damna reſarcire cogũtur ex iniuſto bello ſubſequentia, vt extra de re.iudi.cum.i.& extra de çta.& quali.c.tuam.de ſenten.excõmuni.c.cum inter.xi.q.iij.c.quoniam.extra de reſti.ſpo.cum ad ſedem in glo.&.xvij.q.iij.c.om

nes, & ij. q. i. c. notum.
Socium in via. &c. Mirabile quidem videtur socijs in via nobiscum existentibus hanc attribui prærogatiuam, quod in defensa illorum etiam contra dominū se opponere vasallus potest cum tamen maiorem fidem præstare domino tenetur q̃ filio suo, filius etenim ex natura sibi pertinet domino vero obligatur iuramento, vt li. feu. quemadmodum feud. amittitur. R. tamen quod socius viæ signanter ille qui longum iter cum alio facit tanq̃ peregrinus & quasi frater eius est, quod autem eidem admittatur vt ex parte socij sui contra dominum se opponat est magis pro angustia & propter periculum corporis sui q̃ socij necessitate. Postq̃ em̄ socius suus violenter impetitur quis scit quid sibi tandē eueniat, quare sibi defensa admittitur, vt C. quan. lice. vnicuiq; sine iudi. vindica. L. liberam. Quid si dominus dicat ad vasallum quod tutus esse debeat. R. quod sibi credi non debet. Quia qui semel male facit præsumitur maiora facere si possit, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. fiant. §. cogitatio. coll. ij.
Et suum hospitem &c. Hoc est qui in domū eius vel intra quatuor angulos curiæ suæ fugit vel de facto ibi sit, Qui enim quatuor angulos curiæ tutatur iste defensam facit ac si vitam defenderit suam, vt ff. ad le. Iul. de vi. publi. L. hi qui.
Inuadat vero dominus vasallum &c. Hic clare habetur quod vasallus nullibi potest dominum accusare suum nisi coram vasallis, vt in li. feu. titu. si inter dominum & vasallum lis oriatur, & hoc intellige in cōtrouersia quæ fit occasione feudi vel alicuius rei, vt in li. feu. si de feudo cōtrouersia fuerit &c. In alijs vero casibus querulari debet coram iudice prouinciali, vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. §. si igitur. coll. v.
Quid si vasallus dominum accuset an eum hostiliter insequi vel contra eum procedere possit, quidam dicunt quod sic quia illud ius non prohibet, sed quicquid iure non vetatur illud nec nos prohibere debemus, ergo &c. vt C. de testa. & quemadmodū testamen. ordi. L. sancimus. Oppositum tamen istius superius dictum est vbi habetur quod nihil fieri potest nisi ex admissione imperij, sed si post querelam vasallus dominum insequi posset contra eum bellare videretur. Quod autem vasallo bellare contra dominum non liceat habetur ff. de capti. & postlimi. reuer. L. hostes. R. itaq; quod vasallus non consequitur ex querela quod contra dominum bellare deberet, in eo enim prouidet fidelitati suæ.
Illud secundum formam iuris resarcire tenetur &c. Hoc est secūdum æstimationem illius cui damnum illatum est nisi ille iuramento minuerit, vt supra eo. ar. xlvij. & li.
Si quis in expeditione, &c. Ille enim contra quem equitatur defendere se potest.
Manet sine culpa, &c. Quia damnum soluere tenet. Et impunitus &c. hoc est sine mulcta & absq; verigeldo. Exinde iam liquet, quid & quomodo vasallus erga dominū sibi precauere debeat, vt sine damno manere possit, si quid interim iniurie domino eueniat, vt Insti. ad le. Aquili. per totū, & ff. eo. ti. L. si putator. & xxxi. q. ij. c. de neptis.

Articulus. LXXIX.

Bi rustici in radicibus desertorum uillam seu prædium ædificant terram de nouo excollendo, licebit domino uillæ ius cēsuale in eadem terra eisdem cōferre q̃uis ad ea bona geniti non uideantur. Nulla autem iura eis dominus dare potest aut ipsi eis eligere poterint per quæ ordinarij seu prouincialis iudicis iura aut mulctæ minuantur aut augeantur. Nullus extraneus in prædijs secundum specialia & discreta eorum iura respondere tenetur, sed secūdum ius commune nisi conquæratur super hæreditate siue bonis alijs aut debito. ¶ [a] Vbi quis aliquem conuenit ibi licite reconuenietur, si actio in duellum nō extendatur.

[a] Cōcordat sup. li. i. ar lxi. li. iij. ar. xij. Inf. eo. ar. xxviij.

Glosa.

Conferre potest, &c. Sed quid si quis accepit instrumentū Emphiteosis pro se & vxore & liberis, Dic q̃d vxor habet dimidiam, & vir aliam dimidiā, quia liberi partem non faciunt viuis principalibus, de hoc vide in specu. titu. de loca. §. vlti. ver. cxlviij. & ibi etiam per Bald. in addicio. Et si emphiteosis est cōcessa duobus fratribus, vt post mortem eorū ad ecclesiā reuertatur, vno mortuo pars eius fratri accrescit non ecclesiæ, vt in dict. §. ver. lxviij. Et istud ius accrescendi trahit secum suum effectū sine noua possessiōe, vt in allega. §. ver. lxx. Et si duobus pro indiuiso res conceditur vno non soluente tota reuertitur ad ecclesiā, vt in dicto paragrapho, ver. lxxi. & lxxij.

Glosa.

Superius declaratum eſt quomodo dominus reſpectu vaſalli & econtra ratione bonorum feudaliū obligatus ſit, hic tandem habetur de ruſticis, vbi domini ratione bonorū cenſualium deſuper dominium obtinent.

b. *Chriſtianitatis ſtatus in tria genera hominum diuiſus eſt.*

b Vnde ꝓ intellectu iſtius nota, quod ſtatus Chriſtianitatis pro bono reipublicę diuiſus eſt in tria hominum genera. Primi ſunt ſpirituales, de quibus ſupra li. ij. ar. lxvi. §. i. & iij. Illorumq́ꝫ officium eſt orare pro militibus & ruſticis. Orationibus em̄ eorū totus mundus gaudere debet, vt in auten. quomo. opor. Epiſco. §. i. col. i. Secundo ſunt milites glorioſi, illorumq́ꝫ ius eſt tueri & defendere ſacerdotes & agricolas, vt in auten. vt neq́ꝫ miles, neq́ꝫ federatus, §. i. coll. viij. Tertio ſunt agricolę, & illi tam ſpirituales q̄ milites laboribus ſuis enutrire debent, vt in auten. vt nullus mutu. agrico. §. i. coll. iiij. & hic in textu. Vnde ſi qs prędiū culturę de nouo tradiderit ruſticis, poteſt ipſis ius hereditariū in bonis cenſualibus dare, q̄uis ſilua illa ſuum feudū ſit, & hoc ex eo, vt illud qđ excreſcit vltra cēſum, ſit pręmiū pro labore ſuo & poſſeſſione, c vtile em̄ & conueniēs eſt reipublicę quod agricole ſint quodq́ꝫ agri inſtaurētur, vt in auten. de queſto, §. i. coll. vi.

c. *Agricolæ reipublicæ plurimum utiles*

d. *De bonis cenſualibus & de cenſu pecuniario unde quædam neceſſaria.*

Circa id nota quędam neceſſaria de bonis cenſualibus, & de cēſu pecuniario. d Bona em̄ cēſualia neq́ꝫ ſunt proprium, nec hereditas, nec feudum, conferrunturq́ꝫ bona huiuſmodi in Saxonia illis qui ea emunt abſq́ꝫ aliqua infeudatione. Collatio tamen illa non aliud deſignat niſi voluntatē domini. Quod autem bona cenſualia propriū non ſint, patet, quia dominus habet cenſum deſuꝑ, vt ſupra ar. lxxvi. Proprium autem eſt ſine aliquo cenſu, quod autem non ſit hereditas. Iudex enim illa reſignare non poteſt, ſed nec eſt feudū, quia cenſus ex eo ſoluitur; ex feudo autem cenſus non pręſtatur vt feu. c. xiij. lv. & lxxiiij.

e. *Ruſticorum cenſualium iura quædā ſpecialia.*

e Nota etiam quod ruſtici in bonis reſidētes cenſualibus quadruplicia quędā iura ſpecialia habent. Primū quod liber ab illis eſſe non poteſt, q̄diu aliquis inuenit̄ natus ad illa bona, ſed nec ab illis alienari poſſunt, vt ſupra li. ij. ar. xxi. f Secūdo quod nullum ius ſcire tenentur niſi naturale, vt C. de in ius vocando L. venia, & C. de agri. & cenſi. L. ij. Tertio qđ in quęrelis ſtatim experiri iudicialiter debēt, ita qđ in inſtanti reſpondere per affirmationē vel negationem eos oportet, & hoc ex eo, ne in laboribus impediant̄, vt in auten. de queſtu. §. i. coll. vi. Quarto quod menſe auguſto ad nullum ius vocari poſſunt, vt ff. de ferijs. c. vlti. g ¶ Notandū etiam quod cenſualia bona duplicia ſunt, Quędam quę diuēdi & alienari nō poſſunt, & illa habent originarij ſeu latini qui ad id nati ſunt, & qui vt ſic ſuccedere debet neceſſario ad id natus eſſe tenetur, multiq́ꝫ in hunc diē reperiūtur q & ſerui plurimum ſunt, vt C. de agri. & cenſi. L. vlti. & iſti etiam nūcupantur proprietarij. Alia bona cenſualia ſunt quę vt cōmuniter ruſtici alij omnes habent, & iſti hereditant & ſuccedunt in bona quę vltra cenſum ſunt extimata, vendereq́ꝫ poſſunt cui volunt, dominis tamen prius ſuis denunciando, vocanturq́ꝫ bona huiuſmodi melioratio bonorū vltra cēſum quia videlicet labore eorum bona adaucta ſunt, & iſti liberi ruſtici dicuntur, vt C. de iure Emphiteo, L. Cum dubitabatur.

f. *Ruſtici nullū ius ſcire tenentur, Concordat ſupra li. i. ar. xxviij. li. ij. ar. lxdi. iij. ar. xxxix. glo.*

g. *Bona cenſualia duplicia.*

Articulus LXXX

SI proprietas a pagano relinquatur ad quam hæres non exiſtat quæ ſe ad tres manſos extēdit uel minus a hoc præfecture id eſt ſculteciæ adiciatur. Sed ſi triginta manſorum uel minus ſe ſumma extēderit Comitatui aplicetur, ſi uero hunc numerum tranſcendat ad Regalem pertinebit Maieſtatem. Si rex aut alter dominus miniſterialem uel ſeruum faciat liberum ille ius obtinet ꝓuincialium liberorū.

a. *Concordat Iur. mu. ar. lix.*

Gloſa.

Vel minus, hoc pręfecturę id eſt ſcultetie adiciatur &c. b Deficientibus em̄ omnibus conſanguineis poſt virum & vxorē, etiam ſecundū leges cōmunes ſuccedit fiſcus affinibꝰ excluſis, vt C. vnde vir & vxor L. i. & C. de bo. vaca. L. i. li. x. Et notat Hoſtien̄. in ſum. de ſucceſ. ab inteſta. §. fi. in princi. & vide etiam ſupra li. i. ar. xxviij. & li. ij. ar. xxxi. & xxxvij.

b. *Conſanguineis deficientibus fiſcus ſuccedit affinibus excluſis.*

Gloſa.

c Pro intellectu textꝰ nota quod mors euenit alicui dupliciter. Primo quando morit̄ morte iuris, & hoc dupliciter. Vnomodo ſi ſe in ſeruum det, idq́ꝫ de conſenſu agnatorum faciat proprium domino vacabit, quia per ſeruitutem mortuus efficitur, vt li. iij. ar. xxxij. & ff. de reg. iur. L. ſeruitutē, vbi habet̄ quod ſeruitus mortalitati comparatur. Secundo moritur iure cum in imperij illegalitatem ſupremam incidit, vt ſic enim propriū imperio vacabit, vt ſupra li. i. ar. xxxviij. & Inſti. de capi. diminu. §. ij. & C. de bonis proſcrip. L. Deportati. ff. de ſenten. paſ. L. Si deportatus. Secunda mors dicitur naturalis, & huiuſmodi bona cedunt libere domino, ſi nullū conſanguineū reliquit vſq́ꝫ ad ſeptimum gradum, vt ſu-

c. *Mors euenit alicui dupliciter, uide ſupra li. i. ar. xxv. glo.*

[d] Concordat iur. mu. ar.lix. glo.

pra li.i. ar.iij.in fine.[d]

Si Rex ministeriale &c. vt habetur Insti. de liberti. §. libertinorum.

Aut seruum &c. Ex isto passu cum dicitur, si Rex ministeriale aut seruum manumiserit per istam disiunctiuã, aut, clare habet quod ministeriales serui non sunt. Dicunt tamen quidam hoc non esse, & hoc liquet ex his quę vltra sequuntur, Rex enim ministerialẽ imperij liberum dimittere potest. Si itaq; seruus non esset non necessario manumitteretur, quia qui liber est non opus est vt manumittatur, nihil enim differrentiam maiorem in hominibus facit nisi libertas & seruitus, vt Insti. de iur. perso. §.i. & Insti. de liberti. §.i. Soluitur istud vt supra li. iij. ar. xlij.

Articulus LXXXI.

SI banniti alicuius comitatus obierint [a] Princeps Romanus ministerialẽ imperij per sententiam licite manumittet, & eum bannitũ in eo comitatu efficiat ne ius defectum paciatur, & ut bannũ ibidem seruetur Regium. Vnicuiq; autem de Regali proprietate tantũ donare tenetur ut officiũ Scabinatus exinde per eum exerceri possit, quæ donatio in tribus mãsis uel in plus cõtinetur. [b] Hanc etiam proprietatem licite tollit a prædicto comitatu ubi comiti uacat, eo quod bãnitorum defunctorũ proprietas in eo comitatu noscitur permansisse. Ministeriales hereditant & hereditatem accipiunt sicut liberi secundum ius prouinciale, excepto quod extra dominium suorũ dominorũ nemini succedunt, nec habẽt successorem.

[a] Concordat iur. mu. ar.xxxij.

[b] Alij textus ita legũt hanc proprietatem Rex a prædicto comitatu ubi eam uacare contigit licito tollit, eandem tandẽ ministeriali manumisso et ad scabinatum electo conferendo ex eo, quia proprium illud scabinorũ qui decesserant ad comitatũ per uacantiam deuenerat.

Glosa.

Articulus presens innuere quodã modo vult quod ministeriales serui sunt, quia si serui non essent liberi forent, nihil enim magis distinguit homines nisi libertas & seruitus, vt Insti. de iur. perso. §. summa. Si ergo liberi essent manumitti eos necesse non esset, vt Insti. de liberti. §.i. & ff. de acquirẽ. rẽ. domi. L. adeo. §. cum quis. Soluitur tamen instantia ista secundum quod habetur supra ar. xlij. li. eodem

¶ Ministeriales sicut liberi succedũt &c. Quãdoquidẽ dei adiuuante gratia Ius Saxonicũ in finem perductũ est, differentiaq; status hominũ, dignitatis, & bonorũ sufficiẽter declarata, tum quomodo seruus liber esse possit. Hic in vltimo articulo huius incliti priuilegij amplissimis viris Saxonibus ipsis largiti declaratur ius ministerialium, ponitur q; in calce huius operis ex eo, vt priuilegiũ presens cũ notabili finiat materia prout & insigne sumpsit exordiũ, tum etiam vt ius ministerialium apertius declaretur & publicetur, est em̃ mirabile & diuersum, vt supra, ar. xlij. in prin. Illud vero quod bene deliberatur optime etiam exprimitur ac declarat, vt C. de senten. ex pericu. recitan. L. hac lege, & in autẽ, vt iudi. sine quoquo sufra. §.i. coll.ij. Etiam propter id in fine ponitur Ius ministerialiũ vt melius memorię teneatur. Illud enim quod est vltimũ memorię melius cõmendatur, vt de cõsecra. dis. ij. .c. liquido.

Ministeriales vt liberi &c. Ex isto textu iterũ colligit quod ministeriales serui sunt, & hoc ex eo liquet cum dicitur Ministeriales vt liberi succedunt, vbi enim hęc dictio assimilatiua, sicut, apponitur, denotare videtur differentiam illius cui assimilatur. Si ergo ministeriales hereditant sicut liberi, signum est quod liberi homines non sunt. Omnes enim homines aut liberi sunt aut serui, vt Insti. de iur. perso. §. i.

Vnde & siquidem supra ar. xlij. sufficienter id declaratũ est, ex superabundanti tamen instãtia ista hic soluitur, vbi dicitur. Ministeriales vt liberi succedunt, non per id distinguere vult eorum generationem, sed tantum iuris eorum diuersitatem, quare notanter hic addit excepto quod extra dominium suorum dominorũ succedere non possunt, hoc enim ex eo fit, qui enim ad seruitiũ natus est ratione cuius bona habet, eadẽ etiam hereditare potest. Qui ergo ministerialis alterius nõ est, ius huiusmodi bonorũ habere non poterit, & ita nec succedere ad bona sup quę seruitiũ institutũ est. Qui em̃ sentit commodũ, damnũ etiã sentire tenet, vt Insti. de legitti. patrono, tute, §. i. in fi. Etiam dicitur ideo quia iste ex potestate domini venire non potest, & hoc ex eo intelligi datur, quia cum nulla re sua Comiti vel sculteto cedere aut in eius potestatem venire seu adici possunt si sine herede decedãt, quẽadmodũ res per mortẽ aliorum adiciuntur, vt in precedenti articulo habetur. Proprium etiam eorũ iudici deuenire nõ potest, ex morte vel propter excessum eorũ, vt supra li.i. ar. xxxviij. §.iij.

Articulus. LXXXII.

[a] *Concordat iur. mu. ar. iiij. glo.*

QVi iuri ſuo coram iudicio in uno derogauit loco [a] ubiq; in eo erumnã ſuſtinebit, dũmodo per iudicem & ſcabinos probetur. Nemo tamẽ hanc probationẽ ſeu hoc teſtimoniũ ad alium iudicem producere tenetur, niſi iudex coram cuius iudicio ius fuerit amiſſum. Iudex ſiquidem coram quo proponitur huius infamiæ exceptio, duos nuncios ad iudicem coram quo id eſſe actũ perhibetur tranſmittere cogitur. [b] Et poſtq̃ teſtimoniũ eius audiuerint ipſi coram iudice qui eos miſerat teſtimonium perhibeant ueritatis.

[b] *Teſtimonium ex auditu fieri poteſt, ut hic.*

Gloſa.

Qui iuri ſuo coram iudicio &c. Sic etiam qui eſt excommunicatus in vna eccleſia cenſetur excõmunicatus quantũ ad omnes eccleſias, vt xi. q. iij. c. ij. & c. iij. & iiij. q. v. quiſquis, & notatur de appel. paſtoralis in vlti. glo.

Gloſa.

Qui iuri ſuo in vno derogauit &c. Id enim eſt poſſibile & conueniens, ſententia ſiquidem quę contra exceſſiuũ extenditur, facit eum iure priuatum. Vnde in quemcunq; locum venerit, ibi iure priuatus erit. In oppoſitum iſtius inſtare vnus poſſit textum articuli minus eſſe verum, quia ſi ſic, extunc ille qui in vno loco proſcriberetur, in omni loco proſcriptus eſſet, quod eſt cõtra articulum xxiiij. eo. li. ℞ quod hic non loquitur de proſcriptis ſed de iure priuatis, qui ideo priuati dicuntur, quia vnus eorum ſententias aut teſtimonia ſufferre non cogitur, Vel quod inter probos homines locum habere minime poſſunt, de his abunde ſupra li. i. ar. xxxviij. & li. habetur. Sic etiam excõmunicatus in vno loco vbiq; pro excõmunicato reputabitur, vt xi. q. iij. c. iij. & vij. q. i. c. ſi quis presbyter, & iiij. q. v. c. quiſquis.
Dummodo per iudicem condemnatio comprobetur &c. Vt ſic enim negare illud non poterit quia teſtimonio conuincetur vt ſupra li. i. ar. vij. Iudex tamen ſex viros ſententias inuenĩetes circa ſe habere tenebitur vt ſupra li. i. ar. viij.
Teſtimonium autẽ iudicis nemo tenetur &c. Hoc dicitur propter id quod ſuperius tactũ eſt, qui ſe per teſtes probaturum offert, ille in ſex ſeptimanis teſtes afferre tenetur, vt li. i. ar. lxij. §. iij. Hic vero iudicẽ afferre vel ſtatuere nõ tenetur ex eo, qđ null⁹ iudex officiũ iudicis habet niſi in ſua iuriſdicione, vt ff. de iuriſdi. om. iudi. L. fi. & ff. de offici. pręſi. L. iij. & de con. li. vi. c. ij. Nullibi etiam teſtificari poteſt vt iudex niſi in ſua iuriſditione. Si ergo in teſtem adduci deberet ad aliũ iudicem, extunc teſtificari ibidem non poterit vt iudex. Exindeq; venit nonnullorum hominũ opinio qui dicunt quod teſtes per campũ ducẽdi nõ ſunt, quod verum eſt in caſu pręſenti, & etiã qui ponuntur extra de teſtibus c. ſi qui, & extra de iudicijs c. mulieres, li. vi. In alijs vero cauſis per campũ duci ſecure poſſunt, hoc eſt in aliam iuriſditionẽ apportari, vt C. de teſtibus, L. ſi quando, & ff. eo. ti. L. i. & extra de teſtibus cogendis in. c. delictorũ. [c] Iure etiam municipali ſeruatur quod teſtimonium datur & porrigitur ad aliam iuriſditionẽ per literas iudicis & ſcabinorum. Iudex etiam teſtificari poteſt literis ſuis ſi locus adeo longinquus ſit ita quod cũ difficultate illic equitandũ eſſet.

[c] *Teſtimonium per literas fieri poteſt.*

¶ Iudex corã quo proponitur duos nũcios mittat &c̃. Hic habetur tertius caſus vbi iudex nuncios ſuos mitterere poteſt. [d] Vnde nota quod in tribus caſibus iudici pro inquirẽda veritate nuncios tranſmittere admittitur. Primo cum ſententia increpatur, vt ſupra li. ij. ar. xij. Secundo cum quis ſe trahit ad dominum occaſiõe feudi, vt ſupra li. ij. ar. xlij. Tertio vt hic in textu.
Teſtimonium eius audiuerint, & ita teſtificabunt illud quod audiuerunt. Contrariũ tamen huic uidetur extra de teſtibus. c. cauſam c. licet ex quadam, extra de ſucceſſi. ab inteſta, c. cum dilectus. ℞ tamẽ quod nuncij iſtũ non vincunt teſtimonio ſed iudex ad quẽ miſſi ſunt, qui vidit & audiuit quod iure priuatus declaratus eſt, quod vero iſti contra eum teſtificari videntur, hoc ex declaratione iudicis venit. Nuncij em̃ teſtificantur quod pręſentes fuerunt cum iudex ille teſtificatus eſt, & hoc bene fieri poteſt, vt iij. q. ix. c. teſtes, & v. q. ij. c. relatũ, & xxx. q. vlti. c. vlti.

[d] *Iudæx in tribus caſibus nuntios tranſmittere admittitur.*

Concluſio priuilegij.

[e] Priuilegium pręſens largitũ eſt Saxonibus in Saxenburgo ab Imperatore Carolo, Ab anno domini octingenteſimo decimo, anno ſeptimo imperij ſui, die decima Ianuarij, meritoq; nomen diui illius Imperatoris Caroli huic operi pręponitur. [f] Iura enim & leges id ſuadent, vt priuilegijs omnibus nomina Imperatorum pręponantur, [g] vt in auten. vt p̃ponã. nomen Impera. documen. & vt lati. lite. aper. tempo. deſcriban. §. illud omniũ col. v. & C. de teſtibus, L. omnibus, & in auten. de queſto. in princi. coll. vi. & in auten. de armis, §. i. coll. vi. extra de reſcriptis, c. eam te, & vlti. regula iuris li. vi. in glo. Ioan. And.

[e] *Priuilegiũ præſens Saxonum, quando & a quo largitum ſit.*

[f] *Vide ſupra ad hanc materiam li. i. ar. xiiij glo. & iur. mu. in prologo.*

[g] *Priuilegijs omnibus nomina Imperatorũ uel principũ præponantur.*

h Priuilegium q.t. Ad hanc materiam uide iur.mu.ar.i.

h Priuilegiũq; ideo nuncupatur quia priuatã legem tribuit, vt iij dist. priuilegia. Est enim priuilegiũ priuatum seu singulare ius contra cõmune indultum. Nec priuilegium diceret nisi aliquid indulgeat speciale, debet em̃ semper aliquid operari specialiter de priuilegio, in his, C. de thesau. L. vni. li. x. & ff. ad munici. L. i. ad fi. & ff. de lega. L. si quando. Qualiter autem amittatur priuilegiũ, vide in sum. Hostieñ. de priuile. §. qualiter, & de deci. c. suggestum in glosa, vide etiam pro materia supra eo. li. circa ar. lviij.

i Caroli Imperatoris uitam descriptã uide, ad hanc materiã etiã nonnihil inuenies, iur mu. in prolo.

Iste Carolus de quo hic mencio, fuit filius Pipini, qui (vt legitur in chronicis) Regno Francie xlvi. annis pręerat, xli. vero annis imperabat, temporeq; Adriani Pape fuerat inunctus, & erat primus qui inungebatur inter imperatores, ipse etiam fundando erexit episcopatum Bremeñ. Halberstadeñ. Padelburneñ. & Monasterieñ. Estq; sepultus in manasterio beatę Marię virginis Aquisgrani. Auus eius vocabatur Carolus, qui fuit etiam Rex Francię, & Lombardorum, & fecit quasdam leges in Lombar. per totum, qui etiam postea habuit imperiũ. De nostro autẽ auctore videlicet Carolo magno qui Saxones priuilegiauit in iure plene legirur, & notatur in c. venerabilem de electione, & lxiij. dist. Adrianus. Et plenius de ipsius statura moribus & actibus vide in historijs. Iste Carolus confirmauit omnia quę pater eius dederat beato Petro apostolo, hic etiam ad petita Romanorũ est factus imperator, subiecitq; imperio & ecclesię Saxones & alios Germanos, Et detulit usq; ad pedes barbam, cibo atq; potu fuit tẽperatissimus, Et filios suos quamcito ętas patiebatur equitare & armis intendere curabat, filias vero asuescere lanificio colo videlicet & fuso ad repellendũ ocia, hic cultum Christianũ summa pietate semper coluit, & Romã veniendo ad miliare de equo descendit, pedibusq; eundo per vrbem omnes ecclesiarũ postes humiliter osculatus fuit, & ipse terrã sanctam a Saracenis occupatam recuperauit, in redituq; per Constantinopolim impetrauit partem de corona domini, & vnum clauum passionis Christi, & camisiã beatę Marię, vnde & ad numerũ literarum alphabeti cenobia fundauit, & in vnoquoq; per ordinem vnam literam alphabeti de auro fabricatam plusq̃ centum lib. Thuroneñ. valentem reliquit, quę literę ad huc in plerisq; monasterijs reperiuntur. Hic Carolus etiam quatuor Archiepiscopatus, Threuerensem, Coloniensem, Maguntinẽsem, & Salisburgensem, diuitijs ac honoribus ampliauit, pręedictasq; reliquias concomitãtibus miraculis secum detulit, & in Aquisgrani in Basilica beatę Marię, quam ipse construxerat, & vbi honorifice est sepultus recondidit: Qui Carolus relicto filio suo primogenito Ludouico coronato plenus bonis operibus est mortuus, & quãdo moriebatur prelatis ecclesiarũ, quos habere potuit omnes thesauros dedit per necessitates ecclesiasticas distribuendos.

a Textus uetustiores ita legunt & rectius, qui alteri bona donauerit, eidemq; per iudicem possessionẽ dari procuret, solus uero eorundẽ bonorũ nullam habet possessionẽ, licebit huiusmodi asignationem possessionis uero possessori cõtradicere, dũmodo pro eisdẽ bonis in primo iudicij termino &c. ut textus habet concordat iur. mu. ar. xxix. ar. lx. & lxij.

Articulus LXXXIII.

Qui alteri bona donauerit aut uendiderit,[a] & alter in corũ per ipsum et iudicẽ præsentet possessionẽ, cũ ea primus adhuc personaliter non possedit.[b] Posidens huic licite cõtradicat dummodo pro eisdem bonis in primo iudicij termino se præbeat responsurũ, quia possessionẽ suam nullus tenetur relinquere, nisi ipsa ei ueris actionibus et sententijs prohibeatur.[c] Donata uiro uel mulieri per tres dies posideri oportet.[d] Quæ uero per querelam euincuntur aut hæreditario per successionem ueniunt non est necesse possessorio illud obtinere.[e] Qui alteri feudale prædium confert aut dimiserit per annũ & diem illorũ uarendator esse debet.[f] Qui uero proprium aut res mobiles uendiderit quousq; uixerit illorum uarendator esse tenetur, res tamen illa pro qua litigatur ad manus tradi debet uenditoris ad defendendũ uel perdendum q̃diu illud defendere tenetur.[g] Cui autem quid donatũ est in eo donatarius probare non poterit nisi donationem.

b Vide supra ad hanc materiam, li. i. ar. lxx. li. ij. ar. lxx. iur. mu. ar. xxix. ar. cxxxix, & c. xl. glo.

c Qd' si uni abiudicata sint, & alter iudicialiter in eorũdẽ mittatur possessionẽ eicere eũdẽ nisi per ueras sentẽtias haud licebit.

d Concordat iur. mu. ar. xxx. uide etiã li. ij. & ibi salice. C. si propter pub. pens.

e Concordat supra li. i. ar xxix. li. iij. ar. iiij. Iur. mu. ar. xxi. & ar. xxx.

f Vide supra li. ij. ar. xliij.

g Nota quod possessorio obtinere, & secũdũ determinatos annos præscribere asimilantur iure Saxonico. Bona etenim in tantum posideri debent quousq; præscribantur, scilicet mobilia per annũ, ut hic. Immobilia triginta uno anno & die, ut supra li. i. ar. xxix & cõuenienter id fit, ex pręscriptione etenim ille a primo tutus erit bonorum, & ita necessario euincere ille tenetur, quod & consuetudine confirmatur.

Glosa.

Qui alteri bona donauerit &c. Auctor istius constitutionis & duarũ sequentiũ, fuit Otto primus magnus imperator Teutonicorum, hic potens cũ esset in Almania pijs operibus in allodio apud Maydeburgeñ. ecclesiam mire pulchritudinis in honorem sancti Mauricij fundauit, h & maximis possessionibus ampliauit ibidemq; est sepultus. Iste Otto habuit duos filios, scilicet Guilhelmũ Episcopum Maguntineñ. & Ottonem qui sibi successit in regno, qui cum non haberet nisi septem annos vnctus fuit in regem Aquisgrani, de vo

h Ottonis magni laudes, & gesta Egregia.

160

luntate & consilio principũ, & hoc in pręiudiciũ Ludolphi senioris filij sui, qui se sibi opposuerat cũ Vngaris & Sueuis ¶ Nisi donationẽ &c. Quasi velit dicere quod donator de euictione seu varẽdatione non tenetur. An autẽ & quando donator teneatur de euictiõe. Sic distingue, aut enim donatio incepit a traditione, & tunc dicit quod donator de euictione nõ tenetur, vt ff. de edi. edic, L. ad res donatas. Si aũt donatio incepit ab obligatione, tunc donator tenetur de euictiõe, vt ff. de donatio. L. Aristo. §. vlti. de hoc notatur in c. inter cętera. de pręben. Et licet donator regulariter non teneat de euictione. [i] Donatarius tamen donatori ad antidona, idest remunerationem naturaliter est obligatus, vt ff. de petici. hęredi. L. sed & si lege. §. consuluit. & viij. q. ij illud, & notatur in c. cum in officijs de testamen. in glo.

i Donatarius tenetur donatori ad antidona.

Est enim de natura emptionis & venditionis pręcium, & res sine quibus emptio esse non potest, ff. de contra. empci. L. i. & L. nec empcio, & vt venditor de euictione teneatur, etiã si non sit promissum, vt hic & supra, eo. li. ar. iiij. & C. de euictio. L. non dubitatur. Et tenet emptor ad hoc vt pręciũ soluat & ipsum faciat accipientis ff. de actio. emptio. L. ex empto. Sed venditor non tenetur rem facere recipientis, nam ipse tenetur in specie, & ideo sufficit quod de euictione tenet. Emptor autem tenetur in genere, ideo cogitur nummos facere venditoris. Venditor vero tenetur ad traditionem pręcise secundũ Mar. ff. de acti. empcio. L. si quis alienã, & L. ex empto. Alij dicunt quod condemnetur ad interesse vt ff. eo. L. i. Et tenetur tradere vacuam possessionẽ vt emptor potior sit, ita quod ab eo nequeat aduocari alias perinde est ac si tradita non fuisset, & si alius sit in possessione. ff. de acti. empci. L. i. §. i. L. iiij. & L. emptorem, §. inde Neracius. Ante traditionem vero rei debet satisfieri de pręcio, vt ff. de cõtrahen. empci. quod vendidi, & de tributoria, L. procuratoris, §. sed si dedi. Et contrahitur emptio & venditio solo consensu cum de pręcio conuenit Insti. eo. in princi. & inter pręsentes & absentes per nunciũ vel epistolam, vt ff. eo. L. i. §. vlti. & L. ij. §. i. & pręciũ debet esse in certa quantitate non in spe, C. de contrahen. empci. L. empci. & ff. eo. L. hęc venditio. §. huiusmodi, vide etiã pro materia supra eo. li. circa. ar. iiij. & supra li. ij. circa. ar. xxxvi. & C. de acti. empci. & vendi. per totum.

Glosa.

Constitutio pręsens est Ottonis imperatoris, quę pro confirmatione & roboramento Iuriũ per Carolũ imperatorem Saxonibus sancitorum lata est. [k] Iste Otto imperabat, Anno Christi noningentesimo trigesimo octauo historię tamen veriores habent, quod anno noningentesimo quadragesimo quinto, pręfuitq; imperio annis triginta, constitutionẽq; pręsentem tulit anno imperij decimo, prima mensis Iunij in loco vbi nunc ciuitas Maydeburgk locata est. Motiuum aũt huius constitutionis fuit. Iuris em̃ periti inter se disceptare cœperant super possessione. Quidam & illorum maior pars asserebat quod ille qui corporalem possessionẽ in aliqua re habet melius & efficacius ius desuper obtineret, q̃ ille q per iudicem in possessionẽ intromittatur. Alij vero oppositum tenentes dicebant, quod qui per iudicem in possessionẽ mittitur, ius potius habeat. Ad sopiendum itaq; controuersiã lata est constitutio pręsens per imperatorem, sensusq; illius est, quod ille qui possessionem rei habet, ius potius obtinet, vt si de facto in possessione sim, Iudexq; alium intromittere velit, cedere sibi ex possessione non teneor & econtra, si iudex aliquẽ intromiserit, alter tandem veniens priorẽ eicere non potest, nisi iure contra eum agat, dato quod iniuste possideret &c. vt textus habet, de hoc etiam uide supra li. ij. ar. xxiiij. & ff. ne vis fiat ei qui in possessione, L. i. Qui em̃ aliquid possidet illud tenere debet, quoad sibi per veram actionem euincat, vt ff. vti possi. L. ait pętor, & C. eo. ti. L. i.

k Tempus imperij Ottonis.

Vnde circa id sciendũ quod possessio rerum triplex est. [l] Primo possidet vnus rem seu bona quę sibi vendicat absq; iudicio ad quę nullum ius ante hac habuit, & hoc fit dupliciter. [m] Primo si nullus illud defendit, illa bona fiunt illius qui primũ occupat, vt Insti. de re diuisi §. insula, & ff. de aquiren. re domi, L. qd' enim. Secundo quando vnus occupat aliqd quod antehac alterius erat, sed illa dimiserit, & illis abrenunciauit proieceritq; a se, vt ff. de acquiren. re. domi. L. qua ratione & alijs multis legibus. Secundo possessio fit quando bona alicuius sibi per mortẽ cedunt, & illa bona in possessionem accepit, quę tamen per sententiam non sunt sibi tradita, & huiusmodi possessio venit ex iuriũ constitutiõibus vt Insti. de hęre. quę ab intesta. deferun. per totum, & Insti. de hęre. quali. & difer. §. sin autẽ, & in auten. de hęredi. ab intesta. venien. §. si vero coll. ix. Tertio acquiritur possessio bonorum cum coram iure nobis absceduntur vel donãtur, vt supra li. ij. ar. xxiiij. & Insti. de re. diuisi. §. per traditionẽ. Et quia multi homines vendunt bona quę ipsorũ non sunt, quare obuiatur his per articulum pręsentem, nullus em̃ ius potius alteri dimittere potest q̃ solus habuit, vt ff. de aquiren. re. domini L. traditio. & Insti. de re. diuisi §. per traditionẽ. C. de distractione pignorũ L. si debitor. & C. sine censu. vel reliquis fundum comparare non poss. L. ij. Si ergo nullũ ius habuit ad illa bona, nec ius possessorium in illum transfundere potuit. Si vero per iudicem pręsentet, extunc qui possessionem habet iure contradicere potest, vt textus habet.

Circa id nota quod possessionẽ impedire vo-

[l] Possessio rerũ triplex concordat iur. mu. ar. xxix.

[m] Possidere bona secundum ius feu. contigit tripliciter. Primo cum per mortem alicuius nobis ueniũt. Secundo si coram iudicio nobis absceduntur. Tertio per querelam iuridicam, & hoc dupliciter, secundũ quod querela duplex est, Ciuilis uidelicet & criminalis. Ciuiliter tunc fit si bona impignorantur, ut si debet certam summã ad tempus determinatũ inscriptũq; in omnibus bonis, creditor inuestitur in bona iuxta huiusmodi obligationem. Inuestituraq; huiusmodi quandoq; fit in pręsentia respõdentis, & hoc cum debitum recognoscit, & ille tandem quęrit quãcito soluere debet sentenciatur in quindena. In defectu solutionis inuestitur tandẽ. Criminaliter uero sicut si sit pscriptus, & interim bona sibi abiudicentur. Tertio poßidẽtur bona ex inuestitura, ut cũ qs q̃ritur super feudo alicuius, & tria astitit iudicia, mittitur tandem in possessionẽ, etiam in absentia eius feu. c. xliij.

n. Possessionem impedire uolens tria in se habere debet, concordat Iur. mu. ar. xxix. glo.

lens tria in se habere debet.[n] Primo quod solus iuste & legittime illam possessionem habeat, vt superius declaratum est. Secũdo qđ ad illam intromissionem iudicialiter non sit interdictus, vt etiam superius declaratum habetur, & ff. de re iudi. in plerisq; legibus. Tertio quod pręsens non sit quando bona illa donabantur & intromissio adiudicabatur, qui enim sententiam audit, debet illi in instãti contradicere, vt supra li.ij.ar.vi. & qui tacet cõsentire videtur, ff. de reg. iur. L. q tacet, & in auten. de sanctis Epis. §. si seruus coll. ix. Dummodo pro eis bonis se pręhbeat responsurum, hoc est vt in proximo iudicio declaret ius suum & iudici scabinisq; id quod iusto pertinet soluat, vt ff. vti possidetis. L. ait pręctor. §. hoc interdum.

o. Emptori iura uenditoris prodesse debẽt

Si vero in varenda deficiat &c. Scilicet ille q̄ donauit aut vendidit.[o] Emptori etenim venditoris iura prodesse nemo ambigit, vt C. de euictionibus. L. emptori. Si vero aduersario possessio adiudicetur, extũc venditor emptorem indemnem seruare debet, & hoc si iure sibi abiudicentur alias non, vt C. de euictio. L. non dubitatur, & L. qui rem, & C. de periculo rei vendite. L. i. & C. de actio. empci. L. si pater.

Donata viro vel mulieri. Intelligendum est de bonis mobilibus quia ad illã non plus requiritur nisi fauor & gratia illius qui donauit, vt Insti. de re. diuisi. §. sed & si quidem §. interdum. §. item, & C. de peri. rei. vendi. L. post perfectam.

Hoc possident tribus diebus &c. Querere aliquis posset quid istud iuuabit ad rei possessionẽ. ℞. aliqui, quod exinde pręscriptionẽ acq rit sed contra istud opponi potest quod videlicet pręscriptio nulla erit. Mobilia enim isto modo pręscribi non possunt, immo vt articulus pręsens dicit, euincere illa vnusquisq; tenetur quoad vixerit, etiam esset contra articulũ xxiiij. li. ij. [p] ℞. itaq; quod id vbi loquitur de possessione trium dierum non per id intelligere vult quod mobilia pręscribantur tribus diebus, quia contrarium huius declaratũ est, sed dicit hic quod tribus diebus possidens non potest de furto accusari in illis rebus si non occultando illa tenuerit q̄uis forsan ille qui sibi douauerat eadem furatus sit, vt Insti. de vsucapi. §. res fisci, & supra li. ij. ar. xxiiij. Nec opinio illa quę in prima responsione huius quęstionis tacta est, qđ videlicet possessio trium dierum conduceret ad pręscriptionem locum habere potest, quia & infra sequenti §. tangitur quod annus & dies faciunt possessionem, vt etiam supra li. ij. ar. xxiiij. ar. xlij. ar. xliij. habitum est.

p. Concordat Iur. mu ar. xxx.

Quę vero per querelam euincuntur aut hęreditario cedunt &c. Illud enim quod hęreditario ad nos deuoluitur illius mortui possessio adminiculo est hęredi quo ad pręscriptionẽ, vt Insti. de vsucapi. §. res fisci. & ff. eo. ti. L. possessio. C. de annali. pręscripti. siue excepti. L. i.

Qui proprium aut res mobiles vẽdiderit &c. Hęc est secunda diui Ottonis Imperatoris cõstitutio. Estq; sancita propter controuersiam iurisconsultorum. Exquoquidem enim Ius Saxonicum disponit quod pro bonis mobilibus se vnus trahere potest vsq; ad illum qui educauit si pecus est, vel si solus fecit, vt supra li. ij. ar. xxxvi. Dubitabatur itaq; quãdiu proprium varendare vnus debeat, ex quo vera pręscriptio non nisi in triginta annis, & anno & die fit, vt supra li. i. ar. xxix. huiusmodiq; controuersia & dubitatio, partim venit ex legibus quę disponunt quod pręscriptio mobilium sit in triennio. Immobilium vero in decennio inter pręsentes. Inter absentes vero in viginti annis, vt Insti. de vsucapi. §. & cum hoc. Alię vero leges, vt C. de vsucapi. transforman. L. i. disponunt quod pręscriptio terminatur triginta annis. Ad sopiendum itaq; has cõtrouersias Imperator Otto statuit, qđ ille qui mobilia aut proprium vendiderit varendare illud deberet quamdiu viueret, & hoc ex eo, quia ille qui propriũ alienare vult cum consensu hęredum id facere tenetur, vt supra li. i. ar. lij. Nec est textus pręsens contra articulũ xxix. li. i. vbi habetur quod proprietas in triginta annis & anno & die pręscribit. Loquitur em̃ ibi de bonis quę per successionẽ ex admortuo cedunt, hic vero inteligitur de bonis venditis.

q. Nota passum istud diligenter.

¶ D. a. posset. Quid si pater meus moriatur, & eodem anno mortis vel pręcedenti antehac proprium alienet me nesciente an carere illo debeã. Quidam dicunt quod sic. Pręde cessor em̃ meus illa varendauit quoad vixerat, nec vlterius varendare tenebatur, vt textus pręsens. Esset tamen cõtra articulũ lij. li. i. vbi habetur quod sine hęredũ consensu proprium alienari non debet. ℞ sub distinctione quod hęres alienationi illi contradicere potest ex eo, quod de alienatione ignorabat, vel quia ex necessitate contradicere non potuit, pecuniã tamen restituere cogitur, quia si proprium eidem restitui deberet, non persoluta viceuersa pecunia, efficeretur ditior cũ alterius damno, quod fieri non debet. vt ff. de conditi. indebi. L. naturaliter, & L. vlti. & ff. pro emptore, L. qui cum, & ff. de petione hęreditatis, L. plane.

r. Alię glosę habent an res huiusmodi illius adhuc sint.

Res tamen illa pro qua litigatur &c. Hoc est res ille dari libere debent venditori, in lucrũ em̃ & damnũ illa tueri tenet, vt C. de euictio. L. auctore. & L. si pręedium. & Insti. de empci. & vendici. §. pręciũ. ¶ Queritur qd si vnus vt sic in possessionẽ viceuersa restituatur rei illius an iurare possit, quod bona illa ipsius sint. [r] ℞. quod sic, non em̃ vendidit bona illa nisi illa varendare potuisset, & dato quod non varendauit adhuc sua manent, vt C. de periculo, & comodo rei vendite. L. i. & Insti. de actionibus. §. rursus. Illius etem̃ interest defendere & quęrulari, cuius damnũ vel lucrum

imminet, vt Insti. de obligati. quę ex delict. nascun. §. furti. & Insti. de vi bono. rapto. per totum, & ff. eo. ti. L. ij.
Cui autem quid donatum est, non aliud probare poterit nisi donationem, hoc idem supra habetur, li. i. ar. lij. & Insti. de donatio. §. alie autem. & ff. de donatio. L. aristo. ait. & C. de iure dominij impetrando. L. i. Vel dic quod desuper non aliud probare tenetur nisi donationē, per idq; differentiā innuere vult inter donationem & emptionē, ille em̄ qui vēdit, varendare tenetur vel restituere pecuniam si varendare non poterit, hoc is facere non tenetur ꝗ donauit, vt patet ex legib⁹ allegatis, & Insti. de actio. §. rursus. &. C. de iure doti. L. euicta. Idq; intelligendū est de donationibus simplicibus.[f]

[f] Aliæ glosæ addunt et nō de illis donationibus quæ coram iudicio fiunt.

Articulus LXXXIIII.

QVi bona alterius uiolēter aufert seu occupat ante mortem unius, seu sic occupata uiolēter tenet usq; in istius mortē, omne ius perdit quod habere debuit in bonis illis post decessum spoliati. Vasallus si interficit dominum suum in uita honore & bonis cū quibus ab ipso fuerit infeudatus cōdemnetur Idem etiam de domino censendum est si occidit uasallum.[a] Et superior dominus sic occisi uasalli natos ad prædictum dominum cum inuestitura dicti feudi dirigere non ualebit. Qui occiderit patrē, matrē, fratrē, aut aliū quēcunq; de cuius morte proprietatis aut feudi successionē expectet, hanc se noscat perdidisse nisi forte id ignoranter, uel causa necessarie defensionis accidisse prout iuris fuerit super mortuum comprobetur.

[a] Textus antiq ita legunt, & dominus superior nō poterit ulterius pueros occisi remittere ad dominum, ut sibi seruitio astringantur.

Glosa.

Qui occiderit patrem &c̄. Immo lex erubescit filios esse castigatores parentum, vt in auctē de nup. §. si vero. ver. si.
Hanc se noscat perdidisse &c̄. Sic etiam vxor quę facit occidi virum, perdit dotem, vide ff. de adimen. lega. L. penul. & alias causas propter quas quis perdere debet ius hereditariū, vide notatas in. c. quinta vallis de iureiuran. & supra li. i. ar. xviij.

Glosa.

Hoc modo etiam filius exhereditari potest si bona parentis occupat ipso viuente, vt in cōsti. imperatoris Alberti habetur. Indignum em̄ est quod is alicui bona relinquere deberet a quo antehac lesus est, vt Insti. de donatio. §. sciendū & C. de reuocan. donati. L. finali.
Vasallus si interficit dominum suum &c̄. Est tertia constitutio imperatoris Ottonis, propter auaritiam maliciāq; nonnullorum sancita. Adeo etenim quorundam creuerat auaricia, vt cum eis bona in feudum de futuro promittebantur vel in expectando fuerūt, mortem illis ministrabant vt eocius bona consequi possent. Vnde etsiquidem omnibus sicarijs pœna statuta sit, vt supra li. ij. ar. xiij. & qa excessus & homicidiū huiusmodi grauius & maius est, quare de mente iurisconsultorū pœna deberet esse grauior, vt Insti. de publi. iudi. §. alia, & ff. de pœnis. L. capitalium, & L. Si quis, ff. de priuatis delictis, L. nunꝗ. C. de pœnis, L. cum reis. L. ne quis. L. si vindicari. Leges allegate disponunt quod pœna esse debet iuxta enormitatē excessus.[b] Alij vero dicunt quod exquo iure Saxonico nulla grauior pœna sancita est, quare nec maior imponi debet. Iudex em̄ nullam pænam pro excessu imponere audeat, nisi quę de iure sup excessu descripta habetur, quod si in aliquo dubitatur magis moderare debet ꝗ exacerbare, vt ff de pęnis. L. respiciendum, &. L. penulti. & ff. de reg. iur. L. semper in obscuris. ff. de re. iudi. L. inter pares de arbitris. L. diem. ff. de liberis & posthu, L. cum quidam. ff. de exceptione rei iudicate. L. si ex testamento. Soluuntur tamen leges allegate vbi dicitur quod pęna adaugeri non debet, nisi quę descripta habetur. Minorari tamē etiam non debet nisi cum dubitatur, sicut si iudex dubitet inter duas leges irrogare debet mitiorem pęnam.[c] Tutius etenim est & melius ꝙ vnus ex opinione liber dimittatur, ꝗ quod ex dubio occidatur. vt ff. de pęnis. L. absentem. Ex quo itaq; de huiusmodi excessibus occisione videlicet parentū, agnatorū & aliorum quorū bona quis in expectando est, tum dominorū suorū nulla maior pęna statuta erat. Quare Imperator Otto supplendo defectum iuris nostri pręsentem superaddidit constitutionē, quod is vitā amittat, vt pręcedentes leges suadent, vt supra. li. ij. ar. xiij. & C. ad le. Corne. de Sicarijs. L. i. ff. eo. ti. L. iij. Insti. de pub. iudi. §. item lex Cornelia. Et cum hoc honorem, & id superaddit constitutio pręsens & hoc propter periurium eius quod circa Omagiū fecit, vt xxij. q. vlti. de forma fidelitatis. Quod autem periuri infames sint, habetur extra de testibus. c. sicut

[b] Concordat supra li. ij. ar. xiij. glo.

[c] Tutius est unum ex opinione liberum dimittere quam ex dubio occidere.

nobis, & c. testimoniũ ver. preterq̃ pro reatu periurij extra de iureiuran. c. querelam. & iij. q. vij. c. infamis.

D. quis posset, quid nocet quod quis honorem perdat cum iam vitam amiserit. ℞ qđ is etiam perdit honorem quamuis vita sibi condonetur, vt. C. ex qui. cau. infa. irroga. L. ad tempus, perdit etiam cum hoc bona sua & illa cedunt domino, & non illius homicide heredibus.

d. Regulam successionis bonorum attende.

Circa id nota regulam in successione bonorũ d Si vasallus feudum perdit ꝓpter excessum erga suum dominũ patratũ, feudum illud cedit heredibus domini, & non heredibus occisoris. Qui vero perdit feudum ex causa contra alium extraneũ, feudum cedit heredibus qui sunt in expectando, hoc idem etiam fit in excessu domini respectu vasalli, eandem enim fidelitatem etiam dominus tenetur vasallo, vt in li. feu. qui. mo. feu. amitta. & xxij. q. vlti. de forma fidelitatis. & xcv. dis. esto subiect⁹, extra de iureiurando. c. peruenit, & xxij q. vi. c. nihil.

e. Ad hanc materiam vide supra li. i. ar. xvij abundantius.

e Qui occiderit patrem, matrem &c̃. Hic colliguntur cause propter quas puer exheredita ri potest Prima si manus iniecerit in parentes. Alias vero causas vide sup̃ li. i. ar. xvij. in glo. ℂ Perdit omnẽ expectationẽ &c̃. Idem quod aliquis in expectando bona alicuius est, hoc sibi tribuit gratia illius, vel ius quod ex illo habet, qui ergo interficit illum cuius gratiam vel ius expectat gratia illius carere debet, vt Insti. de dona. §. sciendũ, & C. de reuocan. donati. & in auten. vt liberti. de cetero. §. propter ea. coll. vi. & xx. q. iij. c. constituit, & extra de donatio. c. propter eius ingratitudinem.

Nisi forte id ignoranter &c̃. hoc declaratũ habetur supra li. ij. ar. xiij & Insti. ad le. Aquili. §. ij. iiij. & ff. eo. ti. L. iij. & C. ad le. Corne. de sicarijs. L. eum qui.

Articulus LXXXV.

Bi plures uerigeldum seu aliã cõiunctim promiserint pecuniam,[a] nõ quilibet in totum sed in uirilem condemnetur portionem, nisi forte aliquis in soluendo deficiat sociorum. Si plures pro uno debito ponerent promissores, & promissio a pluribus recipiatur satisfacto soli creditori ab omnibus liberatur, Qui pecuniã soluere promittit, & fideiussorem ad hoc quod promisso satisfiat statuat, soluente principali fideiussor liberatur, dummodo per eũdem id comprobetur. Qui autem per seipsum pecuniam soluere pro alio promiserit sibi incũbit probatio facte per se uel ex parte eius per alium solutionis.[b]

a. Textus uetustiores ita legunt omnes sunt astricti per iustiaam ad soluendum quamdiu non sit persolutũ non quiuis totum sed quilibet quantum ad se pertinet, & q̃diu p iudiaum cõstringi poterit cui fuerat promissum, uel huic qui cum eo stipulatus est & soluere est coactus. Concordat Iur. mu. ar. xxxi. glo.

b. Iur. mu. ar. xxxi.

Glosa.

Vbi plures verigeldũ &c̃. Ad materiam istius articuli dicit ius cõmune, ex huiusmodi obligationibus & stipulationibus solidum singulis debetur, & promittentes singuli in solidum tenentur, tamẽ in vtraq; obligatiõe vna res vertitur, vel alter debitum accipiẽdo vel alter soluendo omniũ perimit obligationem, & omnes liberat, vt Insti. de duobus reis stipulan. & promit.[c] Vnde dicit glosa, quod reus stipulandi dicitur ille qui rem vel pecuniam aliquam stipulatur, a re non a reatu dictus. Et econuerso reus promittendi dicitur qui aliquam rem promittit. All. ff. eo. L. i. Itẽ dicit lex cõmunis alibi. Creditor prohiberi non potest exigere debitũ cum sint duo rei ꝓmittendi eiusdem pecunię a quo velit. C. eo. L. i. Et sicut ex beneficio diui Adriani scindit actio inter plures fideiussores, mãdatores, & constitutores, q̃uis quilibet in solidum obligatur qui sunt soluendo, & litis contestatione presentes, vt C. de consti. pecu L. diui Adria. & Insti. de fideiusso. §. si plures, & sequen. Sic & inter plures reos debetur per beneficiũ noue constitutionis. vt C. de duobus re. per totum, de his vide plene per Hostieñ. in summa de fideius. §. quid si beneficiũ, & tribus. §. sequen. & in specu. de renunci. §. i. ver. nota ergo, & multis ver. sequen.

c. Reus stipulandi dicitur à re non à reatu.

d. Nomen fideiussoris est generale.

d Nota autem quod illud nomen fideiussor est ita generale vt contineat in se mandatorẽ & constitutorem, & eum qui ex toto in se alienam obligationẽ transfert, quod & promissum vocatur, ff. ad vell. L. quamuis. §. si mulier. Sed tamen mandator precedit obligationem, constitutor sequitur, & fideiussor precedit, & sequit̃ aliquando per Hosti. in sum. de fideius. §. quis dicatur.

Promiserint pecuniam &c̃. Si duo sunt ab aliquo stipulati in solidũ, & vni est totum solutum, an alter de iure cõmuni possit petere partem eius quod solutum est, & an vnus creditor negare possit quod alteri iam est solutum Vide in addi. specu. de obliga. & solu. super rubrica. vers. est & alia, & sequẽ. p Ioan. And.

Glosa.

Constitutio presens est imperatoris Ottonis Ruffi, magni Ottonis filij, anno septimo imperij sui. Motiuum huius constitutionis fuit, quod homines quidã quibus multi fideiusso

res ſuper ſolutionē extiterant, a quolibet illorum ſolutionē aut verigeldū expetere volebant fundantes opinionem ſuam in eo, quod quicunq; quid promiſerit adimplere tenetur. Ex quo itaq; qlibet eorum verigeldū promiſerat, ergo &c. Habebantq; pro ſe articulum ſeptimū libri primi, & Inſti. de obliga. §. obligatio, & Inſti. de obliga. ex conſenſu. §. vlti. & Inſti. de fideiuſſori. §. ſi plures, & ff. quod iuſſu, L. finali. Alij dicebant quod quilibet eorum non plus teneretur niſi partem ſuam exſoluere, & habebant pro ſe. Auten. §. i. coll. vij. de duobus reis promittendi, & ff. eo. ti. L. reos. Hanc vero controuerſiam ſopire volēs Imperator Otto mediam ſtatuit viam, & eſt, vbi plures manu coniuncta ſolutionē promiſerint vnus ſoluere tenetur, & hoc ſub diſtinctione ſi ſocius ſuus in ſoluendo non eſt. Vel ſi ad iudicium haberi non poſſit, ſed ſi ad ius vocari poſſunt omnes, debet quiuis pro ſorte impeti ſua, nec vnus ad ſolutionem totius cogi. Si vero contingat quod vnus pro omnibus totam ſummā ſoluere compellatur, illi dabitur actio contra alios fideiuſſores extorquendi ſortes illorum, vt in auten. de duobus reis promittendi, §. i. coll. vij. Leges enim in contrarium allegate ſunt iam correcte, vt inſti. de fideiuſſo. §. ſi plures in glo.

Nota cum promittitur indiſtincte decem vel viginti,[c] non tenetur ſoluere niſi illud quod eſt minus.[f] Et in obſcuris ſequitur minimum vt ff. de reg. iur. L. ſemper in obſcuris, & extra eo. ti. c. in obſcuris li. vi. & ita in ſimili qlibet iuriſconſultus medium eligere debet in omnibus, vt C. de iudi. L. rem non nouam, & Inſti. Qui ex cau. manumit. non poſ. §. iuſte. & ff. de offici. procon. L. ſolet.

e. Promittens decem uel uiginti ſoluere nō tenetur niſi illud qđ eſt minus.

f. In obſcuris ſequitur minimum.

Satisfacto ſoli creditori &c. Vt ſic enim ſatisfaciens principali ſeipſum & ſi qui alij pro eo fideiuſſerunt tam contra principalem q̄ cōtra alios qui fideiuſſorium & promiſſum acceptarunt liberat, vt inſti. de duobus reis ſtipulandi, §. ex hiuſmodi, & ff. de arbi. L. ſi duo. Sed ſi ſolutio in vno defecerit, alij rependere tenentur, vt in auten. de duobus reis pro. §. nouimus, coll. vij. & ff. qui ex cau. ad eun. iudi. eatur, L. ſi. & C. de fideiuſ. & manda. L. iij. & C. ad ſenatuſcon. Velleia. L. antique.

Dummodo ſolutionem probare poterit &c. huiuſmodi autem probatio fieri debet cum duobus teſtibus qui ſolutionē viderunt & audiuerunt, factaq; probatione fideiuſſores liberantur, vt ſupra declaratum eſt li. i. ar. lxv. & li. ij. ar. vi. & C. de ſolutio. L. ſolutionem, & ff. de negotijs geſtis, L. ſoluendo, & id facere tenetur principalis ipſe vel alter ex parte illius qui loco eius ſolutionē fecerat.[g] Et ex iſto paſſu habetur quod eque valet ſolutio p ſubdelegatum ſicut per principalem, vt Inſt. qui. mo. toll. obliga. §. i. & C. de ſolutio. L. vl.

g. Solutio eque ualet per ſubdelegatum ſicut per principalem.

Articulus LXXXVI

QVi terram ſeu communem agrum ſuorum uillanorū, arat, fodit, aut ſepit incuſatus pro eo coram ſculteto tres ſolidos mulcte perſoluet.[a] Qui ſi ibidem quod iuris eſt reddere negauerit & cauſa ad ſuperiorem trahatur iudicem, eidē mulctam dabit, & cum hoc triginta ſolidos uillanis emende cum agri reſtitutione.[b] Sic etiam uilla uillæ cū triginta ſolidis & damni reſtauratione, ſi ut iuris eſt coram circumſedentibus hoc conqueratur & oſtendatur emendabit, quod ſi uilla hoc facere noluerit, & coram ſuperiori iudice pro eo accuſentur, ſcultetus eorum communem mulctam pro eis ſuſtinere debet, & ipſi cum triginta ſolidis & damni reſtauratione ſuis aduerſarijs emendabunt.

a. Textus uetuſtiores ita legunt quod ſi coram ſculteto reſpondere aut id quod iuris eſt exſoluere recuſet, cauſaq; ad ſuperiorem deuoluta fuerit iudicem &c.

b. Textus alij habent eodem etiam modo uiciniæ uiciniæ &c.

Gloſa.

Hic nota quod ad hoc vt cōmunitas, vniuerſitas, villa, vel ciuitas delinquere dicat.[c] Requiritur quod conueniant maiores ſeu conſiliarij quocunq; nomine nuncupantur, ſiue iurati ſeu conſules, ſiue prefecti, & habita deliberatione id concludatur, in quo maior pars cōmunitatis concordat, & quod hoc fiat ab eis congregatim, & vt a corpore non tanq̄ a ſingularibus ad id, vt C. de ſacroſan. eccle. L. iubemus, & ff. de reg. iur. L. aliud. §. refertur ver. de hoc, & facit etiam quod notatur de ſymo. dilectus. & ſecundum Ioan. Andre. in c. felicis de penis, li. vi. in nouellis, & dominū Pan. & Ioā. de lig. poſt eum in Cle. ſi qs ſuadente de penis, facit etiam ad hoc ſupra li. ij. ar. lv. vide plenius de hoc in li. repetitionū, §. ex narratis in numero xxij, in repetitiōe, c. omnis de peni. & remiſſi. ſuper verbo omnis in numero, xxvi. & per Bald. in vſibus feudo. titu. qui. mo. feu. amit. in i. R. & per Ioan Andre. in nouel. de penis felicis ſuper verbo ciuitas li. vi.

c. Ad hoc quod uniuerſitas uel ciuitas delinquere dicatur quæ requiruntur.

Gloſa.

Conſtitutio preſens eſt Ottonis Ruffi Impe

ratoris. Quidam etenim opinabantur quod
ille qui alterius bonis se intromiserit, huius⸗
modiq; bona cōmunia sunt quod vnicuiq;
ex cōmunitate mulctā soluere deberet, & re/
spectu vniuscuiusq; emende mulctam iudici,
vt supra, li. ij. ar. xlvi. Alij vero opinabantur
quod liberari possit cum vna emenda, vt eti⸗
am superius tactum est, li. i. ar. liij. Vbi enim
unus partem non habet determinatam, non
poterit etiam pro ea agere, vt feu. c. viij. sanci⸗
taq; est constitutio pręsens vt aboleretur aua⸗
ricia iudicum quę in extorquendis mulctis
maxime inoleuerat, vt in auten, vt iudi. sine
quoquo. suffra. §, cogitatio circa mediū coll.
ij. [d]. Auaricia enim est origo omnis mali, &
mater peccati, vnde dicitur in textu tres soli⸗
dos mulcte dabit, facile etenim euenire potest
quod vnus agrum vicinū suo agro ex limiti
bus adiacentem limites excedendo suos aret
aut sepiat. Quare & secundum id ius expres⸗
sum ac determinatum habetur, ne ratione il⸗
lius difficultas habeat. [e] Iudex enim maxime
curare debet, ne quid aut durius aut remissius
pro excessibus q̄ quod constitutum est fiat,
vt ff. de pęnis L. respiciendū. In oppositum
istius videtur esse articulus xiij. li. ij. R. tamen
quod ibi loquitur de mulcta in criminali⸗
bus causis, hic vero agitur de emendatione in
causis ciuilibus. Pręterea contrariū etiam vi⸗
detur esse supra eo. li. ar. lxiiij. vbi habetur q;
Sculteto pro nulla alia re tres solidi mulcte
dantur, nisi in causa furti pro cute & crinibus.
Ex quo itaq; is nullum furtū cōmisit, quare
iniuste sibi soluuntur tres solidi. R. quod iste
soluit tres solidos non ratione mulcte sed ra⸗
tione emende & meliorationis. Pręterea con
trarium huius etiam videtur supra li. i. ar. ij. §.
vij. Vbi habetur quod Sculteus in omnibus
legittimis iudicijs iniurias, clamores, &c. in⸗
quirere & accusare debet, nec ibidem expri⸗
mitur quod coram eo accusari debeat quis. [f]
R. q̄uis ibi expressum non sit, tamē nec inter⸗
dictum habetur ne id fiat, sed illud quod iu⸗
re non interdicitur ius admittere videtur, vt
C. de testamen, L. sancimus. Vel dic quod
Sculterus huiusmodi inquisitionem & scruti⸗
nium bene facere potest propter cōmodum
villanorum, quicquid enim in commodum
cōmunis vtilitatis statuitur tenendum est, vt
supra li. ij. ar. lv.
Triginta solidos, hoc fit ex eo, quia magnę
impensę desuper facte sunt, vt insti. de pœna.
teme. liti. §. hæc autem.
Et cum agri restitutione &c. Quando enim
aliquis iniuste in bona alterius se intromittit,
emendare sibi cogitur, ante omnia tamē abla⸗
tum restituendo. [g] Iniuria enim & furtū non
dimittitur, nisi prius ablatum restituatur, vt
ff. de vsuca, L. sequit. §. quod autem, & xiiij.
q. vi. c. si res, extra de reg. iur. c. peccatum, li.
vi. de pę. dist. i. si peccatum.
Sic etiam villa villę &c. [h] In similibus etem̄
simile ius obseruari debet, vt Insti. qui ius pa⸗

[d] *Auaritia est origo omnis mali.*

[e] *Iudex maxime curare debet, ne quid aut durius aut remißius pro excessibus quam quod constitutū legibus sit, fiat.*

[f] *Quicquid iure non interdicitur, illud ius admittere uidetur.*

[g] *Iniuria uel furtū nō dimittitur, nisi ablatū restituatur.*

[h] *In similibus ius simile obseruari debet.*

tri potes, §. pari ratione. ff. de edendo, L. quę⸗
dam. Insti. quod cum eo qui in aliena, §. istas.
ff. ad le. Aqui. L. illud.
Si vt iuris est ostendatur. &c. hoc est cum duo⸗
bus viris vt supra li. ij. ar. xlvi. cōmunē mul⸗
ctam, idest cōmunem rusticorum mulctā sol⸗
uit sculteto tanq̄ iudici.

Articulus LXXXVII.

SI quis laicus laicum co/
rā Ecclesiastico iudice
impecierit in causis ibi
de iure non tractandis
[a] & ei damnū dederit, si is pro eo ci/
uiliter accusetur, iudici ad mulctam
[b] & damnū passo ad emendam, &
ad prioris iudicij indemnitatis ob/
seruationem condemnetur. [c] Idem
soluet paganus si contra alium in
extraneo uel municipali iudicio ege
rit, dum sint unius uille uel iurisdi/
cionis incole, nisi forte eidem a iudi
ce uel a parte ius fuerit denegatum
[d] Ius autem iudex denegare dicitur,
cum iudicare non uult aut suos de/
bitos iudiciales terminos non obser
uat. Ius etiam reus denegat quando
de ipso fit quærela postq̄ fuerit pro
scriptus, aut alteri adiudicata debita
non persoluit, nec habet ut pro his
pignoretur, uel per uadium ad sol/
uendum astringatur, contra huius/
modi hominem licebit actori que/
rulari ubicunq; eum reperire posset
ipsis autē nullus respondere cogat.

[a] *Vide supra eo. li. ar. xv. glo. iur mu. ar. xxviij. & ar. Ci.*

[b] *De mulctis uide supra li. i. ar. liij. li. ij. ar. xl. xli. li. iij. ar. lxiij. & alijs plerisq; locis.*

[c] *Textus uetustiores legunt idem soluit uir prouincialis, si contra alium sibi parem, &c*

[d] *Ius quando denegare dicitur.*

Glosa.

Constitutio pręsens est Frederici de Stupfen
Imperatoris. Motiuum eius fuit. Quidam
enim putabant quod quiuis passim corā quo⸗
libet iudice possit accusari fundantes opinio⸗
nē suā super ar. lix. & lxx. li. i. Alij vero dice⸗
bant, quod quilibet non nisi coram suo iudi⸗
ce respondere tenetur, super ar. xxv. li. iij. Pro⸗
positum ponentes suum, hęc cōtrouersia limi
tatur per constitutionem pręsentem.
Vnde pro intellectu textus sciendum, quod

e Iudicium duplex concordat iur.mu.ar. xxviij.

iudicium duplex est.[e] Spirituale, & coram eo spirituales agere debent, vt xi.q.i.c.peruenit. Et seculare & corã illis secularibus actio venit, vt xi.q.i.c.te quidem. In contrarium istius sunt certa iura, vt xxvi. q.vlti.c. his quibus. R: tamẽ quod iudicare quidem seculares possunt, in causis tamen ad Ecclesiam pertinentib⁹. Sed si in alijs causis clericus agere vellet contra laicũ, vt id coram competenti suo iudice faciat necesse est, vt xi.q.i. experientię, C. de iuris.om.iudi.& foro compe.L. iuris ordinem.

f Causæ quædam in quibus secularis corã spirituali iudice respondere tenetur, concordat iur.mu.ar.xx.viij. glo.

In causis ibi de iure non tractandis.[f] Circa id nota quod sunt nonnulle causę pro quibus secularis coram spirituali iudice respondere tenetur. Prima ęst occasione fidei vt extra de senten.& re.iudi.c. ad apostolici. ver.de heresi li.vi. Secũdo occasione pacis fracte. Ecclesiasticis vel ecclesię, ut extra de foro competenti.c. cum sit.& etiã supra li.i.ar.iij. Tertio occasiõe periurij, vt extra de iudi.c.nouit, & extra de foro competenti, c.vlti. Quarto causę matrimoniales, vt xxxv.q.vi. c. multorum. Quinto occasione usurę, vt in dicto c.cum sit de foro competenti.

g. Ad extraneum ius aliquem trahens quæ pœna.

Et ei dãnũ dederit &c̃.[g] Hoc est si in damnũ aliquem inducit coram extraneo iudice, pœna eius est quod actionẽ & querelã amittere cogitur, & istum indemnem reddere, vt hic, & C. ne filius pro patre in constitutiõe noua Frederi L.habita. Is vero qui accusat & se iure nõ defendat quod ibi respondere non cogatur, si sententia contra eum processerit ligat, vt C. de iurisdictio.om.iudi.L.in criminali, & xi.q.i.c.insolita, & c.placuit.

Si vero cogatur quis ad respondendũ sententia nulla, vt ff.de iudi.& vbi qs agere debeat L.ij. Sciendũ etiam venit si actor ante responsionẽ facti penituerit, & causę renunciauerit, non subibit pęnam istam, vt ff. de inoffici. testa.L.Papinianus §. meminisse.

Si is pro eo ciuiliter, vel coram iudice prouinciali accusetur &c̃. Vt sic etẽ coram iudice prouinciali querulare eum oportet pro illo quod in iudicio spirituali intentatum est. Contrarium tamẽ istius videtur militare Ius commune quod disponit, vt iudex secularis manutenere debeat sentẽtias spiritualis iudicis, & econtra, vt extra de exceptio. c. cum quidam li.vi.[h] R: tamẽ quod videlicet vnus iudex alterius sententias manutenere & exequi tenetur in causis quę iudicio pertinẽt suo.

h Iudex unus alterius iudicis sententias manutenere debet quomodo inteligendũ.

In isto etiam casu actor reo respondere tenet, nisi causa eius prius discussa fuerit, vt supra eo.li.ar. xij.

Nisi forte ius denegatum sit, &c̃. Ius denegare dicitur vni[i] cũ se ad ius trahi non permittit. Iudex etiam ius denegare intelligitur cum iudicare nõ vult, vt supra li.ij. ar.xiij.[k] vnde circa id cõmunẽ nota regulã, cõueniri p querelã vbiq; põt siue clericus siue laicus, & aliter quiuis quẽ suus iudex ordinarius ad iudiciũ trahere nõ potest, & ita vbiq; actio cõtra

i Ius denegari quando dicitur, concordat iur.mu.ar.xxviij.

k Ad extraneum ius quãdo unus trahi potest, nota regulam.

eum intentari poterit, vt xvij.dis.c. nec licuit & xi.q.i.c.si quis sacerdotum, & in auten. vt cleri, apud propri.conueni. Epis.§. i.coll.vi. & in auten. de sanctis.Epis.§.si quis, coll. ix.

Articulus LXXXVIII.

Q[a] Vicquid aliqs iudicialiter probare debeat, iudex testimoniũ sub imperij deponere tenetur fidelitate, postea scabini hoc idẽ facient negocium sub eadem declarãtes fidelitate. Cæteri uero ad iudiciũ seu iuri pertinẽtes sub suo deponẽt sacramento.[b] Vbi proscriptus sine manuali facto in iudiciũ deducitur, & ab actore positio eius postulet, & si reus se proscriptũ fore nõ fateatur, iudex cum sententiarũ repræsentatoribus proscriptionem ante positionis permissionẽ debebit cõprobare. Actor tũc non iurabit, qa ubi cum iudicio cõprobabit, suo nõ indiget iuramento. Facta autem positione actor prius iurare debet eũ facti reum esse, pro quo passus est proscriptionem, sic deus eum adiuuet & sancti eius, deinde iurabũt testes iuramentũ actoris iustum purum, mundum esse, & immune. Sic etiam actor cum suis testibus pro iniurijs proscriptũ, & in manuali facto depræhensum, iudicioq; præsentatũ & positum iurando superabit. Vbi autem quis testibus probaturus est coram iudicio uel contra iudicium siue pro bonis, siue pro uarenda, deponens prius intentũ suum exprimere debet testibus, & postea iuret.[c]

a Concordat iur.mu. ar. xi.

b Alij textus ita legunt, quãdo proscriptus in recenti scelere depræhẽsus iudicio statuitur, & actor petat positionẽ, reus uero proscriptionem neget, proscriptio in eo casu antehac debet per iudicẽ & scabinos probari, nec oportet actorẽ sup proscriptione iurare, si per iudicẽ ut dictum est possit probari.

c Alij textus habent hoc debẽt testes inprimis sacramento testari, & actor ipse hoc esse uerum postea iurabit.

Glosa.

Quicquid aliquis iudicialiter &c̃. Intellige tamen quod iudicium bannitum sit, & iudex

iudicio presideat ut iudex, ut sic em̄ testificari & testimoniū dare cum scabinis poterit alias non, vt in auten, vt nulli li. habe loci. conser. §. & hoc. coll. ix. ff. ad sena. consul. Trebe. L. ij. C. senten. rescin. non pos. L. neq.
In manuali facto &c̄. De hoc uide supra eo. li. ar. xxv, Actor enim id probare tenetur merse ptimus si est actio criminalis, vt supra li. i. ar. lxx. Vel mettertius si actio sit ciuilis, vt li. ij. ar. xxxvi. §. penultimo.

Articulus LXXXIX

QVi alterius gladiū, uestimenta, peluim [a] aut quid aliud pro suo simili opinatiue de balneo seu alio loco abstulerit, [b] uel de molendino saccum plenum aut uacuū, aut huiusmodi quid deportauerit et suam rem ibi dimiserit, hocidemq; non celando tenuerit, suamq; rem fore opinatus sit, si innocentiam in eo suam sacramento affirmet, alter quidem rem suam ciuiliter poterit uendicare. Criminaliter autē si pro huiusmodi accusetur suo absoluitur sacramento, dummodo ipsam rem se non occultando tenuisse testibus poterit comprobare, nec etiam tūc de manuali facto poterit incusari.

[a] *Antiqui textus addunt aut rasorium.*

[b] *Textus uetustiores ita legunt, aut saccum de molendino uacuū, aut plenū, sellam aut filtrum, frenū, calcaria, lectum, de plumis cusinum, aut linteamen alterius, uel quicquid aliud huic simile ea intentione, & opinione, quod res huiusmodi sua sit cœperit exportauerit, &c.*

Glosa.

De balneo &c̄. [c] Scias qđ potest de iure cōmuni balneū edificari, dum tamen fiat secundum consuetudinem. Vnde dicit lex cōmunis, & balneū vt desideras extruere, & edificium ei supponere potes, obseruata tamen forma qua cęteris super balnea edificare permittitur, idest vt concameratas superinstruas, & ipsum concameres, nec modū vsitatū altitudinis excedas, vt in L. i. C de edi. priua.

[c] *Balneum de cōmuni iure edificari potest.*

Glosa.

Si vero illa occulte tenuerit furtiua res nuncupari possit, & furto inculpari poterit, [d] Furtū etenim est voluntaria contrectatio rei alienę, vt Insti. de obligati. quę ex delict. nascū. in prin. qui enim non occultando rem inuentam seruat denunciare eam non tenetur, vt supra li. ij. ar. xxxvij.

[d] *Furtum q. t.*

Articulus XC.

OCcidatur aūt quis in cāpo & perpetrātes ignorantur, si quis eum cum socijs suorum uillanorū ibidem aut in uilla tumulauerit nō delinquet. Occidatur etiam alicuius pater, frater, aut cognatus quamuis sibi de patratore sceleris cōstet, eundem licite dummodo cum ipso iudicialiter actionē nō inceperit tumulabit. Sed si cū eo actio incepta fuerat, ante actionis determinationem sine licentia iudicis non sepeliatur. Si cadat quis aut uulneretur, uel ita grauiter percutiatur quod ad uillā uenire non ualeat, is qui ipsum intulerit, in eiusq; domicilio lesus postmodū moriatur, manet absq; damno, hæredes etiam mortui tenentur hospiti expēsas exsoluere, si res quæ circa mortuū in morte superfuerint ad exolutionem non sufficiant expensarum.

Glosa.

Sed si cum eo actio incepta &c̄. Licet enim in causa ciuili quandocunq; voluerit recedere a lite per gratiā vel per transactionē sine licēcia iudicis, [a] secus x̄o vbi actio sit famosa, in q̄ requirit auctoritas iudicis, alias transigēs efficitur infamis, ff. de his qui notā. infa. L. furti. §. pactis, sicut & impune etiam in criminali ante litem inchoatam sine iudicis licentia potest quis desistere per gratiam, ff. ad turpil. L. mulier, & L. quesitum. [b] Post inchoatam vero litem non licet sine iudicis autoritate & cōsensu rei, siue fuerit tormentatus siue non, alias per hoc remanet infamatus, vt hic & supra li. i. ar. lxij. & li. ij. ar. viij. & ix. Et si post litem fiat transactio tunc secundū ius cōmune crimen est publicū, puniturq; fideiussor in quantitate promissa & accusator notatur infamia, & extra ordinē pro motu iudicis punitur, vt ff. de custo. & exhiben. re. L. iiij. & ff. de preuari. L. iij. in fi. & L. si is. Si autē delictum est priuatum tunc extra ordinē punitur, ff. ad turpil. L. si quis in fi. hoc secundum leges. Sed secundum canones omne crimen quasi publicum si sit per transactionem a lite recedere

[a] *In actione famosa sine consensu iudicis ab actione recedere non licet.*

[b] *Lite contestata ab actione sine iudicis autoritate & consensu rei in actione criminali recedere nō licet.*

164

nō licet. Ar.c.i.& fi.de collu. dete. Quid aūt sit de iure municipali, dic vt in dictis articu.et supra li.i.ar.lxv.& li.ij.ar.iiij.& li.iij.ar.ix.cū simi. Et hoc verū si vtiliter exposuit, vt enim negotiorum gestor habeat de gestis actionē requiritur, vt exactissimam diligentiā gerat. Vnde dicit lex Imperialis. Sicut autem is qui vtiliter gessit negotiū obligatū habet dominum negotiorū. Ita econuerso iste tenetur, vt administrationis reddat rationē quo casu ad exactissimā diligentiam quisq; compellitur rationē reddere, nec sufficit talem diligentiam adhibere qualē suis rebus adhibere solet, si modo alter diligentior cōmodius administraturus esset negociū, vt Insti. de obliga. quę quasi ex cōtra. nascun. §.sicut, & vide ibi glo. Et contraria prohibitio domini tollit actionē negotiorū, vt C. de nego.gest.L.fi. Et est talis actio personalis C.eo.L. negocijs, quæ tollitur spacio triginta annorum, vt nota in reg. Accessorium de reg. iur. li. vi. Et casus fortuitus sine speciali pacto non uenit in hác actione, vt in L. negotium, C. de negocijs gestis.

Glosa.

Si quis tumulauerit nō delinquet &c.[c] Qui enim mortuum tumulauerit opus misericordię facit, Thobię i. & ij. impensasq; funebrales eidem resarcire tenentur hęredes, vt ff. de sepul.viol. per totum, & hoc si interfectus tātum bonorum post se relinquerit, si vero nihil bonorum supersit hęredes ad solutionem non cōpellentur, vt extra de soluti. c. Odardus.[d] Potestq; vt sic interfectus in sacro sepeliri loco, & hoc si excōmunicatus non sit qđ cę manifestum fuerit illo anno eum confiteri, & sacrosanctū corpus domini accepiauit, vt extra de raptori. c. in literis, & de peni. & remi.c. omnis vtriusq; sexus.

[c] Mortuum sepeliens opus pium facit.

[d] Interfectus in campo in sacro sepeliri potest, nisi aliquod obstet impedimentum.

Articulus XCI.

Colligat si qs seu suscipiat in hospiciū aliquos, & unus alium occidat uel uulneret aut aliquā iniuriam fecerit sine hospitis culpa, hospes impunitus manebit. Tū etiā uillani si uiolatorem nequeunt cōprehendere, sine culpa manebunt si hoc suis sacramentis afirmabunt, huiusmodi tamen casus in iudicio sunt referendi.[a] Iudex non potest neq; cum tutore neq; sine tutore aliquem inculpare durius q̄ ad suam negationem excepto actore duelli. Nec licet iudici aliquod preceptum aut hospicia seruiciaue, neq; præcariam exactionem expeditionemq;, aut consuetudinem nouam statuere in confinio, aut incolis imponere absq; prouincialium communi consensu.

[a] Textus uetustiores ita legunt. Iudex non potest cū tutore uel absq; illo aliquem impetere præter actorē ad duellū, nec altius q̄ ad rei excusationem si ipsam reus secundum ius suum exhibere præsumat, uide ad hāc materiā iur.mu.ar.xlviij.

Glosa.

Colligat si quis aliquos &c. Vnde dicit canō Absit quod ea quę propter bonum & licitū facimus aut habemus, si aliquid per hoc pręter nostram voluntatem cuiq̄ mali acciderit nobis imputetur, vt xxiij.q.v. de occidendis.

Glosa.

Hospes impunitus manebit &c. Et hoc si sacramento vt iuris est se excusabit, quod sine scitu & mandato factum sit, vt de offici. delega. c. i. & de reg. iur. c. ratum.li. vi. Huiusmodi tamen casus in iudicio sunt referendi, seu potius examinandi, vt supra li.i.ar. iij.

Finis tertij libri.

ARTICVLI SPECVLI SAXONVM IN CONCILIO BASILIEN. REPROBATI.

ET QVIA INTER HAS SPECVLI SAxonum constitutiones nonnulli habentur articuli quos & annotatos inferius comperies de indulgentia diuorum olim Constantini & Caroli Imperatorum, Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt Christianam propter euitare maius malum & ut in fide perseuerarent suscepta admissi, & ad eorūdem preces pro illo tempore confirmati. Sacra tamen mater Ecclesia posthac in Basilien. Concilio eosdem tanq̄ erroneos, fidei Christianæ repugnantes, legi diuinæ ac sacris scripturis. Naturaliq́; & Ciuili Iuri contrauenientes, autoritatemq́; Ecclesiasticam conculcantes refutauit iuxta bullam diui olim Gregorij Papæ desuper confectā. Vt ergo iuris Saxonici Maideburgen. præfecti et Iudices eiusdemq́; studiosi lectores eo facilius ab hijs quæ ut supra tactum est à sacrosancta Ecclesia Catholica damnata & refutata sunt eis præcauere possint. Articulos huiusmodi erroneos cum eorundem refutationibus aggregatim hic inserere uisum est. Sequitur in primis Bulla diui Gregorij Papæ.

GREGORIVS seruus seruorum dei Venerabilibus fratribus &c. Ad reuerentiam dei, extirpationem errorum, exaltationem catholicæ fidei iustitiæq́; & animarum salutem, quædam execrabilia scripta leges in Speculo Saxonum contentas, multa examinatione & maturitate in hac parte præhabita autoritate apostolica reprobamus, damnamus, decernimusq́; irrita, inania, & carere omni robore firmitatis prout continetur in nostris literis inde confectis, quarum tenor talis est. Gregorius &c. Saluator humani generis dominus noster Iesus Christus cuius licet indigne uices gerimus in terris cernens ipsum genus à delicijs paradisi corruisse, & in perpetue damnationis descendisse profundum, ac sine intermissione descendere, sua ipsi generi ineffabili pietate compatiens & miseratione subueniens, ut illud genus suo pretioso sanguine redimeret & secum in cœlestibus collocaret, descendit in mundum misericorditer homo factus in eoq́; præsentia corporali existēs, suam sacratissimam fidem, consilia, & mādata salubria discipulos docuit quos elegerat, ut ea per illos in terram transfunderet uniuersam, & cuncta humana creatura pretioso redempta sanguine fideq́; firmata, & salubribus consilijs atq́; mandatis instructa, per ipsam fidem & iustitiæ opera ad perpetue saluationis gratiam perueniret. Iidemq́; discipuli plenitudine spiritus sancti recepta mādata dominica promptis affectibus exequentes huiusmodi doctrinam continentē fidem, spē, & charitatē, aliaq́; uirtuosa opera, necnon consilia & mandata salubria, bonosq́; mores uniuersis populis prædicarunt, documentisq́; sanctissimis per quæ credentium & facientiū certa & æterna saluatio peruenit uniuersam Ecclesiam instruxerunt. Et quia futurorum præstitor deus prouidebat inter satum purissimum triticum, inuidum hostē seminaturū Zizaniam, ac inter sancta, prophana, inter sincera, figmēta, et recta, iniqua, machinatione hostili callidis suis astutijs positurū, cultores agri sui uidelicet beatum Petrum Apostolorum Principem, cui & suis successoribus per eundem tradidit plenissimam potestatem, aliorumq́; apostolorum & discipulorum successoresq́; Ecclesiarum præsules qui superuacuum euellerent lolium ne inficeret semen, bonumq́; agrum præfatum purgarēt assidue, ut in eo fructus uber & suauis excresceret in suum horreum inferendis ineffabili prouidentia substituendum esse præuidit, ut pro primis sanctis patribus filius nasceretur, futuri spirituales Principes per climata orbis terræ. Ideoq́; ad nostrum aliorumq́; prælatorū Ecclesiæ sanctæ dei spectat officium & animarum saluti solerti solicitudine intendentes, ut agrum huiusmodi sæpius cum expedit expurgantes ac ea quæ nouerimus dictæ saluti contraria studio pastoralis solicitudinis euellamus, sane fide digna, & admodum molesta relatio plurimorum ad nostrum perduxit auditum quod in Saxonia ac nonnullis alijs partibus quædam detestabilia scripta.ll. Speculum Saxonum uulgariter appellata, & inferius annotata apud nonnullos tam nobiles q̄ plebeios reperiuntur, quæ iudices & incolæ partium earumdem omissis canonibus alijsq́; scripturis sacris competentisq́; naturæ & ciuilibus bonis moribus procul pulsis à longis citra temporibus obseruarunt & obseruant etiam de præsenti, ex quorum obseruantia deus offenditur, proximus grauatur, uera iustitia & æquitas rumpitur, & .ll. condemnātur, enormiter rectum iudicium subuertitur, ueritas impugnatur, contra bonos mores & leges naturæ agitur, dehonestatur honestas, libertas Ecclesiastica conculcatur, & quod deterius est apostolica denegatur potestas, & ueritati fidei catholicæ derogatur. Nos igitur de his tanto dolemus amore, quanto exinde illa seruantium animæ non longioribus temporibus & strictioribus laqueis alligatæ fuere. Et propterea paternis desiderantes affectibus, tot & tantis periculis obuiare, nē nobis prædicta dissimulantibus sanguis peccantium in prædictis de manibus nostris à domino requiratur. Eadem scripta uel.ll. quæ nos maturæ uidimus & per nonnullos ex fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales ac etiam alios in sacra pagina magistros, ac utriusq́; iuris doctores dili-

genter examinari fecimus, habita super ea delibera tiōe matura tanq̄ falsa, temeraria, iniqua, iniusta, et in quibusdam partibus eorum hæretica ac sasmatica, & contra bonos mores existentia, periculosa nimium animabus de ipsorum fratrum consilio, auctoritate apostolica tenore præsentium reprobamus, dānamus, ac decernimus, irrita & inania & carere omni robore firmitatis, necnon processus & sentenaas si quos & quas forsan ipsorum scriptorum & reprobatarū legum prætextu & fieri & ferri contingant in posterum penitus non ualere. Vniuersis Christifidelibus p apostolica scripta mādamus quatenus ipsis scriptis siue legibus reprobatis de cætero non utantur, & domini terrarum tam Ecclesiastici q̄ seculares suos uti non permittāt subditos. Alioquin contrariū præsumentes cuiuscunq; præeminētie dignitatis status condicionis existant, Etiam si Pōtificali, Imperiali, Regali, uel alia quælibet præfulgeant dignitate, excōmunicationis sententiam incurrere uolumus ipso facto & ut reprobatio, dedignatio, & mandata nostra huiusmodi tam salubria effectum debitū irrefragabiliter consequantur. Vniuersos & singulos principes ac dominos temporales tam Ecclesiasticos q̄ seculares per præsentes requirimus & rogamus, ut per eorū constitutiones & statuta perpetue ordinent ac mādent sub grauibus temporalibus pœnis, quod nullus eorum subditorum deinceps utatur reprobatis scriptis seu legibus memoratis ip asq; pœnas in contrafacientes taliter exequantur quod eorū scriptorum seu legum detestanda iniquitas de terris eorū totaliter extirpetur. Tenor autem siue effectus scriptorū, seu legum huiusmodi est ut infra sequitur.

PRIMVS ARTICVLVS.

Li.i.ar. iij.§. ultimo. Papa seu apostolicus decretalem seu ius condere minime potest in præiudicium Iuris Saxonici Ciuilis seu feudalis.

Secundus.

Li.i.ar.vi. §.ij. Hæres non tenetur respondere de furto uel spolio per illum cui in hæreditate succedit patrato. Istud erroneum est saltim in foro conscientiæ.

Tertius.

Li.i.ar.xviij.§.ij. Quicquid saxo quantumcunq; notorium sit extra iudicium fecerit, si sacramētaliter negare uoluerit, hoc eidem facere licet, conuincibili probatione aliqua non obstante, nec contra illum aliquod ualebit testimonium.

Quartus.

Li.i.ar.xviij.§.iij. Nulla sententia in terra Saxonie coram imperio tam uera & iusta promulgari potest si eam Saxo increpare uoluerit deferens manui sue dextræ multitudiniq; maiori, & si septenus alios septem debellauerit maior pars uincentiū sententiam obtinebit.

Quintus.

Quicunq; cognouerit uiolenter mulierem aliquam Li.i.ar.xxxvij.
si postea in matrimonium eandem superducat, prolem legittimam ex ea nunquam procreare poterit

Sextus.

Vxorem alicuius manifeste adulterans uel uiuente Li.i.ar.xxxvij.
eius marito publice eandem cognoscens, si post mariti mortē eandem in uxorem ducat, prolem ex ea nunquam legittimam habebit.

Septimus.

Qui iuris beneficia per furtum aut spolium perdi- Li.i.ar.xxxix.§.i.
derit, denuoq; furta uel spolia comisisse dicatur, ipse iuramento se excusare non poterit, sed uel ferrum candens manibus portabit, uel in aquam bulientem brachium usq; ad cubitum immittet, uel cōtra pugilem proprio corpore decertet.

Octauus.

Sine hæredum consensu & legittimo termino iudi- Li.i.ar.lij. §.i.
ciali, nulli seruum alienare licet à proprietate, alias hæredes ipsius repetere ea poterint, ac si donator mortuus fuisset.

Nonus.

Quicunq; uir succinctus gladio clypeum tenens, nō Li.i.ar. lij.§.iij.
poterit de ligno uel lapide ulnam ad altitudinē habentem super dextrarium ascendere, is non poterit cedere, dimittere, donare, aut infeudare bona sua, ita quod hæredibus eius id nocere posset. Isti duo articuli erronei sunt inquantum elemosinas testamēta & alia pia opera despiciunt.

Decimus.

Quilibet homo duellum sibi in generatione deteri- Li.i.ar.lxiij.circa medium.
ori sed non deterior meliori denegare poterit.

Vndecimus.

Interfectus in furto seu spolio si consanguineus in- Li.i.ar.lxiiij.
terfecti se præbeat pro eo ad duellum, talis per duellum omne repellit testimoniū, nec tunc talis mortuus sine duello conuinci poterit.

Duodecimus.

Sententiam inuentam si Saxo reprobauerit, deferēs Li.ij.ar.xij. circa medium.
eam manui sue dextre & multitudini maiori consentientium, ipse pugnabit septenus cum sibi similibus aduersus totidem, & uincentes sententiam obtinebunt.

Tredecimus.

Imperator à tempore consecrationis ab apostoli- Li.iij.ar.lvij.§.i.
co aut alio non nisi in tribus casibus excōmunicari potest qui sunt hæresis, si refutat uxorē legittimā, aut Ecclesias destruat.

Quartusdecimus.

Excōmunicatio neminem in suo iure tam terestri q̄ Li.iij.ar.lxiij.§.penul.
feudali debilitat, nisi cā regalis sequatur ꝓscriptio.

Bullæ Apostolice conclusio.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam no-

ſtræ reprobationis, damnationis, conſtitutionis, mandati, uoluntatis, ac requiſitionis infringere, uel auſu temerario contraire, Si quis &c. Datū. &c Quocirca fraternitati ueſtræ per apoſtolica ſcripta mandamus quatenus reprobationem, damnationem, conſtitutūq; huiuſmodi, totumq; tenorem præſentium in ſingulis ueſtris cathedralibus & collegiatis, ac alijs eccleſijs locorū inſigniū ueſtrarum ciuitatū ac dioceſis infra miſſarum ſolennia exiſtentibus populis ad diuina per uos uel alium ſeu alios ſæpe & ſolēniter publicetis ac exponatis eiſdem populis in uulgari, & mandetis ea ſub pœnis in ipſis contentis inuiolabiliter obſeruare, ipſas literas in libris conſtitutionum ueſtrarū curiarū regeſtrari faciatis fideliter, & de publicatione huiuſmodi cū ſermone totius tenoris earundē literarum publica confici inſtrumenta quæ in ſignum completi mandati noſtri ad cameram trāſmitatis noſtrā, et quia propter uiarū diſtantiam & alia impedimenta legittima, literæ præſentes ſingulis forſan præſentari commode non poſſunt, uolumus quod per te frater Archiepiſcope earundem literarum tranſſumptum manu ſcriptum publiceq; tuo munitum ſigillo noſtris fratribus ſuffraganeis tranſmittatur. Cui quidem tranſumpto ac ſi ipſis literis originalibus plenam fidem adhiberi uolumus.

ARTICVLI IVRIS SAXONICI EX TYPO DOCTORIS BUCKſDORFF. ſub hac quæ ſequitur forma collecti, & per eundem ſuppoſita correctione ſancte matris Eccleſiæ Romanæ ac aliorum quorum intereſt iuxta intentionem legū & Canonū erronei declarati.

PRIMVS.

Li.i.ar.iij.§.ultimo. Papa ſeu apoſtolicus nullam decretalem ſeu ius cōdere poteſt in præiudicium iuris ciuilis ſeu feudalis

Secundus.

Li.i.ar.v.circa mediū. Mulier cum luxuria ſui corporis ius ſuum, ſed nec hæreditatem perdit.

Tertius.

Li.i. ar. vi. Furta, ſpolia, luſorie perdita, hæres ſoluere non tenetur.

Quartus.

Li.i.ar.vi.§.iij. Hæres debita illius cui ſuccedit ſoluere non cogitur, niſi de quibus hæreditas fuerat ampliata ſi ei per ſeptuaginta duorum bannitorum teſtimonium fuerint comprobata.

Quintus.

Li.i.ar.xvij.§.i. Saxones Ius ſuauie in odium fœminarum ab Imperatore Carolo conſecuti ſunt, ita quod mulieribus hæreditas denegetur.

Sextus.

Quicquid Saxo extra iudicium fecerit ſi ſacramentaliter negare uoluerit, hoc eidem facere licet probatione conuincibili non obſtante. Li.i.ar.xv.et xviij.§.ij

Septimus.

Nulla in terra Saxoniæ coram imperio ſentētia tā uera & iuſta promulgari poteſt, ſi eam Saxo increpare uoluerit, deferens manui ſue dextre multitudiniq; maiori, & ſi ſeptenus alios ſeptem debellauerit, maior pars uincentium ſententiam obtinebit. Li.i.ar.xviij. §. iij.

Octauus.

Nulli Monacho debetur hæreditas. Li.i.ar.xxv. §.i.

Nonus.

Si adultus monachetur uel religionem intrauerit. Poſthac uero infra probationis annū exiuerit iuribus feudi, & ciuilibus eſt omnino alienus. Li.i.ar.xxv. §.iij.

Decimus.

Quicunq; cognouit uiolenter aliquam mulierem, et poſtea eandem in uxorem ſuperducat, nunquā prolem legittimam ex ea procreare poterit. Li.i.ar.xxxvij.

Vndecimus.

Siquis publice cognouerit uxorem alicuius, uiuente eius marito, poſt mortemq; mariti eādem in uxorem accipiat, nunquam ex ea legittimam prolem generabit. Li.i.ar. xxxvij.

Duodecimus.

Illegittimum legittimos non poſſe acquirere liberos. Li.i.ar.xxxviij.ar.penultimo.

Tredecimus.

Qui iuris ſui beneficia furto aut ſpolio perdiderit, & denuo ſpolia uel furta comiſiſſe dicatur, iuramento excuſare ſe minime poterit, ſed uel ferrum cādens in manu geſtabit, uel in aquam bulientem brachium uſq; ad cubitū mittet, uel in area contra certantem proprio corpore ſeſe defendet. Li.i.ar. xxxix.

Quartuſdecimus.

Sine conſenſu hæredum & legittimo iudiciali termino nulli ſeruum aut proprietatem alienare licet. Li.i.ar.lij.§.i.

Quindecimus.

Quicunq; uir gladio ſuccinctus clypeum geſtans, ſi ſuper dextrariū de trunco uel lapide altitudinem unius ulne habente aſcendere non poterit, talis bona ſua dimittere alienare, donare ſeu infeudare in damnum hæredum minime poterit. Li.i.ar.lij.§.iiij.

Sedecimus.

Quilibet homo poteſt duellum ſibi in generatione deteriori, ſed non deterior meliori denegare. Li.i.ar.lxiij.circa medium.

Decimuſeptimus.

Duellariter agere uolentes ante iudicem accedere debent preparati & iurare, actor uidelicet quod illa accuſatio uera ſit, & reus quod innocens ſit, ut ſic eos deus adiuuet in eorum duello. Li.i.ar.lxiij.circa finē

Li.i.ar.lxiiij.

Decimusoctauus.

Interfectus in furto uel spolio si consanguineus interfecti, eundem duello excusare uoluerit, omne dirimit testimonium, interfectusq; si proscriptus non sit sine duello non condemnetur.

Li.ij.ar.xij.circa medium.

Decimusnonus.

Si duo in iudicio ꝓponāt sentētias cōtrarias, q̄cūq; maiorem sequelā habuerit ille sententiā obtinebit.

Li.iij.ar.ij.§.i.

Vigesimus.

Clericum arma deferentem & ut iuris est non tonsuratum percutiens, non aliam nisi ut laico emendā præstabit.

Li.iij.ar.lvij. §.i.

Vigesimus primus.

Imperator a tempore consecrationis ab apostolico & ab alijs non nisi in tribus excōmunicari potest casibus, hoc est occasione hæresis, si legittimā repudiauerit uxorē, uel ecclesias destruat, sacrilegusq; sit

Li.iij.ar.lxiij.§.penul.

Vigesimus secundus.

Excōmunicatio neminē debilitat, nec conditionem eius in iure ciuili uel feudali deteriorem facit, si imperij proscriptio excōmunicationē nō subsequatur.

IMPROBATIO ARTICulorum ex typo ut supra, doctoris Bucksdorff, collectorum.

PRIMVS ARTICVLVS.

Legi repugnat diuine ubi conceditur Pape seu apostolico, quod quicquid correxerit in Ecclesia dei correctū censeri debeat, Luce.x. Ioan.xxi.cū dixit. Pasce oues meas Christianum populum ostendens. Ex his itaq; liquet quod Papa potest iura Saxonū corrigere præsertim ubi legi cōtraria sunt diuine. Præterea sacerdos in iudaismo hanc habuit autoritatem, multo fortius eandē in Christianismo habebit. Item Imperator leges suas subicit correctioni Pape ergo &c. Insuper articulus ille repugnat Ecclesiastice libertati, quare eum tenentes ipso facto sunt excōmunicati in.c. nouit de iudi. iuxta illud Mathei xvi. Quodcunq; ligaueris super terram &c. Item articulus iste in forma condemnatur in constitutione Caroli quarti, ubi eum tenentes infames declarat.

Secundus Articulus.

Refragatur per.c. plerunq;, de donaci. inter uir. & uxo. hoc idē probatur.c. ex parte in glo. de cōsuetu.

Tertius Articulus.

Repugnat iuri Canonico.c.ult. de sepul. & .c. in literis de rapto, facit ad id regula, qui sentit cōmodū sentiat & damnū &c. ergo respondere debet.

Quartus Articulus.

Repugnat humane societati. In cōtractibus etenim non possunt haberi tot testes, & per consequens nulli alteri concederet, uel mutuaret aliquid. Repugnat etiam legi diuine ubi dicitur in ore duorū uel triū &c. & alijs iuribus quæ numerū nō requirūt.

Quintus Articulus.

Erroneus est, ut uidelicet propter odiū quod inuertit omne iudicium & propter peccatū parentū mulieres hæreditate priuari debeant, per hunc enim modū propter primi parentis peccatum omnes exhæreditari deberemus. Idem hic esset quod propter odiū mulierū Saxones ius Sueuorum obtinuerunt, cū mulieres hæreditate priuentur. Oppositū enim istius decreuit dominus Numeri.xxvij. sciscitāti Mosi de hæreditate filiarū Salphaat, decernendo quod eis debeatur hæreditas. Item statutū hoc assimilatur legi Foconiæ qua etiam unam filiam quis instituere poterat, ut Augustinus li.iij. de ciuitate dei. c. xxij. qua nihil iniquius.

Sextus Articulus.

Repugnat legi diuine. Deutro. xviij. per Mosen promulgate, & Euan. Math.xvij. ubi dicitur in ore duorum uel trium stet omne uerbū, quod exponitur.c. licet i. extra de testi. & non paucorum. Vnde Canon dicit nec Euange. nec ulla lex unius testimonio quenq; iustificat uel condemnat, Et Papa. c. ad nostram extra de proba, reprobat Regē Dacie &c. Et ibidem Iohan. An. allegat. hostiens. in nouella dicentem. Quod Saxones habent talem legem, quod fur abiurat furtū dextra, sinistra illud tenentē &c. Et dicunt se habere talē legem à Carolo sicut legē de sponsalibus, ut Hostien.c.i. extra de sponsa. Item de iudicijs determinatur, quod hoc sit mandatū domini. ut in ore duorū &c. Videant ergo hoc statutū tenētes quod dicitur in Euan. Marci ulti. scilicet. Qui non crediderit condemnabitur, præsertim cum illi legem iniquā tenent Euange. repugnantē. Ad hoc respondet frater Rudolfus Block doctor Parisiensis. Quod hæc lex in ore duorum &c. possit intelligi de diuinis personis patre, filio, & spiritusancto. Cui respōdeo quod in proposito ista. L. sic exponi non possit, sed ad literam ut patet in ueteri & nouo testamēto, sic enim exponit illud ius. Cā. ubiq; extra de testi. in plerisq; locis, & in c. cum esses, extra de testa. Quare dico quod est manendum in exposicione prima legis. Item hoc statutum repugnat racioni quod plus credatur reo soli quam pluribus testibus idoneis, quia præsumendum est, quod reus plus inordinate seipsum diligit ut uitam tueatur q̄ quod testes ipsum odiant, & iniuste eum condemnare cupiant. Cum ergo sicut determinatur de consecra.c. ulti. Transgressio iuris naturalis periculū anime inducit per aliquam consuetudinē quæ potius corruptela esset dicenda, & tanto grauiora sunt peccata quanto &c. Ex hoc statuto probabiliter dicitur in Saxonia quod quilibet Saxo tenere potest furtum in manu sinistra de quo se purgat dextra. Item hoc statutū repugnat duobus præceptis charitatis quibus pendet uniuersa lex. Math. xxij. Quia per hoc fur admittitur scienter ad periurium con-

tra deum & in proximi damnũ. Item iure naturali locupletaretur scienter cum damno alterius. &c,

Septimus Articulus.

Erroneus est, daretur enim sententia conformis Euangelio & rationi, postea uero sententia huiusmodi poneretur in dubium purgationis uulgaris, et triumpharetur contra talem sententiã & per consequens obtineretur contra Euangeliũ & fidem, fortioresq; opprimere possent debiliores quod fieri nõ debet, ergo &c.

Octauus Articulus.

Reprobatur per ius Can.c. cum ad monasteriũ, de sta. mona. Et item li.i ar.v. admittitur & conceditur mulieri fornicanti, uel adulteranti, & quæ se dedit seruituti malorum, quod succedere in hæreditate posset. Is uero articulus religiosos priuat portione hæreditatis, ex eo, quoniam se obsequio dei manciparunt.

Nonus Articulus.

Contrariatur Canonibus ubi dicitur quod ingressus monasteriũ beneficiũ non perdit.c. beneficium de regula li.vi. ergo minus feudum in quo habet ꝓprietatẽ. Item talis non censetur monachus cum habitus non faciat monachum sed professio. Archi. in Rosa.xix.q.ij.c.ulti. Vbi de hoc.

Decimus Articulus.

Aliter sapit de sacramento matrimonij q̃ Ecclesia sancta determinat.c. ad id de sponsa. &.c. accedẽs de rapto, & xxxi.q.ij.c.iij. Ex legittimo enim matrimonio ꝓles legittima ꝓcreari potest, ergo. &c.

Vndecimus Articulus.

Etiam aliter sapit q̃ Ecclesia determinauit, ut extra de eo qui dux.in matri. quam polu. per totum.

Duodecimus Articulus.

Falsus est & repugnat sacramento matrimonij cũ tale non sit impedimentũ legittime prolis secundum dispositionẽ Ecclesiasticã q̃ de hoc habet decernere.

Tredecimus Articulus.

Erroneus est, quia decreuit fieri purgationẽ uulgarem in qua tentatur deus. Vnde Math.x. & Luce, eodem dicitur, Non tentabis dominũ deũ tuum &c. Sed purgatio ista non aliud est q̃ inquisitio secreti contra naturã, scilicet quod ferrum ignitũ nõ ledat. Item si iusticia debite requireretur per uulgarem purgationẽ scilicet quando quis ferro ignito uel similibus non lederetur, Sequeretur quod non fuisset dei filius quem iudei uolebant experiri, utrum dei filius esset iubentes eum de cruce descendere qd' non fecit. Similiter sanctus Laurẽtius iuste fuisset cõdemnatus, quoniam ignis eum consumpsit. &c. Ex his patet quod ista priuatio repugnat legi.

Quartusdecimus Articulus.

Reprobatur supponẽdo quod bona parentũ sufficerẽt pro legatione, statu filiorum deducto. Tunc arguo secundum Aug. de doc. Christi. ibi uideas.

Quindecimus Articulus.

Repugnat Euan. Math.xxv. cum dominus instituit quod opera misericordiæ fiant, condemnans non facientem morte æterna, non distinguendo inter sanũ & ægrotum, nec inter tempus sanitatis & ægritudinis. Item si statutũ ciuitatis diceret, quod nullus æger deberet aliqd' debitũ suis creditoribus soluere, certum est quod præiudicaret creditoribus, ergo si teneamur deo soluere fit præiudiciũ per illud deo. Item si confessor ex lege dei quã sibi imponit dicit ægroto quod aliquid misericordiæ gratia faciet &c. sed illud fieri contra interitum animæ non posset.

Item istud statutum contrariatur to.ti. extra de testa. Ponatur ergo casus qd' aliquis leget in infirmitate certa certis legatarijs qui post mortem petunt Episcopum, ut hæredes cogat soluere legatum, tũc diceret quod non teneatur per istud statutũ, & Papa non potest contra statuere, ut patet in articulo iij. Ergo & multominus Episcopus. Sic in illo casu hæredes agerent in testamẽto contra determinationẽ Ecclesiæ, cuius est de testamentis iudicare. Debet tamen istud legatũ fieri sine exhereditatiõe uel omniũ bonorũ priuatione hæredum, ut xviij.q.ij.c. ult.

Sedecimus Articulus.

De duello reprobatus est per. ll. canonicas & imperiales, ut de purga. uulga. per totũ. Nec obstat q, crimẽ lese Maiestatis dicitur crimẽ perduelliõis, quia tantum est quantũ crimen hostile, ut L. quos nos hostes ff. de uerb. sig. Item reprobatur c. Henricus, de cle. pug. indu. Vide Ioan. fratrem ordi. prædicatorum in summa confessorũ li.ij. ti. iij. Item inter duellantes uel uterq; dubitat utrũ habeat iusticiã uel non? Si primum cum in rebus dubijs securior pars est eligenda, potius uitandum esset duellũ quã scienter committere crimen homicidij. Si uero certus est quod iusticiam habeat, & sic duellans cum alio consentit in mortale peccatum. Idem argumẽtum fit de iudicibus aduocatis cõsentientibus in duellũ. Nec obstat pugna Dauid & Golie, quia Dauid pro Repub. coactus duellauit, & ad hoc diuinam reuelationẽ habuit, sed quod alicui conceditur per priuilegium non est trahẽdum in cõmune. Diceres licite quis pugnat pro iusticia, quod accidit in duello præsertim cum iusticiam debeamus uitæ præponere, secundũ illud quod dicitur, fiat iusticia & pereat mundus. Dico quod hoc sic intelligitur quod potius debeamus uitam q̃ iusticiam amittere, sed sic faciendo nunq̃ contingeret duellum, cum duellũ legi repugnat & iusticiæ, nec aliquis posset iusticiam amittere propter hoc quod nollet duellare, nec etiã sicut autumant, duellare nolens perderet honorem, cum nullus honorẽ perdere potest quin perdat iusticiam, sed duellando perditur iusticia, & perconsequens honor quoniam contra diuinã legem infidẽ

liter agit. Vide doct. extra de cle. pug. & c.

Decimusseptimus Articulus.

Reprobatur, quia pro lege peccatū constituitur, eo quod scienter exigatur, immo exigitur periuriū cum impoßibile sit utrunq; uerū posse iurare.

Decimus octauus Articulus.

Erroneus est, scilicet. Quod plus credatur purgationi duellari & c. Per c. significantibus extra de purga. uulga. Itē casu dato qui cōmuniter accidere potest, quod consanguinei mortui multo forciores essent per istū articulum daretur occasio fortioribus debiles opprimēdi qđ iuri naturali repugnat.

Decimus nonus Articulus.

Repugnat legi diuinæ, dicenti non sequaris turbam ad faciendum malū, nec acquiescas in iudicio multorū, nec à ueritate declines. Sed hoc fieret si contra pauperē cōmunitas consurgeret. Item si sic tunc Christus iuste fuisset crucifixus. quia maior populi pars clamauit, crucifige quia mortem meruit. Item reprobatur per c. ad nostram, extra de proba. ubi Io. an. & hostien.

Vigesimus Articulus.

Reprobatur præsertim dūmodo percutiens cognoscat talē esse clericū c. si uero de senten. excom.

Vigesimus primus Articulus.

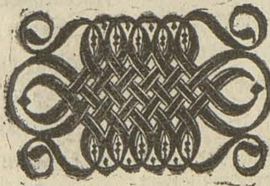
Patet falsus. Papa enim quemlibet Christianū per censuram ecclesiasticā cohercere potest indistincte, ut extra de iudicijs. Ergo & c. Insuper repugnat ecclesiastice libertati dupliciter. Primo quia tenentes illū sæpe induxerunt imperatores ad rebellandum & alias cohercet libertatē iurisdutionis & gladij spiritualis.

Vigesimus secundus Articulus.

Apparet esse falsus quia sicut apostolus scribit i. ad Corinth. v. Corinthum dedit Apostolus in interitum carnis & c. ubi doctores & glose dicunt. Quod excōmunicatio infirmitatē carnis inducit. Item probatur per c. decernimus. li. vi. de senten. excom. Idem articulus reprobatur etiam per Carolum iiij.

Ad hæc omnia respondet Reuerendus pater meus & doctor frater Rudolfus nostræ religionis & uenerabilis uniuersitatis Parisien. sacræ Theologiæ professor, nationis Saxonū quod licite hæc statutā obseruari debent quia Carolus cū Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt Christianā ut eis uterentur, ad euitandū maius malū fieri admisit. Sicut Mosis misit quod iudei darent libellum Repudij ne suas interficerent uxores, & quod in deserto uero deo pecora sacrificarent, ne ad idola declinarent, ut Ioan. Chrisosto. super Mathe. xix. c. & subditur quod Moses dimidium malū permisit ne totum perdat bonum. Ita in proposito ergo & c. Oppositum tamē istius sentiendū est, nam magister Rudolfus prenotatus cōcedit quod in his statutis malū fieri permissum sit. Sed apertißimū est quod euangeliū sub æterna damnationis pœna nobis Christianis sit prædicatū, & quantū ad præcepta moralia sit indispensabile quibus repugnāt ista statuta sicut superius ostensum est. Item tria statuta expredictis obtenta fuerunt contra uoluntatem Caroli, ut li. i. ar. xviij habetur. Item non uidetur simile de permißione Mosi cum ista statuta repugnent iuri diuino, sicut periuria, homicidia & huiusmodi, bene credo quod Carolus & Papa fecerunt in hac parte quod potuerunt. Nec habet hæc regula locū scilicet quod inter duo mala minus est admittendū, quando utrunq; repugnat legi morali, alias licite quis fornicaretur nō cōmittendo adulterium, ut patet per beatū Thomā ij. parte. q. lxxxvij. ubi dicitur quod morale præceptū est indispensabile, ut est nō occides, cuius oppositū decernitur in duello cum alijs similibus quæ articuli prænotati fieri admittunt. Ex prægustatis et alijs adducendis patet prænotatos articulos esse reprobatos nec cum salute animæ tenendos, quare secundū eosdē misericorditer cuilibet iudici sententiam promulgare licet.

Finis.

Errata.

Typographus candido lectori. S.

EN tibi candide lector, egregium opus hoc, marte nostro summa cũ diligentia excussum, in quo si quidpiam ultra ea quæ hic annota habentur maiora errata alia quædam leuiora repereris, ignosces ac ueniam dabis, cum nec Argus quidem ille Centioculus longi eui perpetuoq; labore atq; ego fessus errore uacaret. Tu uero pro humanitate tua & officij nostri gratitudine si studio proderimus tuo parua ne reputaueris, litteræ ademcionẽ immutacionem aut apposicionem facile ferens, leni animo lectionem sinceram reddideris. Vti bonus tam frugiferũ boniq; propositi laborem boni consulens. Vale fœlix.

Errata inter imprimendum commissa, Ex primo libro.

Fo.i.col.iij.ver.xxxv.illa, lege illas.
Fo.iij.col.i.ver.xxvi.stastuta, lege statuta.
Fo.vij.col.iij.ver. xix.à fine, & licet heli, lege c. licet heli.
Fo.xi.col.ij.ver.xxxv. actori, le.actor.
Fo.& col.ea.ver.xli.careat, lege. caueat.
Fo.xi.col.iij.ver.xij.monstauerit, lege mõstrauerit.
Fo.xij.col.ij.ver.xxvi. aliam, lege alium.
Fo.eo.col.iij.ver.vi.fecit, lege facit.
Fo.xiij.col.i.ver.xvi.a.fi.autem.le. Auten.
Fo.& col.eadẽ in annota.stirpes, le.stipes.
Fo.xiij.col.iij.in annota.ex eo sola, lege ex ea sola.
Fo.xiiij.col.ij.ver.i.quidqusd, le.quicquid.
Fo.& col.eadem in annota.ar.v, lege ar.vi.
Ibidem.lt.lege. li.
Fo.xiiij.col.iiij.in annota.L.ij.ar.xci. lege li.ij. ar. xxi.
Fo.xv.col.i.ver.vij.a fi.mulier, le.mulierẽ.
Fo.xvi.col.iiij.ver.xij.conanguinitatis, lege consanguinitatis.
Fo.& col.eadem.ver.xxij.sponsaliorum, lege sponsalium.
Fo. xvij. col. i.ver. ix. sponsaliorum, lege sponsalium.
Fo.eo. col.iij.ver.xx. a fi. prestolare, lege prestolari.
Fo.xviij.col.i.ver.ix.vt.le.i.de tute, lege vt le.i.ff.de tute.
Fo.eo, col.iij.ver.iiij.a fi.lege pro leges.
Fo.& col.ea. in annota. circa fi. hacet pro habet.
Fo.xix.col.ij.ver.xix.& ẽsti, le.& insti.
Fo.& col.ea.ver.xlv. exemi oportet, lege exemi non oportet.
Fo.eo.col.iij.ver.xix.reliosum, le.religiosũ
Fo.eo. col.iiij.ver.i.ammtit, le.amittit.
Fo.xx.col.iiij.ver.a.fi.xi.ar. lxv.le.ar. lxx.
Fo.xxi.col.ij.in annota.i.eodẽ.li.ar. xxi.lege eo.li.ar.xxxi.
Fo.eo.col.iij.ver.xviij.a fi.dominiorum lege dominorum.
Fo.eo.col.iiij. ver.xxiij. & fiscus cũ vt sic priuato succedit, lege & fiscus vt sic cum priuato succedit.
Fo.xxij.col.ij.ver. xvij.a fi.his, lege is.
Fo.xxiij.col.iij.ver.vij.a fi.nulla mulier vsufructum, lege nulla mulier propter vsufructum.
Fo.xxvi.col.i. ver.xxvij.boc, lege hoc.
Fo.eo.col.iiij.ver.xv. determinatum, lege determinato.
Fo.xxvij.col.iij.ver.xxvi. reperirentur, lege reciperentur.
Fo.xxviij.col.iij.in annota circa fi. ex affectu, lege ex aspectu.
Fo.xxix.col.i.ver.iiij.facta, lege sancta.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.ad velleiauum, lege ad velleianum.
Fo.& col.ea.in annota.mime, le. minime.
Fo.xxx.col.iij.in annota.circa fi.fine tutore.lege sine tutore.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.in annota. Indicialiter, lege iudicialiter.
Fo.xxxi.col.iij.ver.iiij. à fi. plagiarum, lege plagiarium.
Fo. eo.col.iiij.ver.viij.a fine.priuilgium, lege priuilegium.
Fo.xxxiij.col.iij.ver.ix.iuste, le.iniuste.
Fo.eo.col.iiij.ver.xxxij.§.si minus, lege §. si nimus.
Fo.xxxv.col.ij.ver. xxv.ipso, lege ipsi.
Fo.eo.col.iij.ver.v.a fi.vt xiiij.q.ij.lege vt xiij.q.ij.
Fo.xxxvij.col.i.ver.vij.a fi.euenit, lege e-

Errata.

ueniat,et in annota.ibidem ver.vlti. & lx-
vij.lege xlvij.
Fo.eo.col.iij.ver.ix.conuitutioq;, lege cō-
stitutioq;.
Fo.xxxviij.col.iij.in ānot.illiterati iudices
esse nō possūt.le.illiterati iudices esse possūt
Fo.xl.col.i.ver.xxxvi.deo eo,lege de eo.
Fo eo.col.iij.in annota.infames ferendarij
esse non possūt.le. infames ferendarij esse
possūt.
Fo.eo.col.iiij.in annota.veribs pro verbis.
Fo.xlij.col.ij.ver.a fine.xix.§.si in glo.lege
§.fi.in glo. & sequenti ver.enim.le.eum.
Fo.xliiij.col.ij.ver. v. non tamen semper
duellū le.non tamen semper vnus duellū.
Fo.xlv.col.i.ver.xvi.ve extra,le. vt extra.
Fo.xlvi.col. iiij. in annota vnius,le. vnus.
Fo.xlviij.col.iij.ver.vi.a fine.bononorum
lege bonorum.
Fo.eo.col.iiij.ver.a fi.xxij.ar.xxviiij. lege
ar.xxviij.
Fo. & col.ea.ver.iij.a fi.puer prescribi, le-
ge prescribere, & in annota. ibidem pre-
scribi pro prescribere, bis erratum.

Ex secundo libro.

Fo.l.col.iij. in annota.ar.lxv.le.xlv.
Fo. li. col.iiij.ver.xxviij.tenebrosa,lege te
nebroso.
Fo.liij.col.iij.ver.xxiiij. a fine. Quartum,
lege Quarto.
Fo. liiij. col.ij. ve.xxxij.col.viiij.le.col.viij.
Fo.lv.col.i.ver. ij. actoris, lege actoris.
Fo.eo.col.iij.ve.xv.apperitor,le.appetitor
Fo.lvij.col.ij.ver.xvi. & sic, lege vt sic.
Fo.eo.col.ij.ver.xvij.a fi.terio,le. tertio.
Fo. lviij.col. iij.ver.fi.li.i.pro.l.i.
Fo.lix.col.ij.ver.xxix.li.i.pro L.i.
Fo.eo.col.iiij.ver.penul.vnus pro vnius.
Fo.lx.col.iiij.ver.xix.a fine.Contingat ve
ro aliquem cedere. le. Contingat vero ali-
quem ligna cedere.
Fo.lxi.col.ij.ver.x.triplici,lege tripli.
Fo.eo.col.iiij.ver.xix.prouiditur,lege pro-
uidetur.
Fo. & col.ea.ver. xiiij. a fi. pro icitatione,
lege pro citatione.
Fo.lxij col.ij.ver.ix.a fine. reputa,lege re-
putatur.
Fo.lxiij.col.i.ver.xv.a fine. quo pax, lege
quod pax.
Fo.eo.col.iiij.ver.xvi.a fine. interfactum,
lege interfectum.
Fo.lxiiij.col.i.ver.x.a fi.ar.lv.le.ar. lvi.
Fo.eo.col.ij.ver.a fi.xx. & item de regulis
iuris,lege ff.de reg.iuris.
Fo.eo.col.iiij.ver.ix.a fine.reognicione,le-
ge recognitione.
Fo.lxvij.col.i.ver.i.esset.lege essent.
Fo.eo.col.ij.ver.iiij.no.lege non.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.vinos,lege viros.
Fo.lxxij.col.iiij.ve.xli.diuturno ꝑ diurno
Fo.lxxiij.col.ij.ver.xiiij.tuum, lege tuam.
Fo.lxxiiij.col.i.ver.xij.sumpti pro sumptu
Fo.lxxv.col.i.ver.iiij.proter,lege propter.
Fo.eo.col.iiij.ver.xvi.si sine pupillo,lege si
sine tutore.
Fo.lxxviij. col. iij.ver. xviij.lucrare, lege
lucrari.
Fo.lxxix.col.iiij.ver.vij.a fi.sagiantdo, le-
ge sagitando.
Fo.lxxxi.col.iij.ver.v.ipso. lege ipsi.
Fo.lxxxiiij.col.i.ver.xxix.se,lege si.
Fo.eo.col.ij.ver.fi.se nō sequi,le.se cōsequi
Fo.eo.col.iiij.ver.a fi.vi.teus,lege reus.
Fo.lxxxvi.col.iiij.ver.i. v. lege vt.
Fo. & col.ea.ver.xxvi.a fine.ibidem deci-
mis,lege de decimis.
Fo.lxxxvij. col.iij.ver.xix.in tempore, le-
ge tempore.
Fo.xci.col.iij.in annota.ver.ij.feu.c.ij.lege
c.vij.
Fo.xcij.col.i.ver.a fi.xvij.ad serendum,le
ge ad ferendum.
Fo.xciij.col.i.ver.a.fine v.impecione,lege
impetione.
Fo.eo.col.iij.ver.v.a fine. accomoditarum
lege accomodatarum.
Fo.xcv.col.ij.ver.xviij. seminas, lege fœ-
minas.
Fo.eo.col. iiij.ver.xvi. a fine.iudicijs, lege
indicijs.

Ex tertio libro.

Fo.ci.col.iij.ver.xxi.vt.xxiij. q.le.xx.q.iij.
Fo. & col.ea. ver.v.a fine. testificare, lege
testificari.
Fo.eo.col.iiij.ver.penul.omino,le.omnino
Fo.cij.col.ij. extra in annota.lucrare, lege
lucrari.
Fo.ciiij.col.ij.ver. xvi. li.ij.ar. xxxix. lege
xxix.
Fo.cvi.col.i.ver.iiij.a fi.contra,le. econtra.
Fo.eo.col.iiij.ver.v.interpretare,lege inter
pretari.
Fo. cvij. col. iij. in annota. actor diuendit
parti pignus indicendo, lege actor diuen-
dit pignus indicendo parti.

Errata.

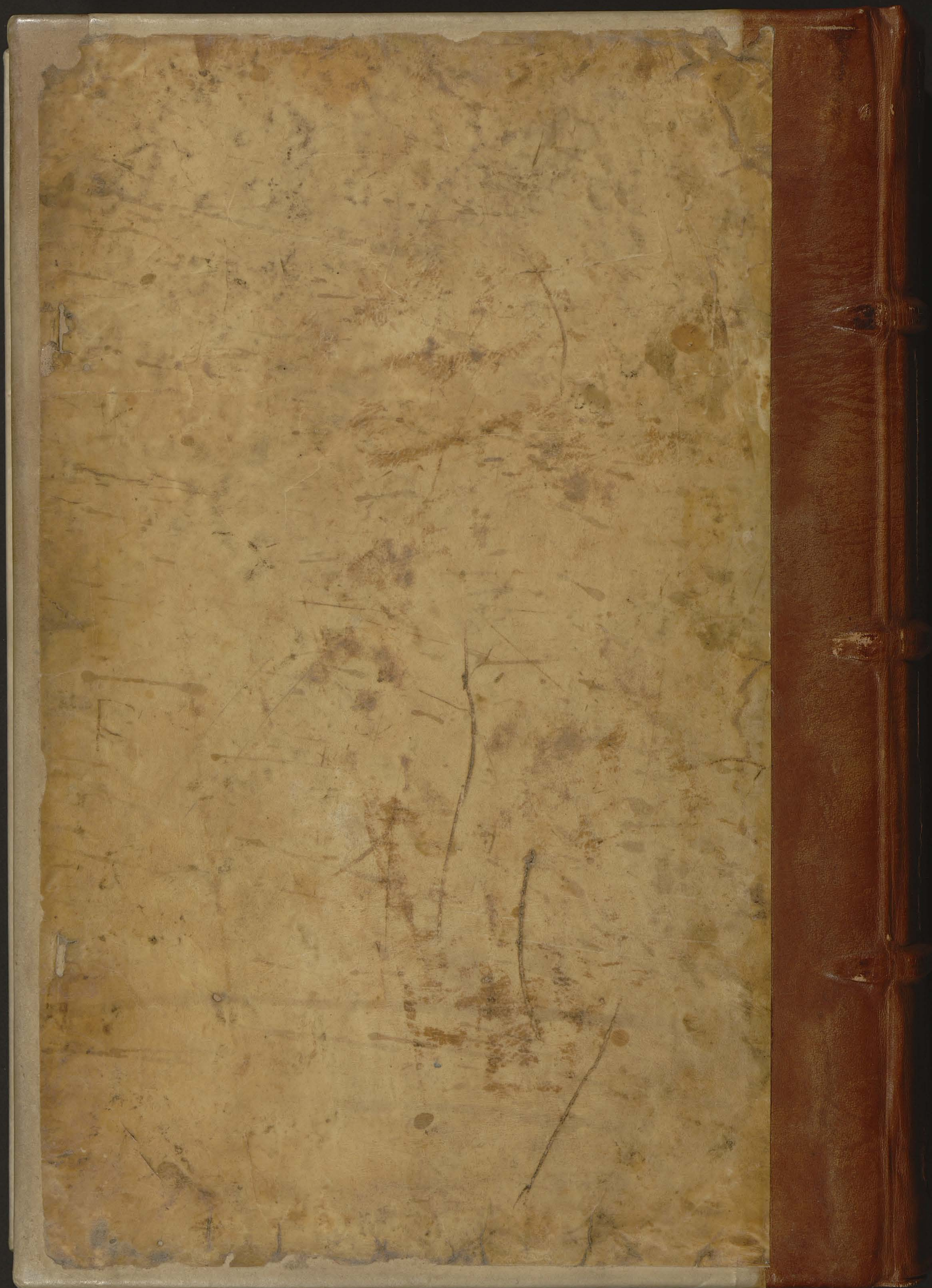
Fo.cxiij.col.ij.ver.xx.prestatione,lege prestitione.
Fo.eo.col.iij. ver. xxiiij. vt extra de cleri. lege de electi.
Fo.eo.col.iiij.ver.xij. & infra in aliquibus locis,cogi pro cogere.
Fo.cxiiij.col.i.ver.xxij. a fi.erant,lege erat
Fo.cxv.col.i.in annota.indicijs,le.iudicijs.
Fo.cxvi.col.ij.ver.ix. in aliquibus exēplaribus habetur.Mex, lege Rex.
Fo.eo.col.iij.ver. xxiiij. & infra in aliquibus locis interpretare, lege interpretari.
Fo.cxvij.col.iij.ver.xi.puerperia, lege puerperio.
Fo.& col.ea.ver.a fi.xvij.hidropitici,lege hidropici.
Fo.cxviij.col. i. ver. xv. matrimoni. lege matrimonium.
Fo.eo.col.iij.ver.viij.duisio, le.diuisio.
Fo. eo.col.iiij.ver.ix.index, lege iudex.
Fo.cxxi.col.ij.ver. xxviij. testificare, lege testificari.
Fo.&.col.ea.in annota.sequitur,lege consequitur.
Fo.cxxvij.col.ij.ver.xiij.ab infra,iure naturali, lege iuri naturali.
Fo.cxxx.col.i.ver.ix.a fi.aboluerunt, lege aboleuerunt.
Fo.cxxxij.col.ij.ver.antepenultimo,dediticus, lege deditícius.
Fo.eo.col. iiij.ver.xi.quę, lege qui.
Fo.eo.col.iiij. in annota. emendatur, lege emenda datur.
Fo.cxxxiij.col.ij.ver.xxxiij.§.&,le.§.i.&.
Fo.eo.col.iiij.ver.vi.a fine,tririco,le.tritico
Fo.cxxxvij.col.iiij.ver.xxiiij. a fi. generanem, lege generationem.
Fo.cxxxix.col.ij.ver.iiij.a fine, interpretare, lege interpretari.
Fo.cxli.col.iiij.ver.xiiij.a.fi.addicitur,lege adijcitur.
Fo.cxlij.col.i.ver.ix. pręstolare, lege pręstolari.
Fo.cxliij.col.iiij.ver.viij.notariam,lege notoriam.
Fo.cxliiij.col.i.ver.xiiij.ait,lege agit.
Fo.eo.col.ij.ver.iiij.a fine plerum,lege plerumq̃.
Fo.cl.col.ij.ver.viij. a fi.tebitur, lege tenebitur.
Fo. cli. col.i. ver. xxxiiij. illud, lege illum.
Fo.eo.col.ij.ver.viij.aunos, lege annos.
Fo.cliij.col.iij.ver.xv.a fine.vltra le. intra.
Fo.clv.col.iiij.ver.xix.delictorum, lege dilectorum.
Fo.clvi.col.ij.in annota.vide etiam,li.ij. et ibi salice.vbi habetur,li.ij.pro L.ij.Ibidem in annota.li.ij.ar.xliij.le.xliiij.
Fo.clvij.col.ij.ver.xv.a fi.petione, lege peticione.

Finis.

169

Ludit in
nis diuin
dentia re

SPECVLVM
Jaskier
SAXONVM